

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla uphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för uphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

B 3 076 004

TILSKUEREN

MAANEDSSKRIFT

FOR LITTERATUR
SAMFUNDSSPØRGSMÅAL
OG ALMENFÆTTELIGE
VIDENSKABELIGE SKILDRINGER

UDGIVET AF
VALD. VEDEL

1904

KØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

AP42
T5
1904

HERBERT SPENCER

FØDT 21. APRIL 1820, DØD 8. DECEMBER 1903

DE fleste af de engelske Filosofer, som har et Navn i Tænkningens Historie, har ikke tilhørt Universiteter eller lærde Anstalter, men er udgaaede af det praktiske Liv, har selv skaffet sig deres Kundskaber og Uddannelse og har hentet deres Problemer ud af Livet og Erfaringen. Det gælder hele Rækken af de berømte Navne, England paa det filosofiske Omraade kan opvise i det 17. og 18. Aarhundrede, og det gælder i det 19. Aarhundrede Mænd som Stuart Mill og Herbert Spencer. Derpaa beror den ejendommelige Friskhed, hvormed engelsk Tænkning optræder, i Modsætning til den franske Lethed og den tyske Tunghed, der hver paa sin Maade kan hindre en umiddelbar Optagethed af Erfaringen og dens Problemer. Til Gengæld bliver Englænderne undertiden stikkende i en vel praktisk Afgørelse, der ikke altid er til Gavn for Udredningen af principielle Synsmaader.

Den engelske Skole i Filosofien har lige fra Middelalderen af haft en Tendens til at lægge Hovedvægten paa Erfaringen og paa Virkeligheden. Denne Empirisme og Realisme genfindes hos Spencer, selv om han har søgt at udvide Horisonten. Naar han selv har erklæret at tilhøre den nationale engelske Skole, idet ogsaa han vil ikke blot bygge paa Erfaring, men udlede alle Menneskeandens Evner, Former og Tendenser fra ophobede Erfaringers Indvirken, saa er det dog en væsentlig Ændring, han har indført. En af de Ting, der vil bevare hans Navn i Videnskabens Historie,

er den Udvidelse, han gav Empirismen, da han i første Udgave af sin *Principles of Psychology* (1855) hævdede, at det vel var umuligt at forklare det enkelte Menneskes Evner og Egenskaber af de ydre Forhold, under hvilke det lever, men at hele Racens, og tilsidst hele Menneskeslægtens Evner og Egenskaber til sidst var at forklare af de ydre Forhold, under hvilke deres Udvikling var sket. Han udvidede altsaa Empirismen til at gælde Slægten, ikke blot Individet. Hvert enkelt Individ medbringer i sin oprindelige Konstitution indre Betingelser, paa hvilke det beror, hvorledes de ydre Forhold kommer til at virke paa dets Udvikling. Men hvad der saaledes er oprindeligt for det enkelte Individts Vedkommende, det er erhvervet i Slægten, under dens Udviklingsgang i Vekselvirkning med Omgivelser. Paa denne Maade mente Spencer at den tyske Tænkings Synsmaade, ifølge hvilken al Udvikling hviler paa indre Betingelser, kunde komme til sin Ret, medens dog den engelske Grundtanke om alle Evners og Egenskabers Udspring af Erfaringen beholdt det sidste Ord.

Det er interessant, at denne Teori er udtalt af Spencer før Udviklingshypotesen gennem Darwins berømte Værker kom til at beherske Tankegangen. Før Udviklingshypotesen havde faaet Kurs i Videnskaben, havde Spencer her allerede udtalt en af dens vigtigste Anvendelser. Hans eget Studium af Geologi og Biologi havde iøvrigt allerede ført ham til Antagelsen af Arternes Opstaaen gennem naturlig Udvikling. I en lille Afhandling fra Aaret 1852 har han sammenstillet de Grunde, der kunde tale for denne Antagelse. Det nye, Darwin bragte, var jo især Kampen for Tilværelsen (eller som Spencer senere kaldte den: de mest egnedes Overleven, the survival of the fittest) som Udviklingens vigtigste Betingelse.

Det var og blev Udviklingsbegrebet, som Spencers Tænkning kredsede om. I sit første betydelige Skrift *Social Statics* (1850) opfatter han (under Paavirkning af Coleridge og Schelling) Udviklingen som fremkaldt af en indre Trang. Men hans Studier førte ham mere og mere til at lægge Vægt paa de ydre Betingelser, og det blev hans Livs Hovedopgave at give en Analyse af Udviklingsbegrebet og dets Betydning paa de forskellige Erfaringsomraader. Som de væsentlige Kendemærker, Begrebet Udvikling indeholder, fremhæver han Overgang fra en mere ensartet til en mere forskelligartet Tilstand, — Overgang fra Spredthed til Koncentration, — og Overgang fra Ubestemthed til Bestemthed. Han har i en

Række af Afhandlinger, der senere samledes i tre Bind *Essays*, paavist disse forskellige Sider ved Udviklingen i specielle Forhold og i særegne Eksempler. Disse Afhandlinger viser ham som en fyndig og aandfuld Forfatter, og det er sikkert denne Del af hans Produktion, der vil holde sig længst. Men han vilde ikke lade sig nøje med disse mere spredte Fremstillinger af sine Tanker. Han udkastede Planen til en hel Række Værker, der i systematisk Form skulde vise Udviklingsbegrebets Betydning paa alle Erfaringsomraader. I Løbet af 33 Aar (1860—1893) har han ført dette Arbejde til Ende. Dets forskellige Dele er af højst ulige Værdi. Det er ikke altid, at hans Tanker har vundet ved den gennemførte systematiske Form; ofte er det rene Skemaer, han paa Forhaand har udkastet og bagefter søger at udfylde. Og der er noget trættende ved den Ensformighed, med hvilken de ovenanførte Kendemærker paa Udviklingsbegrebet atter og atter føres frem. Men der er dog noget storartet i den Maade, paa hvilken en Hovedtanke her er gennemført gennem Tilværelsens forskellige Regioner, og det er en sjælden Kundskabsfyldte, der under dette Arbejde har staaet til Tænkerens Raadighed.

Herbert Spencers Liv blev helt anvendt til hans Tankearbejde og hans Forfattervirksomhed. Han har stedse levet som Privatmand. Han er født i Derby, hvor hans Fader ledede en Privatskole. Skolevirksomhed og derefter Ingeniørvirksomhed beskæftigede ham i hans første Ungdom, men snart blev det hans Hovedinteresse at forfølge almindelige teoretiske Synspunkter. Af hans indre Liv spores ikke meget i hans Værker. Maaske vil det blive nærmere kendt i den Selvbiografi, han siges at have forfattet. Men han har sikkert i Sammenligning med Mænd som Stuart Mill, og endnu mere som Carlyle, været en objektiv, teoretisk Natur, for hvem Indsamlen og Bearbejden af Fakta og Interessen for at opdage de Hovedlinier, i hvilke disse Fakta bevæger sig, har været altovervejende. Dog udtaler undertiden hans menneskelige Følelse sig med stor Varme, og ikke sjældent faar hans Indignation over „Officialismens“ Overgreb Luft i kraftige Sætninger. Spencer er en udpræget Individualist. De enkelte Individier staa for ham som det egentligt reale, og kun af deres Vekselvirkning med de virkelige Livsforhold, ikke af Autoriteters og Regeringers Foranstaltninger, venter han sig Fremskridt for Slægten. Skarpest har han udtalt denne sin Anskuelse i et lille Skrift *The man versus the state* (1881). Men skønt han fordrer Opmærksomhed og Spillerum for

de individuelle Kræfter, er dog, som allerede omtalt, Slægten og dens Livsvilkaar hans Hovedsynspunkt. Og det ikke blot, naar han vender sig mod Fortiden for at gruble over, hvorledes det nærværende Udviklingsstrin er naaet, men ogsaa, naar han vender sig mod Fremtiden. Det etiske Maal er for ham den fuldstændige Udvikling af det menneskelige i Retning af større Rigdom, større Enhed og større Klarhed. Den højeste Ærgerrighed, siger han, som det gode Menneske kan nære, er den at deltage i Arbejdet paa at realisere det menneskelige, at frembringe det sande Menneske („the making of man“). Ud imod dette fjerne Maal, der kun vil kunne naas gennem mange Kampe, ser den enkelte, naar han betænker sit Livs og sin Evnes Grænse. Men endnu videre ud gaar Spencers Tanke. Saa ivrigt han fastholder Udviklingens Lov overalt, saa er han dog overbevist om, at den kun gælder Erfaringens endelige Verden. Vor betingede og begrænsede Erkendelse aabner os ikke Adgang til Tilværelsens Inderste, der er og forbliver et Mysterium. Vi har — mener Spencer — ingen Ret til at antage, at de Love — først og fremmest Udviklingsloven — vi kan paavise i Erfaringen, gælder for den uendelige Kraft, der ligger til Grund for alle Fænomener. Om denne uendelige Kraft taler Spencer ofte med en Mystikers Begejstring. Det er i Anerkendelsen af den, at han finder en Mulighed for en Forsoning af Religion og Videnskab. Thi ligesom Videnskaben maa indrømme, at Tilværelsen tilsidst staar som et Mysterium, Tanken aldrig kan udtømme, saaledes indrømmer Religionen, jo mere den antager højere Former, at der er et Mysterium, som ingen Forestilling kan udtrykke.

Spencers Kritikere finder med Rette, at denne Forsoning mellem Religion og Videnskab er illusorisk og inkonsekvent. Hvorfra véd Spencer, at Udviklingsbegrebet ikke har Gyldighed ud over vor Erfaring? Hans Lære er her en uheldig Eftervirkning af Kants Lære om „Ding an sich“. Ogsaa Kant fastslog uden Berettigelse en fuldstændig Modsætning mellem det bekendte og det ubekendte. — Og hvad Religionen angaar, vil i hvert Tilfælde de dogmatisk udformede Religioner næppe finde sig tilfredse med, at det absolute Mysterium anvises dem som deres egentlige Turnleplads.

De vigtigste Indvendinger, som er gjort og kan gøres mod Spencer, er af erkendelses-teoretisk Art. I sin Iver for at samle, systematisere og deducere bliver han ofte ukritisk. Hans Hovedinteresse er at stille Udviklingsbegrebet i saa klar Belysning som

muligt, og i Forhold hertil træder en hel Række Problemer i Skygge hos ham. Dette gælder især Problemet om Erkendelsens Gyldighed og sidste Forudsætninger og om Forholdet mellem det psykiske og det fysiske. Og da nu netop disse Problemer i de senere Aar er optagne paa ny til indtrængende Behandling, er det intet Under, at Spencer ofte bliver Genstand for streng, ikke sjældent uretfærdig Kritik. I selve England har man i den sidste Snøs Aar udfoldet stor Iver for at berigtige de Ensighededer, den ældre engelske Skole led af. Man har gaaet i Skole hos den tyske Tænkning, og i sin Iver for at ophæve den øagtige Begrænsning (*insular character*), hvorunder man mener at have lidt, er man ofte bleven uretfærdig mod sine egne udmærkede Landsmænd.

Hovedtrækkene i Spencers Analyse af Udviklingsbegrebet vil dog sikkert vise sig at være af blivende Betydning. Naar Filosoferne saa længe har spekuleret over Aarsagsbegrebet, drøftet dets Indhold, dets Oprindelse og dets Betydning, saa vil det ogsaa vise sig nødvendigt, at en lignende Interesse bliver det beslægtede Begreb Udvikling til Del. Spencer har netop ogsaa paavist den nøje Forbindelse mellem de to Begreber, saa snart Aarsagsforholdet faar mere end formelt logisk Betydning. Hans Undersøgelse af Udviklingsbegrebet vil blive staaende som et vigtigt Bidrag til Kategorilæren, Læren om den menneskelige Erkendelses Grundbegreber.

For mit Vedkommende blev i sin Tid Bekendtskabet med Spencers Filosofi af stor Betydning ved at føre mig ind i den engelske Tænkings Metode og Retning. Jeg har aldrig været Spencerianer; tværtimod paapegede jeg straks afgørende Punkter, hvor jeg ikke kunde følge den engelske Udviklingsfilosof, og disse Punkter er siden bleven forøgede. Men der har i hans Grundanskuelse været meget, som jeg kunde sympatisere med, og som jeg senere har søgt at begrunde paa min egen Maade. I personlig Berøring med ham er jeg kun kommen, for saa vidt vi har vekslet nogle faa Breve. Jeg gjorde ham saaledes i sin Tid (i Aaret 1876) opmærksom paa en Uoverensstemmelse mellem hans forskellige Ytringer om Forholdet mellem det psykiske og det fysiske. Han optog min Kritik med stor Velvilje og forklarede Uoverensstemmelsen ved, at han paa dette Punkt havde skiftet Anskuelse, og at han ikke havde faaet rettet alle herhen hørende Steder i de nye Udgaver af sine Værker. —

Der opstaar en vemodig Følelse, naar de Mænd, hvem man i sin Udvikling skylder noget meget væsentligt, gaar bort. Jeg havde i sin Tid denne Følelse ved Brøchners Død, saa meget mere, som jeg var kommen i et inderligt personligt Forhold til ham. Da Rasmus Nielsen døde, mindedes jeg med Tak og Pietet, hvad jeg skyldte hans vækkende Indflydelse, især i min første Ungdom. Af ældre udenlandske Samtidige maa jeg i denne Sammenhæng foruden Spencer nævne Hermann Lotze. Det var med disse to Skikkelser, jeg sluttede min Fremstilling af den nyere Filosofis Historie. Det, der har dannet Grundlaget for min og mine jævnaldrendes Udvikling, tilhører da nu Historien. Det kommer saa an paa, hvorledes vi har bygget videre paa det, vi har lært af vore Forgængere.

HARALD HØFFDING

TROEN PAA NATUREN

DET kan synes utroligt, men det er ikke desto mindre sandt: midt i det nittende Aarhundredes højeste Kultur, i den moderne Videnskabs fulde Dagslys dukkede der frem en ny Form af gammel religiøs Overtro, lige mægtig betagende og lige forblindende som Troen paa nogen af de gamle mytiske Guder og Gudinder.

Den udgik fra nogle af det nittende Aarhundredes mest oplyste Mænd. Den udbredte sig og vandt Tilhængere i de mest fremskredne Kulturlande. Den blomstrede i Lysskæret fra den frie Forskning. Ikke en Skyggeplante fra en barbarisk Tid, men en saftig og solglad Urt, som syntes at opsuge Lyset fra selve den nyere Videnskab.

Den opkaldtes efter Naturvidenskaben og udgaves for dens kunstbegavede Datter: „Naturalismen“, *le naturalisme*. Dette Navn betegnede for Zola den naturvidenskabelige Digtning.

I Løbet af et Slægtled havde Naturalismen oversvømmet alle Kulturlande, især fra Begyndelsen af 1880-Aarene. Den blev forkyndt og troet som en soleklar Sandhed. Der rejstes Altre for den gamle og altid unge Gudinde i modige eller trodsige unge Hjerter. Digttere og Kritikere kappedes om at udbrede Troen paa Naturen som den store og almægtige, den alt bestemmende.

„Naturen“, siger *Taine* (*Nouveaux essais de critique et d'histoire*) — idet han omskriver Marcus Aurelius — „er et enestaaende Væsen, *un être unique* Den alene har Ret til at eksistere. Jeg lever alene for at aabenbare dens Magt At gøre Modstand eller beklage sig (over Naturens Vilje) er barnagtig Daarskab.“

Hvad Naturen gør, er godt. „Sørgmodighed og Afsky er Fejl-syn af vor Aand, som taber sig i Detailler og glemmer at overskue Helheden. Alt er skønt, alt er godt. Denne skabende Natur, — hvem skulde kunne tilføje den noget ondt, naar intet er til uden for den selv? Hvem skulde kunne hindre dens Kraftudfoldelse, naar der ikke gives nogen anden Kraftudfoldelse end dens?“

Naturen, siger Taine, er et enkelt levende Væsen. Den er den altomfattende Guddom, *le dieu universel*. Vort Liv og vor Aand er blot „et Brudstykke af den store, altomfattende Gud“. Marcus Aurelius har sagt det, — „den ædleste Sjæl, som nogen Sinde har levet“.

„Der er — siger Taine — alene ét fuldkomment Væsen, nemlig Naturen. Alene én Tanke er fuldkommen sand, Tanken om Naturen. Paa én Maade alene kan vi leve et fuldkomment Liv. — naar Naturens Vilje er bleven vor Vilje.“

Marcus Aurelius har sagt det: „Verden (eller Naturen) vil netop det, som sker. Jeg siger da til Verden: jeg vil det ligesom du.“ Tingene er, som de er, deres Natur førte det med sig, at det maatte gaa, som det gik. At ville det modsatte er som at ville, at „Figentræet ikke skal faa Lov til at give sin Mælk.“

Marcus Aurelius har sagt: „Alt det, som sker, er lige saa naturligt som Rosen er om Vaaren, eller Sommerens Frugter. Saaledes ogsaa Sygdom og Død... Tag imod Døden som noget, der er Naturens Vilje. Den er endog et Gode, siden Universet finder den belejlig.“

„Alt hvad der passer for dig, o Verden, passer for mig. Intet kommer for sent eller for tidlig for mig, naar det kommer i rette Tid for dig. Alt er moden Frugt for mig, som dine Aarstider, o Natur, bringer med sig. Alting kommer fra dig, alting er i dig og vender tilbage til dig.“

Marcus Aurelius har sagt det, og Taine gav ham Ret. „Det er i denne Verdensanskuelse, vor positive Videnskab udmunder,“ udbrøder Taine begejstret: „Vi har vistnok lært meget i de sidste 1600 Aar. Men i Retning af Moral (eller Livskunst) har vi ikke opdaget noget, som kan maale sig med denne Læres Højhed og Sandhed.“

Ogsaa Renan mente, at Mark-Aurels Visdom var den fuldkomne Visdom. „Han naaede til Slut den fuldkomne Godhed“. Han var ikke blot den største Romer, men vor ariske Races ypperste Mand. „Han er et Indbegreb af alt, hvad der var af godt i den gamle Verden“. Renans og Taines historiske Tankeveje

mødtes og skar hinanden i ét Punkt. Stoikeren paa Kejsertronen var for dem begge Historiens Mønstermand. Af alle Mennesker den, som kom Idealet nærmest.

Stoicismen var Oldtidens Form for den panteistiske Naturalisme, Troen paa Naturen som et enkelt, altvirkende Væsen, over hvilket det ikke nytter Mennesket at kny eller klage. Seneca advarer mod at „skænde paa Naturen“. Al Magt er Naturens. Vil vi have Magtfølelse, maa vi tabe os i Universet og føle dets Magt som vor Magt. Vi maa sætte os paa Helhedens Plads og ville, hvad den vil. Alene derved kan vi føle os fri. Vi maa „leve efter Naturen“. Naturnødvendigheden omslutter os og driver os, hvorhen den vil. Men den stoiske Vismand er fri, fordi han ønsker, hvad Naturen ønsker. Han trækker selv i det Baand, hvori de andre trækkes mod sin Vilje. *Trahere, non trahi* — „trække heller end at trækkes“, i disse faa Ord udtrykte Stoikerne sin store Opdagelse. Friheden kunde forenes med Nødvendigheden. Den, som slæbes med efter et Tov, føler ingen Tvang, hvis han selv haler af al sin Magt og er enig med den, som trækker. Han føler ingen Stramning, fordi han er aktiv i samme Retning, som den, hvori hele Tovet bevæger sig. Naturens Slaver maa tvinges med Magt til at være med, og Naturnødvendigheden bliver til en gnissende Lænke. Men for den gamle og den ny Tids stoiske Naturdyrkere blev Naturens Almagt en Kilde til Magtfølelse. De benyttede sig af Tankens Udvidelsesevne til at sætte sig paa Naturens Plads. De hengav sig til Verdensaltet; gav Naturen alt sit, og fik Del i alt dens til Gengæld.

Seneca spørger: „Hvad er den gode Mands Livskunst? *Præbere se fato*, at hengive sig til Skæbnen... Vi er født i et Kongerige (han mener Naturens Kongerige). At adlyde Gud, det er vor Frihed.“ Og en anden Stoiker, Epiktet, siger til sin Gud: „Jeg er enig med dig, jeg er din!“

Det er dette, som forklarer Menneskenes Iver for at gøre sin Guddom almægtig, selv om Menneskene derved synes at blive til viljeløse Dukker og paa Forhaand optrukne Automater. Gennem Forestillingens og Fantasiens Udvidelseskraft kan vi i nogen Grad sætte os paa den almægtiges Plads. Vi giver ham alt vort. Men derved bliver han til Gengæld vor. Det er dette, som forklarer alle Ofringer, ogsaa den fuldstændige Selvforing. Det er dette, som forklarer Fantasiens Opbygning af en kolossal Verdensmagt, en alt-

virkende Potentat. Hvem vil ikke give det lille, som han ejer, naar han kan faa Del i noget svimlende stort?

Det er dette, som efter mit Skøn forklarer, at Menneskene saa ofte har fundet sig i Despoti; eller endog, at de med stor Iver har medvirket ved Opbygningen af et Despoti. Samlingen af al den spredte Magt i én Person følte i alt Fald i mange Stunder ikke som Tab af Friheden, men som Andel i en fyrstelig Frihed. Saa længe man selv frivillig var med at hæve en enkelt Mand til den højeste Magt, følte det som en Stigning for alle. Der var en Magtsum, som voksede i Retning af det sublime, ved S sammenskud af en uhyre Mængde smaa Brøker. Og man fik Del i den ny Magtsum, hver Gang man var med at bygge den op, hver Gang man hengav sig helt.

Det er derfor forstaaeligt, at store Aander kan have været saa ivrige for at gøre hele Naturen til en almægtig, sublim Enehersker. Den menneskelige Frihed syntes at gaa til Bunds i den absolute Naturnødvendighed. Men Følelsen af Frihed er en Følelse af Magt. Og man behøvede blot at sætte sig paa Naturens Plads for at faa Del i en kolossal Magtfølelse.

De politiske Despotier, med en menneskelig Monark i Spidsen, var ikke nok for Menneskenes Hunger efter Magt. Hele Verdensaltet blev til et uhyre Monarki. Og enhver, hvis Tanke havde nok Elasticitet, kunde sætte sig paa Monarkens Plads. Stoikerne følte i alt Fald undertiden en vældig Stolthed ved at være Borgere af „Kekrops's Stad“ eller „Jupiters Rige“. „Vi er født i et Kongerige“. Romerrigets Tryk mærkedes ikke længer, naar man følte sig som frivillig Borger af et endnu langt større Rige. Det videre Despoti blev en Befrielse fra det snævrere, som saa ofte i Historien. Derfor er det paa sin Maade et sublimt Øjeblik i Verdenshistorien, det Øjeblik, da Marcus Aurelius, hele Romerrigets absolute Enehersker, ofrede sig selv og al sin Egenvilje til en større Verdenshersker. Hele den romerske Verdens Vilje var som samlet i Kejsers Vilje. Og han ofrede den samlede Menneskevilje til en uendelig meget større Verdensvilje. „Alt, hvad der passer for dig, o Verden, passer for mig.“

Denne Bortskænken af al Menneskemagt gennem Kejseren over alle Romere er paa en Maade Oldtidens afsluttende Offerhandling. Den er Udgangen paa Oldtidens Drøm om et Verdensmonarki. Fra det højeste Trin paa Menneskestigen har de romerske Kejsere kastet sig i Verdensviljens Favn. Det var som at synke mod en Af-

grund for at hæves svimlende højt: til Delagtighed i en overmenneskelig Magt.

Hvis blot ikke denne ny Magt var illusorisk. At opgive menneskelig Magt for at faa Del i en overmenneskelig kan være som at slippe det opnaaelige for at gribe efter et Luftsyn. Fantasiens og Forestillingens Udvidelseskraft har spillet Menneskene mangt et Puds. Sikkert er det, at Marcus Aurelius ikke blev nogen lykkelig Mand ved sin Livskunst. Forsøget paa at sætte sig paa Verdensaltets Plads var et Forsøg „over Evne“, et tragisk Forsøg. Det syntes at være en aristokratisk Tankesport, dette at sætte sig paa hele Naturens Plads og ville dens Vilje. Det var en aandelig Idræt for Konger, at lege Zevs eller Jupiter. Men det var i Længden en trist Leg at skulle anstrenge sig for at ville ikke blot det gode, men ogsaa det gemene. Med fuld Bevidsthed at ville alt det grusomme, som forøves i Lidenskabens halvbevidste Rus, eller endog alt det frygtelige, som forøves af de ubevidste Naturkræfter, — dette skulde være at leve med i det guddommelige Liv. En Tortur maatte det være at sætte sig paa Verdensviljens Plads: være med paa at gøre ondt og godt i Flæng; dræbe og give Liv; uddele Sygdom og Sundhed; alle Former af Fryd og Pinsel paa én Gang!

Saasart den højest tænkelige Form af en Verdensmonark var forment færdig i Menneskenes Fantasi, viste det sig, at det maatte være forfærdeligt at være en saadan Guddom. Bare det at sætte sig af og til i Fantasien paa hans Plads blev noget af den værste Selvpinsel, som Mennesketanken har opfundet. Det forgiftede Livsglæden; det svækkede Modet til at leve og handle.

Renan fortæller om Marcus Aurelius, at „han bar med sig overalt sit blege Aasyn, sit blide og resignerede Udtryk, sin Hjertesygdom. Han gik med smaa Skridt, og han talte ikke uden med dæmpet Stemme.“ Vistnok gennemførte ingen af de gamle Stoikere Tanken om Naturens Almagt med fuld logisk Konsekvens. Man troede, at det indre Liv var en Frihedens Fæstning. Naturnødvendigheden raadede blot over Legemet og de ydre Goder og Onder, som ikke burde regnes for Goder og Onder. Den sande Vismand foragtede disse ydre Glæder og Smerter og trak sig mest muligt ind i sin Skal. Som Kejser var Marcus Aurelius vistnok nødt til at handle og kæmpe. Men i sine Fristunder søgte han Lykken ved at gaa i Kloster i sine egne Tanker og Stemninger. For den, som var det romerske Samfunds Spidse, Lederen af hundrede Millioners fælles Arbejde og fælles Kampe, blev den største

Glæde i Livet dette: at faa være alene og føre en skriftlig Samtale med sig selv (denne Samtale blev senere udgivet under Navn af Mark-Aurels „Betragtninger“). Aldrig er vel Opløsningen af et stort Samfund bleven mere anskuelig. Det sygnede i Toppen. „Hans Visdom var fuldkommen,“ siger Renan. Og han fortsætter, uden Ironi: „Det vil sige, at hans Livslede var uden Grænser. Han naaede til Slut til den fuldkomne Godhed . . . Den fuldkomne Godhed er den, som grunder sig paa den fuldkomne Livslede.“

Baade for Taine og Renan, i alt Fald i en vis Periode af deres Liv, stod den stoiske Livskunst som Kvintessensen af den gamle græske og romerske Kulturblostring. Og de havde for saa vidt Ret, som Stoikerne repræsenterede det højeste, som den hedenske Oldtid naaede i Retning af Humanitet. Men de to berømte Historikere indsaar ikke, at Naturdyrkelsen med al sin Storladenhed var det svage og det svækkende ved Stoicismen. „Alt hvad der sker, er Naturens Værk. Og hvad Naturen gør, er godt. Vi maa ville, hvad den vil.“ — Denne servile Ydmyghed over for Naturen som en Verdenspotentat skulde altsaa være Kvintessensen af de gamle Fristaters Kulturliv!

Det er rørende at se, hvorledes en Marcus Aurelius kæmper med sig selv for at forlige sin fine Naturs Afsky for alt det usle og lave i Verden med denne Tro paa, at alt er skønt og godt, naar det ses i en større Sammenhæng. Taine har kanske gjort den store Kejser nogen Uret. Det lykkedes ham nemlig aldrig at ignorere det hæslige eller det onde. Han blev aldrig synderlig glad ved at tilhøre dette store Fædreland, Naturen, og ved at sætte sig paa dens Standpunkt. Marcus Aurelius var dog altfor meget af en gammel Romer til at blive en konsekvent Naturtilbeder. Hans dybe Sørgmodighed og hans Livslede er hans Naturs uvilkaarlige Protest mod det naturguddommelige Standpunkt, hvorefter alt det, som sker i Naturen, er skønt og godt. I Stedet for at gaa op i Verdenslivet og nyde dets Rigdom, trækker han sig heller tilbage i sig selv og glæder sig ved at rense sit Sind for alt urent. Selv om godt og ondt fra et højere Synspunkt var lige naturlige, var de i alt Fald ikke lige naturlige for ham.

At han helst gik i Kloster i sit indre Menneske, var vistnok ikke sundt. Men det var dog mangfoldige Gange sundere og skønnere end at tabe sig og gaa op i Naturen, som en beundrende Slave i sin Herre.

Resultatet af vor Undersøgelse er altsaa den, at det aldeles

ikke lykkedes for de gamle Stoikere at gennemføre den panteistiske Naturdyrkelse eller Troen paa Naturen som et altvirkende Væsen. Deres egen Menneskenatur gjorde Oprør mod Troen paa et Væsen, som gør godt og ondt i Flæng.

Man kan imidlertid ikke affeje denne Tro med at kalde den en taabelig Overtro, som ikke vedkommer vor Tid. Denne Tro eller Overtro har nemlig spillet en enorm Rolle netop i den nyere Tid, lige fra Renaissancens Dage. Giordano Bruno, Montaigne og Spinoza, tre af Renaissancens store Tænkere, fornyede den gamle Tro paa Naturen som et altomfattende Væsen. Heller ikke for dem lykkedes det at være konsekvente. Men disse Navne synes i alt Fald at vise, at de moderne Naturalister har store Aner, at de er af en gammel og fornem Slægt. Da Taine og delvis ogsaa Renan optog den gamle Forestilling om Naturen som et enkelt, altvirkende Væsen, var det ikke blot af Beundring for Marcus Aurelius, den bedste af alle Romere og „den ædleste Sjæl, som har levet“. Det var ogsaa i Tilslutning til Renaissancens store Filosofer, navnlig Spinoza. Man kan næsten sige, at Troen paa Naturen var Renaissancens Modefilosofi. Vi finder stærke Spor af den i Renaissancens Kunst og Litteratur, hos Marlowe og Shakespeare, blandt andre.

Men dertil kom endnu, at Troen paa Naturen som et alt omfattende og alt foraarsagende Væsen syntes at stemme med den nyere Naturvidenskabs Forestilling om „Naturens Enhed“ og Kræfternes Ækvivalens. Naturen syntes at maatte opfattes som et System af sammenhængende Kræfter. Og alt det, som nu sker, syntes at maatte være absolut forudbestemt eller „determineret“ af forudgaaende Aarsager. Determinismen syntes at stemme med den stoiske Nødvendighedslære. Hele Verden syntes at være en stor sammenhængende Mekanisme, optrukken én Gang for alle.

Saa vel anbefalet var Troen paa Naturen. Den havde talt nogle af de største Tidens store Tænkere blandt sine troende. Den havde hos nogle af dem boet sammen med den mest pletfri menneskelige Dyd og den mest rørende Sjælsadel. Og den syntes at stemme med det mekaniske Verdensbillede, som blev grundlagt af Renaissance, og som naaede til en Slags storslagen Afslutning i det nittende Aarhundrede.

Havde Troen paa Naturen ikke været saa vel anbefalet, vilde det have været uforklarligt, at saa lærde og overordentlig begavede Mænd som Taine og Renan kunde fanges af en saadan Tro. Og det vilde være uforstaaeligt, at „Naturalismen“ kunde spille en

saa dominerende Rolle i de store Kulturnationers Liv i den sidste Del af det store nittende Aarhundrede.

Naturalismen var nemlig hos alle dybere Aander intet mindre end en Religion eller Erstatning for Religion. Det var dette, som gav Retningen en betagende Magt. Lad os da se, om det lykkedes for det nittende Aarhundredes Naturdyrkere at gennemføre Troen paa Naturen som et altvirkende Væsen, mere konsekvent end det havde lykkedes for deres store Forgængere.

Naar Taine af og til satte op Tankeraketter som denne, at „Dyd og Last er lige naturlige Produkter som Vitriol og Sukker“, saa høres allerede dette meget lovende. Det er ikke blot aandfuldt, men — hvad er bedre der — det er aldeles logisk fra en naturtroendes Standpunkt. „I Naturens Rige,“ siger Taine et andet Sted, „er der intet Smuds.“ Altsaa ingen Rangforskjel mellem godt og ondt eller rent og urent. Det synes virkelig, som om Taine var naaet længere end de gamle Stoikere i den Kunst at sætte sig paa det naturguddommelige Standpunkt og se paa alt som lige naturligt, siden det skyldtes en og samme Magt.

Taines talentfulde Elev, Paul Bourget, som for øvrigt mere og mere tog Afstand fra Naturalismen, udtalte i *Essais de Psychologie contemporaine*, at det paa en Maade var misvisende, naar man sagde om Baudelaire, at hans Digtning var „usund“. For Lægerne (paastod Bourget) er det „usunde“ i Grunden lige naturligt og normalt som det „sunde“. Alt hvad der sker, er normalt. Det samme gælder Sjælelivets „Sygdom“ og „Usundhed“. Alle vore sjælelige Dyder og Laster er fatale (eller naturbestemte) og derfor normale, underkastet Idé-Associationens Love.

A la bonne heure. Dette er i alt Fald konsekvent. Endelig engang synes det, som om vi skal faa se den gamle og ærværdige Naturdyrkelse logisk gennemført. Det nittende Aarhundredes Naturalister synes at gøre Alvor af at sætte sig paa det naturguddommelige Synspunkt og se Tingene ovenifra. Vi ser, at de smaa menneskelige Sondringer og Modsætninger udjævnes som et Landskab, naar det ses fra en Ballon i en stor nok Højde. Dualismen mellem højt og lavt, godt og ondt, sundt og sygt forsvinder.

Gustave Flaubert vilde fjerne den moralske Dualisme baade fra Digtningens og Litteraturkritikkens Verden, ligesom den — efter hans Mening — var udryddet af Naturhistorien. „Vi maa dyrke Litteraturkritikken, som man dyrker Naturhistorien, med Fravær eller Fjernelse af moralsk Forestilling, *avec absence d'idée morale*. Æste-

tikken venter paa sin Geoffroy Saint-Hilaire, — denne store Mand, som har bevist Uhyrernes lovlige Ret til at eksistere, *la légitimité des monstres*. Naar man i nogen Tid har studeret Menneskeaanden med samme Upartiskhed¹⁾ som den, hvormed man i Naturvidenskaberne studerer Materien, da vil man have gjort et overordentlig Skridt fremad. Det er det eneste Middel, hvorved Menneskeheden kan hæve sig en Smule op over sig selv. Menneskeheden . . . vil være som Gud, den vil bedømme sig selv ovenfra.“

Vi ser Fremgangen fra de gamle Stoikere. Marcus Aurelius kunde ikke med sin bedste Vilje og med al sin Naturfromhed blive kvit Følelsen af en dyb Forskel mellem godt og ondt. Han vedblev lige til det sidste at rense sit Sind fra alle lave Følelser, — som om der var nogen Forskel paa højt og lavt, naar man ser paa Menneskelivet ovenfra.

Marcus Aurelius skriver en Dag, da han følte sig saa syg, at han ikke længere kunde holde en af sine kære Bøger i sin Haand: „Det er dig ikke længer forundt at læse; men det er dig stedse forundt at støde al Voldsomhed ud af dit Hjerte; det er dig stedse tilladt at foragte Glæde og Smerte; det er dig altid tilladt ikke at blive vred paa de dumme og de utaknemlige; hvad mere er, det er dig tilladt at fortsætte at gøre vel imod dem.“ Saaledes skrev den gamle syge Kejser i sin ensomme Brevveksling med sig selv.

Han kunde ikke, skønt han var Romerrigets Kejser, hæve sig saa højt som til at anse ædelt og uædelt som lige naturlige og normale Ting. Han vedblev haardnakket og ulogisk at foretrække det, som var hjerterent og nobelt. Han kunde ikke være saa upartisk, som Flaubert vil, at vi skal være i Betragtningen af de menneskelige Ting. Men han vidste jo heller ikke, at Geoffroy de Saint-Hilaire skulde komme til at bevise Uhyrernes lovmæssige Ret til at eksistere.

Ogsaa Renan naaede af og til meget længere end de gamle Stoikere i den Kunst at se „upartisk“ paa godt og ondt, eller at se det hele fra Naturguddommens Standpunkt. En af Personerne, i Renans berømte *Dialogues philosophiques*, — en af de Personer hvori den mangfoldig sammensatte Renan morede sig med at „spalte sig selv“, — udtaler sig paa følgende fyndige og klare Maade: „Hvad mig angaar, gouterer jeg hele Universet. Jeg nyder den vellystiges Vellyst, den ryggesløses Rangel, Selskabsmandens Salonliv

¹⁾ Udhævet her.

den dydige Renhed, den lærdes Grublerier og Asketens Forsagelse. Jeg forestiller mig, at jeg er deres Bevidsthed. Det skulde gøre mig ondt, om noget af alt dette manglede her i Verden¹⁾.”

Det er jo klart, saadan maa selve Naturen som altvirkende Guddom føle det. Naar det kommer til Stykket, behøver den ikke netop at udjævne Modsætningerne. Den kan tværtimod more sig over Modsætningerne, nyde dem alle upartisk, eller rettere, den kan tage Parti for alle paa én Gang, siden den selv er Ophav til det hele. Den kan glæde sig over sin egen Mangfoldighed, som dens Profet, Renan, morede sig over sin egen lille Naturs Modsætninger og Modsigelser.

Naturen maa være hvad man i det nittende Aarhundrede har kaldt *un dilettante*, en beskuende Nyder, som tar Afsand fra Kampen for Ret eller Kampen for Livet og nyder i lige Grad de ødelæggende og de opbyggende Kræfter. Rigtignok skulde Naturen som den altvirkende netop være den handlende og ikke blot den beskuende. Men — der er jo Vanskeligheder i enhver Theologi, hvorfor ikke i den naturalistiske?

Den var for Resten en anden og mindre lærd Forfatter, som bidrog endnu mere end Taine og Renan til at udbrede det naturguddommelige Syn paa Tilværelsen. Det var Emile Zola, Taines i lang Tid næsten altfor lærvillige Elev.

Troen paa Naturen som et alt foraarsagende Væsen laa til Grund for hele den store Roman-Cyklus, *Les Rougon-Macquart*. Zola mente vistnok selv, at hans Syn paa Menneskene var bygget helt igennem paa Naturvidenskaben. Den „naturalistiske“ Roman vilde for ham sige den naturvidenskabelige Roman. Men i Virkeligheden var det ikke Naturvidenskab, men Naturfilosofi eller endog Naturmythologi, som laa til Grund. Det var Troen paa Naturen som et mythisk Væsen, en altvirkende Guddom. Denne Tro var ikke skarpt formuleret. Men en religiøs Tro virker ofte stærkest og mest umiddelbart, førend den faar sin fuldt bevidste Dogmatik.

Det var dette, som Samtidens Kritikere ikke klart nok indsaa: at Zola ikke betragtede Menneskelivet „objektivt“ og videnskabeligt, som han selv troede. Han saa' paa Virkeligheden, ikke blot „gennem et Temperament“, som han selv udtrykte det, men gennem en religiøs Tro eller Overtro. Og denne Tro eller Overtro udbredte

¹⁾ Udhævet her.

sig gennem hans Livsbilleder til en ikke liden Del af den dannede Ungdom i alle Kulturlande. Især kanske, fordi den ikke var dogmatisk og abstrakt formuleret, men udtrykt i konkrete og halvt ureflekterede Livsbilleder.

Naturdyrkelsen var hos Zola mere en Følelse end en bestemt Lære. Imidlertid træder den hist og her i hans Fortællinger saa vidt tydelig frem, at den lader sig dokumentere gennem korte Citater. I *L'Oeuvre* („Kunstværket“) er Digteren Sandoz utvivlsomt ofte en Tolk for Zolas egne Meninger. Sandoz taler etsteds med Begejstring om sine store litterære Planer. Han vilde fremstille Verdenslivet, *la vie universelle*, hvori vi Mennesker blot skulde være en Tilfældighed . . . , det store Verdensalt (*le grand tout*) uden Forskel mellem højt og lavt, rent og urent.“

Vi faar i disse Ord i alt Fald et Glimt af det naturguddommelige Standpunkt, hvor man ser Menneskelivet „ovenfra“. Naturen som Helhed, „det store Alt“, skulde være Helten i det store Epos, hvorom Digteren Sandoz drømte. Jorden, vor egen Moder Jord, bliver for ham Repræsentant for hele Naturen, og han udbryder i en Hymne til den guddommelige Jord: „Du evige og udødelige, i hvem Verdenssjælen strømmer og cirkulerer . . . Ja, jeg vil tabe mig i dig; det er dig alene, som skal være Urkraften i mit Værk, dets Mittel og dets Maal . . .“

Han hengav sin Sjæl til Verdenssjælen, han søgte at sætte sig paa Verdenslivets eller Allivets Plads. Og da blev der ikke længer nogen Forskel paa „højt og lavt, rent og urent“. Hans Ven, Maleren Claude, er besjælet af den samme Aand. Hvad han vil forberlige i sin Kunst, er ikke den højeste Form af Liv, ikke noget Ideal, ikke noget bedre i Modsætning til noget værre; men hele Livet, Livet i en hvilken som helst Form. Han vil „elske det for dets egen Skyld“, han vil „deri se den eneste sande Skønhed, evig i al sin Veksel, og ikke nære den taabelige Tanke at forædle det ved at kastrere eller beskære det“.

Som en Gud kan have mange Navne, hvoraf enkelte fremhæver en enkelt Side af hans Væsen, taler Zola ofte om „Livet“ omtrent i lignende Betydning som „Naturen“. Ligesom han personificerer Naturen, føler han ogsaa Livet, alle levende Væseners Livskraft, som et Slags personligt Væsen. I begge Tilfælde er det et kollektivt Begreb, som gøres til et Enkeltvæsen. I Fortællingen om „Doktor Pascal“, som afslutter hele den Rougon-Macquart'ske Familiesaga, lader han den lærde Naturforsker tale i Flæng om

„Naturen“ og „Livet“. Lige over for begge disse to Former af det samme Væsen nærer han en religiøs Ærefrygt. Han begynder at nære Betænkelighed ved som Læge at gribe ind i Naturens Virksomhed. Naturen forstaaer vel selv langt bedre end vor lille menneskelige Viden, hvad der bør ske. Han spørger sig selv bekymret, om ikke Lægens Forsøg paa at standse Sygdom og forsinke Døden er en formastelig Indgriben i Naturens Værk. Mon det ikke er at sætte vor lille Vilje op imod Naturens Vilje?

„At rette paa Naturen¹⁾ at gribe ind og forandre den eller forstyrre den i dens Hensigt, kan det være et rosværdigt Arbejde? At helbrede en syg, at forsinke et Menneskes Død, selv om det for dets Vedkommende er en Behagelighed at leve? At forlænge Livet, uden Tvivl til Slægtens Skade, er ikke dette at omgøre hvad Naturen vil gøre?¹⁾... Hvad har vi der at bestille, hvad har vi med at blande os i Livets Arbejde, naar vi hverken kender dets Maal eller dets Midler? Kanske er alting godt¹⁾... En Tvivl har grebet mig ... jeg begynder at tro, at det største og det sundeste er at lade Udviklingen gaa sin Gang.“

Altsaa, Lægekunsten bøjer Knæ for „Naturen“ og dens „Vilje“. Naturvidenskaben bøjer sig for Natur-Mystikken. Det er logisk tænkt af Zola, naar han i det afsluttende Bind af sin store og triste Ættesaga lader Mennesketanken og Menneskeviljen abdicere og underkaste sig under Naturens Vilje. Den i Naturen selv iboende Livsvilje behøver ikke vor lille menneskelige Hjælp, hvis Naturen virkelig er et enkelt Væsen.

Doktor Pascal siger til sin Niece: „Forstaaer du ikke, at det at ville helbrede alt sygt, genrejse alt svagt, det er en falsk Ærgærrighed, som hidrører fra vor Egoisme, det er Oprør mod Livet (*une révolte contre la vie*), som vi erklærer for slet, fordi vi bedømmer det ud fra vor egen Interesse.“

Doktor Pascal vil ikke længer sætte sin Vilje mod Naturens. Det er syndigt Oprør mod vor store Herskerinde. Han vil fra nu af „betro sig helt til Livet, tabe sig i det, uden at ville omgøre det efter min Opfattelse af godt og ondt. Hun alene er suveræn (hun, det vil sige Livet, *la vie*), hun alene véd, hvad hun vil, og hvorhen hun stævner. Jeg kan alene anstrenge mig for at kende hende og leve, som hun vil, at vi skal leve.“

¹⁾ Udhævet her.

„Livet kan ikke synde, Livet er almægtigt, Livet er evigt.“ — Amen.

Zola lader sin lærde Doktor ydmyge sig mere og mere over for Naturen og opøve sig i at ville, hvad den vil. Syg af Sorg og Savn vil han ikke længer gøre Oprør mod Lidelsen, — han som før havde søgt at formilde Lidelsen gennem Lægevidenskabens smerte-tillydende Midler. Alt hvad Naturen gjorde, var formodentlig godt. Naturen og dens Liv var ufejlbart. *impeccable*. „Den eneste Visdom er ikke at gribe ind, men at lade Naturen gaa sin Gang.“

Imidlertid var det ikke muligt for Zola eller nogen anden i Praksis helt at gennemføre den fuldstændige Gudhengivenhed lige over for Naturen. Men hvilken troende har ogsaa kunnet leve helt efter sin Tro? Sikkert er det, at Troen paa Naturen øvede en overmaade stor Indflydelse paa hele den naturalistiske Kunst. Man søgte efter Evne at finde alt lige naturligt, det høje som det lave. Især fandt man rigtignok det, som vi i Almindelighed kalder det lave, naturligt. Det lave var bleven altfor meget overset af Digterne. Det var ikke bleven tilstrækkelig belyst. Blufærdigheden havde vægret sig ved at drage det saakaldte lave eller smudsige frem i Digtningens fulde Lys. Men Blufærdigheden kunde overvindes, naar man satte sig paa et højere Standpunkt og saa alting „ovenfra“, fra Naturens Standpunkt. „I Naturen er der intet Smuds“, havde jo Taine sagt. Det blev i lang Tid en Hovedopgave for Digterne at fremstille dette Smuds som den naturligste Ting af Verden. Det blev paa en Maade en religiøs Pligt. Før havde man i Digtningens Verden villet skjule noget af Naturens, den ufejlbare, den hellige Naturs, Værk. Men nu skulde netop det, man før havde villet gemme bort, drages frem i Forgrunden. Det fik ikke hjælpe, om „Borgerne“ blev forbløffede. Eller rettere: Saa meget desto bedre! Det vilde være morsomt at forbløffe Spidsborgerne, *épater les bourgeois*. Og det vilde være modigt, da Borgerne naturligvis vilde blive rasende.

Blot én Ting glemte man. Man glemte at spørge sig selv, om ikke Blufærdigheden — naar den ikke overdrives — kan være et værdifuldt Instinkt, siden „Naturen“, den altvirkende, har arbejdet i adskillige Tusind Aar paa at udvikle denne Drift især hos den ledende Del af Menneskeheden. Utvivlsomt er det et forholdsvis ungt Instinkt i de levende Væseners Historie. Men alle Instinkter er jo engang bleve til. Og at et Instinkt er blevet til i en forholdsvis sen Tid, tyder snarest paa, at det hører hjemme paa et for-

holdsvis højt Trin i Udviklingen. Hvad der ikke er naturligt paa et tidligere Trin, kan blive naturligt paa et senere. Vi ser jo dette i vor egen Udvikling fra Barn til voksen, netop med Hensyn til Blufærdigheden.

At ville afskaffe Blufærdigheden ved Digtkunstens Hjælp, er ikke det at „gribe ind i Naturens Værk“, paa en temmelig plump og overilet Maade?

Det er besynderligt, at Naturalisterne, som jo dog for en Del iagttag selv Livet, ikke saa', at Blufærdigheden har udviklet sig til et Instinkt, som tjener og beskytter selve Slægtens Forplantning. Den staar ikke i Askesens, men i Frugtbarhedens Tjeneste: ved at beskytte Kvinden mod altfor tidlig at blive Mor og ved i nogen Grad at beskytte de unge Gutter mod en altfor tidlig Elskov. Den naturalistiske Litteratur var nok i alt Fald i dette Stykke en unaturlig Litteratur. Det gælder for en Del ogsaa Zolas senere idealistiske Værker.

Naar store og smaa Forfattere vil stille det mest intime frem i den grelleste Belysning; naar de vil gøre det mest private mest offentligt, og drage det, som selve Livet instinktmæssig holder i Baggrunden, frem i Forgrunden, — da finder vi, at dette giver Tingene et falskt Perspektiv. Det er et Slags optisk Bedrag. Det er i alt Fald ikke den naturlige Belysning. At trække de animalske Livsfunktioner og til og med deres perverse Udartninger frem i Forgrunden af Bevidstheden er næsten lige saa unaturligt, som om vi vilde sætte Bevidsthedens fulde Lys paa Fordøjelsesprocessen eller stadig gaa og udmale for os selv, hvordan Sekretionen foregaar¹).

Bevidstheden er næppe til for i lige Grad at belyse alle Sider af vort Liv. Rigtignok er det nødvendigt for Lægen at ransage alt og drage alt frem i Lyset. Men Lægerne er som Regel ganske anderledes hensynsfulde over for Blyghedens Instinkt end de quasi-videnskabelige Digttere. En Kraft-Ebing fremstiller de perverse Lidenskaber saa tørt som muligt. Han bruger lærde og upopulære Fremmedord. Helst vilde han have skrevet hele Bogen paa Latin, siger han i Fortalen til sit Værk. Videnskaben fremstiller gerne saa analytisk, at Billedet næsten ikke vækker nogen Følelse. Den

¹) Efterat dette var nedskrevet, ser jeg, at den finske Æstetiker, K. S. Laurila, har fremstillet den samme Tanke i sin interessante og skarpsindige Bog, *Hauptfragen der Kunstphilosophie*. Helsingfors 1903.

tager Tingene i Stykker, hvorved de taber det meste af sin Livagtighed. Den fremstiller ikke Fordøjelsesprocessen saaledes, at man oplever den stærkt og personligt, — som de, der gaar og tukler med deres Fordøjelse ved at sætte Fantasien paa den.

Naturalisterne drog netop Driftslivet frem i Fantasiens Forgrund. Ideer og Idealer blev stillet i Skyggen, mens „Drifterne“ blev bestraalede med elektrisk Belysning. I dette virkelige Liv er det snarere omvendt. Naturen selv, hvis vi for Bekvemheds Skyld vil bruge denne Personifikation, har anordnet Belysningen anderledes. Drifter og Instinkter er dels ubevidste og dels forholdsvis ureflekterede. Den realistiske Digtning var i dette Stykke ikke virkelighedstro og ikke naturlig.

Efter som Zola blev mere og mere ivrig Samfundsreformer, troede han øjensynlig, at den poetiske Forherligelse af Forplantningen kunde befordre det franske Folks aftagende Frugtbarhed. Men dette var antagelig et stort Fejlsyn. At tukle med Drifterne i Fantasien virker vel snarest svækkende paa Drifterne. At opleve en stærk seksuel Virksomhed i Fantasien, maa vel snarest virke som en i Længden svækkende Irritation. Er det ikke desuden Kastraternes og de Vanmægtiges Erstatning?

Intet viser bedre Ideernes (ogsaa de falske Ideers) Magt end den Fart, hvormed den naturalistiske Strømning skyllede ind over alle Kulturlande. Selv „Kristiania-Bohømen“ repræsenterede for en stor Del en stærkt teoretisk og paa sin Maade ideal Bevægelse. Dens Mænd var for en stor Del gode Hoveder, Ræsonnører, Tale- og Skrivekunstnere. De synes ikke at have været mere end ganske almindelige Mennesker, hvad Naturdrifternes Virkekraft angaar. Bevægelsens modige norske Fører maa vel endog, efter sin første tykke Bog at dømme, have staaet under det middelmaadige i den Henseende. Hans Styrke laa i det theoretiske og i den frodige Fantasi-udmaling af Drifternes voldsomme Herjinger tyder paa, at der heller ikke her — saa lidt som hos Zola — var noget Udbrud af frygtelige vulkanske Kræfter fra selve Naturens Indre. Det var især et Udbrud af gode Hoveders stærkt oplevede Teorier og Stemninger. Betegnende for Retningen som litterær Retning var den næsten monomane Interesse for Tanke- og Fantasiudsvævelser. Det gjaldt, som det synes, fremfor alt, at oversætte egne eller andres Oplevelser af „voldsom Elskov“ til Forestilling, til levende og klare Tankebilleder. At opleve Naturdriftens Vælde i Forestillingen og Fantasien var for

disse Folk det mest interessante. Men denne Smag for ideelle og litterære Orgier var jo ikke noget nyt. Det var en Fortsættelse af en gammel Kultursygdом, udsmykket med delvis nye Teorier.

Ikke alle Naturalismens Tilhængere var vel lige religiøse eller virkelig naturfromme. Hos Zola laa der utvivlsomt noget af en virkelig Fromhed til Grund. Noget, som var i Slægt med den gamle, store Naturdyrkelse. Men det er sandsynligt, at hos mange andre blev denne Naturdyrkelse nok saa overfladisk. Det kunde være bekvemt at anse alle vore Handlinger for naturbestemte og alle vore Tilbøjeligheder for lige naturlige. Taines bevingede Ord om Dyder og Laster som naturlige Produkter i Lighed med Vitriol og Sukker kunde bruges til at dulme en saar Samvittighed eller gøre en robust Samvittighed endnu mere tykhudet.

Forestillingen om Natur-Nødvendighed kunde bruges til Støtte for dem, som vilde tage sig Friheder. Den tilsyneladende videnskabelige Lære om, at det, som sker, sker med Nødvendighed, og at der fra et højere videnskabeligt Synspunkt ikke er nogen egentlig Forskel mellem godt og ondt, var sandsynligvis ikke usmælgelig for dem, som vilde nyde Livet uden Skrupler. Af Tanken om Drifternes naturlige Suverænitæt kunde der laves en tøjelig og føjelig Samvittighed.

Den nye naturalistiske Visdom vendte op og ned paa det gamle Sagn. Det er ikke længere nu med Kundskabens Træ, som dengang da Slangen sagde til Kvinden: „I skal visselig ikke dø; thi Gud véd, at paa den Dag I æder deraf, skal eders Øjne oplades, og I skal blive ligesom Gud i at kende godt og ondt.“ Det synes, som om Forholdet pludselig har forandret sig. Paa den Dag vi æder af Naturalismens nye Kundskabstræ, skal vi blive ligesom Naturen og ikke kende Forskel paa godt og ondt.

De, som aad af den gamle Kundskab, mistede deres Uskyldighed. Men de lykkelige unge Mennesker, som aad af den nye Kundskabs Æbler, vaagnede op, og befandt sig i en ny Uskyldighedstilstand. In tet Under, om mange spiste med Begærlighed.

* * *

Troen paa Naturen som et altvirkende Væsen er en gammel metafysisk og religiøs Fejltagelse. Det lader sig efter mit Skøn med Nøjagtighed sige, hvorledes den er opstaaet. Den beror simpelt hen paa en Blanding af det videnskabelige og det digteriske

Syn. Videnskaben generaliserer for at kunne overskue og sammenfatte de uendelig mange Enkeltvæseners Mylder. Den danner Klassebegreber som Hest og Hund, eller Kollektiver som Dyreriget, Planteriget og Mineralriget. Et endnu mere generelt Begreb er Begrebet Naturen, som omfatter baade det levende og det livløse. Videnskaben kan ikke arbejde uden saadanne Sammenfatninger.

Men saa kommer det digteriske Syn og individualiserer disse kollektive Sammenfatninger. Naturen bliver paa denne Maade et mystisk Væsen, et Enkeltvæsen, *le grand tout*. Naturen bliver en Guddom.

Jeg tror, det kan vises, at hele den græske Metafysiks og endog hele den nyere Metafysiks Misvisning beror netop paa en saadan Sammenblanding af det generaliserende og det individualiserende Syn. Det er ikke saa forunderligt, at de gamle græske Vismænd eller Renaissancens store Tænkere kunde gøre sig skyldige i en saadan Tankefejl, naar selve Metafysikkens ivrigste Bekæmpere i det nittende Aarhundrede har gaaet hen og begaaet nøjagtig den samme Fejl. Auguste Comte, som troede at være naaet ud over baade det mythologiske og det metafysiske Stadium i Menneskehedens Liv, opstillede som Erstatning for de ældre Religioner Dyrkelsen af „Menneskeheden“, som han kaldte *le grand être*, „det store Væsen“. Han gjorde altsaa et kollektivt Begreb om til et konkret Enkeltvæsen. Det er en lignende Tankefejl, som naar Digtertænkere som Platon i sin Begejstring over Begrebsdannelsen tænkte sig Begreberne som konkrete Væsener. Ogsaa Middelalderens saakaldte „Realisme“ er af samme Art.

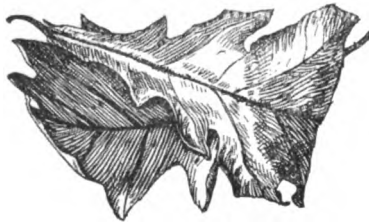
Store Digtere har gjort sig skyldige i den samme Fejl, som naar Ibsen lader sin Ven, Mystikeren Maximos, kalde „Verdensviljen“ til Regnskab for Kejser Julians Sjæl. Verdensviljen er et lignende Kollektivum som „Folkeviljen“. Alle disse Begreber er Bastarder. De er det videnskabelige og det kunstneriske Syns ulovlig fødte Børn.

De har ikke desto mindre — eller kanske netop fordi de var Børn paa én Gang af Videnskab og Kunst — spillet en overordentlig stor Rolle i Kulturens Historie. Hele den siden Renaissancens Dage udviklede Naturret og den nyere Statsøkonomi staar i stor Gæld til Troen paa Naturen. Renaissancen havde, ligesom den senere Oldtid, Brug for denne Tro til Befrielse fra den gamle Folkereligion og delvis ogsaa den gamle Samfundsordnings Despoti. Omtrent som Puritanerne benyttede Troen paa et Gudsrige og gud-

dommelig Hersker til Befrielse fra Stuarterne i England, har Troen paa Naturen som Guddom været benyttet til religiøs og politisk og økonomisk Frigørelse. *Laissez faire la nature*, — lad Naturen selv faa raade, — det var jo Fysiokraternes Lære. Endog i Herbert Spencers Tro paa „det absolute“ (*the Absolute*), — han taler ogsaa om *Infinite Energy*) tror jeg man kan finde en lignende Anvendelse af et Bastardbegreb.

Menneskeden synes at have haft Brug for denne Overtro. I Taines og Renans og Emile Zolas Frankrig dukkede Troen paa Naturen utvivlsomt op som Modkraft og Modreligion mod den middelalderlige Katholicisme. Det var i Virkeligheden en Fortsættelse af Renaissancens Kampe. Men Troen paa Naturen var unægtelig nu bleven en Dame paa Retur, som smykkede sig med en falsk Ungdommelighed ved at kalde sig for Naturvidenskab. Det nittende Aarhundredes franske Naturalisme, som indtil ganske nylig har overskyttet alle Kulturlande og endnu har en ikke liden Magt over Sindene, er den sidste og lidt ufriske Udløber af en stor og ærværdig gammel Overtro.

CHR. COLLIN

HVORLEDES JEG ARBEJDER

Len Række Artikler, der hermed paabegyndes, vil efter Redaktionen Opfordring flere af vore betydeligste Forfattere — af Aldersholdene fra midt i Firserne indtil nu — fortælle et og andet om deres Forfatterskabs ydre og indre Vilkaar, om hvorledes den digteriske Evne er vokset frem i dem, har brudt igennem over for Offentligheden, hvorledes deres Produktion bliver til og hvorledes de selv ser paa den og dens Udvikling. Under skiftende Overskrifter og med højest forskelligartet Indhold vil Artiklerne bringe Bidrag til vort litterære Livs indre Historie og belyse det meget omdebatterede Forhold mellem Liv og Kunst fra de forskelligste Sider, men stedse holde sig fjernt baade fra tom Selv-Tilskuestillen og fra litterær Kulissesladder.

Kød.

En eller anden berømt Mand har sagt, at den, der ikke skaber Historie, vil forsøge paa at skrive Historie.

Han har dermed peget paa det store Skel mellem Handlingens og Fantasiens Mænd.

Handlingens Mænd falder i mange Klasser, fra Verdensrigers ledende Statsmænd til et lille Provinslands Sognekonger, fra den Financier, som kan holde Millioner af Menneskers Skæbne i sin Haand, til Høkeren og Sjakreren, fra den store Dommer og Embedsmand til Politibetjenten paa Gaden.

Og over for dem staar Fantasiens Folk, Videnskabsmænd, bildende Kunstnere, Komponister, Musikere, Skuespillere, store og smaa i en broget Mangfoldighed.

Det er nu altid gaaet mig som Forfatter saaledes, at naar som helst jeg har „skrevet“, er det sket under Fornemmelsen af, at

Tilværelsen med sit Kundskabens Træ paa godt og ondt sank i Jorden, og mit Livs Hændelser og Iagttagelser, Glæder og Sorger var blevne til et rent og skært Fantasiindhold og Arbejdsstof, hvoraf jeg formede mine Skikkelser og Stemninger i en Verden, fuldkommen fremmed for godt og ondt. Dér hersker kun en Stræben, som bærer hele Arbejdet og gaar ud paa, inden for den valgte Form, at naa det udtømmende og færdige.

Jeg har aldrig forstaaet Fordringen til Moralitet i Kunst, saa lidt som til Nytte i Videnskab eller en æstetisk Paaklædning af Moralen.

Kunsten taler til en Menneskene iboende Anskuelighedstrang, Videnskaben beror paa Driften til Erkendelse; Moralen vil give Regler for Menneskenes sædelige Liv, Nyttens hjælpe dem i deres praktiske Gerning — de to store Grupper har bestandig syntes mig lige væsensforskellige og lige uundværlige.

Men jeg begriber saa udmærket godt, at ligesom vi Mennesker kan have Trang til afvekslende Næring, saaledes maa det i den historiske Udvikling gaa op og ned. Snart vil Moralen føle sig tilsidesat for Kunsten, snart Videnskaben for Nyttehensynet; saa forkætrer man hinanden en Tid lang, indtil der igen er bragt en vis Ligevægt til Veje. Held den, som kom til Verden paa en Tid, hvor der netop var Behov for hans Aandsretning og ikke Lede ved den; men den, der ikke var saa lykkelig, har ingen Ret til at beklage sig — saaledes er Livets Gang.

Og noget ganske lignende gælder inden for den enkelte Retning. De forskellige Temperamenter betinger forskellige Metoder, og da intet er vanskeligere — for ikke at sige umuligere — end at føle virkelig Sympati med et fremmed Temperament, ser man saa overordentlig naturnødvendigt Kunstnere lyse hinanden og deres Metoder i Ban. Jeg er mig bevidst at have syndet hæderligt paa dette Punkt, som andre har syndet og synder over for mig. Og jeg er sikker paa, at en Fremstilling af netop min Metode — saaledes som „Tilskueren“s Redaktion har ønsket den — vil blive mødt med forstaaende Interesse af dem, der fra Naturens Haand fik et lignende „Sind“ (for at bruge Jakob Knudsens gode danske Ord for Temperament) som jeg, og maa forekomme de andre noget af det kedsommeligste og prætensioseste og ligegyldigste paa Jorden.

Zola har, som bekendt, sagt, at Kunst var „et Stykke Natur, set igennem et Temperament“.

Denne Definition synes mig, som mange lignende, at sige baade for meget og for lidt.

Af gode Grunde maa Naturen, inden den kan blive til Kunst, gaa igennem et menneskeligt Temperament; men dette Temperament kan ikke blot efter sin forskellige Karakter farve Naturen med meget forskellig Styrke, et Hovedtræk i dets Væsen kan være Bestræbelsen for at faa Naturen frem i sin størst mulige Renhed, saa uafhængigt som det nu engang kan tænkes, af Straalebrydningen i det menneskelige Sind, Indtrykkene af den passerer.

Til kunstneriske Temperamenter som de sidste hører mit.

Et nærliggende glimrende Eksempel paa det modsatte afgiver en saa fremragende Forfatter som Herman Bang, hvis mangfoldige lagttagelser af Livet altid fremtræder stærkt Rembrandtsk belyste af en udpræget Subjektivitet.

I hver eneste Bog, jeg har skrevet, er der fra mig selv og det levende Liv omkring mig en Kim, en Kerne, som er mig fuldkommen bevidst. Min Fantasi har da kunstnerisk arbejdet videre dermed efter de dette „Stykke Natur“ iboende Love, saa godt som jeg har kunnet finde eller „føle“ dem ud — thi meget mere, end man ofte tror, beror i saa Henseende paa noget intuitivt.

For at betegne min Metode har jeg engang andetsteds brugt et Billede. som jeg nødes til her at gentage, fordi jeg ikke kan finde noget mere rammende.

Jeg skrev, at jeg i min litterære Virksomhed følte mig som Videnskabsmanden, der af spredt forefundne Knogler opkonstruerer Fortidsdyret. Hvis en saadan Opkonstrueren skal have nogen Art, maa det forefundne, det iagttagne, været studeret paa det minutseste af en, der er nøje inde i Naturens almindelige Love, og som besidder den Fantasi, der tør vove de hypotetiske Spring, hvis Sandsynlighed først den gennemførte Høhed kan godtgøre.

Maa jeg — til delvis nærmere Belysning — tage en enkelt af mine Bøger og forsøge at paavise det Laboratorium og de Stoffer, hvoraf den er fremgaaet. Jeg vælger I det gamle Voldkvarter, ikke fordi den egner sig bedre dertil end f. Eks. Dr. IX, En Kvindes Skriftemaal eller en af „Rejsebøgerne“, men fordi den hører til de mest udbredte og vel kendte af mine Arbejder.

Titlen viser hvad jeg har villet give: ikke de i Bogen forekommende Menneskers Skæbne, men Milieuet „det gamle Voldkvarter“, et Smaaborger- eller Spidsborgermilieu, som i første Række hører hjemme i København, men hvis videre — selvfølgelig modi-

ficerede — Gyldighed jeg har haft Lejlighed til at overbevise mig om ogsaa inden for andre, moderne, germanske Bysamfund. Et Middelstandsmilieu, der har sin særlige Holdning og Stemning, men som tillige synes mig at aabne visse Perspektiver ud over Menneskers Tilværelse og Følelsesliv i videre Forstand. Kort og godt, en med kunstnerisk Anskuelighed fremstillet social Studie, der tillige rummer noget af en Livsfilosofi — i Virkeligheden Sidestykke til de i Enkeltfigurer udførte Hans Peter Egskov, Kresjan Vesterbro, Hopsadrenge, hvori der er tegnet typiske Produkter af den moderne store By, Struggleren fra de lavere Lag, Alkoholiker-vagabonden og Sutenørbøllen.

De i den sociale Studie „I det gamle Voldkvarter“ optrædende Personer spiller kun en Rolle, for saa vidt, og saa længe de betyder noget for Belysningen af Helheden; Fortællingen om dem er sluttet i det Øjeblik, de har syntes mig i deres fremtidige Liv og Virken ikke at kunne udfolde nye Milieuet bestemmende Ejendommeligheder.

Disse Mennesker forekommer i Bogen sideordnet med saa mange af de saakaldte døde Ting, Huse og Gader, Kaféer, Værelser, Spisevarer, Brugsgenstande; deres Idéindhold har sin Betydning; men Maaden, paa hvilken de søger at udtrykke det, Sproget, hvori de kæmper for at forme det, gælder overordentlig meget mere; hele „Handlingen“ er kun opfundet og lagt til Rette for, saa vidt muligt, at faa alle Former, Farver og Toner i Milieuet frem. Hvor Bogen ikke er forfattet i en Dialog, der med strengt gennemført Individualisering gennem Ordvalg og Diktion maler de forskellige Personer, er den skrevet i et Sprog, der intet Øjeblik er „Forfatteren“s men altid søger at afspejle netop den Persons Tanke og Tale, gennem hvis Intelligens den paagældende Skildring eller Stemning i Bogen gaar; den hele Beretning er endelig holdt sammen ved en gennemført sproglig Kadence, som ogsaa i sin ejendommelige Rytme skal male med paa Milieuet. Denne Takt maa læses eller høres ud af Bogen eller et af dens større Afsnit i sin Helhed; som Eksempel paa hvad jeg mener med den fortællende Stils Individualisering vil jeg anføre et Par Linier, hvori der skildres, hvorledes Bogholder Brodersen gaar ned ad Gaden til sit Spisekvarter efter at have set paa Lejlighed hos Fru Redsted. De lyder saaledes: „Saa kom han igen ned paa Gaden. Taagen havde faaet samlet sig rigtig tæt. Alle Lygterne stod saa tykke inde i den, hovne, som Jørgensen i Banken engang havde sagt.“ I de kur-

siverede Ord „rigtig“ og „saa“ ligger ægte Brodersenske Gengivelser af hans Fornemmelser — vel at mærke, naar han, som her, kommer gaaende i sin dagligdags Tummerum og under behageligt hyggelige Betragtninger. En Mand som han vil netop i normal Stemning betegne en betydelig Grad af Styrke med det beherskede „rigtig“ (en rigtig uartig Dreng, et rigtig kønt Slot, et rigtig ubehageligt Tilfælde), og naar han da atter har Brug for en lignende Styrkebetegnelse, staar kun det barnlige „saa“ til hans Raadighed; Anvendelsen af „hoven“ i den givne Forbindelse ligger ganske uden for hans Niveau; men den mere bevidste og kritiske Jørgensen kan bruge Ordet, som da ved given Lejlighed kan komme frem i Brodersens Bevidsthed med en tydelig — og let beundrende — Erindring om, hvorfra det stammer. Hvis derimod Brodersen havde været f. Eks i stærkt Sindsoprør, da han i Taagen gik hen ad Fiolstræde, kunde der fra hans Hjertes Dyb være kommen andre sjældent opdukkende Gloser frem, som vilde have været paavirkede af højtidelig, maaske bibelsk eller anden bevæget litterær Stil, saaledes som han fra Skolen eller gennem Stumper af Litteratur var stødt paa dem.

Ved hvad jeg lod passere igennem to Smaaborgerfamiliers Hjerne og Hjerte ønskede jeg at fremstille knappe Livsvilkaar, en ejendommelig — og hyggelig — Fjernhed fra at spille nogen Rolle i det store, bestemmende Samfundsliv, stærk Afhængighed af Barndommens Opdragelse, naiv Optagen af alle mulige Brokker og Stumper Kultur, uregelmæssige Tilbøjeligheders Kamp med et enkelt formet og stille ordnet Smaaborgerliv, en Resignation, der lader sig trøste ved at opforgylde Livet med en Beniciaglans, som et højere Kulturlag vilde gennemskue o. s. fr. Og „Ruden“ ud til den store Verden, det, som giver denne Skildring af noget ganske specifikt den Tone af almen Gyldighed, som først rigtigt hæver alt det særlige frem, ligger i den lille Fru Brodersens Evne til at kunne trykke Øjnene i for alt det bitre, tunge og smudsige i Livet og flygte over i et Fantasiens Rige. Her findes den Livsfilosofi, hvori Milieuskildringen munder ud — ganske som i min fra „Det gamle Voldkvarter“ saa forskelligt formede, sidste Bog De Ensomme, hvor blot Milieuet er stærkere fortættet og „Filosofien“ mindre ligger mellem Linierne, mere bliver direkte udtrykt. —

Alt hvad jeg vilde fremstille i „Det gamle Voldkvarter“ var mig klart bevidst, da jeg begyndte at skrive paa Bogen.

Angaaende selve den Maade, paa hvilken den blev til, skal jeg

først oplyse, at Bogens Kapitel ét er skrevet, ja sat i Trykkeriet 8 Aar inden alt det øvrige. Jeg lagde dengang hele Arbejdet hen, efter at have nedskrevet enkelte Repliker og en delvis Disposition for Gangen i Fortællingen, fordi jeg tydelig følte, at jeg endnu ikke var saa gennemtrængt og mættet af Stoffet, at jeg kunde være sikker paa min Evne til at forme det i Skikkelser og Stemning, paa lignende Maade, som naar man „kan“ et Sprog og dristigt kaster sig ud deri. Og uden at have den Fornemmelse giver jeg mig aldrig til at arbejde; saa venter jeg.

Da de otte Aar var gaaet, mærkede jeg en skønne Dag, at nu kunde jeg skrive Resten af Bogen. Dens Fremkomst dengang skyldtes ikke nogen Bestilling fra min Forlægger, og det var ingenlunde uden Betænkelighed, at han gik til at offentliggøre Fortællingen i den Biblioteksserie, hvori den blev indlemmet.

I Løbet af et Par Maaneder kom og gik jeg da til og fra dette Arbejde, levede med Personerne, som om det var virkelige Mennesker, jeg omgikkes og hørte tale, i hvis Stuer jeg kom ind, og som — jeg vidste meget mere om end det, jeg her skrev ned for mit Formaal. Jeg har til denne som til andre af mine Bøger nedskrevet lange Redegørelser for mine Personers Liv ud over det, som forekommer i vedkommende Bog; jeg har, til Øvelse, udført Figurerne i helt andre Situationer, end dem, hvori jeg, for min Idé, behøvede dem; derigennem lærer man sine Folk stadig nærmere at kende og bliver sikrere og sikrere paa inden for sin bestemte Plan at kunne lade dem handle fuldkommen rigtigt. Thi Publikum maa ikke tro, at fordi ens Plan ved Begyndelsen af Arbejdet foreligger ganske bevidst og klar, man da ikke under Udarbejdelsen hyppigt overraskes ved hvad man selv gør. Saa overordentlig meget af Ens Iagttagelser og Indtryk foregaar ubevidst, og det tør vel siges, at netop af denne Kendsgerning lader sig med Sikkerhed slutte til det i hvert Fald faktiske — allerede ovenfor berørte — at selv den mest bevidst producerende Forfatter under sit Arbejde frembringer meget, hvis Rigtighed han først bagefter forstandsmæssigt er i Stand til at kunne godtgøre. Der er i al Produktion noget af den „Inspiration“, man i gamle Dage talte saa meget om.

Selve det Stof, hvoraf denne Bog blev formet — hvorfra har jeg haft det? Har jeg kendt en Bogholder Brodersen, der under lignende Forhold som Bogens boede hos lignende Mennesker som hans Værtsfolk?

Jeg har ikke haft levende Model til nogen af Bogens Figurer,

og dog er de alle skabt af selve det levende Liv og af et ganske personlig følt, levende Liv.

De er opstaaede først og fremmest af min egen Barndom og tidlige Ungdom inden for det gamle Voldkvarter. Jeg har slidt netop lige de Brosten, som Bogholder Brodersen gaar hen ad til sit nye Logis i Fiolstræde, jeg har lugtet den Røg fra Kaffebrænderiet i Lille Kanike Stræde og snuset den tykke Novemberluft ind i min Næse, og jeg har haft hans Fornemmelse af hvad det vilde sige at maatte bo „ude paa en af Broerne“, saaledes som den stakkels Kasserer Jørgensen. I det hele taget har jeg — og det er det afgørende — optaget mine Indtryk fra dengang i meget af den Brodersenske Aand, fordi jeg blev opdraget hos gamle Bedsteforældre paa Vestergade, i hvis Hus og Omgang netop en, helt i Frederik den Sjettes Tid bundende, Smaaborgeraand hørte hjemme. Min kære gamle Bedstefaders retskafne Borgerlighed, hans besindige Autoritetstro, hans smukke Sparsommelighed, hans stilfærdige Hjælpsomhed, alt det var fra Barndommen hengemte Motiver og Paavirkninger, hvoraf jeg kunde skabe mine Figurer. Saa stod selvfølgelig en Mængde ligefremme Enkeltheder fra Lokalteter og Mennesker til min Raadighed: hele Karakteren af de smaa Løjligheder, opstaaede under den tærende Krig efter 1807, Maaden, Husrækkerne bugtede sig paa ned imod de gamle Fæstningsvolde, hvorledes Solen faldt i Gaderne, Udsigten fra Trapperne, Søndagsstilheden i vort lille Hus; og Fru Redsteds tyste Maade at gaa hen ad et Gulv paa, jeg véd, hvilken Kvinde indenfor det gamle Voldkvarter, jeg skylder den, saa godt som jeg kender Forbilledet til den forkuede lille Fru Jørgensens troskyldige Beundring.

Men ikke et eneste Træk af Handlingen er oplevet, og i hele Bogen er siger og skriver kun én Replik direkte hentet fra Virkeligheden.

Mange har troet, at den famøse Handelsrejsende Redsted ikke kunde være andet end et nøjagtig udført Portræt af et virkeligt levende Menneske.

Han er gjort over almindelige Indtryk af Handelsrejsende og en vis Klasse Københavnerne og Mandfolks Væsen og Væren, saaledes som jeg igennem Livets Mangfoldighed har lært dem at kende — og saa over den ovenfor nævnte eneste fra Livet direkte benyttede Replik. Den forekommer som Afslutning paa en længere Udvikling, hvor al Redsteds Fagmæssighed har fejret sine mest godt Købs Triumfer. Han siger om den Cigar, han anbefaler, og som en af

hans Venner er ved at „arbejde ind“ i Jylland: „Det er ligefrem Synd for den Cigar, at den skal sælges til den Pris!“

Den Replik (blot anvendt paa en Paraply) hørte jeg, som atten-aarig Student, i en Jernbanekupé en Handelsrejsende sige til en Kollega. Og han sagde den med et lidt fugtig sværmerisk Udtryk og en Forretningsforlorenhed, der var saa indgroet, at den var lige ved at blive ægte, og som, begge Dele, saa mange Aar efter, kom til at gennemstraale og hjælpe mig til at udforme hele min Handelsrejsendes Figur. Jeg tror ogsaa aldeles bestemt, at Redsteds lange hængende Overskæg og den ejendommelige lidt komediantagtige Bevægelse, hvormed han stryger det, stammer fra selve den Handelsrejsende fra dengang, uagtet jeg ellers ganske har glemt hans Ansigt.

En af Virkningerne i min Hr. Redsteds Diktion bestaar i, at han dels i højtidelig Stil, dels i dennes Revers, det forsørent gemtylige, er kendelig paavirket af Handelskorrespondancesproget. Han hæver f. Eks. sit Glas og siger: „Maa jeg tillade mig at udtrykke min Glæde over gjorte ærede Bekendtskab og paa Hustrus og egne Vegne takke for behagelig Imødekommenhed, som vil blive besvaret efter bedste Evne“. Eller: Godnat, Højstærede, og Tak for i Aften og velvillige Tilsagn! Det er saa behageligt at staa over for en Mand, man møder med fuld Tillid“. Og naar han tager Brodersen i Haanden trykker han „Deres meget ærede af Dags Dato“ o. s. fr. Jeg maa indrømme, at jeg aldrig i Livet har hørt nogen Handelsrejsende bruge netop lignende Udtryk; men jeg mener at have været fuldt berettiget til at anvende dem i Henhold til Analogislutninger fra Iagttagelser, jeg har gjort over for andre „Fagmænd“, hvis Sprog var kendelig paavirket af den Skriftstil, hvori de var vante til at bevæge sig. For at kunne blive sikker i den merkantilt litterære Jargon underkastede jeg, medens jeg udarbejdede Redsted, en Række Handelskorrespondancebøger et grundigt Eftersyn. —

Intet er farligere for Forfattere end mekanisk at huske for meget, intet naivere end at tro, at en Hovedevne hos naturalistiske Skribenter er denne Form af Hukommelse. Den er en god og brugbar Gave, men kan blive skæbnesvangert misbrugt. Særlig i vor nyere Lystspillitteratur vrimler det med Replikker, som er mekanisk erindrede fra Livet uden at være i organisk Forbindelse med hvad vedkommende Figurer ellers siger. En Forfatter bør aldeles ikke huske mekanisk, men, kunde jeg fristes til at sige,

symptomatisk. Han skal slet ikke huske lige netop hvad der hænder eller bliver sagt; men han skal erindre Karakteren af det, Forholdet deri og alt det, som ligger bag ved det paagældende Fænomen, det der „lässt tiefer blicken“, for at tale med Tyskerne. Saa vil han altid kunne konstruere Situationen eller Repliken op igen, naar han faar Brug derfor, og tilmed hyppigt gøre det bedre og med større indre Sandhed, end den, Tilfældet fremtraadte med i det virkelige Liv.

Men bør man saaledes mindst af alt søge at uddanne sin Hjerne til et uhyre Pulterkammer for Indtryk fra Livet, saa bør man ubetinget virkelig „studere“ hvad man ønsker at skildre.

Saa meget af dette Studium foregaar ubevidst gennem, at man lever et mangfoldigt og intenst Liv; men meget kan ogsaa udrettes med fuld Bevidsthed, hvad jeg for mit Vedkommende i stor Udstrækning har gjort. Jeg har søgt Menneskers Selskab, Mænd og Kvinders, fine Folk og simples, taget Del i deres Handlinger, hørt Time efter Time paa dem med klar Bevidsthed om, at nu gik deres Tankegang og Udtryksmaade og hele Væsen ind i min Hjerne, saa at jeg endte med at „kunne“ dem. Og én Person gives der, som fra min allertidligste Tid har været mig det frugtbarste Studiefelt og den taalmodigste Forsøgskanin, den, af hvem Træk og Stemninger findes i saa mange af mine Figurer, langt mere end nogen ved, og det er mig selv. Min egen Person findes utvivlsomt i alle mine Bøger, om end sjældent direkte benyttet og hyppigt kun som Resonnansbund. Ja det er mig selvfølgelig ganske klart, at min Objektivitet til syvende og sidst kommer til at bide sig i Halen som Subjektivitet. —

Foruden det direkte Studium af Personer kan Studiet af Breve og andre skriftlige Optegnelser fra mange forskellige Mennesker lære en Forfatter saa ganske overordentlig meget. Det gælder blot her om at kunne beregne den psykologiske Afdrift, der opstaar, naar Mennesker faar Pen i Haand. Denne Afdrift er af meget forskellig Styrke, gennemgaaende mindre hos Kvinder end hos Mænd, hyppigt — hvad mange paa Forhaand ikke vilde tro — større hos de mindre skriftlærde end inden for de saakaldte højere Klasser. Den danner et interessant og vanskeligt Studium for sig. Hvor megen Indsigt det fordrer og udvikler har jeg atter for nylig haft Løjlighed til at overbevise mig om, idet en ellers sprogligt yderst fintfølede Kritiker mente at kunne betegne min Gengivelse af en gammel amerikansk Emigrants Optegnelser (i „De Ensomme“)

som for litterært konstruerede og søgt virkende i Modsætning til samme gamle Emigrants Repliker i Bogen. Sammenhængen er, at den ganske udannede Emigrant, der tilmed først rigtigt har lært sig at skrive ved Hjælp af det fremmede, engelske Sprog, netop maa stille sine naive Sætninger saa skruet op, som han gør det, stadig under Paavirkning af engelsk Skriftsprog. Hans Stil er da ogsaa bleven til igennem et overordentlig indgaaende Studium af en meget omfangsrig Samling danske Emigrantoptegnelser, og jeg tør dristigt sige, at der kan læses paa et filologisk Seminarium over hans Optegnelser i Bogen.

Som jeg har studeret de enkelte Mennesker og mindre Samfund, har det ogsaa altid interesseret mig at prøve paa at komme de store Menneskemilieuer, som hedder Lande og Nationer, nærmere ind paa Livet. Jeg har rejst meget og med langvarige Ophold mellem fremmede Befolkninger, som jeg har søgt at gengive i karakteristiske Profiler efter samme Metode som i hvad jeg ellers har skrevet: ingen detaillerede Rejsebeskrivelser, alt Materialet smeltet sammen og smedet ud i saa gennemarbejdede, knappe og typiske Enkeltbilleder som muligt.

I det hele taget har min Metode bestandig været den samme, hvilken Fortælleform jeg end kan have benyttet, om jeg f. Eks. til en skarp Belysning af min Idé har brugt en fantastisk Figur i et moderne Milieu som i Fortællingen Dr. IX eller jeg, som i Den brogede Bog har drapperet naive Følelser i et middelalderligt Klædebon, fordi jeg mente, at dette bragte dem bedst frem.

Den kunstneriske Kategori, inden for hvilken en Forfatter arbejder, og som Publikum ofte tillægger en ganske misforstaaet Betydning bør for saa vidt være Forfatteren ligegyldig, som han maa vælge den, der synes ham at udtømme hans Stof bedst. Han maa kunne blive Naturalist, Symbolist eller noget andet paa -ist, eftersom det formentlig passer bedst for hans Opgaves heldigste Løsning.

Med samme Metode, men under forskellige Former, har jeg bestandig søgt at lægge saa forskelligartet Jord under mig som vel muligt, og det vil jeg blive ved med, saa længe jeg kan det. Naar jeg ikke kan det mere, hører jeg op. Jeg mener, at Gentagelsen for en Kunstner meget hurtigt bliver til aandelig Død. Og jeg sværger til det Goethe'ske Ord: Die grösste Achtung, die ein Autor für sein Publikum haben kann, ist, dass er niemals bringt was man erwartet“.

Hele mit Forfatterliv igennem vil jeg vedblive at være en

Eksperimentator, ikke i den populært misforstaaede Betydning af Ordet, men sandt opfattet.

Mit Arbejde vil, som alle ægte Eksperimentatorers, altid interessere mig selv overordentligt (hvad der i Parentes bemærket ikke forekommer mig uvæsentligt); det vil direkte virke paa det store Publikum i større eller mindre Grad (i hvilken Henseende jeg hidtil ikke har haft Grund til Klage); det vil, sidst men ikke mindst, komme andre Forfattere og derigennem vor Litteratur til gode, baade igennem hvad det opnaar og igennem dets Begrænsning.

KARL LARSEN

BIDRAG TIL MONRADS BIOGRAFI

BARNDOM OG UNGDOM¹⁾

LIGESOM den Tscherningske skal den Monradske Slægt efter en i Familien opbevaret gammel Tradition oprindelig være kommen fra Ungarn. Dens Stamfader skal have udmærket sig saa meget i Tyrkekrigene, at han til sidst blev General og af Kejseren adledes med et Navn og et Vaaben, der mindede om hans tidligere Stilling og Bedrifter. — Men uroligt Blod synes fra Begyndelsen af at have hørt til Slægtens Karaktertræk. Ved 1500-Aarstallet finder vi den i det Hildesheimske, hvor den anerkendtes som adelig Familie. Jakob Monrad var Præst i Goslar og sluttede sig med Iver til Luther, hvis Søster eller, som andre paastaar, Hustrus Søster han ægtede, og med hvem han skal have underskrevet den Augsburgske Konfession (?). Hans yngste Søn, David, fortsatte Familiens Vandring mod Nord, modtog gejstligt Embede først i Eckernförde, senere i Kappeln, og derfra udbredte Slægten sig hurtigt over Slesvig og Als. I den første Halvdel af det syttende Aarhundrede kom den til Kongeriget med Erik M., om hvem det berettes, at han som Sognepræst i Middelfart engang traf sammen med Hertugen af Augustenborg, og da denne talte fornærmeligt om den kongelige Familie, gav han Hertugen et Ørefigen, hvorfor han som Fange førtes til København, men frikendtes, blev Sognepræst i Helliggejstes Kirke og endte som Biskop

¹⁾ Hertil er benyttet utrykte Familiepapirer, der er stillet til Forfatterens Raadighed.

i Ribe. En Generation eller to senere sad der rundt omkring i alle Landets Egne Præster, hørende til Familien, og som Eksempel paa hvorledes den udbredte sig, skal anføres, at Johannes M., der var Præst i Kjettinge paa Als, havde 11 Børn, af hvilke de 6 Døtre alle blev gifte med Præster, medens de 5 Sønner blev Præster. Ogsaa til Norge naaede Familien frem og allerede i det syttende Aarhundrede træffer vi Frederik M. som Præst i Gudbrandsdalen; — adskillige af disse gejstlige havde videnskabelige Interesser, flere af dem studerede i Udlandet, en blev Doctor theologiæ og Biskop, en anden Hofpræst for Hertugen af Würtemberg. Kun ganske undtagelsesvis fulgte en enkelt af Slægten en ikke gejstlig Vej, hvad der saaledes var Tilfældet med Johannes M. der i 1682 optoges i dansk Adelstand og døde som Etatsraad og Godsejer i Fyn, og hvis Selvbiografi som bekendt flere Gange i de senere Aar er bleven udgivet.

Saaledes holdt den gejstlige Familietradition sig indtil den sidste Halvdel af det attende Aarhundrede, da det juridiske Element begyndte at gøre sig gældende i Slægten. To af dens Medlemmer, David og Peter Johannes, fik Sæde i de øverste Regeringskollegier, den første som Generalpostdirektør, den anden som Deputeret i det danske Kancelli. En tredje, Hans Didrik M., født 1737, blev Overauditor i Sætaten og senere Etatsraad og Generalkrigskommissær i Norge. Han var gift med Else Margrethe Edinger og ægtede efter hendes Død Bolette Sommer, Datter af Hofagent og Apoteker Sommer i Trondhjem. Af dette sidste Ægteskab havde han en Søn Otto Sommer M. Selv døde han 1793, hvorefter Sønnen sattes i Rønne Skole, hvorfra han dimitteredes til Universitetet. I 1808 tog han juridisk Eksamen og ansattes i Rentekammeret, hvor han efterhaanden avancerede til Fuldmægtig. Men da Norge ved Kielerfreden skiltes fra Danmark, bestemte han sig til at følge sit Fødelands Skæbne og modtog Embede som Foged i Nordlandene, Han var gift med Charlotte Frederikke Riis, med hvem han havde 4 Børn, Hans Didrik, der døde som Barn, 2 Døtre, Sophie og Ottilie, og endelig Ditlev Gothard. Denne nedstammer i ottende Led fra den nærmere Stamfader Jakob M., og de 6 fjernere af hans Forfædre var gejstlige, medens de 2 nærmeste var Jurister. Efter Arvelighedsteorien skulde han saaledes have modtaget fra sine Forfædre baade gejstlige og juridiske Anlæg og virkelig, førte hele hans Liv, igennem det verdslige og det gejstlige Element i ham en indbyrdes Kamp, idet snart det ene, snart det andet

fik Overtaget, og afvekslende virkede han i Kirkens og Statens Tjeneste for til sidst at ende sit bevægede Liv i Kirken.

Monrad, der var født i København den 24. November 1811, var saaledes kun et Par Aar gammel da Faderen i 1814 drog til Norge for at overtage sit Embede og for at forberede Familiens Overflytning til dens nye Hjem. Det følgende Aar afrejste Moderen og de tre Børn dertil, men da de efter en møjsommelig Sørejse endelig 'ankom til Trondhjem, modtog de Efterretningen om, at Faderen var bleven sindssyg og havde maattet nedlægge sit Embede. Der stod nu Familien haabløs i det fremmede Land, og Moderen synes ikke at have besiddet Energi og Dygtighed nok til at tage Styret under saa vanskelige Omstændigheder, da Faderen svigtede. Lykkeligvis havde Faderen Slægtninge i Norge, der kunde tage sig af de forladte. Hans Faders Søster var nemlig dér gift med en Broder til den danske General J. H. Hegermann-Lindencrone, og endnu levede hans Mormoder, Fru Sommer, der gammel og blind boede paa sin Gaard i Nærheden af Trondhjem. Hos hende tog Familien da Ophold og tilbragte der Aarene fra 1816—1819.

Hvor ung han end dengang var, gjorde disse Begivenheder dog et uudsletteligt Indtryk paa ham. Senere i Livet dukkede vemodige Minder om hvad han saaledes i sin Barndom havde set, hyppigt op i hans Erindring, og altid stod de som en mørk Baggrund i hans Sind, der kastede sin Skygge ind over hans naturlige Livsglæde. Selv undgik han at tale om disse Oplevelser, men da han i 1865 sejlede til Ny-Zeeland, skriver han i nogle korte Optegnelser, der hændelsesvis er bleven opbevarede:

„Hvor var dog Atlanterhavets lange, rullende Bølger mig velbekendte. Det var et Gensyn af, hvad jeg havde set langt tilbage i Tiden. For over 50 Aar siden saa' jeg dem langt norden for Trondhjem paa en Rejse til Nordlandene, hvor min Fader efter Kielerfreden var bleven ansat som Foged, efter tidligere at have været Fuldmægtig i Rentekammeret. Inden vi havde naaet vor Bestemmelse, havde han imidlertid maattet opgive sit Embede paa Grund af Sygdom og kom om Bord til os. Det var den første Gang jeg mindes at have set ham, og jeg undredes over at se den fremmede Mand græde og kysse min Moder, der faldt ham om Halsen. — Dette Billede staar saa levende for mig, som om jeg i dette Øjeblik havde det for mine Øjne. Fem Aar efter opløste Familien sig paa Grund af min Faders tiltagende Svagelighed, og siden mit 8. Aar

har jeg ikke haft noget Fædrehjem, — Nu er de begge døde og deres Grave ligger fjernt fra hinanden, men for min Tanke stiller de sig som forenede, som jeg saa' dem den første Gang, kun at der ikke er mere Graad! Men Bølgerne ruller saa lange med skumdækte Toppe.“

Det er karakteristisk, at Monrad her ikke nævner, af hvad Art Faderens Sygdom var; den var imidlertid ikke en forbigaaende Aandssvækkelse, men en uhelbredelig Sindssyge med vekslende Anfald af Raseri. Som ofte skal være Tilfældet i den Art af Sindssygdøm, vendte den syge sin Vrede fortrinsvis mod sine nærmeste, som han tidligere havde kærest. Det var da navnlig Hustruen, som blev Genstand for hans Vredesudbrud, og engang forsøgte han endog at ombringe hende. Da hendes Nærværelse saaledes kun irriterede ham og forværrede hans Tilstand, maatte hun forlade Mand og Børn og tage Ophold hos sine Slægtninge, først i Flensborg og senere i Elmshorn, hvor hun døde i 1828. Hun gensaa' ikke sin Mand, og med Børnene maatte hun indskrænke sig til at føre en Korrespondance, der vidner om, hvor tungt det faldt hende at være skilt fra dem, thi kun én Gang i 1825 kunde M. aflægge et kort Besøg hos Moderen. Senere besøgte han hendes Grav i 1838, og han skriver derom: „Det staar ret levende for mig, hvorledes min arme Familie har været adspлтtiet og omtumlet til alle Kanter. Jeg erindrer ikke nogen Sinde at have set et Ansigt, i hvilket Livets Smerte og Lidelser havde mere afpræget sig end hendes. Jeg ser endnu disse kummerfulde Træk og dette ømme moderlige Smil om hendes Læber.“ Endnu i nogle Aar holdt de 2 Døtre ud hos Faderen indtil ogsaa de maatte forlade ham og vende tilbage til Danmark. Senere giftede den ene, Sophie, sig med en Lods, Werlig, den anden, Ottilie, som var svagelig, forblev ugift og døde i Kjøbenhavn. Faderen blev sat i Kost hos en Major Tuff paa Tusterø i Trondhjems Fjord, men købte sig i 1832 en lille Gaard, Asmundsgaard i Nærheden af Byen. I 1835 kom han til Kjøbenhavn, hvor han laa en Tid paa Frederiks Hospital og førtes senere til Sindssygeanstalten i Hornheim. Hans Tilstand blev efterhaanden roligere, men dyb Melankoli og Mistro til alle, især mod hans nærmeste, forfulgte ham til hans Død, der endelig indtraf i 1863 eller i Slutningen af 1862.

Da Familiens Samliv i Trondhjem opløstes, sendtes Sønnen til en Købmand Kornerup i Præstø, som var gift med hans Moster. I denne Familie tilbragte han 6 Aar. De havde modtaget ham

af Godhed og behandlede ham i det hele taget godt, omend hans store Begavelse og Flid vel kunde give Forældrene Anledning til Skinsyge, naar de sammenlignede ham med deres Søn, der ikke udmærkede sig i saa Henseende. Men hverken det især i aandelig Henseende ret tarvelige Husliv eller Borgerskolen, i hvilken han gik, stod i Forhold til hans Evner og endnu mere utilfredsstillende var de Livsudsigter, der aabnede sig for ham i den lille Provinsby. Lykkeligvis blev imidlertid Digteren Nicolai Søtoft, der dengang var Præst i Byen, ved Konfirmationsundervisningen opmærksom paa hans usædvanlige Opvakthed og Lyst til Studeringer. Han satte en Subskription i Gang i Byen og bragte paa den Maade et Par Hundrede Daler til Veje, hvorved det blev muligt at sende Drengen til Vordingborg Latinskole. Her kom han i Huset hos daværende Adjunkt L. Westengaard, der fik saa stor Godhed for ham, at da W. halvandet Aar efter udnævntes til Præst i Pedersborg ved Sorø tog han M. med sig og blev ham senere en faderlig Ven for hele Livet. Han fortsatte der med at forberede ham til Studentereksamen, og under Lærerens kyndige Vejledning udfoldede Disciplens Evner sig i deres fulde Omfang. Det viste sig da, at hans Anlæg ikke var mindre i matematisk Retning end i filologisk-historisk. Senere fik han ikke Lejlighed til at beskæftige sig med de matematiske Videnskaber, men hans Kundskaber i denne Retning kom ham paa mange Maader til praktisk Gavn under hans Ophold paa Ny-Zeeland, og naar han i sin ældre Alder om Natten ikke kunde falde i Søvn, anvendte han det originale Middel til at trætte sin Hjerne, at han i Hovedet løste vanskelige matematiske Opgaver.

I Oktober 1830 tog han Artium og næste Aar Filosoficum med den størst mulige Udmærkelse. Saaledes var han da bleven „Herre i Aandernes Rige“, men med de jordiske Goder stod det kun smaat til. Fra sin Familie kunde der ikke være Tale for ham om at faa nogen Hjælp, og vel understøttede den brave Westengaard, der var bleven forflyttet til Odense, ham saa vidt hans Midler tillod ham det, men for Resten var han henvist til Stipendier og Selverhverv. Han var imidlertid vant til Nøjsomhed, og hans udmærkede Eksaminer forskaffede ham snart Regensen, ligesom han senere fik Plads paa Borchs Kollegium. Dette havde desuden den Fordel, at han kom i nærmere Berøring med jævnaldrende, hvad han hidtil havde savnet, og som Privatist og Provinsialist maatte han føle sig ene mellem de andre Studenter, der var omgivne af

gamle Skolekammerater og vante til at føle sig til Rette i større Forhold. I saa Henseende frembød imidlertid Universitets-Forholdene dengang Fordele, som nu savnes. Rusaaret dannede ligesom en fredlyst Zone mellem Skolens Tvang og Embedsstudiets Pligtarbejde, det var en Ferie, i hvilken man kunde hengive sig til sine personlige Yndlingsstudier eller slutte sig til de aandelige Interesser, der beherskede Datiden, — thi for den dygtige Student var det let at tilfredsstille de Fordringer, som Anden-Eksamen gjorde til hans Tid — det var endelig den Tid, da de Unge, fyldt af Livslyst og Tillid til Verden og Mennesker, havde lettest ved at slutte Venskaber, der kunde holde sig i Aarenes Løb og trodse Forskel i Stilling og Livsvilkaar eller Adskillelse i Tid og Rum. Allerede dengang havde M. Lethed til at indlade sig med Folk og han gjorde Bekendtskab med adskillige af sine Student-Kammerater, navnlig med den senere teologiske Professor I. A. Bornemann, C. F. S. Frølund, der blev Skoleinspektør og en Tid lang vår Folketingsmand, og den bekendte Historiker Allen, der var hans Kontubernal paa Regensen, og som blev hans trofaste og hengivneste Ven, saa længe han levede.

Men vigtigere for hans Udvikling var det at han blev Medlem af en Kreds af unge Mennesker, der havde samlet sig om C. C. Hall, C. E. Fenger, Vilhelm Birkedal og Viktor Bloch, de gamle Skolekammerater fra Borgerdydsskolen paa Kristianshavn. Til dette „Selskab uden Navn“ hørte endvidere F. M. Knuth, Marts-Ministerets Udenrigsminister, Martin Hammerich, Frederik Barfod — alle begavede unge Mænd, der senere hver paa sit Gebet kom til at spille en betydelig Rolle i Livet og som alle, mærkværdigt nok, bleve Medlemmer af Rigsdagen. — Her mødtes saaledes for første Gang Monrad med Hall og det er vanskeligt at finde to Mænd der, begge højtbegavede og udprægede Personligheder, i Livsforhold og Egenskaber vare mere forskellige. Smuk og kraftig, livsglad og frejdig, i Harmoni med sig selv og med Verden, var Hall udgaaet fra et lykkeligt og velstaaende Hjem, omgivet af gode Barndomsvenner, vel set og vel modtaget overalt, og Fremtiden aabnede sig smilende og lovende for ham. Monrad derimod havde aldrig haft et Fædrehjem, neppe kendt sine Forældre, altid staaet ene i Livet og kæmpet med Fattigdom, og det var ikke let at forudse, hvad hans Skæbne vilde blive. Ligesom de var forskellige i Livsvilkaar, saaledes var de det ogsaa i Egenskaber, Karakter og Livsanskuelse, og det var lidet sandsynligt, at

de to nogensinde skulde komme til at føle oprigtig Sympati for hinanden.

I det hele passede Monrad ikke ret ind i den unge Kreds. Han var ældre i Sind end de andre, havde oplevet mere og var opfyldt af alvorligere Tanker end dem der beskæftigede Kammeraterne. Naar disse ikke destomindre følte sig tiltrukne af hans Selskab, var det fordi de anerkendte hans ejendommelige Begavelse, og fordi der var noget æggende og vækkende i en Samtale med ham som med ingen anden. Af den hele Kreds var Birkedal vistnok den, med hvem han mest udvekslede Tanker og hvem han tildels betroede, hvad der beskæftigede hans altid urolige Sind, men som B. selv i sine „Oplevelser“ med ærlig Beskedenhed bemærker, var Grunden til dette Fortrin nærmest den, at M. trængte til at have En, til hvem han kunde udtale sig, og da B. var den af Kredsen, der mest lignede ham selv i Mangel paa indre Ligevægt og derfor bedst kunde forstaa ham og dele hans Følelser, faldt Valget paa ham. „Ved Sammenkomsterne,“ skriver B., „var M.'s Forhold meget forskelligt, snart var han overstadig lystig og talende, skønt ofte saaledes, at man følte gennem hans Spøg og Lystighed en dunkel Baggrund af Smerte, snart var han tavs og tilbagetrukken i sig selv, naar han sad i sin Krog som drømmende, mens han saa stundom pludselig sprang op, svang sit Punscheglas og stødte det mod en andens, idet han med løftet Stemme raabte: „Kamp og Sejr, du!“ — Det var den samme pludselige Overgang fra en Stemning til en anden, fra en Tankegang til en anden, der ogsaa senere saa ofte forvirrede dem, der ikke begreb, at bagved enhver af disse tilsyneladende umotiverede Forvandlinger laa der en heel Tankerække, og som ikke kendte den Resoluthed, med hvilken han slog sine Grubleriers Facit fast.

I „Selskabets“ regelmæssige Sammenkomster beskæftigede man sig næppe synderlig med videnskabelige Sager, — det havde man faaet nok af i Dagens Løb. Politik laa nærmere, thi Juli-Revolutionen havde ogsaa her hjemme vakt større Opmærksomhed derfor end før, og det var naturligt at de nye liberale Tanker fandt Genklang i denne unge Kreds. Man var da ogsaa i al Almindelighed begejstret for Frihed og Lighed, Folkestyre og Menneskerettigheder, Birkedal forsvarede varmt Frihedens Sag mod Barfod, som dengang var beredt til at gaa i Ilden for Absolutismen, men derved blev det ogsaa, thi til en indgaaende Diskussion savnedes den fornødne Kundskab. I disse Samtaler deltog M. ikke og

Birkedal skriver, at „for saa vidt man kunde se, havde han paa den Tid slet ingen politisk Anskuelse, men levede i sine snart drømmende, snart videnskabelige Tanker.“ — Men Hovedinteressen her i Landet var og blev dog dengang æstetisk; en ny Digtsamling, Tragedie eller Roman var en Begivenhed, der beskæftigede Folk langt mere end hvad der skete i Verden. Denne Tendens, om eud ikke saa vidt dreven, gjorde sig ogsaa gældende i Kredsen og ved Sammenkomsterne forelæste de af Medlemmerne, der følte Digterkaldet, deres poetiske Frembringelser. I denne Side af Samlivet deltog M. med stor Interesse og forelæste ofte Digte, som han havde forfattet og som Tilhørerne beundrede for deres „Kraft og Varme, sjældne Billedpragt og dybe psykologiske Blik“. Men Birkedal beklager dog, at M. i sine Digte altid anslog almindelige Strænge, „derimod betonedede han i den Tid aldrig det Nationale, medens Barfod f. Eks. og vi andre som en dominerende Tone lod Fædrelandskærlighed, nordisk Aand og dansk Hjerte, dansk Ære, Frihed og Fremtid klinge,“ hvoraf han da slutter, at M. ikke var god Dansk, men nærmest Kosmopolit!

Monrad havde ikke ladet det blive ved smaa Digte, men han havde vovet sig til at forfatte to store Dramaer. Under sit Studium i det gamle Testamente var han bleven greben af Historien om Jephtha, der maatte ofre sin Datter, men især af Kong Sauls tragiske Skæbne. Han saa den ulykkelige Konge for sig, saaledes som han i sin Barndom havde set sin egen stakkels Fader, han fulgte ham i hans Vekslen fra Had til Ømhed, fra Trods til Anger, fra Fortvivlelse til Raseri, for til sidst at ende i Selvmordet. Han rystedes ved Jehovas Ubarmhjertighed, der udstrækker sin Forbandelse til de uskyldige Børn, og hvem véd om ikke M. selv paa Bunden af sin Sjæl nærrede en ubevidst Frygt for, at Faderens Sygdom kunde gaa i Arv til ham selv, og om ikke den Familie-Ulykke, som havde ødelagt hans Barndom, saaledes vedblev at kaste sin Skygge over hans Liv. Under Udarbejdelsen af denne Tragedie, overvældede hans Fantasi ham saaledes, at han faldt i en Nervefeber, hvoraf han laa paa Frederiks Hospital fra d. 27. Juni til d. 20. Juli 1832, da han blev udskrevet som helbredet. I og for sig vilde denne lille Begivenhed ikke fortjene at omtales, det skulde da være for at vise, hvor levende hans Fantasi var. Men senere, da hans politiske Færd havde skaffet ham bitre Fjender, der intet Middel forsmaaede for at svække Tilliden til ham, hviskedes det rundt om i Krogene, at han „i Grunden var

sindssyg, hans Fader var, som bekendt, uhelbredelig afsindig, og selv havde han i sin Ungdom maattet tilbringe nogen Tid paa en Sindssygeanstalt.“ — Som det ses, var dette simpel Bagtalelse, og hvor liden Betydning man i sin Tid tilagde denne Episode i hans Liv, viser sig tilfulde ved Breve fra I. A. Bornemann og Frølund. Efter at have tilbragt nogle Maaneder i Odense hos sin gamle Ven og Velgører Westengaard, for at komme til Kræfter efter sin Sygdom, vendte han fuldt restitueret tilbage til København.

Efterhaanden var Monrad kommen ind i ansete Familiekredse. Han var en velset og hyppig Gæst i H. C. Ørsteds og Brøndsteds Huse og han var venligt modtaget i det Hegermanske Hus som hørende til Familien, idet, som ovenfor bemærket, hans Faders Søster var gift med General I. H. Hegermann-Lindencrones Broder i Norge. Endelig havde han den Glæde at komme i intim Forbindelse med N. L. Höyen, da denne 1832 ægtede Westengaards Søster, og i Omgangen med den udmærkede Kunsthistoriker fik han Lejlighed til at udvikle en Side, som hidtil havde manglet i hans almindelige Dannelse.

Om det Indtryk, Monrad paa den Tid gjorde, har vi et interessant Vidnesbyrd i, hvad General Cai Hegermann lejlighedsvis beretter i en mange Aar efter udgiven Brochure. „Den unge M.,“ skriver han, „var allerede tidlig bekendt for sin Begavelse og vedholdende Flid, hans Fysiognomi bar allerede dengang Præget af den lynsnare Hurtighed, hvormed han kunde gaa fra en Gemytstemning over til en anden, saaledes som vi ogsaa senere har haft Lejlighed til at iagttage det. Fra den dybeste Alvor, nu forenet med Værdighed, til munter Spøg og dristig Satire i populær Stil, og saa pludselig op i Højden igen — dette er noget meget karakteristisk for M. — Han var dengang lige saa mager og slank, som han nu er fyldig og kraftig, og havde ogsaa dengang Smag for meget andet end de gamle Folianter, saa meget han end beskæftigede sig med dem. Det traf sig engang, at en Del unge Mennesker af vort fælles Bekendtskab stod og talede sammen om Monrad paa en Havetrappe, der førte ind til mine Forældres Dagligstue paa Landstedet Rolighed ved Kjøbenhavn, og da min Fader hørte, hvem vi talede om, kom han ud til os og sagde: dersom Vorherre giver den unge Monrad legemlig Kraft til at staa imod med, saa vil de af eder der lever saa længe, se, at hans Evner, Flid og Ambition vil lade ham blive en fremragende Mand i Fædrelandet.“ — I Be-

gyndelsen var han ikke vant til de selskabelige Former, og kunde derfor undertiden bære sig lidt kejtet ad, men hans Forlegenhed naaede ikke ud over det rent ydre og hindrede ham ikke i at møde selv betydelige Mænd med Indvendinger, endog med Sarkasmer, og, lige saa lidt som senere, var han let at imponere ved ydre Fornemhed eller aandelig Overlegenhed. „Det er mærkeligt,“ skriver Birkedal, hvorledes han, der fra først af i sin snævre brune Frakke, som var syet om til ham af en af Westengaards gamle ditto'er, var saa ubehjælpelig og trak sig tilbage i en Krog, naar han var sammen med fremmede, pludselig kastede sin Generthed bort, traadte frem som aandrig Selskabsmand og indlod sig i livlig Samtale især med Damer.“ I det hele var han meget modtagelig for kvindelig Skønhed og Ynde, naar den var forenet med Sjælsadel og Aand.

Saaledes var Monrads ydre Forhold efterhaanden blevet ret tilfredsstillende, men den indre Uro var derimod bleven større og hans Livsanskuelse mørkere. Han kunde for sit eget Vedkommende sige, hvad han lod Kong Saul sige

Lad Glæden dø og Sorgen fødes,
Spørg ej om Fryd i Livet,
Der kæmpes der, og dér maa blødes,
En Stormvind knuser Sivet.

Han var kommen til Kjøbenhavn fuld af ideale Forventninger, men følte sig skuffet. Han var, beretter Birkedal, „stærkt paa-
virket i kristelig Retning,“ da han blev Student, men ogsaa i den Henseende blev hans Haab skuffet, thi Universitetslærernes snusfornuftige og tørre Rationalisme kunde ikke tilfredsstille hans religiøse Trang. Men ikke nok hermed. I H. C. Ørstedes Hus hvor han var en hyppig Gæst, bragte Udtalelser af Husherren og mange andre betydelige Videnskabsmænd, ham til at tvivle paa Kristendommens Sandhed, og denne Krisis, som saa mange af de betydeligste Teologer har gennemgaaet i deres Studietid, maatte for Monrad med hans skarpe Intelligens og hans dybe Følelse antage en meget akut Karakter. Denne indre Kamp endte med at han besluttede at opgive det teologiske Studium, men han følte sig haabløs ulykkelig ved den Tomhed som denne Beslutning efterlod i hans Sjæl. Han søgte nu Trøst i Filosofien og studerede med sin sædvanlige Energi Hegel, men uden at finde, hvad han søgte. Ogsaa i sine æstetiske Aspirationer var han

blevet skuffet. Allerede da han havde fuldført „Jephtas Datter“ havde han modtaget det Svar af N. Søtoft, hvis Dom han havde udbedt sig, at han ganske manglede den Modenhed og Menneskekundskab, der udfordres til den Art af Produktion. Senere havde vel hans Kammerater fundet „Kong Saul“ fortræffelig, men i rigtig Fornemmelse af, at deres Lovprisninger næppe var fuldt at stole paa, havde han bedet Birkedal om at faa Oehlenschläger til at udtale sig om Digtet. Denne erklærede imidlertid med al Anerkendelse af Forfatterens store Begavelse og digteriske Anlæg, at han dog ikke var Digter. For denne Dom bøjede M. sig og fra den Tid lod han sig ikke mere lokke ind paa noget poetisk Forfatter-skab. Da han mange Aar efter atter forsøgte paa at gennemlæse disse Ungdomsarbejder, kunde han, som han sagde til Birkedal, „ikke udholde at læse dem til Ende“. — Men hans æstetiske Interesse fornægtede sig derfor ikke. Faa kendte Gøthe og Shakespeare saa godt som han, i den franske klassiske Litteratur var han vel bevandret og med stor Opmærksomhed fulgte han den litterære Udvikling her hjemme. Paa Opfordring af Professor F. C. Petersen skrev han Kritikker i Maanedsskrift for Litteratur, ligesom ogsaa senere Københavnsposten og den flyvende Post indeholdt litterære Anmeldelser fra hans Haand, som tildrog sig almindelig og velfortjent Opmærksomhed.

Efterhaanden havde imidlertid Tiden øvet sin beroligende Virksomhed, og den første Forvirring, som dette Brud med hans aandelige Fortid havde frembragt i Monrads Sind, havde lagt sig. Han indsaa, at om end hans Anskuelse i flere Retninger afveg fra den offentlige Kirketro, naaede hans Tvivl dog ikke saa dybt, at den ramte, hvad han ansaa for Kærnen i Kristendommen. Han bestemte sig da til alligevel at tage teologisk Eksamen, det forpligtede ham dog ikke til noget. Han genoptog da sine tidligere Studier, bestod i 1836 den teologiske Embedseksamen med Udmærkelse og imponerede Professoren med i Hebraisk at opgive hele det gamle Testamente. — Han har selv gjort Rede for denne mærkelige Episode i sit Liv. „Fra min tidligste Barndom,“ skriver han, „har min Sjæl været draget hen til Religionen og der var en Tid, da jeg med megen Alvor tænkte paa at blive Missionær. Men da kom Tvivlen.“ — „Jeg har vaklet mellem to Tilbøjeligheder: dels har jeg følt inderlig Trang og Lyst til at virke for Religjøsitetens Udbredelse paa en positiv Maade i en præstelig Virksomhed ved at slutte mig nøje til det af Kirken overleverede,

dels har der været en saadan Disharmoni mellem min Overbevisning og Kirkens Lære, at jeg har troet ikke at kunne indtræde i Kirkens Tjeneste uden at opofre en Oprigtighed, paa hvilken jeg sætter overordentlig stor Pris. Derfor har min Lyst til at virke for Religionen taget en anden Retning, nemlig den, at frigøre den religiøse Ide for dens sanselige, mytiske Iklædning og saaledes bidrage en Skærv til at hæve det, som i vor Tid skræmmer en Mængde Mennesker bort fra Religionen. Men for at virke derfor, var det nødvendigt at have en Plads i Samfundet, hvor man ikke *ex officio* skal have en bestemt religiøs Overbevisning.“ — Længe vakkede han og Kampen var haard, men sluttelig sejrede den sidste Tilbøjelighed. „Jeg kan ikke antage Kirkens Lærdomme og jeg vil ikke hykle en Overbevisning, jeg ikke har. Det er et ikke ringe Offer, jeg bringer min Selvstændighed og min Frihed, thi jeg føler, at jeg med Hensyn til min Virksomhed kun vilde være fuldkommen lykkelig, naar den faldt i den religiøse Sfære — jeg vil nu slet ikke tale om at ogsaa de timelige Vilkaar paa den gejstlige Bane vilde være langt mere smilende.“ — En saadan verdslig Virksomhed, der ikke lagde Baand paa hans Overbevisning og dog tillod ham at arbejde i Religiøsitetens Tjeneste, mente han at have fundet i et Professorat i de orientalske Sprog, der gennem Fortolkningen af det gamle Testamente kunde føre ind paa religiøse Spørgsmaal.

Saaledes var han da foreløbigt lykkelig kommen til Ro og havde lagt en bestemt Plan for sin Livsvirksomhed. Med sin vanlige Energi tog han fat paa Studiet af de orientalske Sprog, i Begyndelsen af 1838 forsvarede han sin Afhandling, for Magistergraden, „de formis quiescentibus lingvarum semiticarum“, og endnu samme Aar fik han Rejsestipendium til at fortsætte disse Studier i Udlandet.

Kort før han tiltraadte denne Rejse, var han bleven forlovet med en rig københavnsk Murmesters Datter, Emilie Nathalie Lythans. Mange misundte ham, og endnu flere forbavsede sig over, at den smukke, intelligente, stærkt feterede Arving blandt sine mange Tilbedere havde valgt den uanselige Student. Men ingen kunde føle sig lykkeligere end han.

I Slutningen af Sept. 1838 forlod han altsaa København. Hans Plan var at blive 2 Aar borte og efter i Europa at have uddannet sig ved at følge de berømteste Orientalisters Forelæsninger, at rejse til Ægypten for at studere de arabiske Haandskrifter i Bib-

lioteket i Cairo, og derfra at gaa til Orienten. Efter i Kiel at have konfereret med Professor Olshausen, til hvem han var anbefalet af Finansminister Møsting, bestemte han sig straks til at begive sig til Paris, hvor han ankom i Slutningen af Oktober. Om hans Ophold der indtil Sept. 1839 foreligger der en Række Breve til hans Forlovede, der sætter os i Stand til næsten Dag for Dag at følge hans ydre og indre Liv. I Paris mødte han Emil Fenger, der blev ham saa trofast en Ven i det private som i det offentlige Liv. Om ham skriver M.: „det var en stor Behagelighed for mig ved min Ankomst til Paris straks at kunne tage ind hos en gammel god Ven. Fenger har jeg nemlig kendt siden mit 10de Aar og om vi end sjældnere har set hinanden som Studenter, saa er vi dog altid meget fornøjede ved at træffe paa hinanden. Han har et særdeles godt Hoved, ypperlige Kundskaber og en Renhed og Alvor i Sindet, som det er sjældent at finde hos vore kirurgiske og medicinske studerende. Der er noget overordentlig sundt og roligt hos ham, han er aldrig melankolsk og finder med Grækerne, at Melankoli er Afsindighed. Men det er en naturlig Følge deraf, at der ikke i hans Gemyt findes den Dybde, hvor Verdens store Disharmonier kæmper mod hinanden. Han kan derfor heller ikke forstaa, hvorledes man kan finde Fornøjelse i at læse Byron. Hans Liv er uden Dissonanser, men derfor besidder han heller ikke den Harmoni, der følger af deres Opløsning.“ — Ligesaa træffende er de Bemærkninger, som han gør om Carl Kayser, L. Westergaard, A. F. Bergsøe og E. D. Ehlers, med hvem han gjorde Bekendtskab i Paris. Men i øvrigt levede han kun lidet med Landsmænd, hans Tid var optaget af Forelæsninger over de semitiske Sprog af Bournouf, Quatremère og Raynaud, af Arbejde i Biblioteket, og af Hjemmestudier af Sanskrit i Forening med Westergaard og Arabisk sammen med unge Franskmand, med hvem han paa Forelæsningerne havde gjort Bekendtskab. Ved Siden heraf forsømte han ikke sine æstetiske Interesser, fulgte Udviklingen i fransk Litteratur og lærte sig Italiensk og Spansk.

Var hans ydre Liv saaledes ensformigt nok, var hans indre Liv derimod desto mere bevæget. Det var det gamle Spørgsmaal om hans Livsplan, der dukkede op igen. Sagen var, at det nu stillede sig i en væsentlig anden Skikkelse end dengang da han tog sin tidligere Beslutning, thi det var ikke længere om hans Fremtidslykke alene at det gjaldt! Kunde han forsvare for hende saaledes at sætte alt paa ét Kort? Risikerede han ikke at man,

naar Tiden kom, vilde foretrække „en Bispesøn“ (L. Müller) for ham? — Og endnu værre var det, at han ikke kunde skjule for sig selv, at han egentlig ikke dreves af noget indre Kald til Videnskaben. „En Ting,“ skriver han til sin Forlovede, „bliver mig mere og mere indlysende, og det er, at naar man skal være lykkelig, maa man ikke bruge en Stilling i Livet som Middel. For dig kan jeg nok tilstaa det, at en Ansættelse i Orientalia for mig kun vilde være et Middel til et frit teologisk og filosofisk Studium. Jeg ser nu, at dette Middel vil borttage min Tid og jeg tror derfor, at jeg meget let kunde komme paa en Afvej, der kunde være smertelig for hele Livet.“ — Var da maaske ikke dog Livet i en fredelig Præstegaard at foretrække, hvor han direkte kunde arbejde for sit egentlige Kald, Religiositetens Udbredelse, og kun saaledes kunde han „blive aldeles Et med sin elskede, thi ogsaa Præstens Hustru har sin Del i Embedet, thi hun skal hjælpe til at trøste, forbedre og gøre lykkelig“. — Som man ser, drejer alt i hans Tanke sig kun alene om hans Forlovede og naar man betænker, hvor ensom og forladt hans Barndom og Ungdom havde været, uden Forældre, Søskende, Venner, og hvilken stærk Trang han maatte føle til at træde i et inderligt Forhold til en Kvinde, der kunde forstaa ham og til hvem han kunde meddele de Tanker, som vældede frem af hans livlige Aand, saa kan man begribe, hvor betagende hans Forlovelse virkede paa ham, og aldrig blev han i sine Breve træt af at prise sin Lykke.

Hans Brevveksling med sin Forlovede aabenbarer iøvrigt en hidtil næppe almindelig kendt Ejendommelighed, der overrasker hos en Mand, der udmærkede sig ved saa stor Klarhed og analytisk Skarpsindighed, men som vistnok har indvirket paa hans religiøse Anskuelse og ogsaa har spillet en Rolle i hans verdslige Liv. Han viser sig nemlig i disse Breve som ikke lidt tilbøjelig til Mysticisme og han havde nemlig altid meget at gøre med Aelser og Drømme. Han kunde sige om sig selv, hvad han i sin Tragedie lader Kong Saul sige:

Ej kender jeg den dorske Slummer,
 Der fængsler Tanken, saa den ikke træder
 Med Klarhed frem for Sjælens indre Lys,
 Erindring holder fast med skarpe Træk
 Hver Tanke, som min Aand i Drømme føder.

Hans Drømme var saa levende at han huskede dem, naar han vaagnede, han reflekterede over dem og var ikke utilbøjelig til at

tro, at de kunde bringe Bud til ham fra en højere Aandeverden. I det hele tiltalte den Tanke ham, at beslægtede Aander var forenede med usynlige Baand og at de uden Hensyn til Adskillelse ved Tid og Rum kunde sætte sig i gensidig Forbindelse. Saaledes skriver han til sin Forlovede: „Paa Vejen derhen blev jeg opfyldt med et usigeligt Velvære, en stille, dyb Glæde, der har et Element af Længsel og altsaa af Sorg i sig, strømmede ind i Sjælen. Jeg ved ikke om Du kender denne Stemning — hvis Du ikke kender den af egen Erfaring, vil Du vanskelig kunne gøre Dig en tydelig Forestilling om den. Den staar i Modsætning til en besynderlig Uro, til en ængstelig Bespændthed, der undertiden knuger Sjælen, men den har dog det tilfælles med den, at den griber Sjælen uden nogen udvortes Anledning, uden at være fremkaldt ved Tanken paa noget, det er som en fremmed, ukendt Magt, der drager ind i Aanden. Omendskønt jeg just ikke er meget overtroisk, saa har jeg dog fra min tidligste Ungdom forbundet nogle besynderlige Tanker med Hensyn til disse Stemninger, og uagtet næsten alle Overbevisninger og Meninger er styrtede sammen i Løbet af de sidste Aar, saa er dog disse Tanker blevet staaende urokkede og er traadt frem i al deres Kraft, naar som helst der har været Anledning dertil. Men naar jeg nu skal til at nedskrive disse Tanker, finder jeg dem i Grunden ganske trivielle! — Mennesket fremtræder som Person, han er skarpt afgrænset til alle Sider og intet kommer til ham uden at være gaaet igennem hans Jeg, hans Selvbevidsthed. Men over alle Aanderne er Uraanden, Verdensenheden, hvori alt lever, rører sig, er. I denne kan Menneskets Aand opløse sig, idet den opgiver den skarpe Personlighed. Et saadant Middel er maaske den magnetiske Søvn, thi i den bliver Aanden i en vis Henseende altskuende, alvidende. Det er Olshausens Mening, at Kristus forrettede sine Mirakler, fordi hans Aand var gaaet op i Verdensaanden. Paa Naturens lavere Trin er der Fænomener, der synes at godtgøre noget lignende. Det er bekendt, at Trækfuglene vide at finde deres Vej gennem Luften fra fjerne ubekendte Lande, og man tror at have givet en tilstrækkelig Forklaring naar man har gjort den forslidte Bemærkning, at det kommer af Instinktet, men hvorledes kan man forklare sig dets Oprindelse? Det er en dunkel Drift, der med uimodstaaelig Magt faar Individet til at gøre det, der staar i Harmoni med dets Væsen, og hvoraf kommer vel denne besynderlige Kraft, uden deraf, at Individet, Dyret, ikke staar løst og frankt i denne Verden, men dets inderste Væsen er sam-

menknyttet med en Enhed, en Sjæl, der omfatter alt, og det er denne, der virker og driver og fører det enkelte Individ saaledes, at det staar i Harmoni med alt andet i Verden. Men ligesom Dyret er knyttet til en Verdens-Sjæl, saaledes er Mennesket knyttet til en Verdens-Aand, hvormed dets inderste Livskilde er sammen-vævet. Gennem denne Aand er de Sjæle forbundne, der elsker hinanden, om de end er fjernede fra hinanden i Rummet. Og naar derfor Hjerterne gribes umiddelbart af denne stille Glæde, da er det et Budskab, der sendes det gennem Verdens-Aanden fra det Væsen, hvormed det er forbundet til ét.* — Han tror derfor stadig at kunne føle paa sig selv, om hans Forlovede er glad eller bedrøvet, tænker paa ham o. s. v. —

Hvor fortræffelig denne magnetiske Forbindelse end var, tilfredsstillede den ham dog ikke i Længden. Han foreslog derfor sin Forlovede, at han til Foraaret vilde komme hjem for at gifte sig, og at de derefter i Forening skulde rejse til Orienten. Men det vilde Svigerfaderen ikke indlade sig paa og foreholdt ham, hvad Folk vilde sige om en saadan Afbrydelse af Rejsen. Saa besluttede M. at holde ud i Paris endnu indtil Efteraaret, men da i Stedet for, som Bestemmelsen var, direkte at rejse til Ægypten, foreløbig at vende tilbage til Kjøbenhavn. I den Anledning skriver han til sin Forlovede: „Jeg har aldeles intet imod, om jeg støder hele Verden for Hovedet ved at komme tilbage til Dig, ja, det vilde endog være mig ret kærkomment, thi derved vilde jeg faa Lejlighed til at vise Dig, at jeg for at være fuldkommen lykkelig ikke trænger til andet end din Kærlighed og at jeg særdeles vel kan undvære alle andres Agtelse, Velvilje, Venskab. Dette vilde Du maaske ikke saa lige tro, men jeg forsikrer Dig, at der er foregaaet en stor Forandring med mig i denne Henseende, siden vi sidst saas.“ — Lidet anede han hvor skæbnesvanger denne Beslutning vilde blive for hans fremtidige Liv, og at han stod paa Skellet mellem to Veje, hvoraf den ene førte over Cairo til Studereværelsets Stilhed og Ro, den anden over Kjøbenhavn til Kamp med dens Sejre og endelige Nederlag. Uden at være sig det bevidst havde han valgt den sidste.

P. V.

FRANZ NERUDA

AA har da ogsaa han naaet de Treds. Og langt de fleste af disse Aar har han tilhørt os, skønt født i fremmed Land. Loven af 31. Maj 1867 om Indfødsrets Meddelelse til forskellige Udlændinge nævner mellem mange andre kort og tørt Violoncellisten Franz Neruda, født i Kejserdømmet Østerrig, som nu havende erhvervet Indfødsret her; men dette var kun det officielle Indsegl paa en Inklinationsforbindelse, som Kunstneren alt forinden havde indgaaet med det danske Musikliv.

Han fødtes 3. December 1843 i Brünn, Mährens Hovedstad, som et ægte Skud af den czeckiske Race, fantasifuld og musikalsk alt fra Fødselen. Hans Fader, Musikeren Joseph Neruda, gav ham en god Opdragelse, lærte ham Violin og senere Violoncel; derigennem og gennem Samarbejdet med Søstrene udvikledes han til den førsterangs Musiker, han er bleven. Egentlig har han aldrig haft anden Lærer end Faderen, om han end i sin Ungdom en kort Tid har nydt godt af det kunstneriske Samarbejde med den store Cellist Andrien Servais, som han koncerterede med i 1859, og med Alexander Dreyschock. I en ganske ung Alder, næppe voksen, begyndte han at deltage i Familiens Kunstrejser, der mest gik mod Østen til Rusland, Rejser, hvor Indtrykkene af den ejendommelige, storartede Natur, de uhyre Stepper og Urskove, og det fremmedartede Folkeliv bundfældede sig i ham som en Skat af Erindringer, af hvilke han har nedlagt ikke faa i sin Manddomstids Kompositioner, Værker, der alle bærer Præget af hans Nationalitet som Slaver, og fortæller os om hans Oplevelser østerpaa.

Paa disse Rejser voksede han op til at blive en Kwartetspiller af allerførste Rang. At spille Strygekvartet var ikke blot Familiens Gerning og Levebrød, det var dens Et og Alt, dens uundværlige Sysselsættelse Dag og Nat, Morgen og Aften. Naar den paa sine Farter nødtes til at køre en hel Dag paa Jernbane og ikke kunde faa Instrumenterne frem, nøjedes den med at sidde i Kupeen med Kwartetstemmerne for sig og synge dem fra Bladet. Noget kneb det naturligvis, naar man kom til Finalen og skulde over Passagerne, men saa kvikke og intelligente Folk kunde hjælpe sig med et Par Antydninger. Hele Mendelssohns Esdurkvarter, Op. 12. har de engang foredraget paa denne Maade.

I 1862 besøgte Familien første Gang Skandinavien, og baade her og i Stockholm modtoges de tre, Franz og Søstrene Wilma og Marie med aabne Arme. Et saadant Kwartetspil var man ikke vant til at høre heroppe. Nu er den Slægt borte, der dengang frydede sig over de tre Søkende Neruda, men de, der er tilbage af hint Slægtled, tæller Mindet derom blandt deres kæreste Musik-erindringer. Fortryllesen synes mest at have ligget i det intime i Sæmmenspillet, paa en lignende Maade som den beslægtede Klangfarve kan forlene Søstres Sæmmensang med en egen Charme. De tre var som voksede sammen, og Kammermusikens sarteste Poesi steg som en Duft op af deres ligestemte Streng.

Egentlige Strygekvartetter kunde de selvfølgelig ikke spille sammen, og den skrevne Litteratur for den Besætning, de raadede over — to Violiner og en Violoncel — er jo ikke stor. Hvad de foredrog var mest Folkeviser, der i dette Arrangement kunde tage sig henrivende ud, og Transskriptioner, f. Eks. af Schumannske Klaverstykker. Hans „Traümerei“ var fremfor alt andet deres Glansnummer.

Blandt dem, der frydede sig over dette Tonespil, var ogsaa N. W. Gade, der bed Mærke i den unge Violoncellspiller, og da Familieforhold — Wilmas Forlovelse med Ludvig Norman — voldte Ensembles Adspiltelse, slog Franz Neruda sig ned her. Han har mange Aar efter vidnet, at det, der her mest fængslede ham, var Udsigten til at arbejde sammen med Gade, hvis Ungdomsarbejder han elskede højt, særlig Ossiansouverturen med det højtromantiske Sving. Han tog en Plads i det kgl. Kapel og hvervedes samtidig til Pladsen som første Violoncellist i Musikforeningen, hvor han i Efteraaret 1864 debuterede med Goltermanns Koncert.

Fra den Tid af tronede han stadig med sin Førsteviolencel paa Hæderspladsen i Orkestret lige midt for Dirigentpulten.

Hvor fortræffeligt han end maatte have udført det nævnte Virtuosnummer, saa kom han dog ikke til at gentage dette Eksperiment. Som bekendt tonede Gade i sin Musikforeningsledelse altid Kunstens rene Flag; hans Dirigentpult var et Alter for den klassiske Kunst og hans Koncertsal dens Tempel, der nødigt maatte gøres til en Arena for Virtuospredikationer. Og heri mødtes hans Tankegang med Nerudas. Denne højtstræbende og bundærlige Kunstner har aldrig været Salonhelt i sit Fag: som hans Foredrag er sundt og frit for al Smægten, saaledes var hans Smag tidlig vendt mod det klassiske Land og derved lutret. Hellere Fjerdemand i et Beethovensk Værk end Førstemand i et Goltermannsk! Man finder da ogsaa saare lidt af den specifikke Cellolitteratur blandt Nerudas Ydelser i Koncertsalen.

Han blev herhjemme Kvartetsspilleren fremfor alle andre. Som saadan optraadte han paa Musikforeningens „smaa Koncerter“, herlige Minder for dem, der kan huske disse nydelsesrige Timer. Hans Medspillere her var Tofte som Primarius, Schiørring som Sekund og Vilhelm Holm som Bratsch, medens i Almindelighed Winding sad ved Pianoet, hvor dette var med. Dette var ham dog ikke nok, hvorfor han fik arrangeret en Række Soireer for Kammermusik med de samme medspillende, et Foretagende, der nogle Aar efter Oboisten Schiemanns Tiltræden gik over til de saakaldte „Kapellets Soireer for Kammermusik“, et Foretagende, der florerede i Halvfjerdserne og gjorde meget godt i Retning af at styrke og lutre Musiksansen hos vort i denne Retning noget langsomme Publikum.

Heller ikke dette tilfredsstillende hans urolige Virksomhedstrang. Disse Koncerter med Maaneders Mellemlum formaade ikke at bryde gennem den Skorpe af Ligeegyldighed, der hos det bredere Lag af vort Musikpublikum spærrede Vejen for den rette Forstaaelse af Kammermusik. I Musikforeningen var man pligtskyldigt begejstret for den — der kom den frem under Gades Protektion, og saa vidste man, at det var noget udmærket — men uden for disse tre Abonnementskoncerter brød man sig ikke stort om Kvartettpil. Dette at kunne glæde sig over et Musikstykkets rene Linier, dets Opbygning, det ene Themas Forhold til det andet, det var dengang de færreste givet, og vi oplevede da ogsaa, at da Florentinerne nogle Aar efter — sidst i Tredserne — gav os en

Serie af Kvartetstiftere, hvor bl. a. flere af Beethovens bedste Kvartetter blev spillede, formaaede de langtfra at fylde Huset. Neruda stiftede da i 1868 Kammermusikforeningen, i hvis første Decennier han har Størsteparten af det praktiske Musikarbejde, hvilket vil sige noget i en Forening, der giver over tyve Koncerter i Sæsonen. I denne Forening, der oprindeligt begyndte som en fordringløs privat Kreds paa indtil 100 Medlemmer, har i de fem og tredive Aar, der er forløbne siden dens Stiftelse, været foredraget store Partier af Kammermusiklitteraturen, mest den klassiske, uden at man dog har forsømt dens nyere eller nyeste Frembringelser eller tilsidesat de nationale. Her har været god Plads til alt.

Omtrent fra Begyndelsen af Firserne fik Neruda sig en fast Kvartet at spille med, Forudsætningen for, at Sammenspillet kan naa den virkelige kunstneriske Fuldendelse. Med Anton Svendsen som Primarius, Nicolai Hansen og senere Holger Møller som Sekund og Christian Petersen som Bratsch har han ydet sit bedste som Kvartetsspiller. Med dem har han givet flere Serier af offentlige Kvartetforedrag og dertil en Række Matineeer for et udsøgt Publikum, hvor Kvartetlitteraturens fornemste Værker er komne til Udførelse. I de sidste Aar har han endelig givet en Række Trioforedrag med Anton Svendsen og Johanne Stockmarr.

De Værdier, Franz Neruda har tilført dansk Musikliv, ligger paa Udøvelsens Omraade. Som Komponist har han vel ydet interessante Ting: hans Opfindelser er fantasifulde, hans Harmonik rig og ejendommelig, og Behandlingen den dygtige Musiker værdig, men hans store — næsten for store — Beskedenhed har ladet mange Kompositioner, deriblandt sikkert Ting af Værd, blive i hans Pult. Mest kendte er vel hans Klaverting for fire Hænder, (slovakiske Marcher og lign. Sager), medens hans Kammermusik og hans Celloarbejder for største Delen ikke er udgivne og hans store Orkestersuite „Fra Böhmerwald“ har henligget i snart tyve Aar uden at blive hørt. Det var meget ønskeligt, om dette Værk snart kunde blive genopført under Komponistens egen Ledelse. Navnlig de to første af Suitens fire Afsnit indeholder skønne Ting: det første, „Efter Kirkefesten“, er maaske det friskeste og originaleste, vi har paa Nerudas Haand, og „Zigeunertog“ med sine pikante Rytmer kommer op derimod. I den langsomme Sats „Hus-sitersange“ er han derimod kommen lovlig nær ind paa Schubert, og Finalen staar sikkert tilbage for Værkets øvrige Indhold. Alt i alt

er det et paa en Gang saa interessant og saa dygtigt Arbejde, at det ikke bør gaa i Glemme, mindst af alt i den Masseproduktion af Middelgods, der i de sidste Par Aar under Maksimen „Flaget dækker Ladningen“ har bredet sig i vore Koncertsale.

Det er som sagt paa Udøvelsens Omraade, at hans Betydning væsentlig ligger; men her har den da ogsaa været epokegørende og paa ingen Maade at regne for ringere end Gades eller Johan Svendsens. Der ligger i vor Nationalkarakter en Tilbøjelighed til at gøre en Ting til Dels, til at slaa os til Ro med en ofte kun halvvejs vunden Sejr uden at udnytte de Muligheder, denne giver os i Hænde. Særlig i Musikken er denne Slaaen sig til Ro med det halvfærdige af det onde, og paa dette Punkt er det, at Nerudas Nærværelse har stivet os af. Han har skærpet Fordringerne til Indstudering og Arbejde med Musik og derigennem højnet hele Niveauet for, hvad der bør bydes i en Koncertsal. Hvad han paa dette Omraade har ydet og fremdeles yder, kan egentlig ikke vejes op med Guld, og han staar da ogsaa nu med sit fyldte tredsindstyvende Aar som den danske Musikerstands Bedstemand. Der er ikke den danske Musiker til, der ikke regner det for den største Ære, der under vore Forhold kan times ham, at komme til at spille med Neruda.

Hans Genialitet som Musiker er af en særegen fortryllende Art: den ligger i et Overmaal af Sundhed og Livsfylde, udviklet og styrket gennem et omfattende, ja kolossalt Arbejde og en lykkelig Livsførelse. Han har Gudskelov ikke været Vidunderbarn og faaet sine Jernnerver spolerede derved; den Lykke at gennemgaa en langsom Udvikling er bleven ham til Del. „Den unge Franz Neruda udførte et Violoncelnummer i enhver Henseende tiltalende og tilfredsstillende“, skriver en Anmelder i „Fædrelandet“ for Marts 1862. Det lyder ganske snurrt for os, der véd, hvad Neruda senere er kommen til at betyde; men aabenbart er det, at han paa ingen Maade har begyndt med at imponere; først lidt efter lidt er han naaet frem til sin Førstemandsposition. Med disse Forudsætninger af legemlig og aandelig Sundhed, med denne Harmoni over hele Personligheden, dette lykkelige Lige-forhold mellem Villen og Kunnen, mellem Ærgerrighed og Evne er han bleven den Fortolker af Klassikerne, han er, bleven det i Ordets eminente Betydning. Fra de gamle Italienerne over Haydn og Mozart til Beethoven, og fra denne over Schubert og Schumann til Brahms og Volkmann, det er det Territorium af Kammermusikken, som

han behersker med virkelig Mesterskab. Beethoven og Schubert er vel dem, han elsker højest. Her er mulig nogen Nationalfølelse med i Spillet: disse to er jo Østerrigerne blandt de tyske Klassikere; et Naboforhold til slavisk Musik og Folkeliv er kendeligt hos begge. Men det vilde være Uret at sige, at han spiller Mozart mindre godt; hvilken sund og ædel Opfattelse af denne Mester, han sidder inde med, saa' vi bedst forgangen Aar, da han paa en Musikforeningskoncert bragte Esdursymfonien. Det var et Foredrag, saa ganske i Mesterens Aand, at man under Spillet uvilkaarlig tænkte paa Dirigentens Slægtskab med det Folk, der hylkede Mozart i Prag, da de vragede ham i Wien. Til hans Opfattelse af Mesterværkerne svarer hans egen Udførelse af dem: den er mere aandfuld end aandrig. Han lægger ingen Vægt paa pikante Detailler, og navnlig er usund Følsomhed ham imod: klart, objektivt og overlegent, med elegant Strøg og ædel rytmisk Profilering af Melodien, saaledes er hans Kvartetforedrag.

En ganske særlig Fortjeneste har han indlagt sig af Brahms. Det er bekendt nok, at Gade i mange Aar stillede sig ret stejlt over for denne Nyklassiker, som det dog havde været en passende Opgave netop for Musikforeningen at tage sig af. Heller ikke Johan Svendsens filharmoniske Koncerter beskæftigede sig med Brahms, — i en Aarrække var der ikke et eneste Værk af denne Komponist paa Svendsens Repertoire, — medens Koncertforeningen dog bragte det store Requiem og Balduin Dahls Sommerkoncerter i Tivoli hans Fdursymfoni. Paa den Maade maatte Publikum nærmest forblive desorienteret med Hensyn til, hvad denne Mester betyder i vor Tids Musik. Naar dog nu en almindelig Erkendelse heraf er trængt igennem, skyldes det ikke mindst Neruda, der gennem Brahms' Kammermusik har ladet os komme nær ind paa Livet af ham, og som har indpodet sine Elever Kærlighed til hans Kunst.

I godt ti Aar har Neruda ledet Musikforeningens Koncerter, og i disse Aar er han, i alt Fald over for Offentligheden, traadt noget i Baggrunden som Kammermusikspiller. Man kan beklage dette for Kammermusikkens Skyld; men det er gaaet ham som det før er gaaet mangan anden Musiker: naar Dirigentens Marskalstav bliver En budt, saa tager man den og hænger Buen paa Væg. For hans egen Skyld kan man naturligvis kun glæde sig over det Tillidsvotum, der saaledes er givet ham i Form af Gades Dirigentpult. Han tog Pladsen under yderst vanskelige Forhold. Det første Aar efter Gades Død havde bragt Foreningen i Dekadence, og de

ledende Mænd var slet ikke vant til at arbejde mod en Stemning i Publikum og i Presse og med en Finanslov, der udviste Under-skud. Dygtigt og resolut tog han fat. Fejlgreb kunde vel ikke undgaas; han gav os saaledes i nogle Aar flere Symfonier af Liszt end Foreningen nogensinde før havde hørt — det var for tidligt: Folk vilde nødigt høre dem, og Kritikken blev ofte ret højmælt. Uanfægtet holdt han dog ud paa sin Post, og Tilliden til Foreningen oparbejdedes igen, langsomt men sikkert. Hvorledes han leder klassiske Arbejder, er ovenfor berørt; her skal blot mindes om, at han i sin Stilling som Koncertleder er bleven sin Kærlighed til Brahms tro: han har spillet flere af hans Symfonier og hans store Requiem. Og han har dertil vist sig som en god Vare-tager af den danske Musiks Interesser. Af danske Musikværker er der bragt flere i hans Dirigenttid end i Gades senere Aar: de to gamle Mestre, Hartmann og Gade har gennemgaaende været fremme hvert Aar. Heise har været repræsenteret ved sin Palnatokemusik, „Bergliot“ og „Tornerose“; Arbejder af Winding og Emil Hartmann, Victor Bendix og Carl Nielsen har været spillede. Endelig har han Æren for at have oprettet, hvad Musikforeningen tidligere har forsømt overfor P. E. Lange-Müller.

Neruda er bleven en god dansk Mand. Han, som i sit tret-tende Aar fældede Taarer ved Tanken om at skulle rejse op til vore triste Himmelegne — han længtes dengang mod Middelhavet og Italien — han har fæstet Bo hos os, lært at holde af vort Fædreland, vort Folk og vor Hovedstad med dens Jævnhed og borgerlige Hygge, ja jeg tror endog dens Graavejr. Der har vel været den Tid, da vi stod i Fare for at miste ham. Han var træt og ked af at sidde i Kapellet og akkompagnere til Heibergs Vaudeviller, og ude fra de store Lande kom der Bud paa Bud efter ham. Saaledes har været ham tilbudt en saa ærefuld Plads som at blive Fjerdemand i Hellmesbergers Kvartet i Wien, og en kort Tid havde han en glimrende Plads i England, hvor han har et Publikum for sin Kunst. Han er dog bleven hos os, og vil nu næppe skilles fra os mere. Han hygger sig godt hos os, mest dog maa-ske hos sit Yndlingsbarn „Kammermusikforeningen“, der med sine nu fem og tredive Aars Traditioner hæver sig frem foran Borups Forening, ikke at tale om en saadan Aarsunge som den paa Frederiksberg, og som virkelig er noget af en dansk „Tonkünstlerverein“. Deroppe er der Fest i Luften, naar Nerudas høje, elegante Skikkelse viser sig i Døren: Kvartetspillerne retter sig i Sæ-

det og spiller med fordoblet Liv, og naar Spillet er til Ende og den sædvanlige Aftensmad, en Dram og en Bid Brød. kommer paa Bordet. saa udfolder Neruda ved Cigaren hele sin Elskværdighed og straalende Lune. Han har været en god lagttager og er en udmærket Fortæller, med megen Sans for det pudsige, og utallige er de Smaatræk fra hans Ungdoms Rejseliv, han i saadan en sildig Nattetime han kaste ud over Selskabet, indtil han gaar hjem, for tidlig næste Morgen at gaa løs paa ny med Prøver og andet Musikarbejde.

Det høje Standpunkt, Københavns Musikpublikum er naaet frem til i Retning af at forstaa og vurdere Kammermusikken, den polyfone Musiks fineste Blomst, er Nerudas Fortjeneste, og hans Arbejde derfor vil altid sikre ham en ærefuld Plads i vor Aandskulturs Historie.

HOTHER PLOUG

DE NYE STRAALER

OPDAGELSEN af de Straaler, som skal omtales i denne Afhandling, har fremkaldt en saadan Masse Undersøgelser og deraf følgende Tidsskrift-Afhandlinger, at der næppe gaar nogen Uge hen, i hvilken dens Antal ikke forøges; Produktionen er ikke mindre omfangsrig, end da Røntgen-Straalerne, som er beslægtede med disse nye Straaler, saa' Dagens Lys. Ikke alt, der offentliggøres, har samme Værdi, og mange Resultater er modstridende; man giver sig ikke den fornødne Tid; Frygten for, at en anden kommer En i Forkøbet, fremkalder denne altfor nervøse Virksomhed. At rede de mange Resultater ud fra hverandre, er ikke saa lige en Sag, saa længe man befinder sig midt i den rastløse Virksomhed.

Det er en Menneskealder, siden Hittorf opdagede Katodestraalerne. Et Glasrør eller en Glasbeholder, hyppig pæreformet, var udpumpet for Luft i en saa stærk Grad, at den tilbageværende Luft kun udgjorde omkring en Milliontedel af, hvad der oprindelig var deri; paa to Steder gik der gennem Glasmassen Platintraade, som var indsmeltede deri, af hvilke den ene sad i den pæreformede Beholders ene Ende og endte inde i Beholderen med en tværstillet, rund Aluminiumplade, medens den andens Plads, som det viste sig, var ligegyldig for de Fænomener, her skal omtales. Førtes der da positiv Elektricitet af høj Spænding (fra en Induktor) til denne sidste, medens den negative Elektricitet førtes til den første Platintraad, den med Aluminiumpladen, og som derfor faar Navn af Katode, saa viste det sig, at Rummet inde i Glasset ikke —

som ved svagere Luftfortyndinger — lyste over en større eller mindre Del: saadant var Tilfælde i de Geisslerske Rør, med hvilke Plücker i Bonn først begyndte Undersøgelserne, hvad der kun muligjordes derved, at i Bonn boede den dygtige Glasblæser Geissler, som konstruerede den første Kviksølv-Luftpumpe, der i en ganske anden Grad kunde udpumpe Luften af en Beholder, end det hidtil kunde ske; Lysfænomenerne i de Geisslerske Rør er noget af det smukkeste, der tænkes kan, men tillige noget af det mest uopklarede. Det fandtes nu af Hittorf i hans Rør, at den Glasvæg, der var lige over for Aluminiumpladen, altsaa i Beholderens modsatte Ende, lyste, fluorescerede. Forklaringen var den, at der ud fra Aluminiumpladen, Katoden, udgaar Straaler, de saakaldte Katodestraaler, tværs paa denne, og naar de træffer Glasset, bringer dette til at lyse, ligesom de saakaldte fluorescerende Stoffer faar Evnen til at lyse derved, at de bestraaes, en Evne, som, hvis den fortsættes ud over Bestraalingstiden, kaldes Fosforescenz (forforescerende Stoffer lyse i Mørke!); denne Udstraalings-evne taber sig dog efterhaanden, men genvindes ved fornyet Bestraaling.

Det er navnlig Englænderen Crookes, der ved sine Undersøgelser, som først begyndte en halv Snes Aar efter Straalernes Opdagelse, har bragt vigtige Ting for Dagen vedrørende det Hittorfske Fænomen. For det første bryder Katodestraalerne sig, som nævnt, slet ikke om, hvor den Platintraad sidder, til hvilken den positive Elektricitet føres, den saakaldte Anode. Dernæst: at Katodestraalerne straalervinkelret ud fra Katodefladen, viste han ved at erstatte Aluminiumpladen med en lille Aluminiumskaal, idet Straalerne da koncentreredes hen til Centrum for den Kugle, af hvilken Skaalen udgør en lille Del. Det bedste Bevis for, at man virkelig har med Straaler at gøre, leveredes derved, at naar der inde i Røret paa de formentlige Straalers Vej var opstillet f. Eks. et Metalkors, saa dannedes der en Skygge af dette henne paa den fluorescerende Glasvæg, og dette kan kun forklares ved, at der er Straaler til Stede inde i Røret, som standses af Metalkorset, medens Straaler, som gaar uden om Korset, rammer Glasvæggen og bringer de Steder, som rammes, til at lyse.

Crookes fandt endvidere, at disse Straaler fremkaldte Opvarmninger, og at de udøvede mekaniske Tryk paa de Legemer, som de mødte paa deres Vej: blev Vingerne af et lille, let drejeligt Metalhjul, som var anbragt inde i Glasbeholderen, truffen af Katode-

straalerne, saa kom Hjulet i Omdrejning, som om der var en regelmæssig Vind, der blæste imod det.

Endelig fandtes den Mærkelighed, at Katodestraalerne kunde afbøjes fra deres ellers retlinede Gang ved ydre magnetiske og elektriske Indvirkninger. Holder man en Magnet hen til Røret eller Beholderen, saa flytter det fluorescerende Sted paa Glasvæggen sig, og fører man Magneten rundt til forskellige Steder, saa flytter det lysende Sted sig med. Dette kan kun forklares derved, at Katodestraalerne er bleven afbøjede ved Magnetens Indvirkning, og Afbøjningens Retning beror paa, hvor Magneten er. Ørsted havde jo opdaget, at en elektrisk Strøm kunde bringe en Magnetnaal til at vige ud til Siden, og da al Virkning i Naturen er gensidig, kunde omvendt en Magnet bringe en elektrisk Strøm, naar Traadledningen, der fører denne, er let bevægelig, til at bevæge sig. Lovene for disse Virkninger var bekendte, og det fandtes nu, at Katodestraalernes Afbøjning var saaledes, som den maatte være, hvis der gik en Strøm af negativ Elektricitet ud fra Katodepladen fremefter igennem Glasbeholderen. — En Afbøjning af Straalerne kunde ogsaa fremkomme derved, at der i Glasbeholderens Nærhed holdtes Metalplader, som var elektriske.

De her beskrevne Fænomener førte da Crookes til den Antagelse, at man i Katodestraalerne havde med Materien at gøre i en fjerde Tilstandsform som „straalende Materie“ (hidtil kendtes kun den faste, flydende og luftformige); langt senere har Englænderen J. J. Thomson hævdet, at det er en Bevægelse af materielle Smaadele, Elektroner eller Koruskler, ladede med negativ Elektricitet, som her finder Sted, medens Lysstraalers Forplantning jo ikke er knyttet til saadanne Stofbevægelser. Navnlig vilde jo de Tryk, som Katodestraalerne udøver, og som ovenfor er nævnte, forklares meget let herved. Men den Crookes'ske Tanke om en særlig Tilstand af Materien vandt i lang Tid ikke Indgang, indtil den som sagt i de seneste Aar har vundet en høj Grad af Støtte. Fluorescensen skulde fremkomme ved det stadige Bombardement paa Glasvæggen af disse Smaadele, hvorved de trufne Dele kom i saadanne hurtige Sitringer, at de udsender Fluorescenslyset. Holdes der paa Glasbeholderens ene Side en positiv elektrisk Metalplade og paa den anden Side en Metalplade med en Ladning af negativ Elektricitet, saa maa der jo, hvis Crookes's Teori er rigtig, finde en Afbøjning Sted til Siden, som den, der var paavist ved Eksperimenterne, idet ensartede Elektriciteter jo frastøder hinanden og uensartede tiltrækker

hinanden; de negative elektriske Smaadele maatte paa deres Vej frem igennem Røret bøjes over ad den positive Plade til, dels paa Grund af Tiltrækningen fra denne og dels paa Grund af Frastødningen fra den negative Plade. Afbøjningens Størrelse beror aabenbart paa disse Smaadeles Hastighed, thi jo større denne er, desto mindre Indflydelse faar den elektriske Virkning udefra; endvidere beror Afbøjningen paa den enkelte Smaadels elektriske Ladning i Forhold til dens Masse; denne Masse er jo noget, der ligesom maa slæbes paa, naar Elektriciteten i Smaadelen drages til Siden, og jo større denne Elektricitetsmængde er i Forhold til Stofmassen i Smaadelen, desto større bliver Katodestraalernes Afbøjning til Siden. Forklaringen af Magneters Indflydelse paa Katodestraalernes Retning er jo ligefrem efter det ovenfor sagte.

I og for sig lader altsaa alle Katodestraalernes Egenskaber sig forklare ved den Crookes'ske Teori, men man kan naa videre endnu, naar man forfølger Sagen kvantitativt, altsaa naar man giver sig til at maale Afbøjningernes Størrelse ved Indvirkning af magnetiske og elektriske Kræfter af bekendt Størrelse. Ved saadanne Undersøgelser har man da faaet at vide, at de antagne Smaadele i Katodestraalerne bevæger sig med en uhyre Hastighed, som dog er noget forskellig og desto større, jo mere udpumpet Glasbeholderen er for Luft, og at denne Hastighed kan naa op til $\frac{1}{3}$ af Lysets Hastighed, hvilken jo er ikke mindre end 40,000 Mil pr. Sekund. Endvidere fører Teorien til, at hvert Gram af disse Smaadele maa indeholde en elektrisk Ladning af 187 Millioner Coulomb, hvilket er den Enhed, i hvilken man angiver Elektricitetsmængder. — Vi hidsætter blot disse Resultater her og vender senere tilbage til dem.

De Crookes'ske Fænomener, hvor smukke og interessante de end var, betragtedes dog længe nærmest som Kuriositeter, indtil de fik en ny og forøget Interesse ved Røntgens Opdagelser i 1896. Røntgen fandt, at der fra de Steder af Glasvæggen, som ramtes af Katodestraalerne og derved bragtes til at fluorescere, gik nye Straaler ud i Luften, der gav sig til Kende derved, at de bragte fluorescerende Stoffer i Nærheden til at lyse (særlig en Skærm, bestroget med Baryumplatincyranur), og derved at de paavirkede fotografiske Plader. Disse Straaler paavirer ikke Øjet (de ere „usynlige“), de trænger igennem uigennemsigtige Stoffer, om de end altid svækkes noget derved; Gennemtrængeligheden er desto større, jo

lettere Stoffet er; de trænger omtrent lige saa let igennem Træ, som Lyset trænger igennem Glas, medens Metallet Bly næsten helt er uigennemtrængeligt for Straalerne. Straalerne trænger lettere igennem de bløde Dele i Legemet end igennem Knoglerne, hvilket Forhold jo har faaet stor Betydning i Medicinen og Kirurgien.

Intet Under, at Opdagelsen af Straaler med saa mærkelige Egenskaber vakte den største Opmærksomhed overalt, og de indbragte jo Røntgen Nobelpræmien for 2 Aar siden. For nylig er Nobelpræmien atter uddelt til Straale-Opdagere, de Straaler, som vi nu straks skal til at dvæle ved. Før vi imidlertid forlader Røntgenstraalerne, maa det endnu nævnes, at de, naar de falder paa et Legeme, der er ladet med Elektricitet, udlader dette, d. v. s. bringer Elektriciteten paa det til at gaa bort i Løbet af en Brøkdelen af et Minut. Dette Tab hidrører fra, at Luften, der gennembrænges af Straalerne, mister sin Isolationsevne og tværtimod bliver ledende, hvorved Elektriciteten paa Legemet føres bort af Luften og taber sig i Jorden. At dette er Aarsagen, kan ogsaa paavises derved, at naar man f. Eks. ved Hjælp af en Blæsebælg puster Luft, der har været udsat for Røntgenstraaler inde i en Blykasse, hen imod et elektrisk ladet Legeme, saa taber dette Ladningen.

Røntgenstraalerne angriber Vævene i de Dele af Kroppen, som i længere Tid udsættes for Bestraalingen, idet der dannes ligesom Brandsaar; en ung Mekaniker her i København har faaet den ene Haand næsten helt ødelagt paa den Maade. Det synes, som om nogle taaler Bestraalingen langt bedre end andre.

Det var bedst som Undersøgelserne over Røntgenstraalerne var komne i Gang, at de nye Straaler opdagedes. Nievenglowski opdagede først, at enkelte fluorescerende Stoffer, som efter Bestraaling anbragtes i Mørke, udsendte Straaler, der sværtede fotografiske Plader, som vare indsvøbt i sort, lystæt Papir; disse Straaler maatte altsaa have Evnen til at trænge igennem det uigenomsigtige Papir, saa at der her er noget med Røntgenstraalernes Egenskaber beslægtet. Henri Becquerel gjorde den samme Opdagelse for nogle Uranforbindelsers Vedkommende, men med den store Forskel, at disse Uranstoffer ikke fordrer nogen forudgaaende Belysning for at erhverve Straaleevnen, og de kan ligge maanedsvi i mørke Rum uden at miste Evnen til at udsende Straaler. Hans Opdagelse vakte i Begyndelsen ikke synderlig Opmærksomhed og mødtes med en Del Skepsis. De fortsatte Undersøgelser, der ogsaa stadfæstedes af andre Forskere, viste dog, at baade selve

Metallet Uran og Forbindelser deraf, som vindes af forskellige Mineraler, af hvilke navnlig Begblende er det vigtigste, udsender Straaler med Røntgenstraalernes Egenskaber: de gennemtrænger uigennemsigtige Stoffer, delvis ogsaa Metal; de frembringer Fluorescens, de virker paa fotografiske Plader, de gør Luften, som de gennemtrænger, ledende for Elektricitet. Virkningen paa den fotografiske Plade fandtes derved, at en saadan Plade inde i Mørkekammeret svøbtes ind i sort Papir i to, tre Lag, og oven paa den saaledes indsvøbte Plade strøedes det pulverformige Uranstof; efter længere Tids Henliggen „fremkaldtes“ Pladen paa sædvanlig Maade i Mørkekammeret. Hvis der imellem Pulveret og Pladen fandtes Metalstykker eller andre Ting, kom der „Skygebilleder“ deraf frem, fordi de i mer eller mindre Grad absorberer Straalerne. Straks troede man, at Fænomenet skyldtes dette, at Luften havde fortættet sig paa Pulveret, og at dette gav Anledning til kemiske Processer, men det viste sig at være et Straalefænomen, man havde med at gøre.

Nu fandtes det ved fortsatte Undersøgelser, at ikke alt Uran er radioaktivt, der gives ogsaa inaktivt Uran, hvilket det ikke var muligt ved nogen som helst Behandling at gøre aktivt. Og det fandtes, at der gaves Mineralier saavel med som uden Uran, der var mere aktive end rent Uran. Aktiviteten synes saaledes ikke at være knyttet til Uranet, men snarere til et andet Stof, som er iblandet Uranet og de tilsyneladende aktive Mineralier i meget ringe Mængde. Bestræbelserne gik da ud paa at behandle saadanne Mineralier med Syrer osv. saa vidt, at man kunde isolere det virkelig radioaktive Stof, skille det ud fra alt det andet i den Henseende overflødige. Saadanne Arbejder foretog især Schweizer-Ægteparret Curie,¹⁾ som nylig sammen med Becquerel har modtaget Nobelpræmien i Stockholm for disse Arbejder. P. Curie og hans Hustru Sklodowska Curie naaede paa denne Maade til af Begblende at udskille i minimale Mængder to nye, hidtil ukendte Grundstoffer, der havde en enorm Radioaktivitet i Sammenligning med det af Becquerel benyttede Uran; Stofferne kaldtes Radium og Polonium, det sidste til Ære for Fru Curie, der er

¹⁾ P. Curie har siden 1895 været Professor i Fysik ved *École municipale de physique et de chimie industrielles* i Paris, og hans Hustru er Dr. phil. ved Universitetet i Paris og Lærer ved *École normale de Sèvres*. For nylig har de for deres Arbejder faaet Davy-Medaillen, en af de største Belønninger, som Royal Society i London uddeler.

født i Polen. Senere Undersøgelser har dog vist, at Polonium ikke er et nyt Stof, men radioaktivt Wismuth, hvorimod det ved spektralanalytiske Undersøgelser er godtgjort, at man i Radium har et nyt Grundstof.

Det koncentrerede, næsten rene Radium lyser vedvarende i Mørke som en St. Hans Orm. Det giver almindeligt Kogsalt en smuk kornblomstblaa Farve, hvad der tyder paa, at det ene Stof Klor, hvoraf Kogsalt bestaar, bliver frigjort. I et Rum, hvori der er en større Del Radium, kan man ikke lade Legemer med Elektricitet. Paa Huden virker Radium-Straalerne ødelæggende ligesom Røntgenstraaler, naar Huden i længere Tid udsættes for saadanne. Gaar man med noget Radium — det opbevares i Reglen indsmeltet i et lille Glasrør — i Lommen, saa faar man ligesom et Brandsaar paa det underliggende Sted (Becquerel fik det allerede efter ti Timers Forløb), og Saaret heles meget vanskeligt. Curie har for nylig udtalt, at 1 Kilogram rent Radium, en Mængde, som det dog ved de sidste 3 Aars samlede Produktion ikke er lykkedes at naa op til, vilde være livsfarligt. Det ikke helt rene Radium, som for Tiden fremstilles i Frankrig under Curies Tilsyn, koster 100 Dollars Grammet; rent Radium kommer paa en halv Snes Tusinde Kroner Grammet. — Giesel i Braunschweig har bl. a. fremstillet et meget kraftigt Baryumradiumklorid.

Debierne har af Begblende foruden Radium og Polonium vundet et nyt Stof, der er radioaktivt; det bestaar for største Delen af Thorium, men indeholder maaske endnu et nyt Grundstof, som han kalder Aktinium. Radioaktiviteten af Thoriumilte forøges med Lagets Tykkelse, og dette Stof synes saaledes at være gennemtrængeligt for de Straaler, som det selv udsender. At man i Aktinium skulde have et helt nyt Stof, er dog tvivlsomt, i hvert Fald har det ikke været muligt at paavise det ved den ellers saa paalidelige spektralanalytiske Undersøgelse.

Ogsaa radioaktivt Bly er det lykkedes at fremskaffe saavel som andre radioaktive Stoffer, men hele dette Arbejde ligger endnu i et saadant Kaos, at der for Tiden ikke kan siges noget paalideligt derom.

Hr. og Fru Curie har endvidere vist, at Stoffer, der udsættes for Becquerelstraaler af de her beskrevne Arter, derved kommer til selv at udsende saadanne; dette gjorde Zink, Aluminium, Messing Bly, Wismuth osv. Man maa for at paavise dette benytte de stærkest radioaktive Stoffer, man har; den fremkaldte, inducerede

Radioaktivitet er dog en Tusind Gange svagere straks, og den taber sig hurtigt i Løbet af nogle Timer. Den paa denne Maade erhvervede Straalingsevne undersøgtes navnlig ved den Ledningsevne, den meddelte Luften. Om en Aflejring af Damp eller Støv paa den eksponerede Plade fra det aktive Stofs Side var der ikke Tale. Man forstaar let, hvorledes den Omstændighed, at Radioaktivitet kan opstaa ved denne Induktion, i mange Tilfælde gør det tvivlsomt, om man har med oprindelig eller induceret Radioaktivitet at gøre.

Et af de interessanteste Forhold ved de her omhandlede Straaler er den Indvirkning, som Magnetismen har paa dem, og hvorved vi føres tilbage til Katodestraalernes Natur. Becquerel fandt, at hans Uranstraaler kunde deles i to Grupper: den ene, β -Straalerne, afbøjes af stærke magnetiske Kræfter, medens den anden Del, α -Straalerne, ikke paavirkes af Magnetisme; β -Straalerne trænger igennem Stofferne og virker paa fotografiske Plader, medens de ikke eller næsten ikke gør Luften ledende, saa at de ikke bringer den elektriske Ladning i et Elektroskop til at forsvinde; α -Straalerne derimod absorberes lettere af Stofferne, deriblandt ogsaa af Luften, som ved denne Absorption bliver ledende, medens de ikke har nogen kendelig Indvirkning paa en fotografisk Plade.

Curie's Undersøgelser paa det samme Felt viste, at ogsaa Radium udsender to Straalearter med de samme Egenskaber; de fandt endvidere, at der til de magnetisk afbøjede β -Straaler er knyttet en Transport af negativ Elektricitet, saa at vi her har en overordentlig slaaende Lighed med Katodestraalerne; α -Straalerne minder snarere om Røntgenstraalerne. Professor Warburg i Berlin har paavist Magnetismens Indflydelse paa Straaler fra det Gieselske Brombaryumpræparat, hvilken Indflydelse ogsaa fandtes at være saaledes, som om der var en Bevægelse af negativ Elektricitet i Straalerne.

Elster, der især er bekendt for de Studier, han sammen med Geitel har foretaget over Luftens elektriske Forhold, har stadfæstet de af St. Meyer og v. Schweidler, for Radium, det Curie'ske Polonium som ogsaa for det Gieselske Præparat paaviste Fænomener, nemlig at Straaler derfra paavirkes af Magnetismen, ikke naar de gaar parallelt med de magnetiske Kraftlinier, men naar de krydser Kraftlinierne, idet de da bliver vikledede om dem som Skruelinier. For øvrigt er i Polonium-Straalerne de ovenfor nævnte α -Straaler i betydelig Overvægt. Dorn lader Radiumstraalerne gaa tværs paa Kraftlinierne igennem et elektrisk Felt, bestaaende af Rummet imellem to Plader, der er ladede med modsatte Elektriciteter, og der

fandtes en Afbøjning til Siden, saaledes som den vilde passe for Smaadele, der var ladede med negativ Elektricitet.

Hører disse Straaler end til de „usynlige“, saa kan de dog, i alt Fald tildels, forvandles til synlige; Direktør Adam Poulsen har saaledes ved et Besøg hos Giesel faaet lagt et Radiumpræparat, indsvøbt i lystæt Papir, tæt ind til Tindingen, og fik derved en Fornemmelse, som om hele Øjet var fyldt med Lys. Himstedt beretter noget lignende; muligvis opstaar Lyset ved Fosforescenz af det saakaldte „Glaslegeme“ i Øjet, og Virkningen taber sig ret hurtig.

Ved at undersøge radioaktive Thoriumforbindelser kom Rutherford til det Resultat, at der foruden Straalerne, som forøger Luftens Ledningsevne, udsendes en Substans, der selv er radioaktiv, og som kan trænge igennem Papir og endog visse tynde Metalblade. Medens denne Substans selv sandsynligvis er uelektrisk, bliver den Luft, som optager Substansen, ledende for Elektricitet, og alle Stoffer, som Substansen virker paa, bedækkes med et radioaktivt Lag; navnlig naar saadanne Stoffer er negativ elektriske, sker der paa dem en Opsamling af radioaktive Partikler. Den afgivne Substans er som sagt sandsynligvis uelektrisk, naar den forlader det radioaktive Stof, men i Luften bliver den efterhaanden positiv elektrisk. Nogen Vægtforøgelse hos de Legemer, der optager den udskilte Substans, har vel ikke kunnet iagttages, lige saa lidt som en Vægtformindskelse hos det radioaktive Stof, som har afgivet Substansen (Heydweiller tror dog, at saadant er lykkedes ham), men naar man tager i Betragtning, at efter Curie's Beregninger den Mængde, der mistes fra 1 □ cm. af deres Radiumsalt, kun vil beløbe sig til 1 Milligram i Løbet af en Milliard Aar, er der intet forbavsende heri. Gløder man det radioaktive Stof, taber denne Stofafgivelse sig forbigaaende, hvorimod den egentlige Straaleevne ikke paavirkes deraf.

Crookes har vist, at Partiklerne i den her udskilte Substans hemmes i deres Udbredelse af den omgivende Luft paa samme Maade, som materielle Dele faktisk gør det. I to smaa Fordybninger i en Glasplade lagde han lidt af et radioaktivt Stof, og ned over det ene satte han et lille Blyrør, ca. 1 Tomme vidt og 1 Tomme højt, hvorved dette Stykke af Glaspladen altsaa blev Bund i Røret. Hen over Blyrøret lagdes en lysfølsom Plade med Hinden nedad, saa at en lille Del af denne Plade dannede Laag over Blyrøret, medens den største Del ragede ud over den øvrige Glasplade

og da ogsaa over det Sted, hvor den anden lille Fordybning med Straalestoffet var. Efter 2 Døgn's Forløb fremkaldtes Pladen, og det viste sig da, at den var sværet stærkt paa det Sted, der havde lukket over Blyrøret. men kun meget svagt paa den øvrige Del. Det gøres herved sandsynligt, at de udskilte Partikler har bredt sig ud i Luften, ligesom et lugtende Stof breder sig, thi inde i Blyrøret er de holdt sammen af dette; der kan da ikke være Tale om en Udsendelse af Straaler i retlinede Baner. Rutherford kalder denne Stofafgivelse for Emanation. Ikke alene den tilstedeværende Luft, men ogsaa alle andre Stoffer, som kommer i Berøring med den udskilte Substans, bliver midlertidig radioaktive.

Spørgsmaalet om, hvorvidt den Substans, der emaneres af forskellige radioaktive Stoffer, er ens eller retter sig efter disse Stoffers Natur, har ikke kunnet afgøres ved kemiske eller spektralanalytiske Undersøgelser.

Vi spørger nu: hvad er det for besynderlige, gaadefulde Fænomener, vi her har at gøre med? Hvor er den Energikilde, som kan vedligeholde Udstraaing m. m., uden at der tilsyneladende sker nogen Svækkelse. Det synes, som om man her har med Fænomener at gøre, der strider imod, hvad der ellers er gældende Naturlov. Becquerel og Curie har beregnet, at 1 Gram af det stærkest virkende Radium udstraaler saa megen Energi i Løbet af 1 Aar, som er nødvendig til at gøre 6 \bar{H} Vand 1 Grad varme. Den berømte engelske Fysiker Lord Kelvin (Sir William Thomson) har jo endogsaa antydnet, at det er Trolderi, skønt det naturligvis kun er tilsyneladende, d. v. s. foreløbig, indtil man evner at trænge til Bunds i Sagen. At vi her er inde paa Fænomener, der kan føre til en Opklaring af Tingenes inderste Væsen og af den saakaldte Æter, synes naturligt.

Vi tænker os jo Verdensaltet opfyldt af et uendelig fint Stof, Æteren, uden Vægt og med særegne elastiske Egenskaber, og at denne Æter ikke alene fylder det tomme Verdensrum, men ogsaa gennemtrænger Stofferne, de materielle Legemer. Lyset er en Bølgebevægelse i denne Æter; et lysende Legeme er et, der formaar at sætte Æteren i hurtige Svingninger, som en Klokke, der er anslaaet, ved sine Svingninger frembringer Lydbølger i Luften eller andre Stoffer. Et materielt Legeme tænkes opbygget af Molekyler, idet en Molekyle er den mindste Del af et Stof, der kan bestaa for sig: Jern er opført af Jernmolekyler, Vand af Vandmolekyler osv. Molekylerne danner den tænkte Grænse for Finde-

lingen af et Legeme, men de kan ikke ses under Mikroskop eller paa anden Maade sanses; dog man har jo saa smaa Bakterier, at de ikke engang kan opdages i Mikroskop. Alligevel kan man paa Grundlag af Forhold, vi ikke her kan komme ind paa, saa nogenlunde udregne Mængden af Molekyler i et vist Rumfang; saaledes indeholder 1 Kubikcentimer af enhver Luftart ved 0° C. og normalt Lufttryk et halvt Hundrede Trillioner Molekyler. — Teorien siger nu videre, at et Molekyle er sammensat af Atomer, der dog ikke kan tænkes skille fra hverandre ad mekanisk Vej, men kun ad kemisk Vej. Et Svovlmolekyle bestaar af 2 Svovlatomer; et Vandmolekyle af 3 Atomer, nemlig 2 Brint- og 1 Iltatom; et Kogsaltmolekyle af 2 Atomer, nemlig 1 Klor- og 1 Natriumatom; et Svovlsyremolekyle af 7 Atomer, nemlig 1 Svovl-, 4 Ilt- og 2 Brintatomer; Stivelsemolekyler har 21 Atomer, nemlig 6 Kulstof-, 5 Ilt- og 10 Brintatomer. Naar f. Eks. Vand spaltes i sine to luftformige Bestanddele, Brint og Ilt, saa spaltes hvert af dets Molekyler i Atomer, og Atomer forener sig med Atomer til nye Molekyler, saaledes at den udviklede Ilt's Molekyler hvert indeholder 2 Iltatomer, den udviklede Brint's Molekyler hvert 2 Brintatomer.

Alle Stoffer er enten Grundstoffer, d. e. Stoffer, som man ikke har kunnet dele i forskelligartede Bestanddele, eller sammensatte Stoffer, sammensatte af nogle Grundstoffer. Man kender omkring 80 Grundstoffer, men til alle Tider og fremdeles spørger den Tanke hos Kemikerne at naa ind til det Urstof, hvoraf alle Grundstoffer skulde bestaa, og hvis Eksistens gøres sandsynlig ved flere Omstændigheder, som her maa forbigaaes. At man ved Studierne over de Straalefænomener, som er omtalte i det foregaaende, er kommen et godt Stykke frem paa denne Vej, kan næppe benægtes.

Vi nævnte Æteren! Dette hypotetisk antagne Medium har altid vakt en vis Skepsis; man har betragtet det som et Nøddanker, man greb til for at faa en Forestilling om det, man ikke paa anden Maade kunde forklare, og fordret laandgribelige Beviser for Æterens Eksistens. Samtidig har man dog ikke følt særlig Trang til at fordre Forklaring paa ganske simple dagligdags Fænomener. At saaledes Ting, man tager i Haanden og slipper, falder ned imod Jorden, betragter man som noget én Gang givet, og dog skulde man tro, at der her paatrængte sig det Spørgsmaal: hvorfor? At Jorden tiltrækker Tingen, er jo ingen Forklaring, men kun

et Udtryk for, hvad der faktisk gaar for sig. Man véd i Virkeligheden ikke mere nu om Aarsagen til Faldet, end man har vidst i umindelige Tider. I Virkeligheden frembyder de materielle Legemers Forhold nok saa store Gaader som Æteren, kun kan man ikke tage og føle paa Æteren, saaledes som man kan føle paa Tingene. Der var ogsaa Tider, da man ikke ansaa Luften for at være en materiel Ting saaledes som Vædske og faste Stoffer. Men saa lærte man at udpumpe en Beholder for Luft, ligesom man kan tømme et Glas for Vædske. Spørgsmaalet er da blot, om den lufttomme Beholder er tømt for alt. Lyset kan forplante sig igennem det lufttomme Rum, Lyden ganske vist ikke, men det kan jo ligge i, at Materiens Struktur er saadan, at Virkningen er forskellig over for Lyd og Lys. At Lyd og Lys er meget nøje beslægtede Fænomener, er godtgjort ved saa paalidelige Forsøg, at der ingen Tvivl kan være derom. Som vi kan flytte en Svamp igennem Vandet, kan vi maaske flytte Legemerne igennem Materiens fine Dele; vi kan da simpelthen ikke samle „Æteren“ sammen i store Mængder og veje den eller paa anden Maade undersøge den, fordi den gaar glat igennem det, vi skulde samle den med. „Ethvert Kar er over for Æteren et Danaidernes Kar“. Kun antydningvis kan vi her komme ind paa, hvad de nye Straaler har lært os om disse Forhold.

Naar der i det foregaaende har været Tale om Luftens Ledningsevne for Elektricitet, saa ligger det nær at spørge, om vi i Vædskens Ledingsevne har Forhold, der er analoge hermed.

Svante Arrhenius i Stockholm har især beskæftiget sig med de Forhold, der er til Stede ved Elektrolysen, d. e. sammensatte Vædskers Dekomposition under Gennemgang af den elektriske Strøm, og han har samtidig med at Becquerel og Curie fik Nobelpræmien i Fysik faaet Nobelpræmien i Kemi for sine Arbejder og Teorier paa dette Omraade, Teorier, der er accepterede af de fleste Fysikere og Kemikere. Han bygger paa følgende: naar et Salt eller en Syre opløses i Vand, vil en Del af eller alle dets Molekyler spaltes i to Dele, de saakaldte Ioner („Vandrerne“), og medens det udelte Molekyle er neutralt, saa har den ene Ion, hvori den er delt, en positiv, den anden en negativ Ladning af Elektricitet; har man saaledes en Opløsning af Klorbrinte (Saltsyre), hvis Molekyler bestaar af 1 Klor (*Cl*)- og 1 Brintatom (*H*). saa er *Cl* ladet med $-$, *H* med $+$ Elektricitet; naar Svovlsyre opløses i Vand, bliver den ene Ion 1 Svovl- (*S*) og de 4 Ilt-

atomer (O_4), den anden Ion de to Brintatomer (H_2), og deraf har $SO_4 \div$, $H_2 +$ Elektricitet. Denne Spaltning af Molekylerne i Ioner kaldes Dissociation. Naar man nu leder en elektrisk Strøm igennem en saadan Opløsning, d. v. s. naar man nedsetter to Metalplader i Vædsken og fører $+$ Elektricitet til den ene, $-$ Elektr. til den anden, saa foregaar der en Bevægelse af de i Vædsken værende Ioner, idet de positive Ioner bortstødes fra den positive Metalplade og tiltrækkes af den negative Metalplade, og omvendt for de negative Ioners Vedkommende. Ved en positiv Ions Berøring med Metalpladen tager den noget af dennes negative Elektricitet og samtidig udskilles den af Opløsningen; paa lignende Maade gaar det ved den anden Metalplade, og hvad Metalpladerne saaledes taber i Elektricitet, faar de ved Tilstrømning fra Elektricitetskilden, d. e. den elektriske Strøm er i Gang. Den Mængde Stof, f. Eks. Brint, der udskilles, beror paa Strømstyrken og paa den Tid, i hvilken Ledningen er sluttet, d. v. s. den beror paa Elektricitetsmængden, hvilken maales i Coulomb og paa den alene, ikke paa af hvilket Stof Brintionen udskilles, ikke paa hvor tæt Metalpladerne er ved hinanden osv. Forsøg viser saaledes, at en Elektricitetsmængde paa 1 Coulomb udskiller 0,0104 Milligram Brint eller 0,0000104 Gram Brint, hvoraf følger, at alle Ioner, som findes i 1 Gram Brint har elektriske Ladninger, der tilsammen udgør 96500 Coulomb. Da nu 1 Gram Brint indeholder godt $\frac{1}{2}$ Kvatrillion Atomer, faar hvert af disse en elektrisk Ladning af ca. $\frac{15,6}{100\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000\ 000}$ Coulomb. — Et Kloratom, der vejer

$35\frac{1}{2}$ Gange saa meget som 1 Brintatom, har en lige saa stor negativ Ladning af Elektricitet. — Metal-Ionerne i en Saltopløsning er positivt elektriske ligesom Brint-Ionerne i en Syre-Opløsning.

I Opløsninger af den nævte Art svømmer saa at sige positivt og negativt ladede Ioner om mellem hverandre, og de kan føres til den ene eller anden Side ved Hjælp af et elektrisk Felt. Den elektriske Strøm i Vædsken er knyttet til en Bevægelse af Stofmængder.

Det Spørgsmaal, som nu ganske naturligt opstaar, naar vi i Katoedestralerne har med bevægede negativt elektriske Dele at gøre, og naar saadanne Bevægelser ogsaa viser sig at være knyttede til Becquerel-Straalerne, som de vel bør kaldes efter deres første Opdager, er dette: har vi ogsaa i Luften at gøre med saadanne Ioner som i Vædsker? J. J. Thomson paaviste eksperimentelt, at den

Ledningsevne for Elektricitet, som Røntgenstraalerne meddeler Luften, beror paa Tilstedeværelsen af smaa Partikler, og at disse Partikler har elektriske Ladninger. Disse Partikler er tillige taagedannende. Naar Luften i en lukket Glasbeholder er mættet med Vanddamp, og man f. Eks. ved at fortynde Luften fremkalder en Afkøling, bliver Luften taaget, idet der om hver enkelt lille Støvpartikel danner en lille mikroskopisk Vandkugle med Støvpartiklen som Kerne, og disse Vandkugler falder langsomt ned; man har ligefrem talt Antallet af Støvpartikler ved at tælle Antallet af fine Vandkugler, som dannes paa denne Maade. Hvis man fortsætter dette, til Luften er bleven støvfri, eller hvis man har suget Luften ud først en Del Gange og atter ladet den strømme ind igen, passerende et Filter af Bomuld, som holder Støvpartiklerne tilbage, er det umuligt paa den nævnte Maade at faa en Taagedannelse i det indre frem uden videre. Her viser sig nu den Mærkelighed, at naar man udsætter denne støvfrie Luft for Bestraaling med Røntgenstraaler, saa genvinder den sin Evne til at danne Taage, og dog er der ingen Støvpartikler kommen ind. Evnen til Taagedannelse hænger sammen med den Ledningsevne, som Bestraalingen giver Luften. Gentages Afkølingen et Par Gange, holder Taagedannelsen op, og samtidig taber Luften sin Ledningsevne. Hvad er det nu, som danner Taagekerner? Smaa elektrisk ladede Partikler! Man siger, at Luften er bleven ioniseret, indeholder adskilte positivt og negativt elektriske Ioner, og J. J. Thomson har i Forening med Townsend endog bestemt Størrelsen af disse Ladninger og fundet dem saa lidet forskellige fra de Ladninger, som Ioner i Vædske har, at vi, naar Hensyn tages til Forsøgenes Vanskelighed, kan slutte, at de er ganske ens. Ionerne i Luftarter er imidlertid ikke identiske med de kemiske Atomer, thi ogsaa de Luftarter som er Grundstoffer (Brint, Ilt, Kvælstof osv.), kan indeholde positive og negative Ioner, der er ganske forskellige fra hinanden.

Hvad nu Katodestraalerne angaar, saa fandt J. J. Thomson, hvad der alt ovenfor (S. 65) en passant blev nævnt, at den elektriske Ladning, som indeholdes i 1 Gram af de Dele, som dér flytte sig, er 187 Millioner Coulomb; man udleder deraf, at hver saadan lille Stoffdel udgør en saadan Brøkdels af et Brintatoms Masse, som 96500 (jfr. S. 74) udgør af 187 Millioner; det bliver ca. $1/900$; Elektronen eller Korpusklen i Katodestraalerne er altsaa omtrent $1/1900$ af et Brintatom, og disse Bærere eller Transportører af Elektricitet har altid samme Størrelse, hvilke Luftarter det end drejer sig om. Det ligger da

nær at antage, at de ogsaa er af samme Art, d. v. s. at vi her er naaet til Urstofatomerne, og det er saa meget mindre unaturligt, som vi maa erindre, at vi jo kun kan beskæftige os med kemiske Forhold ved Temperaturer, der ligger under de ca. halvfjerde Tusinde Grader, som kan naas i den elektriske Ovn, men intet véd om Forholdene ved højere Temperaturer. I Fjor blev Nobelpræmien tildelt Hollænderne Lorentz og Zeemann og det for Opdagelser, der ogsaa vedrører Elektronerne. Zeemann fandt nemlig, at de Spektrallinier, som lysende Luftarter frembringer, paavirkes af magnetiske Kræfter, hvilket efter den af Lorentz fremsatte Teori skulde hidrøre fra, at Spektralliniene frembragtes ved en Bevægelse af Elektronerne, og det viste sig, at alle Grundstoffers Elektroner var ens og identiske med Elektronerne i Katodestraalerne. — Sikkert er det dog ingeniunde, at Elektronerne fører os til Urstoffet, og det gøres ogsaa gældende, at Elektronerne kun er bevægede negative Elektricitetsmængder og ikke bevæget Stof. Ja, hvor er Grænsen? Fremtiden maa klare de Spørgsmaal, som her opstaar, men unægtelig synes det, som om Æteren i Kampen imellem Æteren og Materien som dens Modsætning gaar af med Sejren. Er til syvende og sidst Materien kun en Slags fortættet Elektricitet, og Æteren den ufortættede Elektricitet?

Her skal nu anføres, hvorledes J. J. Thomson tænker sig Forholdene. Et Atom bestaar af en stor Mængde Smaadele, Korpuskler eller Elektroner, som i det normale Atom udgør et i elektrisk Henseende neutralt System. Hvis nu en Korpuskel river sig løs fra Atomet, optræder den som en negativ Ion, og Resten bliver tilbage ladet med positiv Elektricitet, saa at altsaa et positivt ladet Atom er et Atom, der har mistet en Del af sin frie Masse. Naar saaledes ved Elektrolysen de positive og negative Ioner udskilles som Sønderdelingsprodukter, saa bliver den positive Ion neutraliseret derved, at der gaar en Korpuskel fra den positive Metalplade (Elektrode) over til Ionen, og den negative Ion mister en Korpuskel til den negative Metalplade. Igennem Korpusklerne bliver Elektriciteten ført fra én Ion til en anden. Et Atoms Masse skulde altsaa ikke være uforanderlig. Lad os betragte Klorbrinte (Saltsyre); naar her i Molekylerne HCl , d. e. 1 Atom Brint (H) og et Atom Klor (Cl), H har en $+$ og Cl en \div Ladning, saa er H 's Masse, fordi den har mistet Korpuskel, mindre end Massen i det frie Brintatom eller Massen i det halve Brintmolekyle H_2 , og det nævnte Kloratom Cl er større end det frie Kloratom eller det

halve Klormolekyle *Cl*. Jo mere forskelligt et Atoms Masse er fra det normale, desto større er den elektriske Ladning, som det kan optage.

Altsaa: det, at der gaar negative Elektroner bort fra et Atom, forringer ikke dettes Størrelse nævneværdig; den tilbageblivende positive Ion har samme Størrelse, som hele Atomet før havde.

Naar nu Luften ioniseres, saa bestaar dette ikke i, hvis det f. Eks. er Brint, at hvert Brintmolekyle spaltes i dets to Atomer, et med + og et med + Elektricitet, eller hvis det er Klorbrinteluft, ikke i at dets Molekyler spaltes i et Kloratom med + og et Brintatom med + Elektricitet, thi da maatte en Luftart kunne dekomponeres paa lignende Maade som en Vædske, og da vilde heller ikke de enkelte Luftarter, som kun har 1 Atom i et Molekyle, kunne ioniseres, hvad de faktisk kan. Nej: Ioniseringen bestaar i Løsrivelsen af Elektroner fra Atomerne, og da Elektronerne har eller er negativ Elektricitet, bliver den store Atomrest tilbage med positiv Elektricitet som en positiv Ion.

En saadan Ionisering kan fremkaldes ved den Energi, der er i negative Elektroners Stød, og negative Elektroner har vi jo i Katodestraalerne og i Becquerel-Straalerne. Den i det foregaaende omtalte Emanation, som Rutherford først har paavist, og som Curie efter en Del Tvivl har tiltraadt, bestaar maaske af de positive Ioner, der er bleven tilbage ved Elektronernes Flugt. Den ligeledes omtalte inducerede Aktivitet forklares ogsaa let ved Tilstedeværelsen af saadanne Dele.

Men nu da Kilden til den stadige Udsendelse af Energi? Ja, dette Spørgsmaal er endnu gaadefuldt; maaske har Curie'rne Ret, naar de mener, den fremkommer ved en udefra til de aktive Stoffers Atomer kommende Energi, f. Eks. ved Straaler, der er til Stede i Rummet og gennemtrænger alle andre Stoffer, medens de absorberes af de Stoffer, der nu viser sig som radioaktive, og hvorved deres Energi forvandles til Becquerelstraaler. Dog vil vi ikke her fordybe os i de Hypoteser, der er opstillet midt i det eksperimentelle Arbejde.

Et ganske naturligt Spørgsmaal er dette: gives der ingen positive Elektroner? Har man ikke nogen Straaling med bevæget positiv Elektricitet analog med Katodestraalingen med negativ Elektricitet? Her er det saa heldigt, at vi kan svare Jo! Vi har det i de af Goldstein opdagede Kanalstraaler. Han tog et Hittorfsk Glasrør (S. 62 o. fl.), hvor Katodepladen er anbragt som en Skillevæg i Midten paa tværs af Røret, og Anoden, hvortil den højtspændte positive Elektricitet føres, sidder i et lille Siderør til den ene Halvdel

af dette Rør. Hvis Katodepladen nu helt afspærrede det ene Rum ra det andet, vilde Katodestraalerne alene optræde i den Del af Røret, hvor Anoden sidder, men Katodepladen var gennembullet med en Mængde smaa Huller, og det viste sig da, at der igennem disse Huller gaar noget af Udladningen, at der ogsaa i den anden Del af Røret var noget Lys, og at Glasvæggen her fluorescerede. Ved nærmere Undersøgelse viste det sig, at disse „Kanalstraaler“ ikke kan trænge igennem kompakte Stoffer; at de bliver afbøjede af en Magnet, men svagere end Katodestraalerne, og paa den modsatte Maade, altsaa som om der i dem var en Strøm af positiv Elektricitet; endvidere at de, modsat Katodestraalerne, blev tiltrukne af en negativ og frastødte af en positiv Plade; at et Legeme, de rammer, bliver positiv elektrisk; og at Straalernes Forhold er afhængigt af Beskaffenheden af den Luftart, som er i Glasset, hvad Katodestraalerne ikke er. Heraf følger da, at vi i Katodestraalerne har med positive Ioner at gøre, og at der her er en Bevægelse af Stof, hvad der jo, naar alt kommer til alt, rimeligvis ikke er Tale om i Katodestraalerne, efter det i det foregaaende udviklede. Naar den Afbøjning, som Magnetismen fremkalder, viser sig at være forskellig, ligger dette i, at der jo ogsaa flyver negative Elektroner omkring i Rummet, og naar en saadan støder imod en positiv Ion i Kanalstraalen, afgiver den sin Ladning til denne, uden at den derved, paa Grund af den positive Ions store Masse, forandrer dens Hastighed, men om en Afbøjning af Magneten bliver der da ikke mere Tale. Sker dette Sammenstød lidt efter, at den positive Ion er kommen ind i det magnetiske Felt, saa beholder Straalen den Retningsforandring, den fik i Begyndelsen, men andre Ioner kan da længere fremme i Feltet, altsaa efter en større Afbøjning, støde sammen med negative Elektroner, hvorved en yderligere Afbøjning for deres Vedkommende ophører. I Virkeligheden faar man da Afbøjninger af meget forskellig Størrelse, ligefra Nul, og størst for den Ion, der slet ikke paa sin Vej i det magnetiske — eller elektriske — Felt har optaget nogen Elektron. For Brintlufts Vedkommende fandtes Kanalstraalernes Hastighed ved en Spænding af 10000 Volt at være kun $\frac{1}{800}$ af Lysets Hastighed, og de elektriske Ladningers Størrelse stemmer særdeles godt med, hvad vi kender fra Elektrolysen.

Vi er da naaet til, at der er en ret god Overensstemmelse imellem den Maade, paa hvilken en Syre- eller Saltopløsning (en Elektrolyt) leder Elektriciteten, og den Maade, paa hvilken Luften

leder den. Kun bestaar som omtalt Luftens Ionisering ikke deri, at Molekyler spaltes i Atomer eller Komplekser af saadanne, men deri at Atomerne spaltes i en større positiv Hovedbestanddel og en negativ Elektron, hvilken optræder, som om den havde en Masse, der er lig $\frac{1}{1900}$ af et Brintatoms Masse.

Ved de nyeste Forsøg af Rutherford viser det sig, at de radioaktive Stoffers α -Straaler i Natur og Egenskaber synes at svare til de Goldstein'ske „Kanalstraaler“; de afbøjes svagt af stærke magnetiske Kræfter, og Afbøjningen gaar i modsat Retning af β -Straalernes langt stærkere Afbøjning, hvilket tyder paa, at der i α -Straalerne er en Bevægelse af positiv Elektricitet.

At der her er et frugtbart Felt for videre Forskninger, er formentlig indlysende; der er ved de mange Straaleforsøg, der begyndte med de skønne, men ubegribelige Lysfænomener i de Geisslerske Rør, aabnet os Adgang til nye, hemmelighedsfulde Rum i Naturens Verden. Straalefænomenerne fra de radioaktive Stoffer, der netop er de Grundstoffer, som har den største Atomvægt, hidrører fra en Atomspaltning! Den berømte engelske Kemiker Ramsay har nylig vist, at Uran forvandler sig gradvis til Radium, der udsender Partikler, som han opfangede i et Glasrør ved den lave Temperatur, som flydende Luft har, og efter at den saaledes koncentrerede Masse havde været 3 Dage i det aflukkede Rør, viste den sig at være bleven til den for faa Aar siden opdagede overordentlig lette Luftart Helium, der foruden i Solatmosfæren findes i enkelte Mineralier. Hvilke Gaader! Et Foredrag, han holdt for et Par Maaneder siden, endte han med Sokrates's Ord: Jeg véd, at jeg intet véd!

H. O. G. ELLINGER

AKADEMIKERNE OG FOLKET

DER er som bekendt i den sidste Tid groet adskillig Misfornøjelse og Mistænksomhed op fra begge Sider mellem Demokratiet — baade Landets og Arbejdernes — og Hovedstadens akademiske Venstre. Det „Schutz-und Trutz“forbund, som for over 20 Aar siden stiftedes ved Edv. Brandes' langelandske Folketingsmandat og Indtræden i „Morgenbladets“ Redaktion, ved Dr. Pingels og Herman Triers Samvirken med de københavnske Arbejdere, ved „Studentersamfund“ og „liberale Vælgerforening“ — det har nu paa det sidste „givet sig“ og løsnet sig ikke saa lidt. Ved Valgene i Fjor rystede Bønder og Arbejdere saa temmelig Akademikerne af sig og besatte Pladserne med deres egne Standsfæller. Christensen-Stadil og Anders Nielsen staar ikke netop med samme Nimbus for „Intelligensen“ herinde som i sin Tid Berg og Busk. Omvendt synes Bønderne ikke længer saa henrykte for de rejsende Doktorer og de moderne Forfattere som i Pingels og Schandorphs Dage. Den lille Paladsrevolution i „den liberale Vælgerforening“ og „Det nye Aarhundredes“ Start og Modtagelse er andre Tidens Tegn, som peger i samme Retning.

At det maatte komme saaledes, lidt før eller senere, efter den politiske Kamps Tilendebrielse, var en Naturnødvendighed, som kloge Folk længe har forudset. Da „Systemskiftet“ skete, søgte rørige københavnske radikale at kapre sig Plads med i Sejrens Solglans. I Iver for at være med i Legen hang de paa og fik Hørup med ind i Ministeriet og gik derefter med kneblet Mund og krum Hals med paa Demokratiets første, mindeværdige Bedrifter.

Saa glad var man over at sige „vi“ og være „Regering“ og over den Smule Haandpenge, der i Begyndelsen faldt af, at man „af Politik“ — som Slagordet lød i de Dage — firede paa alskens Principper og dansede for efter de nye Noder. De faa, der lige fra den ny Æra's Begyndelse holdt sig „en garde“, ikke vilde sige: „vi“ eller føle det ny Ministerium som deres, de ansaas som Skumlere og Krakilere, og selv f. Eks. den stilfærdige Kritik, som af og til her i Tidsskriftet er øvet mod et og andet i det ny System, holdtes af de rigtig ortodokse Københavnergadikale for skammeligt Partiforræderi. Nu er det imidlertid pludselig dekretet at være det rettroende at tage Afstand fra Regeringen og melde sig fornærmet paa Demokratiet. Men lige saa rigtigt, omend lidt sent, det er at gøre det første, ligesaa uberettiget er egentlig det sidste.

Hvor meget Demokratiet skylder de radikale Akademikere i den politiske Kamp, kan jo ikke saa lige udregnes, men at det ikke er saa lidt, kan man rolig hævde. En Friskare af fint skaarne Journalistpenne, alle den skarpsindige Kritiks, den vittige Spots Vaaben, en Sum af Sagkundskab paa Omraader, som Bønderne ikke kunde beherske, en Art juridisk Debatdygtighed, som var højst fornøden paa Tinge over for Højres Jurister — alt dette har „Politiken“, „den liberale Vælgerforening“, „Studentersamfundet“ i en lang Aarrække tilført Bønder og Arbejdere og stillet til deres Raadighed. Disse har adskilligt at takke dem for — haade en Hørups eller en Nansens Pen, saavel Edv. Brandes' som Philipsens Sagkundskab, saavel Hages skarpe og smidige Taledygtighed som Herman Triers taktfulde og repræsentative Personlighed. Og selve Slutningskuppet: Enhver, der kender lidt til de personlige og sociale Hensyn, som i sidste Instans bestemmer „Kronens-Valg, kan ikke være i Tvivl om, at var ikke efterhaanden den liberale Bacille trængt ind i Regeringskontorer, i Retterne, i Pengenes og Fødselens Aristokrati, blandt Videnskabens og Kunstens Notabiliteter — havde ikke Hoffet efterhaanden følt den ny offentlige Menings Atmosfære slaa sig i Møde fra Aviser og Litteratur, i Selskabslivet, gennem forsigtige Ord, forbeholdne Skuldertræk, skeptiske Smil fra pæne Rangspersoner og anerkendte Navne, saa havde det varet en Stund endnu, inden en Skolelærer eller en Gaardmand blev budsendt fra „de høje Sale“. Og der maatte da ogsaa en hoffähig Professor til for socialt at gaa i Borgen for det usete Eksperiment. Der er noget smaat og ydmygende i, at Forholdet var dette, men saadan var det.

Alligevel — naar nu Demokratiet, efter at have sat sig til Ro i Højsædet, gererer sig, som det gør, har Københavnerne i Grunden ikke videre Ret til at beklage sig. For det første kunde de passende granske deres Hjerter, om de selv har haft lutter rent Mel i Posen under deres demokratiske Kampagne. Var Demokratiet dem virkelig helt ud Maalet og ikke af og til blot Midlet?

Den idealeste Bestanddel i akademisk Liberalisme er til alle Tider en bred Livsvelvilje, der vil unde alle Spirer Udfoldelse, alle Medmennesker Plads i Sollyset, Andel i Tilværelsens Goder — derfor en social Medlidenhed over for Samfundets Stedbørn, et socialt Retfærdighedskrav paa Lykkens lige Fordeling, — og i Sammenhæng hermed en lys Tro paa Livet, der venter sig alt godt af dets friest mulige Udfoldelse paa alle Omraader. Et saadant Frisind kan kun blomstre frem af et højere Dannelsesliv. En vis godhjertet Hjælpsomhed, en vis kammeratlig Staaen Last og Brast trives maaske nok bedst hos Smaafolk, hvor Livets Nødvendighed tvinger disse Dyder frem. Men normalt gælder det, at jo skarpere den logiske Tænkning udvikles, des mere tvingende bliver ogsaa Retssansen; jo finere Følelseslivet æstetisk gennemdannes, des lettere opskræmmes, des ømfindligere lider det oftest ved al fremmed Nød og Elendighed om sig; jo flere Kundskaber, jo rigere og livligere Forestillingsløb, des vaagnere bliver normalt ogsaa Interessen for Mennesker og Kærligheden til Livet. Og der kan fornuftigvis ikke være Spørgsmaal om, at et mægtigt Pust af denne den ægte Dannelses Idealisme har været med at bære den københavnske „Liberalisme“ frem i dens bedste Tid baade i Foreninger, i Pressen og i det politiske Liv . . . Imidlertid — der var jo ogsaa adskillige andre Ingredienser med. Det akademiske Venstre var ofte mere en kritisk Opposition mod det bestaaende end nogen videre troende Demokratisme. Nogen begejstret Tro paa „Folket“ havde de færreste. Men der var unge juridiske Kandidater, som ærgrede sig over Bureaukrati og Gerontokrati; Udsigten til at gaa og slide deres unge Kræfter op med mindst tyve Aars Ventetid kastede dem uvilkaarlig over i Opposition. Og Doktorernes, Timelærernes, Kunstnernes „Aandsproletariat“ har til alle Tider foragtet Rangklasserne og hadet Penge-Bourgeoisiet af det ærligste Hjerte. Især var der dog tre Institutioner, de radikale vilde til Livs: Kirken, Militæret og, omend mere fordulgt, Kongedømmet. Oplysningen og Selvtænkningen har jo til alle Tider ført til Brud med Kirken, og de moderne Læger og

Jurister, Ingeniører og Videnskabsmænd. Brandes' Disciple og Høffdings Elever maatte for største Parten staa fremmede eller fjendtlige over for Kristendommen. Til alle Tider har endvidere Magistrenes og Skriversnes Lav haft et ondt Øje til de uniformerede Krigskarle, og Afskyen for den pansrede Næve og Menneskeslagteriet stikker nu til Dags alle civiliserede Mennesker i Blodet. Hele Kongedømmets farlige Mystik og forargelige Komædie maatte endelig nødvendig irritere mange oplyste og fornuftige Mennesker. Og nu blev der i Løbet af 80erne gjort det Kunststykke fra de københavnske radikales Side, at de ved Hjælp af Provisoriebevægelsen fik mænget Antikristendom, Antimilitarisme, Antiroyalisme sammen med Demokratismen — lutter nydelige Sager alt sammen, men som ikke kom Demokratismen noget ved. Hørup fik dundret ind i Bevidsthederne, at Demokrati og Militær var de uforligeligste Modsetninger — uden smaaligt Hensyn til, at man i Norge den Dag i Dag, i Frankrig under den store Revolution, i Nederlandene paa Uafhængighedskrigenes Tid, i Oldtidens Republikker — hvor man vender sig i Historien, har fuldt op af Eksempler paa militaristiske Demokratier. Samtidig gjorde „Politiken“, den moderne Litteratur, Studentersamfundet, hvad de kunde, for at gøre Aandsfrihed til en Folkesag, Kirken til de riges og Højres Sag, Religionsløshed til Demokratisme. Som om ikke Religionen hyppigst har været paa Folkets Side og blomstret mest i de folkeligste Tider og Samfund, og som om ikke Aandsfrihed — virkelig Aandsfrihed — var den sidste, skønneste Kulturens Blomst, der indtil videre end ikke i Dannelsens Drivhuse eller paa Oplysningens københavnske Asfalt trives i nogen mærkelig Grad. Og endelig gjordes der spredte Forsøg paa at smugle fordækt Republikanisme ind i det folkelige Venstre og bilde vore loyale Bønder ind, at Demokrati og Kongedømme ikke kunde forenes, — som om ikke saa mangen Gang i Historien just Folket og Kongedømmet har staaet sammen imod Overklassens og de privilegerede Stænders aristokratiske Tendenser, som om ikke altid selv det mest absolute Enevælde — fra de antikke Tyranners til Ludvig XIV's og til Napoleonernes — just har virket til at udjævne Standsforskelle og grundfæstet sin Magt ved Demokratisering af Samfundet. At komme Tronen, Hæren, Alteret til Livs — hvad der kan være meget lovligt og fortræffeligt — har været Hovedsagen i den københavnske Radikalisme, og den har villet bruge Landets brede Demokrati i disse Øjemedes Tjeneste.

Nu, da Demokratiet er kommen til Magten, bevilger det

imidlertid gladelig Penge til Prinsesser og til Kristiansborg, til Kirker og Kirkesager, snart ogsaa til Kanoner og Befæstning. Det er Forræderi — skriger Københavnerne op. Men Demokratiet kan ikke være Forræder mod sig selv; hvad der nu gøres af Rigsdag og Regering i Forening, det maa tages som den mest autentiske Demokratisme, der kan præsteres. At det er det korrekte Udtryk for Folkets Flertals Mening, det vil være vanskeligt at nægte, og at Folkets Flertals Mening bliver Lov, det er Demokratisme, — men ikke hvad en lille Klat københavnske radikale ønsker, det skal mene. Folket vil et effektivt Forsvar, altsaa er det demokratisk, at det faar Soldater og Kanoner. Folket vil Kristendom — og kun i ringere Grad Kunst og Videnskab, altsaa er det demokratisk at Kirkelivet opmuntres og støttes, men at det bliver smaat med Forfatterunderstøttelser og Universitetsbevillinger. Folket er kongeligssindet — og vilde være det ti Gange mere, hvis det fik sig en ny Frederik Folkekær paa Tronen —; derfor er det i sin Orden, at der ofres rigelig haade med Kongerøgelse og Kongetiende.

De københavnske radikale høster kun Frugterne af, hvad de har været med om at udsaa. De har villet bruge Demokratiet, og det er bleven Demokratiet, der har brugt dem. Saaledes har de forkyndt ikke blot „Alt for Folket“, men ogsaa „Alt ved Folket“. Og Folket har taget ved Lære og har pligtskyldig sendt de akademiske Valgkandidater hjem rundt fra Landets Kredse og konsekvent sat sine lokale Jensener og Hansener ind som sine Talsmænd i Fredericiagade; de københavnske Arbejdere har fulgt Eksemplet og kasseret Philipsen og Hage for deres egne Pianoforte- og Tobaktilvirkere. Det er et saa rent Demokrati, som nogen „liberal“ kan have drømt sig det. — „Sagkundskabens Tid er forbi“, har de radikale længe forkyndt det over for Militærerne Forsvarsplan, og endnu den Dag i Dag gaar uskyldige radikale Kandestøbere her inde i Byen og diskutterer deres uforgribelige Mening om Befæstningsplaner, som de ikke forstaar et Suk af. Og hele den demokratiske Presse har lagt alt ind under „den offentlige Menings“ Domstol, dens Journalister har glat væk gjort sig til Overdommere i Professorkonkurrencer og Lægeskøn, Retssager og Forretningsspørgsmaal og opdraget det avislæsende Folk til samme uimponerede Bedreviden over for de sølle Fagmænd. Paa selve den store Folkefest for Ministeriets Stiftelse erklærede jo dets Chef, en Universitetsprofessor, til Ære for Demokratiet, at Sagkundskabens Tid var forbi. Og

det er heller ikke bleven Løgn. Vore Herrer paa Rigsdagen kan deres „Vi alene vide“ saa godt som nogen landsfaderlig Frederik VI. I Finansudvalg, i Forsvarskommission, i Lovudvalg om Forsikringsvæsen eller tekniske Jernbanespørgsmaal, præsiderer Landets egne kaarne Mænd, hvis „sunde“ Bondefornuft ikke sløres eller hildes af Fagmændenes skimlede Viden; med deres sunde demokratiske Sans afgør de rolig paa egen Haand strafferetlige og processuelle, artilleristiske og ingeniørtekniske Spørgsmaal og bedømmer Videnskab og Litteratur. Og naar Kriminalisterne gør sig vigtige og ogsaa vil snakke med om „Folkets“ Pryglelov og tilmed ikke udtaler sig respektfuldt nok over for de Landets Fædre, der værdiges at besøge deres Møde, saa gennemgyses Demokratiet af Forargelse over den frække Fornærmelse mod Rigsdagens sakrosankte Majestæt.

„Vous l'avez voulu“ kan Højre malitøst berolige det akademiske Venstre, naar det begynder at skribe op og beklage sig.

Men det er da netop dette samme, Akademikerne nu skulde sige til sig selv, hvis der er nogen Værdighed i dem, og tilføje: „Ja, og vi vil det trods alt endnu“. Det er det virkelige Frisinds, den ægte Demokratismes Prøvelsestid, der nu er oprunden for det „dannede“ Venstre; nu skal det just til at vise sig, om Farven er vadskeægte. Er den dette, saa frembyder der sig haade en smuk Stilling og smukke Opgaver under det ny Regime.

Først og fremmest maa de radikale Akademikere altsaa se rigtig at forstaa — hvad de længe har trykket sig ved — at det ikke er dem, der har sejret, ikke er dem, der har Magten, og at de efter deres egne demokratiske Principper heller ikke bør have Magten, al den Stund de kun repræsenterer et lille Mindretals Meninger. Sagen er jo nemlig, at der har fundet en Synsforblindelse Sted, ifølge hvilken Venstre en Tid saa' meget rødere ud end det nogen Sinde var. Højre var ved sin haabløse og selvfordærvelige Forhaling af Krisen Skyld heri. Det var Forliget 1894 — det vil Historien efterhaanden indrømme — der knækkede Højre, og Ministeriet af 1901 sidder i Virkeligheden paa det Grundlag, som de Bojesen-Neergaardske Forligsmæglere den Gang lagde. Højre snød dem for det Ministerium, som havde været Handelens logiske Konsekvens, og som uden Tvivl vilde være bleven hilst af Folkets Flertal som dets sande politiske Kontrafej. Ved Højres Illoyalitet fik Forliget saaledes foreløbig Udseende af at have været en frugtesløs Ydmygelse for Venstre; en Storm af Uvilje fejede ved næste Valg Forligspartiet over Bord, og i de følgende Aar, under Højres desperate Klampen sig

til Taburetterne, fik naturnødvendig de højest raabende og videstgaaende i Oppositionen Førerskabet, hele Partiet blev trukket flere Streger længere til venstre end dets naturlige Leje var, og i den sidste afgørende Valgkampagne i Foraaret 1901 var den Hørupske Fløj næsten den toneangivende. Saaledes skete det, at det nye Ministerium følte sig opfordret, ja! forpligtet til at byde hans Fraktion en eller endog to Porteføljer i Kabinettet. Og det skønt alle fornuftige Folk maatte forudse, at meget snart det vilde ske, som nu egentlig er sket, — at Demokratiets Flertal og Flertallet i Ministeriet, naar Kampens Ophidselse havde sat sig, vilde falde tilbage til det jævnt moderate, yderst lidet radikale Standpunkt, som nu engang er Folkets naturlige Stade, og den Hørupske Radikalisme derfor miste Overtaget i Partiet og sin Eksistensberettigelse i Kabinettet. Den hele Situation vilde allerede længst have klaret sig, hvis f. Eks. Hage var gaaet af paa Skattelovene eller Tiendeloven og „Politiken“ havde kunnet slippe den kære Fiktion om at være Regeringsblad.

Naar vore „dannede“ radikale saaledes har resigneret og, uden at opgive deres demokratiske Sindelag, tværtimod i Kraft af dette, er traadt tilbage i anden Række, tilfredse med Bevidstheden om at have medvirket væsentlig til Folkets Selvstyre, saa kan de uden længer at trykkes af nogen falsk Position og med et længere Sigte end den øjeblikkelige praktiske Politik, frit begynde at bygge sig et eget Parti op og med alle Agitationens Midler søge at opdrage Vælgerfolket til deres antimilitære og antikirkelige Synsmaader — men uden at gøre sig komiske ved at ville diktere Demokratiet og Venstrereformpartiet, hvad der skal være ægte Venstre og ægte Demokrati. Men inden de da paa ny lægger ud, kunde de maaske passende i Lys af de vundne Erfaringer underkaste nogle af deres hidtil forkyndte Meninger den Revision, som alle samvittighedsfulde Mennesker foretager nu og da og kun Journalister anser for vanærende. Sørgeligt vilde det vistnok være, om man opgav selve Troen paa Folkets Flertals Selvbestemmelsesret i Landets Sager og hyllede sig i den bekvemme Nietzscheske Aandsaristokratisme, som Georg Brandes af og til har forkyndt. Men man kunde spørge — som der f. Eks. spurgtes her i „Tilskueren“ straks ved det politiske Gennembrud — om det ikke først og fremmest kommer an paa i det ny, herskende Demokrati at opdrage lidt igen af den Autoritetssans, af den Respekt for Kultur, Intelligens, Sagkundskab, som de forrige to-tre Tiaar har

virket til at nedbryde. Om det ikke, til Modvægt mod al Folkeligheden og Flertalsherredømmet, først og fremmest gælder om at befæste Dannelseslivets Hovedkvarterer forsvarligt med Volde og Grave og holde Kulturens Højdemaal energisk oppe paa Trods af Nivelleringsforsøgene. Om det ikke overhovedet kunde være paa Tide lidt at modbalancere de overvældende politiske Interesser, som de radikale nu saa længe har sat i Højsædet, lidt at modvirke Overtroen paa, at et Samfundslivs Centrum er Regering og Rigsdag, og oparbejde de Former for aandeligt Røre, hvori Magten ikke uigenkaldelig er lagt i Mængdens Haand, men hvori Kultur og Kundskab er og bliver de herskende. Naar den radikale „Intelligens“ alligevel aldrig kan tælle videre til paa en Valgdag, hvorfor saa altid paa ny bejle til „Pnyx“s ustadige Gunst og ved allehaande Kompromiser købe sig et Øjeblikks Triumf, for saa kort efter forsmædelig at stødes bort igen? — i Stedet for at forlægge Virksomheden til de Omraader, hvor Debatten ikke afgøres af det højeste Brøl og det største Stemmetal. Bønder, Arbejdere. Handelens og Industriens Folk — det er i sin Orden, at de i sidste Instans raader over, hvad der skal være Lov og Ret i Landet og hvad Folkets Penge skal bruges til. Men at udsmelte nye aandelige Værdier, støbe og præge de Tidens Tanker, der senere som Mønter skal gaa fra Haand til Haand, at tumle med de store moralske, religiøse, sociale Spørgsmaal, saa Verdensbilledet efterhaanden omdannes og Livsværdierne omvurderes, at bygge nye Forestillinger op og omfarve Følelserne — det er en Art Virksomhed, som er „Dannelsen“ og „Intelligensen“ forbeholdt, og den kan i Længden øve lige saa megen Indflydelse som selve de almægtige Anders Niensens og Jeppesen Borgbjærgers Lovgiveren inde i Fredericiagade. I al Fald mere end at lege politisk Selskabsspil i „den liberale“ og endnu engere Klubber. Eller at oversvømme Landet med populære Agitationsforedrag og populære Agitationskrifter, der i Øjeblikket kan fange „Folkets Øren“, men i Længden kun populariserer Agitatorerne selv deres Kultur fra. At præke Antimilitarisme og Antiklerikalisme med de Argumenter og i det Tonelag, som maa til for at gøre Virkning paa Anders Niensens og Jeppesen Borgbjærgs Folk, virker jo nemt til sidst noget fordukkende og forraaende paa selve den kritiske Intelligens og det kultiverede Følelsesliv. Og mangen en af vore politiserende Doktorer og Kandidater, hvis Ambitioner nu staar til Folkemødernes Hurra og Folkeskrifternes Popularitet og hvis Tanker stadig virrer

om Rigsdagkasernens lukkede Land, vilde vistnok tjene baade sin egen personlige og Landets Aandsudvikling meget bedre ved at sidde stille hjemme i sit Studerekammer og skrive for „the upper ten“ og lade mere praktiske og folkelige Mellemmænd besørge hans Idéers gradevise Indarbejdelse i Folket og langsomme Virkeliggørelse paa Rigsdagen. Alle duer jo ikke til alt, og de sande Idealister har „Tid til at vente“.

Men endnu ét havde den radikale Københavnerintelligens at gøre for at kunne indtage en fornuftig og værdig Holdning over for Demokratiet. Det var at skille dem ud, der engang har gjort sig solidariske med det ny Regime. At det brede Demokrati bevilger Kanoner, gaar i Kongetog og bygger Kirker osv., det er der — som ovenfor sagt — ikke det mindste at sige til; Skatte- love og Tiendelov var heller ikke andet end hvad man maatte vente sig; naar man ser fordomsfrit til, er saamænd vort Bonde- regimente optraadt besindigere og retsindigere end venteligt var. Men de af de københavnske radikale, der har været med om alt dette, har agiteret for det i Aviser, i lange Tider sagt god for det og forkættet dem, der ikke gik med, de skulde ikke have Lov til pludselig nu at springe fra — ligesom visse Folk i sin Tid gjorde det ved Forliget. De, der har hængt paa, saa længe det kunde gaa an, bevaret .Skinnet saa længe nogen lod sig blænde, som har spundet sig uhjælpeligt ind i Selvmodsigelser og svunget Dag for Dag efter som Vinden blæste . . . fra dem maa der kastes los, hvis man ret vil komme flot af Makkerskabet.

Men det er dette falske og demoraliserende Makkerskab, der maa opløses, hvis der skal komme det rette, gensidig befrugtende Forhold frem mellem de hver for sig fortræffelige Ingredienser; i dansk Samfundsliv: vort Demokrati og vor akademiske Radikalisme.

VALD. VEDEL

TEATRENE

EFTERAAR 1903

MAN kan vist blive enig om, at det ikke har været nogen ualmindelig Fornøjelse at gaa i Teatret i København i dette Efteraar, og at de, der har foretrukket at blive hjemme, ikke netop behøver at misunde os andre vor Fornøjelse. Ærlig talt er der vel ikke et eneste Skuespil, der har sat en sindig Kritiker saadan i Bevægelse, at han efter nogen Tids Forløb endnu føler sine Fingre klø efter at komme til at skrive om det. Hvad mig angaar, saa kunde jeg dy mig og endda haabe paa en glædelig Jul. Men for den, der har Sans for Teatrets Filosofi og betragter Skuepladsen som et Udtryk for Tidens Smag og Kunstens Retning, er i Grunden alle Aargange lige lærerige — er de det ikke ved hvad der er blevet spillet, kan de være det ved hvad man ikke har spillet. F. Eks. denne Efteraars-Aargang.

Derfor var Foraaret 1903 saa glædeligt, fordi det kgl. Teaters bedste Førestillinger, af „Jeppe paa Bjerget“ og „Gengangere“, viste^o at man i al Fald paa én københavnsk Scene kunde spille baade Komædie og Tragedie. Det havde været endnu glædeligere, om det var de samme Personer, der havde spillet i Komædien og Tragedien, om f. Eks. Jeppe paa Bjerget og Osvald i „Gengangere“ havde været fremstillet af den samme Skuespiller!

Dette er ikke blot til at le af. En ret grundig Tragedie og en ret grundig Komædie er den samme Ting paa to Maader. Det vidste man tidligere bedre end nu. Platon lader sin Sokrates sige, at det er den samme Digtters Sag at skrive Komædier og Tragedier. Shakespeare gjorde det. Garrick var lige stor som tragisk og komisk Skuespiller; Ryge spillede lige godt Hakon Jarl og Per Degn.

Nu, Skuespillerne maa man dog nok holde noget til gode. Man maa tilgive Olaf Poulsen, at han ikke ogsaa spillede Hakon Jarl. Skönt — det var en almindelig Mening, at han nok i Grunden var den eneste, der kunde det, indvendig i alt Fald. Men da han udvendig er skabt som en Hollænder og tilmed ikke kan lade være at smelde paa p'et naar

han bliver patetisk, maatte det jo blive ved Karker. I Fremstillingen beror saa meget paa Skabelonen, og „hvo til Sjællandsfar er skabt, blir aldrig Jyde“. Det er en gammel Vise, hvormed Jeppe (jeg mener den sjællandske, ikke Hr. Aakjær, der bare hoverer derover) maa trøste sig.

Men derfor skal Jeppe ikke frskrive sig enhver Forbindelse med det tragiske. Den, der skal spille Jeppe paa Bjerget ret, maa ikke blot kunne le af Jeppe, men græde med ham. Det er ikke gammeldags romantisk Æstetik, det giver simpel sund Menneskesans. Det er ventelig ogsaa det, Hr. Poulsen i dette Efteraar har gaaet og summet sig paa for at glæde os dermed, naar han atter spiller Jeppe.

Og hvad der gælder Skuespilleren maa da i endnu højere Grad gælde Digteren. En stor Digter er et helt Menneske d. v. s. et udvokset, en, der har løbet Linen ud i begge Retninger. Derfor gaar han netop lige saa langt i den ene Retning, som han har været i den anden. Skriver han Tragedier, vil han vide, som J. P. Jakobsen siger, at „naar Mennesket ikke i passionerede Situationer er lige paa Nippet til at blive komisk, saa er der for langt til Shakespeare og Naturen“, og handle derefter (som Jakobsen selv i Huslæreren Hr. Bigum i „Niels Lyhne“). Er han Komedieskriver og forstaar sine Ting ret, vil han ikke glemme, at det Misforhold — for paa et Misforhold beror jo al menneskelig Komædie og Tragedie — der nu viser sig for ham som komisk, ved en Forandring af Lyset, en Drejning af hans Haand, meget vel kunde vise sig som tragisk. Det er maaske dog ikke overalt, som Platon mener, den samme Digers Sag at skrive Tragedier og Komedier: Æskylos og Aristofanes er gode hver for sig; men det er sikkert nok den samme Digers Sag at begribe, hvor uhyre tragisk en Ting det er at være et Menneske, og fra en anden Side set hvor uhyre komisk, og handle derefter. Det er sikkert nok ikke nogen moralsk Livsanskuelse, man erhverver sig ved at mene saaledes, heller ikke nogen religiøs, skønt man vel ad den Vej kan komme til det religiøse. Men det er Kernen i enhver æstetisk Opfattelse af Livet, der duer noget, hvorom man kan læse videre hos Søren Kierkegaard.

Og Æt er uden al Tvivl et moderne Teaters Pligt, at det skal vise sine Tilskuere dette Billede af Livets Ironi. Det er derved, Nutidens Kunst har købt sig sin Ret til at røre sig frit og hensynsløst i enhver Retning, at den saa ogsaa skal løbe Linen ud i dem alle. Teatret er ikke nogen moralsk Institution i indskrænket Forstand, men en æstetisk, ved at drive den menneskelige Natur til det yderste og belyse dens Grænser. Ganske særlig har den nationale Skueplads den Opgave i en Nation, der sjælden gaar til Yderligheder, og hvori de store Modsætninger, der giver Livet dets Spænding, er tilbøjelige til at slappe af i en død Ligevægt. I Danmark er der endnu mange flere „daarlige Æstetikere“ (d. v. s. overfladiske) end grundige eller radikale. Naar den nationale Tænkemaade erklærer sig for den Opfattelse, at Livet er hverken tragisk eller komisk, skal Kunsten ikke blive træt af at gentage, at det er baade tragisk og komisk.

Man burde i København aldrig blive træt af at spille Tragedier. Har vi dem ikke selv, maa vi indføre dem — ligesom Vinen. Men her er slet ikke blevet spillet Tragedie i København i dette Efteraar. Det lille Rædselsdrama „I Telefon“ paa Dagmar-teatret var meget kunstfærdigt ind-

rettet paa at faa det til at løbe Folk koldt ned ad Ryggen. Men eet er Tragedie, et andet at faa Gaasehud paa Kroppen. Det fik man ogsaa at føle ved Opførelsen af Oscar Wildes „Salome“ (paa samme Teater). Det var mindre et Drama end „en Akt“, som det rigtigt betegnedes paa Programmet — i samme Forstand hvori man taler om en Henrettelsesakt og lignende. Og hvad der henrettedes var desværre Stykkets Poesi, der vel er giftig, men ikke mere end Emnet fordrer. Det var da engang et Mønster paa slet Iscenesættelse. Et enkelt Træk kan vise det. En god lagttager, der har set Stykket i Tyskland, fortæller mig, at naar den sorte Bøddel her har faaet Tetrarkens Ring til Tegn paa, at han skal dræbe Profeten, forsvinder han med den i Hulen som om han var sunken i Jorden. Det ses — og huskes — som et Blink. Paa Dagmarteatret bevæger han sig med afmaalte Skridt hen til Cisternen og stiger gravitetisk ned i den — saa langsomt som om han fulgte Lig. Her spiller man nemlig „Tragedie“. Og saaledes overalt: Soldaterne, der sladrer paa Posten, udraaber deres Replikker som Vægtervers; de halvberusede Gæster til højre tier som en Mur; Salome selv i Baggrunden — paa de tyske Teatre ligger hun paa østerlandsk Vis paa Maven med Hænderne under Hagen paa en Marmorbænk i Forgrunden og siger sine Replikker ud i Luften — indtil hun kommer frem og danser en Mavedans i Stedet for den, der foreskrives i Teksten (med tilhyllet Legeme og nøgne Fødder „som hvide Duer“): endelig Herodes, den blomsterkransede elegante Vellystning, den spraglede Parvenufyrste, som en gammel Jøde, der har Pip.

Paa den Maade gik al Smagen — „Smagen af Blod eller var det maaske Smagen af Elskov“, som Salome siger — af Stykket, og kun den ramme Lugt blev tilbage. En ikke altfor strikst dresseret Rovdyrgruppe paa aaben Arena vilde paa Flertallet af Tilskuerne, der vist ikke fik mere ud af Stilens Højsangstoner, end Jyden af en Præken, have haft den samme Virkning. Men naar man først begynder at lege raat med Uhyggen, ved man ikke mere, hvad Tragedie er — for saa vidt er det rigtigt nok, at vi trænger til lidt heibergsk Æstetik igen.

Ja, det er sandt, saa har man paa det kongelige Teater spillet Bygmester Solness igen. Der staar „Bygmester Solness“, men Teatret spillede det, som om det hed „Arkitekt Solness“ — som et borgerligt Skue-spil med sørgelig Udgang, ikke som en Tragedie. Der var intet Perspektiv deri, som der dog er i Stykket — fra „Bygmesteren“ til Digteren og bag om ham til noget endnu større og almenere: Prometheus-Aanden, Titanen, der svimler over sit eget Værk. Af denne syge Titan var der intet hos Dr. Mantzius — der var Hovedpine, Nervøsitet, ogsaa Nervekraft, men Solness, som aandeligt virksomme og selvrådige Mænd begynder at forstaa, naar de er 40, og bliver fortrolige med, naar de er 60, var der ikke. Naar han med sin tørre Stemme, der synes at komme lige fra Hjernen, giver sig til at tale om sine Luftslotte, tror man ham ikke ret, fordi der sidder ham noget i Halsen, der gør hans Ord til Løgn.

Men tydeligst saas rigtignok Afstanden fra Tragedien i Frk. Antonsens Fru Solness. Det er da ret en gribende Skikkelse, denne Fru Solness, der ved sin Mands Skyld aldrig er blevet Kvinde, som skulde været Hustru og Moder og i Stedet har maattet lege med Dukker. Det er der mange

Kvinder, der maa. Der er en Ekstirpation af Moderevnen, som kan frembringe den sælsomste Tragik i en Kvindes Liv. Karin Michaëlis kunde maaske digte derom, naar hun ikke mere leger „Lillemor“ (hvad der jo virker lidt genant, som om man saa en voksen Dame med udvoksne Lægge i Mamelukker), og Fru Hennings, men vistnok ogsaa hun alene, kunde fremstille saadan en gammel Dukkekone. Frøken Antonsen spillede hende saadan, at en jævngod Prokurator vilde have kunnet skaffe hendes Mand frifunden, hvis han ved en langsom Gift havde søgt at skille sig af med dette Huskors.

Saa var der til al god Lykke den norske Fru Dybvad. Det var — med det eneste Ord, der passer — overbevisende. Man hører endnu for sig hendes Svar paa Solness' Spørgsmaal om, hvad hun hedder: Jeg hedder jo Hilde! — saa roligt forundret, som om man kunde se det paa hende. Det kunde man netop ogsaa. Ja, naturligvis, det var Hilde. Det var ogsaa Norge. Der er maaske nok nogen gækkende Romantik med i Spillet: Nordmændene er jo undertiden lige saa indtagne i vort Sprog som vi i deres. Men man behøvede blot at høre Fru Dybvad sige „Luftslotte“ saa det sang i det og Hr. Mantzius gentage det, for at forstaa, at det danske Sprog alligevel ikke er Henrik Ibsens Sprog. Saaledes havde man nu helt igennem, ganske uden for Digterens Hensigt, en Fornemmelse af, at den forundringsfulde norske Pige i Grunden gik og undredes paa, hvorfor Dere var saa kjedelige her nede i København.

Dette forundringsfriske var det allermest indtagende ved Fru Dybvads Kunst. Temperamentet endnu mere end Teknikken. Og dette Temperament virkede saa urfriskt, fordi det ikke var et bestemt komisk eller et bestemt tragisk Anlæg, men — netop hvad vi længes efter og trænger til — en Mulighed for begge. Det var ligesom fra Satyrtiden. Fru Dybvads Puk i „Skærsommernatsdrømmen“ var en Satyr, Natur og Kunst i ét, Urskuespilleren: Sproget lutter Naturtoner, Musik, som de første Menneskers Tale maa have været, Kroppen lutter Mimik — Skuespiller til — ja med — Taaspidserne. Det var, hinsides de æstetiske Kategorier, Skuespillets Aand — som Satyren var det — som endnu ikke er blevet enten Komædie eller Tragedie, men som kan blive til allehaande: en Elskovsjagt og en Æselkomædie.

Blot vi havde noget af dette Satyrlune i vore Komædier — det falder jo lidt fattigt, naar James Singleton er Efteraarets eneste Satyr, og han skriver endda ikke Komædier. Men vi har da Holberg, Gudskelev. Ligesom Svenskerne hver Sommer holder Bellmandag i Djurgården, burde vi hver Vinter holde Holbergsdag paa det kgl. Teater. Saaledes mindedes man da ogsaa i Aar den tredje December, Teatret havde gjort sit — Teatret gør altid sit, men ikke gerne mere; ellers kunde man vel nok have faaet „Barselstuen“ færdig — ved at sætte baade „Erasmus Montanus“ og „De Usynlige“ paa Plakaten. Til Stede var, i et tomt Parket, af særligt interesserede: Hs. Excellence Krigsministeren (for det gode Forhold mellem Folket og Hærens Skyld; se femte Akt af „Erasmus Montanus“), Professoren i de nordiske Sprog ved Universitetet (for Holbergs Skyld) og undertegnede (for Morskabs Skyld).

„Erasmus Montanus“ er i alt Fald ikke blevet ringere i de to, tre Aar, den har været paa Brædderne. Olaf Poulsens Per Degn er endda, som det ofte gaar, naar han ret har Respekt for sin Opgave, endnu sikrere og fastere end før, ligesom brændt færdig. I den Scene, hvor Erasmus vil gøre Degnen til en Hane, kaster han nu nogle ganske ubetalelige forskræmte Gaaseøjne hen til Ridefogden for at bede ham om Undsætning, som ikke Verdens bedste Portrætkunstnere kunde gøre ham efter. Og Hr. Neiiendams Erasmus — den opblæste Bondedreng, som Latinen sidder saa løst paa, at den gaar af for en Livfuld Hug — er paa sin Vis et helt Kunstværk. Alligevel holder jeg paa Traditionen, fordi den gør Spillet dybere, perspektivisk. Perspektivisk er virkelig, som Assessoren siger i Hostrups Komædie, et forløsende Ord. Forskellen mellem Lystspil og Sørgespil paa den ene Side og Komædie og Tragedie paa den anden ligger jo i, at i de sidste er der Perspektiv, i de andre ikke. I gamle Dage sagde man, at det var „Ideen“, der gjorde et lystigt eller sørgeligt Skuespil til Komædie eller Tragedie, men man mente det samme: at der fra det enkelte Tilfælde aabnede sig en Udsigt i store almene Livsforhold. „Erasmus Montanus“ er en saadan Komædie, som det kongelige Teater spiller som et Lystspil — ligesom det spiller Solness-Tragedien som et borgerligt Sørgespil. Den er i en overordentlig Grad historisk, ikke blot saaledes at man ser langt tilbage til den Tid, da Latinen og den grove Bondeforstand kom i Haar sammen, men helt frem til vor egen Tid, da Sansen for Livet og Realiteterne paa alle Omraader (og for en god Dels Vedkommende inden i os selv) kæmper med nye Former for Fantasteri og Formalisme. I de kapitale Scener mellem den latinske Erasmus og hans Broder Jakob maa man med andre Ord kunde høre Forbuddet f. Eks. om den ikke mindre lystige Situation, da Hørup med sin gode hjemmegjorte Forstand paa sit lifligste Sjællandsk tog Tag med den høvne akademiske Intelligens og de nationalliberale Syllogismer. Men deraf hører man nu slet intet paa Teatret, og det er kedeligt nok, da Folk saa gerne kunde tro, at Holberg ikke vedkom os mere, og Parckettet saa endnu et Paaskud til at blive hjemme.

Derefter kom saa „De Usynlige“. *Voilà la bonne comédie!* Hvilket Perspektiv — fra det komiske Vrængbillede af den forelskede Hyrde ind i den allermødeste Ægtemands-Romantik. Naar jeg ler ad denne dumme Djævel, der fra den sikre Vej til Colombines Arme lader sig lokke ind paa det usynliges eller usetes farlige Vildbane, saa ler jeg med det samme ad dette evigt „usynlige“ — en af de stærkeste Tillokkelser ved det evigt kvindelige — der bringer mangan ærlig Ægtemand til at gribe efter *nubem pro Junone* (d. e. udlagt et Blendværk for sin Kone), og mangan ærbar Forfatter til at skrive en gravalvorlig Historie om en Ting, som virkelig ogsaa kan ses fra den komiske Side.

Fordi „De Usynlige“, Holbergs eneste erotiske Komædie, trods sine snart 200 Aar læger saa lystigt og ungdommeligt med Ting, som vi plejer at behandle med fuldt Alvor, og gør en guddommelig Komædie af en Bedemands-Tragedie, og fordi Olaf Poulsens Harlekin er saa mageløs rigtig, med en saa overdaadig Anvendelse af Kærlighedens rene Naturalier — en lysten og gennempryglet Satyr — derfor er den Efter-

aarets bedste Komædie — den glade Kunst, det store frie Satyrspil, som vi trænger til, Bellmansfesten i vort mørke og skidne Efteraar.

Fra Holberg maa man nogle Trin ned for at naa det Plan, hvor Efteraarets øvrige Komædier befinder sig. Mens jeg er ved Naturalierne, er det jo glædeligt nok, at vort Publikum ogsaa ved andre Lejligheder uden at kny har fundet sig i en endogsaa ret dristig Skæmt med Elskovens Naturside — det er i alt Fald et godt Grundlag for en respektabel offentlig Moral paa det Omraade. Men Spøgen maa da ogsaa være god og ren d. v. s. ublandet. Renest var den paa Folketeatret i Max Dreyers „Livets Dal“. Meningen var ogsaa god og drøj nok — en rigtig Forpagter-Vittighed, men Forfatteren var for længe om den. Alle-rede Titlen „Livets Dal“ (d. e. den Bygd, hvorfra Landet henter sine Ammer) lød i alt Fald paa Dansk som en ikke helt vellykket Vittighed. Og saaledes var Stykket: et Epigram, der ikke kunde blive til en Komædie. Finere gik det paa det kgl. Teater med „Figurantinden“ af François de Curel (atter en uheldig Titel: „En Stadskone“ eller „En Skyggekone“ var vist tydeligere). Der var god gallisk Skæmt, sund Sans for det kun altfor menneskelige i de meget forløbte Haneben, som den meget fremragende Politiker uden at kompromittere sin Portefeuille opfører for sin lille Frue, som han har valgt til at repræsentere i sin Salon, og hvis Sovekammerdør han til sidst bestormer som en Landsknægt. Men maaske nok denne Cupido tager sig bedre ud paa Dansk i Harlekinsdragt end i rød Vest og Monocle. Og alt hvad heraf fulgte: Kampen mellem Skyggekongen og Elskerinden om det de véd nok, men som man ikke plejer at sige paa et kongeligt Teater, den raa Maade, hvorpaa den første, da hun har sejret, hoverer over den sidste, den langmodige Hanrej med sin Vilje — man maatte af og til tage sig i det, fint var det ikke. Men saa blev det henrivende spillet, ret en blochsk Aften med Professoren over det hele og Fruen midt i Spillet med sin allerbedste Kunst som den unge Pige, hvis Dulgthed eller Muthed, hvad man nu skal kalde det, kun er et Puppieskul om den rigeste Kvindelighed. Fru Bloch kunde vist aldrig spille Dronning, men hun kan til Fuldkommenhed spille Askepott, der bliver Prinsesse.

Den morsomste eller lærerigste Figur var dog den bedragne Ægtemand. I den gamle Komædie var en Hanrej en Hanrej og en ædel Fader en ædel Fader. Men Hr. Mantzius' Professor var — og skulde være — en Forening af begge. Det var ligesom en Titelfigur til vore Dages Komædie.

Den Maade, hvorpaa i „Figurantinden“ det alvorlige, ja rørende er blandet sammen med det latterlige og frivole, er nok ikke blot betegnende for fransk Lystspilsmag for Tiden. Det viser, hvad Publikum helst gider set og Forfatterne staar sig bedst ved at give. Det er Sammensmeltningen eller Sammenfedtningen paa Teatret. I Capus' „De Ægtemænd de Ægtemænd“ (paa Dagmar-teatret) og især i PierreWolffs „En Hemmelighed som alle véd“ paa Kasino, træffer man den samme Blanding. Den lille illegitime „Hemmelighed“ er nu — et yndigt Teaterbarn, der kan bringe en Moders, og især en Tantes, Hjerte til at banke og faa Jeronimus til at lege Hyphest. Det er hverken til at le eller græde over. Men

det er til at gaa i Folk ligesom Lørdags-Øllebrød. Øl og Brød er godt, sagde Manden, naar jeg faar Øl for sig og Brød for sig.

For Resten er de blochske Aftener ikke uden Fare for det kgl. Teater, for saa vidt som de unægtelig kan forlede til at dyrke det levende Tableau paa Bekostning af det levende Menneske. Teatret synes for Tiden at vælge sine Stykker, ikke efter Skuespillernes Trang og Evne, men af Hensyn til de Opgaver, de byder Iscenesættelsen. Noget af det smukkeste man kan se paa et Teater: en Kunstner, der helt personligt har modtaget en Opgave, som er større end han selv, og tilægger sig den i Ydmyghed og vokser derved, faar man ikke gerne at se i denne dramatiske Billedkunst. Her holder man sig helst til saadanne Stykker, hvis Roller er mindre en Kunstnerne, og som de derfor kan dukke, som de behager, til og med Iscenesætteren kan samstemme som Toner eller Farver. Derfor var det vel en hel Nydelse at se Goldonis „Tilfældet har Ret“ i Professor Blochs Iscenesættelse med Fru Bloch som Hanna. Men det gav dog en Eftersmag, naar man betænkte, at denne Forestilling og „Figurantinden“ var Teatrets ypperste Kunst for dette Efteraar. Det var Billedkunst: en hollandsk Stue, en Gaard med Tulipaner og Solskin og røde Mure, som alle Mennesker straks sagde Pieter de Hoogh til og med rigtige Mennesker i, men i Kostymer som om de lige var steget ud af Frans Hals' og Gerhard Dous Billeder. I denne Stue skar Olaf Poulsen store, brede Ansigter, en leende Mand, en vred Mand o. s. v., som om han var selve den komiske Maske. Fru Bloch løb ud og ind (lidt for meget ud og ind) som Sollyset i Baghaven, Hr. Neiiendam stod ganske todt og saa' derpaa som en Terborchsk Officer. Det var meget mere „Holland“ end Goldoni nogen Sinde har drømt om, ligesom Gert Westfaler i sin Tid var mere „holbergske“ end Holberg selv. Af rigtig levende Menneskefremstilling skal der efter kloge Folks Sigende have været mere i gamle Dage, da Fru Heiberg spillede Hanne i en simpel Flasketroje, Mantzius buldrede ret af Hjertens Lyst og Hultmann gav Officeren med fransk Rokosoving.

Af nye danske Skuespil har Teatret, med Undtagelse af Gnuetzmanns lille lykkeligt fundne og en Smule altfor tydeligt udførte Situation „I Blinde“ intet spillet. Derimod har det været ganske lærerigt at se, hvad Skæbne de danske Skuespil har haft paa Folketeatret. Her har det ny københavnske Lystspil „Møntergade 39“ af Hjalmar Bergstrøm, besejret ikke blot Hertz's „Ninon“ og Hostrups „Under Snefog“, men ogsaa ganske taget Vejret fra Edvard Brandes' „Overmagt“, hvori der dog var en meget kraftigere Teatervirkning og hvori Fru Nansen, den bodfærdige Ninon, var saadan en prægtig Folketeaters-Kernepige. Det var Lystspillet, der i en ny Form vilde frem paa sin gamle Scene. Bergstrøms københavnske Skuespil er ogsaa dramatisk Billedkunst og for saa vidt ogsaa i den nederlandske Stil, selv om det ikke netop lugter af Tulipaner. Dets dramatiske Idé er Huset, Møntergade 39, opfattet som en Organisme og sat i Sæmspil fra Kælder til Kvist. Naar man læser det trykte Stykke, morer man sig over den overordentlige Omhyggelighed, hvormed Scenariet er behandlet -- der gaar saa vidt, at Forfatteren ikke vil forholde sine Læsere den Oplysning, at den Papirstose, der er anbragt under

Enkefru Jørgensens Hængelampe, kalder man i Møntergade (?) for „et Flue-Das“. Man synes til sidst, at den hele Komædie er saadan en Mekanisme. Forfatteren ophænger en Fælde, paa hvilken de intetanende Kreaturer en efter en kommer kravlen og udleverer sig. Og man maa lade ham, at det gør de meget nydeligt. Hr. Bergstrøm har paa sit Møntergade-Das samlet en*Hoben ægte københavnske Smaagadefigurer, og hvad de siger, er — paa et Par Raaheder nær — godt hørt og morsomt gengivet. Der lugter ikke blot af Baggaard, men ogsaa af ny og frisk Jord i dette Stykke.

Storstilet er det rigtignok ikke — en Anmelder fandt det ikke med Urette noget „snusket“. Men det er dog nok den Vej, vi skal frem. Hvad om „Møntergade 39“ blev om den første Station paa Vejen til en ny københavnsk Komædiedigtning. Da Heiberg og Hertz for snart hundrede Aar siden vilde begynde en saadan, vidste de, at det gjaldt at arbejde i „det lokal-komiske“. Og det lokal-komiske er i vore Dage, da den komiske Kraft er ved at gaa af Etatsraaden og hans Familie, sikkert nok i Møntergade. Skulde man ønske denne nye Komædie noget rigtig godt, maatte det blive ikke blot en Holbergsdag, men en Bellmansdag. Heiberg og Hertz mente virkelig at have ført Bellman paa Teatret. Ja hvis en Vise i Dyrehaven eller en Stump blaa Himmel over Grønnegade kunde gøre det, saa var det Bellman. Men hvor er det stærke Spil mellem Livet og Døden, der faar de skarpt sete og begrænsede Figurer til at kaste saa sælsomt store Skygger i Fredmans Sange? Og hvor har vi set det siden? Jeg finder i det danske Lystspil, ikke mindst i det sidste, Bellmansfigurer, men ingen Bellman — en „Bergstrøm“, men ingen „Fredman“. Lever han ikke mere, denne store Satyr, der leger saa overdaadigt med sine Kreaturer, fordi han véd, at de er netop lige saa komiske, som de fra en anden Side set er tragiske, denne store Komædieskriver uden Teater og Skuespillere, der véd, at det er Løgn, at Livet er hverken tragisk eller komisk, fordi det er baade det ene og det andet? Lever han, saa gid vi engang maatte faa ham at se paa Teatret! Saa havde vi en Komædie, der var paa én Gang lokal og universel — som vel al ypperlig Kunst skal være.

Som det nu er, spilles der i København hverken Komædier eller Tragedier, skønt vi trænger til begge Dele. Derfor har som sagt dette Efteraar været mest lærerigt ved, hvad det ikke har lært os.

VILH. ANDERSEN

JAPAN OG KOREA

UNDER den nuværende Krise i Østasien, hvor Ruslands tilsyneladende ustandselige Fremtrængen imod Syd og Øst næsten mere har Lighed med en Naturbegivenhed eller med en Folkevandring end med en overtænkt Politik, og hvor det ser ud, som om først det store Stillehav kan standse Lavinens Fremrullen paa denne sidste Kant, er Korea ganske uforskyldt, og kun efter Loven for den svageres Uret, kommen til at spille en Rolle, der, mere træffende end malerisk, kan betegnes som et vist lille Dyr mellem to Negle.

Endskønt Stridspunkterne imellem Rusland og Japan omfatter saavel Mantschuriet, hvor Japan holder paa Kinas Integritet og den aabne Dør's Politik for sin Handels og Industris Skyld, som Korea, saa er det dog uden for enhver Tvivl, at det staar de japanske Statsmænd klart, at Mantschuriet er uigenkaldeligt tabt for Kina. og at Russerne, ske hvad der vil, aldrig nogen Sinde indlader sig paa at opgive denne sidste store Erobring, som har kostet saa lidt russisk Blod og saa mange russiske Penge, thi det tør vistnok anses for givet, at selve Omkostningerne ved den mantschuriske Jernbanes Bygning, store, som disse kan være, dog er for lidet at regne imod de Strømme af russisk Guld, som har fundet Vejen fra Petersborg til Peking og er gaaet i Lommerne paa de allerhøjeststaaende kinesiske Dignitarier, og at Kinesernes aabenbare Beskyldninger imod Li Hung Chang og Enkekejserinden for at have solgt det mantschuriske Dynastis Førstefødselsret, har mere paa sig end tomme Ord.

Derimod er det vistnok lige saa utvivlsomt, at Japan vil trække Grænsen der og ikke tillade Rusland at overskylle ogsaa Korea, og dette af simpel Selvopholdelsesdrift. Fraset alle andre Interesser — politiske og økonomiske — er det en Selvfølge, at Japan ikke vil kunne tillade en maritim Stormagt at etablere ét eller flere „Gibraltar“ paa Koreas Østkyst, og derfra true Japans udstrakte vestlige Landsdele, muligvis endog lukke af for Adgangen til det japanske Hav, der fuldkommen beherskes af Korea-Strædet, som paa sine Steder kun er nogle faa Mil bredt. Korea vil derfor i sidste Instans blive det afgørende Lod i Vægtskaalen, hvori Krig og Fred skal vejes, og det turde derfor være af Interesse at give en kortfattet Fremstilling af dette Lands Stilling til Rusland og Japan og af den Rolle, som det meget imod sin Vilje er kommen til at spille og vil komme til at spille i Verdenshistorien, alene paa Grund af sin geografiske Beliggenhed.

Den 3950 Kvadratmil store koreanske Halvø med sine $7\frac{1}{2}$ Million Indbyggere, der vistnok er beslægtede saavel med Kineserne som med Japanerne, har, saa længe dens Historie kendes, været et Stridens Æble mellem disse dens vestlige og østlige Naboer, som til forskellige Tider her har udkæmpet deres Stridigheder med det Resultat, at Korea efterhaanden er blevet reduceret til et halvt ødelagt, svagt befolket og politisk afmægtigt Land, med en Regering og en Befolkning, der i sin Svaghed, Mangel paa Energi og økonomiske Usselhed endog er en Parodi paa Kina. Med et udueligt, degenereret og halv barbarisk Dynasti, der kun har faaet Lov til at eksistere, fordi hverken Kina eller Japan har villet tillade hinanden at fortrænge det; med en arvelig Adelsstand, der udsuger Landet, og en fordærvet venal Embedsstand, imod hvilken Mandarinerne er rene Engle i Retning af Undertrykkelse og Udsugelse af Folket; med Resterne af en længst hensemuldret kinesisk Kultur, uden Religion, Kunst, Handel eller Industri er Korea blevet til et Skyggerige, hvis Fremtidsskæbne hviler i fremmede Hænder.

Der mangler ikke Tegn paa, at alt dette har været anderledes engang i Tidernes Morgen. Japan har utvivlsomt hentet sin gamle Kultur, sin tidligere Statsindretning, sine Administrationslove, sin Litteratur og sin Kunst fra Kina over Korea, ligesom Buddhaismen er kommen samme Vej til den opgaaende Sols Land. Den tidlige kinesiske — og koreanske — Civilisation har sat sine dybe Spor i det japanske Folks aandelige Udvikling, men medens Japan

er gaaet frem ad Oplysningens og Fremskridtets Vej med Kæmpeskridt, er Kina blevet staaende, hvor det stod for tusind Aar siden, og Korea er endog gaaet endnu nogle Aarhundreder tilbage i Tiden.

Den første japanske Invasion af Korea fandt Sted i det tredje Aarhundrede, hvorefter Kongen af Korea i næsten 1000 Aar betalte aarlig Tribut til Japans Herskere indtil Slutningen af det 14de Aarhundrede, da kinesisk Overhøjhed gradvis traadte i Stedet for japansk. Den anden Invasion fandt Sted under den berømte japanske Shogun Hidoyoshi i 1592 og strakte sig over et Tidsrum af 6 Aar, hvori Japanerne lagde Halvøen øde med Ild og Sværd og lagde Grunden til det uudslukkelige nationale Had, der endnu den Dag i Dag besjæler Koreanerne, og som giver sig Udslag nu og da, hvor der bydes dem Lejlighed til at lægge det for Dagen. Efter Hidoyoshis Kampagne, der endte med, at Kineserne trængte ham og hans Underanførere ud af alle deres faste Stillinger i Landet, med Undtagelse af et stærkt befæstet Fort, der dominerede det nuværende Fusan paa Østkysten, betalte Korea Tribut saavel til Kina som til Japan indtil 1823. Daimio'en (Lensyrsten) af Tsushima modtog Tributen aarlig paa Shogunens Vegne og var nominelt Koreas Herre. Fra 1823 til Revolutionen i Japan 1868, da Mikadoen afsatte den sidste Shogun, nød Korea en Slags Uafhængighedstilstand, som man benyttede til at myrde alle Kristne, forbyde alle fremmede, ogsaa Kinesere og Japanere, Adgang til Landet, og til at lukke dette hermetisk af for Omverdenen. Det første Forsøg, der blev gjort paa at forstyrre denne idylliske Tilstand, var, da Napoleon den 3dje, i Anledning af nogle katolske Missionærers Mord, i 1866 sendte til Korea en Eskadre af tre franske Krigsskibe, som imidlertid maatte vende om efter en Kamp med nogle koreanske Forter, der ved denne Lejlighed udviste et Mod og en Slagfærdighed, som ellers er Koreanerne absolut fremmed.

Det er interessant at notere, at nuværende Kommandør Suen-son, Direktør for det Store Nordiske Telegraf-Selskab, som ung Løjtnant om Bord i det franske Admiralskib deltog og saaredes i denne Fægtning, hvor han gjorde sig fortjent til Æreslegionens røde Baand og Kors.

Et andet lige saa uheldigt Forsøg paa at sætte sig i Forbindelse med „Eneboer-Riget“ blev gjort af en amerikansk Afsending, som om Bord paa et Krigsskib besøgte Chemulpo i 1871, men maatte vende om uden at kunne komme i Land. Regenten i

Korea (Tai-i-kun), som under Kongens Mindreaarighed forestod Regeringen, havde allerede i 1868, da Regeringsforandringen i Japan kundgjordes ham af Daimio'en af Tsushima, og i 1869 samt atter i 1871 nægtet at modtage et japansk Gesandtskab, beraabende sig paa, at han intet vilde have at gøre med sin østlige Nabo, fordi denne stod i Færd med at følge i Europæernes Ledebaand og kopiere disses Kultur.

For at klare Situationen lod Kejseren af Japan derefter i 1873 sin Gesandt i Peking afeske den kinesiske Regering en Erklæring om, hvor vidt denne betragtede Korea som sin Vasalstat og følgelig var ansvarlig for dets Handlinger. Svaret herpaa lød, at ihvorvel Kongen af Korea fra ældgammel Tid modtog sin Krone af Kejseren af Kina, saa var dog Landets egen Regering helt ansvarlig for dets indre Administration, og Afgørelsen af Spørgsmaalet om Krig og Fred beroede hos de koreanske Autoriteter, hvilket Japan opfattede som en Erklæring fra kinesisk Side om Koreas politiske Uafhængighed.

Da derefter — i 1875 — en japansk Kanonbaad, som var i Færd med at opmaale Kysten, blev beskydt af et koreansk Fort, for Resten med den Følge, at Kanonbaaden besvarede Ilden og erobrede Fortet, saa sendtes samme Aar Grev Inoye med to Krigsskibe og fire Transportskibe med Soldater til Chemulpo for at forlange Oprejsning af den koreanske Regering. Den unge Konge af Korea, som imidlertid var bleven myndig og havde overtaget Regeringen, lod sig under Indflydelsen af sin Dronning, en energisk og begavet Kvinde, formaa til, imod Tai-i-kuns Ønske, at afslutte en Traktat med Grev Inoye, — den første Traktat afsluttet af Korea i vor Tid.

Den første Artikel i denne Traktat, der afsluttedes paa Kinesisk og paa Engelsk, begyndte: „Corea being an independent state enjoys the same sovereign rights as does Japan“, og indeholder saaledes en Uafhængighedserklæring fra Koreas Side og en Anerkendelse af samme fra Japan, som fra dette Øjeblik nægtede paa noget som helst Punkt, formelt eller reelt, at anerkende Kinas Overhøjhed.

For øvrigt blev ved samme Traktat Fusan anerkendt som japansk „Settlement“ og Handelsplads for japanske og koreanske Købmænd, ligesom Japan fik Ret til at udnævne en Konsul dér og sikrede sine Undersaatter „Ekstra-Territorialitetsret“ (Ret at dømmes efter japanske Love) i kriminelle Sager af egne Konsuler. Denne Ret er senere

udvidet til at gælde hele Korea, medens ingen lignende Ret, da eller senere, er blevet indrømmet Koreanerne i Japan. Den første koreanske Mission besøgte Japan Aaret efter, 1876, og blev modtaget i Audiens af Kejseren, og en koreansk Legation, mærkelig nok betalt og underholdt af den japanske Regering, har siden 1886 været etableret i Tokio.

Koreas Historie imellem 1876 og 1882 er en fortsat Kamp, mer eller mindre blodig, mellem de politiske Partier, som kæmpede for Magten i Hovedstaden, og snart det ene, snart det andet havde den dominerende Indflydelse hos den svage, vaklende Konge. Tre Partier — det saakaldte „nationale“ under Ledelse af den gamle Eks-Regent, som holdt paa Koreas fuldstændige Eksklusivitet; det „kinesiske“, som lededes af Dronningen og støttedes af den kinesiske Resident Yüan, en energisk, klog og modig Mand; samt det „japanske“, som ganske selvfølgelig sporedes til den japanske Legation — havde skiftevis Overtaget. Eks-Regenten var den første til at gribe til voldsomme Forholdsregler og sikrede sig ved et coup d'état i 1882 Magten for en stakket Tid. Den japanske Minister Hanabusa maatte udholde nogle Dages Belejring i Legationen, hvorefter han med sin Eskorte samt Legationens Kvinder, Børn og andre Non-Kombattanter, slog sig igennem Regentens koreanske Soldaterskare til Chemulpo, Seouls Havnestad ved Jalu-Floden, c. 3 Mil fra Hovedstaden, hvor Japanerne blev optaget af et japansk Krigsskib og ført til Nagasaki. Gesandtens Fordrivelse vakte stort Røre i Japan, og det truede nogen Tid med Krig mod Korea; den blev inidlertid afvendt af Regeringen. Hanabusa sendtes tilbage til Korea med 3 japanske Krigsskibe og 800 Mand Tropper. Men i Mellemtiden havde Dronningen af Korea anmodet Kina om Hjælp, og Li Hung Chang, der dengang var Vicekonge af Chihli og Kinas Udenrigsminister, skyndte sig med at sende Yüan Forstærkning af Skibe og Soldater, saa at Hanabusa ved sin Ankomst til Seoul fandt Kineserne installerede der og i Besiddelse af alle vigtigere strategiske Punkter. Han greb imidlertid resolut Tyren ved Hornene og præsenterede den koreanske Regering et Ultimatum, som bragte saavel Koreanerne som Kineserne til Fornuft. Ved en List lokkede Yüan Eks-Regenten, Japanernes bitreste Modstander og den største Fare for Fredens Bevarelse, om Bord i et kinesisk Krigsskib ved Chemulpo, hvorfra han førtes til Tientsin og holdtes i Fangenskab af Li Hung Chang indtil sin Død. — Dronningen af Korea og hendes Parti, som, skønt fjendtlig-

sindede imod Japan, ikke vovede at lade det komme til aabent Brud, fralagde sig Ansvar for Eks-Regentens Handlinger og afsluttede en ny Traktat med Japan, hvorefter en Del af de ledende Mænd i Korea besøgte Tokio for at sætte sig ind i japanske Forhold og forberede „Koreas Indtræden i Nationernes Række under Japans Ægide“.

Det næste Aar 1883 saa' England, Amerika og Frankrig afslutte Handels- og Venskabs-Traktater med Korea, følgende ganske de samme Linier, som Japan havde valgt. 1884 fulgte Rusland efter, og de fleste europæiske Nationer, sidst Danmark, har nu Traktatforbindelse med Landet, hvis Konge for nogle Aar siden udnævnte sig selv til Kejser — en for Resten ganske unødvendig Illustration af det opera-comique-Postyr, som under Benævnelsen „Paladset“ og „Hoffet“ drives i nogle faldefærdige Træbarakker i Seoul.

Under Frankrigs Overfald paa Kina i 1884 benyttede den japanske Gesandt i Seoul, Takezoye, Lejligheden til at fortrænge Kineserne og faa den svage Konge fuldstændig under sin Indflydelse. Hans koreanske og japanske Hjælpere organiserede et frisk coup d'état i Seoul imod Kineserne, hvorpaa Yüan resolut angreb den japanske Legation og for anden Gang tvang dennes Indvaanere til at flygte fra Seoul til Kysten. Heller ikke denne Gang ønskede den japanske Regering at lade det komme til Krig. Grev Inoye blev atter sendt til Korea med en betydelig Styrke, og en ny Traktat blev sluttet i Seoul, der paa alle Punkter gjorde Indrømmelser til Japans Fordringer. Herefter og indtil 1894, gik Tingene deres skæve Gang i Seoul uden andre nævneværdige Begivenheder, end at Li-Hung-Chang i 1886 sendte Tyskeren von Möllendorff til Korea som „udenlandsk Raadgiver“ hos Kongen, en Stilling, som M., der manglede de nødvendige Betingelser for at svømme i de oprørte koreanske Vande, hurtig maatte opgive, og at Rusland i 1888 afsluttede en ny kommerciel Konvention med Korea, som aabnede Koreas Landgrænser for russisk Handel imod en betydelig lavere Told end over Søgrænsen, hvor Tolden blev varetaget af „The Maritime Customs“, som i Kina, og under Ledelse af europæiske Told-Embedsmænd, i Spidsen for hvilke først stod v. Möllendorff og senere en Englænder Mc Leavy-Brown, tidligere i det kinesiske Toldvæsens Tjeneste, der endnu beklæder Stillingen som koreansk „General-Told-Inspektør“.

Ogsaa her er det interessant at bemærke, at en Dansk, F. Oiesen, i en Aarrække beklædte Posten som Told-Direktør i Koreas

nordlige Traktathavn Gensan under Mc Leavy-Browns Administration, og at et submarint Telegraf-Kabel, som blev nedlagt i 1883 mellem Fasan og Nagasaki, ejedes af det Store Nordiske Telegraf-Selskab — saa at ogsaa vi Danske, om end paa en beskeden Maade, har taget Del i de politiske og kommercielle Udviklinger i det fjerneste Østen.

Stridighederne mellem Kina og Japan om Overtaget i Korea kulminerede med Krigen i 1894, der beviste Japans enorme militære Overmagt over den kinesiske Kolos og førte til Besættelsen af Seoul af japanske Tropper, til Freden i Shimonosaki, Afstaaelsen af Liaotung-Halvøen til Japan, og Ruslands, Frankrigs og Tysklands Indskriden med en Protest herimod, „for at ikke Kinas Integritet skulde lide Skaar“ og for at ikke den politiske Ligevægt i Østasien skulde forrykkes.

Japan maatte bøje sig for Overmagten og opgive sine dyrt erhvervede Erobringer, med Undtagelse af Formosa. Forgæves holdt de japanske Statsmænd paa, at Kina i alt Fald skulde forpligtes til ikke i Fremtiden at afstaa Mantschuriet eller nogen Del deraf til en anden fremmed Magt. Rusland, sekunderet af Frankrig, modsatte sig et saadant Arrangement som rettet imod sig og fralagde sig samtidig enhver Bagtanke om egenkærlig at ville profitere paa Kinas og Japans Bekostning. De senere Aars Begivenheder har vist, hvad dette Løfte betød.

Aaret efter Krigen begik Japan, som dengang var overmægtig med sin Indflydelse i Korea, et fatalt Misgreb ved at udnævne General Miura, en Soldat, fuldstændig uden diplomatiske og politiske Evner, til sin Gesandt i Seoul. I Stedet for, hvad der vilde have været den letteste Sag af Verden, at influere Kongen ved milde Midler og vinde ham tilbage til japansk Side, planlagde Generalen et nyt coup d'état i Februar 1896, med det Formaal at bemægtige sig Kongen, Dronningen og Kronprinsen og derigennem hele Magten i Landet. Planen mislykkedes. Dronningen blev barbarisk myrdet og hendes Legeme overhældt med Petroleum og brændt af de sammensvorne Koreanere og japanske „Soshis“ (Studerer), medens Kongen og Kronprinsen undslap til den russiske Legation, hvor de øjeblikkelig blev taget under den russiske Gesandts Mr. Waebers Beskyttelse. Japans Chance var uigenkaldelig tabt. Livet var halvt skræmmet af Kongen, Russerne greb Lejligheden ved Haanden og deres Stjerne begyndte at stige. Mr. Waeber og hans Efterfølger Mr. Pavloff — Protegé og Elev af den kloge

Grev Cassini, nu russisk Gesandt i Washington — forstod at benytte Lejligheden, og russisk Indflydelse og russisk Indblander i koreanske Spørgsmaal har siden da udviklet sig med rivende Hastighed, støttet selvfølgelig af Russernes Stilling i Mantschuriet, saa at Japan nu befinder sig Ansigt til Ansigt med en langt farligere og langt klogere Medbejler i Korea end den tidligere i og for sig harmløse Kineser.

Der er siden 1896 afsluttet tre Konventioner mellem Rusland og Japan vedrørende Korea, nemlig:

1) Waeber-Komura-Memorandum, underskrevet i Seoul 1896, som bemyndiger Japan til at holde Tropper i Korea for at beskytte Fusan-Seoul Telegraf-Linien, der er japansk Ejendom, samt Legationen i Seoul.

I dette Øjemed ligger 400 japanske Soldater garnisoneret i Hovedstaden.

2) Jamagata-Lobanow-Traktaten, afsluttet i Petersborg samme Aar, og som bekræfter Waeber-Overenskomsten, samt

3) Nissi-Rosen-Konventionen, afsluttet i Tokio den 25de April 1898, og saaledes lydende:

I Les Gouvernements Impériaux du Japon et de Russie reconnaissent définitivement la souveraineté et l'entière indépendance de la Corée et s'engagent mutuellement à s'abstenir de toute ingérence directe dans les affaires intérieures de ce pays.

III Désirant écarter toute cause possible de malentendu dans l'avenir les Gouvernements Impériaux du Japon et de Russie s'engagent mutuellement dans le cas où la Corée aurait recours à l'assistance, soit du Japon, soit de la Russie, de ne prendre aucune mesure quant à la nomination d'instructeurs militaires et de conseillers financiers, sans être arrivés préalablement à un accord mutuel à ce sujet.

II Vu le large développement qu'ont pris les entreprises commerciales et industrielles du Japon au Corée ainsi que le nombre considerable de sujets japonais residant dans ce pays le Gouvernement Imperial Russe n'entravera point le developpement de relations commerciales et industrielles entre le Japon et la Corée.

Efter Afslutningen af denne sidste Konvention, der danner Grundlaget for de to Landes Relationer med Hensyn til Korea, og hvorved Rusland i klare Ord anerkender dette Lands Uafhængighed og paatager sig at afholde sig fra enhver Indblanding

i dets indre Forhold samt i lige saa klare Ord anerkender Japans kommercielle og industrielle Interesser, som den kejserlige Regering paatager sig ikke at lægge Hindringer i Vejen for, har Japan fordoblet sine Anstrengelser for at sikre sig kommerciel og industriel Supremati. Og det har hertil benyttet sig af den samme „Bank- og Jernbane-Politik“, som Rusland med saa stort Held har anlagt i Mantschuriet. Finansielt har Japan skaffet sig Kontrol over det koreanske Pengemarked ved at etablere „Ichi Ginko“ (Første! Bank) i Seoul, som man allerede har betroet Regeringens Oppebørsler og Pengetransaktioner samt tilstaaet Seddel-Privilegium. En japansk Jernbane fra Seoul til Chemulpo er i fuld Gang, og en anden fra Seoul til Fusan, tværs over Halvøen fra Vest til Øst, er under Bygning og ventes fuldført i Aar. Hele „Ginseng Avlen“ (en kostbar Rodfrugt til medicinsk Brug) er i Japanernes Hænder. Det samme gælder om Ris-Hæsten. I Chemulpo, Fusan, Gensan og Mokpho paa Vest- og Østkysten findes store japanske „Settlements“. Kulminerne i Peng-yang-Distriktet (de rigeste i Korea) tilhører dem. Af 1,241,434 Tons Skibsdrægtighed, som anmeldtes i koreanske Havne i 1902, var 939,316 japanske, medens Koreanerne bidrog med 178,059 Tons og Russerne 101,516 Tons. Japans Indførsel fra Korea i 1902 androg ikke mindre end henved 8 Millioner Jen og Udførselen 10½ Million (en Jen = 1,60 Kroner).

Japans Fremtidsdrøm er at blive det fjerne Østens industrielle og kommercielle Emporium, og til den Ende har det i de sidst forløbne 30 Aar udviklet sig til et stort og mægtigt Industriland, der allerede nu kappes med Europa og Amerika om Erobringen af det østasiatiske Marked. Japan ejer i sin Beliggenhed, tæt ved Kina og Korea, i sine højt udviklede Kommunikations- og Transportmidler, sit rigelige Raamateriale, sine billige Kul og sin billige Arbejdskraft, Hovedbetingelserne for at kunne realisere dette sit Formaal, men det er selvfølgelig hertil uundværligt, at dette Marked holdes aabent og at ingen uoverstigelige Hindringer lægges japansk Handel og Industri i Vejen. Hertil behøver Japan kun, at den nuværende politiske status quo bevares. Alt hvad der forlanges er, at Kinas og Koreas Integritet opretholdes, og at „den aabne Dørs Politik“ slaas fast begge Steder. Erfaringen har vist, at paa lige Vilkaar er den japanske Industri fuldkommen vel i Stand til at klare sig. I Kina har japanske Bomuldsvarer, japanske Svovlstikker og de hundrede og en smaa Nødvendighedsartikler, som Kineseren indfører i Millionvis til sit daglige Brug, allerede

fortrængt engelske og amerikanske Artikler, og i Korea er saa at sige hele den udenlandske Handel i Hænderne paa de driftige Japanere. Hertil kommer, at Korea danner et udmærket Afløb for Japans overflødige og stadig tiltagende Befolkning, baade paa Grund af sin Nærhed, sit sunde, tempererede Klima, der byder den japanske Udvandrere omtrent de samme klimatiske Forhold som i hans eget Land, og de store Landstrækninger, der ligger unyttede og uopdyrkede hen, kun ventende paa lidt Kapital og lidt Arbejde for at kunne ernære den tredobbelte Befolkning af, hvad der nu findes. Japans Indbyggerantal er fra 1872—1902 steget fra 33 til 46 Millioner og stiger i de senere Aar aldeles regelmæssigt med en halv Million om Aaret, saa det er let at forudse, at den Tid ikke er fjern, da der ikke længer vil være Plads i Landet til Befolkningens Overtal.

Endelig kommer hertil den Omstændighed, at efterhaanden som Japan i de sidste tre Decennier er blevet forvandlet fra et agerdyrkende til et industridrivende Land, er dets egen Produktion af Næringsstoffer ikke længer tilstrækkelig til at føde den stigende Befolkning, og Korea er mer og mer bleven den Mark, hvorfra Japan henter sin Ris, sit Korn og sine Grøntsager, medens det i de senere Aar stærkt udviklede Fiskeri paa Koreas Kyster, der ogsaa drives af Japanere, forsyner for en stor Del Moderlandet med Fisk, den fattigere Befolknings Hovedfødemiddel.

Japan er altsaa ved en Kæde af historiske, politiske og økonomiske Interesser nøje knyttet til Korea. Tre Gange har Japan med væbnet Haand erobret Halvøen og vædet dennes Jord med japansk Blod. Gennem et mangeaarigt energisk og ihærdigt Arbejde har Japanerne erhvervet sig finansiel og kommerciel Kontrol over Korea, og deres overvejende Indflydelse paa disse Felter er traktatmæssigt anerkendt saavel i Nissi-Rosen-Traktaten, som i den i Fjor afsluttede engelsk-japanske Alliance-Overenskomst. Japan paa sin Side har ikke vist noget Tegn til at ville krænke Koreas politiske Uafhængighed, men dets Politik har ganske nødvendigt sammenfattet sig i enten et uafhængigt eller et japansk Korea. Helst dette første, men i Nødtilfælde det sidste, fremfor at Halvøen skulde falde i Hænderne paa en anden Stormagt, hvorved ikke alene hele den Bygning, som Japan med saa stor Bekostning af Liv, Arbejde og Penge har opført, skulde styrte sammen, men selve Japans egen fremtidige Eksistens trues. Strategisk vilde en fjendtlig maritim Magt, som besad den sydlige Del

af Korea, hvor Øen Kajido lige over for Mosampho dominerer Korea-Strædet, herfra kunne beherske Japans Kyster, og dér skabe et Østens Gibraltar. Politisk vilde Japans Rolle i Østen være udspillet i samme Øjeblik, det maatte vige i Korea, historisk vilde det japanske Folk være vanæret i sine egne og Udlandets Øjne, og økonomisk vilde Koreas Aflukning af en toldbeskyttende Magt betyde om ikke Ruin, saa i alt Fald et Slag og et Tab for den japanske Handel og Industri, som denne næppe vilde kunne bære.

I et Land, hvor, som i Japan, „Patriotisme“ er Folkets Religion, hvor man ved store nationale Anstrængelser og Ofre, enestaaende i Historiens Annaler, i en enkelt Menneskealder fra et Intet har skabt en mægtig, fuldt ud kampdygtig Flaade og en Hær paa henved en halv Million til Forsvar af de udstrakte Kyster, finder man sig ikke uden en Kamp til Døden i at trues paa Livet, og det er næppe overdrevet, naar en japansk Statsmand har udtalt, at før Japan indvilligede i en national Beskæmmelse som den, det vilde være, om Korea faldt under fremmed Herredømme, før maatte Flaaden og Hæren ofres til sidste Skib og til sidste Mand, og saa, naar dette var sket, stod der endda bag dem 46 Millioner Mænd, Kvinder og Børn rede til at give Livet for den samme Sag.

J. HENNINGSEN

VOR NEUTRALISERING

DANMARKS NEUTRALISERING — lige siden 64 har dette jo været den Luftspejling, der altid lyste og lokkede i Horisonten som et Forjættelsens Land, hver Gang der trak mørke truende Skyer sammen om os paa Europas Himmel, — været den Nødhavn, som flere og flere saa' hen til med større og større Længsel, angste for den stormomtumlede Uvished ude paa det aabne Hav. Mange af os — og ikke blot Sabelraslere — har det vel nok snæret lidt om Hjærtet ved Tanken paa, at det Rige, der dog en Gang var Østersøens Stormagt, skulde ende i en saadan Art „Alderdomstrøst“, paa Europas Naade, — at vort Land, for at kunne være i Fred for at efterstræbes og for Mistanke om selv at efterstræbe, frivillig skulde vælge at ligesom afmande sig, gøre sig til Neutrum. Men den bitre Smag ved „Neutralitets“ordet har dog snart fortaget sig, naar man tyggede lidt paa Sagen og naaede ind til den bitre Pilles søde Kærne: — Danmark indskrevet i Historien som Foregangsmand i Europas Afbrutalisering og samtidig, betrygget udadtil og befriet for Militærbyrderne, blomstrende op for samme Europas Øjne til et lille Mønsterland for Demokrati og Kultur, for Smør og Kvæg og Bøger og Porcellæn. Det er jo ikke bare Frederik Bajer og hans Fredsmenighed, der holdt af at mætte Øjnene med Neutraliseringens Fatamorgana, — det gjorde hver Studentsamfundsmand, der sværmede for Folkeoplysning og „Frem“s Kulturmission, hver Rigsdagsbonde, der vilde konvertere Krigsbudgetterne i Bidrag til Landboforeninger og Husmandsskoler; og selvom de skiftende Udenrigsministre Gang paa Gang

har maattet spise Fredspræsidentens højtidelige Interpellationer paa Tinge af med temlig luftige Talemaader, har jo som bekendt ogsaa vort Diplomati allerede lige fra Fredsforhandlingerne i Wien atter og atter udtrykt for Udlandet Danmarks Ønske om Neutralitet og følt sig for om der var Udsigt til at faa en saadan garanteret. Fraset enkelte Fuentaster er der sikkert — trods alt, hvad „Forsvarsnihilisterne“ i deres Agitations Interesse har villet bilde Folk ind — ingen dansk Mand, som ikke gjerne lod alle Tanker om „Aktion“ og „Revanche“ fare, hvis Danmark kunde erhverve et behørigt Patent paa Ukrænkelighed en Gang for alle.

Siden Systemskiftet og især i det sidste halve Aar, er af mange Grunde Neutralitetstanken bleven mere paatrængende og mere tiltrængt end nogensinde før. Neutraliseringen var jo efterhaanden ligefrem bleven et Led i Venstres Program, og da Partiet kom til Magten og Forsvarssagen for Alvor maatte tages op, paa Partiets Ansvar, saa følte man det baade som sin Pligt overfor alle sine tidligere Rigsdagsresolutioner og som sin Interesse til Ordning af Militærvæsenet at faa Tanken til Gavns taget op til Virkeliggørelse. Deuntzer har da ogsaa officielt givet sit Tilsagn om at arbejde hen paa Danmarks Neutralisering, og alle Antimilitarister længes nu blot efter at faa dette Trumf Es spillet ud mod Forsvarsvennerne. Men ogsaa fra Højres Side er der begyndt at agiteres for, at man nu fra Ord skulde gaa til Handling og gøre et alvorligt Forsøg. Udefra maner for Tiden de østasiatiske Uroligheder meget indtrængende til at tænke over Danmarks Udsigter under en engelsk-russisk Krig. Og Udlandets Fredsvenner, der allerede tidligere paa deres Kongresser gentagne Gange har krævet de nordiske Rigers Neutralisering, forespejler ivrigere end nogensinde Værdien for alle Parter af vort Fædrelands Neutralisering — Russeren Martens i den meget omtalte Artikel i „Revue des deux Mondes“ vel mest af Hensyn til de russiske Interesser, „l'Européen“ og Andre i Fredsagens Interesse.

Under disse Omstændigheder turde der dog vistnok være Grund til, inden Rusen løber altfor meget af med os, at lade den jævne, nøgterne Menneskeforstand tale et Ord med, — inden vi forstrækker os for at omfatte den frelsende Aabenbaring, at søge Klarhed paa, om det virkelig er Juno og ikke blot en Sky, vi vil favne. Saa-danne hjemmebagte Lægmandsbetragtninger, til Overvejelse for de Sagkyndige, skal her i al Beskedenhed fremføres.

Hvad kan Danmark opnaa i Retning af Neutralitet? Og hvilke

Fordele og hvilken Skade kan Landet høste af, hvad det i saa Henseende kan opnaa?

Til en Begyndelse maa man nu indprænte sig, hvad over Hovedet Neutralitet betyder. Neutralitet er en Retstilstand, i hvilken en fredelig Stat afholder sig fra Indblanding i en Krig mellem to andre Stater og, saavidt muligt, holdes uberørt af Krigsoperationerne imellem dem. At en Stat erklærer sig og anerkendes for og garanteres til alle Sider som neutral, enten en Gang for alle eller i et enkelt Tilfælde, betyder saaledes aldrig andet end at den holdes udenfor og holder sig udenfor Deltagelse i en Krig mellem to andre Magter. Men Neutralitetens udelukker ikke — som man ved en Begrebsforveksling somme Tider gaar ud fra —, at der kan blive paaført Staten Krig af en anden Magt, der anser sig for krænket i sine Rettigheder. Det følger af Sagens Natur, at den neutrale Stat ikke ustraffet kan gøre Indgreb i Andres Ret. Naar en anden Stat anser sig for at være krænket i sine Rettigheder af den neutraliserede Stat, vil den begynde med at gøre dem gældende gennem diplomatiske Forhandlinger. Fører de ikke til noget, kan den, hvis den vil, anmode andre Magter om at anvende deres bona officia for at hjælpe den til dens Ret, men den er ikke forpligtet til at benytte denne Vej, og den kan jo desuden vise sig ikke at føre til noget. Der er da kun én Udvej tilbage: at benytte Magtmidler. En anden Sag var det, hvis det var bestemt, at Strids-spørgsmaal skulde underkastes en Voldgift, som de stridende Parter var forpligtede til at bøje sig for. Men en saadan Pligt eksisterer som bekendt rent undtagelsesvis, og ingen Stat, navnlig ingen Stormagt vil eller kan gøre et Spørgsmaal, der angaar Statens nationale Ære eller dens vitale Interesser — og hvad kan ikke falde ind herunder? — til Genstand for fremmed Voldgift. Neutralitet angaar altsaa altid kun Forholdet til andre Magters indbyrdes Krige, og indeholder ingen Ret og næppe altid nogen Pligt for en Stat til at bevare en ubetinget Fredstilstand.

At Danmark nu kan — og vel som Regel ogsaa altid bør —, saasnt en Krig mellem to andre Magter udbryder eller det trækker sammen til en Krig, erklære sig neutral, — som vi har gjort det ved Krimkrigen 1853, under den fransk-tyske Krig og i senere Krige —, det er en Sag, som man let kan blive enig om. Strængt taget er vel en udtrykkelig Erklæring unødvendig, forsaa vidt som en Stats Neutralitet er en Selvfølgelighed, saalænge ikke enten Krigserklæringer eller faktiske Krigsforhold har hensat det i Krigs-

tilstand. Men hensigtsmæssigt er det naturligvis, især for en lille Stat, straks udtrykkelig at forsikre de krigsførende Magter og andre om sin Vilje til at bevare sig neutral. Og desuden indeholder Neutralitetserklæringen — og det er dens egentlige Betydning — en Tilkendegivelse af, hvilke Pligter Staten paatager sig i Kraft af sin Neutralitet, samt hvilke Regler den i det hele agter at følge med Hensyn til Neutralitetens Iagttagelse og Haandhævelse. Det er jo nemlig paa mange Punkter kun i meget vage og skiftende Konturer, at der har dannet sig et almindeligt Neutralitetsbegreb, og dette kan ikke være anderledes. Om en neutral Stat kan tillade de krigsførendes Skibe at ligge i sine Havne, forsyne sig med Kul og Levnedsmidler, om den kan lodse og bugsere dem, om Staten kan tillade sine Undersaatter at sælge de krigsførende Magter Vaaben eller frivillig at gaa i deres Krigstjeneste, om den kan bevilge dem Laan osv. — det er altsammen Spørgsmaal, hvorom der har været og er delte Meninger, og til forskellige Tider og under forskellige Forhold maa de nødvendigvis besvares forskellig. En Neutralitetserklæring begynder da med at forsikre alle Parter om, at H. Maj.s Regering for det beklagelsesværdige Tilfælde, at der skulde udbryde Fjendtligheder mellem to Magter, der begge er H. Majestæts Venner, nærer det oprigtige Ønske at bevare den gode Forstaaelse og det varme Venskabsforhold til begge Parter uforandret, men gaar derefter over til forretningsmæssig at fastsætte, Punkt for Punkt, hvilke Forpligtelser og Fordele, som den Neutralitet, man agter at indtage, formenes at ville medføre for Hans Majestæts Regering. Og nu bliver det Spørgsmaalet, om de fremmede Regeringer kan acceptere disse Neutralitetsregler og derfor besvare Erklæringen med en Anerkendelse. Hvad der f. Eks. under Krimkrigen anerkendtes for tilfredsstillende, vilde sikkert nutildags ikke blive betragtet paa samme Maade. Vor Bestemmelse dengang om at holde vore Havne aabne for de krigsførende Magters Skibe som for alle andre maatte faktisk blive til mere Glæde for England og Frankrig end for Rusland, hvis Flaade ikke kunde løbe ud, og Rusland beklagede sig ogsaa over Bestemmelsens Partiskhed, — men fandt sig dog i den. Under den fransk-tyske Krig erklærede England derimod, at de krigsførende Magters Skibe kun kunde ligge 24 Timer i en engelsk Havn og kun indtage saa meget Kul, som der behøves til at føre dem tilbage til nærmeste egen Havn. O. s. fr. Først efter en Prøvelse af og eventuelt en Forhandling om de enkelte Bestemmelser i Neutralitetserklæringen bliver derfor Neutraliteten anerkendt af de krigsførende Stater.

Nogen overmaade kraftig Betyggelse frembyder nu en saadan anerkendt Neutralitetserklæring, som Historien viser det, egentlig ikke. For det første kan naturligvis den ene af de krigsførende altid med eller uden Ret paastaa, at den neutrale Stat ikke har opfyldt sine Neutralitetspligter. Hvis en Stormagt har Brug for at krænke en lille Stats Neutralitet, skal det være en smal Sag — saaledes som Bismarck skal have sagt det i 1870 med Hensyn paa Belgiens Neutralitet — „at opfinde nogle Differencer, som ganske naturligt kan udvikle sig til et Fredsbrud“. Men dernæst hævdes det — og til en vis Grad med Rette — af Stormagterne, at de ikke kan respektere en Neutralitet, som den neutrale Stat er helt ude af Stand til at haandhæve overfor Brud. Har den f. Eks. ikke med sin Militærmagt kunnet hindre en Troppeafdeling af en af de krigsførende Hære i at passere gennem dets Territorium, maa den anden Magt kunne erklære, at det lille Land har overtraadt sine Neutralitetspligter, og behandle det derefter. Ja, hvis det paa Forhaand kan mistænkes, at f. Eks. England paa Trods af vor Neutralitet vil søge at besætte Sprogø under en Krig med Rusland for at kunne hindre den russiske Flaades Gennemfart gennem Bæltet, vil det sidst nævnte Land ganske naturligt gøre Danmark opmærksom paa en saadan Mulighed og i den Anledning begære Oplysning, om vi er i Stand til at værge vor Neutralitet og afvise et saadant eventuelt Forsøg. Kan vi ikke paavise Midler hertil, vil Rusland — med en vis Ret — anse det for lovligt ved egen Magt at sikre sig for den truende Fare. Helt ud kan man jo ikke engang fordømme Englændernes Adfærd 1807, naar de havde Underretning om, at Frankrig — trods Danmarks Neutralitet — stod paa Nippet til at bemægtige sig vor Flaade for at benytte den til et Angreb paa England. Med al ønskelig Klarhed erklærer da ogsaa f. Eks. Treitschke i sin store, tyske „Politik“: „Er en Stat ikke i Stand til at hævde sin Neutralitet, saa er det ogsaa blot en Frase at tale om dens Neutralitet. Neutraliteten maa ligesaa vel forsvares som de krigsførende Staters Partitagen. Enhver Soldat, der bevæbnet kommer over dens Grænser, maa den neutrale Stat afvæbne. Kan den ikke det, saa er de krigsførende Stater efter Omstændighederne berettigede til ikke mer at anerkende Statens Neutralitet, selv om den kun har ladet en eneste Landsby betræde af Fjender.“ Der er en tvingende Logik heri, og den fører nødvendig den krigsførende Stat til ikke blot at bryde Neutraliteten, naar Fjenden har gjort det, men komme et sandsynligt Brud fra hans Side i For-

købet ved selv at bryde den. Naar det gælder saa vældige Interesser, som i to Verdesmagters Brydekamp, kan det næsten ikke forlanges, at den ene skal løbe en uhyre Risiko ved at stole paa den andens skrupuløse Overholdelse af Folkeretten.

Imidlertid, hvor lidet absolut Betyggelsen end er, — nogen Betyggelse er der altid i straks i paakommende Krigstilfælde at erklære os neutrale, opstille saa yderliggaaende Regler for Ikke-Indblanding og følge dem saa samvittighedsfuldt, at det bliver vanskeligt at finde Paaskud til at komme os til Livs, og holde os saavidt i Forsvarsstand, at vi kan gøre ialfald nogen effektiv Modstand mod Indgreb i Neutraliteten.

Men Spørgsmaalet er nu, om der bør foretages noget ud over dette. Det mindste. Neutraliseringsvennerne forlanger, er da det, at man istedetfor i hvert indtrædende Tilfælde at meddele de krigsførende sin Neutralitetserklæring, én Gang for alle notificerer samtlige Stater, at man vil være neutral, naar Krig indtræder; det forventes da, at man til Svar paa sin permanente Erklæring faar af Staterne en Anerkendelse en Gang for alle af Danmarks Neutralitet.

Det er imidlertid heri, man rimeligvis forregner sig. — Den permanente Neutralitetserklæring maa jo nødvendigvis indskrænke sig til at udtale et ganske almindeligt Forsæt om at være neutral, men kan umulig en Gang for alle, paa en for os selv og for andre tilfredsstillende Maade, specificere de Enkeltregler, man agter at følge, og paa hvilke, som vi har set, Neutralitetserklæringens Betydning ene beror. Hvis en Gang det kan lade sig gøre — saaledes som man paa Haagerkonferencen vedtog at ville forsøge det paa en kommende Konference — at definere i det enkelte de neutrales folkeretlige Pligter, saa kan maaske en almindelig Neutralitetserklæring faa Virkning, men som Forholdene nu er, vil Magterne umulig kunne anerkende den. Notifikationen vil som Følge heraf kunne vente et Svar, hvori de fremmede Magter „accusent la reception de l'interessante“, maaske endog „de l'importante communication de Sa Majesté“. Saa ved man, at Noten er kommen rigtigt frem. Men beller ikke mere. Praktisk vil Forholdet da stille sig saaledes, at naar en Krig udbryder, maa man, idet man henholder sig til den tidligere permanente Erklæring, gentage, at man agter at være neutral, med Tilføjelse af de Regler, man i den Anledning vil følge, og som Svar herpaa vil man da modtage enten en Anerkendelse

af Neutraliteten eller en Fremstilling af, i hvilke Henseender vedkommende Stat ikke kan finde de givne Regler fyldestgørende.

Men under disse Omstændigheder ses det ikke let, hvad Fordel der vindes ved at have afgivet den permanente Erklæring, — udadtil overfor Udlandet ialfald. Ikke en Gang en Besparelse i Skriverseri bliver det. Og den Fordel, der kunde søges i, at de krigsførende altsaa paa Forhaand vidste, at de hverken kunde vente at vinde nogen Allieret eller møde nogen Modstander i os, den Fordel kan jo ligesaa vel opnaas, naar vi, saasnart Krigen truer med at udbryde, skynder os med at notificere vor Neutralitet. Derimod mister vi ved den permanente Erklæring den Chance, der dog altid kan være til, at nogen vil byde os noget for at sikre sig vor Neutralitet. Hvem ved? hvis det 1870 var gaaet Tyskland uheldigt i de første Slag, kunde man muligvis have budt os noget for at vi skulde vedblive at holde os neutrale, — hvad vi jo i alle Fald naturligvis burde været forblevet, selvom det hele Tiden var gaaet Tyskland galt. Og desuden: om end Hovedreglen for Danmark, som tidligere fremhævet, maa være Neutralitet under alle Krige, kunde der jo dog maaske alligevel tænkes Tilfælde, hvor en Alliance med Tyskland eller med Sverig-Norge paanødte sig os som vor eneste Redning, — og skulde man saa ved en letsindigt en Gang for alle udstedt almindelig Neutralitetserklæring have udelukket sig herfra, — naar man dog ikke opnaar nogen Anerkendelse en Gang for alle?

Kun indadtil — som Rettesnor for vor militære og udenrigske Politik, som en højtidelig og bindende Form for et Løfte til os selv — kan en permanent Neutralitetserklæring have Betydning. Den vil jo iøvrigt ogsaa tage sig ganske kønt ud som en Demonstration for Fredstanken, og den vil indbringe Lykønskninger fra Verdensfredskongresser, begejstrede Ledere i „L'Européen“, ja! hvem ved, om ikke Nobelpræmien vil falde ned imellem os? Men i hvert Fald — og det er dette, som ikke stærkt nok kan understreges — bør den permanente Neutralitetserklæring ikke bruges til at stikke Medborgere Blaar i Øjnene, saa de ser anderledes paa Spørgsmaalet om Landets Sikkerhed og Landets Forsvar, end de ellers vilde gøre det.

Endnu mindre bør man — som det tildels allerede tidligere (1897) er udviklet i dette Tidsskrift — lade sig lulle i nogen Forhaabning om en garanteret Neutralitet, skønt en saadan for mange aabenbart er den Livets Krone, som hænger højest, men

ogsaa er mest værd at række sig efter. En Neutralitet, garanteret af alle Stormagterne — som Sveits, Belgien, Luxemburg har den — det er Drømmenes Maal. Var den opnaaet, saa kunde den demokratiske Kulturs og det kultiverede Demokratis gyldne Tid oprinde.

For det første er en saadan Neutralitetsgaranti nu ikke noget, den lille Stat beder om og opnaar, men som de store Stater nu og da har fundet for godt at paatvinge en lille Stat. Og det ikke af Interesse for dens Velfærd, men for den europæiske Freds Skyld, nemlig naar Landet, som Tilfældet er ved de nævnte Riger, er af en saa stor strategisk Betydning, at det ene af dets store Naboer ikke tør udsætte sig for at den anden bemægtiger sig det. Før Stormagternes egen Interesse kræver det, er der ikke Tale om, at de vil garantere os vor Neutralitet — og der er ikke videre Udsigt til at den vil kræve det. Vort Lands strategiske Betydning er jo til alt Held meget ringere. end vi ofte har fablet om: Øresundet kan bl. a. ikke længer passeres af de store Krigsskibe, Store Bælt er sikkert som Forbindelse mellem to frie Have at regne for frit Farvand og vil ikke berøres af Neutralisering; Tyskland har desuden nu sin Kielerkanal.

Men Garanteringen er dernæst, selvom vi kunde opnaa den, ligesom alle internationale Garantier indtil videre nærmest et Blændværk. Først maa det erindres — som vi begyndte med at udvikle —, at Neutralisering (naar der ingen Voldgiftsforpligtelse er knyttet til den) aldrig sikrer imod andet end Inddragelse i andres indbyrdes Krige, men ikke hindrer nogen Magt imod at paaføre den neutraliserede Stat Krig for formentlige Krænkelser. En stadig Indblandingsret i Statens indre Handlinger faar endvidere de Magter, der har overtaget Garantien og Formynderskabet; man kan i Kleens „Neutralitetens Lagar“ (I, 120) læse om, hvor megen Fornøjelse Krakau paa den Maade fik af sin paa Wienerkongressen dikterede Neutralisering under de tre rare Nabostaters Garanti. Alle haande Pligter kan der lægges paa den neutraliserede Stat som Betingelse for Garanteringen — naar man fra tysk Side har talt om Danmarks Neutralisation, har man saaledes krævet som Betingelse, at Danmark med Vaabenmagt skulde kunne afspærre Bælterne og Øresund (!) —, og om Betingelsernes Opfyldelse. selv om de var mere mulige end den nævnte, kan der altid tvistes, saa at Garanteringen bortfalder. Endelig opfattes selve Garanteringen paa en temmelig lidet betryggende Maade af Stormagterne. Saavidt vides har engelske Udenrigsministre i offentlige Udtalelser fortolket Garantiforholdet snart saaledes, at det gav Garantien en Ret, men

ikke en Pligt til at intervenere, snart saaledes, at han ialfald kun var pligtig til at intervenere, naar alle Medgaranterne vilde deltage i Interventionen, — hvad der jo gjorde det hele illusorisk, naar det var en af Garanterne selv, mod hvem Garantien skulde gøres gældende. Hvor megen Betydning England tillægger andres Neutralitets-Garantiering, viste sig ogsaa under den fransk-tyske Krig; uden at stole paa, at Prøjsen og Frankrig som Medundertegnere af Traktaten af 15. Nov. 1831 havde garanteret Belgiens Neutralitet én Gang for alle, ansaa England det fornødent at slutte særlige Konventioner derom (af 9. og 11. August) med de krigsførende Magter. Hvor lidt endvidere Belgien og Sveits selv stoler paa deres Neutralitet, derom vidner ogsaa baade mange Udtalelser og endnu bedre deres bekostelige Forsvarsforanstaltninger. Og naar man erindrer, hvor kynisk Napoleon III og Bismarck i sin Tid, før Krigen 1870, handlede med hinanden — den ene Gang om Belgien, den anden Gang om Luxemburg —, kan man heller ikke undre sig over Fæstningsværkerne ved Namur eller St. Gotthard.

Som Sagerne staar, er Neutralisering kun et Sprinkelværk, der vil pustes om under det første Uvejr. Flere af vore Fredsapostle stiver det rask væk af med „den nyere Neutralitetslovgivning“, „Neutralitetsrettens Domstole“ o. s. v., men disse Rariteter hører som bekendt endnu til de rent „imaginære Størrelser“. Indtil videre har vi, Sandheden i Ære, kun to Haab at bygge paa: at Stormagternes Interesser med Hensyn til os vil holde hverandre i Skak og at en livskraftig Nation paa et Par Millioner dog er en Bid, som ialfald under lidt civiliserede og konstitutionelle Forhold ikke saa let lader sig fordøje af en stor Stat. Det er ikke meget at leve paa, men mere end den højtideligste Neutralisering.

Kun under én Forudsætning synes en saadan at kunne faa nogen videre Betydning for andre end Teoretikere. Det er, hvis Sverig-Norge vilde indgaa et Neutralitetsforbund med os. Erklæringen af et saadant vilde dog vistnok have nogen moralsk Betydning overfor Europa; vor forenede Militærmagt vilde med nogen Virkning kunne hævde Neutraliteten paa vore Have, og navnlig vilde Forbundet have diplomatisk Betydning til virkelig at forsikre Rusland om Sverigs og Tyskland om Danmarks ubetingede Fredelighed under alle Eventualiteter.

Saa vidt en Lægmands Betragtninger. Maatte vore Sagkyndige skænke dem en velvillig Overvejelse!

PRAKTIKUS

LIVETS IRONI

ET FOREDRAG¹

DET hænder, naar man stifter et nyt Bekendtskab, at de Anskuelser, Følelser, Tanker, man antræffer hos Vedkommende, i en sjælden Grad ses at gaa i samme Retning, synes at have samme Udspring og Maal; man faar i det hele det Indtryk af sin ny Bekendt, at han er et harmonisk Menneske. Og saa: en Maanedes Tid efter kan man opdage, at det kun har været én Side af hans Væsen. man havde lært at kende, — thi nu begynder et nyt Sæt af Anskuelser, Følelser, Tanker at vise sig, hvilke vel stemmer overens indbyrdes, men derimod ingenlunde synes at kunne forenes med det Sæt, man tidligere havde bemærket hos ham. — Da kan man blive saa optaget af at spekulere over, hvorledes vel disse to forskellige Sindsretninger kan „rømmes udi den samme Sæk“, saa at det ligefrem virker forstyrrende i det personlige Samkvem med ham; Spørgsmaalet staar En for Hovedet, saa snart man er sammen med ham; thi de to Linier er ikke parallelle, og da de ligger i samme Plan, for saa vidt de findes i samme Sjæl, maa de nødvendigvis skære hinanden. Hvordan ser der ud i ham, dér, hvor denne Skæring finder Sted? Er dér et Brud, en Ødelæggelse, en Eksplosion? Lever han sit Liv maaske, ligesom Automobileerne, paa en Række af regulerede Smaaeksplosioner?

Saa spørger man, — men har ikke Mod til at spørge grundigt, faar derfor ogsaa et overfladisk, betydningsløst Svar. Eller: man

¹ Udarbejdet efter et Indledningsforedrag, holdt i Studentersamfundet.

faar Spørgsmaalet stillet noget mere radikalt, og erfarer da, at der virkelig er noget eksplosivt ved Sagen; thi Venskabet ryger i Lyset, og er forbi med det samme. — Undertiden kan man jo ogsaa faa Held af sit Spørgsmaal, saa man naar til en Forklaring.

Men hvad der saaledes finder Sted over for Enkeltpersoner, kan ogsaa hænde over for Retninger, — Retninger, man selv staar udenfor, men som man af og til støder eller træffer sammen med. Der kan være Spørgsmaal, som straks melder sig hos En, saa snart man befinder sig i Samtale med en Person af et vist Parti, og mange Gange kan dette Forhaands-Spørgsmaal volde, at man ikke lærer dets Repræsentant ordentlig at kende, — det staar imellem og forvirrer, — indtil man faar det stillet og besvaret.

Naar jeg f. Eks. taler med en Socialist, er det altid deres Fremtidsstat, der staar mig for Hovedet. Hvordan kan det Menneske, jeg her sidder og taler med, være ved sin fulde Fornuft og samtidig tro paa en saadan Stat af Embedsmænd? Har vi dog ikke Smøleri nok af den Embedsstand, vi allerede er belemret med. Hvordan vilde det gaa, om vi alle blev Embedsmænd?

Eller: naar jeg taler med en Højremand, en, for hvem hans politiske Standpunkt betyder noget, — jeg kan aldrig lade være at grunde paa — og maaske spørge om — hvordan dog Mennesker har kunnet være Patrioter, og samtidig, paa Fjendevise, paa Trods af Folket, med Penge, for hvilke Folket brandskattedes, bygge en Fæstning omkring Landets Hovedstad.

Eller: jeg er sammen med Folk af Indre-Mission. Jeg faar altid den Tanke: de Mennesker vil være religiøse, altsaa søge at være sig selv i ét, bestemt Forhold. Og saa gaar de og skaber sig med et tillært og tillavet Væsen, endda netop paa Religionens Vegne. — —

Der er et Spørgsmaal, som altid paatrænger sig mig, naar jeg er sammen med Fritænkere. Det er dette, jeg vil stille her i Aften, — jeg gør nemlig Regning paa, at et betydeligt Antal af mine Tilhørere hylder den frie Tanke. Det er et vanskeligt Spørgsmaal, og derfor véd jeg heller ikke, om der vil komme nogen Forhandling ud af det i Aften, eller, i hvert Fald, om der vil komme noget ud af Forhandlingen. Jeg har i privat Samtale af og til stillet det Spørgsmaal, og en enkelt Gang har jeg faaet virkeligt Svar; men i Almindelighed førte det ikke til noget; det blev maaske for overfladisk stillet, vi havde i hvert Fald ikke ret Mod til at komme dybere ind paa det. — Man kunde med nogen Ret sige, at det

var et underligt Diskussionsemne at vælge, — saa meget mere som dets Vanskelighed ligger i, at det er af stærkt personlig Art. Imidlertid, jeg har ofte erfaret, at det kan være lettere fra en Talerstol at udtale sig om vanskelige Ting af den Art end i en privat Samtale. Den lille Afstand fra Talerstolen ned til Tilhørerne virker ligesom et Slør, et Flor, bag hvilket et Menneske ofte friere kan aabne for sit Indre end i privat Samtale, — og uden at hans Medmennesker derfor kan glo ham ind til hans Hjerterødder. Og hvis ellers Folk kan faa Munden paa Gled angaaende det Spørgsmaal, jeg tænker paa, da skal Svarene sikkert ikke blive ensformige eller trættende; thi just paa Grund af dets personlige Art, vil enhver give sit særegent modificerede Svar derpaa, — med mindre da han udtrykkelig har ladet sig det binde paa Ærmet og lært det udenad. Dog, det burde jo være under frie Tænkeres Værdighed, hvad enten de er Fritænkere eller ej.

Vor Erkendelse er med Rette bekendt for at være en saare mærkelig Ting. Noget af det mærkeligste ved den er næsten det, at den ikke paa Forhaand og fra først af indgyder os Mennesker Frygt. Det er dog store Lidelser, den kan paaføre os og altid vil paaføre vaagne Mennesker. Jeg tænker endda ikke særligt paa de Vanskeligheder, som Erkendelsen kan paaføre religiøse Mennesker med Hensyn til de særlige Troslærdomme, som de hylder. Det er ikke de værste. Nej, de Vanskeligheder, som Erkendelsen bringer alle i, — de er saa store, saa jeg slet ikke ser, hvorledes man kan komme over dem ad naturlig Vej. Den er jo som Dynamit, Erkendelsen, at gaa med inde i Hovedet; den kan pludselig sprænge den timelige, begrænsede Tilværelse, hvori vi færdedes, saa Uendeligheden strømmer ind over os gennem alle Himlens og Jordens Sluser og bortskyller som et Intet den Verden, vi kaldte vor egen.

Der er dog saa meget andet, som Livet og vore Drifter og Anlæg fører os ind i, — hvor vi straks har en Anelse om de Lidelser og Vanskeligheder, som i hvert Fald kan følge dermed og deraf. Undseelsen, som er forbunden med al Erotik, selv de svageste Antydninger deraf, advarer os jo i en meget tidlig Alder med Hensyn til denne Drift, — siger vor Følelse, at den kan føre baade til ondt og godt. Vreden, denne eksalterede Selvhævdelse, som kan være meget stærk hos Børn allerede, skjuler egentlig slet ikke sit farlige Væsen for os. Barnet føler godt, idet det styrter sig ud i sin Hidsighed, en Art angstfuld Svimmelhed, der

meget tydelig siger, at det er tvivlsomt, om man vender tilbage den samme, fra en saadan Rejse, som man gik derud.

Men Erkendelsen synes os en ganske uskyldig og ufarlig Ting. Barnet giver sig Erkendelsens Muligheder i Vold uden mindste Betænkelighed. Jeg husker tydelig første Gang, jeg uforvarende kom i Kast med det uendelige Rum. Det var en besynderlig Fornemmelse ganske vist; det var ligesom at gaa i Bløde, der var jo ingenting, der forslog i det Hul; jeg prøvede at spænde med min Tanke over saa meget af Verden, jeg formaade, og fylde dét deri, men det hjalp ikke. Alligevel blev jeg ikke bange, følte slet ikke den tomme Uendeligheds Iskulde over mig. Min tiaarige Fantasi hjalp mig nu ogsaa ud af Vanskeligheden paa en temmelig godtkøbs Maade. Jeg kom over i vort Tørvehus, og saa' dér de brune Skotørv stablede op fra Gulv til Tag, Række paa Række, bag hinanden i det uendelige helt hen til Gavlen, som jeg ikke kunde se. Ja, — Synet var mig saa overvældende, saa jeg ikke tvivlede om, at her var noget, hvormed man kunde fylde det uendelige Rum, — det maatte kunne sættes efter med Skotørv. Og saaledes slap jeg denne Gang, lykkelig og uden Anelse om Faren, over den truende Uendeligheds-Forblødning.

Med Forbavselse hørte jeg en gammel Tærsker, vi havde, ytre Angst for Erkendelsen. Han udmærkede sig ellers kun som en stor Æder; han kunde fylde sig om Middagen, især naar der spistes Kaal og Flæsk, saa man bagefter saa' ham rokkende gaa langs med Husvæggen og vride sig i Smerte. Men han var alligevel falden i Samtale med en anden Mand om det evige Liv. Jeg stod og hørte til. Pludselig afbrød Tærskeren Samtalen med de Ord, at han holdt ikke af at høre mere om dette: „For naar man ingenting véd,“ sagde han, „saa har man intet Ansvar.“ — —

Det, der fra først af fører os ind paa Erkendelsen — jeg mener ikke den rent praktiske Erkendelse, der er knyttet til Arbejdet, men den beskuende, den, der tillige er som Vandet til at trænge ind alle Vegne, hvor der er en Revne eller Sprække, og overalt, hvor der er Fald og Fremkommelighed, — det er vistnok to saa lidet fordægtige eller ekstraordinære Ting som Magelighed og Nysgerrighed.

Naar Lugefolkene ligger i Roemarken om Sommeren, ligger krumbøjede i den besværlige Arbejdsstilling, hvor de kun kan støtte paa én Haand, — da er der altid én og anden, der føler Trang til at se sig om, hvor langt man er kommen, samtidig med at

han retter Ryggen og strækker Lemmerne. Saaledes ytrer sig vistnok altid den vaagnende Erkendelse: det er en Trang til at strække sig og til at se sig om. — Det er denne Blanding af Magelighed og Nysgerrighed, der fra først af driver et Menneske til at vælge den studerende Vej. Derfor er der altid to Klasser af Studenter: de, hos hvem Mageligheden, og de, hos hvem Nysgerrigheden var det fremherskende Motiv, da de valgte at studere. Som Studenter betragtet vil de sidstnævnte altid have et Fortrin.

Imidlertid, den, som bliver ved at følge sin Erkendelsestrang, ogsaa efter at han har fornummet Farerne, som truer derved, — den, som modigt og hensynsløst følger sin Sandhedsdrift, han vil snart faa at mærke, at det just ikke er for Magelighedens Skyld, man skal slaa ind paa den Vej; hans Erkendelsestrang vil ogsaa, hvis den holder sig, gøre sig fortjent til et andet Navn end just Nysgerrighed, — Nysgerrighed vil ikke slaa til som Motiv i de Kampe, han kommer til at bestaa.

Og Billedet med Lugefolkene passer ikke længer; man vil snarere kunne sammenligne den Erkendende med Skibskaptajnen, der staar om Natten paa Kommandobroen, mens alle Passagererne maaske ligger trygt og sover nede i Kahytten, — staar og spejder efter Fyr og efter de mødende Skibslanterner, i Spænding for at holde Kursen og undgaa Grunde og Rev. — —

Og hvis vi nu ser paa dette Billede med Skibskaptajnen, — ikke som paa en Rejse fra én Handelsplads til en anden; hvis vi betragter det som et Billede paa Livets Sejlads, Livets Rejse, — da finder der det mærkelige Forhold Sted: at jo dygtigere Kaptajnen er, jo skarpere hans Øje, jo bedre hans Apparater, des hurtigere vil han opdage, at det Maal, hvorimod han stiler, — det viger og viger, alt som han styrer frem, han kommer det ikke nærmere: og det er, som om Skibet tager Vejen over Havet med sig: som om den Strækning, man just har passeret, den er man alligevel ikke kommen over, — ja, han vil opdage, at det, han kaldte sit Maal, det var kun et optisk Bedrag, — der er slet intet Maal, og han kommer ingen Vegne, hvor meget han sejler.

Da har Erkendelsen ført den Ulykke over ham, som den gemmer i sig fra Begyndelsen. (Som sagt, det er kun underligt, at man ikke straks har en Anelse derom). Da staar han over for Livets Gaade. Og Erkendelsen, som har stillet Gaaden, — man ser ikke længer dens smilende Kvindeaa syn med dets blandede Udtryk af Nysgerrighed og Ladhed. Nej, naar man først er kommen

saa vidt med Erkendelsen, da mærker man, at den er Sfinksen selv, man mærker de skarpe Tigerkløer, de knusende Vilddyrskræfter.

„Livets Gaade“ hører jo ogsaa til de Ord, man har hørt de voksne bruge, mens man var Barn. Børn tænker sig altid noget ved, hvad de saadan hører, — især naar de ældre siger Ordet med en vis dyster Højtidelighed i Stemmen. Jeg husker godt, at jeg tænkte mig Livets Gaade som et meget vanskeligt Spørgsmaal, der engang, tilmed under prekære Omstændigheder, vilde blive mig stillet, — for saa vidt omtrent paa samme Maade, som de gamle Grækere tænkte sig Sagen. Men Livets Gaade, naar den endelig kommer, ligner, objektivt set, slet ikke Sfinksen. Ja, — det gælder Liv og Død, den Lighed er der, men ellers bestaar Livets Gaade jo netop deri, at Livet selv intet Spørgsmaal stiller, og derfor heller intet Svar giver; det er inde fra mig selv, fra min Erkendelse, Spørgsmaalet kommer — dér ligger Sfinksen paa Lur. Og det gaadefulde bestaar i, at Livet slet ikke synes at bryde sig om vore Spørgsmaal; vort Spørgsmaal til Livet: om det har nogen Mening? — synes slet ikke at blive hørt. Livet travrer videre og videre og videre, uden at vi kan opdage noget Maal, og naar vi spørger efter Maalet, forstaar Livet os ikke. Livets Gaade ligner langt mere det, Napoleon oplevede, da han drog ind mod Moskwa. Han ønskede blot at møde Mennesker, at han kunde kæmpe imod dem, overvinde dem, tvinge dem til en Afgørelse; men — med en betydningsløs Undtagelse — udeblev al Modstand; Landet laa aabent og øde og fladede sig ud for hans Øjne i det uendelige. Der er intet saa aabent, saa bart og blottet som det, der hedder Livets Gaade — set udefra; Livet ligger dér uden Spor af Dække, uden at holde noget skjult eller hemmeligt og aabenbarer sin frække Meningsløshed. Men inde i os selv lurar Sfinksen med sine evindelige Spørgsmaal, — dérinde ligger Erkendelsen med vort raadløse Hjerte i sine Kløer.

Uden Billede vil alt dette jo sige: at man stedse finder, naar man har naaet et Maal, man havde sat sig, — at saa er man i Henseende til Lykke lige vidt. Man kan godt se, at der er sket Forandring, Fremgang, Udvikling fra det lavere til det højere, fra et fattigere til et rigere; man kan ogsaa føle, at det vilde have været umuligt at blive staaende paa det lavere Trin: man skulde opad; men man befinder sig alligevel slet ikke bedre paa det højere Stade, end man gjorde paa det lavere. Man har, populært, mangfoldige, lidet betegnende Udtryk herfor: man siger, at

man ikke har opnaaet noget virkeligt; man har det i Grunden ikke bedre end før; man var egentlig lige saa tilfreds tidligere osv. Det vil alt sammen sige, at man er ikke kommen ud over det relative. man har ikke naaet det absolutte.

Nu vil mine, baade i almindelig og i videnskabelig Forstand, kritiske Tilhørere maaske indvønde: det absolutte er kun noget rent negativt; det absolutte har aldrig kunnet fremkalde nogen Følelse eller paavirke nogen Nerve i den menneskelige Organisme; det absolutte i positiv Betydning rangerer paa Linie med den frie Vilje, med Nisser og Trolde og anden Overtro.

Jeg derimod mener, at man kan eksperimentere med den Paa-virkning, som det absolutte øver paa den menneskelige Følelse, og igennem Eksperimentet godtgøre, at Paa-virkningens Kilde netop maa være det absolutte. — Eksperimentet støtter sig selvfølgelig til Erfaring paa det sjæleliges Omraade, og Erfaringen her er jo aldrig saa sikker som paa det legemliges Omraade. Dog er dette kun Gradsforskæl. Bevises kan dog heller ikke den legemlige Erfarings Rigtighed. Vil mine Tilhørere f. Eks. benægte, at denne Sal er firkantet, da kan jeg umulig modbevise dette; jeg kan kun pege paa Salen, -- og blive overstemt.

Eksperimentet med Hensyn til det absoluttes positive Indflydelse paa Følelsen er følgende: lad en Mand begære en Ting med Lidenskab; nemlig saaledes, at den for ham dækker Fremtidsudsigten, bliver, til en Tid, Livets Maal for ham. Lad ham studere Genstanden for hans Attraa, lad ham indprente sig, med den Styrke Lidenskaben giver, hvert dens Træk, hver Ejendommelighed, hver Bestemmelse ved den. Lad ham saa naa sit Maal, komme i Besiddelse af Tingen. Lad ham derefter med al Erobrerens Iver undersøge og godtgøre for sig selv, at Tingen virkelig har alle de Fortrin, han paa Afstand mente at opdage hos den, lad ham finde, at der mangler ikke en eneste af alle de endelige Bestemmelser, han tillagde den. Alligevel vil han finde straks, at der mangler noget ubestemmeligt, men væsentligt, — og Tingen vil derefter synke i Værdi for ham, jævnt aftagende efter den Værdi-Svækkelse, som Gentagelsen altid frembringer over for det ekstraordinære. Dette vil fortsætte sig, indtil Tingen er sunken saa meget i Værdi, at den ikke længer dækker Fremtidsudsigten for Manden, ikke længer er Livs-Maal for ham, ikke længer ses over Horisonten med Himlen som Baggrund. Da vil den holde sig paa samme Stade, uden væsentlig at svækkes yderligere, og — uden væsentlig Interesse for ham.

Man kan, for at sikre sig Eksperimentets Almengyldighed, tænke sig alle mulige, alle optænkelige, endelige Bestemmelser tillagte Tingen; det vil altid blive det samme, lige saa sikkert, som at Ilt og Brint altid vil give Vand.

Det kan da ikke være nogen endelig Bestemmelse ved Tingen, der volder den væsentlige Værdiforringelse allerede i Erobringens Øjeblik. Det kan derimod være, og kan ifølge Eksperimentet ikke være andet end dette: at det absolutte som Baggrund, mod hvilken Tingen blev set, og med hvilken Tingen gik i ét, saa længe man saa' den paa Afstand, — er borte, i det Øjeblik man har naaet Tingen og nu ser det stedse blivende, det uendelige Svælg, som skiller den fra det absolutte.

Saa snart derimod Tingen ikke længer er stillet op for Fremtidsudsigten, som Livets Maal; ikke længer ses mod det absoluttes Himmel som Baggrund, men er sunken ned iblandt Hverdagstingene, som ses mod Jorden, — ja, da kan den ses nærved eller paa Afstand, ligesom man vil, og saa tidt man vil, — det hverken vinder eller taber den ved i Henseende til Værdi¹. — —

Jeg kommer kørende med Posten hen ad Landevejen. Jeg sidder paa Bukken hos Kusken. Foran os har vi en Skov, ind i hvilken Landevejens hvide Linie taber sig. Det er mod Aften, og bag ved Skoven staar Himlen flammerød. — Det er, som om dette var den fortryllede Skov, den dunkle Indgang til Aftenrødens skinrende Rige. Mens vi kører gennem Skoven, blæser Postkarlen i sit Horn. — Da vi kommer ud paa den anden Side, staar Aftenrøden der endnu, lige saa straalende og lige saa fjern som før. Men bag os ligger Skoven, ensom og forladt. Den er endnu længere borte fra den røde Himmel, end jeg selv. — — —

Der kom et Udvandrerskib sejlene ind i New Yorks Havn

¹ Gentagelsens uheldige Virkninger over for Begejstring beror ingenlunde paa Vanens sløvende Indflydelse. At spise Smørrebrød f. Eks. er jo en Nydelse, man er ret vant til; men Gentagelsen forringer den ikke, thi den har intet med Begejstring eller med det absolutte at gøre. — Gentagelsens værdiødelæggende Magt beror paa, at saa snart man fra Øjeblikket *b* betragter sit første Møde med Tingen i Øjeblikket *a*, da befinder man sig imellem Øjeblikket *a* og det absolutte, og denne Adskillelse mellem Tingen i *a* og det absolutte bliver En mere og mere klar i de følgende Øjeblikke *c d e*, hvis den ikke straks var En fuldkommen tydelig. Naar den fuldkomne Tydelighed paa dette Punkt indtræder, gaar Tingen ud af Begejstringens Tegn og synker ned blandt Hverdagstingene. Og saa gør Gentagelsen den ikke noget i Henseende til Værdi; den formaar blot i visse Tilfælde at svække Sansindtrykket.

kort før Solnedgang. Høj og mægtig hævede sig foran Verdensstadens Taage og Aftenhimmels Glans Friheds-Gudinden med den hvide, elektriske Fakkell i sin opstrakte Højre. Hun syntes ét med denne Stad og med denne Vester-Himmel, som spænder over Frihedslandet — helt ud til Rocky Mountains og Oceanet. Og Skibet gled videre ind i Havnen, passerede den store Statue, — og Passagererne havde en Fornemmelse som af noget Spøgelseagtigt, der kom dem for nær. Nu er de forbi den; nu ligger den bag dem som en gusten Ting fra i Gaar. Og Skibet glider videre frem mod ny Herlighed og nye Øjenforblandelser. — — —

Man kan vistnok sige, at Barndommen er til Ende, naar Følelsen af eller Bevidstheden om dette Forhold er slaaet igennem hos et Menneske. Før ender den egentlig heller ikke, og somme bliver ved at være Børn hele deres Liv. Andre, og det er vistnok ikke saa faa i vore Dage, har aldrig været Børn og bliver derfor aldrig Mennesker.

Hver Gang et Barn skal ud at rejse, er det med en dunkel Forventning om noget vidunderligt, som vil hændes det paa Rejsen. Efter hver endt Rejse er denne Forventning skuffet, men Barnet kan glemme dette mange Gange og have sin Forventning parat paa ny, — ja, Barnets Bevidsthed kan allerede være gennemtrængt af Tanken om, at Forventningen er Indbildning, og dog kan Følelsen holde Forventningen fast en Stund endnu. Men naar ogsaa denne Følelse er overvunden af Begivenhedernes Gang, — da er Barndommen forbi; thi da vil den samme Erfaring være gjort ikke blot med Hensyn til Rejser, men i alle Livets Forhold. — —

Denne Livets Ironi¹ gør sig lige saa vel gældende hos Menneskeslægten i det hele, som hvor Talen er om den enkelte.

Naar man har studeret et eller andet historisk Tidsafsnit, er det vel gerne Ens første Interesse at faa sig dannet et samlet Indtryk af den Forandring, den Fremgang, der har fundet Sted i Løbet af en saadan Periode. Man vil da ogsaa ofte med Lethed kunne konstatere store, betydningsfulde Fremskridt paa alle materielle og aandelige Omraader, Fremgang i alt hvad nævnes kan, blot ikke i Lykke. Der staar Barometeret stadig midt imellem le og græde. — Man vil aldrig af de tilfældige Ytringer for Menneske-

¹ Jeg mener at skyldes Georg Brandes dette Udtryk. Ved at se efter i hans Skrifter har jeg i Øjeblikket dog kun kunnet finde Udtrykket „den jordiske Tilværelses Ironi“. (Saml. Skr. III 353).

sjælenes Tilstand kunne skønne, at selve Lykkefølelsen skulde være stærkere ved Slutningen end ved Begyndelsen af Perioden. Og det er rimeligt; thi det eneste, som her kunde frembringe Forandring, var dette, om man havde haft det Held at faa Relativiteten byttet bort og havde faaet det absolutte i Stedet.

Tag Tiden før og efter Korstogene. — Forandringen i Livsvilkaar og Livsfornødenheder, ja, ogsaa i Tankegang og Livsfølelse er umaadelig. Vesteuropas Folkeslag havde ved Sammenstødet og Samlivet med Byzantiner og Araber lært Østens Kultur og Forfinelse at kende. De havde været et haardt, grovt, nøjsomt, til Dels verdensforsagende Folkefærd, og blev nu efter Korstogene overdaadige i hele deres Livsfølelse, forfinede og dog livskraftige, berusede af Livets Rigdom. Dog vilde en Mand som Michelangelo sikkert ikke kalde sig lykkeligere end Folk fra den gamle Tid; det er jo alt andet end Følelsen af Lykke, der faar sit mægtige Udtryk i hans Arbejder. Det maa vel ogsaa snarest opfattes som et fortvivlet-kaadt Udtryk for Livsforagt, naar han ved hint berømte Kunstnergilde skal idømme Benvenuto Cellini en Straf for dennes frække Spas, — griber ham og løfter ham op og brøler: Han skal leve! han skal leve!

Eller, for at nævne noget, der ligger os selv nærmere: Forskellen mellem vor og Tiden før den store Revolution! — Aldrig har vel Omvæltningen og Fremgangen været større i det ydre som i det indre; men om Lykkefølelsens Fremgang forlyder intet. Altid kan man i vore Dage høre Mennesker tale om den langt roligere, langt lykkeligere Fortid. De fleste har nemlig ikke Forstand til at indse den sande Aarsag, og saa giver de Uroen, Livets Complicærthed og Anspændthed i vore Dage Skylden for, at man ikke føler sig lykkeligere end tidligere. Grunden synes dog — netop naar man indrømmer det uhyre reelle Fremskridt paa alle Omraader — kun at kunne være den, at ogsaa Menneskeheden (ikke blot den enkelte) ubevidst ved al Fremgang stræber efter noget, som ved Fremgang, i almindelig Forstand, aldrig kan naas: det absolutte. — —

Som Resultat af de Betragtninger, her er anstillede over Livets Ironi, — kan da nævnes følgende: Saavel Menneskeslægten som den enkelte drives ustandseligt fremad og opad fra det Stade, hvorpaa han (eller den) befinder sig. Sædvanlig har denne Fremadskriden til Grund et Haab om større Lykke, et Haab, som dog altid viser sig illusorisk, naar det højere Stade er naaet, idet man,

fra dette Stade set (eller erindret), finder Lykken lige saa stor eller større paa det lavere Trin. En Tid lang vil, selv efter denne Opdagelse, Tilbagegang (saavel som Erindringen om Tilbagegang) virke pinlig, hvorimod det modsatte vil være Tilfældet med Fremgang og Erindringen derom. Efterhaanden vil dog Livets Ironi, som stadig belærer os om, at Fremgangen ikke fører nærmere mod Maalet og Tilbagegangen ikke længere derfra, — volde, at endogsaa selve Fremgangen og Tilbagegangen synes os lige gode.

Rigtigheden af dette Resultat bekræftes ikke blot af al Erfaring, men bevidnes fra de mest forskellige Sider.

Prædikerens Udbrud i det gamle Testament er bekendt nok: „Idel Forfængelighed, idel Forfængelighed, alt er Forfængelighed! — Hvad Fordel har Mennesket af al sin Møje, hvormed han plager sig under Solen.“ Og da han har omtalt, hvorledes alt gentager sig og bliver ved at gentage sig: „Alt dette er trættende, ingen Mand kan udsige det!“

Kingo's Salme er heller ikke ubekendt:

Hvad er det dog alt,
Som Verden opsminker med fager Gestalt?
Det er jo kun Skygger og skinnende Glar,
Det er jo kun Bobler og skrattende Kar,
Det er jo kun Ise-Skraag, Skarn og Fortræd,
Forfængelighed!
Forfængelighed!

Fra moderne fritænkerisk Side høres meget ofte Vidnesbyrd i samme Retning. — Georg Brandes antager som en Mulighed (Sml. Skr. X 93), at Menneskeslægten engang dør ud; og han indrømmer, at for de fleste nedslaar Forestillingen om denne [Jordens] „stivfrosne Kugle-Overflade alle deres kære Illusioner om det stedse stigende Kulturfremskridt, den Religion, som de fleste lever paa, der har opgivet de aabenbarede Religioner;“ at altsaa alt her paa Jorden maaske er forgængeligt og for saa vidt (efter almindelig Tankegang) forfængeligt.

Det gælder dog vistnok for alle — undtagen maaske for Selvmorderne, — at selv om de, saa at sige: i første Omgang, indrømmer alle Tings Forfængelighed, saa har de én eller anden Maade, hvorpaa de i anden Omgang slipper om ved Vanskeligheden, noget, der bringer dem en indbildt eller virkelig Trøst over den Livets Ironi, som de „paa en vis Maade“, „fra ét Synspunkt betragtet“, „i en vis Forstand“, havde maattet indrømme.

Slutningen af Prædikernes Bog lyder, som bekendt: „Enden paa Sagen, naar alt er hørt, er den: Frygt Gud og hold hans Bud, thi det er hele Mennesket.“ — Det er den Maade, hvorpaa man her dukker op til Dagen og Livet paa ny efter Undergangen.

Kingo synger:

Saa far da, far vel!
 Du skal nu ej længer bedrage min Sjæl,
 Bedragelig Verden, jeg takker Dig af,
 Og sænker Dig ned i Forglemmelsens Grav,
 Jeg længes at bøde min Sorrhig og Nød
 I Abrahams Skød.

Georg Brandes skriver (paa det anførte Sted): „Der er endnu kun faa, som har begrebet, at Menneskehedens Maal kan ikke ligge ved dens Ende og Endeligt, ifald der forestaar den et Endeligt, men maa ligge i dens højeste Personligheder. Selv om Menneskeslægten engang dør ud, er den sande Kultur ikke derfor mindre værdifuld, ikke mindre værd at kæmpe for. Dens Værdi afhænger ikke af dens Varen gennem alle Evigheder. Det kommer ikke an paa, om en Symfoni varer længe eller kort, men paa, om den er smuk. Dens Værd er uafhængig af den Tid, den fylder.“

Det er altsaa det Synspunkt¹, hvorfra han, trods Tilværelsens Ironi, mener at kunne afvinde Livet Værd.

Dr. Poul Levin skriver i en Anmeldelse i „Politiken“ fra 1902 om „deres Kamp, som stred sig op imod Skuffelser, Pinsler, Selvovervindelse og Afhold og naaede igennem, med blødende Hjerter og forrevne Sind, naaede ud til Livet for andre og for sig selv, levede — lige meget om i Lykke eller Ulykke — som Hundreder af Mænd og Kvinder lever — —.“

Her er atter Tale om et Liv efter, hinsides Resignationen.

Men disse Svar er mig nu altsaa bekendte. Det, jeg vilde opnaa ved i Aften og over for denne Kreds at stille Spørgsmaalet: hvorledes slipper man igennem Livets Ironi? hvorledes kan man finde Livet værdt at lære trods den? — var dette, at høre nye Svar derpaa, — thi enhver har sit; at faa baade Spørgsmaalet og Svarene diskuteret. — —

¹ Imod denne Tankegang maa kunne indvendes, at det absolutte heller ikke i den store Personlighed er naaet. Hans Væsens Indhold er akkumuleret Fremskridt, d. v. s. noget til noget. Han er under sin Vækst opad og ved dens Afslutning lige saa fuldt et Brudstykke, som Menneskeslægten vil være det, naar dens naturlige Løbebane er til Ende.

Som Indleder har jeg dog maaske den Pligt, først at fremkomme med mit eget Svar. Jeg maa ikke fortie, at jeg anser den deri antydede Løsning for den eneste mulige; men jeg har da heller ikke selv opfundet den.

Naar jeg før talte om, at paa Livets Rejse kommer vi Mennesker aldrig Maalet nærmere, fordi Maalet — først synes at vige, og til sidst viser sig at være en Indbildning hos os selv, da er dette kun et Billede, ligesom alt andet, vi vil tænke os om Forholdet mellem det begrænsede og det uendelige. Der bruges ofte et andet Billede til at udtrykke det samme Forhold: Vi Mennesker siges ved vort Arbejde, vor Udvikling at frembringe det fuldkomne, det absolutte; „Gud er i Vorden;“ den uendelige Udvikling, set under ét, er Gud, det absolutte. — Ogsaa efter denne Betragtning mangler Maalet. Thi selv om man vilde lade det gælde, at Gud er ét med det uendelige Hele, saa bliver Resultatet for os begrænsede Væsner det samme. Vort Arbejde, vor Udvikling kan aldrig blive til mere end noget til noget: men hvad noget til noget giver til Facit efter Forløbet af en uendelig lang Tid, det kan umulig interessere os, — mig i hvert Fald ikke. Thi „om uendelig lang Tid“ er paa almindelig Dansk ganske det samme som aldrig. Vi kommer da heller ikke efter denne Betragtning til nogensinde at blive delagtige i det absolutte, opleve det fuldkomne. Og — Uselvskhed kan være god til Tid og Sted, men jeg for min Part vil dog sige, at kommer ikke jeg selv med til dét Gilde, saa bryder jeg mig Fanden om hele Udviklingen.

Nej, man maa tænke sig Sagen paa en anden Maade, og helst tro derpaa, hvis man føler sig foranlediget dertil: Det evige, det fuldkomne er til i Forvejen, fra Evighed; det er ikke os, som skal frembringe det. Vor Ulykke er den, at vi er bleven skilte derfra: vi befinder os som Fisken, der er kastet op paa Strandbredden og gisper efter at komme ud i sit Element, det store Hav. — Det kan holde haardt nok for os at komme Vejen over, da det formentlig er ved egen Skyld, vi saaledes er bleven isolerede; det kan, efter kristen Tankegang, kun ske ved overnaturlig Hjælp. Men Vejen til Maalet er ikke uendelig; man kan sige: den er nogle Alen, eller den er nogle Tusind Mile, eftersom man er oplagt til; men uendelig er den ikke; den fører virkelig til Livet, og kaldes derfor ogsaa Livets Vej. — — —

Man kommer gaaende en Sommerdag ned igennem Klitten, vadende igennem Sandet, glidende et halvt Skridt tilbage for hvert Skridt, man tager frem. Man synes, næsten ingen Vegne man kommer; dog maa man indrømme, at fremad gaar det; engang maa man komme igennem, selv med en saadan Sneglefart. Ved en Drejning af Stien imellem Klitterne, aabner Udsigten sig pludselig; og man ser Havet: stille, strengt, graablankt, fyldende Rummet mellem Jord og Himmel, det samme lige før jeg saa det, det samme for tusinde Aar siden. — Og alt dette voldte de sidste, langsomme Skridt igennem Sandet. — —

„Livets Vej“ kaldes det, men kunde ogsaa hedde „Livets Maade.“ Thi det er en egen Maade at forholde sig til Livet paa. Forening i Stedet for Adskillelse. Hvad der vindes paa Livets Vej og efter Livets Maade, ogsaa her paa Jorden, det er vundet for bestandig, det er unddraget Livets Ironi. — Men for Forstanden er Livets Vej ikke mindre ufremkommelig, end den uendelige Vej er det; thi den spærres af Underet.

Man ligger syg i sin Seng og føler sig udelukket fra alt, indestængt, fængslet i denne snævre Stue. Saa beder man en, som er til Stede, om at trække Gardinet lidt til Side. Og udenfor staar det blaa, uendelige Himmeldyb, hvis Lysbølger har ingen Strandbred, men skyller ind overalt, hvor Rummet er aabent, ind i Hjertet, hvis det staar aabent, og tager med sig tilbage i Dybet al indestængt Længsel, forener alt det syge Enkelte med det evige Hele. — Men hvis var den elskelige Haand, som drog det Forhæng bort? Det véd Forstanden ikke. — — —

Ad Livets Vej vil den Kristne altsaa søge sit Maal, et saadant, som ikke forvandler sig til intet, saasnart det er naaet; et Maal, man ikke kan komme bagved, fordi det viser sig at være ét med den Himmel, mod hvilken man paa Afstand saa' det. Ad den uendelige Udviklings Vej vil den Kristne derimod ikke søge noget Maal; han vil gaa frem ad denne sidstnævnte Vej blot for at gaa fremad; fordi det en Gang er en Livsbetingelse for Mennesker, dette, at gaa fremad, gaa videre, højere! — Det maa ogsaa fra et almindelig menneskeligt Standpunkt anses for det afgjort heldigste, om man kan se paa, vurdere, den uendelige Udvikling, omtrent paa samme Maade som man ser paa Aandedrættet. Man bilder sig jo ikke ind, at man skulde have det bedre ved Aften, end man havde det om Morgenen, skulde have naaet noget Maal, fordi man i Løbet af Dagen har draget Vejret saa og saa mange Tusinde

Gange. Man har ikke derved naaet noget Maal, men man har levet, og Aandedrættet er En nødvendigt for at leve. Paa samme Maade maatte f. Eks. en kristelig Tilhænger af Henry George's Agrar-teorier mene, at man nødvendig maatte og burde arbejde sig frem til en Ordning af Jordejendom efter George's Principper, — ikke fordi Menneskene efter denne Ordning's Gennemførelse vilde blive lykkeligere, end de var før; men for den sunde Motions Skyld, Fremskridtets Motion; fordi den eneste sunde Tilstand for Menneskesjælen er fremskridende Handling, medens Stilstand eller Tilbagegang fører til Død, ligesom det at standse Aandedrættet.

Naar man indtager det her antydede Standpunkt over for Evolutionen, skuffer den En aldrig, og man kan dog samtidig fornemme og indse dens Nødvendighed.

Lykken i sig selv maa derimod være en Hvile, noget, som Udviklingen (Evolutionen) ikke fører En udover. Den Kristne kan derfor meget vel tænke sig Udviklingen fortsat i al Evighed, — ikke for at forøge Saligheden, men for at bevare Livet; ikke for at noget derved skulde blive bedre, men for at alt da kan blive ved at være, som det er.

JAKOB KNUDSEN

EN STUMP SELVBIOGRAFI

EG var 3 Aar gammel, da jeg første Gang forelskede mig i et Vers.

Det var ikke blot den Stemme, der sagde den lille Salme for mig, ikke blot det Ansigt jeg saa bøjet over mig; det var selve Taktbølgen og Lydsuset, der vuggede mit Sind i Hvile:

Sov sødelig, sov blødelig,
luk dine Øjne til.

Og i anden Strofe steg af alt det blidt vuggende Linjen:

Han og for dig er død —

mørk og stejl, gaadefuldt forfærdende, men tillige med en vis sorgfuld Tillid. Allerede som 8aars Dreng har jeg længtes tilbage til det; de samme Ting sagt uden Rytme, Rim og Stavrim vilde ikke have virket nær saa stærkt. Nu lærte jeg snart de to smaa Strofer udenad, men det nyttede ikke jeg „tænkte“ dem, jeg maatte sige dem højt for mig selv eller helst have dem sagt for mig. Saa var det hver Gang samme Fortryllelse.

Længe før jeg lærte Bogstaverne har saaledes Vers virket paa mig netop som Vers.

5 Aar gammel kunde jeg læse. Et Par Aar efter havde jeg læst Grimms Æventyr, Saxo, Grundtvigs Kæmpeviser, Oehlenschlägers Udvalgte lyriske og dramatiske Digte, en stor Del af Halvfjerdsernes Digtning, særlig Drachmann, ja endog Ibsens Brand og Per Gynt, som optog og fortunlede mig.

Jfr. Januarhæftet Side 27: Indledningsbemærkningerne til K. Larsens Artikel.

Men Kæmpeviserne og Oehlenschläger elskede jeg over alt andet, især de første. Paa en Tid, da jeg kun uvilligt og med Møje fik den lille Tabel i Hovedet, lærte jeg let Viser paa 60-70 Strofer udenad, gik ude paa Volden og gentog dem for mig selv og frydede min Sjæl ved deres Malmklang og Harpelyd, Linjer som „Saa skurede de deres Spjud“, „Det falmer og falder ned, Løvet, over alle grønne Lunde“. De gamle Viser har næppe selv i deres fejreste Ungdom haft varmere Elsker end denne 7aars Purk, der laa paa Knæ i Fars Stol med Bogen foran sig i Vindueskar-men og læste til det sved i Øjnene, og han saa op, og det var mørkt.

Det var Sv. Grundtvigs Kæmpeviser af 1867, et langagtigt graat og brunt Pappind med brun Læderryg; danske Typer paa blødt, daarligt Papir. Bogen er borte nu; men,

„Et Sagn fuld værd at høre med gamle Runer staar“,

Oehlenschlägers Udvalgte Digterværker af 1854, i ét Bind, har jeg paa min Hylde. Dens Papir er noget lignende som Kæmpevisernes, hist og her paa Siderne med brune Fugtpletter. Mens jeg læste, sad jeg og smaaspyttede i Bogen: det var saa morsomt at se, hvor de brune Pletter kunde brede sig, og saa, hvor mange Vers jeg kunde lære udenad, før en Plet blev tør.

Disse to Bøger har mer end al anden Læsning og al Tale lært mig at elske dansk Maal og Digting.

Kun Et har med tilnærmelsesvis lignende Styrke paavirket min Digtsans, det er Salmedigtingen, særlig Kingos og Grundtvigs. „Sov sødt, Barnlille“, „Sin Vogn gjør han af Skyer blaa“, „Alt hvad som Fuglevinger fik“, „Blomstre som en Rosengaard“, „Nu rinder Solen op“, og hundrede andre, ja hvilken Rigdom af digterisk Kraft og Skønhed der dog rummes i den lille tykke „Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt“.

Hver Dag ventede jeg spændt paa, hvilken Salme der bestemtes til Morgensangen, om det blev en af „mine“. Og ikke én af dem, jeg den Gang udvalgte mig, har jeg siden maattet vrage; jeg elsker dem, og fryder mig hver Gang jeg læser eller hører dem igen.

Desværre kun som tavs Tilhører. 6 Aar gammel troede jeg endnu, at jeg kunde synges. Saa fik vi en Lærerinde, et hæsligt Fruentimmer med Hugtænder. Var der Fejl i Diktaten, maatte vi lægge Fingrene paa Bordkanten, mens hun slog os over Neglene med sin tykke Jærnlineal, for hver Fejl et Slag. Det kunde

jeg maaske have tilgivet hende. Men en Dag, da jeg ved Morgensangen begejstret havde sunget med af fuld Hals, tog hun mig til Side og sagde, at jeg skulde holde Mund, jeg sang falsk. Det tilgiver jeg hende aldrig.

Siden har jeg kun sunget i Enrum, under aaben Himmel og i Blæst; saa flygter Markens Dyr og Himlens Fugle. Heksen har nok talt sandt. Kandela hed hun, opkaldt efter Almanakens Forkortning af Missa Kandelarum, Kyndelmisse. Jeg nedskriver hendes Navn, for det Tilfælde at Regnskabets Engel læser disse Linjer.

Gennem min Farmor stammer jeg fra den stærkt lyriske Slægt Birkedal. Far skrev i sin Ungdom smukke Vers og gør det endnu; et Par af hans Salmer er kendt vidt ud. Fra ham har jeg sagtens arvet „Aaren“ og den stærke Natursans; blot er hans Himmel den over en Have, min den over Heden og Havet. Allerede som 6-aarig iagttog jeg Planter og Dyr, Luft og Lys; blev borte i Naturlivet ligesaa dybt som i Bøgerne; løb hjemme fra for at plukke Blomster langs Grøfterne, holdt af at ligge paa Ryggen midt i en Kornmark og glane efter Skyerne, glemte at gaa hjem til Madtid, og fik Skænd for det, naar jeg kom.

Jeg lavede dog ikke Vers om det; mit første Digt inspireredes ikke af Solen og Blomsterne, men af en korsikansk Dolk. En Dame havde bragt den med fra Ajaccio. Hæftet Ibenholt med Perlemors Indlæg, den blinkende Klinge smal og spændig, spids som en Syl og lang nok til at gennembore Hjertet. Maaske havde den virkelig „smagt Blod“; den kom jo fra Korsika, og paa Klingen var indgravet det truende Ord Vendetta.

Den vilde jeg forfærdelig gerne have. Og en Dag jeg gik og tænkte paa den, kom det over mig:

Dejlige Vendetta,
blinkende Vendetta,
dig vil jeg eje...

fire, fem lidenskabelige Strofer, som jeg saa renskrev pynteligt og overrakte Dolkens Ejerinde. Til min uglemmelige Skuffelse modstod hun.

Ti Aar gammel skrev jeg endnu et Digt; det begyndte:

De unge Damer laa i Græsset
og læste Ibsens „Terje Vigen“.

Hvad der videre hændte, véd jeg ikke.

At jeg et Par Aar senere, som 12-aarig, følte mig skabt til Digter er sikkert nok. Dog havde jeg ikke fundet mit rette Kald uden gennem smertelige Afslag, efterhaanden som mine Evners Begrænsning tvang mig til at anerkende uoverstigelige Hindringer. Kun modstræbende gav jeg Afkald paa Sankt Peters Stol; men trods de 11000 Værelser kunde jeg ikke udholde den Indespærring i Vatikanet. Og Kejser? Ja, det vilde Kampmod havde jeg, men jeg var for tyndbenet, ikke stærk nok. Trin for Trin steg jeg ned gennem Middelalderen og den nyere Tid, Konge, Hertug, Jarl, Greve og Baron. Dybere vilde jeg ikke synke. Saa hellere med et rask Tag afkaste al verdslig Herlighed og i Stedet for Guld kronen gribe Kunstens tornede Rosenkrone. Christian Winther og Holger Drachmann, var de ikke Drømmekonger og Skønhedsfyrster, Aandskirkens Herskere, Poesiens hellige Fædre?

Mine Sange skulde dufte sødere end Winthers, bølge stærkere end Drachmanns. Jeg gik under Sorgenfris Bøge og skøjtede over Søerne med en stor Fremtids Anelser over mig. Danmarks Tunge vilde jeg være; min Mund og mit Hjerte, de gjorde en Pagt. Ak, det kom anderledes, og blev mindre. Det blev ikke Danmarks, men mit eget lille Hjerte, jeg gjorde den Pagt med.

Foreløbig ventede jeg taalmodig. Hvad jeg lavede af smaa Rimerier nu og da, regnede jeg ikke, var ikke saa dum at forveksle dem med Fremtidens Stordaad. 4 Aar efter Vendettaen skrev jeg igen et Digt, ogsaa noget jeg gerne vilde have; jeg husker et Par Linjer om et bankende, bølgende Bryst; Stavrim som man ser. Det kostede mig en Mils ydmygende Gang til den unge Dames Fader; som for Resten tog pænt imod mig.

Med dette Digt var virkelig en af mine Aarer aabnet; sært nok, at det ikke før var sket. Men min første Kærligheds lyriske Udtryk var dels for primitivt, dels for indirekte til at medregnes. Jeg var 5 Aar, Borgmesterens Datter en tyveaarig Ungmø. Min og hendes Fars Haver stødte sammen, vi stod paa hver sin Side af Stakittet, hun løftede mig op og kyssede mig, og jeg elskede hende. Kort efter forestillede hun mig sin Kæreste, en smuk ung Løjtnant. Jeg gik udenfor hendes Vindue og sang af mit Hjertes Dyb: Hans Ebbe er en Tysker, jeg vil slaa ham ihjel! Hans Ebbe er en Tysker, jeg vil slaa ham ihjel! — Jeg var saa at sige ikke naaet længere end til Omkvædet.

Kun for Fuldstændigheds Skyld nævner jeg det „Du bist mein, und ich bin dein,“ som jeg paa Danseskolen hver Aften hviskede

til Ernestine, en sød lille Pige i blomstret Musselin. Det tilhører den tyske Litteratur, som en Efterklang af Kapers Elementarbuch.

Det 14-aars Rimbrev staar ellers ene. Først da jeg som 15-aarig Stud. art. paa en Gang fik to nye Flammer, kom der Fart i Lyriken. Den landlige hørte til Ferierne og fik derfor færre Vers, kun hvad jeg trods Sejl-Køre- og Fodture nødvendig maatte have frem. Men i København var der Tid nok — at tage fra Timerne. Min Græsklærer, afdøde Professor Søren Sørensen, sagde tit til mig: „De ender paa Ladegaarden, Rørdam!“ Han faar sandsynligvis Ret. Den Gang lo jeg kun ad det.

Jeg snød fra Græskenen for at høre Georg Brandes og fra alle Fag for at møde min Elskede. Jeg mødte hende i Købmagergade paa Vejen til Frk Zahle, i Amaliegade, naar Kejseren kom. Jeg stod timevis i plaskende Regn og stirrede op til hendes Vinduer. I næsten to Aar elskede jeg hende uden for Ferierne trofast, fik aldrig Mod til at tiltale hende, men passede hende op, fulgte efter hende, ventede paa hende, sad om Aftenen og skrev Vers til hende, og solgte mine Bøger og pantsatte mit Tøj for at købe Elfenbenspapir at renskrive de smukkeste paa. Dem sendte jeg hende. Det var en hel Pakke, da hendes Far sendte dem til min Far.

Med en slet 1ste Karakter rejste jeg til Jylland, til Askov Højskole, hvor jeg paa Schrøders Opfordring skrev en Sang til Mindefesten for min beundrede Helt, General Bülow; den blev aftrykt i „Nationaltidende“; første Gang jeg traadte frem for al Folket som Verse-mager.

Fra Højskolen rejste jeg over og tog Filosofikum; saa gik det atter den jyske Vej, denne Gang til Hannæs, hvor jeg blev Huslærer. Jeg havde det Held at komme til en Familie, som hverken ved Dannelse eller Godhed bandt mig til sig i Fritiden. Jeg holdt mig derfor paa mit Kammer, søgte og fandt Gæstfrihed langt ude i Egnen, eller strejfede om under aaben Himmel.

Og Landet var herligt, Hannæs og Nordthy, med Limfjorden og Vejlerne, med vældige Bakkedrag og vidtstrakte Heder, med Eng og Klit, Bulbjerg og Vesterhavet. Dag og Nat gik jeg der, ude i Ensomheden, og fik for hele Livet et nordjysk Hjerte. Samlivet med denne Natur tog mig stærkere og fyldte mig dybere end noget menneskeligt Forhold; dette Samlivs Kampe og Saligheder fulgte mig hjem til de ensomme Timer, bølgede og bruste i mig, til jeg gav dem Ord at hvile i. I de lange Aftener sad jeg paa mit Kammer mellem det utætte Vindue og den gloende Kak-

kelovn, dampede Tobak af lang Pibe, og skrev den ene Stilebog efter den anden til med Vers.

Et Udvalg var jeg saa fræk at sende Georg Brandes. Han svarede, at der her til Lands var Folk nok, der skrev slette Vers; men vi trængte til en god Danmarkshistorie. Hvis jeg endelig vilde skrive, burde jeg skrive saadan en. Jeg blev imidlertid ved med Versene; havde den Opmuntring at faa et venligt Brev fra Ejnar Christiansen, som optog et Par Smaadigte i Illustreret Tidende. Og Gustav Philipsen skrev til mig, med en ret udførlig Kritik af den tilsendte Samling, hvis Naturdigte han indrømmede første Rang i Friskhed og Oprindelighed; men udgive dem vilde han ikke. Ogsaa Peter Nansen gjorde sig den Umag at læse nogle Digte, og skrive mig sin Mening til. Han havde fundet en ualmindelig sproglig og rytmisk Evne, men savnede „det Indhold, som kun Livet kunde give“.

Fra Hannæs kom jeg til Vendsyssel, stadig som Huslærer. Her blev jeg to Aar, men det var en anden Slags Hus, brillante Jyder, som var gode imod mig og vandt min Hengivenhed. Hos dem havde jeg en herlig Tid; Undervisningen gik fornøjeligt, Fritiden fyldtes af landlig Selskabelighed og al Slags Friluftsliv.

Mindre Ensomhed, færre Vers. Alligevel var min Digtsamling vokset, da jeg 22 Aar gammel meldte mig ved Universitetet, som Sprogstudent. Det kneb at faa dem ud. Jeg var hos Gyldendal, Erslev, George Grøn, Schubothe, hele Rækken. De tog allesammen saa pænt imod mig og min Pakke; men Dagen efter fik jeg den tilbage pr. Post. Tilsidst kunde jeg ikke andet end tage mig selv humoristisk, som jeg der travede rundt med mine Digte i Karduspapir, Gade op og Gade ned, om dér muligvis boede en Forlægger, jeg endnu ikke havde hjemstøgt.

Saa fik jeg et Indfald. Gustav Philipsen havde rost Naturdigtene. De kunde trykkes paa hollandsk Papir, med Tegninger af vore første Kunstnere. Det var noget for Ernst Bojesen. Jeg gik op til ham og forærede ham Indfaldet. Han mønstrede mig skarpt under sin Skaldepande, sagde at han skulde tænke over det, og beholdt Haandskriftet. Dagen efter havde Postbudet en Pakke til mig.

Jeg gik til Gjellerup. „Vel,“ sagde han, „vil De tage Udgiften. saa tager jeg Umagen, Overskuddet deler vi.“ Jeg laante de Par hundrede Kroner, han krævede, og ud kom min første Bog, Digtsamlingen Sol og Sky, smukt trykt med Omslagstegning, et vend-

sysselsk Landskab af en ung Akademielev, jeg havde truffet paa Fodtur deroppe. Bladene enten ikke omtalte Bogen, eller sagde som Social-Demokraten, at det var noget fuldkommen uoprindeligt og talentløst Juks, eller, hvad der var værre endnu, smaaroste den overlegent.

Kammeraterne klappede mig paa Skulderen. Jeg rystede dem af mig, og saa selv paa Tingene. Trykningen gav Overblik over Fortrin og Fejl; særlig de sidste viste sig saa rart tydeligt. Det kommer nok, tænkte jeg.

Foreløbig satte jeg Kraft paa Læsningen for gennem Eksamen at sikre min Uafhængighed. Jeg studerede flittigt og hjalp selv til mit Underhold ved en Snes Timers ugentlig Undervisning paa en Skole; 50 Øre Timen og 100 Stile i Tilgift. Om Natten strejfede jeg rundt paa Gader og Veje og blev snart fortrolig med København og dens Omegn som før med Thy og Vendsyssel. Naar jeg kom hjem, skrev jeg Vers; tit vaagnede jeg op om Natten med nyudsprungne Strofer og sad i bar Skjorte og satte dem i Blæk.

Men det var en haard Overgang fra de vendelbo Kødgryder til Foreningens 40 Øres „Diner“, som jeg endda ikke sjælden ofrede for en Blomst i Knaphullet. Jeg fik for lidt Mad og for lidt Søvn; i Foraaret 96 begyndte jeg at spytte Blod. Den Læge jeg henvendte mig til, sagde at det betød ingen Ting; jeg skulde bare være forsigtig.

Forsigtig? Naar det ingenting betød! I Sommerferien fik jeg Lyst til at lave en ny Vejviser for Møns Klint. En varm Dag travede jeg med Kortet i Haanden Skoven rundt, Klinten op og Klinten ned, fra 6 Morgen til 12 Nat; 16 Timers Gang, 2 Timers Hvile. Næste Dag 6 Timer i Sand og Sol; saa uden Mad, i tommetykt Støv og 24° Hede de 2³/₄ Mil til Rødkilde; om Aftenen paa Bal. Der styrtede jeg i Dansen, kom paa Benene og gik næste Dag 2 Mil hjem.

Saa var jeg færdig. Jeg spyttede meget Blod, maatte til Sengs og blev liggende i to Aar. Da jeg havde ligget i 3 Uger, var kommet op en Dag og havde faaet et nyt Anfald, indrømmede Lægen paa mit indtrængende Spørgsmaal, at det var Tuberkler, og Sandsynlighed for at jeg kunde leve en Maanedstid endnu.

Jeg havde sagt mig det selv; nu vidste jeg det. Men var Tiden kort, saa var det bedst at bruge den. En Ven opfandt et fortrinligt Skrivebrædt til mig; naar jeg hverken kunde bruge

højre eller venstre Haand, dikterede jeg min lille Søster. Arbejdet holdt mig i Live. Den Maaned gik, den næste gik, og jeg laa der endnu. Op og ned, mer Blod og mindre Blod; den ene Lunge væk, den anden angreben; der standsede det,

Jeg blev ikke rask nok til at staa op, men skrive kunde jeg. Og jeg skrev. Et stort fortællende Digt om Olaf den hellige; brændt. Et med Skildring af dansk Købstadsliv; brændt. Et fra den grønne Skov; deraf skaanet tre Stumper, senere trykt i „Dansk Tunge“. Et Skuespil: ligger i min Skuffe og venter paa at blive til noget. Det meste af „Tre Strænge“, Fortællingen „Paa Højskole“, Digtet „Bjovulv“ og det meste af „Dansk Tunge“. Altsammen i Løbet af de to Sygdomsaar, sengeliggende. To Aar tidligere havde jeg tænkt ved mig selv: der er Guld i mig, men det sidder haardt fast. Der skal en tung Hammer til at hugge det løs, og et hedt Baal til at smelte Ertsen fra. Nu var Hammeren og Baalet der; jeg blev haardt slaaet og hedt brændt. Det blev ikke meget Guld, der kom ud af det; lidt kom der dog. Jeg lærte at forstaa Vølund-Sagnet.

Venner skrev rent for mig. En gik med „Tre Strænge“ til Valdemar Vedel, som, uden at kende mig, gennemsaa Haandskriftet kritisk, indtil de mindste Enkeltheder. En anden til Bankdirektør Heide, som, uden at kende mig, overfor det nordiske Forlag paatog sig økonomisk Ansvar for Udgivelsen. Bogen udkom, blev ikke solgt synderligt, men fik en god Modtagelse i Pressen, og en udmærket af enkelte kyndige. Efter Ernst v. d. Reckes Opfordring søgte det jeg Ankerske Legat og fik det. Han og Professor P. Hansen var den Gang Uddelcre. Hensynet til min Sygdom var uden Tvivl medbestemmende; jeg gik forud for ældre og værdigere Ansøgere. Nu kunde jeg paa et udenlandsk Kursted komme under de for Helbredelse nødvendige Vilkaar.

Paa Nordrach Sanatorium i Schwarzwald aad jeg, og brækkede mig, trak frisk Luft og sov i fem Maaneder; saa var jeg rask. Ved Juletid havde jeg akkurat Penge til Hjemrejsen. Men jeg gik Syd paa til Luzern, og ved Nytaar, en uforglemmelig Maaneskinsnat, rejste jeg ned langs Vierwaldstädtersøen, op gennem Alperne, gennem Sankt Gotthardt ud til Airolo, ned til Lugano. Der sagde Billetten stop; med mine sidste 55 Centimer i Lommen stod jeg Kl. 6 Morgen og saa Taagen lette over den

fremmede Stad og Søen nede i Daldybet. Saa kom jeg dog Syd for Alperne.

Jeg tog ind paa et Hotel og skrev til Ernst Bojesen om Forskud til at rejse hjem for. Han sendte det omgaaende med Tilføjeelse at han fandt det var for tidligt at rejse hjem; jeg skulde først se at komme rigtigt til Kræfter; det samme syntes v. d. Recke. Dagen efter Brev fra Recke: Ministeriet, Gehejmerraad Liebe og Bankdirektør Heide gav mig hver 300 Kr. til at fortsætte Rejsen og blive helt rask.

Jeg jublede. 10 lykkelige Dage blev jeg i Lugano. Saa spaserede jeg en Dag omkring paa Taget af Domkirken i Milano; Dagen efter stod jeg i Klipperne ved Middelhavet — og inden Aften var jeg indespærret med en barmhjertig Søster i Nervi, mistænkt for Kopper. Det blev ikke til Kopper, men Udslet var det, en Blodforgiftning ved noget jeg havde spist, mente Lægen. I 14 Dage saa og hørte jeg kun Havet fra mit Cellevindue, og hver Dag smurte Søsteren mig sort paa den ene Side af Ryggen og hvid paa den anden; jeg var Prøveklud.

Sort paa hvidt hjalp mig, som altid. Jeg slap ud, nød Nervi i otte Dage, Genua i to, og gik saa til Korsika, hvor jeg blev over en Maaned i Ajaccio. Det er det eneste fremmede Land, jeg har følt mig hjemsinde i; Egnen om Ajacciobugten blev mig kær som ellers kun nordjydske Egne. I Stedet for de barske Bakker var her de barske Bjerge; den knæhøje Lyng var her mandshøj Maki, Klitterne Granitrev, men Grundfarver, Grundstemning var ens. Livø Bredning kan blaane saa blaat som Bugten ved Ajaccio, et Storsejl skinner ligesaa hvidt under Furs Kyst som et Latinersejl under Sanguinæerne.

Fra Ajaccio tog jeg til Florents, hvor jeg for første Gang fik en Stump levende Indtryk af Renaissancens Billed- og Bygningskunst. Jeg havde helst taget Stumpen større, men —

Da Roserne sprang ud langs „Vejen over Højene“ gik jeg nordpaa og stod efter 54 Timers Jernbanekørsel i Kirkeskoven ved Vordingborg; kold Aprilregn, sorte Trær, grønne Guldstjerner og den første Viol.

Snart efter udkom Bjovulv, skrevet paa Sengen et Aars Tid tidligere. Privat Tegning havde sikret Bogen godt 300 Købere; siden har den forgæves ventet paa flere.

Mens jeg sad indespærret i min hvide Celle i Nervi, havde jeg skrevet et Par Kapitler af Karen Kjeldsen; jeg var stærkt

optaget af Planen, men havde ikke noget at leve af imens. Da fik jeg en Dag Brev fra Heide; han havde hørt, jeg tænkte paa en Roman: hvor meget jeg behøvede for at skrive den, uhindret af Pengesorger. Jeg nævnte en Sum; han stillede den til min Raadighed; jeg tog til Vendsyssel og skrev Bogen. Samtidig skrev jeg den mindre Halvdel af Dansk Tunge, som udkom Aaret efter.

Siden har jeg saa levet af det en dansk Lyriker maa leve af, og i og for det jeg bryder mig om: Landligt Friluftsliv og Skriverseri.

Det meste af, hvad jeg har skrevet, er blevet til under Forsøg paa at virkeliggøre det udvendige, fastholde det flygtende, slaa Bro mellem min Sjæl og mig over en eller anden Afgrund. Det lidt, jeg har skrevet efter andres Ønsker er for det meste blevet daarligt. Endog hvor Emnet var et, jeg af mig selv havde tænkt paa, forsvandt gerne baade Lyst og Evne i samme Øjeblik som andre foreslog mig at tage det op.

Med Planer, som urørt udefra opstaar i mig, har jeg det anderledes trygt. Selv om jeg maa lægge dem til Side, fordi Lejligheden ikke er der, eller jeg ikke magter dem endnu, er ikke derfor Inspirationen spildt. Et Øjebliks Fordybelse ligesom planter Planen i mig, og jeg forlader den rolig, vis paa, at den nok skal gro, og, naar dens Tid kommer, sætte Blomst engang.

Saadan er det gaaet mig med mange Ting, smaa og store. Aar er gaaet hen, og jeg har ikke set efter det; saa en Dag stod det der, og jeg behøvede kun at gribe til. Dermed er ikke sagt at selve Udarbejdelsen falder mig let; tværtimod, jeg er tit en Dag om en Strofe. Sproget er under mig som en vild Hest, løbsk eller stædig, vil aldrig, hvad jeg vil, stejler og slaar til Siden, maa hver Dag tæmmes og rides til paany, indtil det lyster, i Skridt, Trav eller Gallop, nøjagtig som det passer mig.

Men det er en ædel Hest, Kampen værd. Jeg prøver endnu en Gang, om maaske dog tilsidst hint Ridt over Regnbuebroen skulde lykkes. Bag den bor jo Balder og gemmes det Sværd Freyr gav fra sig.

VALDEMAR RØRDAM

GUSTAV ADOLF I TYSKLAND

NOGLE BETRAGTNINGER

GUSTAV ADOLF-FORSKNINGEN, der har sat saa mange Penne i Bevægelse og har ladet Kongens Forsvarere krydse Klinger, i Sverige med Modstandere af Rigets saakaldte Storhedstid, i Tyskland med katolske Historieskrivere, har hittil væsenligst samlet sig om Spørgsmaalet: hvilke var Aarsagerne til Kongens Deltagelse i Trediveaarskrigen?

Dette Spørgsmaal har en politisk og en ren menneskelig Side. Det politiske Problem har været: hvorledes har en nordisk Fyrste, der ikke som Kristian IV tillige var Herre over tyske Lande, kunnet bevæges til at kaste sig ind i det store Sammenstød paa Fastlandet? Det tør siges, at Forskningen til fulde har løst dette Problem. Gustav Adolfs Politik maa ses i Sammenhæng med hele den Politik, som Vasaætten var kommet ind paa, siden Østersøens sydlige Kyst fra Erik XIV's Dage var draget ind under Sveriges Interessesfære. Allerede længe før 1630 var Gustav Adolf blevet opfordret af Slægtninge og Venner blandt de tyske Fyrster til at ile dem til Hjælp. Den gamle Krig med Polen maatte naturligt ogsaa føre til en Krig med Kejseren, da denne støttede Polen og angreb Østersøens Kyster. Endelig var Krigen af Gustav Adolf overvejende planlagt som en Forsvarskrig, i hvert Tilfælde som en forebyggende Krig; det gjaldt at møde Fjenden i hans eget Land for at hindre, at han efter at have gjort sig til Herre over Sveriges Bolværk mod Syd, Østersøen og dens Kyster, skulde kunne true selve Sverige.

Disse Resultater maa, som sagt, antages at staa fast. Langt vanskeligere er selvfølgelig Spørgsmalets rent menneskelige Side, særlig med Hensyn til Sammenspillet hos Gustav Adolf af religiøse og politiske Bevæggrunde. Her har jo ogsaa Anskuelserne delt sig selv inden for de mod Kongen sympatiske Forfattere. Men sikkert har de Forskere Ret, som bestemt advarer mod en Adskillelse af de to Arter Bevæggrunde. Faren for Sverige var ikke alene politisk, men ogsaa religiøs, og Gustav Adolf har i sin uomtvistelige Begejstring for den protestantiske Tro maattet føle denne Fare og maattet ville bekæmpe den. Hvad der i Virkeligheden kun kan tvistes om, er Bevæggrundenes Gradsforskell, Relativiteten i deres Styrke. Vil man endelig opkaste dette Spørgsmaal, møder man en stor Vanskelighed ved hvad der træffende er kaldet Kildernes janusagtige Karakter. Naar Gustav Adolf talte til Svenskerne, lagde han ganske naturligt mest Vægt paa det patriotiske, politiske Moment; forhandlede han derimod med Tyskerne, traadte lige saa naturligt det religiøse Moment i Forgrunden. Usikkerheden hæves ikke ved, at hans fortroligste Udtalelser til Axel Oxenstjerna falder sammen med Tankegangen i hans mere officielle Ytringer til sine Landsmænd. Men et andet Vidnesbyrd synes at betyde mere. I Febr. 1629 havde han i Ulfsbæk en Sammenkomst med Kristian IV, og om hans Udtalelser ved denne Lejlighed er bevaret en i mange Henseender særdeles interessant Beretning. Da den danske Konge rettede det Spørgsmaal til ham, hvad han havde at gøre med Tysklands Anliggender, blev Gustav Adolf overordentlig heftig. Men i sit Svar betonedede han aldeles ikke sin Harme over Protestantismens Forfølgelse, kun den Uret, der var sket hans tyske Venner ved deres Forjagelse og dernæst Sammenstødet med Kejseren ved Stralsund og dennes Hjælp til Kongen af Polen. Uden paa nogen Maade heraf at ville slutte, at man kan opstille en bestemt Adskillelse mellem hans religiøse og hans politiske Motiver, er det dog næppe for dristigt at paastaa, at en saadan pludselig, af den umiddelbare Indskydelse fremgaaet Ytring peger i Retning af, at den politiske Drivkraft har været stærkere hos ham end den religiøse.

Imidlertid, vi bevæger os her i Nuancer, og meget frugtbar er aldrig Historikerens Undersøgelse af de fineste og dybeste Traade i et Menneskes Sjel. Paa sikrere Grund befinder man sig derimod, naar man optager til Drøftelse et andet vigtigt Spørgsmaal med Hensyn til Gustav Adolfs Stilling i Tyskland, et Spørgsmaal,

som desuagtet kun hidtil er blevet lidet drøftet i den nordiske, noget mere i den tyske Litteratur, men til hvis Løsning Aktstykkedgaver fra den senere Tid har bragt vigtige Bidrag. Talen er om den Ændring, der er foregaaet i Kongens Planer og Formaal fra det Øjeblik, han bestemte sig til at gaa til Tyskland, og saa til hans Død. Ikke alene har Spørgsmaalet en mere almindelig Interesse, men det turde ogsaa kaste Lys over Sider af Gustav Adolfs Karakter.

To Maaneder efter Gustav Adolfs Død havde Axel Oxenstierna i Berlin en Forhandling med Kurfyrsten af Brandenburgs Ministre. Han ytrede sig da om sin afdøde Herres „Intention“ paa følgende Maade: Den havde i det hele været at bryde Fjendens Forsøg og standse hans Planer med Hensyn til Østersøen; han havde altsaa villet sikre sit Rige og dette Hav samt befri de betrængte Lande; herefter vilde han gaa videre eller standse, som det sig skikkede, men han havde ikke oprindeligt ment at komme saa vidt, som han gjorde det. Denne Udtalelse af Axel Oxenstierna fra 1633 stemmer særdeles godt overens med den Instruks, som Rigskansleren udfærdigede for sig selv, da han i Foraaret 1630, umiddelbart før Krigstogets Begyndelse, gik til Danzig for at prøve Forhandling om Fred med kejserlige Afsendinge. De Betingelser for Fred, som denne Instruks opstiller, angaar alle Nordtyskland, nemlig den neder- og oversachsiske Kreds; de her forjagne Fyrster, verdslige og gejstlige, saaledes Hertugerne af Meklenburg og flere Bisper, skal genindsættes, alle kejserlige Tropper trækkes bort fra Øster- og Nordsøens Kyster, alle kejserlige Skanser nedrives og alle Havne gives fri. Det er netop hvad Oxenstierna senere udtrykte som de betrængte Landes Befrielse og Østersøens Sikring. Gustav Adolf billigede Kanslerens Forslag til Instruksen, man han forlangte dog en Tilføjelse, nemlig Sikkerhed for, at Freden blev udført; derfor vilde han ikke forlade Stralsund, i hvilken Stad der jo var svensk Besætning siden 1628, eller hvad han ellers maatte have besat, før en saadan Sikkerhed var givet. Instruksens Bestemmelser viser nu negativt, at det ikke var Gustav Adolfs Tanke paa dette Tidspunkt at nøde Kejseren til almindelige Betingelser angaaende hele Tilstanden i Tyskland uden for de nordlige Egne, og særlig maa der lægges Vægt paa, at Genoprettelsen af den i lange Tider og særlig ved det bekendte Restitutionsedikt

af 1629 krænkede Religionsfred i Augsburg (1555) ikke var omtalt med et Ord. Men der fandtes dog endnu en Sætning i Instruksen af Interesse, den nemlig, at hvis Forhandlingerne i Danzig ikke førte til noget Resultat, før han selv var gaaet i Land i Tyskland, da skulde Fredsunderhandlingerne henvises til Kongens Lejr. Dette vil sige, at Fredsbetingelserne, naar Krigen var udbrudt, skulde afhænge af dens Gang; hvor godt falder det ikke sammen med Oxenstiernas Ord: Kongen vilde gaa frem eller standse, som det skikkede sig! Han vilde Freden, hvis det, at han truede med Sværdet, kunde bevæge Kejseren til at gaa ind paa de nævnte Vilkaar; kom Krigen alligevel, da var Fremtiden ikke sikker, da kunde der aabne sig Muligheder, som der for Øjeblikket ikke var Grund til at fordybe sig i Overvejelsen af. I Sammenhæng hermed er der Grund til at mindes en Ytring, som i Debattens Hede var undsluppet Kongen allerede i Efteraaret 1629. I det svenske Rigsraad var der blevet rejst den Indvending mod Krigstoget, at hvis Kongen sejrede, vilde de tyske Fyrster falde fra ham. Da svarede han: Hvis jeg bliver Sejrherr, er de mit Bytte. Erobringer var ikke hans Maal, men de laa ham ikke uden for Mulighedernes Rækkevidde.

Alt dette er Gustav Adolfs første Standpunkt, saa at sige den Fane, under hvilken Landgangen paa den lille Ø Usedom blev foretaget i Juni 1630. Men hurtigt udviklede Begivenhederne sig. Fra Usedom gik han i Juli over til Fastlandet, og Pommerns Hertug underkastede sig; naar han døde uden Arvinger, skulde Kongen beholde Landet som beslaglagt, indtil Arvefølgen var afgjort og Krigsomkostningerne betalte. Det er umuligt at afgøre, om han allerede da har tænkt paa Pommerns bestandige Erhvervelse, men i alt Fald havde han udvidet sine Fordringer til Sikkerhed. De kejserlige Tropper i Pommern gjorde kun ringe Modstand, og en Maaned efter blev Kejsereus frygtindgydende Feltherre Wallenstein afsat paa Grund af Kurfyrsternes Forbitrelse mod ham.

Virkningerne af disse heldige Forhold viste sig snart. I en væsenlig Grad forandredes Gustav Adolfs Betingelser. I en Skrivelse fra Oktbr. 1630 udviklede han for Oxenstierna den Fare for Sverige, der ligger i Kejsereus stadige Bestræbelser for at underkaste sig hele Tyskland og udrydde den evangeliske Religion og sætte den pavelige Lære i Stedet; der er kun ét Middel herimod, kun én Sikkerhed for Sverige; Kejsereus maa samtykke i en ny Religionsfred. Hvor forskelligt er dette ikke fra Standpunktet

umiddelbart før Landgangen! Hvad enten man som den tyske Historiker G. Droysen vil lægge Eftertrykket paa den attraaede Sikkerhed for Sverige eller se Gustav Adolf fra nu af som Forkæmperen for Tysklands religiøse Frihed, vist er det, at han nu, da Vaabenlykken er med ham, har udvidet sine Krav fra at omfatte Nordtyskland til at gælde hele det tyske Rige; men endnu taler han dog ikke om Erobringer, kun Forsvarssynspunktet er det ledende for ham.

I Januar 1631 sluttede han dernæst i Bärwald sin Alliance-traktat med Frankrig. Hovedbestemmelsen i den er, at de to Magter skal understøtte hinanden til Genoprettelse af det tyske Riges Tilstand, som den var før Krigens Begyndelse 1618. Atter her ser vi en ny Udvikling. Talen er ikke alene om Religionsfred, men om en almindelig, ogsaa verdslig Ordning for hele Tyskland. For saa vidt har dette dog noget mindre Interesse, som det ikke udelukkende er Gustav Adolfs Hensigter, Traktaten aabenbarer, men tillige Frankrigs og dets ledende Minister Richelieus. Der er netop ogsaa en Tilknytning hertil i de Udkast til Forbund mellem Frankrig og Sverige, som stammer fra 1629 uden dengang at komme til at føre til endeligt Resultat, og hvis Fredsbetingelser er langt mere vidtgaaende end Gustav Adolfs egne fra Forsommeren 1630, i hvilke vi dog klarest ser hans egne Tanker. Om et andet vigtigt Punkt i Traktaten af 1631 gælder noget lignende. Ved dette forpligtede Gustav Adolf sig til alle Vegne i Tyskland, ogsaa i de protestantiske Stater, at sikre Katolikkernes Religionsfrihed. Det er den franske Regering, der har faaet dette Punkt indført. Det var ogsaa en Kærne i Richelieus tyske Politik. Han var vel Habsburgs Fjende, men Katolicismen var ham hellig; i at ville sørge for dens Frihed fandt han Berettigelsen til at yde dens Modstandere Støtte. Hvor vidt Gustav Adolfs Tolerance i Hjertet er gaaet saa langt, at han har sympatiseret med en Tanke, der var hans Trosfæller saa meget imod, eller han kun er gaaet ind paa den for at opnaa Frankrigs Subsidier, faar staa hen. Men i alt Fald har vi fra Bärwaldtraktaten Genoprettelsen af Tysklands Tilstand, som den var 1618, med Tillæget om Katolikkernes Religionsfrihed, som det ny Program for Gustav Adolf.

Trefjordingaar senere, i Septbr. 1631, stod Slaget ved Breitenfeld, afgørende som intet andet paa Gustav Adolfs Krigsbane, betegnende den store Vending i Europas Skæbne. Det var Protestantismens Hævn for Nederlagene paa det hvide Bjerg og ved

Lutter am Barenberg. Katolikkernes og de kejserliges Nederlag var totalt og saa meget mere betydningsfuldt, som det ikke skyldtes Kampens tilfældige Lykke, men Gustav Adolfs ny Krigskunsts Sejrr over den gamle, de af ham skabte nye lettere Kolonnens Overlegenhed over de ældre, fastsluttede, men tunge og vanskeligt bevægelige Batailloner.

For Gustav Adolf forelaa efter Sejren et afgørende Valg med Hensyn til det fremtidige Felttogs Retning. Skulde han vende sig mod Kejserens Arvelande i Syd og maaske i selve Wien tvinge Ferdinand II til Fred, eller skulde han vende sig mod Vest, mod den katolske Ligas Lande, mod Hjertet af det egentlige, ikke kejserlige Tyskland? Aaret i Forvejen, i Oktbr. 1630, da han udviklede for Oxenstierna sin Hensigt at tilvejebringe en ny Religionsfred, havde han tillige erklæret sig for Angrebet paa Arvelandene. Nu valgte han Vejen mod Vest. Hans Beslutning har givet Anledning til megen Kritik. Oxenstierna udtalte senere, at hans Konge her begik en stor Fejl, den bøhmiske Historiker Gindely har i sin Antipati mod ham set Beslutningen som et Udslag af hans Erobringslyst og hans Attraa efter at komme i Besiddelse af de rige Main- og Pfalzlande; den svenske Historiker Weibull har derimod forsvaret den med, at man ikke maa anlægge Nutidens Maalestok paa hin Tids Forhold, at Wien ikke var en Hovedstad som vore Dages Hovedstæder. Hovedsagen er dog utvivlsomt — hvad den tyske Historiker Struck har godtgjort, og ogsaa Professor Harald Hjärne i Upsala antydningvis har udtalt i Ordene: han satte sit Maal højere, jo mere han mærkede, at hans Kræfter voksede — hele den Ændring i hans Planer, der var foregaaet i Løbet af det sidste Aar. Opgaven for ham var ikke længere at tvinge Kejseren til en Fred, der blot sikrede Sverige, men at frembringe en ny Ordning af Tysklands Forhold. End ikke Tilstanden fra før 1618 tilfredsstillede ham længere, nu da den store Sejrr var vunden; han vilde omskabe Riget i kirkelig som i verdslig Henseende.

Han drog altsaa mod Vest fra Sachsen, først ind i Thüringen, saa fra dette Landskabs Skovhøjder ned i den rige Maindal. Han traf her et Land, hvor Protestanterne i Midten af det 16. Aarhundrede havde sat sig fast, men hvor den katolske Restauration allerede i Slutningen af samme Aarhundrede var blevet gennemført med streng Haand af Bisper, Abbeder og Jesuiter; træffende kaldte han det die Pfaffengasse. I Modsætning til hidtil var han nu i et af Katolikker behersket Land. I Hjertet af den frankiske Kreds,

i Würzburg, sluttede nord- og sydtyske Fyrster sig til ham, Afsendinge kom til ham fra Rigsstæderne, han dannede sig et helt Alliancesystem. Her begyndte han da paa egen Haand Tysklands Omskabelse ved en Sekularisation i Lighed med den, der paa Napoleons Foranledning gennemførtes i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Gejstlige Stifter og Klostergodser toges fra Bisper og Abbeder og skænkedes til adelige og Officerer. Han stod som den uindskrænkede Herre. Men mere end det, han lod sig hylde som Hertug af Franken og indsatte en hel ny Forvaltning, og Hyldingen skulde gælde ikke blot ham selv, men ogsaa hans Arvinger; dog tilføjedes der, at den skulde staa i Kraft, indtil der med Kongens Samtykke var truffet andre Bestemmelser. Af den Grund er det tvivlsomt, om han har tænkt sig her at skabe en Besiddelse for sin Slægt. Men hvad han sikkert har villet, har været at lægge en fast Grund for sine Bestemmelser om Tysklands Ordning og skaffe sig og Sverige Erstatning for hvad Ofre det havde bragt; nærmest tænkte han allerede nu paa Pommern som „Satisfaktion“.

Hans Tog gik videre mod Vest. Ved Juletid 1631 holdt han sit Indtog i Mainz og blev dér i Vinterkvarter i flere Maaneder. Træffende har Weibull sammenlignet hans Stilling her med Napoleons i Erfurt 1808, aldrig har i alt Fald en svensk Konges været saa imponerende som hans. Ved hans pragtfulde Hof samlede sig Fyrster og Afsendinge, og rundt om i Tyskland stod Hære paa i alt 80000 Mand rede til at lystre hans Vink. Uheldigvis véd vi kun lidet om hans Planer i dette Øjeblik. Antydningvis har han i en Samtale med en af de tyske Fyrster udkastet en Tanke, som vi lidt senere ser ham nøjere udvikle. Naar man derimod har ment, at han var optaget af at ville blive romersk Konge : blive valgt til Kejsersens Efterfølger, saa maa Formodningen herom afvises. Der foreligger vel en Optegnelse om hans Fredstilbud med et Punkt herom, men dens Oprindelse er ganske gaadefuld, og Oxenstierna bænægtede senere bestemt, at hans Herre havde haft sligt et Maal.

Saa meget bedre er vi da underrettede om hans Planer et halvt Aar senere. Han var fra Mainz brudt op mod Sydøst, var blevet hilset med Jubel i Nürnberg og Augsburg, havde slaaet Tilly ved Lech og holdt sit Indtog i München. I Juni 1632 sendte han Pfalzgreven August af Sulzbach til Kurfyrst Johan Georg af Sachsen for at forhandle med ham om Fredsbetingelser. Det er ikke saa meget Ordningen af Forholdet til Kejseren, der træder frem i denne

Instruks, som dels Organisationen af de evangeliske Stater i Tyskland, dels Sveriges egne Krav. Med Hensyn til det første Punkt møder os da her den Tanke, som vi ovenfor sigtede til, og som ganske sikkert har været den centrale for ham i hele 1632. De tyske evangeliske Stænder skulde til Sikkerhed for den kommende Freds Overholdelse danne en særlig og væbnet Helhed, et corpus formatum armatum, i Spidsen for hvilket skulde staa en Direktor, og denne Direktor skulde den svenske Konge være. Vel kunde ogsaa en anden blive det, naar hele Forholdet til Sverige var ordnet, men i alt Fald maatte der være et fast Forbund mellem Sverige og det evangeliske Korpus. Saaledes havde han villet sikre paa én Gang de evangeliske Stænder og Sveriges Indflydelse eller Overherredømme over dem. Som Gustav Adolf i Mainz minder om Napoleon i Erfurt, saaledes har han foregrebet den franske Kejsers Tanke om Rhinforbundet og dets Protektor. Men han vilde andet og mere. Den nævnte Instruks deler de Lande, som han holdt besat, i forskellige Klasser, de evangeliske som han har befriet med Vaabenmagt, og de katolske, som han har erobret fra Fjenden; de tilhører alle, men især dog de sidste, ham og Sveriges Krone med Krigens Ret, paa enhver Maade er de hjemfaldne til ham og Sverige. Dog tilføjede han, at det ikke var hans Hensigt at beholde alt med Vaabenmagt eller bide sig fast i det med Tænderne; naar man først anerkendte hans Ret, vilde han forhandle om, hvad han vilde lade sig nøje med.

Dette er Erobrerens Tale, og her ser vi det Synspunkt, ud fra hvilket han havde ladet sig hylde til Hertug i det katolske Franken. Men bagved laa ham ogsaa et Sejrstog uden Mage, bagved sikkert ogsaa Følelsen af, hvor uendeligt meget han havde ovet og hvor meget det evangeliske Tyskland stod i Gæld til ham politisk og religiøst. En Regel havde han bevaret for sin Handlemaade lige fra Landgangens Dage. I den ovfr. nævnte Optegnelse fra 1633 ytrer Axel Oxenstierna: Momenta temporum har altid været Fundamentet for Kongens Intention. Saaledes havde det været 1630, saaledes var det 1632. Det er en af Hovedegenskaberne ved Gustav Adolf som Statsmand, at han aldrig blot lod sig beherske af sine Tilskyndelser, men rettede sine Planer efter hvad Tidsomstændighederne, momenta temporum, bød.

De Junidage 1632, hvor han udfærdigede den nævnte Instruks, betegner hans Højdepunkt. Kort efter stod Wallenstein, der paa ny var bleven Kejsereus Generalissimus, med udstrakt Myndighed tru-

ende over for ham. Ved Nürnberg mødtes deres Hære i Septbr. Kongens Stilling var omgivet af Fjenden; for første Gang under Felttoget var Initiativet ikke længere hans. Netop fra disse Dage er bevaret en Række Fredsbetingelser, som Oxenstierna har opsat og efter al Rimelighed faaet sin Herres Samtykke til. Der tales i dem ikke om det evangeliske Korpus, sikkert dog ikke fordi Tanken derom var opgivet, men fordi det skulde være en indre Sag for de evangeliske og derfor holdes uden for Forhandlingerne med Kejseren. Derimod udkastes Planerne for Ordningen af hele Tysklands Forhold. Restitutionsediktet af 1629 skulde ophæves, de forjagne Fyrster genindsættes, Religionsfreden og den verdslige Fred fornyes uden al Tvetydighed. Dog skulde Sætningen: *cujus regio ejus religio* ikke længere gælde, Undersaatternes Tro skulde ikke længere være afhængig af deres Fyrsters; den augsburgske Læres Bekendere skulde have Religionsfrihed overalt i Riget. I de kejserlige Arvelande skulde Tilstanden fra før 1618 genoprettes. Sverige skulde have Pommern, og forskellige andre Territorialforandringer foregaa i Riget. Disse Fredsbetingelser tyder paa, at Gustav Adolf havde erkendt Stillingens Farer, og det bør fastholdes, at han hellere vilde gaa til Indrømmelser for sit eget Vedkommende end for de tyske evangeliske. Han havde givet Afkald paa Franken og de katolske Lande, men forbeholdt sig Pommern; her havde han valgt sig sin „Satisfaktion“, den, som Oxenstierna senere delvis hævdede og forøgede med Bremen og Verden, og som var i nøje Sammenhæng med hele Vasættens Østersøpolitik. Ret betegnende er dog ogsaa et andet Punkt i Instruksen. Han vilde vinde Wallenstein, som allerede tidligere havde staaet i en halv Forhandling med ham; han skulde være Hertug af Franken, det Land, som Sverige besad med Erobrerens Ret.

Disse Betingelser blev Gustav Adolfs sidste Fredstilbud. Wallenstein vilde ikke indlade sig paa Forhandlinger og vandt en Sejr over sin Modstander. Kort efter stod Slaget ved Lützen. Momenta temporum eksisterede ikke mere for Gustav Adolf.

Det 17. Aarhundrede kom til at være Vidne til endnu en Landgang af en Fyrste i et fremmed Land, der fik en fuld saa afgørende Betydning for Europas Skæbne som Gustav Adolfs. Det var Vilhelm III af Oraniens i England i Novbr. 1688. Som Gustav

Adolfs betød en Standsning af Habsburgs Overmagt, saaledes blev Vilhelm III's en Standsning af Ludvig XIV's og Boubonernes Vælde. Og heller ikke da savnedes religiøse Motiver. Den ivrige Calvinist hadede den Fyrste, der 3 Aar i Forvejen havde ophævet det nantiske Edikt. En Sammenligning mellem de to Personligheder, der vendte den historiske Gang, turde ikke ligge fjern.

Ogsaa om Vilhelm III's Bevæggrunde har der længe været Tvist; det tør vel dog nu siges at staa fast, at han har været Sjælen i Europas Forbindelse med Ludvig XIV og klar over Rækkevidden af den Kamp, han var med til at indlede, klarere end maaske Gustav Adolf. Dog har han ikke vakt og kan ikke vække den Sympati som denne. Det er ikke, fordi han savnede en alvorlig Religiositet; ogsaa han følte sig kaldet af Gud, nok saa meget som Gustav Adolf, streng Calvinist som han var med Troen paa Guds Forudbestemmelse. Ikke heller er det alene, fordi han ikke var nogen fremragende Hærfører og derfor ikke kunde skabe den Nimbus, som den store Sejr giver. Meget mere ligger det i hele hans Personlighed, skabt af hans Natur og hans Udvikling. Fortrykt havde hans Barndom og Ungdom været, Tilsidesættelsen havde groet sig fast i ham, altid blev han den melankolske og tavse Mand, der ikke gav sig hen, og hvis Heflighed ikke mildnedes ved naturlig Ynde.

I Modsetning til ham staar Gustav Adolf som en af Verdenshistoriens mest lysende og dragende Skikkelser, og Sympatien hemmes ikke ved hans Heflighed eller brændende Ærgerrighed. Stærkest har maaske Samtiden følt sig betaget af det usædvanlige og ny ved ham. Han repræsenterer Nordens Indtog i Verdenshistorien for første Gang siden Normannernes Dage, han gjorde paa dem, der saa' ham eller hørte om ham, netop dette usædvanlige og ny Indtryk af Norden, den imponerende, legemlige Skikkelse, kronet med det guldgule Haar, Løven fra Norden, som han kaldtes. Han betog Samtid som Eftertid ved Harmonien imellem Følelse og Pligt, ved sin dybe Religiositets ideale Farve, ved Statsmandens Talent og Energi, ved Hærførerens nyskabende Evner. Man fristes til at sige, at var han født i Oldtiden, vilde Kunsten have overgivet os hans Billed i en Idealskikkelse, og at hvis han havde hørt Middelalderen til, Legenden vilde have bemægtiget sig ham. Inden for sit eget Aarhundrede er han den mest betagende politiske Personlighed. Han overstraalet Cromwell som Vaarens Friskhed Vinterens Mørkladenhed, han kunde elskes, som Wallenstein og Ri-

chelieu frygtedes, han var i sin naturlige Storhed mange Hoveder højere end Ludvig XIV i sin pompøse, beregnede Værdighed. Og endnu ét. Han har haft Lykken i sin Sold, Lykken, der maaske viste ham den største Gunst ved at bortrive ham, før hans Stjerne var dalet. Han havde i Novbr. 1629 udtalt: Jeg ser mig selv ingen Ro at have at forvente før den evige Ro. Disse gribende Ord er først og fremmest et Udtryk for hans dybe Pligtfølelse. Han havde paataget sig en Opgave, udførte et Kald, som han vilde sætte sit Liv ind paa. Men hvor stemmer det ikke med hans politiske Tankegang! Maalet er ikke fast, det flytter sig efter Omstændighedernes Udvikling. Der er trods al Harmoni en Uroens Understrøm i hans Sjæl. Han har i sig Vasaættens Uro, den Uro, der faar sit Udslag i Erik XIV's Afsind, i Kristinas Lunefuldhed, i Sigismunds religiøse Fanatisme, lige saa vel som i Gustav Vasas dristige Oprørsaand, i Karl IX's vidtspændende Ærgerrighed og i Gustav Adolfs vekslende, men altid storladne Tanker.

J. A. FRIDERICIA

RIDDER ROLAND

ROB. BROWNING'S Vers „*Childe Roland to the dark tower came*“ giver et lærerigt Indblik i den digteriske Fantasis Virkemaade; de viser, hvor ringe et Stød, der kan sætte den i frugtbart Røre, og hvor uensartet Stof den kan samle til en Helhed. Han har en Dag nynet paa Folkeviselinien fra *King Lear*: „Ridder Roland kom til det mørke Taarn“; den bider sig fast i ham, vækker hans Opmærksomhed, sætter hans Tanker i Fart. „Det mørke Taarn“, det klinger uheldsvangert og truende! Og hvad vilde Ridder Roland i det mørke Taarn? En Følelse af Nysgerrighed og Uhygge bliver levende i Digteren; fra denne Kærne skyder Fibre af Handlingsmuligheder ud og Uhyggeminder trækker sammen som Skyer før Regn, Minder, som ikke har noget med hinanden at gøre. „Det mørke Taarn“: han ser pludselig for sig en Taarnbygning, han engang har set i Carrara-Bjergene. Saa viser der sig et Maleri, han huskede fra Paris, og et Tapet i hans Stue, hvorpaa en rød Hest stod og gloede frem bag en brun. Saa er Opløsningen mættet og Krystallisationen sker; Fantasien bliver selvvirksom og skaber Handling og Billeder over den givne Stemning.

Roland er ude paa en *quest* som Ridderne af det runde Bord; han skal søge det mørke Taarn og dyste der. Aar igennem har han forgæves ledt efter det vidt om i Verden. Endelig træffer han en Dag en gammel Mand, der viser ham Vej. Det er en modbydelig, hvidhaaret Krøbling; Ridderen skønner straks, at han er sat paa Vejen for at lægge Snare for Folk og lokke dem til deres Fordærv ned mod det mørke Taarn. Han ser, hvor ondt den gamles Øje

skæver til hans, hvor det tilbageholdte Grin fortrækker hans Mundvige; han gætter, hvilken kranieagtig Latter Krøblingen vil slaa op, og hvor han for Tidkort vil skrive Ridderens Gravskrift i Vejstøvet med sin Krykke, hvis Roland følger hans Raad. Men han gør det, helt føjelig, uden Frygt eller Stolthed, uden nyvakt Haab, nu da Maalet er i Sigte, blot med en mødig Glæde over, at det omsider kan blive forbi, med opblussende Længsel efter Undergang. Han følte sig som en syg Mand, der ligger som død og hører sine Venner trække Vejret friere og røre paa sig og drøfte Jordefærden; han ønsker blot, han ikke maa gøre deres ømme Omhu til Skamme og leve videre. Roland havde lidt saa længe paa sin Færd, han havde saa tidt hørt, at det vilde gaa ham ilde som de andre Riddere, der havde søgt det mørke Taarn, nu følte han kun rolig Fortvivlelse, og det tyktes ham bedst at gaa til Grunde som de andre.

Dagen havde været tung og øde, nu dunkledes den yderligere mod Aften, men skød en barsk rød Straale ud, som den lo ved at se Sletten fange den vejvilde Ridder. For Stien var pludselig bleven borte, Landet var graa Slette rundt om ud til Synskredsens Rand, en lurvet forsulten Slette, hvor intet trivedes. Man skulde tro, Klinte og Vortemælk kunde have ynglet frit der, men alting var armt, goldt og forvrænget; Dommedags Ild maatte til for at læge dette Sted og forkalke dets Jord. Naar en pjaltet Tisselstængel løftede sig over de andre, var dens Top hugget af; de sure sortladne Skræppeblade var hullede og forrevne, som om et ondt Dyr havde trampet hen over dem og maset Livet af dem. Græsset voksede sparsomt som Haar paa spedalskes Hoveder, kun tørre tynde Straa stod som Prikker i Mudderet, der saa' ud, som det var æltet med Blod. En stiv, blind Hest, saa mager, at alle dens Knogler stirrede frem, stod sløvt her, hvor den saa var kommen fra: maaske et Udgangsøg fra Djævelens Stald. Den kunde lige saa godt være død som levende, som den stod og strakte sin røde, kluntede og tynde Hals, med de lukkede Øjne under den rustne Man; den var saa ynkelig og sært forvrænget at se paa; han kom til at hade den: den maatte være ond for at fortjene en saadan Pine.

Roland tvinger sine Tanker bort fra Ødet om ham, tilbage mod sine Minder. Som en Mand kræver Vin før Kampen, ønsker han at styrke sig ved et Drag af Fortidens lykkeligere Syn. Han ser for sig et Par af sine Venner, et rødmusset Ansigt under

gyldne Krøller, en frejdig ung Riddersmand. Men Hjertets nye Ild gaar straks ud: hvordan gik det disse Venner? Den ene vanæret, den anden saa' han lide Forræderstraf under Bødlens Haand. Saa heller tilbage til den trøstesløse Flade, hvor der ingen Lyd høertes, intet Syn var at se, saa langt Øjet kunde række. Pludselig krydses hans Vej af en lille Bæk. Den kom saa uventet, som en Slange kommer. Ikke døsigt og trevent, svarende til den tunge Graaning rundt om, nej, den fraadede forbi, som om den havde været et Bad for Djævelens glødende Hov, dens vrede sorte Hvirvler var spyttede over med Skumstriber og Skumflager. Den var saa ussel lille og dog saa hadsk. Langs den knælede vantrent Ellekrat og gennemblødte Pile kastede sig ud i den som en Skare Selvmordere i stum Fortvivlelse. Han vadede over den, og ved hvert Skridt — hvor han var ræd for at sætte sin Fod paa en død Mands Kind eller at føle sit Spyd indviklet i Ligets Haar eller Skæg, naar han ledte for sig efter Huller. Det var maaske en Vandrotte, han kom til at gennembore, men det lød som et lille Barn skreg.

Glad var han, da han naaede den anden Bred. Men Landet blev ikke hyggeligere der. Han saa' et Sted, hvor den fugtige Grund var trampet til Søle, som om der havde staaet en rasende Kamp. Saadan kunde Tusser slaas i en forgiftet Dam eller Vildkatte i et rødglødende Jernbur. Og hvorfor havde de netop kæmpet der paa et afgrænset Sted? og hvordan kunde det være, at der ikke førte nogen Fodtrin hen til Kamppladsen?

Og lidt længere fremme: hvorfor stod det Redskab der? — et Hjul eller en Harve, en, hvorpaa Menneskelegemer kunde spindes ud saa tyndt som Silke. Den saa' aldeles ud som et Helvedes-Redskab, der var forglemt paa Jorden eller var bleven bragt op for at faa sine rustne Staaltænder skærpede.

Saa kom der et Stykke Jord, hvor der engang havde været Skov, der stod fuldt af Træstubbe, saa havde der nok været Mose, nu var det rent fortvivlet og ødelagt Grund. Og længere henne sid Jord og Dynd og Grus, Sand og den skære sorte Goldhed. Saa Udslet af kraftigt Ugræs i stærke giftige Farver, og Pletter, hvor Jordens Magerhed brød ud i Mos og Ting som Bylder, og en vissen Eg med en Spalte som en forvreden Mund, der sprænger sine Vige, mens den gaber ad Døden og dør af Rædsel i Skriget.

Og stadig lige langt fra Maalet. Kun Aftenen at se ud over Landet, intet der kunde vise Vej. I det samme sejlede en stor

sort Fugl forbi og strøg hans Hue med sine brede Dragevinger. Var det Vejviseren?

Han saa' op og blev vaer trods Skumringen, at Sletten var veget for en Rundkreds af Bjerger, hvis man kunde kalde dem Bjerger, de hæslelige Højder og Hobe, der havde lusket sig om ham. Hvordan de saadan havde overrasket ham, forstod han ikke, endmindre, hvordan han skulde slippe fra dem. Men han følte som en Erindring om en eller anden lumsk og ond Streg, der var bleven spillet ham, maaske i en led Drøm. Videre kunde han da ikke komme den Vej. Men lige som han var ved at opgive det, mærkede han et Klik, som naar en Fælde smækker i. Han var fangen!

Og paa en Gang foer det brændende gennem ham: Her var Stedet! De to Banker til højre som to Tyre, der tvinder deres Horn sammen i Kamp, og til venstre det høje skallede Bjerg . . . Fæ, han var! Laa ikke selve Taarnet der i Midten? Det runde, sammentrykte Taarn, blindt som Daarens Hjerte, bygget af brune Sten, uden sin Lige i hele Verden!

Kunde han ikke se? Jo, for det døende Solsæt flammede gennem en Spalte i Skyerne, hvor Højene laa som Kæmper ved en Jagt med Haand under Kind og ventede at se Dyret faa Naadestødet. Kunde han intet høre? Det larmede alle Vegne. Det ringede som en Klokke, stærkere og stærkere. Det ringer ind i hans Ører Navnene paa hans fortabte Forgængere og Fæller, hvor dén var stærk og dén var kæk og dén var lykkelig, men alle var de forlængst borte og slagne. Et Øjeblik klemte Døds klokken over Aars Lidelser. Og der stod de rækkevis langs Højsiderne for at se hans Undergang. Han saa' dem i Flammeskær og kendte dem alle.

Og dog satte han frygtløs Hornet for sine Læber og blæste: „Ridder Roland kom til det mørke Taarn“. —

Man har haft travlt med at finde dybere Mening og filosofiske Lærdomme i Brownings Digt. Og som i andre Digte kan man lægge Lære derind i efter sit Behov. Men det er næppe Brownings Mening, man træffer. Digtet, der blev til i én Støbning paa én eller tre Dage — endda det er skrevet i stærkt rimbundne Vers — har ikke dybere Filosofi end Poe's „*Fall of the House of Usher*“. Det er som dette en ren digterisk Fantasi over Uhyggefølelsen. Det er denne Stemning, der fastholdes og varieres og knyttes til andre dumpe og knugende Følelser, Afsky og Lede, Haabløshed og træet, halvtspottende Selvopgivelse. Lysere Toner prøver at kæmpe sig frem, men slaas ned. Farverne stemmes sammen i

graat og sort kun med enkelte blodrøde Strøg. Det ydre og det indre, Tanker og Minder, Land og Himmel, Syn og Lyd forbinder sig i én Uhyggeharmonie. I udflydende flade Linier eller i kantede og vrængede, i død Stilhed, i hvæsende Hvislen eller i hamrende Larm gemmes stadig den samme Stemning. Den bliver dybere, hurtigere og voldsommere mod Slutningen, til pludselig en lys og frejdig Tone af Manddom bryder frem af den tunge Musik som den klare Sol af mørke Skyer.

Stemningen er udtrykt i den Række Billeder og Tanker, der overdaadig er vokset ud af de tilfældig sammenførte Erindringer, hvormed Digteren begyndte. I mange af de nye Billeder og Indfald findes der sikkert mer eller mindre bevidste Minder eller sjælelige lagttagelser (som i den onde Drøm og Fornemmelsen af Fælden, der slaar i), men Fantasien har aabenbart lagt det meste til og omformet og udvidet Erfaringsindtrykkene, saa der er skabt noget helt nyt. Man kan skønne det i Hesten, hvis Forbillede næppe har været saa grotesk ynkelig og uhyggelig.

Der findes ogsaa i nordisk Digtning en ren Uhyggefantasi, Jonas Lies „Kværnekallen“. Dennes Tilblivelseshistorie (fortalt af Erik Lie i „Samtiden“, 1893) viser endnu skarpere, hvilke sære Krumspring Fantasien kan gøre og hvor langt Digtet kan ligge fra Motivet. Af et ubehageligt Ophold i Rom, en gammel grim Tjenestepige og en vild Smædevisse, sunget paa Gaden om Natten, skabes en norsk Elvs kogende og malende Hvirvel og dens skurende og skogrende Jættesang, der lokker og drager Pigeforføreren i Dybet.

NIELS MØLLER

HENDRIK I BAKKEN

KAPITEL AF EN FORTÆLLING

LOKKEN halv ni, da Karlene kom hjem i Gaarden med deres Hestespand for at bede og spise Formiddagsmellemmad, sad Hendrik inde for Bordenden i Færd med sin Frokost.

Et brunet Lammehoved stod og dampede og duftede foran ham, og efter at han med et Par af sine umaadelig store og krogede Fingre havde taget Skraaen ud af Munden og lagt den til Afsvaling paa en Kant af Vindueskarmen, huggede han ind paa det varme Kød med en stor Paalægskniv uden at gøre Brug af den Gaffel, der var lagt til Rette ved hans Tallerken.

Midt paa det hvidskurede Bord stod Folkenes Mellemmader, to og to oven paa hinanden, i en lang Række. Nede for den anden Bordende sad Niels Hjorddreng med et Stykke fedt Spegeflæsk og en Skaal kold Mælk foran sig. Han havde haft saa meget at udrette til Morgen, at han var bleven et helt Maaltid bagefter og først nu fik Tid til at spise Davre.

Plovkarlene og Tærskeren kom ind, og Niels maatte rejse sig for at de to af dem kunde sætte sig om paa Bænken; Anders Forkarl og Jørgen Andenkarl satte sig paa Langskamlen.

Kort efter kom ogsaa Pigerne og de to tiaarige Tvillingbrødre Ole og Jakob. — De blev næsten en hel Forsamling, da de alle fik sig sat til Rette omkring Bordet.

Og dog var der saa stille i Stuen, saa man kunde høre hver Gang det gamle Bornholmerur humpede af Sted paa sit ene Ben.

Den muntre Trine-Indpige var kommen til at sidde ved Siden af Jørgen, og han kunde ikke helt dy sig for at knibe hende lidt i Siden og dikke hende ved Ærmegabet. Men hans Medtjenere saa' bebrejdende paa ham, -- omtrent som han kunde have forstyrreret dem i at bede Fadervor eller bekende Troen, og han fik tydelig at forstaa, at her var ikke Stedet at fjase eller ægge til Løjer og Latter.

Kort efter forlod Trine den farlige Plads ved Jørgens Side og gjorde sig, med Mellemmaden i Haanden, et Svinkeærinde hen til en Bunke Garnnøgler, der hængte paa en Krog under Bjælken; og saa var der atter saa rolig en Tid, saa det saa' ud, som der ikke var en eneste, der tænkte paa andet end tygge og synke, — synke og tygge.

Ogsaa Niels Hjorddrengs Kæber var i travl Virksomhed. Han førte stadigvæk det ene Flæskebid til Munden efter det andet, og allerede i det Øjeblik den hvide Tærning tog Vejen fra den Brødkive, han skar den paa, og op til hans stærke blanke Tænder, løftede han hele Overkæben og Næsen saa højt i Vejret, at Øjnene forsvandt i Hovedet paa ham, og det kunde se ud som det nævnte Ansigtsparti aldrig kunde komme paa de rette Hængsler igen. Naar han imidlertid først var kommen saa vidt, at han havde faaet Flæskebidet imellem Tænderne, saa brugte han Tyggeredskaberne paa en saa eftertrykkelig Maade, at Ørene formelig flakkede og flaksede paa ham og Pandehuden og Haaret bølgede frem og tilbage over Hjerneskillen som en Rugmark i Blæsevejre. — Ogsaa Munden var som af Lave. Den vred sig med de forunderligste Grimasser snart til højre og snart til venstre, snart var den skæv og nedtrukken og snart igen blev den strakt lang og smaskende frem som en Grisetrut.

Man saa' der skyllede en Bølge af indeklemt Latter og Lystighed ned over de spisende Folk.

Schwabe og Tøndetærskeren, der sad paa Bænken, havde vendt sig om og lod som de kiggede ivrige ud af Vinduet. Derved blev det *dem* muligt at dølge deres latterfortrukne Ansigter. Anders Forkarl var den, der sad nærmest Hendriks Bordende. Han stoppede den ene Hjumpel Ostemad i Munden større end den anden og tyggede saa det knaste efter. Han var helt ildrød i Kinderne og havde svulne Aarer paa Halsen og i Tindingerne.

Jørgen havde under Anstrengelsen for at kvæle et Latterud-

brud faaet nogle Brødkrummer i den gale Hals. Han sad nu bortvendt og krumbøjet og hostede sin Fortvivlelse væk.

Sønnen Jakob, der havde Plads paa Bænken i Nærheden af Niels, sad og vimsede om med Hovedet og Overkroppen og trippede rundt med Fødderne under Bordet i fornøjet Uro. Han fniste og tiskede, mens Smilet bredte sig over hele hans lyse Ansigt. — Han var lige saa henrykt over at se paa Niels' Fagter som over at vise Karlene, at han var med i deres lønlige Moro.

Den eneste rolige var Tvillingbroderen Ole. Han sad ligesom lidt for sig selv og tog tilsyneladende kun Vare paa sine to store Rundenommer.

Først da Jakobs Lystighed begyndte at blive noget højrøstet, vendte han sit tunge Ansigt om imod ham og sagde lavt, men strengt:

„Du skulde hellere lade det Fniseri være; — — for du kan vel nok se, hvem det er han gør Nar af!“

Da var det først, det faldt Jakob ind at se op for den anden Bordende, hvor Faderen sad. Og da han havde gjort det, blev han blussende rød og skamfuld. Nu saa' han nok, hvad Niels' Minespil skulde betyde.

Thi akkurat som Niels havde gabet op, naar der var en Mundfuld i Vente, og løftet Næsen og Kæberne af Led, løftede Hendrik paa sin store Overmund og paa sin svulne, blaarøde Næse. Akkurat som Niels havde trukket Skindet op over Panden og flakset med Ørene, saa gjorde ogsaa Hendrik, og akkurat med de samme sindssvage Grimasser og smaskende Lyde foregik Madens Tygning og Synkning.

Da Jakob saa' sin Far sidde der for Bordenden, uden at ane, hvordan de lo ad ham og havde ham til Bedste alle sammen, følte han et pinefuldt Ubehag ved at se paa Faderens Grimhed og sære Fagter og tillige en skamfuld Bedrøvelse over, at han selv havde været med til at le deraf.

Imidlertid fik Anders Forkarl givet Niels et hemmeligt Vink om at holde op med Løjerne. Han lod ham forstaa ved en vel-talende Blinken og Blunen med Øjnene, at det ellers ikke længere var muligt for Karlene at kvæle den Latter, der sad og rystede i dem og hvert Øjeblik truede med at sprænge de kunstige Skranke. Og da Niels nu ogsaa var bleven færdig med sin kolde Davre, standsede Løjerne af sig selv.

Ogsaa de store Mellemmader der nede midt paa Bordet var nu

forsvundne, og Anders Forkarl begyndte at rage rundt med Tæerne inde under Bordet for at finde sine Træsko.

Da det var lykkedes, skubbede han sine gul- og blaastribede Perlemuffediser et godt Stykke længere op paa Bluseærmerne og trak saa sit store Landmandsur op af Vestelommen.

„Ja, saa var 'et nok ikke her En skulde være længere,“ sagde han og snoede lidt paa sig.

Men han rejste sig ikke. Han skottede bare et Par Gange op til Husbonden.

Der var Tavshed over hele Linien.

Efter en lille Stunds Forløb trak Anders som halvt i Tanker igen Uret op af Lommen, og efter at han atter havde gemt det, henvendte han sig med synlig Overvindelse til sin Hnsbond:

„Ja, hvad mener du, Hendrik, — kan 'et nytte noget at lide paa Vejret?“

Hendrik var netop i Færd med at pilke Øjet ud af sit Lamme-hoved. Da han havde faaet fat paa det, holdt han om det med tre Fingre, dyppede det godt i Saltkarret og løftede saa Næsen omtrent midt op i Panden, idet han gabede efter det.

Men om han havde hørt Karlens Spørgsmaal, skulde ingen blive klog paa.

Anders harkede forlegent og drejede sin Lue mellem sine bar-kede Fingre. De andre Karle vekslede nogle fornøjede Øjekast med hverandre, medens Niels først keg op mod Hendriks skyede Pande og derfra op mod Himlen:

„Det er endda nogle fæle sorte Blaanner, der er oppe i Dag. — Det kunde gerne se ud til Torden.“

Saa snappede han sin Kasket og smøg ud af Døren med et skælmsk og skalkagtigt Smil om sin Mund.

Da der atter var forløbet nogle Minutter og Tavsheden stadig var lige stor, fik Anders sig omsider til at rette et nyt Spørgsmaal:

„Ja, tror du saa, det kan nytte vi gaar hen og letter paa Havrekærvne, eller skal vi blive ved at pløje?“

Hendrik slikkede sig om Munden efter det fede Lammeøje, tørrede sine Fingre af nede paa sine Bukseknæ, og da det var gjort, drejede han Ansigtet ind mod Stuen og spyttede med en foragtelig Mundvridning langt hen ad Gulvet — Ptøjh!

Forkarlen værdigede han ikke saa meget som et Øjekast, end-sige et Ord.

De andre Karle befandt sig ikke vel. — For at kunne give deres indestængte Munterhed Luft rejste de sig fra Bordet og traskede ud ad Døren, — den ene bag den anden.

De slentrede hen over Gaardspladsen, medens de snakkede ivrigt og lo saa stærkt, at man kunde se det paa Ryggen af dem. Først henne ved Stalddøren skiltes de. Tøndetærskeren tog Vejen ad Laden til for at gaa i Gang med sit Udlæg, men de to andre tog Situationen med stor Ro.

Sæd og Skik fordrede, at Forkarlen var den, der først førte sit Hestespand ud af Stalden, følgelig havde de intet andet at gøre end se til at faa Tiden til at gaa paa mageligste Maade indtil Anders kom, — hvad de haabede maatte vare noget. Med en frisk Skraa og et Knippe Halm til Sæde skulde de vel holde Humøret vedlige.

Anders havde rejst sig sammen med de andre Karle. Han var bleven tilbage i Stuen og stod nu nede ved Indgangsdøren med en Haand om hvert Hjørne af Bordpladen.

Men Svaret, han ventede paa, kom stadigt ikke.

Deroppe for Bordenden sad Husbonden og pilkede sine Tænder med en tilsnittet Tændstik. Han var næsten at se paa som en stor graa Kampesten og saa tavs som den.

Efter en Stunds Forløb rejste han sig og gik hen til Chatolklappen, og her begyndte han paa en syndig Køromkring.

Alle, baade smaa og store Skuffer, blev trukket ud og gennemrodede paa Kryds og tværs. Hans store, uformelige Hænder fór rundt saa uberegnelige som et Par løsslupne Lænkehunde. — Saa snart den ene Skuffe var gennemrodet og smækket i, tog han fat paa den næste.

Helt tillukket var der dog ingen af dem, der blev; thi der var stadigt et eller andet Stykke af Indholdet, der ligesom fortrædiget holdt en Sprække aaben, hvorigennem det kunde række Tunge ad Fredsforstyrren. Her var det et Silketørklæde, hist et Par Muffediser, her en Ville Uldgarn, han havde filtret sammen, og hist igen var det en Traadrulle eller et Par Strikkepinde.

Der var mange og højst forskellige Ting, der nu bag Chatolklappen kunde sidde og kigge til hverandre fra Sprække til Sprække, og þeklage sig over den Klemme, hvori de var kommet.

„Er 'et dine Brillen, du leder efter?“ vovede Anders sig til at spørge.

Heller ikke herpaa svarede Hendrik.

„Ja, for hvis det er *dem*, saa ligger de i den øverste Vin-dueskarm.“

Hendrik vendte sig og saa' i den angivne Retning, og uden Antydning af nogen Taknemlighed gik han hen og tog Brillerne og satte dem saa ilfærdigt op at ride paa Ryggen af sin store Næse. Derpaa greb han Gaarsdagens Avis, som laa henslængt midt paa Bordet, og satte sig saa med et kluntet Bumb ned for Bordenden igen.

Anders skævede uroligt og bønfyldende op til ham:

„Mon da nu — for Fa'en — ikke den Besked kunde plumpe fra ham, inden han kommer rigtig i Sæde med den Avis?“ tænkte han, „for det kender En jo nok, — det er jo noget, En har erfaret saa tit, at falder han først i Ro med *den*, saa kan En s'gu lige saa gerne forsøge at perse Honning af en Skruptudse som Svar af goden Hendrik!“

Karlen knystede og kremtede og snød sin Næse saa det skrattede efter for at henlede Opmærksomheden paa sig, men det havde ingen Indflydelse. Omsider overvandt han sig da til at spørge endnu en Gang:

„Ja, hvad var 'et saa, du vilde have vi skulde give os til at bestille?“ Han strammede sig op i Ryggen. — „Ja, for det fik En jo endnu ingen Besked paa!“ I den sidste Vending forsøgte han at luften sin indestængte Harmen en Smule.

Denne Ulejlighed kunde han have sparet sig. Han opnaede intet som helst dermed.

Hendrik havde sat sig til Rette oppe for Bordenden og gav sig til at udbrede sin Avis foran sig. Han gjorde det paa en egen langsom og eftertrykkelig Maade som en Mand, der har Tid og Vilje til at gøre sine Sager godt og grundigt. Under Bordet spilede han Knæene vidt ud fra hinanden, og Albuerne lige saa vidt over Bordet, stablede saa begge sine knyttede Hænder oven paa hinanden omtrent midt paa Avisen, og oven paa dem igen lagde han sit bebrillede graa Hoved til Hvile. Saa var han færdig til at tage fat paa sit Dagblad.

Der stod saa Anders.

„Ja, nu kan En saa Fandentamig! spørge saa højt og saa tidt og saa galt En vil, for nu véd En s'gu nok En faar ingen Besked. — En har jo ikke for ingenting tjent Hr. Hendrik i en to-tre Aar.“

Anders' Sind var i stort Oprør. Der var Bølgegang og høj Sø i hans Tanker, men videre kom Raseriet jo heller ikke.

„En kan jo vel, paa eget Beram, hitte paa noget Arbejde, men det gaar jo altid saadan, at det, som en anden tykkes det er klogest at give sig til, det er s'gu altid lige akkurat det modsatte af, hvad Monsør Hendrik vil have udrettet.“ Anders nikkede bekræftende til sine egne Tanker, „ja, Gu' ja! — saadan gaar 'et s'gu! — saadan plejer 'et at gaa!“

Anders vred lidt paa sig, gav sig i Knæene. Han var raad-vild og vidste hverken ud eller ind.

Men som nu hans Øjne fór fra den halsstarige Knark deroppe for Bordenden og ud til de to flirende Karle, han kunde skimte med Hænderne i Bukselommerne, ude bag den halvaabne Stalddør, vaagnede der med ét en stærk Trang i ham til at trodse og gaa paa tværs:

„Hvad om En nu for en Gangs Skyld blev staaende her, hvor En staar, saadan lige saa stille, — ja uden, min Sæl, saa meget, som at røre sig af Flækken. — Det kunde egentlig være Løn som forskyldt, det. — Og ogsaa kunde det være ret pudsigt en Gang at se, hvor længe han kunde holde sig, — hvor længe det kunde vare, inden han gav sig, han, den hundske Patronasje, han er!“

Og følgende denne Indskydelse blev Anders staaende støt og stændigt paa den Plet, han stod paa.

Der forløb nogle Minutter i stor Stilhed, saa slog det gamle Bornholmerur Kvarterslag.

„Nu er den et Kvarter over ni,“ sagde saa Anders. Hans Stemme havde en Understrøm af hoverende Overlegenhed.

Hendrik spyttede, vendte sin Avis og læste videre.

Ude fra Køkkenet kunde man høre Kvindfolkene rumstere. „Nu svies Vællingen!“ — var der en der raabte. „Ih, Jøsses, endda! Saa tag den af — tag den af!“ raabte en anden.

Og snart hørtes travl Trampen frem og tilbage over Murstensgulvet, Skramlen med Ildtang og Komfurringe, og Skraben og Skrubben i Gryder og Kasseroller. Et Jag og en Travlhed, der stod i stor Kontrast til den ørkesløse Ro og Stilhed, der herskede i Dagligstuen.

Anders følte sig helt kry og i godt Humør ved den Beslutning, han havde taget.

„Ja, nu skal du se Løjer, Monsjø. — nu skal du bare se Løjer! — Det her, det havde du nok ikke ventet af mig, — nej, det havde du vist ikke. „Han stropper nok af Sted hen til hans Arbejde,“ tænkte du. — Men ser du, det bliver Løgn, min

Far! Det skal blive Løgn for *den* Gang! — En skulde vel ogsaa være parat til at bisse af Sted til Marks, naar En ikke kunde vide sig sikker for, om ikke du en Stund efter kunde komme og skælde En Huden fuld, fordi det var forkert Arbejde, En havde taget fat paa. — Næjh, det skal blive Løgn, min Far! Det skal blive Løgn!“

Og Klokken slog halv ti, og Anders følte sig stadig rigtig vel oplagt og ved godt Humør.

„Ja! — Hendrik! — Nu slog Klokken halv ti. — A ved ikke om du har hørt 'et.“ —

Det skulde Anders mene lød ret uforknyt, og han saa' sig nok saa frejdig om, i det samme han talte.

Hendrik sagde ingenting, men et Øjeblik lettede han paa sit graa Hoved og saa' hvast paa Anders. Da han bøjede sig ned over Avisen igen, forekom det Karlen, som om han saa' en lille Antydning af et haanligt Smil i Husbondens ene Mundkrog. Det forekom ham, at det var der, — et Øjeblik, — men han kunde jo da ogsaa have taget fejl.

„Hvad kunde der ogsaa være for Hendrik at flire ad? Var Anders maaske ikke i sin gode Ret? — Det var saa, bandte han! ikke ham til at give Besked om, hvad Arbejde der skulde udføres. — Det var *ham* til at gaa foran for de andre Folk, naar der skulde noget udrettes. — Det var *ham* til at sørge for, at der blev noget ordentlig udrettet — men det var sgu ham til at vide, *hvad* der skulde udrettes.“

Anders fandt den ene Undskyldning for sin Adfærd bedre end den anden. — Der var ikke Tale om at fortryde paa noget, vist var der ikke. — For se, han var da ikke Forvalter, nej, han var ikke Forvalter! — Han var Forkarl, slet og ret Forkarl! Og det gjorde jo da Pokker til Forskel. — Vilde Hendrik optræde som Herremand og være fri for at give hans Folk Besked om, hvad de skulde bestille, — saa værs'go'! for Anders saa gerne. — Men saa kunde han jo holde sig en Forvalter — saadan en af disse hersens rigtige Stik—i—rend—Drenge med stiv Knebelsbart og blankkravede Skafestøvler; men Anders var nu Forkarl, — ja, han var *Forkarl* og ikke andet. — Saa kunde det s'gutte nytte at forlange af ham, at han skulde opføre sig som en Forvalter!

„Nej, nu staar a her for din Bordende, goden Hendrik, og her bliver a staaende saa længe til du giver dig. — Det skal du

faa at se! Ja, det skal du nok faa at se!“ — Og Anders gav i Løndom et Spark i Gulvet for ligesom at slaa Tankerne sikrere fast.

Og saa slog Klokken tre Kvarter paa ti.

Men da var det ikke alene Hendrik, der tav. Ogsaa Anders undlod at sige noget. — Han stod endnu paa den samme Plads, ogsaa omtrent i samme Stilling, med Hænderne fattende om Bordpladens Hjørner og med Maven støttet imod Kanten. Nu og da flyttede han lidt paa Benene, eftersom snart det venstre og snart det højre trængte til at lettes for hans Legems Vægt, nu og da kunde han kaste et langt Blik hen til Klokken eller til Husbonden eller til de to Karle, som han stadig syntes, at han kunde skimte, leende og grinende, der ude bag den halvaabne Stalddør.

„Ja, det forstaar sig, det er det samme, hvad Klokken siger, En bliver, hvor En er. En rører sig ikke af Pletten, — En rokker sig ikke af Flækken. Her, hvor En staar, skal En holde ud — om det saa skal være til Middag — ja, Fanden stente mig! til Aften med!“

Og Anders rettede Knæene og stinnede Nakken, — det kunde aldrig slaa fejl, han maatte formelig se kæphøj ud, tænkte han.

„Men det forstaar sig, — det forstaar sig,“ tænkte han videre, „En var jo da hellesten nok vant til at tage sig noget bedre for. — Det var jo dog alligevel saadan ligesom en lidt underlig Maade at faa Tiden til at gaa paa, denne her. — Han maatte jo næsten le ad 'et; — ja, naar han kom til at tænke sig om, se saa kunde de nu næsten haft al Havren tvillingbunden, hvis de da havde givet sig i Lav med Høstarbejdet. — Og var de kommen ud paa Pløjemarken, ja saa havde vel nu Schwabe været færdig med det Stykke Rug, der skulde skakkes, og Jørgen og Anders havde vel allerede været saa vidt, at de kunde have stukket Plovene i en ny Ager. — Ja, dette her, det var noget forbandet Drilleri, var 'et, — — og sandt at sige, saa kunde det kanskesens nok være lige saa rart, om der snart kunde ske en Forandring, for En kunde jo da ogsaa nok blive træt af at staa her og gabe og glyne.“

Saa langt var Anders kommen i sine Tanker, da Klokken paa ny tog til at slaa. Først de fire skingre Kvarterslag og saa ti tunge, alvorlige Slag, der forkyndte, at nu var en Time forløben, siden Mellemmaden var spist og siden Anders for første Gang havde spurgt Hendrik om Besked.

Anders befandt sig ikke helt vel ved at høre Klokken slaa, endnu mindre, da den holdt op. — Han var bleven saa underlig

sjatten i Knæene og krun over Ryggen. Han stod og fornåm det selv: det var næsten som om det gode Humør var ved at forlade ham.

Efter at han havde kigget lidt hen til Bornholmeren, tog han sit eget Ur op af Lommen. Han mente det var for at se, om de stemte sammen. Men det vidste han nu for Resten nok i Forvejen.

Som Anders nu stod der og smaatrippede og var ved at tabe sin Kurage, traadte en høj, lidt fyldig Kvinde ind ad Køkkendøren. Hun gik med bart Haar, havde en lille hvid Krave i Halslinningen og var i det hele lidt nettere klædt, end Egnens Bønderkoner paa den Tid var. — Hun havde en rank Holdning, saa' ret ungdommelig ud, og hendes Ansigt var lille og blegt.

Da hun var kommen ind i Stuen, stod hun stille lidt og hvilte en stor, hvid og blød Haand paa Køkkendørens Klinkefald. Hun saa' langsomt fra den ene Bordende og til den anden, — saa' igen — og igen. Saa hæftede hun sine store, blaa Øjne paa Anders og gik hen imod ham.

Da hun kom tæt hen til ham, lagde hun stilsfærdigt sin Haand paa hans Arm og sagde med en Antydning af et tungt overbærende Smil:

„Tror du ikke, det er bedst, Anders, at I spænder for igen og kommer i Marken?“

Anders rødmede forlegen og svarede lidt mut:

„Ja, det er jo ikke saa godt for En at vide, hvad der er bedst!“

„Ja — ja, Anders, — nu skulde I alligevelle gaa hen til jeres Plove igen.“ Hun nikkede opmuntrende til ham, „det kan da aldrig være helt galt.“

Med lidt generte og skamfulde Lader famlede Anders sig smaa-mumlende frem med Kanten af Bordet og hen til den store Ølkovs. — Af den tog han sig et Par dybe Slurke, for derved ligesom at vinde Tid til lidt Betænkning.

Men da han havde slukket sin Tørst, besluttede han sig til at følge sin Madmors, Marianes, stilsfærdige Raad og gik hen imod Døren.

Hendrik havde hidtil siddet og læst lige andægtigt og uforstyrreligt hele Tiden. Nu, da han hørte Karlen aabne Døren, saa' han op fra sin Avis, og idet han ser Anders er i Færd med at lukke efter sig, raaber han efter ham:

„Hvis du havde været en Karl, der havde haft Omløb i Hovedet i *Stedet for Grød*, saa havde du vel selv fundet paa at gaa hen og pløje!“

Saa vendte han Bladet og læste videre.

Anders, der havde hørt Tilraabet, rev hidsigt Døren op igen. Hans Øjne var vrede og det skjalv om hans Mund.

Men op ved Hjørnet af Bordet, der lige indenfor Døren, stod Mariane. Hun saa' bønligt paa ham med sine store, blaa Øjne, og saa tav han, lukkede Døren efter sig og gik hen i Stalden.

Kort efter saa' man de tre Spand Heste blive styret over Gaardspladsen henad Østerporten til og ud i Marken.

Mariane stod og vendte lidt paa sig ved Siden af den store Bilæggerovn. Hun saa' et Par Gange hen til Hendrik. Det saa' ud, som hun havde noget paa Munden, hun vilde sige ham. Men det blev ikke til noget.

Hun sukkede, tog et Par tunge Skridt og gik saa igen ud igennem Køkkendøren.

MARIE BREGENDAHL

DEMOKRATIET OG AKADEMIKERNE

LTilskuerens Januarhæfte har Dr. Vedel hævdet, at Akademikerne i den praktiske Politik bør indtage en resigneret Stilling; i dette Hovedsynspunkt er jeg ganske enig med ham. Maaske det mest tydelige Syn for Sagn har vi faaet i den sønderjydske Sag. I sit Gry, saaledes som den rejstes af Nis Lorenzen 1836, var den en ægte Folkesag, et Spørgsmaal om en af de mest praktiske Menneskerettigheder, som tænkes kan, nemlig Modersmaalets Brug i Retssalen; men ikke saa saare havde Datidens københavnske radikale faaet den i deres akademiske Fingre, før det hele var haabløst forkludret: Filtret ind i hellige Minder, skimlede Dokumenter om Salg af Folk som Fæ, haartrukne videnskabelige Beviser om Tilstanden paa Uffe hin spages Tid, var den klare og simple Folkesag forvrænget til en Storborgersag af den sædvanlige Surdejg, hvor selv en Salomøn skulde have ondt ved at rede Ret ud fra Uret. Saadan er det ogsaa gaet med vor indenrigske Folkesag i de radikale Akademikers Hænder.

Men jeg synes alligevel, Dr. Vedel ser noget skævt paa, hvad en Folkesag er.

Hans Opfattelse finder jeg stærkest udtrykt i følgende Sætning (S. 83): „Der blev i Løbet af 80'erne gjort det Kunststykke fra de københavnske radikales Side, at de ved Hjælp af Provisoriebevægelsen fik mænget Antikristendom, Antimilitarisme, Antiroyalisme sammen med Demokratismen — lutter nydelige Sager alt sammen. nien som ikke kom Demokratismen noget ved.“

I denne Dom ligger der noget rigtigt, men tillige noget urigtigt: jeg vil ikke ligefrem sige, at Dr. Vedel selv gør sig skyldig i

en Sammenmængning, men i alt Fald kan jeg ikke se andet, end at han forflygtiger Kernepunktet i Stedet for at faa det klaret. Han hævder, at Kongedømme, Militær og Kristendom snart kan være demokratisk, snart udemokratisk; dette er rigtigt, men nu kommer Spørgsmaalet „hvorfor“?, og her er det, at Knuden ligger. Dr. Vedel siger: Demokrati er Demokrati, og enhver Handling, der udøves af et Demokrati, maa være demokratisk; det vil paa godt Dansk sige: hvad Fatter gør, er altid det rigtige¹⁾. Hertil maa jeg svare et afgjort Nej. Demokratisk er kun den Handling, som er rensset for Udbytnings-Tendens i videste Forstand, og vejat paa en saadan Vægtskaal maa Dr. Vedels Demokrati nødvendig blive fundet for let. Lad os sætte, at Militarismen har gennemtrængt et Demokrati i den Grad, at selv den fattigste af dets Statsborgere med Glæde ofrer sine Spareskillinger paa Mordmaskiner og blanke Uniformsknapper, — ophører den derfor at være Udbytning? Nej, Dr. Vedel glemmer ganske, at et Demokrati ikke er Demokratiet; udenfor det militaristiske Demokratis Grænser vil der findes Demokratier, som ikke er militaristiske, og som derfor ved den „demokratiske“ Militarisme bliver truede i deres Eksistens, truede med at voldføres og gøres til tvungne Ofre for militaristisk Udbytning. Dr. V.s Definition af Demokrati kunde kun faa Gyldighed under en eneste Forudsætning, nemlig at alle Jordens Stater sloges sammen til én, og selv da vilde der gøre sig lokale Interesse-Mod-sætninger gældende, som vilde hindre, at Demokratiets bogstavelige Virkeliggørelse nogen Sinde blev mer end et fromt Ønske.

Jeg holder altsaa paa, at den eneste Formel for Demokrati er: „Forebyggelse af Udbytning“, og at derfor et Demokrati, der strider mod denne Formel, simpelt hen er en Selvmodsigelse.

Man kan være Demokrat og Fyrstevæn, forudsat at Fyrsten gør Gavn for Pengene ved at tjene som Reklamefigur over for Ens mindre civiliserede Kunder: det er jo sikkert, at som Handelskommissær vil en kgl. Højhed altid gøre sig meget bedre end en Præsident, denne være ellers saa talentfuld som han vil. Man kan være Demokrat og Forsvarsven, forudsat at Militæret udtrykkelig og paaviselig tjener ene og alene til Forsvar. Man kan være Demokrat og Nationalitetsven, forudsat at Ens Nationalitetsfølelse kun gaar ud paa at hævde Ens sproglige og kulturelle Menneskerettigheder, uden at ville gøre Propaganda for en „hellig

¹⁾ Nej, det vil kun sige, at „Demokrati“ betyder Folkets Selvherredømme, og at „demokratisk“ derfor er, hvad der repræsenterer Folkets Vilje. V. V.

Kulturmission*. Man kan være Demokrat og Kvindeven, forudsat at man derved forstaaer Varetægten af Kvindens sociale Krav og Værn mod enhver Slags Udbytning, være sig sexuel eller økonomisk. Man kan være Demokrat og Kirkeven, forudsat at Kirken ærlig og redelig opfylder Kristendommens Bud, der er det mest konsekvente Udbytningsfjendskab, som tænkes kan. — Derimod kan man ikke være Demokrat og Fyrstetræl, Demokrat og Militarist, Demokrat og Nationalist, Demokrat og Libertiner, Demokrat og klerikal. Disse Sammenmængninger maa høre op og vil høre op, thi det er umuligt, at de udbyttede Menneskeklasser i al Evighed skal vedblive at være blinde og faare-taalmodige: de mishandlede Soldater vil til syvende og sidst faa nok af Kriegereren, de kneblede Nationaliteter vil mere og mere indse Kulturmissionslærens Løgnagtighed, de narrede Kvinder vil omsider opdage, at den frie Kærligheds Evangelium er det ledeste Udtryk for Kapitalisme, som overhovedet har eksisteret.

For at slutte mit Indlæg med en let fattelig Brod vil jeg sige: Demokrati er simpelthen politisk indre Mission. Fælles for den kirkelige og den politiske indre Mission er den personlige Nøjsomhed med jordiske Goder: man stræber at nedsætte sit eget Forbrug saa meget som muligt for at kunne ofre det overskydende paa sine Medskabningers Vel. Men medens den kirkelige indre Mission gør Nøjsomhedsmoralen til et slet og ret Middel for at naa et Maal hinsides. en himmelsk Løn, gør den politiske indre Mission Nøjsomhedsmoralen til Selvmaal og lader den være sin egen Løn, uden at kræve Ekstragratiæ i Himlen eller andetsteds. Hvis jeg har forstaaet Dr. Vedel ret, saa er det i Virkeligheden netop den Opgave, han tiltænker de radikale Akademikere, — det var ogsaa det samme, Bebel udviklede paa det socialdemokratiske Partimøde i Dresden, saa vidt jeg husker, — men denne Læres Forkyndelse vil blive et brydsomt Arbejde. Nu som før vil Akademikerne altfor gerne nyde den Stilling at spille Herrer i Aanderens Rige, og den arbejdssky Æstetiseren har endnu altfor høj Kurs iblandt dem. Naar først den politiske indre Mission lægger ud, vil det blive en ukærkommen Opvækkelse for mange radikale udi egen Indbildning, og meget af det, der gaar og gælder for godt Latin i deres politisk-æstetiske Katekismus, vil efter den skaanselsløse Aflædning vise sig for de skrækslagne troende i al sin udemokratiske Nøgenhed.

GUDMUND SCHÜTTE

VIDENSKAB OG KUNST

Bierfreund skylder Beviset for, at han til
Bunds kender en eneste af de Kunstnere
Bogen omhandler.

Francis Beckett. Tilskueren Decbr. 1903.

HISTORIKEREN Froude udsendte for en Snes Aar siden en af de bedste Biografier, Verdens-Litteraturen ejer, den om Thomas Carlyle og hans Hustru. Froude var en af Englands mest fremragende Skribenter, aandfuld og vittig, med omfattende Interesser, umaadelig belæst, vidt berejst. Han havde i mange Aar været Ægteparrets Ven, havde i den gamle mismodige Carlyles ensomme Enkemandsstand været hans hyppige Selskaber og Opmuntrere, var af denne, der selv havde samlet, gennemgaaet og sigtet et uhyre Brevmateriale, gjort til hans litterære Eksekutor og Biograf. Og da saa Værket kom, fire store Bind paa i alt flere Tusind Sider, for den allerstørste Del bestaaende af Breve, kunstnerisk ordnede, sammenstillede og tilpassede, rejste der sig et Skrig mod Biografen. Han havde besudlet Carlyle, skændet dennes Minde, ikke blot aabenbaret, hvad der tilhørte Privatlivets Fred, men i høj Grad overdrevet Skyggesiderne og Vanskelighederne i hans ægteskabelige Forhold. Derefter blev det til, at han havde misbrugt sin Vens Tillid, at han havde løjet om ham; saa beskyldtes han for at have løjet bevidst, at have forfalsket Brevene, afklippet af dem, ja endog omskrevet Ord og Sætninger, udeladt saadanne Breve, som vilde have givet Verden et helt andet Billede af Ægteparret, end det han i sin Ondsindethed eller Mangel paa sympatisk Skarpsyn havde villet frembringe. Damer, der flygtigt havde kendt Fru Carlyle, stod

frem og vidnede, Folk, der var kommet en enkelt Gang i hendes Hus, protesterede, Breve, som Froude ikke havde kendt eller ikke medtaget, blev offentliggjorte. Der kom Bøger og Pamfletter, og Strømmen af dem er ikke ophørt endnu, alle for at bevise, hvor forsømmelig og upaalidelig og selvraadig en Biograf Froude havde været. Og saa staar Bogen ganske urørt af alle disse Angreb, og den er bleven en af de klassiske Bøger i Verdens rigeste Litteratur, en Bog, der har spredt den dybeste Menneskekundskab ud blandt utalte Skarer og sikkert har været en Hjælp og en Ledestjerne for mange, der har kæmpet Livskampen og trætte og mismodige har været ved at opgive den. Og det, fordi den var Kunst, der byggede paa en omfattende Viden om de to Mennesker, den skildrede, en Viden, der var baaret af den største Sympati for dem, men ogsaa af en Bestræbelse efter at skildre dem saa ærligt som muligt, fordi saaledes ønskede de at skildres. Men Fremstillingen maatte være Froudes Indtryk af de to Mennesker, og han maatte være den, der bestemte, hvad der var væsentligt ved Billedet, hvad uvæsentligt. Hans Opfattelse og ikke andres maatte lægges til Grund; derved maatte der komme Skævhed og Ensighed ind i Opfattelsen; thi alt kunde han ikke vide eller forstaa, da han saa lidt som nogen anden kunde komme til Bunds i noget andet Menneske.

For en Sned Aar siden udkom herhjemme et mindre, men højst værdifuldt Skrift, Fru Heibergs Skildring af hendes Svigerforældres Ægteskabstragedie, fortalt gennem Breve fra de paa-gældende. Sjældent har man faaet et Indblik i to Menneskers Sjæleliv og indbyrdes Kamp om det, de mener er det dyreste, som gennem den Bog. Kun de allerypperste Kunstværker kan komme Sandheden, Virkeligheden saa nær, som denne Bog bragte Læserne. Det, der forøgede den psykologiske Interesse ved den Kamp, var jo, at de to Mennesker ikke var fuldt ud ærlige, som en Digter mulig vilde have gjort dem, men at de poserede ikke for Publikum, som Selvskildrere har for Skik, men for sig selv og for hinanden. At Bogen blev til en af Perlerne i dansk Litteratur, skyldtes i første Række selvfølgelig Materialet, der stod til Udgiverindens Raadighed; men næsten lige saa meget skyldtes det hendes fine Takt og den Kunst, hvormed hun havde tilpasset og sammenstillet Materialet og kommenteret det. Og saa den dybe Interesse, hun nærede for den ene af Tragediens Personer. Hun havde kendt sin Svigermoder ud og ind, saa vidt man overhovedet

kan kende et andet Menneske, men kun da Fru Gyllembourg var gammel og med halv Anger saa' tilbage paa sin Kærligheds-historie. Fru Heiberg vilde sikkert rehabiliterer sin Mands Moder; men hun vilde paa den anden Side sige Sandheden. Den usmin-kede Sandhed var jo ikke Fru Heibergs Styrke; hendes Kunst som Fremstillerinde var det; den overskyggede hendes Videnskab, med hvilken den indgik den fineste Forbindelse. Hendes Skrift blev nærmest et Anklageskrift, fordi Kunstneren til syvende og sidst dog kun i begrænset Grad er Herre over sit Materiale.

Bogen vakte Anstød, naturligvis. Og Dr. J. L. Heiberg (nu Professor) nedlagde i et selvstændigt Skrift, støttende sig til Breve fra Stridens ene Part, en meget hidsig Protest mod Fru Heibergs Fremstilling. Han havdt ikke kendt nogen af Parterne, og hans Interesse var dels altsaa den, der skrev sig fra det Navn, han bar, dels og hovedsagelig den rent videnskabelige: Fru Heiberg havde ikke benyttet hele Materialet, og med det, hun havde brugt, havde hun omgaaedes uvederhæftigt. Og Protesten var virkingsløs; thi Materialet var brugt uden Kunst og uden den Viden, som Følelse og Fantasi giver. Hendes Bog blev ikke røkket; den er blevet et Monument, fordi hun med kunstnerisk Fantasi og Hjertegrebethed saa' dybt i det Forhold, om hvilket hun med nogen, men ikke fuld Viden skrev.

Carlyle har skrevet en Bog om Cromwell, som næsten kunde have været Forbilledet for Fru Heibergs, kun at han tilsyneladende havde meget mindre Materiale at arbejde med. Den er bygget over Cromwells ikke talrige Breve, betydelige Aktstykker og tilsyneladende ubetydelige Lapper. Ud af disse skabte han en Cromwell, som Historien ikke havde kendt før, men som rimeligvis hans nærmeste, blinde skarptskuende Folk som Milton, havde kendt; en Cromwell, Historikerne siden heller ikke har villet kendes ved, men som er indgaaet som Del i alle senere Skildringer af Cromwell. Kunst og Fantasi, megen, ikke fuldstændig Viden, Evnen til ved Gætning at udfylde denne Viden og saa den billedskabende Magt skabte en Cromwell, der ikke var den historiske Fører og Hersker, og dog var og bliver sand og fuldgyldig. Blot, at det staar andre frit for at vise os andre lige saa fuldgyldige, lige saa mangelfulde Billeder af den samme Mand.

Carlyle havde, som bekendt, en sjælden Evne til at irritere dem, der samlede paa Materiale og ikke kunde bruge det. Derfor kunde han heller ikke faa en Ansættelse ved det skotske Uni-

versitet, og Goethes anbefaling af ham gjorde Udslaget i det højt oplyste og fordringsfulde Konsistorium: en navnløs — en nobody, som Froude kalder ham — fik Posten. Carlyle selv blev dreven ud paa den skotske Hede i aarevis, at samle sig, i Fattigdom at tænke, drømme og skabe. En Dag, haaren af engelsk Opinion, stod han som Æresrektor dér, hvor han ikke kunde blive ansat som Lærer.

En mindre genial, langt mindre vidende, langt mere bornert og fordomshildet Mand, en Mand, der havde faaet stærke Impulser fra Carlyle og udøvede en vidtstrakt, om end ikke altid sund Indflydelse paa Englands Ungdom, nemlig John Ruskin, var Professor i Kunsthistorie ved Englands fornemste Universitet, det gamle rige Oxford. Ganske vist maa det indrømmes, at Oxford ogsaa betragtede som en af sine lysende Stjerner Max Müller, som enhver lille filologisk Student i København kan rynke paa Næsen af paa Grund af hans Uvederhæftighed og Videns Unøjagtighed. Ruskins Viden var højst mangelfuld, og den Maade, han benyttede, hvad han vidste, i sine Paradokseres Tjeneste, var ofte næsten fordømmelig. Det var ikke paa Grund af hans Mangler, dem ingen kunde være blind for, at han betragtedes som en Pryd for Oxford, men til Trods for dem, at han, da han havde maattet nedlægge sin Post paa Grund af Aandsformørkelse, efter nogle Aars Forløb, da man troede ham nogenledes restitueret, blev kaldt tilbage. Han blev æret og lyttet til, ikke fordi han forstod sig paa Kunst — thi var der nogen, der ikke havde Kunstforstand, som det kaldes, var det nok Ruskin — men fordi han i sine bedste Dage kunde se tværs igennem et Kunstværk, se bagom det, se, om ikke altid Sjælen i det, saa en Sjæl, den, der havde skabt det, den, der havde baaret det ned gennem Tiden. Og han kunde gøre andre delagtige i dette sit Syn, kunde aabne den engelsk talende Verdens Øjne for Kunstens Værdier, kunde sprede i den sin Begejstring for Livets højeste Magter. Ofte ramte han Sømmet lige paa Hovedet, oftere slog han ved Siden af, jævnlige sægtede han med Armene i Luften. Men i sine bedste Øjeblikke skabte han ny Kunst af gamle Kunstværddier.

Derimod kunde han ikke bestemme et Kunstværks Pengeværdi, kunde heller ikke ved Hjælp af hemmelige Kendetegn, som Ørernes eller Tæernes Form eller Fingrenes Stilling, med ufravigelig Sikkerhed bestemme et Kunstværks Ophavsmand, saaledes som de kunstforstandige nu til Dags tror ganske mekanisk at kunne gøre det. Han havde ingen Kunstforstand. Hvem har? Og hvad er

Kunstforstand? Jeg véd en Mængde Mennesker, hvem Kunstforstand er bleven frakendt, ingen, hvem den ikke er bleven frakendt af de kyndige. Og dette er ikke besynderligt. Kunst, Menneskeandens højeste Emanation, det der kommer nærmest det guddommelige, er ikke noget, man kan have Forstand paa, højst noget, man selv kan tro at have Forstaaelse af.

Denne Forstaaelse beror paa en Slægtskabsfølelse med Kunsten, og den, der har den, vil rimeligvis selv paa et eller andet Felt være eller have Mulighed for at blive Kunstner. Og denne Forstaaelse af eller rettere Følelse for Kunst vil saa ved Anspændelse kunne opøves til selv at blive til Kunst, den Kunst, ikke blot at føle sig hjemme i Kunstens Verden, men at kunne føre andre ind i den. Det sidste bliver dog for den, der vil tale om Kunst, det ene fornødne. Og for at naa dette Maal, er der mange Veje at gaa, og de skal i alt Fald til Dels bestemmes efter den Tid og det Land, der skal vejledes. I Preussen f. Eks. er alt paa sin rette Plads, og enhver Kraft indordnes i Systemet eller kommer ikke frem. Der er en Mand som Bode tidlig rykket op til den mægtige Stilling som Direktør for de kongelige Museer. Han skal købe, registrere, klassificere; han synes altid at være paa Rejse og altid at være i Berlin. Han har vel den største Viden om Kunst, nogen nulevende har; med en forbavsende Sikkerhed og Hurtighed bestemmer han et Kunstværks Oprindelse og Tilblivelsestid. Men han har meget ringe Følelse for Kunst. Han kan stille Kunstværkerne frem og ordne dem; men han kan ikke fremstille dem for den, der ikke selv har Lejlighed til at se dem, eller give andre Følelse for, hvad Kunst er. Han er Lærernes Lærer, han er ikke Menneskers Lærer. Men med al sin Viden er han jo ikke ufejlbar, og vi andre tør have Lov at afvige fra hans Meninger. En Bode har sine Svagheder, f. Eks. naar det gælder om at pynte hans Museum med de stoute Navne. Kan han skaffe dette en Leonardi eller en Buonarotti, svimler selv han og griber ved Siden af. Han er dog beundringsværdig paa den Plads, hvor han er sat; i Danmark vilde han passe saa lidt som en Moltke.

Vil en Mand vejlede andre i Kunstens Forstaaelse, gælder det først og fremmest, at han har Evnen til at se og føle, og at han opøver denne Evne, saa han kan udtrykke, hvad han ser og føler, kan give Grunde for sin Synsmaade og ordne disse Grunde til et fast Billede. For overhovedet at kunne dette, maa han underbygge denne sin Følelse med en udstrakt Viden, thi ellers er hans Syn af ringe Værdi; men det kan ikke forlanges, at hans Viden skal

være fuldstændig eller nøjagtig; thi dette er ugørligt. Der vil altid være Bøger, der er en Forfatter utilgængelige, Opfattelser, der er ham ubekendte; der er et saadant Væld af nye Bøger og nye Opfattelser i vore Dage, at ingen kan følge med. Den, der kun læser andre Folks Bøger, kan have en større Viden om disse end den, hvis Sind er fyldt af hans egne Bøgers Vorden. Derfor kan hin med en ganske god og ufrugtbar Viden rase mod virkelige eller formentlige Fejl hos denne. Formentlige — thi ofte er det dog kun forskelligt Syn, forskellig Mening, hvorom der kan tvistes. En Forfatter af en Bog kan ikke altid have en sikker Dom over ethvert Fænomen, der møder ham i hans Stof; han kan staa vaklende mellem to Meninger, maa saa, da han ikke kan skyde Fænomenet ud, tage den ene, fordi den tiltaler ham mest eller fordi den passer bedst ind i hans Bogs Plan. Der findes f. Eks. en Kvinde uden Arme i den græske Kunst. Jul. Lange mente at kunne sætte hende i det femte Aarhundrede f. Kr.; en Afstøbning af hende staar i Museet og Paaskriften lyder, at den maa betragtes som eklektisk Kunst fra det første Aarhundrede. Hvilken Tidsangivelse er nu den rette? Hvis Langes, da er Figuren af den største Betydning i Kunstens Historie, hvis Museets, da er den ganske betydningsløs. Jeg selv har aldrig opfattet den som værende af stor Værdi; men Lange talte med helt forelskede Ord om den. — Eller sæt, at jeg skal beskrive det siktinske Kapel og ønsker at kende dettes Maal. Bædeker angiver Længde 133', Bredde 45', Springer i Rafael og Michelangelo sætter Længde 160', Bredde 50', Højde 60'. Hvis jeg nu ikke selv har Lejlighed til at foretage Maalinger, hvad kan det saa nytte mig, at jeg i Steinmans store Specialværk finder andre Maal. Alle synes altsaa at maale forkert; muligvis vilde jeg gøre det samme.

Selvfølgelig er den, der skriver om Kunst, som om et hvilket som helst andet Emne, forpligtet til at vide saa god Besked som muligt; men kan han forpligtes til først da at skrive, naar han er sikker paa, at der ikke findes nogen andens Mening, han ikke kender tilfulde og har overvejet vel? Eller kan han f. Eks. være forpligtet til at vente med at skrive om Kunst, til den jævnlige Ombytning af sorte Læderstrimler med Guldbogstaver, som paa Statens Malerisamling angiver Billedernes formentlige Ophavsmænd, er ophørt? Eller er han forpligtet til stadig at vide, naar den af Museets Embedsmænd, der besørger denne Navnebytning, har forandret Mening?

Det, der kan forlanges af den, der skriver en Bog — ikke en Specialartikel — om Kunst, en Mands, en Kunststarts, en Periodes Udvikling, er, at han har et stort og af ham selv velsigtet Stof til sin Raadighed, og at han selv kan bygge dette op med Kunst. Viden, Indsigt, Kunst — af disse tre er Kunsten den største. Kunsten bestaar i at samle, sønderdele, sondre, skille, tilføje og sammensætte til et Billede. Om Billedet nu bliver rigtigt eller falskt? I bedste Fald bliver det skævt. Den fintmærkende fotografiske Plade ser ikke, derfor optager den Billedet, som Virkeligheden har opstillet Tingene; Øjet ser og Hjernen optager, men begge omformer, og ikke to Mennesker ser, optager og omformer ens. Den menneskelige Aandsudvikling, Fremskridtet, bestaar deri, at alle disse Omformninger, unøjagtige som de er, paavirker hinanden og skaber ny unøjagtige Billeder. I visse Tilfælde afløses disse unøjagtige Billeder af andre; i nogle Tilfælde varer de ned gennem Tiderne, og denne Varighed beror ikke paa den eksakte Videnskabelighed, men paa den Kunst, hvormed de er gjort. Første Mosebog har to Skabelseshistorier; videnskabelig Værdi har de nok ikke, men i Aartusinder har de nærret Menneskenes Fantasi, der har smeltet dem sammen til én, og de vil blive ved at nære den endnu længe, til Trods for Darwin, paa Grund af den vældige kunstneriske Fantasi, der har skabt dem. Og Darwins eget Hovedværk — der er nok ikke mange Sider uden positive Fejl. Det kunde slet ikke være anderledes, da han kun gjorde Mindretallet af Enkeltiagttagelserne selv, og de, han selv gjorde — ak! til videnskabelige Maalinger brugte han samme Maal og Vægt, som brugtes i Husholdningen. Dog har hans unøjagtige Videnskabelighed omformet al Videnskabelighed, al Tænkning, al kunstnerisk Udformning. Hans Enkeltheder er forkerte, forældede, ubrugelige nu, og hans Hypotese vil sikkert blive afløst af andre, men hans Indskud i menneskelig Aandsudvikling er af de største og uforgængeligste, ikke fordi han var unøjagtig, men fordi han kunde se gennem Tingene, bagom dem, og se en Sammenhæng mellem dem, som der maaske slet ikke er, men som han med en uforlignelig Kunst forenede til et storladent Verdensbillede.

Thi Videnskaben er det uophørlig forgængelige, Kunsten er det, der varer gennem Tiderne, altid trænger til Forklaring, aldrig bliver forklaret.

THEODOR BIERFREUND

JOHAN BOJER

Med sin sidste Bog *Troens Magt* har Johan Bojer for Alvor indprentet sit Navn i vort læsende Publikums Bevidsthed. Men allerede 1897 erobrede han med den stort anlagte Roman *Et Folketog* en Førsteplads blandt Norges yngre Forfattere.

Det er en hel anselig Række Værker, Bojer allerede har bag sig. Det værdifuldeste i hans tidligste Produktion, der baade omfatter Romaner og Skuespil, er ubetinget hans Eventyr og Fortællinger. Al den Lyrik, hans Sind rummer, aabenbarer sig her i stemningsdybe Naturskildringer og i jublende Hymner til Elskoven. Der er ofte en musikalsk Virkning i disse Eventyr. Man læse f. Eks. „Vidden blaa“ (Gamle Historier), hvor Naturkærlighed og Skønhedslængsel gennembæver Fortællingen saa at den virker som dæmpede Violintoner.

Ogsaa Tilværelsens store Spørgsmaal frister tidligt Bojer. Men han ejer ikke det Maal af Umiddelbarhed og Naivitet, der maa til for i Eventyrets lette Form at behandle Krigens, Skæbnens og Evighedens tunge Problemer. Derimod er han heldig, hvor han tager Sigte paa vise Smaasamfunds opblæste Selvoervurdering, som i „Spurvene“, der vedtager og selv tror, at de er Høge (Rørfløjterne). I Eventyr som dette skjuler sig noget af det, der gør Bojers senere Værker saa ejendommelige og værdifulde.

*

*

*

Det er rart blandt de yngre nordiske Skribenter nu og da at støde paa en Forfatter, der ikke har stirret sig blind paa en lille Ejendommelighed i eget Sjæleliv, og som ikke forsmaaer at behandle brede almenmenneskelige Følelser og det politiske og sociale Livs Foreteelser. De blandt de yngre, som har givet sig i Kast med saadanne Opgaver, har desværre ofte været blottet for egentlig digterisk Evne. Johan Bojer er

udrustet med en skabende Fantasi og en lagttagelsesevne som kun faa blandt hans samtidige.

Vor moderne Litteratur besidder adskillige Skildringer af den politiske Frasemager, af den karakterløse, begejstrede Folkefører, hvis Ordbulder bedøver Massen og lammer dens Dømmekraft. Pletterne, der skæmmet et Demokrati, har vor Litteratur ikke ladet upaaagtet. Men den har endnu ikke frembragt et Værk, hvis Slag rammer saa sikkert og saa dybt som Bojers Et Folketog.

Peter Hegge er slet ingen Frasehelt. Han er en besindig Mand med redelig Overbevisning, med ærlig Lyst til at virke og med Evner dertil. Han har Bygdens Tillid og fortjener den. Han har Modstandere, der strides med ham om Magten. For at bevare denne begynder han da at love lidt mere, end han har Evne til at holde — og dermed begynder Ødelæggelsen af hans Karakter. Jo mere Tillid Flertallet viser ham, jo farligere bliver Fjendernes Modstand. Derfor maa han ved hvert Skridt, han vinder frem mod sit Maal: Stortinget, overbyde sine egne Løfter. Han maa være paa Færde overalt for at holde Stemningen for sig i Live. Familie og Gaard forsømmes. Tankerne er aldrig ved det Arbejde, der burde være hans Tilværelses Grundlag, men ved de politiske Intriger. For hvert Træk, hans Modstander gør, gælder det at finde det virkningsfulde Modtræk. Tilsidst naar han ind i Stortinget, men da er ogsaa hans Karakter og hans Familie ødelagt. Sine Løfter formaar han ikke at indfri. Han tager sin Tilflugt til at døve Vælgernes Utaalmodighed med Veltalenhed om Norges Selvstændighed og Sveriges Overgreb, — ved Talerstolens Fod staar Statsraad og Redaktør og raaber Bravo, og Vælgerfolket raaber med. Al hans ærlige Trang til at bedre Bondens og Arbejderens Kaar omsættes i klingende Fraser. Peter Hegge er ikke klar over, at dette er en Bagdør, han fejgt søger at slippe ud af. Han tror paa sine Ords Ægthed og føler sig besjælet af Begejstring for eller Harme mod dette fjerne, ubestemmelige, hvis Betydning og Gyldighed han aldrig faar Rede paa. Derfor er ingen Redning mulig for ham. Han føres videre og videre mod den absolutte Tilintetgørelse af sin Karakter og Menneskeværdighed.

Det er ikke alene Peter Hegge, som Politikken forsimples. Idet han smigrer Vælgerfolkets gode og daarlige Egenskaber i Flæng, bliver Massen mere og mere gemen. Idet han stedse fremstiller Modstanderen som ledet af laveste Egen nytte, vænnes Massen til ved enhver Handling at snuse efter de smudsigste Motiver, noget, som tilsidst rammer baade Ven og Fjende.

Denne Bogs Værdi beror paa det Mod, hvormed Bojer stiller Demokratiet alvorligste Skavank i grel Belysning. Helt kunstnerisk set staar Bogen tilbage for Bojers senere Arbejder. Naturskildringernes Mangfoldighed trætter Læseren, og Kompositionen er i det hele usikker. Men Karaktertegningen er sikker nok og gennemført med den Forsigtighed, der kendetegner Forfatterens senere Arbejder.

Skuespillet Theodora udkom 1902 og har — Gud véd hvorfor? — endnu ikke fundet Vej til noget nordisk Teater, medens det for Tiden opføres rundt om paa Tysklands bedste Scener. Dette dybt følte og

stærkt tænkte Drama handler om en Kvinde, der kræver Ret og Rum til at opleve sig selv. Wassermann's Renate Fuchs og andre af det moderne Tysklands Kvindeskikkelser har det samme Krav. Renate vandrer ud paa Maa og Faa, drevet frem af en instinktmæssig Følelse, for at finde sin Skæbne, og ser først Sammenhængen i sin Tilværelse i det Øjeblik, hun staar ved Maalet. Theodora derimod har gennem Overvejelser dannet sig en fast Idé om sit Livs Veje og Maal. Hun fordrer Ret til at forme sin Fremtid i Overensstemmelse med denne Idé. Men selve den Fordring, hun stiller til Tilværelsen, gemmer i sig et Problem af indre Art. Vi ser hende baade i Kamp med Omgivelserne og med sig selv.

Hun vil ikke være Hustru. Thi Ægteskabet vil udelukke enhver Mulighed for at erhverve Fuldkommenhed i den Videnskab, der er hendes Kald og Lyst. Men Kvinden i hende har stærke Længsler efter at blive Moder. Derfor beder hun sin Barndomsven, den Mand, hun sætter højest, og som elsker hende, om at blive Fader til hendes Barn og derefter forsvinde af hendes Liv. Det sker, som hun vil. Det er forvovent af den enkelte kun at ville tage Hensyn til sin egen Overbevisning og hverken til Pers eller Povls Mening om godt og ondt. Der er saa mange Magter uden for os, der hver for sig tror at have suveræne Krav paa at bestemme vor Livsførelse. Og disse Magter henter altid de Vaaben, hvormed de vil myrde vor Stræben, fra vort eget Følelsesliv. Se f. Eks. Theodoras Fader, der vil have hende til for Navnets og Ærens Skyld at opgive det, hun anser for sin sandeste Lykke. Han søger at bøje hende ved at true med Selvmord. Han vil med andre Ord bruge hendes datterlige Kærlighed mod det værdifuldeste i hende selv: hendes Mod til at leve efter sin Overbevisning. Theodora fatter den ubevidste Raahed, saadanne Misbrug er Udtryk for. Hun modstaar sejrrikt Omverdens Angreb.

Men hun formaar ikke at forsone Moderfølelsen og Dyrkelsen af sin Videnskab — Hjertets og Hjernens Krav. Hver af disse fordrer hende helt og holdent. Hun kan ikke yde Ret og Skel til begge Sider og bukker under for Splittelsen i sit eget Indre.

Stykkets største Fare ligger i dette, at Theodora ikke under alle Forhold bevarer vor fulde Forstaaelse. I visse gamle Heltesagn fordrer den elskede af sin Tilbeder, at han skal drage Verden rundt og udføre de vanvittigste Bedrifter, først da kan han opnaa hendes Gunst. Men hvad betyder denne Prøve mod det, Theodora fordrer af Jørgen Grundt, Bejleren, om hvem hun ved, at han elsker hende saa højt, en Mand blot formaar. Jørgen Grundt skal være hendes Barns Fader. Naar dette Maal er naaet, skal han for stedse og uigenkaldeligt forsvinde ud af hendes og Barnets Tilværelse. Det er urimeligt, at en moden Kvinde, der har maalt Dybden af sin Elskers Følelser, kan tro paa Muligheden af en saadan Resignation. I sit Forhold til Jørgen Grundt er Theodora stunddom meget nær det forskruede. En anden Indvending er denne: I gennem de tre første Akter viser de Scener, der stærkest griber Tilskueren, Theodora i Kamp med Omverdenen, med Faderen, med Bejleren, med Institutbestyrerinden. Kun den meget opmærksomme Tilskuer vil

lægge Vægt paa de stille Ord, Theodora veksler med sin Veninde, og som røber hendes Angst for den Splittelse, der kan opstaa i hendes eget Sind. Men hele fjerde Akt drejer sig udelukkende om denne indre Strid, og det er denne, der dræber Theodora. Det kan ikke undgaas, at Publikum føler sig forvirret.

Men disse Indvendinger gælder lidet mod den Rigdom af Poesi, der fylder Stykket. Replikkerne er formede med den nænsomste Sprogkunst og er paa samme Tid sjælfulde og sande. Hvor skønt udtrykker Theodora ikke Moderlængselen i en Replik som denne:

„Er det ikke saa, at barnet i grunden er hos moren længe, længe før hun møder dets far? At vi kvinder gaar og sanker det sammen op gennem aarene — tanke for tanke og drøm for drøm. Indtil den lille barnesjæl ligger der fuldt færdig hos os og bare venter at bli klædt paa?“

Og hvor er Komiken ikke dyb i Scenen med Skolebestyrerinden! Hun kommer til Theodora med begge Hænder fulde af Hjælpsomhed. Hun vil holde Foredrag om Theodora's Eksempel, der vil bringe Kvinde-sagen et mægtigt Skridt fremad, hun vil sætte Indsamling i Gang, hun og Theodora beder hende forskrækket lade være, hun vil ikke opfattes som en „Sag“, bare have Lov at leve paa den Maade, hun synes er den værdigste. Skolebestyrerinden fortvivler over at brænde inde med sin hjælpsomme Iver, over at se denne Sag undslippe sin Veltalenhed og spørger fortvivlet: „Eksemplet for de tusende har slet ikke noget værd for Dem?“ — Theodora: „Nej, ikke spor.“ Skolebestyrerinden faar nyt Syn paa Sagen og forlader Theodora forarget over hendes Livsvandel. Det er den norsk-bjørnsonske Bravhed stedfortraadt af en Blaastrømpe.

De to Romaner, Johan Bojer har udgivet efter „Theodora“, hører ubetinget til det skønneste og interessanteste, den unge Litteratur har frembragt. Der er nu først En Pilgrimsgang — det mægtige Prosa-Epos om Moderfølelsens Vælde og forfærdende Hensynsløshed. Og nu sidst udkom Troens Magt. Denne Bog rummer som i én Sum alle Forfatterens bedste Egenskaber. Hans Evne til at gruppere sine Personer saaledes, at de belyser hverandre skarpt og sikkert, hans Evne til at gennemføre en Karakter, saa dens Sandhed bliver indlysende, hans Evne til at efterspore en Handlings fjerneste Virkninger, saa vi stirrer ind i blaanende Fremtids-Perspektiver — alt dette kommer fuldgjaldigt til sin Ret i denne sære, knappe Roman.

En uretfærdig Beskyldning rettes imod os. Straks reagerer vort Følelsesliv med en Voldsomhed, der tager Magten fra vor Dømmekraft. Det, at vi føler os uskyldige i det ene Tilfælde, kaster noget Lys over de Tilfælde, hvor vi erkender at være skyldige. Vi tvivler om egen Skyld og søger Aarsagerne til vore Fejl hos Omgivelserne. Lidt efter lidt ser vi os som Martyrer, og dette hjælper vidunderligt til at skyde Ansvarret fra os selv, lægge det over paa andre og føle os dejligt brødefri. Det er denne lagttagelse, hvorover „Troens Magt“ er bygget. Knut Norby har ladet det falske Rygte brede sig, at Wangen har skrevet hans Navn falsk paa et Kautionsbevis. Wangen, der er udelig, men

ikke slet, er et Stemningsmenneske, der giver sig sine uklare Ideer i Vold og af disse lader sig drive til at indføre Reformere i sin Bedrift, til at starte nye Foretagender, hvis Følger han er ude af Stand til at overskue. Han har ruineret sig selv og utallige andre. Han føler sin Skyld og sit Ansvar. Da hører han Norby's Beskyldning. Her ved han, at han er uskyldig. Han er et Offer for Bagvadskelse og Ondsind. Hans Fantasi tager Næring af denne Uskyldsfølelse, og snart er han overbevist om, at alle hans Ulykker hidrører ikke fra hans egen Uduelighed, men fra Rænker, der er spundne mod ham, og hvis fornemste Ophavsmand Norby maa være. Hans Sagesløshed i den enkelte Sag frikender ham i hans egen Samvittighed for de tallose begrundede Beskyldninger.

Med den agtede Norby sker næsten det omvendte. Han ved, at Wangens mange Anklager mod ham er ugrundede, paa nær den ene. Og denne Følelse af Uskyld i de tyve Sager trænger Bevidstheden om Skyld i den ene i Baggrunden og kvæler den helt til Slut. Bygden erklarer sig for og imod de to stridende uden at kende Ret og Uret. Alle lader deres Valg bestemme af tilfældige Sympatier. Bojer slipper ikke sine Personer, før Sagen har naaet sin logiske Slutning: Wangen dømmes for falsk Underskrift, og Norby fejres med en stor Folkefest.

* * *

Det er ikke svært at faa Øje paa det centrale i Johan Bojers senere Forfatterskab. Theodora udtrykker med al Tydelighed hans Hovedtanke i Replikker som disse:

„Sæt, at man nu kunde naa saa langt, at ingen følelse, ingen sindsbevægelse kunde faa lokket eller truet en til noget, som man i sit inderste ikke vil.“ og „... Jeg synes, det bestandig er hjertet og hjertets magter, som fører os paa afveje. Der er saa mange skillingsfølelser og flitterstas derinde, som bare ligger paa lur for at blænde vor dømmekraft og rive en moden overbevisning istykker.“

I „Et Folketog“, i „En Pilgrimsgang“, i „Troens Magt“ er denne Tankegang ligeledes Grundtonen. Hver Gang vor Hjerne har erkendt noget som sandt og ret, melder Følelserne sig straks i Flok og Følge og søger at magtstjæle og dræbe vor Evne til at blive Sandheden tro. Det er en „Ulveflok“, der stadigt følger os i Hælene. Fædrelandskærlighed, Pietetsfølelse, Elskovsfølelse, alt sammensværges sig imod os for ved given Lejlighed at lede vore Skridt bort fra den Vej, vor Erkendelse har peget paa som den eneste rette.

Denne Strid mellem Følelser og Sandhed kommer mesterligt frem i „Troens Magt“ i Skildringen af Ejnar Norby, Sønnen, der ved, at Faderen er skyldig, og rejser hjem for at skaffe Retfærdigheden Sejr, selv om Faderen skal knuses derved. Men Hjemmets Stemning med dets Moder- og Søsteromhu og alle bløde Minder lammer hans Handlekraft og stemmer ham til Forsoning med Faderen. Det uretfærdige Angreb paa denne fylder ham med Harme. Lidt efter lidt overskygges i Sønnens Sind Bevidstheden om Faderens Uret af Vredfølelsen mod dem, der udspre-

der falske Rygter mod ham. Til sidst er han lige saa overbevist om Faderens Ret som denne selv. Kun et Øjeblik under Festen, hvor Faderen hyldes, dukker Tvivlen op igen:

„Det var som alle menneskenes bedste følelser og idealer var stevnet hid ikkvæld for at hyldes faren. Og han turde ikke mer tænke paa, om faren nu sad der og var den skyldige eller ei. Men hvis nu er det da saa, at menneskets helligste følelser og idealer er fuldstændig blinde, saa de lige saa godt laaner sig ud til at forherlige en forbrydelse, en grov løgn! Var det da heller ingen undskyldning, at menneskene var i god tro? Thi faktum blev jo faktum — hvis de bekransede forbyrderen og kastede den uskyldige i fængsel, saa blev jo den gode tro det frygteligste af alt. Thi den begik sine ugerninger med guddommelig god samvittighed, og alle strakte vaaben dér, den kom.“

Det vilde være ørkesløst at drøfte denne Tankegangs større eller mindre Gyldighed. Ensidighed giver ofte Digterværket større Klarhed og Kraft. Noget absolut Modsætningsforhold mellem „Hjerte“ og „Hjerne“ — for at bruge Digterens egne Ord — eksisterer ikke. Hvor de to Magter virker i samme Retning, har vi de største og ædleste Personligheder. Men Bojer har Ret, naar han paastaar, at vore Handlinger, saavel som vore Domme om Ret og Uret ofte er bestemte af Følelser, hvis Aarsag og Berettigelse vi aldrig har undersøgt.

Det moderne Liv — ikke mindst det sociale og politiske — har medført en stadig Appel til vore „store“ Følelser. Derved er vor Aarvaagenhed lige over for Berettigelsen af vort Had og vor Kærlighed slappet. Den enkelte fanges af Mængdens brede Fællesfølelser og rives med langt ud over de Grænser, en sund Erkendelse vilde sætte. Vor Modstandskraft er svækket og vor Ansvarsfølelse sløvet. Nutidsmennesket er i for høj Grad Bytte for et uklart Føleri, der altfor let dugger dets Øje og hindrer det i at skelne klart mellem godt og ondt.

Det er dette, Bojer har sagt i sine Bøger. Hans rige Talent og dybe Kærlighed til Sandheden giver hans Ord en saadan Myndighed, at de maa og vil blive hørte.

EMIL FOG

DE FRIKONSERVATIVE

VORE Frikonservative har hentet deres Navn fra Tyskland, men de har næppe hentet andet end Navnet. De tyske Frikonservative er Landraadernes Parti, et Parti af højt stillede Embedsmænd af fin Herkomst. Det er et guvernementalt Parti, der har støttet det tyske Riges Regeringer gennem alle Faser. Det er et vigende Parti, der aldrig kommer, hvor det møder de stærke Tryk, men i enhver Situation søger at indrette sig et lunt Sted, hvor Angrebene ikke er for stærke og Forsvaret ikke for besværligt. De var Bismarcks bedste Tropper. „Bismarck sans phrase,“ sagde man om dem. De kunde følge ham baade gennem Frihandel og Beskyttelse, baade gennem Centrumsvenlighed og Centrumsfjendtlighed. Nogen selvstændig politisk Mission har de ikke haft. De har sommetider været et Kit og sommetider en Stødpude. Mellem Vælgerne har deres Parti aldrig betydet noget. De har været valgte i deres respektive Kredse, fordi de var højtstillede, ansete og mægtige Mænd, ikke fordi de førte en speciel Politik, der bar Navnet frikonservativ.

I dette sidste ligner de vore Frikonservative noget. Frikonservative Vælgerorganisationer gives ikke herhjemme, bevidste frikonservative Vælgere skal man lede om. For en landlig Højremand har de vis Tiltrækning, og hvis der ved et Landstingsvalg bliver præsenteret ham en frikonservativ Godsejer, saa har han ikke ondt ved at stemme paa ham. Er den Frikonservative mere personlig anset og — lad mig tilføje — af finere Stamme end den konkurrerende Estrupper, saa har han Chancer for at faa Flertallet af de land-

lige Højrestemmer. Men hans Valg sætter ikke blivende Skel i Befolkningen. De, der stemte paa ham, er Højremænd. De vil vedblive at kalde sig saa. Først gennem en Række Aar vil de, halvt ubevidst, kunne glide, sammen med ham, over i en Politik af en anden Nuance. — Men iøvrig er vore Frikonservative en specifik dansk Dannelse med sine bestemte historiske Forudsætninger. Det første svage Forsøg paa at springe fra Estrupperne og grundlægge en Politik, svarende til den nuværende frikonservative, træffer vi i 1887, i Smørkampen. Greverne Frijs og Ahlefeldt gik da i Komite med Hørup om det gode, danske Smør. Grev Frijs var ikke, — som mange andre, der da deltog i denne Kamp — naiv nok til at ville Kampen for Smørrets Skyld alene. Han havde et politisk Ærinde. Han vilde have stoppet Estrup, inden man endnu havde bygget Københavns Landbefæstning færdig. Hvad han dernæst vilde, naar det var lykkedes, er ikke godt at vide. At han vilde have dannet Ministerium paa egen Haand, er næppe troligt. At han vilde have søgt at faa Hørup med, er muligt, men han maa dog formodentlig kunne have indset, at det var ugørligt. Maaske har det ikke været ham klart, hvad der laa paa den anden Side af Estrups politiske Død. Den var det foreløbige Maal, og hvis det naaedes, maatte der paa en eller anden Maade skaffes en Form for at komme ud over Provisorierne. Men Maalet naaedes ikke. Estrup var i det politisk-taktiske ingen Sinke. Han opererede saa vel med sine meget uenige Højremænd, at han bragte Smørloven frelst i Havn. Og dermed var den første frikonservative Aktion endt. Den efterlod intet andet Spor end en gensidig personlig Sympati mellem Grev Frijs og Hørup. Det laa i Grev Frijs' politiske Linie, at han maatte medvirke til det politiske Forlig i 1894. At komme bort fra Provisorierne, at sløjfe Yderlighederne, at faa lavet en Politik, der baade havde Flertal i Folketinget og i Landstinget — alt det var netop Frijs' Maal. Og til denne Politik hørte ikke mindst det, at Estrup skulde gaa. Grev Frijs har aldrig beundret Estrup. Der er noget af den simple Mand's Stædighed, Haardhændethed og Rethaveri over Estrup, som ikke tiltaler vor fineste Adelsmand. Det glatte og rolige, uden Brud og uden Spektakler, det jævnt fremadskridende, hvor man tilfredsstiller Kravene ved til enhver Tid at give dem saa meget, at de ikke bliver onde af Arrigskab, det er for Grev Frijs det ægte konservative, fordi det er den Politik, der giver et Lands voldsomme Kræfter den mindste Anledning til at udfolde

sig. Derfor skal den konservative Politik have den fine glatte Hud, som er den adelige Haands Kendetegn. Den barkede Næve er ikke konservativ; den knyttede heller ikke. — Men skønt Politiken af 1894 saaledes tilfredsstillede en hel Række af Grev Frijs' Ønsker, og skønt han ogsaa var med i den Velfærdskomite, der planlagde Forliget, saa havde denne Politik dog ikke hans inderste Kærlighed. Han var vistnok ikke tilfreds med de Personer, han agerede sammen med, og saa megen Politik har der antagelig allerede da været i ham, at han kunde forstaa, Forliget hjalp ham til Wandsbeck, naar det efterfulgtes af en Regering med Nellemann og Ingerslev i. — Den næste Gang, den frikonservative Politik dukker op igen, er under den Køedt'ske Toldpolitik, da Situationen tilskærpedes saa at der skulde anbringes noget afgørende overfor Køedts frihandelsvenlige Toldlov med dens Anhang af en Brændevinsskat. Frijs' Politik var da at slaa til. Her har Frijs et sagligt Standpunkt. Han er nemlig Frihandelsmand. Dette er ikke at forstaa saaledes, at han bekender sig til nogen Doktrin; han vilde foragte sig selv, hvis han havde en Doktrin. Men han bryder sig ikke om Korntold, han er forstandig nok til at indse, at dansk Landbrug er kommen for vidt, til at man kan byde det Toldbeskyttelse, og han har da ikke noget imod at slippe saa billig fra Industritolden som det er muligt og som det er foreneligt med en konservativ Udvikling : en Udvikling, der ikke paa noget Punkt betegner noget Brud. Af dem, der senere er blevne hans frikonservative Partifæller, tænker de fleste som han om Told. Men man kan ikke sige, det er hele Partiets Standpunkt. Inden sidste Landstingsvalg havde Grev Frijs Godsejer Steensen de Leth mellem sine, og denne aabenbarede sig som en meget halsstarrig Korntolder. Ved Valget fik han Tesdorph ind, og Tesdorph er selveste Formanden for Landbrugsbeskyttelsen; i de sidste Dage har han set sit Parti forstærket med Sonne, der er Korntoldernes dygtigste Agitator her i Landet. — Det var imidlertid i 1900 heller ikke de saglige Hensyn, der var de afgørende for Grev Frijs til at træde aktivt op i Toldsagen. Man vilde have et Stykke Politik ud af den. Paa ny skulde der ske en Sprængning i Folketinget; paa ny skulde der skabes et Flertal i Landstinget, der kunde arbejde sammen med et Flertal i Folketinget, paa ny skulde der brydes en Brod, den Brod, som Hørrings halve Million til Brisantgranaterne havde afsat i vor Politik. Det lykkedes ikke. Kun tildels da. Folketingets Venstre sprængtes ikke. Derimod faldt Hørring. Dette

sidste saa Frijs sikkert gerne, thi Hørring var umulig. Der er ingen Mennesker saa umulige i Politik som Kontormennesker. — Alt dette var Tilløb til en ny Politik. Mere eller mindre var de gjorte i fortrolige Samtaler, i private Møder, i Partiets Skød. Thi Grev Frijs sad stadig i det gamle Højreparti, endog i dets Bestyrelse. Da Ministeriet Sehested saa havde Dristighed til at ville løfte den Estrup'ske Arv, fandt Frijs endelig Beslutsomhed til det, der ligger hans Natur saa fjernt — Bruddet. Han brød aabenlyst med Ministeriet, unddrog det Støtte, saa langt hans Indflydelse rakte; han meldte sig ud af Højre, dannede Gruppen „de 8“, og med denne Gruppes Dannelse ramlede endelig den Stige, ved hvilken saa mange Højreministerier var steget til Magten. Der var ingen Højrestige mere. Venstre kunde sætte sin til.

„De 8“ har senere gennemgaaet et Valg, og er bleven til „de Frikonservative“. De har faaet den Stilling, at de afgør, i hvilke Sager Landstingets Flertal skal gaa med Venstre, og i hvilke det skal betrede Højres gamle Veje. — Betragter man Gruppen nærmere, faar man paa ny bekræftet, at de, der forlanger, at et politisk Parti skal være ensartet, de er meget naive. Selv i denne lille Gruppe er der, saglig set, store Forskelligheder. Mon egentlig Konsul Hey og Rasmussen-Vandamgaard er enige om ret mange Sager? Hvad mon der, saglig, forbinder Tesdorph, halvt af Proprietær-, halvt af Junker-Typen, med Konferensraad H. N. Hansen, vor Tids fineste og ægteste Nationalliberale? Eller Generalauditor Steffensen og Forpagter Sonne? Skal man gennem de saglige Forskelligheder trænge ind til det, som bliver det bestemmende i Gruppens Politik, maa man betragte de to Mænd, der er de afgørende, Grev Mogens Frijs og Konferensraad H. N. Hansen.

I en Tale, som Bismarck holdt den 28. Marts 1867 i Konferencen angaaende Dannelsen af det nordtyske Forbund forsvarede han mod sine konservative Venner, at Rigsdagen grundedes paa den almindelige direkte Valgret, og at Forfatningen intet Overhus havde. Han roste i denne Tale det engelske Overhus, der opfyldte sin Opgave. Grunden hertil var, sagde han, „at der i England gives et stort Antal tilnærmelsesvis kongelige Eksistenser — jeg skal nærmere forklare, hvad jeg mener hermed — ganske uinteresserede Eksistenser, som i denne Verden egentlig ikke har noget betydeligt at ønske, som kunde forlede dem til at dømme om Statens Vel ud fra andet end deres velovervejede rolige Overbevisning, jeg vil hellere sige, tilfredsstillede Eksistenser, hos hvem Driften

mangler til at søge Tilfredsstillelse for sociale eller finansielle Bestræbelser i det politiske Liv.“ Af saadanne Folk skulde et Overhus helst bestaa helt igennem. Der fandtes ikke nok af dem i Nordtyskland til at danne Overhus af; der findes meget faa i Danmark. Men de to Mænd, der fører de Frikonservative, har noget af dette Præg. — Grev Frijs er den „kongeligste“ mellem vore adelige. Han har ingen stor Ærgerrighed, han brænder ikke efter at sidde inde med Magt. Ansvar og Magt gør ikke Livet lettere, og Grev Frijs ser ingen Grund til at gøre sig det paa noget Punkt tungere, end det kan være i sig selv. Han vil ikke være Konsejlspræsident. Han vil ikke bindes mere i Politik, end at han kan nyde sit Gods' Herlighed, sine Jagters Fortræffelighed, sine Rejser Mangfoldighed. Han er en hovedrig Mand, der ikke ser smaat paa Pengene. Økonomisk er han saa højt oppe, at Pengespørgsmaal ikke kan spille nogen betydelig Rolle for ham. Han har Slægts- og Standsfølelse, men de løber begge hos ham ud i det samme: i Bestræbelsen for, at Landets Udvikling skal gaa glat, roligt, jævnt, ikke for hurtigt, men altid hurtigt nok til, at der ikke kan blive nogen dyb Bitterhed hos dem, som længes efter Reformerne. Han er derhos en nøgtern og skeptisk Natur. Han tror ikke, at Fuldkommenheden sidder noget Steds i de menneskelige Institutioner. Han tvivler ikke om, at de gamle er daarligere nok; han tvivler meget om, at de nye er synderlig bedre. Derfor er der aldrig nogen Grund til at ophidse sig for at naa til en Forandring. Vil Menneskene paa den anden Side absolut have en saadan, saa er det ikke værd at sætte altfor meget ind paa at hindre dem i den Fornøjelse. — Konferensraad H. N. Hansen er ganske vist af en hel anden Støbning end Grev Frijs. Men han har den samme Stilling i Embedskredse som Grev Frijs i Godsejerkredse. En højtstaaende, højt anset, uafhængig Embedsmand, nu fri for sit Embede, i den Alder, da han ikke kan vente sig at komme til at faa Ansvar i Politik, staar han uinteressert til alle Sider. Han har intet, han skal vinde gennem Politik. Man vender bestandig tilbage til sin første Kærlighed, og for ældre Politikere er det den højeste Tilfredsstillelse at smelte deres Manddoms Standpunkter sammen med deres Ungdoms Idealer, saa at deres Løbebane bliver dem en Enhed. Det er det, H. N. Hansen nu er i Færd med. Han jævner Vejen for et parlamentarisk Ministerium, og er samtidig vedblevet at være Højremand. Han er næppe saa nøgtern, næppe saa skeptisk som Grev Frijs. Derfor faar han ogsaa flere Vanskelig-

heder. Men hans Formaal er det samme. Han vil jævne og glatte, han vil anerkende Folketingets Sejr, han vil være med i Fremskridtene, men han vil gøre dem saa maadeholdne som muligt.

Saaledes har disse to Mænd, der er de ledende, tænkt de Frikonservatives Politik. Ser vi paa, hvorledes de har udført den, bør man yde dem den Ret, at de paa væsentlige Punkter har gennemført deres Tanker. Siden de, sammen med Venstre, danner et Flertal i Landstinget, har de rakt deres Haand til Gennemførelsen af mange Love, deraf en Del gode. Maskineriet er ved deres Hjælp kommen i Gang, Arbejdet gaar, som det skal; Ministeriet og Folketinget lægger for, Landstinget følger med paa adskillige Punkter, gør Modstand paa andre, dog i Reglen saaledes, at det opgiver Modstanden, naar Kravene viser sig at bunde dybt og at blive stærkere og stærkere i Befolkningen.

Det agrariske ligger jo lettest for dem. De fleste af dem er Landmænd og ser med den store Landmands Øjne paa de økonomiske Spørgsmaal. Men det er tvivlsomt, om dette vil blive et vedvarende fremherskende Træk i Partiets Karakter. Deres første store Aktion var Skattelovene og Tiendeloven, og Gennemførelsen af disse Love var de Frikonservative en Sejr. Paa andre Omraader gik det ikke saa glat at faa dem med. Loven om Menighedsraad var de til at begynde med ret kraftige Modstandere af. Tilsidst gik de dog med i Fjor til det Kompromis, vi fik. Forslaget om Statstilskud til de fri Fattiggasser tog de meget forbeholdent paa i Fjor; i Aar er de gaaede med til det efter at have medvirket til, at Loven kun kom til at gælde i tre Aar. Almen-skoleloven interesserede de sig maaske ikke meget for, men, ledede af Reedtz-Thott, der havde været med at forberede den, gik de dog med til dette betydelige Fremskridt, der gør vor højere Skole til en virkelig moderne Skole. Det borgerlige Ægteskab viste de sig som ret hvasse Modstandere af straks. Det hedder sig — men det er endnu kun Rygter — at de i Aar er mere forhandlingsvenlige. Alle de ikke-politiske Love har de været meget villige til at lade gaa — endogsaa ret glat — igennem i Landstinget i den af Ministeriet og Folketinget givne Skikkelse. Finanslovene ligeledes. Grev Frijs har begge Aar, siden Venstreministeriet kom, gjort sig til Talsmand for, at Landstinget skulde tage Folketingets Finanslov uforandret. Det første Aar havde hans Parti ikke Mandskab nok til at gennemføre hans Vilje. I Fjor havde Partiet det, og gjorde det.

To Sager er der, hvis Behandling i det lange Træk vil blive afgørende for de Frikonservatives Betydning i dansk Politik. Det er Forsvarssagen og den almindelige kommunale Valgret. — Hvor længe der er, til Forsvarskommissionen afgiver sin Betænkning, er der endnu ingen, der véd. Meget længe kan det vel ikke vare. Og naar den er kommet, staar vi der, hvor Forsvarsspørgsmaalet skal løses. Omsat i klare Ord vil det sige, at en Hærløv og en Flaadelov skal komme, som baade kan vedtages af Folketing og af Landsting. Dertil en Beslutning angaaende Københavns Befæstning, som har den samme Egenskab. Lykkes det ikke at naa en Løsning, maa man være naiv for at tro, at dette ikke vil have Indflydelse paa vore politiske Forhold. Militære Spørgsmaal har til alle Tider og i alle Stater haft en sjælden Evne til at sprænge Partier. Forsvarsspørgsmaal er overordentlig let blevne konverterede til Forfatningsspørgsmaal. De rolige Arbejdsforhold, der nu er paa Rigsdagen, vil ikke kunne fortsættes, hvis der ikke findes en Udvej for de militære Spørgsmaal.

Men de rolige Arbejdsforhold er selve de Frikonservatives Politik. De er deres ledende Mænds Formaal, og dem er det, der giver Partiet Eksistens. Naar de rolige Arbejdsforhold er forbi, vil de Frikonservative ikke kunne være mere. De er da P. G. C. Jensens sikre Bytte paa ny. De burde i Tide, bl. a. gennem deres Arbejde i Forsvarskommissionen, forberede den Overenskomst med Venstre om Forsvarssagen, der er en Betingelse for, at hele den nuværende politiske Situation kan opretholdes. De bør ikke gøre sig Illusioner om, at Venstre vil svigte gamle Standpunkter. Ganske vist vil man fra Venstres Side række sig et Stykke, saa vist som denne Sag har pint dansk Politik længe nok, og saa vist som Venstre ogsaa, netop som Regeringsparti, har den største Interesse i at bringe Forsvarskampen til Ende i dette Land. Men Venstre vil ikke lade sig trække saa langt, at det taber Vælgerne og afgiver dem til Socialisterne. Det vilde være en politisk Dumhed, som der ingen Fornøjelse var ved at gøre. — Maaske vil man sige: Der er ingen Overenskomst mulig. De Frikonservatives Anskuelse om Militærvæsen ligger langt fra Venstres. Maaske. Hvis hvert af Partierne kunde opnaa, hvad deres inderste Tilbøjelighed var, saa vilde der nok vise sig at være et Stykke Vej mellem dem. Men det, som hedder den politiske Nødvendighed, har en mærkværdig Evne til at gøre Afstandene kortere. Det er blevet sagt, at Forsvarsspørgsmaalets Løsning vil være en Prøve-

sten for Venstre som Regeringsparti. Det er ogsaa en Prøvesten for de Frikonservative. Det vilde være af Betydning, om dette Parti selv havde denne Opfattelse.

Noget lignende gælder om den almindelige kommunale Valgret. Paa dette Punkt vil man ganske sikkert i Øjeblikket møde en næsten total Mangel paa Forstaaelse hos Partiet. Forslaget om almindelig kommunal Valgret forekommer de Frikonservatives Ledere som et rent Doktrin-Forslag, en Agitationsbedrift, men ikke et praktisk Krav, der trænger sig alvorlig paa til Løsning. — Men det vil hurtigt blive et saadant Krav, ogsaa til de Frikonservative. Det vil her hvert Aar bunde dybere i Befolkningen, og det vil melde sig her hvert Aar med større Kraft. Dette grunder sig i de to simple Kendsgerninger: 1) en Opretholdelse af det Forhold, hvorefter den højstbeskattede Femtedel vælger Flertallet af Sogneraadene, er umulig, efter at den almindelige Valgret har sejret i Statslivet; 2) ethvert Forsøg paa at lave en ny Deling vil totalt mislykkes. — Det skal indrømmes, at de Frikonservative endnu nogle Aar kan afvise dette Forslag uden Risiko for deres politiske Stilling. Men Dagen kommer, da de ogsaa skal jævne denne Sag Vejen — eller opgive deres Politik. Imidlertid bør de meget nøje overveje Foreneligheden af almindelig Valgret og den Art af konservativ Politik, som er deres. I den Tale af Bismarck, som ovenfor er nævnt, forsvarer denne Statsmand — hvis Konservatisme ikke kan forekomme vore Frikonservative for svag — den almindelige Valgret med disse Ord: „Jeg kender i det mindste ingen bedre Valgret. Den har vistnok en stor Del Mangler, som gør, at heller ikke denne Valgret fotograferer og gengiver en miniature den velovervejede og berettigede Anskuelse i et Folk, og de forbundne Regeringer hænger ikke ved denne Valgret i en saadan Grad, at de ikke skulde akceptere enhver anden, hvis Fortrin blev godtgjort for dem. Hidtil er ingen anden blevet stillet op imod den.“ Dette er forstandig konservativ Tale om almindelig Valgret. Den er ikke fejlfri, den har historisk grebet fejl mangfoldige Gange. Men der er ingen bedre. Hvis vi ingen Forfatning havde for vore Kommuner, men den skulde grundlægges paa bar Bund, vilde i dette Øjeblik intet andet Grundlag være muligt end den almindelige Valgret. Selv de Frikonservative vilde da tage den. Politikerne maa ty til den, naar de vil rejse noget stort og stærkt i en Nation. Bismarck kunde ingen anden finde at grunde det nordtyske Forbund paa; han brugte den til at danne det tyske

Rige med. Og han regerede med den, og den gav ham — i det store og hele — Flertal fra hans Rigskanslerstillings første Dag, til Kejser Wilhelm sendte ham til Friederichsruhe. For et Folk som det danske, hvis Menigmand har bragt det saa vidt, vil det i Løbet af ikke alt for mange Aar vise sig som det eneste rimelige Grundlag for det kommunale Styre.

De Frikonservative har den Fortjeneste at have indledet en ny Art Højrepolitik, der er forenelig med den Tingenes Tilstand, som skabtes ved Ministerskiftet 1901. Det vilde være uretfærdigt ikke at indrømme, at Begyndelsen er gjort ganske dygtigt. Men for at denne Politik skal kunne blive i den Kurs, der er sat, er det nødvendigt, at den sigter paa sammen med Folketinget at løse de to Spørgsmaal: Forsvarssagen og almindelig kommunal Valgret.

VILH. LASSEN

MIDDAGSSTUND

De slumred Roserne — den gamle Have
laa sval med solbrændt Løv i Middagsheden,
mens udenfor bag Digets lave Tjørne
det sused tungt og tyst igennem Hveden.

Den modne Hvede gik i brede Bølger —
og om dens gyldne Sø som nære Lande
laa solblaa Skove — alle Linjer dirred,
som drømt og sket sig tit for mig vil blande —

Kun ét jeg ved: at du og jeg var ene,
og alting stod og lytted — Tiden iled,
den dyre Tid, hvor alt os kunde hænde,
og intet hændte — uden at vi smiled.

Det var, som Skoven nærmere sig listed — —
med ét jeg hørte Duer kurre stille —
jeg greb om denne Lyd, thi som en Nynnen
den syntes mig min Vaande at formilde.

— — —

Men dette sanseløse Smil er blevet
fra dengang i mit Sind — og soltung hvælver
sig om mig Skovens Tavshed — evigt, evigt
dit Blik jeg føler over mig og skælver.

INGEBORG PETERSEN

PAA MEMPHIS STATION

Halvt vaagen og halvt blundende,
Slaaet af en klam Virkelighed, men endnu borte
I en indre Gus af danaidiske Drømme
Staar jeg og hakker Tænder
Paa Memphis Station, Tennessee.
Det regner.

Natten er saa øde og udslukt,
Og Regnen hudfletter Jorden
Med en vidløs, dunkel Energi.
Alting er klægt og uigennemtrængeligt.

Hvorfor holder Toget her Time efter Time?
Hvorfor er min Skæbne gaaet i Staa her?
Skal jeg flygte for Regnen og Aandsfortærelsen
I Danmark, Indien og Japan
For at regne inde og raadne i Memphis
Tennessee, U. S. A.?

Og nu dages det. Lyset siver glædeløst
Ind over dette vaade Fængsel.
Dagen blotter ubarmhjærtigt
De kolde Skinner og al den sorte Søle,
Ventesaalen med Chokoladeavtomat,
Appelsinskaller, Cigar- og Tændstikstumper,

Dagen griner igennem med spyende Tagrender
 Og et evigt Gitter af Regn,
 Regn siger jeg fra Himmel og til Jord.

Hvor Verden er døv og uslyttelig,
 Hvor Skaberen er talentløs!
 Og hvorfor bliver jeg ved at betale mit Kontingent
 Til denne plebejiske Kneippkur af en Tilværelse!

Stille! Se hvor Maskinen,
 Den vældige Tingest, staar rolig og syder
 Og hyller sig i Røg, den er taalmodig.
 Tænd Piben paa fastende Liv,
 Forband Gud og svælg din Smærte!

Gaa saa dog hen og bliv i Memphis!
 Dit Liv er jo alligevel ikke andet
 End et surt Regnvejr, og din Skæbne
 Var altid at hænge forsinket
 I en eller anden miserabel Ventesal —
 Bliv i Memphis, Tennessee!

For inde i et af disse plakathujende Huse
 Venter Lykken dig, Lykken,
 Hvis blot du kan æde din Utaalmodighed —
 Ogsaa her sover en rund ung Jomfru
 Med Øret begravet i sit Haar,
 Hun vil komme dig i Møde
 En fin Dag paa Gaden
 Som en Bølge af Vellugt
 Med et Blik, som om hun kendte dig.

Er det ikke Foraar?
 Falder Regnen ikke frodigt?
 Lyder den ikke som en forelsket Mumlen,
 En lang dæmpet Kærlighedspassiar
 Mund mod Mund
 Mellem Regnen og Jorden?
 Dagen gryede saa sorgfuldt,
 Men se nu lyser Regnfaldet!

Under du ikke Dagen dens Kampret?
 Det er dog nu lyst. Og der slaar Muldlugt
 Ind mellem Perronens rustne Jærnstivere
 Blandet med Regnstøvet's ramme Aande —
 En Foraarsanelse.
 Er det ikke trøstigt?

Og se nu, hvor Mississippi
 I sin Seng af oversvømmede Skove
 Vaagner mod Dagen!
 Se hvor Kæmpefloden nyder sin Bugtning!
 Hvor den flommer kongeligt i Bue og svinger Flaader
 Af Træer og laset Drivtømmer i sine Hvirvler!
 Se hvor den fører en uhyre Hjuldamper
 I sin Syndflodsfavn
 Som en Danser, der er Herre paa Gulvet!
 Se de sunkne Næs — O hvilken urmægtig Ro
 Over Landskabet af druknende Skove!
 Ser du ikke, hvor Strømmens Morgenvande
 Klæder sig milebredt med Dagens tarvelige Lys
 Og vandrer sundt under de svangre Skyer!

Fat dig ogsaa du, Uforsonlige!
 Vil du aldrig glemme, at man lovede dig Evigheden?
 Forholder du Jorden din arme Taknemlighed?
 Hvad vil du da med dit Elskerhjærte?

Fat dig og bliv i Memphis,
 Meld dig som Borger paa Torvet,
 Gaa ind og livsassurer dig imellem de andre,
 Betal din Præmie af Lumpenhed,
 At de kan vide sig sikre for sig,
 Og du ikke skal blive hældt ud af Foreningen.
 Kør Kur til hin Jomfru med Roser og Guldring
 Og start et Savskæleri som andre Mennesker.
 Se dig ud, smøg din vise Pibe
 I sphinxforladte Memphis,
 Hank rolig op i Gummistøvlerne . . .

Ah, der kommer det elendige Godstog,
 Som vi har ventet paa i seks Timer.

Det kommer langsomt ind — med knuste Sider,
Det pifter svagt, Vognene lammer paa tre Hjul,
Og de sprængte Ruf drypper af Jord og Slam.
Men paa Tenderen mellem Kullene
Ligger fire stille Skikkelser
Dækket af blodvaade Frakker.

Da pruster vor store Ekspresmaskine,
Gaar lidt frem og standser dybt sukkende
Og staar færdig til Spring. Sporet er frit.

Og vi rejser videre
Gennem de oversvømmede Skove
Under Regnens gabende Sluser.

JOHANNES V. JENSEN

JAPAN, RUSLAND OG MANTSCHURIET

MEDENS, som paavist i en tidligere Artikel („Tilskueren“s Februar-Hæfte), Bevaringen af Korea maa anses som et Livsspørgsmaal for Japan, stiller Forholdet sig noget anderledes i Mantschuriet, hvor Ruslands dominerende Indflydelse maa tages i Betragtning og respekteres som en Kendsgerning, man ikke kan komme uden om, selv om de Veje og de Midler, hvorved denne Indflydelse er erhvervet, ikke altid stemmer med den Opfattelse af det tilladelige, som gør sig gældende mellem Vestens Nationer, og selv om den aabenbare Vold, der gøres paa andres Rettigheder, maa sættes til en Side som noget, der lige saa lidt som Begreberne Ret og Retfærdighed hører den praktiske Politik til. Vi staar her lige over for en Udvikling og Tildragelser, der ikke kan maales med nogen almindelig Maalestok, og vi maa nøjes med Forholdene saaledes som disse nu engang er. Her er ikke Spørgsmaal om Ret eller Uret, om mit eller dit, men om, hvem der er den stærkeste, hvem der griber først og stærkest til, og hvem der er istand til at forsvare og beholde, hvad han har lagt Haanden paa. To mægtige Indflydelser, to ustandselige Strømninger, to kraftige og udviklings-mulige Folkeviljer mødes her — den ene fra Vest, den anden fra Øst — og Spørgsmaalet bliver ikke ene og alene, hvem den koreanske Halvø og de tre rige kinesiske Provinser: Shinkin eller Liaotung mod Syd, Kirin i Midten og Ho-Lung-Chiang mod Nord, samlet kaldet Mantschuriet, skal tilhøre, men hvem der skal være det fjerne Østens Herre, og da først og fremmest, hvem der skal være den asiatiske dødssyge

Mand, Kinas, Arvtager. Vi staar over for to lige retmæssige, eller lige uretmæssige, Fordringshavere, Rusland og Japan, og vi befinder os i det psykologiske Moment, hvor deres modstridende Interesser støder sammen, og hvor de til en Begyndelse strides om nogle af den Syges Ejendele, imens han endnu er i Live og ser til, temmelig ligeglad enten hans Tyran bliver Japaner eller Russer, saa længe han blot faar Lov til at dyrke sin Jord i Fred, passe sit simple Haandværk og leve fra Haanden til Munden, som det har været hans Skik lige fra Konfucius' Dage.

Den russiske Fremtrængen imod Øst, der begyndte med Kosakken Jermaks Erobring af det nuværende Vestsibirien i 1581 og med Østsiberiens Underkastelse i 1650, har med uimodstaaelig Kraft fortsat sig i vore Dage hen imod det stille Oceans Bredder, det eneste Punkt, hvor den russiske Kolos kunde faa Luft og naa den Adgang til det isfri Hav, som er en uundværlig Betingelse for det kæmpemæssige Riges Eksistens og for det umaadeligt frugtbare og rige Siberiens Udvikling. Vel naaede Jermaks Efterfølgere allerede til Havet i Slutningen af det syttende Aarhundrede, men det var først i 1860, da General Ignatieff, den Gang Ruslands Gesandt i Peking, benyttede sig af Kinas Krig med England og Frankrig til at opnaa „en Grænserregulering“ med dette første Land, at de russiske Grænsepæle flyttedes saa langt Syd paa, at de naaede de isfri Regioner. Kina overlod Rusland den nordlige Del af Mantschuriet med en Kyststrækning paa 120 danske Mil og med den store og rummelige Peter den Stores Bugt, hvor Wladiwostock blev anlagt, og i de paafølgende 30 Aar udviklede den sig til at blive ikke alene en af Ruslands stærkeste Fæstninger og bedste Krigshavne, men ogsaa en stor og mægtig Handelsby — indtil Anlægget af den siberiske Jernbane og Udviklingen af Port Arthur og Dalny det eneste Udskebningssted for hele Østsiberiens talrige Produkter.

Denne for saa godt Køb gjorde Erhvervelse af den nuværende russiske Provins Priorsk var et mægtigt Stød fremad for Ruslands Søgen mod Havet, men dog endnu ikke nok. Indløbet til Wladiwostocks Havn er isbundet i Vintermaanederne, og den nærmeste isfri Havn Aaret rundt er Broughton Bay ellert Port Lazareff i Korea — dengang et Slags terra incognita, aflukket for al Samfærdsel med Fremmede og med Rette fortjenende sit Navn „Eneboer-Riget“, givet det af Japanerne.

Rusland havde imidlertid ikke dengang noget Hastværk med

yderligere at udvide sine Grænser og skulde have Tid til at fordeje den sidste store Mundfuld. Siberien var endnu et øde, næsten ukendt, svagt befolket og ilde-regeret Land, med en alt andet end tiltalende Reputation, saa at sige uden Kommunikationsmidler, uopdyrket, ubesøgt. Kun beboet af undvegne eller løsgivne Straffefanger uden for de store Byer, var det forladt og forsømt og snarere en Plage og en Byrde for den russiske Regering, end hvad det nu lover at udvikle sig til: en af de rigeste af alle Czarens Besiddelser. Mærkelig nok bidrog ogsaa her vi Danske vor Skærv til Opnaaelsen af denne mærkelige Forvandling. I 1870 blev dens transsiberiske Telegraflinje anlagt til Wladiwostock for at sættes i Forbindelse med „Store Nordiske“s undersøiske Kabel til Kina og Japan, der, i det Øjemed at tilvejebringe en Telegrafforbindelse mellem det fjerne Østen, Kina og Japan og Evropa, blev nedlagt i det følgende Aar 1871. Den transsiberiske Bane, som der paa dette Tidspunkt selvfølgelig ikke var drømt om, kom forresten 30 Aar senere til at følge den længste Del af den Rute, som Telegraflinjen afstak.

Rusland havde dernæst ingen Konkurrenter at regne med paa det Tidspunkt. Kina var aabnet for Fremmedhandelen kun 10 Aar i Forvejen og befandt sig i en langvarig og farlig Revolutions Krampetrækninger, Korea var en ukendt Faktor og Japan stod endnu midt i Middelalderens Panser og Plade, uden blot den allersvageste Antydning af, at dette „Legetøjsland“ i den næste Menneskealder skulde gøre Springet paa en Gang midt ind i Vesteuropas Kultur og Udvikling og forvandle sig til en af Verdens Stormagter, som der maatte regnes med i den alvorlige Politik. De vesteuropæiske Magter viste ikke Tegn til anden Interesse i Østen end den at sælge deres Bomuldsvarer og Opium til Kineserne og tage disses Silke og The i Bytte. Saa Rusland lagde sig til Hvile paa sine diplomatiske Lavrbær, og det mantschuriske Spørgsmaal blev lagt paa Hylden i — samfulde 30 Aar. Først i 1891, da Rusland, efter at Wladiwostock var forvandlet til en af Verdens stærkeste Fæstninger og Flaadestationer, og efter at Siberiens enorme Værdi og udtømmelige Rigdomskilder var slaaet fast i den russiske Regerings Bevidsthed, og man havde besluttet sig til Anlægget af den transsiberiske Jernbane, for at udvikle Landet, gik det op for Russerne, at Wladiwostock med sin afsides Beliggenhed, — 655 engelske Mil fra Nagasaki, 1012 fra Shanghai og 1220 fra Tientsin, Østens største Handelscentre, — og med sin 3

Maaneder om Aaret tilfrosne Havn, i Grunden var en ilde valgt Terminus for saa gigantisk et Jernbaneanlæg, og Stemmer i Rusland begyndte at rejse sig for at forlange en isfri og mere fordelagtig beliggende Terminus længere syd paa. Efter Fredsforhandlingerne i April 1895 i Shimonasaki, som endte den japansk-kinesiske Krig, — da Rusland, Frankrig og Tyskland tvang Japan til at tilbagegive Kina den afstaaede Liaotung Halvø, Mantschuriets Sydspids, for, som de forenede evropæiske Magter saa smukt fremsatte det: „at bevare Kinas Integritet og gardere imod fremtidige Fredsforstyrrelser“, — gik det op for de japanske Statsmænd, hvor det var, at Russerne havde tænkt sig denne ny Terminus, og man forstod den Lethed, hvormed den snedige gamle kinesiske Underhandler Li Hung Chang var gaaet ind paa Halvøens Afstaaelse, tiltrods for den kinesiske Lovsætning, der bestemmer Dødsstraf for den Kineser, være det sig Kejseren selv, som afstaaer en kinesisk Provins til fremmede. Det hed sig for Resten dengang i Japan, at Markis Ito, den daværende japanske Førsteminister, som allerede frygtede for at komme i Forviklinger med Rusland, havde holdt paa, at Japan ikke lod sig Liaotung afstaa, men at han var bleven overstemt af de japanske militære Medlemmer af Statsraadet. Japan, hvis Flaade var svækket gennem et anstrængende Vintertog, hvis Finanser stod paa svage Fødder, og som trængte til Fred, ansaa sig ikke stærk nok til at modstaa Magternes Forlangende, men modtog i Stedet for Liaotung en Krigserstatning af Kina paa 5 Millioner Pund Sterling. Man forsøgte forgæves at formaa Magterne til at garantere en Erklæring fra Kina om, at Liaotung ingen Sinde maatte afstaa til nogen anden fremmed Nation, men stødte her paa Ruslands bestemte og indignerede Modstand, da Japans Forlangende mentes — og med Rette — særlig at være adresseret til dette Land. Den russiske Regering afgav ved denne Lejlighed og under Forhandlingerne om Liaotungs Tilbagegivelse til Kina, sin første Erklæring om, at Rusland fralagde sig enhver Hensigt om at omgaas med Planer angaaende er russisk Bemægtigelse af Mantschuriet eller nogen anden Del af Kina.

Halvandet Aar efter, den 27de Avgust 1896, afsluttedes en Overenskomst mellem den kinesiske Regering repræsenteret af Li Hung Chang og Mr. Pakatiloff repræsenterende den nogle Aar tidligere oprettede Russisk-Kinesiske Bank — i Virkeligheden det russiske Finansministeriums Agent — hvorved „det Østlige Kinesiske Jernbane-Selskab“ blev oprettet med det Formaal at konstruere og

drive en Jernbanelinje gennem Mantschuriet som en Fortsættelse af og i Forbindelse med den transsiberiske Jernbane, og i November næste Aar, 1897, forpagtede Rusland Port Arthur af Kina samt opnaaede den kinesiske Regerings formelle Tilladelse til at føre Jernbanelinjen, der allerede nærmede sig sin Fuldendelse, til Port Arthur og det nærliggende Ta Lien Wan (Dalny) som Banens sydlige Endepunkter. Skønt det oprindeligt var bestemt og aftalt med Kina, at Port Arthur kun var „laant“ Russerne, for at deres Flaade kunde overvintre der i Stedet for Wladiwostock, og skønt den russiske Regering forsikrede den engelske Udenrigsminister, Lord Salisbury, om, at det ikke var Ruslands Hensigt at krænke andre Magters Traktatrettigheder over for Kina eller dette Lands Suverænitet, saa gik man dog øjeblikkelig i Gang med at befæste Port Arthur og forbød andre Nationers Krigsskibe Adgang dertil. Efter lange Forhandlinger med England gik Rusland ind paa, at Ta Lien Wan skulde aabnes som Traktathavn, men erklærede samtidig Port Arthur for en lukket russisk militær Havn. England besvarede denne Erklæring med paa sin Side at „forpagte“ Havnen Wei Ha Wei paa Kysten af Pechili Provinsen lige over for Port Arthur.

Den 28de April 1899 oprettedes en Engelsk-Russisk Overenskomst, hvori England forpligtede sig til ikke at støtte sine Under-saatter i at opnaa Jernbanekoncessioner nord for den store kinesiske Mur (der skiller Mantschuriet fra det egentlige Kina), medens Rusland paa sin Side afgav en lignende Erklæring for Jangtze Dalens Vedkommende. Med andre Ord, man delte Kina i „Interessesphærer“ for Jernbanernes Vedkommende, og Rusland beholdt for sin Part hele Mantschuriet. Senere hen paa Aaret forstærkede Russerne deres Stilling ved gennem deres Ven og Støtte, Li Hung Chang at sikre sig vigtige Mine- og Handels-Koncessioner i Mantschuriet, og det har ikke manglet paa aabenlyse Beskyldninger imellem Kineserne for at Li Hung Chang og Enkekejserinden lod sig underkøbe med russisk Guld til i Stykkevis at sælge det kinesiske Dynastis Førstefødselsret i Mantschuriet til Russerne. Samtidig forstærkede disse den allerede betydelige Styrke af Kosakker, som med Kinas Tilladelse var indkaldt til at beskytte Jernbanen mod de tungusiske Røverbander, saaledes at de ved Bokseroprørets Udbrud i Maj 1900 havde mindst 20,000 Soldater i Mantschuriet.

Bokserbevægelsen ydede Russerne en mer end kærkommen Lejlighed til yderligere at forstærke deres militære Besættelse af

Mantschuriet, og at dette ikke foregik med nogen let Haand, vil erindres af Blodbadet ved Blagowatschensk, hvor 6000 Kinesere, Mænd, Kvinder og Børn, der var bosatte i denne russiske By, blev drevet ud i Sungari Floden og beskydt af Kosakkerne i Land, saa at Flodens Bugter og Krumninger bogstavelig talt var fyldt med de Ulykkeliges Lig og Floddamperne ikke kunde komme frem for dem. Alle de store Byer: Ninguta, Itung, Mukden, Kirin og Traktathavnen Niuchwang ved Liaotung Bugten, blev besat af russiske Tropper og de kinesiske Øvrigheder forjaget, saa at Russerne ved Bokseroprørets Slutning i Efteraaret 1900 var i fuld og uomtvistet Besiddelse af hele Mantschuriet.

Selvfølgelig var denne Besættelse af en venskabelig Nabomagts Territorium i Fredstid ikke nogen Krigs-Akt, men kun en aldeles midlertidig Foranstaltning til Understøttelse af den betrængte kinesiske Regering imod Bokser-Oprørerne, og da derfor de andre europæiske, amerikanske og japanske Magters Tropper, som i samme Øjemed havde besat Dele af Pechili-Provinzen og indtaget Peking, hvor de europæiske Legationer belejredes af Bokserne, blev trukket tilbage, forventedes det, som noget der fulgte af Sagens Natur, at den russiske Besættelse af Mantschuriet samtidig vilde ophøre.

Allerede den 25de August 1900 havde den russiske Regering sendt et Cirkulære til alle sine Repræsentanter i Udlandet, hvori det blandt andet hed: „Saa snart som endelig Orden er genoprettet i Mantschuriet og de nødvendige Skridt taget for Beskyttelse af Jernbanen, hvis Bygning er garanteret ved en særlig formel Overenskomst med Kina angaaende det „Kinesiske østlige Jernbaneselskab“s Koncession, vil Rusland ikke undlade at kalde sine Tropper tilbage fra Naborigets Territorium, under Forudsætning af, at andre Magters Handlinger ikke lægger Hindringer i Vejen for en saadan Forholdsregel“, og da det russiske Troppekontingent umiddelbart efter Legationernes Befrielse blev trukket bort fra Peking og op i Mantschuriet, forventede man, at dette var en Begyndelse til dettes Evakuering, saaledes som forudsat i ovennævnte Cirkulære.

Rømningen trak imidlertid ud. Ikke alene forblev de russiske Stridskræfter i Mantschuriet ganske rolig i deres Kvarterer, men i den følgende November Maaned begyndte betydelige Forstærkninger at ankomme fra Rusland, og det blev bekendt, at der den 11te November var indgaaet en Overenskomst imellem den kinesiske

General-Governør i Feng-Tien (Tartargeneralen Tseng i Mukden) og Mr. Karastowitsch, Repræsentant for Admiral Alexieff, gaaende ud paa, at Tartargeneralen skulde opløse de kinesiske Regimenter, overgive deres Vaaben og Ammunition til Russerne og afvæbne alle Forter, som ikke var i Ruslands Hænder, hvorefter de civile kinesiske Autoriteter vilde blive genindsatte og Provinserne blive helt overgivet til den kinesiske Øvrighed, saa snart Rusland var paa det rene med, at Orden var genoprettet i Provinserne. En russisk politisk Resident skulde stationeres i Mukden, medens Tartargeneralen skulde opretholde Ordenen ved Hjælp af den lokale Politistyrke og i Nødstilfælde henvende sig til de russiske militære Autoriteter om Assistance.

Denne Overenskomst aabnede Øjnene paa de forskellige Traktatmagters Repræsentanter i Peking, hvoraf særlig de engelske, amerikanske og japanske var interesserede som repræsenterende de Lande, der besad de vigtigste og største kommercielle Interesser i Mantschuriet, og det varede ikke længe, forinden Spørgsmaal blev gjort og besvaret i Petersborg af den russiske Udenrigsminister, Grev Lambsdorff, som d. 6te Februar 1901 i en Samtale med den britiske Ambassadør, Sir Charles Scott, forklarede denne, at „Tseng-Alexieff Overenskomsten var af en ganske forbigaaende Natur og at Kejseren ikke i mindste Maade havde i Sinde at afvige fra de Forsikringer, som han officielt havde afgivet om, at Mantschuriet helt og holdent vilde blive givet tilbage til Kina, saa snart som Omstændighederne tillod det“ — en Erklæring, hvormed Sir Charles lod sig nøje som „en Forklaring af Sagens sande Sammenhæng“.

Faa Uger efter kom det til den engelske Regerings Kundskab, at den russiske Gesandt i Peking stod i Begreb med at aftvinge Kineserne en ny og meget videre rækkende Overenskomst, hvori Rusland som Betingelse for Genindsættelse af Kinas civile Administration forlangte, at Kina skulde anerkende den russiske militære Besættelse samt indrømme Russerne en Række vigtige Fordele med Hensyn til Jernbaneanlæg og Minedrift, ikke alene i Mantschuriet, men ogsaa i Mongoliet, Kashgor, Khotan og Turkestan. Dette Dokument, der imidlertid aldrig blev underskrevet, den saakaldte „Cassini-Convention“, blev forhandlet mellem Grev Cassini, Ruslands Gesandt, og Li Hung Chang. Englands, Amerikas og Japans Gesandter protesterede hos den kinesiske Regering, og da samtidig en Række af Kinas Vicekonger og højeste Embedsmænd memoriali-

serede Tronen i samme Retning, blev „Cassini-Konventionen“, der var blevet røbet paa et for tidligt Standpunkt, lagt ad acta — foreløbig. Som i det foregaaende Tilfælde bortforklarede den russiske Udenrigsminister denne Overenskomst som „rent foreløbig“ — hvad den utvivlsomt ogsaa var, men paa en anden Maade end Grev Lambsdorff vilde have det forstaaet — og at den kun havde til Maal at lette den russiske Rømning af Mantschuriet. Faa Dage efter at Kejseren af Kina, der endnu opholdt sig i Si-Nau-Fu efter sin Flugt fra Peking, havde afslaaet at autorisere „Cassini-Konventionen“ — d. 3die April 1901 — omsendte det russiske Udenrigsministerium et nyt Cirkulære til de russiske Repræsentanter i Udlandet, hvori det meddeltes disse, at Rusland havde afbrudt Negociationerne i Peking, og at den kejserlige Regering rolig vilde afvente Begivenhedernes Gang og samtidig „forblive tro imod sit oprindelige og gentagne Gange offentliggjorte Program“ (at give Mantschuriet tilbage til Kina).

Negociationerne med den kinesiske Regering i Peking blev imidlertid ikke afbrudte, men fortsattes med største Hemmelighedsfuldhed, indtil d. 8de April 1902, da den „Mantschuriske Konvention“ endelig afsluttedes mellem Mr. Lessar, den russiske Gesandt, og Prins Ching og Storsekretæren Wang-Wen-Shao, repræsenterende Kina, og ratificeredes fra begge Sider. Den første Artikel af dette vigtige Dokument lyder saaledes:

„Kejseren af Rusland, der ønsker at give et nyt Bevis paa sin Kærlighed til Freden og sine venskabelige Følelser for Kejseren af Kina, giver sit Samtykke til Re-Etableringen af kinesisk Myndighed i Mantschuriet, som forbliver en integrerende Del af det kinesiske Kejserrige, og gengiver Kina Retten til at udøve suveræn og administrativ Magt som før de russiske Troppers Okkupation — tilrods for, at der fra forskellige Punkter i Mantschuriet blev gjort Angreb langs Grænsen paa den fredelige russiske Befolkning.“

I Artikel II bekræfter den kinesiske Regering Overenskomsten af 27. August 1896 med den Russisk-Kinesiske Bank angaaende den mantschuriske Jernbanes Bygning, medens Rusland til Gengæld herfor „s'il n'y aura pas de trouble quelconque“ og dersom ikke andre Magter lægger Hindringer i Vejen, lover at trække alle de russiske Tropper gradvis ud af Mantschuriet, som følger: a) inden for seks Maaneder fra Datoen af denne Overenskomsts Underskrift fra den sydvestlige Del af Mukden Provinsen indtil Liao Floden,

b) i Løbet af de følgende seks Maaneder den resterende Del af Mukden Provinsen og Kirin Provinsen og c) i Løbet af de efterfølgende 6 Maaneder fra den resterende Del af Provinsen Heh-Lung-Kiang.

Det saa i Begyndelsen ud, som om Rusland havde i Sinde at overholde denne Overenskomst, i alt Fald efter Bogstaven. Russerne trak sig tilbage fra den sydvestlige Del af Mukden Provinsen i Overensstemmelse med den første Del af Artikel II, og den 8de April 1903 blev fastsat som den Dato, da den anden Del af Evakueringen skulde finde Sted. Den 8de April kom og gik, og Russerne forblev, med det Resultat, at ny diplomatiske Forespørgsler fandt Sted i St. Petersborg, og at den engelske Udenrigsminister, Lord Cranborne, kunde erklære i det engelske Parlament d. 30te April, „at den russiske Regering fralagde sig enhver Hensigt om at søge at opnaa særlige Privilegier i Mantschuriet (hvad man havde beskyldt den for i Mellemtiden) eller om paa nogen Maade at afvige fra de Løfter, som den har afgivet angaaende denne Provins“, og igen den 11te Maj „at den russiske Regering havde erklæret, at de vedstod deres Forpligtelse om at rømme Mantschuriet, endskønt Rømningen var blevet foreløbig udsat“.

Den næste 6 maanedlige Termin for den endelige Rømning kom med den 8de Oktober, og ikke alene rømmede Russerne ikke Mantschuriet, men de Tropper, som tidligere havde forladt Mukden, besatte atter denne By, tiltrods for Kinesernes svage Protest.

Det Omslag, som havde gjort sig gældende i Ruslands Mantschuri Politik siden Afslutningen af 1902 Overenskomsten, var bleven markeret ved Udnævnelsen af Admiral Alexieff til Vicekonge over de østasiatiske Provinser med vidtgaende Myndighed og kun under Ansvar til „den østasiatiske Kommission“, der, under Czarens Forsæde, dannedes af Indenrigs-, Udenrigs-, Finans-, Krigs- og Marineministrene samt enkelte andre specielt udnævnte russiske Stormænd. Endvidere ved flere Forsøg fra den ny russiske Gesandt, Mr. Lessars Side paa at formaa den kinesiske Regering til at indgaa paa Modifikationer af Overenskomsten, hvilke Forsøg kulminerede kort før den sidste Frist for Evakuationen den 8de Oktober 1903 udløb, i et Forslag til en ny Overenskomst, der som Betingelse for de russiske Troppers Udrykning af Mantschuriet indeholdt følgende Hovedbetingelser:

1) De kinesiske administrative civile Embedsmænd skulde staa under en russisk militær „Resident“,

2) ingen fremmede (andre end Russere) maatte ansættes i den kinesiske Regerings Tjeneste i Mantschuriet,

3) ingen fremmede Konsuler maatte residere der,

4) ingen Mine- eller Jernbane-Koncessioner maatte gives til fremmede (andre end Russere),

5) Toldintraderne i den aabne Traktathavn Newchwang skulde oppebæres af den russiske-kinesiske Bank og anvendes til Dækning af Administrations-Udgifterne.

Med andre Ord „det samme paa en anden Maade“ som fastsat i Cassini-Konventionen og et Brud paa Kinas Suverænetet samt paa de mellem Kina og „Traktatmagterne“ indgaaede Traktater.

Det kinesiske Udenrigsministerium afslug under de engelske, amerikanske og japanske Gesandters Indflydelse i sidste Øjeblik at indgaa paa disse Betingelser, og Rusland gik, i Stedet for at iværksætte Evakuationen, i Gang med yderligere at forstærke og befæste sit Greb paa de mantschuriske Provinser. Tartargeneralen i Mukden blev arresteret af Russerne og de civile kinesiske Myndigheder for anden Gang sat paa Porten uden videre Ceremonier og uden anden Forklaring end at „Omstændighederne“ nødvendiggjorde denne Forholdsregel.

Den japanske Regering, som havde fundet sig i „Port Arthur“s „Forpagtning“, dens Omdannelse til en russisk første Rangs Fæstning, Liaotung Halvøens Overgang i russiske Hænder, Mantschuriets Besættelse og Ruslands forskellige Forsøg paa at gøre denne Besættelse permanent, begyndte først at røre sig i Juni Maaned 1903, efter at det var klargjort, at Evakuationen under 1902 Arrangementet var indstillet. Forhandlinger førtes mellem de to Landes Regeringer, først i Petersborg, senere i Tokio — indtil det efter Udløbet af 8de Oktober stod Japanerne klart, at Rusland ikke havde i Sinde under nogen som helst Omstændighed at gaa med det gode; den 13de Oktober afholdtes der i Tokio et vigtigt Møde under Mikadoens Forsæde, hvorved var til Stede hele det japanske Kabinet og „de ældre Statsmænds Raad“ (bestaaende af det ny Japans Skabere Markierne Ito, Oyama og Jamagata samt Greverne Inoye og Katsura). Paa dette Møde, hvorved Japans Politik i det mantschuriske Spørgsmaal blev fastslaaet én Gang for alle, vedtoges Indholdet af en diplomatisk Note, som d. 30te Oktober blev overrakt Baron Rosen, Ruslands Gesandt, og hvori Japans Fordringer, der senere ikke er fraveget, blev formuleret saaledes, hvad angaar Mantschuriet:

- 1) Kinas Suverænetet opretholdes og anerkendes af Rusland,
- 2) Mantschuriet (med Undtagelse af den „forpagtede“ Del af Liaotung Halvøen) rømmes indenfor en nærmere aftalt Tid,
- 3) Et begrænset rimeligt Antal Tropper forbliver for at beskytte den mantschuriske Jernbane,
- 4) Administrationen af Provinserne tilbagegives de civile kinesiske Myndigheder,
- 5) Traktaterne mellem Kina og Japan angaaende „den aabne Dørs“ Handelspolitik, ogsaa i Mantschuriet, respekteres af Rusland.

I samtlige 42 Dage værdigede den russiske Regering ikke den japanske noget Svar herpaa, medens Uroen steg i Japan i en betænkelig Grad og begge Magter af al Kraft rustede sig til Lands og til Vands. Først d. 11te December oplod Rusland sin Røst. Svaret til Japan gik ud paa, at det mantschuriske Spørgsmaal kun vedkom Kina og Rusland, og at man ikke vilde tillade nogen anden Magt at blande sig deri. Paa et nyt Møde i Tokio d. 11te Januar af Statsraadet og „de ældre Statsmænd“ samt de Øverstbefalende for Hær og Flaade, blev det vedtaget at fastholde Fordringerne i Oktober Noten, hvorm den russiske Regering underrettedes i en ny Note, der overræktes Baron Rosen d. 13de. Atter hengik næsten 5 Uger, uden at det trods gentagne Paamindelser og høflige, men presserende Anmodninger var Japan muligt at vække Rusland af sin hovmodige og fornærmelige Tavshed.

I Mellemtiden var der indtraadt en Begivenhed af megen Betydning og af stor direkte og indirekte Indflydelse paa det mantschuriske Spørgsmaal. Den 8de Oktober 1903, altsaa samme Dag, der var fastsat i 1902 Overenskomsten som den sidste Frist for Mantschuriets Rømning af Russerne og deraf følgende Ikrafttræden af Kinas suveræne Rettigheder i deres fulde Udstrækning, blev der i Peking paabegyndt en Forhandling med det kinesiske Udenrigsministerium om ny Handelstraktater, en mellem Kina og de forenede Stater af Nordamerika, en mellem Kina og Japan, hvorved blandt andet Havnene Mukden, Anting og Taking-tao i Mantschuriet aabnedes for den udenlandske Handel. Traktaterne blev underskrevet i Peking den 8de Januar 1904. Den første Traktat, mellem Kina og Amerika, blev øjeblikkelig ratificeret pr. Telegraf, og amerikanske Konsuler udnævnt til alle tre Havne. Den russiske Gesandt, Mr. Lessar, havde med Hænder og Fødder modsat sig disse Traktaters Underskrift af Kineserne, og det skyldes vistnok nærmest den japanske Gesandt, Mr. Uchidas voksende Indflydelse

i Peking, samt Pression fra engelsk og amerikansk Side, at Traktaterne omsider kom i Stand. Tre Dage efter deres Underskrift i Peking, altsaa d. 11te Januar, indfandt den russiske Ambassadør i Washington, Grev Cassini, sig i det amerikanske Udenrigsministerium og erklærede, af eget Initiativ, til Mr. Hay, de forenede Staters Udenrigsminister, at „de russiske Autoriteter ingen Hindringer vilde lægge i Vejen for de forenede Staters fulde Udnyttelse af den nys afsluttede kinesisk-amerikanske Handelstraktat“. At der ingen lignende Erklæring afgaves til Japan, er en Selvfølge.

Japans Ret til at blande sig i Kinas og Ruslands Mellemværende angaaende Mantschuriet (hvis der i det hele taget kan tales om „Ret“ i denne Sag) er ubestridelig, saavel formelt som materielt — formelt, eftersom Japan, ifølge sine Traktater med Kina, hvoraf Mantschuriet danner en integrerende Del, saa længe den kinesiske Regerings Autoritet anerkendes og Kejseren af Kinas Suverænetet respekteres, har en ubestridelig Ret til Nydelsen af visse traktatmæssige Rettigheder, f. Eks. at ind- og udføre Varer til og fra de aabne Havne (Newchwang, Mukden, Anting og Tackingtao) imod at betale den stipulerede kinesiske Ind- og Udførselstold, der er ens for alle kinesiske aabne Havne, endvidere at lade sine Undersaatter berejse og bosætte sig i Provinserne og at nyde godt af „Eksterritorialitetsretten“ (at dømmes efter sit eget Lands Love af egne Konsuler) — materielt, eftersom Japans Handelsinteresser er meget betydelige og i stadig Vækst, og eftersom Mantschuriets kun lidet udnyttede Muligheder aabner en vid Mark for japansk Foretagelsesaand og japansk Energi, saa længe Landet er under kinesisk Herredømme. Endelig maa det ikke overses, at Mantschuriets Naboskab til Korea gør det til en Sag af allerstørste Betydning for Japan, hvem der er Herrer i dette første Land: Kineserne, som de staar paa en god Fod med og intet har at frygte af, eller Russerne, om hvem det modsatte gælder, og af hvem de har alt at frygte. Saaledes vil man, ifølge den ubestridelige Ret til Selvopholdelse, der er Nationernes ikke mindre end Individernes, ikke kunne frakende Japan Berettigelse til af alle Kræfter og saa langt dets Evne rækker, at modsætte sig Russernes Fortrængen af Kineserne, enten denne kan forsvares fra russisk Side eller ej. Ikke at tale om den letforstaaelige og ret forsvarlige Bitterhed, hvormed Japanerne erindrer Begivenhederne fra 1895, og anser det for lige saa fornærmeligt som uretfærdigt, om den selvsamme Nation, der dengang hindrede dem i at nyde Frugten

af deres dyrtkøbte Sejre over Kineserne, nu sætter sig i deres Sted og saaledes lægger Fornærmelse til Fortræd.

Ser man imidlertid Sagen fra et russisk Standpunkt, faar den unægtelig et andet Syn, og det er lige saa forstaaeligt, at Russerne holder paa at forblive i Mantschuriet, som Japanerne paa at faa dem ud derfra. Hvad der gjaldt om Korea til Fordel for Japanerne, gælder for Mantschuriet til Fordel for Russerne, om end maaske kun til Dels og i en noget mindre Grad. Medens det for Japan er et Livsspørgsmaal, at ingen fremmed Magt bemægtiger sig Korea, og kun et Sidespørgsmaal, om end af stor Betydning, hvorvidt Mantshuriet forbliver kinesisk eller russisk, er det til Gengæld et Livsspørgsmaal for Rusland, at den Adgang til Havet, som det nu endelig efter Aarhundreders Kamp og Stræben har naaet, ikke atter berøves det, og kun et Sidespørgsmaal, om Korea forbliver koreansk eller japansk. i alt Fald saa længe der ikke anlægges japanske Fæstninger i Sydkorea eller Korea-Strædet spærres. Ligesom Japan vilde staa vanæret i egne og Verdens Øjne, og dets Rolle i Østasien være udspillet, om det maatte fortrække fra Korea paa Ruslands Bud, saaledes gælder det samme for Rusland, om det maatte fortrække fra Mantschuriet paa Japans Bud. Ligesom Koreas Bevaring for Japan eller for japansk Indflydelse af hele det japanske Folk anses som en national Sag af allerhøjeste Betydning, for hvilken Japanerne er rede til at ofre Ejendom, Liv og Blod, og Mantschuriets Bevaring for Kina betragtes med en vis underordnet Ligegyldighed, saaledes anses paa den anden Side Mantschuriets Indlemmelse i Rusland af det russiske Folk som uadskillelig fra Czarrigets Velfærd, medens man næppe uden for militære Kredse kender nok til Tvistemaalet om Korea til at ofre det en alvorlig Tanke. Hertil kommer, at den russiske militære Ære vilde krænkes i en Grad, som ikke kunde taales i en Militærstat som Rusland, hvor den stolte Sætning gælder, at det mørkeblaa Sankt Andreas' Kors i den hvide Dug aldrig sænkes, hvor det en Gang er hejst.

Det er første Gang, at Rusland i sin hidtil ustandsede Fremgang imod Øst støder paa nogen nævneværdig Modstand. Og det er en besynderlig Skæbnens Ironi, at denne første Modstand skal komme fra en asiatisk Nation, der saa at sige er sprunget til Liv inden for to af den russiske Kolos' Aandedrag. Men det er maaske endnu besynderligere, at denne Nation fra i Gaar spærrer Ruslands Vej som Repræsentant for den nye Tids vesteuropæiske

Friheds-, Fremskridts- og Udviklings-Principper, medens Rusland, europæisk som Landet er, repræsenterer forbigangne Aarhundreders Tvang, Vold og Stilstands Potitik. Det er ogsaa første Gang, at det ny Japan staar over for en europæisk, i Vaaben jævnbyrdig Modstander, og det vil nu vise sig, hvor vidt „den opgaaende Sols“ Land vil kunne hævde sit Navn og herefter være at regne med som en Stormagt, der med Held har vovet at stille sig i Breschen for „den aabne Dørs“ Handelspolitiks praktiske Anvendelse paa Verdens største Marked, til Fordel ikke alene for sig selv, men ogsaa for alle andre Nationer — samt om man i Fremtiden kommer til at staa over for et russisk eller japansk Kina.

Sværdet skal nu afgøre Trætten og dele Parterne imellem. Da Japan indtil den 6te Februar trods gentagne Paamindelser og Anmodninger til Rusland, endnu ikke havde modtaget blot den ringeste Antydning af et Svar paa sin Note af 13de Januar, medens de russiske Rustninger fortsattes med om muligt forstærket Kraft og Iver, mente den japanske Regering ikke at kunne forsvare for den utaalmodige Nation at lade det vente længer med Afgørelsen. Den japanske Gesandt i Petersborg, Mr. Kurfno, blev kaldt tilbage, og det diplomatiske Samkvem med Rusland afbrudt. Natten mellem d. 8de og 9de Februar angreb den japanske Torpedoflotille den ved Port Arthur opankrede russiske Flaade, — og Krigsfaklen lyser nu med sin ildevarslende Glands over de to Lande fra Østersøens Kyst til Stillehavets Bredder.

J. HENNINGSEN

LIDT OM, HVORDAN DET GAAR TIL

I

DET var i Efteraaret 1900, nogen Tid efter at min Bog „Vor Frue af Danmark“ var udkommen, at jeg af en Julebladsredaktør blev spurgt, om jeg ikke vilde skrive noget til ham om „Julen i Tyskland“. Forundret udbad jeg mig Oplysning om, hvorfor han mente mig i Stand til at skrive netop om dette Emne. „Men har De da ikke tilbragt en Jul i Tyskland?“ spurgte han lidt usikkert. Og det viste sig nu, at han havde faaet denne Opfattelse ved at læse min ovennævnte Bog, hvis Helt unægtelig oplever en højst betydningsfuld Jul i München.

Jeg fik ved denne Lejlighed en Forstaaelse af, i hvor høj Grad selv litterært dannede Mennesker opfatter Ens Produktion som uforandret Aftryk af en personlig oplevet Virkelighed. Medens Sandheden i hint Tilfælde var den, at jeg, trods gentagne Ophold i Tyskland, aldrig havde været der nogen Vinter og især aldrig nogen Jul. En Paaske, jeg tilbragte i Beuron 1896 var, trods Kalenderens Foraar, ganske vist nok saa vinterlig, men endda har jeg intet Indtryk benyttet fra den til hin Juleskildring i Bogen.

Men, vil man spørge, hvorfra kommer da hele hin saa troværdigt virkende Beskrivelse af Herman Ronges Jul i Tyskland? Jeg skal forsøge at svare derpaa ved at give en Art Analyse af det paagældende Sted i „Vor Frue af Danmark“ (1ste Bog, 6te og 7de Kapitel).

For at skaffe min Helt den fornødne Ro til Eftertanke over de vigtige Spørgsmaal, der beskæftiger ham, benyttede jeg et i

Litteraturen unægtelig forslidt, men i Livet dog stadig forekommende Middel: jeg lod ham rejse udenlands. En eller anden ondskafuld Kritiker har om Goldschmidt sagt, at naar han ikke længer vidste, hvad han skulde gøre med sine Personer, lod han dem rejse. I Virkeligheden er Goldschmidt ikke at dadle herfor — den, der ikke véd, hvad han skal gøre med sig selv, den, der er løbet fast og ikke kan finde Vej, hverken frem eller tilbage — han gør ganske som Goldschmidts Helte: han rejser.

Jeg lod ikke Herman Ronge rejse længere end til Tyskland — dels, fordi det ikke laa i min Hensigt at drage alt det, som re-præsenteres ved Navnet Italien, ind i min Helts Udvikling, dels fordi en Ven af mig netop dengang paa en Tysklandsfærd var gaaet over til Katholicismen og efter et Ophold i Benediktiner-abbedit Andechs i Øvrebayern havde aflagt den tridentinske Trosbekendelse i Benediktinerkirken St. Bonifaz i München. Af disse Grunde valgte jeg at lade Herman Ronge rejse til Sydtyskland, for at hans Optagelse i den katholske Kirke — ligesom min Vens — kunde foregaa i München.

Til første Opholdssted for ham kunde jeg imidlertid ikke vælge Andechs. Dels havde jeg aldrig selv set dette Kloster — dog, herover vilde jeg kunne sætte mig ud ved Anvendelse af mine Erindringer fra Benediktinerabbedit i Beuron. Men dels havde jeg ogsaa Brug for et Klosterophold til Herman Ronge efter hans Omvendelse og kunde da ikke ogsaa lade et gaa forud. Jeg hensatte ham saa til „en lille sydtysk Bys Ensomhed“, og til den korte Skildring, jeg gav af denne By, benyttede jeg Indtryk fra et Ophold i Rothenburg ob der Tauber paa min første Udenlandsrejse. Dengang havde det ganske vist været straalende Sommer, og Herman Ronge skulde være i Rothenburg om Efteraaret og Vinteren. Erindringer fra min Fødeby Svendborg, saaledes som jeg ofte i Juleferier havde set Landskabet om den i vinternøgen Fred og Stilhed, hjalp mig imidlertid med Transpositionen; „de brusende Vandmøller i Efteraarsdagens Stilhed“ har jeg saaledes hørt, ikke i Tauberdalen, men en klar Tøvejrsmorgen paa Høje-Bøgevejen ved Svendborg.

Efter saaledes at have installeret Herman Ronge kunde jeg lade ham tænke og læse i Fred, og Schopenhauer og Ernest Hello blev for ham i Rothenburg, hvad de, paa Kastanievej og „Bag Søndermarken“, havde været for mig i Aarene 1892—94.

„Imens led Tiden. Efteraaret gik, Vinteren begyndte. Den

første Sne faldt over den lille sydtyske By og lagde sin skinnende Kaabe om de gamle Taarne og Spir og kantede alle Karnapper og Madonnastatuer med en Bræmme af hvidt." For den, der har set en gammel, gotisk By paa andre Aarstider, er det ikke vanskeligt at trække Omridsene op med lidt Sne. Og, atter med Erintring fra Svendborg-Landskabet om Sundets flodagtige Stribe, føjede jeg til: „Den dybe Dal laa hvid og stille, med Flodens graa Baand midt igennem. Der blev endnu mere tyst end før i Staden og paa Landet. Julen nærmede sig.“

Nu følger, i næste Kapitel, Herman Ronges Besøg i München „for at gøre nogle Indkøb af Bøger og Papir“ (en rimelig Grund til at lade ham foretage denne Udflugt). Til München maatte han nemlig, da jeg i den lille By hverken kunde opdrive den Fristelse, jeg agtede at udsætte ham for, eller den Gudstjeneste, hvis Skønhed og Stemningsmagt et Øjeblik efter griber ham. Jeg vejledees paa dette Punkt tillige af Erintringen om en Ven, der under et Sommer-Ophold i Assisi nu og da tog op til det større Perugia for dér at gøre Indkøb af Nødvendighedsartikler.

At skildre et Første-Indtryk af München var mig let. Jeg havde selv modtaget det i 1894, da jeg netop kom fra Rothenburg ob der Tauber. Og nu videre at beskrive den bayerske Hovedstad „ind under Jul“ voldte mig heller ingen særlige Vanskeligheder, da jeg jo ikke havde Brug for stort andet end de Enkeltheder, der gør Indtryk paa Herman Ronge. At han, med den Vej, hans Udvikling i Ensomheden havde taget, vilde føle sig vakt til Eftertanke af Udstillingerne i de Münchener Devotionaliehandlers Vinduer, var let at forudse, og lige saa klart stod det for mig, at Modsætningen mellem disse grelle Naiveteter og Ronges rent spekulative Kristendom vilde være for stor. Han vilde ikke ud fra sin spinkle, teoretiske Religiositet kunne anerkende disse plumpe Figurers naive, uforsonligt realistiske Religion. Og „Mysteriet“, som han med Schopenhauer havde ment at kunne bøje sig for, stod nu med ét for ham som noget absurd, han ikke med Sandhed kunde tvinge sig til at antage — et „uløseligt, fødselsvidenskabeligt Problem“. Med Rationalismen vender ogsaa Spotten tilbage. Der sker en Stemningsomvæltning i Herman Ronge, og han „retter sit Hoved og sin Ryg“, idet han med Tilfredshed anerkender sig selv som „ærligt Menneske, der er ved sin fulde Fornuft“. Han forsøger ikke længer at tvinge sin Tanke.

Den første Virkning af denne indre Revolution er en Foragt

for det Eneboer- og Grublerliv, han i de sidste Maaneder har ført, som for en Daarskab. (Man sammenligne hermed visse Partier af Henrik Pontoppidans „Lykke-Per“, hvor de samme stærke Omslag gør sig gældende, og de samme to Magter strides om Overtaget). Og „ligesom for at protestere“ gaar han ind i en af de mest straalende af Münchens store Ølhaller.

Her kommer kan nu under to Indflydelser. Først — nødvendigvis — under Øllets, det Tucherske Øl. Naar jeg valgte netop denne Ølsort, der som bekendt er stærkt berusende, var det under Paavirkning af, hvad Tegneren Schlittgen engang havde fortalt mig om en norsk Forfatter, der havde levet en Vinter i München, og som altid vilde hen og drikke Tuchersk Øl, fordi det berusede saa godt. „Og naar vi saa sad ved Øllet,“ havde Schlittgen fortalt, „saa sagde han til mig med sin bløde, langsomme Stemme: Véd De, Schlittgen, hvorfor vi drikker saa meget hjemme i Norge? Jo, for det første er Nætterne saa frygtelig lange. Og for det andet, saa tror vi jo heller ikke paa Gud.“

Den norske Forfatter havde her givet Kærligheden til det Tucherske Øl en teologisk — eller anti-teologisk — Begrundelse, som jeg mindedes, og som bestemte mit Valg. Herman Ronge bliver da heller ikke mindre irreligiøst stemt af Øllet — tværtimod vækker det „hans gamle, endnu ikke bisatte Jeg“ til nyt Liv.

Og her træder den anden Paavirkning til — den moderne Kunst, saaledes som denne har formet sig i de store prærafaelitiske, symbolistiske eller secessionistiske Skoler. Der hænger i Ølstuen en Plakat fra Secessionistudstillingen i München — en Udstilling, jeg havde set i 1894, uden at den i øvrigt havde gjort nogen Art Indtryk paa mig — og denne Plakat bliver nu Anledningen til, at „hele den moderne Kunst i al sin sanselige Fylde“ ligesom med fylket Falanx rykker frem for at erobre Herman Ronge tilbage fra den „tørre Tænkning“ og den „golde Askese“. Ved Kunstens Mellemkomst faar den sjælelige Revolte en Svingning fra det teoretiske over i det praktiske, fra Aanden over i Kødets. „Graa, kære Ven, er al din Teori, men grønt staar Livets gyldne Træ“. Mefisto, der ikke blot holder til i Vinkældere, nærmer sig denne sene Ætling af Doktor Faust.

Og nu begynder, støttet af Ølrusen, et Fantasmagori, ikke mindre virkningsfuldt end Luftaandernes Sang fra Faust. Al den raffinerede og sensuelle Æstetik, hvori Herman Ronge indtil for kort Tid siden har svælget, stiger op af Fortiden — som de berusende

Dampe om Pythias Trefod i Delfi. Alt det Dionysiske, Orgiastiske i moderne Kunst og Poesi betager og henriver ham paa ny; han tænker paa „Swinburnes Vers og Rossettis Kvinder med det tunge Haar og den dunkle Mund“. Kunsten øver en Koblers Værk, og Bevægelsen har gennemløbet sine normale Stadier: „Anfang geistlich, Mitte leiblich, fleischlich End“.

Den hele Skildring er, som man vil se, rent logisk i sin Konstruktion og afsluttes konsekvent med Scenen mellem Herman Ronge og hans tilfældige „Schatz“. Pigebarnets Udtryk „das Engelamt“ om Midnatsmessen Julenat tog jeg fra Konrad Kūmmels Bog „Adventsbilder“, som jeg netop dengang læste.

Og her har man da hin Julenat i München, der af en kyn- dig Mand mentes baseret paa ligefrem Selvoplevelse, opløst i sine meget forskelligartede Elementer.

II

Der er vel i det hele i min Digtning langt mere af bevidst Komposition og Transposition, end de fleste Læsere almindeligt antager. Som et nyt Eksempel paa min Brug af den sidste Fremgangsmaade kan jeg nævne, at min Hovedmodel til Else Wiig i den forannævnte Bog „Vor Frue af Danmark“ var — en ung Mand, en alvorlig ung Bonde, med blaa Øjne og brunt, tæststudset Skæg, der engang søgte mig i religiøse Anliggender. Det Indtryk, denne Bonde gjorde paa mig, af Alvor, Ærlighed, Kraft og Renhed var ganske det samme som det, jeg i Bogen lader Herman Ronge modtage af sin Vens unge Søster. Her har man da et Eksempel paa en Kvindeskikkelse, forment over en Mandskarakter som Kærne.

Der gør sig jo i det hele i alt digterisk Arbejde en Affinitetens Lov gældende. Den Idé eller Stemning, hvormed man begynder, har Tilbøjelighed til at drage andre, ensartede til sig. „Was passt, das muss sich finden“, som Novalis siger. Men hvordan de Ting, der passer sammen, egentlig finder hverandre, ja, er der til syvende og sidst nogen, som kan forklare det? De gamle talte om Inspiration — og jeg maa tilstaa, at jeg ikke véd noget bedre Ord.

Man sidder ved sit Skrivebord, bøjet over det blanke Papir. Og selve dette blanke, tomme Papir synes at virke inspirerende for En. Indfald kommer efter Indfald, Tanke følger sig til Tanke, Stemning skyder frem af Stemning som de stiliserede Blomster i

et Renaissance-Ornament udvikler sig af hinanden. Og Billederne kommer — de dejlige, hele, fulde Billeder, der i ét eller to Ord indeholder Substansen af hele Sider! Hvordan det gaar til — forklare det, hvo som kan! Da Goethe var ung, skrev han et dithyrambisk Stykke derom, med Overskriften *γλοσσας λαλειν* . . . Man „taler i Tunger“, det er Sagen.

Thi andre Dage kan man saa sidde ved ganske det samme Skrivebord, over et ganske lignende Stykke blankt Papir. Men Pennen kryber besværligt hen over det, man streger og retter i de faa nøjsommelig frempinte Linier, og ser man ned over Papirets store, tomme Flade, er det med samme Følelse, hvormed en Nordpolsfarer sidst paa Sommeren betragter den Ismark af højt optaarnede Torosser, som for det Aar hindrer al videre Fremtrængen. Der er intet andet for — man maa gaa i Vinterkvarter, vente paa Sol, blid Vind og aabent Vande.

Helt uafhængigt af Viljen kan Talentet dog alligevel ikke siges at være. „Giebt Ihr euch einmal für Poeten, dann kommandirt die Poesie“, siger Teaterdirektøren i første Forspil til „Faust“. Det er muligt at tvinge Musen — paa samme Maade, som man ved kunstige Aandedrætsbevægelser kan bringe det virkelige Aandedræt tilbage igen hos en halvkvalt eller skindød. Men det er ikke altid, at Oplivningsforsøgene lykkes. Undertiden er Musen faldet saa dybt i Slummer, at intet formaar at vække hende — „før hun selv vil“. Og da er det bedste, man kan gøre, at afstaa fra alle videre Bestræbelser og lade Damen sove ud i Fred. Naar hun siden vaagner, vil hun være des friskere, og Sangen vil strømme let og fri fra hendes Læber.

III

Der gives en hel lille Række af mine Bøger, om hvilke jeg véd, at de paa et af Staden Københavns offentlige Biblioteker er rubricerede som „Rejsebeskrivelser“. Det er først og fremmest „Rejsebogen“, saa „Beuron“, de to Dele af „Bogen om Rom“ og nu sidst „Pilgrimsbogen“.

Der gives jo ogsaa i andre Litteraturer poetiske Rejsebeskrivelser, f. Eks. Edmondo de Amicis forskellige Bøger om Spanien, Holland, Konstantinopel. Hvad mig angaar, maa jeg dog sige, at mit Hovedmotiv til at skrive en af de ovennævnte Bøger aldrig har været det rent faktiske: at jeg havde gjort en Rejse og derfor, som Hr. Urian, nu kunde „was erzählen“. Et Bevis herpaa er

det, at andre Rejser end de i ovennævnte af mine Bøger skildrede, ikke har stemt mig til litterær Produktion, endda de i høj Grad havde været, hvad tyske Turister i deres Fagsprog kalder „lohnend“. Jeg tænker her især paa en Rejse, jeg for nogle Aar siden gjorde til Belgien, og paa hvilken jeg besøgte en hel Række for mig særdeles interessante Steder og Stæder. „Bogen om Rom“ var dengang netop færdig, hvad havde da været rimeligere end at skrive en „Bog om Flandern“? Jeg havde besøgt Brügge, Ypern, Ghent, Tournai, alle den gamle flamske Kunsts Arnesteder. Jeg havde opholdt mig en Uge igennem i det store Benediktinerabbedi Maredsous ved Namur. Jeg havde i Liège gjort Bekendtskab med den udmærkede Historiker og *Démocrate chrétien* Professor Kurth og i Antwerpen lært en af Lederne for den flamske Bevægelse at kende, Mlle E. Belpaire, Udgiversken af Tidsskriftet *Dietsche Warande en Belfort*. Jeg havde i Ghent hørt „Klokke Roland“ ringe fra *le beffroi* ned over Arteveldes Statue, jeg havde i Brügge besøgt den vidunderlig stemningsfulde Beghinenhof, jeg havde i Løven staaet foran Pater Damiens Broncebillede, udført af Meunier, jeg havde valfartet til en af Flanderns mærkeligste Helligdomme, „Vor Frue af Oostacker“, for nogle Aar tilbage Skuepladsen for en opsigtsvækkende Helbredelse, hvis Historie var mig bekendt. Man skulde saaledes synes, at jeg havde fuldt op af Stof, afvekslende, underholdende og lærerigt Stof. Og dog vilde „Bogen om Flandern“, trods gentagne Forsøg, ikke blive til. Den laa som en død Masse Kendsgerninger i min Bevidsthed. Hvad der manglede, var en central Tanke, en Idé eller en Historie, der kunde danne ligesom dens levende Midtpunkt, Livsgnist, der kunde besjæle alt det øvrige og sætte Fart og Flugt i det.

Hvad nu en saadan prometheisk Gnist vil sige, derom er jeg, netop med Hensyn til dette Emne, tilfældigvis i Stand til at udtrykke mig med stor Bestemthed. Den Art Processer, hvorved et hidtil uinteressant Stof fuldstændig skifter Farve og bliver interessant for En, gaar jo ellers ganske upaaagtet hen, idet Processens Resultat uvilkaarligt tildrager sig hele Opmærksomheden. I dette Tilfælde holdt jeg imidlertid med Vilje fast paa Mohren, just som han mente at have gjort sin Skyldighed og at kunne gaa, og der viste sig da følgende Grunde til, at „Bogen om Flandern“ en skønne Dag syntes mig værd at skrive:

Jeg overvejede ved mig selv et Spørgsmaal, jeg gerne vilde have løst, og det faldt mig da ind, at herom vilde jeg kunne finde

noget i Huysmans' Roman *En route*. Dette skete paa en Spadseretur. Hjemkommen fra Turen, tog jeg straks *En route* frem, men i Steden for at lede efter det, jeg havde Brug for, henfaldt jeg til at læse andensteds i den. Huysmans skildrer, som bekendt, i denne Bog sit Ophold i et lille Trappistkloster, Notre Dame de l'Atre, og denne Skildring, der, første Gang jeg læste den (i 1895), havde greben mig stærkt, virkede endnu paa mig med stor Stemningsmagt. Hele hin ejendommelige Klosterluft, jeg dengang havde aandet i Huysmans' Bog, var paa ny om mig og betog mig atter — og jeg mindedes da pludseligt et Besøg, som jeg, væsentlig dreven af Erindringen om *En route*, under min Rejse i Belgien havde aflagt i et stort Trappistkloster (Westmalle) ikke langt fra Bryssel. Jeg havde set hint Kloster saa at sige gennem Klosterskildringen hos Huysmans, og Stemningen fra Virkeligheden i Westmalle forenede sig nu med Stemningen fra Romanens Notre Dame de l'Atre, begge let fortonede og svagt sammensmeltede i det svundnes forskønnende og forædlende Dis. Jeg mærkede da pludselig, at her var et Punkt, som levede for mig — at der ud fra hint Ophold hos Trappisterne vilde kunne vækkes en Interesse i mig, stor nok til at drive mig gennem den hele Bog og bevæge mig til Skildringen af den hele Rejse. Som ved en Bølgebevægelse i Ringe breder en saadan Interesse sig nemlig ud over hele det med det væsentlige Afsnit sammenhængende Stof; Biinteresser vaagner; Ting, man før har tænkt paa og ønsket at faa sagt, dukker frem i Arbejdets Løb og finder passende deres Plads; gammel Læsning kommer En til gode — kort sagt hele Ens aandelige Person med alt, den runner, drages med ind i den stadig voksende Interessessfære, saa at der om et sligt Arbejde kan siges det samme som om Stormen: den vokser, idet den vandrer, *vires eundo acqvirit*.

Om den vakte Interesse nu vil vise sig stærk nok, er naturligvis en anden Ting. Jeg fortæller jo heller ikke denne lille Hændelse som Reklame for en ny Bog, jeg agter at udgive, men som Eksempel paa, hvordan man kan faa Lyst til at skrive en Bog.

Ud over en saadan ledende Interesse kan jeg imidlertid ikke gøre mig til af at have nogen fast Plan for mine Bøger. Jeg begynder med en almindelig Idé om Maaden, hvorpaa jeg vil sige det, der ligger mig paa Hjerte, men det er ofte hændet mig, at denne Idé under Arbejdets Gang overraskede mig ved den Frugtbarhed, den viste sig i Besiddelse af. Selve det at skrive gør mig

ligesom mere idérig, og hvad jeg ikke forud vilde kunne finde paa i en koldblodig „Disposition“ til min Bog, det kommer frem ligesom af sig selv under Arbejdets Gang. Udtryk falder mig i Pennen, Erindringer, der kan bruges til et Optrin eller et Landskab, dukker op, selve Gangen i Bogen ligesom ordner sig, uden at jeg véd hvordan, Kapitel følger sig naturligt og selvfølgelig til Kapitel i den virkningsfuldeste Rækkefølge, ja, ofte ligesom afsnører Stoffet sig selv kapitelvis. Jo længere jeg arbejder, des stærkere har jeg denne Fornemmelse af, at alt bliver gjort for mig — at alt falder i Lave af sig selv. Saa længe denne Tilstand varer, kan jeg skrive, saa hurtigt Pennen formaar at løbe, og behøver næsten aldrig at gøre en Rettelse bagefter. Ogsaa i stilistisk Henseende er saadanne Steder de bedste.

IV

Den franske Kritiker Rémy de Gourmont har engang forfattet et Arbejde, som han kaldte *La formation du style par voie d'assimilation*. Utvivlsomt har han her virkelig udtrykt, hvorledes det, man nu om Stunder kalder „Stil“, dannes. Det er ved at optage andres Stil i sig, at Ens egen bliver til. Gennem en Række Efterligninger af fremmed Stil naar den begyndende Forfatter til sidst frem til sin egen. Saaledes mener jeg i hvert Fald at vide det om mig selv, og jeg tror at kunne paavise en Række Perioder i min Stils Udviklingshistorie, hvor jeg har været under overvejende Indflydelse, først af Turgenjew, saa af Heine, af J. P. Jacobsen, af Karl Gjellerup, af Stuckenberg, af Pierre Loti, Huysmans og — *last, not least* — af den vidunderlige Sprogkunstner Léon Bloy. Og i min Versekunst, hvad skylder jeg ikke dér først Heine, saa Swinburne, Drachmann, Stuckenberg, Poe, Baudelaire, de franske Symbolister, Thor Lange, Verlaine? Hvert af disse Navne betegner ligesom et nyt Lag Muld over den oprindelige Grund i mig. Jeg tør heller ikke glemme det meget, jeg i senere Aar har lært af Middelalderens Latin, baade i Vers og Prosa — af de kirkelige Sekvenser og af det forunderlig gribende Sprog, som man finder i de gamle Legender, der er os opbevarede i *Acta Sanctorum*.

Men alt dette er jo kun Udenværker og forklarer endnu ikke, hvordan man skriver et Digt. Naar man er atten Aar og er ulykkelig eller tror at være det, lider af *spleen*, Verdenssmerte eller forsmaaet Kærlighed, saa vandrer man sine Sommerferier bort

i Skovene og gaar ene gennem sin Fødebys Gader i Maaneskinsnætter. Og sidder man da paa en Bænk i Granskoven, og Sommerdagen brænder og tier om En, og man sanser Duften af Granernes Harpiks, og der er ingen anden Lyd i Stilheden end Fluernes ensformige Summen og en rullende Vogn paa en Vej langt borte — ja, saa bliver alle disse Indtryk og Stemninger i Ens Hjerter til Vers, som man skriver ned med et Blyant paa den første den bedste Konvolut, man har i Tegnebogen — Vers, der fortæller, at

ensformig støvet-graa
hænger Himlen foroven, og Grane-stammerne staa
brune og ranke uden en Kvist at røre.
En sagte Summen kun i den hede Luft,
fløjtende Fugle, Granernes krydrede Duft,
og vidt fra det fjerne en rullende Vogn kan jeg høre.

Saadan bliver altsaa et Digt til — og dermed er dog slet intet sagt om, hvordan det egentlig bliver til. Men hvor ilde gik det ikke — *sans comparaison* — Thorvaldsen, da han engang skulde forklare, hvorledes han bar sig ad med at lave sine Statuer? „Jo, ser De“, forklarede vor store, enfoldige Landsmand, „jeg tager en Klump vaadt Ler — saadan — og saa sætter jeg den her —“ (han anbragte Leret paa Kavaletten) „og saa tager jeg denne Pind — og saa, ja, saa gør jeg — saadan!“

Og dermed opgav Thorvaldsen Forklaringen og begyndte — at modellere . . .

JOHANNES JØRGENSEN

BIDRAG TIL MONRADS BIOGRAFI

II. POLITISKE LÆREAAR

M Morgenen den 3dje December 1839 var Frederik den 6te død og samme Aften afholdtes et almindeligt Studentermøde. Monrad havde ikke tænkt paa at deltage deri, men hændelsesvis mødte han Barfod paa Gaden og blev af denne draget med. Lehmann forelagde Udkast til en politisk Adresse til den nye Konge, men mødte stærk Modstand, og længe stod han alene, indtil M. tog Ordet og det lykkedes ham at sætte Forslaget igennem. 250 Studenter undertegnede Adressen, og den følgende Dag overrakte den Kristian den 8de ved en Deputation, af hvilken Monrad var Medlem. Det var den første Gang, at M. optraadte offentlig og det var ogsaa den første Gang han traf sammen med Lehmann.

Hvor ubetydeligt og lidet overlagt af ham dette Skridt end var, førte det dog straks til Konsekvenser, der i Forbindelse med hans stridbare Natur drev ham videre frem paa den politiske Bane. Adressens Modstandere paa Studentermødet fandt sig foranledigede til at indgive en Modadresse til Kongen, og som Svar paa denne Demonstration stiftedes den 16de Januar Studentersamfundet, i hvis Bestyrelse Monrad naturligvis indvalgtes. — Endnu tydede intet paa, at Hensigten med dette Selskab var politisk. I Møderne diskuteredes almindelige Spørgsmaal, der interesserede Studenterne, om hvorledes Manuduktionsvæsenet kunde indskrænkes og hvorledes Professorernes Ret til Honorar for private Forelæsninger kunde

sikres lige over for Studenter, der søgte at unddrage sig denne Forpligtelse osv. Men Regeringen havde i altfor frisk Minde, hvad Studenterselskaber havde vakt for en Uro i Tyskland, til ikke at frygte for, hvad denne Forening kunde blive til. Snarere for at berolige Regeringen end for at stille Studenterne under en ydmygende Opsigt, traadte Konsistorium imellem og anmodede Bestyrelsen om stadig at meddele Konsistoriet, hvad der skulde forhandles paa Generalforsamlingerne, og hvilke Beslutninger der blev tagne. Monrad betragtede dette som Indgreb i Foreningsfriheden, hvortil Konsistorium ikke var berettiget, og bevirkede, at man afslog at efterkomme denne „Anmodning“. Konsistorium nødtes da til at gaa videre, og den 16. Juni erklærede det Samfundet for opløst. M. gav imidlertid ikke tabt, Bestyrelsen protesterede mod Konsistoriums Competence, og da derpaa Politidirektøren forbød yderligere Sammenkomster, protesterede den mod Forbudet; og da endelig Kancelliet stadfæstede det, indbragtes Sagen for Roskilde Stænder, der dog afviste den. — Det var kun en Skærmydsel, men den viste, at M. var beredt til at føre Kampen med den yderste Energi og med Benyttelse af alle lovlige Midler.

Det var ikke et Lune, der bragte Monrad ind paa Politikken, og end mindre skyldtes det den Tilfældighed, at han kom til at deltage i Studentermødet. Saa snart Omstændighederne blev gunstige, maatte han paa Grund af sit Temperament og sine Evner blive Politiker. „Hvad det kommer an paa,“ sagde han engang, „er, at bringe et positivt Indhold ind i sit Liv,“ han vilde have en praktisk Virksomhed, der førte til positive Resultater; hvad han trængte til, var „Kamp og Sejr.“ Saa længe han satte gejstlig Virksomhed som sit Livs Maal, forestillede han sig den derfor nærmest som en Missionærs, og da han tænkte paa en videnskabelig Virksomhed, havde denne kun været Midlet og ikke Maalet for ham. Men ingen af dem tilfredsstillede ham, og netop under disse Omstændigheder aabnede der sig nu for ham Udsigten til en virkelig Kamp med Haab om praktiske Resultater som Sejrens Pris, og hvori alle hans Anlæg og Evner kunde faa rig Lejlighed til at udfolde sig.

Han tøvede heller ikke med at begynde denne Kamp. Faa Uger efter at han var optraadt paa Studentermødet, begyndte han Udgivelsen af „flyvende politiske Blade“, der udkom i tvangfri Hæfter. Han begyndte straks med at rette et stærkt Angreb mod det „danske Monarkis Princip“, der bestemtes som „Udvortes Af-

hængighed, Tendens til indvortes Sønderlemmelse og uhyre Svækkelse i financier Henseende“. Frygt for Udlandet, navnlig for den russiske Regering beherskede ikke alene vor Udenrigspolitik, men betingede ogsaa vore indre Forhold. Fortidens Fejl i Hertugdømmerne havde allerede hidført en truende Dualisme i Monarkiet, og ved Adskillelsen af de kongerigske Stænder var en Spire lagt til en Sondring mellem Jylland og Øerne, „thi „det falske og principstridige, som indsniger sig i en Stat, medfører nødvendige Konsekvenser, og ved disse vinder det saaledes i Kraft og Styrke, at det i sin videre Udvikling kan have Rigets Undergang til Følge.“ Den finansielle Svækkelse endelig viste sig tilstrækkelig i den ydmygende Erklæring af Regeringen, at Statskassen ikke saa' sig i Stand til at opgive den forholdsmæssig ubetydelige Indtægt af Tal-lotteriet, skønt den erkendte denne Institutions demoraliserende Virkning paa Befolkningen. — Men efter disse kun altfor sande Præmisser konkluderer han ikke til en Anklage imod Regeringen, men, karakteristisk for hans hele Betragtningmaade, mod Folket: „Det er paa Tide, at de grantseende Blikke og de skarpe Tunger ikke som hidtil vender sig mod Regeringen, men til en særdeles nyttig Afveksling til Folket selv, det er paa Tide, at Folket mander sig op, at det genvinder sin Kraft og Dygtighed.“

Denne Artikel gjorde et mægtigt Indtryk, men endnu langt større blev Virkningen af det næste Nummer, der udkom et Par Maaneder efter. Ogsaa i dette holder han sig nærmest til Folket.

„Som Folket, saaledes dets Regering. — Vi ser, at Folket har ned-dysset sig selv ved en indbildt Lykkes Gøglebilleder, at Dødsighed og Dørskhed har været udbredt over det ganske Land, at man har været skamløs nok til at sige det aabenbart: hvortil Soldater? Danmark er saa lille, Danmark lever ved de fremmede Magters Naade, at Folkets Tro har været paa — Bestallinger, — dets Kærlighed til — Gratialer¹, dets Haab — Pensioner osv. Det eneste Middel til at raade Bod paa Statens Brøst er en Konstitution. Ved den vil der kunne bringes Orden og Økonomi i Finanserne. Ved den vil Forholdet til Udlandet sikres. Med sin nuværende Forfatning finder Monarkiet intetsteds Støtte og Sympati. Vesten siger: „Censur er Tanketrældom, raadgivende Stænder er en Barnerangle som en skræmmet Konge giver et taabeligt Folk, og Østen siger: Hvor Pressen tør føre et saadant Sprog og Stænderne tør udfolde en saadan Kraft, dér er Anarki vist og Oprør uundgaeligt. Denne Halvhedstilstand kan ikke blive ved: enten indfør almindelig Censur og

¹ Gratiale-Uvæsenet havde taget saaledes Overhaand, at det var blevet tryk-kende for Finanserne og virkede demoraliserende paa Befolkningen og navnlig Embedsstanden. — Det indskrænkedes væsentligt ved Rskr. af 2. Jan. 1840.

afskaf Stænderne, eller giv en Konstitution og almindelig Trykkefrihed! Hidtil har Regeringen nærmest hældet til det første Alternativ, og til Gengæld kun vundet Afhængighed og Mistro, hvad om man prøvede det andet! En fri Forfatning i Danmark er ogsaa den nødvendige Betingelse for en saadan Sammenslutning mellem de skandinaviske Lande, at Norden kunde staa kæk, ene, stolende kun paa sig selv, og hvis det vendte sig mod Vesten, da var det kun for at række Haanden til Bundsforvante, og ikke for at knele ned for Beskyttere. — Endelig er en Konstitution det eneste Middel til at bevare Monarkiets Enhed. „Saaledes som det er, kan det ikke blive. Et af to! Enten ophæv Provinsialstænderne og indfør et kraftigt monarkisk Regimente, der ved sin Almagt kan udslutte alle Forskelligheder, eller giv en Konstitution! Men er Valget tvivlsomt? — Skab ikke et Provins-, men et Folkeliv! Lad vor Stændersal omslutte Holstens, Slesvigs, Jyllands og Østifternes folkekaarne Mænd! Inden stakket Tid vil de lære at forstaa ikke alene hverandres Ord, men ogsaa hverandres Sind. Mægtig er Provinsforskelligheden, mægtig er Folkeejendommelighed, men mægtigere end alt er Friheden. Den vil forvandle de splittede Provinser til ét Rige, de spredte Menneskehobe til ét Folk og dette Riges og dette Folks unge, friske Liv vil være retfærdigt nok til at godtgøre tabte Rettigheder, men ogsaa stærkt nok til at knuse stivsinde Uforstand.“

Dette energiske Indlæg for vor Forfatning bragte Regeringen til at sætte Monrad under Tiltale. Man talte om Kristiansø, men Hof- og Stadsretten lod sig nøje med at dømme ham d. 5. Septbr. 1840 for „uforsvarlig Tilsidesættelse af pligtskyldig Opmærksomhed“ til en Mulkt af 200 Rbdr. og 1 Aars Censur¹. Men allerede fra 1ste April havde han afløst C. N. David i Redaktionen af Fædrelandet, og dette Person-Ombytte var tillige en Systemforandring. Samme Dag skrev M. i Fædrel.: „Nationen er skredet mægtigt frem i konstitutionel Udvikling — den, der for 4 Aar siden var et tro Udtryk af Folkebevidstheden, der var, om jeg tør sige, Nationallivets Centrum, vil maaske nu ikke være langt fra Periferien.“ — Det var ganske rigtigt. David og Algreen-Ussing, Førerne for Frederik d. 6tes Opposition var ikke længer i Spidsen for Kristian d. 8des, fra nu af var det Monrad og Lehmann, der udgjorde det

¹ Under Proceduren rejste M. Spørgsmaal om, hvor vidt Rettens Justitarius havde Ret til at bestemme, hvilke 5 af Rettens Medlemmer der skulde dømme i Sagen, idet han ved sit Kendskab til de enkelte Medlemmers politiske Sympatier kan udøve Indflydelse paa Dommen. Han paastod derfor, at enten skulde den samlede Ret dømme eller at i alt Fald Retten selv skulde vælge de 5 Medlemmer. Den ansvarlige Redaktør for Fædrelandet optog denne Protest i en mod Bladet anlagt Sag (Fædrel. 1840 Nr. 147), men den forkastedes af Retten.

drivende Element i Oppositionen, medens Schouw, Clausen og Hvidt var det modererende.

Forholdene var imidlertid kun lidet opmuntrende. Den konstitutionelle Bevægelse, der med saa stor Styrke havde gjort sig gældende ved Tronskiftet, hvilede for en ikke ringe Del paa den Tro, at den Konge, der havde givet Norge dets fri Forfatning og som havde haft rig Lejlighed til at se Manglerne ved den afdøde Konges Regering, ikke vilde tøve med at indføre det konstitutionelle System i Danmark, og omgive sig med nye og liberale Mænd. Men denne Forventning havde ikke stadfæstet sig. Der var ingen Forandring sket i Ministeriet, Kongens Svar paa Adresserne lovede kun Forbedringer i Administrationen, og i øvrigt henviste han til Stænderne.

Saaledes stod Sagerne, da Monrad indtraadte i Fædrels Redaktion, og straks den første Dag gav han Parolen i en ledende Artikel, der lige saa ufortøvet paadrog Bladet en Aktion.

„Kongen vil ikke handle med Stænderne, saa maa Stænderne handle med Kongen.“ skriver han. „Man endskønt man ikke kan dadle, saa har man dog Lov til at beklage, og beklageligt er det, at Kongen ikke vil tage Initiativet i Forfatningsspørgsmaalet. Thi Kongernes Kraft er stor, deres Vilje er mægtig, deres Ord udøver en fortryllende Kraft paa Samvittighederne, saa at der er mange, hvis inderste Overbevisning siger Ja og Amen til det, en Konge forkynder.“ Kongen havde henvist til Stænderne, og gribende dette, fortsætter M.: „Kristian d. 8de vil ikke tage Initiativet, han tror endnu ikke, at der er udgaaet en guddommelig Befaling til ham, at han skal udføre Folket fra Ægyptens Land. Dog, hvem véd det, maaske har han set den brændende Tjørnebusk, maaske han har hørt en Stemme sige: Gak hen! Udfør dit Folk til Friheden! Og maaske har han svaret: Herre, mit Folks Hjerter er forhærdet, det har Øjne og ser ikke, det har Øren og hører ikke. Giv mig et Tegn, at jeg kan vide, at det forstaar mig.“ — Det var da bedst, at Folket vendte sig til Stænderne.

Denne Opfordring fulgtes og talrige Petitioner om Skattebevillingsret og en fri Forfatning blev indgivne til Stænderne. Men det viste sig snart, at Kongen ikke ventede paa „det Tegn, som Folket skulde give ham“, og lige over for hans bestemte og gentagne Udtalelser indskrænkede baade de roskildske og de viborgske Stænder sig til at andrage paa Foreningen af de kongerigske Forsamlinger og til, vel ikke en Inkorporation af Slesvig, men dog til en Forbindelse mellem de slesvigske og de kongerigske Stænder til Forhandling af almindelige nationale Sager, navnlig med en lovbestemt Medvirkning i Henseende til Finansbestyrelsen. — Imod dette

Andragende protesterede M. Stænderne havde ikke betinget Indførelsen af en saadan Forbindelse mellem Kongerigets og Slesvigs Forsamlinger af, at Slesvig selv ønskede den, men intet vilde mere egne sig til at uddybe Kløften mellem Hertugdømmet og Kongeriget end hvis Regeringen ved Resolution indførte en saadan Forbindelse, ja endog blot Udtalelsen af et saadant Ønske vilde bruges af Separatisterne til at mistænkeliggøre vore Hensigter. Enhver Forbindelse maatte kun ske med Slesvigs eget Samtykke, og et saadant kunde ikke ventes saa længe Forbindelsen kun skulde være begrænset til nogle, lidet bestemte Anliggender og selv for dem alene med raadgivende Myndighed. Anderledes vilde Slesvigerne vel stille sig, naar det var Opgivelse af Absolutismen og en virkelig fri demokratisk Forfatning, der bødes Hertugdømmet i en Forbindelse med Kongeriget. Og naar først Slesvig saaledes havde opgivet Drømmen om et Slesvig-Holsten, kunde man ogsaa haabe, at Folkepartiet i Holsten vilde foretrække at følge Slesvigs Eksempel i Stedet for at leve under den aristokratiske, bureaukratiske Forfatning, som var det eneste, det kunde vente, saa længe det stod alene og udelukkende under tysk Paavirkning.

Det viste sig imidlertid stedse tydeligere, at det kun var Kongen om at gøre at blive af med den hele konstitutionelle Bevægelse, og han rettede et afgørende Slag mod den ved Rskr. af 31. Oktbr. 1840, der forbød Lensbesiddere og Embedsmænd, under Straf af Embedsfortabelse, at være med til at andrage paa Skattebevillingsret og Forfatningsforandring. I nogle utrykte Forelæsninger over Danmarks nyeste Historie, som M. holdt i Vinteren 1843—44, skildrer han Virkningen af dette Forbud paa det liberale Partis Stilling.

Dette Parti, siger han, bestaar af Borgerstanden og Embedsstanden. „Disse to Elementer er kastede ind i hinanden og sammenknyttet ved utallige Traade, deres Kaar, deres Stilling er omtrent den samme, det borgerlige Livs mangehaande Forhold sætter dem i idelig Berøring, ved Omgang og Slægtskab knyttes de sammen, og det er netop denne Forbindelse, der gør Middelstanden saa stor og mægtig.“ Overladt til sig selv har Borgerstanden hos os endnu ikke Selvstændighed og politisk Dannelse nok til alene at kunne bære den konstitutionelle Bevægelse, „det gaar den, som det gik Moses, naar han ikke havde sin Broder med sig, den mangler sin Aand og er i Forlegenhed med sine Tanker“ — „den bliver alarmeret og iler med, den ene efter den anden, at træde tilbage i Privatlivets Dunkelhed, naar den skræmmede Embedsstand trækker sig ud af Bevægelsen.“

Indtil det sidste havde Monrad fastholdt — eller givet sig Mine af at nære Troen paa, at Kongen i sit Hjerte var konstitutionel-

sindet og at Udviklingen kunde foregaa ved Initiativ fra oven. Men nu var det umuligt længere at hengive sig til denne Illusion, den „kongelig-konstitutionelle“ Bevægelse var endt, skulde Sagen paa ny fremmes, maatte Bevægelsen gaa over til at blive „folkelig-konstitutionel“, den maatte gaa fra neden af opad og, støttende sig alene paa Folket, „erobre alles Sjæle, ogsaa Kongens“. Den maatte altsaa føres ud over det højere Bourgeois snævre Kreds, ned i Folkets brede Lag, og navnlig maatte Bondebefolkningens Interesse vækkes. Den Tale, Lehmann d. 31te Januar 1841 holdt i Nykøbing, fandt rundt om i Landet en Genlyd, der varslede godt, men hans Virksomhed blev brat afbrudt ved Aktion mod ham og hans Domfældelse. For at den konstitutionelle Idé kunde vinde Indgang hos de mindre oplyste Klasser, maatte desuden andre Strenge anslaaes og mere umiddelbart praktiske Resultater stilles i Udsigt, og dette Arbejde fordrede Tid og andre Kræfter. Det var egentlig først efter Stiftelsen af Bondevennernes Selskab i 1845 at man naaede saa vidt. Men allerede forinden var der en Tanke, der foruroligede selv de mest konservative Ministre og til sine Tider Kongen selv, og som blev en stille, men mægtig Faktor i den konstitutionelle Bevægelses Udvikling. Den fandt et Udtryk i de viborgske Stænders Petition i 1840, der i sine Præmisses siger, at „der i Folket bevæger sig en Trang til at se vore Forhold ordnede saaledes, at Nationen under Tidens Omvekslinger kunde være beskyttet mod de Uheld, som en mindre begavet Fyrste og et mindre heldigt Valg af de Mænd, hvormed han omgiver sig, maatte kunne paaføre Landet.“

Imidlertid var der foregaaet en gennemgribende Forandring i Monrads Livsvilkaar. Han var bleven gift d. 1ste Maj 1840, og han, der saa længe havde savnet eget Hjem og egen Familie, fandt nu en hidtil ukendt Lykke i Samlivet med sin Hustru. Der kom derved større Ro og Ligevægt ind i hans Sind. — Hans Hustru havde som Medgift bragt ham en Ejendom i København, og da han herved var bleven valgbar til Borger-Repræsentationen, valgtes han til Repræsentant d. 17de Marts 1841. Denne nye Stilling gav ham forøget Arbejde, da han, som altid med Iver tog fat paa at sætte sig ind i den fremmede Virksomhed, og dette i Forbindelse med hans Mistillid til, at der for Tiden var noget syndeligt at udrette i den københavnske Dagspresse, bestemte ham til at udtræde af Fædrelandets Redaktion fra 1ste Juli 1841. — Som Grund angav han, at „hans Deltagelse i et Dagblad ikke

levnede ham tilstrækkelig Tid til fortsatte Studier og til litterære Arbejder af større Omfang“, og det viste sig snart, at dette ikke var et tomt Paaskud; thi i Løbet af det næste Aar udkom 3 nye Numre af „flyvende politiske Breve“ af den største Betydning.

Først og fremmest diskuterede han Principperne for en Forfatning og traadte deri i Modsætning til P. Tutein, der i første Nummer af „Dansk Ugeskrift“ havde beskæftiget sig med det samme Spørgsmaal og havde erklæret sig for Bibeholdelse af den stænderske Valglov og for Oprettelsen af et Førstekammer. Af denne grundige Undersøgelse skal vi kun fremhæve to Hovedpunkter.

M. vil ikke søge at finde en Valglov, der bringer de forskellige Interesser til at balancere, men en Valglov, hvorved Folkets politiske Magt overdrages Folkets Kerne — og der bør ikke være flere, forskellige Interesser repræsenterende Valgklasser, men kun én, der repræsenterer de oplyste og selvstændige Borgere. — At man bør søge at udfinde denne Klasse ved saadanne ydre Kriterier som direkte Skatter eller Husleje o. desl., omendskønt de maaske ikke ganske burde udelukke andre, det trænger næppe til nogen Udvikling for de konstitutionel-sindede. Men i saa Henseende maa Valgloven undgaa en dobbelt Yderlighed. Hæver man Skattebeløbet for højt, forbeholder man enkelte Rigmænd den Magt, der burde tilfalde Landets oplyste Borgere. Sænker man derimod Skattebeløbet for dybt, saa kan man let synke ned til den raa, uoplyste Masse, hvis Liv udelukkende er ofret en Kamp for Livets første Fornødenheder og hvis Aand ei faar Hvile til at beskæftige sig med Fædrelandets Anliggender. Selv om ikke derved Rigmændenes Indflydelse forvandlede fra en umiddelbar som Vælgere til en middelbar paa Vælgerne, selv om man ikke aabnede altfor stort Spillerum for dem, der forstaar at gribe Strengene i det menneskelige Bryst, saa vilde dog Vælgernes aandelige Kulturtrin, til liden Baade for Fædrelandets Vel og sikre fremadskridende Udvikling, afspejle sig i de valgte.“

I Spørgsmaalet om der bør være ét eller to Kamre foretrækker M. Etkammersystemet af den Grund, at naar det konservatoriske og det reformatoriske Element hvert henvises til sit eget Kammer, føres begge let til ensidig Overdrivelse, og der opstaar en farlig Modsætning mellem dem — det er derfor sikrere at begge de to Faktorer er til Stede i samme Kammer, og dette kan ske „enten derved, at Kamret konstitueres ved den rene Bevægelse, men saaledes at sammes bevægende Kraft reguleres ved Indlæggelsen af en Regulator i selve Kamret, eller at det konstitueres ikke af den rene men af den regulerede Bevægelse.“ M. anbefaler, at begge Midler anvendes. Som Regulator, der kunde indlægges i selve Kamret, foreslaar han, i det mindste som Overgang, at der tillæg-

ges Kronen Ret til at udnævne et vist Antal Medlemmer, og ved at indføre indirekte Valg organiseres Ene kamret ikke af den rene, men af den regulerede Bevægelse. — Subsidiært udtaler han sig om Førstekamret, dersom man bestemmer sig for Tokammersystemet. I saa Fald maa det andet Kammer udgaa af direkte Valg, da der ellers vilde fremkomme en altfor liden Bevægelighed. Førstekamrets Formaal er at regulere Bevægelsen, at være det faste og modererende Element, og at holde igen, hvad enten Folkeningen og det af denne direkte udgaaede Andetkammer er for stærkt fremadskridende eller for stærkt tilbageskridende. Ingen særegen Interesse bør fortrinlig repræsenteres deri og der bør heller ikke tillægges nogen Stand eller Stilling Sæde eller Valgret dertil. Medlemmerne vælges af Kronen indenfor visse Kategorier og er livsvarige.

Hvad der gør Aarene 1840—48 saa interessante i vor indre Historie er, at det i alle Retninger gærede i Sindene, Samfundet var paa én Gang vaagnet af den langvarige Dvale, og det nye Liv kunde ikke finde tilstrækkeligt Rum i de gamle Rammer, saa at det truede med at sprænge dem. Som det var med de politiske Forhold, saaledes gik det ogsaa med de kirkelige, den gamle Statskirke ligesom Kongeloven passede ikke længere. Det var færre Mennesker, der trykkedes af de kirkelige Baand, men disse følte saa meget tungere, fordi de ramte disse Menneskers Samvittighed. Monrads stærke religiøse Følelse fulgte denne Bevægelse lige saa opmærksomt som han deltog i den politiske, og i 2 grundige Afhandlinger tog han Ordet for Samvittighedsfrihed i og uden for Statskirken. Den første af disse Artikler var et Indlæg imod Forordning af 13de Januar 1741, der forbød andre gudelige Forsamlinger end saadanne, der afholdtes af eller i alt Fald kontrolleredes af Præsten. Denne Forordning havde Kancelliet bragt til Anvendelse mod de „hellige“ eller „opvakte“, der i en vis Forbindelse med Haugianismen i Norge havde udbredt sig i Fyen og Vest-Sjælland. Som Følge af de Forestillinger, Prins Kristian i sin Egenskab af Guvernør paa Fyen havde gjort, var man vel i nogen Tid slaaet ind paa en lemfældigere Vej, men den Grundtvig-Lindbergske Bevægelse havde atter vakt Kancelliets Mistænksomhed, indtil Kristian d. 8des forstandige Tolerance bevirkede, at man i Praxis afholdt sig fra at aktionere for Deltagelse i gudelige Forsamlinger. Formelt bestod Forbudet imidlertid endnu, og det var for at forebygge, at det under forandrede Omstændigheder atter kunde træde i Virk-

somhed, at M. anbefalede den endelige Ophævelse af dette Forbud, der stod som en Rest fra „en Tid, da Staten med Tvang greb ind i alle Livssfærer, da Bonden var stavnsbunden, da Forældre uden Lov og Dom kunde sætte deres Børn i Tugthuset, da Nedlæggelsen af et Dyr paa den kongelige Vildtbane straffedes paa Livet, da en Embedsmand mistede Embedet, hvis han bar en Kjole, der var forfærdiget af udenlandsk Klæde, da intet teologisk Stridsskrift maatte trykkes uden Kirke-Inspektionens Tilladelse, selv om det var approberet af Censor, og da Bønderne sattes i Gabestokken, hvis de ikke gik tidt nok i Kirke“. — I denne Anledning gør M. saa mange fine og slaaende Bemærkninger, at det maaske maa være os tilladt at citere noget fyldigere af denne Artikel, end vi ellers har gjort det.

Monrad lægger ikke Dølgemaal paa Skyggesiderne af denne religiøse Bevægelse. „De hellige siger om sig selv, og de tror det, at de er ydmyge af Hjertet, men de er hovmodige af deres egen Ydmyghed, de betragter sig selv som Guds udvalgte og de anderledes tænkende som fordømte, de fremhæver, og det med Rette, Forsoningslæren, men — ikke at tale om, at deres Tanke ligesom bader sig i Kristi Blod — lægger de ikke desto mindre særdeles stor Vægt paa visse udvortes Handlinger, at sy et Sting eller strikke en Maske om Søndagen anser de med samme Afsky som Israelitternes Dans om Guldkalven, og til den svenske Metodists Ord, at den, der ser paa Brændevin med Lyst til at nyde det, gør sig skyldig i Drukkenskab, ligesom den, der ser paa en Kvinde for at begære hende, bedriver Hor med hende i sit Hjerte, vilde de „opvakte“ sige Ja og Amen.“

Men alt dette hindrer ikke, at „de gudelige Forsamlinger er saa dybt begrundede i Tidens kirkelige Udvikling, at alle Magtbud kun tjener til at vise deres egen Afmagt. Det er et Spørgsmaal, om disse Forsamlinger ikke har en profetisk Betydning, om de maaske ikke staar varslende om en snar Fremtid, da vor protestantiske Kirke vil blive reorganiseret og Menigheden da vil blive kaldet til en ganske anden Selvvirksomhed end den, der hidtil har fundet Sted. Derimod er det min fulde Overbevisning, at Fordunklingen af den kristelige Bevidsthed hos de beskikkede Lærere har fremkaldt disse Kraftytringer af den kristelige Tro og det kristelige Liv i Menigheden. De gudelige Forsamlinger peger paa, at den foregaaende Tids videnskabelige Dannelse har haft en destruerende Indflydelse paa Kirken og at Kirkens Lærere paa mange Steder i den Grad har fjernet sig fra Menighedens religiøse Overbevisning, at denne er bleven nødt til at bryde sig en egen Bane uden for Kirken. — „Der er undertiden grund-kristelige Lærdomme, der af de saakaldte dannede betragtes som Overtro, hvorom intet Ord lyder paa de indviede Steder, og dog forplanter sig stille fort hos Menigheden og paa én Gang bryder frem, naar man troede, at endog Mindet om dem var udslettet. Det er en af de allervanskeligste Opgaver at have en ret klar og tydelig Forestilling

om et Folks religiøse og hele aandelige Tilstand og navnlig ikke at miskende det, der paa en for os skjult og dunkel Maade forplanter sig fort hos Menigmand. Saadanne Meninger har nemlig sædvanligvis formedelst deres Modsætning til den til en vis Tid almindelige Dannelse en betydelig Tilsætning af Sværmeri; stødte bort fra alle Sider, søger de, der hylder dem, ofte Erstatning for deres Miskendelse i religiøst Hovmod, der atter fortørner de anderledes tænkende. Det er Regeringens Pligt paa den ene Side at lade Videnskabens friske Aande luften gennem Kirken, paa den anden Side at lade Folkets religiøse Overbevisning komme til sin fulde Ret, og ved Overensstemmelse mellem disse to Momenter at fremme den religiøse og aandelige Udvikling.*

I Anledning af Baptistsagen, da baptistiske Forældre ved Foged og Politi blev tvungne til at lade deres Børn døbe i Overensstemmelse med Statskirkens Bestemmelser, gjorde Monrad den bestaaende religiøse Lovgivning til Genstand for Undersøgelse, og ser man nu tilbage paa den daværende Tilstand, maa man forbavses over den utaalelige Tvang og Intolerance, af hvilken den var præget. Vel var der intet til Hinder for, at fremmede Religionsbekendere, med Undtagelse af katolske gejstlige Personer, kunde opholde sig i Landet og det formentes dem heller ikke inden lukkede Døre at dyrke Gud paa deres Maade, men friere Religionsøvelse tilstodes kun reformerte og Jøder og det endda med væsentlige Indskrænkninger. Til blandet Ægteskab mellem Medlemmer af Statskirken og et andet kirkeligt Samfund fordredes kgl. Bevilling, og Børnene skulde som Regel opdrages i den lutherske Religion. — Paa den anden Side var det forment Medlemmer af Statskirken at udtræde af denne, og fremmede Trossamfund turde ikke modtage dem, ligesom ogsaa ethvert Barn af Forældre, der hørte til Statskirken, skulde optages i denne. Statskirken var saaledes „et i sig afsluttet Hele, hvortil der var mange Indgange, men hvorfra der ikke var nogen lovhemlet Udgang uden gennem Dødens Port“. — Monrad vilde vel opretholde en Stats- eller, om man vil, en Folkekirke, men med fuld Frihed for Individerne til at udtræde og for andre Religions-samfund til at organisere sig. Kancelliet var ikke villigt til at følge saa liberale Principper og vedligeholdt Daabstvangen for Baptistbørn i Plakat 27. Decbr. 1842, men hele denne Udvikling af M. kan betragtes som en udførlig Motivering af Grundlovens senere Bestemmelser om Religionsfrihed.

Med sin sædvanlige Utrættelighed førte Monrad derefter sine politiske Studier ind paa et Gebet, der hidtil havde ligget ham fjernere, det finansielle, og efter at have gjort det fuldkomment af

med et Forslag til Statsgældens Betaling, der var fremkommet i en Brochure af E. C. Marco (Pseudonym, bag hvilken F. M. Knuth skjulte sig), behandlede han i de politiske Breve det saakaldte Prægravationsspørgsmaal. Han paaviste, at langtfra at det, som Slesvig-Holstenerne stadig paastod, var Hertugdømmerne, der var overbebyrdede, var det tværtimod Kongeriget, som bidrog til de fælles Statsudgifter i større Forhold end hine. — Det er forbavsende at se, med hvilken Lethed M. bevæger sig ogsaa paa dette fremmede Omraade, hvorledes han klart og simpelt løser indviklede statsøkonomiske Spørgsmaal og hvilket nøje Kendskab han viser til vor Finanshistorie. Det er som om han var i Besiddelse af en naturlig Intuition, der satte ham i Stand til straks at gribe enhver Sags Kerne.

Samtidig med dette store litterære Arbejde, virkede M. i Borgerrepræsentationen, som havde valgt ham til Medlem af Skoledirektionen, og da Omordningen af Københavns Skolevæsen, der fik sin endelige Form ved Fr. 26. Jan. 1844, allerede forberedtes, besluttede han at rejse til Nordtyskland, Holland og England for at gøre sig bekendt med Skolevæsenet i disse protestantiske Lande. Fra denne Rejse, der varede fra November 1842 til det følgende Foraar, haves en Række Breve til hans Hustru, der ikke frembyder nogen offentlig Interesse, da hans hele Tid var optaget af Skolebesøg og Studium af Skolelitteratur. Han lever kun i Skolevæsen, ikke et Ord om Politik, kun hans inderlige Kærlighed til den noget skrantende Hustru og de to allerede fødte Børn formaar at drage hans Tanker bort derfra. Men disse Breve viser, hvilken Intensitet han lagde i sit Arbejde, hvorledes han formaade at koncentrere alle sine Tanker paa det, han havde med at gøre, uden at lade sig distrahere ved noget andet, med hvor levende Interesse han end ellers maatte omfatte det. Hans naturlige Humor faar derfor ogsaa kun glimtvis Tid til at bryde frem i disse Breve. Saaledes skriver han om Rejsen fra Hamborg til Berlin: „bliv aldrig justemilieu, dette sagde jeg til mig selv, thi i Diligencen havde jeg ulykkeligvis faaet en justemilieu Plads, og idet jeg træt og sovende slingrede snart til den ene, snart til den anden Side, modtog jeg idelige Puf saa fra højre, saa fra venstre“. — Derimod ser man, hvorledes den mindste ydre Anledning er nok til, at de alvorlige Barndomsminder vækkes hos ham. I Holland var han en Aften i Teatret og saa Korsfarerne af Kotzebue, hvori en Nonne bliver indemuret; ved at se det, „blev jeg“, skriver han, „i et Nu sat

24—25 Aar tilbage i Tiden, og jeg erindrede mig, at jeg fordem havde set dette Stykke. Det var i Trondhjem paa et Privatteater, hvor der kun var Børn til Stede. Hvor dog en saadan længe slumrende og pludselig opvaagnende Erindring er besynderlig! Mon det Øjeblik engang kommer, da alle Livets Erindringer vaagner!“ — Frugten af Rejsen blev en Bog om Skolevæsenet, der udkom 1844. Derimod opnaaede M. ikke, som han havde ønsket, senere at blive udnævnt til den nye Post som administrerende Direktør. Ved en Audiens hos Kongen bebrejdede denne ham, at han havde holdt de ovenfor omtalte Forelæsninger i Vinteren 1843—44, og uagtet M. med Rette kunde svare, at han i disse aldrig havde overskredet den strengeste Loyalitets Grænser, blev dog Borgen, hans senere Efterfølger i det Rottwitske Ministerium, ham foretrukket til den nævnte Post. Men desuagtet var Rejsen ikke spildt, thi det var til Dels ved Hjælp af de Kundskaber, han havde erhvervet paa den, at han senere som Direktør og Minister kunde indlægge sig Fortjenester af vort Skolevæsen, som varmt paa-skønnedes og bevaredes i trofast Erindring af Skolelærerstanden.

Efter sin Hjemkomst overtog han fra Maj 1843 Redaktionen af Folkebladet, der udgaves af Trykkefriheds-Selskabet og som hidtil havde været redigeret af hans Ven Allen. Det var et vanskeligt Hverv at skulle vejlede den offentlige Mening under Forholdene, som de var blevne i Løbet af det skæbnesvangre Aar 1842. Fra nu af stod paa den ene Side det slesvig-holstenske Program: foreløbigt Personel-Union, efter Mandsstammens Ophør Adskillelse og Augustenborg, paa den anden Side Eider-Programmet: Slesvigs Forening med Kongeriget, Holstens Udskillelse, eventuelt Opgivelse. — Stænderforsamlingerne var traadt i skarp Opposition til hinanden og det nationale Spørgsmaal var blevet brændende, efter at Præsidenten i den slesvigske Forsamling d. 11te November havde nægtet P. H. Lorenzen at tale Dansk. Den danske Regering fastholdt den gamle Politik ved Slesvig at ville knytte Holsten til Kongeriget, uden at betænke, som Monrad skrev, at „for at kunne danne Mellemløbet maa Slesvig lige saavel staa i Forbindelse med Kongeriget som med Holsten, saa sandt som Knippelsbro, for at være Forbindelsesledet mellem Kristianshavn og København, maa staa i Forbindelse ikke blot med Kristianshavn men ogsaa med København“. — Langt fra at gøre noget for at løsne det ulykkesvangre Baand, som Frederik d. 6te i 1834 havde knyttet mellem de to Hertugdømmer ved den fælles Regering og

den fælles Overappellationsret i Kiel, havde Kongen betroet Prins Frederik af Augustenborg hele den civile og militære Myndighed i de to Hertugdømmer og udnævnt de to Grever Reventlow-Criminal, den ene til Udenrigsminister, den anden, der snart viste sig som fuldtro Slesvig-Holstener, til Præsident i det tyske Kancelli. — Der havde længe været en social Adskillelse mellem de danske og de tyske Embedsmænd i København, men fra nu af sluttede de sidste, navnlig de yngre, sig sammen til en Klike, der stadig konfererede indbyrdes og med Trosfællerne i Hertugdømmerne, og i Virkeligheden udgjorde de en permanent slesvig-holstensk Konspiration.

Alt, hvad Regeringen kunde finde paa for at befæste den truede Statsenhed, var Tanken om Stænderkomitéer efter preussisk Mønster, som skulde bestaa af Medlemmer, valgte af de forskellige Stænderforsamlinger, og som skulde afgive Betænkning over vigtige og hele Monarkiet vedrørende Anliggender. Dette Forslag mødte vel i Roskilde og til Dels i Viborg nogen Velvilje, men Hertugdømmernes Stænder udtalte sig bestemt imod det. Og dermed var Regeringens Initiativ udtømt, men desto mere beskæftigede den sig med mistroisk at følge de skandinaviske Tilmærkelser, og udviklede en højst uheldig Energi mod den kongerigske Presse som om alt blev godt, naar blot Pressen ikke kunde gøre opmærksom paa de Farer, der truede Staten.

Saaledes var altsaa Stillingen, da M. overtog Folkebladet og med rastløs Iver bestræbte han sig for at bringe Orden i denne Forvirring. I en Række af Artikler, lige interessante ved deres Indhold og ved de karakteristiske Bidrag, de yder til Bestemmelsen af hans politiske Fysiognomi, behandlede han Spørgsmaalet om, hvorledes Stats-Enheden kunde bevares. — I Modsætning til Lehmann og andre liberale Førere, forkastede han bestemt Tanken om Stænderkomiteer. De kunde maaske udjævne provinsielle Forskelligheder, men sikkert ikke forene nationale Modsætninger. Dertil kom, at Hertugdømmernes Stænder enten ligeud vilde nægte at vælge delegerede, eller sende de mest uforsonlige Modstandere af Statsenheden. Ligeledes maatte Tanken om en fri Forfatning opsettes til bedre Tider. Endnu i 1840 havde de tyske og danske Elementer i Monarkiet efter hans Mening kunnet mødes i en saadan, men nu var det for silde.

„Men naar Statsenheden saaledes ikke kan begrundes paa en fælles fri Folkerepresentation, maa den gennemføres i Regeringsorganismen og dernæst gennem dennes Virksomhed i det borgerlige Samfund. Ved Lov-

givningen og Administrationen skal Regeringen væve det store Net, der med sine utallige fine Traade saa nøje og uopløseligt skal sammenknytte de forskellige Statsdele, deres Samliv og deres Interesser, at Nationaliteterne bøjer sig under den derved tilvejebragte Enhed og finder sig i at indtage en underordnet Plads. Først naar dette var sket, kan Enhed i Folkerepræsentationen blive mulig. Saaledes som Forholdene er, tjener de to adskilte Kancellier kun til at skabe en forskellig Retstilstand i de dem underlagte Dele, Forskellen i Skattelovgivningen, saavel den direkte og den indirekte, Toldgrænsen, alt bidrager til, at Beboerne i den ene Statsdel efterhaanden ganske maa føle sig fremmede i den anden.*

Kongen selv syntes at have følt Nødvendigheden af at tilvejebringe Enhed i Regeringsorganismen og havde kort efter sin Regeringstiltrædelse nedsat en Kommission, der skulde tilvejebringe Overensstemmelse i Kriminallovgivningen for alle Statens Dele. Endnu betydningsfuldere var det, at da de kongerigske Stænderforsamlinger havde andraget paa Oprettelsen af en egen Bestyrelse for Kirke- og Skolevæsenet, optog Regeringen denne Tanke og udvidede den til, at den fælles Overbestyrelse skulde omfatte baade Kongeriget og Hertugdømmerne. Men ulykkeligvis gik det med denne „Regeringens lykkeligste Inspiration under Kristian d. 8des Styrelse“ som med saa mange andre, der ikke passede ind i Separatisternes statsopløsende Planer: den stilledes i Bero.

Monrads Forslag var derfor, at den slesvig-holstenske Regering skulde ophæves, saa at Monarkiet kom til at bestaa af 3 særskilte Provinser, den ene rent dansk, den anden blandet, den tredje rent tysk, og denne nationale Forskellighed skulde gøre sig gældende i de rent provinsielle Anliggender, saa at hver af disse Provinser bevarede indbyrdes adskilte lokale Bestyrelser. I de almindelige Anliggender og i statsretlig Henseende vilde Danmark-Slesvig udgøre en af fremmed Indflydelse uafhængig Del af Monarkiet, i Holsten derimod var Suveræniteten delt mellem Monarkiet og det tyske Forbund. Men at udsondre Holsten og overhugge dets administrative, finansielle og militære Forbindelse med Monarkiet vilde være en Svækkelse for Riget, og selv de dansksindede Slesvigere vilde højst ugerne se, at enhver Forbindelse med Holsten blev opgivet. Holstens statsretlige Forbindelse med Danmark-Slesvig i de almindelige Anliggender maatte saaledes blive elastisk, idet den indskrænkedes eller udvidedes efter, hvad det tyske Forbund drager ind under den tyske Enhed. — Men den deraf flydende Forskel i de materielle Restbestemmelser vilde ikke nødvendigvis medføre en Adskillelse i de øverste Regeringsmyndig-

heder: altsaa ét Kancelli for hele Monarkiet, ligesom ét Rentekammer, Toldkammer, Krigskollegium osv. eller tilsvarende Ministerier.

Endnu skarpere fremtraadte Monrads Overbevisning om, at hvor stor en Pris han end satte paa Friheden, saa var Bevarelsen af Statsenheden dog endnu vigtigere, da de holstenske Stænder i August 1846 havde opløst sig efter at have appelleret til Forbunds-dagen i Anledning af, at den danske Kommissarius nægtede at modtage den oprørske Adresse. M. opfordrede nu det danske Folk, da Regeringen ved det aabne Brev af 8de Juli og ved Afskedigelsen af Prinsen af Augustenborg og af Grev J. Criminil havde begyndt at handle, til ikke ved Utaalmodighed at forstyrre dens Aktion, og han gaar derefter over til at undersøge, hvilken Indflydelse Regeringens fortsatte resolute Optræden mod Separatismen i Hertugdømmerne kunde faa ogsaa paa Forholdene i Kongeriget.

„Vi anser det aldeles nødvendigt for ethvert Fremskridt,“ skriver han, „at den slesvig-holstenske Retning i Hertugdømmernes Bureaukrati og Stænder overvindes, men vi kan heller ikke overse, at dersom dette giver Anledning til, at den rene Absolutisme fremkaldes i Hertugdømmerne, saa vil det samme ogsaa blive Tilfældet i Provinsen Danmark. Det er ingenlunde vor Mening, at det skulde være en nødvendig Følge af Regeringens Kamp mod Slesvig-Holsteinismen, at Absolutismen skulde fremtræde mere raa og ublandet end hidtil, men hvis det var en nødvendig Følge, saa maatte man finde sig deri som noget nødvendigt.“ — „Ved at bøje de folkelige Kræfter under sit Scepter vilde den rene Absolutisme lære disse at indse, at de ved tidligere af Skæbnen at være bleven fordømte til at fortære hinanden i frugtesløs Kamp, tillige var bleven uværdige til at have nogen Betydning i Staten, og at de kun ved at forene sig sammen i en fælles Bestræbelse kunde opnaa et Maal, som hidtil har været forfejlet.“

Som man ser, er M. slet ikke bange for den rene, ikke engang ved raadgivende Stænder indskrænkede Absolutisme, og han er ikke utilbøjelig til at mene, at den kunde bruges som et nyttigt Gennemgangsled til at sikre Statsenheden. —

Om det andet nationale Spørgsmaal, der saa stærkt beskæftigede Regeringen, udtalte han sig med megen Moderation, men tillige med stor Aabenhed. Han „forkaster politiske Bestræbelser men haaber politiske Følger“. Foreløbig er der altsaa kun Spørgsmaal om at „fremme den videnskabelige og nationale Enhed ved litterært og socialt Samkvem“, men naar der først har udviklet sig en skandinavisk Nationalitet, vil en dynastisk Forskellighed ikke udelukke politisk Forbindelse og endelig „er det ikke muligt, om ej i dette saa dog i næste Aarhundrede, at begge Dynastier

ved en ægteskabelig Forbindelse kunde sammensmelte og blive til ét? — M.s Handlinger svarede til hans Ord, men til Gengæld vilde han ogsaa have Lov til at bevæge sig indenfor de af ham dragne Grænser. Da Kancelliet havde forbudt det „skandinaviske Samfund“, som de fra Upsala-Toget 1843 tilbagevendte Studenter havde villet stifte, stillede M. med 33 andre ansete Mænd sig i Spidsen for en Indbydelse til at stifte „det skandinaviske Selskab“ med væsentlig det samme Formaal, og denne Gang vovede Kancelliet ikke at gentage sit Forbud. — Senere som Minister arbejdede M. paa en dynastisk Forbindelse, som skulde gøre Ret og Skel mellem begge Fyrstefamilier, ligesom han ogsaa havde en ikke ringe Del i den ægteskabelige Forbindelse, som det faldt i Grev Frijs' Lod at gennemføre.

Foruden disse to Hovedspørgsmaal behandlede M. i Folkebladet alle de andre vigtige Spørgsmaal, som rejstes i disse stærkt bevægede Aar. Ganske særligt førte han en sejg og udholdende Kamp for Trykkefriheden og for Associationsretten.

Det er vanskeligt for den nuværende Generation at kunne sætte sig ind i de Farer og Vanskeligheder, som den uafhængige Dagspresse dengang havde at kæmpe med. Intet Eksemplar af et Blad eller overhovedet af noget Skrift, der ikke udgjorde mere end 24 Ark, maatte uddeles eller sælges, før et til Politimesteren indsendt Eksemplar enten af denne var billiget eller der var forløbet 24 Timer, for Skrifter over ét Ark 4 Dage, uden at noget Forbud var meddelt fra Politimesteren. Hvis det indleverede Eksemplar af Politimesteren og Kancelliet antoges for at indeholde noget strafbart, blev det Genstand for Aktion, og hvis Domstolene delte denne Anskuelse, blev vedkommende straffet, uagtet Udgivelsen ikke havde fundet Sted og der altsaa i det højeste havde kunnet være Spørgsmaal om at straffe ham for Attentat. Men selv om der ikke forefandtes noget, som kunde paadrage Straf, kunde Politimesteren med Kancelliets Billigelse beslaglægge Bladet, fordi det indeholdt „politiske Nyheder eller Efterretninger“, som nemlig kun maatte meddeles i de særlig dertil privilegerede og under egentlig Censur staaende Blade, og disse ubestemte Udtryk var efterhaanden af Kancelliet udvidede saaledes, at under „Nyheder og Efterretninger“ ogsaa indbefattedes allerede bekendte Begivenheder, som kun gjordes til Genstand for Bemærkninger og Ræsonnementer, og ved „politiske“ forstodes alt vedrørende fremmede Regeringers indre eller ydre Styrelse og deres Forhold indbyrdes eller til den

danske Regering. Dersom Politimesteren og Kancelliet formente, at en Artikel krænkede dette Forbud, konfiskeredes Nummeret uden videre, og vedkommende kunde ikke forlange, at dette Spørgsmaal blev underkastet Domstolenes Afgørelse. Allerede i Frederik d. 6tes Tid havde Stænderne opponeret mod den Ret, Kancelliet saaledes havde tiltaget sig til uden Lovmaal og Dom at undertrykke Nummeret, og Kancelliet havde stiltiende ophørt med at anvende denne arbitrære Forholdsregel. Men efterhaanden som Regeringen blev mere nervøs og raadvild, forsøgte den paa alle Maader at bringe den offentlige Diskussion til Tavshed, og da M. i Maj 1843 overtog Folkebladets Redaktion, havde der siden Kristian d. 8des Tronbestigelse været anlagt 40 Trykkefrihedssager, og værre blev det, saa at der næppe hengik nogen Uge uden at der dekrettedes Aktion eller der beslaglagdes et Par Artikler uden paafølgende Aktion, thi Kancelliet tiltog sig nu igen denne betænkelige Myndighed. M.s Pen var for fin og smidig til at man kunde ramme ham med en Aktion, men han vilde ikke bøje sig for Kancelliets arbitrære Undertrykkelse, og han førte imod den en uafbrudt Kamp, der i Sejghed og Udholdenhed ikke staaer tilbage for den, som L. Hjerta lidt tidligere havde ført i Aftonbladet mod Carl Johans Regering, men ikke lidet overgaar denne i Talent og Værdigheden af de anvendte Midler. Af 71 Numre af Folkebladet blev i 1843 —44 ikke mindre end 11 undertrykte uden Aktion. Ved den første Beslaglæggelse indberettede han, hvad der var forefaldet, til Trykkefrihedsselskabets Skriftkomité og begærede Forholdsordre, og da han modtog til Svar, at man ikke kunde anerkende, at Kancelliet havde den omhandlede Myndighed, erklærede han, „vi vil ikke vige længer tilbage, vi vil blive staaende, hvor vi staaer, vi foretager ingen yderligere Forandring i den en Gang lagte Redaktionsplan, vi lader Artikler, om hvis fuldkomne Lovlighed vi er overbeviste, løbe af Stabelen, og hvis de lider Skibbrud, inden de kommer ud i Søen, saa faar det saa være“, og han fortsætter: „Den Tid vil komme, da alt, hvad der er blevet undertrykt uden Sags Anlæggelse og uden Dom, i en særskilt Pjece vil se Dagens Lys.“ Det var det, der skete. De undertrykte Artikler blev tilligemed H. Hages Bearbejdelse af Tocquevilles bekendte Skrift om Demokratiet i Nord-Amerika udgivet som en særskilt Bog under Titel af „Gengangeren“. I talrige Artikler belyste M. nu den danske Trykkefriheds Stilling og sammenlignede den med den franske Presselov af 26de Maj 1819, der senere fik Indflydelse paa vor

Presselov af 3dje Januar 1851. Trykkefrihedsselskabet nedsatte en Komité, bestaaende af Hvidt, Clausen, J. E. Larsen og Bornemann, til Undersøgelse af Trykkefriheds Tilstand, og dens Betænkning blev indsendt til Stænderne, der indgav Besværing til Kongen over den Myndighed, Kancelliet havde tiltaget sig, hvad der endelig bevirkede, at denne Myndighed blev hævet ved Pl. 3dje Juni 1846. Saaledes havde M. tilsidst sejret.

Med samme Iver optraadte han imod de gentagne Indgreb, som Kancelliet gjorde i Associationsfriheden. Denne var egentlig kun for saa vidt ordnet ved Lovgivningen, som gudelige Forsamlinger var underkastede ganske særlige indskrænkende Bestemmelser ved F. 13de Januar 1741, og under denne Mangel paa almindelige Lovregler om Forenings- og Forsamlingsretten tillagde Kancelliet sig en diskretionær Myndighed til at forbyde Selskaber, ikke blot naar deres Formaal kunde anses for stridende mod Loven, men ogsaa naar det antoges at kunne være farligt for Statsordenen, og uden at dette Spørgsmaal kunde blive underkastet Domstolenes Afgørelse. Ligesom M. i sine flyvende politiske Blade var optraadt til Fordel for større Frihed paa det religiøse Gebet, og med Styrke havde udtalt sig mod Ophævelsen af Studenter-samfundet og af Skandinavisk Samfund, saaledes optraadte han ogsaa senere mod Bondecirkulæret af 8de November 1845, der forbød Forsamlinger paa Landet til Forhandling om Bøndernes Retsforhold, med mindre Politimesterens Samtykke var indhentet; men under ingen Omstændighed maatte nogen deltage i en saadan Forsamling uden for det Sogn, hvori han boede, og Afholdelsen af saadanne Forsamlinger var ubetinget forbudt i Købstæderne. Dette Cirkulære og hans Artikler imod det bidrog væsentlig til at vække Bøndernes Interesse for en Konstitution og kom saaledes til at give Bestræbelserne for en saadan den bredere Basis, som de hidtil havde savnet. — De Grundsætninger, som M. i Folkebladet opstillede for Ordningen af Forenings- og Forsamlingsretten, gennemførtes senere i det væsentlige i Grundloven.

Endnu var ikke 7 Aar forløbne siden Monrad for første Gang optraadte i Politikken. Han, som dengang manglede alle de specielle Kundskaber, der udfordres til at spille en politisk Rolle og intet kendte til Statsret og Retsvidenskab, politisk Historie og Nationaløkonomi, havde med sin forbavsende Arbejdsenergi vidst at sætte sig ind i ethvert politisk Spørgsmaal, juridisk, historisk,

finansielt, og han blev aldrig staaende ved en halv Kundskab; efter at have gjort sig til Herre over det Stof, vor egen Lovgivning frembød, søgte han Oplysning om, hvorledes Spørgsmaalet var løst i andre Lande og blev ikke træt af at se det fra alle Sider og i dets nærmere og fjernere Følger. Det var saaledes et kolossalt Arbejde, han havde udført. Han havde fuldendt sin egen politiske Uddannelse og mægtigt bidraget til at opdrage den offentlige Mening, og det kan vistnok væsentlig tilskrives hans publicistiske Virksomhed, at den grundlovgivende Forsamling kunde vise sig i Besiddelse af saa megen politisk Dannelse som den gjorde.

Efter 7 Aars rastløse Arbejde var det ikke underligt, at M. trængte til Hvile. Han kunde sige sig selv, at han havde løst den Opgave, han havde stillet sig, og da Regeringen nu endelig var vaagnet af sin passive Ro, vilde det kun være en Hindring for dens Energi, naar den kunde faa Udseende af at handle under Pressens Tryk. Men det kan heller ikke nægtes, at M. ligesom de andre liberale Førere ikke var fri for til sine Tider at betages af en vis Modløshed. Stedse tættere trak Uvejrsskyerne sammen over Landet, overalt og i alle Samfundsklasser herskede der Misfornøjelse og Gæring, saa at sige alle var betagne af ængstelige Anelser om hvad, der vilde komme. Over hele Europa hvilede der i øvrigt den samme lumre Tordenluft. Men endelig maatte M. ogsaa tænke paa at sikre sin Familie en fastere Subsistens end den, hans publicistiske Virksomhed frembød, og hans Haab om at blive udnævnt til administrerende Skoledirektør var som ovenfor berettet blevet skuffet. Den gamle Tanke om gejstlig Virksomhed var allerede oftere dukket op i ham paa ny, og han modtog da 1846 Grev Knuths tidligere afslaaede Tilbud om at indstilles til et af de Kald, hvortil denne liberale Godsejer, med hvem M. var nær forbunden ved politiske og personlige Sympatier, havde Kaldsret. Han udnævntes saaledes til Præst i Vester-Ulslev paa Lolland. D. 30te Okt. ordineredes han i Maribo Kirke, og efter d. 7de Nov. at have taget Afsked med sine Kollegaer i Borgerrepræsentationen og sine mange politiske Venner ved et Gilde, som Hvidt præsiderede, forlod M. med Familie København.

Det er karakteristisk for Monrads Liv, at det falder i bestemte nøje afgrænsede Afsnit, og saaledes ender med hans Fratrædelse fra Redaktionen af Folkebladet og hans Udnævnelse til Præst, hvad vi har troet at kunne betegne som hans politiske Læreaar.

BETRAGTNINGENS TIME

DEN Artikel, Dr. Vedel har skrevet i Januar-Heftet om Forholdet mellem Akademikerne og Folket, har i Det ny Aarhundredes Hefte for 15de Januar faaet nogle Knubs af Dr. P. Munch og er derefter i Heftet for 1ste Februar blevet imødegaaet af Hr. Quidam. Jeg skal ikke komme ind paa forskellige andre Spørgsmaal, Debatten har berørt, og som maa forbeholdes til senere Lejlighed, f. Eks. den alle Quidammere iboende Forvisning om, at „fremskredne“ Anskuelser paa alle Omraader hænger sammen, saa at man altsaa ikke kan være Venstremand uden ogsaa at være Symbolist, Wagnerianer, eller hvad der for Tiden paa andre Omraader er „at være i Spidsen af Bevægelsen“. De efterfølgende Betragtninger holder sig til, hvad der for mig er Hovedsagen.

Det er meget naturligt, at Forholdet mellem Akademikerne og Folket paa ny gøres til Genstand for Drøftelse. Dette Forhold har behersket det politiske Liv i Danmark fra Forfatningens Indførelse og til vore Dage. Intet andet Forhold har saa dyb en Rod i Fortidens Politik og saa gode Anlæg til Vækst i Fremtidens. Det indeslutter i sig Forfatningspartiets Spaltning i Bondepartiet og det nationalliberale Parti, og efter dette Partis Undergang det sejrende Venstres Spaltning i et veritabelt Bonde-Demokrati og et radikalt Intelligensparti. Det begynder som det menige Folks Kamp for Ligeberettigelse med Akademikerne, og er endt som Akademikernes Hævden af Ligeberettigelse for deres Krav og Interesser.

Dette Formaal kan ikke forfølges uden at Akademikerne samtidig træder ud af den aktive demokratiske Politik, i hvert Fald ikke forfølges med Energi. Thi paa denne Basis er Akademikernes Sag paa Forhaand tabt. Man kan ikke paa én Gang være Demokrat og høre til „Professorpartiet“, for at bruge en fra Fortiden kendt Betegnelse. Det var den Misforstaaelse, de Nationalliberale gjorde sig skyldige i, den staar som en Advarsel i Fortidens Politik, som Nutiden altid burde huske.

Det var naturligt, at dette Mindretal af Ideologer hjalp Demokratiet med at komme i Sadlen — nu, da det sidder der højt og fast, er det ligesaa naturligt, at Selvopholdelsens Instinkt melder sig hos dette Mindretal, at det bygger sig sit eget Hus og gør dette Hus til sin Fæstning.

Denne Selvhævdelse fra Akademikernes Side er ikke fra i Dag eller i Gaar. Det er heller ikke en Opfindelse af ny Dato, at denne Selvhævdelse, naar der skal rumles med den ude i Landet, kaldes „Indbildskhed“. Da de Moderate og de Radikale i Sammensmeltningens Dage tog Livtag med hinanden, blev der slaaet i Bordet fra den krænkede Sagkundskabs Side med en anderledes Hefthighed og Højrstethed end den Opfordring til i Tide at indtage sin Post, som Dr. Vedel nu har udstedt. Hr. Quidam behøver blot at erindre, hvor stor Forargelse det f. Eks. fra alle Sider i den frisindede Verden fremkaldte, at det af nuværende Generaltolddirektør Marcus Rubin med stor Sagkundskab udarbejdede Forslag til Alderdomsunderstøttelse, som Berg og Hørup forelagde i Folketinget, blev modtaget af de Moderate med aabenlys Respektsløshed.

Nogen tilsvarende Formastelse har det nu regerende Demokrati ganske vist ikke gjort sig skyldig i. Men det har, som Dr. Vedel siger, taget ved Lære, det har gjort Hævdelsen af det umiddelbare Demokrati til det første og vigtigste Program, og det ikke blot i Rigsdagen, men ogsaa udenfor Lovgivervirksomheden. I den offentlige Debat har det fordret det folkelige Selvstyre gennemført, og i Videnskab, Kunst og Litteratur ikke villet anerkende Magter, der var ved Siden af Demokratiet. Det er ikke Meningen, at Demokratiet skal dyrke disse Magter i et saadant Drivhus af æstetisk Forkælelse, som vore Forfædre fra Guldalderen gjorde, men blot at de skal anerkende dem som Magter af aristokratisk Natur. Det er at drive Demokratismen for vidt at fordre den gennemført ogsaa paa disse Omraader. Saaledes har engang Kultusministeren, da han var til Stede ved en Kunstnersammenkomst,

demonstrativt opstillet Husmandskunst som det Ideal, han vilde lægge Landets Kunstnere paa Sinde at stræbe efter. Saaledes er en litterær Kritik af visse Værker, f. Eks. Skjoldborgs Husmandskildringer, en Bedømmelse efter digteriske Fortrin og Fejl, fra demokratisk Side uden Modsigelse blevet stemplet som et Forræderi mod Demokratiet. Om den Plads, Kunsten kan opnaa i et gennemført Demokrati, faar man et Vink, naar man i Bladet Socialdemokraten i hvert Nummer træffer denne faste Rubrik: „Kunst, Varieté, Møder og Sport“. Og naar det gaar saadan med Kunsten, hvad skal det saa blive til med Videnskab og Fagkundskab? Under Retsreformens Behandling i Folketinget forefaldt en Scene, der viser, hvor mistænksomt Demokratiet er paa dette Punkt. I Forslaget fandtes en Bestemmelse om Oprettelsen af et juridisk Raad, halvt af Sagførere, halvt af Dommere. Dette Raad skulde ikke have den ringeste Myndighed. Det skulde blot kunne gøre Indstilling til Justitsministeren om saadanne Mangler, Reformen under sin Virken aabenbarede. At der i et saadant nyt Maskineri paa 1081 Paragraffer er en Mængde tekniske Enkeltheder, som kun Fagmænd forstaar, og som først viser deres Virkning i Praxis, er begribeligt for enhver. Og det stod jo Folketinget frit tor, hvis Ministeren tog disse Henstillinger til Følge og foreslog Loven ændret i disse Retninger, da at forkaste dem. Ikke desto mindre rejste der sig i Anledning af dette ganske uskyldige Forslag en Storm i Folketinget. Flertallets Ordfører, Dr. Oskar Hansen, erklærede Forslaget for ganske unødvendigt, fordi Befolkningen gennem sin Presse og sine Rigsdagsmænd havde tilstrækkelig Adgang til selv at rette mulige Mangler. Han mindede om, at det danske Folk i Aarhundreder havde maattet undvære enhver Indflydelse paa Bevillingsmagten, Lovgivningsmagten, Domsmagten, og paastod, at Forslaget sigtede til Bevarelsen af denne Trældomstid. Og med overvældende Flertal blev Forslaget stemt ud.

Og med denne stærke demokratiske Strøm forener sig en anden, der fører mod samme Maal. Efter den politiske Retskamps Afslutning er det ideelle Sving, der bar Politiken oppe, gaaet i Staa. Den Blanding af Idealitet og Realitet, der bør være i al Politik, staar i Fare for at afløses af en ren Realiteternes Politik. Vi ser det med Retsreformen. Dens drivende Kraft skulde netop være en Idé, thi Ret er Idealisme. Men saa lidet virker denne Kraft, at Interessen for Retsreformen, der hele Tiden ikke har været stærk i Folketinget, nu næsten synes i Færd med at dø ud.

Naar Hr. Quidam siger, at det er „Sagerne“, der efterhaanden udvider Forskellen i Anskuelserne, er dette utvivlsomt et Fejlsyn. Det er Svinget i den Kraft, der driver det politiske Maskineri, Løftestangen i det offentlige Liv, den er det, der virker forskelligt paa de to Bestanddele af det gamle Venstreparti.

Under denne Sagernes Tilstand maa en politisk Akademiker have Lov til at unde sig en stille „Betragtningens Time“, i hvilken han spørger sig selv, om ikke den Kraft, han betyder, under et demokratisk Statsliv bedre kommer til sin Ret ved at staa udenfor den egentlige Partikamp. Kun den, der raadspørger de politiske Strømninger og Vinde med det samme Øje, hvormed en Skipper spejder efter den Vind, der kan give hans Skude den bedste Bør for Sejladsen, har ikke Tid til at standse Manøvreringen.

Hvis ikke Modsætningen mellem Folketing og Landsting paa ny standser Udviklingen, byder Situationen Akademikerne en Mulighed for Indflydelse, hvoraf ingen Fortrydelse kan komme. De kan stille deres Evner til Raadighed for Demokratiet paa samme Maade som mangan en Videnskabsmand har gjort det under Absolutismen, som A. S. Ørsted f. Eks. gjorde det under Frederik VI. Denne Medvirken behøver ingenlunde at indskrænke sig til Udførelsen af, hvad Demokratiet har besluttet. De kan give Demokratiet Ideer og Inspirationer, som Professor Gertz gjorde ved Skoleloven og Professor Faber i Tuberkulose-Sagen, og som det ogsaa vil blive muligt for juridiske Videnskabsmænd. Men de maa være sig bevidst, at de tjener Demokratiet som dets Embedsmænd i samme Aand som Enevældens Embedsmænd gjorde. De maa opgive at sige: Det er os!, at være „Regering“ og Ledere, og denne Resignation falder mange magtsyge og reklamelystne Mennesker meget vanskelig. Man kan ikke i denne Stilling svinge til og fra og kigge efter Vind og Vejr som de store Statsmænd og Taktikere i Politiken og deres mindre Lærlinge i Det ny Aarh.

Hr. Quidam derimod har tiltænkt Akademikerne en Rolle i den aktive Politik. Med en kraftig Ed i Bordet kalder han Fanden til Vidne paa, at de skal „tage Del i Striden“, „gaa i skiftevis Alliance og Livtag“, „give deres Ord med i Laget saa kraftigt de formaar“. Hr. Quidam maa enten være en ung og meget naiv Sjæl, hvem Talemaader af den Slags faar til at vrinske som Stridshesten ved Trompetens Klang, eller ogsaa en ældre Rotte, som vil holde sit akademiske Mandskab i Beredskab til Fremtidens Bataljer

ved hjertevarme Løfter om den Borgerkrone, Videnskabsmanden paa den politiske Stridsmark kan føje til sin Laurbærkrans. Et saadant Billede virker dragende paa Fantasien. Kun Skade, at de fra vor hjemlige politiske Mark hentede Eksempler giver et ganske andet og mindre tillokkende Billede.

Det er kun et Aar siden, at der sidst tilbød sig den Lejlighed for Videnskabsmanden til at „bevare sig frisk“ ved at „deltage i det, der levende bevæger Folket“, som Hr. Quidam taler om i saa bevægede Ord. Det var Adressen om Indførelse af Forholdstalsvalg ved Borgerrepræsentantvalgene i København. Der var ogsaa adskillige Akademikere, der benyttede denne Lejlighed til at tage et „frisk“ Bad i det offentlige Liv, — det kan være nok at nævne et enkelt Navn, Professor Høffding. Det er unødvendigt at afgøre, hvem der havde Ret, Tilhængerne eller Modstanderne af denne Bevægelse. Kun saa meget er vist, at Enhver kunde underskrive denne Adresse med god demokratisk Samvittighed. Her var altsaa en Strid, et Livtag, en Diskussion. Og hvad blev det saa til? Til en Overdængen med Grovheder, en Række Beskyldninger for Dumhed eller Forræderi, ikke blot fra Socialdemokratens Side, men ogsaa fra Politikens, som dog burde være det nærmeste Tilflugtssted for Akademikernes Kampe, saa at det formelig lød som en Sagtmodighedens Røst, da Hr. P. Munch med sin bedstefaderlige Værdighed nøjedes med at stemple dem som „helt umyndige i Politik“.

Eller husker Hr. Quidam ikke mere, hvordan det gik de uforknytte Mænd, der opfyldte „Forpligtelsen til at sige, hvad de havde paa Hjerte“ i den vestindiske Sag, f. Eks. en Videnskabsmand som Overkirurg Tscherning. I en saadan Sag, der ligger udenfor Partipolitikens Ramme, skulde man synes, der maatte være Raad til en Debat i lidt større Stil og med større Højsind, især over for Mænd, der, selv om de havde Uret, kun fulgte en oprigtig Overbevisnings Tilskyndelse. Hr. Quidam vil maaske paastaa, at der ved den Lejlighed blev udfægtet en af de ridderlige Turneringer, der har inspireret hans veltalende Proklamationer til Videnskabens Mænd. Vi andre husker kun en ganske ordinær Lynch-Justits, en Udlevering af disse Mænd som Syndere, der skulde straffes, en Dom uden Forsvar eller Appel, og lige i Hælene paa Dommen en Eksekution paa det dertil indrettede Skafot, alt efter det gamle Afkrækkelsessystems bedste Forbilleder.

Hr. Quidam nævner Mommsen og Virchow — han behøvede

ikke at gaa udenfor Landets Grænser, han kunde nævne en indenlandsk Videnskabsmand som Professor Georg Brandes blandt dem, der har fundet „Tid og Raad til at tage Del i Striden“. F. Eks. under Valgkampen 1901, ved Valget i Kallundborg. „Det er ikke sagt, de trænger igennem“ — siger Quidam. Nej, det er vist nok. Professor Brandes trængte f. Eks. ikke igennem. Ved et journalistisk Tag, probat som et Næveslag fra oven nedad, blev Usynlighedens Hat smældet ned over Øjnene paa ham og forvandlede ham fra nærværende til fraværende. Og dermed var Tvisten afgjort. Thi et er jo, som Quidam siger, sikker Ret: de fraværendes Uret.

Sagen er den: Den aktive Politik kræver i vore Dage af sine Mænd en hel anden Udrustning end de Aandens blanke Vaaben, som Hr. Quidam i sit Fantasteri bilder sig ind. Den Videnskabsmand, der vil følge hans Raad, vil komme derfra som Don Quichote. Den, der vil gribe aktivt ind i demokratisk Politik, maa enten støtte sig til et Lag af Befolkningen, en Klasse eller en Kreds af Vælgernes Tusinder, som han repræsenterer, hvis Vilje han udfører, og hvis Sag han taler. Eller ogsaa maa han til sin Raadighed have en stor Avis. Men hertil hører mange Penge, et stort Forretningstalent og ikke mindst den af Bankchef Christensen hos Kjelland saa højt anpriste Næse, der som en paalidelig Jagthund altid er paa det rigtige Spor. Men over ingen af disse Betingelser disponerer Videnskabens Mænd.

Det er til dette, det politiske Maskineris Grovhed, at Dr. Vedel har sigtet, naar han har talt om „det højeste Brøl“. Ingen vil kunne benægte, at en Avis med 22,000 Abonnenter har kraftigere Lunger end et helt Fakultet af Videnskabsmænd. Herbert Spencer har i en Artikel „Tilbagefald til Barbari“ skildret denne folkelige Forkærlighed for de brutale Virkemidler. Han paastaar i samme Artikel, at den fri Stemmeret i Nordamerikas Fristater kun er en Illusion, og at den i England er stærkt indskrænket af Partityranniet. Skade, at denne Videnskabsmand nu er død, han kunde have fortjent at have faaet sin Andel af den Røffel, Hr. P. Munch har tildelt Videnskabsmænd, der skriver den Slags Artikler, for ikke at iagttage „den Forsigtighed, Videnskabens kræver af sine Dyrkere“, saa vilde han nok ikke en anden Gang letsindigt have stødt Folket ud i Barbariet. Skade ogsaa, at Hørup er død, han, der har brugt Ordet Bestialisering om den Virkning, det politiske Maskineri udøver paa Mængden. Han kunde nok ogsaa have trængt til en Tilrettevisning fra samme faderlige Haand.

Men fordi Akademikerne erkender deres Magtesløshed og Evneløshed i den aktive Politik for haardere Hænder anlagte Værksted, er de ingenlunde henviste til den Kiggen Stjerner fra Tankens Slot, som Quidam med en af de grove Overdrivelser, han maa længere ud i Landet med for at vinde Bifald, har opstillet som sin Modstanders Ideal. Man maa virkelig være lidt af en Hysteriker for at mene, at der ikke er andet Valg end et Livtag i den aktive Politiks Brydekamp og saa Stjerneviggen. For dem af den akademiske Ungdom, der ikke vil nøjes med den Fortjeneste, de kan indlægge sig af at være Demokratiets Ombud, naar dets Love skal føres ud i det praktiske Liv, dets Institutioner vokse sig stærke indefter ved en Strøm af det kraftige Initiativs Blod — for dem aabner Horisonten sig ude i det fjerne, derude, hvor den praktiske Politiks Partiverden hører op og Fortidens Partiparolers Stikord dør i en ny Dag med nyt Udsyn, med ny Luft under Fanerne, og hvis første Gærning det derfor maa være at lufte ud efter Fortidens „Frisind“ og føre en Uafhængighedskrig mod dem, der, skønt forstenede i Fortidens Nag og Had, dog vil vedblive at føre Fornylsels Mærke i deres Skjold.

Hvis Hr. Quidam vil have et beskedent Eksempel paa en saadan Bestræbelse, kan man uden Undseelse og uden Ubeskedenhed nævne et Tidsskrift som Tilskueren. Det er saa langt fra, at dette Tidsskrift har været den stjerneviggende „Tilskuer“, som Hr. Quidam søger at indbilde sine Læsere, at det tværtimod har været et gæstfrit Hus for fri Skribenter, et Fristed for mange Ord, der havde Bud til Folkets Frisind og Retfærdighed, og som ellers vilde have været husvilde, Ord, der maaske ikke er bleven hørt saa viden om, som deres Ærind rakte, men hvorfor? Fordi de ikke gik noget Partis Ærind, fordi de meldte sig med Uafhængighedens Kokarde, fordi de ikke var blevet afstemplede i de Kramboder, hvorfra Folket faar udleveret sine daglige Rationer af velassorterede færdigsyede Varer, og hvor derfor enhver Tanke, der har sit eget Præg, og enhver Vilje, der vil sin egen Vej, er Kontrabande.

En saadan lys Stribe, som Dr. Vilh. Andersen har talt om i en anden Sammenhæng, er det Akademikernes Opgave at holde aaben ogsaa i det politiske Liv. Det er en saadan Ventil, hvorigennem Spændingen, naar den bliver for stærk, faar Luft. Det er en saadan Reserve af friske Følelser og frie Tanker, ufordærvede af den daglige Taktiks Møl og Rust, ubeklippede af Partihensynenes Tilskæren, der i Farens Stund rykker til Undsætning.

Det har den nyeste Historie vist et Eksempel paa, der burde ringe for Ørene af ethvert politisk Menneske med demokratisk Sindelag. Det er Dreyfus-Sagen. Med Livets og Erfaringens Styrke trænger den sig ind i denne Strid om Akademikerne og Folket med sit Ansigt, hvis Blik kaster Lys over begge Parter.

Dreyfus-Sagen, det var ikke en Prøve paa, hvad Folkesjælen rummer i sit Dyb, thi et er Folket selv, et andet Demokratiet som politisk Begreb. Dreyfus-Sagen, det var derimod en Prøve paa, hvor farligt Demokratiet, naar den aktive Politik Maskineri med sin Taktik og sin Partitvang har drevet sit Spil med det, kan blive for sig selv, for de Idealer, hvoraf det er skabt og igen har skabt i sit Billede. Og denne Prøve, den eneste helt til Bunden gaaende, Nutiden har kendt, blev foretaget i det Land, der har den mest udstrakte Valgret blandt Europas Lande, hvor de folkelige Magter og Institutioner, den offentlige Mening, Pressen, det folkevalgte Kammer, Juryen, ikke er skabte i Gaar eller i Dag, men fæstnede ved en Tradition og Mønstre for andre Nationer. Derfor kan ingen Demokrat fornægte at tage Lære af denne Prøve, selv om han, naar han betragter dens Medusahoved, føler sit demokratiske Hjerte forstenes.

Men denne Sag var ogsaa en Prøve paa, hvor nødvendigt det er, at der er en Magt ved Siden af Demokratiet, og en Belæring om, hvor denne Magt skal skabes. Thi en Betragtning af Dreyfus-Sagen giver ikke blot et forstenende Indtryk. Som der er to Sagn om og to Fremstillinger af Medusa, en, hvorefter hun er et Uhyre, ingen tør se paa, en anden, hvorefter hun er en ung og skøn Kvinde, vil man i Dreyfus-Sagen finde begge Billeder. I den ædelmodige, af Hjertets Tilskyndelse alene dikterede, for al Klogskab og Beregning befriede Maade, hvorpaa en hel Kres af Akademikere, Forfattere, Videnskabsmænd, Embedsmænd og Dommere, greb ind i denne Sag og reddede Frankrigs Ære, er der netop et Indtryk af noget kvindeligt. Disse Mænd havde ikke givet sig af med Deltagelse i det politiske Liv, og de manglede dog tilsyneladende ikke den Friskhed, Quidam paastaar, at Akademikeren alene opnaar ved at træde i nær Forbindelse med Demokratiet. Disse Mænd havde isoleret sig paa en Maade, der betænkeligt nærmede sig til, hvad Quidam kalder „at gøre sig til Kaste“. og det syntes dog, som om de ikke var befængte med den „veritable Raahed“, som Quidam paastaar, at der gaar i den Slags Folk. De havde været fraværende, og et er jo efter Quidam „sikker Ret“, at de fra-

værende har Uret. Og dog, det syntes ikke saaledes her. Det syntes netop, som om de fraværende fik Ret og de nærværende Uret.

Mon det var en Tilfældighed, at der mellem de Mænd, der antog sig denne farlige Sag fra dens Begyndelse, naar undtages Jaurès, ikke var en eneste, der var Medlem af det Deputeretkammer, der altsaa var det franske Demokratis udtrykte Billede, og at Jaurès, Kammerets eneste retfærdige, blev styrtet straks ved det første Valg derefter? Eller var det en Tilfældighed, at Sagen, hver Gang den kom for Juryen, haabløst gik til Bunds, og at der først, da den kom for Kassationsrettens akademiske Forum, skete Retfærdigheden Fyldest? Nej, paa Kammerets Talerstol, paa de Valgtribuner, hvor Kandidaterne til dette Kammers Sæder bejlede til Demokratiets Stemmer, i den Presses Spalter, der fabrikerede den offentlige Mening, dér vilde Picquart, Zola og den lange Række at Navne, der gik fra Mund til Mund over hele Verden, været blevet haabløst overdøvede af „det højeste Brøl“, og først da de stod i Ly af Vidneskrankens Ukrænkelighed, kunde deres Røst trænge igennem.

Det kan være nyttigt at mindes nogle af Demokratiets Bedrifter i denne Sag.

Først Deputeretkammeret! Da Sagen kom op i Vinteren 1897—98, lød det gennem Deputeretkammeret: Tys! Der er ingen Dreyfus-Sag! *L'affaire est close!* De Herrer Deputerede skulde nemlig paa Valg i Foraaret, og deres Genvalg var for dem og efter deres Opfattelse ogsaa for Frankrig en Sag af ganske anden Vigtighed end et elendigt Spørgsmaal om Retfærdighed. Da Strømmen gik imod Sagen, gik de med Strømmen og raabte Forrædere efter dem, der forlangte Retfærdighed. Eller de, som ikke tudede med Ulvene, de tav. De deklamerede mod den klerikale Fare og mod det militære Diktatur og gav samtidig ved deres Tavshed disse Magter frit Spil. Og da Méline, Ministerpræsidenten, fra Kammerets Talerstol øvede Pression paa Justitsen med sin Erklæring om, at han havde Tillid til de 12 franske Borgere, i hvis Hænder han betroede Armeens Forsvar, jublede de som gale Mennesker.

Da Affæren saa var blevet appelleret til Vælgerfolkets Dom, og Dommen var gaaet den overvældende stærkt imod, fulgte den næste Bedrift. Det var Deputeretkammerets enstemmige Beslutning om, at Cavaignacs frække Tale, en ren Parade over falske Dokumenter, skulde hædres med offentligt Opslag. Den hele Verden

stirrede med forfærdede Øjne paa denne Enstemmighed, og man forstod hvor falsk den Opfattelse var, at det var „Sablen og Vievandskosten“, der tyranniserede Frankrig. Thi alle Partier var enige, Socialister og Radikale ikke mindre end Moderate og Monarkister.

Og for at Maalet skulde være fuldt, for at vise Verden, hvordan under Demokratiet Demoralisationen kan æde ethvert Rets-samfunds Rod, den offentlige Retsfølelse, over i fuldt saa høj en Grad som under Despotiet, vedtog Folkets Repræsentanter den Lov, hvorved Dreyfus-Sagens Revision blev taget fra sit lovlige Værneting, Kriminalkammeret, fordi denne Domstol havde paadragnet sig Mistanke om Uafhængighed. Det samme Demokrati, af hvis Retsfølelse de Garantier for Dommerstandens Uafhængighed, som alle Forfatninger opstiller, er fremgaaet, aad nu som Kronos sit eget Barn og udstedte en Lov, der skulde sikre Regeringen lydige Dommere.

At rode op i Avisernes Efterladenskaber fra den Sag, er uoverkommeligt. Man maatte som Herkules have to Floder til sin Raadighed for at paatage sig det Arbejde. Af den Skildring, Zola i et af sine aabne Breve fra den Tid har givet af dem, er der kun Grund til at nævne en enkelt Ting. „Jeg vil tro paa deres gode Tro“ — siger han. Netop, det gør vi andre ogsaa. Den Slags aldrende Polemikere med forstenede Hjerner, som Zola kalder Redaktørerne af de store, hæderlige Blade, dem med et dagligt Op-lag paa 22,000, de er altid i god Tro og de har altid Ret. De véd, at deres Venner og Partifæller er hæderlige, ansete, udmærkede og talentfulde, og dem paa det modsatte Parti enten Idioter eller Forrædere. Nej, ikke véd det, men de tror det, det er gaaet dem i Blodet, deres Hjerne har den Konstruktion, der gør denne Opfattelse naturnødvendig, og hvis En kom til dem og sagde, at en Mand af det andet Parti havde Ret eller var hæderlig, vilde de stirre paa ham med opspilede Øjne som paa En, der vilde binde dem et Ammestueeventyr paa Ærmet.

Endelig Juryen! Der gives i det hele Drama næppe en Scene mere gribende end da Zola træder frem for de Edsvorne. Der staar han, dette Menneske, hvis Hjerte bæver af Medlidenhed med alle Samfundets ulykkelige, hvis Sjæl er en eneste stor menneskelig Sympati, i hvis Produktion hvert eneste Værk saa at sige er en Dreyfus-Sag om menneskelig Forurettelse, den bedste Demokrat, Verden har kendt, — der staar han for den Domstol, der skal udtrykke Demokratiets juridiske Samvittighed. Hans Motivers Renhed

er hævet over Tvivl. Og han taler Oprigtighedens ukunstlede Sprog, Ord, som enhver, der har Øre for Rettens Stemme, maa overbevise af, han taler som en Profet taler til sit Folk i et stort Øjeblik. Og han overhøres, overdøves, dømmes. Af hvem? Ikke af Generalerne og Munkene, som man haardnakket har søgt at give det Udseende af, thi det er ikke dem, der sidder paa de Edsvornes Bænke. Heller ikke af de 12 skikkelige Borgermænd, der sad der. Han dømtes af det Vrængbillede af en offentlig Mening, der fremkommer, naar den til det yderste ophidses af Partilidenskaben, dette vilde uberegnelige Dyr, der altid holdes rede i den politiske Taktiks Stald og slippes løs, naar det gælder. Og det gælder næsten hver Dag. I Dag gælder det at dække en enkelt kompromitteret, i Morgen dem, der er nødt til at gøre Vedkommendes Sag til deres, i Overmorgen Gruppen, den næste Dag Partiet, der skal dække sine Medlemmer, den næste Dag igen det med dette Parti allierede andet Parti, indtil tilsidst hele Demokratiet er gledet ud i Moradset, ude af Stand til at standse de Kræfter, det selv har sat i Bevægelse.

Vi saa dette Maskineri fungere i Dreyfus-Sagen og fungere saadan, at Landet naaede den offentlige Fallits Rand. En enkelt Uret var blevet begaaet. Det er en ligefrem Sag. Men grebet af det politiske Maskineri voksede denne Uret som en Lavine. Taktiken, Partidisciplinen, Gruppernes Konkurrence, Fraktionernes Tyranni fordrede Tavshed af en, forsigtig Diplomati af en anden, beregnende Udnyttelse af en tredje, en fjerde skulde dække en kompromitteret Meningsfælle osv. Og saaledes hobede Uret sig paa Uret, Usandhed paa Usandhed, indtil Pelion var stablet paa Ossa.

Hvis nu den franske Videnskabs Mænd eller rettere hele Kresen af Ideologer var „bleven i Uføret“, som Quidam forlanger af de danske, og havde blandet sig i den aktive Politik, saa vilde ogsaa deres Samvittighed og Tunge have været bundet. Thi ingen kan vente, at Akademikere skal vise sig mere staalsatte i denne Karakterprøve end Mænd af andre Stillinger. Tværtimod. En vilde have siddet som Fange i sin Gruppe, en være bundet af Hensyn til det Blad, han var Medarbejder ved, en ængstelig for at blive taget til Indtægt af sine politiske Modstandere, en anden ængstelig for at blive stemplet som Forræder. Og selv de, der havde talt, vilde Mistanken for at gaa deres Partis Ærinde have luret paa, medens de nu talte ud af den hensynsløse og umiddelbare Tilskyndelse, der dog tilsidst gør Indtryk og overbeviser.

Hvis man ikke vil opgive Spillet og henvise til den menneske-

lige Nederdrægtighed i Almindelighed, skulde man synes, at det med Dreyfus-Sagens verdenshistoriske Oplevelse bag sig ikke skulde være muligt at fortsætte med den politiske Parti-Jargon, der er i Brug herhjemme, særlig iblandt de københavnske Radikale, hvem denne Sag dog burde gaa nærmest paa Klingen. Men vi kender vore Pappenheimere for godt til at vide, at de vil gaa den modsatte Vej og bare forlange mere og mere Partipolitik. De vil blive ved med, som Quidam, at tro, at den „retsnedbrydende Fortolkning“ af Loven tilhører Provisoriets mørke Fortid, og at de selv straalere i et Lys af skrupuløs juridisk Samvittighed. Og dog har vi i det københavnske Livorgan læst Opfordringer til at tage med fast Haand paa en Fortolkning som den om de kongevalgte Landstingsmænds Opløsning, en Fortolkning, der virker nedbrydende paa den umiddelbare Retsfølelse og som der i hvert Fald burde tages paa med meget varsom Haand. „Den faste Haand“ derimod, det var netop den, hvormed de Herrer Estrup, Bahnson og Scavenius omgikkes de Paragraffer, som dengang laa for.

Der er noget i dette folkepsykologiske Skuespil, der er Perversitet og religiøst Raseri, noget der minder om Middelalderens Flagellanter og Korstog. Men der bundfælder sig en Rest af politisk og moralsk Erfaring, og dette Dreyfus-Sagens bundfældte Kraftuddrag ligger i, at man her for første Gang i al sin Grelhed saa en Modsætning, som man ikke skulde have ventet og som derfor er vel egnet til at skære demokratiske Mennesker i Øjnene og ruske op i deres Samvittighed: Paa den ene Side et Ideal, og paa den anden Side Demokratiet med hele sin Slagorden af Institutioner: Det folkevalgte Kammer, Pressen, de Edsvornes Dommerbænk.

Der er lykkeligvis noget i denne Sag, og det en Omstændighed af stor Betydning, som ikke vedkommer Danmark. Det danske Folketings Bønder er af en anden og meget bedre demokratisk Race end de Politikere, der sad i det franske Deputeretkammer. I den Henseende staar det danske Demokrati meget højt, maaske højest i hele Europa, at dets Race er ægte, dets Politikere virkelig Demokratiets egne Mænd, fødte i Folket eller optagne i dets Midte ved Samliv med Folket eller Arbejde blandt det og i det. Og det skal nok vise sig at være et Styrkebælte om dets Støthed og Soliditet.

Men ulykkeligvis er der til Gengæld noget andet, som Enhver, der betragter de offentlige Forhold her i Landet siden Forfatningens Indførelse, maa blive slaaet af, og som rummer en stor Fare for Udviklingen.

I Danmark er der i de to sidste Menneskealdre blevet arbejdet saa at sige i en eneste Følelse, Partifølelsen. Hvis den gængse Skildring af de Nationalliberale ikke er overdreven, har de lagt for og allerede drevet denne Følelse op til en Højde over det normale. Og Arven er blevet løftet af den Tid, der kom efter, fra begge Sider, mest dog fra radikal Side. Med den jærnharde Disciplins Løftestænger, med en sand Donkrafts Styrke, er Partifølelsen i de sidste 30 Aar paa alle Omraader blevet skruet op til en ganske abnorm Højde, indtil vi nu befinder os paa det Højdepunkt, hvor Partityranniet har de bedste Betingelser for at vokse Folket over Hovedet og lægge sit Aag paa dets Nakke.

Vort Land er i politisk Henseende ikke langt fra at være en Slags Frelsens Hær. Og i den Henseende gaar det Parti, hvortil „de Intellektuelle“ vel nærmest skulde høre, i Spidsen. Hvad der for 30 eller 20 Aar siden i det radikale Parti i København var levende Overbevisninger, er efterhaanden styrknet til Partifromhed, Autoritetsfølelse, Eftersnakkens Tomhed. Den gaar omkring iblandt os i Skikkelse af Kød og Blod, denne Partifromhed, lyslevende, med Hovedet paa Siden og Øjet fuldt af Bekymring for, at Hjorden ikke skal holde sammen, ganske som en Pastor, der vaager over sin Menighed og altid er bekymret for, at dens Fasthed skal rokkes. Der, hvorfra for 30 eller 20 Aar siden Agitationen sendte sit „Lys over Landet“, Lys over Tanker, Varme over Følelser, der staar nu en Dør og over Døren et Skilt, der betegner, at fra Disken bag denne Dør „føres“ der visse Sager og visse Mærker, som anbefales og opreklameres, men andre Sager og Mærker, der „ikke føres“, de betragtes under Konkurrencens Synspunkt, dem nævner man ikke for Publikum, thi for enhver Pris gælder det jo om at hævde sin Plads i Gaden.

Hvilken Gru at læse Hørups 25 Aar gamle Artikler om Ploug og Fædrelandet og opdage, at den Metode, Hørup her skildrer som en Art mild Forrykthed, i endnu grovere Former har vundet Hævd i Nutiden i hans eget Partis og hans eget Blads politiske Maskineri.

Det er nu kommet dertil, at „naar en kritisk eller dialektisk anlagt Natur i sin Virksomhed som Kritiker kommer paa tværs

snart af det ene, snart af det andet Parti, saa kan Quidam i sin Partihjerne ikke finde nogen naturlig Forklaring deraf, i den Grad strider det mod Kritikens Skik herhjemme, at være upartisk, men han opgiver Fænomenet som et mystisk „Kogleri“.

Hvis et Land, i hvilket Partivæsenet har regeret saa voldsomt og længe, skulde møde sin Skæbne i en lignende Skikkelse som Frankrig i Dreyfus-Sagen, kan dets Personligheder og Institutioner være nok saa gode — Ingen kan dog vide, hvor dette Maskineri kan føre hen. Hvad vi har Brug for her i Landet er derfor ikke flere aktive Politikere, men tværtimod en Aand, der er den aktive Politikens Modsætning. Hvor saa mange Hænder har ageret, maa der ogsaa være nogle til at reagere. Lad Demokratiet styre, som Forfatningen vil, at det skal, lad dets ledende Mænd handle, men lad Tankens Mænd bevare Tankens og Tivlens Uafhængighed. Vi maa rejse Tivlsaanden igen, Mistænksomhedens og Ironiens Aand, rejse den i vor egen Lejr, som Partivæsenet har gjort til en dogmefast Menighed. Lad os høre op med at klumpe os sammen, vi maa have Ensomhed udenom os — den Ensomhed, som Generaltolddirektør Rubin engang i en Tale til Minde om Hørup i udmærket smukke og sande Ord nævnede som det, der havde givet den danske Bonde hans Holdning, da han første Gang stod i Stænderforsamlingen.

Det er netop Holdning, der tiltrænges blandt akademiske Venstremænd her i København som Reaktion mod den Holdningsløshed, der efterhaanden har faaet Overhaand hos dem, der har opkastet sig til Førere. Og de, hvem ikke en indre Tilskyndelse driver til at staa paa deres egne Ben, dem maa i hvert Fald en ren praktisk Nødvendighed føre dertil. Man være saa partitro, man vil, man sætte sin Ærgerrighed i altid at følge sit Parti — naar man ikke er Indviet, og har sin Gang der, hvor Dagsbefalingen udstedes, saa render man jo forvildet om som et Faar, hvis Tøjr er revet løs, drevet snart den ene Vej, snart den modsatte, saa frem, saa tilbage, — lykkelig den, der har saa fin en Næse, at han kan vejre, hver Gang Vinden vender, men det Instinkt har Naturen nægtet adskillige.

Der er desuden én Ting endnu. Hvor megen Ret, man har, og hvor megen Magt, man faar, — for at citere Quidams Slutningsord — det beroer, naar man ikke derved forstaar den brutale Ret og Magt, Avismagten, Pengemagten, Partimagten, men den aandelige Ret og indre Adkomst, derpaa, hvor frit man staar,

hvor ensom og uafhængig man er. I den Henseende er der ved at ske et Omslag herhjemme. Der kan nævnes mange Partinavne og agerende Størrelser, hvis Betydning er i rivende Tilbagegang. For hver en Bog eller Artikel, de skriver, skriver de sig længere ud i Ligegyldigheden. Den aktive Politik hævner. Naar Tankens og Kunstens Mænd vil hamle op med det handlende Livs Mænd, og gribe til de samme brutale Midler, som er nødvendige, hvor der kæmpes om Magten, saa er der Gengældelse deri. Og omvendt! Se en Videnskabsmand som Jul. Lange, hvor højt hans Stjerne staar. Eller endnu bedre en Forfatter som Henrik Pontoppidan. Med hvor overlegen en Holdning staar han ikke i vor Litteratur, en Holdning, der hver Gang han udgiver en Bog, bringer alle Partikritikerne til at snurre rundt i en Uvished om, hvem han dennegang „holder med“, der er ligesaa komisk som fortvivlet. Han har netop bevaret Ensomhed uden om sig, hvor de andre har ageret, har han reageret, hans Ironi skaaner ingen Fordomme, mindst de radikale.

Og hvis der ved en saadan Holdning ikke er anden Risiko end den, at man „forraader Friheden“, som Quidam siger, saa kan vi vist alle være uden Frygt. Friheden! saadan i al Almindelighed, det var noget, der forekom i Plougs Studenterviser, men i den yngre Generation nutildags er der ikke et tænkende Væsen, der forbinder nogen Forestilling dermed. Og Forræder — det Ord vækker heller ikke i vor Generation den brødetunge Alvor i Sindet, som vist tilsigtes dermed. For vort Øre lyder uvilkaarligt Melodien til Figaros Sang i „Barberen“, og vore Læber begynder at nynne:

Forræder her, Forræder hist,
Forræder først, Forræder sidst!

ERIK HENRICHSEN

NEUTRALITET OG SØNDERJYLLAND

DEN storpolitiske Situation har gjort Spørgsmaalet om Danmarks permanente Neutralitet i højeste Grad aktuelt. Forholdene i Østasien har ladet os forstaa, hvor nærliggende Muligheden for en Krig mellem England og Rusland i Virkeligheden er; denne Krig kan ud-bryde nu, den kan komme om et Aar, maaske om to; den hører i alle Fald til de Eventualiteter, som Danmark maa tage nærmest Hensyn til under sine militære og politiske Bestræbelser for at betrygge sin Fremtid.

Den stærke Slagskygge, en engelsk-russisk Krig kaster foran sig, har gjort et dybt Indtryk paa Sindene herhjemme. Som en Følge deraf har den rejste Diskussion om Neutralitetens Erklæring faaet en ret ensidig Karakter, idet man paa Forhaand er gaaet ud fra, at den permanente Neutralitet var den eneste tænkelige Sikkerhed, og derfor kun har debatteret Formerne for denne (erklæret, anerkendt, garanteret) og Mulighederne for hver af disse Former. Under det optrækkende Uvejr har man illsomt villet bringe sine Ejendele i Sikkerhed, uden at give sig Tid til at overveje, om ogsaa alt, hvad Danmark politisk ejer, er tjent med saaledes i Huj og Hast at blive flyttet for at komme under Neutralitetens skjærmende Tag.

Uden paa nogen Maade at ville foregribe det Valg, som skal gøres i denne vigtige Sag, skal jeg her blot fremdrage et af de betydningsfulde Punkter, som hidtil ikke er kommet frem i Debatten om Neutraliteten, og minde om en af de Ting, som Danmark ikke kan tage med sig, naar det flytter ind i den anerkendte Neutralitets ildfaste Kasematter.

Danmarks Stilling er, naar Talen er om at opnaa Neutralitet, principielt forskellig fra de Magters, som hidtil er bleven begunstigede med denne folkeretlige Særstilling og ligeledes fra Sveriges, hvor en lignende Neutralitetsdebat for Tiden føres; Danmark har i Modsætning til disse et udenrigspolitisk Spørgsmaal staaende uløst.

Opnaaelsen af en anerkendt eller garanteret Neutralitet — hvilken af Delene det nu kan blive — kan kun ske paa Grundlag af den bestaaende statsretlige Ordning og Magtfordeling.

Den Agitation, der føres af de Danske i Sønderjylland, og som i Kongeriget af alle omfattes med Sympati, har som sit sidste, endelige Formaal en Omordning af den bestaaende Magtfordeling gennem en Tilbagegivelse af Sønderjylland til Danmark.

Det er da klart, at Danmark ved Opnaaelsen af anerkendt eller garanteret Neutralitet fraskriver sig enhver Adkomst til at deltage i denne Agitation; i samme Øjeblik, som Danmark bliver neutralt, tager det Afsked med hele sin nationale Fortid og begynder en hel ny Epoke i sin Historie.

Jeg mener som alt anført ikke, at Spørgsmaalet om Neutralitet eller Ikke-Neutralitet udelukkende skal afgøres ud fra det ene Hensyn; jeg peger blot paa visse bestemte, uundgaaelige Konsekvenser af en Neutralitetserklæring.

Man vil maaske svare mig med at hævde, at den kongerigske Deltagelse i den sønderjydske Agitation er noget rent privat, og at Statens officielle Stilling ingenlunde berøres heraf. Men dertil maa siges, at det rigtig nok er meget tvivlsomt, om den anden Part, Tyskland, vil gaa ind paa denne Opfattelse. Saa længe Danmark ikke er bundet ved internationale Aftaler, kan ingen fremmed Magt blande sig i vore indre Anliggender; vi kan da privat stille os til Kampen, der føres i Sønderjylland, som til Kampen paa hvilket som helst andet Sted i Verden; ingen Magt, end ikke Tyskland, vil forlange, at en lille, suveræn Nabostat skal gøre Indgreb i sine Borgeres private Handlefrihed. Men Forholdet bliver et ganske andet, i det Øjeblik vi faar garanteret eller anerkendt Neutralitet. Dette er et internationalt Kontraktforhold, hvor Danmark er den ene Part og hver af de andre Magter den anden; disse har da en vis Ret til at paatale Misligheder i Kontraktens Overholdelse, og vi skulde daarlig kende den tyske Nationalitets Forkæmpere i Slesvig, om de ikke vel skulde vide baade selv at drage Fordel af dette Moment og drive deres vel paa Forhaand ikke helt uvillige Regering til det samme.

Man vil maaske paa den anden Side redde Foreningen af Hensynet til Neutraliteten og Hensynet til Sønderjylland ved at hævde, at den sønderjydske Agitations Formaal ikke er en statsretslig Forandring, men kun Bevarelsen af den danske Nationalitet og dennes særlige Kulturværdier i Sønderjylland. Det er muligt, at mange paa begge Sider af Grænsen har denne Opfattelse og handler her udfra, men det er uomtvisteligt, at den anden, viderekækkende Forstaaelse af den sønderjydske Agitations Betydning er den dominerende: alene den stadige Fremdragelse af Paragraf 5 er det bedste Bevis herfor. Og ved eventuelle tyske Beklagelser over kongerigsk Deltagelse i Bevægelsen vil man naturligvis fortolke alt i den mest graverende Retning. Thi man maa vel huske paa, at det, som det her kommer an paa, er ikke, hvad man fra dansk Side gør eller siger, men derimod, hvorledes disse Ord og Handlinger fra tysk Side vil blive opfattede.

Der vil derfor ingen Smuthuller blive tilbage. Man maa, naar Valget skal træffes mellem Neutralitet eller Bevarelse af Handlefriheden, gøre sig Konsekvenserne klare og saa bagefter holde fast ved disse. Thi i et politisk Kontraktforhold maa den svageste Part altid være den mest nøjeseende ved sine Forpligtelsers Overholdelse.

Blandt de mange Rygter, som Opdukkelsen af Neutralitets-spørgsmaalet har givet Anledning til, er der ogsaa bleven ymtet om, at Tyskland som Betingelse for sin Tiltrædelse af Anerkendelsen af Danmarks Neutralitet skulde forlange en bindende Erklæring af Danmark in puncto Sønderjylland. Det kunde maaske være heldigt, om Sagen vilde blive formuleret saa klart, naar Danmark skal til at tage sin Beslutning, men jeg tror ikke, at det vil ske. Det er principielt i Tysklands strategiske Interesse, at Danmark bliver anerkendt neutralt, og man vil derfor næppe fra tysk Side gøre nogen som helst Vanskeligheder eller stille nogen som helst Betingelser, naar Danmark af sig selv vil foretage dette Skridt. Og det vil endvidere være af Betydning for Tyskland bagefter, naar Neutralitetsforpligtelsen er indgaaet, i Henvisningen til denne at have en værdifuld Faktor til Vanskeliggørelsen af den danske Agitation i Sønderjylland. Fra tysk Side vil man helt tie stille om Sønderjylland, naar Danmarks Neutralitet anerkendes, for bagefter med saa meget større Indignation — paataget eller virkelig — at kunne hævde, at al Indblanding fra dansk Side i sønderjydske Sager strider mod Neutralitetens Princip.

Hvor farligt det vil være at have én Slags Politik overfor Udlandet — Paaberaabelse af Neutraliteten — og en helt anden herhjemme — Vedligeholdelsen af Forholdet til Sønderjylland —, har vi i vor nyere Historie allerede et tilstrækkelig advarende Eksempel paa i den nationalliberale Politik under Hall. Over for Udlandet erklærede man ikke at ville fravige Aftalerne i London af 1852 og samtidig støttede man herhjemme de ejderdanske Bestræbelser af al Magt. Denne Dobbeltthed hævnede sig blodigt, og det er sikkert nok, at en Gentagelse heraf vil hævne sig paa ny. Indgaar vi en Kontrakt med Udlandet, saa maa vi holde den til Punkt og Prikke. Anser vi den anerkendte Neutralitet for at være et Gode, saa maa vi ogsaa være belavede paa at betale derfor.

Under den øjeblikkelige Situation vil Danmarks Neutralitet være til Fordel fuldt saa meget for de omgivende Stormagter som for Danmark selv. Vor Udenrigspolitik og vor Forsvarspolitik vil blive den samme efter, som før Neutralitetsforpligtelsens Indgaaelse; vi vil i første Omgang egentlig kun opnaa den rent indre, politiske Fordel, at denne Forpligtelse vil frentvinge en hurtig og rationel Løsning af det saa længe svævende Forsvarsspørgsmaal. For de omgivende Stormagter er Danmarks Neutralitet en vis Betyggelse, ikke i Forholdet til Danmark, thi derfra truer dem saasandt ingen Fare, men for hver enkelt i Forholdet til de andre. Et anerkendt neutralt Danmark, som i Henhold til de indgaaede Forpligtelser staaer stærkt rustet til at værne denne Neutralitet, reducerer for de paagældende Stormagter til en vis Grad deres strategiske Frontlinie; det gør de militære Kombinationer simple og en større Koncentration af Styrken mulig.

Særlig gærlig dette for Tyskland. Ikke blot den Omstændighed, at Muligheden for et Angreb Nord fra er udelukket, naar Danmark er neutralt, men ogsaa den Sikring af Tilførsel af Livsfornødenheder, som den landfaste Forbindelse med Danmark byder, vil for Tyskland under en Krig være af største Betydning.

Men naar dette er saaledes, fødes naturligt det Spørgsmaal, om ikke og da hvor vidt Danmarks Indgaaen paa Neutralitetsforpligtelserne kan udnyttes i den sønderjydske Sags Interesse. Det vil under alle Omstændigheder være rigtigere til en Begyndelse at føle sig for paa dette Punkt end i utidig Ivrighed at gribe til, for bagefter at opdage, at de andre fik alle Fordelene og vi selv kun opnaaede at blive bundne paa Hænder og Fødder.

Det vil af det ovenfor udviklede være klart, at ved en ganske

betingelsesløs Indgaaelse af Neutralitetsforpligtelserne fra dansk Side vil Tabet være nok saa stort som, hvad der vindes. Muligheden for et direkte Angreb paa Danmark er ogsaa uden Neutralitets-erklæring kun ringe; ved denne opnaas i Virkeligheden kun, at Danmark til en vis Grad sikres mod at benyttes som Operationsbasis mellem Stormagterne indbyrdes. Men ogsaa uden Neutralitetserklæring vil en Krænkelse af Landterritoriet af et stærkt rustet Danmark altid kunne afværges — naar den fjendtlige Magt da ikke netop er Tyskland —, og Søterritoriet vil vi altid paa Forhaand være nødte til at opgive paa Grund af dettes Udstrækning og den Forskel i Magtmidler, som netop ved de maritime Vaaben gør sig gældende i langt stærkere Grad, end naar det drejer sig om at modtage et fremmed Landgangskorps paa vor egen Jord.

Jeg har tidligere her i dette Tidsskrift fremhævet, at den endelige Sikring af Danmarks nationale, militære og økonomiske Interesser formentlig bør søges ad andre Veje og med andre Midler. Det er ikke Stedet her atter at komme ind paa denne Side af Spørgsmaalet. Jeg har med ovenstaaende Bemærkninger kun villet pege paa visse vigtige og hidtil ikke ganske paaagtede Konsekvenser af den Handling at søge Danmarks Neutralitet anerkendt. Det bliver Nationens og Regeringens Opgave at afveje disse Konsekvenser mod de andre Hensyn, som maa kunne gøres gældende. Men hvorledes Valget end bliver, — om man antager den betingelsesløse Indgaaen paa Neutraliteten med deraf følgende Opgivelse af Forholdet til Sønderjylland, eller om man søger at udnytte Neutralitetserklæringen som et Tuskmiddel i nationale Øjemed, eller om man endelig foretrækker at bevare sin Handlefrihed med fornyet Tagen Standpunkt over for hver ny europæisk Konflikt, i alle Tilfælde er Hovedreglen for en lille Nation fair play. Lad os tage Lære af det foregaaende Slægtleds Historie og indse, at hvis vi indgaar et internationalt Kontraktforhold for at opnaa visse forventede Goder, maa vi ogsaa yde det Vederlag, som den anden kontraherende Part sikkert kan antages at ville forlange derfor.

Fastholdes dette Synspunkt i Spørgsmaalet om Neutraliteten og dens Konsekvenser over for Tyskland, vil det Valg, der nu skal gøres, for mange vistnok falde anderledes, end naar man blot ser paa de ved Neutralitetens Anerkendelse forventede Fordele.

J. ØSTRUP

BRANDESIANISMENS REVISION

DET skulde synes en fristende Opgave ogsaa for en radikal Skribent at skrive om Georg Brandes. Vi er jo nu efterhaanden kommet ham og den Bevægelse, han har ledet, saa langt paa Frastand, at en Helhedsopfattelse bliver mulig. Naar det ikke er blevet gjort, er Grunden formodentlig den, at Opgaven ikke frister saa meget som det ser ud til. Det er næppe Frygten for „Politiken“, der længer skræmmer; thi ganske vist sidder Intelligenssnobberiet det radikale Bourgeois dybt i Blodet, men Bladets Indflydelse er dog hurtigt og jævnt aftagende. Politiken, der ikke blot gav det Navn, men, som var det sikre Grundlag, hvorfra det svang Knaldpisen, er ved Skæbnens Ironi bleven dets Bane.

Men man maa indrømme, at det ikke har svunget Pisen forgæves. Med ubønhørlig Strenghed er visse Grundsætninger blevet indprentet, først og fremmest, at kun Modstandere kunde finde noget at udsætte paa Brandesianismen og dens Fører, og at netop dette var et Bevis for deres (Modstandernes) lave Dannelsesniveau. Overhovedet maa man erindre, at Brandesianismen forlængst er gaaet over til at bestaa af en Række Tvangsforestillinger, i hvilke Indtrykkene — som Kugler i Riller — uvægerligt triller ned. Det højtærede Organ kan derfor roligt lægge sig til at dø. Det har, medens det kunde, sørget for, at Brandesianismen i samme Grad — eller snarere mere end — Højskolebevægelsen har levet uforstyrret i en ødelæggende Selvbeundring, fuldstændig savnende Fornyelse indenfra. Og det efterlader et saakaldt radikalt tænkende Publikum, der er saa fuldt af Dogmer som en flaaet Hare af Spæk.

Da man véd, at det mindre er af Ondskab end paa Grund af Aandsfattigdom og fast indgroede Vaner, at der altid forudsættes religiøse eller konservative Bevæggrunde bag ethvert Forsøg paa Kritik, maa man med Ængstelse se denne Opfattelse styrket. Og alene af den Grund er man paa Forhaand uvillig stemt overfor en Bog som Alfred Ipsens om Georg Brandes.

Og man bliver det ikke mindre, naar hvert nyt Forsøg synes at bevise Umuligheden af, ud fra religiøse Forudsætninger at udøve en Kritik, der virkelig kan faa Betydning for andre end dem, hvem Spørgsmaalet i en vis Forstand kan være ganske ligegyldigt, nemlig Bevægelsens principielle Modstandere.

Det er for en udenforstaaende lagttager baade til at le og græde over, den saare beskedne og overordentlig forstaaende Stilling, Modpartiets Kritikere nu indtager overfor Georg Brandes. Den Tid er længst forbi, hvor de angreb med krum Hals og frejdig Overbevisning. Nu vover de ikke at tvivle om hans Intelligens, hans Vid, hans Stil o. s. v. — hele Trosbekendelsen. Hvis han var frelst, vilde de være stolte af ham. De tror paa ham, paa Gud og paa Djævelen og har nok at gøre med at stifte Fred de store Herrer imellem.

Naar Holger Begtrup skriver om Georg Brandes, er han næsten ikke til at kende igen. Han er iført Forstaaelsens mest „Gud bevare os“-skaansomme og ulastelige Diplomattrakke. Han lægger snart Haanden paa sit eget Bryst og siger: „Naturligvis, jeg har min Overbevisning“, og snart bøjer han sig frem, ser Georg Brandes dybt i Øjnene og lægger Haanden paa hans Skulder: „Men jeg er villig til at forstaa — jeg er overmaade tolerant.“

Det virker helt befriende, naar pludselig Højskoleforstanderen faar Luft i en saadan naiv Ytring som den angaaende Venskabet mellem Chr. Richardt og Georg Brandes i Anledning af nogle spøgefulde og elskværdige Ord af den gamle Præst: „Og hvem tør laste den kristne Digter for at han vedligeholdt dette Venskab?“ Ak nej, vi behjæder ham intet.

Det mærkes i Alfred Ipsens Bog, at Forfatteren har gjort personlig Bekendtskab med den Bevægelse, han omtaler. Desuden kan man ikke undgaa at føle Respekt for den Bestræbelse, han tydelig viser for at være retfærdig mod dem, der har sparket og haanet ham som ingen anden. Men Ængsteligheden for at være det klæder ham ikke. Den højere Retfærdighed er det dog ikke nu Tidspunktet til at varetage. Hvis han skarpt og uskaansomt havde peget paa Manglerne og var gaaet helt til Bunds i dem, vilde han have vist al den Retfærdighed, vi kunde kræve af ham.

Den Slags Retfærdighed, der giver med den ene Haand og tager med den anden, bliver desuden saare let til Vrøvl. Rundt om i Alfred Ipsens Bog træffer man vage Udtalelser, snart rosende, snart kritiserende, der intet siger fordi de ikke naar ned til Sagens Kærne, og som endogsaa binder Forfatteren selv saa lidt, at han kort efter skriver som om de ikke var til.

Naar han som Grund til at Brandes ikke svarer paa Paludans Kritik af „Emigrantlitteraturen“, anfører „at han den Gang (efter sin Flytning til Berlin) havde tabt meget af Interessen med Hensyn til sin Position i Danmark; thi han har mange Gange taget til Genmæle overfor Angreb af ringere Kaliber, hvor han udæskedes“, da studser man over denne Naivitet. Og ens Forbavselse og Forvirring bliver ikke mindre, naar man to Sider længere fremme læser: „Thi ingen tror paa den Fabel, at han skulde have revet Danmark ud af sit Hjerte“. Hvilken Udtalelse støttes af mange og gyldige Grunde.

Man irriteres ved pludselig i Anledning af Bogen om Berlin, at faa serveret en uhyre Begejstring, som Forfatteren i en Note bag i Bogen selv antyder, muligvis er noget overdreven. Hvad Mening er der i den, naar Sandheden er, at man overalt i Brandes Rejseskildringer har Fornemmelsen af, at Hørelsen er den eneste Sans, der rigtig har været i Virksomhed. Let, muntert og uden Skrupler som en Interviewer, giver han alle de Rygter, han har kunnet opsnappe. Er det fordi Alfred Ipsen selv ikke er saa begejstret for Bogen om Polen, at han nøjes med at henvise til Brandes egne Udtalelser og Julius Langes Dom. Hvorfor faar vi ikke hans egen Mening at vide? Er det gaaet ham som andre, at det har kvalmet ham ved denne Blanding af Frihedsbegejstring og Forfængelighed. Det er en fuldkommen ærlig Sag at bebo en herskabelig Lejlighed med Tjenerskab og at lade sig fetere i det bedste Selskab. Man kan ogsaa, hvis man vil, fortælle det. Men naar man selv har bevist hvor ufarligt, ja endogsaa behageligt det kan være, skal man ikke — tilmed under Skin af at være beskeden samtidig — rose sig af at gøre Ulykken sin Kur.

Der er jo ikke Grund — navnlig ikke for Hr. Ipsen — til at smigre. Det har andre gjort tilstrækkeligt.

Og den indirekte forsigtige Maade, hvorpaa han ofte siger sin Mening, føles som en Art Smiger.

Hvorfor siger han f. Eks. angaaende Georg Brandes' Forhold til det religiøse som han jo ikke blot som Troende har den bedste Opfordring til, men ogsaa fra et Tænkerstandpunkt utvivlsom Ret til at kritisere, hvorfor siger han da sin Mening i følgende Ord: „Mærkeligt er det dog, at en Forfatter, der er saa meget Tænker som han, helt har kunnet gaa udenom det religiøse Problem i alle dets Former og Façer;“, naar det fornuftmæssig maatte lyde omvendt: „Naturligt er det dog, at en Forfatter, der er saa lidt Tænker o. s. v.“

Hvis det er et Forsøg paa blodig Ironi, er det mislykket; thi der er endnu dem, der vil tage den første Sætning for Alvor.

Eller skulde det virkelig ikke være faldet Hr. Ipsen ind, medens han skrev en saadan Sætning, at den, som den hele gængse Betragtning af Georg Brandes, intet forklarer, men tværtimod gør Forholdet uforstaaeligt.

Det er naturligvis utroligt, at Samtiden ikke har gennemskuet en Tænker, der paa alle Punkter er saa lidet dybtgaaende og saa ensidig som Georg Brandes. Det er sært, at den ikke lader sig bevæge ved de Afsløringer, der saa ofte stiller hans Videnskabelighed i et underligt Lys.

Ja vist er det utroligt, men det forholder sig heller ikke saaledes, at den ene Slægt efter den anden har fundet sig i det meningsløse. Strengen mellem dem og ham gik nemlig slet ikke hverken til Videnskabsmanden eller til Tænkeren. Han var ikke engang Agitator for dem; thi en saadan vilde man have spurgt om Retning og Maal. Der passer paa ham intet andet Navn end Gennembrudsmand. Han brød igennem den Træghed, der laa som en Skorpe over det aandelige Liv. Han var et Temperament med hurtigere Rytme, og han paatog sig det kolossale Arbejde at faa de andre — alle de andre — til at følge sin Takt. Han har ved sin stadige Purring udrettet et stort

og fortræffeligt Arbejde, men det skæbnesvangre i hans Fremgangsmaade var, at han ikke tog Hensyn til, at en Del af Tungheden var naturlig og nødvendig som stammende fra selve vore Følelsers tungt bevægelige Masse. For ham kom det an paa Hurtigheden, og han henviste derfor stadig til Tankerne som de letbevægelige, og i Stedet for Følelseslivet traadte Stemningerne, som de, der let, næsten med samme Hurtighed som Tankerne lod sig udløse. Han har været Stemningsmageren og Stemningsforsyneren for sin Samtid. En Slægt daarlig til at føle dybt og tænke langt, men kløgtig og rig paa Stemninger er Resultatet af hans Virksomhed.

Den Skuffelse, hans Skrifter har beredt Ungdommen, nu de blev læst i Sammenhæng, er jo næsten en offentlig Hemmelighed. Og tænker man sig Dommen fældet efter hans Død, vil det kunne komme til at gaa haardt ud over den Slægt, der har ladet sig bedaare af ham, hvis man ikke erindrer, at Georg Brandes var noget andet og mere end de Bøger, han skrev. De vilde aldrig have faaet den Indflydelse, de fik, hvis de ikke havde laant deres Vægt og Myndighed fra Taleren, Georg Brandes. Han selv personlig, naar han stod paa en Talerstol, var Forklaringen til sin Indflydelse. Perioden havde næppe nogen større Skuespiller, og i Drachmann nepper en betydeligere Lyriker. Han var en Kunstner, der som ingen anden ejede Kunstens Hemmelighed, at kunne vække Stemning. Hans Veltalenhed var fuld af Vid og Sødme som Musikken til „Carmen“. Havde hans Veltalenhed været uartikuleret som Musik, vilde denne hurtige, fyrige Stemningsbølge have bredt sig over hele Bevidsthedslevet og være kommet det menneskelige harmonisk til Gode, men nu var det Tanker, han benyttede, ikke Toner, og deraf fulgte, at han fik Betydning ogsaa som Videnskabsmand og Tænkter.

Men det er klart at hans Autoritet, der nærredes gennem Stemninger, ikke kunde omstyrtes ad logisk Vej.

Havde derfor hans Unøjagtigheder ingen Indflydelse paa hans Samtid, har de for os slet ingen Interesse. Nu da Stemningstaagerne er ved at drive bort, staar der tilbage at erkende, hvad der er blevet af Tankerne. De Tanker, han legede med som en Jonglør med Knive.

Alfred Ipsen har selv et Øjeblik strejft det, men paa sin sædvanlige selvmodsigende Maade og uden at ane, hvad det er, han har fat i. Efter at have ofret mange Ord paa at bevise, at Georg Brandes mangler sikker metrisk Sans, bliver han ængstelig for at have været uretfærdig, og fortæller saa, at Brandes har store Fortjenester. „Han har ved sin Kritik tvunget Digterne ind paa Livet af Virkeligheden o. s. v.“ Men nederst paa Siden kommer ind han til et Resultat, der klinger mere nyt: „Der er ingen nødvendig Sammenhæng mellem denne Fordring: Kravet paa Sandhed og Virkelighedstroskab i Digtning og alle de specielle, brandeske Dogmer. Ja, det lod sig maaske endog paavise, at disse sidste under deres Udfoldning har ført til en Tilsidesættelse af den første, til Usandhed eller Mangel paa Forstaaelse overfor nogle af de dybeste og væsenligste Sider af de menneskelige Karakterer og det menneskelige Liv“. Vi faar ikke at vide, om det er den samme Virkelighed, der tales om i begge Tilfælde, eller hvorledes det gaar til, at det oprindelige Krav om

Realisme. skulde kunne forfejle sin Hensigt saa sørgeligt. Kort sagt, alle de interessante Spørgsmaal, der rejser sig, lades ubesvarede. Man kan ikke kritisere Alfred Ipsens Bog skarpere end ved, at Linier som disse i deres indholdsrige Prægnans staar ganske isolerede, uden Sammenhæng med det øvrige.

Overhovedet har Alfred Ipsen begaaet den Fejl, ikke blot ikke at samle sin Bog om det, der i Øjeblikket er Sagens Kærne, men han har anlagt den saaledes, som den først vil kunne skrives om 30—40 Aar. Man kan ikke lade være at trække paa Smilebaandet, naar han beskæftiger sig med Georg Brandes' Ungdomsforelæser. Hvad ved vi derom? Det vil sikkert ikke føre til heldigt Resultat foreløbig at anvende Georg Brandes' egen Metode. Eller naar Hr. Ipsen citerer Breve. Hvormange har staaet til hans Raadighed af de Tusinder, det drejer sig om? Ikke paa et eneste Punkt kan han være sikker paa ikke at blive desavoueret.

Det virker ikke mindre komisk, naar man betænker, at disse paa Forhaand dødsdømte Anstrængelser, skyldes en rodfæstet Tro paa den Taineske Metodes Fortræffelighed. Georg Brandes har saa slittig indskærpet Betydningen af at faa hele Biografien med eller i det mindste Forelæserne, at man tror intet at kunne forstaa uden ad den Vej. Men hvad Interesse har vi foreløbig af det? Hvis Georg Brandes har Begrænsninger og den af ham ledede Bevægelse Mangler, da gælder det om at paavise dem som Brud og Spring i selve Tankegangen: thi det er som aandelig Bevægelse, den har haft Betydning for os. Altsaa Hr. Ipsen kunde trolig have opgivet at karakterisere den mere private Georg Brandes. Han interesserer os ikke. Det er hele det Billede af sig, han giver i sit Værk og i sin Virksomhed, det gælder om at bedømme. Hvis Alfred Ipsen havde forstaaet at aflæse Brandes Værker og Samtidens Litteratur deres Hemmeligheder, vilde det have været tilstrækkeligt.

Men fordi det ikke er en god Bog, er den langtfra en daarlig Bog, eller i hvert Fald ikke saa daarlig, at den ikke skulde kunne fortjene et venligt Ord. Ja man kunde endogsaa tænke sig, at Georg Brandes, hvis han var lidt mere uinteresseret i Sagen, kunde finde i det mindste nogle ligesaa venlige Udtryk som dem, han i sin Tid spenderede paa Erik Lies Bog om Balzac.

Man maa jo erindre, at det er et stort og usigtet Stof, Hr. Ipsen har gennemgaaet, og at han har arbejdet under Haabløshedens knugende Tryk. Som Værket nu foreligger, vil det næppe paa et eneste Punkt uddybe vor Forstaaelse af Georg Brandes, men ved det Stof, der er draget frem og, saavidt det kan skønnes, gengivet med megen Upartiskhed, vil Bogen have Interesse baade for dem, der længst har glemt Begivenhedernes Sammenhæng og for de yngre, der sikkert er uvidende om adskilligt, af hvad der her fremdrages. I saa Henseende frembyder navnlig 2den Del Interesse.

Og det er ikke udelukket, at de tænkende blandt Læserne vil kunne faa Indtryk af, at Brandesianismen ikke er saa simpel og uimodsigelig, som den foreløbig er sejrrig. De Modstande, den har mødt, er langtfra udsprunget af Dumhed eller Nederdrægtighed saaledes som Sagnet nu gaar.

Det har Gang efter Gang været det sande og rigtige, Bevægelsen har vendt det døde Øre til, og dens Vej betegnes af en Række Ofre.

Naar Virkelighedssansen og Retfærdighedssansen atter kommer sig efter det Knæk, Brandesianismen har givet dem, vil der blive spurgt efter de forviste. Dem, som Brandesianismen sendte til Glemselens, Stilhedens eller Ringeagtens Egne.

Ogsaa dem, den kastede i Armene paa Religionen og bagefter forfulgte, vil den blive krævet til Regnskab for. Vi har længe nok følt os retfærdige paa Baggrund af Jepes Drukkenskab. Man vil spørge om hvorfor han drikker.

Før eller senere vil Brandesianismens Revision blive indledet og en lang Række af Overgreb og Uretfærdigheder afdækkede. Kan Alfred Ipsens Bog bidrage blot en Brøkdæl dertil, har den gjort sin Nytte, men foreløbig er det ganske vist sandsynligst, at den kun tjener til at vanskeliggøre Jordbunden for den eneste Kritik, der vil faa nogen Værdi, den, der udgaar fra selve de radikale Principper.

HARALD NIELSEN

FRA GAMMEL-JAPAN

BLOMSTERTAAGEN I YOSHINO

BLANDT alle Japans Undere af skønne og sælsomme Naturscenerier nyder intet større Berømmelse blandt de indfødte end Kirsebærtræerne i Yoshino. Det ældgamle Kæmpekirsebærtræ paa Maruyama ved Kyōto, der en Uge i April Maaned ligner en Eg med rosenrødt Løv og om Aftenen, naar det er elektrisk oplyst, tiltrækker uhyre Menneskemasser —, Alléerne ved Mukoshima og Ueno i Tokyo, der ligner Snebjerge og Rimskove, belyste af Morgensol —, Wistaria'erne, hvis alenlange, syrenblaa Klaser spejler sig sammen med Buebroerne i Kameidotemplets Skildpaddedamme —, Momidji-Løvet, som brænder med karmoisinrød og okkergul Farvepragt i Kyotoegnens Bjergkløfter —, alt dette er forbavsende, umiddelbart overvældende. dets Skønhed begribes straks af alle, selv af fremmede Barbarer og det menige Folk. Men Yoshinokirsebærtræerne er noget, Japans Æsteter betragter som deres utilgængelige Ejendom, ligesom Laksagerne og Kanoskolens Mesterværker og den kinesiske Kalligrafi. Det var derfor med ikke ringe Tvivl og Forundring, en Shintopræst i Yoshino, i Anledning af mit Besøg ved Kirsebærblomsterne, spurgte min indfødte Ledsager: „Forstaar han det?“

Sagen er, at disse Kirsebærtræer, der i Midten af April smykker Yoshinodalens Bjergsider, er af anden og sartere Art end de storblomstrede, rosenrøde, der skaber Tōkyoalleernes Skyformationer.

¹⁾ Forfatteren af ovenstaaende er for Tiden bosat i den japanske By Kyoto og vil i dette og senere Hæfter skildre forskellige Sider af Livet i Japan.

„Bjergkirsebærtræets“ Blomst er lille og næsten helt hvid; i Modsætning til de andre japanske Kirsebærarter begynder dets Blade at udfolde sig samtidig med Blomsterne; disse halvtudsprungne, brunrøde Blade i Forening med de smaa, hvide Blomsterbundter skaber en samlet Virkning som af en svagt rødrende Morgentaage, der ligger i Striber hen over en mørk Efteraarsskov.

Det var en skyet, blæsende Eftermiddag, da jeg og min Ledsager efter en tre Timers Vandring over Høj og Dal og efter at være blevne færgede over Yoshinofloden paa en Tømmerflaade, naaede Toppen af en Højderyg, hvorfra et storartet Sceneri af skovklædte Bjerghøjder og flodgennemstrømmede Dale med vidtstrakte tegl- og straatækte Byer udfoldede sig for Øjet. Langt mod Øst, taarnende sig op over lavere Bjergkamme, skimtedes den høje, med mørke, næsten uudforskede Skove beklædte Bjergryg, hvis højeste Punkt er Tempelbjerget O-Minesan —, og lige i Forgrunden viste sig en lav Kam, over hvilken en besynderlig, sart Taage eller Damp, som af „Mosekonens Bryg“, havde lejet sig.

Det var først, da jeg fandt Sammenhængen mellem denne Taage og de hvidt blomstrende Træer, der allerede paa den Bjergryg, hvor jeg befandt mig, begyndte at kante Kørestien, at det gik op for mig, at denne Taage var de berømte Kirsebærblomster, og at hvad jeg saa dér ovre, var Yoshino's Bjergkam.

Det første Indtryk var en Skuffelse. Denne svage „fraise écrasée“ Farve var meget nydelig, meget japansk, — det taagede Indtryk højst ejendommeligt; men til at gaa langt ud af sin Vej for, syntes Virkningen for mat. Man maatte sikkert, ræsonnerede jeg, først have gennemgaaet en grundig, forberedende Træning eller aandelig Diæt i japansk Stil, i Lighed med den Lugtediæt, som Gæsterne fordom underkastede sig forud for Daimyoborgenes Parfumespil, — en Diæt med tomme Værelser, faa Oplevelser, faa Indtryk, liden Læsning, faa Tanker, før man formaaede med ægte Andagt at nyde denne æstetiske Lækkerbid. Havde Shintopræsten i dette Øjeblik spurgt mig, om jeg forstod det, havde jeg vist, om det ikke havde været for Høfligheds Skyld, svaret benægtende.

Det var derfor ogsaa med en vis Forundring, jeg saa paa den uhyre Færdsel af Turister, der tilfods eller i Bærestol, stundom efterfulgt af en Riksha, arbejdede sig opad Bjergstierne. En Strøm af landligt udseende Mænd med de blaa eller graa Kimono'er paa Turistvis smøgede op fra Benene og stukne ind under Bælterne —, ældre Borgere og Borgerkoner i adstadige mørke Kimono'er

med sort, vaabenmærket Overkappe, — unge Piger og Børn, hvis Bælteløjfer og Dragter straaledede i alle tænkelige Pragtfarver, — unge, bebrillede Mænd i europæisk Dragt, navnlig Cykelkostume og med Sportshue eller Straahat, med Fødderne i Straasandaler, andre i staalblaa Silkekimono med Bælte af himmelblaat Crêpe eller mørkt Silke, — Tog af gulskærfede Skoledrenge og af Småpiger i blomstrede Dragter, ledsagede af deres Lærere.

Denne Færdsel med denne lille Taagestribe som Maal syntes mig en Smule overvældende. Da jeg imidlertid, efter at have passeret den mellemliggende Dal, var naaet op ad Yoshinokammens Skrænt til det Sted, hvor Landsbyens første Pilgrimslogis'er og Thehuse begynder, med deres lave Vægge, deres aabne Maattehaller, hvor Værtsfolk og Gæster sidder paa Hug om Fyrfade og Skakspil, — med deres vældige, høje Rørtage, der rager op over Træerne, — da jeg pludselig saa ned i den dybe, af Kirsebærtræer opfyldte Kløft, der paa den anden Side af Yoshinokammen aabner sig for ens Fødder, — saa forandrede min Opfattelse sig. Dette Landskab, indhyllet i Blomstertaage, er i Virkeligheden et enestaaende Fænomen, en Caprice af Natur og Kunst, man andet Steds vilde søge forgæves. Byen Yoshino er en eneste, meget lang sammenhængende Gade med Huse paa den ene Side — og Kløften paa den anden. Indhyllet i sit Blomsterflor følger den uafbrudt Skrænten, hvorfra en eksotisk Mosekone synes at brygge sin blegrøde Trylle-Em. Midt i Byen, paa en høj Stenterrasse, rejser Zōō-Gongentemplet sit grønne Bronzetaarn og sin vældige toetages Port med de svajede Kæmpetage op over den myldrende Gade. Fra Terrassen øjner man Enden af Kløften, hvor Taagen synes at samle sig om nogle Tempelbygninger, lejre sig i røgagtige Striber, næsten fortætte sig til en Sky. Men Mørket falder paa, og Taagen og Træerne og Kløften bliver til et Svælg, langs hvilket Landsbyens Lys tændes: Hotellernes og Bodernes Petroleumslamper, Tempellygternes matte Spøgelselys og Haandlanternernes myldrende Lyglemænd. Fra et og andet Hus lyder en Sakedrikkers dybe, truende, ligesom overnaturlige Strubesang. Fra hele den af Gæster overfyldte By klinger en sagte, metallisk Guitarklimpen, der minder om Insekters ensformige, natlige Tonefantasier —, om en af Lyderindringer opfyldt Søvn-gængerbevidstheds uarticulerede Drømmesang.

Det var tidlig Morgen, da vi sammen med en Fører fra Herberget, hvor vi var tagne ind, drog ud for at bese Byen og Eggen. Indtrykket af Taage var i den friske Morgenstund endnu

stærkere end i Gaar. Som Striber af Røg fra et bortflygtet Jærnbanetog syntes Rosenemmen at lejre sig op ad Bjergsiderne. Som Taagehvirvler i Færd med at lette sig rugede den over Daldybet, fra hvilket en Høj med Tempeltage og Buksbomgrønt ragede i Vejret, som en Bjergtop over Skyer.

. Veje, Stier, Haver og Tempelgaarde var i Dag i endnu højere Grad end i Gaar overfyldte med Mennesker. Paa Terrassen foran Zōō-Gongentemplet og mellem de mangfoldige Udsigtspladsers Theboder og Telte udfoldede sig al en japansk Festdags adstadige, men farvestraalende Karnevalsliv.

Zōō-Gongentemplet, der er buddhistisk, og Yoshino's største, er et Tempel for vrede Guder. Zōō-Gongen, — en Inkarnation af Buddha, Templets Hovedguddom og Tempelhallens Midterfigur, — er skjult af et Tæppe, som Præsterne lejlighedsvis trækker til Side. Det er en kæmpestor, kulsort, rasende Skikkelse, med lynende Fugleblik og truende Bevægelser. Vridende sit muskuløse Legeme i Hofterne som en Tempeldæmon, med Hoved, Arme og Bryst smykkebehængte i indisk Stil, trampende med den ene Fod paa Jorden, den anden paa Skyerne, synes denne Inkarnation af Algodheden kun opfyldt af straffende Retfærdstanker. Ja, selv Sidefigurerne: den barmhjertige Kvannon og Bodhisatva'en Miroku, — Buddhisternes Paraklét, — synes grebne af dette Sjæleuvejr. Nedstegne fra Nirvana har de ombyttet deres salige Smil med vilde Vredesfagter.

Tempelhallen, i hvis Baggrunds Halvmørke disse Skikkelser knejser, har en Søjlehal af Azaleastammer. I Modsætning til den buskagtige Azalea, hvis lyserøde og højrøde Blomster smykker Japans Haver og Bjergskove i Juni, og som vi dyrker i Urtepotter, er denne Azalea et Kæmpetræ; just i denne Tid smykker den Yamato's Skove og Yoshino's Haver med sine smaa, karmoisinrøde Blomsterduske.

Fra Yoshino gaar der en Sti ned mod Dalbunden og videre opad den modsatte Bjergskraaning. Her ved et andet Tempel, Mindesmærket over Go-Daigo's Aske, har man Udsigt over Dalen til Yoshinosiden, hvor den lange Gade hæver sin Strimmel af brune Tage op over Blomstertaagen. Lidt efter lidt, som man stiger højere, bliver Udsigten omfattende; nye Landskaber dukker op og gamle forsvinder; Yoshinoflodens lange, blinkende Slange med dens Byer og Broer og dens grønne Dalseng bliver synlig for Blikket. Man skimter Byen Kameichi med dens kuplede Høje ved Tonomebjergenes Fod; Bjergkæderne over ad Nara til bliver synlige

bag Yoshino's Højderyg, der med sine Dalskrænter og Tempeltage og Blomsterdis langsomt synker i Dybet, udviskes og forsvinder; har man endelig naaet Bjergskræntens Top, viser sig foran En et nyt Panorama: Yamatobjergenes af sorte Skove dækkede Hovedkæde, over hvis Vildnisser O-Minebjerget løfter sin vældige, endnu af Vintersne pudrede Cedertykning.

Paa Højderygens Kam er der endnu et Thehus, hvor man kan forfriske sig med The og sukkersøde Smaakager, til Ære for Festsæsonen formede som Kirsebærblomster og indeholdende en tørret Blomst². Her er ogsaa nogle Templer; men lidt efter lidt ophører al Bebyggelse. Kun Stier for Pilgrimme og Skovhuggere borer sig gennem Tykningen, hist og her spærrede af en omstyrtet Træstamme, hvori man for Trafikkens Skyld har hugget Trin. Om en Maaned eller to begynder Pilgrimsfarterne til O-Mine; — saa fyldes denne Sti med Klangen af Pilgrimsstavens Metalringe og af Palankinbærernes Raab. Endnu er Vildnisserne kun Vildsvins, Abers og Fasaners Bolig.

Da jeg om Eftermiddagen naaede tilbage til Yoshino, havde en almindelig Vinlystighed bredt sig i Byen. Der var kommen mere Bevægelse i Farverne under Blomsterdisen. Syngende, vinglade Mænd med Kimono'erne i Uorden og blussende Ansigter drog i lange Rækker, med hinanden ved Haanden, gennem Landsbygaden; nedad de stejle Skrænter legede unge, lysklædte Piger med røde eller violette Bælteløjfer Tagfat; under Thebodernes Telte, inde under Træerne, paa Forhøjningernes Straamaatter og Tæpper, skænkede magre Matroner, échaufferede og snaksomme af Vinen, The for deres Mænd og mandlige Slægtninge, som saligt døsende viftede deres nøgne Ben eller klappede i Hænderne og sang improviserede Viser; hist og her lyttede et Selskab til nogle omvandrede Guitarspillersker, hvis Hoveder var skjulte af uformelige Rørhatte.

— Den næste Dag var det Søndag. Denne kristne Hviledag, som, indført af Bankerne og Skolerne, allerede udøver en vis Indflydelse paa Folkelivet, gav Anledning til en forøget Trafik af Skolebørn og af unge, blege, bebrillede Mænd i europæisk Dragt.

Foran Zōō-Gongentemplets høje Trapper, ude paa den aabne

²) Japaneserne spiser næsten alt, hvad de beundrer æstetisk, Mennesker og Kampesten undtaget: Kirsebærblomster, Blommeblomster, Momidjilov, Egelev o. s. v., men kun paa de konventionelle Tider og Steder — et Slags Kryderi paa Naturbeundringen.

Plads mellem et Par storblostmrede, røde Kirsebærtræer og et Par Bronzelanterner er Omegnens Skoler blevne stævnedes til en stor Fællesuddeling af Flidsbelønninger. Lige neden for de vrede Guder Trappe er der anbragt et langt Bord, dækket med et grønt Tæppe — et Eksamens- eller Dommerbord, uhyggelig Ihukommelse; midt for Bordet staar en Række svære, grønt betrukne Lænestole, — ved Siden af er der anbragt et Orgel og et mindre Bord, der bugner af Gaver: mest Æsker med Skrivematerialer og smaa Pakker Tøj til nye Kimono'er; Gaverne er ombundne med røde Snore og Guldtraad og udstyrede med de sirlige arabesk- og skriftprydede Omslag, der gør selv den ubetydeligste japanske Gave festlig.

Den uundværlige Karaffel med Glas mangler ikke; men Verdenscivilisationens vedtagne Blækhus er afløst af Pensler, Tush og Gnidesten.

Udenom Bordet, i en mægtig Halvkreds, staar Skolebørnene adstadigt og højtideligt ventende. Drengene er mest, — som japanske Skoledrenge er det ved festlige Løjligheder — klædte paa europæisk med Knæbenklæder, Guldknapper og Kasket; nogle har dog holdt fast ved Dagligdagens nationale Skørt; enkelte bærer Straahat. Over Skuldrene har nogle af Skolernes Disciple som Kendetegn slynget et højrodt, andre et gult Skærf, og disse Farver i Forbindelse med de større Pigers rødbrune Uniformskjoler og Blomsterne i Ibenholtshaaret giver Scenen et straalende Præg i det klare Formiddagssolskin.

Ned over Gruppen, med et Punkt i en over Pladsens Centrum udspændt Snor som Midtpunkt, hænger en Kreds af lange mørkerøde Lanterneguirlander, der danner ligesom Omridsene af et luftigt Telt. Omkring de grønne Borde, ind mellem Skolebørnene og opad Tempeltrapperne, hvor foruden den buddhistiske Gejstlighed en Del uvedkommende Tilskuere har taget Stade, myldrer en Mængde magre, europæisk klædte Mænd, i sletsiddende, sorte Frakker, ikke ulig visse hjemlige Seminarister. Det er Lærerne og den høje Øvrighed.

Hele dette truende, europæisk officielle Apparat, i Forbindelse med de vrede Guder, som skjuler sig i Scenens Baggrund. vilde nok kunne skræmme mere frygtomme Skolebørn end de japanske; men japanske Skolebørn er ikke frygtomme; de ved, at naar de høje Guder raser, er det i Reglen ikke dem, men deres Lærere, Slaget rammer. Det er en bekendt Sag, at i Japan er Drengene, og ikke deres Lærere Skolens Herrer.

Saasart en Dreng er en 12 à 14 Aar gammel, taler, føler og behandles han som Voksen; finder han en Lærer udygtig, saa føler han sig bedraget for sine Skolepenge; han kommer ikke i Skole; han gør Strejke, og naar et tilstrækkeligt Antal Skoledrenge strejker, fortørnes Guderne; — Læreren faar sin Afsked. Til alt Held er Skoledrenge i Japan i Reglen for voksne og læreivrige til at være synderligt „uartige“, — for velsindede til at være synderligt krakilske, og da de i deres Lyst til at faa noget for Pengene i Reglen har et skarpt Blik for, hvem der forstaar at lære dem, skal disse Drengedomfældelser sjældent falde altfor uretfærdigt ud.

— — En Time, to Timer ventede vi for at se paa Præmieuddelingens Skuespil; men da et Par Sogneskoler stadig lod bie paa sig og vi kort efter Middag maatte bryde op fra Yoshino, gav vi Afkald paa Herligheden.

Fra Yoshino er der et Par Timers Vandring ned ad Kløften under de blomstrende Træer til Kameïchi i Yoshinoflodens Dalsænkning. Fra Floddalen har man endnu et sidste Blik op over Kløften med dens sælsomme Blomstertaage, der om et Par Dage vil være vejet for Sommerløvet. Som en sidste Hilsen fra Yoshinosæsonen bliver der paa Hotellet i Kameïchi budt os Kirsebærblomster i Velkomst-Theen. —

KURTISANEDRONNINGERNES MARSCH

Der er i Dag et festligt Røre i alle de Gader, som grænser op til Kvarteret Shimobara, et af de Kvarterer i Japans gamle Kejserstad, hvor de Kvinder bor, der som Geisha'erne lever af: at synge — som Maiko'erne af: at danse, og — som „Tayu'erne“, de store Kurtisaner, af — om man tør bruge et lidt nøgternt og japansk Udtryk for deres elegante Besnærervirksomhed — at sove.

Paa en aaben Toft i Nærheden af den Port, gennem hvilken man betræder Kurtisanernes afgrænsede Stad, har store Skarer af Rikshamænd taget Stade med deres Haandrosker; deres Passagerer er stegne af her, for til Fods at begive sig ind i det stilfærdige og højtidelige Kvarter, hvor just nu, i et Par sene Eftermiddagstimer, paa en kølig Aprilsdag, en ældgammel og ærværdig Ceremoni, Kurtisanedronningernes Marsch skal finde Sted; indhyllede i deres højrode Vogntæpper afventer de Ceremoniens Afslutning og deres Kunders Tilbagekomst.

Det er ikke en Skare frivole og hulkindede „roué“er, der

begiver sig til denne efter europæiske Begreber saa mistænkelige Fest; alle Aldre og alle Professioner er repræsenterede, og den Alder, som er fyldigst repræsenteret, er den rundkindede, skiftevis for-
bavset- alvorlige og lystigt-leende, japanske Barndom.

Bedstemødre med deres Børnebørn ved Haanden. Mødre og ældre Søskende med de alleryngste Familielemmer fastbundne paa Ryggen, trænges fremad gennem Strømmen, som bevæger sig sindigt uden Larm og uden Skænderier. Efter at være komne gennem Porten tager de Stade et eller andet Sted i den Mur af Mennesker, mest Børn og Kvinder, som afgrænser den smalle Gadestrimmel, Politiet holder aaben. I de toetages Huse bagved er alle de lange Træskoddedøre slaaede til Side, og paa begge Gadens Kanter sidder lange Menneskerader som paa et Teaters Balkoner; mest er det Japanesere i blaa og graa Kimono'er, nogle medførende Hustruer og Døtre, klædte med diskret, ja yderst frygtsom Smag. Nogle Steder sidder et Par Rækker europæiske og amerikanske Turister med Damer: værdige, gamle Lady'er, slanke New-Yorker Skønheder med Stanglorgnetter skotter diskret til deres mandlige Rejsefæller og smiler til de indfødte Førere, som medfører Stabler af Fotografiapparater og Kikkerter. For en Snes Yen pro persona har Førerne lejet dem Pladser i disse Huse, der til daglig er viede „Sangen“ og „Dansen“ og „Søvnen“.

Man har ventet en Times Tid, og Japaneserne langs Husrækkerne har røget mangt et Drag af deres Smaapiber. Da farer pludselig et Par af de smaa, europæisk klædte Politibetjente hen ad Gaden, stansende hist og her med et Par høfligt udtalte Henvendelser til Mængden og et Par varsomme Armbevægelser, der antyder Hensigtsmæssigheden af en Rykken tilbage. Mængden adlyder høfligt bukkende og elskværdigt smilende. Alle Halse strækkes, og alle Ansigter vendes pludselig mod Øst, saa der gaar som et hvidt Lyn gennem Menneskerækkerne.

Under Portalen, som danner Gadens Begyndelse, ses en uhyre, lys Oliepapirparasol og under den en Glød af Pragtfarver, der virker som en Fanfare, skønt ingen Fløjte klager, ingen Tromme ruller. Der gaar ti, tyve, tredive Sekunder; man venter, at Parasollen skal komme nærmere og Farverne blive tydeligere; men Parasollen og Farverne synes at staa stille, stadig lige fjerne og uforstaaelige. Endelig begynder man at opfatte, at der er Bevægelse i Farvemasserne, at Farvebundtet foran Parasollen strækker sig ud og bliver til en Procession, der nærmer sig; det er noget

som en Begravelse, men uendeligt langsommere og højtideligere, thi Porten er ikke langt borte, og dog synes Processionens Fremskridt saa umærkelig som Græssets Voksen.

Til sidst opdager man, at Midtpunktet i de Farver, man ser, er en uhyre Kurv; opfyldt med kunstige Blomster og sat paa Hjul rager den op over den Række Pigeskikkelser, som trækker den. Man faar Øje paa disse Piger én for én; deres Kjoler, Kapper og Bælteløjfer er af prægtigt farvet Silke, deres Haar er smykket med Sølvdiademer og kunstige Roser, deres Ansigter er hvide og ubevægelige som Gibsmasker. Man begynder at faa en Forestilling om en rædselsfuld Offerfest, en resigneret Dødsmarsch af indviede Jomfruer, der sminkede og smykkede vandrer til en grusom Guddoms Tempelhal.

Men saa ser man pludselig — omtrent da den første af disse Jomfruer er lige ud for En — en ny Kæmpeparasol i Portens fjerne Baggrund, og man opdager, at den første Parasol er kommet meget nærmere og dækker som en Baldakin over et ypperstepræsteligt-knejsende, farvestraalende, sært ophøjet og langsomt fremskridende Noget, i hvilket man aner et Mystikkens og Sanselystens Mesterstykke. Jomfruerne med deres Blomstervogn og en Række pyntede Smaapiger, som følger efter, synker ned til at være en blot Ouverture; man henvender hele sin Opmærksomhed paa den dronninglignende Pragtblomst, som nærmer sig.

Hun er iført en Dragt af uhyre tung, hvid Silkebrokade; hendes Hoved er omgivet af en Straaleglorie af kæmpemæssige Haarnaale, der staar ud til Siderne og danner som en Krone over en Labyrinth af Rosenkranse og Filigran-Diademer; hendes nøgne Fødder hviler paa et Par Geta'er, fæstnede ved en Streng mellem Tærne; men ikke almindelige Geta'er; de er alenhøje, koturnelignende, der hører langvarigt Studium, stor Langsomhed og Forsigtighed til at benytte dem, og Tærne holdes indad, — en Gangart, som efter det japanesiske Ottetals Form: Λ benævnes: „Ottetalsgang“.

Damens Obi eller Bælteløjfe er — efter gammel Kurtisaneskik — anbragt foran og danner som en uhyre Pude paa hendes Legeme. Den gør hende uformelig, som var hun overnaturligt, uhyggeligt svanger, befrugtet af en eller anden af de japanske Tempelportes monstrøse Dæmoner. Over hele Dragten har en gracios og springsk Fantasi indvævet søhestlignende Drager, Skyer og Bølgesprøjt; men paa Obi'ens svære Brokade synes Skyforma-

tionerne og Bølgebruset at fortættes til mystiske Symboler; Mizudomoø-Figuren, Livshvirvlens trespaltede Hjulemblem, viser sig i Brokadens hvide Skumtaager.

Kurtisanens Ansigt er stift og hvidt; ud over det brede, nedre Øjelaag, der ikke hos Japaneserinderne, som hos deres vestlige Søstre, trænger til en Sværtetreg for at blive dybt, skinner Øjnene, ligesom fra et andet Ansigt, der var dækket af en Maske. Ved hver Side af Damen gaar to tarveligt klædte Tjenestepiger; hvert Øjeblik griber de til for at støtte, at ikke Fænomenet skal styrte ned fra sine to vandrende Pjedestaler. Ved Siden af dem gaar en ældre Kone, Pigehusets Opsynskone eller maaske Værtens Moder, — den i alle japanske Hjem frygtede „Obasan“ —; med gennemtrængende Blik mønstrer hun sin fyrstindelignende Pragtblomst og giver de ledsagende Terner Vink om Ærmernes Arrangement.

Lige bag Damen kommer en i mørkegrøn Bluse klædt Tjener; i Hænderne bærer han den kolossale Parasol, hvis matgule Oliepapir, der gennemskinnes af Solen, i sorte Kæmpebogstaver bærer Damens Navn; paa Ryggen af Blusen er indfarvet en medaillonagtig Figur, som bærer Husets eller Damens Blomstermærke. Efter Tjeneren følger flere Par buttede Smaapiger i Alderen mellem seks og tolv, pudsige i deres brogede, japanske Babydragter, og efter dem parvis nogle lidt større Piger, klædte i højrodt og med sorte, gyldent-navnemærkede Bælteløjfer af Silke, vendte bagud paa almindelig Vis. Disse Kamuro'er er Kurtisanens opvartende Pager; hvis de arter sig vel, udvikler sig til en antagelig Grad af Ynde, Elskværdighed og Intelligens, vil de selv maaske engang, naar Tayu'en ved 30 Aars Alderen trækker sig tilbage til Privatlivet og gifter sig, naa at blive Husets Stolthed, komme til at gaa i „tayu-no dochu“ i Dronningeskrud. Deres hvide Barneansigter har et besynderligt Udseende, thi som svarende til Dragtens højrode Farve har man givet deres Øjenbryn og nedre Øjelaag et højrodt Skær, som sivede der Blod gennem deres Gibshud.

Det første Led i Processionen er passeret forbi; det næste nærmer sig. Det er denne Gang en i en søgrøn Brokades Robe klædt Tayu. Mægtige japanske Traner med lakrøde, stillidsagtige Hovedpletter er Ledemotivet i hendes Dragt. Paa Obi'en optræder en buddhistisk Helgen eller Shintoguddom, ridende paa et Æsel.

Kurtisane følger nu efter Kurtisane, henved en Snes i Tal, hver ledsaget af sine Værtsfolk og efterfulgt af sin grønblusede Tjener og sine straalende Kamuro'er. Hos en er Grundfarven

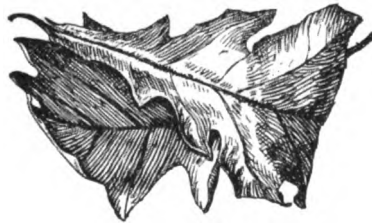
smaragdgrøn, hos en anden himmelblaa eller crèmegul eller havblaa, hos en har den en sart Rosenlød; hos en er Fyrregrene Ledemotivet, hos en anden Bambus eller Kirsebærblomster, Krysanthemum eller Lyn eller søhestlignende, skyagtig-flossede Drager; eller sært stiliserede Bølger skulper op om en dykkende Svømmefugl, eller en Flok Vildgæs flygter og bliver fra den nærmeste Fugl med det brede Vingefang til nogle smaa Punkter langt borte i det himmelblaa. Hos en er Broderierne i Guld, hos en anden i Sølv, hos de andre i Farver; men overalt er der i Kostumet den samme legende Fantasi, der skifter som Skyer og Bølgeskum og Drømmesynd, medens der i Holdning, Ansigtstræk og Gang er den samme spøgelseagtige Automatisme, som stod man over for en Procession af Dødnige. — — En Time er forløben fra det Øjeblik, Blomstervognen passerede, og til det Øjeblik, man ser den sidste Kamuro's sorte Rygløjfer. Med et sidste Blik til de bortdragende Kæmpeparasoller, hvis fjernere Repræsentanter synes at staa stille, saa langsom er Togets Marsch, rejser Folk i Husene sig fra deres Pladser og et almindeligt Opbrud begynder.

Alle ser oplivede ud, med rolige, veltilfredse Smil, som man ser dem hos Europæere efter en god Diner og hos Japanesere efter et grundigt Blomster- og Landskabsskue. Hos Japaneserne, hvis Ganer kun har faa og monotone, for Europæerne oftest helt ubegribelige Glæder, udfylder Øjnene som Nydelsesredskab Ganens Plads. Man maa have set Japanesere og Japaneserinder paa en Blomsterudstilling, hensunkne i Ekstase foran hvert Miniaturtræ, hver Blomsterbuket, hver Vase, ligesom indsugende alle Plantens og Arrangementets Særegenheder og Finheder gennem et stirrende, alt andet udelukkende, cylinderrundt Blik —, for ret at kunne forestille sig deres Bliks Opfatte- og ligesom Fortæreevne. Japaneseren har ikke i samme Grad som Europæeren en Trang til rent legemligt at gribe, gramse og erobre; Favntag — som Kærtegn — er sjældne, Kys saa at sige ukendte; beherskede og høflige Former er i Østen til en vis Grad blevne til Natur, selv hos de laveste Kulier; men i deres Øjne synes Japaneserne af have en Art usynlige kontemplative Lemmer, der indsuger Tingenes indre Substans og gør den til sin.

Idet man — langsomt følgende Strømmen — er kommet uden for Porten til Toften, hvor Riksha'erne venter, er Mørket ved at falde paa, og Smaavognenes runde Papirlanterner er tændte. Rikshamændene stimler sammen, for at genfinde deres Kunder fra

før. De mindre velhavende mellem Tilskuerne tager det trætteste eller mindste Barn paa Ryggen og begiver sig paa Hjemvejen til et eller andet ofte fjernt Punkt i den Kæmpelandsby. som er Japans gamle Kejserstad. En og anden af de smaa opofrende Mødre, som bærer et stort, sovende Pigebarn paa Ryggen, tænker maaske paa, om dette Barn, naar hun engang er Enke og gammel og savner Ris i sin Kop, vil gengælde hende hendes Ømhed og følge de Leveregler, der er nedlagte i „de fire og tyve Mønstre paa barnlig Lydighed“, — om hun da, bukkende og uden at fortrække Ansigtets Maske til andet end et Smil, vil fange Smaafisk til sin Moders Underhold i det „Hav af bitter Smerte“, hvis skuffende, farvespillende Skumtoppe Tayu'erne er.

C. G. ROSENØRN

VOLTAIRE SOM FILOSOF

DEN, som i Filosofiens Historie søger Vidnesbyrd om den store Stræben efter Sandhed, om originale Forsøg paa at stille og løse dybt liggende Problemer, vil ikke særligt dvæle ved det 18. Aarhundredes franske Filosofer. Ved Midten af det 18. Aarhundrede træde Problemerne tilbage; Tankens fremskridende Arbejde afløses af en Stræben efter at benytte alt, hvad Renaissancens og det 17. Arhundredes grundlæggende Forsken havde fundet, i Reformarbejdets Tjeneste. Det er et stort Populariseringsarbejde og et stort Revolutioneringsarbejde, det gælder om. Hvad der tilstræbes er korte, slaaende Udtryk for Tanken, Udtryk, der tillige kan tjene som Angrebsvaaben. Polemik og Hoveren over for dem, der ikke kunde følge med, — de klerikale og den store Hob, — spiller en fremragende Rolle.

Man kan under Beskæftigelsen med denne Retning ofte stødes af Overfladiskheden og af Spottelysten. Men bag den ofte smaalige Kritik og den ikke altid af virkelig Overlegenhed baarne Spot laa der en flammende Tro paa Menneskeaaendens Ret og en ædel Harme over al legemlig og aandelig Undertrykkelse.

Ved Ludvig XIV's Død var Frankrig — som Følge af hans Despoti — ydmyget i Krig, forgældet, fattigt og opfyldt af Elenighed. Og dog ansaa' det 18. Aarhundredes store Ordfører, Voltaire, ikke Mislighederne og Ulykkerne for nødvendigt forbundne med det absolutte Monarki, saaledes som Ludvig XIV og hans Mænd havde udformet det. Hans Ideal var dette samme Monarki, kun ledet af oplyste Fyrster og Statsmænd. I Frederik II af

Preussen saa han en saadan Fyrste. Det oplyste Despoti, der havde baade Vilje og Magt til at rydde alle Skranker til Side for Oplysning og Humanitet, var for ham Grundlaget for Haabet om en bedre Fremtid for Menneskeslægten. En oplyst offentlig Mening, herskende i de højere Lag i Samfundet, skulde støtte Regeringen. Men her stødte han paa en vældig Modstand i den franske Gejstlighed, Landets uafhængigste og rigeste Stand. Dens Interesse var knyttet til Bevarelsen af Middelalderens Fordomme, og den maatte søge at hindre Oplysningens Udbredelse, fordi det aandelige Formynderskabs Ophør vilde medføre Ophøret af Kirkens ydre Magt. Det er er mod Kirken som aandelig og materiel Tyran, at Voltaire og hans Venner rette deres Vaaben. Det er den, han i sine Breve kalder *l'infâme*, og som han vil have knust. Hvor dette Ord forekommer hos Voltaire, er det stedse Hunkøn; det betyder Kirken som jordisk Institution med tvingende Autoritet og med Myndighed til at bringe Baal og Brand over de Ulydige.

*

*

*

Hvad der gjorde den aandelige Kamp mulig, var en ny Paa-virkning, det franske Aandsliv fik, en ny Verden der opdagedes.

Ved Begyndelsen af det 18. Aarhundrede havde den franske Tænkning og den franske Litteratur afsluttet en stor Periode. Ludvig XIV's Tidsalder havde formet alt tidligere vundet til en ejendommelig Helhed, der var de Franskes Stolthed, og ud over hvilken de havde Vanskelighed ved at tænke sig noget nyt. Den store Nation mente, som saa ofte siden, at have nok i sig selv. Den mente ikke at kunne lære noget af andre. Altid have de franske jo haft Vanskelighed ved at sætte sig ind i andre Folkeslags Tanker og Maade at tage Livet paa. „Naar en Franskmand,“ siger Schweizeren Muralt¹⁾, „kommer til et andet Land, overraskes han ved at se et helt Folk være saa forskelligt fra ham selv; han bliver ude af sig selv — og han tager Flugten ved Synet af saa mange forfærdelige Ting.“ — I Litteraturen stod stadig Bossuet og Descartes, Molière og Corneille som uovertrufne Forbilleder; var der nogen Grund til at vente Impulser udefra?

¹⁾ I sine 1725 udgivne *Lettres sur les Anglais et les Français*. Anført hos Joseph Texte: *J. J. Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire*. Paris 1895. p. 46.

Men da opdagedes et nyt Land, en ny Verden: England! Unge Franskmænd begyndte at besøge England og sætte sig ind i engelske Forhold. Blandt de første var den nys nævnte franske Schweizer Muralt og Journalisten og Romanforfatteren Prevost; af mere epokegørende Betydning blev noget senere Voltaires og Montesquieu's Besøg. Skønt Voltaire ikke var den, der kom først, saa betegner dog Udgivelsen af hans *Lettres sur les Anglais* (1734) et afgørende Vendepunkt.

Det var i Aaret 1726, at Voltaire kom til England, og han opholdt sig der i tre Aar. Dette Ophold blev ikke blot af stor Betydning for Udviklingen i Frankrig, men derigennem ogsaa for hele det europæiske Aandsliv. Thi fra England er den højeste Poesi, Trosfriheden, den politiske Frihed, Erfaringsfilosofien og den nyere Tids største naturvidenskabelige Værk udgaaede, og det er især gennem Frankrig, at Opmærksomheden er bleven vakt for alle disse aandelige Skatte.

I „*Lettres sur les Anglais*“ — der straks efter deres Udkomst paa Fransk dømtes til at brændes — skildrer Voltaire det religiøse, politiske, videnskabelige og litterære Liv i Datidens England. Det er maaske det af hans Værker, som har vakt allermest Opsigt. Allerede det, at man kunde tage baade de himmelske og de jordiske Ting paa en helt anden Maade, end man var vant til paa Fastlandet, vakte Opsigt og Forargelse.

Voltaire fandt i England foruden den herskende Kirke en Mængde religiøse Sekter, blandt dem endog en (Kvækerne), der hverken hyldede Treenighedslæren eller havde nogen egentlig Kultus. Sligt kunde altsaa gaa! Og det viste sig, at de forskellige Religioners Tilhængere mødtes fredeligt i det borgerlige Liv. Netop Religionernes Mangfoldighed sikrer Friheden, mener Voltaire: én Religion alene ville føre til Undertrykkelse; to vilde gensidigt bekæmpe hinanden; — men nu er der tredive, og saa lever de alle i Fred og Lykke! — I Videnskaben beundrede Voltaire især John Lockes Erfaringsfilosofi og Newtons nye Fysik, ved hvilken Himmellegemernes Bevægelser første Gang førtes tilbage til nøjagtigt paaviste Love. Locke og Newton afgav hele Voltaires Liv igennem Grundlaget for hans Studier og Fremstillinger. Det er Lockes og Newtons Lære, han forkynder for sine Landsmænd, som havde slaet sig til Ro ved deres Descartes. Han tager Ordet for fuld filosofisk Lærefrihed, idet han hævder, at det er Teologerne, ikke Filosoferne, der volde Uro i Samfundet. — I Litteraturen er han

imponeret af Shakespeare. Han kalder ham „une génie plein de force et de fécondité, de naturel et de sublime.“ Men han mener, at han har en slet Smag, og at han røber Ukendskab til dramatiske Regler: derved har han fordærvet det engelske Teater! Digteren Voltaire havde ikke samme Evne til at lære noget nyt, som Filosofen Voltaire havde — i det mindste medens han var ung.

* * *

Vi maa nu høre noget om Voltaires Liv forud for den epokegørende engelske Rejse.

François Arouet — saaledes var hans egentlige Navn; Voltaire var et selvlavet Navn, han antog som ung Mand. Han blev født i Paris den 21. November 1694. Hans Fader var Notar og senere Assessor ved en Domstol i Paris. Forældrene var fint dannede og intellektuelt interesserede Mennesker. De førte et selskabeligt Hus og omgikkes Tidens skønne og frie Aander. Den lille Arouet skrev allerede Vers, da han var elleve Aar gammel, og dette gav Anledning til, at han blev forestillet for den bekendte Ninon de l'Enclos. Den skønne Dame, som da var 80 Aar gammel, udsatte i sit Testamente en Sum til den opvakte Dreng, forat han kunde købe sig Bøger.

Den Livsanskuelse, som raadede i de Kredse, til hvilke Voltaires Forældre hørte, var den saakaldte Deisme eller, hvad man dengang kaldte „den naturlige Religion“. Denne naturlige Religion stilledes i mere eller mindre bestemt Modsætning til den aabnbarrede Religion. Dens væsentlige Indhold var Guds Tilværelse og Sjælens Udødelighed. Alt hvad der gik ud derover, betragtedes som overflødig eller forkasteligt. Denne Tro har Voltaire tidligt levet sig ind i, og den holdt han fast ved hele sit lange Liv igennem. Hvad han lærte gennem sine senere Studier, var dels at stille denne sin Tro i Forhold til Videnskaben, dels at hævde den under Polemik mod Kirketroen. Allerede før sin engelske Rejse har han (f. Eks. i Digtet *Le Pour et le Contre* 1722) udtalt sit religiøse Standpunkt.

Sin Skoledannelse fik han paa et Jesuiterkollegium, hvor navnlig hans formelle Evner udvikledes. Han følte stedse Taknemmelighed overfor sine jesuitiske Lærere, saa skarp en Modsætning han end senere kom i til dem.

Hans Fader vilde have ham til at være Jurist, men han selv

vilde være Digter. Derved udrød der en bitter Strid mellem Fader og Søn, der først endtes, da dennes Tragedie „Oedipe“ gjorde Lykke paa Théâtre Français. Sin digteriske Virksomhed fortsatte han da med et Heltedigt over den franske Kong Henrik IV, der forherligedes som Repræsentant for Tolerancen. Dette Digt (La Henriade, 1724) blev, ligesom saa mange af Voltaires Værker, forbudt, saasnart det udkom.

Voltaires Stræben gik ud paa at vinde Digterry og derigennem bane sig Vej til de højeste Kredse, for saa at bruge sin Indflydelse og Anseelse i Oplysningens Tjeneste. Men det gik ikke saa let. En hel Række Sammenstød med Mænd af Adelens og Hoffets Kredse viste den Modsætning, han stadig stod i til dem. 22 Aar gammel blev han forvist fra Paris paa Grund af et Epigram mod Prinsregenten, og Aaret efter blev han af en lignende Grund sat i Bastillen. To Gange lod Hofmænd, der mente sig fornærmede af ham, deres Lakajer gennemprygle ham. Anden Gang, dette skete, svarede Voltaire med en Udfordring — men den havde kun til Følge, at han blev sat i Bastillen. Og da han efter nogle Maaneders Forløb igen blev sat paa fri Fod, fik han Befaling til at forlade Paris og foreløbig opholde sig i England. Dette blev da Anledningen til, at han opdagede det Land, der dengang stod som Frihedens og de nye Tankers forjættede Land. Det er derfor blevet sagt om ham, at han først kun var Digter, men at Ulykken og Landflygtigheden gjorde ham til Filosof.

* * *

Efter sin Tilbagekomst fra England var han i lang Tid optagen af naturvidenskabelige Studier. Det var især hans Opgave at gøre Newtons Naturlære bekendt i Frankrig, og han satte et stort Arbejde ind herpaa. Da „Lettres sur les Anglais“ blev dømt til at brændes, maatte han forlade Paris, og han opholdt sig nu i en Række Aar paa sin Veninde Marquise de Châtelet's Slot hvor han i Ro kunde dyrke sine Studier. Marquisen var en lærd Dame, der selv med Held dyrkede Videnskaben. Hun fik ham ogsaa ind paa andre Studier end de naturvidenskabelige og filosofiske. Hans *Essai sur les mœurs* og hans *Siècle de Louis XIV* hører til de første Forsøg i Retning af, hvad vi nu kalde Kulturhistorie.

Voltaire var hele sit Liv igennem en meget flittig Mand. Dagen igennem arbejdede han i Studerekammeret. Men om

Aftenen vilde han gerne sidde ved et festligt Bord mellem aandrige Mennesker, hvis Vid ingen Hensyn tog. Kun lod han helst Lakajerne gaa ud, naar Bladet helt skulde tages fra Munden.

I Frederik II af Preussen havde han en stor Beundrer, der søgte at drage ham til sit Hof. Først efter Marquise de Châtelet's Død gav Voltaire efter og boede nu i tre Aar i Berlin (1750—1753). Kongen vilde gerne have aandrige Mænd omkring sig, og han ringeagtede den tyske Litteratur. Dog havde han ogsaa en Bagtanke: han vilde gerne lære godt Fransk, og han vilde have sine franske Værker korrigerede. En Tid gik det godt mellem de to Venner: men de opdagede snart hinandens svage Sider. Hvad der stødte Kongen, var dels Voltaires mislige og uværdige Pengespekulationer, dels hans onskabsfulde Udfald mod andre af Kongens franske Venner. Og dertil kom endnu spottende Ytringer om ham selv, som forebragtes ham. Voltaire skal blandt andet i Anledning af det Arbejde, han havde med at korrigere Kongens Vers, have beklaget sig over, at han maatte vaske Kongens smudsige Linned. Til Gengæld blev det forebragt Voltaire, at Kongen havde sagt: *J'aurai besoin de lui encore un an tout at plus; on presse l'orange et on jette l'écorce!* — Det kom til et Brud. Voltaire drog tilbage til Frankrig; men paa Vejen lod Frederik II ham arrestere i Frankfurt for at tvinge ham til at udlevere Papirer, han havde betroet ham. — Frederik II udtaler sig i sine Breve lige saa nedsættende om Voltaires Karakter, som beundrende om hans Aand. Han bruger i begge Henseender Udtryk, der paa interessant Maade minder om de Udtryk, Rousseau bruger, naar han kalder Voltaire en stor Aand, men en lav Sjæl (*ce beau génie et cette âme basse*)¹⁾.

Naar denne Periode i Voltaires Liv ikke stiller ham i noget heldigt Lys, idet de smaalige Elementer i hans Natur komme saa stærkt frem, saa gav den sidste Del af hans Liv ham Lejlighed til at vise sin Karakters bedste Egenskaber. En af hans nyeste Biografer (Dr. Kate Schumacher: *Voltaire. Eine Biographie*. Leipzig 1898) giver denne sidste Periode af hans Levned Overskriften „Menneskevennen“. Og med fuld Ret. Sin Anseelse og sin Rigdom benyttede han nu til at hjælpe de Fortrykte og skaffe Oprensning for dem, der havde lidt Uret.

¹⁾ Smlgn. E. Zeller: *Friedrich als Philosoph*. Berlin 1886. p. 22 f. og min Bog *Jean Jacques Rousseau og hans Filosofi*. København 1896. p. 71.

Han købte sig et Gods i Nærheden af Genève (Les Délices), og senere et Gods i Frankrig (Ferney) — lige indenfor Grænsen, forat han hurtigt kunde slippe bort. Her boede han nu i de sidst 25 Aar af sit Liv som grand seigneur og Patriark. Han virkede, hvor han kunde, til Bedste for Godsernes Beboere og for hele Omegnen, talte deres Sag og udvirkede Lettelser for dem. Han optraadte med Energi og Udholdenhed til Bedste for den religiøse Fanatismes Ofre, og gentagne Gange lykkedes det ham at faa uretfærdige Domme omstødt, saa at i det mindste Ofrenes Familie kunde faa Oprensning. Den mest bekendte af disse Sager er den Calas'ske. En Protestant i Toulouse havde en Søn, der til Familiens Sorg hældede til Katholicismen. Da nu denne Søn forulykkede i en Brønd, paastod den ophidsede Befolkning, at han var bleven druknet af sin Fader, og Retten dømte denne til at radbrækkes. Til det sidste hævdede Calas sin Uskyldighed. Voltaire fik efter tre Aars Arbejde godtgjort, at han var dømt med Urette. — Disse Sager optog dog ikke Voltaires hele Tid og Kraft. Medens han førte dem, udsendte han fra Ferney en Mængde Smaaskrifter mod Kirkens Lære og Praksis, stadigt ud fra den naturlige Religions Standpunkt. Det er ogsaa paa denne Tid, at han forfatter sine vigtigste filosofiske Skrifter: *Dictionnaire philosophique portatif* (1764) og *Le philosophe ignorant* (1766). Heller ikke Digtekunsten forsømte han paa sine gamle Dage, og han skylder den en stor Triumf lige ved sit Livs Afslutning. Da hans Tragedie „Irene“ skulde opføres i Foraaret 1778, indbød man ham til at overvære Førsteforestillingen, og han drog nu efter 28 Aars Forløb atter ind i Paris. Det var i mange Henseender en ny Tid, han nu stod overfor i sit Lands Hovedstad. Hans Paryk vakte Opsigt paa Gaden, thi Parykkernes Tid var ved at være forbi. Det var heller ikke blot Digteren og Forfatteren, man hyldede; det var ogsaa, og nok saa meget, Menneskevennen, de forfulgtes Ven. Drengene paa Gaden raabte: Vive l'homme aux Calas! Det var hans Kamp mod Uretten, man især hyldede. Ved en Fest paa Théâtre Français modtog han en storartet Ovation af Skuespillerne og af Publikum. Kun de strengt kirkelige holdt sig tilbage; de frygtede, at en Straffedom skulde ramme den By, der saaledes fejrede Ugudeligheden. — Kort efter Festlighederne døde han (d. 31. Maj 1778), efterat han ved en Skinindrømmelse til Kirken havde sikret sig en ordentlig Begravelse.

*

*

*

Det var Erfaringens Ret, den nye Videnskab havde indskærpet siden Renaissancens Dage. Det er ogsaa denne Ret, Voltaire hævdter paa Grundlag af Lockes Filosofi og Newtons Naturlære. Naar vi forfølge vore Tanker tilbage til deres første Oprindelse, kommer vi til Sansningen. Kun hvad denne giver os, kan blive til Erkendelse. Men det er nu for Voltaire ikke Opgaven at undersøge, hvorledes vore Forestillinger Skridt for Skridt udvikler sig, og at følge dem gennem deres forskellige Former og Kombinationer. Denne rent psykologiske Interesse er ham fremmed. Derimod bruger han straks Teorien om Tankernes Afstamning fra Sansningen som Angrebsvaaben mod Dogmer og Spekulationer. Naar vore Tanker skriver sig fra Sansning, hvad kan vi da vide om det Evige og Uendelige og om Sjælens Natur? Svaret bliver: saa godt som intet! — og dog har Teologer og spekulative Filosofer talt saa meget derom! — Nej, Gud har givet os Forstanden, for at vi skal kunne finde os til Rette i Verden, ikke for at vi skal trænge ind i Tingenes Indre.

For Voltaire stod det, som det nu var Tiden til en stor Opførelse. Fornuftens Tidsalder var ved at bryde frem. Og nu — dans ce siècle qui est l'aurore de la raison — skal der gøres Regnskab for alle Dogmer og alle Antagelser! Hvad der ikke kan begrundes ad Fornuftens Vej og føres tilbage til Erfaring, det vil — efter Voltaires Overbevisning — vise sig at være uden Nytte og at angaa noget, om hvilket Mennesket efter sin Natur intet kan vide. Det var ingenlunde hans Mening, at Fornuften kunde løse alle Gaader. Men han mente, at de Gaader, der blev tilbage, ikke behøvede at løses. Han betoner stærkt den praktiske Interesse, og han søger at vise, at hvad vi behøver at vide, det kan vi ogsaa vide. Naar han bekæmper saa mange Dogmer, er det ikke blot, fordi han mener, at de ikke kan bevises, eller fordi de strider mod Fornuften, men ogsaa fordi han anser dem for unødvendige.

*

*

*

Men Voltaire bygger alligevel selv paa betydningsfulde Sætninger, hvis Udspring fra Sansningen han ikke godtgør. Saaledes bygger han især paa den Sætning, at intet opstaar af intet (rien ne se fait de rien). Ligesaa lidt som han forfølger det psykologiske Problem, hvorledes de højere Tankeformer Skridt for Skridt udvikler sig af de elementære Sansreakter, ligesaa lidt har han Inter-

esse for det Problem, der netop paa hans Tid optog Tænkere som Hume og Kant, — nemlig, hvorpaa Gyldigheden af vor Erkendelses første Forudsætninger grunder sig. Brodden i dette Spørgsmaal føler han slet ikke, optagen som han er af at smede Vaaben til sin religiøse Polemik. Herved bliver han selv Dogmatiker. Han føler aldeles ingen Tvivl om den anførte Sætnings Gyldighed. Den er ikke blot en almindelig antagen Sætning; men dens Modsætning vilde, mener han, være ubegribelig. Og derfor kan han ikke antage en Skabelse. Materien maa være evig, maa stedse havde været til. Der staar jo heller ikke i 1. Mosebog noget om, at Himmel og Jord skabtes af intet. Hvad Materien er i sig selv, ved vi ligesaa lidt, som vi ved, hvad Sjælen er i sig selv. Men vi ved, at den er evig. — Som vi senere skal se, bliver denne Antagelse af væsentlig Betydning for Voltaires religiøse Opfattelse.

Et andet Princip, der ogsaa spiller en stor Rolle baade i hans Tænkning og i hans religiøse Opfattelse, er Simpelhedens Lov. Han gaar ud fra, at den simpleste Forklaring maa være den bedste. Men heller ikke denne Forudsætning kan han begrunde ved Erfaring. Hos Renaissancetidens Forskere havde den været et nyttigt Redskab til at skaffe Plads for nye Forklaringer ved at skyde de overleverede kunstige Tydninger til Side; men fordi den saaledes under disse Forhold kan afgive et gavnligt Synspunkt for Forskningen, følger ikke, at den er en almengyldig Lov. For Voltaire var den et Angrebsvaaben, han i sine populære Fremstillinger anvendte med Virkning. Han anvendte den særligt paa Religionen: den simpleste Religion maa være den bedste, og den simpleste er den, der lærer faa Dogmer, men megen Moral. Alt, hvad der gaar ud over Troen paa et højeste Væsen, er Overtro.

For Voltaire med hans Evne og Lyst til korte, vittige og slaaende Sætninger laa Simpelhedens Princip fortræffeligt. Naar Oplysningen skulde bringes ud i større Kredse, maatte den ikklædes saa simpel en Form som muligt. Titelen paa et af hans vigtigste filosofiske Skrifter: *Dictionnaire philosophique portatif* er her betegnende. Det gjaldt om at udforme Tankerne saaledes, at de blev transportable! Voltaires ejendommelige Genialitet ligger netop paa dette Punkt. Den er en Forening af Sprog- og Tankegenialitet, baaren og nærret af den Indignation overfor Fordomme og overfor Uretfærdighed, som er Sjælen i det bedste hos ham. Men

— ofte maatte han gøre det store smaat for at kunne gøre det „portativt“, og dybe Tanker og store Problemer er han ved sin herskende Interesse for „Simpelheden“ kommen til at behandle overfladisk.

* * *

Voltaire har fra sin Barndom af troet paa en Gud. Naar han senere hen søger Grunde for denne Tro, henviser han til to Motiver.

Det ene ligger i den praktiske, moralske Nødvendighed af at antage et Væsen, der hævder Moralen. Voltaire anser Ateismen for at være farlig for Dyden, selv om den ikke er saa skadelig som Fanatismen. „Mennesker, der ikke kender nogen Tøjle, kan ikke leve sammen; overfor de hemmelige Forbrydelser formaar Loven intet; der maa være en hævnende Gud (dieu vengeance), som — i denne eller i en anden Verden — kan straffe de onde, der undgaar den menneskelige Retfærdighed.“ „Hvis Gud ikke var til, maatte man opfinde ham“ — siger Voltaire i et af sine Digte.

Det andet Motiv finder han i Hensigtsmæssigheden i Naturen. Han holder bestemt paa, at der gives Hensigtsaarsager (causes finales), ikke blot virkende Aarsager. Ligesom Newton mener han, at Verdensbygningens Harmoni forudsætter en Verdensbygmester. Livets Opstaaen og Livsformernes Formaalstjenlighed peger i samme Retning.

* * *

Men en stor Vanskelighed frembyder sig: hvorledes kan det onde i Verden, Lidelsen, Ulykken, forenes med Troen paa en god Gud? — Det var især Lissabons Ødelæggelse ved Jordskælv i Aaret 1755, der greb Voltaire dybt og førte ham til at give sin Tvivl Luft. (*Poème sur le désastre de Lisbonne*). Filosofen Leibniz og Digteren Pope havde villet vise, at alt er godt, naar man blot ser paa Helheden; Ulykken og Smerten i det enkelte kan være nødvendig, for at der kan være Harmoni i det Hele. Denne Lære oprører Voltaire. Hvorledes, spørger han, kan der være Harmoni i Helheden, naar de enkelte lider? Og har de enkelte da ikke Lov til at udtrykke deres Lidelse, at skrike? Hvor-

ledes er saadanne Ulykker som Lissabons Ødelæggelse at forklare? Som Straf for Synd? Lissabon var en gudelig By; Paris derimod er en ugudelig By; men medens Lissabon ligger i Ruiner, danser man lystigt i Paris! Fra et Væsen, der baade er godt og almægtigt, kan sligt ikke stamme! — I sin Roman *Candide* har Voltaire senere behandlet det samme Emne. Candide er af en af Leibniz's Disciple bleven belært om, at alt er saa godt, som det overhovedet kan være. Gud har valgt den bedste af alle de Verdener, der var mulige. Alle mulige Ulykker og Genvordigheder hagle ned over Candide. Han er saaledes ogsaa til Stede ved Lissabons Ødelæggelse, og da man for at sone Guds Vrede afholder en Autodafé, bliver Candide et af Ofrene; han dømmes til Pisk, fordi man har hørt ham filosofere over de mulige Verdener. Medens nu Piskeslagene hagler ned over ham, spørger han sig selv: Hvis dette er den bedste af alle mulige Verdener, hvorledes mon saa de andre maa være? — Medens „Candide“ vistnok ofte bliver overvurderet i Forhold til Voltaires andre Romaner (f. Eks. den kostelige *L'ingenu*), saa er denne Scene af en storartet Komik, og Satiren rammer her paa en Prik.

Voltaires egen Løsning af det store Problem hang sammen med hans Lære om Materiens Evighed. Det onde finder da sin Forklaring i den Modstand, det givne Stof stedse mere eller mindre gør mod den guddommelige Kunstner, der vil forme det. Gud er god, men ikke almægtig. — Dette var ogsaa Rousseaus Løsning, saa forarget han ellers var over Tonen i Voltaires Digt om Lissabons Undergang.

Der bliver for Voltaire Gaader nok tilbage i det hele og i det enkelte. Men det gælder om ikke at spille Tiden med at gruble over, hvad der er uudgrundeligt, men om at søge sig praktiske Opgaver og bruge sine Kræfter til at løse dem. Candide lærer tilsidst, efter alle sine Ulykker og Skuffelser, at afvæbne alle Indvendinger og stanse al Grublen med det Ord: Man skal dyrke sin Have! Lad os arbejde uden at spekulere: det er det eneste Midde! til at gøre Livet taaleligt! (*Il faut cultiver son jardin! Travailons sans raisonner!*). — Og Voltaire havde en stor Have at dyrke, et stort Arbejde at gøre med at udrydde Uretfærdighedens og Undertrykkelsens Ukrudt.

*

*

*

Alt i Religionen, der gik ud over Troen paa en Gud, var for Voltaire Overtro, og for det havde han kun Haan og Spot til Rede. Her viser hans Begrænsning sig især. Han manglede Sans for Sjælens indre Liv, for alt det Halvbevidste og Ubevidste i Følelseslivet, som søger Udtryk og Form. Kun det, der fremtraadte i det klare Dagslys, kunde han forstaa. Deraf opstod hans Teori om Religionens Væsen og Udvikling, en Teori, der unægteligt i høj Grad fyldestgør Simpelhedens Princip. Kilden til al den Religion, eller til alt det i Religionen, der ikke stemmede med hans egen Religion, fandt han i Dumhed eller Galskab (imbécilité — folie). Og naar de havde øvet deres Værk, kom Slyngelagtigheden og benyttede sig af de saaledes opstaaede Troslærdomme og Kulturskikke: ce sont d'ordinaire les fripons qui conduisent les fanatiques! Derved forklares de religiøse Forbrydelser.

Naar Voltaire staar overfor et aandeligt Fænomen, han ikke forstaa, stiller han os gerne Valget mellem Galskab og Slyngelagtighed. Fou eller fripon! Det gælder ikke blot overfor religiøse Fænomener og Skikkelser, men ogsaa overfor Skikkelser som Sokrates og Spinoza eller Naturforskere som Maillet. Denne sidste havde opstillet den Hypotese, at Bjergene engang havde staaet under Vand, hvilket han begrundede ved de Forsteninger af Havdyr der fandtes højt over Havets nuværende Overflade. For Voltaire var denne Hypotese ubekvem, da Teologerne syntes at kunne beraabe sig paa den til Gunst for den bibelske Fortælling om Syndefaldet, og han overøste den nævnte Naturforsker med Spot, medens han forklarede de Fænomener, paa hvilke denne havde grundet sin Antagelse, paa den barnagtigste Maade. Paa den unge Goethe gjorde dette et frastødende Indtryk. „Voltaire havde,“ siger Goethe i sit Levned, „aldrig nok kunnet nedsætte Religionen og de hellige Bøger, paa hvilken den er grundet, i den Hensigt at skade Præsterne, og han havde derved ofte gjort et ubehageligt Indtryk paa mig. Men da jeg nu hørte, at han for at svække Beretningen om Syndfloden nægtede, at der gaves forstenede Muslinger, og kun vilde lade dem gælde som Tilfældigheder i Naturen, saa tabte han ganske min Tiliid.“ -- Det er en Nemesis, der lader Voltaire, som saa gerne vilde optræde i Videnskabens Navn, forsynde sig mod en dybere og grundigere videnskabelig Forsken end den, han selv byggede paa. Havde han haft større Sans for det oprindelige og for de store Begyndelser, vilde han ikke have ligget under for dette Hang til, hvad Goethe kaldte „partisk Uredelighed“.

Roussau staar højt over Voltaire ved sin store Forstaaelse af og Interesse for det Inderste, Dæmrende, Begyndende og Spirende i Sjælelivet, — for det, der aldrig fuldt udtømmes og kommer til sin Ret i den klare Bevidstheds Former, hverken i Dogmer eller i videnskabelige Sætninger, men som kun kommer til sin Ret i høj og stor Poesi, en Poesi, man paa den Tid havde mistet Sans for og Evne til, men til hvis Udvikling netop Rousseau gav et mægtigt Stød.

* * *

Voltaire mente, at nu var Overtroens Tid forbi, og Oplysningen skulde holde sit Indtog. Men han troede ikke, at Oplysningen vilde brede sig til alle Lag i Samfundet. Han skelner mellem „ordentlige Folk“ (les honnêtes gens) og „Pøbelen“ (la canaille). „Vi maa være tilfredse,“ siger han, „med den Foragt, hvori den Infame [o: den tyranniske Kirke] er kommen hos alle anstændige Folk i Europa. Det var alt, hvad man vilde opnaa, og hvad der var nødvendigt. Man har aldrig villet oplyse Skomagere og Tjenestepiger.“ „Det drejer sig ikke om at forhindre vore Lakajer i at gaa til Messe eller Prædiken; men det drejer sig om at udgive Familiefædrene af Bedragernes Kløer og at udbrede Tolerancens Aand.“ „Folket vil stedse være dumt og barbarisk.“ — Voltaire ventede Fremskridtet fra oplyste Regenter, og det havde været hans Ærgerrighed selv at komme til at høre til Jordens Herrer. Det var til Dels lykkedes ham, og det maa siges, at han brugte sin Rigdom og sin Indflydelse bedre, end man kunde vente efter de anførte Udtalelser. Han var en Aandsaristokrat; men han følte Forpligtelsen til at arbejde for den store Mængde. Han ansaa ingenlunde Mængden for at være blot Middel eller Folie for enkelte Udvalgte. Alligevel fremtræder der ogsaa her en skarp Modsætning mellem Rousseau og Voltaire. Rousseau vilde gaa dybere ned; han fandt ogsaa hos Mængden Spirer til fri og sund Menneskelighed, og ved sin Betoning af Følelseslivets Betydning og Ret og af dets Selvstændighed overfor Erkendelsen fandt han en Vej, ad hvilken Modsætningen mellem „Dannede“ og „Udannede“ kunde overvindes. Han peger ogsaa her ud imod det nye, imod Fremtiden. Han saa, hvad Voltaire ikke saa, at Bevægelsen ikke kunde stanse paa et bestemt Punkt. Og han var ikke saa blændet af, hvad Voltaire kaldte Oplysningen, at han ikke skulde have Øje

for de Lysstriber, der varsler om en helt ny Dag. Saa enig han var med Voltaire i Kampen mod den gamle Tingenes Orden i Kirke og Stat, saa var han dog klar over, at alt ikke var gjort med Kritik og Oplysning. Han stillede større Fordringer til det, som skulde komme, og han bebudede en rigere og dybere Udvikling af det menneskelige, end hans Tidsalder havde Mulighed for at fatte.

Men enhver Aand har sin Gerning. Det gælder baade om at virke i det nærværende Øjeblik med alle Midler, der staar til Raadighed, og at berede Vejen, den ofte skjulte Vej, som fører til nye Livsformer og til nye Livsvilkaar. Derfor kan Voltaire og Rousseau, der i deres Tid stod saa skarpt over for hinanden, staa Side om Side i Historiens taknemmelige Erindring.

HARALD HØFFDING

EDVARD BRANDES

Som Edvard Brandes selv er en god Hader, er han bleven meget og grundig hadet. Det tør end ikke anses for fastslaaet, at hans Tilhængere — jeg taler ikke om hans Venne-Kreds, thi han hæves højt som Ven — ret egentlig elsker ham. Og dog har han raadet over ivrig og redebøn Støtte i sit Livs vanskelige Øjeblikke. Hans Magt har været myndig i hans stærke Tider, og den er betydende selv nu, hvor de Ideer, han kunstnerisk og socialt repræsenterer, er godt forbi Solhøjde. Hans Personlighed frister til nærmere Paasyn.

En Tvivler og Fornægter med saa fast en Overbevisning om sin egen Menings utvivlsomme Ret. En fanatisk Frihedsmænd, som har kørt sit Partis Viljer i de strammeste Tøjler. En nøgtern og reel Tænkter med den ringest mulige Tillid til Livet og dets Lykke og dog med dette Liv som allereneste Maal. En Kender og Anerkender af Livets haandgribelige og forfinede Nydelser, som Hjernemennesket i ham uvilkaarlig agter ringe. Og med alt dette, der dog kunde synes klækkelige Modsigelser, en udpræget og enkel Profil, som netop derved har sin Værd.

En stærk og skarp, næsten grov Profil, der rankt rejser sin sorte Silhuet til et Modsigelsens, Følgagtighedens eller Forar-gelsens Tegn i vort lyse Hjemlands blide Sol og blonde Taage.

Hans Væsen viser fra sin Begyndelse en paafaldende Mangel paa udprægede Anlæg eller fast Plan. Skuespiller-Emne, øster-

landsk Filolog, dramatisk Kritiker, Journalist og Bladudgiver, Skuespil-Forfatter, Roman-Skribent. Der er noget fremmedartet, urolig energisk i denne Søgen. Man faar Indtrykket af en Mand med nervøs Higen udad mod Livet og utaalmodig Ulyst til helt at sætte sin Personlighed ind.

Der er, efter de første Skuespiller-Anfægtelser, i alt dette ikke udadtil nogen Famlen. Selv det mislykkede staar klart og færdigt, haardt udkrystalliseret. Og det er ikke for at bære en Livssag, han saaledes mangfoldiggør sin Virksomhed. Han er ikke Forkynder, skyer tværtimod de almene Ideer. Hans Ideer er faa, praktiske, haandgribelige — Begejstring for Frihedens absolutte Ret (hvad der er en Floskel), Had til Dumheden, hvorved forstaas den bristende Logik, Tro paa Forstanden som inappellabel Højesteret; saadanne kløgtige og snævre Ideer, der passer hans Naturel, slaas fast som Dogmer.

Med sine spredte Anlæg vil han, den yngste af den Genembrudsmændenes Kreds, som han kommer til at tilhøre, have vanskeligt ved at hævde sig. og han vil hævde sig. Overfor disse Lyrikere og Troende gør han sig skarp og skeptisk; — men hvem driver Skepticismen saa vidt som til at tvivle om sig selv? Hans Stemme er oprindelig ikke stærk, og han vil høres. Saa taler han sjældnere, men klart og haardt, gerne med en haanende Bilklang. Og da han ret faar Ørenlyd, fastslaar han det fornemt diskrete som Kunstens Højdemaal.

Et race-medfødt Drag af Fanatisme og et Hang til at knibe Øjnene sammen og se enkelt — og snævert — for at se skarpt, trækker Fysiognomiets haarde Linjer op. Hvilken firkantet Forudindtagenhed er der ikke i de Bemærkninger, hvor han i „Nyt dansk Maanedsskrift“ skildrer Indtryk fra Paris:

. . . thi det er min Skæbne hver Gang jeg seer en katholsk Præst, at Tartuffetypen i en eller anden Afskygning strax dukker op for mit indre Øje, ligesom min Tanke, hver Gang jeg i en katholsk Kirke betragter Præsten og den omgivende Skare knælende Kvinder, øjeblikkelig ledes hen paa Giottos Billede i Louvresamlingen, hvor den hellige Franciscus fra Assisi fremstilles prædikende for Gæssene, der svare ham i Kor . . .

En overlegen Intelligens, forenet med denne fødte Uforstaaen, der i sig selv kan give stærk Overbevisning, og saa en stejl Oprigtighed, som i sit Princip ikke kender Hensyn og derfor dobbelt hader Hykleri, ja jævnlig søger det udæskende Paradoks — det

giver en Personlighed, som hurtigt skal træde frem i forreste Række. Den vil ikke uvilkaarligt vække Venskab, men vel en frygtblandet Respekt og en irriteret Modstand, der atter og atter tirret kan blive til Had.

Den, der saa hastigt og stærkt henleder Opmærksomheden paa sig, vil skabe et udpræget Genbillede i den offentlige Mening. Da Edvard Brandes først ret var bleven udskilt fra sin Broder, stod han som den kolde Hader og ufølsomme Bespotter. Men dette Billed, der jævnlig holdtes op for ham til Beskuelse, virkede vel igen æggende tilbage paa ham, drivende ham yderligere ud, hidsende ham trodsigere frem. I det Hele kunde det være interessant at undersøge, hvilket Produkt de fremtrædende Personligheder er af egen Virken og dens Aftryk i den offentlige Mening, i Publikums-Forventningen.

Nu blev den offentlige Mening unægtelig af særlig Magt under Modstanden mod den ny Tids Mænd. Om deres Eneberettigelse kunde Edv. Brandes efter sin Natur ikke nære Tvivl. Allerede den loyale, prøvende og vejende Holden-igen forekommer ham som stædig Forstokkethed. Men da Modstanden organiseredes af Aandens smaa Bestillingsmænd og Misunderne og de ganske Uforstaaendes Hob, gik Harmen ham over i Blodet med bitre Vædsker. Især da Venne-Frafaldene kom. De frafaldne blev for ham til fejge og Hyklere og Madstræbere alle til Hobe, ogsaa de, hvem deres Udvikling naturnødvendigt førte ad egne Veje — eller der blot ikke egnede sig til stram Eksercits. Og med sin praktiske Sans udviklede Dr. E. B. sig til en ivrig Partifører, som ud fra sin ikke alt for store Ærbødighed for Medmenneskers Særmeneringer — et Regnestykke kan jo dog kun have ét Facit — forlangte Retningen holdt og Feltraabet præcist.

Men stærkt væbnet som han stod, og stiv i sin Rustning, er man undertiden, gennem en krampagtig Voldsomhed, der ikke er Usikkerhed fremmed, bleven mindet om den anstrengte Tagen-Stilling ved hans første Fremtræden.

„Du tror mig saa kold og klog, Marie, og jeg er blot som den, der for ikke at blive forlegen gør mig overmodig“ — siger en af Dr. Brandes' Heltinder, som næsten alle i paafaldende Grad taler med deres Forfatters Tunge.

Da Gennembrudsmændene delte det aandelige Danmark imellem sig, tilkendtes Teatret Edvard Brandes. Han havde i Tilslutning til sine Sanskritstudiers Doktordisputats skrevet magert forstandige, religionsfilosofiske Artikler i „Nyt dansk Maanedsskrift“, men Skuespilkunsten var Midtpunktet for hans Interesse. I Brevene fra den Gang udnævnes han som den selvfølgelige til Direktør for det kongelige Teater. Han overtog sin Broders Kritikerpost ved „Illustreret Tidende“ og skrev dramaturgiske Tidsskrifts-Artikler.

Edv. Brandes' dramatiske Kritik, hvis danske Afstamning er at søge hos Baggesen og Goldschmidt, betegner en uomtvistelig Udvikling. Indenfor det nye System kanoniseres han som den, der har overført de moderne æstetiske Principper paa Teaterkritikken. Det lyder stateligt og er til en vis Grad rigtigt. Den naturlige Aarsagssammenhæng mellem Liv og Kunst, vi nu betragter som selvfølgelig Forudsætning, var da ikke almindelig bevidst. Sikker har han ogsaa i sine Skuespiller-Karakteristikker skrevet fine og dygtigt formede Skildringer med Livets og Kunstens uvilkaarlige Samvækst til Baggrund. Men hans Systematisering bliver jævnlig stram og anstrengt, hans Sammenstilling undertiden forbløffende, som naar han jævnfører Emil Poulsens Kunstnerpersonlighed med Vilhelm Bergsøes. Ja, hans æstetiske Udgangspunkter faar vi mellemstunder virkelig i den gale Hals. Husk f. Eks. fra „Det nittende Aarhundrede“ hans Udtalelse om Skuespilkunsten:

Den store Mængde er som et Barn, der ikke formaar at læse et poetisk Arbejde paa egen Haand og enten trænger til en Forelæser, der forstaar at foredrage med den rette Betonning, eller til en Kommentator, der ved at forklare Meningen oversat i andre Ord lærer den at læse selv: den behøver snart en Skuespiller, snart en litterær Kritiker. Thi disse Tvendes Opgaver ere ens, deres Virkemidler alene forskellige.

Og han fortsætter med den selvfølgelige eller besynderlige Forsikring, at Skuespilleren kun hæver sig til sand Kunstner, naar hans Fremstilling er en individuel Gengivelse af Digterens Værk. Da bliver han en Kunstner som Portrætmaleren, ellers er hans Virksomhed at ligne ved Fotografens. Et Øjeblik efter betegner han Skuespillerne som „talende Dramaturger“!

Edv. Brandes' Styrke er ikke det almindelige Udsyn, men Gennemførelsen af den uangribelige Enkelthed, som hans Kundskab beriger, hans skarpt samlende Blik fæstner, hans dybe Inter-

esse bærer og beaander. Hans udenvælts Slægtskab er til syvende og sidst mindre Ste. Beuve og Taine end Sarcey, hvem han ærligt beundrer og kendeligt paavirkes af. Han benytter ham jævnlig — paa ingen Maade ud over det forsvarlige — til sine Studier over fransk Skuespilkunst, der i personlig lagttagelsesværdi staar langt under hans Portrætmalerier af danske Scenekunstnere. Han har Berøringspunkter med Sarcey i den nøgterne Grundighed, i det solidt praktiske Syn, den sagligt forfarne Optagethed og en vis Borgerlighed, som jeg nærmere skal paapege, med dens Mistro til Lyrik og Udenoms-Aandrighed. Han mangler den brede Franskmands joviale Sundhed, men hæver sig over ham i nervøs Energi og knap artistisk Fasthed.

Brandes' store og afgørende Betydning for dansk Skuespilkunst ligger da i hans næsten en Menneskealder gennem førte Virksomhed som Dagblads-Kritiker. Her skyder han simpelthen Systemet tilbage og tager daglig og praktisk fat med en overlegen Kyndighed og støt Ihærdighed, der udvider og skærper Blikket for Teatrets Gerning og unægtelig højner Synet paa den ofte saa spøgefuldt behandlede „Recensents“ Rolle. De bedste af E. B.'s Teater-Artikler er ikke blot myndige Døgn-Indlæg men Kunst. En Skildring som den af Olaf Poulsens Harlekin i „De Usynlige“ rødmer ikke for stærk Ros — jeg kender intet Enkeltbillede hos hvem som helst af Udlandets første Dramaturger, der staar over den i fængslende og rammende Livfuldhed; faa naar den.

Han fanger ikke sovende denne Sprogets særtegnende Fynd. Han er ikke født Stilist. I Begyndelsen skriver han tungt og besværligt, selv langt senere kan hans Dansk lyde som slet oversat Fransk. Den Sprogets uvilkaarlige Vellyd, den milde Ranke-Vækst, som hjertetager hos Julius Lange eller Henrik Pontoppidan, er ham fremmed. Han bliver Skribent i Kraft af sin Intelligens og Vilje. Han sammentrænger, svejser, hamrer og skærper sit Dansk, til det hastigt faar Greb i Opmærksomheden, tvinger og fastholder ved sin rolige Logik eller sit sikre Smil, overbeviser — uden fortrolig at vinde og end mindre fortrylle. Derfor kan hans Sprog irritere ved et vist villet Snit, der virker udansk (eksempelvis hans Misbrug af Imperfektum en Tid lang — hans evindelige og tit urigtige Anvendelse af endda), og det kan gaa i Stykker for ham, saa der skal god Vilje til for at følge dets forskaarne Logik.

I den daglige Journalistik overtog Edv. Brandes efterhaanden den nye Litteraturs Petersnøgler. Som Parti-Organisator maatte han have Magt til at lukke og løse. Han har brugt den med Myndighed, oftest med Klogskab. Dette reelle, undertiden gnavne, tiere køligt vittige Klarblik har set gennem megen Dunst og blæret Hulhed. Han har kløgtigt set og sagt mange Rigtigheder, jævnlige med Fare for at overse det Rigtige. Overfor Modstanderne var han i Reglen oprigtig hadsk. Vennerne hjalp han villig med sin gode og stærke Pen. Den unge Litteratur, som kunde hverves, støttede han stedse, selv hvor han ikke forstod den.

Han er ofte bleven kaldt partisk forfalskende. Selv erklærede han ved den eneste Lejlighed, hvor han, udæsket af Dr. Vilh. Andersen, har udtalt sig om sin egen Virksomhed, at han „selvfølgelig mangen en Gang, naar Bogen eller Forfatteren behagede mig, har trukket Rosens Linjer skarpere og holdt Dadlen i Skyggen“, dog „aldrig for Gunst eller Gave“. Nu, Gunst er et elastisk Begreb. De Forfattere, der behagede ham, har han gjerne villet behage, hvad der for Partiets Skyld kunde være hensigtsmæssigt. De Bøger og Forfattere, der mishagede ham, er det gaet omvendt. Et og andet tiedes saa vidt muligt ihjel. Det var hans praktiske Natur imod at holde Kunst og Politik ude fra hinanden. Kunsten var jo med i Politik. „Politik er for mig Kultur, Fremskridt, Idebevægelse, hvad De vil. Jeg samler i det ene Ord den aandelige Brydning, Samfundet til enhver Tid rummer,“ siger Redaktør Aaløv i „Gyngende Grund“.

Hans medfødte Oprigtighed har i denne Udviklingstid holdt ham fra at rose, hvad han inderst inde mente Dadel værd, og slaa det ned, han fandt talentfuldt. Syntes det til Tider saa, skal det huskes, at hans Kunst-Modtagelighed har sin bestemte Begrænsning. Enfoldets Renhed, det mildt nynnende og barnligt smilende, vort særligt danske Lune har han vanskeligt ved at opfatte, — de blide Bøgelinjer gaar hans retlinjede og lidt kantede Sans forbi. Men man kan ikke sige, at den lyver om Farverne, som svigtes af Farvernes Sans.

Men er der til Tider bleven taget haardt paa ham og hans Venner, skal det dog understreges, at han noget ved sin Kritik, men mere ved sine Følgesvendes smaa Notitser og Forbigaaelser i det Blad, der stod til hans Tjeneste, har udviklet og oprettholdt den Krigs-Moral, der i det kulturelle Arbejde forgrover og

forgifter, — han har herhjemme været typisk Repræsentant for og Bærer af den stiveste Aands-Militarisme.

Kritik og Kampstyrke, som hærdes og skærpes saa stærkt frem, skaffer ikke hans Personlighed det fulde Udtryk. I hans Skuespil fra disse Aar tegner sig en anden Brandes end Partiføreren og Kritikeren. De udgives mellem 1881 og 91, fra Forfatterens 34. til 44. Aar, altsaa i det Ti-Aar omtrent, hvor i Reglen den bedste Manddomsgerning gøres. Først gennem dem faar vi hans Billede helt og levende.

Straks vinder de dog ikke Fuldprægning. „Lægemidler“ har Homøopatens Omvendelse til Afslutning efter de indregistrerede Teatermønstre, flere af Personerne er rigtig gode Vaudeville-Bekendte; hvert Øjeblik taler de marschfast Bogstil. „Gyngende Grund“ er allerede kraftigere personlig farvet, men staar usikkert i Stil, slingrende i Replikskiftet, spækket med politiske Diskussioner, der ikke angaar de personlige Sammenstød (Forfatteren mærker mellem Stjerner, hvad der kan udelades ved Opførelsen) og Skuespillet byder tilsidst paa en mildt sukret Udgang, hvor den radikale Redaktør faar Haab om Datteren, da det slaar fejl med Moderen. Først i „Et Besøg“ sluttes Formen sig fast om det udviklede Livstilsfælde. „Et Brud“ og „Udenfor Loven“ betegner Dybdevæksten af den Stemning, som i ringere eller rigere Grad farver disse Skuespil.

Stemningen er Resignation. Livets lette Sejre tilfalder Humbugdyrkerne, som honnette Folk besmittes ved at have Forhold til og ikke magter at besejre. En Stund kan Tilværelsen ligge sollys og aaben, saa bryder Ulykken ind som Gængældelse for en Overtrædelse, der var Blodets og Omstændighedernes Værk, eller blot som et Tilfælde, vi Mennesker ikke har Styrke til at bære. Altid er det de fornemste og bedste, der sidder tilbage, triste, med Livets vanskelige Værk brudt sønder mellem deres Hænder. Pengenes Overmagt, Samfundshykleriets Forbund, Følelselivets faste Baand og sejge Fordomme gør selv det frit villende Menneske ufrit. Det er Livets Lov, og Loven er stærkest. Men Livet er graat under Loven.

Denne Livets Lov har tydelig nok intet Slægtskab med den dybe og blodige Tilværelsens Nemesis, som hos Goethe klinger i den gamle Harpespillers Sang. Den har ikke Fællesmaal med

Livsbeskheden hos „Prædikeren“ saa lidt som de store Tragikeres. Den er i sit Væsen nærmere beset det hverdagslige Samfund og Borgerskabets lille Lov. Men kun den Lov har i sidste Instans Magt, som vi selv bærer i vore Hjerter. Er da Dr. Edvard Brandes oprindelig nogen ret borgerlig Natur? Flygtig betragtet, ikke.

Dog lad os se —

Rent iagttagelsesmæssigt er det københavnske Borgerskab hans Milieu, det eneste hvor han føler sig hjemme. Det velstaaende Grossererhus, Strandvejs-Landstedet, det halvfattige Embedsmands-Hjem . . . det er den Luft, han kender. Til Tider kan hans Skildrings-Kreds synes saa uforanderlig som et Teaters evindelige Stuedekoration, hvor der kun flyttes lidt om paa Møblerne. I „Et Besøg“, der foregaar paa Landet, vejres ikke en Luftning fra Avlsbygning eller Marker — i Virkeligheden en lidt fjernere Strandvejsvilla. Hvor han, hvad yderst sjældent sker, skildrer Figurer hentede andetsteds fra, som nu i „Vera“ eller „Haardt imod Haardt“, aner han aabenbart ikke, hvordan Ordene falder dem i Munden.

Hans Idealer — Ordet lyder for stort og bruges ikke gerne i det borgerlige Livs Forstandighed. Men hans fornuftigt tilsigtede Normal-Maal er en økonomisk betrygget, uafhængig Tilværelse med personligt Alburum og rigelig Adgang til de haandgribelige Samfunds-Nydelser — med alle moderne Bekvemmeligheder. Hans Ulykkes-Billede er modsat at skulle leve i Usikkerhed med Pinagtighederne, Kniberiet og al den forpligtende Smaalighed, som en velhavende Bourgeois mest af alt afskyer, fordi hans Higen ikke kender højere Maal, og fordi han har set, maaske oplevet den Slags. Dette Livssyn gaar igen hos hans Personer, ogsaa hos dem, der øjensynlig staar Forfatterens egne Fornemmelser nærmest. Visse af deres Ytringer — eksempelvis om det ønskelige i at bo i eget Hus — genfinder man i Avisartikler af ham. Den ømskindede Frygt for Udkommet og Hverdags-Vrøvlet er det uangrebne Ledemotiv i flere af Skuespillene.

Selv den Udlængsel, der mærkes i et Par af Skuespillene, er paa ingen Maade uborgerlig: den drager Folk til Rivieraen, naar Eftervinteren bliver for kedsommelig herhjemme. Sandt nok, Kapitajn Gerhard agter sig til Afrika, men han kommer der jo heller ikke. Og mon det teoretiske Afrika, han agter sig til paa Udforskning sammen med Helene, ikke skulde ligge lidt mere i Nærheden?

Dr. Brandes er netop nøgtern som selve Borgerligheden. Hans Ros lyder forstandig og brav. Hans Udtryk for Kærlighed bliver Behaget ved at tale med en, som er god og smuk, ved at stryge med Haand over Haand eller se den andens vederkvægende Smil. Kun en enkelt Gang stiger Udtrykket til det ekstatiske „uden dig maa jeg dø“, men inderst nærer han selvfølgelig ingen Tvivl om, at hans Kærlighed ej er dræbende. Den er i sit Væsen epikuræisk, mest legemlig, aldrig sjælfuldt beruset eller lyrisk stormende; dens Udtryk kan lyde receptmæssig, men ogsaa fint og kønt i sin dæmpede Ro. Han er mistænksom overfor de luftige som overfor de store Ord, forsigtig. I sit Hjemlivs-Begreb maaske endda ikke usnærpet — den forstandige Højesteretssagfører Gerner i „Kærlighed“ finder det paa en særdeles indtrængende Maade upassende for unge Piger saavel at løbe paa Skøjter som at gaa paa Karneval.

Selvfølgelig er Dr. Brandes ingen Bedsteborger, næppe en Gang en god Borger. Men de borgerlige Instinkter præger ham. Sammenstil ham forsøgsvis med Bohemen, den ideelt optagne Videnskabsmand, Natur-Dyrkeren, Folke-Idealisten — en Række af Aandsformer, han paa en eller anden Maade kunde strejfe, og man vil stadig se Grænsen dragen gennem hans praktiske, køligt afvejende, individuelt reservede Borgerlighed, som saa ofte hører til hans Races stærkeste og paalideligste Egenskaber. Han er ganske vist den yderste Individualisme, længst til venstre, i denne *juste-milieu* Københavner-Prægning. Han tegner den, kæmper med den, irriteres af den, skælder den undertiden, — netop fordi han selv har den i Kroppen, selv er Kød af dens Kød, Blod af dens Blod.

Hvilken kunstnerisk Livskraft ejer nu disse Skuespil? Hvor længe vil de leve? Spørgsmaalet er altid vanskeligt — og paa en vis Maade lige saa nyttigt som det ligelydende Spørgsmaal, Børn stiller Kukkeren ved Sommertide. Hvor længe lever Litteratur vel overhovedet? Men han er af Venne-Ros bleven hævet saa højt, og af Modstander-Kritik hudflettet saa overlegent, at vi ikke kan komme uden om denne Side af Sagen.

Kunde vi regne med Udlandets Dom, vilde det Hele være lige til. Hans Skuespil har vakt ringe Interesse udenfor Landets Grænser, — hvor de ikke netop er bleven tagne under Armene af Reassurancens Nabo-Storheder. I Frankrig skrev Kritikkens Bed-

stemænd, at det dog virkelig ikke kom dem ved. Det kunde de i Forvejen. Det var jo bare Dumas med en Tilsætning af George Sands snarere end af Ibsens Individualisme. Hvilket er skarpsindigt iagttaget. Det er Dumas og George Sand — men paa en anden Maade.

Scenen er paa anden Vis „Udland“ — som den daarlige Leder for fastslaaede Domme den er. Den viser os reelt og paatageligt, hvad der er i et Skuespil, hvor megen selvstændig Holdning det ejer, hvor dybt det skildrer og personligt det griber. Uheldigvis opførte Nationalscenen af disse Skuespil kun de to første og svageste, „Løgemidler“ og „Gyngende Grund“, med fem og ti ikke særdeles remarkable Spilleaftener, og saa „Kærlighed“ (otte Opførelser), som er skrevet med en vis haandfast Sikkerhed og vittigt, men ikke stærkt personligt og den Gang vistnok var det kongelige Teater-Publikum for krydret en Kost. Ellers hed det: Hus forbi. „Overmagt“, der almindelig regnedes for det kraftigste Teaterstykke, spilledes først i denne Sæson paa Folke-teatret — under haandgribelig Kedsomhed hos det velsindede Publikum. Just dets meget Teater kom en Snes Aar for sent. Tilbage blev Fornøjelsen over det rappe, lidt simpelt rare Pige-barn Josefine, der ikke nænner at sige nej, naar saadan et Mand-folk staar og frier til hende — hun er i det mindste en vel tegnet Teaterfigur — og saa Konnis ejendommelige Kulturtype med hendes illusionsløse, hedt krævende Forelskelse.

Men dernæst har Dagmarteatret vist os „En Forlovelse“ og „Udenfor Loven“. Virkningen var her betydeligere. Saa enkel Handlingen er i „En Forlovelse“ og saa lidet betydende den unge Mand, der har Hovedpladsen i det, stod Skuespillet dog med fin og fast Tegning, en egen graa, vederhæftig Virkelighedens Magt. „Under Loven“ fængslede ogsaa paa Scenen som det personligt grebne Skuespil det er, — men den tunge Resignations Tone, det virker med, fik her ikke rigtig Klang. Forfatteren spiller for megen Kraft paa de spodske Skildringer af Side-Figurerne, saa han ikke faar Tid til at vise os Mandens Kærlighed til sin Datter. Maaske har han ikke magtet det, maaske har han betragtet det som overflødigt. Virkelig er Kærlighed til Barnet en elementær og oftest virksom Følelse; men den behøver ikke at være afgørende. Og ser vi ham ikke sjælsbunden i dette Forhold, føler vi ikke, at han maatte handle som han gør, saa bliver hans Opgiven af Helene, der har ofret ham alt, kun et fejgt Forræderi. Han bliver

en Pjalt. Ti nægtes kan det jo ikke, at Scenen i Hovedsagen gav Hustruen Ret. Hun har skænket ham sin Kærlighed, og hun byder ham den stadig lige god og trofast. Nu, Følelsernes Ret og Pligt lader sig ikke saadan gøre op efter justeret Maal og Vægt. Men han agerer stadig den kærlige Ægteemand, samtidig med at han staar i Forhold til hendes bedste Veninde. Det ser ikke rigtig renligt ud; man fortænker ikke Konen i, at hun ikke viser den elskværdigste Blidhed.

Først Opførelsen viser dette. En dramatisk Forfatter skal selvfølgelig se sine Arbejder opførte; kun derved vinder han fuld Frihed og Naturlighedens uvilkaarlige Styrke. Teatret lukkede sig for hurtigt for Brandes; da hans Autoritet siden slog Porten paa Gab, var han ikke i Lære-Alder længer. Nu maa man for hver Opførelse af disse første Skuespil bittert beklage det Snæversyn og den skyklappede Uforstand, der lukkede ham ude fra den Skueplads, hvor han først og fremmest af Realismens Gennembruds-Mænd havde Hjemsteds-Ret.

Sikkert var han ikke ene om Teatret. Der er endda ved samme Tid herhjemme skrevet bedre Teaterstykker, muntre og anderledes træfsikre. Men den aandelige Indsats i Dr. Brandes' Skuespil er større, Mandssindet dybere, Luften ligesom stærkere. Det er ikke det, at han sætter Problemerne under Debat. Disse intellektuelle Problemer og Debatter kan være fortryllende i en Avis eller Rigsdag — mere end i Kunsten. Her er det Livstilfældet, Menneskefølelsen, der kommer os ved.

Tag „Et Besøg“. Det er bleven os sagt, at det behandler Spørgsmaalet om Mandens Ret til paa Kønssædelighedens Omraade at stille de strengeste Fordringer til Kvinden og de lempe- ligste til sig selv. Og der tilføjedes, at Skuespillet forkaster denne Ret. Det vilde ikke være ringe i et Skuespil paa to smaa Akter. I Virkeligheden griber det ikke stærkt ned i dette omfattende Problem, saa sandt som Florizel kun søger at undskyldte sig, og han hurtig gør Spørgsmaalet til en Følelssag, som det ikke nytter at ræsonnere over. „Et Besøg“ fængsler just som Livstilfælde, samlet og fortættet med gnistrende dramatisk Spændkraft. Derved bliver Skuespillet saa livfuldt, skønt Florizel, der er nydelig tegnet, fuld af perlende Livsmod, kun ses i en enkelt Belysning, og han i sin dovne Nyden ikke vedkommer os stort, hvad der giver betænkelig fladt Perspektiv.

Problemet betyder i Brandes' Skuespil netop saa meget, at

det fører os ind i Tidens Luft, med dens særlige Liv og urolige Aandedræt. Hvad er det, der bliver Betydningen af „Et Besøg“? Næppe Spørgsmaalet om den verdenskløge Faders Ret til og Kamp for sin Datter, som drages fra ham af en ulden og ubekymret Teolog. Der føres egentlig ingen Kamp, skønt den vel ikke var uden Haab, og Retten kan være tvivlsom, al den Stund han aldrig har søgt at knytte hende nær til sig. Men saa lavmælt det falder i sin Tone, saa ægte er det i sin Følelse, saa livspaalideligt i sin korte Brydning og trætte Opgiven. Disse Mennesker staa saa vederhæftigt til hverandre, ikke meget frit og levende belyst, men stemningsfint og alvorligt — i Hjemkomstens Smil og Mødets Uro, den voksende Spænding og Forbitrelse, saa Resignationen og den afgørende Gliden fra hinanden, der er det endelige Brud.

Netop dette er det blivende værdifulde i disse Skuespil. De vil give os Livets Problemer; de giver os Livets Tone og Alvor, saadan som Edv. Brandes har følt den. De fører deres Tids Tale, saadan som Forf. har hørt den, med halvt udsagte Ord og megen underforstaaet Stemning, tydeligere og vittigere vel end almindeligt i det Borgerskab, de skildrer, men med dets Nervøsitet og Utilfredshed, dets Livsbegær og Resignation — uforbeholdent gengivet af en stift oprigtig lagttager.

Lad ogsaa den bitre, halvt smertelige, halvt spodske Resignation en Tid være kunstnerisk frugtbar, i Længden leves der vel ikke ærligt paa den. Enten vokser man positivt ind i de Livsforhold, man strider med, eller man skærer Forviklingerne over. Dr. Brandes brød ud, opgav sit Sæde i Rigsdagen, rejste bort.

Ogsaa kunstnerisk forlod han den By og det Land, hvor han hørte hjemme. Den fødte Realist og Nutidsskildrer giver sig i „Daarernes Formynder“, „Asgerd“, „Muhammed“ og „Hos Sigbrit“ i Lag med det pastiche-farvede eller historiske Skuespil. „Daarernes Formynder“ er mest i Slægt med de foregaaende Arbejder. Men det lille Rokoko-Spil paa Cytheres Ø, hvor Bedrag og Selvskuffelse kaster dem i Armene paa hinanden, som daarligst hører sammen, kendes bedskere i Tonen. Den erfarne Greve, der taler som en formummet Dr. Brandes, siger: „Naar man bliver ældre og har set mange Tings Forgængelighed, falder det vanske-

ligt at bevare Troen og Illusionen: nyttige er faa, hæderlige færre, uselviske færrest; og da Begreberne ikke eksisterer udenfor Menneskene, tror man til Slutning hverken paa Nytte, Hæderlighed eller Godhed.* Og da Beatrice, der med de samme Ord som Datteren i „Et Brud“ mener at „tro paa noget, maa man“, spørger ham, hvor man da kan leve i al den Usselhed, lyder Svaret: Maaske er det Grund nok, at man overhovedet eksisterer, og at man har Visshed om denne Tilværelses Ophør. Man behøver ikke at haste, naar man er sikker paa at naa Maalet.

Saa søger Brandes fremmed Luft i „Asgerd“s Skildringer fra Island ved Kristnings-Tiden, der byder ham Berøringspunkter gennem den kantet fyndige Knapthed. De historiske Studier, der danner Baggrunden, er tilforladelige, den gammelislandske Karakter sikkert efterlignet, det Hele uden dybere Interesse. Asgerd selv, der styrer Handlingen, som man flytter Brikker i et Skakspil, bliver os hjertens led ved sin desperate Uvilje mod det Hjem, der er hendes. Der er noget mandig-smukt i Venskabet mellem den vise Flose og den vege Sæmund. Men til syvende og sidst er Brandes' Livsmistro væsensforskellig fra Sagaernes Livs-Alvor, der kan hæve sig til saa høj og streng en Renhed.

Og hvilket sælsomt Indfald af saa ortodoks en Tvivler-Hjerne at ville skildre disse religiøse Gærings-Tider. Hvorledes skulde han kunne male os netop det, der er Kærnen i al Religion — Begejstringen, den sværmørske Higen, Mystikken? I det islandske Drama karikeres den grove og plumpe Kristendomshandel med tydelig Hensigt. Muhammed i det følgende Skuespil er en lysten og narret Hanrej, hvad der maaske lod sig tænke, og lille . . . for lille til at være Muhammed.

Troværdigere magter Brandes et lille Historiebillede som „Hos Sigbrit“, hvor han kan forlene den kloge Hollænderinde med sin egen rolige Logik, mens hun fast og snildt smedder sin Datters Skæbne til Prinsens. Livskimen i Skuespillet er dog vel den drilende Idé at vise den blide og skræmte Due som et muntert Pige-barn, hvis Livslyst med Glæde tager imod den prinselige Elskov.

„Asgerd“ var bleven opført paa det kgl. Teater uden Held. Nu søgte Brandes tilbage til den Samtid, som i sin Haandgribelighed ret egentlig laa ham paa Sinde, og da Scenen ikke stod ham aaben, valgte han Romanens Ramme. Helt ny var Formen ham ikke. Han havde i 1889 udgivet „En Politiker“ med saa uforstaaende en Berg-Karikatur, at den belyste Forfatteren mere

end Folkeføreren og med mildest talt kraftige Billeder af Borgerskabets Liv i vor By. Det var en forgrovet Brandesk Journalistik, som Vennerne rystede paa Hovedet af og erklærede for en Succes. Han forfulgte først nu Succes'en med „Lykkens Blændværk“ og „Det unge Blod“.

Kunstnerisk set vil det være nok at betegne dem som den besynderlige Fejltagelse, de er. Saa klog og vittig en Ræsonnør og Debattør, saa stram og benet bliver Brandes som Fortæller, uden ny Iagttagelse, uden Friskhed og uden Ynde. De er ridsede op med plump Tydelighed, med knyttet Haand. Men man glemmer dem ikke. „Lykkens Blændværk“, det er Historien om Menneskene, der i forblindet Jagen efter Lykken, oftest i utøjlet Brunst, lyver, nedværdiges, ødelægger og ødelægges. Saa med ét faar Samfundet Skylden for det Hele, og en Gadebetjent erholder en afskyelig Roman-Dolk i Ryggen.

Der er i disse Bøger ikke Blomst eller Sang, ikke et Livets Solglimt, ikke Mindevemod eller Kunstglæde. En livsvarig Tugt-husfange kunde ikke have skrevet dem mere trøstesløs falske. I „Det unge Blod“ findes ikke en Gang den Harme, som giver „Lykkens Blændværk“ en vis Rejsning. Den unge Mand, der vender hjem og ser Livet herhjemme, omtrent som Dr. Brandes ellers, tegnes uden Ironi og uden Skuldertræk, nærmest med rolig Velvilje. Han gaar fra hidsigere til flygtigere Forelskelse, som udmales dvælende, indtil han med tilfreds Mæthed slaar sig til Ro med Stuepigen hjemme, som hans Moder udleverer til ham. Livet leve!

Et Straffelovs-Sagsanlæg friede Dr. Edvard Brandes fra den Protest, som forberedtes med Fejdebrevs-Fynd fra frisindede Mænd, der paa dette Tidspunkt saa' ham som en Aandsfrihed truende Fare.

Edv. Brandes skriver omtrent ved denne Tid et lille Skuespil, som ikke vækker synderlig Opmærksomhed, skønt det giver et interessant Indblik i hans Sjælstilstand. Det er „Peter og Poul“ (1898), offentliggjort i Samlingen „Smaa Skuespil“. Her taler en gammel Mand, der nu i den kummerlige Alderdom sidder som Livets kloge Tilskuer, med en Yngling, der i luerødt Begær higer frem mod Livet: det lyder som en ikke længer ung Mand, der søger Livets Resultat i Samtale med sin egen Ungdom.

Ungdommen siger: Jeg hides op af Lyset, Musikken, Parfumen, Kvinderne! Nede fra Gulvet (han kommer fra Teatret) stiger der en sød Em op imod mig — jeg vil blændes og beruses. Jeg vil eje det kosteligste — jeg vil nyde alt det . . . Men jeg plages af en anden Lyst, en, der sidder i mit Hjerte og min Forstand: den at skabe gode Ting for andre Mennesker, Frihed, Lykke, Varme, Sundhed!

Og den Gamle svarer omtrent saaledes: Jeg kender det. Jeg troede paa det alt sammen: Frihed, Lighed og Broderskab — hele den tyrkiske Musik. Jojo, jeg sparede mig ikke. — Saa snød Brødrene mig: jeg ene troede paa Broderskabet. De tog mine Penge, min Indflydelse, mit Arbejde — og brugte det alt sammen til at skaffe sig en god Plads paa Flæsket midt i Sol-skinnet . . .

Der gives paa Jorden ikke et Menneske, hvem du skylder en Times Hjælp — hvis du ikke føler dig pligtig . . . Grib da til — tag de Verdens Goder, du kan faa! Frisk op! Nyd alle Jordens Frugter, hersk over alt Jordens Fæ!

Der er langt fra de første Skuespils dæmpet rolige Resignation til Beskheden her og i „Daarernes Formynder“. Brandes er brudt ud fra den Borgerlighed, som var hans Væsens Kærne og Værn. Men han har den jo i Blodet, hæver sig ikke til de store og ensomme Aanders uselviske Smerte. Han bliver uden Ligevægt. Han føler sig tom og narret. De andre skaffede sig Plads paa Flæsket midt i Sol-skinnet. Hvorfor tro paa Nytte, Hæderlighed eller Godhed? Men Skylden er dette ormstukne og hykleriske Samfunds. En Kniv i Ryggen paa Betjenten!

Men naar det Hele saaledes taber Mening, bliver Lyst og Last, Overmagt og Raahed altsammen, uden Fremskridt og uden Haab, frister det uvilkaarlig at skyde Genvej til Herredømmet over alt Jordens Fæ. Havde Edv. Brandes, som forlængst var vendt tilbage til sin Førerstilling, tidligere haft Vanskelighed ved i sin Kritik at holde Kunst og Politik ude fra hinanden, saa blev det nu Politik alt til Hobe — jævnlig paa Trods af Kunst. Han, der havde været Teatrets kyndige og strenge Vogter, optraadte nu som den velvillige Beskytter af saa hult Komediante-Væsen, som dansk Teater nogen Tid har kendt. Han, der havde viet Holbergs Scene den inderligste Interesse, blev nu dens uforsonlige Modstander — og foretrak „Ambrosius“ andetsteds. Da der viste sig Mulighed for at skabe Nationalteatret en Talescene, som han i sin Tid selv

havde arbejdet for, satte han al sin Autoritet ind paa at slaa den Sag overende. De Folk skulde ikke have et Teater til!

Det er i frisk Minde, hvilken burlesk og pinlig Afslutning dette bedrøvelige Kapitel af den Edv. Brandes'ke Førerkronike tog. Da denne kloge og køligt nøgterne Mand i Desperation havde ladet sig drive til Duel med en ung Skuespiller, som han først havde erklæret for ude af Stand til at fornærme sig, forlod han dermed den Teaterkritik, som længe havde været ham til saa stor en Ære . . . Vilde Goldschmidt ikke her have anet en hævnende Nemesis, der rev ham Fører-Distinktionerne af Skulderen?

Med „Primadonna“ genoptager Brandes sin Virksomhed som dramatisk Forfatter. Komедien er et nydelig tænkt og magert udført Stykke Teater omkring en Primadonna, der er udrustet med saa vittige og kløgtige Replikker og en Overlegenhed, som Dr. Brandes sikkert selv vilde have brilleret med i disse Situationer, hvis han havde været den skønne Frøken Lili . . . Men han er jo ikke hende.

Det følgende Skuespil, „Udenfor Loven“ er anderledes personlig værdifuldt. Her byder Forfatteren os den karakterfulde og tørre Type paa den graa Romantik, der krystalliserer sig som Resultatet af Stemningerne efter Bruddet og Rejsen. Udenværkerne er det velhavende borgerlige Hjem (Teatrets fine Stue), Faderen, Moderen, den familiesnobbende Svoger, den eddikesøde Tante osv. med eller uden Navne, men uden Antydning af, hvem disse Folk er, hvorledes Livet har præget dem og bestemt deres Samliv. Det er Teater-Rekvisitter, som stilles op om de ideelle Hovedfigurer, den frigjorte unge Kvinde og Kunstneren, der kaldes Komponist. Alt det udenoms, som er den unge Piges Oprør mod Familien, da den vil tvinge hende til at opgive sin kompromitterende Ven, og tilsidst hendes Opgør med den — i skematiske to og to-Samtaler — er Regissør-Arbejde med tydelige Mindelser om Sudermanns „Hjemmet“. Alene de tos Samtaler fængsler.

Jeg ødelægger dit Rygte, siger han. Vi kan ikke ses mere. Jeg kan nu svinde bort fra din Synskreds. Hvis du rejser med mig, har du kun mig og — uden mig vil du være fuldkommen alene — midt i Menneskevrimlen, hvor tusind Forholds- og Sam-

holds-Traade slynger sig mellem Mænd og Kvinder: ganske ene og forholdsløs.

Uden dig? spørger hun forfærdet — forladt af dig! — Du vil skræmme mig?

Og han svarer: Jeg er svagere med dig end uden dig. Hvad tror du, jeg tager Hensyn til her i Verden uden min Vilje og min Forstand? Jeg er gift og har et Barn, som jeg holder af, men min Skæbne vil jeg raade selv. Den gyldne, skønne Frihed, uden hvilken alt Menneskeliv er Skam og Pine og Usseldom, opgiver jeg ikke. Hvorfor skulde jeg lade mig binde af ét Baand, naar jeg forlængst har sprængt alle de andre. Jeg kunde lige saa gerne leve af raadden Føde som leve paa en død Følelse. Leve paa Lig!

Vil du nu forlade alt og alle for at drage alene ud med mig? Hvorlænge? spørger hun ... Saalænge vi elsker hinanden ... Men der har været andre før mig? ... Ja — men jeg husker det ikke. Jeg véd det som mit Livs Historie — men jeg husker ikke de Kvinder, der færdedes i mit Liv. Jeg har glemt dem, som om de aldrig havde eksisteret ... Og du vil glemme mig? spørger hun videre. — Jeg vil være lykkelig sammen med dig, saa længe du skænker mig de to Ting, jeg kræver af den Kvinde, der holder af mig: Vederkvægelse og Forstaaelse.

Saa fuldkomment trøsterig er hans Tale. Pompøs er hans Pascha-Rolle. Til Hjemmets Afhængighed vil hun nu ikke tilbage ... „Giv mig saa de Maaneder, de Uger, du kan ofre paa mig — og kast mig saa bort, naar min Tid er omme.“ For at fuldkomme Bruddet, inden hun drager til Elskovsland, gaar hun hjem — med Hjertet pint af Tanken om, hvorledes de ulykkelige Forældre vil sidde alene derhjemme ved Kortene de lange Aftener og se hinanden ældes, tvingende sig til Smil og Passiar, indtil Kortene falder dem ud af Hænderne og Smilet svinder og Talen standser, og de sidder aldeles ubevægeligt, som var de døde.

Dette er da den graa Romantiks Formel. Under Loven er Livet snævert og trist. Men med Bruddets Nag og Tvivlens Døds-kulde gribes Lykken udenfor Loven. I sig selv synes den saa hjertens haabløs, at den ligesom forsvarer Lovens Værd.

Med samme urolige, tørt overhede Grundstemning virker „Vera“. Som Skuespil er det stærkere farvet, mere endnu romanagtigt end romantisk. Desværre er selve den dejlige Fru Vera, der træt og forpint vanker rundt i sit Selskabsburs gyldne Lykke, indtil hun foretager en overraskende Saltomortale ned i Favnen

paa en Berider og til en lige saa pirrende Afslutning kaster sig foran et frembrusende Tog, os saa inderligt uvedkommende. Hun hører til Skuldertrækkets haabløse Slægter. Sammenlign hende med den ligeledes livsfornægtende Hedda Gabler, og man vil blive slaaet af, hvor anderledes rig denne er i sin Styrke, sin Livstrang, sit Racemod. Og — hvad der er det afgørende — Vera er lige saa lidt levende i sit eget Kvindeliv som Primadonnaen Lili eller hvem ellers af de fritstaaende Kvindeskikkelser, Dr. Brandes har skabt i sit Billede. Hør blot, hvorledes hun taler i sit Livs afgørende Øjeblik. Hendes Mand véd, hvad der er sket. Hun forklarer ham nu hvorfor i et ordrigt Foredrag, hvor det blandt andet hedder:

Og saa — i Vildskab og Fortvivlelse — da jeg havde set den Mand derinde i Gøglet, mens Musikken larmede, Pisken knaldede og Hestene galoperede; og Pailletterne skinnede paa hans silkekledte Krop og der var en Os af Stald og Parfume, af Mennesker og Dyr i det kvalme Rum osv.

Ikke sandt, her hvor det er Alvor, hvor det gaar paa Livet løs, vil Fru Vera stille sig op og prædike dette maleriske Stykke Cirkus-Anmeldelse!

Med „Det unge Blod“s Stuepige naaede vi den Brandes'ke Realisme i en Stunds tilfredse Mæthed. Med „Vera“ er den graa Romantik, det golde Livsbegærs Nihilisme kommen til sit Yderpunkt . . .

Efter den trøstesløse Selskabs-Skildring giver Edv. Brandes os nu til aller sidst sit Folkelivsbillede „Haardt mod haardt“, det eneste i hans hele Forfatterskab. Imidlertid vilde det være ubilligt at tro, at han selv lægger nogensomhelst Vægt paa dette flygtigt sammenstykkede Pensionats-Interiør. Ellers kunde der, for helt at se bort fra de psykologiske Kortslutninger og de folkesproglige Fund være Anledning til økonomisk Undersøgelse af, hvorledes en Familie med Pensionærer, som ikke betaler, lever af Sønnens 40 Kroner om Ugen, saa der endda bliver Raad til kronisk Værtshus-Fuldskab for Faderen, Aftenselskab med Vin og kontante Penge tilovers baade hist og her . . . Nu, det er et Folkeskuespil, et Succes-Stykke med Tagkammer-Erotik og Næveslag og Mid-sommervise og Brændevinsfusel til et rivkrast Allehaande.

Man kan med nogen Undren spørge sig selv, hvor det kan være, at en Forfatter af Dr. Edvard Brandes' Intelligens og Klarsyn aldrig har naaet at forme et uvilkaarligt levende og virkende

Skuespil — aldrig kan naa den Succes, han dog adskillige Gange har sat meget eller alt ind paa. Han er dog Dramatiker, saa sandt som han sikrest skildrer i Replikker, bedst og øjensynlig lettest former gennem Scenernes Sammenknytning og Brydning. Har han dog ikke Kærlighed til Teatret, Kyndighed, Vid, alt hvad man vil? . . .

Maaske vil man svare, at han ikke er Digter, maaske, men det afgør kun ikke Sagen. Udmærkede Digtere har tit netop ikke fundet Fodfæste paa Scenen, — og mon Gustav Esmann er Digter? Han har dog lettelig vundet, hvad Dr. Brandes en Menneskealder kæmpede hen imod — forgæves. Sagen er vel den simple, at denne Forfatters Evne er ræsonnerende, logisk tænkende og dømmende, ikke mangfoldigt anende og erindrende — at hans Fantasi ikke er plastisk formende og genskabende.

Han tegner skarpt og fast og farvelægger sikkert, men skematisk; hans Skuespil er, under ét sete, dramatiseret og illustreret Ræsonnement uden dybere Opfattelse af Livets bølgende dramatiske Vekselspil . . . Den Grundsynets Mod sætning og Brydning, som kan give os et saa gennemgribende forskelligt Blik paa en Sag, efter som vi taler med to lige sandfærdige Mænd, der hver er midt i deres Luftkreds af Ideer, Sympatier, Motiver. Den Rettens Forskydning — efter Rettens Hævden eller Misbrug -- der næsten umærkeligt kan flytte den moralske Overlegenhed, ligesom Luftens Højtryk skifter. Og Personlighedens skiftende Værdi, der er afhængig af sit Sammenspil med Omgivelserne, afhængig af de ydre Forhold. Hvilket evigt Drama bliver Livet ikke, medens det skyller Mænd til Magt og Mænd fra Gerning, uafslædig forandrende deres Samfunds-Værdi og Samfunds-Interesse, uden at deres egen Bevidsthed rigtig kan følge med i, at „jeg er ikke jeg“. Edv. Brandes, hvis Personligheds Særpræg og Vilje netop bygger paa, at jeg er jeg, vil have vanskeligt ved at føle denne Relativitet, som gør Livet vanskeligere og rigere.

Grundsynet paa hans dramatiske Evne er da koncist sammennættet i det Udtryk af ham selv (Fortalen til „Holberg og hans Scene“), at Komædie er levende Logik, kun at det undertiden har knebet med Adjektivet. Saa fast er denne Hjerne, at den ikke vil og ikke kan slippe sit ubetingede Herredømme. Men Kunstens Jordbund er en anden, hvor Erindringerne og lagttagelserne lever videre, forenende sig og skabende en egen Fantasiens Verden, et frugtbart Kaos, hvoraf Kunstværket fødes til Live.

En Brandes-Première er noget af en københavnsk Begivenhed. I Parket og Loger ses det radikale Borgerskabs kendte Ansigter, Kredens Berømtheder, forfarne Mænd og smykkede Damer ... Folk med Magt og afhængige Folk. Stemningen føles straks sikker. Anslaget er fast, Udviklingen klar. Det er, som man hører en Taler, der véd, hvad han vil sige. Og Tilhørerne véd det. Man modtager de sikkert beregnede Ord, smiler af Vittighederne. Ingen urolig Forventning, ingen uvilkaarlig Lytten-til eller Overraskelsens Befrielse. Maaske kølner det efterhaanden, de unge Mennesker ser langt til hinanden. Saa er der et og andet, som skurrer. Der hysses lidt, men Bifaldet følger taktfast. I Mellemaakten konverseres der: Synes De om det? — Naa, — jeg klapper; det maa man jo. Tilslidst fremkaldes, under spredt men energisk Applaus, det store Blads endnu mægtige Redaktør.

Har han sejret? Der blev jo klappet ... Men har han sejret i sit Livs store Drama, fra den Tid, da han sky og livstørstende, skeptisk og overbevist, med de mange Muligheder i sig paatog sig sin Rolle, til han her, under taktfast Bifald, viser sig i sin fornemme Fremmedloge.

Det er i hvert Tilfælde et Ansigt anderledes end de andres, med sit kloge Blik og sin bitre Mund. De unge Mennesker ser derop, imponerede — halvt beundrende, halvt frastødte. Han har kæmpet for Frihed ... og jævnlig i sin benede Begrænsning været et mere højthvælv et Frisind den største Fare. For flere end dem, der fulgte ham, har han gjort Horisonten lav og Sindet koldt. Men hans brydske Mandsmod og trodsige Oprigtighed har lyst op. Blev det Lykke-Resultat, han forespejler os, saa kummerligt et Blændværk, vil vel de bedste føle, at Livets sunde Virkelighed maa søges ad anden Vej. Denne endte blindt, uden Mening og Maal.

Saaledes bliver han dog en Opdrager, som han altid var en Uro. Han tilfører vort Aandsliv mørke Farver i sin Viljes Voldsomhed, sin udfordrende Rankhed, sin stejle Styrke. I vort jævnlige vege og forbeholdne Samfundsliv bliver han den ramme Negation, den modstandæggende Modsigelse. Deraf hans Personligheds stimulerende Interesse. Den skarpt skaarne, sorte Silhouet i vort lyse Hjemlands blide Sol og blonde Taage.

CHRISTIAN GULMANN

HISTORIESKRIVNINGEN I REFORMATIONENS- AARHUNDREDET

MED HENBLIK TIL NUTIDENS

VED den Universitetsfest, som holdes til Minde om den Fornylse og Udrenselse af vor kristne Tro, som fandt Sted her i Landet for tre Aarhundreder og en Del Aartier siden, bringes vi hvert Aar til at overveje, hvad det var, der da skete, og vi har den Tid at takke for, hvorledes hine Tidens Standpunkt var i Sammenligning med vor egen Tid — i Aar derfor særlig med hvad der har været karakteristisk for det Tidsafsnit af vor Konges Regering, som i disse Dage er rundet til Ende. For en Historiker ligger endvidere det Spørgsmaal nær: Kunde alt det store og mærkelige, der skete paa Troslivets og paa Kulturens almindelige Omraade ogsaa faa nogen Betydning for Studiet af Folkenes Fortid og særlig for vort Lands Historie? Dette Spørgsmaal kommer atter til at berøre et almindeligere: Under hvilke Forhold vil en Tidsalder, et Folk eller en menneskelig Personlighed være bedst egnet til at skrive Historie?

Nu kan man vel sige, at der til al litterær Virksomhed maa høre en vis ydre Ro, og at naar Vaabnene klirre, bliver ogsaa Klio tavs. Derfor skete der i Frankrig intet paa Historieskrivningens Omraade paa den franske Revolutions og paa Kejserrigets Tid, da

¹⁾ Artiklen gengiver Forf.s Tale ved Universitetets Reformationsfest den 19. November 1903, faa Dage efter 40-Aarsdagen for Kristian IX's Tronbestigelse.

Begivenhederne rullede saa ustandseligt med deres støjende Hjul. Men selv naar Værgen er hængt i Krogen, kan der i Sindene endnu være en saadan Lidenskabernes Bølge, at i hvert Fald Fremstillingen af den Tid, som nylig var, ikke vil ske med den Ro og Retfærdighed, som tilkommer et historisk Arbejde. Gælder Studiet Tider, der ligger længere tilbage, vil Faren være mindre, naar da ikke netop hine Krigens og Tummelens Aar har sat Sindene saaledes i Bevægelse, at bestemte Tanker og Synsmaader maa faa Overvægt og farve Betragtningen. Der kan jo være Tider, da Følelser og Lidenskaber i Sjælen har saa bestemt Overherredømme hos de enkelte Individuer, det enkelte Folk eller alle Folkeslag, at de vil præge alt Aandsliv og saaledes ogsaa Historieskrivningen. I det hele kan det vel siges, at hos enhver Tidsalders Mennesker er bestemte Følelser og Tilbøjeligheder stærkere fremme end andre og giver dem ligesom et Hovedpræg, og denne Tilbøjelighed vil kunne være af en saadan Art, at den nødvendig vil sætte et særligt Mærke paa den Opfattelse og Fremstilling af Historien, som da kommer til Orde.

I

Jeg vil tage Udgangspunkt fra den hedenske Side, fra den Bevægelse, som gik umiddelbart foran Reformationen og samtidig med denne, den Frigørelse, som lod Personligheden bryde ud gennem Skranker og Skemaer, gennem Lav og Korporationer, og som hævdede Jegets Ret til i hvert Fald at kunne udvikle sig frit. Det var bleven Menneskene aabenbaret, at vort Jeg var af guddommelig Herkomst og et Genbillede af Gud, udviklingsdygtigt i det uendelige og med alle Muligheder nedlagte i sig; det havde Krav paa at røre sig frit og at studeres. Det var derfor Uret, at der var fortalt og skrevet saa lidt om de enkelte Menneskers Udvikling i Middelalderen, afset fra, hvad der var kommet frem om Konger og hellige Mænd. Jeget havde desuden Ret til at lade sit eget Navn runge. De Viser, som Folket sang, skulde ikke længer være navnløse Sange, der gik fra Mund til Mund, uden at man vidste, fra hvem de skrev sig, og Kunstneren tegnede stolt og frejdigt sit Navn i Maleriets eller Kunstværkets Hjørne. Jeget maatte derfor ogsaa have Lov og Trang til selv at fortælle sit Livs Skæbne, hvad det havde oplevet og udrettet.

I Tyskland var det saa at sige den sidste Skikkelse fra Middel-

alderens Riddertid, der gjorde Begyndelsen med at give en Selvskildring, den gæve *Götz von Berlichingen*; hans højre Haand var af Jern, men svang dog kraftigt Sværdet, Pennen førte han vel ikke med den, men ikke desmindre skrev han paa sin naive og oprigtige Maade sine Oplevelsers Historie fra Barndommen af; samtidig med ham gav lærde, Skolemænd og praktiske Folk deres Autobiografier. Her i Danmark var, saa vidt jeg kan se, Frederik II's Rigsraad *Jørgen Rosenkrands*, den lærde Holger Rosenkrands' Fader, den, som først gav en Selvskildring, andre fulgte snart efter, om end denne Litteraturgren først i den nyeste Tid ret er naaet til Blomstring i Danmark.

Men endvidere har ikke blot Mennesket selv, ogsaa dets Omgivelser, den Egn og Landsdel, hvori det lever, sin selvstændige, ejendommelige Karakter, som er værd at kende og at studere, og vel er man stolt af den større Nationalitet, som man tilhører, men man ser dog, at den rummer Forskelligheder, forbundne ved fælles Træk. Man elsker den Provins, hvori man bor, den Egn, hvori man har sit Hjem. Derfor slipper man Verdensbegivenhederne af Syne for at fortabe sig i sin Landsdels Historie og skildrer den med rørende Pietet. Man har Interesse for alle disse Omgivelser, for Naturens Udseende og Mindesmærkerne, man opmaaler, beskriver og lader aftegne alt, hvad der giver Landsdelen sin Ejendommelighed. Og ligesom hos vore sydlige Naboer Historieskrivningen især udfolder sig i en rig Flor af Landshistorier eller Provinshistorier, saaledes kommer i Danmark de første Spor til en rigere Udfoldelse af den historiske Forfattervirksomhed til at vise sig i Arbejder over lokal Historie, især de enkelte Bispedømmers Skæbne. *Hieronymus Kobbersmed* eller *Cypræus* og hans Broder *Poul* skriver en Slesvigs Bispehistorie, *Jon Turson* fortalte Lunde og Roskilde Stifts Kirkehistorie lige til da „den store Herredag udi Kjøbenhavn besluttede, at der ikke længer skulde være eller blive saadanne vældige og mægtige Bisper nogensteds udi Danmark“. *Cornelius Hamsfort* forfatter Ditmarskens og Holstens Historie og ligeledes de enkelte Bispedømmers Historie.

Men ogsaa hele Landet bliver skildret i sin Ejendommelighed, Præsten *Jon Jensen Kolding* er den første, som giver en Beskrivelse af vort hele Fædreland.

Her er vi naaede frem til selve den store Personlighed Nationen og Folket, som ogsaa maatte have Krav paa at se sig skildret og sin Fortid afmalet. Med dobbelt Kærlighed holdt man

fast ved egen Nationalitet, efter at man havde sluppet de universale Idéer som altfor fjerntliggende, Kejserdømmet, som strakte sig ud over alle Riger og Lande, og den internationale Kirke med det fælles Overhoved. *Anders Sørensen Vedel* siger: „Det har angret mig, at vi Danske, som udi Dyd, mandig Daad og ellers i andre Henseender kunde vel hæves og lignedes med andre de fornemmeste Nationer, skulde i dette Vilkaar findes ulige nogenlunde ringere,“ derfor agter han at skrive sit Fædrelands Historie. Sit Forsæt fik han ikke fuldført, hvad der derimod lykkedes *Huitfeldt*, som skrev „mit Fædreland til Ære og Lov, som haver givet mig Liv, Levned Stand, Ophold, Gods og Biering.“

Man kan ikke noksom være opmærksom paa, hvordan den nævnte Hævdelse af Personligheden havde kaldt en anden baade god og farlig Følelse frem: Æresfølelsen. Der var vel næst efter den religiøse ingen menneskelig Følelse, som saa stærkt var raadende i Reformationsaarhundredet. Og den viser sig paa mange Maader. Den viser sig i en umaadelig Trang til at hævde egen Ære og til at modtage Ære, og Æren skal ikke blot gives os, indtil vi lægges i Jorden, den skal tilkomme os længe efter vor Død. De italienske Humanister var gaaede i Spidsen, de havde krævet Ære for sig selv og Laurbærkroning, de vidste ogsaa, at de sad inde med hvad der kunde skabe Ry og Ros i Eftertiden og følte sig raadige over, hvordan Fremtidens Æresbevisninger vilde blive.

Men Æresfølelsen kan blive en farlig Følelse; den kan indgyde Personen en Vagtsomhed og en Kælenhed over for eget Jeg, saa at man bliver uretfærdig over for andre og deres Fortrin. Der var indenfor alle Samfund opstaaet noget, som man havde den største Følsomhed overfor og som man ængstelig saa' hen til, den offentlige Mening. Man gør sig vanskelig en Forestilling om, hvilken Forandring i denne Henseende Bogtrykkerkunsten havde frembragt. Tidligere havde man vel paatalt enkelte Udsagn, som var komne En for Øre, eller havde hævnnet sig for spottende Viser, nu bragtes ved Bogtrykkets Hjælp Udsagn og Domme til Hvermand. Det talte Ord havde jo dog Lydens Flygtighed, men her stod det prentet til evig Tid og med frisk besudlende Kraft for hver ny Mand, som læste det. Det er i disse den overspændte Æresfølelses Tider, at Duelvæsenet kommer frem, Tanken om at vove Liv og kræve Blod for krænket Ære. Duel bliver en almindelig Skik i alle Lande, og Lovgivning og Domstole kan ikke holde

igen. Carl V's berømte Straffelov henførte Forsvar for Ære og godt Rygte til Nødværge; fra Frankrig haves der Efterretning om, at der under Henrik IV.'s Regering alene i ti Aar blev dræbt ikke mindre end 4000 Adelsmænd i Duel.

Men denne Finfølelse paa Ærens Omraade mærkes nu ogsaa overfor Fremstillingen af Historien. Gustav Vasa blev yderst forbitret over, at den danske Rimkrønike var udkommen i Trykken, og han fandt baade Skildringen af Dronning Margretes Regering, hendes varme Ord om Unionen, ligesom ogsaa Fortællingen om Kong Hans og Sten Sture fornærmelig for de Svenske. Det hjalp ikke, at man gjorde ham opmærksom paa, at Krøniken var skreven for en Menneskealder eller to siden, og at den allerede tidligere flere Gange var bleven trykt. Kong Gustaf vilde ikke lade de Danske blive uden Svar og lod Biskop i Vesteraas Peder Swart sammensætte Rim — de blev rigtignok kummerlige — „mod nogle af de foragteligste Artikler, som findes i den danske Krønike mod os Svenske“, og Kongen laante hos Ærkebisp Laurentius Petri Saxo grammaticus, som havde udmalet „de Danskes indfødte og indplantede Art og onde Natur“, thi han vilde lade „skrive om de Danskes Dyder“.

Og her staar vi ved et Træk af almindeligere Karakter, som gentager sig igennem Tiderne. Det er langt lettere at være den overvundne, den tabende end at være Sejrherre og frigjort; der vil komme en retfærdigere og billigere Betragtning af den nærmest forudgaaende Fortid frem hos de besejrede end hos dem, som fik deres Ønsker opfyldte. Det kommer saa karakteristisk frem i Norges nyeste Tid. Efter at Nordmændene i 1814 var bleven skilte fra Danmark og havde vundet den store Frihed, laa Landets Historie i de første Aartier udyrket hen, og om Foreningstiden med Danmark kom saa godt som kun Had eller vrang Fortolkning til Orde. Endnu en Menneskealder efter Norges Adskillelse fra Danmark udtalte en af de betydeligste af Norges Historikere: „Til mit Lands Historie efter 1537 kender jeg saare lidet; den har for mig tabt sin Interesse fra den Stund af, da Nordmændene var jammerlige nok til at underkaste sig et Magtsprog af det danske Rigsraad, et Magtsprog, der efter min Opfatning vel var en i Historien til Lykke sjælden Uretfærdighed fra dansk Side, men en Skændsel for Nordmændene, der taalte det.“

Efter at Kong Kristians Tronbestigelse i disse Novemberdage for 40 Aar siden havde givet Tyskland den søgte Anledning til at

frem sætte Krav paa danske Landsdele og efter at det ved Magt havde tvunget Konge og Folk til at afstaa dem, er det hændt, at Tysklands Historikere, selv de ypperste og berømteste blandt dem, ikke har kunnet give en blot nogenlunde retfærdig Skildring af de Tidsrum, der gik forud for Krigen, eller overhovedet af Danmarks Forhold til Hertugdømmerne eller Tyskland. I det hele har der efter de store Sejre i Nutiden i den tyske Opfattelse af alle Folkeslags Skæbner været mærket en Lovprisning af den stærkeres Ret; Sejrene og de fuldbyrdede Kendsgerninger har altfor meget været ansete for den rette Maalestok for Bedømmelsen; der har visselig ikke været noget Haab for Cæsars Modstandere. Selv den berømte tyske Filolog og Historiker, som nylig lagdes i Jorden, har haardt og umedlidende betonet, hvordan Historien i sin uforstyrrelige Gang uden Medlidenhed opsluger de Folk, som ikke har Staalets Haardhed saavel som dets Smidighed.

I Modsætning hertil kan det sikkert siges, at under den rige Udvikling af Historieskrivningen, som har fundet Sted i Danmark i Kong Kristian IX.s Tidsalder, er vort Forhold til Tyskland gennem Tiderne bleven ransaget saa nøgternt og med saa stor Forsagelse af alt, hvad der kan kaldes fædrelandsk Overmod, at maaske endog Angsten for at staa paa et altfor nationalt Stade kunde synes for stærk. Ingen tør vel nægte, at den højsindede Maade, hvorpaa vor Konge — den Danske, som havde lidt haardest og for hvem Opgaven maatte falde vanskeligere end for nogen anden Dansk — har vist, at man kunde se med Ro i Sind paa det tilbagelagte, naar man saa' trøstigt fremad, og at man skulde betragte det svundne ikke som det, der skal glemmes, men hvoraf der skal læres, har været et lysende Eksempel for alle.

Vender vi nu Blikket til Reformationsaarhundredet, er det værdt at iagttage, hvorledes man i Frankrig, om man end ikke havde oplevet en Befrielse fra en fremmed Magt, dog havde gennemgaaet en saa stor Forandring af Kultur og statsretligt Liv, at man saa' paa de lensretlige og andre middelalderlige Institutioner som en svunden Tids Barbari; man vendte sig derfor en god Stund bort fra Studiet af Middelalderen, og denne Følelse forblev delvis i den følgende Tid, den steg i Styrke i det 17de og 18de Aarhundrede og bidrog sit til at bane Vej for Revolutionen.

Og nu Sverige — det var bleven befriet fra Unionstidens Byrder og Kong Kristian II's Tyranni, man skulde synes, at Svenskerne kunde se med Ro paa Fortidens Historie, og dog lurede

der hos Nationen en saadan Angst for, at dens Ære skulde gaas for nær i Skildringer af Fortiden, som langt overgik, hvad der fandtes af tilsvarende Følelse hos de Danske. Denne Tilspidsning af Æresfølelsen, hvorpaa allerede er nævnt Eksempler, bidrog i høj Grad til Syvaarskrigen, og ved dens Slutning blev det da ogsaa i Stettinerfreden vedtaget, at da en Mængde Nidskrifter til begge Kongers og Folks Vanære var bleven spredte omkring og havde givet den kraftigste Næring til Splid, skulde begge Konger sørge for, at saadanne Skandskrifter ikke tryktes og at de, som overtraadte Forbudet, blev straffede paa Kroppen. Denne Bestemmelse førte tilmed til den første Pressesag i Danmark. Thi den før nævnte Præst *Jon Jepsen Kolding* havde i sin Danmarksbeskrivelse udregnet, at i Fortiden 22 danske Konger havde overvundet Svenskerne og tvunget dem til at hylde sig, og han havde tillige tilladt sig at sige, at der i Svarteraakampen var faldet 6000 Svenske, hvad der overskred det virkelige Tal med 1000. Herover klagede Kong Carl IX, og der blev rejst Tiltale mod Kolding; han blev af Konsistorium dømt til at afbøde det hos Øvrigheden, og i et Aar blev han suspenderet fra sit Embede. Selv da Huitfeldt havde skrevet Kristian II.s Historie og i denne paa en mærkelig fordomsfri og smuk Maade havde omtalt Gustav Vasa, blev Carl IX meget ilde berørt deraf, han fandt ikke sin Faders Gerninger ret indførte deri, det fortalte forekom ham for en Del ikke stemmende med Sandheden, hvorfor han befalede Erik Jörenssohn Tegel at skrive en anden Fremstilling, som Kongen selv hjalp ham med og gennemsaa.

Saa langt kan dernæst Æresfølelsen og Nationalfølelsen udarte, at den kun bryder sig lidet om Sandheden. Det er en Opfattelse, som især har faaet Raaderum hos de keltiske Folk, hvor det er bleven sagt, at det var en daarlig Patriot, som ikke elskede sit Fædreland højere end Sandheden. Værst kom her i Norden i Reformationsaarhundredet denne Forsyndelse frem i den sidste svenske katolske Ærkebisp *Johannes Magnus'* „Historie om alle Götters og Sveers Konger“; her er Tallet paa Sveriges Carl'er og Erik'er blevet saa stort, at det har sat Mærke den Dag i Dag i de svenske Kongers Titel, og Forfatteren har ingen Frygt for at skabe Konger og deres Historie efter fri Opfindelse. Ogsaa i denne Henseende overgik Svenskerne de Danske. Skulde noget tilsvarende nævnes for Danmark, maatte det være Præsten *Niels Pedersens* fabelagtige Gullandske Krønike, der aabenbart var skrevet med den Tendens at bestride Sveriges Ret til Øen.

II

Renaissancen havde bragt det glade Budskab om, hvordan alle sanselige og aandelige Kræfter besad Mulighed for Fuldkommengørelse, den havde fremsat sin Lære om den store Harmoni, der bor i Mennesket, og saa kunde Længslen efter den skønne Enhed dog ikke opfyldes under Trykket af den gamle Troslære, der saa ubarmhertigt stillede Menneskets sanselige Side som en Fjende over for dets aandelige Halvdel og skilte de oversanselige Tanker og Formaal fra andre Evner og Drifter i den menneskelige Natur. Saa kom Reformationen, som lærte, at Gud stod midt i den jordiske Verden, og at alle Fag kunde tjene Gud til Ære. Videnskaberne fik som en ny Indvielse, og det er Reformatorernes store Ære, at de ogsaa har hævdet Historiens Betydning for Folket. Luther siger saaledes, at „Historien er en saare kostelig Ting, thi hvad Filosofi, vise Mænd og al Fornuft kan lære og udtænke om, hvad der er nyttigt til et ærligt Liv, giver Historien med Eksempel og Begivenhed i vældig Grad, stiller det ligesom for Øjnene, som om man var til Stede derved og saa' det ske paa den Maade.“ „Derfor er Historieskriverne de allernyttigste Folk og bedste Lærere, saa at man aldrig nok kan ære og prise dem og sige dem Tak.“ Melanchton, der selv flittig dyrkede Historien, hævder ved alle Lejligheder Historiens store moralske Betydning. Ved Studenternes Aftenbord her paa Kommunitetet skulde der læses op af Melanchtons Verdenskrønike eller af et andet historisk Værk. Men Luther taler dog ogsaa om dem, som udsmykker eller forvansker Historien til Gunst for deres Fædreland og Ugunst mod de fremmede, saa at Guds Værk bliver skammelig fordunklet, saaledes som Pavens Hyklere hidtil har gjort og endnu gør det og man til sidst ikke véd, hvad man skal tro.

Det var nu ingenlunde tilfældigt, at Reformationstiden ogsaa bragte Historieskrivningen den store Vinding at skabe den historiske Kritik. Det var jo hin Tids Tanke, at alting skulde man selvstændig undersøge, og saaledes gik man da ogsaa til en Prøvelse af, hvad der var fortalt om Kirkens Historie. Af det store kirkehistoriske Værk, der gerne kaldes „de Magdeburgske Centurier“ og som blev saa betydningsfuldt som Mærkepæl i Videnskabens Historie, er det første Bind tilegnet Kong Kristian III og Kong Frederik II, og man hører her straks i Indledningen som en Domsbasun over den katolske Kirke og dens Historieskrivning: „Gentagne Gange har Djævelen opvakt nogle fanatiske og for-

blindede Mennesker, som skammelig har besudlet og formørket de største Ting i den kristne Religion med afskyelige Opdigtelser og filosofisk Gøgl, opspunden i blinde og vanvittige Menneskers Hjerne.“ Det var *Matthias Flacius*, som var Værkets Hovedleder, en lidenskabelig Mand, hvis brændende Aand drev ham til skarp Optræden mod Melanchtons vaklende Svaghed, men ogsaa førte ham til disse ihærdige og skarpsindige Studier, der lod ham og de andre Magdeburgske Centuriatorer bringe Kirkens Historie et saa langt Skridt fremad og skabe en virkelig historisk Kritik. En af Magdeburgernes Hjælpere havde rejst i Danmark for at gennemsege Arkiverne og var med Kong Kristians Anbefalingsskrivelse draget videre til Skotland. De magdeburgske lærde skrev til Kong Frederik om, hvordan den arme Lazarus Kristus overalt lider Nød, og bad ham opfylde det af hans Fader givne Tilsagn om Understøttelse, hvad ogsaa skete.

Det er jo imidlertid ikke nok, at Reformatorerne hævdede Historiens Betydning — og vort Universitet fik 1589 en Professor i dette Fag — man maa ogsaa spørge om, hvilken Plads mellem Fagene Historien indtog, om den fik en selvstændig Stilling eller kun var Tjenerinde for de andre Videnskaber. Ja, det lader sig ikke nægte, at Historien overalt maatte gøre en Tjeners Gerning. Da Professor *Jens Andersen Sinning* paa Kristian III's Tid skal bestemme dens Plads, henfører han Historie og Kronologi sammen med Geografi og Regnekunst til Fysikken. *Peder Palladius* dømte dog rettere, da han satte Historien hen til Etikken og særlig dens praktiske Del om hvordan enhver skal opføre sig offentlig og privat og kan undgaa Vanære, Skændsel og Uretfærdighed. I Sverige vilde man have Historien betroet til Professoren i latinsk Poesi, altsaa som et Fag under Veltalenheden. At Historien skal være en Tjenerinde og Hjælperke, fremhæves idelig af Melanchton, som særlig betoner dens Værd for Fyrsterne og dem, som styrer. Den skal ogsaa være et Værn og et Skjold for Landet, og Fyrsterne — siger Luther — skulde have Optegnelser om hele deres Regimentes Historie og efterlade det til Efterkommerne. Nutidens Frygt for at skrive netop Samtidens Historie kendtes ikke; allerede 1542 opfordrer Melanchton Kristian III til at lade Peter Svave eller Hans Svanning skrive Landets Reformations Historie. Som ingen Sinde tidligere var det ogsaa gaaet ind i vore Statsmænds Bevidsthed, at man maatte have historisk Viden. Om Kansleren Johan Friis hedder det, at han var udmærket forfaren i „de gamle

Historier baade af vore danske og udlændiske Krøniker og havde heraf det rige Liggendefæ til vise Raad at give“. Hans Eftermand Niels Kaas havde „en usigelig Lyst til Historien“ og Indsigt deri som kun faa; han mente, at de, der havde Rigens Styrelse i deres Haand, ikke noksom kunde sætte Pris paa den og drage Lærdom af den. Og Rigens Kansler Arild Huitfeldt, der har de uforglemmelige Fortjenester af vor Historie, holder for hver Bog, han udgiver, Historiens Lære frem for den unge Kong Kristian.

III

Den nye Tid, som oprandt for Historieskrivningen i det 16de Aarhundrede, har saa mange Sider, at kun enkelte af disse her har kunnet fremdrages. Og kaster vi nu Blikket paa vor egen Tid, vil det ikke være vanskeligt at drage Traade, som fører fra Kong Kristian III's Regering til vor Tid, heller ikke vanskeligt at vise store Modsætninger. Historien er ikke længer en saadan Tjenerinde, som den gjordes til i det 16de Aarhundrede. Man har jo ganske vist ogsaa i vor Tid forsøgt paa at gøre den til Led af Fysikken, man har sagt: vend Eders Øje bort fra alle de enkelte Skikkelser, som I hidtil har betragtet, se hen til den store Mængde, Folket, hvor de høje Tal er raadende, og I skal se, at alt bevæger sig rent efter naturvidenskabelige Love, og at der findes en Samfundsfysik. Dette Angreb er dog fuldt blevet slaaet tilbage, Historien har hævdet en uafhængig Stilling, og i det Søsterfællesskab, som er opstaaet mellem Videnskaberne, indrømmes der den en betydningsfuld Plads. Jurisprudens, Økonomi, Religionsvidenskab og mange andre Videnskaber har lært at se deres eget Fags Indhold fra historisk Standpunkt og derved vundet nye og store Resultater. Allerede *Auguste Comte* udtaler, at det karakteristiske for hans Tid var Historiens Overvægt over Filosofien. Jo mere Erfaringsvidenskaberne fik Overhaand, desto stærkere maatte jo ogsaa Historien, som er Læren om Menneskehedens Erfaringer, faa Overvægt. Forberedende Evolutionslæren, men ogsaa paavirket af den, har Historien endvidere stadig stærkere betonet Studiet ikke blot af Fortidens Væren, men af hver Tids og vor Tids Vorden.

Den vaagnende Sans for alt nationalt Liv, som gav sig Udtryk i det 16de Aarhundrede, Interessen for det danske Sprog, saa at atter „Ordet toned fra den danske Læbe“, alt dette var

Bevægelser, som skulde fortsættes, afbrydes og atter tage fat, indtil den store Bevægelse opstod i det 19de Aarhundrede, Nationalitetsbevægelsen, som støttende sig paa det fælles Sprog og den fælles Litteratur brød med de gamle politiske Grænselinier og forvoldte Forviklinger som dem, der førte til den Katastrofe, hvis Begyndelse vi gennemlevede i disse Dage for 40 Aar siden. Ulykken kaldte en Række af Historikere til Granskning af Fortiden; allerede i Krigsaaret havde en afdød Videnskabsmand fattet Tanken om at skrive Valdemar Atterdags Historie, hvad han senere udførte, og mange bortgaaede og nulevende Historikere tog fat paa Studiet af vor Historie gennem alle. Tider for at komme til en dybere Selverkendelse.

Historien har ikke længer det særlige Hverv i Kongens og Regeringens Haand, som den havde i det 16de Aarhundrede. De „Historiografer“, som Datidens danske Konger mente det nødvendigt at have i deres Tjeneste, var i Virkeligheden en Slags Rigs-Advokater paa historisk Omraade, der skulde tage Danmarks Historie i Forsvar mod fremmede Angribere. Saadanne er nu ufor-nødne i den Forstand, hvis de fandtes tidligere, nu er der talrige, som frivilligt vil gaa under Vaaben for at forsvare det mod uret-færdige Angreb.

Den Sans for den enkelte Landsdels Historie, som var op-staaet paa Kristian III's Tid og som senere har sat gode Frugter, har aldrig udfoldet sig rigere end i det Tidsrum, som indlededes med Kong Kristian IX's Tronbestigelse. Talrige Arbejder over Landets enkelte Dele er udkomne, tre Selskaber er bleven stiftede med det Formaal at virke for enkelte Landsdeles Historie, i hver eneste Egn findes der Mænd, Bønder og Skolelærere, Præster og Herremænd, som virker for Belysning af det Steds Historie, hvor de lever. Fra Regeringens Side er der sket vigtige Skridt for at komme denne Trang i Møde ved at give Provinserne egne Arkiver og ved Oprettelsen af et stort Provinsbibliotek.

Med stor Beredvillighed er endelig paa Kong Kristian IX's Tid Aktstykker og Brevsamlinger bleven stillede til fri Benyttelse af Historikerne, hvad disse ikke noksom kan være erkendtlige for, og hertil har svaret en priselig Frihed til at udtale sig om Fortiden — selv om den laa tæt ved vore Dage — uden hvilken heller ikke Forskningen kan trives.

SKØNLITTERÆR KUNSTUNDERVISNING

KUNSTBEGEJSTRINGEN flammer over det ganske Land. Mange er de, der søger Belæring om Kunstens Frembringelser, og stort Tallet paa dem, der føler sig kaldede til at være de manges Lærere. Det har længe været mig tvivlsomt, hvor vidt disse Lærere ydede deres Elever nogen virkelig Vejledning i Tilægnelsen af Kunstværkerne, og denne Tvivl er nu steget til en saadan Højde, at jeg vil prøve at fremsætte og begrunde den. At underkaste alle, der for Tiden i Danmark skriver og taler om Kunst, en Kritik, er naturligvis ugørligt, og jeg vil derfor som Undersøgelingsobjekt vælge en Undervisning i „Kunsthistorie“, der fra alle Sider anerkendes som den mest fremragende, der i de sidste Generationer er ydet herhjemme, en Undervisning, der for alle senere Lærere har været det beundrede og efterlignede Forbillede. Der er nemlig Grund til at antage, at de eventuelle Fortrin og Fejl ved en saadan Undervisning vil genfindes hos Efterfølgerne, de første rimeligvis i svækket Form, de sidste sikkert i større Maalestok. Ingen vil vist benægte, at Julius Lange fremfor nogen anden har stemplet „Kunsthistorien“ i Danmark med sin Personligheds Særpræg, og jeg vil derfor gennem et Par fremragende Prøver forsøge at karakterisere den Maade, hvorpaa han i sine populære Skrifter taler om Kunst; enhver, der har hørt hans Forelæsninger, véd, at han i disse anvendte ganske den samme Undervisningsmetode.

For at undgaa Misforstaaelse vil jeg udtrykkelig fremhæve, at Ordet „Kunsthistorie“ bruges i to vidt forskellige Betydninger, for det første om en Udforskning af Kunstens Udvikling, der ved Hjælp

af den strenge Metode, som man med et yderst uheldigt og ganske uhistorisk Navn kalder den naturvidenskabelige, bestræber sig for paa alle Punkter at udvide vor Viden om Kunstværkerne, og for det andet om en Undervisning, hvis Maal er at lette Tilegnelsen af Kunstens Frembringelser for Lægfolk. At Lange som eksakt Kunstforsker har ydet de vægtigste Bidrag til sin Videnskab, er bekendt, men dette ligger uden for nærværende Tema, og naar jeg i det følgende taler om Lange som „Kunsthistoriker“, sigter jeg udelukkende til hans Virksomhed som populær Foredragsholder og Skribent; thi kun som saadan havde og har han herhjemme Betydning for videre Kredse.

De Grene af Kunsten, der er Genstand for „kunsthistorisk“ Behandling, henvender sig udelukkende til Synets Sans, og man maa derfor af den, der skal være Lærer i „Kunsthistorie“ forlange, at han skal kunne skærpe sin Elevs Synsevne over for Kunstværker. For at kaste Lys over den Maade, hvorpaa Lange opfylder denne Fordring, vil jeg vælge et Eksempel fra Malerkunsten, da denne er lettest tilgængelig for den uindviede og derfor bereder Undervisningen færrest Vanskeligheder. Et Maleris Virkning beror dels paa maleriske, dels paa formale Egenskaber, og jeg vil i min Undersøgelse saa vidt muligt fastholde denne naturlige Tvedeling.

Det træffer sig saa heldigt, at Lange har skrevet en meget udførlig Karakteristik af Correggio, der haade som Maler og som Tegner er en af Kunsthistoriens interessanteste og indflydelsesrigeste Personligheder. Denne Afhandling (Tiilskueren 1885: Udvalgte Skrifter II, p. 304 f.), der paa Grund af sin blændende kunstneriske Form og sit rigt vekslende, tankedybe Indhold hører til det ypperste, Lange har skrevet, er, som han selv siger (p. 328), et Led i hans Studier over Menneskeskikkelsen, og den bør snarest muligt, ligesom mange andre tidligere trykte Brudstykker af Langes Størværk, føjes ind i den Sammenhæng, hvor den alene hører hjemme. Lange begynder med at fremstille Correggios Udvikling og vælger naturligvis som Udgangspunkt Kunstnerens Behandling af Menneskeskikkelsen. Correggio er — efter Langes Mening (l. c. p. 328) — „Verdens største Kolorist og Farvetekniker“, og man venter derfor, at han vil fortælle sine Læsere, hvordan Maleren i stedse stigende Grad bestræber sig for at lade sine Figurer og disses enkelte Legemsdele bevæge sig i saa mange Planer og i saa afvekslende Belysninger som muligt, for derigennem at opnaa den længste og indholdsrigeste Skala af Farver mellem det højeste Lys og det

dybeste Mørke. Man venter at faa at høre, hvordan Menneskelegemet oprindeligt hos denne Kunstner som hos den øvrige Højrenæssance væsentlig blev betragtet fra sin formale Side, men efterhaanden for hans Blik udviklede sig til at blive en Bærer for den største Tonerigdom, nogen Farvekunstner har raadet over. Man venter en Paavisning af, hvordan Draperiet hos Samtidens andre Malere behandles enten som et nødvendigt Onde eller som et Middel til at opnaa en lineær Velklang, der var Legemet nægtet, medens Correggio, for hvem selv det uanseligste var forlenet med Farvens og Lysets Majestæt, giver det en Særekksistens, der stiller det lige med Legemet, saa at de mødes og skilles efter Love, der udelukkende er Farvens og Lysets. Man venter at høre, hvordan Correggios Liv var en uafbrudt Kamp mod genstridige Lokalfarver, hvoraf flere, som Hudfarven og det røde og blaa i Madonnas Dragt, paa Forhaand var givne. Man venter en Vurdering af hans hurtige og fuldstændige Sejr og af den dybe Samvittighedsfuldhed, hvormed han i Stedet for at hvile paa sine Laurbær i Tillid til sine stigende Evner stadig satte sig højere Maal: Snart giver han helt slip paa de prangende Lokalfarver og frembringer dog et Billede, der netop for sin Farverigdom gælder for et af Kunstens ypperste (Danae), snart opgiver han den forsigtige Isolering af de stærke Lokalfarver (Madonna di S. Sebastiano) og lader selv de stærkest kontrasterende Farver komme i den intimeste Berøring, saa at den ene i store Flammer slaar op i den andens Gebet (Madonna di S. Giorgio). Kort sagt, man venter en omhyggelig dokumenteret Fremstilling af den maleriske Udvikling i Correggios Menneskeskildring, som den fremtræder i en lang Række sikkert eller tilnærmelsesvis daterede Arbejder, og vel at mærke en Fremstilling, der ikke holder sig for god til at undersøge og sammenligne Tæers og Fingres Form og Stilling: Hos Correggio kan man bedre end hos nogen anden lære, at hver Plet paa et Billedes Overflade har Krav paa den største Ærbødighed og den inderligste Fordybelse, baade hos den Kunstner, der skal male det, og hos den Betragter, der vil lære det at kende.

Langes Fremstilling af Correggio som Menneskeskildrer indtager 24 Sider. Hvis man intet vidste om Maleren, og man ikke nu og da traf paa Ord som „Maleri“ og „malet“, kunde man godt tro, det hele drejede sig om Reliefer: Om det, der for Kunstneren har været det alle andre Hensyn overvejende Maal, som han har forfulgt fra sin tidligste Ungdom med en Maalbevidsthed, der turde

være eksempelløs, mæler Kunsthistorikeren ikke et Ord. Kun et enkelt Sted (p. 318) strejffes ganske en passant en malerisk Egenommelighed hos Correggio, og det er betegnende for Lange, at han kun omtaler den som en Betingelse for Løsningen af et formalt Problem. Efter denne Undersøgelse, der som sagt behandler Maleren, som var han Billedhugger, fastslaar Lange, at Correggio „overhovedet opgav Respekten for det menneskelige i hele dets Omfang“ (p. 320), og siger herom: „Et Hovede, som man vil betragte med Hensyn til dets aandelige Indhold og Udtryk, ynder man ikke at se saaledes, at Næsens Underflade kommer til at spille en Hovedrolle i Trækkene, at man ser uhindret ind i Næseborene, at Pandens Flade bliver usynlig osv., og en hel Figur, som man vil se for dens Skønheds og Karakters Skyld, foretrækker man at se i dens fulde Udfoldning.“ Man ser, at Lange her, ganske uberettiget, paa Forhaand foreskriver, ud fra hvilke Synspunkter Correggio burde have malet sine Figurer. Prøv at vende Sætningen om: „Et Hovede, som man vil betragte med Hensyn til dets Farve- og Belysningsrigdom, ynder man at se i Forkortning, og en Figur, som man vil se paa Grund af dens Stilling i Lyset og dens illuderende karakteristiske Bevægelse, foretrækker man at se saa lidt parallel med Billedfladen som muligt.“ Den første Sætning eksemplificerer Lange selv med Michelangelo, den anden kan — med skyldig Hensyntagen til Malerens Evne til at give Ansigt og Stilling Udtryksfuldhed — anvendes paa Correggio. De to Malere har ganske samme Respekt for det menneskelige. En Underarm f. Eks. er for Michelangelo væsentlig et formalt Problem; derfor fremstiller han den saa vidt muligt i dens fuldeste Udfoldning (f. Eks. Sibylla Delphica). For Correggio er den samme Underarm væsentlig et malerisk Problem; derfor maler han den i den Forkortning, der byder den rigeste Farveskala (f. Eks. Madonna di S. Giorgio). Forøvrigt er Lange ikke hældig i sit Valg, naar han paa Correggios Bekostning fremhæver netop Michelangelo. Thi hos denne finder man Forkortninger, der er mindst lige saa voldsomme (∴ respektstridige), ja han gyser end ikke tilbage for at lade os se selve Gud Fader lige op i hans aabne Næsebor. Lange forarges over, at Correggio forkorter et Ansigt til hen mod det usynlige, men han glemmer, at hos ham er denne Forkortelse Undtagelsen, og han glemmer navnlig at minde om, at alle de mest fremtrædende Eksempler derpaa af ham selv hyldes i de varmeste Udtryk og netop for deres aandelige Indhold. Om Johannes i Apostelvisionen hedder

det: „Aldrig har han skildret Følelsen af Afstanden mellem jordisk og himmelsk saa alvorlig, saa gribende“ (p. 312), og om Apostlene i Domkirken: „Der er næppe nogen Sinde skildret en mere voldsomt hvirvlende Sjælsbevægelse, et stærkere Sving i Følelsen — de udbrede Armene med sønderrivende Længsel — — og med Angest for Adskillelsen — — alt dette er storstilet og betydeligt — — paa sin Vis noget uforligneligt i Renæssancens Kunst“ (p. 314 f.), og i Madonna samme Sted finder han et betagende Udtryk for „den rene lyriske Følelse“. Hermed er Listen over de forkortede Ansigter hos Correggio omtrent udtømt, og jeg vil blot tilføje, at den, der vil belære andre om Figurkunst, saa vidt muligt bør undgaa at eksemplificere med et Billedes Hoveder, da Eleven paa Forhaand vil være tilbøjelig til kun eller næsten kun at betragte disse, en Vane, der umuliggør enhver dybere Indtrængen i Billedet. Men, som sagt, Correggios Hoveder er næsten alle fuldt udfoldede eller umærkelig forkortede. Den berygtede „Frøragout“ lader ganske vist langt fra alle Legemets Dele træde frem, men dette beror kun i de allerfærreste Tilfælde paa Forkortning, men paa at vedkommende Figur delvis er skjult i Skyerne, og det, man overhovedet ser, er alt andet end voldsomt forkortet; man maa nemlig huske, at kun en forholdsvis mild Forkortning er formaalstjenlig for Correggios Kolorit. Da Langes Kritik af Maleren kun er baseret paa hans formale Egenskaber, men dens Uretfærdighed beror paa, at han ikke har kunnet se, at det centrale i denne Kunst er og bliver Farven, var det umuligt at holde Farve og Form helt ude fra hinanden, naar det var Opgaven at antyde, hvor blodig en Uret Lange har gjort, ikke blot mod Kunstneren, men mod alle dem, han har paataget sig at indføre i hans Kunst. Og det gør næsten ondt værre, naar han efter Gennemførelsen af denne formale Karakteristik af en Farvekunstner til sidst skriver: „Men vi skyldte blot med et Ord (!!) at minde om (!!), hvor ubetinget beundringsværdig han er i hvert eneste af sine Værker i den maleriske Gennemførelse af det, der nu engang var hans Program“ (p. 328). Thi Correggios Program og hans maleriske Gennemførelse deraf er ikke to forskellige Ting, men hans Program var netop den maleriske Gennemførelse. At Lange, efter at have gjort det utrolige Kunststykke at borteliminere Farve og Lys fra Correggios Figurkunst, dog Gang paa Gang finder Anledning til de højeste Lovprisninger, turde være den højeste Anerkendelse, der nogen Sinde er ydet Kunstnerens formale Evner.

Hvad kan nu være Grunden til, at Lange ved Betragtningen af „Verdens største Kolorist“ tager sit Udgangspunkt et helt andet Sted end i Farven? Han havde, som det synes, meget ringe Sans for det maleriske i Malerierne. Naar han f. Eks. p. 328 stiller Correggios Kolorit over Rembrandts og Tizians, er dette dog en Sammenligning mellem aldeles inkommensurable Ting. Skal en Kolorist fra Norden sammenlignes med Correggio, kan der naturligvis kun være Tale om Vermeer fra Delft, hvis koloristiske Evner ofte finder Udtryk, der forbløffende minder om Correggios, og danner en Parallel, der er saa meget interessantere, fordi Vermeers Evner til at fremstille Menneskelegemet er meget ringe. Og i Italien selv har vi en Maalestok for Correggios Kolorit i den samtidige og nære Lotto, hvis koloristiske Temperament ofte frembyder de mest forbavsende Berøringspunkter med hans. Først p. 347 (o: lige før Slutningen) naar Lange til at ofre et Par Ord paa Correggios Kolorit. Om hans eventuelle Forbilleder véd han intet andet at sige end et Par ganske vage Bemærkninger om Lionardo. Hvis Lange havde stillet sig mindre fornemt over for Morellis „enøjede Paa-staaelighed“ (p. 348), var Resultatet maaske blevet mindre magert. Her stiller han Venezianernes Kolorit i Modsætning til Lionardos og overlader det til Læseren heraf at slutte, at Tizian og Correggio i Koloritten repræsenterer to diametralt modsatte Principper. Denne Sammenligning burde imidlertid ikke være indført ad en Bagtrappe paa den sidste Side, men stillet i Spidsen og forfulgt til sine yderste Grænser. Intet kan kaste klarere Lys over Correggio end Sammenligningen med Tizian: Hvorfor behandler de det blanke Staalharnisk saa totalt forskelligt, hvorfor bærer Correggios **Kvinder aldrig Smykker**, medens Tizians funkler af Guld og Juveler osv. osv.? For den Slags Spørgsmaal havde Lange liden Interesse. Meget lærerig er saaledes hans Behandling af Udviklingen i Assunta-Motivet (Et Udtryks Historie 1895: Udv. Skrifter II, p. 89 f.). Lange mener, at Udviklingen i Tizians Assunta i Venezia har naaet sit Højdepunkt og derefter bevæger sig nedefter (p. 107, 124, 126). Om dette er rigtigt med Hensyn til Formen, er mere end tvivlsomt. Farve og Lys synes heller ikke her at eksistere for Lange. Han omtaler Tizian, Rubens og Murillo, som om deres Billeder var farveløse. Men hvis man gaar ud fra det maleriske, kommer Udviklingen i hvert Fald til at se helt anderledes ud. Tizians Billede, der i Kunstnerens forholdsvis langsomme Udvikling maa kaldes et Ungdomsværk, beherskes fra nederst til øverst af stærke

Lokalfarver, især rødt og grønt, og disse har i Madonnas Figur ganske samme svære, jordbundne Vægt som hos Apostlene. Hos Rubens er det helt anderledes (det af Lange særlig fremhævede Billede i Antwerpen kender jeg ikke). Allerede paa det store Billede i Wien er Madonna iført hvidt Atlask, noget, der vel ikke er uhørt, men dog hører til Sjældenhederne, og paa Billedet i den Lichtensteinske Samling, hvor de lavere Partier beherskes af mørke Farver (sort Silke!), er den mørkeste Farve i Billedets øverste Del det lysest tænkelige lilla-hvide i Madonnas Kappel: Hele dette Parti er et Lyshav, sammensat af det sølvhvide Atlask i Madonnas Dragt og af lysende, graahvide Skyer; Englenes Hudfarve er ikke den blodstænkede blaa-hvide, som man ellers finder hos Rubens, men den er ligesom tilsløret af det køligt graalige Lys; deres Haar har ikke den smeldende guld-gule Farve med skarpe Glanslys, der er Rubens' Fryd, men er askeblondt. Denne Atmosfære af Lys, hvori Madonna bevæger sig, og hvori Figurerne ligesom forflygtiges, skilles naturligvis ikke ved en skarp Grænse fra den jordiske, men forberedes allerede i Billedets nederste Del og, efter Barok-Kunstens Love, ikke i Midten, men til den ene Side. Hvad nytter det, at Lange gør sin skyldige Reverens for Rubens' „himmelske Roser“, naar han ikke med en tyk Streg slaar fast, at vi i Rubens' Assuntaer finder en opadgaaende Bevægelse i Farve og Lys, som Tizian aldrig havde drømt om. Her var der Anledning til at mindes et bekendt Ord af Bœcklin, at i Sammenligning med Rubens var selv Tizian kun en Natvægter. Jeg har ikke haft den Lykke i Originalen at se noget af Murillos Konceptionsbilleder, men jeg skulde kende Maleren daarlig, om der ikke kunde siges noget interessantere om dem end den mildest talt ganske overflødige Diskussion om, hvorvidt den berømte Madonna i Louvre ligner Chokoladepapir eller ikke (l. c. p. 135). Hvad Tiepolo har ydet i Retning af en saadan Farvernes Himmelfart, antydes end ikke med et Ord. Det er i denne Afhandling gaaet Lange ganske som i den anden: Han har sat sig for kun at undersøge Figuren og glemt, at man paa intet Maleri, og mindst af alt hos de store Farvemestre, kan behandle Form for sig og Farve for sig. Derfor er hans Resultater blevet helt falske.

Denne Mangel paa Interesse for det maleriske er meget udbredt i Nutiden, saavel blandt Kunsthistorikerne som blandt Kunstnerne. En af vore „kunsthistoriske“ Skribenter (en Digter!) har saaledes fortalt mig, at det først over for Billederne af „der Meister

des Marienlebens“ i München gik op for ham, hvad Maleri var. En Kunstner (en Illustratør!) hævdede engang, at den maleriske Gennemførelse af et Maleri var ganske ligegyldig, naar blot Billedets „Idé“ traadte klart frem, og en anden Kunstner (en Billedhugger!) ønskede, at Figurmaleriet saa vidt muligt vilde indskrænke sig til at give „Konturer, fyldt med Lokalfarve“. Denne Mangel paa Interesse for det maleriske selv i saa stærkt kunstinteresserede Kredse staa maaske i Forbindelse med, at den moderne Betragtning af Malerkunsten i saa høj Grad benytter sig af Fotografier, ja, Lange skal endog have sagt, at et godt Fotografi gav væsentlig samme Indtryk som Originalen. En Lærer i „Kunsthistorie“ kan naturligvis ikke give sine Elever nogen virkelig Forestilling om et Maleri, de ikke har set, men han kan lære dem, hvad de skal have deres Opmærksomhed henvendt paa, naar de kommer til at staa Ansigt til Ansigt med Originalen, og han kan atter og atter advare dem mod det ganske falske Indtryk, Fotografiet giver. En bekendt tysk Kunsthistoriker, og vel at mærke en, hvis Interesser næsten udelukkende kredser om det formale, plejer at indskærpe sine Elever, at den, der ikke gyser, naar han ser et Fotografi efter et Maleri, end ikke er kommet ind i Forgaarden til Malerkunstens Forstaaelse.

Til at kunne „se paa“ Malerier og lære andre dette, hører imidlertid mere end at have Blik for det rent maleriske. Det er lige saa vigtigt at kunne skaffe sig selv og andre Klarhed over Billedets rent formale Egenskaber. At Lange sad inde med fremragende Evner paa dette Omraade, vil vist ingen benægte, men hos ham kom Følelsen i en beklagelig og skæbnesvanger Konflikt med Synet, saa at den til Tider fuldstændig tog Magten fra Synets Sans, og det er det sørgeligste, der kan ramme den, der skal se og lære andre at se. Naar man derfor skal sysle med Langes Betragtning og Fremstilling af Formen, nødes man til samtidig at betræde Følelsens slibrige Gebet.

Langes store Afhandling om Correggio maa være særlig egnet til at give en Forestilling om hans Formbetragtning, da den kun behandler Kunstnerens Figurkunst, og denne, som Assuntaen tilfulde viser, omfattede Menneskelegemet med en Interesse, som vistnok kun Michelangelo kan opvise Magen til. Det er saa meget mere forbavsende, at Lange af hele Correggios ualmindelig mangesidede Figurkunst kun behandler den stadig voksende „glødende, alt gennemtrængende Sympati og Trang til Fortrolighed“. Han antyder ikke engang, at han har valgt et mindre Parti, men be-

tegner denne Egenskab og dens Vækst som hele Indholdet i Kunstnerens Udvikling som Figurmaler. Da Correggio har malet S. Giovanni baade paa et af sine tidligste og paa et af sine seneste Billeder, og Helgenen er anbragt i samme Situation paa begge Billeder, er det naturligt, at Lange begynder med en Sammenligning af disse to Figurer. Om S. Giovanni paa Madonna di S. Francesco hedder det: „Han ser ud mod Beskueren med sit glødende Blik og peger, som Johannes jo altid gør, op imod Kristusbarnet. Det er en meget lyrisk og egentlig ikke nogen streng Skikkelse; men det er dog en Mand, ikke alene med Skæg paa Hagen, men ogsaa med Vilje i Hjertet, en Sværmer og Ivrer med et let Anstrøg af asketisk Liv.“ Den samme Helgen paa Madonna di S. Giorgio skildres saaledes: „En ganske glathudet, vellystig Dreng i Pubertetsalderen, med et fyldigt Faunshoved, med Mundvigerne borede leende op i de tykke Kinder, og med et Par store Øjne, som visselig ikke gløde af hellig Alvor og Iver. Hans Stilling er ubeskrivelig magelig, kælen og uærbødig, og hans Pegen paa Kristusbarnet gaar ud paa intet mere, end at det er en mageløs sød Unge, der som saadan nok er værd at se paa. — — Her er al Karakter, baade i etisk og historisk Betydning udslettet: den vældige Bas er slaaet over i en rent kastratagtig Diskant* (l. c. p. 306 f.). Er det muligt, at disse Linier kan være skrevet af Menneskeskikkelsens Kunsthistoriker, af Forfatteren til „Figuren og dens Navn“? Paa det ældre Billede staar S. Giovanni lige ved Billedfladens Rand, og Figuren er i det store og hele parallel med denne; selv den Arm, der peger paa Kristus, er paa en alt andet end selvfølgelig Maade tvunget ind i denne Parallellitet; det samme gælder Ansigtet, hvor den næsten pinlig vertikale Næse-ryg adskiller to ganske symmetriske Halvdele; Panden er ligeledes ganske vertikal, men overskygges for Resten næsten helt af det svære brune Haar; et stort Skæg dækker hele Underansigtet; Legemet skjules omtrent ganske af Dragten (brunrødt over en ubestemmelig graalig Farve); hele Figuren er bevæget efter en enkelt spæd Kurve, og man kan tydelig se, hvor den pur unge Kunstner har nydt at lade denne tegne sig skarpt mod Baggrundens Søjle, men den er yderst svagt motiveret i Figurens Situation; Lyset falder omtrent lige forfra, hvad der yderligere forøger Figurens Fladhed; (jeg skylder Maleren at minde om, at S. Giovanni paa alle Punkter er den svageste og mest gammeldags af Billedets Skikkelser). Paa det senere Billede staar Døberen i Profil; den højre Fod

staar allerede noget inde i Billedet, medens den venstre staar et betydeligt Stykke længere inde, støttet paa et højt Trin og drejet stærkt ind i Billedet; paa det venstre Laar (hvis horisontale Linier helt maskeres af den nedfaldende Kappe) hviler venstre Albue og med den Legemets Vægt, hvorved dette faar den milde Hældning ind i Billedet, der betinger en rigere Nuancering i Belysningen; den pegende Arm er noget hævet, saa at Skulderen faar den Svulmen, der i Correggios modnere Aar var en af de Opgaver, hans koloristiske Temperament med særlig Forkærlighed syslede med; Underarmen er strakt saa langt ind i Billedet, at den kommer i et endnu dybere Plan end venstre Fod; Hovedet er bøjet noget tilbage, saa at det ikke forlænger Figurens Hovedakse, og Ansigtet er drejet en Del mere om mod Beskueren end det øvrige Legeme; Panden er stærkt hvælvet, og det lyst askeblonde Haar skudt saa langt tilbage som muligt for at indvinde saa meget mere af den kostbare Pandehud; det samme har uden Tvivl — bevidst eller ubevidst — medvirket til, at Ansigtet er blevet helt skægløst; næsten intet af Legemets Pragt skjules af Dragten, der er helt aaben i højre Side; dens Farve er skært og blændende lysegraa; Døberens Haarskjorte har forvandlet sig til det gulligt hvide Skindfor i denne Dragt, og overalt, hvor det graa kommer i Berøring med Huden, uskadelliggøres den farlige Kontakt af Forværkets ganske smalle Bræmme; til højre og venstre indfattes Figuren som i en Skal af en rosafarvet Kappe, hvis Kontur akkompagnerer alle Legemets fremherskende Linjer; Baggrunden dannes af tre rigt bevægede Figurer, mod hvilke selve Figurens rigt bevægede Omrids tegner sig saa klart og bestemt, at enhver Misforstaaelse er udelukket; Stillingen stemmer helt med Situationen; Lyskilden ligger højt og langt til højre, hvad der forøger Belysningsnuancerne i den mangeplanede Figur til op mod det uendelige. Correggio har malet denne Menneskeskikkelse med en Ærbødighed for sin Kunst, som ingen Selvhersker kunde ønske dybere, men Historien og Etikken har ganske vist ligget uden for hans Horisont. Mellem de to Figurer ligger c. 15 Aar, og dog er den ene ikke naaet til Højrenæssancen, medens den anden — langt, langt forud for sin Tid — allerede er fuldstændig barok. Kan man virkelig ikke forlange anden Belæring om dem end, at Respekten for det, Kunsten havde at fremstille, efterhaanden smelter for Trangen til Fortrolighed? Hvorvidt Langes „Følelser“ over for Correggio er berettigede eller ikke, skal jeg vel vogte mig for at sætte under

Debat, men fremgaar det ikke af det anførte, at de har ledet ham bort fra hans egentlige Opgave, saa han kun er kommet til at behandle det i Kunstnerens Menneskeskildring, der talte direkte til hans Følelse? Det fortrolige Forhold mellem Billedets Figurer paa den ene Side og Kunstner og Tilskuer paa den anden, er det, der i første Række interesserer Lange, og dernæst beskæftiger han sig noget med Figurerens indbyrdes Forhold. Dette gælder ikke blot den anførte Sammenligning mellem de to Figurer, men ogsaa hele den udførlige Gennemgang af Malerens andre Arbejder. Det, Lange overhovedet behandler, behandler han ypperligt, men man kan ikke derfor lukke Øjnene for, at dette er en meget underordnet Provins i Correggios Menneskeskildring. Og selv inden for denne Provins gaar Lange uden om de rent formale Problemer, hvor hans Følelse ifølge Sagens Natur kun kan tale med svag Røst. Han gaar slet ikke ind paa Figurerens lineære Gruppering, skønt dette er et næsten uudtømmeligt Tema, da Correggio ogsaa her er langt ude over Højrenæssancens Skemaer. Der var dog Grund til at fremhæve de imponerende Skraaliner i „Dagen“ og Madonna della Scodella og sammenligne dem med andre Tilløb til barok Stil, endvidere den ganske symmetriske Sekskant i Madonna di S. Giorgio, det ligesidede Parallelogram i „Danae“ (stillet skraat i Billedet!) osv. osv. Naar Talen var om Figurerens Sammenspil, burde Madonna di S. Giorgio være vurderet som et Mønster paa en samlet Komposition og være sammenstillet paa den ene Side med Løsheden i den klassiske Renæssance (i Dresden selv har man fortrinligt Sammenligningsmateriale i Raffaels og Bagnacavallos Billeder; ellers er Moretto særlig egnet dertil) og paa den anden Side med Eklektikernes fortvivlede Forsøg paa at gøre det bedre (Passerottis Efterligning af Billedet i S. Giacomo i Bologna). Lange gør kun opmærksom paa, at Trængselen i dette seneste Billede er størst, men undlader at meddele, at dette ikke er noget særligt for Correggios Udvikling, men gælder hele hans Samtid: I de ældre Billeder er der mere Luft om Figurerne, og samtidig indtager de en mindre Brøkdæl af Billedfladen. Naar Lange fremhæver, at Bestræbelsen for at drage Tilskueren ind i Billedet er et Element, som først han tilføjer Kunsten, burde han have dokumenteret dette ved en Række Sammenligninger og navnlig ikke forsømt at minde om den en halv Snes Aar ældre Lotto. Men alle disse — rent eksempelvis anførte — Undersøgelser, hvor Læreren ikke kan sætte sin personlige Sympati efter Antipati som

Indsats, laa Langes ildfulde Temperament fjernt. De eneste helt positive Oplysninger om Correggios Formgivning indeholdes, betegnende nok, paa Afhandlingens sidste Sider og afspærres ved en Tankestreg. Det er en Slags naturhistorisk Beskrivelse af Correggios Mennesker som Art og i stilistisk Henseende et Mesterværk, men da Lange øjensynlig betragter sin Undersøgelse af Correggios Figurkunst som afsluttet forinden og disse Sider som et Slags Tillæg, siger det sig selv, at vi heller ikke her faar Besked om, hvor Correggio modtog Menneskeskikkelsen, hvor han slap den, og hvad han gjorde med den i Mellemtiden. Det er let fra Langes andre Skrifter at hente Eksempler paa, hvordan hans Undersøgelser over det formale i Kunstværkerne ledes paa Vildspor af hans Følelser for dem, men det anførte er vist allerede tilstrækkeligt.

Det farlige i denne Egenskab hos Lange er, at han af sine Følelser lader sig forlede til at fælde en Dom om Kunstværkernes Kvalitet uden at give denne Dom nogen Begrundelse i deres kunstneriske Egenskaber, og at han erstatter den manglende Begrundelse med sin Munds eller sin Pens mageløse Veltalenhed. Saaledes er Langes Behandling af Correggio væsentlig en Bedømmelse. At han ikke begrunder denne i Kunstnerens maleriske eller formale Egenskaber, er allerede paavist, og det staar da tilbage at se lidt paa det, han sætter i Stedet for Begrundelsen. Hans Karakteristik af S. Giovanni paa Mad. di S. Giorgio er allerede citeret, og jeg vil for yderligere at belyse Langes Metode supplere den med hans Vurdering af hele dette Billede (p. 308 f.): „Her er Trængselen stærkest, og Fortroligheden bliver ligefrem banal, som om det hele var en Selskabelighed i en himmelsk Salon. Man har ikke synderlig Respekt for hinanden fra nogen af Siderne. Madonna kurtiseres fra den ene Side af den hellige Peter Martyr, som en Herskabsfrue af en affekteret Abbé: en saadan Blanding af det fidele og det hofmandsagtig indsmigrende, som i denne Helgens Udtryk, var vist nok aldrig før set i den kirkelige Kunst. Medens Madonna vender sig til venstre, vender Barnet sig til højre, mod Bispen Geminianus; det har nemlig faaet Øje paa hans Helgen-Attribut, den store Kirkemodel, morer sig over den, som ethvert Barn vilde more sig over et saadant prægtigt Stykke Legetøj, og rækker efter den. Den gamle Biskop drejer Hovedet henrykt, forelsket om imod ham, og finder ham ligefrem uimodstaaelig: han kunde spise ham af lutter Kærlighed. Man véd ikke ret, hvor dette sød-ladent lækre Udtryk hører hjemme — snarest i en eller anden

meget ungdommelig Forførelsehistorie; kun véd man, at det hos en saadan højerværdig Mand med hvidt Haar og Skæg lige over for et lille Barn er et gyseligt Stykke Unatur. Men i dette ellers modbydelige Selskab — vi minde om den oven omtalte Johannes — er der foruden Kristusbarnet flere yndige Barneskikkelser osv.“ Enhver, der har læst eller hørt noget af Lange, véd, at denne Skildring af et Kunstværk ikke er en Undtagelse, men et tilfældig valgt Eksempel blandt Tusinder, ja at det næsten er disse Billedskildringer, der er det allermest karakteristiske for Lange, fordi han Vid og stilistiske Mesterskab her fejrer sine højeste Triumfer. Det er derfor af den allerstørste Vigtighed at faa slaaet urokkelig fast, hvad en saadan Billedskildring er. Den er hverken eksakt Kunstforskning eller saglig Belæring om Kunstværket: Den er hverken mere eller mindre end ren og skær Skønlitteratur. Dette forringer naturligvis ikke i mindste Maade dens absolutte Værdi. Lange er uden Tvivl en af det danske Sprogs mest fremragende Prosaister, en Klassiker saa godt som nogen. Men det farlige i denne Art af Billedbeskrivelse ligger i, at den, naar den optræder hos en Mand med Langes Viden og Autoritet, let kommer til at se ud som den eneste naturlige eller endog mulige Form for Undervisning i „Kunsthistorie“. Medens Lange burde være den sjældne og kostbare Undtagelse, hvis Berettigelse udelukkende beror paa ganske individuelle Egenskaber, er han tværtimod blevet Genstand for Efterligning af læge og lærde, saa at den skønlitterære Behandling af „Kunsthistorien“ snart truer med ganske at tage Livet af den saglige. Folk synes at mene, at Betingelsen for at kunne skrive og tale om Kunst kun er at føle varmt for Kunstværkerne og have Ordet eller Pennen i sin Magt. Det er ikke noget Tilfælde, at saa mange af Skønlitteraturens Dyrkere føler sig kaldede til at være Lærere i „Kunsthistorie“.

Det, der skal bandlyses fra Undervisningen i Kunsthistorie, er Følelsen. Alt det i Kunstværkerne, som man kalder „sjælfuldt, aandfuldt, udtryksfuldt osv.“, og som maaske er den værdifuldeste Indsats, Kunsten byder, kan ikke gøres til Genstand for Undervisning, naar det ikke kan føres tilbage til formale eller maleriske Egenskaber i Kunstværket. Følelsen behøver desuden i Reglen ikke at skærpes af nogen Lærer, men Erfaringen viser, at de allerfleste er starblinde, naar de begynder at fæste deres Blik paa Kunstværker. Enhver vil derfor forstaa, hvor sørgeligt det er, at den Vejledning i Tilegnelsen af Kunstværkerne, der for Tiden

bydes i Danmark, næsten udelukkende er den skønlitterært-føl-somme. Den, der læser Langes „Correggio“, vil snart glemme Afhandlingens spredte saglige Bemærkninger, men „Salondamen“ og „Kurmageren“ og „Forføreren“ vil bide sig fast i Erindringen og vil skræmme ham bort fra et Hovedværk af en stor og ind-flydelsesrig Kunstner, før han har hørt et Ord om dets maleriske og formale Egenskaber, og før han har set en Kvadratmillimeter af dets Overflade. Den savner Respekt for det, Kunsten har at fremstille, som sammenligner dens Frembringelser med Ting fra det triviale med det Formaal at gøre dem latterlige eller at skamrose dem, og disse uværdige og ganske overflødige Sammenligninger, der er en fremtrædende Skyggeside hos Lange, har bredt sig i en skræk-indjagende Grad hos hans Efterfølgere. Skulde det ikke være et testimonium paupertatis?

Den, der vil lære de unge og uerfarne, hvad Kunst er, maa med Jernhaand holde sine Sympatier og Antipatier nede. Han bør ikke søge at tvinge Elevens Følelser ind i nye Baner, men han skal skærpe hans Blik for det formale og maleriske og yde ham et saa stort sagligt Materiale som muligt, saa at han ikke ukritisk giver efter for sine ofte helt tilfældige Sympatier eller Antipatier: Begejstring og Afsky kommer saamænd tidsnok.

OVE JØRGENSEN

VERS

BJÆRGENSOMHED

Bjærge i Sol, ak, Bjærge i Sol —
Bjærge mod Syd og ved Middagstid!
Luften er lun, og Luften er blid.
og Klippen er varm af Middagssol.

*

Det er endnu kun Marts, men de første blaa
Anemoner langs med Fjældvæggen staa
mellem visnet Græs og blandt Sten, som er graa.

Jeg sætter mig ude paa Fjældets Kant, —
det var godt, at den lille Sti jeg fandt;
blandt Risbøg og Grankrat den næsten forsvandt.

Et Stykke løb den ad aabent Fjæld
henover et skraanende Bakkehæld,
hvor Smaasten laa løse som Strandkantens Skæl.

Dér gyste mit Hjerte, thi tænk, om jeg gled
favtedybt ned, mod Dalbunden ned
og endte som et uformeligt Skred!

Et Egern sprang i en Fyrretop
med knarrende Lyd, i lange Hop, —
hvor det sprang hen, dér maatte jeg op.

Saa vandt jeg da frem og holder nu Rast
 paa en Pynt, et Forbjærg, en græsgroet Knast;
 lidt Hasselbusk hænger paa Randen fast.

Lidt Hasselbusk — med Rakler af Guld —
 og dybt dernede er Dalen fuld
 af Granskov og Løvskov og Marker af Muld.

Grønne Graner med Kogler smaa,
 og Løvskov, som endnu er ganske graa;
 men de rødbrune Knopper om Foraar spaa.

De gullige Marker har Hække af Tjørn.
 Man raaber dernede — jeg hører Børn.
 Men nær mig skriger en kongelig Ørn...

* * *

Bjærge i Sol, ak, Bjærge i Sol,
 Bjærge mod Syd og ved Middagstid!
 Her sidder jeg som paa en Mose Stol
 Og skuer ud over al Jorderigs Id.

O rige Marker, o travle Tid,
 o Menneskehed, der høster og saaer —
 jeg bliver heroppe, hvor Bjærgene staar,
 og Solen skinner, og Luften er blid...

JOHANNES JØRGENSEN

DET SMALLE VINDU

Igennem det smalle Vindu,
 igennem den høje Rude —
 Solens og Sydhavets Himmel
 ser jeg fra Divanens Pude.
 — Himmel, kun Himmel derude!

Det er, som jeg — kongelig udstrakt —
 saa fra et tropisk Dæk
 de blide og blændende Timers
 evige Fugletræk.
 I Blaanen det Blaa strømmer væk . . .

Og Mørkningen kommer, og Luften
 rinder som dunkelblaa Vin, —
 jeg mindes de blæsende Aftners
 gribende Ultramarin.
 Da Bølgen og Stjernen var min.

Og løfter jeg Hovedet, ser jeg
 Maanen staa op over Taget —
 som Fortidens straalende Maane
 — en Aften i Archipelaget —
 stod op over Klippedraget!

HIMLEN

Se, Himlen er Violer
 i Foraarsaftnens Stund!
 Den første Foraarsaftens
 Violhav uden Bund . . .

Nu dukker de store Stjerner frem
 og bader sig i Himlen!
 Den gyldne Sødme elsker
 den violette Svimlen!

Mit Hjerte er en Svømmer
 i hine Oceaner!
 Mit Hjerte er en Stjerne
 blandt Stjernernes Titaner . . .

KAI HOFFMANN

LITTERATURENS GÆSTER

KØNT Vinterlitteraturen ikke var uden interessante Værker — den omfattede bl. a. en saa betydelig Bog som Jakob Knudsens „Sind“ og en saa frisk og talentfuld Debut som Lauritz Larsens „Halvmennesker“ — var det almindelige Indtryk vistnok, at den var fattigere paa ikke helt ligegyldige Bøger end i de foregaaende Aar. Øjeblikket er derfor meget passende til at vise

Opmærksomhed mod de udenlandske Gæster, der i de sidste Aar har paataget sig deres store Del af Underholdningen i de mørke Dage og for enkeltes Vedkommende saaledes, at Indtrykket sent udviskes. Det er desuden kun en simpel Høflighed, vi viser, til Gengæld for de glade Miner, hvormed navnlig vore Naboer sydpaa fordøjer de umodne Frugter, der aarligt falder af Kundskabens Træ herhjemme.

Det er i de sidste Aar en ikke ubetydelig Strøm af fremmed Litteratur, der i Oversættelser har naaet vort Marked. Gennem Christiansens Serier blev der i Løbet af kort Tid tilført os rige Skatte af ældre og nyere Værker, og senere blev gode Oversættelser et regelmæssigt Led ogsaa af de store Forlags Virksomhed. I det hele kan man sige, at denne Oversættelseslitteratur har hjulpet sig selv. — Sammenlign blot den Opmærksomhed, som Landets Anmelderstab kan skænke en talentløs Debutbog, med de korte og knappe Linier, hvormed Rudyard Kipling sædvanligt maa nøjes. Men for Resten har han holdt Stillingen endda. Skulde man hævde Oversættelsernes Betydning, behøvede man kun at pege paa den brogede Verden fuld af Glans og Liv, rig paa sær og paafaldende Menneskekundskab, som hans Bøger har aabnet for os. Endnu i hans sidste Hovedværk „Kim“ beundrer man hans utrættede Opfindsomhed, hans indtagende Vid og Ynde. Det ligger imidlertid allerede et Par Aar tilbage. Han hører til Stamgæsterne, der hvert Aar kommer igen, og som nu forlængst har sin sikre Plads. Et lignende aabent Hjørne i Reolerne kunde man ønske Anatole France, af hvem der er oversat forbavsende lidt. Den udmærkede Oversættelse af hans „Dronning

Gaasefod⁴ er blevet en meget læst og skattet Bog, hvilket man maaske ogsaa kan slutte deraf, at „Historien om en Komediant,“ der udkom i Vinter, saa hurtigt naaede det andet Oplag, der for indfødte Bøger er noget usædvanligt, for Oversættelser en højeste Udmærkelse. Oprigtigt talt synes jeg ikke, at netop den af Anatole Frances Bøger fortjente denne Skæbne. Den er vittig nok, den siger Ting, som ingen anden end en Franskmand kan sige og af Fransk mændene maaske ingen anden end Anatole France, men Viddet er nærmere end tidligere ved at være blot Kynisme, Klogskaben er oftere uden den fine Skælven, der gjorde den til Visdom, og i hans Ironi finder man sjældnere de vige-
 nende Dybder.

En Bog som denne er ganske øjensynlig oversat paa sin Forfatters grundfæstede Berømmelse, men i de sidste Aar har vi lært en Række Bøger at kende, som nærmest er kommet paa Sensationens Konto — den pludselige og fabelagtige Udbredelse, de har faaet i deres Hjemland. Maaske tør man til denne Klasse regne Booker T. Washingtons Selvbibliografi „Op fra Slavestand“. En Neger, der hensynsløst, uden Frygt for Genta-
 gelse og uden Forsøg paa Veltalenhed, fortæller om sin Selvudvikling og om sin Virksomhed for at føre sine Stammefrænder fremad i Kultur. Man bliver ikke vred, fordi han ikke har haft Tid til at polere sit Sprog, i Betragtning af at han har haft Tid til saa meget andet. Hans Bog hører dog til den mest underholdende Art, nemlig den, der har Raad til at lade Kendsgerningerne tale. Til mange-Oplags-Bøgerne hører ogsaa van Eedens „Den lille Johannes“, som imidlertid næppe vil vinde Udbredelse eller Popularitet herhjemme. Skildringen af den lille Drengs Vandring med Snerlealf ejer ganske vist en Ynde og Finhed i Naturopfattelsen, som kunde faa en Carl Ewald til at rødme over sine Patentpenalhus-
 Eventyr, men efterhaanden som Bogen skrider frem, bliver Symbolikken for indviklet. Der bliver for meget Mening og for lidt Poesi. Man tør heller ikke spaa „Breve, han ikke fik“ nogen større Folkeyndest. Det er en ganske klog og fin Bog, skrevet af en, der har set meget og som har forarbejdet Indtrykkene i fint dannede Omgivelser. En Bog, der af og til oplives af en Aandrighed, undertiden indtager ved en ikke altfor banal Sentimentalitet, en Bog, man ikke husker længe, men heller ikke beklager sig over at have læst. Det skulde dog ikke undre mig om „En ung Dames Roman“ af Elinor Glyn ved sin grove Ædelhed og Sød-
 ladenhed tog Tøten i Bibliotekernes Udlaansprotokoller.

Men over alle disse Bøger af mer eller mindre forbigaaende Værdi hæver sig som faste Støtter de to Romaner „Jørn Uhl“ og „Huset Buddenbrook“. De er meget forskellige, disse to Bøger og er dog begge Forløsning for væsentlig samme dybe Trang til igen at være Mennesker — ikke mer end Mennesker.

„Jørn Uhl“ er kunstnerisk set den svageste af de to Bøger. Den er uordnet, kaotisk, bred, undertiden trættende. Personerne er ikke altid fastholdte, men kan miste deres Individualitet fuldstændig. Den kloge Sikkerhed, der lyser ud af Thomas Manns Roman, mangler som ordnende Magt. Det er en Bog, som de overlegne har rystet paa Hovedet af, og som Kritikere har ment levede af deres Naade og Barmhjertig-

hed, fordi de dog ikke nænnede at understrege alle dens Dødssynder, i Betragtning af dens alligevel betydelige Egenskaber. Det er en Bog, som det jo egentlig er overflødigt at diskutere, fordi dens rolige Mandsrøst uafhængig af Kritikens Resonnans vækker de tusinde Sinds Ekko, og fordi Vurderingen af den i egentligste Forstand bliver en Følelssag. Man kan ad kritisk Vej overbevise om æstetiske Fortrin, og man kan paapege Tankers Nyhed, men man kan umuligt føre tvingende Bevis for Værdien af at gentage de gamle Sandheder med Genkendelsens dybe Glæde. Man maa gøre sig klart, at Beviset for slige Værkers Betydning altid føres bagefter ad historisk Vej, ved simpelthen at paapege den. Men maaske kan man sige, hvad det er, man holder af i denne Bog. Den fortæller om et tungt og kejet Menneskes Udvikling, og i Fortællingen om dette er der forskellige Ting, der er Læseren lige saa ny og paa-faldende paa Tryk, som de er ham ganmelkendte i Virkeligheden. Først og fremmest det, at Livet har Betydning for Jørn Uhl. Det har deres egen Tilværelse for de allerflESTE Mennesker. Det er ud fra denne Forudsætning, at Mennesket taalmodigt søger efter Ligevægt og finder, at denne er langt besværligere at naa, end det forud var at ane. Besværligheden ligger, som Jørn Uhls Eksempel viser, ikke deri, at det er noget enkelt svært, der skal naas, men deri, at det er en Mangfoldighed, der skal være til Stede samtidig, skønt Livet kun lærer den efterhaanden. Derfor maa Arbejdet stadig begyndes forfra. Har man lært at være fri, maa man lære at være fast; har man lært at smile, maa man lære at græde, og de kloge maa lære Agtelse for deres egen Uvidenhed, og hvad der er det sværeste, endda ikke blive dumme. Det er meget fint og, som det synes mig, meget beundringsværdigt sagt af den kristne Præst, da Jørn Uhl er ved at fordærves af for megen Alvor og Fornuft: „Det er bedre at være en Synder end en saadan retfærdig.“ Og da Jørn Uhl har gennemgaaet den haarde Skole, er Resultatet ikke opsigtsvækkende stort. „Møjen har dog ikke været forgæves.“ Men netop saaledes vilde vi gerne kunne underskrive det og synes undertiden at kunne det. Det er ved sin Udren, ved den Frimodighed, der er Nøglen til Livets naive Visdom, og ved sin Aandsfrihed, at denne Bog indtager. Den rummer Sundhedens Mystik.

Det er smukt og godt at erfare, at der rundt om i Verden findes geniale Digtere, fine Nerver, kloge Hjerner, heftigt bankende Hjerter, men for Sjælen er det en meget stor Glæde at vide, at der ogsaa lever et Menneske. Hans Aabenhjertighed gør det lettere for os andre at være os selv vor Svaghed og vor Kejtethed bekendt. „Jørn Uhl“ er et Møde, et Bekendtskab. „Huset Buddenbrook“ er noget mere — eller rettere noget mere objektivt — en Række Erfaringer, som vi kan lade andre gøre efter os, en Verden, som kan gennemrejses paa ny. „Jørn Uhl“ er kun til for den sympatisk stemte, men selv den, der keder sig derover, kan ikke nægte Huset Buddenbrooks Eksistens. Thomas Mann ejer i højeste Grad Kunstens genskabende Evne. Det er ikke blot Mennesker, han former eller genopvækker, han fremtryller deres indbyrdes Forbindelse, deres Hjem, deres Stad, og anbringer den midt i Tilværelsen. Ingen Mangel, ingen kedelig Forglemmelse kan gøre os Opholdet paa-fal-

dende. Hvorfor skulde vi ikke træde ind og færdes i den Verden, han har skabt? Den ejer den Fordel at være os fremmed og den Fuldkomnedenhed at byde os menneskelige Kaar. — Som Kunstværk staar „Huset Buddenbrook“ ganske overordentlig højt inden for den europæiske Romanlitteratur. Det vilde alene være Umagen værd at paavise, med hvilket Mesterskab den er komponeret, hvorledes Begyndelse og Slutning bøjer sig sammen, hvorledes de enkelte Led betinger hverandre indbyrdes. Den fortæller om en Købmandsslægts Skæbne. Det første Afsnit skildrer den Fest, hvormed Indflytningen i et nyt og stateligt Hjem fejres. Man gør Bekendtskab med Slægtens ældste levende Generation, Johan Buddenbrook den ældre, med Firmaets Indehaver, Konsul Johan Buddenbrook og dennes Børn, Tony, Tom og Christian. Man lærer straks den ældre Buddenbrook at kende som en tør, praktisk, frittalende og nøgternt tænkende Rationalist, hans Søn som den følelsesfulde og sværmeriske Natur, hvis oprigtige Kristendom og store Samvittighedsfuldhed dog endnu ingenlunde træder i Vejen for Handledygtigheden, men indskrænkes til at regulere den. Den ældre og den yngre Buddenbrook forholder sig næsten logisk til hinanden. Naar den ene havde sagt Klarhed og Fornuft, maatte den anden sige: men ogsaa Følelse og Tro. Og begge bliver dygtige og stærke paa deres Grundlag, thi ubevidst ligner de i Grunden hinanden, skønt de bevidst lægger Eftertrykket paa forskelligt Sted. I de tre Børn aner vi derimod Opløsningen, Striden mellem de uligevægtige Bestanddele. Konflikten kan føres tilbage til en rent logisk Strid. Det er Vendepunktet i Slægtens Skæbne, da Konsulen nøder sin Datter Tony til at indgaa det ulykkelige Fornuftægteskab med Hr. Grünlich fra Hamburg. Det er i Overensstemmelse med Traditionen — saaledes har hans Far, saaledes har han selv stiftet Familie — men det er i Uoverensstemmelse med hans eget mere udviklede Følelsesliv. Han handler paa Trods af de Erfaringer, han selv er den første i Familien, der har gjort. Det er den oprindelige Evne til at overskue sig selv, der gaar tabt, efterhaanden som Følelseslivet bliver rigere og derved gør Personlighedens Indhold mere forskelligartet.

I Thomas Buddenbrook fortsættes Slægten tilsyneladende med større Glans end nogen Sinde. Han udvider Forretningen, bygger Familien et nyt Hus, han opnaar ydre Anseelse, bliver Senator, han er fint og alsidig dannet og er lykkelig gift med en smuk og ejendommelig Kvinde. Ikke desto mindre er Forfaldet allerede begyndt. Hans større Følsomhed er en Svaghed og en Splittelse. Den gør ham mindre beslutsom og hidser ham i et ustandseligt Begær efter hundrede forskellige Formaaler. Han slides hurtigere op end sine Forfædre, og han behersker ikke længer sin Skæbne med et roligt Blik som de. Fra hver sin Side kaster hans Søkende Lys ind over Misæren. Broderen Christian lider af sygelig Modtagelighed for Indtryk, af en overspændt Indbildningskraft og af allehaande hysteriske Sygdomsfornemmelser. I ham har Slægten naaet den udprægede Degeneration. Søsteren Tony naar aldrig ud over Barnestadiet. Hendes Vitalitet er heftig, man kunde sige sund — som hos et Barn, hvis det ikke drejede sig om en voksen Kvinde. Som et Barn er hun modtagelig og glemsom. Hun er ude af Stand til at styre sit Liv efter

en Fornuftovervejelse, men hun er til Gengæld i Besiddelse af en vidunderlig Modstandskraft over for de Stød, hun paadrager sig. Hun ejer Livets Blindhed og Styrke.

Thomas Buddenbrooks Søn, den sygelige, musikalske og drømmende lille Hans, er Topskuddet, der visner. Med ham dør Slægten.

Det er en simpel og stor Linie. Skøn og naturlig, som den Kurve en udslynget Sten beskriver, fra den forlader Haanden, til den ligger død og stille ved Maalet. Der er i Grundsynet — i Frygten for det uklare, i Betoningen af Følelsen og Føleriets Farer — noget, der kunde minde om Pontoppidan. Det er i hvert Fald den danske Forfatter, Thomas Mann staar nærmest, ogsaa i kunstnerisk Maalbevidsthed og Soberhed. Men Opfattelsen er hos Mann rigere og dybere, rummer mere af det uforklarede Æter, og de enkelte Toner er ledsaget af flere Bitoner. Det er ikke Følelsens Farlighed, der er det sidste Ord, men som i „Jørn Uhl“ Vanskeligheden ved at overskue Livets væsentlige Sider og ikke forsømme nogen af dem. Begge Bøger har det tilfælles, at de udspringer fra en dyb og inderlig Livsfølelse og derfor viser bag om Meninger og Opfattelser til det, at selve Eksistensens store Hemmelighed kun løses ved — at være til.

I denne Fortælling om Nedgang og Opløsning, hvor Forfatteren ikke paa noget Punkt er skaansommere i sin Skildring af Slægtens Forfald end Sindssygelægen Frederik Lange i sin nyudkomne Bog, er det alligevel ikke Følelsen af Død, der behersker Indtrykket. Grunden dertil er først og fremmest den, at Bogen er saa fuld af Liv. Ligesom i Virkeligheden er det det, der mere end noget andet forsoner os med Døden, at Vejen til den gaar uafbrudt gennem Liv. Langt mere end Død og Lidelse har en mat og træt Form for Liv, Evne til at nedtrykke os — det er selve Døden, der tager Livets Skikkelse. At denne Mathed er langt sjældnere i Virkeligheden end i Digtningen, er en af Virkelighedens største Fortrin. Denne Livsfylde, der syder i Buddenbrookerne og gør, at de virker til Livets Ende, at de danser, springer, tumler, men ikke slæber sig trægt ind i Døden, faar sit mest typiske Udtryk i Tonys lille stramme Skikkelse. At eftergaa det Mesterskab, hvormed Mann har skildret de enkelte Figurer, vilde være umuligt. De er alle overmaade almindelige Hverdagsmennesker, som alligevel holder vor Interesse fængslet. Dette gælder i udpræget Grad om Tony. Paa ingen anden har Forfatteren saaledes ødslet med sit Vid, sin Munterhed, sin Medfølelse og sin geniale Forstaaelse. I hende rummes alle hans Kunsts Fortrin. Realismen har her for Alvor løst sin Opgave at genfinde Livets Storhed og Fylde i det smaa og ubetydelige. Hun er en lille Pjanke, sød,anfængelig og indskrænket. Intet er højtideligt og stort hos hende. Hun lader sig gifte og gifter sig med den ene Mand efter den anden uden større Ophævelser. Hun glemmer sine Sorger og har næppe andre Glæder end dem, hendes Anfængelighed skænker hende. Hendes Hjerne er for lille til at have Plads for mere end én Idé, og denne er Huset Buddenbrooks Trivsel og Anseelse. For den lever hun, for den gifter hun sig, og for den skilles hun atter. — I Kraft af den vokser hun — faar en Storhed,

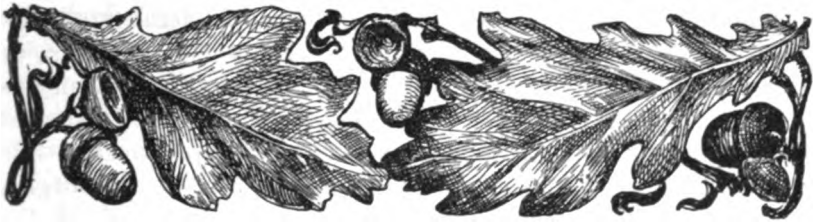
som man kunde kalde monumental. Ved den Vitalitet, hun rummer, virker hun i Bogen som Livets eget stejle, ubøjelige Omkvæd.

Men selv om man — hvad jeg ikke har gjort — havde gjort fuldt ud Rede for Kompositionens Fasthed, Grundtankens Simpelhed og Fylde, Personskildringens Jævnhed og Dybde, vilde der endnu ikke være sagt et Ord om hele den Rigdom af Skønhed og Visdom, der udfoldes i hundrede Enkeltheder, saadanne som Scenen mellem Thomas Buddenbrook og den lille Blomsterpige, han maa forlade, eller Skildringen af den Nat, han som syg og opslidt Mand tilbringer vaagen med sine Tanker. Der siges Ting i denne Bog, der i Forhold til skarpe Hjerners Klogskab er ubestemmelige som Himlens Højde over Eiffeltaarnet.

Af de Nydelser, Kunsten skænker, er der dog ingen kosteligere end den at føle sig vugget af samme Bølgeslag, der har kastet Slægt efter Slægt op paa Dødens Strand.

H. N.

STRAFFELOVENS REVISION

FORDRINGEN om en gennemgribende Revision af vor ganske forældede Straffelov har i de senere Aar været fremsat saa ofte, og Spørgsmaalet har — navnlig siden dansk Kriminalistforenings Stiftelse i 1899 — været behandlet saa indgaaende og fra saa mange Sider, at det er umuligt i en kort Tidsskrifts-artikel at sige noget egentlig nyt herom. Naar jeg desuagtet — og til Trods for, at det Krav, hvori alle strafferetskyndige mødes, allerede tidligere i dette Tidsskrift har fundet en varm og veltalende Forkæmper¹⁾ — atter drager dette Spørgsmaal frem, sker det under Indtrykket af, at denne Sags overordentlige Vigtighed endnu langtfra staar klart for Almenheden, at der endnu kræves et ihærdigt og maaske trælsomt Arbejde, før den stærke offentlige Opinion, der fejler al Modstand til Side, er skabt. Kan jeg yde om end kun et ringe Bidrag hertil, er mit Maal naaet.

At Fordringen om en Reform af vor Straffelovgivning, der bringer denne i Samklang med vor Tids Opfattelse af Forbrydelsens Natur og af Midlerne til Kriminalitetens virksomme Modarbejdelse, ikke stærkere har slaaet Rod i den offentlige Bevidsthed, skyldes ikke blot den Omstændighed, at Resultaterne af nye Undersøgelser og Erfaringer kun langsomt trænger ud over Fagmændenes snævre Kreds. Det skyldes lige saa meget den Omstændighed, at de, der ikke selv har haft med Justitsen at skaffe, er tilbøjelige til at synes, at alt, hvad der angaar Forbryderne, ligger dem saa umaade-

¹⁾ Jfr. R. Gram: Revision af Straffeloven i „Tilskueren“ 1901. S. 269 flg.
Tilskueren 1904

- lig fjernt — de ligesom ser og føler det ikke, for det sker alt sammen bag Laas og Slaa og tykke Mure. Hertil bidrager bl. a. ogsaa Mangelen paa Offentlighed og Mundtlighed i vor Strafferetspleje og den ringe Interesse for ikke at sige Mangel paa Forstaaelse, som de ledende hidtil har vist over for disse Spørgsmaal. Naar ikke netop en sensationel Forbrydelse sætter Sindene i Bevægelse, passer derfor Borger og Bonde sin Dont og overlader roligt Forbryderens Behandling til Ret og Politi og til Fagmændenes Drøftelse som noget, der ikke angaar dem. Dette er dog en arg Misforstaaelse. Ganske vist er Forbryderne kun en ringe Del af Folket og Straffen kun et enkelt og ingenlunde det vigtigste Middel i Kampen mod Forbrydelsen, men ligesom Forbryderne dog ogsaa er vore Medborgere — de ulykkeligste og til vor Omsorg mest trængende Medborgere — saaledes er en slet Straffelovgivning en Ulykke, som sætter sine Spor dybt i Samfundet. Indeholder den urimelige mod hele Tidsaanden stridende Bestemmelser, kan disse en skønne Dag ramme enhver af os eller dog vore paarørende. Men er den i hele sin Grundopfattelse forfjælet, anvender den i det store og hele uheldige — virkningsløse eller demoraliserende — Straffe, straffer den strengt, hvor der ikke burde straffes eller dog kun straffes mildt, og savner den omvendt den fornødne Alvor og Strenghed, hvor denne tiltrænges, saa rammer det os alle dagligt, selv om vi ikke er os dette bevidst. Om det gældende Straffesystem er egnet til i større Omfang at standse de begyndende Forbrydere — oftest Børn eller unge Mennesker — ved deres første Skridt paa Forbryderbanen, eller om det tværtimod ved en uhensigtsmæssig Behandling positivt bidrager til, at Flertallet af disse Begyndere udvikler sig til professionelle Forbrydere, det er ikke blot af største Betydning for den almindelige, os alle vedrørende Sikkerhed for Liv, Lemmer og Gods; det vedrører os tillige i allerhøjeste Grad som Skatteydere. Thi de Beløb, som Strafferetsplejen og Straffefuldbrydelsen aarlig koster Stat og Kommune, bestemmes herved; og det drejer sig her om meget store Beløb, der tælles i Millioner. Hertil kommer de indirekte Virkninger, den store Forøgelse af Fattigbyrden, som skyldes Forbrydernes Familie og dem selv, naar de som ældre opgiver Forbryderbanen — hvad ret hyppigt sker, — men netop paa Grund af deres Fortid vanskeligt eller slet ikke kan forsørge sig selv. Men endelig kan et civiliseret Samfund dog ikke se bort fra det Ansvar, som det paadrager sig over for selve Forbryderen, særlig da naar denne er umoden

ved at undergive ham en Behandling, der i stort Omfang modvirker hans Forbedring i Stedet for at støtte de tilstedeværende Muligheder herfor, et Ansvar, der bliver saa meget tungere som Forbrydernes store Skare dog hovedsagelig rekrutteres fra Samfundslag, der i Forvejen stærkest lider under Manglerne i den øvrige sociale Lovgivning.

At det nu er daarligt bevendt med vor Straffelovgivning, er vist alle kyndige enige om. Ikke blot er Straffelovens Bestemmelser om de enkelte Forbrydelser — og derunder navnlig om en stor Del af de hyppigst forekommende Forbrydelser: Tyveri, Bedrageri, Falsk, Vold, uforsvarlig Omgang med Barnefødsel, mange Sædelighedsforbrydelser etc. etc. — i høj Grad ufyldstgørende saa vel ved Afgørelsen af, hvad der straffes, som i Bestemmelsen af selve Straffen¹⁾. Men værre er det, at hele det Grundsyn, hvorpaa Straffeloven hviler, set med Nutidens Øjne staar som en underlig fossil Levning af en uddød Tankegang, for hvilken alt det, vi nu anser som det vigtigste og uundværligste i Kampen mod Forbrydelsen, synes ganske fremmed, og som derfor i stort Omfang har ført til en Behandling, der maa forfejle sit Maal. Dette forklares ved, at Straffeloven af 10. Februar 1866 er et ægtefødt Barn af en Tid, i hvis Bevidsthed en teologisk Etik og i det hele en af teologiske Betragtninger stærkt paavirket Filosofi havde indgravet Forestillingen om den menneskelige Viljes Frihed — dens Uafhængighed af Aarsagslovens Tvang. For denne Opfattelse maatte Forbrydelsen staa som Udslag af en fri, villet Ondskab, en Ondskab, som Personen ligeledes i Kraft af sin frie Selvbestemmelse kunde have faaet Bugt med, idet det ahang af hans eget frie Valg, om han vilde det onde eller ikke. Og Straffen opfattedes derfor, i alt Fald i første Linie, som den etisk nødvendige Reaktion mod denne frivillige Ondskab, — den retfærdige Gengældelse — ubetinget og ubøjelig som denne. Derfor maatte det principielle Udgangspunkt for den straffende Reaktion være Forbrydelsen med alle dens objektive Egenskaber. Forbrydelsens Art, Beskaffenheden af det onde, den foraarsager, er det væsentlig bestemmende ikke blot for Straffens Størrelse, men ogsaa for dens Art og Fuldbrydelsesmaade. Forbryderens Person, de Krav, som Hensynet til ham stiller, træder forholdsvis stærkt — om end ingenlunde ganske — i Baggrunden. Men netop hele denne Grundopfattelse, der, som

¹⁾ Herom kan i det hele henvises til den ovenfor nævnte Artikel af Overretsassessor Gram.

jeg senere gennem Eksempler skal belyse, præger Straffelovens enkelte Bestemmelser, maa vi i Nutiden anse som ganske forfejlet. — Den naturvidenskabeligt skolede Aand, som langsomt men sikkert vinder Fodfæste ogsaa i den almindelige Bevidsthed, har grundigt undergravet den blinde Tro paa, at den menneskelige Vilje staar hævet over den alt andet beherskende Aarsagslov. Og ganske særlig har de sidste 30 Aars rent empiriske Studium af Forbryderens Naturhistorie og Forbrydelsens Aarsager ganske taget Grunden bort under de gamle Opfattelser af Forbrydelse og Straf. Statistikkens Tal lige saavel som den mere specielle Undersøgelse af de enkelte Forbrydere og Klasser af Forbrydere lærer os, at Forbrydelsen er et ganske naturligt Produkt af givne Aarsager — dels individuelle, medfødte Egenskaber, dels en Række udefra kommende Paavirkninger, Opdragelse, Omgang, Arbejdsforhold, Sygdom etc. Hermed falder den moralske Indignation og dens Frugt, den retfærdige — blinde — Gengældelse. Straffens Opgave bliver at bekæmpe Kriminaliteten som ethvert andet Samfundsonde ved at opsøge og saa vidt muligt fjerne dens Aarsager — eller, for saa vidt dette sidste er umuligt, ved at modarbejde deres Indflydelse rationelt paa Grundlag af Erfaringen.

Erfaringen lærer os videre, at Forbryderne — selv bortset fra alle individuelle Særegenheder — hører til højst forskellige Kategorier. Uden her at komme ind paa Enkeltheder skal jeg blot pege paa Modsætningen mellem paa den ene Side forbryderske Børn og helt unge Mennesker og paa den anden Side de modne Forbrydere og inden for de sidste igen paa Modsætningen mellem de saakaldte Lejlighedsforbrydere, der under en i øvrigt lovlydig Tilværelse en enkelt Gang eller enkelte Gange med længere Mellemløb og under Indflydelsen af ganske særlige Omstændigheder begaar en Forbrydelse, og Vaneforbryderne, af hvilke atter de professionelle Forbrydere danner en særdeles vigtig Underart.

Naar Straffens Opgave skal være ikke den blotte Fyldestgørelse af den blinde Retfærdigheds Krav, men en praktisk virksom Modarbejden af Kriminaliteten, er det øjensynligt af største Vigtighed, at den Behandling, vi undergiver Forbryderen i første Linie afpasses efter, af hvad Art det Individ er, som vi skal behandle. Den Straf, som er paa sin Plads overfor et Menneske, der trænger til en øjeblikkelig moralsk Opstrammer — en Advarsel eller en Skræk i Blodet — kan og vil i Reglen være ganske forfejlet over for en Person, som ifølge sin Natur og hele sin Fortid trænger til den langsomt

virkende Træning, den taalmodige, opdragende Behandling, som en mere gennemgribende Paavirkning af Karakteren forudsætter, — og omvendt. Og endelig vil regelmæssigt en fra begge de ovennævnte forskellig Behandlingsmaade tiltrænges overfor Individder, som hverken gennem Afskrækkelse eller Opdragelse kan paavirkes, men kun for længere eller kortere Tid uskadeliggøres.

Men netop paa dette Omraade har det urigtige Udgangspunkt ført Straffeloven ind paa en forfejlet Vej, idet den ud fra sit ovenfor berørte — objektive — Standpunkt i det væsentlige bestemmer ikke blot Straffens Størrelse, men ogsaa dens Art efter Forbrydelsens Grovhed, medens en praktisk Modarbejden af Kriminaliteten kræver en ganske særlig Hensyntagen til Forbryderens Kvalitet. Som Illustration af denne Paastand skal jeg noget nærmere omtale Straffelovens Bestemmelser om den hyppigste og derfor praktisk vigtigste af alle Forbrydelser, Tyveri.

Allerede Straffebestemmelserne for første Gang begaaet Tyveri, kan i mange Retninger gøres til Genstand for en skarp Kritik. Afgrænsningen saavel mellem simpelt Tyveri (Straffelovens § 228) og grovt Tyveri (§ 229) som mellem Tyveri overhovedet og forskellige andre Berigelsesforbrydelser beror ofte paa ganske usikre eller højst subtile Distinktioner. Og mangen Gang kan et Tyveri, som Straffeloven betegner som simpelt, vidne om langt mere raffinerede og samfundsfarlige forbryderske Egenskaber end et saakaldt grovt Tyveri¹⁾. Under disse Omstændigheder bliver det enorme Spring i Straffens Størrelse (simpelt Tyveri: Fængsel paa Vand og Brød og kun under skærpene Omstændigheder Forbedringshusarbejde indtil 2 Aar; grovt Tyveri: altid Strafarbejde fra 8 Maaneder til 8 Aar) ganske urimeligt.

Men endnu langt mere iøjnefaldende bliver de urimelige Konsekvenser af Straffelovens ganske forældede Standpunkt, naar man betragter dens Regler om det saakaldte „gentagne“ Tyveri, c: Tyveri begaaet efter at den skyldige tidligere har været dømt for Tyveri. For 2den Gang begaaet simpelt Tyveri er Straffen f. Eks.

¹⁾ F. Eks. Jeg giver en Smed Nøglen til mit Kontor for at han skal lave mig en Reservenøgle. Han benytter sig af min Fraværelse om Søndagen til at trænge ind i Kontoret ved Hjælp af den modtagne Nøgle, opbryder mit Pengeskab og stjæler et stort Beløb: — det er simpelt Tyveri. En Arbejdsmand, der har glemt sin Skovl hjemme, sparker Døren op til et Skur, som han passerer, og hvor en Del gammelt Værktøj opbevares, og tilegner sig en Skovl: — det er, eller vil i alt Fald ofte være grovt Tyveri.

ifølge § 230 Fængsel paa Vand og Brød ikke under 3×5 Dage eller Forbedringshusarbejde indtil 4 Aar; for 3dje Gang begaaet simpelt Tyveri er Straffen ifølge § 231 altid Strafarbejde fra 8 Maaneder til 6 Aar; for 4de Gang begaaet simpelt Tyveri Strafarbejde fra 1 til 10 Aar (§ 232). Herved tages intet afgørende Hensyn til Forbryderens Kvalitet. Straffebestemmelsen i § 231 kommer saaledes til Anvendelse lige saavel paa den, der regelmæssigt ernærer sig og sin Familie ved ærligt Arbejde, men som nogle Gange i en snæver Vending, maaske med adskillige Aars Mellemrum har begaaet ubetydelige Lejlighedstyverier — en gammel Frakke, noget Vadsketøj, $\frac{1}{2}$ Skæppe Kul, nogle Kartofler eller et Stykke Flæsk — som paa den, der Aar efter Aar har levet af Tyveri og Tiggeri uden at søge fast Arbejde. Ja den, der 3 Gange dømmes for saadanne Lapperier som ovenfor nævnt, straffes langt strengere end den, der første Gang dømmes for Tyveri, selv om denne maaske i lang Tid har ført en fuldstændig Forbrydertilværelse og begaaet Snese af Tyverier, naar disse blot ikke hører til de saakaldte grove, hvorved erindres, at f. Eks. Lommetyverier, Cykletyverier, Butikstyverier o. l. uden Hensyn til deres ofte raffinerede Udførelsesmaade og de stjaalne Genstandes Værdi altid efter Straffeloven blot er simple Tyverier. — Og dog er det ikke saa meget Størrelsen af den Straf, som Loven i disse Tilfælde foreskriver, jeg opholder mig ved, hvor urimeligt end Resultatet kan blive. Det værste er, at Arten af den Straf, der anvendes, den Paavirkning paa den skyldige, som herigennem forsøges, er ganske ensartet i begge Tilfælde, skønt det Individ, der skal paavirkes, er saa himmelvidt forskelligt. Og naar saa Straffetiden — f. Eks. 1 Aars Forbedringshusarbejde — er udstaaet, vender den førstnævnte, den i Reglen arbejdsomme og i det hele ret ufarlige Lejlighedsforbryder tilbage til sin Familie, der i Reglen vil være kommen i den yderste Elendighed, mærket ved Indsættelsen i Strafanstalten, som om han i Virkeligheden var en farlig Storforbryder, tilbage til en Kamp for Tilværelsen, der for en Mand med en noget svag Karakter som hans nu i Reglen vil være saa at sige haabløs. Og som Straffen ved at tage altfor haardhændt paa ham meget ofte vil være det sikre Middel til at umuliggøre hans Genoprejsning, saaledes fører omvendt Straffelovens forældede objektive Standpunkt til en Behandling af den anden, den professionelle Forbryder, der ikke yder Retssikkerheden noget nævneværdigt Værn. Efter Udstaaelsen af den Straf, der ofte vil have været altfor kortvarig til Opnaaelse af

en varig Paavirkning paa en Karakter, der er kommen saa fuld-
stændig paa Afveje, og som hyppigt fra Barndommen af vil have
været disponeret til Forbrydelser eller forkvaklet gennem en svag
eller endog demoraliserende Opdragelse, vender han tilbage til sine
Kammeraters Kreds, lige saa farlig eller farligere end før, uden at
Samfundet har noget særligt Middel til at værgе sig mod hans
forbryderske Tilbøjeligheder. Han kan uforstyrret fortsætte sin
vante Levevis som Soutenør, Løsgænger, Spiller og først og frem-
mest som professionel Ejendomsforbryder, indtil det — maaske
efter Aars Forløb — lykkes paa ny at overbevise ham om en
Forbrydelse, for hvilken han da faar en i Forhold til hans Farlig-
hed altfor ringe Straf, for saa atter at slippes løs paa Samfundet.
Nærmere her at udvikle og begrunde, hvilke Forsvarsmidler Sam-
fundet burde have over for saadanne professionelle Ejendomsfor-
brydere, vilde føre altfor vidt¹⁾. Det maa være nok at bemærke,
at Midlet maa søges dels i særlige, strengere Straffebestemmelser,
dels i Forholdsregler af delvis administrativ Art overfor Personer,
der bevislig fører en Levevis, som vækker Mistanke om, at de er
professionelle Berigelsesforbrydere, og som i Gentagelsestilfælde gør
det muligt at gøre dem uskadelige gennem Frihedsberøvelse af
forholdsvis lang — til Dels ubestemt — Varighed med Adgang til
betinget Løsladelse, Forholdsregler, der til Dels og med Held er
praktisk prøvede andetsteds.

Ogsaa ved en anden praktisk vigtig Hovedgruppe af Forbry-
delser, Voldsforbrydelserne, fører Straffelovens objektive Standpunkt
til lignende Urimeligheder. Urimelighederne bliver her særlig store
derved, at Straffeloven ikke alene undlader at tage skyldigt Hen-
syn til Forbryderens Kvalitet, men ydermere i stort Omfang ser
bort fra, om den tilføjede Legemsbeskadigelse kan tilregnes For-
bryderen eller i alt Fald kan tilregnes ham som forsætlig, idet den
principielt lader Straffens Størrelse og Art bero paa den rent
objektive Virkning — Skadens Størrelse. En ellers fredelig, flink
og ædruelig Karl, der er bleven ophidset ved, at en anden — en
forførerisk „København“ ved et Høstgilde har stukket ham ud
hos hans Kæreste, og som for at trøste sig har drukket et Par
Glas over Tørsten, møder efter Ballet Rivalen med Pigen under
Armen, banker ham af og kommer derved uforsætlig til at slaa

¹⁾ En interessant og lærerig Forhandling om dette Spørgsmaal findes i
Forhandlingerne paa dansk Kriminalistforenings tredje Aarsmøde (1903) S. 57 flg.

ham blind paa det ene Øje. Han vil — i alt Fald meget let — falde ind under Bestemmelsen i Straffelovens § 204, der foreskriver Straf af Strafarbejde indtil 12 Aar, og vil saaledes blive straffet meget strengere end den vanemæssige Slagsbroder og Drukkenhold, der maaske 10 Gange før er straffet for Vold og andre Forbrydelser, og som nu tiltales for en Aften paa alfar Vej at have overfaldet en sagesløs Kvinde, naar han har haft det Held ikke ved sit Overfald at tilføje hende nogen alvorlig Skade. For saa vidt det for nylig i Folketinget forelagte Forslag til Lov om Anvendelse af Legemsstraf tager Sigte paa at skabe et særligt Værn over for de vanemæssige Voldsmænd, Bøllerne, kan denne Tendens kun billiges. At Lovforslaget baade ved Fastsættelsen af Betingelserne for skærpet Strafs Anvendelse og ved Valget af Straf — Prygl — maa anses ganske forfejlet, er en anden Sag. Heller ikke maa det overses, at det vilde være en skæbnsvanger Vildfarelse, hvis man troede, at selv en nok saa fuldkommen Bøllelov i nogen nævneværdig Grad vilde afhjælpe vor Straffelovs Mangler. Den Reform fra Grunden af i Reglerne om Forbrydernes Behandling, som Tiden kræver, kan ikke naas ved at sætte enkelte Lapper paa det gamle, men kræver en fuldstændig og konsekvent Omarbejdelse af hele Straffelovningen og en Mængde i Forbindelse med denne staaende Retsregler.

Helt ser nu Straffeloven ganske vist ikke bort fra Forbryderens Kvalitet. Dens § 14 siger, at hvor Domstolene har Valget mellem Forbedringshus- og Tugthusstraf, skal den førstnævnte navnlig anvendes over for unge begyndende Forbrydere, Tugthusstraffen derimod over for de ældre, mere forhærdede. Men selv dette højst ufuldkomne Tilløb til en Sondring efter Forbrydernes Kvalitet gennemfører Loven aldeles ikke. Dens Straffebestemmelser fører til, at f. Eks. første Gang begaaet Drab eller Brandstiftelse, for saa vidt denne hører til de saakaldte kvalificerede Former, f. Eks. udsætter Menneskeliv for Fare, ubetinget straffes med Tugthusarbejde, altsaa med den Straf, der er beregnet paa forhærdede Forbrydere, hvad de paagældende meget hyppigt slet ikke vil være.

Ogsaa i en anden Retning har Straffelovens urigtige Udgangspunkt ført den ind paa en højst uheldig Vej. Dens Stræben efter ikke at lade nogen Forbrydelse undslippe Retfærdigheden har ført den til at straffe i altfor stort Omfang.

Dette viser sig for det første ved Straffelovens Regler om Børns og unge Menneskers Strafbarhed. Ifølge § 36 straffes Børn mellem 10 og 15 Aar i stort Omfang, nemlig naar det maa antages, at de har indset Handlingens Strafbarhed, hvilket f. Eks. skal antages ved Tyveri, som er langt den vigtigste Børneforbrydelse. I København kan dette vel afbødes og afbødes i de senere Aar faktisk i meget stort Omgang gennem andre Regler i Lovgivningen, men uden for København straffes Børn den Dag i Dag i stor Udstrækning. Ifølge § 37 skal Forbrydelser begaaede af unge Mennesker mellem 15 og 18 Aar altid straffes, om end med en nedsat Straf. — Men i Nutiden er snart sagt alle enige om, at Børn under 14 à 15 Aar aldrig bør straffes, fordi det, der overfor dem trænges til, er Opdragelse, medens Straf kun gør Skade, og at det samme i alt Fald i stort Omfang gælder om unge Mennesker mellem 15 og 18 Aar. Jeg ser herved endda ganske bort fra, at de Straffe, som fortrinsvis bringes til Anvendelse paa disse unge, simpelt Fængsel, Ris og Rotting, er de slettest mulige. Den i 1893 nedsatte Kommission angaaende Tilsyn med Børneopdragelsen har da ogsaa i sin i 1895 afgivne Betænkning enstemmigt foreslaaet at forhøje den kriminelle Lavalder til 15 Aar og over for Børn samt i stort Omfang over for unge Mennesker at erstatte Straffen med en Række nærmere angivne Opdragelses- og Forbedringsforanstaltninger. Ti dette Kommissionens Forslag har dansk Kriminalistforening paa sit første Aarsmøde saa at sige enstemmigt sluttet sig. Men lige meget har det hjulpet. Skønt disse Tanker ogsaa i Rigsdagen har fundet varme Talsmænd, bestaar Straffelovens §§ 36 og 37 fremdeles.

Den samme Tendens til i altfor stort Omfang at straffe viser sig i Straffelovens Stilling over for de degenererede og mer eller mindre imbecile. For saa vidt disse ikke er egentlige aandssvage (Idioter) gives Reglerne om dem i Straffelovens § 39, hvorefter de altid bliver at straffe, men med en ringere Straf end den normale. Hvad man end i øvrigt vil mene om den rette Behandling af disse Personer, bør det dog næppe betvivles, at netop denne Ordning er den alleruheldigste. For saa vidt Straf overhovedet med Nytte kan anvendes over for dem — hvilket i det højeste turde gælde som Undtagelse — er i alt Fald Anvendelsen af en væsentlig nedsat Straf ganske irrationel; thi al Erfaring viser, at netop deres mangelfulde aandelige Udvikling gør dem mindre modtagelige for Paavirkning gennem Straf end normale Personer. Og i alt Fald over for dem, der efter et eller et Par Forsøg viser

sig ganske upaavirkelige er en fortsat Anvendelse af nedsat Straf ganske aforsvarlig. Vi har da ogsaa i Praksis ret hyppige Eksempler paa, at disse meget ofte ganske sølle Fyre Snese af Gange straffes med Smaastraffe uden nogen som helst Virkning. Og end mindre Virkning har den nedsatte Straf naturligvis paa de undertiden meget farlige Voldsmænd, Tyve, Sædelighedsforbrydere m. fl., som findes blandt disse degenererede Individuer. Det, der her trænges til, er ikke nedsat Straf, men, i alt Fald som Regel, en Behandling af en ganske anden Art end den almindelige Straf — for de mindre farliges Vedkommende, Etablering af et særligt Tilsyn, om fornødent i Forbindelse med Anbringelse i en Fattiganstalt; for de mere farliges Vedkommende, navnlig Brandstifere, Voldtægtsmænd o. l., der, naar de løslades efter en afkortet Straf, regelmæssig vil være en stadig Fare for Samfundet, Internering efter Omstændighederne i en Aandssvageanstalt, en Arbejdsanstalt eller i særlige Kriminalasyler i rent Sikkerhedsøjemed, en Internering, der paa den ene Side undgaar al om Straf mindende Haardhed, som ikke af Sikkerhedshensyn er nødvendig, og som paa den anden Side maa vedvare indtil den paagældende paa Grund af Alder, Svaghed eller delvis Helbredelse (Alkoholister, Epileptikere o. l.) ikke mere kan anses for farlig.

Endelig genfindes den samme forfejlede Tendens i Straffelovens Behandling af de mange ret ufarlige, navnlig yngre Personer, som første Gang tiltales for mindre grove og ikke om noget indgroet forbrydersk Sindelag vidnende Forbrydelser. Ogsaa her er Straffelovens Standpunkt ubetinget Straf. Om Straffen her vil gøre Gavn eller Skade, spørges der ikke om. „Retfærdigheden“ skal ske Fyldest. I mange Lande, England, Nordamerika, Frankrig, Belgien, Schweitz, Norge etc., har man med fortrinligt Resultat indført de saakaldte betingede Straffedomme. Man siger, hvor Omstændighederne taler herfor, til Forbryderen: Du har forbrudt dig og er for saa vidt hjemfalden til Straf, men Samfundet, som er langmodigt, vil give dig en Chance. Hvis dette, som vi formoder, er en isoleret Forvildelse, som ikke gentager sig, hvis du med andre Ord i f. Eks. 3 eller 5 Aar ikke paa ny forser dig og — for saa vidt dette findes fornødent — retter dig efter de Paalæg, som herved gives dig (f. Eks. at tage Ophold paa en Anstalt for Drankere, at indtræde i en Afholdsforening, selv at stille sig under Tilsyn af en Forening, der anviser Arbejde o. l.), saa slipper du for Straf. Men forser du dig igen,

faar du en betydelig skærpet Straf. Herhjemme har Kriminalistforeningen enstemmigt udtalt sig til Fordel for Indførelsen af betingede Straffedomme, og private Lovforslag sigtende hertil har gentagne Gange været fremsatte i Folketinget; men hidtil ganske uden Resultat. Vi straffer fremdeles alle de Hundreder af yngre Lovovertrædere, som ved en fornuftig Lovgivning kunde have været holdt fri af Berøringen med Fængslet og alle de smaa Straffes, særlig de korte Frihedsstraffes demoraliserende Paavirkning.

Endnu et Omraade, hvor Straffelovens Regler fører til at straffe i altfor vidt Omfang, ønsker jeg her at nævne, skønt det er af en noget anden Natur end de Forhold, jeg hidtil har omtalt. Jeg sigter til Straffelovens Regler om Forsøgets Strafbarhed. Ifølge Straffelovens § 45 straffes for Forsøg enhver, som foretager en Handling, der sigter til at fremme Fuldbrydelsen af en Forbrydelse. Denne Regel gaar ikke blot langt videre end nogen anden Lovgivning hjemler. Den er ogsaa farlig, fordi den aabner Døren for allehaande Misbrug. Saa at sige enhver, selv den uskyldigste Handling kan tænkes at fremme Fuldbrydelsen af en Forbrydelse. I en samvittighedsløs eller blot en hensynsløs eller overdrevent tjenstivrig Øvrigheds eller Dommers Haand kan da denne Bestemmelse misbruges til under de aller futileste Paaskud at rejse kriminel Undersøgelse og Tiltale, ja til at bringe Varetægtsarrest til Anvendelse over for ganske sagesløse Personer, som har paadraget sig Myndighedernes Mishag. Og selv uden saadanne Misbrug kan Reglen føre til Dømsfældelser, der for den almindelige Retsbevidsthed staaer som latterlige eller oprørende. Til Belysning skal jeg nævne følgende fra det virkelige Liv hidrørende Tilfælde. Et endogsaa ualmindelig hæderligt og samvittighedsfuldt Ægtepar havde en ret stor Børneflokk at forsørge. En Dag kommer Konen til Manden, der arbejder i Haven, og betror ham, at det nu vist er galt igen. De taler om Vanskelighederne ved at forsørge flere Børn, og Konen siger da: Jeg har hørt, at stærke Bevægelser skal kunne virke afværgende, hvad om jeg sprang over Aspargesbedene? Da Manden intet finder at indvende, gør hun det uden nogen som helst Virkning. Nogen Tid efter viser det sig, at det hele har været blind Allarm. Men Aar og Dag derefter faar Ægtefællerne Samvittighedsskrupler, bekender deres „Forbrydelse“ for Præsten, gaar med ham til Politiet og bliver straffede for Forsøg paa Fosterfordrivelse! Man mene nu herom, hvad man vil, saa viser dette Eksempel, at enhver (gift) Kvinde i en vis Alder,

som foretager en lidt ekstraordinær Bevægelse, kan være udsat for, at en nidkær Præst, Politimand eller Naboerske foranlediger kriminell Undersøgelse indledet imod hende, ligesom enhver, der køber Rottegift, kan risikere en Sigtelse for at have villet forgive sin Kone eller sin Svigermoder, selv om iøvrigt intet som helst virkelig mistænkeligt foreligger.

Til Slutning skal jeg omtale en Kreds af Bestemmelser i Straffeloven, der maaske mere end noget andet viser, hvor haabløst uforstaaende Straffeloven staar over for den Erkendelse, at Straffens Opgave er at være et virksomt Middel i Kampen mod Forbryderne, og hvor derfor de praktiske Ulemper ved Lovens forældede Standpunkt bliver mere følelige end paa noget andet Omraade. Det er Straffelovens Regler om Strafarterne, de Straffemidler, den bringer til Anvendelse.

Bortset fra Dødsstraffen, som jeg her skal forbigaa, kender Straffeloven følgende almindelige Straffe: Strafarbejde, Fængsel, Bøder samt for Børn Ris og for unge Mennesker mellem 15 og 18 Aar Rotting.

Hvad først angaar disse sidste, saakaldte legemlige Straffe eller Pryglestraffe, saa er det, selv bortset fra, at det som ovenfor berørt overhovedet er forfejlet at straffe Børn under 15 Aar og i stort Omfang ogsaa unge Mennesker under 18 Aar, i alt Fald ganske forkasteligt at anvende netop disse Straffe paa de unge. Den ofte fremførte Indvending mod Pryglestraffen, at den virker forraaende, har intetsteds større Vægt end netop, hvor Talen er om Børn og unge Mennesker. Den haabløse Forhærdelse, den indgroede Raahed og Opgivelse af al Æresfølelse, som skulde være den eneste — sikkert ganske utilstrækkelige — Undskyldning for Anvendelsen af denne Straf, den findes netop som Regel ikke hos disse ganske unge; den fremkaldes hos dem netop ved Anvendelsen af denne Straf. Men Straffen er, i alt Fald anvendt paa dem, ikke blot brutal; hvad værre er, den er erfaringsmæssig ganske virkningsløs. I en Betænkning til det 9de nordiske Juristmøde oplyser saaledes Politiinspektør Goll, at af de i Aarene 1880—89 første Gang med Legemsstraf ansete Børn og unge Fyre, recidiverede 55 $\frac{1}{2}$ %, endda bortset fra alle de mange, om hvilke der savnes Oplysning, fordi de var bortrejste etc., medens f. Eks. Tilbagefaldsprocenten af de i vore Opdragelsesanstalter (Flakkebjerg m. fl.) indsatte Drengene kun er fra 6—10 %, og overhovedet ingen

anden Strafart udviser en Tilbagefaldsprocent, der i Størrelse blot nærmer sig hint Tal. Det kan derfor uden Betænkning siges, at Anvendelsen af Pryglestraf paa disse unge er en Skamplet paa vort Straffesystem, som skal og maa bort. Danmark nyder da ogsaa den lidet smigrende Ære at være det eneste civiliserede Land, der har bevaret denne Rest af Fortidens Uforstand og Barbari.

Bødestraffen fornuftig ordnet og anvendt er utvivlsomt en fortrinlig Straf for en Mængde mindre grove Forseelser. Den har ikke Fængselsstraffens uheldige Virkninger at rive den paagældende fra Hus og Hjem, fra Arbejde eller Livsstilling, at virke sløvende paa Æresfølelsen eller sætte en Plet paa den paagældendes Omdømme, saaledes som Fængselsstraffen kun altfor let gør. Den kan paa den anden Side gøres ret effektiv. Og den har endelig for Samfundet den Fordel at være billig; den kræver hverken Fængsler, Fangevogtere eller Forplejning. Men saaledes som Bødestraffen er ordnet i vor Ret, er den i de fleste Tilfælde en ren Karikatur af en Straf — den er endydermere egnet til at bringe hele Straffemyndigheden i Miskredit, fordi den bestaaende Ordning fører til, at de velhavende i Reglen betaler Bøden, de fattige „sidder den af“. Ved Ansættelsen af Bødens Størrelse tages der nemlig ikke og kan der ikke ifølge vor Ret tages fornødent Hensyn til den skyldiges Ydeevne. Der gøres intet eller dog langt fra nok for at lette Bødens Betaling; der savnes virksomme Tvangsmidler overfor dem, der kan, men ikke vil betale; og vore Afsoningsmidler er ligefrem lagt an paa at friste alle mindre velstillede til at „sidde“ Bøden af. Hvem kan fortænke en Arbejdsmand, der kan tjene 3 à 4 Kroner om Dagen, i at han foretrækker Afsoning, naar han f. Eks. kan afsone en Bøde paa 80 Kroner med 2 Dages Fængsel paa Vand og Brød. Alene her i København afsoner da ogsaa aarlig 5 à 6000 Personer Bøder. Det vil sige, at alle disse Mennesker, af hvilke de allerfleste under en fornuftig Ordning baade kunde og vilde have betalt deres Bøder, udsættes for den Demoralisation, som er de korte Frihedsstraffes Forbandelse. Her trænges derfor til en gennemgribende Reform med det Formaal, at normalt kun saadanne Bøder idømmes, som kan betales, og at disse da ogsaa bliver betalte. Dette kan naas, naar Bøden fastsættes saa nøje som muligt efter den skyldiges økonomiske Evne, naar enhver mulig og nødvendig Lettelse med Betalingen (Afdragsbetaling) indrømmes og Afsoningen ordnes saaledes, at enhver Fristelse for de uvillige til at „sidde“ Bøden af falder bort.

Af alle Manglerne ved vort Straffesystem er den, der praktisk set vejer tungest, dog sikkert den overordentlig udstrakte Brug, som vor Straffelov gør af de korte Frihedsstraffe, Fængselsstraffene i dette Ords strenge Betydning, modsat Strafarbejdsstraffen. Egentlig Fængselsstraf — bortset fra Brødafsoning o. l. — udstaas her i Landet aarlig af mellem 4500 og 5000 Personer, hovedsagelig de begyndende Forbrydere, for en stor Del unge Mennesker. Den Straf, de udstaar, varer gennemsnitlig 6 à 8 Dage, der tilbringes i fuldstændig Lediggang, idet Straffen alene bestaar i Frihedsberøvelsen med eller uden Indskrænkning i Kosten. Naar det betænkes, at Størsteparten af disse Mennesker netop er Folk, som ved Driveri og Drik er kommen paa Afveje, for hvem Arbejde staar som det største Onde, medens Fængslets Kost og Komfort ofte langt overgaar, hvad de er vant til, og i værste Fald ikke betyder noget væsentligt Savn, vil det forstaas, at denne Behandling er den rene Parodi paa en Straf, og at dens eneste Virkning er at tilintetgøre de sidste Muligheder for deres Genoprejsning. Gennem disse Smaastraffe undergraves kun altfor let den Modvægt mod Fristelserne, som Bevidstheden om at have og Ønsket om at bevare et uplettet Navn yder. Den, der en Gang har været i Fængsel, er saa at sige mærket. Da Straffen dernæst er ganske uskikket til at virke afskrækkende, men tværtimod meget let vil tilintetgøre den mere eller mindre udprægede Rædsel for Fængslet, som i alt Fald de fleste føler, saa længe det endnu staar for dem med hele det ukendtes Uhygge; og da den ikke paa nogen Maade kan udvikle deres Arbejdslyst eller deres Arbejdsevne eller i nogen Henseende have en opdragende Virkning, vil de i Reglen eller dog saare ofte snart forse sig paa ny. For hver Gang dette gentager sig, forhøjes Straffen lidt, og de bliver saaledes ved Samfundets egen Foranstaltning og saa at sige for dets Regning ganske jævnt trænede til at finde sig i Frihedsberøvelsen og samtidig mere og mere moralsk sløvede. Naar de da endelig engang — altfor sent — faar en længere Frihedsstraf, der er anlagt paa en virkelig Paavirkning af Karakteren, altsaa naar de er kommet saa langt, at de dømmes til Strafarbejde, vil ogsaa denne i Reglen forfejle sin Virkning, fordi deres Modtagelighed for en opdragende Strafs Paavirkning er tilintetgjort eller dog stærkt svækket gennem de mange smaa Forstraffe og det Liv, de i Mellemtiderne mellem disse har ført.

Derfor er i Nutiden snart sagt alle enige om i størst muligt Omfang at fordre de korte Fængselsstraffe afskaffede og erstattede i

de mildere Tilfælde med Advarsel, betinget Straffedom, Bøder eller for de helt unges Vedkommende med Tvangsopdragelse, medens i de mere graverende Tilfælde samt i Gentagelsstilfælde en forholdsvis langvarig, alvorlig og med Arbejdstvang forbunden Frihedsstráf maa anvendes. Med andre Ord, medens Straffelovens System er at straffe altid, men lidt, er det paa Studiet af Straffens Virkning byggede Krav, at der straffes saa sjældent som muligt, og at navnlig Fængselsstraf saa længe som muligt undgaas, men at til Gengæld denne, naar den maa anvendes, gøres saa streng og alvorlig, at der er Haab om, at den kan virke. De korte Frihedsstraffes skadelige Virkninger, hvorom alle opmærksomme Iagttagere længe har været paa det rene, bekræftes ogsaa af Statistikken, der viser, at Tilbagefaldsprocenten blandt de til Strafarbejde dømte er 6 à 7 Gange saa stor for dem, der forud har været straffede med mindre Straffe, som for dem, der indsættes i Strafanstalten uden tidligere at have været straffede.

Det er kun fra en enkelt Side — ved at fremdrage nogle faa typiske Udslag af det forældede og ganske urigtige Grundsynspunkt, paa hvilket Straffelovens Regler hviler — at jeg i det foregaaende har søgt at paavise Nødvendigheden af en gennemgribende Revision af vor Straffelovgivning. Mod talrige andre Bestemmelser i Straffeloven kan der med samme Ret rejses en lige saa alvorlig og begrundet Kritik. Her skal blot eksempelvis peges paa Straffelovens højest uklare og sikkert ogsaa reelt urigtige Bestemmelser om Tilregneligheden og om de subjektive Betingelser for den enkelte Handlings Strafbarhed — Forsæt og Uagtsomhed — samt den altfor ringe Hensyntagen til Motivets Betydning for Strafbarheden. Ligeledes kan nævnes Straffelovens Meddelagtighedsregler, der paa den ene Side ved deres kunstige og ganske overflødige Indviklethed volder Fortolkningen de største Vanskeligheder, efterlader en Række Tvivl og ofte nøder til højest unaturlige Distinktioner og paa den anden Side ganske overser det skærpende Moment, som regelmæssig ligger i selve det, at flere medvirker til en Forbrydelse. Endelig er der Straffelovens Gentagelsesregler. Paa den ene Side udstrækker disse en Doms Gentagelsesvirkning altfor langt, idet f. Eks. et i og for sig ubetydeligt Løjlighedstyveri har den almindelige, meget strafsærpende Virkning paa et lignende, senere begaaet Tyveri, selv om der er forløbet f. Eks. 8 à 9 Aar efter Udstaaelsen at den første Straf, inden det andet Tyveri begaas (Grænsen er 10 Aar). Paa den anden Side er Gentagelsesreglerne begrænsede

til altfor faa Forbrydelser — de gælder f. Eks. ikke ved Vold, Sædelighedsforbrydelser, Brandstiftelse, Dokumentfalsk etc. — og de tager navnlig intet Hensyn til tidligere i Udlandet udstaaede Straffe, hvilket f. Eks. kan føre til højst urimelig Mildhed i Behandlingen af internationale Svindlere, Lommetyve etc. — Ligeledes vil en Redegørelse for Straffelovens Behandling af en Række enkelte Forbrydelser med Lethed kunne paavise Mangler og Fejl i Hobevis, der for Lægmænd maaske vil synes mere iøjnefaldende end de her fremdragne. Ogsaa vor øvrige Straffelovgivning lider af store Mangler, som i alt Fald for en stor Del naturligt og bedst afhjælpes i Forbindelse med en almindelig Strafferetsreform. Særlig kan her nævnes vor Løsgængerilovgivning, der fra alle Sider erkendes at være ganske ufyldstgørende, ligeledes Reglerne om Fuldbyrdelsen af Frihedsstraffene. Allerede Ordningen af de langvarige Frihedsstraffe — Strafarbejde — der dog er forholdsvis mindst utilfredsstillende, lider af store Mangler, ikke mindst i Henseende til det gældende Arbejdssystem. Men navnlig Straffuldbyrdselsen i vore Fængsler (Arresthusene) og Tvangsarbejdsanstalter er i høj Grad mangelfuld. I Arresthusene eksisterer overhovedet ingen Arbejdspflicht, i Tvangsarbejdsanstalterne savnes bl. a. ethvert effektivt Middel til at fremtvinge dens Opfyldelse — Mangler, som næppe tilfredsstillende kan afhjælpes uden en Omordning af Administrationsforholdene, hvorved Arresthuse og Tvangsarbejdsanstalter overgaar til Statens Ledelse, og Straffuldbyrdselsen koncentrerer paa færre og større Anstalter under virkelig fængselskyndig Ledelse.

For ikke at sprænge de naturlige Rammer for en Tidsskriftsartikel maa jeg lade alt dette ligge og overlade Behandlingen af disse Spørgsmaal til andre. Men jeg haaber, at allerede dette lille, højst ufuldkomne Bidrag til Belysning af vor gældende Strafferet maa gøre det klart, at det er en Skændsel for vort Samfund, hvis vor forældede og i saa mange Retninger ganske forfejlede Straffelov vedblivende skal danne Grundlaget for vor Strafferet.

Januar 1904

EFTERSKRIFT. Da det endnu ved Rentrykningen af denne Afhandling var uafgjort, om det i Folketinget vedtagne Forslag om nogle Ændringer i Straffeloven vilde blive Lov, er der ikke taget Hensyn til dette i Fremstillingen af den gældende Ret.

CARL TORP

FLYVENDE FIGURER I GRÆSK PLASTIK¹

FRA de ældste Tider synes Skabningens Herre at have misundt Fuglene deres Flugt med alle de Fortrin, den medfører, den pilsnare Fart i Bevægelsen, den fuldkomne Frihed, den stolte Stigen mod Æter og Sol. Det laa nær at overføre denne Forret ogsaa paa andre lykkelige Beboere af det høje Himmelrum, paa Aanderne og Guderne. Forestillingen om de Afdødes Sjæle som Fugle eller Menneskefugle er udbredt hos de allerfleste primitive Folk, og overalt møder vi tillige en fælles Tro paa, at i hvert Fald de af Guderne, hvis Komme og Forsvinden blandt Menneskene var særligt pludselig og gaadefuld, eller de, der gik Bud mellem Guders og Menneskers Æt, var i Besiddelse af Flyveevnen. Saadanne Guder er hos Grækerne Eros og Hermes, Iris og Nike.

Nike er hos Homer endnu ikke nogen personificeret Guddom. Først hos Hesiod optræder hun som Zeus' Forbundsfælle i Kampen mod Titanerne. Muligt hænger det sammen med hendes Ungdom som Gudinde, at hun ingen egentlig Kultus nød, undtagen hvor hun som i Athen forbandt sig med Lokalgudinden til en ny Figur: Athena-Nike.

Men hun blev Kunstnernes Yndling. Ifølge en Aristofaneskolie var Arkermos fra Kios den første Kunstner, der frembragte en Statue af den vingede Nike. Han arbejdede før Midten af sjette

¹ Studniczka: Die Siegesgöttin. Leipzig 1898. Treu: Die Bildwerke von Olympia. S. 182 ff. Amelung: Mitteilungen des archäol. Instituts in Rom IX, 162 ff.

Aarhundrede især paa Øerne Lesbos og Delos, og sidstnævnte Sted har da ogsaa franske Arkæologer i 1879 fundet en Nikefigur i Marmor af arkaisk Stil, hvis Type godt kunde passe paa Arkermos' Tid. Man ansaa' Sagen for afgjort, da man ikke langt derfra havde fundet en Basis med tre Heksametre i Indskrift, i hvilken Arkermos' Navn er nævnet. Men fornyede, grundigere Forsøg har godtgjort, at Statue og Basis slet ikke passer sammen. Ved de nye Fund i Delfi er en Nike af ganske samme Type kommen for Dagen, og det kan paavises, at den har været anbragt som Akroterion (Gavlpryd) paa et Tempel. Der er en stor Sandsynlighed for, at ogsaa den deliske har været anvendt saaledes, tilmed da det stemmer ganske med Vasebilleders Fremstilling. Fastslaaet er det i hvert Fald, at Figuren ikke har noget med Basen at gøre, af hvis stærkt ødelagte Indskrift det iøvrigt ikke engang er klart, hvad der egentlig har staaet paa Fodstykket. Den fundne Nike kunde derfor godt alligevel være et Værk af Arkermos eller i det mindste gengive den af ham skabte Type. Det er, som vi skal se, endog ret sandsynligt.

Et er det for Digteren at skildre en Guds Flugt, som naar Homer i Odysseen sammenligner Hermes' Flugt med en Maages hen over Bølgerne. Men det er noget ganske andet for den bildende Kunstner at give dette Fantasibillede Form. Hvilke Vanskeligheder den gamle Kunst her har maattet overvinde, kan næppe fattes af et moderne Menneske, men den lange Række af Eksperimenter giver et lille Begreb derom. Et flyvende Menneske! Hvor skal for det første Vingerne sidde? Ægypterne lader i deres vingede Figurer disse vokse ud fra Armene. Det var en naturhistorisk rigtig Nydannelse, svarende til den virkelige som Archæopteryx i forhistoriske Lag repræsenterer, og det er et Vidnesbyrd om Ægypternes sunde Logik, at de valgte den Løsning. Men denne Anbringelse af Vingerne er hverken dekorativt eller kunstnerisk virkningsfuld. Derfor var den dødsdømt trods Overensstemmelsen med Naturen. Thi i Kunsten gælder der andre Love for en Forms Levedygtighed. I de assyriske Genier møder vi den Form, der siden blev den almindeligt benyttede, Vingerne hæftede paa Ryggen. Jeg kunde tænke mig, at Sfinksfigurerne havde jævnet Vejen og bragt Kunstnerne paa den Tanke. Grækerne optog Rygvingerne. Den segldannede Form, som Vingerne paa de ældste Figurer i græsk Maleri og Skulptur har, stammer ogsaa fra Orienten og skyldes alene dekorative Hensyn. Men Grækerne tilføjede en Ny-

dannelse, idet de nemlig tillige anbragte Vinger paa Fødderne, paa Hælene, som vi ser det paa gamle Vasebilleder fra 7. og 6. Aarh., og som det siden blev Norm for Hermesfiguren. Det Ræsonnement, der her har været det afgørende, er ikke svært at fatte. Benene er Menneskenes sædvanlige Bevægelsesfaktorer og maa vedblive at være det ogsaa i de højere Luftlag. Det er sikkert i Tilslutning hertil, at Grækerne skabte deres Kunsttype for flyvende Figurer. Thi mens Ægypterne og Assyrerne kun havde fremstillet vingede Figurer staaende, var Grækerne de første, der

vovede at gengive dem under Flugten. De fremstillede denne som en Løben eller Springen i Luften, som havde den flyvende Skikkelse Syvmilestøvler og ikke Vinger. Dette Springskema eller, som Tyskerne siger, „Knielaufschema“ ligner virkeligt forceret Hurtigløb og voldsomme Spring, som Øjebliksfotos viser, og det er atter Tanken om Benene som Drivkraft, der her gør sig gældende. Hvor naturlig denne Tanke er, røber sig ved den mærkelige og interessante Kendsgerning, at samme Fremstillings-

maade af Flugten som Løb og Spring dukker op paany i en langt senere Tid, ganske selvstændigt, uden Bevidsthed om eller Berøring med Fortiden. I den florentinske Quattrocento og navnlig i Peruginos Malerier fremstilles Englenes Flugt som Løb hen over Skyerne, og selv i Reliefstilen anvendes samme Flugtskema, som det kan ses af Gravmælerne, navnlig Antonio Rossellinos over Kardinalen af Portugal i San Miniato ved Florens. Quattrocentisterne var jo Folk, der saa' nøgternt paa de himmelske Ting og søgte at gøre dem begribelige ved Jævnførelse med naturlige Fænomener. En enkelt Maler gik endog saa vidt, at han skruede Helgenglorierne paa sine Martyrers Hoveder ved Hjælp af et kompliceret Messingstel¹. Det er samme sunde, tørre Logik, der fører Kunstnerne til ensartet Løsning af Flugtproblemet til saa vidt forskellige Tider.

Den deliske Nike er fremstillet efter det gamle Flugtskema. Det er Benene, der arbejder, Vingerne er i Grunden kun dekorative,

Ægyptisk vinget Figur.

¹ Wölfflin: Die klassische Kunst, S. 201 ff.

baade de paa Ryggen og de mindre paa Anklerne, og har da ogsaa den kendte, segldannede Form. Indtrykket af Flugt søger Kunstneren at øge ved den hævede højre Arm, der naivt angiver Retningen af Bevægelsen, og ved Klædebonnet, der flager tilbage, saa det fremstrakte højre Ben blottes. Særligt naar Farverne til-sættes, bliver Kontrastvirkningen stærkere mellem det lyse Ben og den mørkeblaa Klædning.

Den største Vanskelighed er endnu tilbage. En flyvende Figur

Nike fra Delos.

kan i Grunden kun fremstilles i Maleri og Relief. I Rundplastiken kommer Fremstillingen i Strid med selve Kunststartens Organisme, med Blokkens Vægt og Figurens støtte Sammenhæng med Jorden. Her maa Kunstneren finde paa Udveje for at vække og bevare Fiktionen. Den gamle Kunstner har løst Problemet ret snildt ved at benytte Klædebonnet, der slænges tilbage af Vinden, ved at forlænge det og afrunde det til Nedsættelse i Blokken eller Gavlen. Han hæver derved Figuren op, frigør den

fra den organiske Sammenhæng med Basis og kan hos den primitive Beskuer, der ser Figuren højt oppe over Tempelgavlen med Benene frit svævende ud i Luften, fremkalde Forestillingen om virkelig Flugt. En Ting er værd at lægge Mærke til ved Figuren, nemlig den stærke Drejning ved Bæltstedet. Ansigt og Overkrop „ser lige ud“, Underkrop og Ben er drejede i Profil. Det er ikke noget almindeligt ved arkaiske græske Statuer, og Drejningen er da ogsaa lykkedes meget slet. Der er slet ikke gjort Rede for den i Legemets Muskulatur. Stillingen og Drejningen kender vi derimod fra arkaiske Relieffer, især Metopernes Højrelieffer. Saa nøje er Sammenhængen, at den deliske Nike ser ud som et første Forsøg paa Overførelse af en Figur eller i hvert Fald et Motiv fra Relief til Rundplastik. Men det stemmer saa vidunderligt med den gamle Skoliasts Beretning, at vi dog vistnok har Ret til at

hævde Arkermos som Mesteren for denne Statue eller i hvert Fald denne Type. Dens Maal røber den. Og tilmed var denne Niketype saa populær, at den i mere end et Aarhundrede gænges og varieredes i Bronzestatuetter og i Kunstindustrien. Men naar Kunsten saa længe tærer paa en Arv, er det kun rimeligt, at Mesterens Navn huskes og bevares.

Imidlertid havde ved Perserkrigenes Tid en ny Fremstillingsmaade for flyvende Figurer vundet Hævd, den vi kender og selv anvender, ved hvilken den flyvende er anbragt udstrakt i Rummet som en stor Fugl eller — som en Svømmer. Hvad der end har givet Impulsen, Forandringen skyldes i hvert Fald fornyede Natur-

Maleri paa en Sarkofag fra Klazomenai.

iagttagelser, og det undrer os derfor ikke at finde de første Spor til det nye Flugtskema allerede i sjette Aarhundredes joniske Kunst. De ældste Fremstillinger findes paa en sortfiguret Vase fra Kyrene, en jonisk Koloni i Nordafrika, og paa en af Sarkofagerne fra Klazomenai i Lilleasien (nu i British Museum). Dog findes paa Sarkofagen ogsaa Figurer i det gamle Flugtskema, paa samme Maade som begge Fremstillingsmaader kan findes paa et og samme Maleri fra Quattrocentos Slutning. Det gamle lader sig naturligvis ikke saaledes med ét fortrænge.

Denne Art Flugt, der har naaet sin højeste Skønhed og Vælde i Michelangelos Gud Fader i Skabelsesbilledet i det siktinske Loft, egner sig ikke til Overførelse i Plastikken, baade af rent tekniske Grunde, og fordi Indtrykket af en Statues Adel netop beror paa den oprejste Stilling. Særligt Nike, Gudernes Sendebud, maatte i sin Dalen ned fra det høje bevare den ranke Holdning. Her maatte man da søge en anden Løsning. Forbausende hurtig blev den funden af en jonisk Kunstner, Paionios fra Mende. I Pausanias' Rejseskildring fra andet Aarhundrede e. Kr. er omtalt Paionios'

„Nike paa Søjlen“ i Beskrivelsen af Festpladsen i Olympia. Ved de tyske Udgravninger i Halvfjerdserne i Olympia var denne Statue en af de første, der kom for Dagens Lys, kort før Julen 1875. Ogsaa flere Blokke af Fodstykket fandtes, og paa en af dem stod en Indskrift med Kunstnerens Navn og med Tilføjelse af, at han ogsaa havde udført Zeustemplets Akroterier. Disse nævnes af Pausanias som to gyldne Kedler paa Taget og en gylden Nike over Gavlspidsen. Den fundne Nike er af parisk Marmor og stærkt ødelagt, af Vingerne er kun Brudstykker igen, Ansigtet mangler helt, derimod er Baghovedet bevaret. Ved Hjælp af Bindene om Hovedet, der er der for at holde Haaret fast under Flugten, lykkedes det Tyskeren Amelung at finde et Kopihoved i en romersk Privatsamling Hertz. En ganske lille Forskel er der ved denne Kopi, nemlig nedhængende Baandender bag Ørene. De kan ikke være tilføjede af Kopisten, thi dét er en ægte halvarkaisk Frisure, som Sammenligningen med Gravrelieffer fra Midten af 5. Aarh. f. Kr. viser. Men vor Nike paa Søjlen kan heller ikke være bleven kopieret, dertil stod den for højt, og desuden var der ingen Kopiereværksteder i Olympia. Af den Grund eksisterer der f. Eks. ingen ordentlige Kopier af Praksiteles' Hermes. Men Paionios har jo gentaget Figuren. Vi har set, at han havde en Nike i Guld paa Gavlspidsen, og i Delfi har Franskmændene fundet en Basis af ganske samme Slags som den i Olympia, med Paionios' Navn og alt i Orden. Kun Statuen manglede helt. Enten den eller en lignende Nike kunde være slæbt til Rom og kopieret dér, og Paionios har i denne ældre Nikefigur haft disse Baandender med, som han senere udelod som „umoderne“¹. Dette maa ogsaa spille en Rolle for Dateringen, der vakler mellem Aaret 455 og 420. Jeg er tilbøjelig til at holde paa det første Aarstal baade af denne og andre stilistiske Grunde, og ogsaa den rent filologiske Fortolkning af Indskriften, som jeg her ikke tør gaa ind paa, peger efter min Mening i den Retning. Det romerske Kopihoveds Type stemmer ogsaa bedst med Datidens Hoveder. Ansigtstrækkene vilde efter Fidias have været langt mildere, Enkelthederne helt anderledes. For den kunstneriske Nydelse af Statuen spiller Hovedet ingen Rolle, dødt og stereotyp som Ansigtet er. Og Tabet af de

¹ At de hænger stille bag Øret trods Flugten kunde skyldes Kopisten, men man kan ogsaa tiltro den gamle Kunstner dette Brud paa Naturen. Sml. Torn-udtrækkerens Haar.

mange Enkeltheder føles heller ikke særligt smerteligt, da baade Marmor- og Formbehandlingen er ret middelmaadig. Figuren gør derved heldigt Myten om hellenisk Kunsts Fuldkommenhed til Skamme. Alt ligger her i Bevægelsen, i Motivet, i Problemets Løsning, og dér er ingen Tvivl mulig. I det store Hele lader Figuren sig med Sikkerhed rekonstruere, saaledes som Treu har gjort det til Afstøbnings-samlingen i Dresden.

Skikkelsen, der var omtrent to Meter høj, var anbragt oppe paa en ni Meter høj Basis af trekantede Blokke. Saaledes svævede den højt over hele Festpladsens øvrige Statuehær. Det er en ung, kraftig bygget Kvinde i Chiton, der ved Luftens Modstand presses ind mod Legemet og lader dets Former træde klart igennem. Det var ifølge Overleveringen en Opfindelse af Maleren Polygnot fra Thasos, en af de ypperste joniske Kunstnere i Tidsrummet før Fidias, at lade Legemsformerne skimte frem under Gevandtet. Her er det overført i Skulptur og fortrinligt motiveret. Selve Chiton var sandsynligvis blaat bemalet. Paa Skulderen har en Spange løsnet sig, saa

Chiton er gledet ned og venstre Bryst blottes, og paa samme Side spalter Klædningen sig over det fremstrakte Ben, der hæver sig i skær Hvidhed mod Kjortelens blaa Grund. Om Livet fastholdes Dragten af et Bronzebælte — Borehullerne ses tydeligt — der ogsaa lyser op med sin Farve. Fra Skuldrene hæver sig to mægtige Vinger, ikke længere i dekorativ Stilisering, men Vinger der bærer. De er anbragte meget højt oppe for at kunne ses nedefra og for at kunne røre sig trods Kappen. Rimeligvis var de forgyldte. Ogsaa Bindene, der holder Haaret, dette selv, Øjnene og Læberne

Paionios' Nike. Treus Rekonstruktion.

havde naturligvis hver deres Bemaling. Foruden Chiton bærer Gudinden tillige en stor Kappe, der svulmer som et Sejl bag hende under Vindens Pres, og som hun holder fast med begge Hænder. Denne Kappe øger Indtrykket af Flugt, den giver os Tryghed ved Skuet, som en Faldskærm styrer hun den, mens hun daler ned fra Himlens Rige. Den er tillige statisk nødvendig for at holde Figuren, der hælder stærkt fremover, i Ligevægt. Sammen med Chiton fæstner den Figuren til Blokken. Og endnu en Bestemmelse har den. Hvis Figuren stod blaa og hvid saa højt oppe mod Hellas' klare Himmel, vilde den svinde ind til en taaget Plet. Derfor er Kappen malet rød, Farvesporene sad der endnu, da Figuren fandtes. Saaledes hæver den lyse Skikkelse sig skarpt og klart frem. Saa staar hun da deroppe paa den mægtige Basis, hvis Blokke med Vilje er gjort trekantede, for at de kan yde saa lille en Synsflade som vel muligt, og der er en Lysglans over Skikkelsen med de gyldne Vinger, Purpurkappen og den blaa Chiton. Hendes Dragt flager vildt under Flugten, hun hælder sig stærkt fremover og lægger sig samtidigt, idet Vingerne accentuerer Bevægelsen, over mod højre Side, som store Fugle gør det, naar de daler mod Jord. Ogsaa den sidste lille Naturiagttagelse er den joniske Kunstner fuldtud værdig.

Men der mangler endnu noget. En flyvende Figur paa en Basis er en naturstridig Ting, selv om man gør sig al Ulejlighed for at gøre Basis usynlig baade ved den trekantede Form og ved at lade den aftage i Tykkelse opad til. Naar Figuren dog har den faste Grund under Fødder, kan kun ét af to Momenter være valgt, enten det hvor den hæver sig til Vejrs, eller det hvor den naar Jorden efter endt Flugt. Det første Øjeblik er valgt af Fidias i den lille Statuette af Nike, som Athene Parthenos bar paa højre Haand. Hun letter sig til Flugt ned mod Menneskene. Det andet Øjeblik er forsøgt gengivet allerede i en arkaisk Kvindestatue i Konservatorpaladset i Rom. Men i begge Tilfælde bliver det dog ikke andet end en vinget Figur, der staar paa Tærne, og saaledes betyder det et Tilbageskridt over for den gamle deliske Nike. I senere hellenistisk Kunst gav man undertiden Nike en Kugle under Fødderne. Men selv om man velvilligt fortolker den som Jordkloden, er Forestillingen dog alt andet end illuderende. Danse paa Globus kan hveranden Cirkusdame uden Vinger paa Ryggen.

Paionios valgte at lægge en Ørn under Gudindens Fødder. Muligt er dette ikke helt originalt, muligt er en hel Række Nereide-

figurer fra et Gravmonument i Xanthos i Lydien ældre, og under deres Fødder ser vi Delfiner, Fisk, Søfugle. Ligervis som de betegner det salte Element, lader Paionios Ørnen betegne det luftige. Desuden er Ørnen Zeus' Fugl, og Nike kommer fra Zeus. Altsaa — alt dette er god Snusfornuft. Læg Mærke til, hvor Sødyrene ligger under Nereidernes Fødder, uden Forbindelse med Figuren, under hvis Klædebon de titter frem. De er rene Attributter. Og hvorledes har Paionios anbragt sin Ørn? Den ligger paa skraa under Gudinden og flyver i modsat Retning af hende. Hun sætter sin ene Fod, den bagerste, paa dens Ryg, den anden bæres af en lille hvid Støtte, der dels skjules af Plintens Forside, dels svinder ud mod Baggrunden, den mørkt bemalede Ørn. Nu tror vi paa Flugten, og vi kan alle være det bekendt. Saa højt svæver Gudinden, at hun har Ørnen under sig. Det er, som krydses deres Baner deroppe i den klare Luft, og skræmt bøjer Ørnen af og smyger sig paa skraa bort under hendes Fod.

Det var en Løsning af Flugtproblemet, der aldrig senere blev overtruffet, ikke kunde overtræffes. Det er et af de faa Tilfælde i Kunsten, hvor vi staar over for det fuldkomne, vel at mærke i Motivet, ikke i Formbehandlingen. I dekorativ Virkning har Kunstværket ikke haft sin Lige, og kun den er tilstræbt baade i Form- og Farvegivning. Det er et Stortværk, Paionios her har skabt, græsk ved Motivets Dristighed, men endnu mere ved den klare Gennemtænkthed, der røber sig i stort og smaat.

FREDERIK POULSEN

BIDRAG TIL MONRADS BIOGRAFI

III. MONRAD I VESTER-ULSLEV

MONRAD, hvis Navn i 1840 næppe kendtes uden for en snæver Kreds af Videnskabsmænd, stod, da han i Efteraaret 1846 gik til Lolland som Præst, i det liberale Partis forreste Række, og for de mere klart-seende var det ikke tvivlsomt, at han var den betydeligste politiske Kapacitet, Partiet rummede. Mænd som L. N. Hvidt, Københavns første Borger, Veteranen fra Medgangens og fra Modgangens Dage, og to af Universitetets Koryfæer, J. F. Schouw og H. N. Clausen kastede Glans over det liberale Parti og gjorde det umuligt for Regeringen at paastaa, at det kun bestod af ungdommelige Fantaster og urolige Hoveder; men til at udbrede de liberale Ideer og føre den daglige Kamp mod en forældet Statsorden udfordredes yngre Kræfter, og disse repræsenteredes af O. Lehmann og Monrad.

Af disse to var Lehmann den videst bekendte. Hans Tale i Nykøbing 1841, Forsvarstalen i Højesteret 1842 men især Ridehus-talen 1845 havde omgivet hans Navn med en Glans, der lyste over hele Norden. Hidtil havde M. derimod kun sjældnere haft Lejlighed til at fremtræde som Taler, men af de Taler, han havde holdt ved politiske Fester, kunde det allerede ses, at hans Veltalenhed var af anden Art end Lehmanns. Han var ganske vist langtfra saa rigt udstyret af Naturen med de ydre Midler, der i Almindelighed antages at være mest egnede til at vinde Tilhørerne, men ofte virke tilsyneladende Mangler i Stemme og Diktion stærkere og varigere end det flydende og velklingende Foredrag, der

kaesserer Øret som en behagelig Musik, men ofte glider forbi uden at efterlade noget blivende Indtryk, — saaledes havde Thiers en skrattende Stemme og Bismarck stammede og søgte møjsommeligt efter Ordene. Monrads sobre Tale, der var fri for oratoriske Slagord og overhovedet slet ikke lagde an paa Veltalenhed, søgte ikke at virke paa Følelsen men at overbevise Forstanden, og med den for ham allerede dengang ejendommelige Gentagelse ligesom bankede han sine Tanker ind i Tilhørernes Hoveder. Hans Tale øvede ikke den elektriserende Virkning som Lehmanns ofte havde, og han henrev ikke Tilhørerne, men til Gengæld var han saa heller ikke udsat for selv at blive henrevet og ligesom beruset af sine Ord, saa at han kunde komme til at sige Ting, han senere maatte fortryde, naar de brugtes eller misbrugtes imod ham.

Senere udviklede hans rige Evner baade som politisk og som gejstlig Taler sig i hele deres Fylde, men hvor flint og smagfuldt han ogsaa dengang formaaede at forynge et gammelt forslidt Tema og give det Aktualitet, viser den lille Tale, han i Ridehuset holdt for Kvinden. — Man bliver lidt overrasket over at se, at det ikke var blevet ham forbeholdt at udbringe en vigtigere Skaal end den fortærskede, i hvilken det samme har været gentaget de hundrede Gange, og som syntes intet som helst at have at gøre ved denne Lejlighed. Maaske har han selv valgt denne Skaal fremfor en anden mere politisk, idet han sikkert ikke ganske billigede den stærkt fremtrædende politiske Karakter, Studentermødet efterhaanden havde faaet. Men hvorom alting er, saa vidste han at gøre denne Skaal til noget af det forstandigste, der blev sagt i Ridehuset, thi han henviste Virkeliggørelsen af de skandinaviske Forhaabninger til Fremtiden og til kommende Generationer, da han sagde:

„Giv mig Nøglen til de nordiske Kvinders Hjerter, og den skandinaviske Idé skal kraftigt skyde i Vejret, en Taler har sagt, at Fremtiden tilhører de unge, jeg skulde være fristet til at sige, at Fremtiden tilhører Kvinden, thi det er hende, der dybt i Barnets Sjæl nedlægger den Livets Sæd“ osv.

Det var i øvrigt ikke blot for Lejligheden, at Monrad erkendte Kvinden som den Samfundsmagt, hun er, thi da den senere saa berømte Finne J. L. Snellman i 1840 besøgte København og i en Samtale spurgte ham, hvorledes man bedst skulde opdrage et Folk, svarede Monrad: „opdrag Mødrene“. — Halvtredsindstyve Aar efter Studentermødet i 1845 samledes de dengang endnu levende sven-

ske Deltagere for at fejre Mindet om deres Ungdomsfærd. Hovedtaleren ved denne Lejlighed berørte særlig Lehmanns og Monrads Ridehustaler.

„Lehmann,“ sagde han, „besad i den lykkeligste Forening Snille, Storhed i Tanken, Virtuositet i Sprogets Behandling, Formsans, Stemme, ydre Fremtræden, Plastik — kort sagt alle Forudsætninger for at være en stor Taler, men hvor over al Maade glimrende og elektriserende hans store Tale end var, saa undgik den dog ikke, og det vel med Rette, „Corsarens“ satiriske Revselse for i den sidste Akt af sit Foredrag at have opgivet den episke Form og i Stedet valgt den dramatiske, idet han arrangerede en Edsaflæggelse à la Wilhelm Tells fjerde Akt. Vi mindes vel denne flammende Epilog — senere maaske med noget blandede Følelser, om vi end dengang, henrevne som vi var, ikke gjorde os rigtig Rede for Rækkevidden af de Løfter, der affordredes os.“ — Om Monrads Tale hedder det derpaa, at „denne Skaal vel aldrig, hverken før eller siden, hvor ofte den end er bleven udbragt, i Tankernes Dybde eller i Formens Fuldenndthed har været overtruffen, eller, man fristes til at sige, kan overtræffes.“

Monrads Styrke laa dog paa denne Tid væsentligt i hans journalistiske Virksomhed, og i den Henseende var han dengang vistnok den første i Norden. Hans Arbejdsmetode, som nu ikke altid følges, bestod i aldrig at behandle et Spørgsmaal, uden at have sat sig grundigt ind i hele det paagældende positive Stof og have underkastet det en omhyggelig Overvejelse fra alle Sider og i alle dets Konsekvenser, først derefter skrev han og udtalte sin Mening klart og skarpt, uden Fraser og Tvetydighed. Hans Stil kan ofte forekomme os vel abstrakt og akademisk, og Billeder og Vendinger minder ikke sjældent om hans gammeltestamentlige Studier. Men dengang stødte dette ikke, da det Publikum, for hvilket han skrev, for største Delen var universitetsdannet. Senere da han vendte sig til en videre Kreds, blev ogsaa hans Stil mere populær, og allerede nu kunde hans demokratiske Natur undertiden bryde igennem i Lignelser, hentede fra det daglige Liv og de stedlige Omgivelser. Naar han behandlede et almindeligt Spørgsmaal, var hans Tone rolig og hans Anskuelse altid moderat, men var hans Indignation bleven vakt, kunde han i høj Grad blive aggressiv, uden at han dog nogen Sinde i sin Polemik mod Personer overskred det sømmeliges Grænser. Hans sædvanligste og skarpeste Vaaben var Ironien, og der kunde stundom være noget næsten dæmonisk i den Ubarmhertighed, hvormed han hudflettede sit ulykkelige Offer. Undertiden kunde den ogsaa anlægge en humoristisk Forklædning, der

ikke gjorde den mindre rammende, fordi den bragte Latteren paa sin Side. — Han sagde engang spøgende, at den danske Regering havde store Fortjenester af Pressen, fordi ingen Trykkefriheds-Lovgivning egnede sig bedre til at opdrage dygtige Journalister end den, vi dengang levede under, og vist er det, at han, hvis Artikler i Begyndelsen bleve domfældte, snart lærte at føre en saa smidig Pen, at han kunde sige alt, hvad der laa ham paa Hjertet, uden at Loven, hvor elastisk den end var, og den nylig oprettede Kriminal- og Politi-Ret, hvor villig den end var, kunde ramme ham. Ikke en eneste Gang i hans Redaktionstid prøvede Kancelliet paa at sætte Folkebladet under Tiltale, medens Aktioner regnede ned over „Fædrelandet“ og de øvrige Oppositions-Aviser.

En betydelig svensk Publicist, Dr. Sturzenbecher (Ørvar Odd), der i Aarene 1844—45 opholdt sig i København, har givet en interessant Skildring af det Indtryk, Monrad dengang gjorde paa ham.

„Som politisk Skribent har han i stedse stigende Grad hævet sig op til en Popularitet, i hvilken han i dette Øjeblik ikke har nogen Medbejler. Som Journalist har han sin hovedsagelige Styrke i Ironien, men han bruger den ikke som Ironikerne af den frivole Art, der blot gør sig en Fornøjelse af at persiflere til højre og venstre, men som et paatvungent Vaaben til at bekæmpe en med dyb Vilje og Overbevisning hadet Fjende. Naar det gælder om at udrede et Spørgsmaal, at stille en Sag i det rette Lys, at paavise Modstanderens Inkonsekvenser eller retfærdiggøre Oppositionens Foranstaltninger, udvikler han ved Siden af denne *vis comica* en dialektisk Skarpsindighed, der i Forbindelse med hans mageløst overbevisende Ro sjældent forfejler at gøre sin tilsigtede Virkning. Han forstaar med de mildeste Ord at sige vedkommende de groveste Ting lige i Ansigtet og med den uskyldigste Mine af Verden at rette Stødet imod Vilkaarlighedens, Magtens og Intrigens svage Sider. Der er ofte noget uhyggeligt ved at læse disse glatte, artige og belevne Ord, under hvilke man tydeligt føler, at der koger og syder en undertrykt men galdefyldt Harm. Paa samme Maade forholder det sig med hans Foredrag som Taler. Med en læspende og blid Stemme staar han der og borer sin morderiske Ironi ind i Modstanderens Inderste, og, om man end bringes til at le ved hans Sarkasmer og disse idelige Gentagelser, der er ham saa ejendommelige og har en saa sælsom Virkning, er det dog altid med en vis indre Ulyst, at man hengiver sig til denne Latter. En Gang imellem kaster han Ironien til Side og ligesom rejser sig i inderlig og uforstilt Vrede, saa faar hans Stemme Kraft, hans hele Holdning noget determineret, og man bliver vær, at denne Kæmpe, der hidtil har været nødt til at indskrænke sig til, hvad man kalder den lille Krig, er Mand for, om han vil, engang at byde Fjenden en afgørende Bataille i aaben Mark. Vi tør tro, at han vil det. — Store Forventninger knytter sig til Monrad. Han maa langt frem, hvis han skal opfylde dem, men han har ogsaa af

Naturen modtaget usædvanlige Evner dertil, og den seneste Tids Begivenheder har givet ham fortrinlig Lejlighed til at udvikle dem.“

Men mægtigere end ved Mund og Pen virkede Monrad ved sin Personlighed. Vel var hans Begavelse, Arbejdsevne og Kundskaber overordentlig store, men for saa vidt var det dog kun en Gradsforskkel, der skilte ham fra de andre; hvad der gjorde ham et Hoved højere end dem, var det storslaaede i hans Karakter. Endnu havde denne vel ikke fuldt udviklet sig, men alt var saa tidligt modent hos ham, at Hovedtrækkene allerede nu var tydeligt dragne og kun blev mere udprægede under hans senere Livs Tilskikkelser og Kampe. Naar man mødte hans vidunderligt smukke Øje med det skarpe, næsten uhyggeligt gennemtrængende Blik, og betragtede hans Ansigts klare Ro, den sammendragne Mund og den kraftige Hage, følte man, at man stod lige overfor en Mand, der besad Vilje, Energi og et Mod, der ikke veg tilbage for nogen Hindring og, om det skulde være, var i Stand til at gaa til det yderste. Man begreb, at dette mægtige Hoved rummede en Hersker-Natur, der var sig sin Styrke bevidst og fordrede sig anerkendt, der elskede Magten, nok ogsaa for dens egen Skyld, men hovedsagelig for at bruge den til at føre det ud i Livet, som han ansaa for rigtigt. Man anede, at denne ydre Ro dækkede over et varmblodigt og lidenskabeligt Temperament, at der, som Birkedal siger, brændte et lille Vesuv i hans Indre, men tillige, at han havde fuldt Herredømme over sig selv, at aldrig hans Følelse, men maaske nok engang imellem hans Fantasi, kunde løbe af med hans Forstand, og at hans Mund aldrig talede, naar den skulde tie.

En saadan Natur var ikke indrettet paa at underordne sig, og han var derfor meget selvstændig i sine Meninger. Der var heri ikke nogen overdreven Selvtillid, thi han lyttede altid med den største Opmærksomhed til andres Anskuelser og til Indvendinger mod sine egne, underkastede dem alvorlig Overvejelse, men i Spørgsmaal, der ikke forudsatte en Sagkundskab, som han følte, at han ikke var i Besiddelse af, underordnede han sig ingen anden Autoritet end sin egen Overbevisning. Og lige saa selvstændig han var i Forholdet til dem, med hvem han dog nærmest sympatiserede i politisk Henseende, lige saa uafhængig stod han ogsaa lige overfor den offentlige Mening. Man kan ikke bebrejde ham at have jaget efter Folkegunst, og det var saalangt fra, at han skulde nedlade sig til at smigre Folket, at han tværtimod ofte rettede skarpe Be-

brejdelser mod det og gjorde det ansvarligt for, at det stod saa slet til herhjemme. Der var snarere en vis Tilbøjelighed hos ham til at trodse den offentlige Mening. Saaledes skrev han i 1849 til Tscherning i Anledning af den Upopularitet, for hvilken de begge dengang var Genstand: „Det hele gør et komisk Indtryk paa mig, det er nok saa interessant at være Genstand for Uvilje end Velvilje, det er interessantere at krydse end blot at holde paa Roret. Det er ogsaa en umaadelig Fordel at begynde en Virksomhed med en Stemning imod sig, man bliver derved i Stand til at lægge et langt solidere Grundlag.“ Nej, han hørte ikke til dem, der finder sig i at bæres af Strømmen, det var hans gamle Parole: Kamp og Sejr! — Der var i det hele ikke noget smaaligt ved M. Han var saaledes ikke forfængelig og der var ingen Fare for, at han, hvis han nogen Sinde kom til Ære og Værdighed, skulde falde for den Fristelse, som smaatskaarne Politikere saa ofte ikke kan modstaa, at pynte sig med Titler og Ordener, som de tidligere havde ladet saa haant om. Han var ærekær, men ikke mere end enhver, der ønsker at udrette noget i Verden og at faa sit Navn reddet fra Forglemmelse. Men han lagde langt mere Vægt paa sin egen Samvittigheds end paa Historiens Dom, thi, som han sagde, „den afhænger af hvem der skriver den,“ og for Resten skænkede han ikke den Sag nogen videre Tanke, men slog sig til Ro med, at „enhver dog til sidst faar den Dom, han har fortjent.“

Man skulde herefter tro, at en saa betydelig Personlighed maatte vække Sympati hos alle, der kom i Berøring med ham, men det var ingenlunde Tilfældet, og faa Mænd er bleven saa miskendte og har været Genstand for saa haarde og i det væsentlige saa uretfærdige Domme som Monrad. Det var som havde den onde Fe villet gøre de mange og skønne Gaver uvirksomme, som gode Feer havde givet ham paa Vuggen. Paa Mennesker, der ikke havde Lejlighed eller Evne til at se gennem den ydre Skal, virkede han snarere frastødende end sympatetisk. De fandt ham kold og indesluttet, altid udfrittende, aldrig aaben og meddelsom, kun med Interesse for Sagen, aldrig for Personen. — Hvor urigtige disse Domme end var, saa er de dog ret vel forklarlige. Hans Rolighed kunde for fremmede nok tage sig ud som Kulde, hans Tilbageholdenhed som Ligegyldighed eller Distraction, og selv en Ven som Birkedal undskylder ham med, at „han hørte til dem, der, naar de kommer ind i de store Verdensforhold, og der spiller en fremtrædende Rolle, lidt efter lidt bliver fremmede for de mindre

Forhold, til dem, der gaar til Bunds i det almene Tankeliv eller Storliv og i Slægtens større, omfattende Kredse. Det personlige bliver for ringe for dem, det er det almene, der optager dem.“ — I Grunden er dette ikke en Bebrejdelse, der med Rette kan rettes mod en Mand, hvis Kald det netop er at beskæftige sig med det almene, men saaledes er nu engang Menneskene, at de ikke gerne tilgiver, at man ikke viser lidt Sympati og Interesse for dem selv personlig. — Men i Virkeligheden var han heller ikke, som han kunde synes at være. Han var den ømmeste, kærligste og fornøjeligste Mand og Fader og den trofasteste Ven. Men han havde den Grund-sætning, at „man ikke maatte vise sine Følelser for fremmede“, og jo større Anledning der var til at vise dem, og jo mere han følte, at man ventede, at han skulde vise dem, desto omhyggeligere holdt han dem tilbage, det var „ligesom de stivnede i ham“ — det var en aandelig Blufærdighedsfølelse eller en Protest mod et fremmed Indbrud i hans Inderste!

Senere da han fik mange Fjender og Misundere og hans Forhold ikke længere kunde ligge saa klare og enkle for alles Øjne som før, har man ofte beskyldt ham for Upaalidelighed og Underfundighed, for Illoyalitet og Intriger mod sine Kolleger. Han var ikke uvidende om, at man tillagde ham disse Egenskaber og han skriver 1852 i et Brev til H. Hage: „jeg er temmelig sikker paa, at det skarpsindige Publikum udfinder en eller anden fin Plan, som det nu underskyder mig; hertil er jeg imidlertid saa vant, at jeg næsten regner det med til mit daglige Brød.“ Da Birkedal engang sagde ham, at man tillagde ham en vis Jesuitisme, der gjorde hans Handlinger og Ord „tvetydige“, svarede han: „jeg siger aldrig andet, end hvad der er sandt, men jeg siger ikke altid alt, hvad jeg mener.“ Og dertil bemærker B., at „det var sandt“ og giver ham det Vidnesbyrd, at „ærlig har han altid været“. Hvor mange politiske Mænd er saa lykkelige at have bevaret deres Ungdoms Venner, naar de er bleven gamle, og er det ikke et stærkt Bevis for hans Ærlighed, at saadanne Mænd som E. Fenger og Allen, der havde fulgt ham og al hans Færd lige fra hans tidligste Ungdom, lige til deres Død vedblev at være hans Venner og fortrolige? Fenger, der som hans mangeaarige Kollega baade i Rigsdag og i Ministeriet var en kompetent Dommer, skriver i 1864, paa en Tid, da M. fra mange Sider beskyldtes for underfundigt at have fortrængt Hall fra Konsejlspræsidiat: „han har stedse været en fuldkommen loyal og trofast Kollega, og jeg har aldrig set det mindste

som kunde tyde paa, at han havde særegne Hensigter.“ Og hvorledes lader saadanne Beskyldninger sig forene med hans dybe Religiositet og hans Skarpsindighed, der ikke vilde have ladet ham tage fejl af sine Handlingers Karakter og af deres Hensigter og Bevæggrunde?

De Meninger, han hidtil havde gjort gældende, det politiske Program, med hvilket Monrad i 1848 traadte ind i det aktive politiske Liv, fremgaar af de Uddrag af hans Artikler, der er givne i forrige Afsnit. Det kan sammenfattes i følgende Hovedpunkter:

I Forfatningsspørgsmaalet var han mere demokratisk end de andre liberale Førere, med Undtagelse af Tscherning og B. Christensen, han forkastede saaledes Klasse- og Interesse-Valg samt privilegeret Valgret paa Grund af Fødsel, Stand og Stilling, og vel var han endnu langt fra almindelig Stemmeret, men han vilde dog have Census bestemt saa lavt, at alle oplyste og selvstændige Mænd kunde blive Vælgere. Men ved Siden heraf var han fuldt opmærksom paa Nødvendigheden af et stærkt konservativt Element i det Enekaammer, som han foretrak, for at forhindre dette fra at gaa for stærkt paa enten i fremadskridende eller i tilbagegaaende Retning, derfor: indirekte Valg og Ret for Kronen til at udnævne et vist Antal Medlemmer. Endelig havde han en stærk Følelse af, at der behøves Myndighed hos Regeringen, derfor: Indkaldelse af Rigsdagen kun hvert andet Aar og altsaa toaarige Budget-Terminer, for at undgaa altfor hyppige Ministerkriser og give Regeringen Ro til at arbejde, ligesom han ogsaa foretrak det suspensive for det absolutte Veto, ikke for at svække dette kongelige Prærogativ, men tværtimod for at gøre det mere praktisk brugeligt.

I Spørgsmaalet om Statsenheden vilde han bevare Helstaten og var saaledes principiel Modstander af Ejderdanismen. Han var saa god dansk Patriot som nogen og han erkendte fuldtud, at Nationalitet er for et Folk det samme som Personlighed er for Individet, at den præger med sin Ejendommelighed dets hele aandelige Liv, dets Livsopfattelse, dets Litteratur, Videnskab, Kunst. Ligeledes erkendte han, at det er en stor Styrke for en Stat kun at hvile paa én Nationalitet. Men han forstod ikke, hvorfor forskellige Nationaliteter, naar de engang historisk fandtes forenede i én Stat, ikke skulde kunne finde sig til Rette inden for den samme Statsramme, naar den i øvrigt tillader dem frit at bevæge sig og udvikle sig, og han mente at finde en Bestyrkelse for denne Anskuelse i Schweiz med dets tre Nationaliteter og Sprog. — Han

saa' ikke, at naar en Nationalitet bliver sig fuldt bevidst, vil den ogsaa forlange at faa en national Regering, og han tog ikke i tilstrækkelig Betragtning, at hvad der for et Aarhundrede tidligere maaske havde kunnet lade sig gøre, var nu blevet umuligt og at Kløften mellem Dansk og Tysk efterhaanden var bleven saa bred, at ingen Fællesforfatning kunde spænde over den. — Da det saa var blevet ham umuligt at fastholde nogen Illusion i den Henseende og han saaledes var stillet ligeover for Alternativet, afgjorde hans Følelse for Magtens Betydning hans Valg: han foretrak Statsenheden for Friheden, idet han smigrede sig med det Haab, at Absolutismen kunde blive et blot forbigaaende Overgangsled.

Endelig var han Skandinav. Men ogsaa i dette Spørgsmaal kom hans Grundanskuelse om Nationalitetens kun relative og sekundære Betydning paa det politiske Gebet til at skille ham noget fra dem, der troede, at der allerede nu var tilstrækkelig Grundvold for en nærmere politisk Forbindelse mellem de 3 nordiske Lande. Efter hans Mening var dette for tidligt, først maatte fælles Interesser udvikles, der saa, understøttede af det oprindelige Slægtskab mellem Folkene, kunde medføre en Tilnærmelse, der, naar Tidens Fylde kom, kunde gaa over til en politisk Forbindelse.

Men den Særstilling, M. saaledes til Dels indtog, hindrede ikke, at det liberale Parti med udelt Tillid saa' op til ham, og Regeringens Tilhængere havde Respekt for ham, dels fordi de frygtede hans skarpe Tunge og Pen, dels fordi de anerkendte hans betydelige Dygtighed og hans relativt moderate Anskuelser. Det sagdes almindeligt, at A. S. Ørsted var meget følsom for hans Kritik, og Goldschmidt, der i „Corsaren“ ellers ikke skaanede nogen som helst anden offentlig Person, gjorde aldrig M. til Genstand for sine Karikaturer og Vittigheder, fordi, som han skrev, „man angriber ikke den Mand med en Knappenaal, som man føler maa angribes med en Lanse“. — Vel havde de forløbne 6—7 Aar været meget anstrengende, og de havde bragt ham mange Skuffelser, men han havde dog følt sig lykkelig i sit Arbejde og ved den Paaskønnelse, hans Bestræbelser mødte, og især i sit Familieliv. Hans begavede Hustru havde i den daglige Omgang med ham udviklet sig til en forstaaende Deltagerinde i hans mangehaande Interesser. Hendes Fader havde vel baade som god københavnsk Borger og som Brandmajor „med Oberstløjtnants Karakter“, ikke været ret tilfreds med Svigersønnens Opposition „mod Kongen“, men følte sig dog smigret ved den Hyldest, M. modtog fra mange Sider, og heller ikke dennes

faderlige Ven, Westengaard, kunde altid følge med hans fremskredne Anskuelse, men denne Forskellighed kunde dog ikke forandre noget i det inderlige Hengivenhedsforhold mellem dem. Efterhaanden som Familien voksede — to Børn var allerede fødte, og i Løbet af 1846 kom der et tredje — blev de økonomiske Forhold temmelig knappe, men Fordringerne var ogsaa dengang mindre, og om Familiens tarvelige Tebord samledes ikke blot hans personlige og politiske Venner, men ogsaa Kunsten var repræsenteret ved Skovgaard, Konstantin Hansen, der paa den Tid malede hans Portræt, Lundby og Høyen, ligesom ogsaa Chr. Winther og Welhaven, under dennes Ophold her, var Husets stadige Gæster. M. var stor Kunstelsker og skønt hans Midler var indskrænkede, voksede hans Samling af Raderinger stadigt, idet han ved Hjælp af Høyen med Opmærksomhed fulgte Kunstauktioner baade her og i Udlandet. Heller ikke sin gamle Interesse for den æstetiske Litteratur havde han glemt, og han elskede meget Musik, især Beethovens.

Alt dette var dog nærmest kun Liebhaberier, der ikke optog hans Tid. Alene hans religiøse Interesse hævdede stadigt sin Plads i hans Tanke ved Siden af den politiske. Andræ, der i Fyrerne med sin Moder beboede en Lejlighed i det M. tilhørende Hus i Toldbodgaden, hvor denne boede i Bagbygningen, har fortalt, hvorledes M., naar han ofte kom sent hjem om Aftenen fra Møder, Redaktionsforretninger o. desl. og da sædvanlig saa' Lys i Andræs Studerekammer, sjældent undlod at banke paa hos denne, og Samtalen kunde da trække langt ud paa Natten. Men hvor interessante disse Besøg end kunde være, blev Andræ dog ikke behageligt overrasket, naar han havde ventet en politisk Konversation, da i Stedet at faa et metafysisk eller teologisk Spørgsmaal holdt hen for sig som en ladt Pistol: „Hvad er Deres Mening om Sjælens Udødelighed?“ eller „hvorledes er Deres Opfattelse af Synd og Tilgivelse?“ og det nyttede ikke at ville slaa det hen i Spøg eller at undskylde sig med, at man ikke i Øjeblikket havde nogen bestemt Mening derom, thi M. vilde ikke tro, at man ikke havde tænkt grundigt og alvorligt over saadanne fundamentale Livsspørgsmaal. — Der var ikke Spor af Affektation deri fra Monrads Side, det var Dobbeltgheden i hans Natur, det var det religiøse Element, der idelig dukkede op i ham.

Overgangen fra det indholdsrige Liv i København til Livet i en stille Landsby-Præstegaard var ikke let, især for Hustruen, der ikke kendte andet til Landet end at Familien havde plejet at til-

bringe nogle Sommermaaneder paa at lille Landsted ved Skodsborg. Men med den kvindelige Lethed til at føje sig efter Forholdene, fandt hun sig hurtigt til Rette i det nye Liv. — Familiens Ankomst vakte stor Opsigt paa Lolland. En Nabopræsts Datter har senere beskrevet Forholdene, som de paa den Tid var i den afsides Provins, og hun kommer derved ogsaa til at omtale den Monrad'ske Families Ophold i Vester-Ulslev. „Han og hans aandrige, begavede Hustru bragte mange nye Ideer og Skikke med, der vakte stor Forundring og megen Omtale.“ Indtil da havde man dér ikke beskæftiget sig synderlig med Politik, om end „Lehmanns Navn siden hans Tale i Nykøbing 1841 var i alles Munde og hans Billede saas overalt paa alle Piber og Chokolade“. Men nu, da man havde en af de liberale Ledere boende mellem sig, gjaldt det om at vise, at „der ogsaa var Folk paa Bjerget“. — Det var især Fru M., der forbavsede de indfødte ved sin Virkelyst. Præstegaarden i Vester-Ulslev var lille, lav og saa forfalden, at det regnede ned i Sovekamrene. Hun tog straks fat, lod reparere, fik et Par Værelser byggede til og pyntede med Bas-Reliefs over Dørene og med pompeiansk Dekoration paa Væggene. Haven fyldtes med sjældne Planter og gode Frugttræer, der blev indforskrevne fra København. Ogsaa for Kirkens Udsmykning sørgede hun. Hun besøgte Bønderkonerne, tog sig af de fattige Børn og en heldig Behandling af en tilskadekommen Haandværker skaffede hende Ry som lægekyndig. Men hvad der dog efter det ovennævnte Øjevidnes Beretning især synes at have gjort Indtryk paa de lollandske Damer var, at hun f. Eks. sagde „Statue“ og ikke „Staty“, og at hun „gik med hvide Morgenkjoler“, hvad der var en uhørt Luksus. — Monrad opfyldte samvittighedsfuldt sine gejstlige Embedspligter og der kom Liv og Indhold i Præstekonventerne, efter at han tog Del i dem. Ved sin Omgang med Bønderne lærte han ogsaa at kende dens Karakter, og denne Kendskab har aabenbart haft Indflydelse paa hans Forestillinger om Bondestandens politiske Danelse og Evner. Men hans Hjerte var dog fremdeles i Politikken, og et nyt Baand havde knyttet ham til den, da København, et Par Maaneder efter at han havde forladt Byen, valgte ham til den fjerde af sine tolv deputerede i den roskildske Stænderforsamling. Hans politiske Venner vedligeholdte stadig Forbindelsen med ham, dels ved personlige Besøg i Vester-Ulslev, dels ved en ivrig Brevvekslen, hvori de underrettede ham om, hvad der foregik, og begærede hans Raad og Bistand. Han paa sin Side studerede Land-

bovæsenets historiske og retlige Side, navnlig Fæstevæsenet, og sendte af og til Folkebladet, hvis Redaktion efter ham var bleven overtaget af hans Ven H. Hage, Artikler, i hvilke det var let at genkende hans overlegne Synsmaade og skarpe Pen, navnlig til-drog en Række Artikler (Nr. 49—52) i 1847 „om Regeringens Taktik“ sig almindelig Opmærksomhed.

Imidlertid blev Forholdene stedse mere truende. Langtfra at dæmpe Slesvig-Holsteinismen havde det aabne Brev af 8. Juli 1846 om Arvefølgen kun haft til Følge, at den slog ud i lys Lue, der satte hele Tyskland i Brand, medens den kgl. Erklæring af 7. Sept. s. A. forøgede Misfornøjelsen herhjemme og Forlangendet om en Regeringsforandring. I Ministeriet selv følte man Nødven-digheden af en saadan. Rimeligvis efter Opfordring af A. S. Ørsted udarbejdede Schouwy et Udkast til en Forfatning, saaledes som han og Clausen tænkte sig den¹, og den lidet frisindede Justitsminister Stemmann udtalte sig i en Forestilling til Kongen af 8. Sept. 1847 for „en friere Udvikling af vor Forfatning“, idet han anførte som Grund, at „man kunde befrygte, at tilkommende Eneherskere ikke maatte besidde den Visdom, Erfaring og høje Ædelsind, hvor-med Riget for Tiden styres“. Under disse Omstændigheder opgav Kongen sin tidligere Tanke om at lade sig nøje med at oprette et „udvidet Statsraad“, og overdrog P. G. Bang at udarbejde et Udkast til en Forfatning for Monarkiet.

Hvor hemmelige disse Forberedelser end var holdte, havde man dog faaet Nys om, at der var noget i Gære, og allerede d. 30. Marts 1847 skrev Krieger til Monrad:

— Jeg har nylig igen læst Deres lille Afhandling i Nr. 2 af de flyvende, politiske Blade om Slesvig². Dersom Larsen aldrig bliver færdig, kunde jeg give Dem smukke Bidrag til et større statsretligt Arbejde om Slesvig. Tænk alvorlig paa den Ting. De kan faa færdigt, hvad De vil, jeg tror ikke, jeg kunde, om jeg end nok saa meget vilde, men i alt Fald har Deres lille Afhandling paa ny overbevist mig om, at Deres Arbejde ogsaa i en Genstand, saa meget den end ligger uden for Deres daglige Syssel, vilde blive alle andres overlegent, i det mindste véd jeg ingen af vore, der kunde gøre det bedre.

¹ Schouws Udkast med et Forord af Clausen udkom straks efter Kongens Død som Brochure under Titlen „Ved Tronskiftet“.

² Denne historiske Oversigt over Slesvigs statsretlige Forhold til Kongeriget er ikke omtalt i forrige Afsnit, fordi den ikke har anden Betydning end at den var den første klare og nøjagtige Fremstilling af dette udviklede Spørgsmaal.

Det er det ene, jeg vilde lægge Dem paa Sinde i Anledning af det Forsæt, De sidst nævnte, i Sommer at ville kaste Dem paa Landbosagen. Det andet, og det ligger mig maaske endnu mere paa Sinde, er mit Ønske om, at De maa være fuldt rustet til at behandle det konstitutionelle Spørgsmaal i alle dets Detailler. De smiler maaske, men det er mit Alvor. Jeg er nær ved at tro, at vi, hurtigere end vi aner det, kan komme til at forskyde et Konstitutionstilbud. Fra alle Sider hører jeg, at der alvorligt tænkes paa konstitutionelle Planer. Naturligvis kan Vinden snart igen blæse fra en modsat Side. Jeg lægger ikke saa megen Vægt paa, at Ørsted har Ordre til at skrive noget i den Retning, thi det har han flere Gange haft, jeg lægger heller ikke overdreven Vægt paa, at Ørsted personlig udtaler den Overbevisning, at en Konstitution nu er bleven nødvendig, thi han har dog vist allerede længe været konstitutionel. Imidlertid er det dog altid mærkeligt, at han vedgaar det lige overfor Mænd, der er ham fremmede. Men lignende Ytringer hører man fra mange Sider. Højesteret erkender, at man tør sige, at der paaligger Regeringen en moralsk Forpligtelse til at give en Forfatning, thi det er da omtrent Meningen i den Seidelin'ske Sag, 7 Stemmer mod 6. Det holstenske Ridderskabs Adresse er vanskelig at fordoje, men fremfor alt mener jeg, at Godsejerne nu er bleven konstitutionelstindede. Adressen har haft den forunderlige Virkning at kalde et Slags dansk Ridderskab til Live. Som et Trøstens og Opmuntringens Ord har en Del store Godsejere allerede privat, 22 i Tallet, gennem Otto Moltke tilstillet Kongen et Brev, der forsikrer om deres Understøttelse i Statsenheds- og Nationalitets-Sagen. Knuth er uden Tvivl Auktor men det holdes hemmeligt. — Hvorledes vi vender og drejer os, alting kommer paa én Gang, Successions-, Konstitutions-, Landbo-Spørgsmaal. Demokraterne maa være paa deres Post, ellers falder der et tysk-aristokratisk Forslag ned over vore Hoveder. Dermed vil jeg ikke paastaa, at der jo gerne kan gaa to Aar hen, uden at man mærker den mindste Rørelse, ja næste Gang kan maaske Konjunkturerne stille sig saaledes, at alle Forslagene bliver i Portefeullen, men jeg skulde tage meget fejl, dersom ikke lige saa let det modsatte kunde hænde. Navnlig er jeg meget bange for, at man vil indrømme Slesvig-Holsten som en Enhed lige saa mange Stemmer som Danmark. Dette vilde, saa vidt jeg kan se, være en absolut Urimelighed, det højeste, der kunde være Spørgsmaal om, var det amerikanske System: Lighed i Overhuset, hvis et saadant skal have, i numerisk Henseende, men i andet Kammer rationel Lighed, altsaa forholdsmæssig Ulighed.“

Monrad var ikke saa sangvinsk og endnu d. 14. Dec. 1847 skrev han til Hage: „jeg har vel ikke store øjeblikkelige Forventninger, men er dog sikker paa, at inden 50 Aar vil vi have en Konstitution“. Krieger fik imidlertid Ret, idet Kongens Død d. 20. Jan. 1848 paaskyndede Forholdenes Udvikling. Den Mistillid til Frederik 7des Regeringsdygtighed, som ogsaa det liberale Parti nærrede, forøgedes ved de ubestemte og lidet lovende Ord i det

Aabne Brev af 21. Jan., og fra de andre Lederes Side modtog M. indstændige Opfordringer til ufortøvet at komme til København, hvor „hans Nærværelse snart kunde blive nødvendig“. Han kom tidsnok til at deltage i Raadslagningerne, som Rskr. af 28. Januar fremkaldte. D. 27. om Aftenen besøgte han Bang, med hvem han var vel bekendt fra sit Sommerophold i Skodsborg, hvor de var Naboer, og af ham fik han den første Efterretning om Reskriptet. Under 31. Jan. skriver han til sin Hustru: „Herinde lader det til, at man aldeles ikke er tilfreds med Konstitutionsforslaget. Navnlig er det nationale Parti (Grundtvig & Ko.) meget forbitret. Enkelte andre, f. Eks. Madvig er ogsaa yderst opbragte. Hele Oppositionen, f. Eks. Clausen, Schouw er ingeniende tilfredse. I Lørdags (d. 29.) var der en lille Forsamling hos Schouw, bestaaende af Clausen, Flor, Madvig, Hvidt, Ploug, Krieger og mig. Stemningen var mørk, jeg maatte være den moderate, og jeg søgte at formaa dem til at se lidt paa Forslaget, før man tog nogen Beslutning. Dersom de ikke beslutter sig til at lægge en ordentlig Plan og organisere et Parti, vil denne misfornøjede Stemning ikke være til nogen Baade. Jeg selv vil se Tiden lidt an, inden jeg tager nogen endelig Beslutning eller rettere fatter nogen endelig Mening.“ — Han forlod derefter København, men hjemkommen til Lolland og efter i Ro at have overvejet Reskriptet, skrev han i „Fædrelandet“ et Par Artikler, der offentliggjordes d. 23.—24. Februar under hans Navn og udkom i Særtryk under Titlen „Reskriptet af 28. Januar 1848“.

Madvig havde allerede angrebet dette Aktstykke fra den nationale Side, men Monrad paaviste desuden med stor Skarphed dets konstitutionelle Mangler. Først analyserede han det Aabne Brev af 21. Jan. og troede deri at finde en Hensigt hos Kongens Raadgivere til at binde Frederik 7. til Fortsættelsen af den Politik, der havde vist sig saa uheldbringende under hans Forgænger, ligesom han ogsaa mente, at Brevets vage Udtryk i Forbindelse med den paafølgende Afvisning af alle Deputationer næsten kunde fremkalde den Mistanke, at man ikke ugerne vilde have set, at der derved gaves Anledning til alvorligere Demonstrationer i Hovedstaden, hvoraf Følgen kun kunde være, at Kongen fik Uvilje mod Byen og maa-ske mod Folket. — Derefter gennemgik han Rskr. af 28. Jan., for hvis slesvig-holstenske Karakter han navnlig gjorde Grev Carl Moltke ansvarlig, og han paaviste den i Bestemmelserne om det lige store Antal af Repræsentanter for Hertugdømmerne og for Kongeriget, om det alternerende Sæde for Rigsstænderne, i Foreningen

af det tyske Forbundsland Holsten med det øvrige Monarki uden den fornødne Sikkerhedsventil, i den fortsatte Adskillelse mellem de to kongerigske Stænderforsamlinger, og selv i den Form, i hvilken det danske Sprogs Ret var hævdet i Slesvig. Men desuagtet konkluderede han til, at man ikke burde vægre sig ved at foretage Valg til den paatænkte Forsamling, thi „det kan jo dog være muligt, at en saadan Samling af Landets Intelligens kan udfinde Midler, hvorved de truende Farer kan undgaaes og Landets Vel fremmes“.

Disse Artikler var skrevne med stor Skarpsindighed og indeholder ved Siden af de saglige Argumenter interessante almindelige Bemærkninger. Saaledes indvender han mod Sammensætningen af „de erfarne Mænds“ Forsamling, at der i den næppe vilde findes den mægtige bevægende Kraft, som udfordres til at fremdrive et saa stort Foretagende som det at give et Folk en ny Forfatning. „Der skal store Sejl til at trække en stor Skude, selv om der staar en dygtig Styrmand ved Roret, vi tror, at kun en stærk folkelig Kraft, en stor Forsamling, udgaaet ved umiddelbare Valg af Folket vilde være i Stand til at bære den Byrde.“ Det er Motiveringen til Sammensætningen af den grundlovgivende Forsamling. — Ved at fremhæve den Fordel, der laa i, at Kongen ikke hørte til den ældre Generation, der havde gennemlevet den første franske Revolution, eller havde revolutionære Barndoms-Indtryk, idet han derved var fri for den svundne Tids Genfærds-Frygt og var i Stand til klarere og besindigere at opfatte den folkelige Frihed, der bevæger sig i Nutiden, siger han træffende om den historiske og den personlige Erfaring, at den „har sin mislige Side og det er den, at den erfarne let forledes til at tro, at hvad han én Gang har erfaret, bestandigt skal gentage sig, uagtet det kun er i Naturen, at der er en evig Gentagelse, medens Historiens frie Verdens-Forhold bestandigt skifter Udseende og forandres i deres væsentlige Beskaffenhed.“

Men ved Siden af disse Fortrin kan det ikke nægtes, at disse Artikler vise, til hvilke urigtige Resultater en saa skarpsindig og logisk Aand som Monrads kan komme, naar den ikke tager i behørig Betragtning, at den ikke tør gaa ud fra, at andre har de samme Egenskaber, som den selv i en usædvanlig Grad besidder, thi, hvor strengt beviste hans Slutninger end synes, er der dog næppe nogen, der for Alvor vil tro, at Hensigten med det Aabne Brev skulde have været, at fremkalde Uordener i København, eller at Carl Moltke, Ørsted og Bang havde den Plan at berede Vejen

for et Slesvig-Holsten, eller der kan tvivle om, at den Holdningsløshed, som begge disse Aktstykker er prægede af, udelukkende skyldes den, under mange Omstændigheder rigtige men under de daværende Forhold frugtesløse Balance-Politik, der ikke tør tage et bestemt Parti og derfor ikke tilfredsstillende nogen af Parterne.

Disse Artikler gav i øvrigt Anledning til et Sammenstød mellem Monrad og Bang. Denne havde nemlig følt sig stærkt berørt i sin Selvfølelse ved den underordnede Rolle, M. havde tillagt ham i Forfatningsforhandlingerne i Statsraadet, og beklagede sig bittert over at være bleven stemplet som Slesvig-Holstener og derfor „var udsat for Befolkningens Fornærmelser“. — Det kan ikke nægtes, at M. havde været for haard mod Bang, men det tager sig ganske vist noget komisk ud, naar denne skriver: „ja maaske udsætter mig for Mængdens Voldsomhed i et Øjeblik, i hvilket min Kone er meget svag“.

Monrad var ikke i Byen, da det første Casino-Møde afholdtes d. 11. Marts eller ved Hippodrom-Mødet den følgende Dag, i hvilket Lehmann under Trykket af Beskyldningen mod det national-liberale Parti for aristokratiske Tendenser erklærede almindelig Valgret for at være Oppositionens fælles Program. Men Efterretningen om disse Begivenheder kaldte ham tilbage til København, hvor han kom tidsnok til at deltage i det andet Casino-Møde d. 20. Marts paa en meget virksom Maade, navnlig imod Franckes Udtalelser om hvad der var foregaaet paa Mødet i Rendsborg d. 18. Marts. Men i øvrigt udtalte M. sig mere moderat end de andre national-liberale Talere, baade med Hensyn til de daværende Statsraads-medlemmer og med Hensyn til Holstens Stilling i Monarkiet, idet han mente, at adskillige af Ministrene vel kunde beholdes, og tillige gjorde gældende, at Slesvig skulde danne et Bindeled mellem Kongeriget og Holsten, der altsaa efter hans Mening ikke skulde endeligt udsøndres.

Den følgende Morgen d. 21. Marts kaldtes Monrad til Slottet.

P. V.

FRA GAMMEL-JAPAN

EN HELBREDER-DÆMON

L Bjergene Vest for Kyōto, ved et Tempel, vokser der et Cedertræ, hvis Stamme ikke som andre Cedres har en ru og knudret Bark; den er glat og blank, ligesom lakeret. Grunden skal være den, at Træet bebos af et usynligt Væsen, en Slags mandlig Dryade, en „Tengu“. Naar Tenguerne i Almindelighed i Sagn og Kunst skildres som langnæsede, vingede Væsener, med strittende hvidt Oldingehaar og smaa Baretter, der sidder paa skraa, skal dette ifølge kyndige og troende Folks Udsagn være ganske fejlagtigt. Tenguerne er simpelt hen Aander af buddhistiske Præster, der er naaede langt frem ad Fuldkommenhedens Sti; de udfylder Perioderne mellem deres Inkarnationer med forskellig menneskevenlig Virksomhed; blandt andet knytter de sig til værdige og fromme Personer, for ved deres Hjælp at øve Helbreder-virksomhed.

En Mand i det Hus, hvor jeg opholdt mig i Kyōto, havde i lang Tid lidt af „Kakke“, — en Sygdom, der er meget udbredt i Japan, og formentlig staar i Forbindelse med Risdiæten; den antages at være identisk med den nu til Dags af Alverdens Søfolk kendte og frygtede „Beri-beri“.

For saa hurtigt som muligt at faa Bugt med Anfaldet sendte han Bud efter en Ven af hans Familie, en velstaaende Silkehandler, der i længere Tid havde staaet i Forbindelse med Ceder-Dæmonen. For tre Aar siden, da Silkehandleren boede i Fushimi, — den fra

Shōgun'ens Nederlag i 1868 kendte Landsby mellem Kyōto og Osaka —, havde en 90aarig Kone sendt Bud efter ham og paa sit Dødsleje testamenteret ham denne Helbredergejst. Valget, der skete efter Aandens Ønske, viste sig rigtigt. Silkehandleren faldt, efter at de dertil egnede buddhistiske Bedeformler var brugte, straks i den ubevidste Tilstand, under hvilken Magterne fra det hinsides bemægtiger sig de Organer, som Menneskeaanden for Øjeblikket har forladt. Han helbredede til en Begyndelse sin Hustru, der i mange Aar havde været svagelig men nu under Aandens kyndige Ledelse ved Massage og diætetiske Forskrifter hurtig kom til Kræfter. Senere havde han, uden at tage Penge derfor eller drage anden Fordel deraf, bragt flere Folk Helbredelse ved sit oversanselige Bekendtskab.

Silkehandleren, der kom om Eftermiddagen og af min japanske Kending og hans Hustru modtoges med de sædvanlige, endeløse Ceremonier: Knæfald og Buk, og — efter Gæstens uendelige Væg-ringer — en Mundfuld Te og en Skaal Boghvede-Makaroni, viste sig at være en mager, bleg Mand med en spids Næse, hvis efter japanske Forhold ualmindelige Længde kunde tyde paa, at der dog mulig nok var en vis Forbindelse mellem Tenguerne og lange Næser.

Efter en længere Samtale om ligegyldige Ting bredte Patienten et Tæppe ud paa Maatterne foran Silkehandleren, der sad paa Hug, med Hænderne samlede foran Brystet i den buddhistiske Bedestilling og var begyndte at oplæse: „Namū Myō Hō Renge Kyō.“ Denne Bedeformel, der er særegen for den ortodokse Præstesekt: „Nichiren“-Sekten eller „Sol-Lotusordenen“ betyder: „Hil være den ophøjede Lovs Lotus-Sutra“. Ved Lovens Lotus forstaaes Verdenshjulet, Verdensaltet, den evigt-kredsende Uendeligheds Aandslov. Sutra er et Brudstykke af de buddhistiske Religionsskrifter.

Efterhaanden som Oplæsningen skred frem, lød Bønnen mere og mere messende og højlydt; de samlede Hænder blev fra Brystet ført op til Munden, forbi Ansigtet, op over Hovedet og med en Hjulbevægelse tilbage til Brystet. Lidt efter lidt blev Stemmen hulkende; Lydene smeltede sammen og blev til en stønnende, rallende, til sidst næsten gøende Lyd. Der gik et Ryk gennem Skikkelsen, og Silkehandleren var nu nok legemligt set tilsyneladende sig selv i Stemme og Bevægelser —; aandeligt talt var han flygtet ud i Rummet eller havde lagt sig til at sove i sit Nervesystems mest

inferiøre Afkroge. „Tengusama“, „Hr. Tengu“, havde taget hans Hjerne i Besiddelse.

Patienten modtog Hr. Tengu, ganske som om det var en ny Person, der var traadt ind i Værelset. Fornyeede dybe Bøjninger, Hilsener og Undskyldninger, fordi man havde forstyrret ham i hans Tempelfred. Dernæst en udførlig Beskrivelse af Ildebefindendet og ærbødig Bøn om Hjælp, kun afbrudt af smaa, korte Nik og Udbrud fra Tengu'en, som naar en Læge modtager en Patients Sygehistorie. Efter Tengu'ens Anvisning blottede den syge sig, og Aandelægen begyndte sin Undersøgelse og sin Kur. Undersøgelsen bestod — syntes det — i en ganske rationel Lunge- og Hjerтеаuskultation, Kuren i smaa Pust over Ansigtet og i fortsatte masserende Strygninger. Tengu'en gav derefter nogle faa diætetiske og hygiejniske Raad og lovede at komme syv Dage i Træk og fortsætte Kuren. Naar de syv Dage var forløbne, vilde Sygdommen være helbredet. Efter fornyede Komplimenter fra Patientens Side følger saa en Op-læsning af „Namu Myō Hō Renge Kyō“, fornyet Hulken og Gøen, hvorpaa Silkehandleren atter har taget sin Hjerne i Besiddelse og Tengu'en er tyet tilbage til sin Plantetilværelses Fred.

Silkehandleren, der ikke har nogen Erindring om, hvad der er foregaaet i Mellemtiden, — om hans Oprigtighed paa dette Punkt er der næppe Anledning til at tvivle —, modtager med Interesse Meddelelsen om, hvad der under hans Trancetilstand er foregaaet, og lover at komme daglig, for at Tengu'en kan gøre Kuren færdig.

Der udspinder sig mellem Patienten og Silkehandleren en Samtale om Tengu dæmonernes i Almindelighed saa milde og velvillige Optræden. Som Modsætning opstilles de af Risguden Inari fremkaldte Trancetilstande, hvor Guden stundom viser stor Voldsomhed; der er Eksempler paa, at han har dræbt Personer, der har vakt hans Vrede.

I Løbet af den følgende Uge, under Hr. Tengus daglige Besøg, — én af Dagene, en buddhistisk Festdag, var „Kraften“ især meget stærk —, blev flere af Husets andre Beboere tilsete for et og andet Ildebefindende; jeg én Gang for Forkølelse. Hr. Tengu'en viste ved den Lejlighed, — hvad de tilstedeværende straks lagde Mærke til —, den Hensynsfuldhed over for mig, som Europæer og Udlænding, at besvare mine Udtalelser med et ceremonielt: „sayō desu ka?“ medens han tiltalte de indfødte med det mere ligefremme „ah, sō ka!“ Begge Dele betyder: „naa saaledes!“

Hvoraf fremgaaer, at den buddhistiske Aande verden viser den Hen-

synsfuldhed over for fremmede, som Mikadoen ved Traktatrevisionens Ikræfttræden har paalagt sine Undersaatte.

At Patienten efter de syv Dages Forløb kom sig, behøver vel ikke at tilføjes.

„YAMATO-SJÆL“

Paa en Høj ved Nikko, den berømte Tempelby, hvor Kejserens Døtre, de to ungdommelige Prinsesser Kane-no Miya og Tsune-no Miya har deres Sommerpalæer, vokser der et Par Smaatræer, som de to Børn for en Aarrække siden har plantet. Træerne er indhegnede og fredede med den Pertentlighed, der antyder en Shintohelligdom; Jorden rundt om er omhyggeligt luget og revet, og et stort Træ, der overskygger dem, er dækket med den Rinfrost af snehvide Papirstrimler, som smykker Grene ved Optog og Shintofester. — Alt, hvad der i Japan paa nogen Maade har været i Berøring med Kejsersfamilien, faar et Præg af religiøs Hellighed, af Alvor og mystisk Indvielse. Som en upersonlig, guddommelig Magt, saa ophøjet og upersonlig, at der end ikke danner sig Anekdoter og Folkesnak om ham og hans, staar Kejseren og hans Hus. I Fortiden var han et utilgængeligt Væsen, der levede skjult bag hvide Silketæpper i sine luftige og tomme Træpaladsernes intimeste Maattesale eller i den storhulede Oksekærre, hvori han ved sjældne Anledninger gæstede en eller anden fjern Helligdom, — et usynligt Væsen, som det for almindelige Mennesker vilde være Død eller Blindhed at skue. Og endnu i vore Dage, da Tusinder af Skolebørn, Dreng og Piger, opstilles langs Banelinjer og paa Stationsperroner og Hundredetusinder samler sig bag dem eller kanter Husrækkerne, for under stum Hyldelse at opfange et Glimt af det kejserlige Tog, ja maaske selve den kejserlige Person, udsteder Byernes Øvrighed Ordre om, at man skal bøje Hovedet, slaa Øjnene ned og tage Hatten af, og paaviser hvor det er forkasteligt i saadanne ophøjede Øjeblikke at have Cigaretter bag Ørene eller opslaaede Paraplyer. Den gamle japanske Skik, at ingen ovenfra tør se ned paa et kejserligt Tog, overholdes paa det strengeste af saavel indfødte som fremmede. De Billeder af Kejseren i Generalsuniform, Kejsersinden i europæisk Gallakostume, der nu til Dags efter europæisk Mønster udbredes i Landet som Vægprydelser, staar, som Fostre af moderne, vesterlandsk Teater-Kostume- og Hofleverandørloyalitet i snurrig skærende Modsætning til den dybe, fjerne

og kritikløse, uinteresserede Ærefrygt, hvormed Japaneseren be-
 trakter sin Hersker. For kort Tid siden, i Foraaret 1903, hændte
 der en Begivenhed, som tydeligt viser, til hvilke svimlende Fin-
 følelsens Højder Loyaliteten formaar at hæve et af „Yamato-
 sjælen“s Monoideismer behersket Sind. Skolerne i Japan faar
 sendt visse kejserlige Reskripter eller Instrukser; da nu for nylig to
 Kommuneskoler skulde slaas sammen, anmodede Øvrigheden Læ-
 reren ved den ene af de to Skoler om at tilbagesende sin Instruks.
 Lærerens Forgænger, som i sin Tid havde modtaget Aktstykket,
 havde klippet Randene af Papiret og hængt det i en Ramme i
 Skolelokalet. Da Efterfølgeren nu fik Paalæg om at sende Doku-
 mentet tilbage og saa', at det var i denne, efter hans Mening for-
 masteligt lemlæstede Stand, følte han ved Tanken om at skulle
 indsende det saaledes, en saa dyb Skam, — en Følelse, der vist er
 beslægtet med den ejendommeligt japansk-kinesiske Frygt for at
 tabe Skinnet, at „tabe Ansigtet“ —, at han besluttede, at
 hverken han eller de Væsener, han havde sat i Verden, skulde op-
 leve Begivenheden. Den Dag, da Dokumentet skulde være ind-
 sendt, fik han under et Paaskud sin Kone ud af Huset, skar Hal-
 sen over paa sine to Smaapiger og dræbte derpaa sig selv!

Paa „Hokkaido“ („Yeso“, Japans nordligste, store Ø), havde
 nylig en offentlig Personlighed paa et Møde rost sig af, at han
 ved nogle for Fiskeriet gavnlige Foranstaltninger havde gjort den
 russiske Ø Saghalin saa nyttig for Landet, at den faktisk var ble-
 ven som en japansk Ø. Et af de større Blade paa Hokkaido be-
 brejdede ham denne Udtalelse ud fra den mest forfinede Loyalitets
 Standpunkt; det mente, at Manden burde drages til Ansvar for
 Majestætsfornærmelse; thi kun Kejseren turde man tillægge saa-
 danne Bedrifter som at vinde nyt Land. Dog, Loyalitetens højeste
 og fineste Spids var ikke dermed naaet. Der blev anlagt Sag mod
 det tilsyneladende saa loyale Blad, fordi det ved den blotte Antyd-
 ning af den Mulighed, at en Undersaat kunde gøre Indgrib i Maje-
 stættens Rettigheder, havde tilsidesat den ham skyldige Ærefrygt,
 og Redaktionen blev dømt som Ophav til Tanker, der var frem-
 mede for enhver sand „Yamatosjæl“.

Sligt synes den yderste Byzantisme, den mest overforfinet-un-
 derdanige Rokoko; men selv om man med en vis Ret kan give
 den japanske Smags stiliserende Natursans, Tokugavaperiodens
 overdaadige Kunst og den kinesisk-japanske Aands subtile, kunstige
 og smaatskaarne Væsen Rokoko-Navn, saa er denne Rokoko ikke

som Vestens en Art Forfalds- eller Alderdomssymptom; den er Udslag af et Aartusinder gammelt, maaltbevidst og prøvet System, et System, grundlagt paa Mongoldyden: Forsigtighed som Værn mod Mongoldyden: Dødsforagt —; et System, der skaber et Væv af hensynsfulde Vaner, af høflige og velvillige Fiktioner, der i et Samfund, som ikke er forgiftet af Kritik og Refleksion, med Sikkerhed omsætter sig i den „Velviljens“ moralske Realitet, som Konfutse og Talleyrand priser —, et System, som ikke dræber eller ved Overkultur tilintetgør de farlige Menneskeegenskaber: Mod og Virketrang, men afleder Virketrangen i frugtbarørende Dværgkanaler og gemmer Modet til Statens Brug.

I dette System er Kejseren i vore Dage det udstraalende, samlende og solfjerne Centrum. Hans Magt, hans Højhed og den Rigsidé, han repræsenterer, er én af de ophøjede og ærværdige, hallucinationsskabende og aandelig talt kalkdannende Fordomme, der giver Nationer og Mennesker Holdning og Form. Han er Midtpunktet i en Drøm, der er saa meget stærkere, og maaske saa meget mere fremtidssvanger, som den i Nutidens mere end nogen Sinde nøgterne Japan saa at sige er den eneste, — Midtpunktet i en paradoksal Tilstandsform, som man maaske med nogen Ret kunde kalde: heroisk Rokoko.

C. G. ROSENØRN

HERVEY-MEMOIRERNE

DEN ekcentriske Ethelreda Lady Townshend, hvis Navn baade for hendes egen Skyld og endnu mere ved hendes berømte Søn Charles er kært og velkendt for alle Læsere af engelsk Memoirelitteratur og Historie, udkastede engang for snart 200 Aar siden i en Samtale nogle Ord, som endnu erindres i England og som, naar man én Gang har hørt dem, ofte falder En i Minde. Hun sagde: „Gud skabte Mænd, Kvinder og Hervey'er.“

John Lord Hervey, som Lady Townshend sagtens nærmest tænkte paa, da hun ytrede sit livskraftige Paradoks, er uimodsigelig det berømteste og oftest omtalte Medlem af Slægten Hervey, ligesom han i hele sin Skikkelse er Indbegrebet af det mest karakteristiske hos en „Hervey“. Han fødtes 1696 (sandsynligvis paa Ickworth, som allerede da i omtr. to Hundrede Aar havde været Familiens *manor-house*, ligesom det endnu er det) som Søn af John Hervey Esq. (senere Baron Hervey 1703 og Jarl af Bristol 1714) og Elisabeth Felton. Forældrenes Ægteskab var saa lykkeligt og deres Forhold til Børnene saa inderligt, at Samtidens Historie næppe kan fremvise noget lignende. Grevinden af Bristol fødte sin Mand sytten Børn, og Jarlen havde under disse, som oftest ret besværlige Børns Opvækst, Opdragelse og senere Løbebane rigelig Anledning til at vise sine Dyder som en finfølede, klog og eftergivende Mand og Fader. Han var meget belæst, lige interesseret af Poesi og af Politik: „*a fine scholar and a stout whig*“. Og han var ikke den første af sin Slægt, som karakteriseredes af disse Egenskaber. Burnet siger om hans Farbroder

John Hervey til Ickworth, at han var en af dem, som Karl den Anden personlig holdt mest af, skønt han i Parlamentet altid talte mod Kongen. Da Hervey engang — undtagelsesvis — gjorde det modsatte, udbød Karl II glad: „I Dag var du ikke imod mig.“ „Nej, Sire,“ svarede Hervey, „i Dag var jeg mod min Samvittighed.“ Blot af denne hans Maade at svare Kongen paa, ser man straks, at han var en ægte Hervey. Han nævnes ogsaa som en stor Ven af Litteratur og Kunst. Hvorledes de mest urgamle Hervey'er var, véd jeg ikke saa nøje. Slægten kan nemlig føres tilbage endog til Robert Fitz-Harvey, Søn af Harvey, Hertug af Orleans, en af Anførerne i Vilhelm Erobrerens Hær, saa det er ikke let at holde rigtig Rede paa dem alle sammen. Men en, der hed Nicholas, udmærkede sig som Diplomat og Politiker paa Henrik VIII's Tid, og hans Sønesøn, William Hervey, nævnes som en af de tapreste i Kampen mod den spanske Armada. De fleste af dem hed John og har boet paa Ickworth. Formodentlig har de alle sammen mer eller mindre i Henseende til Naturel og Anlæg været „Hervey'er“.

En anden berømt Hervey — som imidlertid ikke bærer Navnet, men ellers i højeste Grad er i Besiddelse af Slægtens Særpræg — er Horace Walpole, der af sin Samtid med stor Bestemthed udpeges som Lady Walpoles Søn med Carr Lord Hervey, en ældre Broder af den John Hervey, som vi særlig skal sysselsætte os med. Efter hans tidlige Død arvede denne hans Broder John Titlen og Værdigheden af Lord Hervey.

Unge John Hervey fik en yderst omhyggelig Opdragelse, — først i Westminster Skole under Dr. Friend, og dernæst ved Universitetet i Cambridge, hvor han Aaret efter Dronning Annas Død tog en Grad. Han var lige fra sin Ungdom spinkel og sygelig (man antager, at han led af Epilepsi i en mild Form), men saa' usædvanlig godt ud — „*Hervey the handsome*“ kaldtes han. I Mod-sætning til sine samtidige var han altid yderst maadeholden i Mad og Drikke, var ingen Ven af Sport og afskyede, som han selv tilstaar, at jage. Men han var en modig og dygtig Rytter og red selv i Stedet for en Jockey sine Heste ved Newmarket. Ligesom andre Hervey'er skrev han Vers og interesserede sig varmt for de klassiske Sprog (han korresponderede paa Latin med sin Ven Henry Fox) samt beskæftigede sig tidlig med Historie. Og jeg har en Mistanke om, at han lige saa tidlig — for at tale med den gamle Hertuginde af Marlborough, — ogsaa studerede andre Slags

„Bøger“: Kort, Kvinder og Mænd¹⁾). Da han var færdig med Studierne i Cambridge, rejste den unge Hervey udenlands. Først naturligtvis til Paris, hvor den fornemme Verden just da af alle Kræfter forberedte sig til det løsslupne, alt oplugende Orgie, som man plejer at benævne „*La Régence*“.

Omkring 1718 kom han tilbage til England. Moderen, som „ængstede sig“ for ham (hvad hun rimeligvis havde al Grund til), ønskede ikke, at hendes Dreng skulde fortsætte Rejsen gennem Tyskland til Italien, som det først var bestemt. Grevinden af Bristol havde en Stilling ved Prinsen af Wales' (senere Georg II's) Hof, og da Sønnen kom hjem, vidste hun at skaffe ham Indpas i Prinsens og Prinsessens nærmeste Omgangskreds. Tonen i Richmond (Tronfølgerens Residens) var paa den Tid i politisk Henseende yderst oppositionel mod Regeringen og i moralsk Henseende yderst fri. Desuden var den litterær. Den unge John Hervey kom straks i stor Yndest. Prinsessen af Wales (senere Dronning Caroline) var selv et meget godt Hoved, hendes Hofdamer, Mrs. Howard (senere den bekendte Grevinde af Suffolk), Mrs. Selwyn (George Selwyns Moder), Miss Bellenden og Miss Lepell var alle i høj Grad kvikke og muntre Damer. Lord Chesterfield var altid en elegant Causør, Bolingbroke en yderst erfaren og kynisk spirituel Verdensmand, og Popes Vers og Swifts Geni kastede Glans over Kredsen. Og ganske nær ved Richmond, paa en Villa i Twickenham, sad Lady Mary Wortley Montagu og skrev de respektløseste Breve og fandt paa de spidseste Epigrammer. Hændtes det, at man kedede sig i Richmond (og det paastod jo Pope, at Damerne nu og da klagede over), saa kedede man sig sikkert aldrig hos Lady Mary. Men for Resten forekommer det En ret utaknemmeligt, om Frk. Bellenden og Frk. Lepell nogen Sinde aabnede deres smaa Munde til Klager, thi et muntre og mere interessant Hof med mere spændende og stærkere krydret Hverdags-Konversation vilde vist vanskeligt kunne findes i Europa. Hvor man vendte og drejede sig, dansede man nemlig altid i Richmond paa en Vulkan, og det paa en Vulkan med Kratre baade til højre og venstre. Det ene altid rygende og ofte ildsprudende Krater hed Hans Majestæt Kong Georg I og det andet hed Prætendenten. Medens John Hervey gjorde Prinsessen og Prinsen sin Opvartning eller „kurtiserede“ dem, som det da hed — forelskede han sig i

¹⁾ „Books“ — sagde engang Hertuginde — „my books are men and cards.“

deres unge Hofdame Mary Lepell og giftede sig med hende. Naturligvis morede de sig med at holde det hemmeligt et Par Maaneder, — ingen Mennesker har nogen Sinde kunnet udgrunde nogen rimelig Grund til dette Hemmelighedskræmmeri, thi Partiet var i enhver Henseende yderst passende. Mary Bellenden gjorde det samme, da hun giftede sig med Jack Campbell, som senere blev Hertug af Argyle, — det synes at have været en Mode ved Prinsen af Wales' Hof.

John Hervey kunde ikke have valgt sig en mere indtagende Brud end den tyveaarige Mary Lepell; hele Samtiden roser hende som noget af det kønneste, yndefuldeste, mest ejendommelig forfinede, man kunde se. Poeten Gay kalder hende et Sted „*Youth's youngest daughter, sweet Lepell*“, og Lady Louisa Stuart siger, at der aldrig har været saa fuldkomment et Mønster paa en fintdannet, velopdragen ægte Verdensdame.

Pope, som hadede hendes Mand, priser ligeledes Lady Hervey højt. Lord Chesterfield komplimenterer hende paa det varmeste i de fortrolige Breve til hans Søn, og Horace Walpole kan ikke nok berømme hendes Ynde og Finhed. Hun var imidlertid ikke alene elsket og beundret, hun var ogsaa almindelig agtet, og hendes Rygte var (højest mærkeligt i Midten af det 18. Aarh.!) uden Plet. Hendes Mand nævner hende sjælden — dog altid hensynsfuldt — og synes ret snart at have ophørt med at interessere sig for sin Hustru. Lord Hervey interesserer sig nu ellers — som han selv et Sted har sagt — „for alle Ure i Verden, fra de groveste Slagure til de fineste Repeterure.“ Men det er jo muligt, at det Hjerte, der slog inden for hans Mollys fejlfri Legeme og smukke Klæder, gik for regelret. Vist er det, at han efter kort Tid ophørte at lytte til det. Venskabet med Prinsessen af Wales holdt sig imidlertid altid uforandret, og da hun 1727 ved sin Mands Side som Dronning Caroline besteg Tronen, kom Lord Hervey til at indtage en Plads i Kongeparrets nærmeste Hofstat. Omtrent samtidig (fra 1725) var han bleven Medlem af Underhuset, og nogle Aar derefter lod Robert Walpole, skønt Jarlen af Bristol endnu levede, ham kalde til Overhuset, hvor han med Iver og Bravour talte Regeringens Sag. Efter Dronningens Død — thi saa længe hun levede, forblev Lord Hervey som hendes fortrolige Ven og mest intime Raadgiver i hendes Nærhed — belønnedes han med en høj Ansættelse (*Lord Privy Seal*) i Kabinettet. Men hans mer og mer nedbrudte Helbred (han havde allerede da i mange Aar levet af

Te, Mælk og Brød) gjorde, at han for sin Del ikke formaaede at bidrage meget til at opretholde Walpoles vaklende Magtstilling. Aaret efter den store Ministers Fald, af hvilken han i sine Memoirer giver et fint nuanceret og slaaende realistisk Billede, døde Lord Hervey, knap 47 Aar gammel.

Det er denne Lord Hervey og hans illegitime Brodersøn Horace Walpole — begge i højeste Potens „Hervey'er“ — som vi nu kan takke for de skarpest tegnede og rigest farvede, de mest drastiske og de mest intime Virkeligheds-Skildringer af det sociale og politiske Liv i England i det 18. Aarh. Med aldrig svigtende psykologisk Skarpsyn og den Interesse for Skyggesiderne, Nuanceringerne og Bagatellerne, som altid udmærker en ægte Hervey, har de begge — hver i sit Slægtled, samlet en næsten uoverskuelig Mængde Fakta, Anekdoter, Sladrehistorier og Bon-mots, som de senere har forstaaet at gengive med en saa overlegen Finhed og saa tilspidset Vid, at mange Gange blot et eneste lille Træk, som de i Forbigaaende nævner i et Brev, er nok til at sætte Farve paa eller kaste nyt Lys over en betydelig Karakter eller en vigtig Situation. De har begge skrevet *de die in diem* — Breve og Dagbøger — altid fremstillet Sager og Personer, som de levende viste sig for en vaagen og forstaaende Samtids Øjne.

For min Del har jeg nu aldrig troet, at de Mennesker, som levede 100 à 200 Aar før os, var saa overordentlig forskellige fra os, hverken med Hensyn til Opfattelsen, heller ikke engang videre, hvad Sproget angaar. Dertil vokser Menneskeslægten altfor langsomt. Det er uden Tvivl rosværdigt, men ret naivt, paa Basis af gamle Breve og Dokumenter at søge at opkonstruere det 18. Aarh.s Talesprog — hvor mange kan vel selv nu til Dags skrive, som de taler? — og jeg tror, at de, der forsøger det, ofte drives til grove Overdrivelser. Naturligvis er der en Del forældede Udtryk: — Verber, som har veget Pladsen for andre, Substantiver og Adjektiver, der som raa og altfor ligefremme er blevet udskilte, fremmede Ord, som til Dels er blevet erstattede af indenlandske — men Ordstillingen har vistnok været den samme, og Sproget, talt hurtigt, uaffektet og dagligdags — har sikkert i sin Helhed lydt, omtrent som vort lyder. Jeg kan ikke tro andet, og naar jeg læser de bedste franske og engelske Breve fra omkring 1700 til omkring 1800 og de Samtaler, som der in extenso er blevet bevarede, styrkes jeg i denne Anskuelse.

Hvad nu særlig Lord Hervey, hans Samtid og nærmeste Efter-

kommere angaar, findes der ikke meget „karakteristisk gammel-dags“ (i alt Fald ikke paa den Maade, som det populært opfattes) hos dem. Naar Lord Hervey ved Aar 1730 ræsonnerer f. Eks. over Historieskrivning, gør han det paa næsten samme Maade, med næsten samme Ord som Brødrene Goncourt — der formodentlig knap har hørt hans Navn nævne — gjorde ved Aar 1860. Naar han, som er vokset op under Dronning Annas Krige og saa at sige i Skyggen af Marlboroughs Allongeparyk (hans Naade var en Ven og Velynder af Jarlen af Bristol), taler om Fred i Modsetning til Krig, tænker han, som vi tænker, og naar han, der knap kendte nogen anden Kreds end den intimeste Hofkreds, berører Spørgsmaalet om Folkets Rettigheder lige over for sin Fyrste, kan en frisindet Parlamentariker i vore Dage næppe udtale sig med mere gennemført liberal Overbevisning. Og alt saa ligefrem, i et Sprog saa fint nuanceret og levende — saa „moderne“, vilde de sige, som à tout prix ønsker Barok- og Rokostil over hver Stavelse, som om det var skrevet i Gaar. Og det er ikke blot Lord Hervey, som forstaar at skrive paa den Maade. Horace Walpoles Brevstil — George Selwyns, Gilly Williams, Lady Mary Wortleys, Lord Carlises, Fox's — jeg vilde kunne nævne dem i Dusinvis, og det ikke blot i England, men ogsaa i Amerika — har de samme Egenskaber: de skrev aabenbart alle sammen, som de talte, og fandt det ikke vanskeligt, ogsaa naar de haandterede en Pen, at betjene sig af deres Hverdagsudtryk. Derfor er de ogsaa alle saa velsignet tilgængelige.

Sine berømte Memoirer har Lord Hervey ifølge sine egne Ord udelukkende skrevet for Mennesker, der ligesom han selv finder „*an unaccountable pleasure*“ i „William Rufus' rustne Stigbøjle og Dronning Maries ormædte Stol“, som glæder sig mere over „bag ved Kulisserne at se Historiens Skuespillere“ end at beundre dem, „naar de i fuldt Skrud udfører deres Roller paa den offentlige Skueplads“. Og naar han skrev dette, vidste Lord Hervey sikkert meget vel, at for de fleste betyder Dronning Marie ingenting og William Rufus endnu mindre, men han anede ganske vist ogsaa, at hans Bog paa sin Vandring gennem Tiderne en eller anden Gang vilde træffe dem, hos hvem visse historiske Navne fremkalder en sær behagelig Gysen (*the unaccountable pleasure!*) og hvem den blotte Titel paa en Bog er i Stand til at love Timer og Dage af intensiv Fryd. Det er til disse — til disse faa — Lord Hervey udtrykkelig henvender sig. Men selv om han havde

troet, at der ikke paa Jorden fandtes et saadant Menneske, saa havde han alligevel skrevet. Blot for den Tilfredsstillelse at kunne skildre Tingene, saadan som de var, og kalde „*a spade a spade*“.

Ved Lord Herveys Haand træder vi altsaa ind i Lønkamrene i St. James Palace, i Hampton Court og Kensington. Han fører os ind i Kongens og Dronningens Sovekammer, lader os sidde paa Kanten af deres Seng og høre, hvad de ved Midnatstid og i Daggryningen taler med hinanden om. Vi følger ham, naar han om Aftnerne leder Arveprinsessen fra hendes Forældres Gemak gennem Paladsets skumle Trapper op til hendes egne Værelser, og ser lige saa tydelig som han, hvordan hun vrænger Mund og trækker paa Skulderen, hører hendes respektstridige Bemærkninger over hendes Hr. Faders utaalelige Humør og hendes Fru Moders servile Kryberi. Vi ser den lille heftige og uregerlige Konge danse som en Bjørn i Lænker for Sir Robert Walpoles store fede Haand, i hvilken Civillisten hviler, hører hans rasende tyske Skældsord mod dette Folk, som han ikke forstaar, og denne Forfatning, som for hans uindskrænket kurfyrstelige Hjerne alene synes en Chikane mod Majestættens Ret og Værdighed. Denne tyske Duodezfyerste, hvem Skæbnen, „den protestantiske Tronfølge“ og et helt Folks politiske Instinkt — kan man med et andet Ord betegne Massernes sejge, udholdende Trofasthed imod en almindelig hadet og almindelig foragtet Fyrsteslæggt? — havde skænket Britanniens tre Kroner, — vi ser ham, bittært savnende sine tyske Tinsoldater, staa og kigge gennem Jalusierne ned paa Vagtafløsningen i Borggaarden, og vi kan næsten skimte det overlegent ironiske Smil, hvormed Lord Hervey kommenterer „*this military amusement*“. De rustne Laase i Chatoller og Porteføljer springer op for vore Øjne, og vi faar Lov til at læse Hans Majestæts alenlange, naivt skamløse, naivt ømme, yderst grovkornede og grovt tænkte Breve til hans høje Gemalinde, — disse Breve, som Dronningen — ikke af Ondskab, men kun fordi hun var bange for ikke at kunne paa egen Haand besvare dem rigtig, — samvittighedsfuldt viste, hvert eneste et, til Sir Robert Walpole, idet hun Linie for Linie gav Mandens Udgydelser til Pris for Ministerens haardhændte Kritik og Kommentar. Vi undrer os over denne Dronning, der, klogere end sine Omgivelser, men — paa sin Vis — lige saa smaaligt selvisk og lige saa smaaligt kurfyrsteligt som Gemalen, dødsyg, ofrer hver Time af sit Liv paa at tilfredsstille et Magtbegær uden Grænser. Vi er med vore egne Øjne Vidne til, hvor uforsonligt hadsk hun intri-

gerer mod sin egen Søn, og hvor koldblodig hun ofrer sin ældste Datter; hvorledes hun Gang paa Gang, Dag ud og Dag ind, i sit Ægteskab frivillig udsætter sig for Ydmygelser, som ikke den ringeste Hustru nogen Sinde vilde finde sig i uden at gøre Oprør. Vi ser Sir Robert Walpole — klog, klar, rolig, raa og spøgefuld med uforanderlig Godmodighed og uovervindelig Taalmodighed daglig besejre Oppositionens Raseri, Parlamentets Betænkeligheder og Gerrighed, Kongens stædige Indskrænkethed og Dronningens altidaarvaagne Mistro. Med begge Hænder vrister han Magten til sig — og naar han har naaet sit Maal, gaber han af Træthed, ler ad det hele og sværger paa, at nu vil han sandelig belønne sig selv med en 14 Dages Ferie i sin Elskerindes Selskab eller et Par Ugers Jagt og Landluft hjemme paa Houghton, som han elsker. Og saa dybt graver Lord Hervey med sin Haand ned i Sir Roberts stærke Hjerte, at man fuldt ud forstaar de sammensatte og ind i hverandre vævede Motiver, som Dag efter Dag tvinger den store Statsmand til paa ny at optage sit trættende Sisyfosarbejde. Man forstaar, hvordan den personlige Ærgerrighed paa ethvert Punkt i hans Sjæl følges med den patriotiske Stolthed over, at det er ham — ham alene — som paa sine brede Landjunker-Skuldre bærer England — det nye England, som Stuarterne aldrig anede og som William III havde drømt om. Bevidst og ubevidst kæmper han, Folkets fødte Repræsentant, Folkets Kamp mod Kongen, og det er ham, som beskyttende og beroligende holder sin store Haand over det, naar Hans Majestæts kurfyrstelige Passion for at vise sig til Hest paa den europæiske Krigsskueplads truer med at kaste Landet ind i politiske Eventyr og sætte dets merkantile og industrielle Fremtid paa Spil. *Quieta non movere!* var Sir Roberts Valgsprog — det er udlagt: „Lad dette Rige vokse sig stort i Fred“. „Se,“ siger han engang med smilende Selvfølelse til Dronningen, „i dette Øjeblik ligger 50,000 Mand faldne paa Europas Slagmarker og ikke én Englænder ... Kan jeg blot endnu et eneste Aar holde dette Rige uden for Striden, véd jeg, at det bliver os, der kommer til at diktere Freden for hele Verden ... Deres Majestæt anklager mig altid (om det kan kaldes en „Anklage“) for Partiskhed for England og at jeg ikke tager Hensyn til noget andet i Verden end England“ ... Dronningen havde Ret, — Walpole tog aldrig Hensyn til noget andet. — Lykkeligvis for England! Thi det var ham, der efter at Dronning Annas Krige havde rystet de Grundvolde, som William III havde lagt, igen lagde

Stenene paa Plads og murede Murene faste. „*The City of London*“, „*The naval Strength of England*“, „*Liberty and Property*“ — saaledes, tænker jeg mig, lød de Skaaler, Sir Robert plejede at foreslaa. Og da Nationen havde vokset sig fuldvoksen i det gamle Hus, traadte den ud og tog en ny Verden i Besiddelse. Det 19. Aarh.s England, i hvis Lod det er faldet at virkeliggøre Tanken om et „Større Britannien“, maa ære og takke den gamle, tykke, bredskuldrede Sir Robert og give ham en Plads ved Siden af Cecil, Cromwell og Kong William. Thi disse fire Mænd er Stor-Britanniens fire Hjørnepiller.

Skildringen af Walpoles Kamp med Kongeparret — en Kamp, der førtes med smaa Ord, med Smiger, Ironi, Medynk, Overrumpning, dagligdags Samtaler paa en Baggrund af alle Hverdagslivets smaa skiftende Stemninger og den politiske Situations evig veksellende Afskygninger — er efter min Mening det mest overlegne og mesterligste, som Lord Herveys fine Pen har udført. Hans Anekdoter virker yderst oplivende, hans Esprit er ofte uimodstaelig, og hans realistiske Øjebliksbilleder er hævede over al Ros; men fremfor alt andet foretrækker jeg de tre udødelige, rent menneskelige og i historisk Henseende uvurderlige Portrætter: Kongen, Dronningen og deres Førsteminister.

Med al sin ubestridelige intellektuelle Overlegenhed er Dronningen — i alt Fald i mine Øjne — betydelig mindre tiltalende end Kongen. Hun er haard og glat som en slebet Sten, — Sten helt igennem. Men det mærkelige er, at han, med al sin Arrigskab (med andet Ord kan Hans Majestæts Humør ikke betegnes), sin Gerrighed, sin Grovhed, sin Stædighed, sin naive Egoisme, dog ikke er usympatisk. Han er modig som en Løve, øm om sin Hustru og — som Lord Hervey sagde — „han lyver ikke“. „Ikke ofte“, svarede Walpole.

Omgangstonen ved dette Hof var mere ugenert, end den var i Frankrig under Regentens og Hertugen af Richelieus Glansperioder. Lady Deloraine, de unge Prinsessers Hovmesterinde stod en Morgen i Forstuen paa Hampton Court med sit yngste Barn paa Armen. „Det er et sødt Barn, I har dér, Lady Deloraine“, sagde Sir Robert Walpole, som gik forbi. „Hvis er det? (*Whose is it?*)“ Lady Deloraine gav sig til at le højt og svor paa, at det var hendes Mands — „men hvad det næste angaar, saa kan jeg ikke svare for det.“ Da Kongeparret har bedt Lord Hervey sørge for, at deres for begge Parter yderst kompro-

mitterende Korrespondance med Prinsen af Wales bliver trykt og udgiven for at overbevise Nationen om, at Tronfølgeren er en „Løgner“, og de ikke synes, det gaar hurtigt nok dermed, siger Dronningen til Lorden: „Hvor i Djævlens Navn har I gjort af Jer, og hvad har I taget Jer til? I er nok den rette at sætte til at retfærdiggøre sine Venner. Hele denne Uge har I haft Brevene til Oversættelse“ — de var oprindelig skrevne paa fransk — „og endnu er de ikke færdige. Og det blot, fordi I nødvendig maa ind til Byen og more Jer med Jeres ækle Tøse („*Guenipes*“ er det Ord, H. M. behager at anvende) i Stedet for at gøre, hvad I skal.“ Alle Sprogets Ukvemsord bruges af Kongen og Dronningen mod deres ældste Søn, og da denne bliver jaget ud af St. James, skændes Kongefamilien om Møblerne. Prinsesse Caroline sender Bud til sin Broder med Danselæreren — Danselæreren —, at han er en Æsel og fortjener at hænges. Da Dronningen dør i St. James, sidder Prinsen af Wales et Stykke derfra i sit Palads i Pall Mall og siger blot hvert Øjeblik højt til sine Venner: „Nu kan det ikke vare længe, inden vi faar gode Nyheder. I skal faa at se, nu maa det snart være forbi med hende!“ Eller læs om Kongen, som betaler sine Mætresser med Lotterisedler, som han beder Skatkammerkansleren betale af „den hemmelige Fond“. Eller Historien, dengang man troede, at Hans Majestæt var omkommen til Søs paa Hjemrejsen fra Hannover — Stemningen hos Tronfølgeren, hos Dronningen, hos Folket¹⁾). Eller den groteske Fortælling om Prinsessen af Wales' første Barsel. Eller læs om Prinsesse Annas Bryllup med Prinsen af Oranien — hvad hendes Moder, Dronningen, i sin ufine, malplacerede Medlidenhed med Datteren Dagen efter Højtiden siger til Lord Hervey. Man behøver ikke være særlig snærpet for at korse sig, og alligevel er de værste og for Kongefamilien mest kompromitterende Sider i Originalmanuskriptet overstregede eller afrevne, inden det blev udgivet. Man forstaa Thackerays Udbrud, den Gang de Herveyske Arvinger (i 1840erne) endelig aabnede det famøse Skrin paa Ickworth og for første Gang lod England læse disse gulnede Blade,

¹⁾ Paa Porten til St. James var der sat et Opslag, der lød saaledes: „Forkommen eller bortløbet herfra en Mand, som har efterladt Kone og 6 Børn paa Sognet: enhver, der kan meddele Oplysninger om ham til Kirkeforstanderen for St. James Sogn, saa at man kan faa fat paa ham, modtager 4 Shilling 6 Pence i Belønning. NB. Denne Belønning vil *ikke* blive forhøjet, da ingen vil anse ham for en Krone værd (1 Kr. = 5 Sh.).“

som i hundrede Aar havde sovet under Laas og Lukke: „Det var, som man havde opgravet et nyt Pompeji“, siger han.

Enestaaende i sin næsten guddommelige Ubarmhertighed er den uforlignelige Skildring af Kongen ved Dronningens Dødsleje -- minutøs og kølig, fremstillet uden Sympati, men med det mest gennemtrængende Blik for Modsætningerne, Inkonsekvenserne, alt det mest bevidste og det mest ubevidste i Menneskenaturen. — en Skildring, der paa hver Side dokumenterer Lord Hervey som Shakespeares Landsmand. Man glemmer aldrig nogen Sinde Billedet af denne Konge, som paa en Modtagelsesdag for de fremmede Ministre „midt i sin virkelig store Uro for Dronningen sendte Bud til sine Pager for at bede dem huske at sy den nyeste Slags Kniplinger paa hans Skjorte“, eller som „en Aften, da Dronningen var meget syg og han sad i sin Natdragt og Nathue i en Lænestol med Benene paa en Taburet, medens Prinsesse Emily laa paa en Sofa og Lord Hervey sad ved Ilden“, pludselig i sin uudholdelige Uro giver sig til at tale om sig selv, om sine mærkelige Egenskaber, om sit Mod og sin Heroisme og sine Prøvelser, alt hvad han har gaaet igennem her i Verden, praler og skvadronnerer, lige til Prinsessen lader, som hun er falden i Søvn. Man harmes over hans Selviskhed, hans Naragtighed, hans smaalige Irritabilitet — og ikke et Øjeblik tvivler man paa, at denne stakkels Mand lider dybt og sørger bittert. Vi følger de underlige Udslag, som hans Ømhed for Patienten, hans Angst og Nervøsitet giver sig, medens Sygdommen staar paa, og genkender hans underlige tilsyneladende Ufølsomhed, da det ventede Slag kommer, hans Snakkesalighed, hans pludselige ukaldede Aabenhjertighed uden al Værdighed. Som om Kongens Indre var en aaben Pung, stikker Lord Hervey Gang efter Gang sin Haand ned deri og henter frem for Lyset Mønt efter Mønt — rent Guld og slidt Smaasølv og irrede Kobbermønter —, men alle ægte og alle prægede af hans eget kongelige Billede: *Georgius Rex!* En karakteristisk Anekdote fra Dronningens Dødsleje er saa ofte omtalt i alle Kulturskildringer fra de Tider, at jeg næsten undser mig for at gentage den: Da Dronningen mærkede, at hun skulde dø, talte hun alvorligt med Kongen og bad ham saa snart som muligt indgaa et nyt Ægteskab. „Idet han tørrede sine Øjne og snøftede mellem hvert Ord (skildrer Lord Hervey det), fik Kongen med stort Besvær frem: „*Non, j'aurai des maîtresses*“. „*Ah, mon Dieu, cela n'empêche pas*“,

svarede Dronningen blot. Man kan høre hende sukke, idet hun falder tilbage mod Puderne.

W. M. Thackeray, som selv mest af alt beundrede netop de Dyder, som egentlig ikke kan siges at karakterisere det 18. Aarh., nærede dog hele sit Liv igennem en lidenskabelig og uudryddelig Forkærlighed for Georgernes England, — Swifts, Hogarths og Fieldings, de bestukne Parlamenters og de kortspillende Makaroniers England! — og ingen har med saa fin Forstaaelse skildret dets højere Selskab som han. Han kommer ogsaa ofte tilbage til Lord Hervey og — naturligvis — kan han personlig ikke lide ham. Han syntes altid, at der — som han sagde — var „noget djævelsk“ ved ham, „*with his deadly smile and ghastly painted face*“, og han erklærer rent ud, at han nærmest er tilbøjelig til at tro paa Popes nedrige Nidskrift imod ham. Og dog burde Thackeray her erindre, at hans egen elskede gamle Dr. Johnson aldrig troede paa disse Bagvaskelser, men tværtimod nærede en saa stor Forkærlighed for alt, hvad der hed Herveyer, at han plejede at sige: „Om nogen kalder en Hund Hervey, vil jeg holde af den“. Men trods al sin Antipati beundrer Thackeray Lord Hervey som Skribent uindskrænket og intensivt, og om de ovenfor omtalte berømte Kapitler, i hvilke Dronningens Dødsleje skildres, siger den store Kender af Bøger og Mennesker, Historikeren og Moralisten, at „*Detaillernes groteske Græsselighed overtræffer al Satire; det uhyggeligt humoristiske i denne Scene virker mere frygteligt end de mørkeste Sider hos Swift eller den bitreste Ironi hos Fielding.*“

Det er det sidste Ord om John Lord Hervey, af en af de kompetenteste Dommere over det 18. Aarh.s engelske Forfattere. Lord Hervey, som efter Hoftjenesten om Natten sad paa sit Kammer i St. James, ofrende Søvn og Hvile for sin uimodstaaelige, lidenskabelige Trang til at meddele sig, i Erindringen igen bygge sig op de Scener, som han om Dagen havde været Vidne til, male uden Smiger, sige sin Mening uden Hensyn, hade og elske, hævne sig og straffe, han vilde, hvis han havde hørt ham, alvorligt og stateligt, med Haanden paa Kniplingskalvekrøset have bukket for sin celebre Kritiker og, idet han forstaaende saa' ham ind i Øjnene, stille have smilet med sit „*ghastly smile*“.

MATHILDA MALLING

TRAADLØS TELEGRAFERING

ET af det svundne Aarhundredes mange Navne var jo „Elektricitetens Aarhundrede“ og det med Rette; men hvor betydningsfulde end de mange Studier, Opdagelser og Opfindelser var, paa hvor mange Omraader end elektriske Virkninger kom til Anvendelse i Praksis — den store Mangfoldighed i saa Henseende er imponerende —, saa er vi dog komne meget lidt fremad i Besvarelsen af det Spørgsmaal: hvad er Elektricitet? Hvor forunderligt er det dog ikke, at en Metaltraad, hvis Ender er satte i Forbindelse med to forskellige Metalplader, der staar ned i et Kar med Syre, at en saadan Traad faar Evnen til at paavirke Magneten i dens Nærhed, og til at gøre Jern magnetisk; endvidere at den bliver opvarmet, og at naar den brydes over et Sted og Brudstederne dyppes ned i en Syre- eller Metalopløsning, denne da adskilles i sine Bestanddele. Vi siger, at det alt sammen ligger i, at der gaar en „elektrisk Strøm“ igennem Traaden, men hvad det er for noget, denne elektriske Strøm, det véd vi ikke, thi Traaden synes at være i akkurat samme Tilstand efter som før denne Proces. Energikilden til de magnetiske, termiske, kemiske Virkninger har vi i de kemiske Processer, som foregaar nede i det Kar, hvori Syren og de to Metalplader findes, men hvad der sker, naar vi iagttager Virkningerne ude i og i Nærheden af Ledningstraaden, det véd vi ikke. Og saa det forunderlige, at en i sig selv tilbageløbende Metaltraad kan komme i akkurat den samme Tilstand, have akkurat de samme Virkninger, alene naar man bevæger Magneter i dens Nærhed; ogsaa da vil den blive „gennemløbet af elektriske Strømme“. Vi oplyser vore Gader og Huse med elektrisk Lys, vi rutscher afsted

med de elektriske Sporvogne og inden mange Aartier med elektriske Jernbaner, men vi ved ikke, hvad Elektricitet er! Intet Under, at man kom til at tænke paa et Fluidum, der gennemflød Traaden, saaledes som Vand strømmer igennem en Ledning; men dette Fluidum havde ingen Vægt og kunde ikke ellers iagttages; kun Virkningerne af det tænkte Fluidum har vi for os som noget faktisk eksisterende. — Denne „Elektricitet“ kunde bevæge sig igennem Metaller, og den kunde ogsaa bevæge sig igennem visse Vædsker som Syre- og Metalopløsninger, men der er en stor Mængde Stoffer, som den ikke kan bevæge sig igennem; nok igennem en Metaltraad, men ikke igennem en Glastraad, ikke igennem en Lakstang, ikke igennem kemisk rent Vand, ikke igennem Luft osv. Alle disse Ting, der danner en Hindring for Elektricitetens Bevægelse, kalder vi Isolatorer, medens de, der tillader Elektricitetens Flytning, er Ledere. For at der skal komme en elektrisk Strøm i Gang, maa der være et lukket Kredsløb af Ledere til Stede, altsaa af Metaltraade eller ledende Vædsker; er Rækken af disse Ledere et Sted afbrudt af en Isolator, gaar der ingen elektrisk Strøm igennem Lederne. Saaledes var de Anskuelser om Tingen, der dannede sig paa Grundlag af de Erfaringer, man gjorde, og en elektrisk Telegrafering uden Metaltraadsledninger vilde, om Sagen forholdt sig akkurat saaledes, være en Umulighed.

Den store engelske Fysiker og glimrende Eksperimentator Michael Faraday har dog for et halvt Hundrede Aar siden paavist, at slet saa ligefremt og simpelt er det ikke. Alle kender Leydnerflasken: en Glasflaske, der baade paa Yder- og paa Indersiden er beklædt med Stanniol og virker som et elektrisk Opsamlingsapparat eller en Kondensator; fører man positiv Elektricitet fra en Elektricitetskilde af en vis Spænding til den indre Stanniolbelægning og samtidig negativ Elektricitet til den ydre Belægning, saa ophober der sig store Mængder af + Elektricitet i den indre, af \div Elektricitet i den ydre Belægning, idet de tiltrækker hinanden og derved drages ind imod Glasset, saa at de giver Rum for yderligere Tilstrømning. Det er overordentlig store Mængder af Elektricitet, som paa den Maade kan opsamles. Det, som Faraday da fandt, var dette, at naar Flasken var lavet af andre Ting end Glas, men for Resten havde samme Størrelse, Tykkelse osv., saa var Mængderne af den Elektricitet, der kunde ophobes, forskellig. Heraf følger da, at det Stof, der skiller de to Metalbelægninger — eller Metalplader, som det ogsaa kan være, — fra hinanden, spiller en anden Rolle end simpelt hen Isolatorens, der skal skille dem fra

hinanden; Stoffet (Flaskemassen) spiller en aktiv Rolle ved Elektricitetsopsamlingen. Faraday tænker sig, at der i Isolatoren foregaar smaa elektriske Forskydninger, forskellige i de forskellige Stoffer, men altsaa ikke en Strømning af Elektricitet, saaledes som den foregaar i de metalliske Stoffer; Isolatoren, som derfor kaldtes et Dielektrikum, er altsaa Sædet for en Proces af elektrisk Natur, men forskellig fra den elektriske Strømning; der sker smaa energiske Bevægelser af en lignende Natur, som naar man trykker et Sted paa et elastisk Legeme: der foregaar en lille Forskydning af de nærmeste Smaadele, og der opstaar derved en vis Spændingstilstand; denne Spænding bringer de udenom liggende Dele til ogsaa at forskydes lidt, men den derved skabte Spænding driver de næste Smaadele af Sted o. s. fr. Naar der nu er Tale om en lignende Forskydning af elektriske Dele, saa har vi ikke med Forskydninger af materielle Dele at gøre, men der maa i Stoffet være noget, der er at betragte som Bæreren af alle elektriske Processer, og dette er Æteren, det Medium, som ogsaa er Bæreren af de Bevægelser, som vi opfatter som Lys og som Straalevarme.

Af det nylig fremstillede Forhold fremgaar det altsaa, at en Leder, der er ladet med Elektricitet, sætter den omgivende Isolator, det omgivende Dielektrikum — Luften f. Eks. —, i en vis Spændingstilstand, forskellig for de forskellige Stoffer. Forøges eller formindskes nu pludselig den elektriske Ladnings Størrelse, saa forandres dermed ogsaa Spændingstilstanden i det omgivende, ikke-ledende Rum. Spørgsmaalet er da: foregaar denne Forandring i samme Nu i hele Rummet, eller hvorledes forholder det sig? Den berømte Englænder Maxwell, der har indlagt sig den største Fortjeneste ved sin matematiske Behandling af denne Sag og derved grundlagt den moderne Elektricitetslære, paaviste, at Forandringen i den nævnte Spændingstilstand forplanter sig udefter i Rummet med Lysets Hastighed, der jo er 40000 Mil eller 300000 Kilometer i Sekundet, en enorm Hastighed ganske vist, men som dog altsaa ikke betyder en øjeblikkelig Forandring over det hele. Hvis nu den elektriske Ladnings Størrelse skifter i hurtig Rækkefølge, veksler enten i Størrelse alene eller tillige i Art, d. e. skifter imellem + og ÷ Elektricitet, saa breder der sig herfra Virkninger udefter, og overalt i Omgivelserne foregaar der Spændingsforandringer i Takt med Forandringerne i Ladningen. Det gaar da her, som naar man kaster en Sten i Vandet; Virkningerne breder sig hen over Vandfladen til alle Sider. Eller det gaar, som naar en Streng

bringes til at klinge; de Svingninger, hvori Strengen sættes, har til Virkning frem- og tilbagegaaende Svingninger af Luftdelene i Omgivelserne, men saaledes at det tager Tid for disse Forstyrrelser at naa udefter; nogle Steder vil derfor i et vist Øjeblik Luftdele svinge hen imod hinanden og frembringe en Fortætning, andre Steder svinge de samtidig bort fra hinanden og give derved Anledning til en Fortynding: Luften er fyldt med udefter løbende Fortætninger og Fortyndinger, og udfører Strengen f. Eks. 435 Svingninger i ét Sekund (Tonen paa Noden a, hvis Hoved ligger imellem den anden og tredje nederste af de 5 Nodestreger), saa ligger Fortætningerne og Fortyndingerne saa tæt ved hinanden, at der er 435 af dem paa en Vejstrækning af ca. 1080 Fod (340 Meter), hvilket nemlig er den Vej, som Lyden naar fremefter i et Sekund; én Fortætning og én Fortynding spænder altsaa i Forening over ca. $2\frac{1}{2}$ Fod eller ca. 30 Tommer, det man kalder Tonens Bølgebredde. Gav Strengen en højere Tone, d. v. s. svingede Strengen hurtigere, blev Bølgebredden mindre end 30 Tommer.

Paa lignende Maade gaar det altsaa, naar Elektriciteten et Sted er i Svingning; kun er der det at mærke, at vi i Stedet for de nævnte 1080 Fod eller 340 Meter maa sætte 300000 Kilometer; hvis man derfor vil have saa korte Bølgebredder som muligt, maa man sørge for at skaffe sig saa hurtige elektriske Svingninger som muligt.

Meget hurtige elektriske Svingninger har man, naar en Leydnerflaske eller anden elektrisk Kondensator (Opsamlingsapparat) udlades; ved Udladningen dannes der en stærkt lysende, smældende, kortvarig Gnist; men naar man betragter dens Billede i et hurtigt roterende Spejl, bliver Spejlbilledet trukket ud til et lysende Baand, og i dette ser man afvekslende stærkere og svagere Lys, hvilket viser, at der er en hurtig svingende Bevægelse af Elektriciteten til Stede i Udladningsøjeblikket. Nu er det altsaa saa, at Virkninger herfra breder sig ud i Rummet, der saa at sige straalér elektrisk Kraft ud til alle Sider; der kommer en Art Bølgebevægelse — som Ringene paa Vandet, som Lydbølgerne i Luften — i Stand, der efter det ovenfor sagte naar 300000 Kilometer frem pr. Sekund. Spørgsmaalet er nu, om man har noget Middel til at godtgøre, at dette er rigtigt; om man har et Organ, der er modtageligt for disse elektriske Svingninger, ligesom Øret er det Organ, som er modtageligt for Lydsvingninger og kundgør os disses Tilstedeværelse. Det er den altfor tidlig afdøde Professor Hertz i Bonn, som for en Snes Aar siden eksperimentalt undersøgte denne Sag og fremlagde sine

Arbejder i en Række fortræffelige Afhandlinger; disse gav Stødet til en Mængde Undersøgelser af andre og førte til, at Franskmændene Branly opfandt Kohereren, det ved den traadløse Telegrafi anvendte Modtagerapparat eller dog det hidtil vigtigste af Modtagerapparatene. Det er baseret paa en tilsyneladende mærkelig Egenskab ved et Metalpulver. Vi véd, at man kun faar en elektrisk Strøm i Gang, naar vi har et sluttet Kredsløb af ledende Stoffer. Lad os nu tænke os et almindeligt galvanisk Apparat, hvis Poler er forbundne ved en Metaltraad, vi har da en elektrisk Strøm i Gang i denne; men bryder man nu Metaltraaden over og stikker de to Ender ind i noget Metalpulver, uden at disse Ender rører ved hinanden, saa er der ingen Strøm mere eller i alt Fald kun en uhyre svag Strøm; og dog er Pulveret af Metal! Metalpulveret danner altsaa en næsten uoverstigelig Hindring for Strømmens Gennemgang, og dette ligger i, at de enkelte Korn ikke er i tæt, metallisk Berøring med hverandre: de er lidt anløbne paa Overfladen, skilte ved meget fine Lufthinder, og derved virker Pulveret som en Isolator eller i al Fald næsten som en saadan. Men: udsættes Metalpulveret for elektriske Bølger, saa bliver det, naar disse Bølger er tilstrækkelig kraftige, i samme Øjeblik ledende, saa at Strømmen fra det galvaniske Apparat kan komme i Gang; nu er Pulveret som et massivt Stykke Metal. Der finder under de elektriske Bølgers Indvirkning ligesom en svag Sammensmeltning Sted af de enkelte Pulverkorn. Hvis der da i Ledningstraaden er indskudt en elektrisk Klokke, giver denne sig til at ringe og kundgør os derved Ankomsten af elektriske Bølger. Naar nu imidlertid de elektriske Bølger holder op, saa fortsættes alligevel Ringningen, Sammensmeltningen holder sig; men da kan man bringe denne til at høre op ved blot at ryste Røret med Pulveret, der ved de nye Stillinger, som Kornene faar til hverandre, paa ny kommer til at danne en næsten uoverstigelig Hindring for Strømmen og bliver i denne Tilstand, indtil der kommer en ny Række elektriske Bølger og paa virker det; da gentager det her beskrevne Fænomen sig. Naar man sørger for, at Pulveret rystes bestandig, saa har man en Modtager, der er tilfredsstillende, idet altsaa Pulveret er ledende, saa længe det rammes af de elektriske Bølger, og holder op med at være ledende, naar Bølgerne hører op; medens Bølgerne træffer Pulveret, bliver dette skiftevis ledende og (paa Grund af Rystningen) ikke ledende, men i sa a hurtig Takt, at det i Virkeligheden forholder sig, som om det hele Tiden var ledende: den i Ledningen

indskudte elektriske Klokke ringer hele Tiden, medens Bølgerne træffer Pulveret, og ombytter man Klokken med et almindeligt Morses Skriveapparat, saa skrives der i samme Tidsrum: Streg eller Prik, eftersom Tidsrummet er kort eller længere, og over dettes Varighed er

Fig. 1

man Herre paa Af-senderstedet ganske som ved den almindelige Telegrafering.

Det her omtalte Pulver indesluttet i et aflangt, snævert Glasrør (Fig. 1) mellem to smaa Metalstykker, til hvilke Ledningstraadene fra et galvanisk Apparat fører; dette Rør kaldes en Koherer og er Modtagerstationens vigtigste Del, den egentlige Modtager. Ved en Banken paa Røret rystes Pulverkornene om imellem hverandre, og en saadan Banker kan lettest fremkaldes ved, at Hammeren i et almindeligt elektrisk Ringeapparat ikke slaar paa nogen Klokke, men derimod under sine Vibrationer slaar an imod Røret.

Afsenderstationen har en „Ruhmkorffer“, d. e. et kraftigt Induktionsapparat, ind i hvilket man fører en elektrisk Strøm, og ud af hvilket man faar højt spændt Elektricitet, der udlades som kraftige Gnister, naar Maskinen indeholder en Kondensator, eller Elektriciteten bruges til at lade en Kondensator, der saa udlades. Ved at føre Strømmen ind i Induktoren i kort Tid, faar man en kort Gnistregn; ved at føre den ind lidt længere Tid, faar man en længere Gnistregn, altsaa henholdsvis et mindre og et større Antal af elektriske Svingninger og dermed færre eller flere Bølger ude i Rummet. Ved Hjælp af en almindelig Telegrafnøgle ordner man dette. Navnet Gnist-

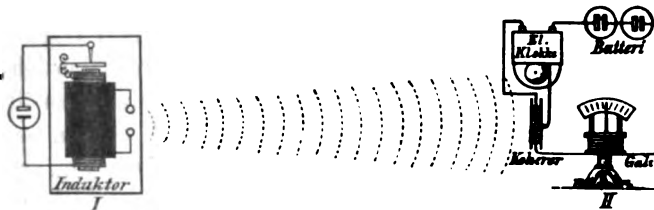

Fig. 2

telegrafen for den traadløse Telegraf hidrører fra Afsendelsesmaaden. Induktoren findes i Fig. 2 til venstre; til højre findes Modtagerstationen: en elektrisk Ledning, der foruden det strømgivende Batteri indeholder Kohereren, en elektrisk Klokke, hvis Hammer kan slaas an imod Kohereren, og endelig et Galvanoskop, d. e. et Instrument, der ved en Visers Bevægelse tilkendegiver, naar der er Strøm til Stede i Ledningen.

Princippet i den traadløse Telegrafering er altsaa ret simpelt; ved den praktiske Udførelse og Anvendelse til Meddelelser paa store Afstande kommer der mange Vanskeligheder frem, hvis Overvindelse fordrer Indførelse af en Mængde tekniske Detailler, som ligger fjernt fra denne Afhandlings Formaal.

Af Detailler med Hensyn til Ordningen skal her dog nævnes, at ligesom man i den almindelige Telegrafering benytter et Relais paa Modtagerstationen, saaledes sker dette ogsaa her. Relais'ets Anvendelse ved den almindelige Telegrafering er følgende:

Naar den Strøm, som Telegrafisten sender igennem en Telegrafledning, er svag paa Grund af Ledningens store Længde, bruges denne Strøm paa Modtagerstationen ikke direkte til Skriveapparatet, men den bruges kun til ved sin elektromagnetiske Virkning at „slutte“ en Strøm fra et Lokalbatteri, hvilket den meget lettere magter; fra dette Lokalbatteri gaar der en kort Ledning hen til Skriveapparatet og saa tilbage til Batteriet, men et Sted i denne Ledning er der en kort Afbrydelse, saa at der normalt ingen Strøm er i Gang i dette lille Kredsløb; denne Afbrydelse bringes nu af Telegrafstrømmen til at op-

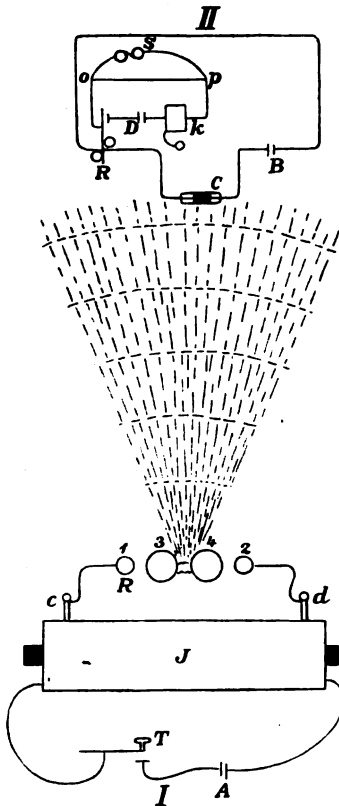

Fig. 3

høre, d. e. Kontakten slutes, og Lokalbatteriet kan da sende sin stærke Strøm ind i Skriveapparatet og besørge Skrivningen, saa længe den svage Telegrafstrøm kommer til Stationen. — Det er denne Ordning, som ogsaa benyttes ved den traadløse Telegrafering, hvilket den skematiske Fremstilling i Fig. 3 giver et Billede af. II er Modtagerstationen med Kohereren C, som er indskudt i en Ledning, der faar Strøm fra Batteriet B, og i denne Ledning findes en Elektromagnet R, som, saa længe der kommer elektriske Bølger til C, gøres magnetisk af Strømmen fra B og derved frembringer en Ankerbevægelse, som slutter det andet elektriske Kredsløb. Dette

faar Strøm fra Lokalbatteriet *D*, som dels sender Strøm igennem den elektriske Klokke *k*, hvis Hammer skal banke paa Kohereren *C*, og dels i en Sideledning imellem *p* og *o* sender Strøm igennem Skriveapparatet *S*. — I Figuren er *I* Afsenderstationen med Induktoren *J*, der kun giver Gnister, saa længe man ved Hjælp af Telegrafnøglen *T* sender Strøm fra Batteriet *A* ind i Induktoren. Gnistudladningen sker her paa en Maade, som er angivet af Italieneren Righi, nemlig samtidig imellem 4 Kugler, de to smaa *1* og *2* og de to store *3* og *4*; der dannes her 3 Gnister, af hvilke den virksomste er den imellem *3* og *4*.

Det er navnlig den unge, italienske Ingeniør Marconi, som ved vældig Energi og med store Pengemidler i Ryggen har arbejdet — og med Held — paa Løsningen

af den Opgave at gøre de i det foregaaende beskrevne Fænomener anvendelige til Telegrafering paa store Afstande. En Række Stationer er alt i Gang i en Mængde Lande; Centrum for den Marconi'ske Virksomhed er London, hvor „The wireless Company“ residerer. Før Marconi var dog Rutherford i England og Popoff i Rusland inde paa Sagen.

De elektriske Svingninger, som kommer til Anvendelse i den traadløse Telegrafering, foregaar saa hurtig, at der gaar imellem 1 og 10 Millioner paa Sekundet; hvor hurtige de er, lader sig beregne, naar man dels kender Kondensatorens, Leydnerflaskens eller Leydnerflaskernes, Evne til at optage Elektricitet, hvad der beror paa dens Dimensioner og dielektriske Forhold (jfr. S. 410), og dels kender Beskaffenheden af den Ledning, igennem hvilken Elektriciteten strømmer, naar Gnistudladningen finder Sted; ved at

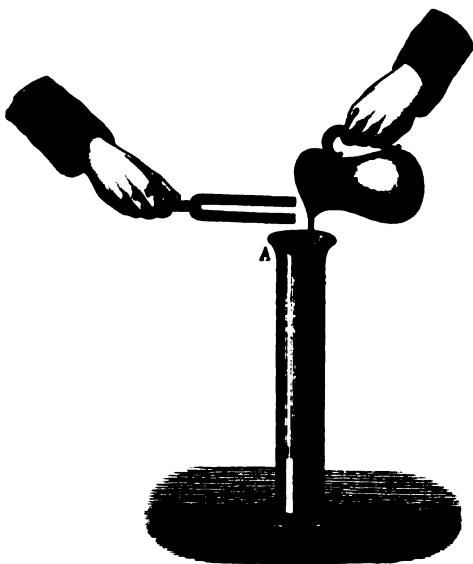

Fig. 4

variere disse to Faktorer kan man skaffe sig elektriske Svingninger med forskellig Svinghastighed.

Af stor Betydning er det at gøre Svingningerne regelmæssige og kraftige, og dette opnaar man ved at benytte et Forhold, som er kendt fra Akustikken. Naar man anslaar en Stemmegaffel, hører man en Tone, der dog er svag; men holder man den svingende Stemmegaffel hen over et højt, slankt Glaskar (Fig. 4) og hælder Vand i smaa Portioner i dette, viser det sig, at Tonen tiltager betydelig i Styrke, naar Vandet naar op til en vis Højde; hælder man noget mere Vand i, bliver Tonen atter svag. Hvis Stemmegafflen f. Eks. giver den før nævnte Tone a med 435 Svingninger pr. Sekund, og Karret f. Eks. er 11 Tommer højt, finder man, at Tonen bliver stærk, naar Vandet staar $3\frac{1}{2}$ Tomme op i Glasset. Grunden til Tonens Forstærkning er den, at Stemmegafflen faar Luften over Vandet til at svinge med, saaledes at Luftdelene ved Munden svinger kraftig op og ned (Fig. 5), længere nede i Glasset svinger Luftdelene svagere op og ned, og ved Bunden (Vandoverfladen) er de i Ro.

Fig. 5

Fig. 6

Dette blev i det anførte Eksempel naaet, naar Luftsøjlen i Glasset var $7\frac{1}{2}$ Tomme lang; Tonens Bølgebredde blev udregnet til 30 Tommer, og man ser altsaa, at et i den ene Ende lukket Rør forstærker en Tone, naar dets Længde er $\frac{1}{4}$ af Bølgebredden. — Ogsaa et i begge Ender aabent Rør vil kunne forstærke Tonen, naar det har en efter Tonens Højde afpasset Længde; saaledes vil et 15 Tommer langt, i begge Ender aabent Rør forstærke den nævnte Stemmegaffels Tone. Svingningstilstanden af Luften i Røret bliver da den i Fig. 6 antydede: ved Enderne er der kraftige Svingninger, i Rørets Midte er Luftdelene i Ro. — Rør som de omtalte kaldes Resonansrør.

En Resonans som den her beskrevne har man ogsaa taget i Brug i de elektriske Svingninger, men Resonansrøret erstattes da simpelt hen af en Metaltraad eller -stang, der gaar frit op i Luften; dens frie Ende svarer da til Resonansrørets aabne Munding. Det er navnlig Professor Braun i Strassburg og Professor Slaby i Charlottenburg, der har udviklet denne Side af den traadløse Telegrafering; de har skændtes ganske godt om Prioriteten, men hvad der har Betydning for Publikum, er de Resultater, som begge er naaede til, og af hvilke begge har Fortjenester.

Det er nu ikke alene ved Afsendelsen, men ogsaa ved Modtagelsen af Telegrammerne, at man ønsker at benytte den her antydede afstemte Telegrafering. Lad os tage en Analogi fra Akustikken. Trykker man forsigtig alle Tangenter paa et Pianoforte ned, saaledes at Anslagshamrene er løftede fra Strengene, og man saa synger en kraftig Tone i Nærheden, hører man den Streng klinge svagt med, som ved Anslag giver en Tone med akkurat den samme Højde; men er der Forskel, selv en lille, imellem den udsungne Tones Højde og Højden af den Tone, som Strengen er afstemt til at give, saa sker der ingen Medklingen. En Medklingen opstaar ved Paavirkning af Strengene fra de Lydbølger, der træffe dem.

Overfører vi nu de her beskrevne Forhold til de elektriske Bølger, som vi har at gøre med i den traadløse Telegrafi, saa skal vi paa Afsenderstationen have Svingningerne til at udgaa fra en i Luften udspændt Ledningstraad af en vis Længde, der retter sig efter Svingningshastigheden i de elektriske Svingninger eller altsaa efter Bølgebredden i den frembragte Bølgebevægelse ude i Rummet, og paa Ankomststationen skal man have en lige saa lang Traad til at modtage Svingningerne og lade dem virke paa Kohereren. Paa den Maade faar vi kraftige Bølger og en mere følsom Modtager for disse, og vi kan altsaa telegrafere paa større Afstande. Tillige skulde man have en afstemt Telegrafering, saa at kun den Modtagerstation, der var „afstemt“ til at tage imod bestemte Bølger, paavirkedes; paa dette Punkt gør der sig dog ingenlunde den Finhed gældende, som vi træffer hos Tonerne.

Fig. 7 og 8 oplyser os om Princippet. Paa Afsenderstationen dannes Gnisterne mellem A og A_1 , og af disse er A_1 afledet til Jorden, medens der fra A udgaar den metalliske Afsendertraad AB , hvis Længde skal være afpasset efter Svingningens Hurtighed. Lad os tænke os, at vi har Gnister, i hvilke Elektriciteten udfører 3 Millioner Svingninger i Sekundet; Bølgebredden finder man da som ovenfor nævnt ved at dividere 3 Millioner op i 300000 Kilometer, hvilket giver $\frac{1}{10}$ Kilometer eller 100 Meter. AB har da den rette Længde, naar den er 25 Meter lang, $\text{c} : \frac{1}{4}$ af 100 Meter. Under Gnistudladningen svinger Elek-

B

A

A,

Fig. 7

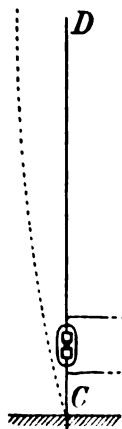

Fig. 8

triciteten nemlig ogsaa i AB og paa en lignende Maade som Luften i et fornedet lukket Resonansrør; de svageste Svingninger i den elektriske Spænding har vi ved A , de kraftigste ved den frie Ende B , At Svingningstilstanden er saaledes, som her angivet, kan man dels

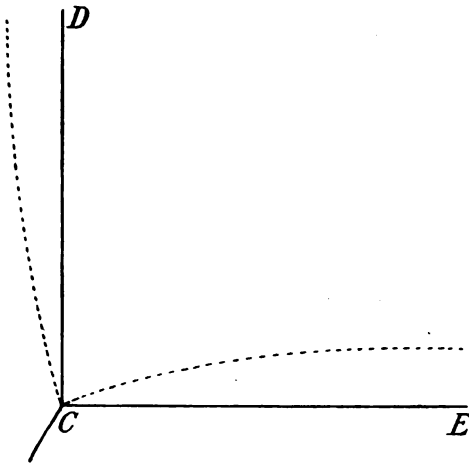

Fig. 9

prøve ved under Udladningen at trække Gnister fra Traaden paa forskellige Steder, hvorved det viser sig, at de er længst oppe ved B , kortest nede ved A , og dels ved at holde et Geisslersk, stærkt udpumpet Glasrør ud for AB 's forskellige Steder, hvorved det viser sig, at det lyser stærkest op ud for B . Paa lignende Maade kan man ogsaa ved Eksperiment vise, at AB har den rette Længde, naar den er en Fjerdedel af de elektriske Bølgers Bølge-

bredde, thi de her nævnte Virkninger — Gnistlængde og Rørlysning — bliver kendelig svagere, naar man uden at forandre AB 's Længde forandrer de elektriske Svingningers Hastighed og derved Bølgebredden ude i Rummet.

Vi kommer saa til Ankomststationen, hvis Modtagerindretning er løst skitseret i Fig. 8. Den i det elektriske Kredsløb paa den tidligere beskrevne Maade indskudte Koherer, er paa den ene Side sat i Forbindelse med en lang i Luften opstillet Ledningstraad CD , der helst maa have samme Længde som Traaden paa Afsenderstationen, altsaa i det valgte Eksempel 25 Meter, medens Kohereren paa den anden Side er afledet til Jorden. De elektriske Bølger, som ankommer til CD , bringer dennes Elektricitet til at „klinge med“, og det saaledes, at vi faar de stærkeste Svingninger ved den frie Ende D , de svageste fornedet, hvilket er antydnet ved den punkterede Linie, hvis Punkters forskellige Afstand fra D angiver Størrelsen af Svingningerne i elektrisk Spænding paa D 's forskellige Steder.

Den før nævnte Slaby i Forening med Grev Arco har paa et vigtigt Punkt indført en Forbedring. Anbragt paa den her viste Maade sidder Kohereren nemlig paa det Sted, hvor Spændings-

forandringerne er svagest, medens den jo aabenbart bliver paa-virket kraftigst, naar den sidder der, hvor Spændingsforandringerne er størst. At anbringe Kohereren oppe ved D , vilde imidlertid være uhensigtsmæssigt, saasom D findes højt oppe over Husene, oppe i Skibsmaster osv. De

nævnte to Mænd er da gaaede fra det lukkede Resonansrørs Princip over til det aabne, d. v. s. fra Knudepunktet C lader de udgaa en vandret Traad CE (Fig. 9), derer

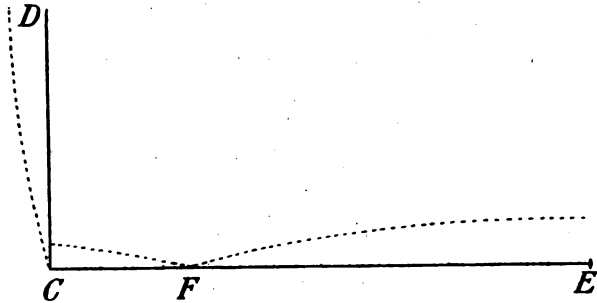

Fig. 10

lige saa lang som DC , og den hele Traad DCE gør da Tjeneste af samme Art som det aabne Resonansrør i Fig. 6, der, naar det er dobbelt saa langt som det lukkede Rør i Fig. 7, erstatter dette. Dette vil altsaa her sige, at de Svingninger, som Traaden CD modtager, forplanter sig ogsaa til CE , saaledes at vi i E har lignende kraftige Spændingssvingninger som i D , medens der paa det til Jorden afledede Sted C ingen saadanne Svingninger findes. Kohereren kan altsaa bekvemt anbringes ved E , der er nede i Huset eller i Skibet, og der er tilmed det at mærke, at CE ikke behøver at være spændt ud som en lige Traad, men lige saa godt kan vikles op paa en Rulle, hvad der jo i høj Grad letter dens Anbringelse.

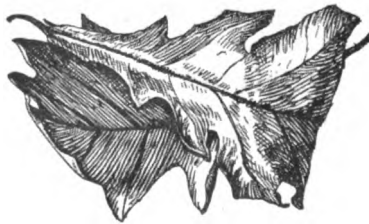
Dersom Modtagertraaden DC er kortere end Afsendertraaden AB (Fig. 7), men den hele Længde af Traaden DCE dog det dobbelte af AB , saa opstaar der et Knudepunkt ved et Sted F (Fig. 10), og det skal da ikke kunne skade synderligt, at C er afledet til Jorden. Dette Forhold gør det da muligt, at man paa en og samme Modtagerstation kan modtage Telegrammer, der er udgaaede fra Stationer, der har ulige lange Afsendertraade. Paa Modtagerstationen er der en Opfangertraad af en bestemt Længde (f. Eks. en Lynafleder eller en til Mastetoppen ført Ledningstraad), og fra dens nederste Ende C udgaaer der to Traade CE : en kortere for den ene Afsenderstation og en længere for den anden. Enhver af dem har sin Koherer, og enhver af disse Koherere lader sig kun paavirke

af Bølgerne fra sin dertil svarende Afsenderstation. Paa denne Maade blev der igennem en Lynafleder paa et Hus i Berlin (Schiffbauerdamm Nr. 1) samtidig modtaget to Telegrammer, et fra Charlottenburg, $\frac{1}{2}$ Mil borte, og et fra Schönweide, 2 Mil borte.

Det er her ikke Stedet at gaa dybere ind paa tekniske Enkeltheder; kun skal det nævnes, at man i den senere Tid har fundet andre Modtagerindretninger end den her beskrevne Koherer, og at de synes at give særdeles gode Resultater.

Ved kæmpemæssige Apparater, der udsender kolossale Energi-mængder i de elektriske Bølger, er det lykkedes Marconi at faa sendt Gnisttelegrammer mellem England og Italien, ja endog imellem England og Kanada. Men det er ikke lykkedes at besejre de mange forstyrrende Indflydelser, ej heller at udelukke andre Stationer fra at optage Telegrammet end den, for hvilken det er bestemt. Desuden griber flere Stationer i hinandens Nærhed forstyrrende ind i hinanden, saa at de ikke arbejder paalideligt ved samtidige Telegraferinger, og særlig vil det være uheldigt, naar mægtige Apparater ved deres Virksomhed griber forstyrrende ind, ja maaske ganske umuliggør den saa betydningsfulde Telegrafering imellem Skibe og Kyststationer. At der her kommer en regulerende Ordning til, fastsat ved international Overenskomst, er ganske nødvendigt.

H. O. G. ELLINGER

ERINYERNES DANS

(EFTER AISKYLOS' „EVMENIDER“)

VÆLAN, lad os træde den slyngende Dans;
nu vi vil, at vor Sang
skal røbe sin Rædsel og nævne
den Lod, vi vandt hos Menneskens Æt,
den Vej, vi blev skicket at stævne.

Retfærds-Domme er al vor Traa;
hvo, der kan række
Hænderne rene,
lister vor Vrede sig aldrig paa:
ménløs han gaar gennem Livet.

Men hvo, i Brøde som Manden dér,
dølger de blodige Hænder,
ham stedes vi for, ham træder vi nær:
sanddru Vidner for Dødninge,
Hævnens Fylde for Blodskyld.

Erinyerne, Hævgudinderne, forfølger Modermorderen Orestes, der værnes af Apollon, Letos Søn. De danser og synger Tryllesangen om deres Offer for at binde hans Sind. — Schiller har i *Die Kraniche des Ibykus* indflettet noget af Sangen og udmærket gengivet Optrinets dramatiske Uhyggestemning.

Strofe 1.

Moder, der bar mig, o Moder Nat,
 til synløse som til seendes Bøde;
 hør mig! For Letos Ympe
 bryder min Ret,
 røver mig fra
 denne dukkende Flygtning, min lovlige Bod
 for det mødrene Blod.
 Over vort Dødsoffer
 skingrer vor Sang
 daarende, vildende,
 Erinyers Kvad,
 Sjælene hildende,
 lyreløst.
 Dødelig Mand
 fortørrer dets Brand.

Modstrofe 1.

Det var den Gærning, os Skæbnen spandt
 ubrydelig fast, til varende Eje:
 løfter en Mand i Brøde
 selvraadig Haand
 følger vi ham,
 til han gaar under Mulde, og dér lader vi
 ikkun føje ham fri.
 Over vort Dødsoffer
 skingrer vor Sang
 daarende, vildende,
 Erinyers Kvad,
 Sjælene hildende,
 lyreløst.
 Dødelig Mand
 fortørrer dets Brand.

Strofe 2.

Alt fra vor Fødsel vi bar den Lod og Gave
 Hæder at have, fra Guderne fjærnet. Aldrig hos dem
 var vi Fælle og Gæst;
 vi, uden snehvide Lin, uden Fryd, uden Fest,
 raader i søndrede Hjem;
 ved Slægters Fald, naar Krigens Gud
 hidses i Fred mod Frænder,

se! da styrter vi ham imod,
 slapper hans stærke Hænder,
 drukner ham under det nye Blod.

Modstrofe 2. Byrden for andre vi bær, naar ud vi farer;
 Guderne sparer vi Bloddømmen, lyder Kaldet til mig;
 ej for Øje dem naar
 blodvaade Niddinges Hob, de, som Zevs i sin Gaard
 aldrig vil stede for sig.

Ved Slægters Fald, naar Krigens Gud
 hidses i Fred mod Frænder,
 se! da styrter vi ham imod,
 slapper hans stærke Hænder,
 drukner ham under det nye Blod.

Strofe 3. Jorderigs Ry, der løfter sig prud mod Himmel,
 smelter og daler i Muld og i Skændsel forgaar,
 drager imod det vor sorte forfærdende Stimmel
 og hæver til Dansen sin Fod.

Højt jeg springer
 og svinger mig ned
 over ham, tung paa Taa:
 ræd vil han løbe, —
 men Foden gled:
 Ufærd sit Rov vil naa.

Modstrofe 3. Daaret af Vanvid aner han ej, han falder;
 saadan har Brøden Mulm over Mennesket hængt;
 over hans Hus den klagende Folkerøst kalder
 et sortnende Natmørke ned.

Højt jeg springer
 og svinger mig ned
 over ham, tung paa Taa,
 ræd vil han løbe, —
 men Foden gled:
 Ufærd sit Rov vil naa.

Strofe 4. Sikkert, Søstre, Raad og Vej
 til fuldgod Hævn vi skønner,
 strængt vi mindes Synd, og ej

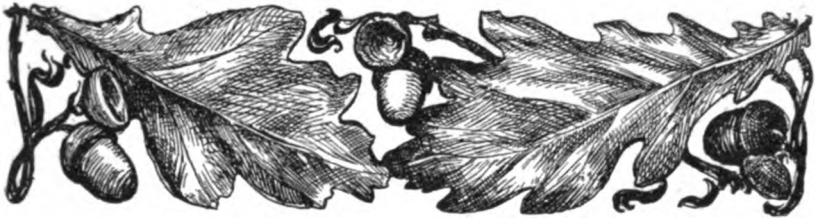
os blidner Menneskens Bønner;
 uden Agt og Ære vi
 langt fra Guderne dvæle
 i det solløse Mugg, ad den vildsomme Sti
 for blinde og skuende Sjæle.

Modstrofe 4.

Hvo da vil ej frygte ræd
 og hædre os i Livet,
 hører han vor Lov og Sæd:
 af Skæbnen blev den os givet.
 Alle Guder den besvor;
 Ære har vi af Ælde,
 og er ej uden Agt, skøndt vi fik under Jord
 i Skumring vort Hværv og vor Vælde.

NIELS MØLLER

D'ANNUNZIO

DENNE ubehageligt udseende Italiener er nu paa Norsk og Dansk repræsenteret med i det mindste seks oversatte Bøger: en Fortælling, „Giovanni Episcopo“, et Skuespil, „La Gioconda“ og fire tykke Romaner: „Den Uskyldige“, „Dødens Triumf“, „Lyst“ og „Ilden“. Disse Oversættelser maa kunne give selv den, der ikke læser Italiensk, en begrundet Opfattelse af den berømte og berygtede Forfatter.

Det er med Ubehag, man tænker paa denne Kunst, der øses op i Portioner, som man med en Slev øser Grød.

Denne Forfatter, der med en latterlig Forfængelighed praler af at være Kunstens Genføder, og som omtaler Germanerne som Barbarer, har ingen Anelse om hvad Kunst er. Han saalidt som mange andre af de hjemlige og udenlandske Kunstapostle, der taler højest om Kunstens Frihed og som føler sig kaldet til at være dens Riddere! De mangler det, der er en uundværlig Betingelse for al Kunst, den Ydmyghed, der ene sætter Geniet i Forbindelse med det dybest menneskelige, og som tillige bringer ham til altid at have Helheden for Øje, selv naar han er fængslet stærkest paa et enkelt Punkt.

Lad mig her indskyde en Bemærkning. Selvfølgelig har d'Annunzio Talent. Det lykkes ham virkelig momentvis at gengive den Lidenskab, om hvilken han stadig kreser. Der er f. Eks. i „Ilden“ Scenen, hvor Foscarina i vild, fortvivlet Brynde kaster sig over Stelio. Paa nogle Sider har han med betagende Sandhed skildret disse Øjeblikkes Vanvid, Lidenskab og den Viden, de avler.

Der er, navnlig i „Dødens Triumf“, Skildringer, hvor Emnet hæver hans Stilevne op over Gøglets Niveau. Saaledes Valfarten til det undergørende Mariabillede og de interessante Scener af italiensk Almues Liv. Selvfølgelig har han Talent, men det er mig umuligt at tillægge denne Omstændighed synderlig Betydning. Herregud! Europa, Verden, Danmark er fuld af Talent — navnlig Skrivetalent. Hvem lader sig længer imponere af sligt? Man har aabenbart ikke lagt Mærke til, at Talentet ikke længer

er nogle faa Menneskers Eje, men er gaaet over til ligesom en vis Velhavenhed at betyde et Klassepræg. Hvad Kritiken herhjemme kalder for Talent, svarer nærmest til, hvad Grossererborgerskabet betyder i social Henseende: undertiden blot en Titel, som Regel en middelstor Indtægt — svarende til II. Klasses Kupé — og i et Mindretal af Tilfælde de store og de største Indtægter, uden i og for sig at betyde noget beundringsværdigt. Talentet er, hvad Kjolen er i det gode Selskab, en Adgangsbetingelse. Hvorledes skulde Skribenterne faa deres Bøger ud, hvis de ikke havde Talent? Det passer Forlæggerne selvfølgelig paa. Spørgsmaalet er, hvem der bærer Kjolen, hvem der bruger Talentet. Undertiden kan der ogsaa stikke et Geni i en Spidskjole, men det er der ikke Grund til at dvæle ved her.

Hvad er d'Annunzio foruden at være et Talent? Er han et Menneske — mere behøvede han jo ikke at være for at interessere os — eller er han maaske tillige en Kunstner, der kender Skønhedens simple og dybe Grundlove? Er han en Aand, hvem Livets Tilskikkelser har lært en sjælden Viden?

Han er lovprist som Psykolog. Jeg paastaar, at Størsteparten af de sjælelige iagttagelser, han noterer, for saa vidt de ikke er opdigtede eller forvrængede, er fra et kunstnerisk Synspunkt overflødige — ganske unødvendige. I den rent sportsmæssige Iver, hvormed man har kastet sig over Sjølestudiet i moderne Litteratur, har man tabt enhver Maalestok. Man har baaret sig ad omtrent som visse Folkevisesamlere, der samler løst og fast, giver os den ene Variant efter den anden, ligegyldigt om de skyldes rene Tilfældigheder og derfor ikke kaster Lys over noget som helst. De Grundlinier, om hvilke d'Annunzios iagttagelser kreser, formaar han ikke at klare ud af Virvaret. Han er sit Stof ganske underlegen.

Og selve Stoffet forskyder sig under Hænderne paa ham. Det er f. Eks. let for enhver reflekteret Natur at genkende Sandheden i d'Annunzios Skildring af det Hykleri og de Raffinementer, Mandens Bevidsthed fremavler i hans Forhold til Kvinden, men hvormegget af det er sandt, saaledes som d'Annunzio skildrer det. Det Hykleri, der er en naturlig Følge af et stærkt forfinet og spaltet Tankeliv, skildrer han som en grusom Lyst, en villet Sport. Det første er baade sandere og mere skæbnesvangert. I d'Annunzios Gengivelse er det kun en Anomali, der oprører og trætter os. Overalt mærker man et vist Haandelag, bestemte Manerer i Opfattelsen af det sjælelige. Selvreflektionen er hos ham banal som et Spejlkabinet.

Der er Tilfælde, hvor det er et rent Spil med Ord, om man vil kalde sin Kritik æstetisk eller moralsk, fordi Skønhedens og Moralens Krav falder sammen i Poesiens Væsen. Dette aner den gode, gammelkendte Borgervæbningskritik intet om. Den tror at kunne ramme slige Fænomener som d'Annunzio ved at klage over Emnernes Usædelighed og Perversitet. Grunden til, at hans Bøger virker „usædelige“, er ingenlunde de optrædende Personers seksuelle Sjøleliv. Kunsten maa holde fast ved, at der er intet menneskeligt, som i og for sig skulde være ubrugeligt som Stof. I vor egen Litteratur har vi i Svend Langes „Hjærtets

Gærninger“ Bevis for, at en pervers Skikkelse kan formes til Kunst, der bærer det almenmenneskelige gribende Præg.

Overfor d'Annunzios Kunst kan man navnlig anlægge to Synspunkter. Man kan fæste Opmærksomheden ved det uharmoniske, monomane. Alt er ensidigt samlet om det seksuelle Spørgsmaal. Det er svulmet op, fylder hele Verden, saa der ikke bliver Lys og Luft tilovers for andre Sider af det menneskelige. Man bliver ført ned i en Tilværelse, som man ikke kender igen, fordi der bogstavelig talt ikke findes andet end Erotik. Der er imidlertid Forskel paa at forarges over en Statues Nøgenhed og paa at føle sin Skønhedssans saaret, fordi den er mejslet naturstridigt med visse Partier i Kæmpeformat.

Ud af hans Bøger taler en Aand, der har indsuget al Overkulturens Barbari, dens Trang til at pirre de trættede Sanser ved barokke Overdrivelser, til at ophobe Virkningen paa ét Punkt og dens indgroede Foragt for de Magter: Skønhed og Sandhed, med hvilke den lefier. Fra et æstetisk Synspunkt fordømmer hans Værk sig selv ved sin Vanskabthed. Selve Sansen for Ligevægt og Maadehold maa først ødelægges, før Kritiken tilgiver sligt.

Men man kan tillige anlægge et andet Synspunkt — spørge om den Bevidsthed, der ligger bag Bøgerne, er i Overensstemmelse med sig selv. Set fra dette Synspunkt bliver selve de Skildringer af fin og elskelig Menneskelighed, der findes i hans Kunst, en Anklage imod den, fordi de sidder rent mekanisk indkapslede. Med den samme Stilkunst, hvormed han skildrer Stelios perverse og grusomme Natur, skildrer han den ædle og geniale Foscarina, men vel at mærke, som om de to Erfaringsomraader ikke vedkom hinanden, som om de ved at leve i samme Bevidsthed ikke nødvendigvis maatte paavirke hinanden, bekæmpe hinanden, indtil Enheden paany var naaet, enten ved det enes Undergang eller ved begges Forening under nye Synspunkter. Vort aandelige Væsen karakteriseres ved, at der ingen Mure kan findes i Bevidstheden. Hvor to Erfaringsomraader ligger op ad hinanden i samme Bevidsthed, uden at de bringes i logisk Vekselvirkning, føler vi dette som et Brud, og hvor Talen er om stærkt udprægede Erfaringer af selvisk Hensynsløshed og Slethed og uselvisk Kærlighed og Opofrelse, forekommer deres Adskillelse os utænkkelig og naturstridig. Alt Menneskeliv, vi forøvrigt kender, maales netop ved dets Evne til at udligne de Modsætninger, der her opstaar. Det er Spørgsmaal, som paatvinges os af selve Livet, næsten i hvert Øjeblik, og naar derfor en Forfatter som d'Annunzio beskæftiger sig med Fænomener, der er polære Modsætninger i moralsk Henseende, uden at hans Sjæl synes i Stand til at sætte den Strøm i Bevægelse, der ellers opstaar, hvor positive og negative Kræfter mødes, da virker dette unormalt og perverst. Altsaa ikke ud fra en Fordømmelse af Enkelthederne i hans Bøger, men fordi vi ikke bag hans Værk genfinder den samme aandelige Grundform, der bærer alt andet aandeligt Arbejde, bærer hele den aandelige Kultur, paa hvilken vi lever. De Sidebemærkninger, hvormed han engang imellem fastslaar, at Helten aldeles mangler moralsk Kraft og derfor ikke kan handle anderledes, virker, i Betragtning af den Ligegyldighed, hvormed han forøvrigt holder de forskellige Erfaringer isolerede, som et frastødende

og skændigt Hykleri, en Tribut til officielle Anskuelser, han ellers ikke vedkender sig.

Mine Ord maatte nødvendig misforstaas, som om det var en bestemt moralsk Dom, der var Tale om. *Enheden kunde vise sig blot i den Grundstemning, der opstod af den samlede Erfaring og som saa atter kastede sit Skær over de enkelte Erfaringer.*

I alt for høj Grad lægger man paa det æstetiske Omraade baade fra den ene og fra den anden Side Vægten paa det ydre. Det er Lovene, man skal søge tilbage til. Ogsaa Menneskeverdenen er kun en Helhed i Kraft af fælles aandelige Love, og det egentlig „usædelige“, perverse, værdiløse, eller hvad man vil kalde det, er i Kunsten det lovløse, det usammenhængende, det meningsløse. Det er først og fremmest Manglen paa Evne til at udrette det aandelige Arbejde i Kraft af de almenmenneskelige Grundfunktioner.

En Kunst som d'Annunzios har man *æstetisk set* lige saa lidt Udbytte af at beskæftige sig med, som man vilde have af at diskutere med en Mand, der ikke anerkendte, ikke begreb vor Klodes Logik. Hans Tale vilde forekomme os uforstaaelig, medens vi kunde have stort Udbytte af en Fejlslutning, bygget paa sædvanlig logisk Vis. Fuldstændig tilsvarende forholder det sig med Sjælens sammenfattende Evne. Erfaringerne kan være forskellige og de Resultater, man kommer til, stik modsatte, men i selve den Maade, hvorpaa vi behandler Stoffet ved at sætte det i Forbindelse indbyrdes og skabe en mere eller mindre fuldkommen Enhed, ligner vi alle hverandre, og naar en Bevidsthed som d'Annunzios finder sig i det uforenede, det splittede, føler vi det som en Opløsning af Sjælelivet af samme Art som den, der indtræder hos sindsyge. Dette er Sygdomstegnet i hans Kunst.

At d'Annunzios Kunst har vundet Indpas hos Bourgeoisiet Verden over, er noget af en Gaade. Det er Læsere, som ellers forstaar at vælge let og bekvem Lektüre. Der er noget mistænkeligt ved det. Hvor mon de har faaet Udholdenhed fra til at arbejde sig gennem d'Annunzios Bøger; thi det er ikke let.

At læse en Roman af d'Annunzio er nærmest som at vade gennem Sand. Den ene Klit rejser sig bag den anden, og man naar aldrig ud til det store aabne Hav, der skulde faa En til at glemme al udstanden Møje.

HARALD NIELSEN

JAPAN OG KINA

DET var først gennem den japansk-kinesiske Krig i 1894—95, at den Fiktion, som eksisterede i Europa, at Kina var et stort og mægtigt Rige — ogsaa i militær Henseende — fik Dødsstødet. Det var allerede Aar forinden en Gaade for de fleste Europæere i Kina, som interesserede sig for Kendskab til kinesiske Forhold, at en saadan Illusion, der hovedsagelig skyldtes enkelte fremragende kinesiske Mænd og da maaske mest af alle den dengang almægtige Li Hung Chang, kunde næres af de forskellige europæiske Magters Gesandter i Peking, og man tilskrev det en Slags hypnotiserende Indflydelse, som Opholdet der og Omgangen med Kineserne udøvede paa visse Europæeres Hjerner. Thi under enhver anden Forudsætning maatte d'Hrr. jo have set Sagerne rette Sammenhæng, — at det hele var en Slags Behændighedskunst fra kinesisk Side, som gik ud paa at gøre sort til hvidt og stikke Europæerne Øjnene fulde af hjemmegroet kinesisk Blaar. Mærkværdig nok syntes det i mange Aar, inden den nævnte Periode, som om de europæiske Regeringer mente Peking var et Slags Retrætepost for deres udtjente Diplomater, og som om disse paa deres Side ansaa' Sendelsen dertil som en mild Forvisning, indtil deres Tjenestetids Udløb vilde berettige dem til Afgang med fuld Pension, og det er under disse Omstændigheder ikke til at undre sig over, at de eneste to fremmede Gesandter, som ikke henhørte til den nævnte Kategori, men som tværtimod valgtes med største Omsigt til deres Uriasposter — den russiske og den japanske — ogsaa var de eneste, der vidste virkelig Besked om Forholdene og

havde stukket Fingren i den kinesiske Kolos' Lærfundament, samt at de, ganske naturligt, udnyttede denne deres Viden til Fordel for de Regeringer, som de tjente, da Tidens Fylde kom.

Japaneren fik første Chance, da Li Hung Chang med en Ufor-sigtighed, der ellers ikke lignede denne gamle snedige, asiatiske Statsmand, og som kun kan forklares ved hans fuldstændig falske Opfattelse af Japans militære Stilling. — thi om Kinas vidste han sikkert bedre Besked end nogen anden, — lod det komme til et Brud med Japan angaaende Kinas Skyggemagt i Korea og kastede sit Land og sin Regering ind i den ødelæggende Krig, der i en Haandevending og som ved et Trylleslag afslørede hele den kinesiske Humbug og gjorde det af med, hvad der eksisterede af kinesisk Hær og Flaade, i et Par Maaneder, samt tvang den gamle Vicekonge til i egen Person at begive sig til det japanske Hovedkvarter i Shimonosaki, for at bede om Naade og slutte en ydmygende Fred.

Li Hung Chang tilgav aldrig denne Ydmygelse og glemte ikke, at han saaledes var bleven tvunget til at „æde Støv“ paa sine gamle Dage. Heller ikke, at en gal japansk Fanatiker forsøgte paa at myrde ham i Shimonosaki og skød ham en Kugle gennem Kinden. Han anvendte de sidste Aar af sit Liv til at forberede den Hævn, hvormed han haabede at ramme Japan ved Hjælp af en stærkere Arm end det afmægtige Kinas, selv om dette skulde betale derfor i dyre Domme. Det er ikke urimeligt at antage, at han var bekendt med Ruslands Hensigter om ikke at tillade Japan at beholde Liaotung-Halvøen, allerede forinden han undertegnede Fredsprotokollen, hvorved den blev afstaaet af Kina, og det er givet, at „Lejemaalet“ til Rusland af Port Arthur to Aar senere, samt den kort derefter afsluttede Overenskomst med den russisk-kinesiske Bank om Oprettelsen af „det østlige kinesiske Jernbane-Selskab“ til Bygning af den mantsjuriske Jernbane for russiske Penge, samt Forberedelserne til hele Mantsjuriets Russificering, hovedsagelig skyldes ham. Det er muligt, at han, klog og beregnende som han var, i samme Grad som han var upaalidelig og uden alle Skrupler, indsaa', at denne Del af det kinesiske Rige med Udviklingens Nødvendighed maatte falde i Hænderne enten paa Japan eller Rusland, og at han saa undte dette sidste Land det bedre end det første. Men det er ogsaa muligt, at han forudsaa', at Japan ikke vilde eller kunde finde sig i, at Rusland blev Koreas umiddelbare Nabo, og at Mantsjuriets Bemægtigelse af Russerne maatte føre til Krig mellem de to Nationer. Men hvorefter alting er, saa glemte

han næppe, samtidig med at han saaledes hævnede sig paa sine Fjender, at lade sig — og Enkekejserinden, hos hvem han besad en alt overvejende Indflydelse — betale i fuldvægtigt russisk Guld for sine Tjenester, og det var næppe af hans sammensparede Embedsindtægter at den umaadelige Formue bestod, som han efterlod sig ved sin Død i November 1901. Han havde i Mellemtiden besøgt Europa — for første Gang — og var navnlig i Petersborg bleven modtaget med aldeles usædvanlige Æresbevisninger, saa at han endog ved en Modtagelse i Vinterpaladset fik Lov til at blive siddende paa sin Stol i Czarens Nærværelse, under Hensyn til hans svægelige Helbred og høje Alder. Li var Kineser til det alleryderste af Fingerspidserne og han vidste, hvad denne Udmærkelse og Indrømmelse fra russisk Side betød mellem hans Landsmænd, for hvem Formen er det vigtigste, Indholdet det underordnede.

Kinas russervenlige Politik afbrødes en kort Tid i 1898, da den unge Kejser blev myndig og tiltraadte Regeringen, medens hans Tante, Enkekejserinden, som i mange Aar havde holdt Tøjlerne i sine Hænder, trak sig tilbage til Privatlivet. Kejseren kørte straks løbsk med et Forspand af unge „Reformatorer“, der vilde vende op og ned paa det gamle Kina lige saa hurtigt og lige saa grundigt som sket var i Japan. Men de blev stoppet i Farten og alle gjort et Hoved kortere af Enkekejserinden, der atter optraadte i sin gamle Rolle som Rigets og Kejserens Forstander, hjulpet af Li Hung Chang og andre stok-konservative Statsmænd. Fraregnet denne Tid var den russiske Indflydelse i Peking vokset fra Dag til Dag, fra Maaned til Maaned, fra Aar til Aar, til den ved Bokseroprørets Udbrud i Sommeren 1900 (Li Hung Chang var i Mellemtiden kaldet til Hovedstaden, hvor han som Enkekejserindens højre Haand og fortrolige udøvede en alt overvældende Indflydelse) dominerede alle andre fremmede Indflydelser, og navnlig gjorde sig gældende lige over for den svage kinesiske Førsteminister Prins Ching. Dygtige og dristige Diplomater som Grev Cassini, Gesandten, og senere Hr. Povlov, Chargé d'Affaires, havde Ruslands Interesser i deres Hænder, og det var alt hvad de øvrige Traktatmagters Gesandter — navnlig Englands og Amerikas samt Japans — kunde udvirke, at Prins Ching og Li Hung Chang ikke ganske gav Kina Russerne i Vold. Bokseroprøret jævnedes vel Sagerne for en Tid, men gav samtidig Rusland en kærkommen Lejlighed til at lade sine Tropper rykke ned i Mantsjuriet og besætte alle de store Byer og strategiske Punkter, under Paaskud af at hjælpe

den kinesiske Regering imod Oprøret. Da dette knustes ved Peking-Legationernes Undsættelse i August 1900 af en Hær, sammensat af engelske, amerikanske, franske, tyske, italienske, russiske og japanske Tropper, og de fremmede Kontingenter derefter henimod Aarets Slutning blev trukket tilbage fra Kina, — som i Mellemtiden havde maattet indgaa paa at betale en uhyre Krigserstatning samt forpligte sig til at træffe Anstalter for at beskytte Europæerne og de kristne indfødte i Landet og til summarisk at afstraffe Lederne af Oprøret, hvorimellem fandtes nogle af Kinas højeste Mandariner, — saa nøjedes den russiske Regering med at erklære, at disse sidste to Punkter, der var Hovedkravet i alle de øvrige Magters — ogsaa Japans — Fordringer, ikke vedkom den, hvilket selvfølgelig var en velkommen Indrømmelse til den kinesiske Regering, og til for sit Vedkommende at forlange en Skadeserstatning af £ 1 500 000, eller 100 Pund Sterling for hver russisk Soldat i Mantsjuriet. Da der faktisk ikke fandtes over 25 000 Russere paa det Tidspunkt, var dette jo i alt Fald en fordelagtig Pengetransaktion.

Efter Li Hung Changs Død var det imidlertid umuligt for den russiske Gesandt at holde Stillingen i Peking. Det Forsøg, som han gjorde paa at formaa Prins Ching til at underskrive den saakaldte Cassini-Konvention, hvorved Mantsjuriet faktisk forvandlede til et russisk Protektorat, strandede paa de engelske, amerikanske og japanske Gesandters kraftige Modstand og deres voksende Indflydelse hos Prins Ching. Samtidig traadte Kinas „tre stærke Mænd“, Vicekongerne Liu Kian Yi, Chang Chih Tung og Yuan Shih Kai, hvilken sidste havde afløst Li Hung Chang som Vicekonge i Chili-Provinserne og som Kinas Generalissimus, i Skranken for den samme Sag, og indgav Forestillinger til Tronen mod Afsluttelsen af den russiske Konvention, den de betegnede som farlig for Kinas vigtigste Interesser, medens de samme Mænd hemmeligt raadede til et offensivt og defensivt Forbund med Japan imod den fælles Fjende: Ruslands Bestræbelser for at fravriste Kina tre af dets Provinser, det mantsjuriske Dynastis Hjem og det Sted (Mukden), hvor Kejserens Forfædres hellige Grave fandtes, laa nu tydeligt for Dagen, og det var enhver tro Kinesers hellige Pligt at modarbejde dem. — En Slags offentlig Mening, noget hidtil ukendt i Kina, rejste sig samtidig hos Folket, og gav sig Udslag i voldsomme Artikler i de kinesiske Blade, der udkommer i Shanghai, Hankov, Tientsin, Peking og andre „Traktat-Havne“, og i offentlige Møder og Demonstrationer, der til sine Tider antog et næsten oprørsk Præg og navnlig

var rettet imod Enkekejserinden, som, med Rette eller Urette, beskyldtes for, sammen med den døde Li Hung Chang at have solgt Kinas Førstefødselsret til Russerne. En voldsom Reaktion indtraadte, og Japanernes Stjerne steg i Hovedstaden og i Regeringskredsene i samme Forhold som Russernes var i Nedgaaende. Japanske Professorer blev indkaldte til Universitetet i Peking, japanske Raadgivere tilkaldtes af flere af Kinas Vicekonger og højeste Mandariner, japanske Officerer ansattes ved Hæren og Flaaden, medens unge Kinesere i Hundredvis blev sendte til Japan for at studere ved Højskolerne dér og for at gøre sig bekendt med japanske Institutioner og Forhold. Hr. Uchida, som forstod at udnytte Situationen med Klogskab og Forsigtighed, tog snart Hr. Lessars begunstigede Plads i Peking, og den opgaaende Sol begyndte at kaste sine Straaler over det gamle himmelske Rige. Saaledes stod Sagerne, da Forhandlingerne mellem Rusland og Japan kom til at antage en truende Karakter i Slutningen af forrige Aar, og det var derfor et for russisk Indflydelse højst foruroligende Tegn, da Kina den 8. Januar iaar i Peking underskrev en ny Handelstraktat med Japan, hvorved Chang Sha Fu i Honan Provinsen samt Mukden og Tatungkou i Mantsjuriet aabnedes for Handelen mellem de to Lande, til Trods for at Hr. Lessar af al Magt havde søgt at forhindre denne Traktats Afsluttelse, og til Trods for at Statholder Alexiøff havde tilkendegivet, saavel i Kina som i Japan, at Rusland ikke vilde finde sig i, at japanske Konsuler ansattes i de nævnte ny Traktathavne i Mantsjuriet, eller at Japanerne dér udøvede den Ret, som de havde erhvervet sig allerede ved Shimonosaki-Traktaten og nu faaet bekræftet, til at befare kinesiske Floder og Kanaler med Dampskibe, til at anlægge Fabrikker og indføre Maskiner samt til uden nogen Indskrænkning at rejse og bosætte sig i hele det kinesiske Rige, hvor de samtidig skulde nyde godt af „Ekstra-Territorialitetsretten“, — Retten til i civile og kriminelle Sager at dømmes af japanske Konsuler efter japanske Love.

Det er en Selvfølge, at Japans Held i Krigens Begyndelse og deres Sejr over de frygtede Russere mægtig har styrket den japanske Indflydelse i Kina, der vil vokse i samme Forhold som Japanerne har Heldet med sig paa Valpladsen. Det er ingen Hemmelighed, at Kina har tilbudt Japan sin aktive Hjælp imod Rusland, og at den japanske Regering meget klogeligt har frabedt sig denne, og paa det indstændigste tilraadet Regeringen i Peking at holde sig strengt neutral, samt med alle Midler, den har i sin Magt, at

værne om de i Kina bosatte Europæeres Sikkerhed, hvilket Raad har haft til Følge, at den kinesiske Regering den 13. Februar har tilsendt Japan en officiel Note, hvori det hedder bl. a.:

„Fredelige Forhold er afbrudt mellem Rusland og Japan. Kina forbliver imidlertid paa en venskabelig Fod med de to Kejserriger, og dets Regering anser det for særdeles vigtigt, at det gode Naboskab til begge vedligeholdes. Regeringen har derfor efter kejserlig Ordre gjort Skridt til Overholdelse af Neutralitetsreglerne og har paabudt alle Provins-Myndighederne at iagttage disse paa det strengeste. De lokale Øvrigheder har Paalæg om særlig at beskytte den kommercielle og den kristne Befolkning og at sørge for Ro i deres Distrikter.“

Japan paa sin Side har besvaret Kinas Neutralitetserklæring med en officiel Note, hvori der siges, at Japan vil

„respekttere Kinas Neutralitet overalt paa kinesisk Territorium, undtagen paa Steder, som er besat af Russerne, og saa længe som Kinas Neutralitet bliver respekteret af Rusland“,

samt tilføjet som en Slags politisk Redegørelse til Kinas Beroligelse:

„Japan fører den nuværende Krig ikke for at gøre Erobringer, men alene for at forsvare sin legitime Ret og sine retmæssige Interesser, og som en Følge deraf har den kejserlige Regering ikke til Hensigt at vinde Territorium paa Kinas Bekostning som et Resultat af Krigen.“

Samtidig har den japanske Regering tiltraadt den Cirkulær-Note, som det amerikanske Udenrigsministerium har tilsendt alle de europæiske Magter, og hvori Washington-Regeringen udtaler sit alvorlige Ønske om, at Kinas Neutralitet under alle Omstændigheder maa bevares samt indbyder Magterne til at virke hen imod dette Formaal. Japan har gennem sin Udenrigsminister, Baron Komura, erklæret til den amerikanske Gesandt i Tokio, at „den japanske Regering vil love at respektere Kinas Neutralitet og administrative Enhed uden for de Egne, som er besatte af Rusland, hvis Rusland paatager sig en lignende Forpligtelse og overholder den i god Tro.“

Det nuværende Kina, der ogsaa er Konfucius' Kina, thi som et Hele staar Landet og dets 400 Millioner Indbyggere, aandeligt og materielt, paa samme Standpunkt som for 2500 Aar siden, er Genstand for to vidt forskellige, men paa en Maade lige farlige Indflydelser udefra, to Strømninger fra Vest, som mødes her i det fjerne Østen, og hvortil i den seneste Tid nu ogsaa det ny Japan har sluttet sig. Man kunde kalde det „Udvidelses“- og „Handels-Politikken“, den første repræsenteret af Rusland, Frankrig og Tysk-

land, den anden af England, Amerika og Japan. Medens Rusland og Frankrig, arbejdende hver fra sin Ende af det store himmelske Rige, benytter det samme Middel: Forhandling og diplomatisk Pression, for at naa til det samme Maal: Erhvervelse af kinesisk Territorium, hvortil dog maaske for Ruslands Vedkommende kommer det i Kina aldrig glippende „klingende Argument“ i Form af russisk Guld, saa følger Tyskerne „den pansrede Næves“ Politik i Shantung-Provinsen, hvor de roligt og uden Spræl, men sikkert og støt, efterhaanden konsoliderer og udvider deres Besiddelser, uden at ty til den diplomatiske „Ansigtvask“ og de Bestikkelser, som Russerne finder det mest passende for deres Formaal at anvende i Nordkina, og som paa et hængende Haar — havde det ikke været for Japans Indblanding — var nær ved at skaffe dem et nyt Land saa stort som Tyskland og Frankrig tilsammen og med den Adgang til det isfri Hav, som Rusland gennem Aarhundreder har sukket efter og stridt for med en næsten patetisk „Slip“, hver Gang de mente sig sikker paa Maalet. Dér, i det tyske Shantung, skjuler Erobreren sig ikke bag Vennens og Forbundsfaellens Maske. Han proklamerer fra Hustagene, at han er den stærke, og at han ifølge den stærkeres Ret forlanger Underkastelse og Lydighed, og — han faar begge Dele uden Modstand af den fredsommelige Kineser, der er lige glad, om hans Kejser hedder Vilhelm eller Kuang-Hsü, saa længe han faar Lov til at leve i Fred og dyrke sine Fædres Jord, og der ikke paalægges ham flere Skatter og Afgifter, end han kan betale; om disse Skatter og Afgifter, som i det egentlige Kina, gaar i Mandarinernes Lomme, eller, som i det tyske Kina, anvendes til Bygning af Jernbaner og Telegrafer, Anlæg af Veje, Udvikling af Havne og Byer og Opbyggen af en stor fremmed Koloni i selve Konfucius' Hjemstavn, er ham ligegyldigt.

Frankrig — det vil sige ikke det borgerlige, republikanske Frankrig, som repræsenteres af Deputeretkammerets Flertal, maaske ikke engang Regeringen, men visse urolige, energiske og ærgerrige Hoveder i Hanoi, Saigon og Haifong, som ikke er uden Bagtanke og har mere Henblik paa deres egen end paa Frankrigs Fordel, og som ikke er tilfreds med den franske Republiks Forpagtning af Kuang Chan Wan paa Øen Hainan — stræber af al Kraft efter at erhverve sig Indflydelse og Magt i de sydlige kinesiske Provinser Yün-nan, Kwangsi og Kwangtung, der støder op til de franske Besiddelser i Bagindien. Der er Tegn paa, at den franske Legation i Peking i den seneste Tid interesserer sig for disse Bestræbelser og søger russisk

diplomatisk Hjælp til at fremme dem, medens den franske Presse i det fjerne Østen er begyndt at raabe paa „kraftige Forholdsregler“, hvorved formodentlig menes militær Indskriden imod de kinesiske Autoriteter i disse Provinser, der beskyldes for paa forskellig Maade at have krænket franske Interesser og sat de franske Koloniers Sikkerhed i Fare. Samtidig holder den franske Peking-Legation to andre Spørgsmaal aabne, der naar som helst i smidige Hænder vil kunne benyttes til Grundlag for Forlangende om „Kompensation“, „Bevarelse af den politiske Ligevægt“, og hvad der nu opfindes af politiske og diplomatiske Slagord for at skjule en eller anden Hensigt om at røve noget af det syge Kinas Territorium til sig. Disse to Spørgsmaal vedrører Postvæsenet i Kina og Arsenallet i Futschau. Hvad det første af dem angaar, eksisterer der en Forpligtelse, som daterer sig fra 1897 eller 1898, og hvorefter den kinesiske Regering skal have afgivet en Erklæring om, at

naar den kinesiske Regering vil indrette en bestemt Posttjeneste og sætte en høj Embedsmand i Spidsen for den, agter den at anmode om fremmede Embedsmænds Bistand, og den vil gerne erklære sig villig til at tage Hensyn til den franske Regerings Anbefalinger i Valget af Personalet.

Dette er jo i og for sig ret uskyldige Ord, især da der foreløbig ikke er Tale om at omordne det kinesiske Postvæsen, der er i Hænderne paa „The maritime Customs“, som bestyres af Englænderen Sir Robert Hart, men man har før set Suppe blive kogt paa en Pøsepind, og man skal ikke forsværge, at denne paa Stylder satte „Erklæring“, sammen med den 30 Aar gamle franske Fordring paa at besætte Direktørpladsen ved det kinesiske Arsenal i Futschau med en Franskmand, kan blive brugt til Erstatnings- og andre Krav imod det forsvarsløse Kina, der ikke er ukendt med en saadan Behandling. Hertil kommer endelig Frankrigs formelle Protektorat over alle romersk-katolske Missioner ifølge en gammel Traktatbestemmelse, som den franske Regering ivrig holder i Hævd.

Den anden Strømning — Handelspolitikken — kan med faa Ord betegnes som „den aabne Dørs“ Princip, der giver fri Adgang med lige Ret for alle; den samme Politik, under hvis Fane England for nogle og tresindstyve Aar siden aabnede Kina for Verdenshandelen, hvori alle Nationer efterhaanden delagtiggjordes under „the favoured nation clause“, og hvortil det unge Japan ogsaa har svoret. Denne Politik betyder naturnødvendigt det modsatte af „Udvidelsespolitikken“ og forudsætter som sin første Be-

tingelse: Bevarelsen af Kinas Integritet og Landets eventuelle Udvikling i samme Retning som den, hvori Vestens Kulturlande og Japan er gaaet, dog naturligvis med de Ændringer og Begrænsninger, som følger af Kinas særlige geografiske Beliggenhed og Størrelse, dets Stilling som et agerdyrkende Land og dets Befolnings uhyre Mængde og Særegenhed, og som anden Betingelse: Opretholdelse af de bestaaende Traktater med Kina, som garanterer den fri Handels Udøvelse paa visse nærmere fastsatte Betingelser og imod traktatbestemte moderate Toldsatser, foruden at der sikres Europæere — og Japanere — Ret til at bo i og berejse Landet, til at indføre Maskiner, bygge Fabrikker, besjle Kysterne og de indenlandske Vande, samt faa Del paa lige Fod i saadanne Koncessioner og Rettigheder som den kinesiske Regering maatte tilstaa, og endelig Ekstraterritorialitetsretten.

Det var da ogsaa disse to Begreber: Kinas Integritet og „Den aabne Dør“, der dannede Grundlaget for Japans kinesiske Krav overfor Rusland, og som dette sidste Lands Regering har nægtet at anerkende for Mantsjuriets Vedkommende, hvilket igen har ført til den nuværende saa beklagelige Krig mellem de to Nationer. Det er nu givet, at Japan i sine Indrømmelser under Forhandlingerne forud for Krigen er gaaet saa vidt, at det indrømmede Rusland en Særstilling i Mantsjuriet som dets særlige „Interessesfære“, hvormed fulgte bl. a. visse Særrettigheder som Besiddelse af en Strækning langs Jernbanen, 30 engelske Mile bred paa hver Side, og Ret til at holde saa mange Tropper i Landet, som maatte være nødvendigt for at beskytte disse Særrettigheder og Jernbanen, men kun paa Betingelse af, at Kinas Suverænitet, politisk og administrativt, anerkendtes og respekteredes for den øvrige Del af Landet. Det er endvidere givet, at Rusland, tro imod sin „Udvidelsespolitik“, forlangte fuldstændig frie Hænder lige over for Kina, hvilket aldeles ufejlbarligt inden længe vilde have ført ikke alene til hele Mantsjuriets Afstaaelse til Rusland, men ogsaa til at Mongoliet, Thibet og kinesisk Turkestan havde faaet samme Skæbne og var gaaet samme Vej, hvad atter lige saa ufejlbarlig vilde have givet Anledning til en ny Omfordeling „for den politiske Ligevægts Skyld i Østasien“. De sydlige Provinser: Yünnan, Kwangtung og Kwangsi med Øen Hainan, vilde udkræves paa den franske Side af Vægten og falde ind under det voksende indo-kinesiske Kolonialriges Sfære, medens hele Provinsen Shantung og maa-ske Nangwei og Honan vilde forsvinde i den pansrede Næve;

Fukien-Provinsen vilde gaa til Japan som et Supplement til Formosa, og de mellemste Provinser med Yangtzedalen — den engelske Interessesfære, — blive delt mellem de andre Lysthavere, der nok skulde melde sig — de forenede amerikanske Fristater ikke at forglemme, til Trods for den allerede stærkt modificerede Monroe Doktrin; hvis man da ikke blev uenig om Delingen og kom i Haarene paa hinanden i denne Anledning.

Kinas eneste Redning ligger i, at det første Øksehug imod det vaklende gamle Træ afpareres. Bliver det først ført, og ført af haarde russiske Næver, vil Øksen snart vandre fra Haand til Haand, Gren efter Gren vil falde for Huggene, og selve Stammen vil splintres, indtil der ikke længer er andet tilbage end den tusindaarige Rod, som staar urokkelig fast i den kinesiske Jord. Det svage Kina er ikke selv i Stand til at værges sig imod Sønderlemmelse, og det har ingen anden Ven til at afbøde Huggene end dets gamle Fjende Japan, der i Kampen nu staar som Forsvarer af Kinas Eksistens og den aabne Dørs Princip, hvis Frugter vil falde ikke blot i Japans men i alle Traktatmagternes Skød.

Kina maa derfor bede sine gamle Guder om, at de vil velsigne Japans Vaaben med Sejr, og de fremmede Nationer, der ikke som Frankrig og Tyskland er direkte interesserede i Kinas Sønderlemmelse og Undergang, bør føje deres Bønner til Kinesernes, thi det er jo givet, at den Handelsfrihed, som de nu nyder, og de Muligheder, der nu tilbyder sig paa Industriens og Omsætningens Omraade i det kinesiske Kina, vilde faa ganske andre og vanskeligere Betingelser at arbejde under, om man i Stedet fik at gøre med et delt russisk, tysk og fransk Kina, og i Stedet for den aabne en lukket og laaset Dør.

Det er selvforstaaeligt, at Japan ikke har indladt sig paa den nuværende ulige Kamp, hvori selve dets Eksistens kan komme til at staa paa Spil, „pour les beaux yeux des Chinois“, og at det, i Fald det til sidst skulde gaa sejrrig ud af Kampen, vil søge Erstatning for den Risiko, det har maattet løbe, og den Skade, det har maattet lide, i Sikringen af politiske og kommercielle Fordele i Kina, men inden for de Grænser, som dets ovenfor skitserede Politik, hvorved det er bundet, nødvendigvis maa afstikke det.

Da den japanske Regering gentagende har bevist, at den alvorlig ønsker og bestemt har til Hensigt at holde alle sine internationale Forpligtelser til Bogstaven og at staa med rene Hænder i Europas Øjne, saa er der saa megen mindre Berettigelse at finde

for den tilsyneladende Forskrækkelse, man fra russisk og fransk Side viser for den „gule Fare“, der som et andet Spøgelse gaar periodisk igen og benyttes som et Skræmmebillede mod enhver, der sympatiserer med Beboerne af den gule Mands Verdensdel og har den Opfattelse, at ikke hele Jorden hører den hvide Mand til, og at „Kina for Kineserne“ og „Japan for Japanerne“ i alt Fald ikke savner en vis Berettigelse. Det var den daværende engelske Overgeneral Lord Wolseley, som ved en Lordmayors Banket i London engang i Firserne først opfandt og udslyngede „den gule Fares“ Slagord, der gentaget og illustreret af Kejser Vilhelm i hans bekendte symbolske Maleri i 1900 blev en Slags Trylleformular, der for Fantasien fremtryllede kinesiske Millionhære, som paa en eller anden ikke nærmere forklaret Maade og ad en ikke nærmere anvist Vej, i en uvis Fremtid vilde oversvømme Europa som i sin Tid Hunnerne og Mongolerne under Attila og Ghengis Khan. Man lader sig blænde af de store Tal og lader sig forlede til fra de fire Hundrede Millioner Mennesker, som befolker Kina, at udvikle den Teori, at umaadelige Hære maa kunne stilles paa Benene, naar Kineserne lader sig smitte af den europæiske Militærsyge, paa samme Maade som Japanerne har gjort det, og under disse sidstes Ledelse vender deres Vaaben imod Europa. Man sammenstiller disse to saa grundforskellige Menneskeracer — Kineseren og Japaneren — som om de var det samme Folk, og som om de tilhørte samme eller i alt Fald nær beslægtede Nationer, medens Sandheden er den, at de intet andet har tilfælles, end at de bebor den samme Verdensdel, og at den ene for Aarhundreder tilbage har givet den anden af sin Civilisation og sin Kunst, men at de for øvrigt i Karakter, Livsopfattelse, Udvikling og Kultur mindst staar hinanden lige saa fjernt, som lad os sige Spaniere og Englændere. Den ene tilhører et Krigerfolk, der i lange Tider har levet i Panser og Plade og for hvem Krig og Vaabendaad var Livets højeste Tillokkelse, medens det andet er selve Fredens og de fredelige Syslers Inkarnation — fraset alle andre iøjnefaldende Race-Uligheder. Fredsommeligt og fredelskende af Karakter som Kineseren er, uden det personlige Mod og om man vil den Selvtillid og Selvagtelse, der er uundværlig hos enhver Soldat, mangler han de fundamentale militære Egenskaber. Uden ringeste Forstaaelse af et Begreb som Fædrelandskærlighed, opvokset i Skyggen af en tusindaarig Civilisation, der er bygget udelukkende paa fredelige Principper, betragter han enhver brutal og voldsom Afgørelse som et usvigeligt Tegn paa ufuldkommen

Kultur og Blodsudgydelse og Krig som Udslag af den raaeste Barbarisme; med alle sine gamle Institutioner og hele sin Samfundsordning hvilende, saa at sige, paa Voldgifts-Princippet, og med en saadan Foragt for alt, hvad der hedder brutal Magt, og for alt, hvad der staar i Forbindelse med Militærvæsenet, at hans Officerer rangerer uendelig langt under hans civile Embedsmænd, at Soldaterstanden betragtes som den laveste af alle, og at Benævnelsen „Soldat“ er ensbetydende med „Bandit“, er der ikke den allerringeste Mulighed for, at japansk Paavirkning og japansk Indflydelse vil være i Stand til at frembringe nogen nævneværdig Forandring i denne Side af den kinesiske Nationalkarakter hverken i ét, to eller tre Slægtled, og længere frem i Tiden vil det dog formentlig være ret unyttigt at eksperimentere med denne Tanke. Der foreligger jo mange Beviser paa Kineserens militære Uduelighed og Umulighed: Krigene med England i 1840, da et Par engelske Krigsskibe paa Yangtzeffloden og ved Kanton tvang hele det store og mægtige Kina paa Knæ foran Englændernes Forlangende om visse kinesiske Havnes Aabning for den europæiske Handel; 20 Aar senere, i 1860, den forenede engelsk-franske Hærs Parade-marsch til Peking uden nogen nævneværdig Modstand; den fatale Krig med Japan i 1894, der afslørede hele den kinesiske Krigs-Humbug; de europæiske Legationers heldige Forsvar under Bokseroprøret i 1900, da en Haandfuld Europæere og Japanere holdt Stand i 6 samfulde Uger i Peking, imod Tusinder og Tusinder af kinesiske Soldater; den vanvittige Bortødslen i en Snes Aar eller mere, fra Halvfjerdserne til Halvfemserne, af Hundreder af Millioner, hvoraf rigtignok Broderparten gik i Mandarinernes og de tyske Vaabenkøbmænds Lommer, til Kruppske Kanoner og Armstrongske Krigsskibe, til Indkøb af hundrede Tusinder af europæiske Bagladevaaben, der blev lagt hen for at ruste i Magasinerne, til Opførelsen af ubrugelige og ufuldstændige Forter og Krigshavne ved Port Arthur, Weihaiwei og Tientsin, til Bygning af ubenyttede og unyttige Arsenaler i Shanghai, Hankow, Nanking, Futschau og andre Steder — alt med det Resultat, at Kina aldrig har ejet blot Kølen til en Flaade eller Rammerne til en Hær, saaledes som man opfatter disse Begreber i Europa. Skibene, Kanonerne, Ammunitionen, Geværerne var der, men Soldaterne til at bruge dem manglede, lige saavel som Officererne til at uddanne og lede Soldaterne. En større militær Fiasko har Verden aldrig nogen Sinde set, og med disse Erfaringer og dette Kendskab til Kinesernes Karakter for Øje,

bliver den gule Fare i denne, den militære Forstand, hurtig reduceret til hvad den i Virkeligheden er: et ufuldbaaret Fantasifoster, som ikke har den allerringeste Udsigt til nogen Sinde at faa Virkelighedens Lys at se, hverken med eller uden japansk Fødselshjælp.

Hvad dernæst angaar Muligheden af, at Kina ved Japans Hjælp skal blive forvandlet til et moderne Industriland, der vil ødelægge hele Europas Industri og bringe den europæiske Arbejder til Tiggerstaven og til Sultedøden, da kan dette højst betragtes som en meget fjern Fremtidsmulighed, hvis Indtræden den nulevende Slægt ikke har den allerringeste Udsigt til at opleve blot Begyndelsen af, og som efter al menneskelig Beregning aldrig vil virkeliggøres. Det er vel sandt, at Japan i en enkelt Menneskealder har udviklet sig fra et blot og bart agerdyrkende Land til et mægtigt Industriland, der allerede paa mange Felter konkurrerer med europæiske Industrilande, og slaar dem. Det forholder sig endvidere saa, at den kinesiske Arbejder i Flid, Udholdenhed og Nøjsomhed staar over den europæiske og ved Siden af den japanske, ligesom han i Intelligens intet mangler paa sin Side. Endvidere, at Kina frembringer eller kan frembringe saa at sige ethvert Raastof, der overhovedet er til, billigere og lige saa godt som et hvilket som helst andet Sted. Endvidere er det muligt, at hvis Japan ene og uden Konkurrence eller Hindringer kunde gaa i Gang med at overføre og omplante den europæisk-japanske Kultur i kinesisk Jord, sætte alle sine Kræfter og al sin Energi ind paa at gennemføre den samme Forvandling i Kina, som er foregaaet i Japan, og omdanne dette første Land til et andet Japan, navnlig et andet industrielt Japan, — saa vilde her virkelig være en „gul Fare“, som Europa vilde have al mulig Grund til at frygte og i Tide værne sig imod, hvis dette var muligt. Men for det første vil, i heldigste Tilfælde for Japan, Forholdet blive det, at japansk Indflydelse kun vil faa Lejlighed til delvis og betinget at gøre sig gældende i Kina. Mange andre Indflydelser, ude og inde fra, mange modstridende Interesser, mangen Konkurrence vil træde hindrende i Vejen, hvortil kommer den Betragtning, at det er højst tvivlsomt, hvor vidt det vilde være i Japans egen Interesse at skabe en saa mægtig og saa farlig, altid uberegnelig og upaalidelig Konkurrent saa nær paa Livet af sig selv, som Kineseren vilde være det. Men dernæst er der endnu en anden og større Hindring, som man i Europa aldeles ikke kender, og som en Følge deraf aldeles ikke fatter og forstaar: Et Forsøg som det nævnte fra japansk Side vilde muligvis ende

med, at Japanerne blev Kinesere, ikke omvendt, og at det gik dem, som det er gaaet Mantsjurerne efter deres Erobring af Kina for lidt over 250 Aar siden. De er bleven „kiniserede“, opslugte af de erobrede, er gaaet op i disses Mængde som en Flod, der forsvinder i Havet. Kineserne synes at være i Besiddelse af en ganske enestaaende passiv Modstandsevne og ude af Stand til at amalgamere sig med andre Folkeslag. Overalt, hvor de har slaaet sig ned i større Antal, danner de en Stat i Staten med deres egne uskrevne Love, deres egne Sæder og Skikke, deres egne Institutioner, ja deres egne, om end hemmelige, eksekutive Myndigheder. I Amerika, Australien, Bagindien, Java og paa Filippinerne findes mange store kinesiske Kolonier af denne Art, der aldrig blander sig med den indfødte Befolkning, aldrig mister deres nationale Præg eller deres nationale Sær-Egenskaber, selv i andet og tredje Slægtled, men godtgør den i Østen velkendte Sætning: „En Gang Kineser, altid Kineser“. Og i selve Kina har Europæernes nu snart 70aarige Nærværelse haft saa liden Betydning og gjort et saa ringe Indtryk uden for Traktathavnene, hvor de bor, at man en Fjerdingvej derfra næppe aner, at de eksisterer, og der er moralsk Vished for, at inden Aaret var omme, vilde ethvert Spor af dem forsvinde fra Kina, om man tænkte sig den Mulighed, at de udvandrede derfra paa én Gang. Hertil kommer endelig, som endnu en Antydning af, hvor ringe denne Afdeling af „den gule Fare“ i Virkeligheden er, at de Forsøg, der er gjort paa at indføre Maskiner og anlægge Fabrikker i Kina efter europæisk Mønster, hidtil er faldet utilfredsstillende ud og ikke er egnede til at lokke fremmed Kapital og Foretagsomhed til Landet. Kineserens medfødte og indgroede Mistro og Uvilje imod alt nyt, hans sejge, kemisk rene Vedhængen ved de gamle fra Fædrene nedarvede Arbejdsmetoder, hans Had imod alle fremmede, være sig Europæere eller Japanere, og hans enestaaende Sammenslutnings- og Sammenholds-Evne, der har ført til fordoblede Priser paa Raastoffer og tredobbelt forhøjet Arbejds løn, hvor der startes Fabrikker i Landet — alt dette taler imod, at der er Grund til at befrygte nogen gul Fare fra den industrielle, lige saa lidt som fra den militære Side i alt Fald i denne eller næste Slægts Tid.

Hvad vi nulevende derimod sikkert vil faa at se, forudsat at Kinas Integritet bevares og at Japan ikke ved en uheldig Krig standses i sin industrielle Udvikling og Fremgang, er, at den japanske Industri erobrer det kinesiske Marked — det største i Verden —

for sine mange industrielle Frembringelser. Navnlig siden Krigen 1894—95 har den japanske Handel paa Kina taget et umaadeligt Opsving, saa der ved Udgangen af 1902 indførtes for 73 og udførtes for 84 Mill. Kr. Der udføres især Bomuldsvarer, Tændstikker, Cigaretter, billige Paraplyer, Jærn, Lædervarer og de Hundreder billige smaa Forbrugsgenstande, der kræves i Kinesernes Husholdning. Indførslen til Japan omfatter raa Bomuld, Ris, Sukker og Uld. Navnlig med Bomuldsvarer kappes Japan heldig paa det kinesiske Marked med England og Amerika. De driftige japanske Købmænd, der findes spredte i Hundredvis over Kina, har den Fordel fremfor deres europæiske og amerikanske Konkurrenter, at de staar Kineserne nærmere i Kultur, Sprog, Levevis og Livsopfattelse. Nøjsomme som de er, kan de derhos finde sig tilfreds med en ringe Fortjeneste, og den billige japanske Arbejdskraft formindsker deres Produktionsomkostninger. Det er den eneste „gule Fare“; men den kommer under den fri Konkurrences Tegn og med lige Ret for alle.

J. HENNINGSEN

FORAARSUDSTILLINGERNE

LYTTER man til Kunstkritikken, vil man høre en Lovsang over den moderne Kunst, der endelig har revet sig løs fra en Tradition med Aarhundreders Hævd og skabt en Generation af Kunstnere, hvis Frisind forbyder dem at lyde andre Love end deres Personligheds Trang til at gøre sig gældende. Gaar man derimod til de virkelig kyndige, erfarer man, at den Tid, der bygger sine Kirker som den før-gotiske Tid og sine Huse som den døende Barok, der smykker sine Stuer med noget, der skal ligne Empire og sine Vægge med Imitation af tidlig Renaissance, at den Tid har overhovedet ingen Kunst, og at den lovpriste moderne Kunst er et gyseligt Spøgelse, der vanker om smykket og sminket med Efterladenskaberne fra den hensovede Kunst. Kunsthistorikerne skelner mellem Tiden før 1830, hvor Kunsten var „stilkraftig“, og Tiden efter 1830, hvor den er „stilløs“, og det lader sig ikke nægte, at det i Øjeblikket er saa noget nær en Umulighed at paa-pege f. Eks. de fælles Egenskaber, der gør det til en Nødvendighed, at Andreaskirken og Privatbanken er opstaaede i de samme Aar. Men dermed er Kunsthistorikernes Paastand ikke bevist. Da Chippendale f. Eks. i Midten af det 18de Aarhundrede, gav sig til at lave gotiske Møbler, bildte han sig uden Tvivl ind, at de var lige saa gotiske som Münstere i Strassburg. For ham havde det sikkert været yderst nedslaaende, om han kunde have set det medlidende Smil, hvormed vi nu betragter denne Illusion; men for os er netop det mislykkede i hans Forsøg det værdifulde: hans Stil var ægte, men han troede selv, den var imiteret. I den Slags

Paralleler rummes en Mulighed for Optimisme over for moderne Kunst, — man klynger sig jo til et Halmstraa.

Til Stilen hos Kunstneren svarer Smagen hos Publikum. Man skulde tro, at de Mennesker, der ikke kan tage en Gaffel i Munden, uden at den er dekoreret i Empirets Stil, maatte være aandeligt beslægtede med Empirets Generation, og det er ikke uden Undren man ser de samme Mennesker se ned paa Canova eller Thorvaldsen som paa noget, de da heldigvis længst er vokset fra. De samme, der sværmer for den florentinske Billedkunst fra Renæssancen og dens Efterlignere, finder den samtidige antikiserende Ornamentik dræbende kedsommelig og akademisk (som bekendt var Forholdet for ikke mange Aar siden omvendt). Det vil blive en Opgave for Fremtidens Kunsthistorikere at paavise de Love, hvorefter vor Tid udvælger Elementer fra Fortidens Stilperioder og forbinder dem til et nyt Hele.

Men naar vi ikke kan se det, der kendetegner vor Samtids Stil og Smag som en fra alle tidligere Tidens forskellig, savner vi den Ariadnetraad, der blandt andet skulde føre os frelst gennem Foraarsudstillingernes Labyrinth. Det eksakte Bevis herfor leverer de Indkøb, Europas Museer har gjort af Aarets Kunst i det forløbne Aarhundrede. Det viser sig uvægerlig, at de har forsømt at anskaffe det, der er karakteristisk for en Perodes Kunst, og kun købt det, der stak den mer end halvblinde Samtid mest i Øjnene; Magasinering af dyrt betalte Ting og kostbar Supplering følger som i Kraft af en Naturlov efter Indkøbene. Men netop fordi vi staar saa hjælpeløse over for Samtidens Kunst, virker den saa æggende paa vor Ærgerrighed: enhver af os haaber, at netop han har det Klarsyn, der kan øjne, hvad Eftertiden vil indregistrere som vor Tids Bidrag til Menneskeandens Udvikling.

Det er altsaa ugørligt at finde den Stil, der gør vor Tids Kunst til en Enhed, og man maa da søge at danne sig en Forestilling om de enkelte Kunstneres personlige Stil. Ogsaa paa dette Punkt var Fortidens Kunstnere og deres Publikum uendelig gunstigere stillet end vi. Betragter man den græske Keramik, den italienske religiøse Kunst eller den hollandske Genrekunst, bliver man snart klar over, at de samtidige Kunstnere maler, modellerer og bygger ikke blot i samme Stil, men over de samme, af deres Publikum ubønhørligt atter og atter forlangte Emner. Med fuld Frihed kunde de udfolde deres Personlighed uden at tynges af de ansvarstunge Byrder, der knuger de moderne Kunstnere: Stilvalg

og Emnevalg. Personlig Originalitet er kun mulig eller kan i alt Fald kun vurderes, naar gammelkendte Emner udføres i gammelkendt Stil, thi kun da kan man sammenligne de forskellige Kunstneres Individualiteter og den enkelte Kunstners Udviklingsstadier.

Foruden Stil og Emne er der et tredje Moment, der i hvert Fald for Billedkunstens Vedkommende kan dæmme op for den rene Vilkaarlighed og skabe Muligheder for Selvstændighed. Kunstnerne gengiver de samme Mennesker og den samme Natur. Den ufejlbarlige Recept til Opnaaelsen af den saa eftertragtede Originalitet er en minutiøs og samvittighedsfuld Gengivelse af Modellen (dette Ord taget i videste Forstand). Hvis Kunstneren ser andet og mere i Modellen end vi andre, skal det nok komme frem, og gør han det ikke, har han ingen Ret til at være Kunstner. Søger han andre Kunstneres Hjælp, maa det naturligvis være saadanne, der har kunnet se mere i Modellen end han selv — og vel at mærke paa alle Omraader. Impressionismen vandt Sejr, fordi den gik til Velasquez og Goya, men de Retninger i den moderne Kunst, der har søgt Hjælp hos den uudviklede Kunst, hvis mulige Overlegenhed altid vil være begrænset til et enkelt Omraade, kan takke sig selv for deres Skibbrud. Naar Arkitekturen er blevet endnu mere stilløs end Billedkunsten, skyldes det uden Tvivl, at den har maattet undvære Modelgengivelsens Redningsplanke.

Spørger man nu, hvordan vor Kunst i Øjeblikket klarer sig over for de Farer, der fra saa mange Sider truer den, maa Svaret blive overraskende gunstigt, navnlig naar man sammenligner den med Udlandets. Vore Kunstnere har for megen Ærbødighed for deres Livsopgave til at ville stikke Publikum Blaar i Øjnene ved at byde det usete og nervepirrende Emner, opsigtsvækkende Farvemidler (Tempera, Forgyldning) eller Materiale (farvet Marmor, usædvanlige Metaller), bizarre Farve- eller Liniesammenstillinger, kort sagt hele den Samling Effektmidler, der gør de udenlandske Kunststudstillinger til Torturkamre og ikke har andet Maal end ved den brutaleste Vold at tiltvinge sig Opmærksomhed. At den danske Kunst hidtil kun i ringe Grad er bukket under for denne Fristelse, er saa meget mere beundringsværdigt, som den samlede Kunstkritik med en Energi, der var en bedre Sag værdig, bebrejder den dens Fladhed og Idéforladthed, dens Mangel paa Interesse for det monumentale (den saakaldte „dekorative Holdning“), dens stadige System med Portræt og Landskab, kort sagt dens Vandring paa

„de kendte Dygtigheders kendte slagne Landevej“ og dens haardnakkede Utilbøjelighed til „glimrende Fadæser“.

Skulpturen har været svagest. Her lyder Parolen: Rodin og Meunier er den eneste Udvej fra „den klassiske Stenørken“, ogsaa kaldet „Antikkens udødelige Skønhed“. Jeg skal ikke opholde mig ved den Uforknythed, hvormed de to Kunstnere sammenfattes i en højere Enhed, og som sikkert skyldes, at de ved en enkelt Mands storslaaede Gavnildhed samtidig holdt deres Indtog her i Byen. Men det burde være bekendt, at i alt Fald Meunier har uddannet sig helt efter Antikken, og da den antikke Skulptur, med al Respekt for Rodins eventuelle Genialitet, „kan“ mere end denne, turde det ikke være tvivlsomt, hvor den unge Kunstner skal gaa i Skole, hvis han skal gaa i Skole, og man skylder os Beviset for, at Uddannelsen efter Antikken er mere „død“ end den efter Rodin. Saa længe der har eksisteret Skulptur, har den svinget mellem to Poler: det udpræget formale (Canova) og det udpræget maleriske (Bernini). Den maleriske Bevægelse i forrige Aarhundredes Skulptur, der samler sig om Navnet Carpeaux, blev ramt af den Bølge af „dekorativ Holdning“, der skyllede ind over Europa i Aarhundredets Slutning, saa at vi nu har formale og maleriske Billedhuggere Side om Side, f. Eks. netop Meunier og Rodin. Saaledes repræsenterer paa Charlottenborg Rudolph Tegnens to Buster (ligesom hans ikke udstillede Hartmannsmonument og Ødipus) en kunstig Omplantning af fremmed malerisk Skulptur, det være sig Rodin eller andre, og gør derfor et mærkelig uoriginalt Indtryk, medens den naturlige Udvikling af den maleriske Bevægelse, der ogsaa er foregaaet i dansk Skulptur, repræsenteres f. Eks. af Brandstrups store Dobbeltbuste og af den ganske unge Billedhugger Jarls legemstore Bronze-statue af en ung Mand, som Skulptursamlingen har købt. Den formale Skulptur henter ikke længer sine Forbilleder fra Fortidens fuldvoksne Kunst, men fra den arkaiske, og vel at mærke ikke fra den udviklingsdygtige (f. Eks. Verrocchio), men fra den stagnerende, der bevidst eller ubevidst nyder sin egen Ufuldkommenhed (f. Eks. Mino da Fiesole). Saaledes udstiller Gudmund Hentze en Statuette, der skal levendegøre denne Strofe: „Som Morgenstjernen springer frem af den lavendelblaa Nattehimmel, saaledes sprang du frem, du hvideste Tanke af mine Tankers Tavshed“. Selvfølgelig er den af Tin med indfattede Ametyster og synes fremgaaet af Syslen med arkaisk græsk Skulptur. Stil, Udførelse, Materiale, Emne og Tekst er betegnende for en hel stor Retning i moderne Kunst, der

snarest muligt burde vende tilbage til den Litteratur, hvorfra den er kommet, og hvor den ene hører hjemme. Ganske samme Retning tilhører Olga Wagners polykrome Gibsbuste; den Art Bemaling kan overhovedet kun tænkes i ganske umalerisk Skulptur, og vi ser da ogsaa, at Mazzoni f. Eks. maler sine panoptiske Grupper, medens Begarelli lader sine staa hvide. Et skrækindjagende Eksempel af Arten er Siegfried Wagners „Livets Brønd“ (Marmor og forgyldt Bronze), hvor hele det arkaiske Apparat er importeret fikst og færdigt — tilsyneladende ikke engang paa første Haand, — og hvor man forgæves spejder efter Kunstnerens Personlighed. At disse Kunstnere delvis ønsker deres Figurer opfattet som „dekorativ Kunst“, er ingen Undskyldning for deres Forsøg paa at faa Kunsten til at gaa baglængs. At Menneskelegemet ikke behøver at arkaiserer for at virke dekorativt, kunde de blandt andet have lært hos den foragtede Thorvaldsen. Den naturlige og uvilkaarlige Indflydelse, Tidens Smag for det arkaiske har udøvet paa den sunde Kunst, kan man se i Brandstrups Bronzestatue af Merkur og i en noget mindre tiltalende Skikkelse i Fru Finnes Statue af en lille Pige: Kunstnernes Forkærlighed for det uudviklede Legeme og hele Holdningen i Figurernes ganske enkle Motiv røber et indre Slægtskab med hine Foraarsperioder i Kunsten, der virker dobbelt velgørende ved Siden af den rent udvortes Efterabelse. Ser man paa de Emner, vore Billedhuggere behandler, er der Grund til at fremhæve, at Povl Olrik ikke har bevist sin Ret til at modellere et gammelt Egetræ som Relief, og at Bonnesen har gjort det svært at vurdere hans Særstil ved næsten kun at udstille zoologiske og etnografiske Mærkværdigheder. Men i det hele har Kunstnerne forsmået at jage efter effektfulde Emner, og Kunstværker som Saabyes Hartmann-Statue eller Brandstrups Løber viser, at Billedhuggerne endnu har Haab om at kunne virke paa Publikum gennem deres Kunst alene. Paa den fri Udstilling er Fru Carl-Nielsen omtrent ene om at repræsentere Skulpturen. Hendes Hovedbidrag i Aar er en Portrætbuste i Bronze, der paa ny viser hende som en af vore dygtigste og mindst poserende Billedhuggere. At denne vor Skulpturs ivrigste „Realist“ er bleven udset til at dekorere Bronzedørene paa Ribe Domkirke, er et glædeligt Tegn paa, at der dog er nogle, der har Blik for, hvad der er det sunde i vor Skulptur. Til Slut kun et Par Ord om Materialet. Der er udstillet nogle Marmorbuster (blandt andet af Maleren Tuxen), men medens man over for Skulptur af Praxiteles,

Bernini og Canova er ude af Stand til at tænke sig den i andet Materiale, maa man her uvilkaarlig spørge: Hvorfor netop Marmor? Den udstillede Bronzeskulptur pranger i alle Regnbuens Farver, og man har rig Lejlighed til at studere den patologiske Patinakultus, der har grebet Nutidens Billedhuggere, og som har fundet et klassisk Udtryk i det grufulde Syn, der præsenterer sig for de stakkels Fodgængere til højre for det ny Glyptotek.

Arkitekturen klager over, at den er Udstillingernes Stifbarn, og unægtelig: Dagspressen tier og Publikum gaar den forbi. Det maa dog erindres, at medens Billedkunsten møder med færdige Kunstværker, maa Arkitekten ifølge Sagens Natur nøjes med at udstille Snit og Planer, der kun faar Liv for Kunstnerens Blik, og flade Façaderids, der ikke giver nogen Forestilling om den tilsigtede Rumvirkning. Naar Originalen har rejst sig, viser det sig, at ingen anden Kunst er Folkets Kælebarn som denne (det ny Raadhus!), og naar Arkitekten møder med et færdigt Kunstværk — f. Eks. Klints store Skab paa den fri Udstilling, — kan han ikke klage over Mangel paa Interesse fra Publikums Side.

Malerkunsten er fordelt paa to Steder, og enhver, for hvem Betragtningen af Kunstnernes Arbejder er andet end en Formiddagsadspredelse, maa haabe, at denne Ordning ikke bliver forandret, i hvert Fald ikke saaledes, at den fri Udstilling igen bliver opslugt af Charlottenborgudstillingen. Paa Charlottenborg udstilles 789 Kunstværker af 300 Kunstnere i c. 30 delvis meget store Rum. Paa den fri Udstilling ser man 257 Kunstværker af 41 Kunstnere i 3 letoverskuelige og udmærket belyste Rum. Paa Charlottenborg er den enkelte Kunstners Arbejder paa en til Tider næsten raffineret Maade splittet fra hinanden og ofte anbragt i mange forskellige, fra hinanden vidt fjernede Rum. Paa den fri Udstilling er det et gennemført Princip, at den samme Kunstners Arbejder hænger sammen. For den, der sysler mere indgaaende med Kunsten, er det en Lidelse at prøve at finde det levedygtige i den danske Kunst paa Charlottenborg, men for det større Publikum er det simpelt hen en Umulighed. Man skulde derfor tro, at Folk med Kyshaand vilde gribe til den Lejlighed, den fri Udstilling byder dem, til uden Overanstrengelse og Hovedsmerter at gøre sig bekendt med det Arbejde, en Række af vore dygtigste og indflydelsesrigeste Kunstnere har ydet i Aarets Løb. Men tværtimod er den fri Udstilling begyndt at dale i Dagspressens og Publikums Gunst. Grunden hertil er, at

man i utilgiveligt Letsind har vænnet sig til at betragte denne Udstilling som et Sted, hvor man gaar hen for at forarges over sensationelle Billeder, som et Forsøgslaboratorium for grønne Himmelsstormere, og nu, da den lykkelig synes at have overstaaet sine Børnesygdomme, er Publikum blevet ked af sit Legetøj og betænker sig ikke paa at kaste det bort uden at overveje dets uberegnelige Værdi og uden at stille sig klart, at den Liberalitet over for ung Kunst, hvorfor den ældre Udstilling i den senere Tid med Rette priser, udelukkende skyldes den sunde Konkurrence med den fri Udstilling. Den eneste berettigede Indvending, der kan rejses mod denne, er, at naar saa begrænset et Antal Kunstnere udstiller sammen, er der Fare for, at kun Tilfældet fører dem sammen og, at nogle enkelte Kunstnere maaske lidt uretfærdigt kommer til at udstille under langt gunstigere Betingelser end Flertallet. Det er imidlertid ikke de første de bedste Malere, der danner den fri Udstilling. En Mand, der kender dansk Kunst, har for kort Tid siden stillet dens Horoskop i følgende Linier: „Den unge levedygtige Kunst vil spire frem af Zahrtmanns Idealisme, Rings Liniekomposition og Joakim Skovgaards Arkaisme.“ Hvis dette er rigtigt, er det i Publikums Interesse, at netop disse Kunstnere udstiller sammen og paa et Sted, hvor de ikke drukner i Mængden. Medens disse Kunstnere betegner tre stærkt divergerende Yderretninger i dansk Kunst og derigennem sikrer den fri Udstilling mod at blive en Familieudstilling, er det som bekendt let at paavise de stærke Baand, der paa den ene Side forbinder dens Kunstnere indbyrdes og paa den anden Side vedligeholder den levende Tradition fra Fortidens bedste Kunstnere. Og ser man paa de Kunstnere, der staar mere isolerede, er det, foruden de tre allerede nævnte, Mænd som Krøyer, Frølich, Julius Paulsen, Philipsen („vor eneste Impressionist“) og Vilhelm Hammershøj. Det turde være overflødigt yderligere at fremhæve, at den fri Udstilling byder en ualmindelig alsidig og repræsentativ Samling af danske Malere. Det er som sagt heller ikke paa dette Punkt, at den angribes. Den fri Udstilling har atter i Aar dokumenteret sin Eksistensberettigelse, og dens Angribere anerkender, at dens Billeder ligefrem „knager af Dygtighed“. Efter at Familien Slott-Møller er vendt tilbage til Charlottenborg, repræsenteres den Kunst, der søger at virke ved „litterære“ Hjælpemidler, af Erik Struckmann og Johannes Kragh. Hvis de var borte, vilde den fri Udstilling være fri i dette Ords bedste Forstand, fri for alle Virkemidler, der ikke er Kunstens

Særeje. Kraghs Billede „La morte dell' Estate“ (Import lige til Navnet) hænger i en skæbnesvanger Nærhed af Zahrtmanns „Italienske Bønder“, hvor Kunstneren kunde lære, at det ikke er Allegori og nøgne Guder i et eksotisk Landskab, der skaber Figur-kunst i stor Stil.

Saa længe Zahrtmann hvert Aar udstiller en Række Billeder, staar den danske Monumentalkunst højt. I Billedet med de italienske Bønder eller Skumringslandskabet med den orangegyldne Sky, véd man ikke, om man mest skal beundre det lysmættede Dyb af Luft, der ligger mellem Figurerne og Baggrundens blaanende Bjerge, eller Menneskeskikkelsernes kongelig utvungne Bevægelse og Silhouet, der gør mangan Statue til Skamme. At Zahrtmanns og Vedels Billeder er dem, der virker stærkest ved deres Linier, burde være en ny Advarsel for de Kunstnere, der søger at opnaa „dekorativ Holdning“ ved at undertrykke alt, hvad der hedder Dybde i Billedet og indramme deres Figurer i en knivskarp Kontur. Et Hovedklæde i glødende Karmin, der bevæger sig gennem violblaa Luftlag, det er den Farveskala, hvori Zahrtmann ser Dæmringstimen, og han har et saadant Herredømme over sine Midler, at han formaar at male Stilheden med sin Palets skingreste Farver og endda virker mere overbevisende end alle Aarets Tusmørkebilleder med den obligate unge Dame i Forgrunden. Raadhusudstillingen viste os, at Zahrtmanns Farver engang har været anderledes, og viste os Udviklingen hen imod hans nuværende Stade. Paa den fri Udstilling i Aar, der indeholder et Par Smaa prøver fra hans tidligere Tid, spørger man sig, hvad Galleriet har gjort for at vise os denne Kunstners Vækst. Hans Forkærlighed for monumental Figur-kunst har holdt sig uforandret under hans Kolorits Metamorphose. Det monumentaleste Billede paa Raadhusudstillingen var hans ganske lille Billede „Aspasia“, og i Aar har han givet et forbavsende Vidnesbyrd om sin Kunsts ungdommelige Spændstighed i sin Prometheus. Forargelsen over de uskønne Farvesammenstillinger, over den umaleriske Gengivelse af Huden, over Hovedets noget brutale Former og Proportioner o. s. v., er let købt. Det er dog en Figur, der er i Slægt med Flodguden fra Parthenon eller Tizians Venusbilleder. Og rent bortset fra den pragtfulde Menneskeskildring er der i Ansigtets Udtryk og Armens afværgende Bevægelse en Selvbeherskelse i Valget af Virkemidler, som gør, at denne Prometheus i en vis Forstand er den mest græske blandt dem, Kunsten har fremstillet. I taktfuld Forstaaelse af, at en saadan

Figur ikke kan være tjent med en Liljeforsk Naturpastiche, har Zahrtmann ladet en dejlig Teaterørn sprede sine Vinger over Billedet.

Da dette ikke skal være nogen Anmeldelse af Udstillingerne, kan der ikke være Tale om at gaa nærmere ind paa de Malerier, den fri Udstilling rummer. Det er karakteristisk, at Julius Paulsen har sendt de to af sine Billeder, der baade i Komposition, Farve og Portræt gengivelse staar højest, til den fri Udstilling, i Følelsen af, at denne, baade hvad Kunstnere og Billeder angaar, bør være en Eliteudstilling. At Kunstnerne ikke ligger paa den lade Side, viser de Kæmpeopgaver, som f. Eks. Niels Skovgaard og især Luplau Jansen har stillet sig.

Paa Charlottenborg gør Kunsten i det hele et mere europæisk Indtryk, men hvor fri den i det store og hele har holdt sig fra den samtidige udenlandske, har man her en særlig gunstig Lejlighed til at maale gennem Normanden Heyerdahls Billeder, hvoraf især det af Familien Levy ved sin ganske fremmedartede Virkning aflægger et forbavsende Vidnesbyrd om vor Kunsts selvstændige Stilling over for fransk Impressionisme. Paa samme Væg hænger Billeder af Rudolf Petersen, hvor man finder den lovlige bevidste Stilen til Skue af den danske Nationalitet og dens folkelige Bravhed, der af og til skæmmer Viggo Pedersen og hans Kreds, men paa den anden Side maa det ikke glemmes, at vi her staar over for en Arv fra P. C. Skovgaards og Constantin Hansens grundtvigiansk farvede Kunst, og det betyder vor monumentale Malerkunsts kostbareste Traditioner. Mellem disse to Poler bevæger Udstillingens Billeder sig, med det ovenfor fremhævede Forbehold, at den danske Kunst har holdt sig saa national, at den umiddelbare Tilknytning til Heyerdahl fattes. De Billeder, der virker stærkest og personligst, er Vedels, uden Tvivl blandt andet, fordi man ikke paa dem ser Skyggen af umiddelbare Forbilleder. At en Kunstner, der har en saadan Liniesans og sætter sine Figurer saa utvungent paa Billedfladen, er en Elev af Zahrtmann, er naturligvis ikke noget Tilfælde, men jeg tror knap, man vilde tænke derpaa, naar man ikke vidste det. Hvis man hængte Fru Dorphs Dameportræt op ved Siden af Vedels, vilde man snart se, at man lærer Figurkunst bedre i København end i Florens, og det er glædeligt at sammenligne den mægtige og ganske usøgte Linievirkning i Vedels Billeder i Aar med de samme Evner i den langt ufuldkomnere Skikkelse, som Galleriets Dameportræt viser os.

Mange vil ogsaa finde megen Skønhed i Farven, især i de to Kvindefigurer, men hvorfor lade saa store Flader i Billederne staa farveløse (eller, hvad der er det samme, monokrome)? Og hvorfor lade saa mange hæslige Spor af et øjensynlig meget haardt Arbejde staa? Paa sine Steder griner Lærredets Masker frem, og paa andre er der tykt udtværede Farveklatter, der — selv paa lang Afstand — bærer tydelige Spor af Fingre og alle andre Instrumenter end en Pensel. Naar man maler Figurer, der belyses bagfra, maa man ganske anderledes kunne lade Lyset oplære alle Partier — et klassisk Eksempel er Amor paa Tizians Danae i Neapel. Hos Vedel er Mandsfiguren ud over Ansigtet hyllet i ægyptisk Mørke, og den Skygge, der falder over Kvindefigurens Hals, er ikke blot alt andet end gennemsigtig, men decideret skiden. Man har Fornemmelsen af, at Vedel skulde kopiere gammel Kunst, hvis Farvefriskhed endnu ikke er druknet i Fernis, Tizians Hertugportrætter f. Eks. eller Vermeers Bordelscene i Dresden; han har Personlighed nok til at kunne taale det. Foruden Figurbillederne udstiller Vedel i Aar, vist første Gang, et Landskab. — Paa Grund af Ophængningens Art er det uendelig svært at danne sig et Overblik over, hvad der overhovedet findes paa Charlottenborg. Naar en enkelt Kunstner, N. P. Mols f. Eks., har en hel lille Væg for sig, kommer han uvilkaarlig til at virke langt stærkere end de andre, og naar man skal samle ikke blot en enkelt Kunstner, men Grupper af sammenhørende Kunstnere, bliver det næsten til en Umulighed. Man faar Lyst til at flytte f. Eks. Istedes, Carl Holsøes og Achens Billeder ud paa den fri Udstilling for at sammenligne dem indbyrdes og med Vilhelm Hammershøj, med hvem de i Emner og Temperament er saa beslægtede. Isted udstiller foruden sine kendte Interiører i Aar en Række Landskaber, hvori der findes den samme udsøgte Behandling af Farve og Lys og desuden i det større „Mølle og Teglværk“ en ualmindelig kultiveret Liniesans, der røber Slægtskab med Rembrandts Raderinger og Haandtegninger. Heldigvis byder Udstillingen ikke paa de saakaldte dekorative Landskaber, hvorpaa Udlandets Udstillinger er saa rige; ellers vilde ogsaa her være Anledning til lærerige Sammenligninger.

Den danske Kunst kan med god Samvittighed se Fremtiden i Møde, og det har intet paa sig, naar man klager over, at den ikke „komponerer og fantaserer“, at den „mindre og mindre arbejder med lukkede Øjne, men maler, hvad der ligger lige for dens vidt opspilede Blik, hvad enten det er et Stykke Landskab eller et

Menneske, der skal kontrafejes.“ Portrætter og Landskaber kræver ganske samme Omhu i Kompositionen som den litterære Figurkunst, og det maa erindres, at al Billedkunst oprindeligt er fremgaaet af en rent mekanisk Naturgengivelse. Naar vi over for Billeder af Velasquez eller Vermeer føler, at deres „Sjæl“ har været anderledes bygget end alle andres, og at de hver paa sit Omraade betegner en Kulmination i Menneskeaaanden, ligger det i, at de har haft hele deres Energi rettet paa Modelgengivelsen, og at de har skabt det personlige i deres Kunst „af en lønlig Drift, fast uden Vilje“. Og hvad har de malet? Portrætter, Landskaber, Genrebilleder. Hvis Velasquez havde ladet sig forføre til at efterligne Rubens, hvis Vermeer havde malet Pasticher efter Rembrandt, vilde de have høstet rigelige Laurbær hos alle, der løb efter den sidste Mode i Datidens Kunst, og nu — er det van der Meer eller van der Werff, der har vundet Palmen?

OVE JØRGENSEN

DEN MUSIKALSKE GRIS

EN MINDERUNE OVER ET GENI

IDT i et af Jordens Smilehuller ligger der et lille Land. Det bestaar af $107\frac{1}{2}$ Øer, og den halve er den største af dem alle.

Næsten alle Øerne er saa smaa, at man kan se over det hele paa én Gang, og saa frugtbare, at Bøgegrenene hænger helt ned i det gule Korn, Kornet igen luder ud over Kløvermarken, og Kløveren over Engen. Men Engen løber lige ud i Vandet og bliver til Søgræs.

Selv Vandene er smaa, og netop det gør dem saa indtagende. De slynger sig som Sølvbaand om de smaa Øer, med Stænk af Fisk og Genspejling af lappede Baadesejl — hvidt paa rødt. Man kan tydeligt se tværs over de fleste af dem, — hvordan Skoven spejler sig paa den anden Side og Fiskerrolleringer leger i Strandkanten.

Bjergene er smaa, — men de er store nok. Fra Toppen af de højeste kan man se alle de smaa Sunde, der hver holder sin lille Ø i Favnen; og i stille Vejr ser det grangivelig ud, som om Havet blomstrede. Men gaar der Bølger, er det som om de smaa Øer flød paa Vandet og gyngede op og ned — lig hængende Haver.

Saa lille er Landet, at Befolkningen maa gøre overmenneskelige Anstrengelser for at holde sig oppe i den store Verdens Bevidsthed, og af disse Anstrengelser er det min Ven er fremgaaet.

Jeg føler Ansigter hvile paa mig med skadefro Smil, men de anfægter mig ikke, — jeg er mig ingen Anmasselse bevidst. Han har selv givet mig Ret til at benytte Vennenavnet ved først at an-

vende det paa mig, og det skete uden Spor af Kryben fra min Side. Han kunde end ikke vide dengang, at det blev mig, der kom til at skrive hans Nekrolog.

Ligeledes vil jeg nødig anses for en af de mange, der hænger i Geniets Køl vand og lader sig bugsere frem af det; eller som gaar og snuser efter den geniale og samler alt hvad der falder fra ham — til en Bog efter hans Død. Jeg har aldrig ønsket min store Ven Døden for at faa Lejlighed til at skrive hans Levned! Og skønt jeg véd, at selv Kongeørnen har „smaa Dyr“, der lever paa den stolte Fugl og gør dens højeste Flugt med, anfægter Tanken mig ikke, — mit Venskab med den afdøde bestod væsentlig i at gøre ham Tjenester. Min Beskedenhed vilde forbyde mig at nævne dette og overhovedet tale om mig selv, om ikke visse Menneskers tarvelige Synsmaade tvang mig dertil. — —

Dér hvor Bøgeskoven dannede en Bugt og Kornmarken sendte gule Bølger langt ind, laa en lille Bondegaard. Og midt i Bondegaarden laa en Mødding.

Denne Mødding er af stor kulturhistorisk Betydning; og naar Pieteten atter faar Hjerterum herhjemme og alt det skal samles, der saa at sige dannede Rammen om vore store Aanders Tilværelse, betingede deres timelige Velvære, vil den være selvskreven til at komme med. Jeg skal ikke her gøre Rede for, naar og hvordan den griber ind i vort Aandsliv, men kun nævne, at den en Tid var Tumleplads for den afdøde og blev et vigtigt Led i hans fysiske Udvikling. Her holdt han i sin første Ungdom Klapjagt paa Hønsene og tvang dem til at genoptage den gennem Aartusinder ringeagtede Brug af deres Vinger, fordi han allerede dengang med Geniets stærke Instinkt hadede det tamme og samfundstrygge; her gravede han sig hvid ned og kom brun op igen; her tyede han ogsaa i sin Manddoms ledige Stunder hen og slikkede Solskin, til han var lige ved at blive til Ister.

Jeg beklager de heldigvis faa, der ikke kan forsone Begreberne Idealitet og Mødding, og skal her minde om, at mens vi andre bevæger os i et Plan, rækker Genierne i Højden og i Dybden — vore store Mænds Levned bekræfter min Opfattelse. Derimod vil ingen studse over, at min afdøde Ven var en Gris; vort lille Folk har jo altid holdt sig til Landbruget, naar det skulde yde noget usædvanligt.

Og han var usædvanlig!

Han var det ved Fødsel og i sine tidligste Anlæg. Den Krølle,

han som ganske spæd slog paa Halen, lignede ingen anden Krølle i Landet; hans Galop, hans Grynten, Udtrykket i hans Blik — dette Sjælens vidunderlige Spejl — alt var hans eget og forraadte for den skarpe Iagttager det vordende Geni.

Hans Ungdom bar Præget af hvad man i vore Dage kalder sund Sanselighed. Han gik ikke og iagttog sig selv, førte ikke Dagbog over sine indre Rørelser og lo ad Middelmaadighedens Krav paa Konsekvens. Han var en lykkelig Fyr og skammede sig ikke ved at vise det. Tidens Kritiksyege var ham fremmed, og han gik ikke ud paa med rynket Tryne at finde alting forslidt — de mindste Smaating kunde glæde ham. Han var en sund Gris, og alene det vilde have sikret ham en Særstilling i en Tid, hvor Stivsygen var saa almindelig. Dertil var hans Handlinger egne og af en pludselig Styrke som betog, — al Halvhed var og blev ham fremmed. Han kunde skifte Anskuelse, naturligvis, men stod aldrig og vaklede mellem Roe- og Kartoffelkulen.

Lidt tungt er det at dvæle ved denne Tid, fordi hans Omgivelser slet ikke forstod ham, men i en saa usædvanlig Ungdom blot saa' noget vantrevent — en Skifting. Naar han saaledes allerede som mindre gik og talte med sig selv, hvad der umiskendeligt tyder paa indre Rigdom, sagde man blot om ham, at han var smaatosset. Dengang led han endnu ikke under Miskendelsen, men vel senere. Det vil da glæde ham i hans Himmel, at der nu efter hans tragiske Død vises ham fuld Anerkendelse; og for os andre er det en Lykke, da Retfærdigheden ikke ustraffet lader sig krænke af et helt Folk. Men at vort lille Folk nu saa enstemmigt bøjer sig for hans Genialitet, er et nyt Bevis paa dets høje Aandskultur; saa meget mere, som han jo aldrig frembragte noget, der kunde bære Vidne om hans sjældne Gaver. Forholdene vilde det ikke.

Den tidlige Beslutsomhed i Tanke og Handling frembragte en Harmoni mellem hans Legeme og Sjæl, der gjorde ham til Idealet af en Gris i hans Ungdom. Og skønt han i Tidens Løb blev fyldig, var han aldrig for fed til at nyde Tilværelsen i Sorg og Glæde.

Jeg har hørt en Naturalist paastaa, at hele Hemmeligheden ved min Vens usædvanlige Aands- og Legemsligevægt bestod i, at han tyggede sin Føde 36 Gange og derfor havde en god Fordøjelse. Jeg skulde ikke spilde to Ord paa at gendrive denne kyniske Forklaring, om ikke Naturalismen fandt aabent Øre rundt om i Befolkningen. Men det synes virkelig, som denne vor Tids største Kræftskade, der frækt fornægter Guds Eksistens og selv ikke en-

Lage netop med denne Forbrydelse for Øje. Han ledte Tobak, Pibe og Tændstikker frem fra forskellige Skjulesteder og havde snart Fyr paa Piben; stærkt dampende krøb han over Spiltovet for at lukke en Luge, der stod aaben ud til Marken.

Ovre bag Lunden saa han et rødt Skær, som om Solen var dalet ned i Nabo Madsens Have og laa der og ulmede. Men pludselig skød der en Ildtunge frem over Træerne, forsvandt og kom igen — en Ildløs! Han havde aldrig set nogen Brand paa nært Hold, Soen sov roligt, og om et Kvarter kunde han være tilbage igen.

Piben smed han over til Lygten, sprang lige ud af Lugen og gav sig til at rende. Det var længer borte, end han havde troet, og han løb over en Time inden han naaede Stedet. Men hvad han saa', overgik ogsaa hans vildeste Fantasier. Flammerne var som en hel Skare Ildkæmper, der laa i Dyngge og brødes; nogle ragede op helt mod Himlen, andre krummede sig eller faldt sammen for pludselig at springe op i hele deres Længde og slynge en Regn af Gnister og brændende Flager ud i det mørke Verdensrum. Og langt ned over Marken stod en Række Mænd og rakte Spande Vand til hinanden for at slukke Kæmpernes Tørst.

Men pludselig saa' han en svag Lysning bag sig, dér hvor hans Faders Gaard maatte ligge, og det faldt ham ind, at han havde lagt Piben brændende fra sig. Han stak i at tudbrøle, tog Træskoene i Haanden og løb hjemad over Pløjemarken, langs støvede Veje og gennem vaadt Græs; han tørrede Næsen i Trøjærmet og blev vaad i Bukserne af Skræk — alting opløste sig for ham. Og da han saa kom om Lunden, var det Solen, der var ved at staa op bag hans Faders Gaard. Han blev saa ustyrlig glad, at han kastede sig lige i Armene paa sin Fader, der stod uden for Porten og ventede ham med en svaj Kæp.

Er det ogsaa en lille Overdrivelse, at vore Landboere kan høre Flæsket gro, saa har de til Gengæld opladte Øren for alt det højere; og om Natten vaagnede Bonden ved, at Kirkeklokken klemte i Nabosognet. Han gik straks ud i Svinestien for at se, hvordan Sagerne stod, og fandt den halvrøgne Pibe og en lille Gris, der laa og skreg ynkeligt nede i et Rottehul. Den var alt hvad der var levnet af tolv Søkende.

Drengens Historie var lige ved at ende dér hvor Grisens begyndte. Han havde røget Tobak, han havde forladt sin Post og ladet Soen bide elleve Grise ihjel, og endelig ødelagt et Par nye

Strømper. Alt dette havde han selv glemt i sin Henrykkelse over ikke at have stukket Ild paa Gaarden. Men han gjorde kun galt værre ved at paaberaabe sig denne Kendsgerning, mens han sprang rundt under Faderens Kæp. Og havde Mormor ikke lagt sig imellem, var dette Levnedsløb maaske aldrig blevet skrevet, og meget vilde i det hele have set anderledes ud. For Bonden var ude af sig selv af Vrede.

Mens min Vens jordiske Løbebane saaledes indleddedes af store og skæbnsvangre Begivenheder, der harmonerede godt med dens senere saa bevægede Liv, laa den selv og skreg i en lille Kurv inde i Mormors Stue. Hun havde paataget sig at flaske den op, og mens hun gik og puslede med den, rokkede hun paa sit gamle Hoved og mumlede, at havde Fanden taget Flæsket, kunde han gerne taget Børsterne med. Men hun mente ikke noget særligt med det; hun var blot gammel og det var nu saadan et Ordsprog. Og hun gjorde alt hvad der stod i hendes Magt, for at Grisen skulde befinde sig vel; tog den saa galt op i Sengen til sig om Natten, fordi hun mente den savnede Kropsvarme.

Det lykkeligste Afsnit i Grisens Liv var ubetinget dens spæde Barndom, og da var den ogsaa saa lykkelig, som det overhovedet er beskaaret noget jordisk Væsen at blive det. Fri for alle Sorger og Bekymringer galoperede den rundt i Mormors Stue, kløede sig paa hendes Træskosnude og væltede hendes Garnkurv saa Nøglerne trillede. Naar hun saa for Spøg kom efter den med sin Krykkekæp, udstødte den et henrykt Grynt og smuttede ud af Døren. Sin rette Moder lod den ikke til at savne, og da den senere gensaa' hende, kendte den hende ikke og hun ikke den.

Dette vilde være et nedslaaende Resultat for alle os, som holder paa, at Moderkærligheden er den til Grund liggende for alle Følelser og Moderfavnen det eneste virkelige Værn for Barndomslivets Uskyld og Glæde. Men saaledes er det sikkert i Reglen ogsaa. Vi maa blot stadig huske, at vi her har med en Undtagelse at gøre.

Imidlertid voksede min Ven til og frigjorde sig mere og mere fra Mormors Skørter. Han færdedes meget ude og tilbragte Natten sammen med de andre i Svinestien, — hans sociale Instinkt var vaagnet. Kun nu og da forvildede han sig af gammel Vane ind i Mormors Stue. Men Omgangen med de andre havde bibragt ham nogle uheldige Vaner, og han blev hurtig jaget ud igen, — han var jo dengang i den lærvilligste af alle Aldre.

Nu han færdedes mellem sine egne, maatte det alligevel ret gaa op for den klartskuende, hvor langt han overgik dem. Der var intet i hans Færd, der fik En til at rødme, han undgik Kammeraternes Gemenheder og foregreb ikke selv Livets Mysterier i sin Leg. Han besad Blufærdighed, en Følelse der ellers er saa uforenelig med Lømmelalderen, — og han ejede Stemninger.

Allerede ved dette Tidspunkt af hans Liv sporer vi de første svage Tegn til det, der skulde blive hans Skæbne for alle Tider, forbitre hans jordiske Liv og skænke ham Mindets Udødelighed i Stedet, — som Tilfældet gerne er med Genier.

Han havde i Vuggegave faaet et vidunderligt Øre for Musik.

Det var der imidlertid ingen, der vidste dengang — end ikke han selv — før Vækkelsen kom, og det skete først et Stykke paa den anden Side Overgangsalderen. Han begyndte ikke med alle-rede som lille at skære sig en Rørfløjte og traktere den saa vidunderligt, at han vandt sig mægtige Beskyttere inden for Kunsten — Grise udvikler sig nu engang ikke paa den Maade. Det kom tværtimod meget pludseligt, og det tilkendegiver altid den højeste Grad af kunstnerisk Begavelse.

Det var en Høstaften med Taage over Engene og Lyde, der kom langvejs fra. Solen var gaaet ned og Maanen staaet op, og paa Huggeblokken uden for den vestre Længe sad Karlen med Malkepigen paa det ene Knæ og Harmonikaen støttet paa det andet. Han sled sig møjsommeligt gennem Melodien til „Hjalmar og Hulda“ og sang de to og tyve Vers til med skælvende Stemme, mens Pigen lyttede med et sorgfuldt Udtryk. Luften var lun og rolig, og hele Naturen syntes at lytte til Sangen med tilbageholdt Aande. Jeg har lagt Mærke til, at Naturen herhjemme altid tager den mest levende Del i sine Børns Glæder og Sorger, og kunde belægge min Iagttagelse med mange Citater af hjemlige Digttere, der har gjort lignende Erfaringer. Dette hyggelige Forhold tror jeg kommer af vort Fædrelands Lidenhed. Alt er saa nær ind paa Livet af hinanden og tvinges derved til at blive som én stor Familie med fælles Mod- og Medgang.

Under Udførelsen af første Vers stod Grisen inde ved Brønden og klæde sig i Nakken med det ene Bagben. Han plejede at gentage denne Øvelse hver Aften, inden han gik til Ro, for at holde sin Smidighed ved lige, — han hadede Fedme. De første Toner fik ham til at studse, og de næste satte ham i en rask Galop ud

af Porten. Derude stak han Hovedet ind i en Klynge Nælder og stod og lyttede med lukkede Øjne.

Stakkels Fyr! hakket Grønt med Klid paa havde hidtil udgjort hans jordiske Lyksalighed, og naar han oven i Købet fik Kærnemælk til, havde han troet sig i Himlenes Himmel, Grisehimmelen. Nu falmene det alt sammen for ham, og for hans indre Bevidsthed skød en højere, finere Verden frem. Lykkelige Svin!

Afskeden var overstaaet; for sidste Gang havde Hjalmar omfavnet sin Hulda, der svor ham evig Troskab, og var „draget mod Fjendernes Hær“. Sangen bevægede sig langsomt videre, tung som en overlæst Skæbne med utilstrækkeligt Forspænd: — Hulda faar Breve, som hun væder med sine Taarer — Hulda faar ingen Breve, men græder alligevel — Hulda faar Brev, at Hjalmar er død; og hun er utrøstelig. Hun vil ikke tro, at han er død, og hun tror det alligevel; langsomt giver hun efter for sine falske Slægtninges indtrængende Forestillinger og gaar ind paa at gifte sig med en anden. — Bryllupsdagen kommer, og om Aftenen ved Festen dukker Hjalmar op; Huldas Slægtninge har løjet ham død. En frygtelig Katastrofe indtræder: Hjalmar knytter rasende sine Hænder mod den onde Skæbne, drager derpaa sit Sværd og dræber først Brudgommen, dernæst sig selv. Hulda, da hun ser det, griber det blodige Væрге og støder det i sin Barm; hun styrter død hen over de tvendes Lig. — Hjalmar og Hulda hviler nu sammen i sorten Muld.

Malkepigen hulkede højt under de sidste Strofer, og da Sangen var forbi, lænede hun sit Hoved mod Karlens Skulder og sagde snøftende: „Tænk engang Per, om det skulde gaa os to saadan.“

Grisen var ogsaa bevæget om end paa en noget anden Maade. En ny Verden var dukket frem for dens Bevidsthed, dens musikalske Sans var vakt. Senere blev Harmonikaen hæs og blæste nogle Toner ud i Stedet for at spille dem, og der gik Hul paa Bassen. Men Grisen voksede paa det første uforglemmelige Indtryk. Den forsynede Harmonikaens mangelfulde Melodier med Halvtoner og det hele, og komponerede selv lange Stykker i Tankerne — den var Musiker.

Overfladiske Naturer — og dem er der desværre mange af — vil indvende, at saa simpelt et Instrument som en Harmonika, spillet til „Hjalmar og Hulda“ umulig kunde kalde den højere Musik til Live i min Ven Grisen. Jeg vil da gøre opmærksom paa, at Aarsag og Virkning ikke staar i ligefremt Forhold til hinanden i

Griseverdenen. Man vil straks indrømme mig dette, naar jeg minder om Manden, der gav sin So tre Sider Flæsk og kun fik to igen. „En Favn gør meget paa en Gris“ siger Ordsproget, og dette var jo tilmed en usædvanlig Gris. Helt fyldestgørende er disse Grunde vel ikke, men kræver det gaadefulde ikke ogsaa sin Ret inden for Tilværelsen? Her i Danevang var det desuden altid god Sæd at tage Troen til Hjælp, naar Forstanden ikke længer strakte til.

Min Ven var altsaa i højeste Grad musikalsk.

Men Forsynet havde med den ophøjede Sans for Retfærdighed, som præger alle dets Handlinger og fik det til at give Balder det smukke Aasyn og Niord de tilsvarende Fødder, — skænket ham en Stemme, der umuliggjorde al kunstnerisk Karriere, skønt den ikke hindrede ham i selv at nyde sit sjældne Anlæg.

Og dette skulde blive et virkelig tragisk Element i hans Liv.

Hvad enten han i Smug gik og rodede Gulerødderne op i Maddammens Køkkenhave, eller han gjorde sig til Gode ved Lænehundens Trug eller laa paa Møddingen og soled sig — altid nynnede det inden i ham. Og naar det havde taget Form, brød det paa med ubetvingelig Magt, og han maatte synge, enten han vilde eller ej. Thi som alle Genier var han kun et viljeløst Udtryk — et Instrument — for sin store Evne. Saa hvirvlede der fra hans Strube et Hav af Toner saa vilde og bizarre, at man kunde tro at høre selve Elementerne i deres Rasen. Han sang altid ud fra de enkle og mægtige Følelser — om Haabet og dets Nederlag, om Ulykkens Stormgang over Jorden og de evige Skæbner. Selv var han ganske vist paa det Tidspunkt lutter Harmoni og tilbøjelig til at se Livet i et Rosenskær; men han var ikke saa smaalig at mene, at alle sad vel, blot han selv sad paa Flæsket. Han var uegenlyttig nok til at indse, at han selv dannede en Undtagelse og at det store Flertal fristede en trist Tilværelse. Derfor blev Grundakkorden i hans Frembringelser Weltschmerz.

Og da, naar han i sin Grebethed sang mægtigst og bedst, skar han altid sammen med Omverdenen. Hønsene kaglede forskrækket over hans skingrende Hvin, Gæssene skreg højt og spilede Vingerne ud af Angest, Menneskene stoppede Fingrene i Ørerne. Ikke sjældent kom Bonden med en Pisk og spurgte ham prosaisk, om han vilde holde sin beskidte Tryne i.

Som alle stærkt musikalske Væsner havde Grisen store Øjne og veludviklede Øren, og de kunde hænge saa bedrøveligt ved saadanne Lejligheder — som gav selve Musikkens Genius sin Modfal-

denhed Luft ad denne naturlige Vej. Den var jo saa overbevist om sit Kald selv og forstod ikke den Modtagelse, der blev den til Del. Miskendelsen ned slog den stærkt nogle Dage og virkede slappende paa dens Jeg helt ud til Halekrøllen; men det var kun forbigaaende. Snart vaagnede dens Selvfølelse og fik den til at oprøres. Det var jo blot og bar Dumhed, Mangel paa Sans for det virkelig ægte, der fik de andre til at sparke den og pibe den ud. Maaske var der ogsaa et Stænk af Misundelse med i Spillet; men kunde man ønske sig bedre Anbefaling for sine Evner end de andres Misundelse?

Ingen kender En saa godt som En selv — ogsaa naar man er en Gris. Og vor Landsmand forstod at skelne det væsentlige fra det uvæsentlige i alt, hvad der angik ham selv. Som alle fremragende Aander var han paa én Gang forfængelig efter Ros og nærrede den største Foragt for andres Dom, naar den var ham ugunstig. Var ikke Pøblens Preat, naar alt kom til alt, større Tribut til Kunsten end selve de vises Haandklap?

Desuden sang han jo ikke for sin egen Skyld og kunde derfor bære over med meget. Han var ingen Tilhænger af *l'art pour l'art* men mente, at som Kunsten havde sine Rødder i Livet, burde den ogsaa have sit Formaal dér. Dette gav ham Styrke, og naar han endelig havde sat sig i Hovedet, at han vilde synge, var Hysen og Spark af Træsko lige uvirksomme til at bringe ham til Tavshed, — han havde Reformatorens Forstokkethed. Hans Stemme var ham som sagt imod. Men det skal staa som et uomtvisteligt Bevis paa hans store Begavelse, at han ikke selv hørte sin Stemmes Skurren. Han sang fra Bunden af sit Væsen, og dér var alt Fuldkommenhed.

Hvor var han ikke stor! Han var hævet over enhver egenlyttig Tanke, og midt i den Storm af Miskendelse og Uvilje, der rejste sig imod ham, tænkte han ikke paa at hytte sig selv men kun paa at forædle Racen, hæve den fra Vane-Svineriet op til sig.

Og hvor blev han ikke nedslaaet, da han opdagede hvilket ørkesløst Foretagende det var. Han havde hævdet, at en Gris ikke lever af Mask alene, og at der er noget højere og vigtigere i Livet end at pleje sit Flæsk. Og saa var Resultatet blot, at de andre jagede ham bort fra Truget, naar han kom og var sulten, idet de citerede hans egne Ord. Han var saa lamslaaet over dette Resultat, at han kunde staa og klø sig til Blods paa Plankeværket uden at mærke det.

Hans før noget teoretiske Weltschmerz gik nu i Blodet paa ham, og han blev Pessimist. Og fra at være livlig og skabende gled han efterhaanden over i en uvirksom Grublen. Hans Fordøjelse blev træg, og han kunde staa hele Dage med Hovedet ind i en Krog og lukkede Øjne. Han grublede, — vi ser det deraf, at Børsterne i denne Tid faldt af hans Baghoved. Sorgen feder, siger et gammelt Ord; og Græmmelse og Spekulation tog saadan paa ham, at han begyndte at lægge sig ud. Han kunde ikke længer klø sig i Nakken med Bagbenet og lige til Nød gaa gennem Hullet i Plankeværket.

Da kom der et Moment, som for en Stund vakte Grisen til Harme og nyt Liv, — den erfarede, at nogle af dens Medskabninger ikke længer kunde falde i Søvn, naar den ikke sang. Dette fyldte den med ædel Afsky. „Vanen er Kulturens Vrængbillede“, sagde den bittert og hørte fra den Dag op at synge.

Men det er skæbnsvangert at lukke et vædskende Saar, at stoppe en sprudlende Kilde.

En af de følgende Nætter havde Grisen en Drøm. Grise-drømme er i Reglen ikke til at gengive, men ogsaa her danner min Ven en Undtagelse, — han drømte aldrig griset. Han drømte, at han stod i den store Tremmevogn sammen med de andre Svin og kørte bort fra Gaarden. De blev ved at køre, mindst hundrede Gange saa langt som rundt om Møddingen, ja meget længer. Endelig kom de til en stor Samling Bygninger, ti Bøndergaarde kunde der vel være, og over Porten til det hele stod „Andelssvineslagteri“. Der blev han og Kammeraterne og hundrede andre Svin hængt op paa Rad i det ene Bagben, og en Mand løb ned langs Rækken og stak en stor Kniv i Halsen paa dem, mens det store Maskineri arbejdede rundt om. Grisen saa' sit eget og de andres Blod løbe ned i Rendestenen og var lige ved at besvime, men i det samme rakte Maskinerne Arme ud efter dem alle, hakkede dem itu og blandede dem mellem hinanden, saa den blev helt borte for sig selv. Den ventede og ventede paa at se sig dukke frem ved den anden Ende af Maskineriet i en ny forklaret Skikkelse, men det kom ikke. Og da den allersidste lille Rest af den blev borte i den store Masse, vaagnede den med et Sæt og var helt badet i Sved. „Nirvana“ tænkte den gysende, — „Tilintetgørelsen.“ Og Børsterne rejste sig paa Ryggen af den.

Grisen kendte godt Andelssvineslagteriet af Omtale. Den havde ofte hørt Kammeraterne tale om det; de laa og rev Vittigheder af

sig om det, naar de havde spist. Men de troede alle sammen, at naar man var gledet gennem Maskinerne og blevet grundig hakket, stod man op igen i en ny Griseskikkelse — i et Land hvor alt var til for Grisenes Skyld og hvor man kunde æde og drikke altid og aldrig skulde slagtes. Derfor var de saa modige.

Selv havde han kun troet paa det hinsides med Tillempninger, havde sat Musik i Stedet for Æde og Drikke og lignende og var af de andre højtidelig blevet erklæret for en Kætter og Fritænker. De forfulgte ham for det og havde endogsaa ved en enkelt Løjlighed talt om at slaa ham ihjel og dele hans Flæsk imellem sig.

Havde Sangen nu ikke været dræbt i ham, kunde han have sunget sig en lys Vej frem gennem dette Mørke; men nu havde han kun den triste Udvej at føre Drømmen videre i sin Grublen. Og han troede tilmed paa Drømme.

To Gange før i sit Liv havde han nemlig drømt, og det var begge Gange gaaet i Opfyldelse. Engang Kammeraterne forfulgte ham særlig haardt og han var meget sulten, drømte han, at der laa en død Rotte ude ved den østre Gavl; og da han løb derud, laa den der ganske rigtig. En anden Gang drømte han, at han fik Prygl, og det indtraf nøjagtig Dagen efter. Alt dette paavirkede ham skadeligt nu, da han stod over for det alvorligste af alle Spørgsmaal — Spørgsmaalet om et evigt Liv. Og de Forbehold, han tidligere havde taget, — saa ædle de end var i deres Udspring — skulde ikke hjælpe til at føre ham den rigtige Vej.

Som alle store Aander var han aristokratisk anlagt, og han kunde ikke forsones sig med den Tanke, at han skulde dele Skæbne med disse dorske, forædte Kroppe, der ikke tænkte paa andet end Truget og kun havde ét Ønske, at tage det med sig over i den anden Verden. Han nærrede den største Foragt for disse Ædere og var i den senere Tid kommet til det Resultat, at der alt i alt kun fandtes to—tre — ja maaske kun én — virkelige Grise. De andre var Flæsk slet og ret, og egnede sig ikke til andet end at blive spist. Det var egentlig ganske i sin Orden, at de kun tænkte paa Truget, — derved opfyldte de deres Bestemmelse og blev fede. Men virkelige Grise var de ikke.

Og derfor led han ved Tanken om at skulle følge dem til Andelssvineslagteriet — Tilintetgørelsen — og som de glide over i Nirvana, den store Tomhed, hverken værre eller bedre. Han oprørtes og greb efter andre Udveje, men heller ikke nu greb han det rette. Med en gigantisk Trods, der minder om Prometheus, greb

han den himmelske Udødelighed og forlagde den til Jorden — men kun for de udvalgte: Opløsningen var kun til for Masserne, der intet selvstændigt havde været; men for ham gjaldt den ikke, thi han var en Undtagelse — en *Overgris*. Saaledes aandede han ud i dette befriende Ord, at han blev ved at grynte det for sig selv og slog to Krøller paa Halen for ikke at ligne de almindelige Grise.

Og han udformede sin Idé til en hel Verdensanskuelse: Jordkloden skulde engang tørne imod og forgaa; Maanen falde ned i Svinetruget og slukkes; alt Flæsket blive fortæret og glemt. Men Geniet, den virkelige Gris, skulde bestaa til evige Tider. Han gjorde aldrig Rede for hvordan; men jeg formoder, han har tænkt sig det svirre om i Rummet som en Art lokale Ætersvingninger.

Fejghed var det ikke, der fik ham til at skabe sig denne underlige og efter min Mening højst utilfredsstillende Form for et evigt Liv. Men det maa ikke undre, at en Aand af hans Omfang følte Trang til at forlænge sig ud over det timelige, selv om Logikken skulde ligge under derved. Han kunde blot lige saa godt have holdt sig til sin Børnelærdom og erkendt Fornuftens Brist over for Evighedsspørgsmaalene.

Under Kampene for at naa til dette Resultat var Overgrisen blevet radmager. Og som om dens ny Undtagelseslære straks skulde bekræfte sin Ufejlbarlighed, — da Terminsdagen kom og de andre Grise blev smidt op i Tømmevognen og kørt til Andelslagteriet, kom den ikke med.

„Det er en løjerlig Skabhals af en Gris“, sagde Bonden til sin Kone og jog Fingrene ind mellem dens Ribben, „der er jo ikke Sul skabt paa den! Vi faar lade den gaa til Jul og saa æde den selv“. Og han rullede bort med de andre, ud mod Tilintetgørelsen.

Grisen havde her Lejlighed til at iagttage, hvor overfladisk Kammeraternes Dødsforagt havde været, naar de forædte og i bedste Velgaaende laa paa Siden og var vittige over Andelslagteriet. Nu det var Alvor, skreg de alle op, som havde de allerede Kniven i Halsen; og dog troede de fuldt og fast paa, at de gik ind til en langt bedre Svinesti. Han hørte endnu deres hjerteskrærende Skrig i sit Øre, da han en halv Time efter stod uden for Køkkendøren og gnaskede i nogle raadne Graastener, som Madammen havde smidt ud. Som Verden dog vedblev at være hedensk trods al Religion! Man kaldte Jorden en Jammerdal og klamrede sig alligevel fortvivlet til den.

De andres Død bragte vor Ven mange Fordele. Mens de

levede, havde han ikke faaet Part i Køkkenaffaldet eller Kærnemælken; de havde nægtet ham enhver Adgang til Truget, og han havde bjerget Livet som han bedst kunde. Nu havde han sit faste Udkomme og alt Affaldet og Kærnemælken i Tilgift. Og med den lette Adgang til Truget forandrede hele hans Livsanskuelse sig umærkeligt men sikkert. Han blev Kyniker og gav sig til at raillere først over sine Medskabninger, dernæst over sig selv. Hele Grisetilværelsen forekom ham en stor Farce, der opførtes som Drama og derved blev endnu mere komisk i sin Virkning. Hvor kosteligt maatte det ikke tage sig ud for en udenforstaaende hele dette Samfund af Skinker og Isterblærer og stumpede Tryner, der snurrede rundt om sig selv og troede, at hele denne Verden og den anden med bare var til for dets Skyld! Og det allermest komiske maatte det ikke være at se saadan et Individ sjokke om med ideale Krav i Maven og med Ideer til at løfte Samfundet! Som om Griseverdenen stod til at løfte — eller rettere trængte til at løftes. Egenlig var det noget Sludder med al den Samfundsløften — den Plads, enhver Ting indtog, var den naturlige for den. Derfor maatte man altid bruge Vold for at give Tingene en ny Stilling, og de vilde altid synke tilbage, naar de igen blev overladt til dem selv. De saakaldte Tilbageskridt var da blot altings Stræben tilbage til sin naturlige Stilling.

Var ikke Svinetønden det bedste Bevis! Noget sank til Bunds i den og noget flød ovenpaa, og naar Pigen skulde fodre Svinene, maatte hun altid røre rundt i Tønden først. Glemte hun det, saa fik nogle alt det tykke og andre det bare Vand. Saa lidt var Naturen selv stemt for en ligelig Fordeling af Livets Goder, — og godt var det. Thi heller tykt i Dag og tyndt i Morgen end denne evig ens Vælling altid og til alle.

Kaldelse — hvor var det da ikke et idiotisk Begreb! Som om det var særlig Udmærkelse værd, at en eller anden gav sig til at røre om i Oplysningens store Svinetønde og fordele Aandens Vælling ligeligt! Han væmmedes ved sin tidligere Livsførelse og fandt, at selve Geniet kun var et ørkesløst Vedhæng, der hindrede En i at nyde Livet til Gavns. — Og dummost af alt forekom ham Kravet om, at man skulde tage sig noget nyttigt til. Som om det kunde have Spor af Indflydelse paa Verdensløbet, om han pløjede nogle faa Brosten op eller endevendte Aspargesbedene!

Forholdene var saadan nu, at Grisen kunde have genoptaget sin Kunst, men den gjorde det ikke. Derimod lagde den ogsaa

den indvendige Nynnen paa Hylden, nu den var kommet til Magten — den troede jo ikke paa sit Geni længer. Det eneste, der forblev urokket i den, var dens Overgrisetæori; og det kunde synes underligt, dersom man ikke huskede, at det var blevet til Religion for den.

Og dér stod den da midt i Opløsningen.

Selv troede den, at den var kommet ind i en ny Fase af sin Udvikling; men os er det klart, at den var paa Vej til at sætte ikke alene Geniet, men selve sit Jeg, sin Personlighed over Styr og blive til et almindeligt Fedesvin. Bestod dens Liv ikke i at æde, drikke og sove — og følte den sig ikke vel ved det? Den tænkte allerede saa smaat paa, om det alligevel ikke skulde være saadan, at der var et Paradis for Grise med Masser af Mad saa man kunde æde altid, — og hvor man aldrig skulde slagtes.

Jo Grisen gik sin aandelige Opløsning i Møde med stærke Skridt. Det er menneskeligt at spørge om den dybere Grund til dette nedslaaende Resultat, og jeg er bange for, at den maa søges i Tiden — at det er et alment Onde, vi her staar overfor. Det synes, som om vor Tid med dens Tvivl og Kritiksyrge og stadig haardere Kamp for Tilværelsen udvikler Evnen til at lide — at leve i Skyggen saa at sige; og dette vil da naturnødvendig gaa ud over Evnen til at taale Sol og Lys, saa man — som Muldvarpen — dør, om man udsættes for det stærke varme Dagskær.

Grisen havde vist Styrke nok, hvor det gjaldt at bære og besjære Modgang; men for Medgangen maatte den neje sig. Der er noget overordentlig nedslaaende i, naar en Kusk har ført sit svingende Læs over Grøfter og vanskelige Overkørsler, saa at se ham vælte midt paa Livets brede Kongevej. Og saaledes gik det her.

Dog, min Ven var en udvalgt, uagtet han selv benægtede det; og han var ikke væltet endnu, skønt han hældede stærkt. Allerede dengang stod det mig klart, at kun en stor Lidenskab vilde kunne redde ham; og den kom i rette Øjeblik, takket være det Forsyn, han saa redebon havde fornægtet.

Folk, som gør Fordring paa at forstaa sig særlig paa de Dele, mener, at Forelskelsen naturligt bør være det første store Moment i et Genis Opvaagnen, og paa den skal de andre Egenskaber rejse sig. Jeg véd det ikke. Selv har jeg altid taget den Slags Ting i den Orden de indfandt sig, — det har jeg lært af min Ven. Meget andet i mit Liv skylder jeg for Resten ham, og naar det hidtil er gaaet mig saa godt og jeg med beskedne Midler er naaet

saa forholdsvis vidt, kan jeg kun vide ham og hans Eksempel Takken. Selve hans Fejltrin kom mig til gode, idet de lærte mig at søge til Land i Tide; og dersom den historiske Førsker engang ved et af disse Træf, som selv den simpleste Blomst i Naturen nyder godt af, skulde standse ved min ringe Person, vil han studse over i hvilken Grad Grisen har været *primum mobile* — den egentlige Bevægkraft i mit Liv.

Men det var altsaa midt i den kolde, sludfulde November. Og det var midt paa Dagen.

Grisen havde boret sig ind i Foden af en Halmstak uden for Gaarden og laa og sov, blot for at faa Tiden til at gaa; Dagene faldt den alligevel lange, nu den havde slaaet sig paa Lediggang.

Inde i Stuen sad Bonden og hans Kone og drøftede dens Fremtid. Han vilde have den slagtet straks; nu var den da saa nogenlunde ved Sulet, men man kunde aldrig vide, hvor længe det varede. Konen derimod holdt paa, at den skulde gaa lidt endnu. Og hendes Mening blev lykkeligvis den afgørende.

Hen paa Eftermiddagen kom Drengen med en Kæp og drev Grisen til Skovs. Saa lang en Spadseretur havde den aldrig faaet før, det vilde næsten ingen Ende tage. Den pustede og vraltede, dens fede Bug slog mod det indvendige af Benene og hindrede dens Gang, den havde en fortærende Trang til at lægge sig ned. Men straks var Drengen der med sin Kæp. Saa opbød den da al sin Energi og gik videre — med lukkede Øjne, fordi det gør Modgangen lettere. Endelig naaede de Skoven, Drengen jog den ind mellem Træerne med et Par Slag af Kæppen og gik hjem.

Da Grisen var alene, stod den længe med sænket Hoved og hængende Øren, aldeles urokkelig. Den var stiv som en Støtte og stirrede frem for sig med taaget, aandsfraværende Blik. Men pludselig udstødte den et kort Vøf! slog med Hovedet og satte i tung Galop ind ad Skovtykningen til.

I Skovens anden Udkant laa en lille Hytte, og i den boede et langt, magert Kvindemenneske, som var Enke efter en Skovløber. Hun var inde i Skoven for at sanke Brænde den Eftermiddag og stod bøjet over et Knippe, da Grisen kom galoperende og øffende forbi. Den satte uden om hende i en Rundkreds med løftet Hale, og hun udstødte et Hvin, da den fór frem; for hun var stokdøv og havde ikke hørt den komme. Grisen udstødte ogsaa et Hvin, men det var af Henrykkelse, og han stillede sig op et Par Skridt fra hende og saa' koket paa hende med det ene Øje. Hun vovede

sig efterhaanden til at klø ham i Nakken, og han tog sig den Frihed at følge hende hjem.

Siden saa' de hinanden ofte. Til at begynde med var deres Møder mere tilfældige, men senere blev de planlagte — i alt Fald for hans Vedkommende. Han var overhovedet — som det sig hør og bør — den, der gjorde ethvert nyt indledende Skridt. Han kom en enkelt Gang og besøgte hende, han kom igen, han fulgte hende i Skoven efter Brænde. Han flyttede endelig helt ind hos hende og tog hendes lille tomme Svinehus i Besiddelse.

Men deres Forhold vedblev at være fuldstændig platonisk. Der har endogsaa fra en vis Side været rejst Tvivl om, hvor vidt hun virkelig elskede ham eller det blot var Kvindens sædvanlige Medfølelse med de forladte og maaske lidt Trang til Selskab, der fik hende til at tage sig af ham. Hendes Opførsel mod ham var altid en saadan, der godt kunde forklares ud fra Venskab alene.

Derimod er hans Kærlighed til hende hævet over enhver Tvivl. Han var vanvittigt forelsket i hende og kendte ingen større Lykke end at staa og betragte hendes smækre Skikkelse, naar hun gik stærkt foroverbøjet og sankede Brænde.

Han var visselig ikke følesløs for legemlig Ynde, men tværtimod som alle Genier meget sanselig — en hullet Strømpenhæl, et Glimt af hendes røde Klokke gennem Slidsen bagi kunde faa ham til at skælve over hele Legemet. Men i sin Opfattelse af Kærligheden tilhørte han det ældre Slægtled, han forstod den Kunst at beherske sig og havde aldrig krævet Forskud paa Lykken under nogen Form. Skønt omgivet af Skoven til alle Sider skænkede han aldrig Lønbrylluppet — Tidens mest brændende Agrarspørgsmaal — en Tanke.

Han vovede ikke engang at tilstaa hende sin Kærlighed. Virkelig Kærlighed vil altid skabe noget overjordisk af den elskede Genstand, og underligt at sige: — han, Geniet, som han dog var trods alt, saa' i den fattige Skovløberenke en Engel fra Skyerne, som han var uværdig til at kaste Øjnene paa. Derfor var hans Kærlighed dog ikke haabløs — hun kunde vindes! Han vilde kæmpe og hæve sig op til hende, gøre sig værdig til hende ved et eller andet stort. (Det var denne Kærligheds — Guldalderkærlighedens — Velsignelse, at den kaldte Daaden til Live i de unge, fik dem til at ville noget. Hvad er vel naturligere end at den daadkraftige Ungdom i et lille Land søger ud i Verden? — det er Udvidelsens Lov!) Grisen vilde drage bort — til Tyrken eller kanske Grønlandsisen — og vinde sig

Laurbær. Maaske tog det Aar, men sejre skulde han. Og saa vilde han komme hjem og erklære hende sin Kærlighed.

Han følte sig fornyet fra Tryne til Hale og drømte Drømme saa store, at de fik ham til at svimle. Hver Aften inden han sov ind sagde han til sig selv: I Morgen drager jeg ud i Verden! men naar Dagen kom, kunde han ikke rive sig løs fra sin elskede og opsatte Rejsen til næste Dag. Og saadan gik Tiden, uden at det blev til noget; hans Viljesliv havde lidt uoprettelig Skade.

En Dag to Uger før Jul kom Bonden ud i Skoven for at lede efter Grisen. Han gik rundt og kaldte paa den, og da den hørte hans Stemme, grebes den af forfærdelig Rædsel, flygtede saa hurtigt dens korte Ben kunde bære den hen til Venindens Hytte og gemte sig i Svinehuset.

Men da Bonden ikke fandt den, kom han hen til Skovløberhytten for at spørge. Grisen hørte ham banke paa Døren og tale med Konen. Hvis hun nu forraadte den! Saa var det hele forbi, og den kunde lige saa godt straks sige farvel til det skønne, herlige Liv. Flygt! hviskede det inden i den, men den var straks saa lammet af Skræk, at den ikke kunde røre et Lem. Og da den efter en Stunds Forløb genvandt Brugen af sine Lemmer, meldte Tvivlen sig igen og hindrede den i at udføre sit Forsæt. Hvorfor vel ulejlige sig med unyttig Flugt? Intetsteds var den dog saa sikker, som her hos sin Veninde.

Den lyttede.

„Om jeg har set en Gris?“ skreg den døve Kone. „Ja, det kan ellers nok være! jeg har snart ikke set andet end den i en hel Maaned. Den følger mig saamænd overalt hvor jeg gaar, og hver Aften kommer den og logerer sig ind hos mig. Den er saa trofast som kunde det været en Hund, og jeg er næsten kommet til at holde en Klat af den. Man bor jo lidt ensomt herude i Skoven — ak ja!“

Grisens Hjerter bankede heftigt ved hendes sidste Ord, de lød i dens Øre som en Kærlighedserklæring.

„Jo, Mage til Dyr har En aldrig kendt,“ fortsatte Konen. „Den staar saamænd og betragter mig timevis, og grynter lidt imellem, som om den fortalte mig noget. Nu skal vi dog se, om den ikke skulde være i Svinehuset.“

Da havde Grisen et klart Øjeblik, hvor alle dens Evner var oppe i den. Den forbandede sin Slaphed og Drømmesyg og Tvivl, der havde hindret den i at flygte, mens det endnu var Tid, og i

et Spring var den oppe og henne ved Hullet. Men da hørte den noget, som gav dens Kærlighed Dødsstødet og samtidig spærrede Vejen til Flugt for den. „Det er vel bedst, vi for en Sikkerheds Skyld lukker Laagen, at han ikke skal narre os og bene til Skovs,“ hørte den Konen sige.

Og nu lød Stemmerne lige udenfor, Klinken til Udhusdøren raslede.

Grisens arme Hjerter frøs til Is, den svimlede og maatte lukke Øjnene. Siden viste det sig, at dens Børster var blevet graa i det forfærdelige Øjeblik.

Da den igen aabnede Øjnene, stod Bonden i den aabne Dør og svang en Pisk, — den maatte op og ud. Fortvivlet søgte den hen til sin Veninde og stak sin Tryne ind i hendes Skørter; hun bøjede sig ned over den og klæde den i Nakken, ligesom første Gang de mødtes. „Aa Herregud! det er jo næsten som om den søgte Beskyttelse hos En“, sagde hun rørt og rev den af alle Kræfter mod Børsterne. Det var et Øjeblik fuldt af fortvivlet Sødme.

Men saa jog Bonden dem brutalt fra hinanden og bandt et Reb om Grisens ene Bagben; og hjemad gik det i Luntetrav og med hængende Tryne.

Siden gik min ulykkelige Ven derhjemme i Gaarden og sørgede og ventede paa Døden. Uden for Porten maatte han ikke komme, for saa var man bange, han atter skulde løbe til Skovs. Længslen fortærede ham, og Haabløsheden slog ham ihjel Tomme for Tomme. Han spiste ikke, han skreg ikke, kun nu og da listede et stille Suk sig over hans Tryne.

Han gik om i en Døs og længtes efter Døden for at faa en Ende paa det; og saa stor var hans Fortvivlelse, at der var Øjeblikke, hvor han stærkt tænkte paa selv at hidkalde en Afslutning. Først tænkte han paa at stille sig lige under Brøndvippen, naar Pigen trak Vand op, og lade sig ramme i Baghovedet af den tunge Klods paa Enden af Vippen. Men hans æstetiske Sans oprørtes mod denne Dødsmaade, og han besluttede at liste sig ud ved Natte-tid, saa han kunde faa vaade Fødder og dø af Tæring. Han havde blot ikke Styrke nok til at iværksætte Beslutningen, og saaledes frelste selve hans Sløvhed ham fra at begaa den største Forbrydelse — at forgribe sig paa sig selv.

Men hvorfor fortsætte? Til hvad Nytte vade i Sorg og Tristhed til midt paa Livet, naar Jorden dog er saa fuld af lys Glæde og Trivsel? Hvorfor dvæle saa udførligt ved en mislykket Eksi-

stens — vil man med Rette indvende — naar der er Hundreder af Eksistenser, der lykkes over al Forventning? Ganske vist er det fortrinsvis fjerde Rangs Eksistenserne, og de kræver saa lidt for at lykkes — men alligevel! Jeg véd meget vel, at ved al Udregning af Værdier er det Gennemsnitstallet, der betyder noget, ikke det enkelte højtflyvende Tal — og jeg er langt fra nogen Pessimist. Men jeg har i min Ven Grisen set noget saa stort som en Genføder af vort Lands Ungdom; og jeg kan heller ikke nu frigøre mig fra den Forestilling, at han fremdeles har en stor Mission at udføre blandt Ungdommen, netop ved den skæve Retning hans Udvikling tog. Han var oprindeligt skabt som Vejviser og endte som Afviser — thi i Forsynets store Husholdning gaar intet til Spilde.

Derfor har jeg dvælet saa udførligt ved ham og hans ulykkelige Skæbne — og for at berigtige nogle af de mange vildledende Essays, der skrives om ham nu, da Almenheden har faaet Øjet op for, hvad han kunde have betydet. Tilbage staar nu kun at berette hans sande Endeligt.

Det var Dagen til Lille-Juleaften. Foran Køkkendøren stod en solid Slagterbænk med fire skrævende Ben, paa Bænken laa Grisen og stønnede, med Hovedet hængende ud over Kanten. Ved dens Hoved stod Malkepigen med en Kalvebøtte halv fuld af Mellemgryn, parate til at opsamle dens Blod; og hen over den laa Mads Husmand og Karlen med hele deres Vægt. De masede, som kostede det dem uhyre Anstrengelse at holde den, og det bedrøvede den; den gjorde nemlig ikke ringeste Modstand. Den havde sejret over Dødsrædslen og ønskede blot, at det snart maatte være forbi. Den kunde have ønsket at gaa frivilligt til Slagterbænken, men da det kom til Stykket, var den for stolt til at modtage en Gunstbevisning af sine Bødlers Haand. Men den hadede dem ikke for deres Raahed; de var jo kun Redskaber for Skæbnen, og den følte, hvor uendelig lavt de stod under den.

I denne Stund var alt det bedste oppe i den, alt det ufuldbyrdede store, de vidunderlige Anlæg. Det var som om den i et Nu i sin Sjæl skabte og gennemlevede de store Værker, der skulde have glædet og beriget Verden. Dette lagde en storslaaet Vemod over den, saa den kun svagt anede, hvad der foregik uden om den.

Saa rig var denne Stund, at den syntes der var gaaet Timer, fra den blev smidt op paa Bænken til den hørte Bonden komme ud af Køkkendøren, — og dog drejede det hele sig om et Par Minutter. Han gik og strøg Kniven paa Strygestaalet, som Mor-

mor lige havde læst over, og ved denne Lyd vaktes Grisens Sanser til overmenneskelig Klarhed. Den hørte de fine Krystaller danne sig med en forsvindende lille Lyd paa Gaardens Vandpytter og følte hvorledes Træets Fibre udvidede og forskød sig under den, som Følge af dens Legemsvarme.

Den aabnede Øjenene for lige som at samle Livet i ét stort Indtryk, men lukkede dem hastigt igen — Bonden stod bøjet over den og nærmede Kniven til dens Strube. Det gav et Sæt i den, og de hvide Mellemgryn farvedes af en rød Strøm.

Inde i Stuen gik Børnene rundt om en Stol og sang:

’ Hej diddelom
 min Mand faldt om
 — det var Lille-Juleaften!
 Jeg tog en Stok
 og hjalp ham op
 — det var Lille-Juleaften!

Grisen sparkede et Par Gange, holdt saa op og sparkede igen lidt. Saa laa den stille. Den blødte altfor lidt, og Mændene talte en Del frem og tilbage om det.

„Mon Husbond har ført Kniven rigtig?“ spurgte Husmanden forsigtigt.

„Naturligvis har jeg det,“ svarede Bonden afvisende. „Det har for Resten altid været en underlig Skabhals af en Gris.“ Saa gik de ind for at tage sig en Snaps og en Bid Brød oven paa den Anstrengelse. Men ude i Køkkenet skældte Madammen. Det lignede ingenting med saadan en Slat Blod fra saa stor en Gris, — og hun som havde indbudt til Pøsegilde Juledags Aften! „Han har naturligvis bovstukket den,“ sagde hun højt og haanligt, — hun var ikke saa bange for sin Mand som Husmanden. Og et Skænderi udviklede sig fra Køkken til Stue mellem hende og Manden.

Det raslede i Porten. En Mand med Træben, Soldaterhue og Medalje paa Brystet skød et Køretøj foran sig ind i Gaarden, skruede noget paa, der lignede Haandtaget til en Slibesten, og gav sig til at dreje rundt. Et Væld af Toner strømmede ud over Gaarden, kraftige, opildnende som et Brandraab — det var Mar-seillaisen.

Det trak i Grisens ene Øje, akkurat som naar en Flue stak det, mens den sov. En Gang til — den løftede Hovedet! Saa fór den op fra Bænken, styrtede sig ned paa Stenbroen og sank om. Men

vov! straks var den oppe igen, og i en langstrakt Svinegalop jog den ud ad Porten og ad Skoven til.

Slagtingen havde kun virket som en gavnlig Aareladning paa den; den var ganske rigtig bovstukket.

Liremanden syntes nok, han saa' og hørte noget; men det hele gik saa hurtigt for sig, at han ikke fattede Sammenhængen; og han spillede roligt videre. Og da Mændene kom ud for at skolde og skrabe Grisen, var den væk.

„Den kan umulig være løbet langt, efter den Omgang den fik,“ sagde Bonden slukøret; og man gav sig til søge efter den. Men Mørket faldt paa, og om Natten faldt der megen Sne.

Først næste Foraar, da Sneen smeltede, fandt man Grisens Lig inde under Diget ved Skovkonens Hytte.

Det var alle en Gaade, hvad der havde draget den saa langt bort, helt om i den anden Udkant af Skoven, — og hvor den havde faaet Kræfterne fra. Men vi forstaar begge Dele.

Hjemme paa Gaarden blev der kogt grøn Sæbe af den, og Skovløberkonen fik nogle Pund, fordi hun havde fundet Liget. Sæben var kun bestemt til Tøjvask, men hun brugte af den baade til Hænder og Ansigt. Den var saa mild, sagde hun, meget mildere end Sesam. Saa fandt de to dog til sidst hinanden.

Saaledes fulgte den ejendommeligste Skæbne min Ven lige til det sidste og slog fast, at han var og blev en Undtagelse.

Her paa Jorden gik det ham da ilde, han naaede ikke at udvikle sine rige Muligheder. Men nu hans Aand — er alt dette uigenkaldeligt spildt ikke for Tid alene, men ogsaa for Evighed? Døde han i sin negative Opfattelse af det hinsides, eller er han i sin sidste Stund kommet til bedre Erkendelse?

Ingen véd det — jeg heller ikke; og dog drister jeg mig til i min Vens Navn at give et lyst Svar paa disse vægtige Spørgsmaal. Han maatte finde frem, det er umuligt andet!

Jeg slutter da denne Minderune med den inderlige Fortrøstning, at min Ven nu befinder sig dér, hvor alt er idel Glæde og intet indsnævrende Baand hemmer Udfoldelsen af Sjælens rige Gaver. At han har faaet sin Stemmes fulde Brug og i en Kreds af salige Aander istemmer den evige Lovsang, som er Griseverdenens Hyldest til altings Ophav, dens Bidrag til Sfærernes Harmoni.

MARTIN ANDERSEN NEXØ

OM ANERKENDELSE

DET er en Kendsgerning, skikket til at vække Forundring, at Jagten efter Anerkendelse, saaledes som den udfolder sig i det moderne Samfund, i Omfang og Betydning omtrent kan maale sig med Jagten efter Penge. Det er i første Øjeblik kuriøst at tænke paa. Hvorfor Menneskene hver og en vil have Penge, kan man jo nok forstaa; til en vis Grad begriber man ogsaa nok, hvorfor de allerfleste vil have flere Penge, end de har bestemt Brug for. Thi vort Samfundsliv er saaledes indrettet, i alle mulige Detailler saaledes formet, at det omtrent ved hvert Skridt, Mennesket gør, vægtigt betoner Pengenes Værdi og lovsynger Erhvervedriften. Der er saa „mange Bække smaa“, der strømmer ud i denne Erhvervedrift, at man ikke undrer sig af Lave, om den til sidst bliver som en af de vældige Floder, fra hvis Midte der ikke kan øjnes Land til nogen Side. Man kan ogsaa forstaa, at denne Drift hos næsten alle viser sig enestaaende vaagen og ivrig, thi den er i det moderne Samfund meget hyppig Udtryk for Selvo-pholdelsesdriften. Men hvilken tilsvarende Mening er der i, at Menneskene alle som én jager efter Anerkendelse, vaagne og i Drømme, efterstræbende den som Bytte og som Gave, baade med Bjørnens Vaaben og med Rævens, hidsigt, blindt, smægtende, dens raaeste Former og dens fineste imellem hverandre? Hvad er Anerkendelse for en menneskelig Kost, siden baade Fyrster og Tiggere — eller for at tale om betydeligere Forskelligheder: siden baade store og smaa Mennesker faar aandelig Blegspot, naar de maa savne den? ja siden endog de haardeste Halse iblandt Forbryderne, der

haanlér ad saa mange gængse Livsværdier, eftertragter den som en kostelig Essens?

Uvilkaarligt spørger man sig først: findes der almenmenneskelige Drifter, som munder ud i Trangen til Anerkendelse? Jo, det gør der. Trangen til Selskab, til Vekselvirkning og Samfølelse med andre Mennesker, endog med Dyr, med alt levende, er i Tidernes Løb bleven Drift i os, dels en medfødt, dels erhvervet under Opvæksten. Hovedparten af det, som lever og rører sig i os, kommer fra Medmenneskene og gaar tilbage til Medmenneskene, paa lignende Vis som vore Legemer kommer af Jord og atter bliver til Jord. De allerfleste Livstraade — sjælelige Fortsættelsesveje — som er bleven udviklede i os, er saadanne, som baade i deres Udspring og i deres Stræben hviler i og bygges paa Næstens Livsytringer. Gennem Berøringer med andre Mennesker opstaar utallige livsfyldige Tilstande og Drivkræfter (Kærlighed, Had, Ærgerrighed o. s. v.). Ligesom en Samtale fortsætter sig gennem Spørgsmaal og Svar, gennem Tilføjelser, Videreføring, Indfald paa Grundlag af det forhen ytrede, saaledes ranker paa utallige Omraader det menneskelige Livs Tanker, Følelser, Hensigter sig ud gennem Samvær og Vekselvirkning med en Mængde forskellige Medmennesker under mangfoldigt skiftende Forhold og Omstændigheder. Tag et moderne Menneske, lad ham være ene, lad enhver fremtidig Tanke paa andre, enhver Hensigt, ethvert Perspektiv, hvori andre Mennesker virker med, være ham forbudt eller være gjort uvirkelige for ham, saaledes som de f. Eks. er det for en livsvarig Cellefange, der end ikke ser sine Bevogtere: han vil føle en utrolig, en umaadelig Slunkenhed; de Traade af Liv, hans Sjæl udspinder, vil være sørgelig spinkle, saftløse og af en uhyggelig Nøgenhed, som hine triste, ubestemmelige Plantetrævler, der spirer op gennem Stengrunden i mørke Kældere. I bedste Fald vil han kun formaa at afføde korte og faa Livsbevægelser. Hos den nyere Tids Gennemsnitsindivider hviler Livets Bredde og Fylde i en aldeles overvejende Grad paa Samfundet, Medmenneskene. Intet Under da, at Trangen til Selskab i dette Ords allervideste Betydning har antaget Karakteren af Drift. Ved Siden af økonomisk Betyggelse søger Individet social Betyggelse. At have gode Samlivsudsigter, selskabelige Positioner, en Mangfoldighed af Samlivsperspektiver at se ind i er stimulerende som en kraftig Vin, i Særdeleshed for Kvinder, men ogsaa for de fleste Mænd. Hvor mange og hvilke Samlivsforbindelser det er, man søger og attraar, kan ikke let opregnes; det er ikke alene Ven-

skaber og Kærlighedsforbindelser, Bekendtskaber, Besøg, Samtaler, Hilsener o. lign., men desuden en uopregnelig Mangfoldighed af Eftertragtethed og Eftertragten, et manganfarvet Spil af Imødekommen og Imødegaaen, af udvist og modtagen Opmærksomhed, af indsugede og genspejlede Straaler af Liv, — hist et Smil, et Blik, en underfuld Berøring, en Strøm af Ynde, der sagtelig og hemmelig dufter En i Møde, — her et Ja, en Tilslutning, en Samfølelse, som fyldiggør Øjeblikket; — alt i alt er det Hundreder af Ting, tusindfoldigt sammenslyngede og indvævede i hinanden. Jo mere man har liggende for sig af dette, jo flere Muligheder, der staar En aabne at vælge imellem og røre sig efter, desto mere livsfyldt og sprællende teer Tanken sig, desto stærkere svulmer man Fremtiden i Møde, desto rigere straalere de Billeder, Fantasien uvilkaarligt tilvirker og breder foran Ens Fødder.

En Hovedhjørnesten for den gode sociale Position, for Individets personlige Fremtidsudsigte er Anerkendelsen eller Forvisningen om, at man i én eller flere givne Henseender er en saadan, som Folk synes om, er en kurant Vare, en gangbar Mønt paa det sociale Marked, efterspurgt, vel vurderet, saa at man kan komme med baade her og der og faa sin fyldige Andel i den store Livsvekselvirkning. Jo højere man ansættes i Værdi, desto rigere Udsigter. Jo flere værdifulde Egenskaber man har at udvise, desto flere Omraader staar aabne, vel at mærke, hvis disse Værdier anerkendes som saadanne; thi de værdifulde Egenskaber udfolder sig jo ikke som nyttige i social Henseende, medmindre Omgivelserne virkelig har Smag for dem og honorerer dem med Efterspørgsel. Anerkendelsen er det gængse Udtryk for denne Efterspørgsel, en Slags Stempling, hvorved Individets Egenskaber og Væremaader præges til en gangbar social Mønt, noteres til en vis Kurs. Anerkendelsen virker ganske vist ikke i og for sig som en Tilfredsstillelse af den sociale Drift, men den er et Løfte om og en Forudnyden af en saadan Tilfredsstillelse. Anerkendelse baade tilfredsstillende og stimulerende.

Ved Siden heraf kan Anerkendelsen, have en anden Værdi. Den kan paavirke Selvfølelsen. Medmenneskene beskuer Ens Person paa en noget anden Maade eller fra en anden Side, end man selv gør, og hvis man holder af at se Billeder af sig selv, kan man gennem andres Øjne forskaffe sig nogle, som man ikke, trods al Iver og Dygtighed i Faget, kan faa ved egen Tilvirkning. Den, der lever naturligt og ligefremt, tænker mere paa at præstere Ar-

bejde og udstraale Liv og Lys end paa at gøre sig Forestillinger om egen Dygtighed og Billeder af sig selv som Lysgiver; men om nogen af dem, paa hvem Lyset faldt, uvilkaarligt har opbevaret og samlet for sin Hukommelse alle de spredte Tilsyneladelser, saa vil man, naar dette samlede Billede viser sig for En i vedkommende Persons Sind, kunne faa en svulmende Fornemmelse af Selvfylldighed, af personlig Soliditet. Gennem det ligefremme, aktive Liv spreder Mennesket sig saa meget, strør sig ud hid og did, men det har ogsaa en Trang til at samle sig og paa mange Maader fastholde sig gennem Erindringen; dette sker ofte bedst gennem andre Mennesker d. e. gennem Anerkendelsen. Endvidere kan der opstaa Selvtillid gennem denne. At faa Værdi-Stempel stiller saa rart til Ro, det er som at faa et af sine Regnskaber revideret og befundet i Orden; bare man fortsætter som begyndt, vil det være godt. Man behøver ikke længer paa dette Punkt at spekulere over, om Ens Virken og Væren falder i god Jord hos Menneskene, ikke at vejre de fine Sitringer af Velvilje eller Misbilligelse i Omgangsfællernes Øjne, omkring deres Mundviger, i deres Stemmer; man kan gaa tryggere frem, mere sluttet af Væsen.

Idet vi saaledes er naaet til bestemte Forestillinger om Anerkendelsens Værdi, har vi tillige — forudsat at foranstaaende Værdiangivelser er i det væsentlige udtømmende — erhvervet Dømmekraft over for Enkelttilfælde, saa at vi i nogen Maade kan skønne, hvor vidt givne Menneskers Jagen efter Anerkendelse har rimelige eller urimelige Dimensioner, samt hvilke praktiske Udslag af denne Ærgerrighed der maa betragtes som hensigtsmæssige, og hvilke der falder ind under det latterlige. Nogle Eksempler paa saadanne Bedømmelser følger.

For ikke at gaa omkring blandt Menneskene som et Skumpelskud, hvem ingen regner for noget, til hvem intet Hensyn tages, maa man have en vis Anseelse, et vist godt Ry for i det mindste nogle Egenskaber, som Omgivelserne værdsætter. Det kan ikke bestemt angives, hvilke disse Egenskaber skal være. Smag og Behag er her forskellig. En meget vittig Person gaar det maaske ikke stærkt til Hjerte, om man anser ham for løgnagtig eller ondskabsfuld; i Kraft af sit Vid og sine Spidser bliver han hørt alligevel, man gider være sammen med ham, beskæftige sig med ham og se ham i Øjnene; menneskelig Varme og menneskelig Nærværelse strømmer imod ham; Smil, Øjekast, allehaande Paaagtning og Tiltale sætter ham i Virksomhed. Hvad skader det saa, om

en og anden har en Bitanke over for ham. Galt vilde det derimod være, om han var et Nul, hvem alle Bevægelser gik udenom, hvem alle Blikke og Opmærksomhedsstrømninger skød forbi; saadan Tilværelse vilde blive for livløs. Ét er imidlertid, at Personen faar Lov at deltage i allehaande selskabelige S sammenspil, noget helt andet er, om han trænger til at høre sig direkte omtalt eller berømmet for de Egenskaber, der forskaffer ham dette Lavmaal af social Anseelse. En saadan Omtale skulde synes at være temmelig overflødig — blot et Tilsagn om et Honorar, han allerede har modtaget, højst en Forsikring om, at man endnu ikke er træt af hans Præstationer. Tænkende Mennesker skøtter da ogsaa kun om saadan Anerkendelse eller Berømmelse, som for Fremtiden tilforsikrer dem større Paaagtning, end de hidtil har faaet. — Naar en Højærværdighed med kendelig Tilfredshed af alle sine Bekendte stadig lader sig tiltale med denne Titel, maa Grunden være den, at højsamme sidder i daglig Frygt for, at hans Omgivelser skal glemme den skyldige Ærbødighed. Eller ogsaa, at han selv skal glemme sin ophøjede Position, og trænger til stadig at mindes derom for ikke at føle sig i Niveau med almindelige Mennesker. Anden fornuftig Mening kan der ikke ligge i den evindelige Gentagelse, — og det er en Mening, der hviler paa højst løjerlige Antagelser angaaende enten Højærværdighedens eller hans Medmenneskers Aandsevner. Man kunde tænke sig Personligheder med saa megen bon sens, at de ikke ret vel udstod at høre sig tituleret mere end én Gang af samme Mund. Og man kunde tænke sig „dannede Kredse“ saa dannede, at de betragtede den Art Gentagelse som parvenumæssige Uhøfligheder. — I det store og hele kan alle blotte Gentagelser af Anerkendelse, overhovedet enhver Paaskønnelse, der intet nyt indeholder eller profeterer, anses for malpropere. Blot og bar Konstatering af det bestaaende er Nonsens. Her gælder Ord og Løfter intet, Handlingerne staar forhaanden.

De fleste Mennesker har en sær Trang til at vinde Anerkendelse for alle Værdier, de sidder inde med: ikke alene for personlige Fortrin, men ogsaa for upersonlige (nedarvet Stand eller Formue), ikke alene for Egenskaber og Evner, der er Værdier i social Henseende, men ogsaa for intime, individuelle Værdier, der kun kommer Indehaveren tilgode og aldeles ingen Betydning har for Medmenneskene. Man synes at gaa ud fra, at der ingen Forskel er — og endnu mindre nogen Modsætning — mellem Personens Tarv og Samfundskredsens. Men denne Forudsætning turde være

urigtig. Ganske vist slaar det i mange Tilfælde til, at Egenskaber, der er Værdier indadtil for Personen, ogsaa er værdifulde udadtil for Omgivelserne. Rent personligt er det en Fordel at være godmodig, og denne Egenskab er ligeledes af Værdi for Personens Omgangsfæller. Derfor er der god Mening i at ønske sig anerkendt som godmodig, naar man virkelig er det. Dette Ønske gaar ud paa at opnaa det fulde Udbytte af en Værdi. Et andet Eksempel: det er, rent individuelt set, godt at være sanddru; ogsaa udadtil mod Samfundet viser denne Egenskab sig nyttig, thi for Medmenneskene er det behageligt at kunne stole paa Ens Udsagn, og de honorerer denne Behagelighed paa mange Maader. Hvis man altsaa nok var sanddru, men ikke anerkendt derfor, maatte man nøjes med at høste Værdien deraf hos sig selv, hos Medmenneskene vandt man intet derved. Selvfølgelig vil man da gerne, at Omgivelserne skal lægge Mærke til Ens Paalidelighed. Med mange andre Egenskaber har det sig paa lignende Maade (Klogskab, Arbejdsomhed, Dygtighed, legemlig Sundhed, en smuk Holdning, Ordenssans, livligt Humør o. s. v.). Men ved Siden af alle disse Tilfælde gives der andre, hvor Individets og Omgivelsernes Interesser falder adskilte. Hvad Mening er der f. Eks. i at æske Medmenneskers Anerkendelse eller Beundring for, at man forstaar Wagner, eller er kapabel at rynke paa Næsen ad, en eller anden Malers Billeder? Det er ikke let at se, hvordan saadant skulde blive andet og mere end Ens egen Sag. Hvorfor skal andre beskæftige sig dermed? hvorfor skal de for alt i Verden vide det? hvilken Betydning har det for Samlivet? Om min Smag er god eller slet, betyder noget for andre, skønt ikke for alle og enhver; men om Synet af en Ting giver mig Nydelse eller lader mig ligegyldig, er en Sag, der kun har Betydning for mig; hvad angaar den andre? Man bestræber sig i vore Dage for at hævde Privatlivets Fred. Meget vel! Men lad os ikke gøre nogen Ting halvt. Naar andre ikke maa blande sig i mine private Affærer, navnlig ikke i mine rent indre, personlige Anliggender, saa maa jeg heller ikke gaa og trække mine Medmennesker i Ærmet for at faa dem hen at beskue mine rent individuelle Fortrin, af hvilke de almindeligvis intet Udbytte kan hente sig. Al Anerkendelse har socialt Sigte og skal kun angaa Samlivsværdier; Resten er Udbytning, Udsugelse, Tyranni. Det er nærmest latterligt, naar et Menneske, som sammen med mig betragter en pragtfuld Nattehimmel, absolut vil overbevise mig om, at Synet virkelig indgyder ham Stemning; man skulde synes, det

væsentlige maatte for ham være at have Stemningen og omgaas den saa uforstyrret som muligt, men i Stedet rykker han den op og holder den frem imod mig, som om han vilde af med den til mig. Opvartninger af den Art forekommer i Tusindvis. Frk. P. har ikke Rist eller Ro, før hun har faaet fortalt alle og enhver, at hun forleden Aften i Teatret — bemærk: 1ste Parket — kom til at sidde ved Siden af den og den Berømthed og opnaaede en aimabel Præsentation. — Og Hr. A. beder os lægge Mærke til, at han paa sine Rejser altid bor paa de flotteste Hoteller. — Unge Hr. D. inviterer sin Kusine paa Restaurant for at vise hende, hvad han giver i Drikkepenge, og hvorledes Kelterne allerede har lært at bukke og springe for ham. I det hele taget er det mange mærkelige Ting, Menneskene vil have Anerkendelse for.

I det Anerkendelsesraseri, hvoraf Folk er besatte, ligger en meget betydelig Fare. Det er ingen god Vane, straks naar man opdager en Værdi hos sig selv, da at hæsblæse af Sted med den ud i Verden for at fremvise den og høste andres Opmærksomhed for den. De Værdier, der vokser frem i os og af vort Arbejde, er dog ikke først og fremmest Udstillingsvarer. Maaske har de Værdi for andre, men ved Siden deraf skulde de dog ogsaa udnyttes indtil hos os selv: hvis de ikke er Løgne og Paahæng, maa de have en rent personlig Værdi, vi maa kunne omgaas dem i Tavshed og Ensomhed og have Glæde af dem ogsaa paa den Maade. Men hvor tidt gaar det ikke saaledes, at Tingenes Betydning indtil rent glemmes og skydes til Side for Udnyttelsen udadtil. Mere og mere synes Menneskene at glemme, at Samlivsbevægelserne ikke er hele Livet, ikke er egnede til at fylde Individerne helt. Naar man ser paa Menneskenes Interesser og hele Adfærd i vor Tid, hører deres Tale, ser deres Fagter, bemærker deres Sideblikke og deres hele personlige Underfundighed, kan man undertiden faa den Tanke, at alt, hvad de indeholder, ene og alene bruges til at vende udad, og at de indre Værdier er i Færd med at uddø som saadanne; saa snart der ikke kan høstes paa dem udadtil, benyttes de ikke, men falder hen i Glemsel og Forvitring. Naar man ser, hvor ivrigt sysselsatte Folk er med at stille deres Tanker og deres Følelser og deres inderste individuelle Resultater til Skue for Omverdenens Blikke, ja saa at sige holde Foredrag paa dem, faar man en Mistanke om, at det for Folk kommer mindre an paa at have Følelser og Tanker og et indre Liv overhovedet, end paa at lade andre vide, at de har det. Det kan umulig være andet

end at denne bestandige Forevisen, hele denne Udadkrængning af alt, hvad der kan egne sig til at vinde Bifald, maa skade og forvrænge hele Livsudfoldelsen. Værdierne trives ikke ved denne Behandling, de vokser ved at have Forbindelser indadtil, med de stille Gemmer i Mennesket, men fortørres og visner ved at strækkes ud som Medekroge for Omgivelserne. Og dernæst: jo mere Sindet drejes udelukkende mod de Livsbidrag, der kommer fra Medmenneskene, desto mere afhængig bliver man af disse, og i desto højere Grad fristes man at anlægge sin hele Livsvækst, alle sine Paafund og alt sit Arbejde paa at frembringe saadanne Værdier, som indbringer Anerkendelse og Samlivsgevinst. D. v. s. man danner sig i den tomme Tøndes Lignelse. Og da Harmonien mellem de personlige og sociale Værdier kun er partiel, kan man let ved saaledes i ét og alt at danne sig efter den sociale Efterspørgsel komme til at arbejde imod sin egen Fordel. Eller man kan komme til at puste Ting op til Værdier og trave videre paa dem som Værdier, skønt de er aldeles intetsigende, undtagen i Indbildningen. Denne komplette Livsforfalskning saas hos Frk. P. Da hun blev præsenteret for Berømtigheden, tænkte hun kun paa, om Begivenheden blev bemærket af de omkringsiddende, senere tænkte hun kun paa at pynte sig med det skete; men selve Begivenheden i og for sig blev aldrig af Værdi hverken for hende selv eller for andre. Nærmere kom Frk. P. ikke det latterlige — den Dag.

I andre Tilfælde finder Overdrivelsen Sted paa andre Punkter. Ikke sjældent æsker Mennesket Anerkendelse fra hele Samfundets Side for Egenskaber og Virksomheder, der kun tager Sigte paa en snævert begrænset Kreds af Individuer. At Fru N. N. er en økonomisk Husmoder kan være meget behageligt for Hr. N. N. og muligvis nyttigt for Ægteparrets Børn. Men at alle, der gennem Aarene kommer i Huset som Gæster, skal interessere sig derfor og paahøre alenlange Dokumentationer, er for meget forlangt. — At Hr. A. er en perfekt Vinkender kan være godt for ham selv og for dem, der har Anledning til at drage Nytte af hans Erfaringer, men maa vi andre ikke være fri for at beundre ham? Vi har andet at bestille. — Etatsraad P. er pikeret, fordi hans ny Cigarhandler behandler ham blot og bart som Butiksgæst og ældre Gentleman; den gode Cigarhandler kunde gerne, endog uden større Ulejlighed, have bragt i Erfaring, at den fine Herre, der bærer hans Butik, er ingen mindre end den bekendte Etatsraad P.

Det er for det meste vanskeligt at have Medlidenhed med Men-

nesker, som klager over, at de har mødt for ringe Anerkendelse, og som af den Grund i Bitterhed og Skuffelse har trukket sig halvt eller helt tilbage fra deres Virksomhed for fra en stille Krog at holde Øje med den utaknemmelige Verden. Den blotte Anerkendelse er dog ikke en saa gennemgribende Værdi, at Livet uden den bliver bittert. De Ting, man med Rette kan erhverve Anerkendelse for, har altid og maa til enhver Tid have Værdi i sig selv, og Anerkendelsen med dens Følger er altid kun et Plus i Udbyttet. Man ser da ogsaa stadig den Erfaring bekræftet, at de Mennesker, som med størst Liv og Lyst gaar op i deres Virksomhed, kerer sig mindst om Anerkendelse for deres Arbejde. Ligesaa med Evner og Egenskaber; jo mere ægte og uvilkaarlige de er, desto mindre behøver de af Paaskønnelse. — Kun sjældent er Virksomheden af saadan Art og Anlæg, at den kræver Anerkendelse og er i Bund og Grund forfejlet, dersom den forbliver upaaskønnet. Saaledes Høflighed, Gæstfrihed; dersom den Slags Ting modtages med et surt Ansigt og uden Tak, maa Yderen blive misfornøjet. Dersom en udgiven Bog ikke stifter Nytte og vinder Paaskønnelse hos nogen, er det Arbejde og den Bekostning, Udgivelsen har medført, forfejlet. Man kan nok skrive Bøger for sin egen Skyld — for selv at vokse og afklares — men Udgivelsen har i og for sig Sigte paa Medmenneskene.

Hvor naturlig og velerhvervet Anerkendelsen er, kan som oftest — dog ikke altid — ses af, hvor villigt og uvilkaarligt den bliver ydet. Den skal helst, som man siger, buse ud af Folk. Det er et bedrøveligt Syn at se Folk gaa og lægge Sugeskæler paa hinanden for at trække en eller anden kummerlig og brøstfædig Anerkendelsesytring ud. — Dernæst kan Anerkendelsen maales paa, hvor vidt den fra Ord gaar over i Handling, giver sig Udslag i virkelige Samlivsforandringer, i Samværets Inderlighed, Tryghed, Finhed og Dybde, i Fornyelse og Vækst af den gensidige Interesse. Maalt med denne Maalestok vil maaske megen Jubilæums-Hyldest og mangen Festmiddags-Anerkendelse svinde ind til lidt. Men Jubilarer og andre Spisere kan trøste sig med, at de ikke er ene om Skaden; ogsaa ellers bliver Anerkendelsen, som Menneskene vinder sig, tidt ikke til andet end Ord.

C. LAMBEK

GAMLE VERS

PRÆSTENS SORG

EFTER ANGELO POLIZIANO

Mine Damer, jeg har næsten
samme Sorg, han havde Præsten.

Præstens Gris det gik saalunde,
at en Nat den Livet misted;
den blev stjaalet af en Bonde,
Præstens gode Ven, der fristet
af dens Fedme ind sig listed.
Og derpaa den slemme Synder
sig til Skriftestolen skynder
og fortæller alt til Præsten.

Gærne havde Præsten siden
Tyven hen for Retten trukket;
men om Skriftemaalets Viden
var hans Mund jo lovlige lukket;
saa han gik omkring og sukked:
„Ak, jeg har en Sorg, jeg bare
ikke mægter at forklare.“
Og jeg har samme Sorg som Præsten.

VALGET

EFTER EN POLIZIANO TILSKREVET SONET

Der var to unge Mænd, hinanden jævne;
 i høvisk Færd, i Byrd og Visdom lige,
 hvis Hu mod en og samme ædle Pige
 droges af Elskovs fulde faste Ævne.

Enig de til den unge Jomfru stævne
 at røbe frit, hvormod de begge hige,
 bær Sagen frem og beder Møen sige,
 hvem af de tvende hun vil kærest nævne.

Den ene af dem slynger hun om Panden
 en Krans, hun paa de gyldne Lokker bar,
 og kræver da den Blomsterkrans, den anden

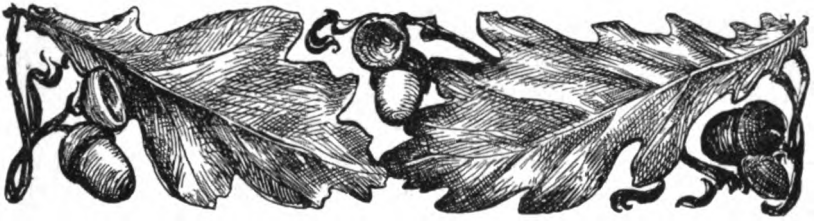
har paa sit Hoved: den paa sit hun tar;
 og dermed skikker hun dem bort, for Sanden,
 og gør ej Tvivlen ydermere klar

og gir ej andet Svar.

Nu ber jeg: sig mig, hvem mon det kan være
 af disse to, hun kaared til sin kære?

N. M.

OVERLEVERINGEN OM JESUS

P. O. Ryberg Hansen: Evangelierne som Kilder til Jesu Liv. Hovedtræk af den nyere Forskning. Kbhvn.—Kria. 1904. (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.)

Det er efterhaanden gaaet op for den almindelige Bevidsthed herhjemme, at den nyere Teologi paa det gamle Testaments Omraade er kommet til Resultater, der afviger ikke lidt fra de tidligere almindelig antagne. Selv hvor man ivrigst bestrider disse Resultater, drister man sig i Reglen ikke til at benægte, at der er et Problem, som endnu ikke er løst, og om hvis Løsning det er tilladt troende Kristne at have forskellige Meninger. Allerede gennem den stadige Polemik fra ortodoks Side indskærpes det Folk, at her er noget paa Færde; og gennem Undervisningen paa Universitetet, der paa dette Omraade er fulgt med Tiden, breder i alt Fald Kendskabet til Problemerne og vistnok ogsaa Overbevisningen om, at den moderne Teologi er paa rette Vej til deres Løsning, sig efterhaanden blandt vor Gejstlighed. Det kan under disse Forhold kun være et Tidsspørgsmaal, hvornaar den udskregne „Bibelkritiks“ Resultater ogsaa vil være mange kristne Lægfolks Eje.

Anderledes er Stillingen paa det nye Testaments Omraade. Ogsaa her har det kritiske Arbejde ikke hvilet, siden Baur og Strausz i forrige Aarhundredes første Halvdel indledte en videnskabelig Behandling af Overleveringen; og det har ført til Resultater, der er antagne af store Dele af den protestantiske Kirke. Det er ikke for meget sagt, at netop den videnskabelige Teologis Arbejde med det nye Testamente i alt Fald i Tyskland, der har Æren for det meste af hvad der er udrettet, har ført til en delvis

Regeneration af den evangeliske Kirke, til en ny Reformation. Store Kredse af den tyske Gejstlighed og Menighed bekender sig nu til en Kristendom, der ligner Luthers deri, at den søger Grundlaget for sit religiøse Liv i Overleveringen om Jesus, men adskiller sig fra ham derved, at den prøver denne Overlevering selvstændigt, uden at lade sin Forstaaelse af den diktere af senere Tiders Opfattelse, og alene med det Formaal at trænge ind til den historiske Virkelighed, der ligger bag ved Beretningerne. De tyske „Nyrationaler“ søger paa deres Maade at fyldestgøre den Fordring, der herhjemme er blevet fremsat for længe siden og skarpere end nogetsteds: at blive samtidige, umiddelbare Disciple af Jesus, ikke „Disciple paa anden Haand“. De vil ikke nøjes med Apostlenes og den ældste Kirkes Kristendom; de vil forholde sig direkte til Jesu egen Lære og Personlighed som den virkelig var. Og hertil gives efter deres Mening ingen anden Vej end den af ingen dogmatiske Forudsætninger bundne, frie og i Sandhed protestantiske Granskning af Evangeliets Overlevering.

Herhjemme har denne Bevægelse hidtil kun sat sig svage Spor. Vor Universitetsundervisning har for det nye Testaments Vedkommende længe staaet og vil antagelig endnu længe staa under den strengeste Ortodoksis Tegn, og i vor Kirke synes de tre herskende Retninger, hvilke deres Afgivelser end ellers kan være, enige om at ignorere, at der gives et nyttestamentligt Problem og en dogmefri Kristendom. Den enkelte Mand, der i mange Aar har forfulgt den Opgave at gøre den moderne Teologis Resultater bekendte herhjemme, har været en Røst, der raabte i Ørkenen; den lille Menighed, der har samlet sig om en friere Forkyndelse af Kristendommen, har man med ikke ringe Held forsøgt at tie ihjel, og fornylig praktisk talt sat uden for Folkekirken. Selv i Kredse, hvor man kunde vente bedre Viden, er det ikke sjældent at finde fuldstændig Uvidenhed om den nyeste religiøse Bevægelse i vort Naboland.

At det er saaledes, ligger for en stor Del i særlige Forhold herhjemme, som der i denne Forbindelse ikke er Anledning til at gaa ind paa; men for en mindre Del kan Aarsagen ogsaa søges i, at det videnskabelige Arbejde og dets Resultater er forskellige paa det gamle og det nye Testaments Omraade. At „Loven“ er yngre end Profeterne; at Mosebøgerne er redigerede sammen af Skrifter, hvis Affattelse ligger Aarhundreder fra hinanden, og som let kan udsondres i store Stykker ad Gangen; at Psalmerne er fra Tiden efter Landflygtigheden og for en stor Del fra Makkabærtiden; at

Danielbogen er affattet under Antiochus's Forfølgelse, — dette og meget andet er Resultater, som Lægsmænd let kan tilegne sig og til Dels med ringe Hjælpemidler udnytte for deres Forstaaelse af det gamle Testamente. Men saadanne haandgribelige Resultater foreligger ikke for det nye Testaments Vedkommende; og de Resultater, der foreligger, lader sig ikke ved simple Midler gøre frugtbringende for den læge Bibellæser.

Det er for de tre første Evangeliers Vedkommende et af de sikreste og almindeligst antagne Resultater af den nyere Forskning, at de beror paa en dobbelt Overlevering: en „Biografi“ af Jesus, der i alt væsentligt er bevaret i Markusevangeliet, og en Samling Jesuord, der hos Matthæus og Lukas er arbejdet sammen med den biografiske Kilde. (Johannesevangeliet forkastes af den liberale Teologi næsten fuldstændig som historisk Kilde, og selv konservative Forskere gaar for Talestoffets Vedkommende vidt i Indrømmelser i samme Retning.) Det vilde ikke være umuligt i de tre „synoptiske“ Evangelier i de grove Træk at antyde Kildesondringen paa lignende Maade som det er gjort i Mosebøgerne (f. Eks. i Kautzsch's Oversættelse), ved at tilføje Bogstaver i Randen ud for de enkelte Stykker eller lign. Men det vilde være til liden Nytte for den Læser, der søger Vejledning til at læse Evangelierne historisk. Ulykken er, at begge Kilder, om end paa forskellig Maade, er lige upaalidelige, naar det gælder om at faa at vide, hvad Jesus virkelig har gjort og sagt. „Biografien“ fortjener næppe dette Navn og er vel heller ikke ment som en saadan; det er en Samling Fortællinger uden sikker kronologisk Orden, hvis Hensigt fremfor alt er at give en Skildring af Jesu undergørende Evne for derigennem at overbevise om hans guddommelige Autoritet. Den hele Beretning er gennemvævet med sagnagtige Træk og behersket af Tendens; gennem den tykke Overmaling er det vanskeligt blot at skimte Omridsene af en virkelig Personlighed, og umuligt at vinde et Billede af en sammenhængende psykologisk Udvikling ud fra naturlige Forudsætninger. Og med Samlingen af Jesuord er vi, skønt de i det hele synes at have gjort mere Modstand mod ligefrem Omformning end det biografiske Stof, næsten endnu værre farnede. Selv om der virkelig laa et ægte Jesuord til Grund for ethvert Udsagn, der tillægges ham (hvad der sikkert er langt fra at være Tilfældet), saa vilde man dog hvert Øjeblik gaa vild, hvis man vilde tage disse Udsagn efter deres nærmest liggende Mening, ja efter den Mening, som Sammenhængen ligefrem paatvinger En og

som Evangelisten har lagt i dem. Jesus prækede ikke; han udtalte sig paa given Foranledning om bestemte Tilfælde, ofte i billedlig Tale, som det var Tilhørernes Sag at anvende paa det foreliggende. Men Jesuordene var (i alt Fald for allerstørste Delen) overleverede uden Ramme, som løse Udsagn. Dem har nu Evangelisterne, uden at kende den konkrete Situation, hvorfra de er udsprungne, saa godt de kunde søgt at indordne i den biografiske Sammenhæng. Matthæus giver dem fortrinsvis som sammenhængende Taler, hvori der dog ved nærmere Eftersyn ofte ingen Sammenhæng er eller en forkert Sammenhæng; Lukas søger hellere at sætte Ordene ind i en Situation, hvor han synes de kan passe. Resultatet bliver i begge Tilfælde ofte det samme: Ordet faar gennem sine Omgivelser en forkert Belysning, eller det tilpasses efter dem ved Ændringer; den bestemte Nuance, det oprindeligt havde, gaar tabt, Betydningen forskubbes mere eller mindre, ja ikke sjældent kommer en helt anden Mening end den oprindelige ud. Til disse Vanskeligheder maa endda lægges, at Jesuordene sikkert fra først af har været overleverede i Jesu Modersmaal, det aramaiske Sprog, medens vi kun kender dem i græsk Oversættelse; endelig, hvad vi ovenfor saa' bort fra, at der utvivlsomt tidlig er tillagt ham Udtalelser, som han aldrig kan antages at have brugt. Man vil forstaa, at der kræves en omhyggelig og smaalig Sammenligning af de forskellige Former og Forbindelser, hvori hvert Ord er overleveret, tilligemed nøje Kendskab til Overleveringen som Helhed, til Evangelisternes Manér og Tendens, til Jesu Samtids Tænke- og Udtryksmaade, til den ældste Menigheds Væsen o. s. v., naar man vil prøve at naa tilbage til et Jesuords oprindelige Form og Betydning. Selv om disse Betingelser er til Stede, vil Opgaven i mange Tilfælde være uløselig, og i de allerfleste Tilfælde kun lade sig løse med Tilnærmelse — med et Resultat, der kun kan gøre Krav paa en vis Sandsynlighed. Det er ikke for meget sagt, at man ikke paa noget Punkt, hvor der er Spørgsmaal om Jesu Lære eller hans Personlighed, har helt fast Bund under Fødderne.

Under disse Forhold vil den eneste Form af Vejledning, der kan gøre det muligt for Lægmanden at læse Evangelierne med Udsigt til at faa fat i den virkelige Jesus, være en sammenhængende Fremstilling af hans Virksomhed og Forkyndelse paa kritisk Grundlag. Helheden maa her gaa forud for Enkelthederne. At give en saadan Fremstilling paa Grundlag af en Overlevering som vore Evangelier, skulde man tro var en Umulighed; og dog synes

Erfaringen at vise, at det i en vis Forstand er en lettere Opgave end at løse omtrent et hvilket som helst Enkeltspørgsmaal i Overleveringen med videnskabelig Sikkerhed. Selvfølgelig maa enhver Skildring af Jesu Liv blive stærkt farvet af Forfatterens Personlighed — stærkere end Skildringen af næsten enhver anden stor historisk Skikkelse; men det er dog nærmest paafaldende at se, hvor stor Overensstemmelse i Grundtrækkene der er mellem de Forskere, der i den nyere Tid har behandlet Spørgsmaal om Jesu Lære og Personlighed ud fra rent historisk Standpunkt. Selv for den, der ikke har Forudsætninger for en førstehaands Bearbejdelse af Kildestoffet, vilde det ikke være umuligt at tegne et nogenlunde sammenhængende og forstaaeligt Billede af Jesus alene paa Grundlag af de Træk, hvorom der er gennemgaaende Enighed blandt dogmefri Teologer.

Det er dog ikke en saadan Opgave, Hr. Ryberg Hansen har sat sig i det Skrift, han nylig har udgivet; han afviser den endog i sit Forord — med Grunde der efter det ovenfor anførte ikke kan synes mig helt overbevisende. I Stedet har han valgt den beskednere, men i sig selv tilstrækkelig vanskelige Opgave at give en Fremstilling af Overleveringens Beskaffenhed; han henvender sig dermed til den snævrere Kreds af Læsere, der kan og vil se med egne Øjne paa Kilderne og danne sig en selvstændig Opfattelse af deres Værd. Efter korte Bemærkninger om den nyere Forsknings Historie gør han Rede for Kildestoffets ejendommelige Tvedeling, saaledes som jeg ovenfor har skitseret den, og for de Ændringer, de oprindelige Kilder maa antages at være undergaaede, indtil de fæstnedes i vore Evangelier. Han sondrer her mellem Ændring ved Bearbejdelse og ved Tidens omformende Indflydelse i det hele. Sondringen er ikke ganske klar i Udtrykket, men Meningen er god nok: først at gøre Rede for de Ændringer, Matthæus og Lukas har foretaget ved det Stof, der var dem overleveret (c: Markusberetningen og Ordsamlingen), samt for Johannesevangeliets særegne Karakter, og dernæst at paavise, hvilke Omformninger den historiske Virkelighed maa antages at have modtaget i Beretningerne allerede inden de benyttedes af Evangelisterne. I dette sidste Afsnit kommer Forf. ind paa den nytestamentlige Teologis betydningsfuldste Problemer: Lignelsernes Væsen, Menneskesønnen, Messiasforestillingen, Jesu Forhold til Loven, hans Lære om de sidste Ting, Nadverens Indstiftelse. Det er fremfor alt denne Del af Bogen, der vil interessere den almindelige Læser; men Forfatteren

har med fuld Ret ladet den sammenlignende Betragtning af Evangelierne, hvor man har forholdsvis fast Grund under Fødderne, gaa forud. Det er nødvendigt at følge ham her for at faa det rette Indtryk af Overleveringens Karakter og for at erkende at ogsaa en Kritik af dens Grundlag er en uafviselig Nødvendighed.

Det første man spørger om over for en Fremstilling som denne er ifølge Forholdets ejendommelige Natur Forfatterens principielle Stilling til Overleveringen. I denne Henseende lader Bogen En ikke et Øjeblik i Tvivl. Hr. Ryberg Hansens Behandling af Evangelielitteraturen er rent videnskabelig; han skriver fra først til sidst som Historiker, ikke som Teolog. Ganske vist giver han en enkelt Gang sin Beundring for Jesu Personlighed et direkte Udtryk; men man har ikke desto mindre fra først til sidst det Indtryk, at det i enhver Undersøgelse og enhver Afgørelse alene er ham om at gøre at faa Sandheden (i dette Ords almindelige, ikke i dets teologiske Betydning) frem uden Bihensyn. Saglighed og Videnskabelighed præger ikke blot Indholdet, men ogsaa Formen; Hr. Ryberg Hansen adskiller sig her fordelagtigt fra visse tyske Teologer, selv af meget liberal Retning, der ligesom tager Oprejsning for deres frie Behandling af Overleveringen ved lejlighedsvis at indflette Stykker, hvis Indhold er alt andet end videnskabeligt, og hvis Tone kan minde om en Prædiken.

Man maa dog ikke heraf fristes til at tro, at Hr. Ryberg Hansens Bog er videnskabelig i den Forstand, at den kræver særlige Forudsætninger for at forstaaes. Den forudsætter ikke andet end det Kendskab til Evangelierne, navnlig de tre første, som de allerfleste, der har faaet en kristelig Undervisning, maa antages at have. Paa dette Grundlag alene fører Forf. med Behændighed og sikker pædagogisk Takt Læseren ind i de til Dels meget indviklede Problemer, som Evangeliekritikken frembyder, saaledes at han bestandig gaar fra det lettere og sikrere til det vanskeligere og mere tvivlsomme. Bogen er i denne Henseende skrevet med stor Kunst og megen Omtanke; men Arbejdet har lønnet sig rigelig. Den er, uden paa noget Punkt at være overfladisk, let forstaaelig fra først til sidst.

I sit Forord siger Forfatteren beskedent, at hans Bog ikke vil bringe noget nyt for den, der kender den moderne tyske Teologi. Dette er i og for sig ganske rigtigt; Bogen er helt igennem bygget paa de liberale tyske Teologers Arbejder. Men det forhindrer ikke, at Forf. helt igennem viser Selvstændighed over for andres Resul-

tater. Ifølge hans principielle Standpunkt forstod det sig af sig selv, at han gennemgaaende maatte slutte sig til den liberale Teologi; den er den eneste mulige Vejleder for enhver, der vil nøjes med de almindelige videnskabelige Forudsætninger i sit Arbejde og ikke f. Eks. vil behandle en Mirakelfortælling hos Markus anderledes end en tilsvarende hos Herodot eller Livius eller hos vore Dages katolske Hjemmelmænd for den Slags Begivenheder. Men Forf. har ved i sin Litteraturfortegnelse at nævne Zahns „Einleitung“, og ved den Maade hvorpaa han benytter dens Resultater et Sted i sin Fremstilling, tillige antydnet, at den konservative Teologi ikke uden videre kan skydes til Side, men at den er uundværlig til Kontrol i Enkeltheder. Netop paa Grund af deres uvidenskabelige Grundsyn har de konservative Teologer undertiden lettere ved at gribe og fastholde den rigtige Forstaaelse af Evangelierne, hvis Forfattere heller ikke saa' videnskabeligt paa Tingene. Det er derfor heller ikke langt fra, at jo friere for enhver Fordom den kritiske Behandling af Evangelierne er, des nærmere kommer den Ortodoksien i Opfattelsen af Evangelisternes Mening — selv om den samtidig fjerner sig desto længere fra den i Værdsettelsen af dem som historiske Kilder. Et godt Eksempel herpaa er Wredes Undersøgelser, særlig hans Paavisning af, at Markus i Principet har omtrent den samme Opfattelse af Jesu guddommelige Natur som Johannes. Forf. har da ogsaa med fuld Ret lagt Wrede til Grund for sin Karakteristik af Markus.

Ogsaa inden for selve den kritiske Teologi er der selvfølgelig afvigende Opfattelser af mange vigtige Problemer. Ogsaa her har Forf. maattet træffe et Valg, og han har gjort det med omhyggelig Overvejelse, med sund Sans og fremfor alt med Selvstændighed, uden at lade sig imponere af Autoriteter, end ikke af de største. At andre kunde ønske et og andet anderledes, er paa et Omraade som dette ikke til at undgaa. Saaledes vilde maaske ét lille Forbehold over for Jülicher, hvem Forf. følger i Behandlingen af Lignelserne, have været paa sin Plads; Wellhausen har utvivlsomt imod Jülicher Ret i, at Lignelsen om Sædemanden virkelig er en Allegori, og at det overhovedet ikke gaar an at skære alle Lignelser over én Kam. Omvendt vilde jeg ønske, at Forf. havde turdet følge Wrede videre end han gør i Behandlingen af Messiasproblemet; Wredes Undersøgelser herover synes mig at høre til det ypperste, den nyere tyske Teologi har frembragt af den Art. Det er aabenbart Wredes Mening, skønt han ikke siger det med rene Ord, at hele Messias-

forestillingen er senere Konstruktion paa Grundlag af Opstandelsen. Herimod indvender Forf. (S. 158): „hvis Kredsen [af Jesu Disciple] ikke, medens Jesus levede, havde tillagt ham denne centrale Betydning [at han var Messias], hvorledes opkommer da Troen paa, at han skal opstaa og komme igen i Herlighed?“ — en Indvending, hvis Mening ikke er mig ganske klar. Genkomsten i Herlighed (for Resten et urigtigt Udtryk; der er i Evangelierne ikke Tale om Messias's Genkomst, men om hans Komne) er jo en uadskillelig Bestanddel af Messiastroen, ja egentlig det samme som denne; den burde altsaa ikke have været nævnt i denne Sammenhæng. Førte Opstandelsen til Troen paa, at Jesus var Messias, saa førte den eo ipso til Troen paa, at han skulde komme i Herlighed. Tilbage bliver Troen paa, at Jesus skulde opstaa. Hr. Ryberg Hansen véd selvfølgelig saa godt som Nogen, at der ikke er Grund til at antage, at Disciplene har troet, at Jesus skulde opstaa, før de fik Vished for at han var opstaaet ved at se ham selv — ja at der tværtimod er Grund til at antage det modsatte. Hans Mening maa da vel være (skønt han egentlig siger noget andet), at Disciplenes Visioner af Jesus efter hans Død kun kan forklares af at de iforvejen troede at han var Messias. At Disciplene virkelig havde disse Visioner, er ganske vist en af de sikreste Kendsgerninger i hele den evangeliske Overlevering, og en Kendsgerning der trænger til Forklaring; men den kan, ja den maa forklares paa anden Maade end ved at forudsætte Messiasideen, der i og for sig lige saa lidet kræver Opstandelsen som den tilsteder Lidelsen og Døden. Havde Disciplene, medens Jesus levede, Troen paa at han var Messias; saa maatte hans Død tilintetgøre denne Tro; levede den atter op, saa maatte det være som Følge af hans Opstandelse, ikke omvendt. Selv Teologer, der ikke betvivler, at Jesus ansaa' sig selv og af sine Disciple ansaas for at være Messias, har da ogsaa forklaret Opstandelsesvisionerne uden Hensyn hertil, som umiddelbare Udslag af det Indtryk, Jesu Personlighed i og for sig havde gjort paa Disciplene. — Som et rent Misgreb maa det betegnes, naar Forf. S. 186 nævner Gunkels Skrift „Zum religionsgeschichtlichen Verständniss des N. T.“ paa en saadan Maade, at det ser ud, som om han vilde anbefale det til Læsning. Skulde Gunkels Skrift endelig nævnes, burde det snarere være som Eksempel paa, hvorledes man ikke bør behandle religionshistoriske Spørgsmaal.

Dog hellere end at gøre Indvendinger mod Enkeltheder, der

dog er uden Betydning for Helheden, vil jeg til Slutning nævne et Punkt, hvor Forf. har fremdraget et selvstændigt Synspunkt af vidtrækkende Betydning. I Slutningen af Afsnittet om Lignelserne staar et lille Stykke (S. 149 f.), der gaar ud paa at vise, at Lignelserne er at opfatte som en Art indirekte Meddelelse. Dette er, saa vidt jeg véd, ikke hidtil paa den Maade betonet af nogen. Wellhausen har en lille Ytring i samme Retning (Markusevang. S. 33); men jeg kan vanskelig tænke mig, at nogen anden end en Landsmand af S. Kierkegaard skulde have fundet paa at anvende Udtrykket (indirekte Meddelelse), eller set de Konsekvenser der ligger deri. Det er et nyt og maaske det mærkeligste Bidrag til at belyse Jesu Genialitet paa det religiøse Omraade, hvis han virkelig har følt Trang til en saadan Meddelelsesform. Han var her saa langt forud for sin Samtid, at netop hans Brug af Lignelserne har givet Anledning til maaske den groveste Misforstaaelse der findes i vore Evangelier: at hans Hensigt var at skjule sin Læres Indhold for Folket og derved forhærde det end mere (se herom Ryberg Hansen S. 143 ff.).

Hermed være Hr. Ryberg Hansens Bog paa det bedste anbefalet til Læsning af alle dem, der har Interesse for Verdenshistoriens største religionshistoriske Problem, og Mod til at se det fra en Side der ikke er dem tilvant. Først og fremmest bør den læses af vore Teologer; den kan bidrage betydeligt til at hæve den Stagnation, hvori vor teologiske Videnskab paa visse Omraader synes at befinde sig. Men den har ogsaa Ærinde til Lægmænd, baade til dem der, uden at opgive deres Forhold til Kristendommen, føler sig utilpas ved den traditionelle Form for dens Forkyndelse, og til dem hvem Ortodoksiens Forvanskning af Jesu ægte Lære og Personlighed har gjort lede ved alt hvad der har med Kristendom at gøre.

A. B. DRACHMANN

TEATRENE

FORAAR 1904

DERSOM man tør tro „Saisonen“ (d. e. den hohlenbergske Programavis, som foruden Avertissementer om røget Laks og Ligtornemidler m. m. af og til indeholder smaa Artikler om Teatervæsen til Vejledning for Publikum) foregaar der eller forberedes der for Tiden „en Strømkæntning“ inden for det moderne Skuespil. Folk skulde være blevet kede af det evige Ægteskabsdrama, og Skuespil, der fremstiller en Races eller en Klases Psykologi, skal efter Erfaringer fra de franske Scener være de mest moderne.

Der er vist noget om det. Her i København i alt Fald har Ægteskabskomedierne i dette Foraar ikke haft Lykken med sig.

Jeg taler ikke om *Othello* paa det kongelige Teater, skønt det unægtelig er et Ægteskabsdrama og aldeles ikke havde Lykken med sig. Maaske man helst slet ikke skulde tale om „Shakespeare paa det kongelige Teater“. Man kender efterhaanden denne aarlig tilbagevendende Højtidelighed, som ligner de fleste andre officielle Højtideligheder her til Lands derved, at baade de, der skal agere, og de der ser til, er lige flove ved det. Før det atter skal blive en Fest at se Shakespeare i København, maa Smagen have forandret sig endnu mere, end den i disse Smagsforandringens Tider siges at have gjort. Lad der først i vor egen Tids Former udvikle sig en Kunst, der giver saadan Luft og udlader saadanne Strømme af almindelig og elementær Menneskelighed, som Shakespeare gør det, saa kan Skuespillerne vel lære at spille ham og vi andre at se derpaa. Men indtil da —

Farewell the plumed troop and the big wars!

Farvel, du Hjelmbuskvrimmel, stolte Krig!

Farvel Hr. Zangenberg! Farvel Fru Thomsen!

Den store Stil er dog ikke et historisk Inventar, der kan tages ned fra Teaterloftet ligesom Shakespearescenen, men en organisk Frembringelse af en Tidsalders eget Liv. Lad den, der kan fornemme en Mindelse af

Othellos Mandssind koge i sine Indvolde, og som dyrker den Kvindelighed, der er, som Desdemona, „gavmild som Naturen“, læse *Othello*. Det var lige saa trist at se disse Skikkelser, der synes os ligesom Naturens første-fødte, paa det kgl. Teater som at se de store prægtige Vilddyr i Fangenskab i en zoologisk Have. Digteren Kaalund, der havde meget Hjerter for al Slags forkommen Majestæt, elskede at skrive Digte om „Løven i Slippen“ o. lign. Hvis det var tilladt at skrive Vers i en kritisk Artikel, kunde jeg maaske nok røre mine Læseres Hjerter med et lignende om „Moren paa Kongens Nytorv“ — uden dog at være ganske sikker paa, hvor jeg egentlig skulde hen med min Klage: til Hr. Zangenberg, der gjorde hvad han kunde, eller til det Publikum, der frisede ad ham. Fru Thomsen gav bogstavelig blank op; hvis denne Desdemona var gavmild som Naturen, saa er det gaaet meget tilbage med vor Moders Hus-holdning siden Evas Dage.

Naa, Shakespeare naaede da i alt Fald at falde igennem. Det Held havde ikke engang de to moderne Ægteskabsdramer, som Aaret har bragt, Edvard Brandes' *Vera* og Sven Langes *Kvindelykke*. De er slet ikke blevet opførte — paa Grund af de lokale Forhold formodentlig. Thi paa Folketeatret, som de vel var bestemt for, har Fru Betty Nansen hele Aaret lige siden „Livets Dal“ (der i denne Sammenhæng fik en hel symbolsk Betydning), sikkert meget mod sin Vilje spillet bestandig den samme Tragikomedie med Titel „En Kone, der søger sig en Mand“, hvoraf der begribeligvis ikke kan komme noget retskaffent Ægteskabsdrama.

Af de to Skuespil, som man saaledes ikke har faaet at se, er Langes sikkert nok det fineste, men Brandes' er det tydeligste. Det har altid været et af Edvard Brandes' Fortrin at være tydelig.

Langes „Kvindelykke“ er netop ikke tydelig, men diset som en Sommeraften. Det er ligesom den Sommeraften, paa hvilken det spiller: først tror man at se ganske klart i Eftermiddagens skraa Belysning, saa fortoner Tingenes Omrids som en Drøm i Skumringen, og efter dette gør det ordentlig ondt at se Virkeligheden under Øjne igen, som det skærer En i Øjnene, naar man fra Halvmørket ude i Haven kommer ind i den oplyste Stue. En saadan Skumringsleg er den stakkels Pollys Lykke. En Komadieskriver vilde ikke have taget saa nænsomt paa hendes „Tilfælde“, men moret sig og sit Publikum paa en ganske anden Maade over den Kvindelykke, som den tavse Agrar blot er den tilfældige Anledning til at forløse. En Tragediedigter vilde have gjort meget større Ophævelser derover. Begge vilde have givet tydelig Besked. Den lille graa Mand, Pollys Svoger, der ligesom Forfatteren lider af den Sygdom at ville forstaa en Kvinde — hvilket undertiden kan være en af de farligste Svagheder, en Mand kan henfalde til — gør slet ingen Ophævelser, men forkynder sin trøstløse Filosofi med en rolig Mine som om det var selve Livets (og Anatole France's) Ironi, der talte gennem ham, hvad der nok ogsaa er Mening. Vi andre, der paa Forhaand havde vanskeligt ved at forstaa, at en Kvinde, der er Moder, kunde føle som Polly og endnu mere, at hun, naar hun kan det, kan kaldes tilbage fra Sommeraftenen ved en simpel Appel til Sovekammeret — hun er jo dog ingen Regimentspige — maa altsaa indskrænke os til at sigt som den betænk-

somme Jægermester: Jeg vidste ikke, at de var saadan. Det skulde være interessant at se, hvad Virkning det overmaade stilsfærdige og overmaade sørgmodige lille Stykke vilde gøre paa et Teater. Kærlighedsscenen i anden Akt, hvor hun taler og han tier, er ny og nydelig.

Men Brandes' Stykke er som sagt tydeligere. Det er i en sjælden Grad afsluttende, man er færdig, der er ikke mere. Den samme Stue (en „Dobbeltstue“ er det nu), de samme Mennesker, den samme Luft eller Luftløshed, i alt Fald den samme erotiske Atmosfære hvori det unge Blod vakler mellem de himmelske Muser (Teologien!) og Husjomfruens Sengekammer, hvor en halvgammel Kammerherre balancerer sin begyndende Podagra mellem en lyserød Baby og et til hans Alder og Fortjenester mere svarende og meget paagaende Silkeskørt, og hvor den kolde og dejlige Dame sidder midt i Spillet og kogler og gør Mænd gale efter at „besidde“ eller „eje“ sig. Man begriber ikke, at Edvard Brandes gider mere — naar man under Læsningen af alt dette her støder paa et holbergsk Citat, der viser, hvor han egentlig har hjemme, kan man blive helt vemodig ved det. Men det er det ærlige ved dette Skuespil, som ellers ingen Fortrin har, at det ligesom proklamerer, at Edvard Brandes ikke gider mere. Den dejlige Dame er for længe siden, hvad ingen kan fortænke hende i, bleven ked af at lade sig „eje“ og „besidde“, hun vil hverken ejes eller have mere og har for ti Aar siden lukket Sovekammerdøren i Laas, og saa er der som sagt ikke mere. For Dramaets Skyld er det kedeligt nok — i Langes Stykke oplever man, at Polly gaar til Grunde eller dør, som hun siger, men Vera er død, før Stykket begynder, og Skuespillet er dødfødt — men for den historiske Tydeligheds Skyld er det heldigt. Da den besiddelsesværdige Dame efter at have rystet de andre Haner af sig har prøvet den sidste Kotchinkineser — en Cirkusjockey — i en Scene, der læses som et latterligt Modstykke til Scenen mellem Ellida og den fremmede Mand i „Fruen fra Havet“ (Jockey Tylor kaldes ogsaa paa „mystisk“ Vis i Personlisten: En Herre) og derefter rækker Hals som en anden Tulte (hun lægger Hovedet over Jernbaneskinnerne), da er det rigtigt nok, at det er hverken Hedda eller Ellida, der har vist sig, men Vera, det er udlagt: den nøgne Sandhed, men det er lige saa sandt, at den Sandhed gider man ikke mere give Tid og Penge for at se paa.

Det er da sikkert nok: de Ægteskabskomedier, der i Aar har haft Lykken med sig, det er hverken de sørgmodige eller desperate, men de „gemytlige“ — dem, der saa at sige spiller paa Sengekanten. Det kan gøres lidt finere, som i „Figurantinden“, eller lidt grovere, som i „Den grimme Kone“ (med Fru Nansen paa Folketeatret). „Ja, Herregud, hvad skal man sige? det morer dog altid en stakkels Pige“, naar det gøres nogenlunde behændigt, og i den Form kan man uden at forregne sig spaa Ægteskabskomedien endnu et langt Liv.

Men Edvard Brandes er ikke saadan at blive færdig med. Hans Modstandere kan længe nok erklære ham for død og magtesløs, han er bestandig. Han er som det Uhyre i Mytologien med de mange Hoveder: har man hugget et af, er der straks to i Stedet. Haardt imod haardt,

sagde Kællingen, hun satte R—en mod en Kirkemur, og det samme sagde Edvard Brandes, da *Vera* var strandet paa Folketeatret, han slog sig paa Møntergade-Genren og gik til Dagmar-teatret med det.

Anden Grund til denne Produktion ved Knopskydning end Ønsket om at være der, er det ikke let at opdage. Er der noget, som man netop maatte forsværge, at Edvard Brandes nogen Sinde kunde faa Held med, saa er det netop det moderne racepsykologiske Genrestykke, der har afløst ældre Tidens troskyldige Folkelivsbilleder. Her hvor det først og fremmest gælder at krybe ud af sin egen Hud og glemme alle private Overbevisninger, at være lutter Øje og Øre for hvad man ser og hører, at tage en Figur paa Gebærden, at glæde sig over et sprogligt Fund som et Barn over en Sølvs killing — her maa en Forfatter, hvis Stilsans er saa akademisk og lidet nuanceret som Edvard Brandes', nødvendig komme til kort. Man har jo nok før vidst, at Figurerne i Edvard Brandes' Skuespil talte, ikke som de maatte, efter deres naturlige Beskaffenhed, men som de skulde, fordi Forfatteren talte igennem dem — især har de unge Piger hos Brandes længe overrasket ved et særdeles udpræget Mandfolkemæle — men dette Forfatter-Diktat bliver unægtelig tydeligere paa Snedker Holsts fjerde Bagsal paa Nørrebro end i Etatsraadens Villa. Naar Korist Bodal i „Haardt imod Haardt“ citerer „Harpyerne“, som dog hører hjemme i et Indelukke af den græske Mytologi, som det er givet de færreste af de nulevende at betræde, med en Præcision, der kan bringe en Professor i Kunstantikviteter til at rødme, eller naar Typografens Selskab synger en lille yndig og — som det udtrykkelig fremhæves — forholdsvist anstændig Vise med „Mind da min Mund!“ og „Det er Troldoms(!) og Vildskabs Nat, Elskovsstund(!)“, hvori kun Trykfejlene røber Typografens Deltagelse, men som ellers snarest maa antages at udtrykke Forfatterens egen Opfattelse af Troubadourpoesien ved Øresundskysten — saa er det Fejl af samme Art, som naar det samme Selskab gør sig tilgode med tre nykogte Hummere. Smagen er i disse Kredse i enhver Henseende for Daasemaden. Det er Smaating, kunde man mene, men de er afgørende. De viser, at Forfatteren ikke har levet de Menneskers Liv, han vil interessere os for. Derfor lever de heller slet ikke. Stykket, der heller ikke ses at have interesseret sin Forfatter mere end rent logisk, interesserer slet ikke Tilskuerne. Derfor faldt det ogsaa til Jorden, uden Brag, ganske lydløst — som Papir.

Det bliver da sikkert nok ikke Edvard Brandes, en klar og stram Intelligens, der kender Teatret og bruger det som Voltaire, men ikke en Digter, en Kunstner, som Holberg, der kommer til at raade for Omslaget i det moderne Drama, hvis der er noget saadant.

Men i dette Foraar har det race- eller klassepsykologiske Drama eller paa bedre Dansk Møntergade-Komedien faaet en betydningsfuld Undsætning udefra. Især ved den russiske Forfatter Gorkis *Natteherberget*, skønt der unægtelig er lige saa langt fra Gorki til Bergstrøm som fra den sodede Hule og den Menneskebærme, der er flydt sammen i den i „Natteherberget“, til det saftige københavnske Selskab paa Jørgensens Beværtning i „Møntergade 39“. Her kan man se, hvad det vil sige, at en Forfatter ret lever med sine Figurer: skønt Gorkis Stykke, som det spilles paa det

kongelige Teater, vistnok er to Gange oversat: fra Russisk til Tysk og fra Tysk til Dansk, og saaledes vel ikke kan have bevaret særdeles meget af sin oprindelige Tone. virker det endnu uden nogen fremtrædende Stilfarve ganske levende. En saa indtætset Egenhed er der i disse Mennesker, at man trods deres afskrækkende Navne tror at kende dem saa godt som om de talte københavnsk og hed Kristian Vesterbro eller Kommissionær Lundberg. Og, hvad der er det store deri, i disse „Billeder fra Dybet“ er der, uden nogen som helst symbolske Kunster, et saadant Perspektiv, at Tilskueren intet Øjeblik faar Lov til at føle sig som en udenforstaaende. Vi bor alle i Dybet og trænger alle til den gamle Pilegrims Trøst. Især denne Skikkelse, Luka, er jo rent ud beundringsværdig, snarvt stor, en Jævnhed som hos Sokrates, en Kristus-Mildhed, og dog en snurrig gammel Person med sine Ordsprog og sin Snakkesalighed, over for hvem den uforstyrrelige Kasketmager bevarer sin Skepsis og den akademiske Proletar (Satin) sin Overlegenhed. Det er forbavsende, hvilken evangelisk Enfoldighed Gorki har kunnet lægge over disse Scener, hvor en „lille Bedstefar“ trisser om mellem nogle forkomne Fyre og fattige Fruentimmer — en endnu mægtigere Realisme end den, hvormed Hollænderne maalede deres bibelske Billeder — som kan give en Baggaard med nogle sorte Hyldebuske (desværre ser man ikke denne Dekoration paa Teatret) til et Getsemane. Naar man hører den gamle Pilegrim sige sine store, simple Ord om de dybeste Ting med en Stemme og i et Sprog — tænker man sig — der er saa blødt, som naar Sneen falder, tror man at se ikke en Goethesk „Gott der Erde“ men Menneskevennen, en mægtig Aand i en uanselig Skikkelse; ja i Slutningsakten, der kun tilsyneladende er overflødig, fordi „Handlingen“ er udspillet og Luka forsvunden, føler man endnu noget af Disciplenes Smerte over Mesterens Bortgang. Og saa har man dog intet Øjeblik været uden for Farvergaden og „Holger Danske“.

Udførelsen paa Teatret led nok noget af den Ulempe, der var en naturlig Følge af, at Skuespillerne vel ikke kendte andre Russere end Kejserindens Matroser: de agerede derfor, især i de bevægede Scener, mere russisk end Russerne. Det er ganske, som naar Danskere taler Svensk og Statister skal spille hostrupske Studenter. Hr. Jerndorf som Luka var jævn nok, „Bedstefar“ nok, men ikke Pilegrim nok — Luka er knortet og vejrbitd som et Egespir — undertiden heller ikke dyb nok; det er sandt, at Lukas Replikker skal siges paa en ganske stilfærdig og tilforladelig Maade, men naar det nu netop gælder religiøse Erfaringer, der er ret afvigende fra de almindeligt godkendte, er det dog nok bedst at lægge al sin Sjæls Kraft deri. Mon Flertallet af Hr. Jerndorfs Publikum ret forstod, hvem de havde for sig? Fuldkommen illuderende var Hr. Hofman som Kasketmageren og Hr. Knudsen i en ganske lille Rolle (Drageren Skævhode).

Prøver man nu paa med dette russiske „Natteherberge“ at sammenligne, hvad vi her i København i den sidste Tid har set af lignende Forsøg paa at give en sammenløben Menneskeflokks Psykologi i dramatisk Form — Bergstrøms „Møntergade 39“, Wieds lille Lemme-Komedie „Et Opgør“ (der vel var bygget over en morsom Idé men virkede næsten fornærmende

ubetydelig paa Teatret) og altsaa Brandes' „Haardt imod Haardt“, for ikke at tale om Reumerts „Høygaards Pensionat“, — saa vil man tydeligt se, hvad vi her i Landet, som i andre vesteuropæiske Lande, mangler (og maa mangle) i Simpelhed og naiv Storhed. Det kan godt overgaa en Dansker, der maa snappe efter Været i København og ikke er saa heldig at have hele sin Hu assureret i den jydsk Hede, at længes efter noget saa urimeligt „langt, langt herfra“ som at se Solen gaa ned over de russiske Stepper. En saadan høj og stille Himmel (der ogsaa kan observeres fra en Kælderhals) er der over Gorkis Spelunke. Har man faaet Øje for den, smager Dunsterne fra de hjemlige Fedteboder ikke rigtig mere.

En saadan tragisk Horisont er der i Norman-Hansens af politiske Hensyn forbudte Skuespil fra Finland, *Aina*. Det er dog ingen Race-, men en Type-Komedie, varmt følt, men skematisk udført. Figurerne, ikke blot Hovedpersonerne men de tilfældigt optrædende: Bissekrammeren og især Læreren, der næsten pantomimisk apoteoserer Finland, er politiske Typer. Paa Teatret vilde det næppe have virket stærkt.

I det hele vil det klassebeskrivende Skuespil ikke kunne undvære en levende Hovedperson og en Handling i ganske gammeldags Forstand. Teater er nu engang Teater og skal ikke være andet. Baade Hauptmanns „Rose Bernd“ (Dagmar-teatret) og Octave Mirbeaus „Forretninger er Forretninger“ (det kgl. Teater) er bedre Skuespil end Gorkis Scener.

Men hvad blev der tilbage af Racepræget i *Rose Bernd* paa Dagmar-teatret. Der er saa megen Atmosfære i denne Landsbytragedie, der begynder ved Foraarstid og ender ved Høst, naar Kornet er af Markerne og Tærskværkert hvæser og snurrer i den høje Luft. Den Lyd maa man høre, den spiller med i Stykket. Det er denne tørre Hede, der brænder i Streckmann, Lokomobilmanden, en Art zolask Maskindjævel, der gør Vold i Idyllen, ligesom Maskinen, der med sin Kvalm forurener Luften og gør Pan forskrækket. Det er vel nok at gøre for meget af det, naar man paa det kgl. Teater anstiller gentagne omhyggelige Prøver for at sikre sig, at den Femøre, der (i Wieds Komedie) kastes ned til Lirekassemanden i Gaarden, kan give den rigtige Lyd paa Brostenene, men paa Dagmar-teatret havde man som sædvanlig i enhver Henseende gjort for lidt af det. Dette Hul i Teatergulvet, der forestillede en rislende Kilde, denne yppige Grønsvær, der støvede, naar man satte sig paa den — ja vist lugtede det, men ikke af Naturen.

Det er overhovedet ikke at løbe til at spille saadan et Stykke som „Rose Bernd“, naar der skal gøres Alvor af det. Atmosfæren, jeg taler om, hænger ikke blot ved Kulisserne men i Personernes hele Maade at være paa, deres Tanke og Tale. Stykket er helt igennem skrevet paa Dialekt (schlesisk) og det er ganske nødvendigt, at dog noget af dette Almuesprog bevares i Oversættelsen. Det betyder slet ikke det samme, om Streckmann kaldes en Skurk eller en Skidtrik („a Schubiak“), man skulde have en Kunstner i Folkesproget til at oversætte saadanne Ting, Karl Larsen vilde næppe slaa til her, men maaske Jakob Knudsen kunde gøre det.

Og dette Præg af Naturen er trængt saaledes ind i Marven af Figu-

rerne, at de ikke kan gøres levende uden det. Fogeden, Løjtnant Flamm f. Eks., er en helt anden Mand end en Brandesk Ægteskabs-Desperado, end Kaptajnen i „Under Loven“ f. Eks., der vil være Løvejæger i Afrika. Der er tung schlesisk Muld i ham. Han lider af at være *glebae adscriptus*, klistret til Knolden — „Sømand skulde man være“, siger han og har vistnok aldrig set Havet. Og Rose selv — ja hun er rigtignok „gavmild som Naturen“, som Shakespeare siger, men som denne bestemte Natur er det, med hvis Grøde hun er groet, og som (ikke symboliseres, men) lever i hende. Her spilles jo ikke en Dorfgeschichte, en Landsby-Gretchen, som for 50 Aar siden kunde faa et sværmerisk Øje til at græde, og som vilde interessere Fru Heiberg. Det er Naturalisme, et Stykke blomstrende Natur, der knuses under en Maskine.

Af dette var der ikke noget hos Fru Oda Nielsen, saa flink og ferm hun ogsaa var (Rose Bernd er ikke ferm). Vistnok spillede Fru Nielsen de sidste Scener efter Barnemordet, saa at man forstod hvor greben hun var ved det — hvor var det ogsaa muligt, at en Kunstnerinde, i hvem der er saa meget Kvinde, som der nu alligevel er i Fru Nielsen, kunde spille dette paa anden Maade — og hun greb vistnok ogsaa mange. Men der var dog ikke den vældige, rent naturlige Ve i disse Scener, som om det var Naturen selv, der stivnede eller ligesom standsede i at føde — Moderdyrets Angest „som en Tævekat, der løber med Killingen i Munden“ — der var noget, der hørte helt andre Steder hen, noget af en lille Pige fra Gaden, der gør sig stiv over for Betjenten, og det bragte os ikke Naturen nærmere, at Fru Nielsen her og i den foregaaende Akt talte — Lollandsk (ganske som i „Tante Cramers Testamente“). Og naar disse Scener ikke er Natur, har man bedst af ikke at se dem, saa er det jo dog kun en Dame, der spiller Komædie med Ting, som ikke er til at spøge med.

Men, jeg gentager, det er overmaade svært at spille saadan et Skuespil rigtigt i en anden Races Sprog. Lettere Spil havde det kongelige Teater med Octave Mirbeaus *Forretninger er Forretninger*. Det er den Slags Fransk, som det klæder at blive gengivet paa Dansk, eller som det passer det danske Sprog godt at gengive og danske Skuespillere at fremstille. Det er paa én Gang fint og saftigt, dybt og muntert. Det er stort fransk. Det rummer baade den primitive galliske Glæde ved at støtte Tand i den friske og fede Latterføde, den kultiverede Franskmands Afsmag for Tølperen og den moderne Ironikers Respekt for den kraftige Raahed. Der er et eget, sundt Smil deri, som man kan se det paa Mænd, der er Efterkommere af en Slægt, der har lét meget, men som selv ikke ler. Og saa er der saadan et velsignet Pust af Arbejde over det. Det handler om Arbejde, og det er selv, grundigt og gedigent, et helt Arbejde. Det er et Arbejde at spille det, og — man fristes til at tilføje — et Arbejde at se det: man kan faa Virkelyst af det.

Bedst saa' man dette paa Hr. Olaf Poulsen. Her fik man igen at vide, hvad denne store Kunstner formaar, naar han uden at være bundet af nogen Tradition faar Lov til at spille sig helt igennem. Hvad der ikke lykkedes helt med Jeppe, lykkedes ganske her. Hvilken Sved, hvilken Latter og hvilken Alvor! Unge Studenter, der gik fra Teatret, talte om „Renæssance“. Saamænd! Det gav i alt Fald det „Renæssanceindtryk“,

som (efter Drachmann) Blandingen af Porter og Champagne giver: „noget materielt-spirituel, Fornemmelsen af Blod, Oksekød sammen med Duft af syrlige Druer — et rundt Indtryk“. Dersom de efter Isidore Lechats Mening latterligt nyttige Æstetikere gjorde deres Arbejde med blot Halvdelen af den Saft og Kraft, det Fuldblod, hvori Forfatterens og Skuespillerens Kunst slog sammen i denne Rolle paa det kongelige Teater, var det muligt, at selv Mr. Lechat vilde agte dem. Er det nødvendigt at tilføje, at Lechat („Katten“) dog ikke blev den samme paa Kongens Nytorv som paa Théâtre Français. Den ypperlige Féraudy, for hvem Rollen er skrevet, er ikke rund, men firskaaren, ikke Kød, men Sener. Hr. Poulsens Figur befandt sig undertiden i en ængstende Nærhed af Kvægtorvet. Lige meget! Der er en Scene i „Forretninger osv.“ hvor den store Forretningsmager og Parvenu paa sit historiske Herresæde modtager Besøg af en Nabo, en forarmet Marki af en af Frankrigs ældste Slægter, som det morer ham umaadeligt at have i sine Kløer. Som denne Scene blev spillet af Hr. Poulsen og Hr. Mantzius, var det noget af det allerypperste af Skuespilkunst, der har været at se her i Landet — nok saa interessant som den interessanteste Opgørscene i noget Ægteskabsdrama. Det var Racekomedie af den allerbedste Slags — Arbejds- og Luksusmennesket over for hinanden i sande Pragteksemplarer. I Begyndelsen af deres Samtale forekommer der ligesom i Forbigaaende en Bemærkning om, at der i de eksotiske Revirer, hvor Markiens Hr. Søn trænerer sin Adel, gerne forekommer Paafugle, hvor der er Tigre, og omvendt. Det blev Vignetten for den hele Scene. Med en saadan Katterusomhed spillede Hr. Poulsen Blodsuger om sit ædle og nyttige Bytte, at man ordentlig kunde se Kløerne krumme sig, og med en saadan don- quixotisk Værdighed rejste Hr. Mantzius' Marki sit indknebnede Hønehode, at man næsten troede paa Paafuglenes Ret i Vorherres Hønehud. De unge, der i dette Stykke, som for Resten alle Vegne, er af saa stor Betydning (fordi det til syvende og sidst er dem, der sidder inde med Værdierne), var ikke slet saa sikre. Fru Bloch som Isidores Datter var ikke heldig. Denne unge Pige, hvis Nervøsitet bunder i en naturlig Af-sky for at leve under barbariske Forhold, gjorde Fru Bloch næsten krampagtig. Den store Replik, hvori den unge Pige fortæller, hvorledes hun ude i Naturen pines og saares ved overalt at træffe Sporene af den store Løgn og Uretfærdighed, som „Slottet“ synes hende at være, sagde Fru Bloch som sædvanlig med bortvendt Hoved og nedslagne Øjne. Fru Bloch, der kan skotte som ingen anden, har virkelig vanskeligt ved at se rigtigt lige ud. Hr. Neendam som hendes Elsker var meget bedre. Der var ordentlig græsk Plastik i den Maade hvorpaa han viste den rasende Fader fra sig og ligesom rystede Katten af sig. Det var netop den For- agt for Barbaren, der er den positive Patos i Stykket.

Alt i alt var Opførelsen af denne franske Komedie paa det kgl. Teater den bedste danske Skuespilkunst, man i dette Foraar har set i København. Blot vi havde noget lige saa kraftigt og modent, salt og friskt som dette, noget stor-Dansk hos os selv. De danske Skuespil, der har gjort Lykke i København i dette Aar, er Hr. Edg. Høyers *Tante Cramers*

Testamente (Dagmar-teatret) og Hr. P. A. Rosenbergs *Hjælpen* (Det kgl. Teater). Det var ordentlig morsomt at overvære Førsteopførelsen af Hr. Rosenbergs Skuespil en Søndag Aften nu i Foraaret. Folk var aabenbart lige saa opsatte paa at se dansk Komædie som Skoven paa en Foraarsbløde. Ligesom man somme Tider om Foraaret kan høre Regnen gaa i Jorden, saaledes hørte man den Aften paa Tilskuernes lydelige Nyden, hvordan det ligefrem sank i dem. De lo og de græd, de klukkede og de snøftede; til sidst var det hele Teater er stort Smil igennem Taarer. Dialogen blev undertiden ligefrem furet af Byger af Latter. Et stenografisk Referat af et Brudstykke med vedføjte Akklamation vil vise det.

THYRA

Bedstemoderen, d. e. Fru Niendam, som taler Teaterjydsk.

Jeg trækker stadig rundt med den lange Unge der [ANNINE, d. e. Fru Hennings, der ogsaa er fra Jylland, men ung og yndig og som taler et selvklaart Rigssprog] som kompromitterer min Alder ved at raabe Bedstemoder efter mig.

Munterhed.

Kan De sige mig, hvordan jeg skal faa hende afsat, Binder?

BINDER

Aa, det vil vel ikke falde saa vanskeligt.

Tavs Tilslutning.

THYRA

Tilbuddet er større end Efterspørgslen i vore Dage, og Konkurrencen er stram.

Stor Munterhed.

RYHAVE

Frk. Gelsted klarer vist uden Vanskelighed selv den strammeste Konkurrence.

Tilslutning

THYRA

Tror De? Dersom jeg brænder inde med hende denne Gang, (Stor Munterhed) har jeg tænkt at probere en transatlantisk Tur med Luksusdamper (Stormende Munterhed), hvor man saadan er stuvet sammen paa Dækket i Ugevis. Det skal være godt.

Jubel.

ANNINE

Tak, Bedstemoder! Du er rørende! (Rækker hende Haanden).

Almindelig Bevægelse.

Der er saa mange her til Lands, der skriver, og saa faa, der skriver Komædier. Kunde nu ikke disse ikke uopnaaelige Laurbær friste en og anden af vore ypperlige Skribenter til ogsaa at række Lykken Haanden?

Baade Hr. Høyers og Hr. Rosenbergs Skuespil er hvad man i gamle Dage kaldte moralske Komædier. Hr. Høyer har endogsaa i en Henvendelse til Publikum (det er atter „Saisonen“ jeg citerer) ladet ane, at

han muligen selv i Enrum har fældet Taarer over den Daarlighed, han giver Folk at le ad. En Ven af ham havde da ogsaa gjort ham opmærksom paa, at et Stykke som „Tante Cramers Testamente“ kunde han i Grunden ikke kalde et Lystspil, der var for megen Alvor og Indignation deri. Nuvel! Det er ogsaa netop med Hensyn til Moralen, jeg og — som jeg sikkert tror — mange med mig vil gaa i Rette med Hr. Høyer. Jeg indrømmer naturligvis, at der findes en Del daarlige Koner og uvederhæftige Overretts-sagførere i København; endvidere, at der ikke blot imellem disse, men mellem mange andre ellers agtværdige Mænd (af alle Fakulteter) og do. Koner, som vel er gifte, men ikke med hinanden, snakkes (især dette: snakkes) adskilligt friere end paa Landsover- samt Hof- og Stadsrets-prokuratorernes Tid. Men jeg spørger, og med mig — derom føler jeg mig forvisset — et helt Kor af stræbsomme Familiefædre, der svarer deres Skatter i gode og onde Tider og ved alle hæderlige Midler søger at holde sig Ulven fra Døren: Naar man nu véd — og dette maa Hr. Høyer vide — hvor vanskeligt det selv for hæderlige og stræbsomme Familier er i vore Dage at skaffe sig gode Tjenestepiger, er det saa forsvareligt i en moralsk Komædie at blotte alle Herskabets smaa og store Skrøbeligheder saa skaanselsløst og derimod berede den rapmundede Amanda en sand Apoteose, som et frisk og ufordærvet Barn af Folkets Marv og Kærne? Ak Gud, Hr. Høyer! hvor finder man i vore Dage en saadan Kærne? Jeg tilstaa, at jeg blev noget lammet i min Nydelse af hans Komædie ved Harmen over en saadan Ubillighed og ved endnu en Følelse — ja, hvorfor ikke tilstaa det? — en Følelse af Misundelse, ikke som Forfatter over den Lykke, hans Stykke gjorde, men som Familie-fader over de Piger, han maa have haft Berøring med, en stærk, næsten gammeltestamentlig Avind, som jeg kun kan udtrykke saaledes — jeg skammer mig ved at nedskrive det — at jeg kom til at begære hans Tjenestepige og undte ham, om saa blot for en kortere Tid, at gøre Bekendtskab med min Okse og mit Asen. Paa mig havde hans Stykke saaledes slet ikke nogen moralsk Virkning. Havde det ikke været, havde jeg vistnok moret mig endnu bedre, lige saa godt som de andre. Man maa i det hele have lovlig fine Fornemmelser for ikke at more sig over Høyers Komædier. En livlig Handling, gode klare Figurer, en behagelig Opløsning — alle Slynglerne bliver alligevel betænkte i Tante Cramers Testamente — en frisk og brav Tankegang og en ikke mindre frisk og uforknyt Udtryksmaade. Naar denne særegne høyerske Diktion slaar over i Jargon (som i den morsomme Scene, hvor den vittige unge Hr. Cramer, som er Kunstner, sidder og komponerer og forstyrres i sine Koncepter ved at Fluerne „forlover sig“ i hans Lokker og „tager Fodbad“ i Klatterne paa hans Nodepapir) er der dog aldrig noget som helst „ausgeklügelt“ ved den, den er ganske mundtlig og synes at flyde Forfatteren selv ganske frisk fra Læberne. Derfor sagde ogsaa en Dame af Forfatterens Bekendtskab i en Mellemakt paa Spørgsmaalet om, hvordan hun morede sig: „Udmærket! det er ligesom at have Høyer til Bords.“ Gud véd, om nogen af Henrik Ibsens Borddamer nogen Sinde med god Samvittighed har kunnet udtrykke sig saaledes om noget af hans Stykker.

Naar alt dette er her, og Forfatteren ikke vil mere, skal man heller ikke ville mere, men være lige saa glad og fornøjet, som Forfatteren og hans Publikum er det.

Hr. Rosenberg vil betydeligt mere: skildre Mennesker i de dybeste Forhold i Livet. Det stiller andre Fordringer.

Hvad der da ved Opførelsen af Hr. Rosenbergs Skuespil *Hjælpen* straks vakte et stærkt kunstnerisk Ubehag, var den underlig omtrentlige Stil, hvori det er skrevet: „De er —,“ siger Vita til Annine og leder længe efter Ordet. „De er —“ begynder hun igen. „Naa, hvad er jeg?“ siger Annine opmuntrende og hele Publikum lytter. „Uimodstaaelig“, udbryder saa Vita. Det kunde en anden ogsaa have fundet paa at sige, uden at gøre sig saa kostbar, og det er vel netop, hvad en ganske ung Pige ikke siger til en anden. Det lød, ligesom naar en Bøsse klikker. Og saaledes blev man hele Aftenen snydt og bedraget for de afgørende Ord, dem, der kommer fra inden og belyser Figuren med et Blink. Ogsaa Hr. Rosenbergs Personer taler efter Diktat ligesom skrevet. Volden kalder det samme unge Blod „denne Levning af Fortidens København“. „Beraab Dem ikke paa Erfaringen, Hr. Gehejmeetatsraad!“, siger den ganske moderne Grosserer Ryhave. „Du har et Øjeblik set mig svag,“ siger Gehejmerraden selv og glemmer at tilføje: „med en yndet Komedievending“, som Annine meget rigtigt bemærker et andet Sted. Det er ellers ikke saa meget Komediesproget, Hr. Rosenbergs Stil smager af, men der ligger ligesom en Hinde af Avisssprog over den. Heller ikke Jargonen er saa uskyldig som Hr. Høyers. „Saadanne Drømmernaturer“, siger den djærve Bedstemoder, „er netop tidt genegne til at gaa paa Hovedet i en eller anden erotisk Skarnsfjerding“, — det minder meget om en vis Avispolemik, som vistnok ikke læses meget i Aalborg.

Det er, atter som hos Brandes, Faren ved de moralske Komedier: Forfatteren bruger sine Figurer og har saa travlt med at faa dem til at lystre sig, at han ikke faar Tid til at lytte til dem. Det kan virke meget irriterende, saadan et Forfattermæle, der overdøver hele Selskabet.

Hvad nu denne moralske Hensigt selv angaar, saa har Hr. Rosenberg haft (eller brugt) en god Idé, at stille tre Slægtled af samme Race over for hinanden: de gamle, der lærte at arbejde i 1864, de midaldrende, der blev blaserte i Halvfjerdserne eller Firserne og de unge, der skal til at blive Mænd i det tyvende Aarhundrede. Det er sandt, der er noget meget summarisk ved Forfatterens Karakteristik, der maler med Slagord (endog: Hvad udad tabes, skal indad vindes!) og Karikaturstreger (Adam Bagge og hans Refugium i Stjernehimlen); der er givet meget mere konkret Besked om denne Sag i Th. Manns „Buddenbrooks“ (som rigtignok ogsaa er en Roman paa tusind Sider) og sagt finere og intimere Ting derom i Einar Christiansens „Generationer“. Der er jo nok noget arrangeret ved Rosenbergs Billede af den baggeske Familiegruppe, noget i Retning af en Kongebillede-Karakteristik. Men Figurerne staar godt sammen og tager sig ganske skuffende ud ved kunstigt Lys. Man maa ogsaa indrømme, at med al nødvendig Forkortning er de væsentlige Træk bevarede i de typiske Billeder af alle tre Slægtled, ikke mindst af det sidste, hvor Konstellationen Johan Bagge — Ryhave udtrykker den drømmerske eller dog

reflekterende og den virksomme Natur i den unge Slægt (interessantere havde det unægtelig været at se dem forenede).

Men det er dog en grov Hoben Teater, Forfatteren bruger for at faa sat sine Typer i Aktion. Jeg tænker endda ikke saa meget paa det usandsynlige Indfald med Salget af Aktierne, der gør det ganske af med den psykologiske Rimelighed og Sammenhæng i to eller tre af Personerne. Men hvad skal det nu til, at Johan og Vita, to pur unge Mennesker, efter at have kendt hinanden i et Aar godt og vel, allerede skal have et Barn sammen? Rent bortset fra at Jeronimus sikkert i Almindelighed har Ret i, at det ikke er raadeligt, at de unge Mennesker kommer sammen, før de har Brød, er det saa i dette enkelte Tilfælde i mindste Maade sandsynligt, at de er kommet saa vidt? Det er baade smukt og sandt, hvad Forfatteren siger om „Hjælpen“, d. v. s. Kærligheden til og Ansvar for et andet Menneske, der kan gøre en Drømmer til en Arbejder. Men naar Johan ikke allerede er bleven hjulpen af sin Kærlighed til og sit Ansvar for den søde lille Pige alene for hendes egen Skyld, saa er han rent ud sagt en skidt Knægt, med samt sit „yndige Ansigt“ og sin fjoldele Faderglæde. Sæt nu Vita ikke var bleven frugtsommelig — hun er da lige ung nok til det — skulde han saa have gaaet og lusket en halv Snes Aar endnu? Man kan meget vel have Respekt for Hr. Rosenbergs moralske Hensigt og — ikke mindst — moralske Mod og alligevel føle sig frastødt af det plumpe og akavede i hans Fremstilling. Vistnok meget imod Forfatterens Hensigt virkede hele denne overraskende Slutning som en Teater-Trumf, der tog Publikum med Storm (i Grunden kom det vist først til Besindelse igen, da den uimodstaaelige Annine traadte frem og erklærede, at ogsaa hun tillagde de oversprungne Formaliteter en vis Betydning). Men dertil er Sagen jo for enhver Opfattelse for alvorlig. Det manglede virkelig bare, at Stykket i Stedet for den i sig selv særdeles tydelige Indbydelse til Barsel i Johans sidste Replik var endt med, at Noret var blevet præsenteret i fuld Virkelighed — saa kunde det lykkelige Familiebillede være blevet fotograferet og være kommet i „Hver ottende Dag“, og „Kongebilledet“ havde været fuldendt.

Alligevel gik man hjem med taknemmelige Følelser imod Forfatteren. Naar man kender Edv. Brandes' Teater, er det godt ogsaa at lære P. A. Rosenbergs at kende. Paa en Maade er det nok (for at tale i „de yndede Vendinger“) to Alen af ét Stykke, men paa en anden Maade er det dog af en ganske anden Tønde. Det er det forfriskende ved den litterære Situation for Tiden, at her uden nogen Førers Tvang og nogen herskende Klikkes Regimente er frisk Luft og fri Bane til alle Sider og i enhver Retning. Lad os da ogsaa snart faa et af Frihedens sikreste Foraarsstegn at se: en fri og stolt Komædie — i Komædiens gamle By.

VILH. ANDERSEN

NOGET OM AT DIGTE

MED SÆRLIGT HENSYN TIL MIT FORFATTERSKAB

ALLE kender Forskellen mellem at feriere, lege, leve vilkaarligt af Livets opsparede Kapital, — og saa at leve det daglige, virkelige Liv, hvor der arbejdes med de bærende Betingelser, og hvor alt er bestemt igennem dem af Love, som ingenlunde er vilkaarlige — Forskellen imellem at gøre Volter og Luftspring paa Isen, skrive „Ottetaller“ o. a. l. ved Hjælp af den overskydende Skøjtefart, — og saa at skøjte sig frem Fod for Fod efter denne Bevægelses naturlige Love.

Det er derimod ikke alle, som har Lejlighed til at iagttage, at den samme Forskel finder Sted inden for Fantasiens Verden. Mange vil vistnok mene, at alt det fantastiske hører Legens, Vilkaarlighedens, Luftspringenes og Ottetallernes Verden til. Men det er ikke Tilfældet. Fantasiens er ikke en Del af den virkelige Verden, men en Verden ved Siden af den virkelige, med ganske de samme Inddelinger. Den virkelige Verden har sin Leg og sin Alvor, sin Vilkaarlighed og sin Lovbundethed, — og ganske den samme Mod-sætning findes inden for Fantasiens Verden.

Kunst er Lovbundetheden inden for Fantasiens.

Det er derfor særlig Kunstneren, der faar at mærke, at der er denne afgjorte Forskel ogsaa mellem Fantasiens Leg og dens Alvor. Thi naar Ikke-Kunstneren fantaserer, da er det væsentlig kun en Leg for ham. Fantasiens Alvor (dens Lovbundethed) faar han kun at mærke indirekte, gennem Nydelse af Kunstnerens Ar-

Nærværende Artikel fremkommer som et Led i den Række Selvportrætter af danske Forfattere, som „Tilskueren“ har paabegyndt.

bejde. Kunstneren alene erfarer, at Fantasi-Leg er ét, Fantasi-Arbejde noget ganske andet.

Man kan i Fantasi-Legen indlade sig paa alle mulige Ting, — dér er man selv Eneherre. Man kan forestille sig Lappens Nomadeliv paa de sibiriske Tundraer, man kan tænke sig som indisk Asket med den visnende Højrearm opstrakt i Vejret; man kan forestille sig Revolutionsmanden Marat eller et Geni som Beethoven; man kan tænke sig som Jøde i Kishenew eller som spansk Tyrefægter, — thi det forpligter slet ikke, man behøver aldrig at tage Konsekvenserne af den første Indskydelse, den første Forestilling; — vil disse kalde En til Regnskab og forlange Forklaringer, Begrundelse, som man ikke formaar at give, saa lader man blot Billedet forsvinde i Taage og et nyt stige frem, — thi det er kun Leg det hele.

Denne Slags Leg — hvori enhver kan deltage — er det, der frembringer den Forestilling hos mange, at det at digte skulde være et særlig frit og ubundet Foretagende. Kunstneren derimod véd, at saa snart han kalder sine Tanker hjem fra Fantasilegen, og giver sig i Lag med at digte, da er ogsaa hele Virkelighedens Bundethed over ham med det samme. Ligesom man ved Arv overtager et Bo med alle dets Forpligtelser, saaledes overtager man, saa snart det skal til at være Kunst, Virkeligheden med alle dennes Hæftelser. Der er kun to saadanne, for hvilke Digteren er fritagen: det rent tilfældige og det stemningsløse, d. v. s. Virkelighedens Pinagtighed og dens Indholds-Fattigdom.

Digteren er ikke Herre i sit Fantasi-Rige. Han indtager en lignende, forholdsvis beskeden, Stilling dér, som den han indtager i den virkelige Verden. Han har ganske vist den Magtfuldkommenhed, at han kan udelukke det pinagtige (ikke Smerten) og det indholdsfattige (det kedsommelige) af sit Fantasi-Rige; men hans Indflydelse her svækkes paa den anden Side — sammenlignet med den, han maatte have i den virkelige Verden — derved, at han ikke maa gøre den aabenlyst gældende, hans Vilje maa slet ikke mærkes som saadan, — ellers kaldes den „Absicht“, og Læseren bliver forstemt.

Det gælder maaske om alle Mennesker: at de udretter mere ved det, de er, end ved det, de vil. Det gælder i hvert Fald om Digteren; thi han kan som Digter slet ikke frembringe noget virkeligt, undtagen det, han er, det, der er hans Indhold; hans Vilje maa

aldrig optræde paa egen Haand udenfor det, han er; thi da falder den med det samme uden for Digtningen.

Vil man derfor lære en Digter at kende, da er det mere end almindelig ligegyldigt at spørge om, hvilke hans Opgaver, hans Hensigter og Absichter er; man maa spørge om: hvordan han føler Livet, i sig og om sig, saa snart han er vaagen; hvad han ser, hvad han er nødt til at se, saa snart han bare aabner sine Øjne; thi da har man væsentlig den Digtning, som han er bunden til baade i Fryd og i Smerte.

Jeg véd derfor ikke bedre at gøre, naar jeg her skal meddele noget om min Forfattervirksomhed og dens Art, end at beskrive, i enkelte, maaske spredte, men væsentlige Træk, det Indtryk, som Livet gør paa mig, de Følelser, hvormed jeg tager imod dette Indtryk, — særlig vilde jeg naturligvis fremhæve mulige Forskelle i saa Henseende mellem mig og andre Forfattere.

Min Erindring er opfyldt af levende og stærke Barndomsindtryk; disse betinger og farver paa mange Maader min Fornemmelse af Livet den Dag i Dag. Jeg har dette (i dets særlige Grad) tilfælles med et lille Mindretal af danske Nutidsforfattere. Hos de fleste af disse — som hos det store Flertal overhovedet i vore Dage — er Barndommen ødelagt af Skolen; de fleste af vore moderne Forfattere har egentlig først opdaget Verden som voksne, i en Alder, da det erotiske var blevet det naturmæssige Grundlag for deres Sjæleliv. — Det erotiske — eller, da det netop er Grundlaget, det fysiske, jeg tænker paa: Forplantningsdriften — er imidlertid ikke nær saa bredt et Naturgrundlag for Sjælens iagttagende Virksomhed over for Verden og Livet, som Barndommens Naturgrundlag: Ernæringsdriften. Og vil man sige: ja, men Ungdommen har jo begge Drifter som Naturgrundlag for Sjælelivet, saa er dette selvfølgelig sandt; men just fordi Ernæringsdriften er det gammelkendte i Ungdommen, spiller den i Henseende til Sjælelivet, — som Natur-Impuls for Iagttagelse og Verdens-Tilegnelse, — kun en meget underordnet Rolle i Sammenligning med Ungdommens det nye: det erotiske.

Men den Iagttagelse af Verden, der har Erotikken til Naturgrundlag, er, som før antydet, hverken saa alsidigt eller saa sandfærdigt, saa objektivt, opfattende, som den Iagttagelse, der har

Ernæringsdriften til Natur-Impuls. Det erotiske skaber og omskaber, det farver, gløder og smelter Tingene, men opfatter dem ensidigt og ukorrekt.

Nej, et Barn forstaaer at iagttage, at sluge Indtryk med Øjne, Næse, Mund, Øren, Hænder; — i den Alder er det jo, som om man skulde æde hele Verden, som man aldrig kunde blive mæt. — Og hvilket mægtigt Indtryk gør ikke Tingene; med hvilken Hengivelse opfatter man ikke; med hvilken Følelse for den levende Sammenhæng! — Paa Mennesker ser man i Almindelighed saadan, som de ser paa sig selv. Rent overfladisk bliver Billedet derved ofte ukorrekt, men den forstaaende Følelse bliver saa dyb, saa rig og produktiv. Et Menneske, som i min Barndom har gjort stærkt Indtryk paa mig, selv i kort Tid, kan jeg skildre fra Vuggen til Graven og i alle Situationer. Den Tid, f. Eks., som jeg har tilbragt sammen med Proprietær Kristen Faurholt (i „Sind“), strækker sig sikkert ikke ud over 24 Timer alt tilsammenlagt.

Er der en Mand med en gammel Bulehat, som engang har været ny, og som han selv betragter som endnu væsentlig set ny, — da vil et Barn, der kender ham, betragte denne Hat paa ganske samme Maade; se i den det samme betydningsfulde, minderige og, — paa det Lav! — anstændige, som Ejermanden ser i den. — Det er, som om et Barn spørger: „hvem er der, som bryder sig om den Ting? for hvem betyder den Ting mest? — vel, saa betyder den lige saa meget for mig!“ — Barnet byder højest paa alle den Slags Auktioner.

En gammel, rynket Tante har ogsaa været ung og køn engang. Hendes Søsterbørn føler det, akkurat lige saa stærkt som hun selv, — ja, det samme gør disse Børns fremmede Kammerater. — Børns Kærlighed er vistnok temmelig overfladisk; men de har denne elskværdige Evne og Vilje til at regne et Menneske for det, han selv regner sig for. Det maa man for virkelig at faa et Indtryk af en Person; siden hen kan man altid faa Stunder til at gaa sit Indtryk efter med gammelklog Kritik.

Og just paa Grund af denne Sympati, denne Indgaaen paa Andres Synspunkter, bliver Barnets Iagttagelses-Verden saa rig og afvekslende. — Medens den forelskede, hvad Synspunkter angaar, har nok, fanatisk nok, i sit eget eneste, er Barnets Interesse derimod som Vandet og Luften til at trænge ind overalt, hvor der blot er Fremkommelighed.

Hos mange Forfattere i vore Dage mærker man denne En-

sidighed i Iagttagelsen, der hidrører fra, at de først er begyndt at iagttage overhovedet, da Erotikken var bleven Naturgrundlaget; Barndoms-Iagttagelsens uendelige Rigdom og Mangfoldighed har Skolen forhindret eller ødelagt.

Man maa jo nemlig ikke glemme, at den ufri, eksamens-tvungne Børneskoles Forbandelse er bleven mange Gange virk-sommere nu end i gamle Dage. I gamle Dage ødelagde Skolen kun det, som for danske Børn ingenting var værd: latinsk Grammatik, græske Antikviteter, Balles Lærebog og andet Snurre-piberi. I nyere Tid derimod, efter Børneskolens Forbedring og Skoletvangens Gennemførelse, ødelægges den alt: Religion, Poesi, Fædrelandskærlighed, Kultur, Kunst, — i Stedet for at indskrænke sig til det eneste, som den formaar: at lære Børnene Læsning, Skrivning, Regning¹.

At Erotikken spiller saa uforholdsmæssig stor en Rolle i den moderne Litteratur, har sikkert ikke sin Aarsag i nogen særlig Brunstighed hos Nutidens Forfattere eller i Fritænkeri eller Europæ-isme, men simpelt hen deri, at den eksamens-tvungne, maskiniserende Børneskole holder Nutidens Mennesker i det hele (altsaa ogsaa dens fleste Forfattere) uden for Livet, blinder deres Øjne for Livet, indtil 14—17 Aars Alderen er naaet; i hele den Tid mens Ernærings-driftens omfattende, alsidige, barnlige Livsforslugenhed er i Sjælene.

Enkelte Mennesker er jo slupne helskindede igennem eller uden om denne Børneskolens Skærsild: dette gælder ogsaa enkelte Forfattere, deriblandt mig; og jeg takker desuden min Fader og min Moder i deres Grav, fordi de talte til mig om Religion, Poesi, Fædreland, Kultur, Kunst, saaledes som levende Mennesker taler om Livet, og ikke som en offentlig ansat Lektieterper taler om Eksamensfag med Børn, der af Staten (den Sjæle-Bøddel!) er tvungne til at høre derpaa. — —

Alle disse Indtryk fra Barndommen lever da endnu i mit Sind og sætter mig i levende Forhold til meget, som slet ikke synes at eksistere for adskillige Forfattere. Over for Erotikken har jeg det vistnok som de fleste andre, men den har aldrig alene dannet Naturgrundlaget for min Livsfølelse; de gamle, mere alsidige Barn-doms-Forbindelser med Livet og Verden har samtidig vedligeholdt sig.

¹ Gode og livlige Skolemænd bør ikke tage mig disse Bemærkninger ilde op; thi en god og livlig Skolemand stifter jo Nytte og Gavn, hvor han end befinder sig, — om det saa er midt i et Helvede.

Iblandt disse er der særlig Grund til at nævne den historiske Forbindelse. Jeg tror, det er meget sjældent, at jeg ser paa Naturen, uden at der for mine Øjne spiller en historisk Farvetone ind over den. Herhjemme bliver det altsaa en dansk Farve. Det er noget, der staar i nøje Forbindelse med den grundtvigske Opdragelse, jeg har modtaget. Og det er for Resten noget, som jeg endnu ikke har faaet givet et saa direkte Udtryk i mit Forfatterskab, som jeg gerne vilde. Jeg haaber, det maa lykkes mig engang.

Jeg kørte i Dag ind til København, og sad og følte ganske naturalistisk over for den tiltagende Bebyggelse indefter fra Holte: dette røde, menneskelige Fnat, der slaar ud paa Jordens foraar-grønne Hud. Men foranlediget ved et eller andet, som jeg ikke husker, blev det hele lidt efter for mig til Kongens København, den danske Hovedstad. Denne sidste Følelse er langt rigere og mangfoldigere end den første; og den sætter saa meget i Bevægelse hos En; man undskylder, haaber, elsker — over for sit Lands Hovedstad. — — —

Dette nu altsaa med Hensyn til det Indtryk, som denne Verden og dens mangfoldige Indhold gør paa mig. Men uden for Landet ligger Havet, og uden for denne begrænsede Verden ligger det uendelige, det absolutte, som vi alle kommer i Forhold til, hvad enten vi tror paa noget hinsidigt eller ej.

Ligesom der er mange Veje ud til Havet, saaledes kommer man paa mange Maader til at mødes med det absolutte. For Nutidens moderne Forfattere er der i Almindelighed to Veje: Erotikken og Naturen. „Den store Lidenskab“ og Naturens Storhed lader Mennesket ane det uendelige, og vækker Længslen derefter eller Frygten derfor. Men der er mange Veje til det absolutte, og det absolutte viser sig for En paa mange Maader; for mig viser sig meget ofte det uopnaaelige — én Form for det absolutte — som en ganske stille Solskinsdag, hvor der ikke er mindste Sky paa Samvittighedens Himmel.

Min Fader har givet mig en meget streng Opdragelse, det ser jeg efterhaanden mere og mere tydelig, ved at sammenligne den med andre Børns Opdragelse; og dens Strenghed virkede saa indtrængende, fordi den var saa levende og personlig. Og den havde i én Henseende noget forvirrende ved sig: hans Domme var altfor absolutte, for kategoriske, de tog altfor lidet Hensyn til Gradsforskelle; en Overtrædelse var en Overtrædelse, og Himlen

faldt straks ned og knuste Jorden, hvad enten man havde forsøgt at myrde en Kammerat, eller man havde forsømt at lægge Bogmærke i sin Læsebog; Forskellen imellem Mulighed, Sandsynlighed, Sikkerhed tog han ved Vurderingen af en Handling næsten heller intet Hensyn til. En Uforsigtighed, der muligvis kunde have det og det til Følge, var næsten lige saa strafværdig som en Handling, der sikkert voldte Ulykken. — Bag det hele laa den umulige Forudsætning, som jo dog heller ikke han kunde tro paa: at alt med fuldkommen Sikkerhed kunde indrettes fuldkommen godt. En Forudsætning, som alligevel blev og endnu meget hyppigt er den gøglende Luftspejling, det Billede, den Form, hvorunder det absolutte viser sig for mig — og piner mig. — Træk, der minder herom, findes rundt om i mine Bøger: i „Et Gensyn“, i „Gæring“, i „Afklaring“. — Hans Opdragelse har voldt, at jeg den Dag i Dag har ondt ved — saa snart der spiller Ansvar med ind — at lade smaat være smaat, at lade Mulighed være Mulighed, og ikke gennem Sandsynlighed lade den vokse næsten til Sikkerhed o. s. v. — Men dette Forhold har atter gjort det til en paatrængende Nødvendighed for mig, i det religiøse at vinde et fornyet Skøn (smlgn. „Den gamle Præst“) over for Livets stadig indløbende Samvittigheds-Sager, en ny Dom, en Guds-Dom, i Almindelighed lydende paa „skyldig“ eller „ikke skyldig“, men som dog ogsaa kan træffe inappellable Afgørelser paa andre Punkter. Jeg har den Formodning, at jeg blev gal, hvis jeg nu skulde undvære denne Afgørelsesmaade. Men jeg blæser ogsaa baade Vedtægt, Kleresi, Øvrighed og hele Kommersen en lang Marsch, naar jeg først er bleven sikker i en eller anden Sag ad den Vej.

For øvrigt har jeg jo dét tilfælles med alle religiøse Mennesker — noget, hvorved jeg dog staar i Modsætning til de fleste moderne Forfattere — at jeg kan tro paa det absolutte som noget, der positivt angaar mig, som noget, jeg paa én Maade lever i, paa en anden Maade skal opleve. For den ikke-religiøse kan Forholdet til det absolutte vel aldrig blive mere end en Bevidsthed om, at der er noget uendeligt til, som dog ikke kommer ham personligt ved, da han, ifølge sin egen Formening, aldrig skal blive delagtig deri. — —

Hvad endelig selve det religiøse angaar, da er det for mig den faste Bund, det Punkt, hvorpaa jeg staar; jeg mener: som bærer mig; saa over for dét er jeg lige saa dybt afhængig, som dette Stade gør mig principielt uafhængig over for alt andet. Og

dette bærende Punkt er et levende Ord, paa hvis Sandhed jeg er nødt til at tro, eftersom Gud møder mig i dette Ord, og han ikke kan bo i Løgnen.

Dette maa være nok angaaende de reelle Forudsætninger og Betingelser, hvoraf min litterære Produktion fremgaar. — Men da jeg nu ikke blot har Lov, men af „Tilskueren“ er bleven opfordret til at tale om mig selv, har jeg dog Lyst til med det samme at bemærke noget angaaende min Form, min Maade at skrive paa.

Digtningens Virkemiddel er jo dette: at frembringe Illusion. Men der kan illuderes paa mere end én Maade. Jeg tillader mig at bruge mine egne private Kunstudtryk og siger: at der er den reale og den verbale Maade at illudere paa. De bør bruges begge to, men navnlig den første kan anvendes, og er, efter min Mening, i de senere Aar bleven anvendt, ensidigt.

Illusion frembringes ad den reale Vej derved, at man gennem de mest slaaende, rammende, malende Udtryk beskriver Ting, Bevægelser, Personer, Sceneri, saaledes at Læseren ikke kan være i Tvivl — hvis han ellers forstaar de brugte Udtryk — om, hvordan det beskrevne ser ud. J. P. Jacobsen bruger vistnok etsteds Udtrykket „sherryfarvet“ om en Aftenhimmel. Ja, mere nøjagtigt kan den mente Farve næppe angives. Der er baade det gyldne og det klare, det ligesom gennemsigtige givet. Men det er alligevel et afskyeligt Udtryk, hvad jeg senere skal forklare.

Den verbale Illusionsmaade bestaar i at lade Tingene spejle sig i ganske almindelige Personers Sind, Personer, der er optagne af alt muligt andet end Kunst, Personer, der slet ikke kan minde Læseren om, at her laves Illusion, — og lade dem omtale Tingene, Scenen, Handlingerne med Ord, der maaske er meget lidet rammende eller malende, men som er Livets, Virkelighedens egne Ord om Tingene. Dette virker stærkt illuderende, — f. Eks. at se en Solnedgang gennem en Røgterdrengs Sind og Ord derom; thi Mennesket lever ikke af Ting alene, men lige saa meget af de Ord, som vi alle, virkelige levende Mennesker, udtaler om Tingene. — Ordet „sherryfarvet“ virker som Støj af Maskinfolkene ude i Kulissen, man mindes om, at man skal illuderes. Det er et rigtigt Kunstnerord (jeg har ogsaa Købmandssønnen Jens Peter Jacobsen fra Thisted mistænkt for, at han har brugt dette og lignende Ord — jeg kan i Øjeblikket ikke finde „sherryfarvet“ hos

ham — af en taabelig Forfængelighed, for at vise, at han hørte med til Lavet); man ser dem — Kunstnerne — med deres uundgaaelige Appelsiner og med Sherrykaraffen, Damerne med ædeltformede Hænder paa Bordet, skotsktærnedede Sjaler og tænksomt skønne Miner, Herrerne — ubeskrivelige. — Det er i Aarenes Løb blevet gjort meget vanskeligt for Mennesker at se Solen gaa ned; men naar man skal have et Ord som „sherryfarvet“ derom, saa bliver det rent umuligt. Og dog er Ordet, udvortes set, fuldkommen nøjagtigt betegnende.

Selv hvor den reale Illusionsmaade viser sig i sin skønneste og virksomste Form: som suggestiv Kunst, leder den undertiden Læsernes Tanke hen paa Illusions-Apparatet. — Lad mig nævne et Eksempel paa suggestiv Kunst, ikke fra Litteraturen, men fra en Højskoleelevs Stilebog. Jeg havde paa Askov givet mine Elever en Stilopgave: Foraaret. En af dem havde malet nogle Sider op med Ord, som slet ikke bed, — saa kom han til at nævne det lille Nik med Hovedet, som Faarene giver, idet de bider Græsset af paa Marken. I samme Øjeblik saa' jeg de foraarskolde, grønne Marker, den lyse, blege Aprilhimmel, de smaa, spæde Lam, der løber Moderen i Vejen eller falder paa Knæ for hendes Yver med virrende Haler. — Det er jo det suggestive, det, som sætter Læserens egen Fantasi i Bevægelse ved et enkelt Vink, — men det virkede i dette Øjeblik suggestivt, ingenlunde blot fordi Trækket var korrekt og rammende, men fordi det var en Bondekarl, der skrev det; jeg fik Følelsen af, at her havde han endelig — ingenlunde gjort kunstfærdige Illusionsforsøg — men erindret, været borte fra Skolestuen, ude i Marken hjemme. — Havde det derimod været en dreven Real-Illusionist, der havde brugt Udtrykket, — i en Bog, der ellers var fuld af „Sherryfarve“ og andre „Farvetinter“, af „graat Dagslys, der sivede ind gennem Persienser“ og andre lignende Ting, da vilde Udtrykket rimeligvis, ihvorvel det passede paa Objektet, ikke have passet til det skrivende Subjekt; det vilde, maaske netop ved sin simple Naturlighed, — igennem Modsætningen til den øvrige Kunstnerjargon, — have bragt Læseren til at tænke paa den, som i Æstetikken er tusinde Gange værre end Fanden: den arbejdende Kunstner selv.

Den arbejdende Kunstner. Thi om Mennesket, der skriver, bringes i Læserens Erindring, skader ingenlunde. I Lyrikken skal den (virkeligt eller fingeret) skrivende jo tale i eget Navn. Men netop dér ses det ogsaa allertydeligst, hvor meget den rette

personlige Spejling af Tingene har at sige i Poesien; hvor meget Billedet, som man gennem Ordvalget faar af den talende, skrivende Person („Spejleren“), har at sige. — Jo nærmere denne Person er ved at optræde som „arbejdende Kunstner“, des farligere er han for Indtrykket; han kan virke helt fordærvende.

Den lyriske „Spejler“ kan optræde som sværmerisk Elsker, saaledes som Chr. Winther saa ofte gør det, — ogsaa som Elsker af Naturen, skønt han derved nærmer sig en Smule til Æstetikeren, Kunstneren. Herpaa kan der bødes ved at give ham Baret paa Hovedet og en Luth i Haanden med flagrende Baand. Men det lyder noget for fagmæssigt, naar det hedder:

Er jeg en Sanger, saa bør jeg jo vide
Kærligheds smigrende Lyst,
alt, hvad et Hjerte kan rumme og lide,
burde jo tolke min Røst.

Alligevel, det er saa naivt ligefrem sagt, og Sanger er saa kønt et Ord, og Chr. Winthers Sangerskikkelse hører allerede for vor Bevidsthed mere de sællandske Skove end den ubehagelige, litterære Verden til, saa det gaar alt sammen. — Blicher kan vove endnu mere i Retning af at vise sine Hornbriller mellem sine Figurer; han er dog selv den mest poetiske af dem alle.

Men skal Digteren kunne taales i Digterværket, være „Spejler“, ikke som Mand, der har noget paa Hjertet, ikke som Elsker eller Sanger eller Skjald, men i sin Arbejdsbluse, som eksperimenterende Kunstner, — da maa han høre til de allerstørste. Der er hos Shakespeare en vis ugenert Arbejden i Læserens Paasyn, — det ligger i det kunstnermæssige, fagmæssig-sjælekenderagtige i Udtryksmaaden, — noget, man næppe vilde taale, hvis man ikke fandt, at Shakespeares Værksted kan være et lige saa poetisk Sted at opholde sig paa, som de skønneste Steder i selve den digtede Verden. — Bjørnson har noget af det samme, og Drachmann er somme Tider slem med det; — dog gør han ved slige Lejligheder gerne et renaissanceagtigt Kast med Kroppen, som hjælper en Del.

Ind i det uhyre Rum — — borer min Tanke sin Naal.
Kom, Staalstift, tag fat! — —

Eller naar han svejser og nitter og udhamrer, eller gør andet Smede-Spektakel med Sproget.

Naturen, vor hjælpsomme Moder
 har en Skyldherres ørnehaarde Blikke, —
 jeg veed, der er ringere Boder,
 hvor der laanes, — dem søger jeg ikke.

Den Person, som her er tegnet, er af og til „Spejleren“ i hans Digtning, og jeg mener, det er en for fagmæssig Spejler.

Noget helt andet og langt værre er det dog, naar en moderne, reflekteret Illusionskunstner, uden al Omdigtning, i eget Navn optræder som Spejler. Og det kan han gøre uden i nogen Maade at „komme med sin Pegepind“ eller „stikke Hovedet frem i sin Beretning“ — som der mer end tilstrækkeligt er advaret imod. — Han er der i sit Sprog, sin Udtryksmaade; thi alle Ord maa jo dog nødvendig have en Person bag sig, som siger dem, og denne Person maler sig selv i sine Ord. Er disse nu teknisk udspekulerede, forbløffende rammende og malende; gaar han og siger „sherryfarvet“, „Farvetinte“, „sivende, graat Dagslys“, — da føler Læseren, at han stadig har en udspekuleret Illusionskunstner med sig paa sin Vandring gennem Bogen, en Ledsager, som ved selve sin Nærværelse (i sit Sprog) netop ophæver al Illusion.

Forfatteren kan altsaa meget vel optræde aabenlyst som Spejler i sit Værk, men det maa da være som Skjald, Sanger, Elsker, Natursværmer eller andet lignende, — paa Kunstens Vegne maa han meget nødig optræde. Men — han kan ogsaa forsvinde, skjule sig i sine Personer eller — i sin Læser.

Dette at bruge de i Bogen optrædende Personer som Spejlere, helst endda en enkelt af dem, ynder jeg selv grumme meget. — Jo mere ulitterær Personen er, des bedre spejler han en Situation (d. v. s. des troværdigere spejler den sig i hans Bevidsthed), og hans Ord derom, i hvor lidet „rammende“ og „malende“ de maa ske er, frembringer den stærke Illusion, fordi hans Ord er saa virkelige, almenmenneskelige, grebne ud af Livet. — Jeg husker i et bestemt Tilfælde, under Skrivningen af „Den gamle Præst“, hvor der nærmede sig en usædvanlig Situation, som jeg jo skulde have Læseren til at tro paa, — at jeg spurgte mig selv: hvor skal jeg nu faa fat i et rigtigt almindeligt, dagligdags Menneske, i hvis Sind jeg kan lade denne usædvanlige Situation spejle sig. Det var Scenen, hvor Grev Trolle har faaet Underretning om Magnus' Voldtægtsforsøg, og hvor han, efter at have været inde hos Grevinden, styrter af Sted over Gaarden, ind i Laden, for at dræbe Magnus. Der var det mig et rent Fund, at jeg kom til at tænke paa Drengen

Kristian: at jeg kunde lade det hele blive set af ham, spejle sig i ham. Det usædvanlige føles jo ikke rigtig reelt, med mindre det føles i Modsætning til det dagligdags, men det kunde her ske allerbedst ved at lade det spejle sig i en Sjæl, i hvilken mange, lange Sommerdages Liv laa og halvsov. Og fremfor alt: jeg fik paa denne Maade forhindret, at der gik „Litteratur“ i Scenen, hvorved Illusionen saa let ødes.

Allerede i „Et Gensyn“ har jeg søgt at frembringe Illusion ad „verbal“ Vej ved at lade Begivenhederne spejle sig i Personerne og omtales med deres Ord; men Billedet er maaske nok blevet for uroligt, fordi jeg her brugte hele tre Spejlere (Fuldmægtigen, Westergaard og Christian Hammer). „Gæring“ er bleven bedre, fordi hele Fremstillingen dér spejler sig i en Drengs Sind.

Hvis man ikke hele Fortællingen igennem kan bruge saadanne Spejlere, saa fremkommer jo den Vanskelighed: at gøre Overgangen fra Spejlerens (anførte) Fremstilling til sin egen. Professor Karl Larsen — vist en af de ypperste Spejlkunstnere, der nogen Sinde har skrevet Fortælling — har i „Det gamle Voldkvarter“ udført dette ved halvvejs at paatage sig Spejlerens Mæle. Selv hvor det ikke er Brodersen eller en anden af de optrædende Personer, der skildrer eller ser, er det dog aldrig „Forfatteren“, der taler (smlgn. Karl Larsens Artikel i „Tilskuerens Januarhæfte“), men en ubestemt Person fra det gamle Voldkvarter. En saadan Gennemførthed maa jeg ganske renoncere paa, dels fordi han er meget større Kunstner end jeg, dels fordi mit Stof er rigere end hans og derfor vanskeligere at haandtere.

Naar jeg ikke i Fortællingen kan lade en af mine Personer tale eller skildre eller se, saa vælger jeg — saa vidt som muligt — at forsvinde i Læseren. Det vil sige: jeg søger at gøre mit Sprog saa almenmenneskeligt, saa at det passer lige godt for min Læser og mig, og saa han kan have den Fornemmelse, at det er ham selv og ikke en fremmed, der ser og skildrer. Naturligvis kan man nok smugle en Del „rammende“, „malende“ Træffere ind i sit Ordvalg uden derved at forstyrre Læseren med sin „litterære“ Nærværelse; men jeg vil alligevel helst undgaa at bruge Ord og Vendinger i min Forfatterstil, som vilde bringe en Postkarl til at maabe, hvis jeg sad paa Bukken af en Diligence og snakkede med ham.

Det udsøgte, som der jo skulde være i alt skønlitterært Sprog, søger jeg ikke nær saa meget i Retning af det træffende, rammende,

malende, som i Retning af det fyndige, hvorved mit betydelige Kendskab til de danske Dialekters Ordforraad er mig en Hjælp. — At blive ét med min Læser („forsvinde“) gennem den simple Følelse fra hans Side, at her var det i Sandhed en dansk Mand, der talte, — ikke en bestemt Person i Bogen eller en eller anden Lokal-Type — langt mindre en udspekuleret Kunstner, — men en dansk Mand, — det vilde for mig staa som et Ideal. — Grundtvig har naaet dette mange Gange: han har skrevet Salmer, der ikke synes digtede af nogen enkelt, men af den danske Menighed; han har digtet Sange, der ikke synes at have ham men det danske Folk til Ophav. — Saadanne Linjer som disse, der slutter Visen om Villemoes:

sjunger den ved bredden Strand,
naar henover hviden Sand
Voven sagte triller —

— det er, som om Landet i dem sang om sig selv.

JAKOB KNUDSEN

ET FJOG

UDE over Enge og Moser laa et Lag af hvid, floragtig Damp, fra hvilken hævede sig lange, bølgende Taageskikkelser, der langsomt, lydløst og stadig skiftende Form bevægede sig skarevis ud og ind og i smygende Rytmer drev ind mellem Smaaskovens Stammer og mørtgrinende Elletrunkebund.

Hele Skoven fik Spøgelseliv, og dens Fugle tav og lukkede Øjet i Søvn paa Gren og i Rede. Dens Stammer stod som deres egne Genfærd, og ingen Vind gav Sus i dens Kroner. Elletaagernes lydløse Hvisken beherskede hver Lyd — kun dalede nu og da en raadden Kvist fra sin Gren og naaede Skovbundens aargamle Løv med en uhyggelig levende, sammenfarende Lyd, der vækkede et spinkelt Ekko vidt om og syntes at ægge de svævende Taageskikkelser til fjendske Former. — Saa døde alt hen igen.

Men ude paa Vejen, der løber gennem Byen, hinsides Mose og Mark dirrer et hyggeligt stille Liv i Buske og Hegn. Det hænger i Haslernes grøntmørke Grene, sniger sig omkring Stengærdets græskantede, mossede Sten, hvor Snogen snuer Sommerlur i sit lune Hul og sorte Snegle strækker Ryg ved Vejkantens Grønning. Piletræerne stikker de dunede Grene til Vejrs i missende, lindt-smilende Døs, og Poplerne breder Kronerne eftertænksomt og dirrer ganske sagte med de saftunge Blade.

Maanen kaster et grønligt Lys over det hele.

Rundt om paa Stengærder, i Grøftkanter og under Hasselhegn er der Smaaklynger af Karle og Piger. Dér paa Gærdet lader en Knøs sin Harmonikas Toner lyde ud over Egnen, mens Til-

hørerne sidder andægtigt lyttende med Albuen paa Knæet, Haanden mod Kinden og ser med skinnende Øjne ind i det Drømmenes Rige, Tonerne oplukker for dem. Karlene ryger i Stilhed af deres Piber, enkelte af Pigerne sidder og vipper med et Halmstraa mellem Læberne.

Hist inde under Hasselhegnet ligger en Gruppe, hvor man skiftes til at fortælle Eventyr og synge Viser, alt imens Armene listes om Livet paa Pigerne, der missekælent læner sig tilbage i Favnen og kigger Karlene ind i Ansigtet — kønne, bløde Pigeøjne under Hasselhegn i Maaneskin.

Ude paa Vejen staar nogle og lader Sladderer løbe tankeløst og let, blot med Talen udløsende et fysisk Behag. Længere nede ved Bakkens Fod er der flere og saaledes videre ud ad Vejen.

Og mens Snakken rinder fra alle Grupper klukkende som Smaabække, der ingenting vil og ingenting skal og derfor risler af Sted paa bedste fornøjede Beskub, toner en klodset Skikkelse frem i det grønliggult belyste Landskab, gaar fra Gruppe til Gruppe, stadig ledsaget af smaa Lattersmæld — indtil han har afsøgt dem alle og slukøret lister hjem uden at have fundet blivende Sted eller den Pige, hvortil han kan hælde sit Hoved. Saa lyder fra alle Kanter:

„Nu stikker Rasmus af!“

Og mens Maanen glider højere paa Himlen, opløses Klyngerne. Nogle lusker med Pigerne ind i Kælderne for at smage paa Husbonds Gammeltøl, andre smutter ind i deres Kamre, hvorfra man snart hører Latter, Knistren, Fnisen og smaa Hvin, der afløses af sagte, sitrende Hvisken.

Enkelte Par gaar længe ensomt og dæmpet talende med hinanden om Livet. De robuste Træk forfines, og Øjnene glimter dybt som Skovsøen i Maaneskinnet. Stemmerne klinger blødt og fortroligt. — Det er dem med de reelle Hensigter.

Hver Type har fundet sin Fælle.

Kun Rasmus har ingen.

Ingen uden Køteren Glams, der logrer for hans Fod, nu da han bøjer sig over den, stryger dens skidne, stride Børster og siger med sin Fistelstemmes kæledende Øbomaal det ene Ord:

„Hu—uhm!“

Saa tumler han til Sengs med sin store, underligt tilfældigt sammenbyltede Krop, hvor stærke Længsler hiver og slider til alle Sider, saa han undres over, at han kan hænge sammen. —

Saadan gik det altid.

Naar Aftenen begyndte at brede sin Kaabe over Marken og det lille Boelssted, han havde arvet efter sin Fader, gik han ind til Landsbyen i Længsel efter Kammeratskab med Karlene og frygtagtig-hed Trang til at sige noget til Pigerne. Og altid regnede Latteren ned over ham fra alle Sider, fordi han nok ikke var saa klog i Hovedet som de andre. Og Pigerne holdt ham lidt paa Afstand. Han var sagtens heller ikke køn nok. Ikke for det: han kunde ikke begribe, hvad kønt der skulde være ved de andre Karle; heller ikke, at de var saa morsomme. Det var jo altid de samme Skoser over ham. Og for sit Vedkommende vilde han have holdt sig for god til at vælte sig ind paa en, der ikke kunde forsvare sig.

Og saa tog de fat i Pigerne, de andre, krammede og kyskede dem lige for Øjnene af ham og sagde:

„Saadan skal du tage dem, Rasmus!“

Det hændte jo ogsaa, at Pigerne lo og sagde:

„Ja, det skulde du, Rasmus!“

Men det gjorde han ikke mere.

Han havde prøvet det en Gang.

Sommerluften havde kælent strøget ham om Kinderne, Frøerne klokkekvækkede og lokkeæggede i Kærene, Faarekyllingerne gned hidsende deres Vinger i Hegnet, og Rasmus stod og kiggede paa en Pige.

Saa var Opfordringen kommet.

Pigen havde set saa sortøjet forkoglende paa ham.

Han gjorde et Par voldsomme Skridt frem imod hende. Hun veg tilbage, Udtrykket i hendes Øje skiftede. Han standsede bedøvet, som havde han faaet en iskold, fasttrykket, haardfrossen Snebold i Ansigtet. Hans store klodsede Krop stod og svinglede frem og tilbage.

En af Karlene, der havde været i den Zoologiske Have i København, mens han var Gardist, havde saa sagt:

„Du ligner Krafterne en Isbjørn, der staar og hiver i det af Hede, Rasmus!“

Og saa tordnede Latteren løs fra alle Sider, dobbelt stærkt fordi der ikke var ret mange, der havde set en Isbjørn staa og hive i det af Hede.

Siden den Dag kunde Rasmus ikke komme Pigerne nær, uden at man spurgte til Isbjørnen.

Men hans Tanker kredsede om disse Øjne, der saa bløde som

Stadsfrakkens Fløjels Krave saa paa ham fra noget fint rødt og hvidt. Det rykkede i hans Lemmer; han lystede at gribe saadan en Stump Pige mellem sine bomstærke Næver og klemme til, saa alle Ribben knasedes. Men tage fat turde han ikke, for disse Blikke bandt ham og slappede Musklerne. Det haardhændte og raa gled bort, og han følte bare en tiggende Trang til at stryge dem hen over Haaret . . . ned over Halsens Hvidhed, der anedes videre i Brystets tildækkede Bue . . . stikke Armen om Livet . . . det var til at blive tosset over.

Han maatte kæmpe for at holde Graaden tilbage.

Men Karlene hviskede ham i Øret og søggede ham op til en raa Vildhed, saa at han paa Vejen hjem følte Susen i Hovedet og næsten sansesprængt gik og mumlede saadanne Ord, som Gadedrenge skriver paa Plankeværker og Gavle.

Hjemme sad saa Glams og ventede paa ham med en trofast Hengivenhed, der lindede lidt. Glams fik aldrig Lov at gaa med ham paa hans Aftenture, for den bed, naar man sjoflede Rasmus, og saa blev den sparket, slaaet med Stokke og skældt ud for at være ligesaa grim som han. Og det var en Skam. —

Men som Solen ved Tøbrudstide langsomt smelter Isens haarde Skorpe og omdanner den til en bøjelig og spejklar Vandflade, saaledes tøedes Rasmus' haardhændte, brutale Sanselighed sindigt, men sikkert, op til en blød og ren Hengivenhed, der altid spejlede en og samme Sol, den fra hvilken den mildnende Indflydelse var kommen.

Hun hed Mikkeline. Høj og stærk med lyse, vandblaa Øjne og Haar saa gyldent som en moden Hvedemark straaede hun frem mellem de andre, altid venlig mod ham. Hun nænnede ikke at le ad ham, og der var i hendes Blik, naar hun saa' paa ham, et eget Udtryk. Det betød Medlidenhed, men Rasmus forstod det ikke. Han syntes bare, at det var kønt. — Og hun havde Penge; og hendes Fader havde en Merskums Pibe med Sølvaag, noget Rasmus længe havde ønsket sig. Alle hans Tanker kom til at dreje sig om hende, Pengene og Piben, men mest om hende. Han var blot glad ved, at de to andre Ting fulgte med, men havde ogsaa gerne taget hende uden dem. —

Der lagde sig en egen Lunelse over Livet for hans Blik. Der bølgede gennem ham nogle ubestemte Mindelser om et eller andet. Det var ikke saadan at vide, hvad det var. Men Ryggen blev rankere, Gangen sikrere, og Øjet fik en klarere Glans. I Stedet for sin luskende Duknakkethed fornam han et hidtil ukendt Menneske-

værd, som spirede under Straalerne fra Mikkelines Øjne. Og sank han imellemstunder sammen under de andres Spot, saa lyste hendes Billede som Solen paa en pløret Sti med Løfte om bedre Tider. Han saa ikke længer med gridske Blikke paa de andre Piger; han betragtede dem med en Slags ridderlig, beskyttende Respekt. De var jo dog Piger ligesom Mikkeline.

Og da de mærkede Forskellen, sagde de: „Hvad du dog er bleven køn, Rasmus!“

Han smilede i stille, bred Glæde.

En af Karlene — ham med Isbjørnen — kom med en uanstændig Bemærkning om Rasmus og Mikkeline.

Rasmus var ved at dukke sig under Spotten som sædvanlig. Men Ordet Mikkeline klang i hans Øre med den raa Betoning, han kendte fra sit eget tidligere, stejle Begær. Det susede i Hovedet, det flimrede med rødt for Øjnene ligesom brede, blodige Lynstraalers Siksak. Det jog gennem alle Lemmer fra alle Kanter, løb sammen i ét Punkt, tog Fart fra dette ud efter — man hørte et dyregtigt Brøl, et knaldende Klask, et bumsende Fald: den store Gardist laa paa Vejen. Blodet løb ham ud af Næse og Mund.

Rasmus stod med knejsende Hoved, funklende Øjne, knyttet Haand og saa sig om i Kredsen. Hvem flere turde! én for én eller alle tilsammen! Det udfordrende Spørgsmaal laa i hans kække Mine. Han lignede lidet Tossen Rasmus, Hvermands Nar.

Alle trak sig noget tilbage i skamfuld Respekt.

Saa vendte han sig om, gik roligt hjem og klappede Glams: „Dig skal de heller itte sparke tiere.“

Han mindedes Pigernes Ord, stillede sig foran Spejlet og saa' paa sit rødskæggede Ansigt og smilte, fordi han bag det dunkelt skimtede et Par venlige vandblaa Øjne og et bredladent Hoved indrammet i gult.

Sukkede saa, fordi det bare var Indbildning, og gik i Gang med sit Arbejde uden at kunne faa Interesse derfor, førend han kom til at tænke paa, at nu gik ogsaa Mikkeline ved sin Gerning. Saa sled han med Fork eller Plejl, saa det sang.

Men mange Gange maatte han ud og trække Luft og se over mod hendes Faders Gaard.

Naar bare hun vidste, og bare hun vilde!

Gang paa Gang var han trukket i Støvler, havde vandkæmmet Haaret saa godt, at det ikke kunde tørre, men laa og dryppede ned ad hans Kinder lang Tid efter, havde lavet en Skilning saa rystende ud-og-ind som hans egne Plovfurer og var vandret afsted

mod Gaarden. Men han kom kun til Porten, vendte om, gik tilbage igen i stadig Kredsgang som et drejesygt Faar, — indtil Solen sank med hans Mod, og han gik hjem, klappede Glams og krøb i Seng.

Der laa han og væltede sig frem og tilbage. Blev omsider roligt liggende paa Siden, smilende bredt ud i den tomme Luft, mens den ene brede Næve med de kulsortrandede Negle famlede frem over Dynen, strøg den i et nænsomt Kærtegn og klappede den klodset-blødt.

„Hu—uhm, lille Mikk'lin'!“

Saadan laa han længe, til Smilet slappedes, og Øjnene døde hen bag Laag, der langsomt lukkedes.

Men Munden gik op, og ud gennem det af stærke, brune Tænder kransede Gab stormsnorkedes bort Lyrik, Ridderlighed og Alverdens forgængelige Higen og Lysten. — —

Det tog sin Tid, inden han kom paa Frieri. Men Modet voksede, efterhaanden som han saa' Respekten hos de andre Karle og Agtelsen hos Pigerne. Han drejede sig om sit Maal i en Cirkel, hvis Diameter stadig formindskedes. Engang maatte Midtpunktet naas. Det skete paa en sol- og snelys Vintersøndag. Han havde pudset sine Langstøvler og var gaaet til Kirken i det Haab at træffe hende der.

Det var stille. Der var Rim paa Træerne; Luften var en hvid Flortaage. Sneen laa blød og blaaavid ud over Markerne; paa Vejen var den fasttraadt og smutknirkede under Støvlerne. Vogn- og Kanesporene trak sig som let gullige Striber med varmere Tone hen gennem Hvidheden. Solen skinnede Gud-Fader-ligt ned over Jorden og opløste Taagen. Træernes rimfrosne Grene kom til at glimte taarøagtigt, og nu og da knækkede et Stykke Krystal af, faldt ned og pudrede op i Vejrandens Blødsne.

Det var et Vejr til at fri i. Alting ligesom lyttede efter, saa man kunde høre Mennesketanker. —

Jo, Mikkeline var i Kirke. Hendes gule Nakke lyste helt oppe ved Koret. Rasmus sad lige inden for Døren. Dette gule Haar skinnede ham i Øjet under hele Prædikenen.

Da Gudstjenesten var endt, blev han staaende paa Kirkegaarden støttet til et Gravgelænder, hilste paa Folk og besvarede det ofte gentagne Spørgsmaal:

„Hvordan har din Moer det, Rasmus?“

„Jo Tak. Hun har det skidt.“

„Hva' æ det, der skader hende, Rasmus?“

„Hun æ tyndlivet.“

— — Der kom Mikkeline ud. Et Par lange Skridt henimod hende:

„God Dav!“

„God Dav, Rasmus.“

Han skyndte sig væk, ildrød i Hovedet. Henne ved Laagen fortrød han det. Der vilde han vente og saa følges med hende. — Saa! — ja, saadan gaar det altid. Der var straks én. At de dog ikke kunde lade hende gaa! — Naa Gud-ske Lov, det var bare Christen! Christen var hans Ven. Han havde aldrig drillet ham; heller aldrig sagt noget grimt om Mikkeline. Han vilde sende Christen en ekstra god Kardus Tobak til Jul. — Hu—uhm ... han skulde jo have friet i Dag. Ja saa fik han gaa til Gaarden, naar han havde spist til Middag. — — —

— — — Sindigen gled Pandekagerne ned en for en, medens Rasmus spekulerede paa de Ord, der skulde siges. Han vejede og vragede, tog op igen og forkastede atter: „Ska' det være vos to“, „vil du ha' mej“, „jeg kan godt li'e dej“ og „hva' mener du om at være Kærest med mej“. — De to første Sentenser lød jo flot, noget hen efter ham, Gardisten, han havde smækket paa Tuden. Men de var alligevel ligesom ikke gode nok. Da var de to sidste mere rimelige i en saa alvorlig Sag. Han akviescerede ved: „jeg kan godt li'e dej“ som det, der mest lignede hans egne Fornemmelser. Der lagde han sig heller ikke saadan helt blot. Det var en temmelig fin Vending, som kunde slaas hen i Spøg, om det kneb; og hvis hun saa vilde, kunde hun gaa ham i Møde og sige: „det kan jeg og dej“.

Han tørrede Munden og gik.

— Det var for Resten rart, om Gaarden havde ligget lidt længer borte. Det var ligesom at have for kort Tilløb til et Spring over en Vandgrøft. Naar han nu kun kunde komme af med det! — Hvis han kom til at passere den Telegrafpæl, idet han satte det venstre Ben frem (han var Venstremand) saa fik han sagt det. — Jo, netop! Han skød lidt stærkere Fart. — Han kunde nok lide at prøve med en Pæl til. Det blev det højre! Nu maatte der forsøges ved dem alle. Han var nærved at faa St. Vejtsdans.

Da han tumlede ind ad Porten, var han ør i Hovedet. Han havde glemmt, hvad han vilde, af bare Pine over det.

Han gik ind ad Bryggersdøren, gennem Køkkenet ind i Folke-

stuen, hvor han satte sig ved Bordenden, lagde Albuerne paa Bordet og Hovedet paa Hænderne, som om han sov.

Men han sov ikke. Nej, han var syg. Der steg og sank noget inden i ham. Snart sad det fast i Halsen med Hede, snart rystede det koldfeberagtigt nede i Knæene. Han var lige ved at kaste op. — —

— Der var noget, der dryppede ude i Bryggerset — drip—dryp, drip—dryp, ustandseligt — stadigvæk. —

Han begyndte at faa Interesse for, hvad det kunde være. Mælk, Øl, eller bare Vand. Mon det var noget, der maatte spildes! Han kunde jo gaa ud og se ad. — Nej, han sad for tungt i det. Han kunde ikke blive lettet. Men han blev mere rolig. Tanken hang i dette drip—dryp. — Han sank hen (drip—dryp). Mikkeline var vel nok hjemme. Hun kunde ikke stort mere end være færdig med at spise ... (drip—dryp) ... Christen havde nok faaet en daarlig Finger ... (drip—dryp). Der var bundet en graa Uldtraad om Kluden ... (drip—dryp). Hans højre Strømpe trængte til at stoppes, Taaen frøs ... (drip—dryp). Der var Kaneføre nu ... Snekastning ... Sikken en Fart han skød ... Prrr! lige ind i en Snedrive. I det samme var han ude paa Isen ... Den knagede med en lang knirkende Lyd. Han faldt igennem og sank.

Forvildet fór han op. Han hørte endnu den knirkende Lyd, men nu var det en Dør. Den var nok gaaet op.

I en ligeglad Døs hørte han Stemmer inde i en af de tilstødende Stuer; mange Stemmer, glade Stemmer. Christen var nok fulgt med hjem fra Kirken; han kendte ham paa Røsten. Den kaldte Rasmus tilbage til sig selv igen og til klar Bevidsthed om sit Forehavende. Det var rart, at Christen var der; der var noget beroligende, opmandende i det. Kneb det med at finde et Paaskud for Besøget kunde kan jo sige, at han bare gerne vilde snakke et Par Ord med Christen. — Men hvad skulde han saa sige til ham? — Jo, han kunde spørge ham, om han vilde have en Kardus god Tobak til Julen. Han følte sig som fuldstændig Herre over Situationen ...

Nu sagde Christen noget derinde; ja Christen var en Knop til at snakke for sig ... av! det jog i Brystet ved den Latter! Det var Mikkeline, der lo. Væk var Modet og Sikkerheden. Han sad altsaa virkelig i hendes Hjem for at fri til hende. Nu var alle Udtryk lige gode, for han kunde ikke komme af med et eneste af dem — — —

„De skal leve,
de skal leve,
de skal leve højt, Hurra!“

De drak nok en Skaal, derinde. — Nu lo Mikkeline igen. Det var sært, at hun kunde le saadan hele Tiden. Det var længe siden, han havde let. Men et Fruentimmer fornam maaske saadan noget paa en anden Maade. —

Han hørte Ordet „Sølvpipe“ derinde fra. De var nok ved at se paa den Merskums. Ja, — nej, — han vilde gaa. Det kunde ikke nytte noget i Dag. Han vilde liste ud. — Saa! Der fik han Hoste!

„Hva' æ det! Je' mener, der æ no'en, der hoster ude i Borgstuen,“ hørte han Mikkelines Fader sige.

„Ja, det tror jeg ogsaa,“ sagde hun, „nu skal jeg se, om der er nogen.“

Der lød nogle Trin.

Ok Gud, den Gang Ben kendte han altfor vel!

Han rejste sig: Gaa, løbe, stikke af uden at kere sig om Grin eller noget ... Mikkeline ... Mikkeline! ... der satte sig noget i Halsen. Fire gennemarbejdede Sætninger fór i tragisk Ubrugelighed gennem Luften. Han saa' dem trykt med samme Typer som Annoncen „Boelssted til Salg“, da hans Moder vilde sælge Stedet efter Faderens Død.

Døren gik op, og han sank ned paa Stolen.

To blaa, forundrede Øjne saa' ned paa ham; de fyldte Stuen, Gaarden, hele Verdensrummet, bare saa nær, at der blev Plads til en Sky af gule Straaler ovenover.

Han hørte en Lyd, sit eget Navn. Det kan ogsaa gerne være, at det var bare noget, han troede. Mon det var! Der kom det jo igen! Han vidste hverken ud eller ind. Bare han kunde synke lige ned i Jorden, gennem den, ud paa den anden Side, væk fra det hele. — —

Mikkeline saa' et Par runde, jammerfulde Øjne fæstede paa sig, Øjne som paa en Hund, man lader synke, drukne og dø trods al dens Trofasthed. Og Rasmus' Skikkelse stod med et Sæt foran hende, smuttede forbi, fór ud gennem Køkken og Bryggers, igennem Gaarden i en saadan Hast, at den skikkelige Puddel Hektor sprang løs paa ham og nappede et Stykke af Buksebagen.

Rasmus løb hele Vejen hjem og gik i Seng.

Næste Søndag sad han i Kirken og hørte, at der blev lyst for Christen og Mikkeline.

Det var en Stormvejrdsdag. Vinden tudede og peb i Traade og Træer. Den susede hult hen over Husets Rygning og hylede ned gennem dets Skorsten. Den tudede og hylede ud af Rasmus alt, hvad der var i ham af Sjæl og højere Higen.

Hans Moder døde, da Vaaren kom i Luften.

Han gik nu ene og rumsterede i Huset, men havde ikke ret Vid til at passe Lodden.

Saa tog den gamle, gæve Aftægtsmand Johannes, som var agtet og æret af alle, sig for at gaa over og holde Øje med Sagerne:

„Det kan jo Faen hente mig datte nytte novet. at han ligger der og gaar fra det hele af Smøleri og Dovenskab.“

Sognesamvittigheden følte sig beroliget ved Johannes' selvtagne Formynderskab. Han var som selve Begrebet Retskaffenhed, det attesterede alle, om det saa var Degn og Præst, den sidste blot med den Tilføjelse, at det var sørgeligt med hans Hang til Gammeltøl og Banden. Men anbelangende Gammeltølet var at bemærke, at han aldrig var fuld, kun nu og da lidt rød i Hovedet, og hvad hans Yndlingsed, Faen hente mig, angik, holdt han selv Forsvarstalen overfor Præsten i de Ord:

„Jaha, vist er det en Svinevane, men jeg mener itte novet med det. Jeg véd det Faen hente me' aldrig, førend det er røget mig af Kæften. Det er saadan et Ordsprog.“

Han snakkede med Rasmus om Tingene.

Han pegede paa Gulvet og sagde:

„Markerne og Avlen skal jeg nok hjælpe dig med, men du maa ha' et Fruentimmer til Huset, for dette Svineri kan Faen hente me' itte blive ved at gaa. Jeg skal sende noen over, som du kan se paa.“

„Det er jotte nyttig for novet. Du kan jo bestemme, hvad for en det skal være.“

„Du skal Fa'en hente me' bestemme sel, Rasmus. Selvgjort er velgjort. Du maa lære at sørge for dig sel, Rasmus.“

Han sendte et Par Stykker til Udvalg. Rasmus foretrak en svær Pige paa omkring de tredive. Hun hed Mine og havde en

halvvoksen Dreng, der stammede fra et letsindigt Øjeblik fra hendes Side og et noget anløbet fra en Herregaardsforvalters.

„Maa jeg fæste hende?“ sagde han til Johannes.

„Du skal s'gutte saadan spørre om alting, Rasmus. Bestem for dig selv. Husk paa, at selvgjort er velgjort. Men gaa ikke hen og lig og kom galt af Sted med hende.“

Saa rykkede Mine og Mines Søn ind i Huset, der efterhaanden blev helt hyggeligt. Johannes hjalp ham mod et ringe Vederlag med Driften af Jorden. En Dag da Tiden for Gammeltølsbrygning var inde, antydede han, at en Taar Øl var god at have om Sommeren. Rasmus lod brygge og stiftede sit første Bekendtskab med Alkohol.

„Du maa Faen henteme' itte gaa og blive forfalden, Rasmus!“ sagde Johannes.

„Nej,“ lovede Rasmus.

Men han var alligevel altid glad, naar han tørstede. — Han var igen bleven Hvermands Nar. Den eneste, der behandlede ham alvorligt, var Johannes, men han trykkede ham ved sin ufejlbarlige Retskaffenhed.

Mikkeline betegnede en død Fortid for ham. Hver Gang han tænkte paa hende, mindedes han Faderens og Moderens Grave, der havde lukket sig over hans lykkelige Tid.

Det eneste levende, han ejede fra den Tid, var Glams. —

Hans Sturm- und Drangperiode var endt. De koglende Elletaager kaldte ham ikke mere ud af Huset, og Klokkefrøerne kunde kvække sig ihjel, uden at det rørte ham. Nu fristedes han mest af Dampen fra Middagsgryden. Han sad ofte og betragtede den med et fedt Drag om Munden og lyttede til dens boblende Kogen, alt mens hans Øjne nu og da gled hen til Mines trivelige Arme. Somme Tider blev Blikket hængende længe ved dem, indtil han pludselig brød ud i et spruttende Grin:

„Ptsruh!“

„Hvad griner du af, Rasmus?“

„Du har fede Arme, Mine.“

„Mener du?“

— Ja, det var gode Arme. Mine var godt i Stand. Johannes havde nok sagt ... naa ... hm. — Nej, det kunde ikke nytte noget med det.

Han gled dog sin Skæbne i Møde.

Det var i Høhøsten. Han og Johannes havde rejst det duftende

Hø i runde Stakke. Middagssolen bagede saa stærkt, at alle Kokerer blev brunstegte og faste. Johannes sov, men Rasmus sjokkede om i Marken, rygende en Pibe Tobak. Marken sænkede sig pludselig brat ned i en snæver Dal, i hvis Bund der var en Dam. Rasmus var dreven der henimod og standsede pludselig — der sad Mine og vadskede sine Fødder. Kjolen var lagt sammen over Knæene. En Strimmel rød Klokke grinede frem underneden.

Han listede sig sagte ned til hende. Hun var saa optaget af Badet, at hun ikke mærkede noget.

— Det var et Par svære Ben. Nyvadskede og rene et langt Stykke op ad Læggen. Derefter blev Farven en Kende graalig. Enkelte sortagtige Smaaprikker markerede Porerne og lige under Knæet laa en rødlig riflet Stribe, Mærke efter Strømpebaandene. Selve Knæene bar Præg af, at hun ofte havde ligget paa dem ved Arbejdet. Resten var dækket af Kjolen, men han kunde følge Façonnen et godt Stykke endnu udenpaa.

Han stod og grinede stille. Læben hang lidt ned, saa Undermundens Tænder kom til Syne.

Hæ, sikke Ben!

Han højede sig fremover og nærmede Munden til hendes Øre:

„Bøv!“

„Jøsses!! — Er det dej, Rasmus?“

„De' æ lie, hva' de' æ.“

„Hvor kommer du fra?“

Han satte sig ved Siden af hende og saa' paa Benene:

„Hvad de dov æ nette hvide.“

„Dem maa d'utte se paa, Rasmus.“

Hun lod Kjolen glide ned over Knæet, men heller ikke længere.

Hans Mundviger bredte sig om ad Ørene til, og han satte en Tommelfinger paa den ene Læg:

„Kill!“

„Det maa du re'nok itte, Rasmus.“

Kjolen gled helt ned.

Han tog hende om Armen. Øjnene skinnede blaaligtykt:

„Hu—uhm!“

„Hvad æ de' dov, du gør, Rasmus!“

Munden blev bredere; Kinderne skød sig op foran Øjnene, da det kom med Fistelklang, som naar en Hund drømmer:

„Jeg kan godt li'e dej.“

„Vil du givte dej med mej?“

„Det er jotte nyttig for novet.“

Hun trak sig lidt bort fra ham. Kjolen gik lidt op igen ved samme Lejlighed:

„Ja, saa kan det heller itte nytte dej novet, Rasmus.“

Middagssolen skinnede paa de nyvadskede Lægge, der spejledes nede i Vandet.

„Ja, saa kan vi jo lyse paa Søndag.“

„Saa er det godt, Rasmus.“

Han tog hende om Livet og trak hende ind til sig. Hans Hænder dirrede lidt. Hun rev sig løs:

„Der skal lyses først, Rasmus.“

De gik op imod Huset.

„Nu kan du jo sige det til Johannes,“ sagde hun.

Der kom han netop stavrende efter Middagsluren.

Rasmus gik ham i Møde.

„Ja, nu givter vi vos jo,“ sagde han.

Johannes gloede lidt paa ham.

Saa kom det i fire adskilte Stød med stigende Styrke:

„Du er — Faen — hent'm'et — Fjols!“

„Vil du være Forlover?“

„Nej!“

Mine var kommen hen til dem:

„Ja lad vos nu komme ind og snakke om det, Johannes. Hvis du itte mener, det kan gaa, skal der heller itte blive noget af det.“

De gik ind. Der kom et godt Krus Øl paa Bordet.

„Tag dig nu en Taar Øl, mens jeg varmer Kaffen. Saa kan vi snakke om det, naar jeg kommer med den.“

— Naa en Taar Øl kunde man jo nok tage. Øllet var s'gutte saa tosset. Han kiggede hen til Køkkendøren. Den stod paa Klem.

— Naa, hun maatte for Resten godt høre, hvad han sagde:

„Du er altsaa helt taavle, Rasmus!“

„Jeg véd itte.“

„Nu kommer Kaffen snart,“ lød det fra Køkkenet; „men jeg maa lave helt ny. — Tag en Taar Øl imens, Johannes!“

— Ja, man skulde jo ellers ud i Høet. — Men et Øjeblik ... Øllet var s'gu godt nok. Ja, Rasmus var s'gu kommen godt op i Høet! Gud fri og frels os! Sikken et Menneske! Hans Hoved var Faen hente me itte halvt saa meget værd som saadan et Krus gammelt Øl. — Brygge, det kunde hun jo, Malenen derude. — Uhm. Der var ikke sparet paa Humlen. Det var kanske et lille

Korn for kraftigt. Men godt smagte det s'gu. — Æ—h. — Hun var jo et meget flinkt Fruentimmer — den Mær. Men Rasmus — sikken et Fjols! Han virrede med Hovedet og saa' arrig paa ham.

„Du æ Faen hent' me ikke for god til det, Rasmus. Jeg kan itte forstaa, at hun gider havt dig. — Hvad maa ikke dine Forældre tænke! Det er da godt, at de er døde. Du skulde Faen hente mig aldrig ha' vaaren lagt til!“

Ude fra Køkkenet:

„Nu varer det ikke længe med Kaffen, Johannes! Er det ikke godt Gammeltøl, vi har?“

„Jo, det er der ikke noget i Vejen med. — Gud Fader bevare os!“

Han virrede fortvivlet med Hovedet og vendte Bunden i Vejret paa Kanden.

Lidt efter kom Mine med Kaffe og Rom.

Johannes sad og saa' vemodig ud for sig.

Han gjorde et Par Kast med Hovedet. Tankerne laa saa underlig løse. Han skadede s'gu ellers ikke noget paa Forstanden. — Men — hvad — det — naa — han gad ikke i Øjeblikket.

Mine lavede ham en Kaffeknægt.

„Mener dutte, at jeg har sørget godt for Rasmus?“

„Jo—hov, det kan jeg itte sige andet som.“

„Og mener du'tte, at han kan trænge til en, der kan holde sammen paa hans Kram?“

„Aa Gud hjælpe vos! — den Stymper, han kan jo knebent knappe sine Bovser. — At dutte skammer dej!“

Han saa' bidsk paa Stymperen.

„Men,“ indvendte han, „derfor har du datte nødig at givte dig med ham.“

Hun lænede sig fortroligt over mod ham:

„Rasmus er et Mandfolk. Er det bedre, at han ligger og kommer galt afsted med et Svin og faar et Barn at betale til baade det ene og det andet Sted. — Og det vil jeg sige dig, Johannes: mig kommer han itte til, saa længe vi itte er Mand og Kone. Det har jeg prøvet godt nok én Gang. — Smag paa din Knægt.“

Han slubrede noget i sig.

„Jo—o, det maa jeg jo respetere dig for, Mine. Det er itte alle, der tænker saa naabelt.“

„Og véd du hva, Johannes, jeg kan nutte se, at Rasmus er saa farlig for god til mig.“

„Det er han Faen hente mig heller itte!“

„Vil du saa være Forlover, for dig vil jeg helst ha' til det?“

„Det skal jeg nok, Mine.“

„Tak skal du ha'. Det har jeg altid sagt, at du er en Mand med Hoved og Hjerte paa det rette Sted, som kuns raader Rasmus til det bedste. — Ja saa kan vi godt gi hinanden Haandslag, Rasmus.“

Rasmus, der havde siddet og hængt i det og kigget til Øllet og Knægten, jog en Haand ind over Bordet.

Da Johannes saa' de samlede Hænder, langede han af gammel Handelsvane en Næve hen og „slog af“.

„Ja saa skulde vi vel ud i Høet,“ sagde han.

„I Dag skal du sove til Middag en Gang til, Johannes. Og faar du nogen Tid Lyst til en Taar Øl eller en lille Knægt, skal du ikke komme til at gaa forgæves til det Hus, jeg er Kone i.“

Saa fik han sig en Kone. Johannes forærede ham en Sølv-pibe i Brudegave. Saaledes stod han paa Højden af timelig Lykke. Mine var ogsaa tilfreds — nogenlunde. Hun havde faaet et Boelssted. Og hun havde faaet Rasmus. Han var nu ikke saa nem. Megen Kærlighed var ikke blevet ham beskaaret, og da han nu pludselig af Kirken var bleven velsignet dermed, var han ret søndertrampende i sin Ømhedsudfoldelse.

Hans Omgang med Johannes indskrænkedes til meget korte Besøg, der altid endte med Repliken:

„Ja, nu er det nok bedst og komme hjem og se til Kunen.“

Dette „Kunen“ kom med en stærktandet, tæt Mundfuld-Betoning, der fik Johannes til at se tankefuldt efter ham:

„Ja, det æ s'gu vist ingen Spøg at være i Mines Sted, men ... hvad ... det er god Jord, — og naar hun vil ha' Stedet ... saa, — man faar Faen hente mig ingenting for itte novet her i Verden.“

Mine satte mere Pris paa „Stedet“ end paa sin Brudgom. Undertiden, i nedslaaede Stunder, lod hun det skimte frem f. Eks. overfor Nabokonen Stine, der havde staaet paa Kirkegulvet sammen med hende.

De sad ved en Kaffetaar hos Mine en Maanedstid efter Brylluppet.

„Ja, nu har du det jo godt, Mine. Det er et dejligt Sted. Men det maa dov være grimt og være givt med Rasmus. Han æ jo dov kuns en halvtosset Stakkel.“

„Ja, det æ itte nok med det, Stine.“

Tonen lød træt. Stine saa' deltagende paa hende:

„Er han haard ved dig, Mine?“

„Ja, det er itte saa nemt, Stine.“

Stine tænkte efter og betragtede Veninden nøje:

„Du maa tage Tømmerne, Mine.“

„Ja, men det er dov hans eget Hus, Stine.“

„Det kan godt være, men du er da ingen Dyr; du er da et Menneske lige saa godt som han, Mine. Du skulde lægge Stang-mile paa ham, Mine.“

„Det kan godt være, Stine.“ —

Hun tog Tømmerne. Men Rasmus' Personlighed kunde ikke bære for anden Gang at skuffes i sin Kærlighed. Den første For-elskelses ulykkelige Forløb havde berøvet hans lille Menneskeværdi dens Næring. Da han elskede anden Gang, var det vel ikke Fø-lelser, der kom højt i den etiske Rangklasse, men det var dog dem og deres Besvarelse, der gjorde, at han følte sig som hørende til Menneskenes Børn.

Nu sank han sammen som en Klump Krop, der af ingen agtedes for Lige og heller ikke gjorde Fordring derpaa. Han havde kun Glams.

Ved Aftenstide gik han ikke til Soveværelset, men til Spise-kamret.

Der sad han paa en Stol med Albuerne paa Bordet. Tog en Bid, kastede en til Glams, blundede lidt, vaagnede, tog en Bid, gav Glams en med, smaasnorkede igen, tog atter en Bid og saa fremdeles Natten igennem.

De bulnede ud, han og Hunden. Mine lod ham spise. „Det er jo dog hans eget.“ Hun rørtes lidt over ham og fik en ung Knægt til at hjælpe ham i Marken, for Rasmus var aldrig rigtig vaagen mer. Den unge Fyr gjorde det meste Arbejde, traadte for Resten nok ogsaa paa anden Vis i hans Sted. —

Det var igen blevet Høhøst. Rasmus drev sig en Tur over Marken i Middagsstunden med Sølvpiben i Munden og sin nye Hat paa Hovedet.

Han stod og saa ned' mod Dammen, hvor han i sin Tid havde friet til Mine, og erindrede bedre Tider.

„Hu—uhm!“

Det lød ugidelig resigneret. Han vendte sig gabende. Han var ikke lidt forandret. Hvad han havde tabt i Aand, det havde

han vundet i Legemets Velmagt. Navnlig Bagen gjorde et ganske kosmisk Indtryk.

Han smed sig i en Høstak, bankede Piben ud, stoppede og tændte igen. Trak Hatten ned over Ansigtet for Solens Skyld og smaasov som sædvanlig i Tykmættethed. — Et lille Vindstød rev Hatten af. Solen skinnede ham i Hovedet. Han mærkede det nok, men Madsøvnens Tyngsel sad i alle Lemmer, og han lod Hatten ligge.

Han blundede lidt, ikke stærkere end at han kunde høre sin egen Snorke. Den Tilstand elskede han.

Han syntes, der var noget, som lugtede svedent. Han gjorde en harkende Anstrengelse for at vaagne helt, men snorkede igen videre ... Vist lugtede der svedent. Der maatte være Ild i noget etsteds i Nærheden. Det var vel ikke Huset! Nej det passede Mine nok paa. Mere Snorke. — — Den Sol hedede stærkt i Dag. Naar han bare ikke var saa tung i det. Den tossedede Hat, som var blæst af. — — Naa, han maatte have den. Han langede ud efter den.

„Av!“

Han havde brændt Haanden og fór op. Der var gaaet Ild i Høstakken. Den nye Hat brændte ogsaa.

Han stod og saa' paa det glødende og rygende Hø.

„Her er Ildebrand!“ raabte han.

„Ja, du skulde Faen hente me itte ha Lov til at lege med Svovlstikker!“ sagde Johannes, der havde opdaget Røgen og nu kom kravlende over Gærdet med en Spand, som han fyldte i Dammen, og fik Ilden slukket.

„Du skulde tage og aflive dig. Selvgjort er velgjort. Hva' dit Drog!“ —

Rasmus fik sin nye Hat erstattet, for Mine havde ladet hans Klæder assurere.

Men den Ildebrand havde nær kostet ham Livet.

For netop i de Dage stod der i Avisen, at en bekendt Forhørsdommer i en nær Fremtid vilde ankomme til Sognet, for at holde Undersøgelse angaaende nogle gamle uopklarede Ildebrande. Det var nok en dygtig Karl, den Dommer! Han fik alle skyldige til at bekende. Somme sagde, at han fik de uskyldige til at bekende med.

Der var en vis Spænding i Luften, og den naaede Rasmus paa denne Maade:

Han gik ude paa Vejen og drev. Der kom en Flok Drengene:
„Har du hørt det sidste Nyt, Rasmus?“ sagde de.

„Nej.“

„Sylow kommer for at forhøre dig. Du har jo sat Ild paa en Høstak. Du kommer av med Knappen. Er du tosset! — I alt Fald i Rasphuset!“

Rasmus gik hjem og tunderede. Det med Sylow, der kom, var sandt nok. Mine og Karlen havde snakket om det. Og han havde jo sat Ild paa Stakken. Han havde ogsaa faaet Hatten erstattet. Det var kanske det, der hed — ja, hvad var det nu de kaldte det — det var noget med Asseransen . . . Asseransesvie var det nok. Det skulde være det samme som Bedrageri. — Han vilde ikke i Forhør, han vilde ikke i Rasphuset. Det vilde han ikke. Og han vilde heller ikke af med Knappen. Nej, han vilde ikke.

Han gik ind i Stuen. Mine var i Marken. Han gad nok spørge hende til Raads, men turde ikke gaa ud; de kunde gerne komme og hugge ham med det samme, Betjentene. Det var tosset med den Stak! Og Hatten! Naar han endda kunde slippe med at betale deres Værdi i Penge. Men Dommeren trak jo af med Folk. Det var ikke godt at vide, hvad der blev af dem. Nogle kom vel i Rasphuset, altsaa; og nogle maatte vel af med Knappen. — Nej, det gjorde han ikke. De skulde hyerken faa ham i Rasphuset eller faa hugget Hovedet af ham! Ikke om det saa skulde koste hans Liv!

Han tog sin Barberkniv og strøg den paa Haanden, skød Hagen i Vejret og snittede forsigtigt.

„Av!!“

Han følte op til Riften. Der kom Blod paa Fingrene.

„Føj, det var dov grimt!“

Saa fór han i Seng og trak Dynen op under Hagen.

Der laa han, til Mine kom og opdagede ham og det blodige Lagen.

„Jøsses, vor Frelser! Hvad æ det, du har gjort, Rasmus?!“

„Jeg har skaaret Halsen over paa mig,“ svarede han i en sindig, flegmatisk Tone, som den, der nævner en Kendsgerning, der nu engang ikke er noget at gøre ved.

Hun undersøgte det ubetydelige Saar.

„Hvorfor har du dog gjort det, Rasmus?“

„Jo, det var lige saa godt.“

„Jamen hvorfor?“

„Drengene sagde, at Sylow vilde hente mig for Høstakkens Skyld.“

„Jamen for saadan noget Sludder ryger du datte til og snitter Halsen over paa dig. Du kunde da nok forstaa, at det var Løgn.“

„Nej, det staar i Avisen!“

„Saa kunde du da vente og se, om han kom, siden dutte er klogere. Hyordan vil du forsvare dette her? Véd du, at det var Selvmord, hvis du havde faaet Held til det. Hvordan vilde du forsvare det for din Kone og din Gud?“

Hans Blik svævede hjælpeløst om i Stuen. Det blev hængende ved Johannes' Sølvpipe.

„Selvgjort er velgjort,“ sagde han saa. —

Rasmus beholdt „Knappen“. Men kort efter blev han syg af noget „indvendig“. Han kunde ikke spise og magredes af Dag for Dag. Bukserne hang og slubrede ham om Benene.

Til sidst maatte han gaa i Seng. Der laa han og snakkede med Glams og røg paa sin Sølvpipe; men daarligere blev han.

En Dag i Efteraaret begyndte han at fantasere. Han troede, at det var Sommer og talte om Harmonikaer og om Stengærdet, hvor Karlene plejede at samles, og om Mikkeline. Hendes Navn kom flere Gange igen.

„Ja, han gjorde jo meget af hende en Tid,“ sagde Mine, „ja, den Stakkell, han har ikke haft det for godt mellem Menneskene.“

Rasmus' Stemme døde hen. Han laa og saa' ud i Luften med skinnende Øjne. Han var helt køn.

„Moer, Moer,“ sagde han, og et lille Smil drev over hans Mund, „hvor kan det være, at du har vaaren væk saa længe?“

„Herre, Jesus! nu ser han sin Moer,“ sagde Mine og foldede Hænderne, „ja saa er han snart færdig. Skynd dig og hent Præsten,“ sagde hun til Karlen.

Rasmus laa en halv Times Tid uden Bevidsthed.

Saa saa' han paa Mine og Johannes, der stod hos, og paa Glams, der stod paa Bagbenene med Forpoterne oppe i Sengen.

„Kan du kende mig, Rasmus?“ spurgte Mine.

„Jo.“

Mine foldede Hænderne, og med et blegt, højtideligt Ansigt sagde hun:

„Er du nu beredt til at gaa fra mig og til din Frelser, Rasmus?“ Han saa' roligt paa hende:

„Det er jeg jo nødt til.“

„Er du ked af, at du skal dø, Rasmus?“ spurgte Johannes. I en Tone som af stor Lettelse sagde den syge:

„Nej, aldrig bitte!“

Blikket flakkede lidt omkring, gled fra Sølvpipen paa Væggen hen til Glams, der stod og slikkede hans Haand. Der blev det kærligt hængende:

„Hu—uhm!“

Saa slukkedes det. Rasmus var død.

Johannes gik udenfor.

Der hang nogle graa Skyer for Solen. Hist og her var de ligesom tyndslidte, saa dens Skær kunde skimtes bag dem.

Gaardspladsens Stenbro var tæt bestrøet med visne Blade, der skrattede for Foden, mens han gik hen gennem dem. Udenfor paa Gærdet hang Rasmus' Bukser og svingede i Vinden, der spillede dem ud i deres hele vældige Omfang.

„Ja, dem faar han itte paa tiere,“ tænkte Johannes med et Suk. —

Der kom Præsten.

„Hvordan gaar det?“ spurgte han.

„Jo, nu er han sluppen.“

„Er han død?“

„Det er han. Han døde kønt og roligt. Det var der ikke noget i Vejen for; — der hænger hans Bovser!“

„Saa han døde stille?“

„Det gjorde han! Jeg ønsker mig saadan en Ende som Rasmuses. Kunde jeg faa det, saa har jeg itte mer at bede om.“

„Ja, ja, Johannes; det kan De jo, naar De vil selv.“

„Ja, jeg beder da hver Avten, naar jeg lægger mig i min Seng, om at Vorherre vil tage mig op til sig, naar jeg dør.“ — Et dybt Suk. — „Det gør jeg Faen h... hm.“

Med et angerfuldt, undskyldende Blik til Præsten brød han over i en høj Vejvisertone, der ligesom skulde overdøve den begyndte Fortalelse:

„Ja, han ligger derinde.“ —

Rasmus blev lagt paa lit de parade i Loen paa en stor Bordplade, der hvilede paa tre Bænke. Hvem der vilde, kunde komme og se ham.

Inde under Bordet lagde Glams sig med Snuden paa korslagte Forpoter.

Den var ikke til at lokke eller true derfra.

Man satte Mad ud til den, men Glams rørte den ikke. —

Da Kisten nogle Dage efter kom, gik Johannes og Karlen ud for at „lægge Rasmus i“.

„Bare Hunden taaler, at vi rører ham!“ sagde Karlen.

„Glams“, kaldte Johannes.

Den laa stille.

„Glams, kom saada, komseda, Glamseben!“

Den ikke saa meget som logrede.

Han stak Haanden ind til den.

Karlen trak sig noget tilbage.

„Se dig for, at den ikke bider!“ sagde han.

Men Johannes trak Haanden til sig og saa' med fugtige Øjne paa ham:

„Nej, han bider itte, hverken mig eller nogen andre. Han er gaaet med Rasmus! Han er helt stiv og kold.“

Han gik hen til Døren og saa ud i Luften, hvor de faldende Blade sejlede sagte ned mod Jorden, det ene efter det andet, og hvor Vinterkulden ligesom laa i Kim.

Der stod han en Stund, og sagde saa halvt til Karlen, halvt hen i Vejret for sig selv:

„Ok, Herregud, hvad er vi Mennesker! — Her har vi gaaet og grinet af Rasmus og kaldt ham en Stakkel hele hans Liv og tænkt, at ingen kunde bryde sig om ham. — Og saa dør hans Hund af Sorg over ham! — Det er der ingen af vos andre med de kloge, oplyste Hoveder, der naar. — Kloge! Ok Gud, hvad er vi i Guds Haand mere som de Blade, der falder her i Gaarden! Vi burde altid tænke paa, at kun hvad Han selv gør er velgjort. — Lad vos saa faa ham i Kisten!“ —

J. ANKER LARSEN

HERMAN BANG

VURDERINGEN af Herman Bangs Kunst har altid været i en ejendommelig ustadig Ligevægt. Der er blevet brugt mange stærke Ord om den, og alligevel har Læseverdenen aldrig slaaet sig til Ro ved én Følelse, som rummende det centrale. Sammenlign den Sikkerhed, hvormed Pontoppidans Navn staar i den offentlige Bevidsthed.

De gentagne Klager fra Bangs Side over Mangel paa Paa-skønnelse kunde referere sig til dette. Maaske føler han, at hans Kunst endnu ikke er forstaaet, at Dommen endnu ikke er naaet ind til det væsentlige. Et andet Spørgsmaal er det, om en mindre ensidig Dom ogsaa vilde tilfredsstille ham. Hvad der straks gør Læserens Stilling saa vaklende over for Bang, er det dobbelte Grundlag, hvorfra hans Kunst skyder op. Man gaar umiddelbart ud fra, at det forholder sig med Bang som med andre Forfattere — rent bortset fra de personlige Forskelle — at man kan opstille én fortsat Række, én Maalestok for deres Talent fra de Punkter, hvor det udfolder sig rigest og til, hvor det svigter fuldstændigt. Men for Bangs Vedkommende vil man opdage, at det forholder sig anderledes, thi hvor Talentet svigter, begynder der et nyt — han har nemlig to. Han har sin Form for Digterbegavelse, hvormed han giver sit ejendommelige Resumé af Verden. Hans Talent er indenfor sin Begrænsning ægte og betydningsfuldt nok. Men han har tillige Evner til at lyve, arrangere, efterligne. Han laver, fabrikterer Indtryk, hvor hans Forraad slipper op, han konstruerer de Skikkelser, han ikke kender. Han lader sig ikke skræmme af

nogen Vanskelighed. Er den virkelige Skikkelse kun 2¹/₂ Alen lang og han har Brug for en Kæmpe, lægger han en Alen til hans Vækst. Er det ønskeligt for Facits Skyld, indpoder han sine Personer et eller andet Instinkt — i Reglen en blind og voldsom Sanselighed. I det Øjeblik, hvor det gør mest Virkning, aabenbarer han en liden Karaktersvagthed hos dem, som vi umulig kunde have anet, men som vi paa Grund af den sikre tilforladelig Maade, hvorpaa den afsløres, bliver nødt til at tro. Han fuldstændiggør sine Personer, hvis de skulde trænge til det.

Han mangler derfor heller aldrig Oplysninger om dem. Han er i saa Henseende lige saa samvittighedsløs alvidende som nogen Sladresøster. Han synes ogsaa at have set en uhyre Mængde. Hvor tidt og ofte er ikke hans Beundrere himlet over hans Evne til at iagttage. Der er maaske intet andet Punkt, hvor man saa hurtig fatter Mistanke og faar Mistanken bestyrket, som netop ved at undersøge hele den Vrimmel af Smaatræk — i Reglen i Form af Sammenligninger — hvormed hans Bøger er fyldt, og som har til Opgave at levendegøre de skildrede Mennesker. Ved første Øjekast vil man næppe opdage Forskel imellem dem, men Flertallet staar ikke for en nøjere Prøve, hvor godt de end er eftergjorte.

En eller anden lille Usandsynlighed, en eller anden Overflødig-
hed røber dem som mindre udsprungne af levende Iagttagelse, der paanødte sig netop i denne Forbindelse, end af en hurtig Hjærnes Kombinationsevne. Man kan bl. a. finde en Prøve paa disse Salonaandrigheder i Beskrivelsen af Fru von Eichbaums Hjemkomst i „Ludvigsbakke“¹. Man gaar ud paa Perronen.

„Admiralen kom bagest med noget i sit Ansigt, som „fulgte“ han fra Frederiksberg en højtstaaende Vaabenfælle i Landetaten“.

Det staar nu for det første hen i det uvisse, hvorledes Admiralen saa' ud, da han gik ud paa Perronen. Han kan have været alvorlig, maaske højtidelig eller faaret eller adspredt eller benovet eller lidt af hvert. Ikke desto mindre er der tilføjet et særligt Træk, der giver Oplysningen Udseende af at være endogsaa meget paalidelig. Men hvorledes skal man kunne forestille sig Admiralens Udtryk saaledes som det bestemmes ved at den afdøde er af Landetaten i Modsætning til Søetaten?

Den overfladiske Læser tror at have modtaget et Indtryk,

¹ Der dog er den Bog, hvor der findes færrest.

uden at dette er Tilfældet. Hans Fantasi sættes i en flygtig Bevægelse, men der fremkaldes ikke noget tydeligt Billede. Det hele er en Leg med Ord, en spirituel Færdighed, om man vil, uden større Dybde end det meste, man kan læse i „Klods-Hans“.

Men af slige Træk vrimler det i Herman Bangs Bøger.

Der findes altsaa i Virkeligheden to Herman Bang'er ligesom der findes mindst to forskellige Forfattere til Mosebøgerne. Det vilde paa de allerfleste Punkter være muligt at drage en ret skarp Skillelinie mellem de to Bestanddele.

Det ser mere paafaldende ud, end det i Virkeligheden er, naar man tager Hensyn til Arten af Herman Bangs Digterfantasi. Det er nemlig ganske aabenbart — fremgaar af mange Tegn — at han ikke i særlig høj Grad besidder den frodigt og frivilligt virkende Fantasi, der er Digtereavnens paalideligste Grundlag, og som kan give Billederne Hallucinationens skuffende Virkelighedspræg. Det forunderlige i Digtereavn er netop den Kraft, hvormed Billedet fastholdes helt, levende og samtidigt, alt imedens den indre Iagttagelse gaar fra Punkt til Punkt — opdager den ene Ejendommelighed efter den anden.

Herman Bang savner en saadan levende, blodrig Fantasi. Det er kun med Møje han fastholder sine Skikkelser¹. Selv hvor

¹ Hr. Sven Lange har i sin Anmeldelse i „Politiken“ meget rigtig fremhævet dette som karakteristisk for Bangs Kunst, men som karakteristisk for Hr. Langes Kritik vil jeg gøre opmærksom paa, at den Begrundelse, han har givet deraf, er ganske forfjælet, hvor bestikkende den end lyder. Hr. Lange anfører Begyndelseslinierne i „Mikael“: „Mestren aabnede Døren til Balkonen og traadte ud. Hans Øjne var let knebne sammen, enten fordi de endnu søgte at se Værket . . . eller maaske blot forbi de blændedes af Dagens Lys.“ Hr. Lange tager dette som et uvilkaarligt Udtryk for, hvor lidet Bang kender sine Figurer til at begynde med. Ræsonnementet er for det første forkert af den simple Grund, at det samme Trick anvendes hele Bogen igennem (f. Eks. Side 356), men et virkelig kritisk Kendskab til Bangs Kunst vilde have set Slægtskabet mellem dette og andre lignende Fif, hvorved Bang tværtimod bevidst søger at give det Udseende af, at han staar paa en endog saa særdeles fortrolig Fod med de i hans Digtning optrædende Personer. Han ynder saaledes at give sine Oplysninger i Form af Parenteser, at insinuere sin Viden i Stedet for at meddele den. Det er som om han holdt Haanden op for Munden og hviskede En i Øret: „For Resten, jeg kender jo Petersen særdeles godt, nu skal jeg betro Dem o. s. v.“ At han henstiller i det uviste om Grunden til en Persons Opførsel er den ene eller den anden er et lignende Kunstgreb, hvorved han paadutter Læseren, at de begge to kan have deres begrundede Mening om vedkommende. Det er en Henstilling til Læseren: „Jeg véd ikke, hvad De mener?“ Og hvis denne uvilkaarligt svarer, er han over-

man ikke kan være i Tvivl om, at der er et Virkeligheds-Grundlag, maa han genfremkalde Billedet ved at belyse Punkt efter Punkt. Han har selv gentagne Gange i Interviews uden at tænke over det tvetydige deri, rost sig af sit Arbejde for at underbygge Fantasibilledet. Hvorledes han lader sin Naboerske lave Pundkage for at kunne forestille sig Ida Brandt i samme Situation — eller hvorledes han rejser til Paris for at opfriske Indtrykket af Rivoli-gaden og Louvres Gaard.

Apropos, hvor megen Usundhed røber ikke sligt moderne Kvaksalveri. Som Digtingens Historie tilstrækkelig viser, er det meget ofte fra et forholdsvis kort Spand af Oplevelser, at de store Digttere efter Aars Lagring henter Stoffet til deres Digtinge, fordi Billederne i Kraft af de hemmelige psykologiske Love, der kaldes Geni, rejser sig tydeligere og mere levende end den Virkelighed, de har for Øje. (Man behøver blot at minde om Turgenjeff, Lie og Ibsen, der har skabt deres nationale Kunst under aarelangt Ophold i Udlandet.) De tog Følgerne, skrev daarlige Bøger, naar de hemmelige Kilder holdt op med at rinde. Nu da det gælder om at føde Mesterværker mindst én Gang om Aaret, søger man at hjælpe paa den indre Goldhed og undgaar alligevel ikke sin Skæbne.

Foruden disse ydre Midler bruger Herman Bang i sin Kunst, selv hvor den er friskest, bestemte Vendinger, et eller andet Ledemotiv for at lette sig Arbejdet. Det er en Slags Mnemoteknik. Men naar det ægte i hans Kunst først har affødt saadanne Skemaer, ligger det saare nær at arbejde videre paa den engang vundne Manér.

Undersøgelsen fører tilbage til Grundskavanken i Bangs Kunstnerpersonlighed. Han mangler Respekt for sin egen Begrænsning. Han har ikke villet stoppe, hvor Talentet satte Grænser. Som saa mange moderne savner han den instinktive Sikkerhed, der forhindrer Personligheden fra at synes større eller anderledes end den er, som ikke skærmer den for det svage og falske, men som ikke tillader nogen at forveksle dette med det

listet, indviklet i en Historie, som han maaske ellers ikke gad have med at gøre. Herman Bang er utrættelig i at udpøse slige Rævestreger, derimod mindre dygtig som Praktiker. Han gør i Reglen for meget ud af det, saa at man lugter Lunten. Det er dog alligevel en af de Sider i hans Kunst, der vinder ham de naive Hjerter. De elsker at lade sig narre af ham ligesom de i Teatret ikke kan blive træet af at lade sig imponere af Dr. Nikolas slagfærdige Alvidenhed. Man kan ikke uden et Smil tænke paa, hvilken bitter Skuffelse det maa have været for Forfatteren at se sin List strande paa Hr. Sven Langes „candeur“ — falde til Jorden som en Vittighed, der ikke bliver forstaaet.

ægte og oprindelige. Viljen er i hans Kunst ikke blot en bearbejdende, men ogsaa en frembringende Faktor. Tages Affektation i videste Betydning, som det, der ikke staar i uundgaaeligt Afhængighedsforhold til Personlighedens Væsen, saa er hele Grundlaget for Bangs Kunst een stor Affektation, hvilket heldigvis ikke vil sige, at al hans Kunst er affekteret.

Man tør i øvrigt antage, at den store Sum af Energi, hans Kunst har slugt, har bidraget til at udmatte hans Aand og gjort Jordbunden skikket for det underlig slappe Sortsyn, der er Grundtonen. Det er heller ikke muligt andet end, at Kampens Haabløshed Gang efter Gang maa have overvældet ham. Det lyder som et forholdsvis ægte Hjertesuk, naar i hans sidste Bog Mesteren¹ taler om, at han er dødstræt af at løbe om Kap med sig selv, skønt det, hvis Ordene skal gælde Herman Bang selv, er for højtideligt at tale om „at skabe det store og efter det store det større og efter det større det største — som jeg aldrig naar“; thi Herman Bang er ingenlunde nogen gigantisk Aand, der kæmper med det umulige.

Man kunde maaske faa de fleste til at indrømme, at han hverken er nogen vidtfavnende eller dyb Aand. Men hans Nervøsitet, der er Kilden til hans Følsomhed og til hans Ideer, giver ham et baade for ham selv og andre skuffende Skær af at være en rig Aand. Skuffende, fordi denne Rigdom ikke bestaar i nogen virkelig Fylde. Herman Bang ejer ikke det, der er Kilden til sjælelig Rigdom, en dyb Grundfølelse, nogle faa tilsyneladende simple Ideer, der ved at sættes i Forbindelse med Erfaringen, stadig avler nye.

Fører man de hundrede Enkeltheder tilbage til deres Grundtyper, mødes de ikke som Straalerne i det fælles Centrum, men man ser det hele skrumpe ind, man ser den ene „Aandrighed“ overflødiggøre den anden, fordi de kun er fattige eller krampagtige Gentagelser af det samme.

Skal man tale om Grundtanken i Herman Bangs Kunst, maa man holde sig til den Fatalisme, der efter hans Syn bestemmer Menneskenes Færd. Den omtales hyppig i mere eller mindre dunkle Udtryk. Naar hans Kvinder bliver stille og ser ind i sig selv er det deres Erfaringers Slutsum, at Mennesker ikke kan stride imod. Naar hans Mænd hæver sig i deres fulde Højde for

¹ Herman Bang skriver: Mestren.

at skue hen over Tilværelsen, er det ogsaa deres olympiske Visdom, at vi er i blinde Magters Vold. Sikkert kan der tales om en Nødvendighed, der bøjer Menneskers Skæbne, men denne Magt er ikke mere „blind“ end alle andre, vi kender. Den er en sideordnet Aarsag, en Lidenskab, en Tanke, en Trang. At den skulde være „blind“ maa betyde, at man ikke bliver sig den bevidst, men saa er den heller ikke til som „Nødvendighed“. „Skæbnen“ forudsætter Menneskets Vilje. Den er kun til igennem sin Kamp med denne, ses kun paa Baggrund af denne. Derfor er Bangs Fatalisme ofte kun et tomt Ord; thi Viljesmomentet fattes i hans Menneskeskildring. Der opstaar ingen Brydninger, der kan sætte vort Sind i Bevægelse. Man faar intet at vide om, hvad det er, der tvinger disse Mennesker — de synes et viljeløst Bytte. Ofte gør derfor Bangs Menneskeskildring et ikke mere rystende Indtryk, end hvad man kan opleve i enhver Hønsegaard, hvor Hønen uden Indvending lægger sig ned, naar Gemalen som en blind og højtidelig Nødvendighed er over den.

De særlige Former, hvorunder denne Skæbnetro tager fast Skikkelse er af højst ulige Værdi. Mest tvivlsom ytrer den sig som en Tilbøjelighed til at lade Menneskene handle efter Drifter og Impulser. Det er navnlig Erotikken, der overfalder dem og fører dem i Ulykke eller Skændsel. Man faar en Mistanke om, i hvilken Grad det er en Anskuelse, der udefra indføres i Skildringen uden psykologisk Nødvendighed eller Begrundelse, naar man stadig møder det samme Træk og ofte i Forbindelser, hvor alt snarere taler imod end for dets Sandsynlighed. Nøgternt set er der saaledes ikke megen Grund til at tro, at Degnens Tine eller Moderen i „Det hvide Hus“ skulde være passende Illustrationer til Bangs Driftstheori.

Paa en anden mere overbevisende Maade krystalliserer Fatalismen sig i en Tilbøjelighed til at se Menneskenes Liv bestemt af Vaner. Men lige saa lidet frugtbart det er for Kendskabet til det menneskelige at formode en uimodstaaelig erotisk Drift selv hos de skikkeligste Mennesker, lige saa fattig en Udvej er det — i Længden — at forklare Mennesker ved deres Vaner. Selv i de Tilfælde, hvor det passer bedst, er det dog kun Overfladen af en Forklaring.

Man kan ikke sjældent hos Forfattere, der arbejder ud fra et snævert og ubøjeligt Grundsyn, forfølge, hvorledes dette med mindre Held prøves paa forskellige Menneskeskæbner, inden den

Type endelig findes, til hvilken det passer. For Bang lykkes denne Tilpasning, hvor hans selvopgivende Sortsyn forenes med de bedste Egenskaber i hans Kunst: hans Sans for det hverdagslige i alle dets Former, baade som det graa og tunge, som det idylliske og sentimentale og som det smaalige og lumpne. Han skaber i Fortællingen „Ved Vejen“ og i „Ludvigsbakke“, de to Værker, der længst vil gøre hans Navn kendt og elsket, fordi han i dem lykkeligst har ydet alt, hvad han formaar, uden at sprænge sin Kunst ved noget, der er blot tilstræbt og villet. Man vil vel være tilbøjelig til at kalde „Ved Vejen“ for Idyllen af de to, skønt den giver et saa gribende Billede af en fattig, begrænset Tilværelses knugende Kaar. Saa stærk er imidlertid en ren og skøn Følelses Magt, at den forlener ogsaa det triste og lave med et uforgængeligt Lykkeskær. Sammenligner man den med „Ludvigsbakke“, faar man paa ny bekræftet, at Døden ikke er Lykkens bitreste Fjende, men at denne derimod findes i levende Menneskers Svaghed og Lumpenhed. „Ludvigsbakken“ er Tragedien i Bangs Digtning.

I denne Bog har han givet det dybeste og bitreste, han ved om Livet.

Han har fortalt om Godhedens og Opofrelsens forgæves Stormløb mod den Egoisme, der mindre stammer fra en stærk Egenvilje end fra et afstumpet Sjæleliv, og som derfor er skudsikker for de Vaaben, Hengivenheden kan anvende, fordi disse slet ikke ifølge deres Natur kan naa inden for dens Volde.

I en Forfatters Produktion kan man i Reglen finde en Type, i hvilken han har levedgjort — ikke sig selv — men den Kreds af Tanker, der har levet nærmest hans aandelige Centrum. Gennem den sættes vi i Stand til at maale hans aandelige Dybde. For Bangs Vedkommende er det v. Eichbaum, der repræsenterer hans Livssyns største Dybde og videste Horisont. Det er hans „Faust“ om man vil.

I ham har han med alt det overbevisende Liv, hans Kunst formaar at skænke, forsvaret sin triste Overbevisning: at Menneskene er Brikker i en ukendt Skæbnes Haand, om hvis Spil kun det kan siges, at det robuste, det haardføre og det lumpne, det lave er vis paa Sejren. Det har langt fra Karakteren af noget op-højet, verdensomspændende Sortsyn, men netop fordi det er saaledes, som det kan bekræftes af en almindelig jævn Hverdags-erfaring, er det ved den Kraft og det Liv, hvormed det fremføres, meget gribende. Som det altid gaar Digteren, hvor han kommer

i Forbindelse med frugtbart Stof, hans Teorier sprænges, hvis de er for snævre, forskydes, hvis de ikke passer eller faar blot den lille Tilføjelse, det Skær, der ændrer dem til Sandhed.

Baade i „Ved Vejen“ og i „Ludvigsbakke“ er Forfatteren ude over, bag ved den banale, ganske livløse Fatalisme, han elsker at forkynde. I det første Værk er Skæbnen det samme som moralske Love, hvis Magt vi alle kender, og i det sidste føres Kampen saa tappert af de lyse og gode Kræfter, at Udgangen ikke formaar at udslette Indtrykket, som netop derved faar sin tragiske Farve. Det er et Nederlag for Hengivenheden, men et saadant som langt fra at nedslaa Modet giver rige Løfter for en fortsat Kamp.

For dem, der holder af det ægte i Bangs Kunst, falder hans Blomstring i det Spand af Aar, der omslutter disse to Bøger. Som Tiden hurtig skulde vise, afmærkede den sidste hans kunstneriske Højdepunkt.

Skønt „Ved Vejen“ allerede var paa Grænsen af det sentimentale, stemte han i „Det hvide Hus“ Tonen yderligere op til det engleligt yndige. Hans Energi førte ham over Grænsen mellem jævn naturlig Ynde og Rokokoen. Paa samme Maade stræbte han med „Det graa Hus“ ud over den gribende Tragik, han havde naaet (og som er mulig for enhver ægte Kunst). Han vilde skabe det storladent tragiske — og havnede i en opstabet Korset-Rankhed. Der fører fra v. Eichbaums Skikkelse ingen Vej til det monumentale.

Af de to Forsøg var det naturligt nok det første, der ubetinget lykkedes bedst, men i „Det graa Hus“ er der fortræffelige Bidrag til Skildringen af en gnaven og forgældet gammel Herre, der tyranniserer sine Omgivelser — ikke mindst ved de forfædelige Aandrigheder, hvori han giver sin Verdensforagt Luft. Af hvad man erfarer om hans Fortid, faar man det Indtryk, at han har al mulig Grund til at være misfornøjet, men ingen til at være hovmodig eller til at blive taget højtidelig.

Man maa beundre den Energi, hvormed Forfatteren har vidst at stilisere den gamle Herre, og den Snildhed, hvormed han glider hen over alle Huller i Skikkelsens indre Begrundelse. Angaaende de tre Forhold, der skulde vise os Kærnen i Excellensens Væsen, nemlig til Konferensraaden, til Sønnen og til Konen, maa vi nøjes med nogle yderst dunkle Antydninger, som imidlertid, naar man trækker dem frem i et mere nøgternt Dagslys synes alt andet end smigrende for Bogens Helt. Længere end til første Gennemlæs-

ning varer Illusionen ikke. „Det graa Hus“ ligner de øvrige moderne Spekulationsbygninger. Hvor godt de end tager sig ud straks, vil det ikke være længe inden Pudset falder af og Humbugen aabenbares.

Affektationen baade i Stil og i Karaktertegnning havde længe skygget for Herman Bangs betydelige og værdifulde Egenskaber som Forfatter, men med „Ludvigsbakke“ indtager han Kritikrens sidste Skanse, og som det i Reglen gaar, viste man ved Modtagelsen af de følgende Bøger den største Iver efter at indhente det forsømte. Udtrykkenes gavmilde Voldsomhed steg fra Bog til Bog. I Anledning af „Det graa Hus“ blev han sammenlignet med Michel Angelo, og nu sidst er han som Lidenskabens Mester blevet jævnført med „det gamle Testamentes bedste Forfattere“.

Hvilke Begreber om det gamle Testamente og om Lidenskab, der aabenbart maa findes herhjemme!

Der kan være Grunde nok til at beskæftige sig udførligt med Herman Bangs sidste Bog „Mikaël“. Den er der nemlig Mulighed for at Læserne endnu husker, naar denne Kritik bliver læst, og man kan ikke under ét faa noget bedre Eksempel paa alle Svaghederne i Bangs Kunst.

Men ogsaa rent isoleret taget har det sin Interesse at gennemgaa den, fordi den paa en enkelt Undtagelse nær er blevet modtaget med enstemmig Jubel af Anmelderne. Man faar saaledes et Indtryk af, hvad man regner for god og ægte Kunst herhjemme for Tiden. Ja, det er egentlig først gennem Kritikrens overstrømmende Ros, at man faar Holdepunkter for en Analyse. Et Intet er det vanskeligt baade at bevise, paavise eller modbevise, men nu behøver man kun at tage Paastandene én for én og søge efter Grundlag for dem i Bogen.

Det er i og for sig ligegyldigt, hvor vi begynder. Vi kan tage „Livagtigheden“ først. Dermed mener man sikkert en Scene som følgende:

„Alle lo af Iveren eller næsten Forargelsen i hendes Stemme (undtagen Hertugen, hvis blaa Øjne mindre end et Sekund hvilede paa Fru Adelskjolds nøgne Buste), mens Hr. Schwitt sagde: „o. s. v.“

Hvis der skulde have været noget Liv i disse Ord, vil enhver føle, at det uundgaaeligt maatte blive dræbt af Parentesen.

Eller prøv et lille Forsøg paa at gengive Samtalens Livlighed: „Mikaël, som havde taget en Bunke Violer i Hænderne for at

køle sit Ansigt, snærrede Ordet Zamikof over til Hr. Monthieu, mens Hr. Schwitt, der bøjede Hovedet virrende frem over Bordet, sagde: o. s. v.“

Det er slige naive, skolemesterpedantiske Pegepinds-Anvisninger, der gaar under Navn af blændende Impressionisme.

Naa, men der er Læsere, der ikke forstaar et Vink. De bør gøre sig bekendt med den saa meget beundrede Teaterscene. Det er muligt at den, der selv har set Skuespillet, kan faa noget samlet Indtryk, men vi andre, der ikke er i det heldige Tilfælde, ser kun en lille, forpustet Mand, der farer fra det ene Punkt til det andet for at holde alle de dansende Tallerkener i Snurr. Et Forsøg paa at overtrumfe alle tidligere Gøglere i samme Branche.

Er det muligt at finde et eneste Ord i Bogen, der berettiger til at tale om Pariserskildring? Selvfølgelig vil der altid findes Mennesker, der, naar de har været dernede, er glade ved straks at kunne blive minderørte ved Antydninger som „Louvre i Maaneskin“ eller „Tuillerihaven“ eller „Folk, der sidder og læser Aviser paa Omnibussernes Imperialer“¹. Men hverken hos dem, der har levet noget af Byens ejendommelige Liv med eller hos dem, der slet ikke kender den, vil disse kummerlige Antydninger vække Stemning. Tag til Sammenligning Spasereturen i Begyndelsen af „Den røde Lilie“, og man vil paa faa Blade se et Stykke Paris vokse frem. Den, der har været dernede, vil genkende det — hos den, der senere kommer derned, vil Scenen kunne stige lyslevende frem som en Erindring.

Bangs Milieuskildring har jo altid været hans Stolthed.

Man vil heller ikke kunde fratage ham Æren for bedre end nogen anden at kunne give Pensionatets indelukkede Luft eller den luvslidte Borgerligheds kvalme Stuer. Derimod glipper det for ham, naar han skal give Mylderet i en parisisk Salon. Der bliver ikke andet end en Mængde af alle Slags tilbage: en Mængde Anstregelser, en Mængde Ord, en Mængde Navne, men det levende, det

¹ Det forholder sig formodentlig paa lignende Maade med Hr. Levins Glæde over Kritikeren Schwitt. I Stedet for at se, at det er en Romanfigur, af hvilken vi kender 2—3 ydre Træk og aldrig kommer til at kende mere. sammenligner han ham med Typer, han har truffet i fransk Memoirelitteratur. Det er naturligvis ikke umuligt, at betydelige Mænd kan have haft ubetydelige Egenskaber tiltælles med en Figur som Hr. Schwitt. Dette skulde dog ikke synes Grund nok til at fremmane dem. Det er Hr. Poul Levins megen Lærdom i Forbindelse med hans livlige Fantasi, der her har faaet ham til at se Syner.

særegne mangler. Mesterens Atelier her i „Mikaël“ bliver aldrig synligt for os som Eötvös' Stuer i „En dejlig Dag“. Og den store Modtagelse bliver ikke mere imponerende end naar Gravesens holder Bal, men uden en Gnist af det Liv, der udmærker denne Scene.

Der er næppe Raad til at dvæle længe ved Sproget. Man har betegnende nok rost det for at være bedre end i de tidligere Bøger, skønt det ikke blot er værre, men paa sine Steder saa slet, at man ikke i Litteraturen vil kunne finde dets Mage, men kun i de mindst omhyggelig skrevne Kolportageromaner og Ugeblade af Revuens Art. Blot som et Par vilkaarlige Eksempler følgende:

„Og Hr. de Monthieu flyttede Blikket over mod Hr. Schwitt, som lænet til Fodstykket af „Damen med Masken“, der rejste sin Bronzekrop under to Palmer, talte med Hr. Adelsskjold næsten saa højt, at det hørtes herop“

„Hr. Schwitt saa' paa Vogntrinet ind i hendes Ansigt“

Da Mesteren efter at have været tølperagtig og uforskammet mod sin Bankier, endelig siger: „Vil De ikke tage Plads?“ svarer denne:

— Netop, kære Mester — og der gled et næsten usynligt Smil hen over Bankierens ubarberede og engelske Ansigt — fordi jeg véd, hvor kostbar Deres Tid er, skal jeg ikke spilde den o. s. v.“

Forfatterens usalige Vane at anbringe sine Indskudssætninger paa de underligste Steder — „Mikaël“ vrimler med Eksempler — har her ført til den modsatte Mening af den tilsigtede.

Selvfølge! mangler der hyppig Ord eller Bogstaver eller, hvad der næsten er værre, der er overflødige. Franske Vendinger forekommer af og til som ensomme Vidnesbyrd om de Indtryk, Forfatteren har modtaget i Paris.

Hvad nu det vigtigste: Personskildringen angaar, er en Paa-visning af Bifigurernes maniererede eller skematiske Karakter overflødig. Bogen staar og falder med de to Hovedpersoner. Lad os altsaa hellere straks undersøge dem og „den store Lidenskab“, om hvilken deres Skæbne kredser.

Hvad véd vi nu om Mesteren? Der siges, at han er berømt — Berømmelse gør ikke Indtryk fra en Bogs Blade — han er blevet hovmodig og bitter — altsaa Excellensen op ad Dage. Hvad hans Verdensforagt angaar, er den endnu fadere end i „Det graa Hus“ og kan ikke bibringe noget Indtryk af Storhed. Hvad hans Kunst angaar, faar man et lidet tillokkende Indtryk af den gennem de Billedbeskrivelser, Bang giver. Naar han i en af dem skildrer

Sandheden, der drager frem over „Skyer, som var svøbt om mægtige Kroppe af lænkebundne Giganter“. kan man ikke undgaa at tænke paa Teatrets Maskinkarle.

Et andet Træk, der skal røbe Mesterens Storhed, er den Grovhed, hvormed han ganske umotiveret optræder overfor fremmede og undergivne. Han faar derved en let komisk Lighed med den vrede Akilles, der er ængstelig for sin Værdighed. Hvis det skal karakterisere Manden, er det ganske forfejlet. Enhver, der har set den Lethed, hvormed franske Bønder, naar de kommer til Paris som mindre Bestillingsmænd, som Portnere o. s. v., tilegner sig høflige ydre Former eller den, som véd hvilken Skole i Taalmodighed franske Storheder gennemgaa ved fremmedes Overhæng, vil finde Karakteristikken ganske usandsynlig og ufransk. Den vil for øvrigt, gældende for hvilket som helst Land, mindre fremhæve det imponerende end det svage ved Skikkelsen¹.

Træk, der umuligt kan rimes sammen med hans Bondeafstamning, skal senere blive fremdraget.

Til „Mikaël“ kender vi endnu mindre. Vi véd, at han er Czecker, i Begyndelsen af Tyverne og velskabt. Mesteren har fundet ham paa en Rejse og faaet ham kær. Hvilke hans Egenskaber for øvrigt er, kan vi ikke vide. Af hvad Art hans Forhold til Mesteren er oplyses ikke. Man véd ikke, om han blot drager Nytte af denne og belønner ham med en kølig Taknemmelighed eller om der bestaar et inderligt Hengivenhedsforhold fra begge Sider. Det betyder intet mindre end, at Nøglen mangler til alt det følgende. Som bekendt udvikles Forholdet paa den Maade, at Mikael forelsker sig, forsømmer Venskabet med Mesteren, bedrager ham, bestjæler ham, indtil han i sin Elskerindes Arme faar Efterretningen om, at Claude Zoret er død, martret af hans Utaknemmelighed. Mesteren dør for øvrigt som en Helt med et Sprichwort paa Læben: „Nu kan jeg dø rolig; for jeg har set en stor Kærlighed.“ I det lille Motto foran er „Kærlighed“ erstattet af Ordet „Lidenskab“.

Man maa gaa ud fra, at Bang ikke har villet drive et uværdigt Spil med Ord, men har brugt Udtrykket „stor“ saaledes som det almindelig opfattes, som et Maal for Følelsens Styrke, men til lige for dens Værdi. Naar en ung Mand bliver forelsket og kaster

¹ Læg Mærke til den Knaldromanspsykologi, Herman Bang elsker at benytte. Enten farer hans Helte frem i galopperende Hidsighed eller de behersker Situationen ved en bleg, marmorkold Ro.

Penge ud i den Anledning eller skriver falske Veksler, taler man ikke straks om stor Kærlighed. Spørgsmaalet er, hvor meget han virkelig har ofret, hvor mange Penge han har haft at tage af, hvor let han har haft til at faa Tilgivelse. Og selv om det viser sig, at han har vowed noget, bliver der endnu tilbage Spørgsmaalet om, af hvad Art hans Passion har været. Det er heller ikke alle Arter af monoman Forelskelse, der betitles stor Kærlighed.

Hvad nu Ofrene angaar, som Hr. Mikaëls Kærlighed skulde maales ved, saa synes disse meget ringe, da det lader til, at han kan byde Hr. Zoret, hvad det skal være. Den Lethed, hvormed Mikaël gør det første Skridt og derefter de følgende fra den ene Skændsel til den anden, kan for et normalt Menneske, der holder sig til Bogens Fremstilling, kun karakterisere Mikaël som det man paa jævnt Dansk kalder en skidt Knægt. Da der ingen Kamp opstaar mellem hans Følelser for Mesteren og hans Handlemaade, bliver man nødt til at antage, at han ingen Hengivenhed har nærret, og naar senere Pligtfølelse, Hæderlighed o. s. v. ikke nævnes, maa man formode, at de ikke eksisterer.

Gennem det Billede, man faar af ham, gøres den sidste Scene fuldkomment usandsynlig. Et Menneske af hans Art vilde ikke stole paa Mesterens Højsind, han vilde frygte Folks Dom, han vilde sikre sig mod alle Farer, og derfor være den ivrigste til at skaffe sig Underretning om Mesterens Sygdom og den første ved hans Dødsleje.

Angaaende Arten af hans Kærlighed, har det selv for de velvillige Anmeldere været svært at udtale sig. Den eneste helt ægte Oplysning vi faar — for øvrigt gammelkendt i Bangs Kunst — er, hvor Mesteren beundrer Mikaëls Appetit — „han ta'er til sig som et Rovdyr“.

Naar man gaar det Regnestykke efter, Bang har opstillet, kan man rolig sige, at Resultatet ikke bliver nogen „stor Kærlighed“. Mesteren har set fejl. Men maaske har Lidenskab gjort ham blind — thi om ham gælder sikkert Forfatterens egne Ord paa Forbladet.

Hans Lidenskab maales ved en Række Pengeofre. Han betaler Plejesønnens Gæld, han tilbagekøber de Billeder, denne sælger. Det drejer sig om Hundredetusinder, men han, hvis Bondeafstamning fremhæves, gør det med en Lethed, hvis Mage man atter maa ty til „Revue“ for at finde. Den maales endvidere ved selve den ufattelige Blidhed, han vedbliver at vise Mikaël. Handlingen skri-

der frem paa den simple Maade, at Mikaël bedrager og Mesteren betaler og tilgiver. Et saadant Forhold skal lægges omhyggeligt til Rette for at ikke den betalende Part skal tage sig mere ud som en Nar end som en Martyr. Der eksisterer ikke noget for Læseren forstaaeligt Forhold mellem Mikaël og Mesteren. Forfatteren begynder med Paastande: det er givet, at Mesteren elsker Mikaël, han fortsætter med Paastande og det allerværste er, at disse Paastande modsiger hinanden, naar de sammenlignes.

Baade for Mikaëls og Mesterens Vedkommende mangler der de Modstande, som skulde gøre os deres Følelsers Styrke indlysende.

Den, der skal overbevise om sine atletiske Kræfter, maa ikke bruge Vægte af Pap.

Den store Lidenskab har vi ikke set. Med mindre det skulde være den, der har inspireret følgende Linier om Mesterens Vrede, da han besøger Mikaëls Atelier for at faa Vished om Forræderiet.

„Saa rejste han sig, og hans stirrende Øjne betragtede Stolen, han havde forladt. Men pludselig saa' han, der, i Stoleryggens gyldne Snitværk, nogle lange afrevne blonde Haar, og i en Harme, der overvældede ham som en Bølge, mens Kroernes Bonde-Eder pressede sig frem af hans sammensnørede Strube, rev han Haarene ud, ét efter ét, dækkende dem, ét efter ét, med Bondelandets Værtshus-Bespottelser.“

Denne hovlamme Lidenskab synes beregnet for Stiftsdamer eller for den Telefonfrøken paa en Landsbycentral, der dog vil passe sin Tjeneste. Vi andre længes usigeligt efter at høre blot en eneste af „Bondelandets Værthus-Bespottelser“.

I al deres naive, hjælpeløse Forlorenhed, der baade er til at le og græde over, kunde disse Linier staa som Motto for hele Bogen.

„Mikaël“ er Maneren, Stilladset i al sin Goldhed. De nøgne Ribber, der bliver tilbage, naar det grønne Bladkød forsvinder.

Med hvad Ret har Bang egentlig vovet sig ud i dette fremmede Milieu? Spørgsmaalet er ikke blot nærliggende, men meget frugtbart.

Det er en gammelkendt Inddeling at henhøre hver Digter til sin Landsdel. Det er ikke alle, der paa den Maade faar en Plads. Der er derimod en anden og simplere Inddeling efter det Milieu, hvis Aand de særligt udtrykker. I vort Land er der særligt to Aandsformer, der har gjort sig gældende: Hovedstadssynsmaader

og Bondesyndsmaader. Ikke desto mindre ejer vor aandelige Atmosfære en tredje Bestanddel, der ikke er den mindst betydningsfulde, nemlig den provinsielle. Alle de Meninger og Følemaader, der avles af jævne, snævre og lidet usikre Forhold. Naar man gennemgaar vor nyere Litteratur, er der ikke saa lidt Provins i den, men som den store betydningsfulde Repræsentant, der udtrykker alle Sider af det provinsielle, er det netop, at Herman Bang har en Særstilling.

Hans Kunst er provinsiel baade i godt og i ondt. Der er næsten ikke et Træk, ikke en Ejendommelighed, der ikke peger tilbage mod det samme. Han ejer Provinsboernes udmærkede Iagttagelsesevne for de smaa Ting. Han kender nøjagtigt, hvorledes Naboen bevæger Haanden, hvilke smaa Indbildninger, han har, hvor han har købt sine Klæder eller sine Møbler — navnlig hvorfra Pragtstykket er forskrevet. Han har den fineste Næse for Skandalehistorier, baade fortidige og nutidige. Hans Personer elsker at dvæle ved det kønslige. Der ligger næsten altid i Baggrunden af hans Bøger en lummer Erotik, og naar hans Personer — navnlig ældre fornemme Damer — aabner for deres Erfaringer paa dette Punkt, former det sig til en ejendommelig Jordemoder-vidsom. Netop saaledes som man kan tænke, at den maa være i en samtidig dydig og efter Omstændighederne kraftig levende Provinsby.

Lige saa karakteristisk provinsiel som hans fortrolige Kynisme er den sippede Blufærdighed, hvormed han for øvrigt værner Velanstændigheden. Kun i en Provinsby kunde man falde paa at bruge et saa pudsig Udtryk som „derrière“ i Stedet for Bagdel.

Provinsiel er hans uudrydelige Hang til at skumle. Selv det gode han har at sige, giver han sjælden som en aaben og ligetil Oplysning. Provinsiel er hans Ærbødighed for fin Mad og Drikke og for dem, der er i Rangen. Han er provinsiel ved sit Arrangementstalent, der hverken gaar af Vejen for de banale Virkninger eller for de falske Blomster.

Hans Aandrigheder hører i Reglen hjemme paa Klubballer. Ogsaa hans Affektation er Provinsbyens, ja selv hans Nervøsitet og Ekstravagancer hører i Grunden sammesteds hjemme. De forudsætter paa den naiveste Maade den „spilen Øjnene op“ hos gode bekendte, den letvakte, men ufarlige Forargelse, som saadant et lille Samfund kan præstere over for det Geni, som man alligevel er stolt af og hvis Spræl man beundrer. Der er heller ingen dansk Forfatter, der som Bang har elsket vore Provinsbyer og gerne op-

holdt sig i dem. Og det vilde være rimeligt, om de til Gengæld elskede ham, thi det er ikke blot deres Lyder, deres Snæverhed og Smaalighed, de genfinder i hans Kunst, men han har ogsaa givet Udtryk for de Værdier, de rummer. Han har udnyttet deres ikke synderlig ædle, men skarpe og minutøse Menneskeviden, han har gengivet den søde, sentimentale, gammeldags Potpourri-Stemning, der dvæler, hvor de gamle Sange stadig giver Hjertet Luft. Han har fortalt om det tunge Aag, som de smaa Kaar, Hverdagens ensformige efter-hinanden lægger paa disse Menneskers Skuldre. Han har følt deres Skæbne saa dybt, at den har formet sig tragisk for ham. Han har fortalt om den Følelsens Inderlighed og Renhed, som findes paa de ydmyge og stille Steder.

Han har, som kun en Digter kan det, genskabt et helt Milieu en Luft, en Aand. Han er i Kraft af sin Ejendommelighed sikker paa at være national, ja endogsaa i en iøjnefaldende Grad; thi vi finder i hans Kunst det, vi alle mindst kan undgaa at mærke, det, der følger af Landets Lidenhed, det, som gør Danmark til et Fængsel.

Han er heller ikke udelukket fra at blive international — tværtimod; thi medens hver Storstad har sin Duft og hver Bondebefolkning sine Ejendommeligheder, er det provinsielle saa temmelig ens overalt.

Ogsaa dette bidrog til, at Bangs Stilling maatte faa et usikkert Præg — foruden den dobbelte Kilde, hvorfra hans Kunst rinder. Man følte, at han kom fra hjemlige Egne, uden dog at være klar over, hvor man før havde truffet hans Ejendommeligheder. Og medens det var fristende for vor Magelighed at anerkende hans Kunst, der talte til alle vore nationale Svagheder, var der dog en Følelse for egen Værdighed, der afholdt fra at give sit Bifald saa stærkt og ubetinget som Bekvemmeligheden fristede til. Saa tog han imidlertid den tragiske Maske paa og opraadte i stor Positur, hvorefter man syntes, at den sidste Hindring var bortfalden for i ham at se en af Nationens faa store, betydelige Digtere. Han havde gjort sig parnasfåhig. Mere og mere skubbede man ham ind imod Centrum som Nationens store Digter.

Det er rimeligt, at en Kunst, der rummer saa meget fint og ægte, modtages med Taknemmelighed, men den vil alle Dage være et meget ensidigt Udtryk for vort Folk. Vor Nation ejer større

Syner, stærkere Lidenskaber, sundere og dybere Følelser og først og fremmest en ubøjeligere Ærlighed, en finere og usvigeligere Evne til at skelne det ægte fra det uægte.

Hvis vi skal samle Nationens Hyldest om en Mand, bør det være en, der ejer færre af dens Fejl og mere af det værdifulde i dens Væsen. En, der ejer det dristige, det friske, det sunde — som vi vel ikke helt vil frakende os. En, der udtrykker ogsaa det højeste i vor Sjæl, det, der kæmper sig frem mod Verdensborger-skabet.

HARALD NIELSEN

VED KUNSTAKADEMIETS 150 AARS JUBILÆUM

Det hændte paa et Teater, at der gik Ild i Kulliserne. Bajads kom for at underrette Publikum derom. Man troede det var en Vittighed og applauderede, han gentog det, man jublede endnu mere. Saaledes tænker jeg, at Verden vil gaa til Grunde under almindelig Jubel af vittige Hoveder, der tro, at det er en Witz.

Søren Kierkegaard.

DEN 8. JUNI 1751 aflagde Kong Frederik V et Besøg i „Die königliche Mahler- und Zeichnungsacademie“ i København. Efter i et halvt Hundrede Aar at have fristet en usikker Skæbne som almindelig Tegneskole, havde Akademiet endelig opnaaet at blive en selvstændig Statsinstitution.

Daværende Hofmaler Pilo, Professor ved Akademiet, bød Kongen beskedent Velkommen: „Allernaadigste Konge,“ sagde han, „vi have intet særdeles at forevise Eders kongelige Majestæt.“

Den 30. Marts 1904, paa 150 Aarsdagen efter at Akademiet havde faaet sin første, med Kongens Underskrift forsynede Fundats, aflægger atter kongelige Herskaber et Besøg i Kunstakademiets Skoler. De modtages af Militær i Galadrægt, med megen Højtidelighed, med Sang og selvbevidst Tale: Kunsten er bleven sig sit Kald bevidst, og Akademiets Sekretær taler paa Kunstens og Kaldets Vegne.

Men — om Akademiet i Aar havde talt de selvsamme, beskedne Ord som Professor Pilo, da vilde det ikke have været ilde. Thi alt det, der for Tiden i dansk Kunst bærer Spireevne og rager frem, har Akademiet i København ingen Ret til at tage til Indtægt.

At dansk Kunst ikke er bleven knægtet og forlængst traadt ind i den tomme Almindelighed, er ikke Akademiets Skyld.

Det nytter ikke ved Stiftelsesfester og Jubilæumsskrifter at forsøge at skjule denne Kendsgerning, som forlængst maa have indpodet sig i alle danske Kunstvenners Bevidsthed.

Langt smukkere vilde det have været, om Akademiet paa sin Højtidsdag havde talt, som Pilo talte til Frederik V i 1751: „Allernaadigste Konge! Vi have intet særdeles af vort eget at forevise Eders Majestæt.“ Og føjet til: „Fortiden er vel vor, men Nutiden er løbet fra os.“

Denne store Fortid, som hos alle, Slægter, Institutioner, Folkeslag er Fremtidens Dødsdom! Man gennemblade blot et Værk som det nys udkomne Festskrift Kunstakademiets Historie, og man vil forstaa, hvorfor Kunsten flakker fredløs om, fattig paa Gods og Guld, mens den giver det kongelige Akademi for de skønne Kunster en god Dag. I det Utal af Fundatser og rænkesnilde Månøvrer, som Kunstens kaldsængstelige Tjenere har omgærdet Akademiets Skoler med, mister den Spire, af hvilken Kunsten skal fødes, sin Livskraft. Man begynder at forstaa, hvorfor Ordet Akademiprofessor har faaet noget af den stille Højtid over sig, som man mærker, naar man staar Ansigt til Ansigt med en forstenet Oldtidslevning, og over for hvilken alt levende Liv kun fornemmes som en nytteløs Vandring mod Graven.

Hvad nytter det, at Forfatterne af Kunstakademiets Historie beflitter sig paa at give det Udseende af, at Akademiet stadig, som i Frederik V's Dage, sejler med Kunsten og Kaldet om Bord, naar ingen vaagen Læser kan undgaa at lægge Mærke til, at Forfatterne selv har en sikker Bevidsthed om det modsatte. Denne Bevidsthed lyser ud af Bogens Blade, skimtes bag det kloge Statsmandssmil og bæres af de af Diskretionshensyn fortiede Kendsgjerninger. Allerede da Julius Langes Reformforslag i 1882, ved Meldahls Initiativ, gennem flere Plenarforsamlingsmøder druknedes i Akademiets Skrivelse til Ministeren (16. Juni 1882), vaagnede denne Bevidsthed til Live hos enkelte fremsynte i Akademiets Forsamlinger. Og Udviklingen har givet disse fremsynte Ret.

Ikke engang ved Reformen af 24. Januar 1887 lykkedes det at bringe Kunsten og Akademiet i noget nærmere Forhold til hinanden. Den skarpe Spaltning mellem Institutionen og Kunstens Udøvere, der var hidført ved Adressen til Akademiet af 23. Januar 1883, i hvilken 62 danske Kunstnere erklærede ikke at ville mod-

tage Valg til Akademiets Plenarforsamling, blev ganske vist ophævet, idet en Del af Underskriverne lod sig vælge ind i det nyoprettede Akademiraad, ja endog senere besatte de ledige Professorposter, men der hvilede en uheldsvanger Skæbne over Akademiets Skoler, som gjorde, at just de Mænd der skulde bære dansk Kunst frem i den kommende Tid, ikke blev knyttede til Skolerne. Dertil kom, at Zahrtmann, Krøyer og Tuxen i Begyndelsen af Firserne havde dannet Kunstnernes Studieskole. Den var oprindelig en Fortsættelsesskole for saadanne Malere, der havde faaet Afgang fra Akademiet, men gik senere over til at blive en Skole for alle dem, der viste Talent og havde naaet en vis kunstnerisk Modenhed, og blev saaledes lidt efter lidt Samlingsstedet for alle de Kunstnere, der var misfornøjede med den Undervisning, Akademiet kunde yde. Medens man lærte at betragte den Uddannelse, man fik i Akademiets underste Klasser, som en rent elementær teknisk Vejledning, begyndte man mere og mere at anse Kunstnernes Studieskole, der erstattede Akademiets Modelklasse, som det Sted, hvor Elevens egentlige Opvaagnen og Udvikling til Kunstner fandt Sted. Og at den Undervisning, man nød i Akademiets Modelklasse, i kunstnerisk Værdi stod langt under de frie Skolers, det skulde Tiden inden længe faa Lejlighed til at bevise.

En Vandring gennem de sidste Aars Udstillinger giver denne Betragtning Ret. Det Hold af unge begavede Malere, der dukkede frem i Halvfemserne, og om hvem Hovedinteressen ved Udstillingerne altid samlede sig, havde faaet deres egentlige Uddannelse i Kunstnernes Studieskole og kun benyttet Akademiet som en elementær teknisk Forskole. Man betragtede Akademiet som den Kunstanstalt, Traditionen nu engang havde givet Autoritetens Stempel, „skyggede“ resigneret de foreskrevne Antal Gibs og søgte efter bedste Evne at forstaa, at det er „alene ved at lære Kunst gennem klassiske Forbilleder, at man i det hele kan erhverve den varme Interesse og Kyndighed, som udfordres for at blive en moden Kunstner“ (Akad. Hist.). De, der naaede saa langt som til Portræt- og Modelklassen, lærte at blande Farverne efter de vedtagne Mønstre, at kolorere en Tegning paa illuderende Maade, lærte, at enhver selvstændig Opfattelse af den levende Model var forfejlet, men at Professorernes og Assistenternes Gennemsnitssyn, maaske med en Brøkdal af Elevens eget, var det, der kunde forlanges af en dygtig Kunstner. Ingen af Lærerne evnede med Eleven at trænge til Bunds i Tingenes Væsen, ingen forsøgte det heller. Træt-

heden og den stærkt udviklede Sans for det overfladiske maatte nødvendigvis til sidst tvinge Eleven ind i en bestemt tillært, ikke tilkæmpet Maade, ved hvilken han kunde faa Stoffet, Form og Farve til at illudere. Visse vedtagne Tag og bestemt foreskrevne Farveblandinger gjorde, at Elevernes Arbejder kom til at ligne hverandre som Pølserne i Røgeriets Skorsten. Andre Forskelle i Opfattelsen end Afvigelserne i Tegnefejlene sporedes ikke. Man mærkede ikke noget dybere Drag af Livet i Undervisningen, ingen forsøgte at lade Lys, Luft, Dybde, Varme, Tyngde og Kraft brydes, splittes og vinde fast Form i en Opfattelse, som senere kunde modnes til at give sig Udslag i Kunst. Mange af de unge havde forlængst mistet Troen paa, at denne Undervisning nogen Sinde skulde kunne hjælpe dem til at finde deres rette Felt som Kunstner; men Hensynet til Forældre og Autoritetstroen tvang dem til at blive paa denne Akademiets banede Vej.

Indtil det pludselig gik op for den unge, at i disse hengemte Haller havde Kunsten ikke mere hjemme. Uden for Charlottenborgs røde Mure levede jo Livet rigt og mangfoldigt, ganske anderledes rigt og umiddelbart end i de gamle Afstøbninger, og der hvor Livet lever, bygger Kunsten sin Rede. Dristigt var den smuttet ud af sine statsansatte Talsmænds Hænder og havde funden Ly hos gode, dygtige Mestre, der elskede og dyrkede den og forstod den i deres Væsens dybeste Grund.

Paa Kunstnernes Studieskole samledes efterhaanden en Skare af unge, der søgte at drage saa meget Udbytte af de ældre Læreres Vejledning som muligt, men i øvrigt følte, at Kunst er noget saa nær knyttet til et Menneskes Personlighed, at al Undervisning i Kunsten egentlig maa betragtes som ganske elementær over for dette ene: at finde et selvstændigt kunstnerisk Udtryk, at opelske den Form, i hvilken Naturen opfattes i et Menneskes Sind og i dette omskaves til Kunst. Lærerne paa Kunstnernes Studieskole vidste dette, og de ledede Undervisningen derefter.

Kunstnernes Studieskole er delt i to Afdelinger, den ene lededes indtil for kort Tid siden af Krøyer og Tuxen, medens Zahrtmann enevældig regerede den anden. Krøyer og Tuxen lærte Eleven Dygtighed i Beherskelsen af det formelle og tvang ham til stadigt Ærbødighedsforhold over for Naturen, den levende Model. Ogsaa Zahrtmann lærte dette Ydmyghedsforhold overfor Naturen; hans Bestræbelser gik ikke saa meget ud paa at udvikle den formelle Duelighed, som han forudsatte allerede var til Stede gennem

Forstudier, men han søgte, ved stadigt at ægge Eleven til Fordybelse i Tingenes Væsen, at hjælpe ham til at finde den Side af det levende Liv, som han kunde gengive rigest og selvstændigst. Zahrtmanns Skole blev det Forum, hvor Eleven kunde eksperimentere, tvivle og finde sig selv. Hos en var det maleriske, hos en anden Formgivningen Hovedsagen, en skaffede sig bedst Udtryk gennem Kolorit, medens en anden bedre opnaaede Virkning gennem Valører og Tegning. Zahrtmanns idelige Stræben gik ud paa at stille Eleven i selvstændigt Forhold til Naturen, at hjælpe ham saa langt frem, at han kunde være ene med den. Videre naar ingen Vejledning udefra.

Selv om en og anden af Akademiets Lærere kom til Akademiet med den ærligste Vilje til at drive Undervisningen efter de samme, gode Principper som de frie Skoler, lykkedes dette dog ikke for ham. De Mængder af ligegyldige og uformaaende Elever, som hver Optagelse bragte, skulde nok betage en Lærer Lysten til at søge at studere hver enkelt Individualitet. Dertil kom, at Skolernes Reglementer naturnødvendigt maatte lægge et uheldigt Baand paa Lærerens Frihed i Behandlingen af hver enkelt Elev; visse foreskrevne Øvelser skulde gøres, om ikke af andre Grunde saa dog for Avancementets Skyld. Indbyrdes Uenighed mellem Lærerne om en Elevs Kvalifikationer, den umaadelige Forskel, der kunde være mellem en Professors og hans Assistent's Synsmaade ved Vejledningen, alt dette gjorde ikke Forholdene bedre. Efter Jerndorffs Ansættelse ved Akademiet (1901) indførtes enkelte nye Bestemmelser, idet Skoleraadet ved Antagelse og Bedømmelse af Avancementstegninger noget mere begyndte at lægge Vægt paa Elevernes Hjemmearbejder, uden at dette i synderlig Grad fik Indflydelse paa Undervisningen. Han gjorde det en Del vanskeligere at komme ind paa Akademiet, hvilket dog ikke kunde forhindre, at Skolerne blev overfyldte af mange, som man kunde forudse aldrig vilde komme til at præstere noget af Værdi i Kunst.

Det er en af de første Betingelser for en Lærers Virksomhed, at han forstaar at vække sine Elevers Tillid og Interesse. De Lærere, Akademiet ansatte ved sine Skoler, magtede ikke denne Opgave. Da Professor Vermehren tog sin Afsked, forsvandt den sidste af dem, der forstod at begejstre. Kunde han end ikke hjælpe Eleven til egentlig dybere Erkendelse, kunde han dog bibringe ham noget af den inderlige Kærlighed og Ærbødighed for Kunsten, som han selv havde faaet i Arv fra de Eckersberg'ske Dage. Jerndorff,

af hvis Ansættelse man i Kunstnerkredse havde ventet sig meget, skuffede hurtigt. Han formaaede ikke at fremkalde Forandringer af egentlig dybtgaaende Art. En let paavirkelig, drømmende Natur som hans forstaar sjældent at hævde sig i mere haandfaste Omgivelser.

Hvis ikke radikale Ændringer ved Akademiets Skoler snart finder Sted, vil Akademiet vedblivende være dømt til at beholde sin Tilskuer-Rolle, paa Siden af dansk Kunst. De Mænd, som dansk Kunsthistorie i Fremtiden vil komme til at nævne, staar uden direkte Indflydelse paa de unges Undervisning gennem Akademiet. Mange af dem staa endog fjendtligt over for dette¹. Det er om de enkelte betydelige Navne, de unge samler sig, ikke om en forældet Institution. Akademiet handlede klogt, da det i sin Tid, efter Eckersbergs Hjemkomst fra Italien, knyttede ham til sig; om ham samledes i Tyverne en Skare af unge, der senere skulde bære dansk Kunst frem. Om Høyers Talerstol flokkedes de i Fyrreerne. Ingen af de Mænd, der nu er knyttede til Akademiets Skoler, vil kunne samle de unge, ingen af dem faar nogen Indflydelse paa Efterverdenens Produktion².

Baade Akademiet og Kunstnernes Studieskole nyder Statsunderstøttelse. Medens Akademiet til sine mange forskellige Øjemed, deri iberegnet henved 7000 Kroner til Biblioteket og 16,000 Kroner til Stipendier, som ogsaa kommer de uden for Akademiet staaende Kunstnere til gode, aarlig paa Finansloven oppebærer en Understøttelse af henved 95,000 Kroner³, har Kunstnernes Studieskole indtil 1903 nøjedes med den beskedne Sum 4000 Kroner, til Deling mellem

¹ Det er, som mange bekendt, fejlagtigt, naar det i Akademiets Historie meddeles, at Zahrtmann og Philipsen har modtaget Valg til Plenarforsamlingen, de har nægtet at modtage dette Valg.

² Det er ikke uden Interesse at sammenligne det Kuld af Malere, som siden Halvfemsernes Begyndelse er dimitterede fra Akademiets Modelskole, med de Malere, hvis Uddannelse de frie Kunsts skoler har Fortjenesten af. De mest kendte af dem, som i dette Tidsrum har Afgang fra Akademiet er: Rud. Petersen, Sophus Vermehren, Krause, Clemens, Gotfred Rode, Carl V. Meyer, Hugo Larsen, L. M. Mikkelsen, S. N. Philipsen. De frie Skoler har i samme Tidsrum bl. a. været besøgt af: Tycho Jessen, Peter Hansen, Gerhard Blom, Ejnar Nielsen, Tetens, Svend Hammershøj, Axel M. Lassen, Sigurd Wandel, Herman Vedel, Møhl Hansen, Oscar Matthiesen, Erik Struckmann, Gudmund Hentze, Gottschalk, Find, Johannes Kragh, Clement, Ejnar Hejn, Fred. Lange.

³ Kvindeskolens 15,000 Kroner er ikke medregnet heri, da Kvindeskolen staar uden for disse Betragtninger.

Krøyers og Zahrtmanns Skole. Paa Finansloven 1903—1904 ned-sattes dette Beløb, maaske for at hædre Zahrtmann paa hans 60-aarige Fødselsdag, med 1000 Kroner, saaledes at hver af de frie Skoler nu maa nøjes med 1500 Kroner aarlig. Af disse Penge skal Skolerne tillige udrede Husleje, en Udgiftspost som Akademiet ikke har. Nedsættelsen motiveredes med en Udtalelse om, at de frie Skoler, som havde henlagt en mindre Sum til en Reservefond, af den Grund ikke behøvede mere. Der søgtes om at faa den tidligere Sum igen for Finansaaret 1904-1905, men dette bevilgedes ikke.

De frie Skoler vil nu, da Reservefonden omtrent er opbrugt, ikke kunne fortsætte deres Virksomhed i samme Spor som tidligere, hvis disse beskedne 1000 Kroner nægtes dem. Tuxens (Krøyers) Skole vil fra næste Aar være nødt til at forhøje sit Kontingent, og Zahrtmanns vil snart følge efter. At en saadan Forhøjelse kommer til at betyde meget for de fleste af de unge Malere, der ofte har ondt ved at skaffe Penge til Lærred og Farver, ja, for hvem det til Tider falder vanskeligt i Studietiden at bjerge Føden, vil enhver forstaa. Der er jo dem, som mener, at det kun er gennem Nød og Sult den betydelige Kunstner skabes, at det kun er gennem Fattigdom Mennesket bliver til Menneske. Man tør dog slutte, at det ikke er et saa ideelt Ræsonnement, der har bevæget Staten til at inddrage Understøttelsen til de frie Skoler. Langt snarere maa Motiverne søges i visse pinligt ihærdige Bestræbelser fra saadanne Mænds Side, der staar paa den autoritære Side af dansk Kunst.

Naar man har enkendt, i hvilken Gæld dansk Kunst allerede nu gennem Kunstnernes Studieskole staar til Mænd som Zahrtmann, Tuxen og Krøyer, falder denne Inddragelse af Understøttelse stærkt i Øjnene. Dobbelt skærende virker den paa Baggrund af alle de Begunstigelser og umaadelige økonomiske Fordele, som Akademiet nyder af Staten. Solide, lønnede Stillinger til Professorerne, ypperlige Lokaler, Hærskarer af Skolepræmier, Fripladser og Opmuntringslegater til protektionsværdige, flittige og begavede Elever — en sund og velfunderet Fremtid er beskikket den, der forstaaer at begaa sig under Naadens akademiske Tegn.

Rent humoristisk virker det lille Fradrag paa Studieskolernes Budget, naar man erfarer, at der til Akademiets Aarsfest og til Livréeer aarlig bevilges ca. 2000 Kroner. Til Udsmykning af Lokalerne etc. i Anledning af Jubilæet bevilgedes vistnok i Aar endog 2000 Kroner ekstra.

Akademiet vil over for disse Betragtninger gøre gældende, at største Delen af de Kunstnere, der besøger Studieskolerne, har faaet deres første Undervisning i Akademiets Skoler, og at man derfor maa tilskrive disse en væsentlig Andel i Kunstnernes Betydning. Er dette rigtigt, saa kunde jo Teknisk Skole med fuld Føje fremsætte samme Paastand. Men Teknisk Skole og Akademiets underste Klasser virker paa et saa elementært Stadium, og deres Undervisning er saa rent haandværksmæssig, at der slet ikke her endnu kan være Tale om nogen egentlig kunstnerisk Hjælp. Og besynderligt er det, at dér, hvor denne skulde til at begynde, ser man de unge Kunstnere søge bort fra Statens Kunstscole, for at gaa i Lære andetsteds.

Ære være Teknik, Haandelag og Dygtighed i perspektiviske Discipliner — de bliver dog aldrig til skønne Kunster. Akademiets Forberedelsesklasse og delvis Gibsklassen kunde uden Skade inddrages i det tekniske Institut. Og Modelklassen kunde nøjes med noget ringere Præentioner eller helt forsvinde.

Hvad der ovenfor er sagt om Akademiets Skoler, gælder jo udelukkende dets Undervisning for Malere, de i Malerkunsten ansatte Professorer og deres Kvalifikationer. Foruden Malerskolerne omfatter Akademiet tillige Arkitektur-, Billedhugger- og Dekorationsskoler. Medens Tilstanden paa Billedhugger-skolen, der virker under ret beskedne Forhold, tilsyneladende er god, kan dette ikke siges om Arkitektur- og Dekorationsskolen. Jeg tør her ikke indlade mig paa nogen detailleret Kritik, men skal blot henvise til den, der findes i faglige Artikler.

I „Architekten“ for 2. Oktober 1903 har Arkitekt Martin Borch gjort skarpt Rede for de Anker, der kan rettes mod Akademiets Arkitekturskole. Paa de unges Vegne har i samme Blad for 23. Januar 1904 en ung, dygtig Arkitekt sluttet sig til Borch. Der findes herhjemme ikke nogen fri Skole for Arkitektur, saa Arkitekterne er ikke saa heldigt stillede over for Akademiet som Malerne. Der blev i Fjor gjort et Forsøg paa at danne en saadan fri Skole for Arkitekter under P. V. Jensen-Klints Ledelse; Planen strandede udelukkende paa, at der ikke kunde skaffes Penge til det fornødne Undervisningsmateriale. Akademiet har jo gennem en Aarrække erhvervet sig en ypperlig Samling af Opmaalinger og Værker over ældre Arkitektur, som benyttes ved Undervisningen. Der skete Henvendelse til Ministeren om en Understøttelse til den frie Skole, men uden Resultat. Der holdtes Møder, hvor Sagen drøftedes,

og Akademiets Svar paa de unges Henvendelse blev nogle uvæsentlige Ændringer, som kun vil tjene til at forhale den endelige Revision.

Om Akademiets Dekorationsskole kan man læse i Møller-Jensens Artikler i Architekten for 19. December 1903 og i Samfundet for 14. August 1900. Forholdene nærmer sig her til det rent parodiske. Elevernes Antal plejer sjældent at overstige Lærernes, Skolen er uden al Betydning for dansk Dekorationskunst. Derimod gør en Indflydelse fra den af Møller-Jensen ledede frie Dekorationsskole sig allerede gældende i moderne, dansk Dekoration.

Jeg véd, at det er hals- og haabløs Gerning at forlange, at det nuværende Systems Bærere skal vige Pladsen for andre, bedre kvalificerede. Kongelige danske Autoriteter har aldrig haft for Vane at forlade gode Embeder førend Død, Alderdom eller betryggende Pensioner løste op for dem. Men det synes mig, at hverken Staten eller Kunstnersamfundet kan være tjent med Forholdenes nuværende Ordning. Heldigt er det derfor, at der selv inden for Akademiets nugældende Reglementer findes Bestemmelser, som, hvis de førtes ud i Praksis i større Maalestok, allerede kunde hidføre nogen Forandring til det bedre. Jeg sigter til en lille, fortræffelig Resolution af 4. Maj 1888 om Privatateliers for Kunstnere, der „under Forudsætning af de fornødne Pengemidlers Tilvejebringelse“ netop giver unge Kunstnere Ret til, under Charlottenborgs Tag, at samle sig om en af dem selv valgt Lærer.

Naturligvis kan de fornødne Pengemidler ikke tilvejebringes, til Trods for, at betydelige Summer paa Akademiets Budget til stor Gavn for Kunsten kunde bortskæres til et saadant Formaal. Ingen er saa sangvinsk at tro, at nogen Ændring i denne Retning skulde komme indefra, paa Akademiets eget Initiativ. Men sker der ikke snart Forandringer af den Art, at dansk Kunst deri kan se en Betyggelse for Fremtiden, saa maa en forstandig Vilje gribe Inddefra. Reformerne i 1887 skyldtes udelukkende Ministerens Indgriben i Akademiets indre Forhold. En saadan Indgriben er fuldt forsvaret, naar Reformerne dikteres af Kunstens Interesser, og naar de, som dengang, støttes af betydelige Kunstnere baade inden og uden for Akademiet.

Ligesom Præstekaldene til enhver Tid har været en virksom Fare for Religionen, er de solide Professorater farlige for Kunsten.

De, som havde mistet Tilliden til Madonna, siger Ruskin, logrede saa meget desto mere for Paven. Kunstens Embeder burde aldrig være gjort til gode borgerlige Stillinger. De bedste Lærere vil altid være dem, der underviser udelukkende, fordi de deri ser en ophøjet Opgave, som tjener Fremtiden. Der findes saadanne Mænd i Danmark. Men, hvor mange af de Opgaver, som Udviklingen stiller og som det er nødvendigt at paatage sig for at værne om Kunstens Interesser, er Akademiet i Stand til at fyldestgøre? Hvorfor lever Kunsten et saa beskedent Liv, afsondret fra Folkets Bevidsthed, hvorfor er den bleven til en Samling Kuriositeter, som Folk uforstaaende kigger paa, og som det er tilladt enhver at forhaane? Hvorfor tumler Folk til dagligdags med allehaande andre Værdibegreber, medens nogle Forestillinger om Kunsten kun vaagner i deres Bevidsthed, naar de ikke kan finde bedre Anvendelse for en Foraarssøndag end paa Charlottenborg?

Kunsten er et Adelsprog, dens dybeste Tale bliver det aldrig givet enhver at forstaa. Men, skal Kunstens Interesser ikke lide under en fortsat demokratisk Udvikling herhjemme, maa man søge at faa den til at slaa Rod i Folkebevidstheden. De Bestræbelser, som herhjemme udfoldes for at gennemsyre Folkebevidstheden med Kunst, har Akademiet ingen Andel i. Akademiet holder sig fornemt tilbage fra enhver saadan Opgave, som jo egentlig netop paahviler det.

Derimod er det utvivlsomt, at Akademiet, dog paa en noget anden Maade, har haft Andel i, at Kunsten demokratiseredes. Akademiet maa overtage en Del af Ansvaret for de nye Skarer af Malere og Malerinder, som hvert Aar vokser frem for Dagens Lys, Talenter, som ejer Evnen til den rent ydre Gengivelse, medens de allerfleste af dem ganske savner Betingelserne for at kunne skabe Kunst. De førtes ind paa Kunstnerbanen den Dag, da de i den tekniske Skole, hvor de uddannede sig i deres borgerlige Haandværk, opdagede, at de lige saa let kunde finde Optagelse paa Kunstakademiet, som de rigtige Kunstnere. Og Akademiet evnede ikke at rive dem ud af Illusionen, men nedsatte i Stedet for Fordringerne til kunstnerisk Lavmaal.

ERNST GOLDSCHMIDT

STREJFLYS OVER DEN INTERNATIONALE SOCIALISMES PSYKOLOGI

LINTERNATIONALT Sindelag vil naturligvis ikke sige Mangel paa Fædrelandskærlighed. Den moderne Arbejderbevægelse kan godt samtidig være national og international. Den falder ikke paa at nægte de store Forskelle, der findes mellem de enkelte Folk, i Kultur og Livsanskuelse, i Naturel og Levevis, og lige saa lidt stræber den efter kunstig at tilintetgøre de eksisterende Nationalforskelligheder. Saa lidt som den moderne Socialisme vil *dele*: gøre alle Menneskers Privateje ens stort paa Krone og Øre, tænker den paa at vænne det italienske Proletariat af med at spise Polenta og Maccheroni for at vænne det til det tyske Proletariats saa sandt ikke frivillige Forkærlighed for Kartoffler. Den ønsker blot at „gøre dem ens“ i den Forstand, at den søger at hjælpe begge Folk til bedre og kraftigere Næringsmidler som Kød o. l.; men om Italienerne saa foretrækker Kalvekød og Tyskerne Oksekød, er den naturligvis ganske ligegyldigt. Socialismen indrømmer kort sagt, at der er naturlige Folkeforskelligheder, og selv om den vil fjerne de vilkaarlige diplomatiske Grænsepæle, er det den dog fuldstændig klart, at Sprog- og Racegrænserne maa blive ved. Men den vil ikke indrømme, at disse naturlige Raceafvigelser nødvendig maa føre til gensidigt Had og Blodsudgydelse; den kræver, at hvert Folk og hver Stamme efter eget Tykke skal raade over, om de vil høre til det ene Land eller til det andet.

Saa længe vi lever under den individuelle Industrialisme er Verdensfreden jo nok en Utopi; det vil stadig fra Tid til anden

hændes, at de herskende Klasser i et eller andet Land paa Jagten efter nye Afsætningsmarkeder har Fordel af at lade deres værnepligtige Smaafolk knuse et konkurrerende Naboland. Men i og for sig er Verdensfreden paa ingen Maade utopisk. Det ses blot af et historisk Tilbageblik. I Middelalderen fejdede de enkelte Byer mod hverandre, ja de enkelte Ridderborge; og rimeligt nok har Hadet mellem f. Eks. Øvre- og Nedre-Schwaben under den schwabiske Bykrig i det 14. Aarh. været lige saa hedt som det kunstig opæggede Had mellem Tyske og Danske i det Ulykkens Aar 1864. Endnu i 1866 kæmpede Prøjserne med Folkene i Baden, Hessen og Baiern, ja med deres nuværende Medprøjsere i Nassau og Hannover. Hvem vilde nu tænke sig et saadant Broderslagteri muligt? Ser man nøjere til, vil det ogsaa vise sig, at de Folkegrupper, der staar fjendtlig mod hinanden, stadig bliver færre i Tal, stadig større i Omfang. Bykrigenes Tid er forbi; jo mere Socialismen gennemsyrrer Verden, des mere vil ogsaa de europæiske Storkrige forsvinde.

Det er dog ikke blot humane Tanker eller den inderligere Forstaaelse af andre Folks Særart eller Ønsket om at berige sig ved levende aandelig Vekselvirkning med dem, der har gjort Socialismen international. Det er tillige en statsøkonomisk Indsigt. Socialismen samler Proletariatet, alle dem, der trænger haardt til Penge og Dannelses. Men de findes uden Hensyn til Landgrænserne alle Vegne, hvor Kapitalismen raader, og Klassekampen, som er en nødvendig Følge af vor historiske formueretlige Udvikling, har ingen national Afgrænsning. Arbejderens nærmeste politiske og økonomiske Modstander er ikke hans udenlandske Værkfælle, ikke engang just den udenlandske Kapitalist, men de herskende Klasser i hans eget Land. Det internationale Broderskab mellem alle Proletarer er bleven til med historisk Nødvendighed, fordi det arbejdende Folks Vilkaar i Hovedtrækkene er ens i alle Lande, og fordi det er gaaet op for dem, at Proletariatet i det enkelte Land ikke kan frigøres, uden at Proletariatet i de Folk, der nogenlunde staar paa samme Kulturtrin, samtidig fører deres Frigørelse igennem. End ikke en delvis Gennemførelse af de socialistiske Tanker i et enkelt Land alene vilde vise sig varig. For ikke at tale om, at Nabostaternes Bajonetter straks vilde rettes mod det, vilde den Ordning af Produktion og Forbrug, som Socialisterne stræber mod, ikke kunne gennemføres tilstrækkelig, naar det omliggende Udland ikke var med.

Mange og vægtige Grunde fører saaledes til Socialdemokratiets internationale Fællesvirken. Den viser sig ikke blot i Oprettelsen af det internationale Partikontor i Brüssel, i gensidig Pengehjælp ved Valg og Striker, i de store internationale Partimøder. Ogsaa Programmet er i sine Grundtræk overalt ens. Fra den socialistiske Afdeling i Yokohama til Socialistgrupperne ved Vesuv's Fod, fra de farvede Socialister paa Martinique til Sydruslands kæmpende Studenter, overalt rejses de samme Krav paa Socialisering af de store Produktionsmidler, paa Folkenes Selvbestemmelsesret, Kønnenes Ligeberettigelse osv. Fra dette Synspunkt set er det internationale Socialdemokrati en ensartet Masse.

Men alligevel kan der paavises store og interessante Forskelle mellem de enkelte Landes Partier: Omgivelserne, Racen, gammel Sæd og politiske Indretninger virker sammen til at give hvert Parti sit Særpræg.

Allerede i Talstyrke er de meget forskellige efter Landets industrielle og intellektuelle Udvikling, hvorved dog historiske Omstændigheder kommer til at virke med, som i England og Nordamerika. Tallene fra de seneste Rigsdagsvalg mæler tydelig derom. I Tyskland afgaves der saaledes 3 Mill. socialistiske Stemmer, i Frankrig 860,000, i Østrig-Ungarn 780,000, i Belgien 460,000, i de Forenede Stater 300,000, i Italien 200,000, i Schweiz 100,000, i Danmark 55,000, i Holland 39,000, i England 37,000, i Spanien 30,000, i Irland 1000. I de folkevalgte Kamre udgør den socialistiske Gruppe nu: i Tyskland 20 pCt. af Medlemstallet, i Frankrig 8 pCt., i Belgien 20 pCt., i Italien 6 pCt., i Danmark 15 pCt., i Holland 14 pCt., i England 0,42 pCt. Man bør dog ikke slutte for meget af disse Tal om Partiernes Styrkeforhold i de forskellige Lande. Alle Vegne findes der naturligvis en Mængde ikke stemmeberettigede Socialister. Mange Steder fordres der jo til Valgret en vis Indtægt, en bestemt Grad af Dannelse eller fast Bopæl, og overalt en vis Alder og et bestemt Køn. De afvigende Valgmaader, Valgtryk, Omvalgssystemet, Taktikken over for Valgkarteller, om det er Skik altid at opstille Kandidater i alle Kredse (som i Tyskland) eller kun, hvor der er Udsigt til Sejr (som i England og længe i Danmark), — alle slige Omstændigheder indvirker ogsaa stærkt paa Vælgertallenes Størrelse, og de faar da naturlig forskellig Betydning paa de forskellige Steder. Men Tallene giver dog et tilnærmelsesvis rigtigt Billede. Socialismens Magt i Tyskland, Belgien og Danmark er saaledes tydelig, mens det er aabenbart, at

England og Amerika trods deres uhyre Arbejdermasser hidtil kun har naaet til en Socialistbevægelse i Spiren. Ud over $\frac{1}{6}$ af Folke-representationernes Medlemstal er Socialisterne intetsteds naaede; derimod er i Tyskland $\frac{1}{3}$ af det samlede Stemmetail afgivet for socialistiske Kandidater.

Vi vil nu prøve at give knappe Rids af de interessanteste Særtræk hos de vigtigste Landes socialistiske Partier og deres historisk-psykologiske Ejendommeligheder.

Socialismens Moderland er Frankrig. Den store franske Revolutions Tanker indvirker endnu særdeles mægtig paa den franske Socialisme. Auguste Blanqui, den sidste store Revolutionsmands Udraab: *ni Dieu, ni Maître!* er stadig de franske Socialisters Valgsprog og giver deres Agitation et ateistisk, religionsfjendtligt Præg, der ikke paa den Maade findes i andre socialistiske Partier. I Frankrig er det næsten et Partiforræderi, naar en Socialist lader sine Børn døbe; blandt tyske Socialister er det noget ganske dagligdags, som man ikke spilder et Ord paa. Den større konfessionelle Frihed i Frankrig har dog maaske ogsaa sin Del i denne Forskel. Men vist er det ialfald, at den franske Socialisme ikke blot kritiserer det jordiske men ogsaa det overjordiske Styre. De revolutionære Minder gør det derhos Socialisterne i Frankrig lettere at tænke paa at bruge Vold, end det bliver andetsteds. Fransk-mændene er saa tidt gaaet ned paa Gaden for at sætte deres Ønsker igennem, at Tanken derom ikke er saa skræmmende for dem. En anden Arv, de franske Socialister ikke kan frigøre sig for, er de evige Fejder, som de mange socialistiske Skoler altid har ført indbyrdes. Dogmatisme og Sektvæsen, Selvraadighed og Utaalsomhed, i det hele den yderlige Individualismes franske Grundskader tynger endnu, omend mindre end tidligere, den franske Arbejderbevægelse, som derved stadig hemmes i sin rolige Virken. Det forklarer maaske, at næppe noget Parti gennem Aarene har været udsat for saa voldsomme Styrkesvingninger som de franske Socialisters. Noget socialistisk Enhedsparti danner de endnu ikke. Under haarde Kampe brydes to socialistiske Partier med hinanden, det stærkere „Højre“, Jaurès's, med den officielle Titel *Parti socialiste français*, og det svagere „Venstre“, Guesde's, der kaldes *Parti socialiste de France* og bestaar af gamle Marxister og Blanquister. Men det varer vel ikke længe, før de endelig slutter sig sammen. — Den franske Socialisme har, fremmet af Landets fri Forfatning og Regeringens Kamp med Klerikalismen, faaet meget

at sige i de sidste Tider, saa man har set Socialister blandt Ministrene og Vicepræsidenterne i Kamret. — Særegent for de franske Socialister, især deres venstre Fløj, er ogsaa deres Kosmopolitisme, der nok skyldes en Reaktion mod Smaaborgernes hidsige Chauvinisme. Allerede Pariserkommunen 1871 satte Udlændinge paa de højeste Embedsstillinger, — Italienerne og Polakker, ja endog en ungarsk Jøde med det tyske Navn Fränkel, hvad der dengang under Fremmedhadet efter den tyske Krig virkelig var en Heltegerning. I begge de socialistiske Partiers Bestyrelse sidder der for Tiden Italienerne og Polakker. Overhovedet er det franske socialistiske Venstre i sit Sindelag vistnok det mest internationale af alle Socialistpartier.

Det socialistiske Parti i Tyskland viser i meget et helt andet Billede end det franske. Trods sin vældige Størrelse har det altid med Jernenergi vidst at bevare sin Enhed. Er Tyskland end ikke Socialismens Moderland, er det dog Moderlandet for den moderne socialistiske Massebevægelse og for Socialismen i dens seneste store videnskabelige Udvikling. Arbejdermasserne staar i sluttet Trop bag Partiet og giver det mere end noget andetsteds — paa nær Danmark maaske — Præget af et Proletarparti. Intetsteds har det en saa ringe Tilførsel af borgerlig Intelligens som i Tyskland, — hvad der ganske vist ogsaa skyldes den stærke Kasteaand og Statens Meningsvang. Af 81 Rigsdagsmænd er ikke færre end 55 virkelige Arbejdere, mens 15 hører til smaaborgerlige Kredse, der staar Arbejderstanden meget nær. Det tyske Socialdemokrati har megen Besindighed og Sans for det lovlige. Naar det dog i sin Valgtaktik optræder mere intransigent end andre Landes socialistiske Partier, skyldes det — som tidligere udviklet her i Tidsskriftet — det borgerlige Demokratis Ynkælighed i Tyskland. — Den videnskabelige Socialisme har fortrinlige Repræsentanter i Tyskland; Mænd som Karl Kautsky (venstre Fløj) og Eduard Bernstein (højre Fløj) er kendte Verden over, og mange andre har vundet godt Navn i de forskelligste Videnskaber. Men Partiets Personliggørelse er endnu i mange Henseender vedblivende August Bebel, Proletaren med den rige Kundskabsfyldte, der i sin berømte Bog „Om Kvinden“ er naaet nær op til eksakt Videnskab, og med den omfattende Aand, der aftvang en Modstander som Historikeren Mommsen den Ros, at Bebel godt kunde undvære saa megen Aand, at et Dusin østelbiske Junkere kunde faa nok til

at pynte sig med i deres Krese. Bebel værdsættes som Tysklands største Parlamentariker og sit Partis ypperste Taler.

Helt anderledes ser Socialismen ud i Italien. Sammen med Spanien er Italien sikkert det Land, hvor man finder de forskelligste Kulturtrin Side om Side. Mens Lombarderne tilegner sig Socialismen forstandsmæssig og saglig, kommer det i Syditalien mest an paa Førernes Personer, det er dem, man dyrker, ikke Sagen. Denne Personkultus drives undertiden saa vidt paa Sicilien, at en socialistisk Fører er bleven regnet for en Messias, hvem man paa Arabernes Vis faldt ned for og tilbad som en Gudssøn. Men i det hele har det socialistiske Parti netop i Italien et meget vindende Præg. Socialismens Tilhængere dér har en saa grænseløs Evne til Begejstring og Opofrelse. Ogsaa i Agitationen træder dette „evangeliske“ Element stærkt frem. Man ægger Følelserne og rører Hjertet, virker hyppig ved Gadedemonstrationer, og Socialismens demokratiske Side — Kampen mod Camorraen i alle dens Former og mod Præstevælde og Militarisme — fremhæves stærkt. Førerne har stor Talerbegavelse, tidt ogsaa Digtertalent. Blandt de socialistiske Parlamentsmedlemmer er 6 optraadte som Poeter, og nogle af dem som F. Turati og A. Cabrini har vundet Navn. Paa-faldende er det ogsaa, saa mange Procent af Partimedlemmerne der er Sagførere, Lærere eller Universitetsprofessorer, — en Følge dels af Italienernes Evne til at begejstres for en ideel Sag, dels af det talrige „intellektuelle Proletariat“ i Italien. Af Rigsdagsmænd tæller Partiet 12 Advokater, 4 Læger, 8 Universitetsembedsmænd, 5 Journalister, men kun to tidligere Arbejdere. Der er saaledes en stor Modsætning mellem den italienske Partistyreelse og de tyske eller danske Socialisters. En anden Forskel viser sig deri, at Socialismen i Italien har faaet Tag i en Mængde Landarbejdere, Smaa-fæstere og Husmænd, som man andetsteds endnu ikke har vundet.

Det socialistiske Parti, der har udviklet sig under Østrigs uendelig indviklede Forhold, har ogsaa et vist sydlandsk Præg, en ildfuld og rørig Begejstring, der slaar ud i Gadeoptog, klingende Patos og Proklamationer. Den Maade, hvorpaa det har løst Nationalitets- og Sprogspørgsmaalene praktisk, har altid været mønsterværdig: Grækere og Tyske, Polakker og Italienerne, Slovakere og Ruthener virker broderlig for det fælles socialistiske Ideal. Paa lignende Vis arbejder alle Slags Nationaliteter fredelig i Fællig inden for det russiske Socialdemokrati. I Rusland maa Socialismen jo leve i hemmelige Forbund, med hemmelig trykte Aviser

under evindelig Fare for Opdagelse og grusomme Straffe. Trods det har den mange kække Tilhængere, især blandt den studerende Ungdom ogsaa blandt Kvinderne, navnlig dem af jødisk Afstamning. Intetsteds, end ikke i Italien, er Idealismen saa stærk og Offervilligheden saa stor som blandt de russiske Socialister. Men de politiske Forhold gør, at den officielle Bevægelse maa holde sig udenfor Landets Grænser, og Aviserne udgives hvor de revolutionære russiske Studenter findes, i Zürich, Genf og London. Som man véd, har Terrorismen fra oven ogsaa delvis ført Bevægelsen ind paa en Terrorisme nedenfra opefter, — en Retning, der saa grundfalsk den er og saa frygtelige Følger den end fører til, dog er menneskelig forstaaelig og til en vis Grad undskyldelig.

Den engelske Arbejder har hidtil — bortset fra Chartistbevægelsen — aldrig kunnet begejstres for andet end smaa Reformere, der i det givne Øjeblik lod sig vinde. Problemets ideelle Side er ikke til for ham. Praktisk Politik i Ordets snævreste helt materielle Betydning er hans Løsen. Dertil kommer, at Jingoismen sidder ham dybt i Blodet, saa han som et velstillet Medlem af en Verdensnation ser ned med overlegen Foragt paa sine ringere lønnede og daarligere klædte Værkfæller paa Fastlandet. Den engelske Arbejderstand er faglig fortrinlig organiseret og har socialøkonomisk set stor Vægt, men dens politiske Betydning er ringe. Den socialdemokratiske Bevægelse er da endnu vedblivende yderst svag i England. *Trade-Unions* har stadig ikke kunnet beslutte sig til saa meget som at anerkende Socialismen som Parti. De udprægede Socialister er faa i Tal og indbyrdes uenige, splittede i 3 Partier: det klub-agtige, væsenlig socialreformatoriske *Fabian Society*, der raader over ypperlige videnskabelige og litterære Kræfter (som Bernard Shaw og Fru Humphrey Ward) men kun har et ringe Antal Medlemmer og ikke mange Arbejdere blandt dem; nernæst *The Independent Labour Party*, med John Burns og Keir Hardie i Spidsen, en noget opportunistisk anlagt Proletargruppe; samt endelig Resterne af det gamle Internationale, den marxistisk sindede *Socialist-Democratical Federation*, som den efter tysk Mønster kaldes. De engelske Socialister søger ved Protestakter og store Folkemøder forgæves at vinde offentlig Opmærksomhed.

Des kraftigere har Socialismen udviklet sig i Europas mindre Lande. Især har den vundet frem i Belgien, hvor den store Industri og Minevirksomhed har fremkaldt en i mange Henseender

beundringsværdig Bevægelse. Partiet har sat Kampen mod Alkohol paa sit Program; det har paataget sig det svære Hverv at faa Arbejdermasserne, der har stærkt Hang til Spiritusnydelse, til at give Afkald paa Flaskens lokkende, tidt eneste Trøst. Hvor stor Partiets Mandstugt er, saas for nogle Aar siden, da man pludselig og fredelig stansede den store politiske Generalstrike for Valgretten. Intetsteds staar heller Fagforeningerne saadan i Blomstring som her; ogsaa parlamentarisk vejer det belgiske Socialdemokrati dygtig til. — Det tunge, traditionsbundne hollandske Folk har hidtil kun haft et forholdsvis lille Socialistparti, der endnu viser alle Ungdommens Fortrin og Fejl og hyppig splitter sine Kræfter i indbyrdes Kiv. — Den smaaborgerlige Aand, der præger alle Forhold i *Schweiz*, genfindes ogsaa i Arbejderpartiet dér; men i én Retning gaar Landet forud for alle andre: alle Stillinger, Dommerstanden, Regeringsembeder osv. staar Socialdemokraterne aabne. Om de skandinaviske Forhold véd Læserne rimeligvis tilstrækkelig Besked; kun bør det indskærpes, at Socialismen i Skandinavien, og navnlig i Danmark, i udpræget Grad bæres af selve Arbejderstanden.

Efter dette Tværsnit gennem Socialismens Vækst og Art i de forskellige Lande, vil vi prøve nogle Længdesnit. Først kan vi da betragte den Rolle, Videnskaben nu til Dags spiller inden for Socialismen. Det er Filosofer, Nationaløkonomer, Sociologer og Historikere, der oprindeligt har staaet Fadder til hvert Ord paa de socialistiske Programmer. Den moderne Socialismes Stamfædre var alle sammen lærde. Der fandtes jo nok i Forvejen en Slags Proletarbevægelse, der stræbte frem mod en højere *standard of life*; men det var først Videnskaben, der forvandlede denne ubevidste, instinktmæssige Proletarrørelse til en bevidst, klart udformet Socialisme. Forbindelsen mellem Universitetet og Arbejderbevægelsen har da ogsaa stadig holdt sig og i stigende Maal fæstnet sig. I næsten alle Europas Lande ser man blandt Arbejderstandens kaarne Førere et klækkeligt Antal Universitetslærere. I Frankrig er Jean Jaurès Professor i Filosofi ved Universitetet i Toulouse, Edgar Milhaud er nationaløkonomisk Professor ved Genferuniversitetet, og Albert Sorel, Medlem af *Académie Française* og Docent ved *Ecole des sciences politiques* slutter sig til Socialisterne, om han end ikke direkte er Medlem af Partiet. En af Belgiens allerypperste lærde Hector Denis docerer Sociologi ved Brüssels Universitet og sidder i Deputeretkammeret som Medlem af Socialdemokratiet. I

Italien kan man uden Overdrivelse sige, at hveranden af Socialisternes Partiførere er Universitetslærer. Den vigtigste er Antropologen og Strafferetslærer Enrico Ferri, — et sandt Kraftgeni: Universitetslærer (hans Forelæsninger paa *Sapienza* er noget af det mest søgte i det moderne Rom), Grundlægger af den nykriminalistiske Skole, Forfatter af europæisk berømte Værker, Udgiver af to videnskabelige Maanedsskrifter, Hovedredaktør for Partiets Centralorgan, det romerske Blad „*Avanti*“, Sagfører, Agitator, Deputeret, rejsende — alt i én Person, en Mand, beundringsværdig i sin Selvopofrelse og hensynsløs i sin Idealisme. Tre andre juridiske Professorer, tre medicinske, én Professor i Historie sidder ved Siden af Ferri som socialistiske Deputerede. Og blandt de yngre Partiførere, der ikke har Sæde i Rigsdagen, er de allerfleste Universitetslærere og flere af dem fremragende Videnskabsmænd; af ældre Professorer har mange aabent sluttet sig til Bevægelsen, saaledes fremfor alle den meget omtalte og meget omstridte Cesare Lombroso, hvis Lære om den „fødte Forbryder“ ellers synes at ligge Socialismen saa fjernt; han er nu socialistisk Byrådsmedlem i Turin. Allerede 1901 regnede man ud, at mindst 30 Universitetsprofessorer i Italien offentlig havde indmeldt sig i det socialdemokratiske Parti. — Anderledes er Forholdet i Tyskland. Her findes den meget omtalte „akademiske Lærefrihed“ kun paa Papiret; i Praksis bliver den til Frihed til at lære, hvad der finder Naade i Kultusministeriet. Politisk set er derfor Universiteterne blevne til en reaktionær og byzantinistisk Rede. Paa de tyske Katedre blomstrer der en Fejghed opadtil, en Færdighed i at udnytte Videnskaben i de herskendes Tjeneste og et Lavmaal af Mod til aabent at udtale statsretlige og samfundskritiske Sandheder — undtagen i forsigtige Anmærkninger paa Side 1001 — der staar i den særeste Modsætning til de høje Forestillinger, Udlandet har om de tyske Professorer. Allerede Marx og Engels, det tyske Socialdemokratis største lærde, blev udelukkede fra den akademiske Løbebane, og nu om Stunder er Universiteterne ikke blot praktisk men efter alle retlige Former spærrede for Videnskabsmænd af den Bevægelse, som over en Tredjedel af Folket slutter sig til. I hele Tyskland er der ikke en eneste socialistisk Professor. I andre Lande vilde Mænd som Karl Kautsky og Eduard Bernstein faa Tilbud nok om Lærerstillinger, i Tyskland er de kun „Privatlærde“, der lukkes ude af „Selskabet“ og staar under Politiets Tilsyn.

Overalt, og atter mest i Italien mindst i Tyskland, har, som man véd, Kampen mod Klassevældet magnetisk tiltrukket Idealisterne blandt Kunstnerne og Digterne, — til Trods for den falske Individualisme, der tidt raader i Kunstnerkredse. Den engelske Maler Walter Crane er bleven Socialist med Liv og Sjæl, ligesaa den begavede franske Komponist Gustave Charpentier og en Række dygtige italienske Malere, paa sin Vis ogsaa Auguste Rodin. Flere af Europas kendteste Romanforfattere er i de senere Aar under stor Opsigt gaaede over til Socialismen. Anatole France holder Valgtaler for Jean Jaurès og skriver Skitser om det sociale Spørgsmaal. Edmondo De Amicis har udøst sit socialistiske Hjerte i hele Bind af dybtføjte Romaner og Skildringer. Mrs. Humphrey Ward, Robert Elsmere's Forfatter, skriver „Fabian Tracts“. Talrige italienske Lyrikere og Dramatikere, den engelske Dramatiker Bernard Shaw, Hollænderen Heijermans o. a. har sluttet sig til den moderne Arbejderbevægelse¹.

Mærkeligt er det dernæst at se, saa mange Tilhængere Arbejderbevægelsen til alle Tider har vundet i den Stand, der egentlig er dens Antipode, — i Adelen. Allerede blandt Socialismens Forløbere findes der en hel Del adelige. Saint-Simon stammede fra en af *l'ancien régime's* berømteste Slægter; den vilde russiske Anarkistfører Bakunin hørte til den ældste Adel; mellem Lassalles Tilhængere var Adelen rigelig repræsenteret; hans Veninde, den ivrigt agiterende Grevinde Sophie v. Hatzfeldt var en født Fyrstinde (og i Parentes bemærket Moder til den nuværende kejserlig tyske Gesandt i London). Ogsaa i Nutiden tæller Socialistpartierne mange Adelsmænd. Pressensé, Jaurèspartiets kendte Ordfører, er af gammel huguenottisk Adel. Millerand har Ret til at føre Barontitlen, — hans Baronskab stammer dog kun fra Kejserdømmet. Især i de slaviske Lande er mange adelige gaaet over til Socialismen eller dens „Sidelinie“ Anarkismen. Fyrst P. Krapotkin hører til det allerfineste russiske Aristokrati, der regner sig for direkte Ætlinge af Rurik; Polakkernes adelige Talsmand i det østrigske Deputeretkammer Ignaz Dascynski hylder socialistiske Tanker. I Tyskland lægger det stærkt udprægede Kastevæsen store Hindringer i Vejen for de adelige, der vil slutte sig til Socialismen. Allerede en „borgerlig frisindet“ Adelsmand gælder ikke

¹ Derimod er f. Eks. Sudermann og Hauptmann og den italienske Digterinde Ada Negri, som tidt kaldes for Socialister, i Virkeligheden kun Æsteter, der lejlighedsvis faar sociale Luner.

mere som „sin Stand værdig“, en socialdemokratisk adelig er naturligvis selskabelig død. Kun i Sydtyskland, hvor Kastemod-sætningen ikke er saa skarp, har man nu en Tid lang haft det Særsyn, at Lensadelen overhovedet ikke har anden Repræsentation i Kongeriget Baierns Kamre end to Socialister, G. v. Vollmar og Friherre S. v. Haller auf Hallerstein. I Italien findes der derimod blandt Førerne baade *Principer* og *Marcheser*, og Gabriele Galantara, det socialdemokratiske Vittighedsblads Karikaturtegner hører til en gammel romersk Patricierfamilie. Hos nogle af disse socialistiske Adelsmænd gør sig vel nok, ved Siden af virkelig Overbevisning om den proletariske Bevægelses Berettigelse, en vis instinktmæssig Uvilje mod Bourgeoisiet og Børsfolkene gældende, — saaledes f. Eks. hos den halvt socialistiske Frondør og revolutionære Henri Rochefort, der jo bærer et af Sværdadelens fornemste Navne — en *grand seigneurs* Modbydelighed *contre le parvenu, contre le boutiquier, contre le „traitant“, contre l'homme d'argent.*

Paa lignende Maade kunde vi gennemgaa Officerstanden, Købmændenes, Præsternes og andre Stænders Bidrag til Socialismen; men dette maa være nok. Ingen Stand har helt kunnet holde sig borte fra Bevægelsen. Den vandt jo endog en Storfabrikant i Robert Owen. Millionærer og højadelige, Universitetsmænd og Officerer har virket med i den, mere end man tror. Men hvorvel Proletariatet paa Grund af sin ringe Skoledannelse hidtil kun har skænket Socialismen faa første Klasses Talenter: Pierre Leroux, Benoît Malon og August Bebel, danner det dog Socialismens Grundvold og Virkekraft. Det ligger i Sagens Natur, at Agitationen kun ret kan faa Tag i de Befolkningslag, som den vil kalde til at virke for deres egen Frigørelse, mens den i det store og hele maa give tabt, naar den vil overtale Folkeklasser til at opgive deres egen Nytte og Særfordele. Vel har Socialismen, som Eksemplerne viser, vundet mangen Adelsætling og Bourgeoisspire, men den Slags sociale Selvmordere er enten haardnakkede Logikere, der drager de følgerigtige Slutninger af deres engang vundne videnskabelige Overbevisning, eller Hjertemennesker, som drives af en stærk indre Trang til at hjælpe efter Evne i Kampen for at skaffe Menneskeslægten en højere Udvikling og værdigere Kaar. Som Helhed klynger Klasserne sig naturligvis sejt til deres Forrettigheder og takker ikke af frivillig.

ROBERT MICHELS
Marburg/Lahn

(Uddrag af Forfatterens Originalmanuskript)

FRA MÜNCHEN TIL BAYREUTH

LIGESOM Lyset „aabenbarer sig selv og Mørket“, aabenbarer Geniet sig selv og den menneskelige Gemenhed. Det gælder mer eller mindre alle Genier, naar man følger deres Levnetsløb, der paa én Gang er en *via triumphalis* og en *via dolorosa*; men der er enkelte, som særlig synes at være udsete til paa én Gang at være Guldet og Prøvestenen, som viser Guldgehalten hos de andre — der meget sjælden bestaar Prøven blot nogenlunde; til disse udkaarne hører Richard Wagner, og det ganske særlig i den afgørende Livsperiode, der skildres i det nu foreliggende fjerde Bind af Glasenapps vældige Wagnerbiografi, en Periode der betegnes ved de tre Stednavne: München, Triebtschen, Bayreuth. Tre Personnavne svarer til dem: Kong Ludvig den anden, der ved Kaldelsen til München reddede Wagner for hans store Værk, Liszts Datter Cosima, som skænkede ham det af Kærlighed byggede og betryggede Hjem, der var blevet ham en Livsbetingelse, og Bankier Flustel, Repræsentanten for det tyske Borgerskab, hvis ideale Billede Wagner havde ladet lyse i „Mestersangerne“, og som nu ikke svigtede ham, da han kaldte paa det, for støttet af dets Tillid at skride til Virkeliggørelsen af sin Idé og — til Verdens Forbavselse, Spot og Beundring — udføre den største og utroligste Daad, som nogen enkelt Mand, saa vidt vi kender Kunstens Historie, kan kalde sin.

I Aaret 1862 havde Wagner i en Efterskrift til Nibelungendigtningen sagt, at kun en tysk Fyrste kunde bevirke dette Kæmpeværks Opførelse, som han selv ikke ventede at opleve, og sluttet

med Spørgsmaalet: „Vil der findes en saadan Fyrste?“ Et Aars Tid efter gav disse Ord Genlyd hos en 19aarig Prins, der følte dem som et Krav til ham selv; Aaret efter var han Kong Ludvig den anden og straks sendte han sin Hofraad Pfistermeister ud for at finde Wagner, som da stod i Begreb med at begrave sig i en lille Bjergby — paa Flugt for sine Kreditorer. Disse blev nu betalt af den kongelige Privatkasse, Wagner fik sin Villa i Briennergaden i München (ved Siden af den bekendte Schackske Villa) den unge Konge sad ved hans Fødder som hans begejstrede Discipel, Hans v. Bülow blev ansat, foreløbig som Kongens „Vorspieler“, for at tvinge nyt Liv i de under Mendelsohnianeren Lachner sørgelig forsumpede Musikforhold, en ny Musikskole skulde afløse det gamle Konservatorium, og fremfor alt skulde Festspilhuset bygges. Gottfried Semper — Vennen fra Revolutionsaarene — kom over fra Zürich for at mønstre Lokalteterne og udkastede en storartet Plan: en Pragtgade, hvor der da var et usselt Kvarter, en Bro over Isar og paa den hinsidige Højde Teatrét. Glimrende Udsigter — men man havde gjort Regning uden Münchenerne. I Musiker- og Kunstnerkredse gærede Misundelsen mod deres Kollega, hvem det gik for godt, mod denne uforskammede Vigtigger, der maatte have et Teater for sig selv; Hoffolkene med Pfistermeister i Spidsen blev galdesyge ved at se en Kunstner som Kongens højre Haand — og det en Haand, som det trods alle diplomatiske Forsøg ikke var muligt at faa saa meget som en Finger af hverken til det ene eller det andet Klikeformaal; — Münchenerborgeren endelig blev hed i Hovedet ved Rygterne om alt hvad Wagners Planer vilde koste Kommunen og fik patriotiske Anfægtelser over for disse indkaldte nordtyske Kunstnere, af hvem den ene endog var en preussisk Adelsmand med en absolut ugemytlig Skarphed i sine Ytringer om mangt og meget i den herlige Isarstad.

Saa begyndte da det lange systematisk drevne Ophidselsværk, der ikke skyede nogen Art Usandhed og Perfidi og arbejdede med en til det utrolige grænsende Smaalighed. Her blot et Eksempel. Wagners Gæld, der beløb sig til 40,000 Gylden, overtog Kongen, saaledes at han blev Wagners eneste Kreditor. Det var et Laan, som siden, da Wagner just ved denne højhjertede Hjælp blev sat i Stand til selv at skaffe sig Indtægter af sine Værker, blev tilbagebetalt til sidste Kreuzer. Efter Kongens Mening skulde Sagen behandles med største Diskretion. Men Sekretariatet opfattede Sagen anderledes. Det lod Summen betale i Sølv, og en aaben Vogn be-

læsset med Pengeposerne kørte med den størst mulige Langsomhed, eskorteret af den kongelige Kabinetskasses Embedsmænd, gennem Residensens Gader ud til Wagners Villa. Man kan tænke sig, hvad der efter et saadant Optog er bleven brummet over de Münchener Ølkrus.

Midt under denne fjendtlige Bevægelse falder en stor kunstnerisk Begivenhed: Opførelsen af „Tristan og Isolde“. Man maa huske, at Wagner hidtil kun var kendt som „Tannhäusers“ og „Lohengrins“ Komponist — paa Digteren tænkte ingen — hvad der endnu lod sig opfatte under Operasynspunktet; i Tristan traadte for første Gang Wagners egentlige Stil i fuldt udviklet Ejendommelighed den undrende Samtid i Møde. Jeg tvivler om, at der nogetsteds i Kunstens Historie er gjort et lignende Kæmpeskridt som det fra „Lohengrin“ til „Tristan“. I Virkeligheden laa „Rheingold“, „Walküre“, Halvdelen af „Siegfried“ imellem de to Værker; men alt dette var jo endnu gemt i hans Skuffe. Og saaledes var det dette allerintimeste og upopulæreste af Wagners Værker, der nu skulde vise Verden, hvor Mesteren stod. Der var gaaet Ry nok af det: i Wien var det blevet lagt hen som uopførligt, efter 70 Prøver. Intet Under, at der fra alle Hjørner af Tyskland, ja ogsaa fra Frankrig og England var strømmet Musikere til München — en Omstændighed, der i øvrigt kunde have givet de gode Borgere der af Staden et andet Syn paa det frygtede Wagnerteater. Stykket var saa helt nyt i sin Art, at det ikke kunde andet end virke forbløffende paa mange, men Bifaldet var desuagtet uhyre: „Jeg havde ikke tiltroet disse fredelige Øldrunkere saadanne Udbrud af Glæde og Begejstring“, skriver en Franskmand; „aldrig har jeg set noget lignende i et Teater“. — Og Tristans Fremstiller Schnorr v. Carolsfeld skriver til sin Fader: „Det Øjeblik, da vi stod Haand i Haand med den elskede Mester, efter fuldbyrdet Daad, efter at have besejret alle de Vanskeligheder, der stadig var kaldte uovervindelige, da vi græd salige Taarer — det vil leve frisk og styrkende i vor Erindring, til al Tænken forgaar.“

Det skulde desværre ikke vare længe, før al Tænken forgik denne enestaaende Kunstner, i hvem Wagner saa' sit Ideal af dramatisk Sangkunst virkeliggjort, og paa hvem han grundede alt sit Haab om en ny stor Stil. Næppe var Schnorr vendt tilbage til Dresden, før han paadrog sig en Forkølelse, og i Løbet af et Par Dage døde han af „springende Gigt“. At han nu ikke kom til at synge Siegfried, var hans største Sorg. „Farvel Siegfried! trøst min

Richard* var de sidste Ord, man hørte fra denne ægte Kunstnersjæl. Trøst behøvede Wagner virkelig; — kun den, hvem det er blevet klart, i hvilken Grad Værkets sceniske Liv var denne fuldkomne Dramatiker alt, vil kunne forstaa, hvor frygteligt dette Slag ramte ham. Aldrig har man set en saadan Samvirken mellem den skabende og den udøvende Kunstner. Ved Tannhäuserforestillingen havde Schnorr virkeliggjort, hvad Niemann havde erklæret umuligt. Wagner stod ved Prøven ved Siden af ham — „følgende Musikken og de sceniske Begivenheder Takt for Takt fra det Øjeblik af, da Hyrden begyndte at synge, til Pilegrimskoret var draget forbi, hviskede Wagner til ham hvad der gik for sig i Tannhäusers Følelsesliv“. Og paa samme Maade under hele Prøven. Som Svar paa disse Vejledninger fulgte et lige saa let og flygtigt Blik, der i sin begejstrede Inderlighed gav Mesteren Indblik i hans eget Værk, „som det maaske aldrig er blevet givet nogen anden Kunstner“. Alt dette var nu for bestandig tabt; han havde „mistet en Granitblok, der maatte erstattes med en Mængde Teglsten.“

Imidlertid vedblev Agitationen og voksede mægtig under Wagners Besøg hos Kongen paa Hohenschwangau (midt i November). Den 6. December hørte Wagner af en Adjutant, at Kongen ønskede at han skulde forlade München; men da han Dagen i Forvejen havde faaet et Brev fra Kongen, der sluttede med Ordene: „Aldrig forlader jeg den eneste — denne Tanke rummer Himlen“, saa lo han blot deraf. Men den næste Dag underrettede en Skrivelse fra Kongen selv ham om, at han skulde bort, og umiddelbart derefter bragte Bladene Meddelelsen om, at Wagner paa allerhøjeste Befaling var bleven udvist af Bayern, en Meddelelse, der sikkert i det hele modtoges med stor Tilfredsstillelse, — om end nogle nok tænkte som Bondemanden, der i en Jernbanekupé, hvor en Præst foragedes ved at se Kongen følge en protestantisk Musikant til Stationen, ganske tørt svarede: „Ich seh' den König lieber bei Musikanta als bei Pfaffa“.

Den unge uerfarne Regent havde ikke haft Styrke nok til at modstaa Stormen af besværgende Onkler, besvimeede Mødre, portefeuille-nedlæggende Ministre og en — foregiven — truende Revolution. Han troede, at hans tunge Regentpligt krævede af ham, at han, for at skaffe Fred i Landet, en Tid fjernede Wagner fra sig. „Det er jo ikke for bestandig“, hed det i Brevet.

At blive jaget ud af sit gode Hus eller rettere Palads uden Varsel, Midtvinters — for blot at tage den haandgribeligste Side

af Sagen — er visselig ingen Behagelighed. Og dog havde hans Fjender i Virkeligheden gjort Wagner den største Tjeneste.

Først og fremmest hvad hans kunstneriske Arbejde angik. En Atmosfære, der paa den ene Side var truende, ladet med smaaligt Nid og alskens skelende folkelig Ugunst, og paa den anden Side urolig svanger med tidspildende kongelig Gunst — var lidet heldbringende Betingelser for et sart og lidenskabeligt Kunstner temperament, naar det gjaldt den sidste Tagen-sig-sammen til Fuldendelse af mægtige Værker; hvor uendelig bedre stemmede ikke til en saadan Fordring et verdensfjernt Ophold i tryk Ensomhed, omgivet af den herligste, paa én Gang yndige og mægtige Natur!

Og dernæst med Hensyn til Festsplilhuset. Fra først af havde Wagner tænkt sig dette fjernt fra Storstadslivets Tummel. München var næsten lige saa lidt skikket dertil som Berlin, hvor senere „Mephistopheles raadete ham til at bygge sit Teater, og lovede at alle Djævlene med krumme og lige Horn skulde gaa ham til Haande, naar det blot maatte gaa smukt berlinerisk til“. —

Tribschener Idyllen med Kompositionen af „Mestersangerne“ og „Götterdämmerung“, og Bayreuth med Opførelsen af „Ringene“ — det var det Svar, Wagner gav Münchenerne.

Paa en Landtunge i Luzernerbugten og kun et Par Kilometer fra Byen ligger der et gammeldags to Etages Hus midt i en Have, der indtager hele Pynten. Her levede Wagner i seks Aar, der vel kan betegnes som hans lykkeligste Tid. I Begyndelsen — det var over et halvt Aar efter Münchenerkatastrofen — var hans Stemning rigtignok ofte nedtrykt til Fortvivelse. Et levende Indtryk heraf faar vi gennem hans Husholderskes, den trofaste Vrenelis Optegnelser, en af de intimeste Kilder til Wagners Liv i disse Aar. „Paa denne Tid (Foraaret 66) blev han en Aften usædvanlig længe ude. Det blev Nat, og Russ (Hunden) kom til min Skræk alene hjem fra Spadsereturen. Jeg blev saa bange, at jeg ikke længer kunde blive i Huset. Karlen Jost fulgte mig med en Lygte, og vi gik sammen ind ad Byen til. Da vi var naaet halvvejs, mødte vi ham virkelig. „Aa, jeg troede at ingen mer brød sig om mig,“ sagde han. „Selv den ellers saa trofaste Russ lod mig i Stikken.“ Da han var kommen hjem, sank han ligesom livstræt ned i en Lænestol, og Taarer fyldte hans Øjne — Vidnesbyrd om hans indre Oprevhed.“ —

Saadanne Stemninger, som hans Liv havde været rigt nok paa, svandt for aldrig at vende tilbage, da Bülow i Begyndelsen

af Juni kom paa et Besøg, der varede flere Maaneder og hvor da det svævende Spørgsmaal afgjordes: Fru Cosima skulde skilles fra sin Mand og ægte Wagner. Bülow's prægtige Karakter bestod den Ildprøve, som selv Opløsningen af et „tragisk Ægteskab“ under saadanne Forhold maatte være: varmhjertet og rent blev hans Ven-skab for Wagner ved at være som tidligere, og han holdt ud paa sin svære Post i München, hvor en Navne af ham fik sine Vin-duer slaaet ind og Møblerne knuste, saa at det ingen Overdrivelse er, naar han skriver, at de foreløbig risikerede Livs- og Ejendoms-beskadigelse. Efter at Kongen havde besøgt Wagner i Trieb-schen, steg Stormen i München orkanagtig og rørte smudsigere Bølger op end nogen Sinde; „der Volksbote“ forlangte, at „den brændemærkede Eventyrers medskyldige skulde fjernes“ — og Bülow skriver drastisk nok: „Unser Heil ruht in Herrn Dreyse aus Sömmerda bei Erfurt“ (Opfinderen af det preussiske Zündnadelgevær). Slaget ved Königs-grätz skaffede vel bedre Luft i München — den wagnerfjendtlige Minister v. d. Pfordten veg Pladsen for den Mesteren velsindede Hohenlohe (senere Rigskansler), men i Længden var Stillingen dér utaalelig for Bülow. Dog medvirkede han endnu som Fører ved disse Aars store Begivenhed: Opførelsen af „Mestersangerne“ (Juni 1868) var en Gjentagelse af Tristan-Triumfen i højeste Crescendo. Wagner sad ved Siden af sin kongelige Ven og maatte til sidst træde frem til Logens Brystværn og modtage Publikums Hyldest.

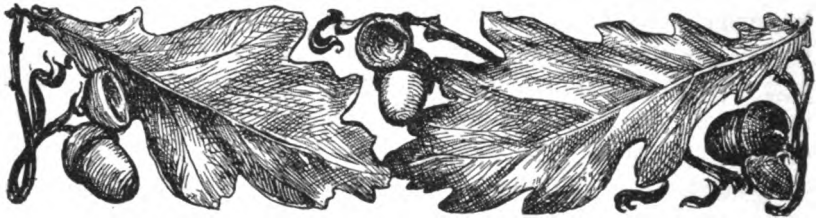
„Horats neben Augustus“ telegraferede Bülow samme Aften. Og dog hvor meget mere var her end Horats! Og den højsindede, for det ædleste menneskelige begejstrede Yngling, der bar Bayerns Krone, var visselig ogsaa mere værd end den koldhjertede Romer. Desværre var der imidlertid ogsaa cæsariske Despotluner i hans Karakter, og disse kom ogsaa frem over for Wagner, mod hvem han forsyndede sig haardt af lutter egenraadig Kærlighed. Han kunde ikke vente paa dette Festspilhus, som det havde saa lange Udsigter med, men forlangte „Rheingold“ opført. I den yderste Nød i Wienerdagene havde Wagner kun haft et „Umuligt“ over for den Tanke at prisgive Valkyrien for Teatrene — „umuligt, om jeg saa maa gaa og tigge.“ Man kan forestille sig, hvor tungt det maatte falde ham nu at give efter for Kongens Forlangende. Han kunde kun holde sig selv og sine Venner fjernt fra disse for-hastede og forulykkede Opførelser af „Rheingold“ og „Valkyrien“, der rummede en alvorlig Fare for hans Kunstnerlivs Grundtanke. Denne gjaldt det nu om at virkeliggøre, og medens man i München

fortvivlet søgte en Dirigent til Valkyrien, forkyndte et Brev fra Mesteren, der straks gennembløb hele Pressen og virkede som et Manifest, Opførelsen af det samlede Værk i Sommeren 1872 — i Virkeligheden blev Dramaet først komponeret færdig til denne Tid. At denne Opførelse ikke skulde finde Sted i München, stod fast. Til Opførelsessted udkaarede han den lille By Bayreuth, som han kun en Gang havde set flygtig i sine unge Dage, og som endnu kun lidet drømte at dets Navn, hvis Glorie som Markgreveresidens for længst var falmet, nu var paa bedste Vej til Verdensberømmelse.

Hvorledes denne Vej tilbagelagdes i forholdsvis kort Tid, navnlig ved den geniale Taussigs selvopoffrende Energi vilde være for vidtløftigt at skildre her. Heller vil vi vende Blikket mod et nyt Aasyn i Mesterens Vennekreds. Kort efter Mestersangernes Opførelse gjorde Wagner Bekendtskab med Nietzsche, den Gang en fem og tyveaarig Filolog, som kort efter blev Professor i Basel. Nietzsches Breve fra dengang, navnlig de til Ungdomsvennen Erwin Rohde, strømme over af Henrykkelse over Samlivet med denne Tidens største Genius. Og Wagner erklærer paa sin Side, at han i de to Venner har lært en ny Menneskeart at kende, der giver ham et frisk Haab for Fremtiden. De var ogsaa begge til Stede, da han paa hin mindeværdige 22de Maj 1872 lagde Grundstenen til Festspilhuset i Bayreuth. Nietzsche beretter, hvorledes han kørte tilbage med ham fra Festpladsen. „Han tav og saa' længe ind i sig med et Blik, der ikke kan beskrives med Ord. Paa denne Dag begyndte han sit tresindstyvende Livsaar. Alt det foregaaende var en Forberedelse til denne Stund. Det er bekendt, at Mennesker i Øjeblikke af overhængende Farer eller overhovedet et afgørende Vendepunkt af deres Liv ved en uendelig paaskyndet indre Skuen kan sammentrænge alt det, de har oplevet, og med sjælden Skarphed generkende det nærmeste saavel som det fjerneste. Hvad har vel Alexander den store set i hint Øjeblik, da han lod Asien og Europa drikke af et Blandingsbæger? Men hvad Wagner skuede paa hin Dag — hvorledes han blev til, hvad han er, hvad han vil være — det kunde vi, der staar ham nærmest, til en vis Grad føle: — og først ud fra dette wagnerske Blik vil man kunne forstaa hans store Daad — for med denne Forstaaelse at borge for dens Frugtbarhed.“

Der er mange Enkeltheder, der kunde lønne sig at drage frem af Glasenapps Værk. Men jeg har troet at tjene Læserne bedst ved at nøjes med at give en kortfattet Skitse af Bogens Indhold.

KARL GJELLERUP

C. E.'S NYESTE

HAR man forfrisket sig en lille Tid under fremmed Himmelstrøg og for en Stund holdt „le doux pays“ helt udenfor sin Synskreds, kan man ikke ved sin Hjemkomst finde sig tilbage i alle de gamle Folder paa en lettere Maade, end naar tilfældig den første Bog, man faar i Hænde, er „Min store Pige“ og den første Avis, man folder ud, bringer Hr. Ewalds Meddelelser om sin Families Forhold til den ny Bog samt en tilkaldt Nordmands Attest for „Bogen“s europæiske Betydning. Han gaar da stadig løs omkring herhjemme og solder med Tryk-sværte, stiller sig daglig offentlig ud og slaar Mynt af sin Person, og hvor man vender sig hen, skal man stadig ikke kunne vide sig sikker for ham — tværtimod vide sig meget sikker paa ham — med samt alt hans uvrone Frispil og øreskingrende Falskspil. Jamen saa er det vel ogsaa ved det gamle med Danskhed og Demokrati, Frihed og Forræddere, O. B. og E. B., vore Jyder og vore Socialradikale. Hele den gamle Vagtparade trækker op, blot man blader i C. E.'s nyeste „Døgnværk“, og paa dets smaa, halv-andethundrede Sider nyder man et Kraftuddrag af al den Følelsesforlorenhed, det selvgode Frasefrisind, den vulgære Mandfolkethed, som ak! er saa autentisk københavnske „Anno 1904“.

Først i Bogen tegner, med megen Alvor og Omstændelighed, en „Jeg“ sig selv i sin Stilling til Dagens offentlige Liv herhjemme, — en ny Fase af det Jeg, som vi kender fra alle de Ewaldske Bøger og Artikler. Det er Skade, at vi ikke har en moderne H. E. Schack; for hans Jagt efter alle „Phantasteriet“s og „Affektationen“s Formumminger vilde Hr. Ewalds hele Personlighed være det rigeste Vildtrevir. Ikke for intet er han en Søn af Svenskerne paa Kronborg, Den skotske Kvinde paa Tjele m. m.; saa let og upersonlig som en Romanforfatter af den gamle Skole „digtede“ sig ind i alle mulige Personer og Situationer, saa let og upersonlig har Hr. E. lige fra sin Debut laant Ideer, der flagrede i Luften, tillært sig Følelser, der var paa Moden, makket med sig og formet paa sig efter moderne Feltraab og Programmer, — uden at gøre nogen videre Vold paa

sig, fordi der ingen selvegen Oprindeligheid var, som strittede imod, og derfor ogsaa i god Tro holdende for sit eget naturlige Væsen, hvad der bare var Laanegods. Altid har han — uden at vide det selv — haft en Forskrift for, hvad han mente og gjorde, spillet en Rolle, som han har beundret andre i; den, der har Organ for sligt, kan paa hver Spalte eller Side, Hr. E. skriver, se ham indtage en Attitude, efterfølge et eller andet Program, nyde sig selv i en Drappering. Det er som en Forhekselse for ham: uforbederlig Fantast, uhjælpelig Komediand. Noget af det smukkeste hos ham er just hans Trang til at beundre, hans Lærvillighed, hans Lyst til at underordne sig, tjene en Sag, følge en Parole, kæmpe som Menig under en Generals Faner. I sit naive Fantasteri agerer han ikke sjælden den udisciplinære, uafhængige Kritiker, der følger sit eget Hoved og siger sin Mening til alle Sider; men han er og bliver i Virkeligheden Disciplen, Dogmatikeren, Manden med Kulsvietroen, og det virker let irriterende, naar han med Opdagerglæde og rolig Ejerstolthed kaster moderne, radikale Tanker ud paa Markedet, som bærer gammelkendte, gangbare Stempler og allerede en Stund har været Allemandseje; det virker ubehagelig usandt, naar han ranker sig i Ryggen og træder haardt i Gulvet som den, der er „Mand for sig“ og Karl for sin Hat, medens det for alle andre end ham selv er vitterligt, at han bærer Døgnmodens Liberi og gaar et eller andet Partis, en eller anden Kliques, en eller anden Opinions Ærinde. Hans fortrinlige Brugbarhed som Journalist beror jo herpaa. Og alt, hvad han tænker og føler, — foruden at mene det og føle det (hvad han virkelig gør,), véd han tillige, at han bør mene det, og er tilfreds med sig selv, at han føler saaledes. Snart ser han sig som den radikale Frihedsskribent, hvis Pen er en Lanse, en „Ritter vom heiligen Geist“, af Voltaires eller Heines kæmpende Kirke. Snart er han det fine, moderne Kulturmand, en Ironiker i A. Frances Lignelse, en medfølelse Skeptiker, en elegant Kvindernes Ven, en artistisk Skønhedsdyrker. Nu er han det hedenske Renæssancemand, der elsker den røde Lyst og den sorte Synd, eller det Nietzsche Adelsmand, omgivet af sjofel Plebs og husmandslurvede Smaafolk; saa er han den revolutionære Proletar i russisk Lignelse, Kammerat med Samfundets Stedbørn, Skøgnernes og Bøllernes Ven; nu igen er han den bestandig borgerlige Hr. Sørensen, det gemytfulde Familiemand, den for Samfundsvellet bekymrede Borger. I alle Roller tager han sig selv fuldkommen au serieux, og det er ikke det mindst morsomme ved denne Publikums Hofnar, at han i god Tro stadig er til Nar for sig selv. Enhver Stump Spalteføde, han leverer, er for ham en Handling, og enhver Position, han indtager, er for ham en hellig Pligtsag. „Ved Du ikke, at hvor Ulrik Brendel staar, staar han altid for Alvor?“ Husker man ham, naar han gik frem i „Politiken“ i de tro Tilhængeres Navn og talte Sandhedens frimodige Sprog overfor Mesterens, G. B.'s Forvildelser, — den, „der styrer Kongens onde Raad, er Kongens bedste Ven“. Eller naar han — som Manden gjorde det overfor Defoe, se Brandes: „Naturalismen i England“ — i sin Tid lod sig hejse op og hængte Kransen om E. B.'s blege Martyrhoved, da han var fæstet paa den offentlige Menings Skampæl, — en Krans, der bestod i Tilegnelsen af et eller andet af hans „modigste“ og „frieste“

Værker. Naar han fornylig opkastede sig til Bøllernes Ridder overfor Samfundsmagtens „Raahed“ og i den Anledning som en gammel Modstander lojalt sænkede Lansen for Nellemann? Eller de mange, mange Gange han drapperede sig som den gamle Barrikadestormer, der har kæmpet og blødt og hungret i Fængsler et Liv igennem i Kampen mod Tyranniet og nu, træt støttende sig til sit Slagsværd, med harmfuld Foragt ser paa den vege, fejge Ungdom, der vokser op? „Læg et Sværd paa min Kiste, ikke en Lyre“ siger han som den tyske Frihedssanger.

I denne sidste Rolle optræder han da i første Afsnit af den nye Bog. „Jeg hører til et Slægtled, som arbejdede haardere end de fleste, biede længere, døjede mere ondt. Vi rev vore Hænder nok saa blodige paa de Torne og Tidsler, vi vilde rydde af Marken . . . Vi bundede dybere end vore Fædre og saa' længere . . . Der dannede sig en ny Adel af Mænd, hvis Sind kunde gløde . . . Stolt gik vort Vikingskib over Vandet med Flaget højt til Tops. Og paa Flaget stod, hvad vi vilde . . .“ Side efter Side skrydes der videre paa denne Maade. At høre Hr. Ewalds „Jeg“ gøre sig til af „bygge i Dybden“ og meddele sig Adelspatent, er jo ingen daarlig Spøg; og om Kampen og Arbejdet faar man et Begreb, naar „Jeg“ et fortæller om, hvordan han hver evige Morgen sidder og hænger i et Kafévindu og ser paa Folk samt med Alvor og Metode tygger alle Dagens Aviser igennem. „Jeg plejede at læse dem i en vis Orden, ventede hellere en Smule, om den var optagen, hvis Tur det var.“

Nu er den gamle, rødskjortede Garibaldist imidlertid bleven træt og tillige bittert skuffet. „Høsten for vort Arbejd er ødelagt ved Forræderi af dem, der skulde bjærge den. De Mænd, vi fulgte, har bedraget os.“ Med lige megen Ringeagt ser han paa sine Venner, der lader sig gøre til Etatsraader (raadede Hr. E. forresten ikke selv Borgmester Jensen dertil?), og paa de Unge, der raaber op paa ny. Han er træt af Fraser. „Ja . . . hvis det galdt om at bygge en Barrikade og storme et Slot, saa kunde jeg maaske endnu . . .“ Men nej. „De, der har det som jeg, er ensomme og tavse. Hvor mange vi er, véd vi ikke og faar vi aldrig at vide. Vi véd blot, vi var for faa. Vi gaar stille om med vort, som Folk, hvis Kæreste har forladt dem. Træffes vi, taler vi om alt andet end vort fælles Skibbrud.“ Jamen, C. E. som træt af Fraser, som den ensomme, tavse Skibbrudne — det er jo da allerede rigelig Bogens Pris værd! At han erklærer, ikke at ville blande sig i Opløbet nu, for ikke at risikere at komme i dobbelt Ild, fra de ministerielles og fra Oprørernes Side, det er ganske vist at falde lidt ud af Helterollen; mange, som ikke kalder sig Helte, gør sig netop det til en dagligdags Sport at udsætte sig for dobbelt Ild.

Han kaster da Vaabenfrakken af sig, og under den aabenbarer sig nu paa den klædeligste Maade Gemytsmennesket — Natursværmeren og Familiefaderen. Med sit trætte Sind tager han først ud i Skoven; herude har han „et Sted, hvor jeg har haft det godt og haft det ondt, et Sted, som er et Stykke af mig selv, og hvor jeg er mig selv og ene med mig selv.“ Skrev han ikke, rigtig saa kønt, i en tidligere Bog: „ingen Glæde har jeg haft og ingen Sorg, jeg løb jo med den i Lunden.“ At han vælger Charlottenlund, beror paa samme — lad os sige: demokratiske Smag hos ham, som naar han fremhæver som en af sin Boligs væsentlige Agréments, at

den er saaledes beliggende, at „mangen Nats Stilhed afbrydes af Bøllebrøl og Skøgehvind“. Til dette Hjem tyer han videre hen, fra Skoven. „Hvor saa i Verden jeg er henne, er Lampen altid tændt hjemme i min Stue, ellers kunde jeg ikke faa det lyst, hvor jeg var“. Og her vier han sig nu, efter at have vendt den offentlige Elendighed Ryggen, til sin flyvefærdige unge Datters „éducation sentimentale“.

Det er da den ny Rolle: Faderen, le père noble, der har nydt sit Liv og nu liberalt vil lede den næste Slægt frem til Livets Bord. „Herligt skal det blive at føre hende til Dansen. Jeg skal vise hende, hvor de røde Blomster staar og ildne hendes Mod til Lykken . . . Jeg skal holde hendes Tanke ren og hendes Blod rødt . . . Jeg skal give hende Solen.“ Alt det, „som Præsterne og Politiet tager saa raat og sjofelt paa, at det gør de fine Mennesker Fortræd“ vil dette Adelsmenneske gøre rent og fint for den sarte Skabning, der er „runden af min egen Lænd.“ Istedensfor „Ballernes Gemenhed“ er det ham især om at gøre at sætte redelige „Probenächte“ som Indvielse til Kærlighedslivet. „Hvor Ungdommen er fin og oprigtig! Tvi de Slyngler, der forfalsker den.“

Faderen taler i det hele saa klogt og saa smukt som en Bog. „Tror du?“ svarer han paa et eller andet, „Saa er du af de Store, som sætter Livet ind paa Lykken. De fleste klarer sig billigere.“ Eller et andet Sted: „Det er godt. Det er haardt at købe sin Lykke med en andens Ulykke“. Det er ligesom Replikker lige ud af Diderots „Père de famille“ eller Rahbekske Skuespil og Fortællinger. Og hele hans Optræden som Menneskekender, Menneskeven og Forsyn er som tagen ud af det Kotzebue-Ifflandske Repertoire. Forstaaende og mildtdømmende, fordomsfri og ædel og meget selvtilfreds. Naar Familien — paa Trods af Frk. Zahles Kursus — drosker ud til Datterens Kursuskammerat, der er kommen for Skade med et Barn, opsøger hende paa det Tagkammer, hvor hun sidder med den lille i en Kurv (naturligvis kun en Kurv), og Faderen demonstrativt hilser hende med et: „Til Lykke Fru Johanne!“ — er det saa ikke ganske en Scene til at være stukken i Kobber med Titel „Praktische Menschenliebe (1790)“? Det bliver fuldkommen i Stilen, naar alle sætter sig i Kreds og beskuer den unge Moder, der „uden Spor af Forlegenhed“ giver sit Barn Bryst, medens „Faderen“ minder de tilstedeværende om et bekendt tysk Billede: „Mutter und Kind“. Eller naar „vores egen Mor“ overtager at passe Kurvens Indhold, medens de andre farter ud og fejrer Dagen med en glansfuld Middag paa Langelinie. Bare hun ogsaa havde taget lidt Barnelinned med hjemmefra! . . . Jeg véd nok, hvordan jeg i Johannes Sted vilde have begejnet disse Fremmede, der væltede sig ind med deres ukaldede „Æresoprejsning“.

Nydeligst er dog Bogens Slutning. Faderens Anvisninger til Datteren paa de røde Blomster har endelig frugtet. „Min store Pige“ er ude til hemmeligt Stævnemøde med den hemmelige Kæreste, det bliver Aften og Nat, og Forældrene gaar hjemme i en festlig urolig Følelse af, at den Nat er Datterens „Brudenat“. Saa faar Faderen en lys Idé. For at Datteren, naar hun ud paa Morgenstunden lister hjem, skal vide, at hendes Forældres Tanker kærlig og billigende har fulgt hendes Veje, plukker han og „vores egen Mor“ alle Havens Blomster af, pynter hendes Værelse

op som et Brudekammer med Roser paa Bordene, i Karmen, i „hendes smalle, hvide Seng“, tænder Lamper og Lysestager og lægger frem til hende — hun en lang, moderlig Skrivelse, han et Vers, han tidligere en Gang har digtet til en, han elskede. Saa gaar Forældrene tilfredse i Seng; „aldrig har nogen Pige haft saadanne Forældre“ siger de til hinanden. Det er ganske i Smag med en Scene i „Lille Johanne“, hvor — saavidt jeg husker — Forældrene drapperer deres døde Barn med Blomster og derefter sporenstregs rejser deres Vej fra Dødslejet, overladende Ligets Begravelse til de sorte Præsters Gøgl. Men oprigtig talt! naar vi nu alligevel tager naturligt paa naturlige Ting og er moderne Mennesker — havde det saa ikke været programmæssigt, om der af de forsynlige Forældre ogsaa mellem Roserne paa en diskret Maade havde været lagt forskellige mere praktisk-hygieiniske Ting til den uerfarne Datter?

Dette er „moderne“ Poesi for den modnere — o: umodnere — Ungdom. Netop saadan er det, at man nu til Dags i Lømmelalderen og i Backfischeaarene drømmer om, at det burde være og at man vil bære sig ad overfor sine Børn. Det hele er ganske ligesaa inderlig lavet, konstrueret, „digtet“ som nogen ædel og skøn Situation i H. F.'s fædrelandske Romaner for samme Alderstrin i tidligere Slægtled.

Men heri ligger nu ganske vist ogsaa den C. E.'ske Poesis Berettigelse. Den har aabenbart sit Yndlingspublikum blandt de 16—20aarige og — socialt set — blandt frisindede Kommiser og „moderne“ Kontordamer, og blandt dem øver den vistnok baade en frigørende og paa sin Vis forædlende Virkning. Thi der er jo ingen, der kan nægte, at der er baade kunstnerisk Talent og digterisk Natur i C. Ewald. Hele den summariske, springske Fortællemaade i „Min store Pige“ er ikke blot fiks og praktisk, men har utvivlsomt Fremtiden for sig, naar man er bleven ked af de omstændelige Romanomsvøb. Og der er i Bogen baade et Dickensk Humor og et ægte pædagogisk Blik og Greb, baade varmt Gemyt og bevægede Stemninger; Skildringen af den unge Piges Forelskelse er sand og fin. Alt det sande og smukke er blot hele Vejen forvaklet af det Fantasteri og det Skaberi, som skal til for at tale Stemmeskiftets underlig forskabede Aar til Hjerte, og det moderne Frisind optræder i Bogen netop med den mandfolkede Raskhed, den vulgære Følsomhed, den „vornehme Ausstattung“ — som det hedder om tyske Godtkøbsudgaver, — der gør saa mægtigt Indtryk paa cyklende Butiksfrøkners Sind.

Og vi andre kan jo nøjes med at tage Hr. C. E. for, hvad han er. Det er dog et levende Menneske, som larmer og spræller, underholder og sætter Liv i Kludene. Hans Opfindsomhed er uudtømmelig, hans Humor har udmærkede Indfald; hans sunde Sans træffer mangan Gang lige i den sorte Prik, og i sin Uvornhed siger han ofte befriende Ord. Og man kan nok holde sig ham fra Livet, naar han bliver for paagaende. De aabne Breve, han nu og da belemrer Folk med, har han jo aldrig været forvænt med at modtage Svar paa. Og hvad han kaster efter en, kan man let børste af sig.

V. V.

J. N. MADVIG

Nogle Mindeord Hundredeaaret for hans Fødsel

FOR ikke faa Mennesker her i Landet vil der til Madvigs Navn først og fremmest knytte sig Forestillingen om hans latinske Sproglære, en Bog om hvilken der er blevet sagt ikke saa lidt, baade til Ros og til Dadel. Man har, for først at tage Hensyn til Dadelen, sagt at den var for videnskabelig; man kunde i en vis Henseende snarere sige det modsatte. Den er forfattet til Skolebrug, det har haft til Følge, at al Bevisførelse for de opstillede Reglers Rigtighed, hvor de kunde synes tvivlsomme, er udelukket. Og den er først og fremmest forfattet til Brug i danske Skoler, det har medført adskillige Bemærkninger der ikke vilde været paa deres Plads i en strengt videnskabelig Bog. Naar det saaledes hedder, at man ikke paa Latin som paa Dansk bruger Præsens om det der snart vil ske, eller naar det angives hvorledes uden at kan gengives paa Latin, ses det let, at i en Fremstilling af latinsk Sprogbrug der ikke tog Hensyn til den danske var sligt ikke paa sin Plads. Naar der i den senere Tid er klaget over, at vore danske Grammatikker er skaarne over den traditionelle latinske Sproglæres Læst, Klager som vel for en Del, men ogsaa kun for en Del, er berettigede, vilde det være højst ubilligt at skyde noget af Skylden derfor paa Madvig, der i Fortalen til sin Lærebog udtrykkelig bemærker, at „Læreren ved Underviisningen bør tage saadant Hensyn til Modersmaalet, at dets Egenhed respecteres og dets Form anerkjendes som lige berettiget“. — Til Bogens Ros er det blevet sagt, at den bærer Præg af at være et Førstehaandsarbejde. Det kan synes en underlig Udtalelse

ved et Værk om en gennem Aarhundreder behandlet Genstand, men den er fuldt berettiget. Det følger af sig selv, at meget af hvad der ved dens Fremkomst stod i de gængse Lærebøger maatte findes ogsaa i den; men der var ogsaa meget som var gaaet fra Bog til Bog, uden at Forfatterne ved et selvstændigt og omfattende Studium af den latinske Litteratur havde prøvet dets Rigtighed. Men til Grund for Madvigs Bog laa netop et saadant Studium, ikke af nogle enkelte i Skolerne almindeligt læste Skrifter, men af hele den Del af den latinske Litteratur hvortil der overhovedet maatte tages Hensyn, særlig fra Guldalderens Begyndelse til Tacitus og Svetonius, et Studium hvis Udbytte for en stor Del var nedlagt i en Række som Universitetsprogrammer udgivne Afhandlinger, der siden i Forening med nogle af andet Indhold blev samlede under Titelen *Opuscula Academica*. I dem var dels mange gængse Forestillingers Urigtighed paavist og rigtigere satte i deres Sted, dels ikke faa nye Iagttagelser meddelte; i dem, saavel som i de „Bemærkninger i Anledning af Professor Madvigs latinske Sproglære“ som han udgav kort efter Lærebogen, findes da den videnskabelige Begrundelse af Enkeltheder som denne ikke kunde indeholde. Og selv hvor Bogen ikke bragte nyt Stof, havde den et stort Fortrin for de tidligere brugte ved en bedre Ordning af det bekendte og en større Klarhed i Fremstillingen. — Det Selvsyn der satte Madvig i Stand til i den latinske Sproglære at yde saa meget ejendommeligt har ogsaa, og maaske i endnu højere Grad, givet hans græske Ordføjningslære det samme Præg.

Naar man vil fremstille et Sprogs Bygning paa Grundlag af dets Litteratur, maa man sikre sig, at det Stof, man har at arbejde med, er uforfalsket, man maa anvende Tekstkritik. Dette gælder hvor man har at gøre med Værker der er udgivne efter Bogtrykkerkunstens Opfindelse, og naturligvis i endnu højere Grad ved saadanne der er overleverede gennem Afskrivning, hvorved der saa let indsniger sig Fejl, desto flere jo hyppigere det samme efterhaanden i Tidernes Løb skrives af. De Fejl der er begaaede i de gamle Haandskrifter er væsentlig af samme Art som de der nu kan begaaes af Sættere, og som navnlig enhver der er øvet i Korrekturlæsning kender: Indsættelse af et eller flere Bogstaver eller Ord for andre, især af lignende Lyd eller Betydning, Sammenføjning af to Ord til ét eller Adskillelse af ét i to, Udeladelse af et eller flere Ord, især naar der i Nærheden findes Ord der begynder eller ender paa lignende Maade som det eller de der er

faldne ud, Tilføjelse af udeladte Ord paa en gal Plads, Overspringelse af en eller flere Linier; hertil kommer, hvad der nu vel kun indtræffer sjældnere, at Randbemærkninger eller Ord skrevne over Teksten undertiden har trængt sig ind i denne. Hvad det ved Tekstkritikken først og fremmest gælder om, er nøjagtigt Kendskab til Haandskrifternes Beskaffenhed. Er der flere til samme Værk, og det er Tilfældet for de allerfleste og særlig for de betydeligste Oldtidsværkers Vedkommende, maa det undersøges, hvorledes deres indbyrdes Forhold er, om de alle kan føres tilbage til ét enkelt eller stamme fra flere, i sidste Tilfælde, om dér er et enkelt af disse der kan anses for at have bevaret den oprindelige Tekst paalideligst, eller om maaske nogle i det hele mindre paalidelige dog paa enkelte Steder har Fortrinet for de i det hele bedre. Ved en indtrængende Undersøgelse heraf vil det da tit vise sig, at der til Grundlag for Tekstkritikken kun behøves ét eller nogle faa af de mange Haandskrifter, et Punkt som Madvig vel ikke først, men med særlig Energi har fremhævet. Til saa at prøve Tekstens Rigtighed udfordres naturligvis Kundskab til vedkommende Sprog, dels til den almindelige Sprogbrug, som den har været til de forskellige Tider, dels til den enkelte Forfatters Ejendommelighed. Men her bevæger Kritikerens sig ligesom i en Cirkel: Sprogkundskaben skal tjene til at bedømme Overleveringens Ægthed, men paa den anden Side vindes den jo netop kun paa Grundlag af Overleveringen. Derfor kan absolut Sikkerhed her i mange Tilfælde ikke naas; til at naa den højst mulige Grad af Sandsynlighed behøves en sikker Sprogtakt. En saadan havde klassiske Filologer fra en ældre Tid tit i høj Grad, og Madvig har talt med Anerkendelse om disses sunde naturlige Dømmekraft, skønt de endnu ikke havde, hvad han fordrede af en Tekstkritiker, Metode. At Metode er af stor Vigtighed, er naturligt; imidlertid kan den efter mit Skøn kun være kontrollerende, hindre Fremkomsten af vilde Tekstændringer, og der er fremsat ikke faa saadanne, hvorved det er umuligt at se, hvorledes den overleverede Tekst kan være opstaaet af det man har villet sætte i Stedet, men den kan ikke være skabende, og at der kan udrettes en Del uden den ved den sikre Takt, har Madvig som sagt selv anerkendt. I et af sine Hovedværker, *Adversaria Critica*, har han opstillet en Teori for Tekstkritik; man vil dog sikkert finde, at mange af de dér fremsatte Tekstændringer, hvor godt de end stemmer med Teorien, væsentlig skyldes det geniale Instinkt, der allerførst lægger sig for Dagen i at udfinde,

hvor Fejlen, hvis der er en saadan, ligger; thi undertiden kan det rette skjule sig under tilsyneladende meningsløse Skrifttræk og omvendt en tilsyneladende fejlfri Tekst dække over en grov Fejl. Naturligvis er der ved Tekstkritik ogsaa at tage Hensyn til Indholdet, til Tankegangen, og skarp Iagttagelse af denne har vel hyppigst ledet en Kritiker til at opdage Fejl i Overleveringen. Her har man imidlertid ikke sjældent grebet fejl ved at ville foretage Ændringer i Teksten, fordi man i den fandt Forsyndelser mod Logikken uden at betænke, at selv den genialeste Tænker kan gøre Fejlslutninger. Ligeledes har man oftere villet forkaste hvad man ikke fandt stemmende med en uddannet Smags Fordringer, skønt selv den mest formfuldendte Digter kan skrive en mislykket Strofe eller helt Digt i et Øjeblik hvor Musen har svigtet ham. Mod Fejlgreb af denne Art var Madvig altid paa sin Post; overhovedet gik hans Tekstkritik ikke ud paa at ændre, men paa at prøve, og han har ikke sjældent paavist Overleveringens Rigtighed mod Rettelsesforsøg. Hvor de samstemmende Haandskrifters eller det eller de bedste Tekst tilfredsstillende fra Meningens og Sprogets Side, dér mente han bør man ikke forsøge nogen Ændring.

Det maa være mig tilladt at anføre nogle Eksempler (dog kun fra latinske Tekster) af forskellig Art paa hans Kritik, som dog kun kan give en svag Forestilling om de mange glimrende Resultater han saa tit er kommen til.

I et Brev til sin Ven Lucilius vil Seneca vise, hvad Forskel der er paa Filosofi og Visdom. „Visdom“ siger han „er et fuldkomment Gode, Filosofi er Kærlighed til Visdom (sophia = sapientia); den stræber efter det Maal, Visdommen allerede har naaet.“ Derpaa fortsættes der i Haandskrifterne saaledes, vel at mærke, som i det hele, uden Tilføjelse af Interpunktionstegn og derved antydet Fordeling af Sætningerne: „Philosophia unde ducta sit, apparet; ipso enim nomine fatetur. Quidam et sapientiam ita quidam finierunt, ut dicerent divinorum et humanorum scientiam; quidam ita: sapientia est nosse divina et humana et horum causas.“ De første Ord er let forstaaelige, de sidste fra „ut dicerent“ ligesaa, men de mellemste meningsløse; dette havde man allerede før set, men hvori Fejlen laa, saa' først Madvig, eller rettere: han saa', at der ingen egentlig Fejl er, det er kun Bogstaverne der er galt fordelte; der skal staa: „Philosophia unde dicta sit, apparet; ipso enim nomine fatetur, quid amet (Hvoraf Filosofien har sit

Navn, er indlysende; selve Ordlyden viser, hvad det er den elsker). Sapientiam quidam ita finierunt“ o. s. v.

En ikke sjælden Afskriverfejl bestaar i, at Egennavne har maattet give Plads for andre Ord. Meget af den Art havde ældre Filologer set og rettet, Madvig har føjet en Del Rettelser til. I den tredje af de Taler hvori Cicero fraraader at vedtage et af en Almuetribun stillet Forslag om Ageruddeling, siger han, at der var Folk som søgte at mistænkeliggøre hans Optræden, idet de paa-stod at han modsatte sig Forslaget for at begunstige Sullas Kolonister: „Completi sunt animi auresque vestræ, Quirites. me gratificantem septem tyrannis ceterisque Sullanarum assignationum possessoribus agrariæ legi et commodis vestris obsistere.“ Om syv Tyranner paa den Tid, tilmed mellem fattige udtjente Soldater, er der ellers ikke et Ord at læse i de nævnte Taler eller i andre Skrifter der omhandler den Tids Historie. Madvig har fjernet dem ved for „septem tyrannis“ at sætte „Septimiis, Turanniis“, Navne grebne i Flæng paa Mennesker af den omtalte Art, der maaske just var i Folkemunde.

Af og til, men ikke hyppigt, er omvendt et Egennavn kommet ind i Teksten ved fejlagtig Gengivelse af et andet Ord, og paa samme Maade et Talord. I Ciceros Skrift om Alderdommen staaer det et Sted i Haandskrifterne: „Dux ille Græciæ nusquam optat, ut Ajacis similes habeat decem. sed sex Nestoris“. Hvorfor Agamemnon netop skulde ønske sig seks Mænd der lignede Nestor, er vanskeligt at forstaa, og der er heller ingen Antydning deraf i det Sted i Iliaden (2den Sang Vers 373) hvortil der sigtes. I ældre Udgaver udelod man da ogsaa „sex“, men hvorledes skulde en Afskriver være falden paa at indskyde et saa meningsløst Ord? Madvig saa, at der oprindeligt havde staaet VT, ved en ikke sjælden Forveksling af I og T var det blevet til VI, og da det er Taltegnet for „sex“, var dette Ord kommet ind.

Et Sted mellem flere hvor baade Meningen og Sprogformen viser at der er en Fejl findes i enogtredivte Bog af Livius's historiske Værk. Der tales om en Forhandling mellem Kong Philip af Makedonien og tre romerske Afsendinge. Den yngste af disse kom frem med Ytringer der forekom Kongen temmelig dristige, og Livius lægger ham da, hvis man skal følge Haandskrifterne, følgende Ord i Munden: „Ætas et forma et super omnia Romanum nomen te ferociorem facit. Ego autem primum velim, vos foederum memores servare mecum pacem; sin bello lacessitis, mihi

quoque animo est facere; et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Romanum nobile sentietis." Ordene fra „sin bello lacessitis“ kan kun betyde: „men hvis I udæsker mig til Krig, har ogsaa jeg i Sinde at gøre det; I skal saa faa baade mit Rige at føle og Makedonernes Navn, der er ikke mindre berømt end Romernes.“ Her er hvad Meningen angaar to Fejl: Dels kunde Kongen, hvis Romerne udæskede ham ikke „ogsaa gøre det“, d. v. s. udæske dem, men vel besvare Udæskningen, dels er et Navns Berømmelse ikke et Onde der føles gennem en Krig, det maatte i ethvert Tilfælde være Berettigelsen af Berømmelsen der følte; og der er en sproglig Fejl, da det hedder „in animo est facere aliquid“. Paa denne Fejl kunde der let bødes ved at indskyde et „in“, men Meningen blev jo dog den samme. Man maa nu vide, at „est“ meget hyppigt findes skrevet „st“; hele Fejlen bestaar da i, at der er indkommet et t for meget og saa gjort to Ord ud af ét. Der skal nemlig, som Madvig har set, staa: „sin bello lacessitis, mihi quoque animos facere et regnum et Macedonum nomen haud minus quam Romanum nobile sentietis“: „men hvis I udæsker mig til Krig, skal I faa at føle, at baade mit Rige og Makedonernes Navn, der er ikke mindre berømt end Romernes, giver ogsaa mig Mod.“

Madvigs Sprogstudium gjaldt ikke de to gamle Sprog alene som han ifølge sin Embedsstilling særlig maatte syle med; det strakte sig ikke saa lidt videre. Fra Skoletiden medbragte han Kundskab til Hebraisk, som han i sit første Studenteraar vedligeholdte: det derved vundne Indblik i den semitiske Sprogæt supplede han ved en kort Tid at sætte sig ind i Arabisk; ogsaa med et af den ariske Æts Hovedsprog, Sanskrit, stiftede han Bekendtskab. Ganske vist blev han ikke med Hensyn til disse Sprog, som han senere hen ikke fik Lejlighed til at give sig af med, nogen lærd Mand, saa lidt som, hvad han har beklaget, med Hensyn til Oldnordisk: men hans Syslen med dem satte ham i Stand til at frigøre sig for ensidige Forestillinger, som let fremkommer hvor man har med en begrænset Kreds af indbyrdes nærstaaende Sprog at gøre, og udvide Blikket til en Betragtning af Sprogets Væsen overhovedet. I en Række paa Dansk skrevne, senere paa Tysk oversatte, Afhandlinger har han (jeg tillader mig her at benytte en af hans mest fremragende Disciples Ord) „med stor Klarhed og Ædruelighed og med skarp Kritik af alle Forestillinger om Sproget som noget dunkelt og mystisk fremsat Anskuelse om

Sprogets Væsen, Udvikling og Liv, der i høj Grad stemmer med, hvad der ellers først langt senere kommer frem fra andre Sider*. Madvig har, for blot at fremdrage noget af det meget tankevægtige og indholdsfulde i disse Afhandlinger, bestemt afvist den ved deres Fremkomst gængse, vel endnu ikke helt fortrængte, Opfattelse af de ældre, formrigere Sprog som fuldkomnere end de nyere; han har med Hensyn til Ordbetydningernes Sammenhæng indskærpet, at det er den til det sandselige knyttede Betydning der maa være den oprindelige; han har paavist at Ordenes Forandring i Tidernes Løb foregaar saaledes, at enten Lyden forandres mens Betydningen holder sig (som naar pater er blevet til père), eller Betydningen forandres mens Lyden holder sig (som naar pater nu i den katolske Kirke betegner visse gejstlige Personer). Uden at underkende etymologiske Undersøgelers Betydning hævder han bestemt, at et Ords Værdi ikke beror paa hvoraf det kommer, men paa hvad det til enhver Tid er i Brugernes Bevidsthed, og i Overensstemmelse hermed, at den færdige Sprogbrug aldrig fejler.

Men saa fremragende Madvig end var som Sprogforsker, vilde det være urigtigt at betegne ham som Lingvist; til at være det var han for meget Filolog. Den grundige Tilegnelse af et Sprog var for ham, hvor gerne han end fordybede sig i Betragtningen af dets Bygning indtil de mindste Enkeltheder, dog væsentlig det uundværlige Grundlag for en Indtrængen i den deri nedlagte Literatur og derigennem igen i det vedkommende Folks Kultur. Skønt han i et ikke ringe Omfang, navnlig i sine sidste Leveaar, havde sat sig ind i den moderne europæiske Kulturudvikling, var dog den antikke græske og romerske Kultur den han var mest fortrolig med. Og i hans Opfattelse af den viser sig det samme uhildede Blik som i hans Betragtning af de gamle Sprog. Den i hans yngre Aar meget almindelige Forestilling om Oldtiden som en fuldkomnere Tid end den nærværende havde han helt frigjort sig for, og han kunde udtale sig ret skarpt imod den. Han glædede sig ganske vist ved de homeriske Digtes Primitivitet, han har fremhævet det græske Dramas „Betydning og tiltrækkende Kraft“, han har udtalt sin Beundring for Herodots aabne Blik og elskværdige Karakter; men han har ogsaa bemærket, at i det attiske Drama „det konventionelle og traditionelle“ træder frem „ved Siden af den frie Undfangelse og Skabning“; han anerkendte Thukydid's Skarpsindighed og psykologiske Blik, men betegner en gængs Beundring af de af ham forfattede Taler som filologisk Overtro.

Aristophanes's overgivne Skemt tiltalte ham, men jeg husker tydeligt, at han ved en Forelæsning over et af hans Stykker betegnede den idelige Dvælen ved Kønslivet som en Sygelighed, i Modsætning til en ikke ualmindelig Opfattelse deraf som Tegn paa aandelig Sundhed. Var han saaledes langt fra at anse den græske Litteratur for absolut fuldkommen, saa' han paa den anden Side ikke ned paa den i Hovedsagen af den afledede romerske med ensidig Ringeagt. Oldtidens Statsforfatninger, de republikanske som de monarkiske, var han langt fra at betragte som mønstergyldige. I Fortalen til Fremstillingen af den romerske Statsforvaltning har han udtrykkelig værget sig imod, at en Fremhævelse af en enkelt Side deraf skulde opfattes som Tegn paa politisk Sympati. Det der ved Studiet og Fremstillingen af de antikke Statsindretninger var ham om at gøre, var en indtrængende Forstaaelse af dem som historiske Fænomener, tilvejebragt ved et omfattende stadigt fortsat Studium af Kilderne. Disses Beskaffenhed gjorde en aarvaagen Kritik nødvendig, hvorved meget baade af den antikke Tradition og af nyere Hypoteser viste sig som uholdbart; den der vil vide Besked om alle Detailler vil ved Læsningen af „Den romerske Stats Forfatning og Forvaltning“ jævnlig blive skuffet ved et „Herom vide vi Intet“, men han vil til Gengæld træffe en Sondring mellem det der med Sikkerhed kan vides, det sandsynlige, og det uvisse. Ogsaa i Bedømmelsen af historiske Personligheder var Madvig varsom. Der har en Tid lang været en Tilbøjelighed til at fremstille Demosthenes som den absolut uegennyttige Patriot, mens alle Æschines's Beskyldninger mod ham opfattedes som Bagvadskelse; i den nyeste Tid kan man finde Demosthenes stemplet som en nedrig Karakter, hvorved Æschines ganske naturligt stiger i Værdi, selv om han ikke direkte lovprises: Madvig advarede mod en Bedømmelse af de to Politikeres Moralitet, hvis Udtalelser staar skarpt mod hinanden, uden at vi har Midler til at kontrollere dem. Den samme Ædruelighed der udmærker Madvigs sproglige Arbejder er ogsaa Særkendet for hans historiske, og med god Grund blev ved Afslutningen af en Doktor-disputats det Ønske udtalt, at Filologien her i Danmark altid maatte blive dyrket i hans sobre Aand.

Naar Madvig hverken betragtede de gamle Sprog som fuldkommene end de nyere eller den antikke Kultur som værdifuldere end den moderne, endsige som et uopnaeligt Ideal, vil man forstaa, at han ikke kunde tillægge de fra en modsat Opfattelse hen-

tede Bevisgrunde for den klassiske Skoleundervisnings Nødvendighed nogen Gyldighed. Ikke desto mindre hævdede ogsaa han dens Nødvendighed, fordi han i den antikke Kultur saa' det (relativt) primitive Grundlag for den følgende Udvikling, og ansaa' et paa Selvsyn grundet Bekendtskab med den for nødvendigt til Forstaaelse af den moderne. Denne Anskuelse, om hvis Gyldighed jeg ikke skal udtale mig, fremsatte han 1832—1833 i en Afhandling om det højere Skolevæsen i Maanedskrift for Litteratur; en sammentrængt Fremstilling deraf har han givet i „Kleine philologische Schriften“. Ved den Omdannelse af det saakaldte lærde Skolevæsen der fandt Sted i Kristian den Ottendes Regeringstid, hvorved bl. a. Naturfagene fik større Raaderum i Skolerne end før, var han medvirksom, og da der 1848 oprettedes et Embede som Undervisningsinspektør ved de lærde Skoler, valgtes han til at beklæde det. Sin Gerning i denne Stilling udførte han i en lang Aarrække med den største Grundighed, støttet med Hensyn til de Fag hvori han ikke følte sig helt hjemme (ganske uden Indsigt var han ikke i noget) af sagkyndige Medhjælpere. Han var ikke nogen ubetinget Beundrer af pædagogiske Teorier eller ufravigelige Metoder; hvad han fremfor alt fordrede af en Lærer, var sikre Kundskaber og Meddelelseslyst. Om hans Retfærdighed i Bedømmelsen af Disciplenes Præstationer har der sikkert kun været én Mening; var et skriftligt Arbejde fuldstændig mislykket, var han ikke bange for at give et Slet, men overdreven streng var han ikke, snarere da streng mod Lærere der lod sig nøje med halv Besked, end mod Disciple der gav den. Læregenstandene og Læremidlerne i Skolerne er allerede til Dels, og vil vel i den kommende Tid endnu mere blive, forskellige fra hvad de var i hans Tid; maatte det kun aldrig, hvorledes end Skolevæsenet, det højere som det lavere, ordnes, blive glemmt hvad han udtalte i Fortalen til den latinske Sproglære, at til at opnaa Indsigtens Klarhed og Glæde udkræves Arbejdets uundgaaelige Møje¹.

O. SIESBYE

¹ For den Hjælp Professor Gertz og Dr. Pingel har ydet mig ved Udarbejdelsen af ovenstaaende Artikel bringer jeg dem herved min Tak.

DEKORATIV KUNST

Et Gensvar til Hr. Ove Jørgensens Artikel om Foraarsudstillingerne

FINDSKØNT det trods gentagne Gennemlæsninger har været mig umuligt at finde Grundtanken i Hr. Ove Jørgensens Artikel i „Tilskueren“s Junihæfte om Foraarsudstillingerne, føler jeg dog Trang til at knytte nogle Betragtninger til hans voldsomme Angreb, for saa meget forstaar jeg, at det drejer sig om et Angreb paa det, som ligger en Del af os unge paa Hjerte.

Først maa jeg henstille til Hr. Jørgensen: Er det ikke lovlige brutalt, ligefrem at betvivle vore Hensigtens Ærlighed, idet han sammenstiller os med de udenlandske Kunstnere, hvis Livsopgave det — efter Hr. J.'s Mening — er „at stikke Publikum Blaar i Øjnene ved at byde det usete og nervepirrende Emner, opsigtsvækkende Farvemidler (Tempera. Forgyldning) eller Materiale (farvet Marmor, usædvanlige Metaller)“, og som „ikke har andet Maal end ved brutal Vold at tiltvinge sig Opmærksomhed“. Sikkert burde han, og flere med ham, for deres egen Skyld gaa ud fra, at vi handler bona fide. Jeg kunde med fuld saa megen Ret gaa ud fra, at Hr. Jørgensen ikke havde andet Maal end ved brutal Vold at tiltvinge sig Opmærksomhed, men jeg finder en psykologisk rimeligere Forklaring i Gennemsnitsmenneskers ubevidste Modstræben over for nye Tanker, nye Maal, som bryder ind over dem.

Hr. Jørgensen bemærker meget rigtigt: „Men netop fordi vi staar saa hjælpeløse over for Samtidens Kunst, virker den saa æggende paa vor Ærgerrighed; enhver af os haaber, at netop han har det Klarsyn, der kan øjne, hvad Eftertiden vil indregistrere

som vor Tids Bidrag til Menneskeaaendens Udvikling“. Virkelig er vi unge Kunstnere opfyldte af Forundring over, at ingen af de unge frembrydende Kritikere finder et Maal i at søge Hovedlinierne i deres Samtids Kunst, at ingen har Fremsynet, at de kan nøjes med at hjælpe de ældre Kritikere med at undersøge og indregistrere længst afdøde Kunstnere og afsluttede Kunstperioder, de være saa store de vil.

Men nu slutter Hr. Jørgensen: „Det er altsaa ugørligt at finde den Stil, der gør vor Tids Kunst til en Enhed“. Denne Konklusion er ganske falsk, det burde netop være hans Sag at finde denne Stil, at kunne tvinde den Ariadnetraad, som kunde lede ham ind gennem Samtidens Labyrinth til dens Hjerter. Han finder et Halmstraa, tror han, i Sammenligningen med Chippendale; et Reb faar han tilkastet fra „en Mand (hvem er det?), der kender dansk Kunst“. Havde han set nøje og alvorligt paa Halmstraaet, vilde han maaske have erkendt en Begyndelse til den røde Ariadnetraad i det, han behøvede da ikke at klynge sig op i „Mandens“ Reb, det var nemlig ogsaa en Del af Traaden: „Joachim Skovgaards Arkaisme“. Havde han ledet sig frem langs Traaden, vilde han have fundet et filtret Net, kaldet Willumsen, hvis Knuder han kunde løst, det vilde have bragt ham et langt Stykke ind i den dunkle Labyrinth, foran hvis Port han nu staar og skriger: „Humbug, Vejene har intet Maal, Labyrinten har intet Hjerter, gaa ikke derind, lad os stritte Sten efter dem, som forsøger derpaa, det er udenlandsk Hovmod og Skaberi“. — Her er vi ved Sagens Kærne: Glæden over, at vi i Dannevang klarer os saa bravt over for „de Farer, der fra saa mange Sider truer os“, Farerne, som opstaar ved den internationale, helt moderne Udvekslen af Tanker og Indtryk, Glæden over at vi holder os paa det jævne, dyrker vor lille Husmandslod, vore smaa Skolehaver, kører i Luntetrav med vore gamle, fede Heste, ikke brækker Halsen ved at køre i Automobil eller gaar fra Forstanden ved at gruble over det styrbare Luftskib.

Og dog halter Sammenligningen med Bønderne. Disse har for længst grebet Tidens store Sammenslutningstanker gennem deres Andelsforetagender, gennem Fælleseksporten, gennem Højskolerne. Men vort kunstneriske Liv skal absolut standses ved de gammeldags Livsformer, ved Glæden over de smaa lagttagelser, de „morsomme Tilfældigheder“. Et slaaende Eksempel er Københavns „nye“ Raadhus, det er i den Grad overdænget med smaa mor-

somme, velberegnete Tilfældigheder, at det virker utaaeligt; det gamle Raadhus er i Virkeligheden meget mere moderne i sin Enhed, i Detaillernes Underorden under Helheden. Ligeledes med vore Kunstnere — hvor glæder de sig ikke over et Solstrejf over en Mahogniramme, en gammel Bygnings Skrammer og Mærker af Tidens Tand, alle disse Betydningsløsheder, som Struckmann har smøget af sig i sine Arkitekturbilleder for at søge til Sagens Kærne.

Den ældre Generation vil binde os ved deres Kampe, de tror med Bitterhed at se, at vi glemmer deres Kamp for Frigørelse fra det hjemlige politiske og kunstneriske Aag, de ønsker at ramme en Tøjrepæl ned i Danmark med et Tøjr saa forholdsvis langt, at vi højst kan naa at græsse i Sønderjylland. Det lykkes dem ikke, selv viste de os Vejen ud, men nu stejler de for vore Slutninger, gyser tilbage for Konsekvenserne, raaber et Holdt til os; videre end til Iagttagelserne og Spørgsmaalene maa vi ikke komme, Svarene maa vi ikke søge; Solen skal spejle sig i et hjemligt Gadekær. Men vi kan ikke lytte til de advarende Røster, Verden er bleven større, der gives andre Perioder i Kunsten end den græske, Renæssancen og moderne fransk Realisme; fra at være Europæere er vi bleven Verdensborger. Vel er vi ægte Børn af den Tid, der fødte en Georg Brandes, en Karl Madsen, en Krøyer; vi takker dem for deres Udsyn, vi sympatiserer med den Form for Frigørelse, der var i deres alvorlige, energiske Pegen hen paa Studiet i Naturen og i Folkedybet mellem Arbejdere og Bønder — i Modsætning til den gamle Generations hyggelige Tulren rundt paa Voldene, deres Søndagsudflugter til Klampenborg, Amager, Italien. Vi glæder os over deres Iagttagelsesevne, over en Sybergs, en Viggo Stuckenbergs aabne Sind for Farvens, for Livets Mangfoldighed. Men vi vil ikke blive staaende ved deres Resultater, vi vil søge at drage Hovedlinierne, finde Generalnævneren; selve Iagttagelsen er os ikke længer nok, vi søger at danne Typen. Derfor er mellem de Gamle Lorentz Frølich vor Mester, derfor søger vi tilbage til arkaiske Forbilleder, for fra deres naive Sans for det væsentlige at hente ny Kraft til bevidst Arbejde for Formens og Liniens Renhed.¹⁾

Nu bryder ind over vort stakkels Dannevang en Strøm af ydre Paavirkninger i Form af Kunstitidsskrifter og andre Reproduktioner af alle civiliserede og uciviliserede Folkeslags Kunst fra alle Tider. Michelangelo og japansk Kunst, gammelflorentinsk og Rodin, græsk,

¹⁾ Denne Stræben har vi blandt andet lært hos vor Afgud „den foragtede Thorvaldsen“.

assyrisk, ægyptisk, aztekisk, javanesisk, indisk, lappisk, kinesisk, oldnordisk Kunst fra Verdens ældste Folkeslag eller fra det største Afrika. Fransk Realisme, tysk Føleri, engelsk Idealisme flimrer for vore Øjne som Filmen i levende Billeder; vi forvirres, og mange af os snubler eller farer vild, — det nægter jeg ikke.

Men lyt til Hr. Jørgensen. — denne overlegne Aand sidder virkelig inde med en „ufejlbarlig Recept“ „til Opnaaelsen af den saa eftertragtede Originalitet“, et nemt og billigt Husraad, svarende til vore smaa Forhold. Midlet er „en minutios og samvittighedsfuld Gengivelse af Modellen (dette Ord taget i videste Forstand). Hvis Kunstneren ser andet og mere i Modellen end vi andre, skal det nok komme frem osv.“. Hvor simpelt og slaaende, enhver Bondekarl kunde have fundet det, det gror i hver Andedam, i hvert stillestaaende Vand. — Som om der gaves „ufejlbarlige Recepter“, som om ikke det, der er Lægedom for den ene, dræber den anden. Det er virkelig ikke saa let afgjort, som Hr. Jørgensen tror. Kunsten som Kærligheden har utallige Livsytringer, som hver for sig kræver Plads, som hver har lige stor Eksistensberettigelse. Kritikerens Sag er det at granske deres skjulte Kilder; dér nytter det ikke at møde frem med „ufejlbarlige Recepter“, det er som at ville maale et Tordenskrald i et Pottemaal.

Følger en Kunstner ikke Hr. Jørgensens ovenanførte Recept „har han ingen Ret til at være Kunstner“, — til at være Menneſke, til overhovedet at eksistere, burde han have tilføjet. Hvilken Anmasselse! Hr. Jørgensen er ude efter min Ringhed (blandt flere andre) med sit ufejlbarlige Pottemaal, jeg sammen med „en hel stor Retning i moderne Kunst“ passer ikke deri, vi bør altsaa „snaest mulig vende tilbage til den Litteratur, hvorfra den er kommet og hvor den ene hører hjemme“. Det er i Anledning af min lille Statuette i Tin paa Foraarsudstillingen; den er ham tillige for „litterær“, noget jeg senere skal komme tilbage til.

Lad mig da fortælle dens Tilblivelseshistorie, — jeg forsikrer, ikke af personlig Forfængelighed — men fordi det mulig kunde klargøre for en eller anden, hvorledes en Kunstner tænker og føler. Tillige af en naturlig Trang til Selvhævdelse, Selvopholdelsesdrift om man vil. Ikke som Illustration til en Tekst sprang den frem; ud af min Syslen med Kunstindustri, mit Erhverv, voksede den. Saa ofte havde jeg glædet mig over den mildt sørgmodige Glans i det hvide Tin, hvori mine Vaser blev udførte hos Mogens Ballin, at jeg følte det samhørende med noget hvidt i

mit Væsen. Mellem de Ædelstene, jeg lod indfatte i de Smykker jeg tegnede, ledede Ametystens dugmilde violblaa min Tanke hen paa Høstmorgenens Dæmring, ligesom jeg altid tror at se Elskovens brune Skygger, Mand og Kvinde, haste hen over Rubinens blodig-røde Lys, eller ser Modersmilet lyse mildt ud fra det gule Ravens Indre. Det hvide Tin, de milde Ametyster — herover formede jeg min Figur; ingen ser vist klarere end jeg, hvor lidet jeg har naaet af, hvad jeg søgte. Da saa min Figur var færdig, søgte jeg en Titel til den; ingen kommer jo gennem denne Verden uden med sin Døbeseddel i højre Haand, ja ikke engang i Himlen kommer han. Saa formede denne Sætning sig i mig: „Som Morgenstjernen springer frem af den lavendelblaa Nattehimmel, saaledes sprang du frem, du hvideste Tanke, af mine Tankers Tavshed“, — det syntes mig at svare til mine Tanker og at kunne lede andre paa Spor, og er det ikke Meningen med en Titel? Det er disse Tanker, Hr. Jørgensen fejler af med et flot: „Selvfølgelig er den af Tin med indfattede Ametyster“. Men jeg spørger ethvert følende og tænkende Menneske: er denne Inspiration fra mit Materiale virkelig ganske værdiløs, er det ikke en fuldt forsvarlig kunstnerisk Undfangelse, er ikke Kunst Forsøget blandt mange andre paa at knytte Traade fra Sjæl til Sjæl, ja er det ikke hele Livets Hensigt, ligegyldig hvad Navn man giver det, med hvad Midler man opnaar det, hvor man søger sine Midler? Hvad hjælper mig her Hr. Jørgensens ufejlbarlige Recept, den samvittighedsfulde og minutiøse Gengivelse af Modellen; jeg har studeret megen Anatomi, mange Modeller, hvert Øjeblik og over for alle Mennesker er jeg optaget af Menneskets Bevægelser; som Udtryk for det indre Liv interesserer alt mig, men jeg ønsker at anvende mine Studier, de er mig et Middel, intet Maal. Men Hr. Jørgensen forekommer mig at stampe blindt rundt i Ting, hvis Overflade han kun skimter, skønt han tror at arbejde „med vidt opspilet Blik“; han forveksler stadig Maal med Middel. At han er en lærd Mand, betvivler jeg ikke, han bruger mange Navne og synes at have rejst meget, han foragter Fotografier, som dog bringer os, der ikke formaar at rejse, mange Indtryk. Men Tingenes Væsen fatter han ikke, saa lidt som Viggo Stuckenberg i sine naive Artikler i „Politiken“; disse to Kritikere ligner for øvrigt hinanden paa et Haar, af hvilken fælles Grund forstaar jeg desværre for godt. Den eneste Forskel er den, at V. Stuckenberg er en fremragende Digter ved Siden af sin kunstkritiske Virksomhed. De angriber begge „Stilen“, „den dekorative Retning“, det er gaaet

slem ud over Johannes Kraghs Billede „la Morte dell' Estate“, det er kun Dekorationsarbejde, det er „litterært“, det er „Import lige til Navnet“. Hr. Jørgensen ønsker, at Kragh og Struckmann maatte forsvinde fra Iri Udstilling ligesom Ægteparret Slott-Møller. Helst maatte de vist, forstaar jeg ret, sammen med Siegfried og Olga Wagner, Rudolph Tegner, Einar Nielsen og jeg, forsvinde fra Jordens Overflade; — desværre er vi spillevende. Hvad nu Struckmann og Slott-Møller angaar, er Betegnelsen „litterær“ mig ganske gaadefuld, men, for at holde mig til en enkelt, hvad Johannes Kragh angaar, forstaar jeg Beskyldningen saaledes, at Kragh modtager sine kunstneriske Impulser ikke direkte gennem den ham omgivende Natur, men middelbart gennem Litteratur, i dette Tilfælde gennem Gabriele d'Annunzio's Bøger. Men er ikke Impulserne Betragteren ganske uvedkommende? Hvad vedkommer det ham, hvorfra en Kunstner henter sine Indtryk? At en bevæget Aand giver sig til Kende, er dog det væsentlige. Og ingen, som har ringeste Følelse for Kunst, vil kunne nægte, at i „Morte dell' Estate“ giver et betydeligt Menneske sig til Kende i dette gribende, længselssyge Digt over den døende Natur. Hvorfor vrangent møde frem med graa Teorier som „litterært“, „dekorativt“, „falsk Klassicisme“ over for disse stærke Indtryk? Mindst forstaar jeg, at en Kunsthistoriker, som dog modtager mange af sine bedste Indtryk middelbart gennem Kunst, kan lange dette „litterært“-Spark ud. At der er en Tilknytning til Gabriele d'Annunzio synes mig kun en Fordel; hvilke stærke Stemninger myldrer ikke frem hos ethvert Menneske, som har besøgt Italien, ved d'Annunzio's blotte Navn, og hvilket dannet Menneske kender ikke d'Annunzio's Bøger? — Eller er det Kulturen, man vil til Livs?

Hr. Jørgensen paastaar til Støtte for sin Receptteori, at „al Billedkunst oprindelig er fremstaaet af rent mekanisk Naturgengivelse“. Bortset fra det ørkesløse i saadanne Overvejelser — man kunde lige saa vel sige, at al Kærlighed er Forplantningsdrift, det er maaske nok Grundvolden, nu er den i hvert Fald en meget fin og kompliceret Bygning —, saa er det en ganske falsk Paastand. Som alle bekendt er Kunsten opstaaet af Trangen til at smykke sig selv og sine Boliger („ornamental“, „dekorativ“, „monumental“ Kunst) med rytmisk gentagne Linier og Former. Rytmen's Skønhedsvirkning, det beroligende, tilfredsstillende i Ornamentet, blev hurtigt opdaget, først langt senere traadte Natur-, Modelgengivelsen

til, langt, langt senere opdagedes Perspektivets Love; Lysets og Farvens Mangfoldighed er vor Tids Bidrag.

Denne Følelse for Rytmens Skønhedsvirkning, for Ornamentet, er gaaet tabt i en iagttagende, dissekerende Tid; Genindsættelsen af Ornamentet — dette Ord brugt i videste Forstand, altsaa ogsaa om Figur- og Landskabskunst — er den „dekorative Stil“s Livsindskud, det er urgammelt, dog fuldt moderne ved sin Samhørighed med Tidens store Samlingstanker. Den maleriske Følelses Indordnen under Fladedekorationen, de arkitektoniske Love i Skulpturen, Sansen for Materialets Skønhed, Bestræbelsen for at finde den Linie, der ligesom et Facit uddrages af de mange Cifre, er den nyeste Tids vægtige Indskud, som man ikke bør lade haant om. Joachim Skovgaard har for øvrigt længe erkendt og anvendt disse nye Værdier, hvorfor angribes han da ikke, han er dog saa „dekorativ“ og „litterær“ som nogen; er Biblen maaske ikke Litteratur? — Eller er det den gamle danske Respekt for Autoriteten, som kun tillader at spænde Ben for de unge, de forholdsvis værgeløse?

Hr. Jørgensen undrer sig meget over, at „de samme, som sværmer for den florentinske Billedkunst fra Renæssancen og dens Efterlignere, finder den samtidige antikiserende Ornamentik dræbende kedsommelig og akademisk“ og henviser til „Fremtidens Kunsthistorikere“ at hitte ud af denne Modsigelse. Modsigelsen er dog kun tilsyneladende, vi beundrer Florentinerne for den Maade, hvorpaa de udfylder Billedfladen uden nogen Tid at bryde den, men kan dog ikke finde os i den hensigtsløse Ophobning af ganske inkommensurable, naturalistisk formede Plante-, Dyr- og Menneskebrokker, der udgør den Tids Dekoration. „Fremtidens Kunsthistorikere“ kan knække deres Tænder paa den Nød, at den samme Kunstperiode ikke formaaede at overføre sine Billedresultater paa Dekorationens Omraade — dem om det. Men vi har vore ornamentale Paavirkninger fra Japan, Kina, Indien; vi har søgt til dem, netop fordi vi ikke fandt de Love, hvorefter vi arbejder, andetsteds respekterede.

Hr. Jørgensen finder, at Tempera — han kunde tilføjet Fresko, Kalkmaleri — er nervepirrende, opsigtsvækkende Effektojageri, det rene Skaberi. Enhver arbejdende Kunstner véd dog, at den almindelige Olieteknik, hvis den kan kaldes Teknik, er det mest nervepirrende Anarki paa Teknikkens Omraade, som nogen Tid har eksisteret. Eller er det ikke nervepirrende for en Kunstner at vide med Sikkerhed, at hans Billeder, som han bruger sine Aar og alle sine

bedste Tanker til at fremstille, skaller af, drysser af, springer, løber i sejge Klatter ned ad Lærredet. Trænger nogen endnu til at overbevises, da gaa han op paa ethvert moderne Galleri og sammenlign de Billeder fra Perioden efter 1870 med dem fra foregaaende Perioder. Og naar saa denne Straffedom kun ramte den slette Kunst, — men den rammer retfærdige og uretfærdige. Paa Teknikens Omraade er Gotfred Christensen en langt farligere Anarkist end Willumsen er det paa Kunstens Omraade. Men her tror jeg ogsaa, at Hr. Jørgensen staar ret ene i sin antikverede Betragtning; det kan dog enhver Handelsmand forstaa, at han ikke er tjent med, at de Billeder, han køber nu, om ti Aar er værdiløse.

Endelig vil jeg sige til de unge Kritikere, som ved deres Tavshed tvinger den unge Kunst til Selvforsvar uden deres Medvirkning: I har en Pligt til at lede, at føre, som I forsømmer, det vil i Længden blive jer egen Skam. „I burde skrevet det — nu kan I læse det.“

GUDMUND HENTZE

SPANIENS FREMGANG

ELVFØLGELIG havde Lord Salisbury Uret, da han under den spansk-amerikanske Krig kaldte Spanierne „en døende Nation“. Et Folk dør ikke, saa længe det formerer sig. Slette Samfundsindretninger og Love kan tvinge det i Døs, men naar nogle af disse Hindringer hæves, kan det vaagne og rejse sig paany.

I Aarhundreder har saadanne slette Love og Institutioner hæmmet Spanierne; men det synes, som om Spaniens ulykkelige Krig med Amerika ved at berøve — eller befri — Landet for dets Kolonier har taget et hæmmende Tryk fra Folket. Der er efter Krigens vaagnet en Energi og Foretagsomhed, som allerede har forvandlet store Dele af Spanien og skabt nyt Liv og Fremskridt. Hvorvidt det vil vise sig stærkt og varigt nok til helt at forny det gamle Spanien, er det ikke raadeligt at udtale sig om; den egentlige Aarsag til Spaniens Ulykker, den fra Fædrene nedarvede gudsjammerlige Styrelse, er jo endnu vel ved Magt.

Spaniens Forfald stammer fra dets Stormagtstid, Ferdinand og Isabella rejste Murene til et Verdensrige, men de undergravede Bygningens Grundvold. Før deres Tid havde Folket en økonomisk, politisk og religiøs Frihed, i hvis Lys alle dets bedste Egenskaber udfoldede sig. Faa havde for meget, fordi færre havde for lidt. Det var et kraftigt, nøjsomt og energisk Folk, der genvandt Spanien fra de mauriske Arvefjender.

Men med Ferdinands og Isabellas Komme lagde Inkquisitionen sig kvælende over Tankelivet, Cortes' politiske Betydning svandt

og Kommunernes Selvstyretet indskrænkedes. Snart tabtes ogsaa den økonomiske Frihed. Adelen, der mistede sin politiske Indflydelse, trak sig tilbage til sine Godser, hvor den søgte at kappes med Kongerne i Pragt. De smaa veldyrkede Bøndergaarde veg efterhaanden for store sletdyrkede Adelsgodser, og de frie flittige Bønder blev dovne Herskabstjenere. Folket vilde være bleven ødelagt, selv om Guldfloden fra Amerika ikke var kommen til. Men den fremskyndede Forfaldet. Folk gad ikke arbejde ærlig, men ønskede let vunden Rigdom og søgte at faa den ved at krybe for Kongerne eller deres Stormænd. Under Karl V rejste man sig endnu til et forgæves Forsvar for Folkets Rettigheder; det førte til, at Kommunernes Frihed helt knustes. Og med Filip II blev Folkets Fornedrelse fuldstændig, sammen med Landets Udmattelse og Forarmelse ved hans Stormagtspolitik. Ved hans Ligfærd ringede Klokkerne over en død Monark og et skindødt Folk.

Det var en Vanære at arbejde; der var ganske vist endnu c. 600,000 „Moriscos“ tilbage, der trods Tvangsomvendelser, Pinebænk og Kætterbaal var saa ukristelige, at de arbejdede, og endnu rislede Vandet ud over Vinhaverne fra de andalusiske Kanaler. Men Filip III fik hurtig gjort en Ende paa en saadan Vederstyggelighed. Han eksporterede *los Moriscos* til Afrika, hvor de sultede ihjel, og fra den Tid fandtes i Spanien kun *Hidalgos* — *Hijos de algo* = „Sønner af Noget“. Forgæves gjorde Karl III, paavirket af Oplysningstidens Ideer, de hæderligste Forsøg paa at løfte Folket. Filip II havde for godt fuldendt Ferdinands og Isabellas Værk.

Blandt Filips store og gode Handlinger er der en, hvis Virkning næppe er blevet værdsatte efter Fortjeneste. Peter den Store vilde gøre Rusland tilgængeligt for europæisk Kultur; derfor flyttede han Hovedstaden fra Moskow til St. Petersburg. Filip II vilde, at baade han og hans Efterkommere skulde leve i en halvhellig Afsondrethed; derfor opgav han alle de gamle Hovedstæder og flyttede til det øde Madrid. Og fra hans Tid til nu har Kastilien og Madrid styret Spanien. Men et Land, der styres fra sit Centrum, vil altid blive slet styret, fordi Befolkningen dér er mindst tilgængelig for ydre Paavirkning og ny Ideer og derfor naturligt nok præges af den krasseste Konservatisme. Og Spanien, der næsten var afskaaren fra det øvrige Europa ved Pyrenæerne og holdt i den utroligste Uvidenhed af et Præsteskab, talrigt som Ormene i

Filip II.s Løge, kunde godt have trængt til al den ydre Paavirkning, det kunde faa.

Der sad nu disse affældige Konger med deres Hærskarer af Præster og regerede et skindødt Land. For Spaniens Skyld kunde den Dødens Tilstand godt være blevet ved til nu. Folket var saa yderligt fornedret økonomisk og intellektuelt, at det ikke havde fostret en eneste Stormand siden Frihedstidens Eftergrøde. Men da udstrakte Napoleon sin mægtige Haand over Pyrenæerne, og den fjerde Karl og den syvende Ferdinand maatte i Bayonne aftræde Isabellas og Karl den Femtes Krone til Usurpatoren. Det blev for ham Begyndelsen til Enden. Thi ét var at berøve en sølle Fyrste hans Krone, en ganske anden Ting at træde den tallose spanske Gejstligheds Interesser for nær. Og Revolutionen og Napoleon betød netop alt det, som Spaniens 100,000 værdige, hellige Fædre hadede hjerteligst: Oplysning, Frisind og Fremskridt. Hvor blev der Plads til dem, naar Spanien nu omformedes i fransk Aand? Intet Under, at Præsterne ophidsede Folkets Fanatisme, indtil Modstanden mod Napoleon slog ud i de lyse Luer, der var Forvarslet for Moskows Brand.

Præsterne sejrede. De fik deres kære syvende Ferdinand igen, og han viste sig hurtigt villig som skyldig til at efterligne de franske Emigranter, der kom tilbage til Frankrig og intet havde lært og intet glemt. Men Kampen mod Napoleon havde sat Spor i Folkets Liv, og to ny politiske Faktorer var skabte. Af de under Guerillakampene dannede Juntaer fremstod Mænd med politisk Interesse, nogle, hvem Fædrelandets Vel laa paa Hjærte, andre, hvem det kun gjalt at faa deres Part af den koloniale Kransekage, som Fyrsteyndlinge og Præsterne hidtil havde delt. Og iblandt Guerillabandernes fanatiske Anførere var der mange, i hvis Tornystre Marshalstaven allerede var ganske synlig. Saa at Ferdinand kom tilbage til det Land, han havde efterladt i Præsternes Vare-tægt, for at finde to nye Medbejlere til den fede Fløde fra Kolonierne: Politikerne og Generalerne. Og fra 1814 til 1876 var Spanien en Tumleplads for alle disse forskellige Ærgerrigheder. Absolutisme og Republik, Revolution og Modrevolution, Pronunciamiento og Præsteregimente afløste hinanden med kalejdoskopisk Hurtighed og Uregelbundethed. Syd-Amerika løsrev sig, men de tilbageblevne Kolonier udpressedes blot saa meget des stærkere.

Saaledes blev det ved til 1876. Da gik det pludselig op for alle de stridende Parter, at de gjorde meget klogere i at dele

Magten og — Gevinsten end at fortsætte som hidtil. Et højtideligt Forlig blev indgaaet og kaldt den spanske Konstitution, og Folket, hvem det var ligegyldigt, om Ravnene eller Kragerne løb af med Byttet, fandt sig i alt.

Det kunde det for Resten til en vis Grad ogsaa godt. Saa længe det spanske Folk vilde finde sig i at henslæbe sit Liv i Uvidenhed og Usselhed, kunde det jo dog altid gøre Regning paa, at der vilde falde nogle Krummer til det fra de riges Bord, naar Rovet fra Kolonierne skulde deles mellem Magthaverne. Saa længe Spanien havde Kolonier, som det ved prohibitive Toldskatter paa indførte Varer kunde tvinge til at tage alle deres Fornødenheder fra Moderlandet, vilde der jo altid være nogle Fabrikanter og Arbejdere, nogle Handlende og Sømænd, der spandt Silke ved at sælge disse Varer. Og saa længe gik alting saare godt. Den spanske Barnekonge, om hvis Fremtid det selv nu vilde være for tidligt at spaa, havde Titler, Paladser og Uniformer, Politikerne havde mer eller mindre fede Poster i Kolonierne at bortgive eller sælge til Slægt og Venner, Præsterne havde et absolut aandeligt Herredømme over alle Landets Mødre og Døtre og der igennem al ønskelig Indflydelse paa Mændene og derved tillige ubegrænsede Muligheder for at forøge deres egne og Kirkens Rigdomme. Og Generalerne, ja det var jo dem, der holdt Styr paa Kolonierne, hver Gang Udsugelserne fristede disse til Oprør, saa deres Vederlag var selvfølgelig ikke ringere end de Tjenester, de ydede.

Da var det, at Amerika fik Lyst til de spanske Kolonier, og i Opstanden paa Kuba fandtes et pænt Paaskud til at gribe ind. Dronning-Regentinden var ikke et Øjeblik i Tvivl om Udfaldet af en Krig med Amerika; men hun var heller ikke i Tvivl om, at det vilde koste hendes Søn Kronen, om hun modsatte sig den. Don Carlos havde erklæret, at han i saa Fald vilde gribe til Vaaben „til Forsvar for Spaniens Ære“; og hvad langt værre var, alle de slette Præster, Politikere og Generaler, der hidtil havde levet af at udbytte Kolonierne, vilde straks være rede til at støtte ham. Thi de vilde naturligvis ikke opgive deres Levebrød uden Sværdslag, ganske særligt da det jo ikke var dem, men kun Folkets unge Sønner, der skulde give og tage disse Sværdslag. Selvfølgelig kom da Krigen, og Spanien maatte afstaa alle sine Kolonier undtagen dets udstrakte Besiddelser i Nordafrika, hvoraf det stadig nyder et Nettounderskud af 2 Mill. Pesetas.

Det blev altsaa Enden paa Spaniens koloniale Magt. 400

Aar efter Amerikas Opdagelse var den sidste Fjer plukket af Spaniens Falkeham, og Landet kom ud af Krigen tynget af Gæld, med et Folk, hvis næsten eneste Indtægtskilde — Udbytningen af Kolonierne — var ophørt at flyde. Det er forstaaeligt, at man da kunde tale om Spanien som et døende Folk; thi det synes virkelig, som alle Sunde var lukkede. Men Nød lærer nøgen Kvinde at spinde, og for første Gang i 400 Aar gik det op for Spanierne, at nu var der ingen mere at falde tilbage paa, nu gjalt det om at hjælpe sig selv. De tog fat med megen Energi, og naarses til al den direkte og indirekte Modstand, det herskende Treklover lægger i Vejen, er der al god Grund til at beundre de Fremskridt paa Erhvervslivets Omraader, Folket har gjort paa Trods af en elendig Styrelse og elendige Love. Tornerose er vækket af sin Søvn; men den onde Troldmand lever endnu og pønser bestandig paa ny Ulykker. Vil det lykkes det spanske Folk at vaagne til hel og fuld Deltagelse i den europæiske Kultur og Civilisation, eller vil det atter efter faa Aars Kraftanstrængelse synke tilbage til Præstevældets og Korruptionens Mørke? Qui vivra, verra. Men naar man ser de næsten haabløse Kaar, hvorunder saa store Fremskridt har fundet Sted, tør man i det mindste formode, at det spanske Folk ad fredelige Reformers Vej vil naa til at gøre Ende paa den forsmædelige Styrelse, som det har taget i Arv efter Fortidens koloniale Udplyndringssystem.

Men det vil ikke gaa helt glat selv i heldigste Tilfælde. Thi intet Sted i Verden findes der under saakaldte konstitutionelle Former en saa skamløs Korruption som i Spanien. New York har sin Tommany Hall; men Lederne dér er ikke langt fra at kunne kaldes en Samling af Helgener, sammenlignet med en almindelig spansk Politiker. Konservative, Radikale, Republikanere, alle har de kun et Maal: at berige sig selv og deres Tilhængere. Der siges at være almindelig Stemmeret til det spanske Folketing: Kongressen; men Regeringen udpeger i hver enkelt Kreds Folketingsmanden, og „*el caciquismo*“ besørger saa Resten. Hvert Distrikt har sin „*cacique*“, eller som Tommany Hall vilde sige sin Boss, og denne skal nok sørge for, at den rette Kandidat bliver valgt. Skulde Oppositionskandidaten tilfældigvis have faaet de fleste Stemmer, behøver man jo ikke at tælle alle hans Stemmesedler; de kan jo forsvinde. Og forsvinde gør de, og Regeringskandidaten bliver valgt. Til Gengæld maa saa denne skaffe el *cacique* og dennes Tilhængere alle de Stillinger, Monopoler og

Koncessioner, de maatte ønske. Det er gennem el cacique's Protection, at Embedsmænd udnævnes i Spanien, og de er sikre paa deres Stilling, indtil Modpartiet kommer til Magten. Men saa maa de alle gaa, den ny Regering erklærer dem simpelthen færdige; *cesantes*. Det gælder derfor for Embedsmændene ikke om, hvem der kan udmærke sig mest ved Flid og Dygtighed, men hvem der kan udpresse mest af Befolkningen i den Tid, han er i Embedet. Og dette gaar igen fra den højeste til den laveste. Vil man i Madrid være sikker paa at faa sin Post udleveret, maa man staa sig godt med Postbudet, og hertil er der kun et Middel. Det er endogsaa fornylig gaaet saa vidt i den lille By Durango, at det næsten gik for vidt. Byen har 4,350 Indb. og kun ét Postbud. Det forrige Postbud — naturligvis en Protégé af el cacique — aabnede ganske ugenert Folks Breve, udtog Værdisager og benyttede sig af de i Brevene indeholdte Hemmeligheder til at lave en hel Pengeafpresningsforretning. Alle Klager prellede af paa el caciques trofaste Bevaagenhed. Han levede saaledes i Velvære og Tilfredshed og døde mæt af Dage i glad Bevidsthed om, at selv efter hans Død vilde hans Navn være knyttet til Bestillingen, for hans Søn overtog den. Men Sønnen indskrænkede sig ikke til at fortsætte Faderens Forretning; han lagde simpelt hen Skat paa Befolkningen; de, der ikke betalte, fik ingen Breve. Ministeren, til hvem der blev klaget, turde ikke røre ham af Frygt for el cacique, og det er mere end tvivlsomt, om Folkerepresentationen, hvem man derpaa henvendte sig til, kan gøre noget ved Sagen.

Dette er nok et graverende, men ingenlunde noget enestaaende Eksempel paa Korruptionen. Det kunde forøges med tusind andre fra alle Administrationens Grene. Dommere, Toldbetjente, Politibetjente, Jernbanebetjente, alle er de angrebne af Korruptionen, alle fra Ministeren til den armeste Natvægter. Og over alt, hvor den vaagnende Foretagsomhed søger ny Veje, løber den Panden imod al denne Usselhed.

Der findes paa hele Europas Kyst faa Byer, der bedre egner sig til Havnestad en Cadiz. Ikke blot som Kulstation paa Vejen til Middelhavet, ikke blot som Udførselshavn til Afrika, men ganske særlig som Ind- og Udførselshavn til og fra Sydamerika har Cadiz fortrinlige Betingelser, nu da en Tilnærmelse mellem det spansktalende Sydamerika og Moderlandet staar paa Dagsordenen. Det er da ogsaa vedtaget at bygge en Havn dér i Løbet af de næste 15 Aar, en Havn til 19 Mill. Kr. og med en Dybde

af 32 Fod. Og hvis Cadiz saaledes blev gjort til Vesteuropas Dør mod Sydvest, vilde en Rejse til Sydamerika blive 2 Dage kortere. Men — hvis intet Systemskifte finder Sted, vil Havnen sikkert ikke være nærmere sin Fuldendelse om 15 Aar end idag; det gamle 40aarige Bræddeskur, der gør Tjeneste som Jernbanestation, vil næppe nok have faaet ny Maling, og den Jernbanelinje, der kunde forkorte Afstanden til Madrid med 15 Mil, vil stadig ikke være anlagt. Der er ganske vist allerede i 1880 bleven givet Koncession paa denne Bane til et af de store Jernbaneselskaber; men dette har større Fordel af at lade Banen forblive ubygget, og — mod en lille Erkendtlighed hist og her — har dette ogsaa godt kunnet lade sig gøre.

Saaledes i stort og smaat. Medens de daarlige Veje og Manglen paa Jernbaner umuliggør et indbringende Agerbrug i det indre af Landet, har de samme Faktorer indtil for ganske nylig ogsaa gjort det umuligt for Fiskerne paa Galiciens Kyster at udnytte det rige Fiskeri der oppe. De senere Aars daarlige Udbytte af Fiskeriet ved Bretagne har imidlertid givet det galiciske Fiskeri et Stød fremad, og Fiskerbaade paa halvandet hundrede Tons er i megen Efterspørgsel. Maaske vore Baadebyggere kunde finde nogen Afsætning for saadanne Baade i Corunna.

Medens Manglen paa Jernbaner saaledes hæmmer al Produktion, er en rig Godsejers Ønske tilstrækkelig til at standse Fuldendelsen af en paabegyndt Jernbane 2 Kilometer fra Endestationen. Og medens store Dele af Spanien er fortrinlig egnet til Tobaksdyrkning, er Tobaksmonopolet i Hænderne paa et Selskab, der paa faa Egne nær ganske har forbudt Dyrkning af Tobak.

Naar Regeringen imidlertid har udlejet dette Monopol til et privat Selskab, da er dette kun sket af Nød og Trang for dog at faa noget ud af det. Thi skulde Regeringen selv lade Tobaksskatten opkræve, vilde der slet intet komme ud af den. Det spanske Skattesystem er overhovedet et aldeles fortrinligt Eksempel paa, hvordan et Skattesystem ikke bør være, da de uhyre Toldskatter og de uhyre Formueskatter absolut opfordrer til Korruption, der da ogsaa gaar saaledes i Svang, at det er en ren Sjældenhed at finde en Mand, der ikke unddrager sig sine Pligter som Skatteborger. Naar hertil kommer en svimlende, men højst ulige paalagt Akcise — i Madrid 14.71 Pesetas pr. Individ og f. Eks. 5.35 Pesetas i Malaga — er det ikke at undres over, at Tanken om Grundværdibeskatning kan vinde Tilhængere i Spanien. Regeringen ser

for Resten godt nok selv, hvor fordærveligt Skattesystemet er; men den er nødt til at blive ved paa den en Gang betraadte Vej. Thi dens tre Herrer er naturligvis ikke Tilhængere af Grundværdibeskatningen, og da Toldskatterne paa Grund af Smugleri og Bestikkelse saa at sige ingen Indtægt giver, maa den være glad for de 90 Mill., som Akcisen giver i Statskassen saavel som for, hvad den kan faa ind ved Salg af Monopoler. Saaledes fik i 1897 — naturligvis ved Korruption — et Selskab i Madrid Monopol for 25 Aar paa Produktion af Sprængstoffer. Mens disses Beskaffenhed øjeblikkelig forringedes betydeligt, steg Prisen lige saa øjeblikkeligt fra 84 til 150 Pesetas pr. 100 \mathcal{R} . Mineejernes Forening, hvem det var af Vigtighed at faa gode Sprængstoffer, tilbød da at betale Statskassen aarligt 3 Mill. Pes., — den Sum, Selskabet betaler for Monopolet — bare for at faa Fabrikationen frigivet igen. Men Selskabet havde altfor godt Rygstød blandt los caciques, og Mineejernes Tilbud afvistes med Foragt.

En Nation, der styres af saadanne Politikere, skulde synes at være vel rejst, uden at den behøvede yderligere at belemre sig med Præstekjolen og Sablen. Men Spanien er velsignet med begge i overdaadigt Maal. I 1897 var der saaledes en lille tilfreds Flok paa 72077 Præster, Munke og Nonner til en Befolkning af $17\frac{1}{2}$ Mill., og Redaktøren af La Revista Cristiana opgav omtrent samtidigt Udgiften til denne Befolknings Forbrug af Vokslys og Røgelse til 29,200,000 Pesetas om Aaret og det til Trods for, at Religiositeten sidder ret løst i hvert Fald paa den mandlige Del af Befolkningen. Behøver man at undre sig over, at kun 32 % af denne kan læse og skrive, skønt der har været Skoletvang siden 1857. Thi Præsterne ønsker ingen Oplysning, og vil Regeringen ikke lade Skolelærerne, — der for øvrigt heller ikke altid kan læse og skrive — sulte ihjel, ja saa er Vejen ikke lang til Paven og fra Paven til Don Carlos. Regeringen maa kort sagt gøre saa nogenlunde, hvad Præsterne vil, hvis den ønsker at undgaa Karlisturoligheder.

Endelig er der Generalerne. Skønt disse ikke længere er fornødne til at holde den kubanske Ko, medens Regeringen malker den til Blods, er de der jo nu engang i hundredvis, og kun saa meget mere fordringsfulde og ubelejlige, som de intet har at bestille. Og vil Regeringen undgaa Pronunciamentos, maa den se at holde sig gode Venner med dem. Under det tredobbelte Pres af el caciquismo, Militarismen og Klerikalismen maa altsaa Budgettet affattes. — Det er derefter.

Budgettet for 1904 paaregner en Udgift af ialt 968 Mill. Pes.		
Deraf gaar til Forrentning af en Statsgæld paa 10 ¹ / ₂ Milliard Pesetas	409	Mill. Pes.
Civillisten er	9.2	— —
Pensioner løber op til den selv efter amerikansk		
Maalestok forholdsvis respektable Sum af ...	72.69	— —
Kirkeministeriet forbruger	54	— —
Hæren	154.3	— —
Flaaden	36.7	— —

Derefter kan man kun undres over, at der bliver 43 Mill. til Undervisningsvæsenet, hvis man da ikke hellere vil undres over hvor disse 43 Mill. bliver af.

Af Indtægtssiden er det eneste, der opfordrer til særlig Omtale, en Post paa 172.5 Mill. Pesetas, der indkommer fra Tobaksmonopolet og (væsenligst) fra Lotteriet. Hangen til let erhvervet Vinding sidder Folket i Blodet fra Koloniregimentets Tid, derfor spiller det gerne sin sidste Skilling bort, medens Regeringen med Tilfredshed ser paa den voksende Indtægt af Lotteriet. Tiden har Brug for Indtægter nu, da der ingen Kolonier er at plyndre, og Generalerne koster mange Penge. Saa naar Renterne af Statsgælden, der i alt væsenligt skyldes Kolonialkrigene, er betalte, faar Generalerne endnu Halvdelen af Resten: 191 Mill. til Hær og Flaade og det meste af de 72 Mill. til Pensioner. Til at afholde alle Rigets ikke militære Udgifter bliver der altsaa kun ca. 300 Mill. eller ikke saa nær ¹/₈ af Indtægterne. Selv det var Generalerne ikke tilfredse med, saa da Silvela i Foraaret 1899 kom til Magten, var Budgettet belastet med yderligere betydeligt forøgede Udgifter til Hær og Flaade, medens Agerbrug, Handel og Industri slet ikke var betænkte. Men det blev selv de taalmodige Spaniere for meget. Paa ægte kinesisk Vis svarede de herpaa med at gøre Generalstrejke; alle Butikker lukkedes, alt Arbejde standsede. Generalerne saa, at de var gaaet for vidt, og tillod Regeringen at frafalde Kravene. Det er at haabe, at det nylig mellem England og Frankrig indgaaede Forlig om Marokko vil lade Spanierne indse det unyttige i de fortsatte uhyre Rustninger, saa at det spanske Folk — det eneste af alle Europas Nationer, der ikke i Kampen for Tilværelsen helt har glemt at nyde denne — i en ikke for fjern Fremtid kan se et Budget foreslaaet, der ikke berøver det alle Muligheder for en anstændig Tilværelse saa absolut som de nuværende.

Dog til Trods for al denne Jammerlighed er den private Foretagsomhed vaagnet, og store Fremskridt er gjorte i de sidste 5—6 Aar. Mange af disse Fremskridt er, som vel kan ventes under Hensyn til alle de lovskabte Hindringer, usunde og er allerede delvis standsede. Men mange er skete paa Grund af de efter Koloniernes Afstaaelse skabte sundere Produktionsforhold og tør derfor have blivende Betydning. Deres Tilblivelse skyldes denne Nationalulykke, der er bleven en Velsignelse baade for Agerbrug, Industri og Handel.

De ved Koloniernes Tab vundne Fordele var mange og mangeartede. Dels var der den direkte, at mer end 100,000 unge, kraftige Mænd, der i Aarevis havde været unddraget fra Produktionen, nu kom hjem og hengav sig til denne med Liv og Lyst. Og i Følge med dem kom en Mængde koloniale Kapitalister, med over 500 Mill. Pesetas, som de anbragte i produktive Foretagender i Hjemlandet.

Men alt dette var for lidet at regne i Sammenligning med, at alle Produktionsforhold blev betydelig sundere, da det af spanske Producenter hidtil monopoliserede Marked i Kolonierne tabtes for Spanien. Thi der maatte nu søges et Marked i Hjemlandet for alle de Artikler, der ikke kunde konkurrere med Amerikanerne paa Koloniernes Marked. Saaledes ophørte omtrent øjeblikkelig Udførslen af Bomuldstøj fra Barcelona — 1899 var dens Værdi ca. 51 Mill. Kr. 1901 kun 1,296,000 Kr. Ligeledes ophørte Udførslen af Korn og Grøntsager, hvorpaa Spanien hidtil havde haft et saadant Monopol, at spanske Købmænd indførte Korn fra Udlandet for at sælge det til Kolonierne med 100 % Fortjeneste. Men Udførslen af andre Artikler som f. Eks. Chokolade, Vin og Olie naaede hurtigt tilbage til de velkendte Markeder i de fordums Kolonier.

Og medens de andalusiske Gartnere snart fandt Vej til Gibraltar og derfra til det engelske Marked, har heller ikke Barcelona mistet noget ved Koloniernes Tab. De kataloniske Fabrikanter begyndte straks efter Freden at producere for Hjemmemarkedet, og selv om Fortjenesten herved, trods en høj Toldbeskyttelse, ikke er saa stor som dengang de havde Monopol paa Koloniernes Marked, er Omsætningen dog vokset saaledes, at Totalfortjenesten er større. Fabrik paa Fabrik anlægges, og alle har de endnu nok at gøre, og Barcelona tiltager fra Dag til Dag i Rigdom og Folketal, saa den nu har over 600,000 Indbyggere.

Den kataloniske og særligt den barceloniske Industri er i en saadan Trivsel, at den snart vil have overfyldt det stærkt toldbeskyt-

tede Hjemmemarked, med mindre dettes Købeevne forøges ganske betydeligt. Meget varsler om, at dette sidste vil ske; men overalt og ogsaa i Katalonien har Agerbruget været skrækkelig forsømt. Den stærke Tilvækst i Barcelonas Folketal har derfor skabt særdeles høje Priser paa Fødemidler, saa høje, at man skulde synes, at der her maatte kunne være et fordelagtigt Marked for vore Landbrugsprodukter trods Tolden. Denne beløber sig til 12,50 Peseta pr. 100 Kilo for Æg eller regnet efter Pesetaens nuværende Kurs omtrent 4 Øre pr. \mathcal{M} . For Flæsk er den 50 Pes. pr. 100 Kilo = ca. 15 Øre pr. \mathcal{M} og for Smør 40 Pes. pr. 100 Kilo = ca. 12 Øre pr. \mathcal{M} . Man har forsøgt at indføre dansk Smør til Malaga, men saa vidt vides ikke til Barcelona, hvor de højere Priser vilde give bedre Vilkaar. Endelig vilde maaske ogsaa saa vidt forskellige Artikler som levende Kreaturer, Cement, Øl og Jernbanevogne kunde finde et Marked her. —

Som i Barcelona saaledes er i hele Katalonien Industrien i frodig Trivsel; nord for denne By, nær Grænsen, har man begyndt at udnytte rige Sølv-, Bly- og Kobberminer. Men medens det næsten overalt i Spanien har været Udlændinge, der driver Minerne og udfører Malmen, er alt her paa spanske Hænder, og Malmen smeltes ved Minerne. Ogsaa Arsenik udvindes her, og i første Halvdel af 1900 udførtes fra dem 1200 Tons hvid Arsenik.

Denne Fremgang har affødt en naturlig Trang til Oplysning hos de arbejdende Klasser; men den stigende Oplysning lader dem kun saa meget stærkere føle Urimeligheden af den monstrøse Styrelse i Madrid. Derfor findes der saa mange Anarkister i Katalonien selv blandt Smaamestrene, af hvilke der er et stort Antal; thi Barcelona er endnu den lille Industris Hjem. Og derfor rører der sig i hele Katalonien saa stærke Separatistbestræbelser. Dette er ganske forstaaeligt; thi overalt hindres den private Foretagssomhed af Regeringens Mangel paa Evne og Vilje til at gøre blot et Minimum af sin Pligt, overalt er Hensynet til Madrids og Kastiliens caciquer det ene bestemmende. Saaledes har der allerede i mange Aar i Regeringens Arkiver hvilet udførlige Planer og Overslag til en haardt tiltrængt Frihavn ved Barcelona. Men de vil vedblive at hvile der, til der maaske engang kommer et Systemskifte, og Grunden hertil er absolut genial. Regeringen tør ikke paabegynde Anlægget af en Frihavn, fordi — det agerdyrkende Kastilien frygter, at der derfra skal kunne indføres billig russisk Hvede toldfrit til Spanien. Hvorledes dette skulde kunne lade

sig gøre, undtagen ved Smugleri, er ikke let at se, men den hele bedrøvelige Affære er et smukt Bevis paa, hvorledes Toldbeskyttelse paa de mest uanede Punkter vil hæmme Produktionen. — Det er ganske forstaaeligt at Katalonien ønsker at slippe ud af dette Afhængighedsforhold; men — ogsaa de kataloniske Fabrikanter er stærkt toldbeskyttede, og hvis Katalonien udsondrede sig fra Spanien, vilde disse miste deres Marked uden at være i Stand til at optage Konkurrencen paa udenlandske Markeder. Naar alt kommer til alt, tynger Toldskatterne endda betydeligt tungere paa de sløve, fattige Landbrugere end paa de rige driftige Fabrikanter.

Dog det er ikke Katalonien alene, der gaar fremad industrielt; det er alle Rigets Grænseprovinser, de baskiske Provinser ikke mindre end Andalusien og Middelhavsprovinserne. Skønt det indre Spanien indeholder $\frac{2}{3}$ af Arealet, har det kun $\frac{1}{3}$ af Indbyggerantallet, Resten bor i Kystprovinserne og langs den pyrenæiske Grænse. Særlig de nordlige Provinser er i stærk Fremgang. Den berømte spanske Jernmalm „rubico“, uden hvilken de tyske og engelske Staalfabrikanter vilde være ilde stædte, er ganske vist ved at udtømmes i mange Miner; men nye Miner aabnes stadig, og i de senere Aar er der oprettet en Mængde Maskinfabrikker, Smelteværker, Cement- og Saltfabrikker, medens Sukker og Papirfabrikker findes i Hundredvis. Hvad særligt Sukkerfabrikkerne angaar, da havde den høje Toldbeskyttelse skabt en saadan Overflod af disse, at over Halvdelen har maattet nedlægges igen, delvis dog ogsaa fordi Sukkerroerne angribes af et ondartet Insekt.

Men alt i alt er Fremgangen forbavsende. I Bilbao og omliggende Distrikt paabegyndtes der saaledes i 1891 ikke mindre end 146 Aktieselskaber med en Kapital af 483 Mill. Pesetas. Og rundt omkring oprettes store Aktieselskaber til Indvinding af elektrisk Drivkraft fra Floderne. Saaledes har *La Sociedad Hidro-Eléctrica Iberia* en Kapital af 20 Mill. Pesetas, og det forsyner Bilbao, Santander, Barcelona, Valencia og Alicante med Elektricitet. Et andet: *La Sociedad Bilbaina de Electricidad* har en Aktiekapital paa 30 Mill. Pes.; ogsaa i Granada og mange andre Steder er der dannet Aktieselskaber til Indvinding af Elektricitet. Naturligvis fandt her som næsten altid en betydelig Overkapitalisering Sted, og den uundgaaelige Reaktion kom i 1902 med store Tab for Aktionærerne, men med sundere Produktionsforhold efter Aktiernes Nedskrivning, og der er nu atter Fremskridt over hele Linjen. Til Belysning af den bratte Fart, hvormed Fremskridtet sker, skal blot nævnes, at

selv i Smaabyernes Arbejderhjem og i Landsbygaderne er man fra Olielamper eller fuldstændigt Mørke gaaet over til elektrisk Lys. Det er derfor rimeligt nok, at Indførslen af Maskineri, der i Fem-aaret 1895—99 var 200,000 Tons, nu næsten har fordoblet sig, medens der rundt om i Landet er opstaaet ny Maskinfabrikker.

Medens Industrien saaledes skrider frem med Syvmileskridt, staar heller ikke Handel og Skibsfart stille. Vi har allerede set at Fiskeriet er i Fremgang; til Trods herfor tiltager dog Mængden af indført Klipfisk, og Island yder en meget betydelig Del deraf — af de til Barcelona i 1903 indførte 5464 Tons ikke mindre end 3052 Tons. Desværre er det engelske, ikke danske Købmænd — og vel ogsaa for største Delen engelske Fiskere — hvem Fortjenesten heraf tilfalder, og nu er tilmed Franskmændene med deres forbedrede Saltningsmethoder lige ved at trænge de andres Klipfisk ud af det spanske Marked. Imidlertid vil dette i hvert Fald i Syden forandre sig igen, da den franske Klipfisk paa Grund af større Vandindhold gaar hurtigt i Forraadnelse, saa der vil altid her være en vid Mark for dansk Foretagsomhed.

Selv Agerbruget er i Fremgang, — trods alle de 100, lovskabte Hindringer, trods Tørke og svidende Sol, der brænder Sæden af Markerne i det næsten træløse Land. Store Ting vilde kunne opnaas ved Overrisling; men skønt de spanske Bønder daglig har romerske Aquaducter og mauriske Kanaler for Øje, er deres Kaar saa usle, at de har været ganske ude af Stand til at anlægge Vandingskanaler. Det kan derfor ikke undre at 4,250,000 Hektor besaaet med Korn kun giver et Udbytte af 38 Mill. Hektolitres, medens England paa 1 Mill. Hektor — ganske vist Landets bedste Jord — har 33 Mill. Hektolitres Korn. Dog selv her er Fremskridtets Aandepust faret over de fortørkede Jorder, og en bedre Fremtid er maaske i Vente for den usædvanlig talrige Klasse af Smaabønder. Alle de forskellige Grene af et Lands Erhvervsliv er jo saaledes indvævede i og afhængige af hinanden, at én ikke kan gaa frem eller staa i Stampe, uden at alle de andre ogsaa maa gaa med eller lide. Og de mange Roesukkerfabrikker, der rejste sig efter Krigen, har haft en gavnlig Indflydelse paa Agerbruget ved at anspore til Dyrkning af Roer, hvad der naturligt nok direkte indvirker paa Kornavløen.

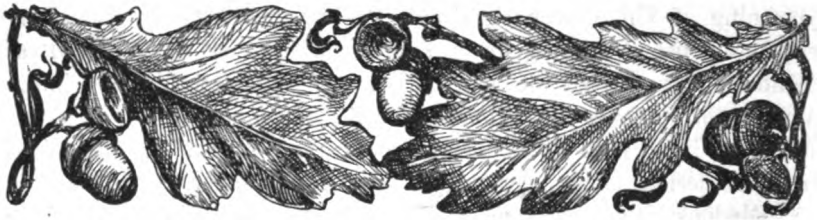
Men ogsaa alle de andre Grene af Landbruget drives langt mere energisk end før. De andalusiske Gartnere har allerede — som vi saa — fundet paa at producere med London for Øje, og i alle Kystprovinserne benyttes nu meget forbedrede Metoder til

Dyrkning af Vin, Oliven og Frugt. De tarvelige Vines f. Eks. Taragonavinenes Dyrkning er i stærk Tilbagegang paa Grund af Vinlusens Angreb og de lave Priser, og ligeledes alle de simple Vine, som udførtes til Frankrig for der at tjene som Raastof for franske Vine. Men til Gengæld produceres i stærkt stigende Maal højst hæderlige Champagner, Rødvine og Kognaker.

Medens Spanierne saaledes før Krigen lod Franskændene bearbejde deres Vine, lod de Italienerne raffinere deres Olivenolje, og nød selv en forførdelig Raa-Olje. Og samtidig lod de Engländerne have Monopol paa Handelen med Sydfrugter. Selvfølgelig fik Mellemmændene største Delen af Fortjenesten, og Producenterne forblev lige saa usle og arme som deres Fædre før dem. Nu er alt dette i Færd med at forandre sig, og om faa Aar vil hele Forretningen være paa de spanske Producenters egne Hænder. Det er da sandsynligt at disse bliver saa velhavende, at de kan tage fat paa at bygge Vandingskanaler, og Produktionen vil derved forøges ganske uhyre. Men selv da vil det uhyrlige Skattesystem spænde Ben for Produktionen, ikke alene som nu ved sin Ubillighed men ogsaa indirekte ved ikke at beskatte Grundværdierne. I de overrislede Dale i Valencia og Murcia betales Jord allerede nu med fra 2,700 til 7,200 Kr. pr. Acre (6 Skp. Ld.), medens ikke overrislet Jord er dyr til 200 Kr. pr. Acre. Hvis da ikke Grundværdibeskatningen ved at tage dette „unearned increment“ beskærmer Smaabonden mod Jordpugerne, vil han hurtigt føle, at har er kommen fra Dynen og i Halmen.

Men der er endnu langt til Grundværdibeskatning i Spanien, og maaske Fremskridtet længe før den Tid er kørt træt. Thi hidtil er det som sagt kun Kystprovinserne, der gaar frem i Velstand som i Oplysning. Hele det uhyre Indre er endnu stadig en Ørken af udbrændte, udyrkede Jorder, en Ørken af den tykkeste, stædigste, hovmodigste Uvidenhed. Og midt i denne Ørken ligger Madrid med sine Politikere, sine Præster, sine Generaler. Vil det lykkes disse endnu en Gang at løbe Fremskridtets Vogn af Skinnerne, eller vil det lykkes Kystprovinserne, repræsenterede ved *La Union Nacional*, en aarlig Kongres af Delegerede fra Handelskammerne, at sætte deres Reformkrav igennem? Tiden vil vise det; men herpaa beror Spaniens Fremtid.

ERIK GIVSKOV

ENSOM

I

DA jeg en Aften kom ind i vor Stamkafé, saa' jeg Vanda Helms sidde ene i en halvmørk Krog. Jeg var ikke alene og jeg hilste hende paa Afstand. Jeg tænkte ved mig selv: „hun venter rimeligvis paa Erik Velde.“

Selskabet, hvori jeg befandt mig, var muntert, og vi blev siddende længe. Og derborte i Krogen sad endnu Vanda Helms. Jeg troede først, at hun læste i de Tidsskrifter, hun sad med; men hendes Øjne havde den hele Tid en besynderlig Stirren. Omsider gik hun. Hun nikked mig til og smilte ... et ungt, blegt Smil.

Jeg kendte hendes stærke Kærlighed til Erik Velde, en ung Komponist af et højt og sjældent Talent. Jeg vidste, at han (uforklarligt for os andre) havde begyndt at bli træt af hende. Og ved at se hendes underlige Ansigt denne Aften, medens hun ventede, fik jeg den Tanke, at hun forstod, hvad der var paa Færde.

Et Par Aftener senere traf jeg hende alene i den samme Kafékrog. Da fik jeg Vished. Hun talte hele Tiden om Erik Velde. Hun følte, at han ikke var hendes mere. Det sagde hun ikke rent ud. Men de Ord, der kom fra hende — hvor de sagde meget, hvor de kom nølende, som brændte hendes Læber sig paa de Ord.

Jeg lod hende snakke, saa' paa hendes Ansigt, det blege, forfinede Ansigt, hvori to skønne Øjne stirred. Jeg saa', hvordan Smerten ligesom suged Blodet af det.

Da hun tiede en Stund, ytrede jeg:

„Vil du ikke rejse nu, Vanda? Tænk dig om: Du hører alligevel til de lykkelige Mennesker. Du er ung, du har dit store musikalske Talent, du har din stærke Livstrang.“

Hun svarede:

„Netop det, du siger, har jeg hørt før. Det nytter alligevel ingenting det hele. Alt hos mig, som lever og er dejligt, er ligesom groet sammen med, hvad jeg føler for Erik Velde. Hvis han gaar, aa jeg kender, at netop min Livstrang vil slaa mig ihjel. Den vil styrte sammen over mig. Jeg kender paa mig, at den vil knuse mig.“

Hun greb pludselig med Hænderne om Hovedet:

„Jeg blir svimmel, naar jeg tænker paa den lange Tid fra nu og fremover. Den vil gøre mig gal. Jeg kan ikke gaa imod den.“

Jeg svarede ingenting. I det Øjeblik havde jeg ingen Ret til at tale. Saa alene sad hun der. Saa anderledes end før, naar Erik var hos hende. Tidt naar de sad sammen i vor Kreds: de snakked jo først med os andre. Men blev Kvelden sen, sad de altid for sig selv. Og Vanda saa' paa ham. Og hun aabned sin hede Mund og under Paaskud af at sige noget, aanded hun over hans Ansigt. Dette Aandedrag! et langt, sælsomt Kys — medens hendes Øjne blev store og fulde af Lovsang.

Nu sad hun der alene og følte Svimmelheden gribe sig.

II

Den næste Tid saa' jeg hende meget sammen med den stilleste af os alle, Edmund Vold. De gik Ture uden for Byen, lange Ture, vistnok uden at tale stort. De spiste sammen: „Stille, stille, stille,“ sagde det til mig, naar jeg saa' dem. Og noget i mig rørtes ved at se disse to Menneskers blege og ensomme Færden omkring.

Jeg vidste jo godt, at Edmund Volds Tanker i Aarevis havde kredset om den Kvinde, han nu fulgtes med. Jeg vidste, at hans Læber i ensomme Stunder mumled et eneste Navn. Og jeg vidste jo ogsaa, at hun, medens hun gik ved hans Side, tænkte paa en anden Mand. Maaske de netop mødtes i dette: at længes forgæves efter noget uopnaeligt.

Saa stille og uden at volde nogen Fortræd gik de der. Hun med sit fintskaarne Ansigts matte Elfenben og med de sorte Øjne.

Han mindre end hende. En Smule skæv, noget nærsynet, Lærer ved en Privatskole.

Jeg saa' dem tilfældigvis en Aften, da han fulgte hende hjem. Jeg var i Nærheden, da de naaede hendes Dør. Han tog Afsked, hilste dybt og med begge Ben samlet. Ak Gud, denne afmaalte Hilsen, hvor den fortalte om Edmund Vold.

Folkesnakken overfaldt dem: det var et slemt Uvæsen, dette, at gaa saadan sammen. Var nu Kandidat Vold hendes Elsker? Kandidat Vold som var Lærer for unge Mennesker, der skulde være Studenter og holde Moralen i Ære.

Han fik en Advarsel af Skolebestyreren.

Men i det Nu (fik jeg siden høre) blev han bleg, og hans Haand knytted sig. Han stod stille uden at mæle et Ord. Vendte sig saa og gik uden at bukke for Bestyreren.

De gik sammen som før — Edmund Vold og Vanda Helms.

Og Snakken om dem blev ved. Folk vilde paa Liv og Død smede dem sammen. De havde værs'god at være, som Folk vilde have dem. Og de havde at tage Følgerne: Nu misted nok Vold snart sin Post ...

Men pludselig maatte Snakken tie, for noget andet skete. Vanda Helms rejste til Udlandet, og Edmund Vold gik alene som før.

III

Jeg hørte en Tid efter noget om hendes Liv i den store By, som gav mig meget at tænke paa, og som voldte mig Ærgrelse og Sorg.

Vanda Helms var jo fri. Hun sørgede for sig selv, sendte endog nu og da Penge til en fattig Slægtning. Hun var en energisk og flittig Pige, var end ikke bange for at give lange, slid-somme Undervisningstimer i Musik for mindre Betaling, end de Timer var værd. Hun havde, siden hun skiltes fra Erik Velde, ingen at tage Hensyn til, naar det gjaldt hendes Optræden lige over for Mænd — allermindst mig.

Og dog: de Rygter, der kom mig for Øre om hendes Liv, gjorde mig ærgerlig og sorgfuld. Hun boede dernede i Storbyen i en Kreds, hvor hun sikkert ikke blev vurderet paa rette Maade. I en brutal Kreds, der spiste og drak og drev Sport og havde Elskerinder og giftede sig Koner til, med Penge helst — alt som Hjulet, der gaar rundt. Jeg kendte et Par af Kredsens Herrer:

kække paa sin Vis og i lige Maade udadlelige, og dog ikke blottet for Labanagtighed.

Det var let at forstaa, at disse Mænd med deres Begreber næppe kunde sætte Vanda Helms, hvor hun skulde sættes. En aparte Pige, fuld af Temperament og Sjæl, der maaske gjorde ærligt, hvad Damer af „Selskabet“ gjorde skjult ... Hvad saa' de? En ung Dame, som var smuk nok til at burde tages med; men som ellers ikke var stort at regne med, da hun jo boede i Storbyen alene og uden Slægt eller Værge. Som maaske endog havde den Idé at give sig deres Ridderlighed i Vold ...

(Hm, hvor langt strakte den mon — fremført uden for „Selskabet“, i Frihed?)

Jeg skrev hende til. Jeg skrev mange Ting. Jeg kom ligesom tilfældigvis ind paa hendes Bekendtskabskreds. Jeg fandt, at det var en besynderlig Kreds, hun havde valgt. Hun maatte dog føle sig utryg i den.

Hun svared mig. Jeg mærked Ophidselsen bag Ordene.

„Javel, hun omgikkes dem. For Øjeblikket passed de i hendes Kram. Netop den foragtelige Stilling hun indtog blandt dem — aa, den bragte hende en sær, bitter Nydelse. Og saa var flere af disse Mænd saa smukke og stærke. Denne dumme, brutale, prægtige Mandstype berused hende, naar den krænked hende. Hun vilde krænkes, hun vilde beruses i bitter Vin, som kunde døve hende.“

En Tanke greb mig ved at læse dette Brev.

Hun vil gerne, at Erik Velde skal faa se dette Brev. Hun vidste jo saa godt, hvor rasende han, den nervøse Aristokrat, var paa disse Folk med dumme Pander og Nerver af Staaltraad: Maaske han vilde føle Pine ved at tænke paa, at Vanda Helms, den fine, ømme Elskerinde, skulde mænges med og maaske taale Ydmyselge af denne stilige Klørknægtklub.

IV

Vanda Helms var kommen til Byen og var rejst lige saa hurtig — til et Sted ude ved Kysten. Edmund Vold havde fulgt hende. Jeg spurgte dem ud, som jeg troede kjendte nøjere til Sagen. Jeg fik ingen klar Besked. Ét var sikkert, lod det til: Vanda Helms var meget ulykkelig.

Jeg spurgte mig selv: har noget nyt hændt hende? Eller er

det den gamle Smerte, der tager Livet af hende? Noget sagde mig, at det var den gamle Ve, der endnu pinte hende.

Hun havde ikke talt med andre end med Edmund. Men en og anden havde set et Glimt af hende. De havde gerne villet tale med hende; men hun havde skyndt sig forbi. Hun var bleven ældre. Hendes Ansigt var skønt endnu, men maskeagtig stift.

Edmund Vold fulgte hende. Ingen spurgte: som hvad? Han havde i alt Fald ikke gjort Indtryk af at være den udkaarede, da han rakte sine faa Venner Haanden til Farvel.

Han havde ogsaa søgt mig den Dag, han rejste. Uheldigvis var jeg ikke hjemme: Jeg skulde nok have faaet noget at vide.

*

*

*

Henved et Par Maaneder senere hørte jeg, at Vanda Helms var død. Hun var omkommen paa en Sejltur til Søs. Hun var gaaet forud for at betragte Skumsprøjten for Boven. Men uheldigvis var hun svimlet og var styrtet ud.

Vanda Helms havde svimlet og var styrtet ud . . .

Jeg havde aldrig kendt hende inderlig. Jeg havde blot trykket hendes Haand som Ven. Og dog . . . ved at mindes hende drev der gennem mit Sind et tæt Drys af røde, hede Roser.

V

Der findes Mennesker, der er som Ildsluer. De kan møde al Modgang. De kan smile stille, om Fattigdom bliver deres Lod. De kan bære den bitreste Skuffelse i Kærlighed. De vrider sig hede og trodsige ud af de sværeste Sorger.

Vanda Helms var smuk og livsglad. Men hun hørte ikke til de stærke: da hendes Lykke blev skaaret bort, forblødte hendes Liv. Hun kunde ikke glemme . . . og hun lod sig glide ud.

Edmund Vold hørte heller ikke til de stærke. Han skød ikke op, ny og livstørstig, paa et Sted, hvor Livet suste. Han trak sig tværtimod længere afsides end før — hen til en bortgemt, blikstille By paa Vestlandet.

Jeg hørte Byens Navn — maaske flere Gange. Men den vakte ingen Forestilling hos mig, og jeg huskede i Virkeligheden ikke meget længe, i hvilken By han boede . . .

Ja, der gik altsaa flere Aar . . .

Efter at have rejst og boet baade her og der, stod jeg en

Sommer i en liden By i Vestnorge, hvor jeg vilde slaa mig til Ro indtil videre. Jeg saa' Byens Skibe og dens gamle Brygger og Værfter. Jeg besøgte den gamle Fyrrelund uden for Byen. Et dejligt Sted var denne Lund. Og den lille By som Helhed var i Grunden ejendommelig — med saa fri og vældig Natur omkring og dog saa fredelig og bortgemt. Et Sted for Mennesker, som har sagt Verden Farvel, og som endnu vil bevæges af Drøm og Erintring og anden Forfængelighed.

Maageskrig om Dagen over Havet. Hvide, sejlende Fugle. Maaneskin om Natten eller Sommerens svagt brændende Stjerner. Og langt ude Blinkfyret.

Se, se! En saadan liden Kystby kan være mærkeligere end den tror, som blot hører dens Navn . . .

*

*

*

En Eftermiddag gik jeg i denne Fyrrelund, og jeg saa' en Mand svinge om en af Vejene. Jeg saa' hans Hoved i flygtig Profil. Jeg syntes at skimte hans Blik, og dette Blik fik mig til at studse. Jeg havde set dette Hoved før, Blikket, hele Manden. Jeg saa' mig tilbage. Jeg saa', at Manden var standset. At han saa' sig tilbage, han ogsaa. Et Navn tog mig pludselig: Edmund Vold . . . Edmund Vold? . . . Javist, det var netop i denne By, han boede. Jeg saa' mig tilbage endnu engang, vendte om og gik imod ham. Jeg saa', det var ham og rakte Haanden ud: „Edmund! Javist er det dig! . . . Javist er det dig!“

Han smilede idet han svarede:

„Jeg faar nok heller spørge, om det virkelig er dig. Hvem skulde tro at finde dig her.“

Vi fulgtes ad, og vi snakked sammen. Saa mange Aar siden vi saas. En seks, syv Aar. Vi fortalte hinanden om den mellem-liggende Tid. Vi havde nok at snakke om. Ligesom med Forsæt undgik vi at tale om hende, vi begge tænkte paa. Om udenlandske Byer talte vi. Edmund vilde vide, hvilke Byer jeg havde besøgt, og han spurgte mig meget ud fra disse Byer. Men nu viste det sig, at han var nærsagt mere kendt i disse Byer end jeg, som dog havde boet der. Jeg sagde halvt i Alvor: „Du maa jo ha' været der, Edmund.“ Han nikkede: „Aa ja . . . man kan rejse, om man sidder her ogsaa“ . . . Og da jeg ikke svarede, føjede han til: „Jeg har tit rejst saa kraftigt, mens jeg sad med min Bog i min Stue eller paa min Bænk her i Lunden. Jeg tror,

at jeg vilde blive skuffet, om jeg kom til de Stæder, som de nu engang ligger der ... He, he, det er nu ogsaa heldigt for mig ... for jeg har jo alligevel ingen Udsigt til at komme der ..."

Vi gik meget sammen den Kveld, og vi mødtes de næste Dage og den sidste Dag, før jeg skulde rejse.

VI

Da det led mod Kveld den sidste Dag gik vi en Tur i Fyrrelunden. Han talte endnu engang om sit Liv; der var en varm Tone i hans Røst, da han sagde: „Jeg holder af mine Stuer ... den ene, hvor jeg sover, den anden, hvor jeg læser ... de indeslutter mit Liv ... og jeg holder af min Tobakspibe ... se her! (han smilte) Hestehaarstraaden er slidt af Slangen, der er Kobbertraad under ... min Pegefinger er sort af at holde paa den ... Og jeg elsker Lunden her ... og al Ensomheden ... om nogen forstyrrede den, vilde jeg sikkert blive meget ulykkelig ... Se her, har jeg ogsaa en Ven, min Bænk. Jeg kalder den for min. Jeg indbilder mig, at ingen sidder paa den uden jeg. Kom, lad os sætte os en Stund. Lad os sidde og se Solnedgangen.“

Vi fandt Bænken og satte os. Det lyste rødt bag Fyrretræernes Stammer. Grenene med de tusind Naale vuggedes i Kveldvinden. Ligned Flaggermus, som fløj op.

Pludselig sagde jeg efter en Stunds Stilhed:

„Og saa Vanda Helms. Hun er borte nu.“

Edmund sad ganske stille. Hans blege Ansigt blev underlig stift; han svarede:

„Ja, hun er borte.“

Jeg vedblev:

„Sig mig en Ting, Edmund ... Vil du fortælle mig om den sidste Tid, hun levede. Du var jo sammen med hende da.“

Han svarede, mens han nikkede med Hovedet:

„Ja, ja, hvis du gerne vil.“

„Vil du nødig?“ spurgte jeg.

Han saa' paa mig fra Siden ... med den ensommes sære Blik.

„Aa nej, jeg vil nok ... bare vent lidt.“

„Naa, men du skal ikke, om du ikke har Lyst, Edmund.“

Han mumlede:

„Naa ... ellers snakker jeg bare med mig selv om hende ... men jeg tror ... jeg vil gerne snakke om hende til dig.“

Saa begyndte han at tale. Af og til standsed han og tiede saa længe, at jeg var ræd for, at han skulde fortælle Resten for sig selv. Og jeg mumled et: „og saa?“ Og han fortalte mere.

„Jeg véd, at du engang skrev til Vanda Helms, medens hun var i Udlandet. Hun svarede dig kækt. Hun var ikke kæk dengang. Hun var daarligere end nogen aner. Hun kom tilbage, véd du. Hun rejste til et lidet Fiskerleje, hvor der boede et Par Hundrede Mennesker. Jeg fulgte hende did. Jeg forstod, at noget maatte ske. Der var noget forunderligt over hende ... tidt syntes jeg ikke hun levede ...

Jeg tænkte: hun skulde ikke ha' rejst hid. Ikke til Ensomheden. Hun skulde blevet i Byerne. Al Larmen, alle de som arbejder og puster, alle de som har det godt, og de som har det ondt, alle de, som lever og er unge og er gamle og dør — alt vilde have adspredt hende. Her blir hun gaaende hvileløs, hun kredser om sit Savn ...

Jeg tror, hun anstrengte sig for at bli fri; hun fandt et gammelt Klaver, og hun gav sig til at spille. Hun sang ogsaa. Men lidt efter lidt blev hendes Sange af en egen Art. Forunderlige Folkeviser, af dem der af og til synges paa ensomme Steder. Du kender dem. De er ofte meget gamle. Ingen véd, hvem digtede dem. De ender som oftest med Død. De er mangen Gang saadan, at man tror, at Manden, som digtede slig en Vise, digtede bare den ene. Man tror at hver af dem har kostet et Menneskeliv.

Se disse Sange summed altid om hende. Hun sang dem, hun nynnede dem.

Edmund Vold gjorde en liden Stans. Saa fortsatte han, — hans Stemme dirrede let:

„Vanda Helms var jo et dejligt Menneskebarn. Hun havde ligesom sparet sammen Elskov og Lykke for at gi' det alt til den, som vandt hende. Og saa mødte hun Erik Velde, og hendes Lykke blev usigelig. Men saa misted hun den, og Livet blev hende kvalfuldt. Hun sagde en Dag til mig: „Nu kan jeg ikke mere holde dette ud.“

Naa, hun holdt det ikke ud.

Paa en Tur til Søs blev hun borte. Jeg husker den sene Kveld, da Fiskerne kom blege ind i min Stue. Jeg saa' paa deres Miner, hvad der var hændt. De forstod, at jeg vidste alt ... Saa gav et Par af dem sig til at fortælle ... Jeg maatte endelig ikke

tro, det var deres Skyld. De havde gjort deres bedste for at redde hende. Hun var kommen ind under Baaden ... var sunket straks.

— — — —

Hun havde tidt de sidste Dage sagt til mig: „Du vil nok hjælpe mig, Edmund? ... Og du vil ikke være vred paa mig, om jeg tilsidst gir tabt? ... Vil du vel?“ — Og jeg havde svaret: „Jeg har jo ingen Ret til at være vred paa dig, Vanda ... Du véd ... jeg vilde jo ingenting heller end at hjælpe dig.“ Da saa' hun længe paa mig og sagde: „Du har hjulpet mig saa godt, Edmund. Tak for den Hjælp, du gav mig til at komme over denne svære Tid med ...“ Og saa skete noget sælsomt: hun tog mig pludselig om Halsen og kyssed mig langt og inderligt paa min Mund. Jeg blev staaende som bedøvet af hendes Kys. Hun havde aldrig kysset mig før. Jeg tror, at jeg omsider rysted paa Hovedet og greb om mine Øjne: „Gud forlade dig, Vanda, hvad er det du gør? Hvorfor kysser du mig?“ Hun blev staaende og stirrede paa mig ... „Jo,“ hvisked hun, „jeg begynder at faa nyt Liv ... og i det Liv elsker jeg dig.“ Jeg forstod ikke ganske hendes Mening, da hun sagde dette, men det Smil, der fór over hendes Træk, var ligesom et fjernt Lys, der stiger og blir borte.

Dette hændte Dagen før hun døde. Du forstaar altsaa, at det nye Liv, hvori hun elsked mig, var det Liv, hun da var indviet til ... Døden ... det hinsidige Liv ... hvad du vil kalde det.“

Edmund Vold sad stille en Stund. Hans magre Skikkelse saas mere sammenkrøben end før. Et maanesygt Lys skinned i hans Øjne.

„Fra først af,“ hvisked han lidt efter, „havde jeg kanske haabet at vinde en anden Vanda Helms end hun, hvis Liv var dødt. Jeg havde kanske haabet at vinde den levende, den jordiske Vanda Helms ... Naa, men det Liv hos hende raabte paa en anden end mig ... paa en stærkere og skønnere Mand end jeg ...

Naa, saa fik jeg det andet Liv hos hende, det jeg havde Ret til. Det, hvori vi mødtes: hun den døende ... jeg den aldrig rigtig levende, den altid ensomme.

For véd du: medens Skyggerne fra den nære Død rørte hendes Sjæl, blev hendes Kærlighed til mig større. „Lad mig se dig dybt i dine Øjne,“ sagde hun, „du har noget der, som jeg synes jeg kender.“ ... Og saa læned hun sig tilbage og kyssed mig skælvende ... Og hun takked mig endnu mange Gange ... Og da Natten kom, bad hun mig blive. „Du skal være hos mig,“ sagde hun, „du, min Brudgom!“ Ja hun gentog det med tindrende Øjne:

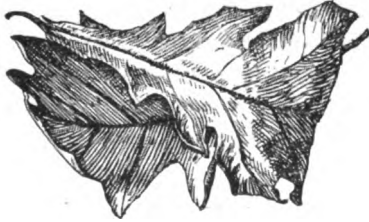
„Du min Brudgom!“ . . . Og efter at hun er borte — det er mig alligevel, som om hun lever. Jeg har hende nær mig. Her i denne lille afsides By. Her i mit Liv., som maaske mange ynker. Jeg véd, det var mit inderste Væsen, hun kaldte frem.

Og nu — hvorfor skulde jeg søge bort herfra? Hvorfor skulde jeg forstyrre mig selv? Hvorfor skulde jeg flygte fra dette Liv? Jeg siger Liv. For jeg lever. Jeg véd det. Der er bare ingen, der forstaar det. Jeg ser tidt saa langt bort og saa dybt ned. Jeg hører saa meget, som ingen anden hører . . . Tidt er det som noget aabned sig for mig . . . som om nogen raabte med Stemme fra Sjæl til Sjæl . . . nej, hvorfor skulde jeg slaa Vrag paa alt dette?”

Han tav. Jeg sad stille og talte ikke . . .

Lidt efter rejste vi os, og han fulgte mig til Skibet. Der ringedes med Klokke, og der lagdes fra. Folk løb om og havde travlt med mange Ting, Kufferter bragtes om Bord. Det mylrede paa Dækket af Folk, der lo og talte om al Verdens Ting. Men for sig selv paa Bryggen stod han der og nikked mig til. En vild Drømmens Ekstase flakked om hans blege Ansigt som Fakkelflans.

THOMAS P. KRAG

HEBBEL OG DANMARK

DA Friedrich Hebbel i Efteraaret 1842 besluttede at rejse til København for som Ditmarsker at søge Hjælp hos sin Landsherre Kong Kristian den 8de, blev han drevet til dette Skridt af den yderste Nød. Skønt „Judith“ havde slaaet til Lyd for hans Navn og det dristige Dramas Opførelse paa det kgl. Teater i Berlin vakt Opmærksomhed i vide Kredse, var hans økonomiske Stilling dog i ingen Henseende bleven forbedret, og da han endelig i Oktober 1842 naaede at udgive sit andet Drama „Genoveva“, maatte han overlade hele Honoraret til den Kvinde, der var bleven hans Elskerinde og opofrende Beskytterinde i én Person, Elise Lensing. Hun havde netop født ham en Søn, og Moder og Barn vilde være udsatte for den bitreste Nød, hvis han ikke kom dem til Hjælp.

Det var en gammel Plan — den at søge til Danmarks Hovedstad. Da Uhland formanede den fattige unge Skriver i Wesselburen til blot at være taalmodig og se Tiden an, havde Hebbel i sin Fortvivlelse vendt sig til en anden Digter — til Oehlenschläger. Han skriver til en af sine Venner H. A. Th. Schacht — det var ham, der havde undervist ham i Latin — som i Efteraaret 1833 opholdt sig i København, at, da det er hans Hensigt at søge Hjælp hos Oehlenschläger, der for ham staar som en stor og fin Mand, beder han om nærmere Oplysninger om hans Personlighed. Han vil vide, hvorledes hans Væsen er, hvorledes man skal optræde for at gøre et godt Indtryk paa ham, og i hvilket Forhold han staar til Uni-

versitetet. Sluttelig spørger han Vennen: Hvilken Plads er den mest passende for mig i København?

Endelig i Begyndelsen af 1834 sender Hebbel i Brev til Schacht en Henvendelse til Oehlenschläger, hvem han, som han skriver, beundrer i den Grad, at han vilde blive forlegen ved at staa over for ham, ja stum. Han kender kun to Arbejder af ham: „Hroars Saga“ og „Ludlams Hule“. „Ludlam“ finder han „enestaaende“ — han er jo kun 20 Aar og sidder paa Skrivestue i en lille Flække — og synes, at Digteren ved Hjælp af de simpleste Midler frembringer den største Virkning. „Jeg beundrer Manden,“ udbryder han og forestiller atter sin Ven, hvilken Betydning det vilde have, om hans Bøn blev hørt. Senere hen saa' Hebbel mere kritisk paa Oehlenschlägers Digtning.

Hans Brev til Oehlenschläger lader til at være gaaet tabt. I hyert Fald blev de Efterforskninger, Udgiveren af Efterhøsten af Hebbels Breve, Professor Richard Maria Werner i Lemberg nylig med Bistand af Overbibliotekar Birket-Smith anstillede hos Oehlenschlägers Familie, uden Resultat. Derimod kender vi fra Emil Kuhs Levnedsskildring af Hebbel Indholdet af Oehlenschlägers Svar, som indløb efter 5—6 Ugers Forløb. Han udtalte en rosende Anerkendelse af den unge Digtters Poesier, glædede sig til at gøre hans nærmere Bekendtskab, men maatte samtidig erklære, at han desværre ikke kunde hjælpe ham. „Mit pragtfulde Luftslet er styrtet sammen,“ udraabte Hebbel i en af sine Venners Nærværelse.

Der blev da ikke noget af Rejsen, skønt Hebbel i et af Brevene til Schacht havde erklæret, at han vilde rejse til København ved Foraarstid, selv om Svaret skulde blive afslaaende. Han fik saaledes foreløbig ikke Brug for det Dansk han havde lært sig.

Da han saa i Foraaret 1835 sad velforvaret i Hamburg, fandt han alligevel — som han skriver til Schacht — sin Stilling heldigere, end den kunde være bleven i København, og han ytrer sig i en pikeret Tone om Oehlenschläger, til hvem han dog atter i Foraaret 1840 henvender sig for om mulig at opnaa den filosofiske Doktorgrad ved Promotionen i Anledning af Kong Kristian den 8des Kroning.

Men i Efteraaret 1842 var Glæden over Hamburg forlængst henvejret; nu higede Hebbel af al sin Sjæl efter at komme til København. Den 12te November brød han op efter en bevæget Afsked med Elise Lensing, der fulgte ham til Postvognen. Hans eneste Station paa Rejsen var Kiel, hvor han opsøgte Orientalisten

Professor Justus Olshausen, til hvem Wienborg, det unge Tysklands Æstetiker, havde anbefalet ham. Det gjaldt for ham om at erfare, hvor vidt han mulig kunde blive Professor i Æstetik ved Kiels Universitet. Den lærde Mand, der ikke — hvad Emil Kuh gør i sin Biografi og andre efter ham — maa forveksles med Broderen Theodor Olshausen, Føreren for den slesvig-holstenske Opposition og Udgiveren af „Kieler Korrespondenzblatt“, behagede slet ikke Hebbel. „En lille bleg Mandsling med en ubehagelig indtrykt Næse,“ noterer han i sin Dagbog. Til Damperen løste han Billet til 2den Kahyt, men tilbragte hele Rejsen paa Dækket, skønt Havet var oprørt. Da han kom til København, skrev han, der nylig havde modtaget et uudsletteligt Indtryk af Hamburgs store Brand, Digtet „Paa Havet“, hvori han spørger, om det var Empedokles, som nylig med sin Ætnafakkell havde antændt Byen ved Elben, og om det nu ogsaa er ham, der i sin Vrede vækker Havet til Oprør?

I København, som han engang sammenlignede med en Bikube, hvor alt, hvad der har Brodd i det lille Land, mødes, tog Hebbel ind paa Hotel d'Angleterre; her blev han dog naturligvis kun et Par Dage. Et dyrt Hotelophold tillod hans beskedne Pengemidler ham mindst af alt, men en Ven i Hamburg havde raadet ham til at introducere sig paa en Maade, som gav Anseelse. Han var derefter saa heldig at komme til at bo privat i Knabrostræde Nr. 108 hos en Enke. Hebbel har i et af sine sidste Leveaar selv fortalt Ludvig August Frankl om denne Dame. Hun var henimod 60 Aar gammel, endnu smuk og meget hjælpsom over for den fremmede unge Mand. Hendes Husbond, der havde været Oboist i det kgl. Kapel og var død pludselig, medens han sad og blæste sit Instrument i Orkestret, havde nærret en sværmerisk Beundring for Mozart og givet sin Søn Fornavnet Mozart, sin Datter Navnet Mozartine. Min Formodning om, at det har været hos den bekendte Klarinettist Mozart Petersens Moder, Hebbel boede, bekræftes af Aarets Vejviser. „Denne brave danske Familie skyldes det, at jeg tier i det slesvig-holstenske Spørgsmaal,“ sagde Hebbel til Frankl. Et Sted i sin Dagbog ytrer han sig dog alt andet end velvilligt mod sine Værtsfolk og erklærer, at de plukker ham.

Hebbel var den meste Tid i København i et fortvivlet Lune og følte det som en Ulykke at være en „fattig Djævel“. „30 Aar gammel, og alt gaar allerede ned ad Bakke,“ hedder det i Dagbogen. Og videre: „Jeg tror ikke mere paa Fremtiden, og det var alene denne Tro, der hidtil holdt mig oppe.“ Det forekom ham,

at han tidligere havde levet fede Aar i Mod sætning til nu, da han sank dybere og dybere, indtil Jorden vilde forbarme sig og lukke sig over ham. Hvis Elise og Barnet ikke havde været, skulde han have baaret sin Skæbne med Ro. Han havde en Fornemmelse af, at han ikke vilde kunne udrette det ringeste, at han var aandelig død. Der var Dage, hvor han kun levede af tørt Brød og Kaffe uden Fløde og sad forpint paa sit røgopfyldte Værelse, medens Regnen strømmede ned derude. De indre Kilder i ham sprang ikke mere, han følte sig i aandelig Henseende fordummet og forsumpet, alt, hvad han begyndte paa, mislykkedes, og naar han studerede, var det ikke Ideer, men Damp, der fyldte hans Hjerne.

Det evig regnende København behagede ham ikke. Han kunde — som han skriver til Wienborg — heller ikke lide disse høflige Danskere, der altid stod med Huen i Hænderne. Lidt Grovhed vilde gøre godt.

Derimod beundrede han Københavnerinderne; de danske Kvinders Ansigter greb mægtig hans Fantasi. De skarptakkede, stolte Træk mindede ham om Korallerne, saaledes som de vokser dybt nede i Havet.

Hebbel førte et ensomt Liv i København. Om Søndagen spadserede han — engang til Frederiksberg i susende Blæst og følte sig — jaget af Stormen, ombruset som af Bølger — endelig igen som Digter, og et Digt blev ogsaa Resultatet af denne Tur. Om Hverdagene besøgte han det kgl. Bibliotek og Gehejmearkivet, hvor han studerede Ditmarskens Historie, særlig i „en ældgammel, utrykt Ditmarsker-Krønike“, og var om Aftenen en flittig Gæst i Læseselskabet „Athenæum“, der i „40'erne“ havde sin Glansperiode. Han syslede med et Drama om Ditmarskerne med Pigen Telse og Wulf Isebrant som Hovedpersoner og Frederik den 1stes Nederlag som Hovedmotiv, men det blev kun til den Torso, der nu er trykt blandt hans dramatiske Fragmenter og Planer i Werners store monumentale Udgave. Han tænkte ogsaa paa at udforme Stoffet til en Roman, da Campe ønskede at forlægge en saadan og bød ham et anseligt Honorar, men opgav det til sidst for ikke at støde sin høje Beskytter Kong Kristian den 8de.

Ogsaa andre Planer opfyldte ham i København. Han agtede at skrive en Tragedie „Fiat justitia et pereat mundus“, hvori han vilde skildre den menneskelige Retfærdigheds sande Væsen, naar den kommer i Konflikt med den evige Retfærdighed. Hovedpersonen skulde være en Dommer, der lader et Menneske henrette for

et Mord, han selv uden at vide det har begaaet. Og Struensees Skæbne gjorde saa dybt Indtryk paa ham, at han besluttede at behandle den dramatisk, saaledes at den vanvittige Konge blev Hovedpersonen.

Endelig var han i København sysselsat med Forarbejderne til sit berømteste Værk, det eneste af hans Arbejder, der er oversat og spillet paa Dansk: det borgerlige Sørgepil „Maria Magdalene“, som han først døbte „Klara“, og hvori Erindringerne om hans Fødebys Snæverhjetethed, hans Faders Barskhed og den smukke Snedkerdatter Josepha i München foresvævede ham. Omtrent første Akt blev nedskrevet i København under et hæftigt Sygdomsanfald.

— — — Faa Dage efter Ankomsten begyndte Hebbel sin Vandring til de Autoriteter, der skulde hjælpe ham til at naa hans Ønskers Maal. Han besøgte Konferensraad Dankwart, som modtog ham med stor Elskværdighed ved dette første Møde og ved det følgende meddelte ham, at han allerede havde talt om ham til den slesvig-holstenske Minister Grev Reventlow-Criminil, der imødesaa' hans Visit, og for øvrigt raadede ham til at søge Oehlenschläger.

Derpaa gik Hebbel til Grev Carl Moltke, der var stiv og kold, men lidt efter lidt tøde op, og til Hofmarschal Lewetzau, som lovede at overlevere „Judith“ til Kongen og skaffe ham Audiens.

Den bedste Støtte, Hebbel vandt i København, var imidlertid Oehlenschläger. De andre danske Digtere og Kunstnere, han kom i Berøring med, gaar han hurtigere forbi. Han møder en Dag H. C. Andersen hos Oehlenschläger og skildrer ham i sin Dagbog med disse Ord: „Eine lange, schlotterige, lemurenhaft-eingeknickte Gestalt mit einem ausnehmend hässlichen Gesicht“. En anden Dag staar pludselig Peter Ludvig Møller i hans Stue og komplimenterer ham. Thi „Judith“, som han har laant af Christian Winther — „en herværende ung Digter, af hvem Danskerne venter meget.“ kalder Hebbel ham — har gjort et mægtigt Indtryk paa ham. Møller kritiserede en Enkelthed i Dramaet og erklærede derefter, at det var hans Ønske at oversætte det og faa det frem paa det kgl. Teater. Han lovede endvidere at indføre Hebbel i den med Aviser og nye Bøger saa velforsynede Studenterforening, hvis Seniorat snart efter opfordrede ham til at holde et eller flere Foredrag. P. L. Møller kom ofte igen paa Besøg, de spadserede sammen og sympatiserede i det hele. I sin Polemik med J. L. Heiberg omtalte Hebbel ogsaa senere Møller som en aandrig dansk Skribent, han har lært at agte og skatte, Udtryk, Heiberg i sit Gensvar

vender og drejer og paa enhver Maade søger at latterliggøre. Ogsaa med H. P. Holst stiftede han Bekendtskab.

Med stor Spænding imødesaa' Hebbel Mødet med Thorvaldsen, som Oehlenschläger længe stillede ham i Udsigt. Endelig en Morgen i Januar 1843 stod han foran ham: „En imponerende Skikkelse, ædle, bydende Træk, ligefrem, men djærv at tale med.“ Hebbel følte ikke Lyst til at sige ham Komplimenter, det indbød hans Ansigt ikke til, og han udbryder: „Jeg er altid en stor Mand taknemmelig, naar han ikke ser ud, som om en Pottemager har brændt ham af Ler.“

Faa Dage efter besøgte han sammen med Oehlenschläger den berømte Billedhugger paa Charlottenborg. Først førtes Hebbel ind i to temmelig rummelige Værelser med mange interessante Malerier og derfra ad en lille Trappe op i Atelieret. „Der saa' jeg nu saa meget, at jeg egentlig intet har set,“ fortæller han. Han falder i Beundring over Ganymed og Ørnen, som han giver at drikke, over de herlige Basreliefs, og han siger: „Den gamle var i Dag som en Patriark, han bar store Uldstrømper og en Slags laadden Hue, som han tog af og ikke paa nogen Maade vilde sætte paa igen, førend ogsaa vi satte vore Hatte paa.“

Hebbel gentog efter nogle Ugers Forløb Besøget og beretter derom i et Brev til Elise Lensing. Han traf ved denne Lejlighed Thorvaldsen i Færd med at modellere i Underbenklæder og med Uldstrømper, der gik op over Knæene. En Tid lang fulgte Hebbel hans Arbejde og hørte af hans Mund, hvorledes han ikke begyndte paa noget Værk, førend det i hver Enkelthed stod levende for hans indre Øje. Thorvaldsen udtalte endvidere sin Lede ved Gibsafstøbninger — Gibsen er død, sagde han, og Hebbel maatte sande disse Ord ved at se hans Venus først i Gibs og derpaa i Marmor. I en af Salene traf han Billedhuggerinden Frk. Herbst i Færd med at modellere en Løve. Hun gjorde et poetisk Indtryk paa ham ved sin Ynde og sit kunstneriske Gøvandt, og han forbavsedes i høj Grad over en kolossal Hest, hun havde modelleret.

Thorvaldsen kom lidt efter tilbage i Selskab med Baronesse Stampe, men var stadig i Underbenklæder. Hebbel giver følgende Billede af ham: Han har „et Ansigt og en Skikkelse som en Jupiter; som en Gudernes Fader vandrer han med sine lange Lokker rundt mellem alle Gudebillederne.“ Timerne hos den herlige gamle var for den unge tyske Digter fyldte af „andægtig Vellyst“, og han

satte dem et poetisk Minde i sit Digt „Thorvaldsens Ganymed og Ørnen“.

Som sagt — det er Oehlenschläger, der bliver hans egentlige Beskytter. Hebbel savnede ikke Blik for den danske Digterkonges Begrænsning baade som Digter og Menneske. Han kunde f. Eks. ikke ønske sig at have skrevet noget saa forfærdeligt som „Hugo von Rheinberg“, medens han derimod fandt Behag i „Correggio“, „Erik og Abel“, „Baldur hin gode“, ja selv i „Fiskeren“. Han følte sig ikke tiltalt af Oehlenschlägers Egenkærlighed, Forfængelighed og Aabenhed, og til sidst, da Oehlenschläger i hele otte Dage udeblev fra hans Sygeleje, vrededes han alvorlig. Men ellers kom han til at beundre ham af et oprigtigt Hjerte.

Oehlenschläger, der nylig havde mistet sin Hustru, boede ved Frederiksholms Kanal sammen med sine to Sønner. Hebbel skildrer ham efter det første Møde som en ungdommelig, venlig udseende, noget korpulent Mand. Han mindede ham straks om den lille Korrespondance, de havde ført for Aar tilbage, og Oehlenschläger ytrede sig derefter uden Forbehold om sin Kærlighed til Tyskland og Tyskerne og om den tyske Kritiks Skødesynder over for dansk Litteratur.

Hebbel komplimenterede ham nu, fordi han var vedbleven at være ung, hvortil Oehlenschläger bemærkede: „Jeg er dog 63 Aar gammel.“ Og saa mønstrede den unge tyske Digter ham endnu en Gang: „I Virkeligheden“ — skriver han — „ser han ud som en Mand paa 50 Aar, hans Øje er Ild og Flamme, hans Haar næppe nok graaet i Spidsen.“

Det første Besøg efterfulgtes af mange, og Brevene til Elise Lensing og Dagbøgerne indeholder talrige Vidnesbyrd om det nære Forhold mellem de to Digtere. Hebbel er glad ved, at Oehlenschläger blev imponeret over „Judith“ og roste Enkeltheder i „Genoveva“, idet han gentog de Ord, Goethe engang havde sagt til ham selv i hans Ungdom: „De er en Digter.“ Men hans Ros gjaldt Talentet, han dadlede derimod det sidstnævnte Stykke som Helhed; han fandt det for grusomt og metafysisk.

En Dag, Hebbel sad hos ham, begyndte Oehlenschläger at fremsige Digte og Ballader af Goethe, og da han var færdig, tillod Hebbel sig en from Sving. Han spurgte: Kender De nu ogsaa de tre Afskedsdigte af Goethe, som nylig er bleven udgivne efter Friederike von Sesenheims Stambog? Ja, saa skal De høre! Og Hebbel reciterede sine egne Afskedssange ved Afrejsen fra München, medens

Oehlenschläger udbrød: Vidunderligt, uforligneligt, enestaaende skønt og næppe kunde finde Ord for at udtrykke sin Beundring. Da han derefter erfarede den rette Sammenhæng, kyssede han sin unge Broder i Apollo hjerteligt.

Men denne følte til fulde Forskellen mellem Oehlenschläger og sig selv. Deres Sfærer var diametralt modsatte, men netop derfor kom de ikke i Haarene paa hinanden. Oehlenschläger „vil“ — skriver Hebbel i sin Dagbog — „Forsoning; det vil jeg ogsaa; men jeg vil kun Ideens Forsoning; han vil Individets Forsoning, som om det tragiske var muligt inden for den snævre individuelle Udjævning!“

Oehlenschläger blev nu den eneste, med hvem Hebbel under sit Ophold virkelig havde Omgang. To Gange om Ugen kom han til ham: om Fredagen til Middag og saa enten Mandag eller Onsdag paa en Times Besøg. En Fredag oplæste han for en Kreds af indbudne sit Lystspil „Diamanten“, som Oehlenschläger mente, ganske vilde erobre Tieck. Men Hebbel kunde alligevel i sit Forhold til Oehlenschläger ikke glemme, at den danske Digter var gammel, at han tilhørte en anden Verden end han, en forældet Idékreds, og at han i det borgerlige Samfund havde Rang og Stand, var Etatsraad, Professor og Ridder af alle mulige Ordener.

Naar Hebbel sad hos ham i hans Stue, talte han om sig selv med den Blanding af Egenkærlighed og Elskværdighed, der var typisk for ham og som i Virkeligheden forsonede Hebbel med alt, og han berettede mange Træk af sit Levned, medens den tyske Digter andægtig lyttede. I sit sidste Leveaar, da Hebbel allerede var syg og sengeliggende, fortalte han L. A. Frankl, at han kunde rose sig af at være den, der havde faaet Oehlenschläger til at nedskrive sine Erindringer. Da hans danske Beskytter en Dag saaledes sad og fortalte, spurgte han ham nemlig, om han ikke havde nedskrevet disse Minder, og da han benægtede det, erklærede Hebbel, at det burde han absolut. Og efter faa Dages Forløb bragte saa den letbevægelige Oehlenschläger det første Ark af sine Erindringer.

I Virkeligheden kom Hebbel til at staa i evig Taknemmelighedsgæld til Oehlenschläger, og det er derfor ikke underligt, at han paa sit Dødsleje mindedes den danske Digter, hvis Indgriben var Skyld i, at Rejsen til København ikke blev forgæves.

Allerede i Begyndelsen af December blev Hebbel modtaget i Audiens af Kong Kristian den 8de. Han var forunderlig koldblodig, da han stod i Forværelset mellem den brogede Skare af „Soldater, Generaler, Menige, blege Teologer, velnærede Embedsmænd, sorg-

fulde Borgere, Etatsraader, der var ved at segne under Byrden af deres Ordner, Tiggere, som næppe nok kunde holde sammen paa deres Pjalter.“ Han, hvis Hjerter havde banket uroligt, naar han skulde bede Julius Campe om et Forskud, var nu saa uanfægtet, som om den Konge, han snart skulde stedes for, ikke havde været en virkelig Konge af Guds Naade, men Kongen i et Vokskabinet. Han spørger sig selv: Hvorfra stammer denne Ro? Og da den General, som netop er inde, bliver længe borte, har han Tid til at besvare Spørgsmaalet: For det første — siger han — maa man se Livet ved Hoffet paa nær Haand for at gennemskue det i hele dets Hulhed og Intethed og blive hævet over det ikke blot gennem Tanken, men ogsaa gennem Følelsen; for det andet belærte et eneste Blik paa Forsamlingen ham om, at en Konge, der kaldte ham til sig sammen med saa mange andre, ikke udmærkede ham fremfor de øvrige Hundreder, som trængte sig frem til Tronen, og han erkendte følgelig, at det ikke mere gjaldt om at komme i Besiddelse af en Flig af Lykkekappen, som alle reves efter, men kun om at bevare sin Mandsære og Digturværdighed — Ord, der giver os Hebbel, som han var hele sit Liv igennem: en Personlighed, der stod paa sine egne Ben og ikke lod sig imponere.

Lidt efter befandt han sig saa i et paafaldende lille Værelse over for Kongen, der var i Uniform. Han skildrer ham som en korpulent Mand, hvis Ansigt set *en face* var noget udflydende, medens det imponerede *en profil*. Den Samtale, der nu udspandt sig, har Hebbel straks nedskrevet og meddelt Elise Lensing. Kongen havde endnu ikke læst det ham overrakte Eksemplar af Tragedien „Judith“, men gik alligevel ikke ind paa Hebbels Forslag om at læse den for ham — „jeg kan nok læse den alene,“ sagde Majestæten, som dernæst forhørte sig om, hvad han ønskede. Efter at have henvist til Kongens Interesse for Kunst og Videnskab og den danske Regerings Fremme af Aandslivet svarede Hebbel, at han havde hørt, Lærestolen i Æstetik og tysk Litteratur i Kiel skulde besættes paa ny, og at han følte sig dette Professorat voksen. Da Kongen bemærkede, at Sagen stod hen i det uvisse, sagde Hebbel, at han i saa Fald vilde bede om Tilladelse til at læse i Kiel som Privatdocent. Majestæten endte nu denne Del af Samtalen med det Raad, at han skulde henvende sig til Kancelliets Herrer og anmode dem om Hjælp til at naa sine Ønskers Maal, og sagde saa uden Overgang: „Deres „Judith“ kan ikke blive spillet. Jeg har talt med Teaterdirektøren derom. Det gaar ikke an.“ Hebbels

Oplysning om, at Stykket allerede var bleven opført i Berlin, imponerede ikke Kongen, som fandt, at der stod frygtelige Ting deri. Saa var Audiensen til Ende, og Hebbel tilføier, at selv om Evangelisten Lucas havde været til Støde, vilde han ikke have kunnet gengive Samtalen mere nøjagtig, thi aldrig i sit Liv havde han i den Grad været Hørre over sig selv, saa helt og holdent Reflexion som i hint Moment. Han kunde godt se, at Kongen fandt ham kantet, men han brød sig nu en Gang ikke om at være anderledes.

Senere talte Hebbel med Oehlenschläger om Sagen. Oehlenschläger mindede om, at Kongen havde understøttet flere unge danske Digtere, som i Talent ingenlunde kunde maale sig med Hebbel. Ogsaa han var jo Kongens Undersaat. Oehlenschläger mente imidlertid, at han var for ung til at bede om en aarlig Pension. Nej, han skulde trøstigt ansøge om et Rejsestipendium, og Oehlenschläger erklærede sig rede til at anbefale Ansøgningen.

I en følgende Samtale prøvede Oehlenschläger at trøste den mismodige Hebbel. Han mente, at Kongen under alle Omstændigheder vilde bevillige et Rejsestipendium, da det under den herskende Spænding mellem Danskere og Slesvig-Holstenere maatte være ham behageligt ogsaa engang at kunne gøre noget for en holstensk Digter. Og Oehlenschläger ikke alene gentog sit Løfte om en varm og anerkendende Anbefaling til Kongen, men tilbød ogsaa at forhandle med Jonas Collin, til hvem Hebbel for øvrigt senere henvendte sig personligt, og at understøtte ham med Penge under hans Ophold, hvad han dog bestemt afviste som ufor nødvendent.

Hebbel skrev saa paa tysk sin Ansøgning til Kongen om et Rejsestipendium for et Tidsrum af 3 Aar. Denne Ansøgning har hidtil ikke været kendt, men det er nu lykkedes at finde den paa Rigsarkivet tilligemed en Afskrift af det Vidnesbyrd, Sognefoged Mohr i Wesselburen den 13de Oktober 1834 udfærdigede for den 21aarige Hebbel, der i næsten 7 lange Aar havde arbejdet paa hans Kontor, men nu vilde forsøge sin Lykke i Hamburg.

I Ansøgningen omtaler Hebbel, at det er Ønsket om at udvikle sig videre som Digter og tillige lægge en Grundsten til sin Fremtid, der bevæger ham til dette Skridt, og den Tillid, Kongen har indgydt ham, giver ham Mod dertil. Han er Ditmarsker og ikke Dansker, men véd, at Kongen ikke gør Forskel mellem Undersaatterne i Kongeriget og de øvrige Landsdele. Han føler sig da i samme Grad som de andre unge Talenter, der er bleven hjulpe frem af Tronen, værdig til en kongelig Naadesbevisning, saameget mere som han heller ikke i Begavelse staar tilbage for hine. „Et beskedent Rejsestipendium“ — fortsætter han — „bevilliget

for tre Aar, vilde forme mit hele Liv baade nu og i Fremtiden paa en lykkeligere Maade; jeg vilde, naar jeg erholdt det, ikke blive hemmet i min aandelige Udvikling af dødbringende Sorger eller af Nød tunget til Underholdningsskriverier; jeg vilde faa Tid til at udføre mine Ideer og til at løse de Dissonanser, som maatte forekomme i mine tidligere Arbejder; jeg vilde endelig faa Lejlighed til i Tyskland at se mig om efter en Virksomhed, der passede for mine Kræfter og min Aandsretning.“

Efter at have dvælet ved de Forhaabninger, hvormed han kom til København, og efter at have henvist til sin tungt prøvede Ungdom beder Hebbel Kongen læse Mohrs Vidnesbyrd, for at Majestæten kan blive overbevist om, at han, hvem Livet tidligt tog haardt paa, nu, da han er indtraadt i Mandalderen, fortjener Medbør. Under Henvisning til Oehenschlägers anbefalende Ord, slutter han med Haabet om, at hans Bøn maa blive hørt.

Oehenschlägers nævnte Anbefaling var saalydende¹:

„Allernaadigste Konge! Den tyske Digter Dr. Hebbel, der opholder sig her i Vinter, og ansøger Deres Majestæt om et Rejsestipendium, har bedet mig om at ledsage denne Ansøgning med en allerunderdanigst Anbefaling, hvilken jeg med Glæde og af ganske Hierte giver ham. Herr Hebbel er vist en Digter med sieldne Talenter, med sandt Genie. Dette Vidnesbyrd have ogsaa allerede mange tyske Kunstdommere givet ham, saavel for hans Tragødi *Judith* og *Genoveva*, som for hans lyriske Digte. Skulde han i de anførte Dramer endnu være noget vel stærkt henrevet af det altfor Voldsomme, saa viser dog tillige disse Værker den sunde kraftige Spire til moden Skjønhed og Mesterskab i tilkommende Arbejder. Det vilde derfor være Jammerskade, om ikke dette skønne Talent skulde trives, og hos sin Fyrste finde Hielp og Understøttelse. Lykkeligviis er Hebbel Christian den Ottendes Undersaat og vil derfor vist ikke savne Bistand og Pleie, saalidt som hans danske Brødre i Apollo paa denne Side Østersøen.

Det var alt længe danske Kongers Roes, at de understøttede tyske Digtere, som det store Germanien lod lide Nød. Klopstock i det rige Hamburg, Claudius i Wandsbeck, takkede danske Konger for et sorgfrit Liv, den store Schiller i Weimar nød Hielp og Husværelse i sin Sygdom og til sit Arbejde af danske Ædelinge.

Men Hebbel er, som Ditmarsker, en født Undersaat under Deres Majestæts Scepter, og haaber derfor med freidigt sønligt Mod, at hans Landsfader, Poesiens høikongelige Ven, vil virke noget, til Gavn og Trivsel for ham og hans Kunst.

Allerunderdanigst

Adam Oehenschläger.“

Dagen efter, at Hebbel fra Oehenschläger havde modtaget denne Skrivelse, Mandag den 23de Januar, var — som han baade

¹ Her første Gang gengivet efter Oehenschlägers Original, som findes paa Rigsarkivet. Hidtil har man kun kendt Anbefalingen i Hebbels tyske Oversættelse i Brevet til Elise Lensing af 22de Januar 1843.

skriver til Elise og noterer i sin Dagbog — den lykkeligste Dag, han hidtil havde oplevet i København. Han mødte atter til Audiens hos Kongen i den sikre Følelse af, at nu gjaldt det! Havde han nu Held med sig, vilde der være sørget for hele hans Fremtid, thi han havde hørt sige, at Regeringen aldrig lod den, som en Gang var bleven understøttet, falde paa ny.

Kongen var ved denne Lejlighed Venligheden selv. Hebbel meddelte ham, at han foreløbig havde opgivet Planen om en Docentansættelse, men at han i Stedet herfor vilde overrække Majestæten sin Ansøgning om et Rejsestipendium, ledsaget af Oehenschlägers anbefaling. Denne fandt Kongen selvfølgelig højst fordelagtig, men i Øjeblikket kunde ingen Afgørelse træffes. Efter at have erfaret, at Hebbel vilde anse hele sin Stilling som forbedret, hvis han kunde opholde sig nogle Aar i Udlandet, afskedigede Kongen ham med Løfte om at ville understøtte ham, og Hebbel gik sin Vej i den Forvisning, at han havde opnaaet meget, om end ikke alt, og rede til at aflægge selv de ubehageligste Visiter.

Den Tid, der nu kom, var en Uroens og Forventningens Tid. Vilde han faa sit hede Ønske opfyldt, turde han bygge paa hint Kongeord om Understøttelse? I Begyndelsen af Marts blev han heftig syg af Rheumatisme og maatte længe ligge til Sengs. Han var nylig faldet ned ad en Trappe og troede først, at hans Sygdom stammede fra dette Uheld, og at han havde paadraget sig en Kvæstelse af Hoften, som, hvis den viste sig ondartet, vilde gøre ham til Krøbling for Livet. Heldigvis kunde hans Læge snart berolige ham og forsikre, at hans Sygdom ene og alene var af rheumatisk Art.

Under sit Sygeleje havde Hebbel en stor Trøst i Oehenschlägers Besøg. Han noterer i Marts i sine Dagbøger: „Den gamle Oehenschläger var netop hos mig. Han bragte mig med den største Venskabelighed den Efterretning, at han har talt med Konferensraad Collin om mit Anliggende, og at denne har givet ham godt Haab! En fortræffelig Mand i enhver Henseende.“ Trods sin Alder og Podraga kom Oehenschläger tidt og ofte, undertiden to Gange paa en og samme Dag, op paa Hebbels tredje Sal og samtalede med sin syge Ven i flere Timer. En Dag oplæste han for ham sit nye Lystspil „Garrick i Frankrig“¹, som Hebbel fandt i høj

¹ I Brevet til Elise af 26de Marts forveksler Hebbel — og efter ham Emil Kuh i sin Biografi — dette Stykke med Oehenschlägers Oversættelse af Dein-

Grad levende og underholdende. Paa det bestemteste fraraadede Oehlenschläger ham at rejse bort, hvad han i et Øjeblik Mismod tænkte paa, thi et saadant Skridt vilde Kongen hurtigt erfare og tage meget ilde op. Han kunde desuden yderligere meddele, at Collin, hvis Ord i denne Sag havde Vægt, forsikrede ham om; at der var den største Sandsynlighed for et heldigt Udfald. En anden Dag sendte Oehlenschläger ham sin Slobrok ledsaget af en lille Billet, hvori han anbefalede ham den som det bedste Middel mod Rheumatismen.

Ikke underligt derfor, at Hebbel kalder ham for det herligste Menneske, han nogen Sinde har lært at kende. „Jeg véd ikke, om han er mest elskværdig eller mest ærværdig, han er begge Dele, og jeg tror ogsaa, det ægte Menneske maa være begge Dele paa én Gang.“ Til Tider var Oehlenschläger saa kaad som en Yngling, og han kunde f. Eks. finde paa at udfordre Hebbel til Duel paa Stokke. Hebbel sagde da ogsaa, at Oehlenschläger maatte fremvise sin Døbeseddel, hvis han vilde have, man skulde tro, at han var saa gammel. „De vil saamænd leve 60 Aar endnu!“ Men da blev Oehlenschläger pludselig alvorlig og svarede: „Har De aldrig set, hvorledes man tømmer en Vinflaske? I Begyndelsen gaar det langsomt, saa hurtigere og hurtigere, man kunde fristes til at tro, det aldrig vil ende, saa rigelig flyder Strømmen; men pludselig siger det: Kluk, kluk! og den sidste Draabe er borte!“ Han fik Taarer i Øjnene, trykkede Hebbel i Haanden og skyndte sig af Sted.

„Victoria!“ — det er Overskriften paa det Brev, Hebbel den 4de April skrev til Elise Lensing. Om Eftermiddagen Kl. 5 bragte „den gamle, herlige Oehlenschläger“ ham et Brev, Collin havde sendt ham, af følgende Indhold: „Hans Majestæt Kongen har allernaadigst bevilliget Hebbel et Rejsestipendium paa 600 Rigsdaler aarlig i to Aar.“ Med Taarer i Øjnene læste den letbevægelige Oehlenschläger Collins Billet for ham — han var lige saa glad som Hebbel over det vundne Resultat.

Dette var endnu ikke officielt, men dog uomstødelig vist¹.

hardsteins Verslystespil „Garrick i Bristol“. Medens Oversættelsen i sin Tid var bleven spillet paa det kgl. Teater, hørte „Garrick i Frankrig“ til Digterens Smerdensbørn. Han skriver senere til Hebbel i Paris, at „Stykket bliver ikke spillet af samme Grund, hvorfor der ikke blev skudt med Kanoner for en Konge: de havde intet Krudt, og vi har ingen Garrick“.

¹ Resolutionen viser sig ved Eftersyn paa Rigsarkivet at være faldet d. 31te Marts. Der fandtes et Beløb af 4000 Rigsdaler til Disposition. Dette fordeltes mellem Hebbel og 7 andre Ansøgere; blandt disse var Niels W. Gade.

Oehlschläger havde intet sparet for at faa Sagen bragt til en lykkelig Afslutning og bl. a. skrevet til Collin, at Hebbel manglede vel ikke en Læge, men kun den rette, og han troede, Collin kunde være denne, hvis han havde en god Efterretning.

Som med ét Slag var alt forandret for Hebbel. Han saa' i hvert Fald nogle sorgfrie Aar i Møde, og desuden mente Oehlschläger, at naar han nu virkelig rejste ud, vilde han let kunne erholde yderligere 600 Daler — han havde som allerede nævnt ansøgt om et Stipendium for tre Aar.

Han var i en bevæget Stemning. „Jeg har takket Gud af min dybeste Sjæl og tillige beskæmmet holdt Hænderne for Ansigtet,“ skriver han til Elise, og i Dagbogen tilføjer han: „Skulde man tro det — jeg var nær ved at gaa til Sengs uden at optegne denne store, afgørende Dag saameget som med en Stavelse i min Dagbog. Nu, evige Fader over Skyerne . . . jeg føler Din store Naade og Byrden af de Pligter, den paalægger mig, og jeg vil redelig kæmpe og stræbe.“

Den officielle Meddelelse om det bevilligede Rejsestipendium modtog Hebbel Lørdag den 8de April fra Finansdeputationen, men hans Sygdom hindrede ham i straks at gøre de skyldige Visitter; han burde f. Eks. allerede den følgende Mandag have opvartet Kongen. Denne Forsømmelse var det eneste, som endnu pinte ham.

Han var ellers i en lys Stemning — Fremtiden smilte ham i Møde. Han var sikker paa, at „Judith“ vilde komme til Opførelse paa det kgl. Teater næsten i sin oprindelige Skikkelse — han kendte jo ikke noget til Vaudevillens og den glatte franske Salonkomedies Enehæredømme paa den kgl. danske Skueplads, mod hvis Formfuldhed hans billedrige, ordmættede Drama med al dets Dristighed og Symbolik vilde støde an. Han haabede med Tiden paa en Professoransættelse i København — han kunde jo ikke ane, at den slesvig-holstenske Bevægelse faa Aar efter vilde ende med et Brud.

Den 29de April om Aftenen Kl. 6 forlod han København, som han aldrig skulde gense, med Dampskibet „Christian den ottende“, for over Hamburg at drage paa den Udenlandsfærd, der kom til at give hans Liv en hel ny Retning. „Solen forgyldte Byen, som evig vil være mig dyrebar,“ skriver han i Dagbogen. „Vi havde den herligste Rejse af Verden. Skibet svømmede af Sted som over et Spejl.“

Hans Ophold i København fik imidlertid et Efterspil i Pole-

mikken med J. L. Heiberg. I det tyske „Stuttgarter Morgenblad for dannede Læsere“ for den 25de og 26de Januar 1843 havde Hebbel skrevet en Artikel „Et Ord om Dramaet“, som P. L. Møller oversatte og fik trykt i „Fædrelandet“ (Nr. 1261). I denne aforistiske Artikel berørte Hebbel saadanne Spørgsmaal som Karaktertegningen i Dramaet, Begrebet Skyld, Dramatikerens Forhold til Historien og betragtede dernæst det moderne tyske Drama, særlig som han kendte det fra Gutzkows Behandlinger af det sociale Tema. Maalet for hans egne Bestræbelser var, erklærede han, et Drama, der forenede det sociale, historiske og filosofiske Drama til en Helhed uden at lade nogen af disse Retninger have Overvægten; abstrakte Forklaringer ansaa' han imidlertid for unødvendige, da „Judith“ og „Genoveva“ tydelig nok viste, hvad hans Mening var.

Mod denne Opsats rykkede J. L. Heiberg i Marken umiddelbart efter, at Oversættelsen var fremkommen. Han offentliggjorde i „Intelligensblade“ for Juni 1843 en Artikel „Det nyere Dramas Opgave“, hvori han med stor Overlegenhed behandler Hebbels Udtalelser og hans „Judith“. Han dvæler ved hans Begrebsforvirring, hans halvsande, halvfalske Paastande og finder, at „Judith“ er forkasteligt paa Grund af æstetiske Misgreb. Heiberg, der senere med en saa mærkelig Mangel paa Forstaaelse og kritisk Smidighed slyngede sit Anatema mod Henrik Ibsens og Bjørnstjerne Bjørnsons første dramatiske Arbejder, fordi de ikke var afpassede efter hans stivnede, æstetiske Kodeks, Heiberg, som ligesaa lidt kunde imponeres af Shakespeares „Richard den tredje“ som af Richard Wagners „Den flyvende Hollænder“, havde selvfølgelig kun Haansord tilovers for det særegne, selvbevidste og brusende Talent, der aabenbarede sig i Hebbels „Judith“ — Hebbel, hvis Figurer senere saa ofte skulde blive sammenlignede netop med Henrik Ibsens (Mariamne i „Herodes og Mariamne“ f. Eks. med Nora i „Et Dukkehjem“). Heiberg erklærer, at Hebbel under Udarbejdelsen af sit Stykke saa lidt har tænkt „endog blot paa Muligheden af en Opførelse, at han siden, for at tilvejebringe denne, har maattet gøre et ganske andet Stykke deraf.“ Han har maattet udslette alle Kraftstederne i sit Arbejde, ja han har maattet berøve Sujettet al Saft og Kraft ved med upraktisk Forsagthed at udviske Pointen i det hele: Judiths personlige Opofrelse, som det netop var Kunsten at fremstille uden at støde an mod Teatrets Dekorur. Uden denne Opofrelse er Judith ikke længere en Judith, men kan efter Heibergs Mening lige saa godt kaldes en Charlotte Corday. „Dr. Hebbels „Judith“ ligner“

— siger Heiberg — „efter den Operation, hun har undergaaet for at bringes paa Scenen, et Isenbodusuhr, som Børn antage for et virkeligt Uhr, da de se, at det baade har Timetal og Visere.“

Heibergs Artikel vakte Vrede hos Hebbels danske Venner — særlig hos P. L. Møller, der i et Brev til Hebbel betegnede den som en æstetisk Skændighed, han ikke skulde tage sig nær. Møller kom ham desuden til Undsætning ved i Julihæftet af sit lille Tidsskrift „Arena“ i Artiklen „Om Poesi og Drama med Hensyn til Prof. Heiberg, Ørkenens Søn og Fr. Hebbels Tragedier“ at angribe Heiberg — „den nordiske Hegel“, som han kalder ham — i stærke Ord. Møller vil ikke „foregribe Hr. Hebbel i hans Selvforsvar“, men kun meddele den orienterende Notits, at Heibergs Kendskab til „Judith“ rimeligvis kun skriver sig fra et ufuldstændigt Aftryk, der har været indsendt til Teaterdirektionen „med Forespørgsel, om en Oversættelse af Stykket for vort Teater maatte ønskes, hvilket man af Professor Heibergs Forhold til Teaterdirektionen kan slutte, blev besvaret benægtende.“ I Augusthæftet af „Arena“ meddeler Møller derpaa i en Note, at Hebbel i sit Svar udtømmende har gendrevet Heiberg. Dette Svar, som Hebbel selvbevidst kalder „Mit Ord om Dramaet“, udkom i August hos Hoffmann og Campe i Hamburg og blev af Hebbel tilstillet Oehlen-schläger, Møller og de andre Bekendte i København. Med denne Brochure følte han, at Heibergs Angreb var tilbageslaaet. Den 9de August noterer han i sin Dagbog: „Kummerlige Anskuelse, mod hvilke jeg kun uvilligt satte mine egne. Aldrig før har jeg saa klart erkendt, at ogsaa i Ord maa Uskyldighed respekteres, og at den, der tager det med Vold, kan avle hvilken som helst Bastard med det.“ Ligesom P. L. Møller fremhævede Hebbel, at den „Judith“, Heiberg talte om, ikke var det Stykke, som Hoffmann og Cambe havde forlagt, men Manuskriptet til Teaterbearbejdelsen. Dette Manuskript, som ikke Forfatteren selv, men P. L. Møller havde indleveret til Teaterdirektionen, har Heiberg lært at kende gennem sin Stilling ved Teatret. Men hvor har han kunnet vove at recensere et Akstykke, som han kun var kommen i Besiddelse af i sin Egenskab af Embedsmand? Dommen over en saadan Fremgangsmaade giver sig af sig selv. Og grundig og bestemt, støttet til Schelling, hvis Filosofi han fra sin tidlige Ungdom havde hyldet, udvikler han sine Anskuelse om Kunst.

Ja! Hebbel kunde med god Grund skrive, at han havde tilbageslaaet Angrebet. Over for den danske Hegel, hvis Udtalelser,

som P. L. Møller bemærker, synes at tyde paa, at det Hegel'ske Pæretre ikke bærer de samme Frugter paa denne og hin Side Elben, stod han virkelig som en Triumfator, og han ignorerede derfor ogsaa ganske det „Gensvar til Dr. Hebbel“, Heiberg indrykkede i Oktoberhæftet af sine „Intelligensblade“. Heiberg er saa overlegen som nogen Sinde. Hebbel er ham kun „en Doktor Hebbel“, hvis Navn hidtil har været Publikum aldeles ubekendt. Naturligvis fører han Calderon i Ilden og bevæger sig for øvrigt inden for den Hegel'ske Systematik's snævre Grænser.

Men paa det Tidspunkt, denne Opsats blev offentliggjort, var Hebbel allerede langt borte fra det danske Monarkis Grænser. Den 8de September havde han forladt Hamburg for at rejse til Paris. Her fuldendte han „Maria Magdalene“, der, ligesom det var planlagt i München og paabegyndt i København, nu ogsaa tilendebagtes paa Rejse. Uden først at have indhentet den fornødne Tilladelse i København tilegnede Hebbel Kong Kristian den ottende sit Drama „i dybeste Ærefrygt“, thi naar han spurgte sig selv, hvem der havde smeddet hans nuværende Lykke, maatte Svaret lyde:

„Du warst es, Herr und Fürst! Lass dir's gefallen,
dass ich zum Danke jetzt dies kleine Bild,
vielleicht das einfach-schlichteste von allen,
worin sich mir das Welt-Geschick enthüllt,
dir bringe, und, wenn sich's für Königs-Hallen
auch schlecht nur eignet, sei ihm dennoch mild.
Es ist des neuen Frühlings erstes Zeichen,
und als das erste durfte ich's Dir reichen!“

I November fik Hebbel — hvad der kan ses af hans Dagbog — Besøg af selve „Corsar“-Redaktøren Goldschmidt, hvem P. L. Møller havde anbefalet til sin tyske Ven. Hebbel betegner ham som „en indtil Entusiasme af Paris henrykt ung Mand, der med største Naivetet tilstod, at min Judith havde drevet ham til Paris, da han her haabede ogsaa at kunne skrive et stort Digterværk: Judas Macabæus.“

Da Hebbel Skærtorsdag 1844 ved sin Hjemkomst fra Væddeløbene paa Kaféen læste Dagens Aviser, erfarede han Thorvaldsens pludselige Død! Den gjorde et overvældende Indtryk paa ham. „Saaledes dør Guderne. Saaledes døde Goethe, Shakespeare, — saaledes vilde vi alle dø, hvis Livet udviklede sig naturligt. Gaar i Teatret, tager Plads, lever — er død! I min første Forfærdelse blandede der sig straks Misundelse.“ skriver han. De forskellige-

artede Indtryk formede sig til Poesi: det skønne Digt „En Spadsere-tur i Paris“. Efter at have dvælet ved Dagens brogede Oplevelser skildrer Hebbel, hvorledes alle Kejserstole nu staar tomme. Vernet og Cornelius kan ikke maale sig med Raphael; hvad er Meyerbeer mod Beethoven! Ogsaa Goethe er borte. Og nu følger Thorvaldsen, den sidste maaske i den Række, som har slaaet græsk Ild af Mar-moret. Paa hans Grav lægger Digteren en Krans, broget som Dagen har flettet den af vilde Blomster med og uden Duft.

Fra Oehlenschläger modtog Hebbel et Par Breve, hvori han bestemt blev advaret mod at gifte sig med Elise Lensing, da det maatte anses for tvivlsomt, om han, hvis han vendte tilbage til Hamburg og holdt Bryllup, kunde beholde Stipendiet. I alt Fald maatte han saa opgave ethvert Haab om Forlængelse. Brylluppet blev da heller ikke til noget. Før end han nu fortsatte Rejsen til Rom, kom Oehlenschläger til Paris, venlig som altid mod sin tyske Ven, men dog mere tilbageholdende end i København, lidt kølig — en Forandring, Hebbel ikke kunde forklare sig.

I Rom, hvor han af Gurlitt føres ind i de danske Kunstneres Kreds, bliver han af disse ganske betragtet som Landsmand og deltager i deres Julegilde. Da han senere kommer til Neapel, træffer han og Hermann Hettner sammen med Professor J. L. Ussing, der netop paa denne Tid (1845) omgikkes en Del med disse to Mænd, der interesserede og fængslede ham. De tilbragte en lystig Augustaften i Café di Europa, hvor Caprivinen kom paa Bordet og Stemningen blev høj. Hebbels og Hettners lystige og højrøstede Tale tiltrak sig Italienernes Opmærksomhed, medens Ussing holdt sig rolig tilbage.

Hebbels Italia-Færd endte for saa vidt med en Dissonans, som han ikke fik Stipendiet fornyet af den danske Regering¹. Grunden

¹ Hebbels Ansøgning til Kongen, dateret Rom den 20de December 1844, har hidtil været ubekendt, men er nu fundet paa Rigsarkivet. Efter at have fremhævet, at de to sidste Aar har været de skønneste og mest indholdsrige, han nogen Sinde har levet, beder Hebbel indtrængende om Fornyelse af Stipendiet for endnu et Aar. Sker det ikke, kan han ikke til Foraaret komme videre, ja vil ikke engang have Penge til Hjemrejsen, thi 4 Maaneder af de uvurderlige 2 Aar blev han af Sygdom holdt tilbage i Hamburg. I Følelsen af, hvilken Betydning det vil have for ham, at han i disse Aar, samtidig med at han nyder, forøger sin Viden, i Overbevisningen om, at Italien giver Kunstneren den egentlige Indvielse, udtaler han det Haab, at Kongen vil dele denne Overbevisning, ikke nære Mistillid til hin Følelse, og hengiver sig til den tillidsfulde Forventning, at Majestæten naadigst vil forny Stipendiet.

hertil maa vistnok delvis søges i det Brud paa Etiketten, han havde gjort sig skyldig i ved sin Dedikation af „Maria Magdalene“. Det eneste, han opnaaede, var 100 Speciedaler til Hjemrejsen, en Begunstigelse, hvorover han til at begynde med var saa rasende, at han paa ingen Maade vilde modtage Beløbet.

Han bosatte sig nu i Wien, levede her til sin Dødsdag paa det danske Pas, han havde faaet udstedt til Rejsen, og kom derved let gennem Revolutionsaarets Storme. Men hans Følelser over for Danmark blev under Indtrykket af det slesvig-holstenske Røre alt andet end venlige. Dog angreb Kong Kristian den ottendes Død ham stærkt, da han ganske uforberedt modtog Budskabet, ja han blev saa dybt rystet, at han maatte gaa en ensom Tur for at blive Herre over sin Bevægelse. I Dagbogen hedder det videre: „Jeg var knyttet til ham med Taknemmelighedens Baand. Thi hvis han ikke for min Skyld havde gjort en Undtagelse fra Reglen om, at Rejsestipendier kun kan tildeles dem, der har studeret ved et af Landets Universiteter, saa vilde jeg næppe være kommen til Frankrig og Italien. Det føler man dobbelt og tredobbelt i et saadant Øjeblik.“

Da det slesvig-holstenske Oprør saa udbrød, var Hebbels Standpunkt hurtig valgt. Han forudsaa', at Krigen vilde koste meget Blod, „men Danmark er fortabt, og Slesvig-Holsten tilhører i Dag Tyskland, saa vist som det allerede for 5 Aar siden, da jeg var i København, tilhørte Tyskland.“ Efter hans Opfattelse var der ingen anden Fremtid for Danmark end at indordne sin Politik under den tyske, „saa kan det engang komme til at udgøre en statelig tysk Provins.“

Endnu i 1846 havde Hebbel vekslet Breve med Oehlenschläger, men ved den danske Digters Død er hans Udtalelser mærkelig kølige. Under 6te Februar 1850 staar der i hans Dagbog kun disse Ord: „Jeg erfarer netop af Rigstidende, at Oehlenschläger er død. Han har i København ædel-menneskelig gjort mig store Tjenester. I den Forstand, hvori han vist har ønsket det, kunde jeg ikke være ham taknemmelig, thi som Digter kunde jeg ikke stille ham saa højt, som han stillede sig selv. Men gerne vil jeg aabent bekende, hvad jeg var ham skyldig.“ Det kan ikke nægtes, at man med Hebbels Udtalelser i 1843 i frisk Minde, nok kunde have ventet varmere Deltagelse nu ved Oehlenschlägers Død.

Til sin sidste Time vedblev Hebbel at være en lidenskabelig Slesvig-Holstener — denne Lidenskabelighed havde hans Køben-

havner-Ophold og Københavner-Venner, al dansk Velvilje ikke formaaet at dæmpe. Endnu faa Dage før han døde — Dødsdagen var den 12te December 1863 — sagde han: „Havde jeg blot været rask, saa vilde jeg allerede nu have været hos Hertugen af Augustenborg for at hjælpe ham.“

Men han skyldte Danmark stor Taknemmelighed — det er ogsaa Grundtonen i hans Ord ved Kong Kristian den ottendes Død. Dagene i København og det lykkelige Resultat af Oehlenschlägers og Collins Bestræbelser til hans Bedste bragte ham ud over det døde Punkt, hjalp ham fra Nordens Taage til Italiens Sol, i hvis Glød han modnedes til Digter.

Havde Kong Kristian den ottende ikke givet ham Rejsestipendium, vilde han uden al Tvivl være bleven gift med Elise Lensing og henvist til en kummerlig Eksistens i Hamburg. Nu brød han denne Lænke og reddede sig ind i andre Livsforhold, ind i et lykkeligt Ægteskab med en højt begavet Kvinde, den endnu i en Alder af 87 Aar levende tidligere Burgteaterskuespillerinde Christine Engehausen.

... Kun som et Meteor strejfer Hebbel Danmarks Horisont. Hans Forbindelse med os bliver afbrudt af de politiske Bevægelser, hvis Arnested er selve den Provins, hvor han saa' Lyset, og som hvis Ætling han altid følte sig. Men hans Ophold i København er ved sine Resultater et af de mest afgørende Momenter i hans Liv, og naar man derfor som Dansk studerer hans Levned og Digtning, er man tilbøjelig til at understrege den københavnske Vinter 1842 —43 som særlig betydningsfuld og følgerig.

CARL BEHRENS

JAPANS UDVIKLING

DEN 19. NOVEMBER 1867 nedlagde den sidste Shogun, Japans „Krigsherre“, hvis Embede havde eksisteret i henved 8 Aarhundreder og i de sidste 200 Aar været arveligt i den mægtige Tokugava Klan, sin Kommandostav i Mikadoens Hænder og tilbagegav derved denne, om hvis suveræne Overhøjhed der forøvrigt aldrig havde været opkastet nogen som helst Tvivl, hele Magten, Æren og Riget. I Løbet af de Aarhundreder, hvori Shogunerne havde usurperet Regeringen og styret Japans Anliggender fra Jeddo eller Tokio : „den østlige Hovedstad“, var Mikadoens verdslige Herredømme efterhaanden svundet ind til blot en Skygge, og „Solens Sønner“, Efterkommerne i lige Linie af et halvtredje tusind Aar gammelt Dynasti, levede næsten som Fanger i deres Palads i Kioto, Japans oprindelige Hovedstad, omgivet af et talrigt Hof af gamle Adelslægter, „Kugos“, og fordrivende Tiden med lagttagelsen af et minutøst og indviklet Ceremoniel, halvt af en religiøs, halvt af en verdslig Natur, men uden nogen som helst direkte Deltagelse i Styrelsen af Regeringen. Fra ældgammel Tid var Landet delt imellem en Række Daimio'er eller Lehnfyrrer, der, hver i sin Provins, administrerede Loven, Retten og Finanserne som ligesaa mange Smaafyrster, kun med Forpligtelse til at anerkende Shogunens Førstestilling — Mikadoens Suverænitet betragtedes som en Selvfølge — i hvilken Anledning de maatte tilbringe en Halvdel af Aaret i deres Paladser i Tokio, og dér efterlade deres Familier som Gidsler den anden Halvdel, naar de drog til deres Lehn ude i Landet. Daimio'ernes Magt støttedes af deres

Tilhæng af „Samurais“, en underordnet Adel- og Soldaterstand, hvis eneste Beskæftigelse var Krigen, hvorfor de underholdtes paa deres Lehnsherrers Bekostning, ledsagede disse overalt, ligesom i Europa i Middelalderen Fyrsternes Følge af Riddere og Svende, og nød det Privilegium at bære Vaaben, de bekendte to Sværd, et langt og et kort, der kendetegnede deres Stilling og socialt hævede dem over Borger og Bonde. Agerdyrkning var Landets Livskilde, og Bønderne Daimioernes og Adelenes Livegne, medens Industri og Handel kun førte en kummerlig Tilværelse i Skygge af Lehnfyrsternes befæstede Borge, der ogsaa sædvanlig dannede Midtpunktet for Byerne, hvor Købmændene og Haandværkerne drev deres Bedrift under de mægtige adelige Herrers Beskyttelse. Daimioerne var samtidig anerkendte Beskyttere af Videnskab, Litteratur og Kunst, der opelskedes paa deres Slotte, som Planter i Drivhuse, og hvor der skabtes de Biblioteker, Museer og Kunstsamlinger, hvoraf Europa har hentet uvurderlige Skatte og hvad Kunsten angaar lært saa meget i de sidste halvhundredte Aar.

Det beror paa en stor Fejltagelse, naar det antages, at Japan har lært alt hvad det kan af Europa, og at Landet og Folket dannede et uopdyrket og goldt Felt, forinden Europæernes Ankomst, der jo forøvrigt kun hører Gaarsdagen til, historisk talt. Tværtimod, Japanerne var, og havde i Aarhundreder forinden været, et højt civiliseret og fint kultiveret Folk, der ganske vist havde hentet en stor Del af sin Civilisation og sin Kultur fra sin vestlige Nabo Kina, men som forlængst havde traadt sine Børnesko, og var slaaet ind paa sine egne Udviklings-Veje. Alene den Omstændighed, at Landet havde besiddet et velordnet Regeringssystem mange Aarhundreder før den kristelige Tidsregning, og et Dynasti, der med historisk Vished daterer sig mindst 2500 Aar tilbage i Tiden, tyder herpaa, og støttes af saadanne andre historiske Data som at den første Folketælling i Landet fandt Sted Aar 86 før Kristi Fødsel; at regulær Postbefordring kendtes et Aarhundrede senere; at Silkeavlens indførtes fra Kina omtrent paa samme Tid, Thedyrkingen i det ottende Aarhundrede, da Japanerne allerede var en søfarende Nation og sendte sine søgaaende Djunker til Kina og Korea. Paa den Tid strøg en Renaissance Periode over Landet, rimeligvis baaret af en stærk kinesisk Indflydelse, saa at den intellektuelle Udvikling og den følgerigtige Tanke-Evne, der er Særkendet for den japanske Nationalkarakter,

til syvende og sidst maaske har sit Udspring fra de store kinesiske Filosofer, hvis Værker paa dette Tidspunkt overførtes til Japan i Rendyrkning, medens det kinesiske Skriftsprog tog Nationen fangen, og endnu den Dag idag danner Udtryksformen for Japanernes literære Bestræbelser, og deres akademiske Skriftsprog.

Fra denne Genfødselstid daterer sig da ogsaa de Hoved-Principper, hvorpaa hele Nationens Liv har været bygget og endnu hviler, og som kan sammenfattes i Sætningerne: Statsborgerens første Pligt er at ofre sine private Interesser for Samfundets; uden Sammenhold og Samvirken udrettes intet stort; Regeringen er til for Folkets Skyld, og Embedsmanden er Folkets Tjener; Kejseren repræsenterer Nationen, og hans Person er derfor hellig, en Mand skylder sit Fædreland og sin Kejser alt.

Disse Læresætninger, der har været det japanske Folks Ledestjerner i halvhundrede Generationer, og som, Slægt efter Slægt, er blevet indpodet Børnene i Hjemmet, i Skolerne, og i alle Samfundslag uden Undtagelse, danner maaske Nøglen til Forstaaelsen af den japanske Nationalkarakter og Løsningen paa den gaadefulde og for europæiske Hjerner næsten ufattelige Offerberedvillighed og Entusiasme, hvormed en enestaaende politisk og social Omvæltning er foregaaet i Japan indenfor et saa kort Tidsspand som en enkelt Slægts Levetid, og uden de voldsomme Krampetrækninger, der andetsteds i Verden ufejlbarlig har ledsaget lignende Begivenheder.

Allerede i det interessante Dokument, hvormed den sidste Shogun ledsager sin Frasigelse kommer den nævnte Grundopfattelse til Orde. „Vore Forbindelser med fremmede Nationer,“ skriver han, „udvides daglig, og vor Udenrigspolitik fordrer, at hele Landet støtter den. Derfor maa det gamle Regimente omordnes og Regeringen maa udelt tilbagegives Kejseren. Hele Rigets Raad maa samles, og dets vise Afgørelse maa træffes. Kun naar vi af fuldt Hjerte staar sammen for at beskytte og bevare Riget med al vor Styrke vil vi være istand til at indtage vor Plads i Nationernes Række. Heri hviler hele vor Pligt imod Fædrelandet.“

Det samme Syn gør sig gældende i det Manifest, som Mikadoen straks efter udsteder, og hvori det hedder:

„Efter nøje Overvejelse staar det for Os som den vigtigste Pligt for høje og lave at forene sig samdrægtigt i Forstaaelsen

af Tidens Krav, og at gaa Haand i Haand til det store Værk: at udføre en national Reformation."

Manifestet, der bærer Vidnesbyrd om Kejser Mutsu Hitos Statsmandskløgt og vide Syn, tilraader at stifte et nært Bekendtskab med fremmede Lande ved at besøge disse og sætte sig ind i deres Styrelse og Institutioner, civile som militære, sammenligne dem med Japans, og uden Tøven eller Frygt kaste overbord al unyttig og hæmmende Ballast og tage ny Ladning ombord, saa at det japanske Statsskib kan sættes istand til at trodse Tidens Storme og føre Nationen fremad til Udvikling i den Retning, som Tidens Krav fordrer.

Den 14. April 1869 indgiver de 118 Daimio'er en fælles Ansøgning til Mikadoen, hvorved de paa én Gang afgiver deres Lehn, deres Magt og deres Indtægter, som beløb sig til over 500 Millioner Kroner aarlig, og nogle Maaneder senere følger Overhovederne for de 258 gamle Adelsslægter efter. Feudalismen, som havde eksisteret i Japan i henved tusind Aar, bliver udslukket som et Lys der blæses ud, og Bærerne deraf træder tilbage fra deres op-højede Pladser, ned imellem Folket, uden at forlange eller mod-tage anden Erstatning end en forholdsvis ringe Pension af Staten. Deres hundrede Tusinder Samurai Tilhængeres Underhold blev overtaget af denne, der derved paadrog sig en Byrde paa henved 40 Millioner Kroner aarlig, indtil d. 29. August 1871, da et kejserligt Dekret med de faa Ord: „Klanerne er afskaffede, Præfekturer oprettes i deres Sted“, fuldbyrdede Revolutionen og med hele Standens frivillige Samtykke erstattede Forpligtelsen til dens Underhold med en Pension paa nogle faa Øre om Dagen. Tusinder og atter Tusinder bragte sig selv frivillig til Bettelstaven og var fra nu af henvist til at ernære sig af deres Hænders Gerning, hvoraf Følgen var, at de af dem, som ikke fandt Ansættelse under Regeringen, eller i Hæren og Flaaden, der for Størstedelen skabtes af dette udmærkede Materiale, gik over i Handelens og Haandværkets Tjeneste og dermed tilførte disse hidtil foragtede Stænder nyt Blod og ny Kraft, hvad der ikke undlod at øve sin store Indflydelse paa den Udvikling, som de paafølgende Aar førte med sig under en vældig Anstrengelse af de mange løsslupne ny Kræfter. Samtidig med Samurai-Klassens Udslettelse af det japanske Samfund, arrangerede Regeringen sig med de tidligere Daimioer og Adelige om en Kapitalisering af deres Pensioner, hvilket kostede Landet ikke mindre end 700 Millioner Kroner, som afbetaltes

med „bonds“, og hvoraf der ved Udgangen af 1903 kun resterede en Balance af henved 40 Millioner.

Kun tre Dage efter Daimioernes Afgivelse af deres Lehn, den 17. April 1869, blev følgende 5 Hovedpunkter som Grundlaget for Japans fremtidige Styrelse og Politik fastslaaet af et Raad bestaaende af de aftraadte Lehnsfyrster under Mikadoens Forsæde:

1. Der skal dannes en raadgivende Forsamling, og alle Beslutninger skal afgøres efter Folkets Ønsker.
2. Principperne for saavel social som politisk Viden skal nøje og fortfarende studeres af alle Klasser.
3. Enhver, der hører til Samfundet, skal hjælpes til fuld Handlefrihed i gode og lovlige Formaaler.
4. Alle gamle unyttige Skikke skal afskaffes, og den samme Upartiskhed og Ret for alle, som vi ser i Naturen, skal antages som Statens Grundvold.
5. Visdom og Kundskab skal eftersøges overalt i den civiliserede Verden med det Formaal herpaa at opbygge Statens Grundvold.

Den ny Æra, der indviedes ved denne Beslutning blev ikke for intet døbt Meiji (Oplysningens) Æra, under hvilket Navn den nuværende Regering er kendt og den ny Tidsregning indstiftet. Og det blev ikke ved Beslutningens Ord alene. En sand Begejstring dikteret af den Fædrelandskærlighed, der er Japanerens virkelige Religion, greb alle Stænder. Fremskridtspartiet, der repræsenteredes af selve Mikadoen, fik fuld og ubetinget Tilslutning af hele Landets Intelligents og af alle oplyste Klasser uden nogen smaalig Undtagelse. Ogsaa Tilhængerne af Shinto-Læren, som i Mikadoen ser deres Gud og Kilden til al Ære og Autoritet, sluttede sig uforbeholdent til Bevægelsen og underkastede sig uden at kny den ny Tingenes Tilstand.

Intet Sted i Verdens Historie kendes der vel et Tilfælde som dette, hvor en politisk, social og økonomisk Omvæltning saa grundig, saa alt betydende, og saa dybt og vidt rækkende i sine Følger er foregaaet, ikke alene ublodig og uden Modstand fra de Stænder, som afgav hele Magten og alle Fordelene. — Æren, Indflydelsen og Pengene, — men endogsaa paa Opfordring af disse samme Stænder, hvis eneste Motiver: Kærlighed til Fædrelandet og Pietet for Herskeren synes at ligge saa langt udenfor Omraadet af de samme Begreber, saaledes som disse forstaas i andre Lande, at de nødvendigvis maa betragtes som en Slags Religion, Fanatisme

om man vil, enestaaende i sin Slags og tildels uforstaaelig for Europæernes Hjerner.

Men heller ingen Tid i Verdens Historie har et Land og en Nation befundet sig under saa sære Vilkaar og saa modent og forberedt til at modtage Indtryk udefra som i det psykologiske Øjeblik, da det utaalmodige og — havesyge Vest, i Skikkelse af den amerikanske Admiral Perry i Sommeren 1853 bankede paa Østens lukkede Porte og bød det gamle Japan at aabne for ny Indflydelser og ny Paavirkninger udefra — fra det Europa, hvorfra Landet og Nationen med velberaad Hu havde ladet sig afukke i Aarhundreder, netop fordi den betragtede alt der kom derfra som værende af det onde og Vestens Nationer som Barbarer og lavere stillede Væsner, af hvis Omgang kun Nødværdigelse og Skade kunde følge. Fra 1658, da kristne katolske Missionærens misforstaaede Begejstring og overdrevne Iver for at paaføre Japanerne deres Tro havde ført til Borgerkrig og Oprør i Landet og til Brud paa de nationale Grundbegreber: Sammenhold og Lydighed mod Regeringen, samt til en blodig Kristenforfølgelse, og indtil 1853, havde Japan været aflukket for Ydervednen. Det var under Dødsstraf forbudt Fremmede at besøge Landet, og Japanerne at udvandre. Kun nogle faa Hollændere fik som en enestaaende Undtagelse, Tilladelse af Daimion af Kiushu til at bosætte sig paa den lille Ø Deshima ved Nagasaki og, under store Forbehold, at drive en indskrænket Handel. Det var forment Japanerne at bygge søgaaende Skibe, eller Fiskerne at vove sig saa langt til Søs, at de tabte Land af Syne; og selv med Kina og Korea var alt Samkvem afbrudt i denne Periode. Landet havde levet i Fred og frit for indre Stridigheder i de to Hundrede Aar, og Folkets gamle nedarvede krigeriske Instinkter og Egenskaber var ifærd med at tabe sig og vige Pladsen for Indolens og Uvirksomhed. Saa kom, som et Lyn fra en klar Himmel, Admiral Perrys Tilsynekomst ved Uruga paa Kysten af Kiushu. Guvernøren af Sagami, i hvis Provins de tre amerikanske Krigsskibe dukkede frem med et Forlangende om Afslutningen af en Handelstraktat, refererede det frække og uhørte Forlangende til Shogunen i Tokio, og denne, hvis Indflydelse netop paa dette Tidspunkt var i stærk Nedgang som en Følge af den lange foregaaende uvirksomme Fredsperiode, lod sig skræmme af Amerikanernes Trudsel om at de vilde benytte Magt, hvis man afslog deres Forlangende. Imod Mikadoens Ønske lod han Guvernøren af Sagami afslutte den

ønskede Traktat for at vinde Tid, og Amerikanerne sejlede bort med deres Bytte og Løfte om at komme igen. Saa fulgte, som en uundgaaelig Følge af den amerikanske Traktat, Afsluttelsen af lignende Traktater med andre fremmede Stater, Ankomsten af fremmede Gesandter og Købmænd, genoptaget Samkvem med Europæerne og en voksende Uvilje og Had imod disse, der gav sig Udslag i gentagne Mord paa enkelte Personer og kulminerede i Bombardementet af Kagashima i August 1863 og af Forterne ved Shimonosaki i September Aaret efter af en anden amerikansk Flaade. Japanerne blev sig som ved et Trylleslag deres Afmagt bevidst, deres Patriotisme vakt i al sin Vælde og Storhed, deres Frygt for de Fremmede affødte Bevidstheden om det uundgaaelig nødvendige i at følge med Tiden, og — i Stedet for at hengive sig til en passiv, unyttig og ødelæggende Modstand imod den fremmede uimodstaaelige Indflydelse som i Kina, — da hellere at bryde med det gamle og lære Europæerne Kunsten af helt og holdent, uden at tabe af Syne et eneste Øjeblik det egentlige Maal: Japans Bevarelse og Fremgang, selv paa Bekostning af en fuldstændig Omvæltning af det bestaaende og en Opofren af de tusind personlige Interesser for det heles og det almenes Vel.

De Mænd der skabte det ny Japan, og hvoraf enkelte af de mest fremragende som Ito, Jamagata og Okuma lever endnu og tager lige saa ivrig Del i Fremskridtets Værk nu som den Gang, havde altsaa intet at rive ned. De havde, foruden en solid og sikker Grundvold i Folkets Intelligens og uforlignelige Patriotisme, desuden en tusindaarig Civilisation og en høj aandelig Kultur at bygge paa. De kunde regne med en udviklet Tænkeevne og en klar uhildet Opfattelse hos hele Nationen, der allerede ubemærket havde beredt Vejen for den ny Kultur, som de dog ikke i Blinde vilde lade sig paatvinge, men nok antage, saafremt den ved nærmere Undersøgelse viste sig passende for Omplantning i japansk Jord, og da kun efter nøje og omhyggelig Vragen og Vælgen af det bedste og det mest formaalstjenlige for deres Land og deres Folk. Japan var som en vel pløjet, vel gødet og overalt frugtbar Mark, der laa rede til Sædemandens Haand — en Mark, hvor alt det gamle Ukrudt var revet op med Rode, alle Stene omhyggelig samlede i Bunke, og hvor det nu kun gjaldt om at vælge den Sæd, som bedst passede for Jordbundens Beskaffenhed. Og man maa lade Fremskridtsmændene, at de gik til deres Værk med et Mod og en Grundighed, som kun fortjener den varmeste Beundring, og

som i mindre end et enkelt kort halvt Aarhundrede har frembragt et kulturelt Størværk, der vil komme til at staa som et Mindesmærke om hvad menneskelig Energi og Foretagsomhed formaar at udrette, naar de ledes af Uegennytte, støttes af Kærlighed til Sagen, og gennemføres af et helt Folk, Skulder imod Skulder, Haand i Haand, i fuld Bevidsthed om hvor de vil hen og hvor Vejen gaar. Man begyndte da med at gøre rent Bord. Al gammel Fordom og Overtro overbord. Alle personlige Hensyn til en Side. Bort med Moral, Religion, Statsstyrelse, Samfundsorden, og hvad de tusinde Mure kaldes, hvorpaa et Samfund og en Nation er bygget op, men som skygger for Solen. Ned med alle Mure og bort med alle Skranker. Lys, Lys og mere Lys. Man undersøgte med den yderste Omhyggelighed alle den ny Kulturs Hjælpemidler og dens Bæreevne paa alle Punkter. Man prøvede, vragede og valgte, ikke blindt og kritikløst, men med Aarvaagenhed for hvad der var det bedste, ikke alene i sit Slags eller i det eller det bestemte Land, men fremfor alt hvad der passede bedst for Japan og for japanske Forhold. Da man én Gang havde besluttet sig til at antage den europæiske Kultur og Civilisation som Japans bedste eller eneste Udvej til at staa sig i Kampen for Tilværelsen mod det Europa, som paatvang det sit Selskab, saa tog man Skridtet helt ud og „europæiserede“ Japan indvendig og udvendig med en Lærvillighed, en Grundighed og et Held, som slog selve Lærerne med Forbavselse. Tusinder og atter Tusinder af unge, intelligente, lærelystne og ærgærrige Mænd, Blomsten af den gamle intelligente Nation, tilhørende alle Samfundsklasser og alle Professioner, Adelige, Borgere og Bønder, — Soldater Sømænd og Agerdyrkere; Videnskabsmænd. Købmænd og Haandværkere, Folk fra alle Provinser, fra Byerne og fra Landet, blev først omhyggelig forberedte og udrustede med de nødvendige elementære For kundskaber, og sendtes saa enkeltvis eller i Afdelinger under kyndig Ledelse og Vejledning til Europa og Amerika, for at sætte sig ind i Forholdene og studere hver sit Fag. Skoler og Undervisningsanstalter i alle Grene og paa alle Omraader oprettedes; de bedste Lærere paa alle Felter indkaldtes fra Udlandet, fra de Nationer, hvor man skønnede dem fremmest i de enkelte Fag; de bedste Lærebøger oversattes paa Japansk, og i nogle Tiaar gik saa at sige hele Japan i Skole. Og Eleverne var ikke alle Aarsunger. Man havde det Særsyn at se Børn, unge Mennesker, midaldrende og gamle Mænd Side om Side paa Skolebænkene,

og de gamle var ikke altid de mindst lærvillige eller mindst lærenemme Elever. Det var en sand Lære-Epidemi, der havde grebet hele Nationen. Enkelte Fejlgreb kunde vel ikke undgaas, og mange Skuffelser fulgte vel i Begejstringens Spor, men i det hele og store blev det en glimrende Sejr for Japan over hele Linien. Nu, næppe en Menneskealder derefter, ser vi Resultaterne. At Lærerne endogsaa begynder at frygte for at overfløjes af Eleverne, kan jo kun være til disse sidstes Ære, og at Undervisningen i den mellemliggende Tid er sat i System, og har fulgt sin naturlige Udvikling, fremgaar blandt andet af det Faktum, at Skolevæsenet i Japan hører til de højst udviklede. Det er ikke for meget at sige, at den unge Japaners eller Japanerindes Uddannelse i vor Tid staar paa Højde med hvad nogen ung Mand eller Kvinde kan opnaa noget Sted i den civiliserede Verden. Paa alle den moderne Skoleundervisnings Felter er Japanerne i første Række. De har tilegnet sig de europæiske Undervisningsmetoder og forbedret paa dem, afpasset dem efter deres Folks Ejendommeligheder og gennemført dem rent ud mesterligt. Deres Hovedprincip er at styrke Legemet, samtidig med at modne og uddanne Forstanden, og at tildele Eleven netop det Kvantum og den Kvalitet af Kundskaber, som han vil faa Brug for i Livet og som han praktisk vil faa Lejlighed til at anvende. De gaar ud paa at opfostre og uddanne brugbare levende Mennesker, som kan gaa ud i Verden med aabne Øjne og Øren og som kan staa paa egne Ben, naar de træder udenfor Skolens Mure. Almenoplysningen staar paa et højere Trin i Japan end i noget andet Land. I en Befolkning af henved 45 Millioner findes der over 27,000 Folkeskoler med 100,000 Lærere og Lærerinder, samt over fem Millioner skolesøgende Elever! Desuden 57 Normalskoler med 20,000 Elever og 1,000 Lærere, 258 Mellemskoler med henved 100,000 Elever og 4,600 Lærere, og ikke mindre end 80 højere Skoler for den kvindelige Ungdom. Af højere Undervisningsanstalter findes 2 Universiteter, et i Tokio og et i Kioto, med henved 4,000 Studerende og 18 europæiske og 238 japanske Lærere. Endvidere 19 Døvstumme-Institutter, tekniske Højskoler, Handelsakademier, Seminarier, Kunst- og Musik-Akademier, polytekniske Lærestalter, Lægeskoler, Landbohøjskoler, Mængder af Specialskoler og selvfølgelig militære og maritime Fagskoler til Uddannelse af Land- og Sø-Officerer.

Paa Regeringens, Statsstyrelsens og Administrationens Omraade staar Japan fuldt paa Højde med Tiden. Tro imod sit

Løfte, der indeholdtes i Beslutningen af 17. April 1869, sammenkaldte Mikadoen en Art raadgivende Stænderforsamling, der hjalp til forberede den endelige Konstitution, som, omhyggelig udarbejdet og baseret paa moderne Principper, nærmest efter engelsk Forbillede med et Parlament og et Overhus, traadte i Kraft 1890 og som siden har arbejdet uden nævneværdig Vanskelighed og uden den Friktion mellem Lovgivningsfaktorerne, som i mange andre Lande vanskeliggør Regeringens Opgaver. En hel ny Straffe- og Civil-Lovgivning, bygget paa de bedste europæiske Principper og forbunden med et ganske moderne Retssystem, er traadt i Kraft. Fuld Religions- og Pressefrihed er indført, og det gælder vistnok mere i Japan end noget andet Sted i Verden, at Borgerne har lige Adgang til de højeste Embeder og Værdigheder, uanset Religion, Formue, Navn, Familie eller Forbindelser. Alt, hvad der fordres, er Intelligens, Dygtighed og Ærlighed, for at naa frem til de mest fremragende Stillinger i Statens Tjeneste, og Japan ejer da ogsaa en fuldtud hæderlig, dygtig og intelligent Embedsstand, der taaler Sammenligning med enhver anden, og hvis Medlemmer i de allerfleste Tilfælde er udsprunget af Folkets brede Lag. Kun ganske enkelte af de gamle europæiske Embedsmænd, som oprindeligt satte Administrationen i System, er blevet bibeholdt i civile Stillinger, men som almindelig Regel gælder det, at Japanerne fuldt ud har mestret deres Opgave, og nu udelukkende selv beklæder alle Embeder og alle Pladser i de udstrakte Administrationer, der ledes med en Dygtighed og arbejder med en Sikkerhed og Regelmæssighed som ikke overgaas noget Sted i den gamle Verden.

Det behøver ikke at paapeges, hvor vidt Japan er naaet paa det militære Omraade. Den nuværende beklagelige Krig har bevist, at det her kan gøre Fordring paa at staa i Række med de højst civiliserede Nationer, forsaavidt da en udviklet Krigskunst er Maalet paa dets Civilisation. Paa det kommercielle og industrielle Felt slaas man med endnu større Forbavselse, naar man erindrer, at fra et blot og bart agerdyrkende Land, uden Skibsfart, uden udenrigsk Handel, og uden anden Industri end den, der tilfredsstillede Befolkningens egne beskedne Krav, er Japan i 50 Aar blevet forvandlet til et moderne Handels- og Industriland, hvor alle den europæiske Tekniks Maskiner og Opfindelser, Dampen og Elektriciteten, er taget i Handelens og Industriens Tjeneste, og hvor man paa snart alle kendte Omraader gaar frem med en Energi og

en Dygtighed, som paa mere end ét Punkt har stillet Japan fremmest mellem de fremmeste Stater i Vesten. Det er vel sandt, at Japan paa det industrielle Felt har mange og vigtige Fordele fremfor sine Læremestre. Landet producerer de fleste af de Raamaterialier, som Industrien har Brug for. Kul og Metaller findes i Mængde, og hvad der mangler kan faas fra Kina, kun faa Timers Damp borte. Og Landet ejer en stadig voksende Befolkning, der i de sidste 30 Aar er steget fra 36,6 til 44,8 Millioner, og stiger med $\frac{1}{2}$ Million aarlig — en Befolkning, der i Flid, Arbejdsomhed, Udholdenhed og — Nøjsomhed kun kun overgaas af Kineseren. Værdien af Japans samlede Ind- og Udførsel, der i 1868 — det første Aar, hvorfra der findes officielle statistiske Opgørelser, androg i runde Tal 46 Millioner Kroner, repræsenterer i 1903 ikke mindre end 954 Millioner — et Tal, der taler for sig selv. Og endda, tiltrods for Krigen, har første Halvaar af 1904 bragt Tallet op med andre 72 Millioner, hvilket giver et Begreb om den japanske Handels og Industris Levedygtighed og Japans Udvikling paa dette overmaade vigtige Punkt.

Man laver jo imidlertid ikke Æggekage uden at slaa Æg istykker, og det Spørgsmaal ligger da nær, hvilken Virkning har denne kolossale Udvikling, dette Spring fra Fortiden ind i Nutiden, dette ganske splinternye Udstyr fra inderst til yderst, haft paa Japans Finanser? Man vil paa Forhaand være tilbøjelig til at tvivle om, at noget Land eller nogen Nation vilde være istand til ved egne Midler og uden tilsvarende kolossale Udgifter eller Stiftelsen af en kolossal Gæld, at foretage et saadant Vovestykke, og det har da sin Interesse at undersøge, hvorledes det staar sig med Statens Finanser og med dens uden- og indenlandske Gæld.

Japans Budget for Finansaaret 1903—04 udviser en samlet Statsindtægt af i runde Tal 450 Millioner Kroner, imod en total Udgift af 440 Millioner, eller et Overskud af 10 Millioner.

De største Indtægter kommer fra Skatterne, hvoraf Landskatten, der indbringer 184 Millioner, er ansat til 3,3 Procent af den ansatte Værdi af Rismarker, Bøndergaarde og Byggegrunde paa Landet, af 5 Procent for Byggegrunde i Byerne; Saké (Spiritus) Afgiften bidrager ikke mindre end 118, Tolden 28, Sukkerafgiften 12, Stempelafgiften 23, Post- og Telegrafvæsenet 36, Forretningsskatten 10, Tobaksmonopolet 21, Jernbanerne 14 og Indkomstskatten (stigende Skala, begyndende med 1 Procent af Ind-

tægter paa 540 Kroner indtil $5\frac{1}{2}$ Procent af Indtægter paa 180,000 Kroner) 12 Millioner Kroner aarlig.

For ti Aar siden var Statsgælden 450 Millioner Kroner medens den ved Udløbet af 1903 beløber sig til henved 1,000 Millioner. I det samme Tidsrum er den ordinære Statsindtægt steget fra c. 150 til 450 Millioner. Med andre Ord, medens Gælden er vokset til noget over det dobbelte, er Indtægten steget til det tredobbelte. Sammenlignet med andre Lande giver Statsgælden, lignet pr. Hoved af Befolkningen, følgende Resultat:

For Portugal henved	580	Kroner	pr.	Hoved.
For Frankrig henved	480	—	—	
For Storbritannien	330	—	—	
For Italien	280	—	—	
For Rusland	90	—	—	
For Sverrig	65	—	—	
For Danmark	55	—	—	
og for Japan	22	—	—	

Den aarlige Renteafgift af Japans Statsgæld beløber sig til henved c. 1 Krone pr. Hoved, medens f. Eks. Storbritanniens Indbyggere efter samme Regning hæfter for c. 9 Kroner hver og vi Danske for c. $1\frac{1}{2}$ Krone hver.

Det maa vel herefter indrømmes, at Japans økonomiske Stilling kan betragtes som endogsaa usædvanlig god, og naar det tages i Betragtning, at kommunale Laan ikke kendes i Landet, at alle Jernbaner, Telegrafer, Telefoner, Havneanlæg, elektriske Anlæg, Sporvogne, Vandværker, Gasværker og andre lignende offentlige Aktiver, ejes af Regeringen eller af Indfødte, og at det samme gælder om alle Fabrikker, Dampskibe og Aktieselskaber, idet Udlændinge ikke kan besidde Kapital i indenlandske japanske Foretagender, samt naar der ses hen til den enestaaende og bestandig fremad skridende Udvikling, som Landets Handel og Industri hidtil er undergaaet, saa er der næppe nogen Grund til at frygte for at selv saa store Veksler, som de, der ved Krigen trækkes paa Befolkningen, skal udtømme dets Hjælpekilder, eller at Japan ikke skal være istand til at klare sig uden fremmed Hjælp, om nødvendigt. Et vigtigt Fingerpeg i denne Retning er det jo forresten, at to indenlandske Laan, hvert paa 180 Millioner Kroner, siden Krigens Udbrud er blevet udbudt og begge Gange overtegnet med det tredobbelte. Hele Befolkningen med Kejseren, som hver Gang har tegnet sig for 18 Millioner af sin Privatformue, i Spidsen, kappes

om at yde deres Skærv til Fædrelandets Bedste, tro imod den japanske Nations Principper: at en Mand skylder sit Fædreland alt, at det er en Statsborgers første Pligt at ofre sine private Interesser for Samfundets, og at uden Sammenhold og Samvirken udrettes intet stort. Intetsteds er Nationalitetsfølelsen saa dyb og saa rodfæstet som i Japan, intetsteds Sammenholdet saa stærkt og Offervilligheden saa stor som dér, naar det gælder „Dai Nippons“ Frelse og Fremtid.

J. HENNINGSEN

ET ANGREB PAA INTELLEKTUALISMEN

HARALD NIELSEN: MODERNE LITTERATUR

DER er tilført vort Aandsliv et nyt Talent og en ny Vilje; enhver Læser af den unge Kritikers Debutbog er ganske klar paa den Ting. Hans Venner har maaske ængstedes lidt ved, at han saa utaalmodig straks vilde samle sine spredte Lejlighedsartikler og faa dem ud som Bog, til Pleje af sit litterære Navn. De ængstelige har dog forsaavidt haft Uret, som der virkelig er kommen en hel Bog ud deraf og en Bog, som har gjort en hurtig og tydelig Virkning. En Bog, som præsenterer for Læseverdenen et kritisk Instrument af en egen Støbning, vi ikke for Tiden ejer paa Pladsen og som vi godt kan bruge, og aabenbarer os — hvad der endnu mere trænges til — en Vilje til at paavirke Samtiden og lede den i en ny Retning.

Ufærdigt er ganske vist Instrumentet, og Viljen endnu ikke ganske paa det rene med sin Vej. Det ufærdige er just det saa udpræget lovende ved Bogen. Naar hveranden debuterende Tyveaaring har sin Stil fiks og færdig, fordi de tillærte Tanker let og naturlig glider i de tilvante Sprogveje, kæmper Hr. N. samme haardnakkede Kamp med Ordbog og Grammatik, som enhver selvstændig Aandsarbejder maa føre. Hans Stil kan have en egen skarp Klarhed, gaa frem med en egen praktisk Energi, svaje spænstig og lyse koldt som Staal eller brænde lige paa som korte Pistolskud. Men den kan rigtignok ogsaa filtre sig ind i Sætningsspind af abstrakte Hovedord og henvisende Stedord, som man let løber sur i; paa Side 217 og 238 finder man f. Eks. ret spegede Punktumer. Han finder paa mange træffende og vittige Lignelser, gerne hentede fra moderne Opfindelser, men han har Billeder om rullende Fortov og om Stræbepiller, der spænder mod Mure — som vist de fleste vil støjle for; og at en Mand hæver sin Naturgrund en Salsøjde, synes i det mindste mig noget halsbrækkende.

Det ufærdige i Stilen har sin Grund i at Forf. endnu ikke synes rigtig Herre over sit Tænkeapparat; men det beror igen paa, at dette Apparat er ligesaa ustyrligt i sin Kraft som fint i sin Sammensætning.

Han tænker løs paa alt, hvad der kommer indenfor hans Rækkevidde; der er som en Tænkefeber i ham, der, hvis den ikke faar Stof udefra, synes at maatte fortære ham selv. Det er noget af det fornøjeligste at se Opdagelseslysten og Fribyttermodet i denne unge Forskertanke; den gaar paa med en „furia francese“, angriber sit Æmne uberegneligt og hurtigt fra de forskelligste Kanter, den giver ingen Pardon, og den flyger med Splinter, hvor dens skarpe Næb hugger sig ind. Det synes nogenlunde tilfældigt, hvad Hr. N. har læst og ikke læst af vor Litteratur, og hvor han sætter sig til Doms over hele 80ernes og 90ernes Litteratur, mærkes det ofte, hvor fragmentarisk hans Kendskab er til den Periode, han dømmer; i planløse Strejftog har han med sin friske Læseappetit græsset løs rundt om i den moderne Bogverden, og hans sylskarpe Kritik tager alt under Behandling, vil sønderhake alt i dets Bestanddele og trænge ind til Kærnen i hvert litterært Fænomen. Det intense Tænkearbejde mærkes overalt, næsten som en Art Lidelse; han brydes med sit Æmne for at afvriste det dets Hemmelighed; til den Slags banale Elegance, der oftest kun opnaaes ved med et Bonmot at gaa uden om Vanskelighederne, kender denne gediegne, noget ubehjælpssomme Forskervilje intet. Afhandlinger som de om Stuckenbergs, H. Rode og Joh. Knudsen er en Række Læsernotitser, som snart med Skarpsindighed og Finfølelse borer sig ind til Nerven i deres Produktion og lægger den blot, snart blot tager Udgangspunkt i denne for at anstille alskens frugtbare og ofte dybsindige Reflektioner over Liv og Kunst. Men de aforistiske Indfald springer fra og til og udenomkring Æmnet uden at kunne føje deres Rigdom sammen i en rolig, organisk og anskuelig Helhed; Forf. er i høj Grad Barn af Analytens Aand og Journalistikens Tid. Og Indfaldene er ikke sjældne mere aandrige end rigtig træffende. Er der f. Eks. nogen virkelig Karakteristik i at sige om Rodes Skuespil, at Problemet i dem omhandler Sjælens forskellige Rytme, eller at de og Topsøes Digtning omhandler det samme Problem: „Enheden i Stemningsrigdommen“? Overhovedet luger Forf. vistnok for lidet ud mellem de bestandig fremmyldrende Tankevækster; det er og bliver dog kun løse Huskud, naar han f. Eks. i Forbigaaende paastaar, at Skinsyge er en ualmindelig Egenskab eller at problematiske Naturer mere hører Bøgerne end Virkeligheden til. Det vilde heller ikke være svært at paavise Selvmodsigelser eller halv gennemtænkte Tanker, som han har sluppet i deres Halvfærdighed for at springe efter nye.

Men især skorter det endnu i høj Grad hans Kritik paa den Mangesidighed og den rolige Overlegenhed, som kan være til Gæne for Polemikeren og Agitatoren, men som nu alligevel en Gang er selve Kritikens Maal. Den er helt hildet i den øjeblikkelige Situations Fangnæt og saa ivrig for at gøre Virkning, at den med Vilje gør sig ensidig og uretfærdig. Baade naar den con amore paatager sig Profossens Rolle og naar den gør sig til Panegyriker, skyder den i sin blinde Vildskab ofte over Maalet. I sine Billedstormeranfald paa Georg Brandes naaer Hr. N. til at ville frakende ham næsten enhver Art af Storhed. Vald. Rørdam slaar han foragtfuldt i Hartkorn med Fru Blicher Clausen. Omvendt proklamerer han Bøger som „Einar Elkær“, „Race“, „Polens Døtre“, „Hjerets Gerninger“ som epokegørende Gennembrudsværker, og Aarene om-

kring Sekelskiftet staaer for ham som en ny Tids Morgengry; de „betegnes“ lærer han os „af en feberagtig Virksomhed, Sejlene blaftrer og Vendingen foregaar“. Herregud! I Aarene omkring 1888, da „Ny Jord“ fremkom, og Stuckenberg, Jørgensen, Møller, Claussen og Michaëlis debuterede, — dengang drømte nogle af os ogsaa om en ny Tid, men vi var ikke godtroende nok til at tage saa store Ord i Munden. Og dog, vilde man læse efter, hvad der da skreves, vilde man finde udtalt allerede den Gang omtrent den samme Kritik af Nutidslitteraturens „Realisme“ eller Rationalisme, som den, Hr. N. nu vil lave ny Tid paa. Men den Slags „pia desideria“ formaaer sjælden at vende Tidens Strøm!

Alligevel er det nu imidlertid disse Hr. N.'s Angreb paa „Realismen“ — da det netop bl. a. er sand Virkelighedssans, han savner, maa han hellere, som han nu og da gør det, sige: Intellektualismen — alligevel er det disse Angreb, der — med Rette — især har vakt Interesse for Bogen. Den gamle Kamp mod Intellektualismen er ogsaa aldrig herhjemme før bleven ført med en saadan Anvendelse af Intellektualismens egne, skarpeste Vaaben som her. Og aldrig har Angrebet haft saa hidsige Næb og Kløer som her, aldrig været baaret af en saa ung Tro paa at kunne stemme op for og kæntre Tidens Strøm.

Det var — tror jeg — i et af „Politiken's“ Prøvenumre, at der i sin Tid erklæredes: „Vi føler os mere i Slægt med Voltaire end med Rousseau“. Jeg erindrer, hvorledes en og anden ung allerede da overfor en saadan Ytring straks følte: „Vi to er ej af samme Skole“, — fordi den halvgale Religionsstifter stod hans Hjerter meget nærmere end den reformsivrige Oplysningsfilosof. Og i Virkeligheden har man jo, lige fra Firserne, indenfor Radikalismens Hovedstrøm stedse sporet en Strømning, der i visse Maader kunde kaldes den Høfdingske, og som — skønt den i det hele gik i samme Retning som den saakaldte „Brandesianisme“ — dog aldeles ikke helt kunde blande sig med den. Selvom man i Religion, i moralske Anskuelser, i Politik og Litteratur nogenlunde delte Meninger med „Politiken“, var Grundtonen — le ton, qui fait la musique, — grundforskellig. De rørigste Bevægelsesmennesker, de naiveste Fremskridtsdogmatikere, de haandfaste Praktikere og de enfoldige Lyrikere flød naturligvis med Hovedstrømmen, men mange tungere, mere reflekterte Naturer, — i Grunden meget mere kritiske og radikale (o: til Roden gaaende) end hine, — følte sig stedse frastødte af den dybe Uforstaaenhed overfor Religion, den letfærdige Udviskning af alle moralske Begreber, den Litteraturens Idéløshed, ogsaa den Raahed i den politiske Kamp, som de saa' rundt om sig som den ny Bevægelses Frugter. Alligevel var de misfornejedes Stilling jo vanskelig nok. Hvordan anfalde Hørup, saalænge Provisoriet regerede? Hvordan tale om Immoralitet og Irreligiositet, saalænge den herskende Opinion endnu kaldte saaledes og forfulgte som saadanne alt, hvad der ikke stemmede med Katekismen og Martensens Etik? Hvordan endelig rigtig fordømme den „realistiske“ Litteratur, saalænge den „romantiske“ Kritik udelukkede „Gengangere“ fra Teatret og kaldte Zola og Fru Skram for Svin? Man kunde væsentlig kun ved passende Lejligheder „tage Afstand“. Hvor vanskeligt man havde for at røre sig, saaes f. Eks. ved saadan noget som Indbydelsen til Protest-

mødet i Koncertpalæet. Justitsministeriets idiotiske Sagsanlæg nødede til dets Aflysning, men den blotte Annonce hensatte Vedkommende, — alt medens de paa det nydeligste straks stak Piben ind overfor Forargelsen, — i et halvt Aars Paroksysme overfor Forrædderne.

Nu er der Bevægelsesfrihed og ikke den ringeste Grund for en ung Kritiker til ikke at give den herskende Retning det glatte Lag. Hr. N. gør det — som sagt — med Fynd og Klem, omend hans filosofiske Betragtninger, hvor dybsindige de end ofte er, dog synes mig noget uklare her og der og desuden paa visse Punkter forekommer mig at tage lidt skævt Sigte. Men da den første væsentlige Indvending, man kan gøre mod hans Afhandling, er den, at den — noget vel journalistisk — mener paa 70 Sider at kunne blive færdig med Moralens og Kulturens væsentligste Problemer, vil jeg ikke gøre noget Forsøg paa i en Anmeldelse paa 6 Sider at sætte Menneskehedens Bestemmelse under Debat. Lad mig blot ganske kort sammenfatte Hovedpunkterne i Hr. N.s Kritik og sætte mine private hør! eller ? ind her og der.

Den moderne Tro paa Erkendelsens, Tænkningens Suverænitæt og Almagt, — Dogmet (Ak! hvor der i sin Tid vankede Klø for at kalde det et Dogme) om „den fri Tanke“, der skal „erobre Verden, intet mindre“ — denne Tro er ikke andet end formastelig Overtro. Tanken er tvertimod — det har jo allerede Kant fastslaaet — født ufri og vil forblive ufri paa alle Ledder og Kanter. Og almægtig er den saa langt fra at være, at netop det inderste og dybeste i Livet og dets højeste Aabenbareiser stedse synes at skulle forblive et terra incognita for den; Kunstens og Kærlighedens saavel som Moralens og Religionens inderste Væsen synes utilgængelig for en blot intellektuel Opfattelse, men kun at kunne fattes ad Følelsens Vej. Ligesaa ufuldstændigt og begrænset derfor som dens Verdensbillede bliver, der kun besidder Synets Sans, ligesaa bornert bliver dens Livsforstaaelse, der kun vil anerkende, hvad hans Forstand kan begribe. Erkendelsen maa i det hele nøjes med at være et af Livets Redskaber og tjene Livets Interesser, den er en „ancilla vitae“, ikke en Suveræn, og dens Gerning maa vurderes, dens Omraade afstikkes, dens Retning foreskrives ud fra Livets Interesser.

Hvad er i det hele Erkendelsen værd i sig selv? spørger Forf. Meget lidt, før den har omsat sig i Følelse og Vilje. Det er just Grundskaden i moderne Kultur, deri bestaar Halvheden i vor Personlighed og Overfladiskheden i vor Dannelse, at Intelligenslivet rastløst og hensynsløst fortsætter sit Arbejde, uden at vente paa, at hele Personligheden virkelig følger med. Først naar de nye Ideer er nedfældede som Følelse og slaar ud i Handling, først da er de blevne vort Kød og Blod. Og først Handlingen leverer det endelige Bevis for Tankens Værdi, som Eksperimentet for en Hypoteses. Liv er i sin Grund Handlen. Den uinteresserede Objektivitet eller ansvarløse Nysgerrighed, med hvilken moderne Videnskab og naturalistisk Kunst vil lære Menneskene at se paa Tilværelsen, saa ligegyldige for godt og ondt, som Naturen siges at være det, — den duer ligesaa lidt for Livet som den Art moderne Stemningspanteisme, som vil flyde ud i Allivet. Mod sætningen mellem Død og Liv, mellem hvad der hæmmer og hvad der fremmer Livet, mellem godt og ondt,

maa beherske hele Tilværelsen. Det moralske Synspunkt maa fastholdes overfor Videnskab og Litteratur saa godt som overfor alt i Livet.

Skarpsindigt og dybsindigt er alt dette udviklet af Hr. Nielsen, og jeg for min Part kan kun underskrive disse Meninger. Blot at man tager lidt dialektisk paa dem. Ikke noget bestemt moralsk Formaal skal Videnskab og Kunst forfølge, men et ubevidst Instinkt for Livets Interesser skal lede dem. Og ikke til hver enkelt gælder Kravet: „Vis din Tro af dine Gerninger“ ialfald ikke hvis Talen er om ydre praktisk Handling; men for Samfundslegemets Sundhed er det nødvendigt, at der ved Siden af Intelligensarbejdets Organer ogsaa er Organer virksomme for Omsætningen i Følelse og Handling.

Hvor fint mærkende Hr. N.s æstetiske Sans end er, turde det interessanteste i hans Begavelse overhovedet være af psykologisk moralsk Art. Det, der især sætter hans Tanker i Virksomhed, er hans Sans for Livets Grundvilkaar og hans Iver for Livets Trivsel og Fremgang. Det er i Virkeligheden som Moralist, at han betegner en saa værdifuld, ny Indsats i vort Aandsliv.

Paa sin Vis var ogsaa Georg Brandes først og sidst Moralisten og virkede som en saadan. Halvfjerdsernes Gennembrudsmænd — som Hr. N. er saa uretfærdig imod — var overhovedet — ogsaa Hørup og Edv. Brandes — væsentlig Moralister, som Bjørnson og Ibsen i Norge. Men det yngre litterære Slægtled herhjemme manglede længe ganske moralsk Inspiration; den ansvarsløse Nysgerrighed og den artistiske Gengivelseslyst var dets Muser. Den maaske ypperste Type er Karl Larsen, og netop fordi hans Talent er saa forbløffende og uomtvisteligt, har han altid ligesom instinktmæssigt vakt de faa til Revolte, der gik og sukkede efter en Digtning, som kunde være til Næring for Livet. Hr. N. viser, hvorledes den blotte Intelligenskunst aldrig naaer ud over en Sum af rigtige Enkeltheder, aldrig naaer frem til den Sammenhængsdannelse, som er Menneskeandens Forret fremfor Dyrenes lagttagelse, og han viser videre, hvorledes det kun er de afstikkende Særegenheder, de abnorme Undtagelser, den faar Øje paa, medens det normale Livsgrundlag, den væsentlige Fællesmenneskelighed undgaar dens Opmærksomhed; kun en Digtning, der bæres af en bred Medmenneskelighed og Meddelagtighed i Livet selv, kan faa fat i Livets Væsen. Og som alle, der føler den samme Utilfredsstillelse som han ved 80ernes og 90ernes danske Litteratur, peger Hr. Nielsen paa de store gamle norske Digttere eller, blandt nyere, paa Selma Lagerløf og Jakob Knudsen som lysende Forbilleder.

„Det aandelige er det, der rækker ud over den enkelte; som kommer fra det hele og forener ham med det hele“ — disse dybe Ord af Jakob Knudsen udtrykker for Hr. N. Kærnen i al moralsk og al religiøs Følelse. Intellektualismen hedder paa moralsk Omraade Individualisme, og Hr. N. viser, hvilken Ensomhed og Selvopløsning den analytiske Forstandsdannelse kaster Mennesket ind i. Med gribende Ord skildrer han, — og man mærker her hans egen Erfaring — i hvilken forfærdelig Ensomhed det moderne, reflekterte Menneske befinder sig midt i det store, tætte Menneskesamfund; jo højere Aandsudvikling, des ubehjælpeligere Ensomhed. Men fra denne er det, han vil ty til de Magter, der binder Menneskene sammen.

„Vel vi maa i Sindet vorde bange — og grue for den sære Ensomhed“ sang Grundtvig i sin Ungdoms dybe Sjælevaande. Og med Grundtvig (som Hr. N. iøvrigt vist mere bruger end kender) vil han i Folkelighedens Begreb — synes det — søge Grundlaget for en moralsk-religiøs Kulturfornyelse . . .

Dog — her findes kun uklare Antydninger hos Forf., og han er sikkert ikke selv paa det rene med, hvor han vil hen. Der er en saa voldsom Gæring, en saa rivende Udvikling i ham, at han gør klogt i endnu at nøjes med den negative Side af sit Program. Folkeligheden er dog et Ord, der ikke blot er meget misbrugt, men i sig selv er yderst taaget. Skal vi til at male „Husmandskunst“ og skrive Husmandslitteratur? Fordi mangan ung Mand nutildags springer fra Husmandshjemmet lige ind i den moderne Kultur og derfor føler Splid mellem sit Følelsesgrundlag og den forstandsmæssig tilegnede Kultur, skal derfor de fremmeligste sinke sig med at vente paa at hele „Folket“ kommer med og holder Trit med Masserne? Eller skal vi dyrke vor „Danskhed“ eller maaske vor „Jydskhed“ — som saa mange nutildags vil? Som om ikke ogsaa det var en Form for Individualisme, en Skillen sig ud fra Helheden. Hr. N. beundrer — med Jakob Knudsen og tildels Pontoppidan — vore Højskolefolk for deres støtte, i vor Muldjord rodfæstede Sikkerhed. Jeg tilstaar, at jeg elsker den stræbende og søgende Aands Usikkerhed — Byernes Aand — fuldt saa meget. Hr. N. synes greben af den moderne Nationalitets- og Racedyrkelse. Jeg bekender, at jeg i den mest ser en kunstig, momentan Overfladebevægelse, medens Afnationaliseringen forekommer mig paa Bunden at være Tidens største og betydningsfuldeste Bevægelse. Hvor Hr. N. sætter det folkelige, vilde jeg sætte det fællesmenneskelige op som det levende Midtpunkt, til hvilket alt Kulturliv maa forholde sig, og jeg vilde ikke dømme Intellektualismen særlig som ufolkelig, men som overfladisk i Forhold til det menneskelige Grund og Kærne.

Men — som sagt — det er ikke i en Anmeldelse saa store Spørgsmaal kan behandles, om det end er Bogens Hæder, at den tvinger Læseren til at beskæftige sig med dem. Man lukker Bogen med Følelsen af, at her til en Afveksling er en ung dansk Forfatter, der gider og kan tænke igennem; som man mangan Gang vil komme til at ærgre sig over og kæmpe mod; men som man oftere vil kunne glæde sig ved at være enig med og altid vil nyde som et Talent, altid respektere som en Vilje. Men foreløbig er det vel mest ved sit Talent til at bide fra sig og sin Vilje til at øve Hærværk, at den unge Forfatter har indpræget sig i Folks Bevidsthed.

VALD. VEDEL

POLITISKE OVERFALD

DET ligger i Forholdenes Natur, at hverken det intransigente Højre eller Socialdemokratiet i Øjeblikket egner sig til at føre en lang og besværlig Kamp mod Reformpartiet for at erobre Stilling efter Stilling fra dette Parti, for lidt efter lidt at erobre dets Udenværker og til sidst levere det for Reformpartiet dødbringende Slag. Det østrupske Højre føler sig usikkert; det maa dele Hvervet som Konservatismens Repræsentant og Bærer med et andet Parti, de frikonservative; det mangler tilmed Mod til at vedkende sig det Maal, der tidligere samlede samtlige konservative Kræfter; det er henvist til Overfaldet, Chok'et. Anden Udvej staar heller ikke Socialdemokratiet aaben. Saa længe dette Parti vedligeholdt Forbindelsen med andre Partier, kunde det henpege til denne Forbindelse som Forklaring paa, at det gik med til langsomme, paa den lange Kamp beregnede Fremskridt og undlod de voldsomme og pludselige Indhug, der altid tager Bifald hos Masserne; men nu, da det har sønderrevet denne Forbindelse og ligger i aaben Strid med Venstre, nu kan det ikke krybe i Skjul længere, nu maa det frem gennem rask Daad; det maa frem, selv om det skal alliere sig med Satan selv, som en af Partiets udmærkede Talere har sagt. Det gamle Højre mangler Horisont og kan derfor ikke drage Linier i sin Politik; Socialdemokratiet, der har Horisont, kan desuagtet heller ikke drage disse Linier, da det mangler et fast Punkt, hvorfra de kan drages, og følgelig ser man Partiet ved Behandlingen af de forskellige Lovforslag snurre hele Horisonten rundt, snart kæmpende for den vildeste Individualisme, snart for den vildeste Socialisme.

Samuel Johnson finder det ejendommeligt ved synske Mennesker, at de sjældent ser andet end ondt; han siger, at dette ogsaa gælder politisk Synskhed. De synske Politikere ser overalt Frafald, Svigten, Forræderi og Nederdrægtighed; vi har adskillige af dem blandt os, og det er dem, der i Forbindelse med det intransigente Højre og med Socialdemokratiet har planlagt, udført og tabt de tre Overfald paa Venstre, som den senere Tid har oplevet, nemlig Overfaldene paa Reformpartiet, paa Justitsministeren, paa Krigsministeren.

Under meget stort Spektakel, under alt det Skraal, som det var muligt at opdrive, faldt man paa et højst mærkeligt Tidspunkt pludseligt over Venstre med Beskyldning for, at Partiet svigtede sit Program. Dette var mere end et voveligt Foretagende; det var et Foretagende, der nødvendigvis maatte mislykkes, thi man behøvede blot at tage Venstres Program for at se, at intet af Programpunkterne var opgivet; adskillige var derimod realiserede, og for næsten alle de øvrige var Realisationen paabegyndt. Programmet er af 9de Oktober 1895; i Overensstemmelse med det er Lov om Formue- og Indkomstskat vedtaget, Stats- og Kommuneskatterne er omordnede, Kreditforholdene forbedrede, de militære Udgifter nedsatte, Forslag om Værneskat fremsat, Husmandslokker oprettede, Fæste- og Lejehusmænds Kaar forbedrede, Folkeskoleloven vedtaget og Lærernes Lønningsforhold ordnede, Menighedernes Indflydelse paa Besættelsen af Præsteembeder indledet, Retspleje-Reformen ført gennem Folketinget, hemmelig Afstemning vedtaget, Ulykkesforsikringsloven vedtaget og forbedret, Alderdoms-understøttelsesloven forbedret, Vidneførsel for Arbejds-Voldgiftsretter indført, Kommunikationsmidlerne forbedrede og Sikkerhedsforanstaltninger til Fordel for Vestkystfiskeriet paabegyndt. Hermed er imidlertid Programmet udtømt, naar undtages Bestemmelserne om en frisindet Toldreform og om Borgermestervalg, hvis Gennemførelse nu staar for Tur. Da det saaledes faktisk var umuligt at pege paa noget Punkt i Programmet af 9de Oktober, hvor Venstre havde svigtet, saa blev dette Overfald lige saa virkningsløst som det fra først af var umuligt og haabløst; Folketingsvalgets Udfald viste Resultatet.

De allierede sundede sig en kort Tid, hvorpaa de begyndte Overfaldene paa Venstres ledende Mænd. Man vaklede i Begyndelsen med Hensyn til Aktionsobjektet; Landbrugsministeren, Konseilspræsidenten, Kultusministeren prøvedes skiftevis, indtil man

endelig med fuld Kraft gik løs paa Justitsministeren og paa Krigsministeren.

Angrebet paa Justitsministeren hører til noget af det mærkeligste, man har oplevet i et parlamentarisk Land. Hr. Alberti havde formuleret Ministeriets Udtalelse om, at man vilde arbejde paa en Udvidelse af Folkets Selvstyre gennem den kommunale Valgret; det var tillige ham, der i Klosterskoven havde sagt, at hvis Landstinget blev opløst, saa blev dets kongevalgte Medlemmer det ogsaa. Gentagne Gange fremtræder Justitsministeren altsaa som Ministeriets radikale Kraft; man skulde tro, at den Mand maatte være elsket af alle social-radikale og af alle Social-Demokrater, at de alle som én vilde dække ham mod det gamle Højres Angreb og med kort Varsel møde fuldt rustede til hans Forsvar, naar dette Angreb kom. Da Angrebet kom, mødte de ogsaa fuldt rustede, men vel at mærke for at deltage i Angrebet paa den Mand, som de fremfor nogen burde forsvare.

Justitsministeren havde engang i Folketinget erklæret, at den Tid uigenkaldelig var forbi, da Herredsfogderne kunde sidde som Smaakonger i Jurisdiktionerne. Ved denne Udtalelse var man i visse Kredse begyndt at spidse Øren. Derefter viste Justitsministeren, at han var betænkelig ved at henlægge et Benaadningsinstitut (betingede Straffedomme) til Domstolene, men derimod ikke ved at henlægge det til Administrationen (betinget Benaadning), som Rigsdagen har lettere ved at faa i Tale. Der var heri ingen Uvilje over for Dommerstanden, men vel noget af den Uvilje, som mange sunde Mennesker kan føle over for en usund, en sygelig og derfor skadelig Dommeridealisme; at det forholder sig saaledes, ses klart af Hr. Albertis Stilling til Oprettelsen af et permanent juridisk Raad. Imidlertid ser vi nu Landets mest glødende Dommeridealister slutte sig til den øvrige Koalition og lave en fuldstændig Heksesabbat paa Spørgsmaalet om, hvorledes man bedst behandler Bøller, og forrest i Kampen mod den Mand, der havde værnet Administration og Rigsdag, ser vi tillige Rigsdagens Medlemmer rykke frem!

Sagligt set frembød Overfaldet ikke faa komiske Træk, og det gav ikke faa Bidrag til Forstaaelse af aandelige Epidemier. 1897 havde Justitsminister Rump fremlagt et Lovforslag, der behandlede i Landstinget og oversendtes til Folketinget; blandt dets Bestemmelser var der én vedrørende Prygl som disciplinært Straffemiddel. Adskillige Kriminalister og Landstingsjurister interesserede sig for Anvendelsen af dette Straffemiddel i Fængsler og Tvangs-

arbejdsanstalter; 7 Aar senere ser vi adskillige af disse Herrer optræde som Modstandere af Albertis Forslag. Deres Tankegang kan resumeres paa følgende Maade:

1. Prygl er et for Samfundet værdigt Straffemiddel, naar det benyttes disciplinært inden for et Fængsels eller en Anstalts Mure, hvor Offentligheden ikke kan kontrollere Anvendelsens Berettigelse i det enkelte Tilfælde. Derimod er Prygl et for Samfundet uværdigt Straffemiddel, naar Anvendelsen hviler paa Dom og kan kontrolleres.
2. Den, der skal prygle, bliver raa og brutal, naar Pryglene er forordnede ved Dom; han bliver derimod hverken raa eller brutal, naar de forordnes administrativt.
3. Prygl er et tilladeligt Tvangsmiddel over for Forsyndelser mod Fængselsreglementer. Derimod er Prygl et utilladeligt Tvangsmiddel over for Forsyndelser mod Landets Love.
4. Landets Kultur staar i Fare, naar Prygl forordnes af én Klasse Embedsmænd; derimod ikke, naar Pryglene forordnes af en anden Klasse Embedsmænd.
5. Bøllernes moralske Selvfølelse knuses ved at de engang faar Prygl ifølge en Dom. Derimod knuses den ikke ved at de puttes indtil 6 Aar i Fængsel til Aftampning, saa ofte Fængsels- eller Anstaltsmyndighederne finder det rigtigt.

Det er unødvendigt at gøre nogen Vedtegnelse til Logikken i denne Tankegang. I øvrigt er den Stilling, som adskillige Pædagoger indtog til Sagen, omtrent lige saa ejendommelig. Mænd, der i en Aarrække har haft Lejlighed til at indvirke paa deres Kommuners Skolevæsen uden nogen Sinde at have gennemført Forbud mod Prygl i Skolerne, kæmpede som Løver for et Forbud mod at prygle vitterlige Bøller. Mænd, der aldrig paa en Valgtribune eller gennem positive, udarbejdede Forslag havde vakt Befolkningens Raseri og Indignation mod at prygle Skolebørn, de stod frem og paakaldte baade Raseriet og Indignationen mod Pryglis Anvendelse over for voksne Bøller, og dette skete i Pædagogikkens Navn! I Rigsdagssalen, i Pressen, paa Møderne var Pædagogerne nogle af de mest fremtrædende Figurer, og saa dybt lod de sig rive med, at de fremsatte en haarrejsende Paastand om Pryglis opdragende Indflydelse, naar de fulgte straks efter Brøden, men ikke naar der gives Synderen Tid til Refleksion!

Man kan alvorligt beklage Anvendelsen af brutale Straffemidler uden derfor at være overbevist om, at de kan undværes. De hviler

paa en solid Naturgrund, og ingen har endnu ført Bevis for, at Samfundet usvækket kan løsrive sig fra denne Grund. I 1897 udtalte Goos i Landstinget, at „Pryglestraffen ganske vist meget vel kan anerkendes som et fortræffeligt Tvangsmiddel og ganske vist efter Omstændighederne som et brugtbart Straffemiddel, men det staar dog som Straffemiddel paa det laveste Trin“. Han omtalte dernæst, at i de Lande, hvor man ikke har Pryglestraf i Fængslerne, har man noget, der er endnu værre; man har Vandrekamre, hvor Fangerne maa blive ved at gaa rundt paa skarpe Tremmer; man har frygiske Huer; man har Trædemøller; Midler til brutal legemlig Revselse mangler ikke i noget Verdens Land. Dette kan man sagt beklage, men alle er altsaa enige om, at disse Midler ikke kan undværes. Uenigheden begynder først paa Spørgsmaalet, om Prygl skal være Straffemiddel eller blot Tvangsmiddel, altsaa om deres Ikendelse skal være underkastet Offentlighedens Kontrol eller ej. I god Overensstemmelse med Demokratiets Tankegang har Hr. Alberti sagt, at naar Prygl skal anvendes, skal det saa vidt muligt ske under Offentlighedens Kontrol, Anvendelsen skal derfor ogsaa bestemmes ved Dom. Dette Standpunkt indtog han allerede 1897, adskillige Aar før han blev Minister.

Til de mest komiske Momenter i Striden hører ubetinget den ivrige Drøftelse, om Danmark vedblivende var et Kulturland, naar der her i Landet pryglede efter Dom og ikke blot efter administrativt Skøn. Det er vanskeligt at vide, hvilke Lande der fra dette Udgangspunkt kan kaldes Kulturlande; men da England blev en Del citeret under Forhandlingerne, kan det maaske være tilladt at gaa ud fra, at England er et Kulturland. Ved Lov af 16de Juli 1842 indførtes i England Pisk som Tillægsstraf for dem, der forsøger Voldshandling mod Dronningen; ved Lov af 21de Juli 1845 fastsattes Tillægsstraf af Pisk for den, der forsættelig øver Vold paa offentlige Kunstgenstande, Mindesmærker, Biblioteker o. lgn. Lov af 13de Juli 1863 tillader Domstolene, til Straffen for Vold at føje en Tillægsstraf af Pisk. Det gaar, som man ser, ned ad Bakke med Kulturen, dog uden at Tilbagegangen kan siges at have paa-virket Landets Videnskab, Kunst, Litteratur, Handel og Teknik. I 1901 pryglede 3 Personer ifølge Dom ved Assizes og Quarter Sessions, og 2,718 efter Kendelse fra Courts of Summary Jurisdiction! („Daily Mail“ Year Book. 1904).

Medens Overfaldet paa Justitsministeren maa betragtes som absolut mislykket og ikke med nogen Udsigt til Held vil kunne gentages, er dette ikke saa sikkert med Hensyn til Overfaldet paa Krigsministeren, hvilket er det urimeligste af dem alle, selv om Hensyn tages til alle Papirer, der ikke er Dokumenter, og Dokumenter, der ikke er Papirer.

De forskellige Grupper, der senere forenede sig under Navnet Venstrereformpartiet, modsatte sig Forligsbestræbelserne, saa længe de formaaede. Da Rigsdagsbeslutningen imidlertid vedtoges af begge Tingene, saa havde Grupperne kun Valget mellem Godkendelse af den derved skabte Tilstand eller Indledning af en ny Forfatningskamp. Vælgerne fordrede det første, og følgelig godkendte Reformpartiet den aarlige Udgift af 40,000 Kr. til Fæstningens Vedligeholdelse, ligesom Partiet lod det have sit forblivende ved den Hærlov, der hvilede paa Hensyn til Fæstningen, og ved den Rigsdagsbeslutning, der ved passende Lejlighed maa indarbejdes i Grundloven. Dermed kunde Striden om Fæstning og Militærudgifter passende være gaaet ud af den politiske Dagsorden; men den Kreds af Politikere, der nylig har lidt Nederlag ved deres Overfald paa Reformpartiet og ved deres Forsøg paa at styrte Justitsministeren, har villet det anderledes. De vil absolut have et sagligt Spørgsmaal, nemlig Spørgsmaalet om Danmarks stærkeste Vaabenplads skal ligge i Øst eller Vest, i Nord eller Syd, gjort til et politisk. Heri har Reformpartiet ikke kunnet tjene dem. Paa mer end noget som helst andet Omraade drejer det sig her om Udfoldelse af den største Klogskab for at sikre Landets Selvstændighed; her taler Videnskaben. Hvis den siger Hesselø, da befæster vi Hesselø; siger den København, befæster vi København, og siger den Esby, da bliver dette Sted vor vigtigste Vaabenplads. Herom kan der ikke tvivles, thi der findes ingen andre Synspunkter, der bestemmer en Fæstnings Beliggenhed, end de strategiske.

Man bør da afvente Kommissionens Betænkning for efter de deri givne Oplysninger at danne sig et Skøn, og man bør have Tillid til disse Oplysninger, fordi Kommissionen er dannet i Venstres Aand og i Venstres Lignelse. I Ly af denne Tillid kan Kommissionen arbejde trygt, thi Venstre staar frit over for Spørgsmaalets Afgørelse. Der har været Tider, da Venstres ledende Mænd udtalte sig stærkt mod denne Fæstning, og der har været andre Tider, da de har villet bidrage til dens Fuldendelse, 30 Millioner eller 8 Millioner, da de bevilgede Kanoner til Fæstningen, osv.

Venstre har hidtil staaet søgende med Hensyn til Befæstnings Spørgsmaalet; Partiet har haft Mistillid til Sagskundskaaben, fordi man mente den behersket af Partiinteresser. Nu næres en saadan Mistillid ikke, og derfor venter Partiet blot de autentiske Oplysninger for at træde ud af de søgendes Rækker og opfylde Pligten mod vort Land. Det Blad, hvormed Demokratiets Regeringshistorie begynder, kan umuligt blive det, hvormed Danmarks Historie ender. Under Pligtens Tryk tøjler de enkelte Venstremænd deres personlige Ønsker og deres Minder om tidligere Tidens voldsomme Ord; lad de andre tilbyde Fortiden, Venstre bør tilbyde Sandheden.

Ingen vil kunne bebrejde Venstre, at det begyndte med at søge, og at det dernæst handlede, da det endelig fandt. Bliver der Brug for Bebrejdelser denne Sag vedrørende, da maa de rettes mod Estrupperne, der først gjorde det næsten umuligt for Venstre at bringe Landets Forsvarsvæsen i Orden, og som selv i det nuværende Øjeblik gør det saa vanskeligt for Venstre, som de paa nogen Maade formaar, ladende det uvist selv for reflekterende Mennesker, om de nogen Sinde har troet oprigtigt paa „Livssagen“.

Det af Socialdemokrater og en Del andre iværksatte Overfald paa Krigsministeren bliver formentlig tilbageslaaet. Aktionen har hidtil mest virket ved Midler, der var beregnede paa Københavnerne. En Forsvarsordning, der søges gennemført paa loyal Maade ad forfatningsmæssig Vej, vil ikke sætte politiske Skel ude i Landet, saa meget mindre som vore faa Forsvarsnihilister maa operere med Bevidsthed om, at de i det afgørende Øjeblik kan blive svigtede af Socialdemokraterne.

Teoretisk set kan Socialister ikke have noget mod Krig, da denne hviler paa Statsdrift, og socialistiske Forfattere af Rang har da ogsaa meget ærligt erkendt, at den socialistiske Stat maa være forberedt paa meget alvorlige Militærudgifter, dels af Hensyn til Raastoffernes Erhvervelse og Produkternes Afsættelse, dels af Hensyn til Forsvaret for Socialismen imod andre ikke saa fremskredne Stater, dels for at støtte en fremspirende Socialisme i disse andre Stater. Dertil kommer saa, at hvor nær en Socialdemokrat end kan føle sig det internationale Proletariat, saa vil han dog ofte med hele Slægtarvens Styrke føle sig endnu snævrere knyttet til Fædrelandet. Ud fra lignende Betragtninger talte fornylig Bebel i den tyske Rigsdag, og ud fra dem talte Sigvald Olsen 12te November 1901 i den danske Rigsdag, da han erklærede, at Socialdemo-

kratiet, Arbejderklassen „vil i lige saa høj Grad som andre Samfundsklassers Medlemmer være med til at ofre det bedste, som de ejer, for vort Lands Bevarelse“ (Folk. Forh. Sp. 1183). Ud fra forholdsvis tilsvarende Betragtninger talte endvidere Borgerrepræsentant Jönsson paa et Møde i Kolding 1903 (Referat i Kolding Folkeblad): „Jeg kunde nok tænke det Tilfælde, at Landet blev nødt til at forsvare sig, nemlig naar det blev angrebet af en Stat, der staar under os i kulturel Henseende, f. Eks. Rusland“.

„Ofre det bedste, som de ejer, for vort Lands Bevarelse,“ det er noget andet end Devisen „billigt og slet“, der pranger i alle de social-radikale Knallerter; men det er i øvrigt i Overensstemmelse med Socialdemokratiets Program, hvis syvende Punkt fordrer en Folkevæbning, der selvfølgelig maa forsynes saa vel med Vaaben som med faste Støttestrukturer. Fremtiden kan da komme til at berede de social-radikale smukke Overraskelser. Disse har hidtil kun gjort én Opdagelse, nemlig den, at Krigsberedskabets Værdi stiger med dets Prisbillighed. Det skal være saa billigt som muligt og saa slet som muligt; helst saa slet, at det ikke egner sig til Krig. En smuk Dag foretager imidlertid Socialdemokratiets Ledere den samme Vending over for Forsvarssagen, som de har foretaget over for Afholdssagen, og da indtræder den eneste Deling, som der her i Landet vil indtræde paa Forsvarsspørgsmaalet; thi da isoleres de social-radikale. Hidtil har det været dem selv, der har isoleret sig; de fleste af dem nævntes i sin Tid blandt Landets frisindede Intelligens; men de fjernede sig saavel fra Frisindet som fra Intelligensen for at overtage et Agentur i Prisbillighed, og de har endnu ikke faaet Tid til at overveje, om den ensidige økonomiske Opfattelse af Landets Krigsberedskab er et Intelligensparti værdigt.

Hvad er Antimilitarisme? En energisk Bestræbelse for at neutralisere og uskadeliggøre Militærlivets Skyggesider, Militærets flabede Optræden over for Borgerne, deres Undervurdering af andre Samfundsklassers Betydning og alle de øvrige Unoder, om hvilke Aviserne jævnlige bringer os Bud fra de store Militærstater, sjældnere fra vort eget Land. Hvor trives disse Unoder bedst, i smaa Garnisonsbyer eller i store Befolkningscentre? Vi venter, at de Mænd, der i Forsvarskommissionen repræsenterer de humane Interesser, vil give os Oplysning derom, thi den energiske og ubønhørlige Kamp mod disse Unoder udgør den egentlige Antimilitarisme.

Det er Pligt for ethvert Folk at vedligeholde sin Vaabenfærdighed, og man kan ikke begrænse Krigsberedskabets Betydning for

Samfundet til det økonomiske Omraade. I Ønsket om at vise Ret mod saa mange Sider som muligt undlod man ved Ministeriets Dannelse at oprette et særligt Forsvarsministerium. Dette var en Fejl, thi et saadant vilde have givet større Ensartethed og større Fasthed i Bevægelserne; det vilde have berøvet Modstanderne Haabet om at kunne bortsprænge Ministeriet stykkevis ved at manøvrere med formentlige Modsætninger inden for dets Rammer. Imidlertid er der næppe Tvivl om, at selv under de nuværende Forhold vil Venstre holde fast ved den Overbevisning, at Forsvarssagen er en Folkesag og ikke en Partisag, at den skal ordnes gennem Forhandling mellem Lovgivningsfaktorerne og ikke blandes sammen med Forfatningsstridigheder, og at den skal løses efter indhentede Raad fra paalidelige sagkyndige.

Om vore synske Politikere kan opdage flere Nederdrægtigheder hos Venstre og dets Mænd er ikke godt at vide; de vil nok gøre, hvad de i den Henseende kan, thi deres politiske Taktik er som nævnt med Nødvendighed begrænset til Overfaldet. Venstre kan se tilbage paa en sjælden smuk Fortid. Paa Finansloven for 1871—72 bevilgedes i alt til humane Formaal 158,000 Rdl., hvilket var henimod $\frac{3}{4}$ % af det samlede Udgiftsbeløb. Paa Finanslovsforslaget for 1904—05 søgte Ministeriet til humane og sociale Formaalets Fremme $7\frac{1}{2}$ Million, altsaa omtrent 10 % af det samlede Udgiftsbeløb. I 1871—72 kunde Finansministeren regne med, at ikke engang 1 Procent af Statsudgifter skulde anvendes til humane Formaal; i vor Tid maa Finansministeren regne med 10 % i det Øjemed. Heri er ikke medtaget Statens Udgifter til Skoler, til Videreuddannelse, til Rejser, til Pensioner el. lignende. I den Tid Venstre har haft Flertal i Folketinget, er Statens Udgifter til Døvstumme, Blinde og Vaiser steget fra 38,677 Rdl. til 948,400 Kr. I samme Tidsrum har Staten oprettet betydelige Sindssygeanstalter; den har paataget sig Udgifter til kommunale Anstalter, til Uddannelse af Sygeplejere, til Bekæmpelse af smitsomme Sygdomme, til Afholdssagens Fremme, til det offentlige Fattigvæsen, til anerkendte Sygekasser, til Kommunernes Udgifter, til Begravelseskasser, til Ulykkesforsikring for Fiskere, til Tilsyn med Levnedsmidler, til Tilsyn med Maskiner, til Tyende-Spareforeninger, til Fængselselskaber, til Kysthospital for Kirtelsyge, til Redningshjem, til Epileptikerhjem, til Vandkuranstalter, til Retshjælp osv., osv. Til disse humane Bevillinger slutter sig smukt vor vidt fremskredne

sociala Lovgivning om Alderdomsunderstøttelse, om Arbejde i Fabrikker, om Ulykkesforsikring for Arbejdere, om Vidneførsel for Voldgiftsret, om Bortfaldelse af Fattigunderstøttelsens Virkninger, om Statsilsyn med alt muligt lige fra Sparekassedrift til snart sagt alle Sider af Samfundslivet, om Jords Udstykning, om Husmandslodder, om Tilskud til Arbejderboliger, om Livsforsikringsvirksomhed, om Indkomst- og Formueskat med stigende Skala, om Statens Drift af de vigtigste Jernbaner. Om de allerfleste af de Formaal, hvortil vore humane Bevillinger gives, gælder det, at Befolkningen i de andre europæiske Stater langt fra overalt er naaet til Erkendelse af, at disse Formaal, hvor udmærkede de end er, skal løses af Staten eller gennem Statsbidrag, og om vor sociale Lovgivning gælder det, at man næppe i noget europæisk Land i det hele og store er kommen videre.

I den Tid, Venstre har haft Flertal i Folketinget, er humane Bevillinger og sociale Love myldret frem. Æren er ikke Venstres alene, ogsaa Landstinget har sin Del deri; men naar vort Land paa disse Omraader nu staar blandt de første i Europa, saa kan Venstre for en meget stor Del regne sig dette til gode. Dette er vor Stolthed, men det er tillige et Motiv til vedblivende at holde os paa Højde med Udviklingen, saa at det stedse med Sandhed skal kunne siges, at inden for det bestaaende Samfunds Rammer er der ikke Plads for nogen Arbejderpolitik ved Siden af Venstres og mindst af alt for en Arbejderpolitik, der gennem utaalmodig Misundelse søger at vække Uvilje mod ethvert af de Fremskridt, der tilsammen er en Ære for Bevillings- og Lovgivningsmyndighederne. Her har Reformpartiet sin faste Grund; i Respekten for Aandsfriheden har Partiet hidtil haft den store Horisont, og derfor er Reformpartiet i Øjeblikket det eneste, der er i Stand til at drage de store Linier for Fremtidens Politik.

OSCAR HANSEN

SMERTENS VEJ

KORSET

ANDREAS, Andreas, hvor gik du hen?" en høj Skikkelse traadte frem paa Tærsklen i det flammende Lys mellem de svære Piller med Haanden skærmende over Øjet mod Nattemulmet, „Andreas, Andreas, hvor gik du hen?"

Larmen bragede ud bagved, Runddansens Torden, Korsangenes Skingren, Harpernes straalrige Klingklang, Ugabfløjstens Fuglegal, Bryllupsgaardens tunge Tummel.

Den høje Skikkelse blev staaende mod Lyshavet indenfor med det løftede Hoveds Lokketunger, den bøjede Arms nedhængende Ærme og Kappens spredte Flige.

„Andreas, Andreas, hvor gik du hen?"

„Herre."

Det raslede ved Stenbunkerne til højre, en Mandsskikkelse dukkede frem, foroverludet, med Haanden knuget mod Brystet, i fodsidd Kappe.

„Andreas."

Jesus steg hastigt fra Tærsklen ned paa den knudrede Jord og drejede fra Lyshavet ned i Mørket.

„Andreas."

„Herre."

De stod ved Tjørnekraattet, med Huset oppe over sig, dets tunge Firkant løftede sig bredt op mod Himlen med Lyset staaende som en Flod ud af Døren over Terebintbuske, Basaltblokke og Kaperskravlet, der vildt strittende skraanede nedover mod Dalen,

hvor den skarpt belyste Sti hovedkulds forsvandt mellem to sammenludende Klippehorn, hvis mulfyldte Mostrevler hvidnede gennemskinnede — derunder gabede Mørket bundløst op.

Jesus stod med Haanden paa sin Discipels Skulder, lys og smækker i den tilbageslagne Kappe, Discipelen rugede med det haar-tunge Hoved sænket mod den knyttede Næve, hans Knæ var sunkne let, som under Trykket af Mesterens Haand.

Jesus smilte med Lys over Øjne og Mund: „Hvorfor gik du?“

Andreas løftede sine Øjne, mørke, brune, saa vendte han Hovedet mod Dybet, dernede hvor der i Mørket graanede Stentage, Pyramidekegler og struttende Olivenkroner.

Jesu Øjne havde fulgt hans Discipels nedad — nu fæstede han dem stift paa Andreas, han krammede Haanden fastere om hans Skulder.

„Andreas, jeg har sagt dig det, — de sorrigfulde har vi altid, men ikke altid har vi Bryllup.“

Der gik et Ryk gennem Andreas' kappehylte Skikkelse, han løftede Hovedet opad mod den brede Lysning fra Bryllupsdøren.

Harperne sang ud af Lyset, skinnende blanke, — unge Kvinderøster steg derover i higende Længsel, som Turtelduer stiger ved Foraarstid over Libanons Skove, klukkende, kaldende, lokkende, og saa bruste dybe Mandsrøster frem, som Ørnes Elskovsjagt gennem Luften, — alle Duernes hvide Vinger hvirvlede sneblinkende til Vejrs; og under Paukers Slag og det skarpe Skrig fra Ugabfløjtens Pelikanknokkel, mens Føddernes Dans bruste som en Storm, foer Stemmerne Jagt gennem Dørgabets Lys ud over de to ensommes Hoveder paa Tjørneskrænten.

Andreas foer tilbage med Haanden løftet over sig som til Skærm, til Forbud.

Jesus traadte et Skridt frem, hans Haand klemte om Kjortelligen:

„Andreas, du som siger, du er mig lydig — lærte jeg dig at hade Menneskene, eller lærte jeg dig at fryde dig med dem i deres Fryd, som du sørgede med dem i deres Sorg? lærte jeg dig at føle med alle mine Børn i alt, som en 'af deres, eller lærte jeg dig at ringeagte noget af det, min Fader gav dem?“

Stemmerne oppe i Lyset løftedes opad, svimlende opad, Mands- og Kvinderøster som en Sværm af Ørne og Duer blandet mellem hverandre i paradisiske Fryd, forenede i Brylluppets Hymnekor.

Andreas var sunket ned foran Herrens Fod med Ansigtet løftet mod ham.

„Herre, frels mig, fritag mig, tag dette Kors fra mig — eller, Herre, jeg bli'r dig ulydig i alt andet, i dine største og sandeste Bud — Herre, du siger: mit Aag er blidt, og den Byrde, jeg giver at bære, er let; Herre, det er sandt, blidt er dit Kors for hver den, der elsker og tror — tror dig og elsker sin Næste som dig — men, Herre, dette — det er tungere, end du aner, det er tungt, saa vi segner i Svig — Herre, fritag mig, frels mig og min Sjæl — eller jeg gaar fortabt af din Gerning.“

Han sank forover, rokkende frem og tilbage, med Hovedet vuggende i Hænderne:

„Herre, jeg vil jo dit Bud -- frist du mig ikke.“

Jesus var veget et Skridt tilbage, hans Øjne stirrede paa Disciplen ved hans Fod.

„Andreas, hvad mener du? Vil du —?“

„Herre,“ Andreas løftede sig atter op, hans Øjne brændte paa Jesus, „tag dit Bud tilbage: at jeg skal være glad hos de glade, og lad mig ene sørge med de sørgende. Herre, jeg er en Mand som de, hvis Røster jubler deroppe og kalder med Mandsrøst paa de lyse Kvinder — Herre, det er et Bryllup, der fejres — Forening mellem Kvinde og Mand — og jeg er Mand — — —“

Jesus stirrede paa ham, med den ene Haand støttet paa Klippeblokken.

„Andreas,“ spurgte han lavt, „vilde du — vilde du da — glemme — de andre?“ Andreas sænkede Hovedet.

„Herre, de deroppe — husker de dem?“

„Og Andreas — de — de hist nede —“ han gjorde en Bevægelse med Hovedet mod Tagfladerne.

„Herre, de er de mange — og de har mig behov — Herre — til Bryllup vil der aldrig savnes Gæster.“

Der gik en Trækning over Jesu Pande.

„Men jeg da, Andreas?“

„Du, Herre, du —“ Andreas laa stadig paa Knæ og stirrede opad, saa sænkede han pludselig den krøllede Nakke, „du, Herre, du véd —“ hans Stemme brødes ned i Hvisken, „din Tid er kort — du skal ikke — leve et Menneskeliv — foruden — foruden — al — Menneskeglæde — Herre, kender du ikke, det er ikke Bud for Mennesker, det er kun Bud for Guder — som Herren tager tidlig til sig.“

Der gik et Ryk gennem Jesus, han løftede hastigt Blikket opad,

der faldt et Lys over hans Pande som fra en Stjerne — høj, skjult bag Nattens Mørke.

Saa bøjede han sig ilsomt mod den sammensunkne Skikkelse ved hans Fod, med Hænderne knuget om det mørke Haar, med Kys i dets Krøl.

„Ja, Andreas ja, du, som er mig lydig — mod mig selv — tilgiv — tilgiv, jeg glemte ved mit Bud dine Menneskekaar og dit Menneskeliv — Andreas, se: jeg tager Korset fra dig — jeg sender dig fra Bryllupsgaardens Liv og Lyst til Mørkets Huse i Dybet, jeg sender dig fra Mandens Glædessang med den unge Kvinde i Favn til Ensomhedens Favntag af Mørke; Andreas, jeg sender dig fra Bryllupsglæden til Enkegraaden, jeg sender dig fra Sundhed til Sot, fra Ejendom til Armod, jeg sender dig, som du beder, du tro Apostel.“

To brændende Øjne saa' op.

„Herre, tak — dér helede du din egen Bygning, nu staar den uden Revne til evig Tid — med Bryllupsgaarden paa Højden, hvor de glade synger, med Sorgens Huse i Dybet, hvor de sorgfulde kæmper — Herre, jeg takker dig, at du gav mig min Lod,“ han bøjede sig og kyssede de hvide Hænder, der sluttede dirrende om hans Hoved.

Jesus slap, og den mørke Skikkelse foran ham rejste sig hastigt, brød tværs gennem Tjørnekraattet, sprang ned paa Stien, og satte i fuldt Løb bort fra Lyset, nedad mod Mørket, med Kappen flyvende langt bag efter sig, med udstrakte Hænder, ned mellem de to sammenbøjede Klippehorn.

Jublen, Dansen og Paukerne gungrede ud fra Dørgabet, fyldende Himmelrummet med sit Brus.

Men gennem Bryllupsbuldret lyttede Jesus, foroverbøjet, med Haanden om Klippeblokkens Kam, til disse forunderlige Skridt, der ilede bort fra Bryllupsgaardens Lys og Lyst til Mørkets Huse i Dybet — og jublede derover — — —

Saa svandt det sidste Fodslag i Hymnerne.

NARDUSSALVEN

Tæt flokkede om Bordet lo alle de brunøjede, skæggede Ansigter, mens Lysflammerne flagrende hid og did for Pustet af Latter og Stemmer viftede deres gullige Skær hen over de skyggekastende Dynger af brunligt Gede- og Faarekød, over hvidtskinnende Ris,

grønlig, opstablede Pyramider af Dadler, Bønner, Oliven, krydderduftende Satarbrød og krummede Agurker, der krøb som Slangestumper over det ru Træ. Oliekarrene blinkede fedtet-blanke mellem Kødhubene.

I Midten smilte Jesu Ansigt, lyst, smalskægget mellem to tunge, sorte Træstager. Kjortlen hang i Skyggefolder over hans Bryst, hans Haand fattede om et afbrækket Urtebrød. Med halvt sænkede Blikke lyttede han til sine Disciples muntre Støjen. Han mærkede alles Øjne flamme om sig af Henrykkelse og Tilbedelse, han sad som i en Glorie af begejstret Kærlighed, og hans Haand rystede om Brødets brudte Kant.

Lervæggen stod revnefyldt bag hans Nakke, og Loftet laa lavt hen over alle de krølhaarede Hoveder, Stemmerne surrede mellem hverandre, Rygge bøjedes langt frem, og Hænder rakttes ud.

Pludselig vendtes Jesu Ansigt i skarp Profil, et Kvindehoved dukkede op over Bordkanten, sorthaaret, med tindrende Øjne mod Jesus, den hvidtlysende Alabasterkrukke brødes mellem hendes smalle Hænder — en balsamisk Blomsterbølge svulmede mod Loftet og dalede som et lindt Aromabad honningduftende over alle Hoveder og Kinder — Stemmerne sluktes brat i de gabende Munde, Brystet svulmede, mens Næseborene drak, Fingrene spændtes om Bordet, og Øjnene stirrede paa de hvide Hænder, der højt løftede gød den glinsende Salvestrøm over Jesu foroverbøjede Hoved. Oliebjergets Palmer suste for den aabne Dør.

„Taabelighed! øst ud til intet! giv disse Penge, 300 Denarier, til de fattige!“

Hæs skar Stemmen gennem den blomsteraandende Luft — foroverludet stod Judas dér, med Hænderne tungt paa Bordet, med det buskede Hoved fremrakt og Øjnene gnistrende under den opadfoldede Pandes Bryn — med Kappen aaben for det laadne Bryst til Livbæltets Læder.

Jesus vendte sig hastigt, opad, hans Ansigt blussede mørkerødt mellem det salvedryppende Haar — saa sprang han op, høj og slank, med funklende Øjne, med den hvide Kappe flagrende bag sig:

„Judas, Judas — ti du! — altid har du de fattige, ikke altid har du mig!“

„Ja! Ja!“ alle de mørke Hoveder bølgede, „tvi over dig, Judas, tvi!“ fra alle Sider rakttes knyttede Næver imod ham, „ikke altid har vi vor Mester — tvi, tvi over dig!“

„Saa gid —“ Judas krøb ned i sine opskudte Skuldre med Tænderne paa Hugg, „saa gid da du snart maa gaa, at ikke de fattige skal sulte ihjel, mens du, der lyver dig deres Ven, salves for deres Penge, af kælnede Kvindehænder!“

Kvinden laa halvt knælende, med de straalende Øjne op mod Jesus og Narduskrukken løftet i sine Hænder — pludselig brast hendes Blik, forvirret fløj det omkring, saa gjorde hun et Kast forover, ned bag Bordet.

Jesus stod ligbleg, vaklende støttet paa sin Haand — Disciplenes Øjne hang rædselsbundne ved ham.

„Judas, Judas Iskariotes,“ — Jesu Røst løftede sig, skælvende som en dødsaaet Due, gennem Rummet, „du min ringeste Discipel, Tak for din Tugt, var den end haard, din Tunge véd Sandheden, om end dit Hjerte lyver — Tak at du ramte mig i mit Livs eneste Egenkærlighedsstund, Tak du udpegede denne Kvinde, der elskede mig, og hvis Skønhed et Nu var mit Hjerte til Fryd, Tak du slukte denne Fests Lys og ihukom Golgata nære Klippe, Tak du sletteste Discipel, du vor fælles Pengepungs Tyv, at du selv vilde eje disse 300 Denarier — du har frelst mig fra Kødets Lyst, fra Øjnenes Bedrag og vist mig frem ad min rette Vej, du, der i din Falskhed var klippet, mens mine andre i deres Trofasthed var glippende. — — O I mine Disciple,“ han vendte sig dirrende mod deres lange, mørke Række, deres Blikke flygtede forskræmte over det oplyste, overfyldte Bord, hans Øjne skinnede hen over deres brødedukkede Hoveder, „jeg ser det — I sander det nu, men før førte I mig paa Bedragets Veje, thi byder jeg Eder at hade mig som Tjørnekrat og ikke elske mig som Roser. Men du Kvinde,“ han bøjede sig ned over Bordet, med Blikket sænket mod Kvinden, „vig fjernt fra mig med dine kærlige Hænder og din kostelige Nardus, du Blomsterduft over min Klippe, der bragte min Fod til at snuble — og du, Judas!“ med flammende Blikke og med en Armbevægelse som et Sværdkast skred han frem mod Judas, der lurede sammenskuet med tindrende Øjne, „hast du nu til Præsterne og udlevér mig til Korset, at dit Ønske og min Faders Vilje kan ske Fyldest, at ingen Salve skal udgydes for mig, men mit Blod for Alverden! Du Guds Sandhedsvidne, il til din Gerning!“

Høj og hvid med udstrakt Arm stod han over Judas, der krøb ned i sig selv, med Armene presset mod Brystet, og opadskulende, med lange Trin sneg sig over Gulvet ud mod Natten, der stjerne-

løs mørknede ind gennem den aabne Dør, hvor Vejen løb stenet under Palmerne. I Rummets Dødsstilhed hørtes kun Disciplenes snappende Aandedræt, Kvindens kvalte Graad og de rovdyrlistende Trin.

MENNESKEGLÆDE

Nikodemus lænede sig med Armen klamret om Oliventræets graagrønne Stamme forover, spejdende ned gennem de opvæltende Støvskyer, med Haanden skærmende sit Øje mod det rygende Vejmel, der bedækkede hans Turban og dryssede gult over hans tilbageslagne Kiton. Hans Mund stod aaben i det sorte Skæg, og hans magre Skuldre skælvede.

Med Ryggen støttet imod Stammen skimtedes Josef Arimatæas' svære Skikkelse med Armene korslagte over det brede Bryst, med Ærmerens Silke gulnende i Solen gennem Støvnuggenes Hvirvlen.

Et øredøvende Bulder rullede op gennem Støvtaagen, blæsende den til Vejrs i tunge Bølger — et Brøl af talløse Struber, et Brus af myldrende Fodslag, af skramlende Skjolde, af Graad og Bønner — og en Virvarglimten af Lanseodder, Hjælmkamme, vrimlende Æselsøren, løftede Hænder og en lang Duven af en sort, langstrakt Silhouet, hvorover det tykkeste Støv fæg.

Huer, Fezer, Turbaner, runde Hovedklæder dukkede som tættrængte Holme op af Støvhavet, glimtende i alle Farver af grønt, blaat, violet.

„Josef, Josef —“ Nikodemus rettede de støvblindede Øjne mod den svære Skikkelse i Taagen, hans Læber skælvede over Tænderne.

To store, rolige Øjne saa' mod hans.

„Nu, Nikodemus — du Menneskeven, glæder du dig ikke? han, som vilde tage Glæden fra Menneskene — ser du nu Menneskenes Dom over ham?“

„I Jerusalems Døtre, græd ikke over mig, men græd over Eder selv og over Eders Børn.“

Sølvlysende rank som et Kildespring steg den høje Stemme, skarp og skær, gennem Buldrets Bølgekog.

„Ja, ja, netop —“ Nikodemus slængte sig hastig forover, med Blikket graadigt mod Josef, med Armen knuget om Stammen, „hører du det ikke: han, som de korsfæster, han raaber det selv, og jeg raaber det med ham: græd ikke over den korsfæstede, men over de korsfæstende — hører du — jeg svigter ikke — jeg græder ikke over ham, Glædens Morder, i Døden som i Livet lige for-

blindet i sin Tro paa Smertens Ret — nej, nej,“ Nikodemus' Stemme kvaltes til hæst Hulken, Graad og Støvaske fyldte hans Mund, „nej, men jeg græder, græder over Menneskeheden, han først i Livet forledte til den alt ødelæggende Smerte og nu i Døden forleder til hundredfold mere Smerte, til Smertens Evighed -- o Menneskehed, aldrig bliver du glad efter denne nødvendige Gerning, thi naar glemmer du ham og denne Dag?“ Nikodemus' Haand strøg skælvende hen over hans Bryn, „O, I Høvdinge, da I dømte ham til Korset dernede, da dømte I Eders egen Slægt til evig, knuget Korsegang mod Jorden — det, I dømte dyrekøbt Frelse, vendte sig til Smertens Konges største Sejr: Undergang. — Ja, Menneskehed, Menneskehed, græd over dig selv, thi nu er Glædens Dage omme, evindeligt.“

En Latter brasede løs dernede, et Brøl af tusind glade Lunger, Støvet skiltes et Nu, og i det aabne, tindrende Sollys saas i en Krans af dansende Støvrækker, mod den blaa Himmel, et Mylder af henrykte, leende Ansigter, brune, med blanke Øjne, med hvide Tænder. Hoved trængt ved Hoved om et Kors' sort oprakte Arme, derunder et hvidt Ansigt, sænket i en Strøm af rødt Haar, i en Tornekrones skarpe, blanke Grenebundt — men foran, halvt dækkende det hele, en silkebroget Mandsarm slynget om Nakken paa en Kvindes purpurne, tilbagelænede Hoveddug.

Et Skrig fløj fra Nikodemus' Læber, han tumlede forover, med Haanden snappende efter en skarpkantet Kalksten — saa jog en graa Taage blindende forbi hans Øjne, en Støvbølge skyllede alt bort i det rygende Pudderhav — Stemmerne larmede atter op af det.

En Haand greb fast om Nikodemus' Arm, og gennem Melrøgen hørte han en Røst tæt ved sit foroverbøjede Ansigt:

„Nikodemus, Nikodemus, du Jesus' Hader, du Glædens Elsker!“

Hans Haand og hans Knæ slog mod Kalkstensklippen, en Hulken brød sig sønderlidende Vej op gennem hans Strube:

„Jesus — Menneskeglæde — dømt til at elske Eder begge!“

JESU BLOD

Longinus ludede sit Hoved mod det grove Træ, der stundom rystede saa forunderligt levende, som kastede et tungt Legeme sig paa det — han sænkede Panden og holdt begge Hænder fast klamret om det — han hørte stærke Røster larme og skrigte omkring sig, Bulder af hulede Skjolde, Skurren af Lanser og Sværds Raslen,

tunge Fodtrin snublende mod Stenene, Eder og Latter, men tværs igennem den muntre Larmen og oppe over det hele en afbrudt, smertefuld Stønnen. Longinus pressede Hovedet fastere ind mod Træet og lyttede med sænket Øre anspændt opad — de døde Øjenkugler pressede paa til Sprængning, Munden gabte, begærlig, halv-aaben, med udstrakt Tunge, Hænderne famlede feberhastende op og ned langs den ufilte Bjælke — hvad skete deroppe? alle Folk var saa glade — men denne Stønnen — den knugede paa Hjertet —

„Fader, forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gøre!“

En skraldrende Latter tordnede som en Storm om hans Hoved, men langt tilbagekastet, med Hænderne klamret om Træet og Knæet presset mod det, stirrede Longinus' blinde Øjne ubegribende opad — denne Stemme, denne høje, klangfulde Stemme, men i Dag saa sær skarp, som anspændt, udstødt — men — —

„Jesus, Jesus,“ han strakte famlende den ene Haand op ad Træet, „svar mig, hvad sker?“ Latter bruste over hans Hoved, Brøl hvirvlede om ham, et Slag greb i hans Skulder, Bulder af jernskoede, tunge Fødders Dans mod Stenene:

„Ha, ha, ha, hej! den blinde, Tiggeren, han spør ham, hvad der sker! ha, ha, ha, hej!“

En glødende Hede gød sig over de spændte Øjenhinder, flydende hedt ned om Kinderne — et Smerteskrig fløj fra Longinus' Strube — det brændte ind i Hjernen — saa samme svidende Hede over det andet Øje — hans Haand greb fortvivlet derop — — — og saa pludselig to Øjne ned i hans — to udspilede, violskinnende Øjne under en Bue af brune Torne, bloddryppende, et foroverbøjet Ansigt med violetsplændte Aarer i den hvide Hud, med nedadvæltende Haarmasser om de hule Kinder, med Munden reven aaben med glimtende Tænder — — end et brændende hedt Bloddryp paa Panden — og en Svalning, friskende blaa — som af Rosenblade — —

„Jesus — jeg ser — jeg ser — — igen — igen -- — jeg — jeg — Lys — Lys —!“ Longinus tumlede med oprakte Hænder bagover — hele Himlen gød sig med Et ud over ham, foraarsblaa — men deri en høj, sortopragende Skygge, vildt truende, med vidt udstrakte Arme som rivende hele Himmelblaaet til sig — —

Longinus laa mod Stenene med tilbagebøjede Ben, med Armene slyngede om en mosgrøn Klippeblok, stirrende som besat.

Skimtende til højre og til venstre to vældige Kors mørknende imod Lyset, med to højt optaarne Skikkelser, vilde, skæggede

som Løver, fraadende, slidende i Naglerne, saa Træet rystede, og Bloddraaberne sprøjtede i en rødlig Regn i Solskinnet.

Men i Midten, paa det højeste Kors hang han — Jesus, Frelseren, hvid, slank, sammenbøjet, med Hoftene skudt skævt op over Klædets blodplettede Klud, med højre Brysts Ribben staaende ud, spændt som en Klinge, med Hovedets Tornekranse sænket mod den venstre, løftede Skulder og det røde Haar hængende ned over Brystvorterne, Armene strakte opad til begge Sider, med Hænderne bugtede om Naglerne, Benene strammede nedad mod de gennemhullede Fødder, ubevægelig, midt i Solen, mens Blodet siledede ned over ham i travle Strømme.

Og bagved, i Himlens tindrende Blaa, en snehvid, krøllet Sky, standset lige bag Korsets sorte Mast.

— — Longinus laa begravet foran Korset mellem Stenene med opskudt Ryg, rokkende frem og tilbage, med Ansigtet i Hænderne, savlende, stønnende, snappende efter Luft.

Stemmerne myldrede over ham, trængende paa, heftige, skrigende:

„Et Under! Et Under! — Ja, ved Trolddom, ved de ondes Fyrste — Djævlens Gerning — Spotte til det sidste — forbandet være han, Pest slaa ham — tvi, tvi, tvi!“

Og saa en hujende Latter, et Brus af svingende Huer:

„Hil dig, hil dig, du Jødernes Konge, du som nedbryder Guds Tempel og bygger det op i trede Dage, frels nu dig selv, frels dig selv! Er du Guds Søn, saa ned af Korset med dig! hej, Stoderen gjorde han seende, men selv komme løs, kan han ikke — hu, hej du Jødernes Konge, hu hej! hil! hil!“

„Herre,“ Longinus kastede sig opad med Hænderne knuget om Hovedet, med de glippende Øjne fangende det slanke, skælvende Legeme paa Korset, „Herre, du min Gud, hvi tugter du mig saa! blind mig, blind mig! lad mig intet se, lad mig intet sanse! som før — i Godtroenhedens Nat — Herre, du min Gud, Dagens Lys, Menneskenes Gerninger, jeg taaler ikke at se dem!“

Det tornekronede Hoved deroppe gjorde en svag Bevægelse med de violblaa Øjne ned mod ham, med Læberne dirrende aabne.

„Longinus, du i Blinde længe vandrende, som Korsets Blod gjorde seende — vend dig mod Øst.“

Longinus tumlede op, lydig, med Haanden klamret om Korset, med de hindeagtigt klare Øjne mod Mængdens grinende Ansigter, halsende Munde, røde, grønne og blaa Turbaner, og saa over et

Gitter af Lanser, Spydstager, Stænger, løftet højt mod Himlen, paa en skraanende Klippeblok en tætrængt Klynge af Mænd og Kvinder, sortklædte, med hvide Hovedlin, med lange Skæg, i fodsider Kaaber, stirrende ubevægelige, med tindrende Øjne paa Jesus.

„Longinus, du som mit Blod fik til at se, gak til dem, som alt længe saa', og strid for min Tro.“

Longinus løftede uvilkaarlig Armen som til et vakkende Skridt fremad — saa drønedes pludselig Røsten hen over ham, befriet, svulmende mægtig, et Basunbrag, druknende al Hujen og Haanen i sin Storm:

„Det er fuldbragt! Fader, i dine Hænder befaler jeg min Aand!“

Longinus udstødte et Raab og styrtede bagover ned i Knæ, men med Armene rakt op imod den mørke, urørlige Klynge over det broget-bølgende Turbanhav skreg han:

„Jeg kommer, jeg kommer! Herre, du min Gud, Tak at jeg fik se — saa jeg kan hjælpe ved din Haands Styrke at vende Menneskenes Gerninger!“

MODEREN

— Min Gud, min Gud — hvi haver du forladt mig? —

— Herre, Herre —

— Kvinde, hvi skriger du? — hvad vil du mig? — Fader, intet, intet har jeg udrettet for dit Rige, alle svigter de mig nu — forgæves, forgæves — du min Gud, hvi haver du forladt mig! —

— Frels — Herre — frels i din yderste Stund — Røveren ved din højre Side — Demas, min Søn —

— Min Gud, min Gud, hvi sendte du — — Kvinde, din Søn? —

— Herre, frels mig — Herre, husk mig, naar du kommer i dit Rige —

— Herre, Herre — han — Demas — han tror — han tror —

— Tror — én — Gud, du har end ikke forladt mig — han tror — Demas, du sidste, du dyrekøbte, sandelig, i Dag skal du være med mig i Paradis —

— Frelst, frelst! min Søn — nej, nej — jo, jo — Herre, Herre — alle mine Taarer, de var ikke spildte —

— Taarer? —

— Ja, Herre — grædt har jeg, grædt og raabt gennem Aar — fra han brød ud fra mig — raabt, fordi hans Sjæl var hvid

som Barn, fordi hans Hjerte var varmt som ung — i Haab, i Tro,
i Bøn, at de skulde hvidne igen — hans Fader var god og — —

— Min Gud, min Gud, hvi haver du forladt mig! —

— Herre — nu — — —

— Kvinde, ti — o ti, ti — ikke jeg, ikke min Gerning, ikke
mit Blod tvættede ham ren — din Bøn, din Graad, din Taare, dit
Hjerte, der igenfødt slaar i hans Bryst — — Gestas til venstre,
hvis Fader korsfæstedes som Røver som han, hvis Moder var Je-
rusalems Skøge — tror han, raaber han til mig? Judas, der saa'
mit Liv, Dag og Nat — forraadt mig, forraadt! — ikke én blev
frelst uden dem, Gud Herren havde frelst endda — ikke én svovl-
sviet Sjæl, ikke ét helveds-viet Hjerte — — forgæves! forgæves!
— du min Gud, du min Gud, hvi haver du forladt mig! —

HARALD KIDDE

DANSK POLITIK OG MILITÆRVÆSEN

I

MILITÆRVÆSENET var stedse Smertensbarnet i dansk Politik.

Ved Militærvæsen forstaas her det i Tidernes Løb stadigt voksende Apparat, som Staterne har stillet paa Benene til Bekæmpelse af hverandre. I Danmark har denne militære Organisation altid fulgt andre europæiske Staters Forbillede. Vi har i normal Rækkefølge haft Lenshære, hvervede Hære og almindelig Værnepligt. Materiel og Bevæbning har ligeledes udviklet sig efter fremmede Mønstre, uden at der rimeligvis paa noget Tidspunkt kan paavises for Danmark særegne Former. Med Hensyn til Militærapparatets Kostbarhed og Størrelse har Danmark efter de vekslende Tidens Krav og i Sammenligning med Europas Stater vistnok stedse indtaget et Mellemstandpunkt, alt efter Indbyggerantal og Statsindtægter, saaledes at Landet i alt Fald ingen Sinde har været hverken en udpræget Militærstat eller helt afvæbnet.

Ved Siden af denne forholdsvis Jævnhed er der dog desværre en udpræget Ejendommelighed, som altid har knyttet sig til dansk Militærvæsen. Det er den Omstændighed nemlig, at det hele for Staten saa byrdefulde Apparat kun undtagelsesvis har svaret til sit Formaal eller vist sig effektivt.

Danmarks Riges Krigshistorie fra det 15de Aarhundrede indtil vore Dage er i Sandhed Beretningen om en lang Række Skuffelser, kun nu og da afbrudt af episodevise Sejre eller delvise Held. Skylden kan, om man vil, tillægges de vekslende Regeringer, men

Adelsvældens Regimente, det kongelige Enevælde og sluttelig den grundlovmæssige Regering har intet at lade hinanden høre. Aarsagen til Misèren maa søges i den stadige Tilbøjelighed hos Regeringerne til at lade staa til med halvgjort Gerning.

Men mon det ikke nu, da det viser sig at selv indflydelsesrige Mænd, der tidligere har afslaaet enhver Drøftelse af herhen hørende Spørgsmaal, begynder at tage en fremtidig Ordning under Overvejelse, er paa Tide at slaa den Kendsgerning fast i Folks Bevidsthed, at halvgjort Gerning i et lille Lands militære Organisation er ugunstigere end helt ugjort Gerning? Den første Udvej er fuldkommen spildt Ulejlighed, medens man til Gunst for den sidste Udvej i hvert Fald kan anføre økonomiske Grunde.

Det er overmaade forstaaeligt, at det danske Folk, der har en saa ulykkesvanger Militærhistorie at se tilbage paa, er bleven skeptisk i saa Henseende og af alle Europas Nationer mest gennemsyret af Mistillid til et Militærvæsens Nytte. Mistilliden har ganske naturligt faaet yderligere Næring ved de moderne tekniske Fremskridt og den hele Fuldkommengørelse af de store Staters Militærvæsen, der har gjort det end vanskeligere for de smaa Nationer at holde sig paa Højde med Tidens Fordringer.

Imidlertid kan disse Omstændigheder ikke undskylde, at man vedblivende skyder det afgørende Enten-Eller fra sig. Det er tværtimod dem, der opfordrer til endelig en Gang at stille Alternativerne klart og loyalt op for os selv og vore Medborgere og faa truffet et afgørende Valg. De, der i deres Hjerter tror, at der intet at gøre i militær Henseende, bør ikke „for Menneskenes Svagheds Skyld“ stille et Skinforsvar op som Blændværk, og de, der vil, at vi skal forsøge at værne os militært, bør ikke — ligeledes for Menneskenes Svagheds Skyld — gøre deres Fordringer beskednere at se til end deres virkelige Indhold er. At vort Folk nu, da det er blevet Herre i sit eget Hus, ser Virkeligheden klart i Øje og klart tager sit Parti — det er, hvad man fra alle Sider burde enes om at virke for.

Man maa her tillade nogle politiske Betragtninger.

II

De moderne Parlamentsforfatninger er et Udtryk for Nutidens samfundsmæssige Kulturudvikling. De er at betragte som den bedste hidtil udtænkte Samfundsform. Der er derfor ikke andet for end at tage dem med deres gode Sider og deres Mangler, men

det er ikke i Strid med Logikken, at man mest fæster sin Opmærksomhed paa Manglerne, eftersom Vejen til det bedre naas gennem Erkendelsen af det vrang.

Parlamentsforfatningernes Hovedfejl er, for at bruge et aktuelt politisk Udtryk, at de sætter Skel i Samfundene — Skellet nemlig mellem den store, brede, naive Befolkning og de egentlige Aktører. Det ikke nye Billede af Teaterforhold melder sig uvilkaarligt. Direktøren, Skuespillerne og Statisterne, det er Partiførerne, de professionelle Politikere, Amatørpolitikere, Journalisterne og hele Staben af indviede og halvt indviede. Publikum, det er Vælgerflokken, Stemmesedlens Brave, der i naiv Spænding følger Forestillingerne paa Rigsdagens og Pressens Bræder.

Denne Fordeling af den samfundspolitiske Virksomhed kan næppe ændres, men med nogen Føje kan man anke over, at de spillede Stykker altfor ofte er Farcer, i hvilke de store Ideer kun danner Staffage, medens d'Herrer Aktører bag Kulisserne — det vil sige i Læ af Partirammerne — misbruger de brave Vælgeres Tillid og fordriver Tiden med personlig Intrigering, rettet paa at opnaa Indflydelse og de bedre Roller.

Var det maaske ikke med Patriotismens Idé som Baggrund, at Dreyfus blev holdt tilbage paa Djævløen, medens Publikum delte sig i en klappende og en hyssende Gruppe? Stemningen bag Kulisserne maa virkelig have været høj nede i Frankrig paa den Tid. Nu er Danmark i Sammenligning med Frankrig kun et Provins-teater, og Skuespillerne kun Dilettanter, men ogsaa vi kan fremføre spændende Stykker. Vi har jo haft Tiendelov, Skattelov og Pryglov, som foruden at være spændende, tillige var virkelige Problemstykker, der trak godt Hus. Af alle Stykker, skrevne for den danske Scene, er imidlertid det, der belitles „Militærvæsen“, det mest solide Kassestykke. Skuespillet er bygget over betydelige modstridende Ideer, det byder saa vel den ædleste Alvor som den mest haanske Latter rigelig Plads til at udfolde sig. Det holder Publikum i vedvarende Aande og byder Aktørerne helt kunstneriske Opgaver.

Militærvæsenets Omraade er blevet et sandt Eldorado for danske Politikere, specielt som Forholdene for Tiden er. Det øjeblikkelige Regeringsparti har Fædrelandskærligheden, Ansvar, Nationens Ære og Værdighed, Aanden fra 1848 og meget andet at apellere til. Oppositionen eller det vordende Regeringsparti fanger Stemningen ved Benyttelse af Viddets groveste Skyts. Det

svirrer om Folks Ører med Militarisme, Patentpatriotisme, Krigsgalskab. Socialdemokratiet henviser til den sociale Elendighed, der følger med Krigsvæsenet, Massemyrderierne og Summen af al menneskelig Raahed.

Hver enkelt af Danmarks c. 170 Rigsdagsmænd har i dette Spørgsmaal til sin Raadighed et helt Skatkammer af Slagord og Fraser, der anvendte paa rette Tid og Sted er sikre Stemmefangere.

Tænk paa Højres Udnyttelse af Forsvarssagen ad provisorisk Vej, tænk paa det nuværende Regeringsparti, der saa snildt benytter Forsvarskommissionen til at dække Tilbagetoget fra tidligere Standpunkter, tænk paa de nuværende og afgaaede radikal-sociale, hvis anerkendte Førere, Hørup, anvendte et Livs Arbejde paa at bekæmpe alt Militærvæsen og dog til syvende og sidst var politisk Aktør nok til afslutte sin Gerning med en stor Kanonbevilling. Glem heller ikke at lægge Mærke til den uendelige Tumbleplads, der endnu er tilbage, naar Militærvæsenets Hovedideer er uddebatterede, og Detaillerne skal fastsættes.

Det er i Sandhed intet Under, at der ingen Betænkning ventes fra Forsvarskommissionen foreløbig. Hvorfor skulde danske Politikere frivillig give Afkald paa en Virkeplads, saa længe Publikum morer sig saa bravt?

III

Ærede danske Tilskuer. Dette er dansk Politik i Forholdet til dansk Militærvæsen. Naar engang Fortryllelsen over Frasernes Velklang er hævet, vil det let indses, at Militærspørgsmaalet bør behandles fuldstændig nøgternt og forretningsmæssigt og fremfor alt bør holdes fri af Politikernes Heksedans.

Uden Fordomme reducerer det hele Spørgsmaal sig til nogle faa simple Betragtninger. Den første af disse er den Kendsgerning, at der for Tiden ikke er mindste Tegn til, at Kulturudviklingen har bragt Samfundene ud over Næveretten. Om der i Løbet af én eller flere Menneskealdre, eller om der overhovedet nogen Sinde kan naas frem til et saadant højere Kulturstandpunkt, er en Trossag, som det ikke ligger for at drøfte i denne Sammenhæng, og som det i alt Fald næppe bliver et lille Lands Mission at overflytte fra Fantasien til Virkeligheden. Ej heller kan det komme i Betragtning, at den stærkeres Ret i Nutiden optræder under mere

tilslørede Former og ikke ufravigelig lader den svagere Part ligefrem springe over Klingen.

Den næste Betragtning er denne, at Danmark i et givet Øjeblik ikke har Skygge af Haab om at komme til at indtage nogen Særstilling. Hverken Landets Lidenhed eller dets paastaaede overlegne Kultur kan i mindste Maade begrunde en Særstilling. Det er udelukkende de tilfældige imellem Verdens store Magter bestaaende Magtforhold, der i første Linie sikrer Danmarks og de andre smaa Nationers selvstændige Eksistens. Disse Magtforhold er vel for Tiden nogenlunde sikkert afbalancerede, men kan dog hurtigt ændres ved rene Tilfældigheder.

Hermed er egentlig alt sagt. Om virkelig de sociale Fremskridt, som Danmark i den sidste Menneskealder har gjort i Læ af Fredsforhold og taalelige økonomiske Vilkaar, kan begrunde en Paastand om overlegen Kultur eller om de ravnekrogsagtige politiske Kævlerier og smaatskaarne belletristiske Interesser, som til alle Tider er paa Mode i Danmark, ikke netop kan lede til en modsat Slutning, — alt dette faar staa hen som Drøftelsen ganske uvedkommende. Magten er og bliver den gældende Ret, just derfor er Danmark i Militærspørgsmaalet stillet over for et klart Alternativ.

Enten fuldkommen Afvæbning eller et Militærvæsen indrettet efter geografiske og nationale Forhold og efter Landets yderste økonomiske og personelle Evne. Det nuværende Mellemstandpunkt er det mest forfejlede af alt, og det taler ingeniende til Gunst for Befolkningens politiske Dygtighed, at Politikerne under deres endeløse Stridigheder og Frasekampe i Aaringer har kunnet holde Landet fast ved det nuværende System.

Hvis man gaar ud fra, at Danmark er for lille efter økonomisk Evne og efter Indbyggerantal til at stille et effektivt Militærapparat paa Benene, bør Konsekvensen være ubetinget og fuldkommen gennemført Afvæbning, det vil sige Ophævelse af Værnepligt, Salg af Materiel, Nedrivning af Københavns Befæstning og Pensionering af alle land- og sømilitære Embedsmænd.

Danmark kan i dette Tilfælde tage Risikoen rent forretningsmæssigt og løbe an paa, at en gunstig Konstellation i Verdens politiske Magtforhold stedse vil bevare dets Selvstændighed enten absolut som suveræn Stat eller betingelsesvis som mere eller mindre selvstyrende Led af en større Stat eller Gruppe af Stater. Som suveræn Stat maatte Afvæbningen følges af Neutralisering

efter Nutidens mest betryggende folkeretlige Former og med det Minimum af Grænsevagttropper, som maatte forlanges. Som betingelsesvis selvstændig Stat var den naturligste Ordning — hvis den paa nogen Maade var gennemførlig — at Danmark søgte Tilslutning til eller Protektorat under en større Magt. Valget maatte formentlig staa mellem det tyske Rige eller Storbritannien. Den naturligste og ønskeligste Kombination baade efter Raceslægtsskab, politisk Grundsyn og øjeblikkelige økonomiske Interesser var vel Danmark som selvstyrende Stat under Storbritanniens Suverænitet. Som Vederlag for Beskyttelsen kunde man da tænke sig Danmark betale et aarligt Bidrag til Storbritanniens Militærvæsen.

Man fremføre ikke indignerede nationale Protester! Har man sagt A, maa man ogsaa sige B, og en Drøftelse af Afvæbning maa i alt Fald søge til Bunds i alle Spørgsmaalets mulige Konsekvenser. Hvis Danmark virkelig er for lille til at sikre sig ved egen Hjælp eller, hvad der burde komme ud paa det samme, hvis et Flertal af Befolkningen mener Danmark for lille, hvorfor saa ikke lade Landet frivillig — hvis Lejlighed gives — søge Beskyttelse under en større Magt? Tanken er saa meget naturligere, som der jo er adskilligt, der tyder paa, at den næste Omvæltning i Europa sandsynligvis vil føre til Dannelsen af større Grupper af Stater ved Sammenslutning efter Racer. Ideerne om Panslavisme, Pangermanisme, om et latinsk Forbund og et angelsaksisk Rige er paa ingen Maade urimelige og næppe heller uigennemførlige.

Modstykket til Afvæbning er, som ovenfor berørt, et Militærvæsen indrettet efter Landets yderste økonomiske og personelle Evne, men tillige afpasset efter geografisk Beliggenhed og nationale Karakterejendommeligheder. Betingelsen for et saadant Militærvæsen er fremfor alt Enighed eller i alt Fald overvejende Enighed om Spørgsmaalet. Militæroorganisationen maa holdes fri af de indre politiske Stridigheder og navnlig maa Fortidens Tvist om Fæstningens provisoriske Tilblivelse udelukkes af Forhandlingerne.

Enhver Militæroorganisation, der maatte blive bragt i Forslag, maa sandsynligvis regne med Danmark alene; thi desværre synes den skandinaviske Tanke at være en Utopi. Medens England og Skotland har kunnet forenes, medens Nord- og Sydfrankrig har kunnet smelte sammen til et politisk Hele, medens fremragende Statsmænd har kunnet samle Italien og Tyskland til nationale Enheder, har Skandinaverne efter de første mislykkede Tilløb til Enighed paa Forhaand opgivet Ævret og aabent erkendt deres

politiske Udygtighed til at gennemtænke den politiske Enhedstanke, endsige at iværksætte den. Meget mere er det jo noget nær det samme som at nedkalde Uvilje og Latter over sit Hoved blot at berøre dette kildne Spørgsmaal indenfor de tre nordiske Rigers Grænser.

IV

Senere følger en nærmere Udredning af, hvad der her er ment med et Militærvæsen afpasset efter Danmarks yderste Evne. Endnu engang er det nyttigt at betone, at Valget bør staa imellem slet intet eller det bedst opnaaelige.

Dette Valg maa utvivlsomt henstilles til en Flertalsafgørelse. De tidligere Højreministeriers Eksperimenter med at trumfe en bestemt Løsning igennem bør aldrig gentages. Ikke alene er det en ufravigelig Betingelse for en rationel Ordning af Militærvæsenet, at den støttes af Befolkningens Velvilje og Samstemmen, men tillige turde det være vanskeligt at opstille en moralsk Begrundelse for, at et Mindretal skulde paatvinge et Flertal noget Forsvar. Der er dog ingen, der tvinger en Mand til at bære Sabel og Dolk imod hans egen Vilje. Saa længe Nationen er en politisk Enhed, maa i alt Fald den indre Fred og Fordragelighed være Nr. 1. Overfor ydre Ufred maa Nationen da ligge, som den har redet. Bismarcks Fremgangsmaade fra Tredserne i forrige Aarhundrede burde i Skandinavien i alt Fald kun tilgives en Statsmand, der var i Stand til at tømre et skandinavisk Forbund sammen med Vold eller Lempe, med det gode eller med det onde. Kun i dette Tilfælde kunde man med en analog Slutning sige, at Hensigten helliger Midlet.

Det kan nu betragtes som givet, at Forsvarskommissionen vil søge uden om det militære Enten-Eller. Det er i ethvert Fald højst usandsynligt, at d'Herrer danske Politikere uden kraftige Impulser ude fra nogen Sinde skulde kunne enes om hverken Afvæbning eller det modsatte. Kommissionens Betænkning vil, hvis der overhovedet opnaas blot formel Enighed, blive et af de berøgtede danske Forlig, bygget paa Kompromisser og halve Standpunkter, bag hvilke d'Herrer Politikere hver for sig kan søge Læ, naar de skal ud til Valgtribunerne.

Hvorledes da fremtvinge, at det militære Enten-Eller forelægges Befolkningen rent og klart?

Da Forfatningen ikke indeholder nogen Bestemmelse, der

muliggør et Plebiscit, kan Afgørelsen kun falde efter en Rigsdagsopløsning paa dette Spørgsmaal og paa dette Spørgsmaal alene. Efter Forfatningen maa atter Initiativet hertil tilfalde Kronen, der alene af alle Lovgivningsfaktorer er uafhængig af tidligere egne Standpunkter og tidligere Ministeriers Standpunkter.

Kronen er i Virkeligheden den eneste Magt i Danmark, der kan hugge igennem Politikernes Obstruktion og fremskaffe et klart Udtryk for Befolkningens Stemning.

Af nærliggende praktiske og taktiske Grunde maa Hovedafstemningen, uanset Kronens Bærers personlige Sympatier, staa om Afvæbningsspørgsmaalet, og den nærmest liggende Udvej bliver da formentlig den, at udnævne et arbejdsvilligt, homogent Ministerium, bestaaende af overbeviste Afvæbningsmænd. Dette Ministerium vil da have at forelægge et Forslag om Afvæbning og dertil knyttet Plan til Opnaaelse af permanent Neutralisering. Ved eventuel Forkastelse af Forslaget maa Folketinget opløses paa dette Spørgsmaal alene. Naar der da opstilles rene Afvæbningsmænd i alle Kredse, er der ingen Grund til at tvivle om, at Befolkningen loyalt vil følge Kronens Kaldelse og lade dette Spørgsmaal være det afgørende for Afstemningen.

Hvem kan med Berettigelse kalde denne Tanke Fantasteri? — I alt Fald ikke de principmæssige Antimilitarister, som jo paastaar, at de udgør en anselig Hær. Imellem saa mange maa der jo da sikkert kunne opdrives Mænd, der i lige Kamp vil vove Pelsen for deres Overbevisning ved at indtræde i Afvæbningsministeriet eller optræde som ministerielle Kandidater paa Valgtribunerne.

Ej heller burde Forsvarsvennerne afvise Tanken, thi det er jo sandsynligt, at de vil vinde en kolossal Sejr over deres Modstandere, naar Spørgsmaalet om Afvæbning blev forelagt i sin Renhed paa nærværende Tidspunkt, medens man i øvrigt under de nuværende Forhold uden at være politisk Sandsiger trøstigt kan paastaa, at Forsvarsvennerne Dag for Dag taber Terræn, uanset den nuværende Krigsministers gode Betingelser for at gøre Militærvæsenet populært.

Forsvarsvennerne maa utvivlsomt kunne se, at Antimilitaristerne for Tiden har let Spil, fordi de vedvarende har den letkøbte og indflydelsesrige danske Latter paa deres Side over for det nuværende Halvhedssystem, og fordi de arbejder paa den uhyre Arbejdsmark, der i sin Tid er bleven opdyrket med saa stort Held af det gamle Venstre i Provisorieaarene.

Fantasteri eller ikke, saa meget er klart, at der maa en radikal Forandring til for at vriste Spørgsmaalet ud af Politikernes Hænder og forlægge Kampen til en anden Arena, hvor Sol og Vind er retfærdigere fordelt til de kæmpende Parter.

V

Nu vel! Lad os da gaa ud fra, at det lykkes at fremkalde en bestemt Udtalelse fra Befolkningen, og at denne — hvad der er overvejende Sandsynlighed for — gaar ud paa Ønsket om Organisation af et effektivt Militærvæsen.

De afgørende Faktorer bliver da:

1. Landets finansielle og personelle Evne.
2. De geografiske Forhold.
3. Befolkningens nationale Karakterejendommeligheder.

Angaaende det første Punkt maa det være klart, at et effektivt Militærvæsen maa lægge Beslag paa Landets yderste økonomiske Evne, men heller ikke paa nogen Vis overanspænde denne Evne.

Da Landets grundfæstede Kredit er en Hovedhjørnesten for Landets Sikkerhed, gaar det naturligvis ikke an med den ene Haand at rive den Sikkerhed ned, som bygges op med den anden Haand.

Adskillige Stater — ja ikke alene ganske smaa — har sat deres frie Eksistens paa Spil ved ikke at respektere den økonomiske Grænse, og selv om Danmark ingen Sinde gik saa langt over Stregen, at det kom under andre Magters finansielle Kontrol, kunde Grænsen tænkes overskreden, hvis Landet ikke foruden den Kapitalmagt, som skal til for at holde det vedtagne Militærvæsen paa Benene under Fredsforhold, tillige til enhver Tid kan paaregne en Reservekredit, hvortil der kan søges Tilflugt, naar det kritiske Moment indtræder, da Apparatet skal til at fungere, og hvor de med en Konflikt følgende ekstraordinære Krav strømmer ind.

Netop det finansielle Hensyn kræver derfor, at der iagttages sund Økonomi ved Fastsættelsen af den endelige Organisation, eller rettere sagt, det kræver, at der disponeres økonomisk, men tillige rundeligt — alt paa de rette Steder.

Denne sidste Regel i Forbindelse med den Omstændighed, at Landets Indbyggerantal er lille, maa føre til, at man hensynsløst saa skærer alt overflødigt bort, og navnlig ikke altfor blindt kopierer de store Militærmagters Organisation.

Da jo Danmarks Militærvæsen kun skal være beregnet paa Forsvar, gælder det om at udnytte denne utvivlsomme Fordel, og det synes ikke uantageligt, at Danmarks Hær og Flaade uden Skade kan undvære en Del af de Organer, der anses for nødvendige i de store Militærstater, hvor man er betænkt paa ved Udbrud af Fjendtligheder saa hurtig som muligt at føre Kampen over i Fjendens Land. Med samme Begrundelse har man Ret til at gaa ud fra, at dansk Militærorganisation kan hjælpe sig med kort Uddannelsestid for de værnepligtige og i alt Fald ikke behøver en fleraarig Uddannelse, der i en lille Befolkning med ret intensivt udviklet Næringsliv vil være i høj Grad byrdefuld.

Spørgsmaalet om den finansielle og personelle Side af Sagen hænger i øvrigt paa det nøjeste sammen med de geografiske Forhold, idet alle Beregninger maa anstilles paa Grundlag af Landets Beliggenhed, Adskillelsen mellem de enkelte Landsdele, de omgivende og adskillende Farvandes Beskaffenhed.

Det ligger uden for dette Indlægs Hensigt at gaa ind paa det gamle Stridspunkt, hvor vidt enten Københavns Befæstning eller det levende Værn eller endelig Søforsvaret bør være det centrale i Militærorganisationen. For det første forbyder Pladsen en indgaaende Diskussion herom, og for det andet kan dette i Politikens Heksedans saa sørgelig inddragne Problem først finde sin endelige Løsning, naar en samlet Overvejelse af militær, finansiell og diplomatisk-folkeretlig Art har fastslaaet, hvilke Midler der staar til Landets Raadighed og hvilke Eventualiteter man ønsker at dække sig imod.

Da jo alle er enige om, at Danmark aldrig kan blive Angriber, og tillige at Landet ved Udbrud af Fjendtligheder imellem andre Magter ufravigelig maa erklære sig neutralt, — hvis der ikke alt forinden er sikret Landet permanent eller garanteret Neutralitet, — er der i Grunden kun to Muligheder.

Den første er, at Danmark direkte bliver Angrebsobjektet ved Overfald af en fremmed Magt, der tilsigter en varig Erobring eller en midlertidig Besættelse af hele Landet eller Dele deraf.

Over for dette Tilfælde har man Valget mellem at koncentrere Forsvaret om København og i øvrigt at lade staa til, hvoraf Følgen bliver Københavns Befæstning som det centrale, eller at planlægge et mere omfattende Forsvar af hele Landet, hvoraf Følgen kan blive, at der maa stilles betydeligt større Fordringer til det levende Værn og til Flaaden.

Det vil alene af disse faa Antydninger ses, hvor vigtig en

samlet Overvejelse af Landets finansielle og personlige Evne er, og tillige hvor nødvendigt det er at slaa fast, hvilken militær Rækkevidde en eventuelt garanteret Neutralitet vil kunne have for Danmark. Der er sikkert paa Forhaand ingen, der tør hævde, at Danmark kan overkomme at holde saavel en egentlige Felthær som en stor Flaade samt tillige en stor Fæstning og mindre Støttepunkter paa Benene. Der maa derfor engang træffes et Valg, og naar dette først er sket til Fordel for en bestemt Ordning, vil Landets Hænder utvivlsomt være bundne for en lang Tid, og et Systemskifte uigennemførligt.

Den anden Mulighed er, at Danmarks Neutralitet episodevis bliver krænket under en eller anden militær Situation mellem krigsførende Magter, hvor en eller flere af de paagældende Parter i Henhold til den gamle Regel, at Nød bryder alle Love, trænger ind paa dansk Sø- eller Landterritorium for derved at kunne opnaa en Fordel over for Modstanderen.

Det er visselig ikke for meget sagt, at det i Betragtning af Landets Lidenhed og begrænsede Midler er absurd at forestille sig, at Danmark skulde kunne være parat til at hævde sin Neutralitet med tilstrækkelige Magtmidler paa et hvilket som helst Sted til Lands eller til Vands. Der kan her kun være Tale om en Konstatering af Neutraliteten. En Hævdelse af Neutraliteten maa være udelukket, hvis ikke netop Neutralitetsbruddet skulde ske paa et Sted, hvor Danmark i Kraft af en paa et direkte Angreb af Landet beregnet Militærorganisation har Lejlighed til at sætte Magt imod Magt. Men om Tampen kommer til at brænde paa det ene eller det andet Sted beror til Dels paa Tilfældigheder, og Danmark maa derfor i sidste Instans falde tilbage paa sit Hovedforsvarssystem, hvis en krigsførende Magt, der vil gøre Landet ansvarligt for mangelfuld Neutralitetshævdelse, faktisk fra at være Anklager alene gaar over til at blive Angriber.

Saa længe der nu ikke foreligger en Afgørelse med Hensyn til Hovedordningen af Forsvarssystemet, har det naturligvis sine Vanskeligheder at komme ind paa Detailler, men der er dog visse almene Principper, der bør sættes i Højsædet.

For Materiellets Vedkommende maa man være paa Højde med Tidens Fordringer, og utidigt Kniberi er her sidst af alt paa sin Plads.

For Søværnet er det saaledes af afgørende Betydning at udnytte de moderne tekniske Fremskridt. Skibstyper, passende til

de danske Farvande, traadløs Telegraf, Torpedomateriel, Undervandsbaade, Minespærringer paa udsatte Punkter, alt dette er de tidt omtalte Midler, hvorved Efterretningsvæsnet paa Søen, Bevogtningen af Kysterne, Forhindring af Overtumpling og i det hele taget Samarbejdet med den øvrige Del af Militærapparatet iværksættes.

Med Hensyn til Hæren er Hovedprincipperne disse: Anskaffelse af det bedst mulige Materiel, Organisation af de nødvendige Rammer med samtidig Bortkastelse af alle de Organer, der ikke er strengt nødvendige i en Forsvarsorganisation, Simplifikation af Administrationen, blandt andet ved Ophævelse af Regiments-, Brigade- og Generalkommandoinddelingen som administrative Enheder og ved Ophævelse af Forplejningskorpset, hvis Tjeneste uden Tvivl i Hovedsagen kan overtages af Befalingsmændene i Forstærkningen. Den rigtige Fordeling af alt brugbart Mandskab til de forskellige Vaabens Rammer, den mest intensive Nytteuddannelse med Udelukkelse af alt parademæssigt og ceremonimæssigt af hvad Art tænkes kan, Fornylse af Tjenestereglementer og Mobiliseringsbestemmelser, Benyttelse af Forstærkningens Befalingsmænd til at lede de værnepligtiges elementære Uddannelse, hvorved der bliver mere Lejlighed for de aktive Befalingsmænd til at beskæftige sig med den egentlige Troppføring. Opbyggelse endvidere af en solid Disciplin baseret paa moralske Grunde og paa Nødvendighedsgrunde uden at der spildes Tid paa at fremkalde den rent overfladiske Disciplin, som viser sig ved unaturlige Attituder og tillærte Udtryksformer.

Hæren kan endelig uden Skade i langt højere Grad end hidtil udnytte den hos Danmarks Befolkning tiltagende Interesse for Sport og Idræt, som, anvendt paa rette Maade og endda uden at man henfalder til Rekordjageri, vil yde en vis sjælelig Stimulans, idet Militærlivets Ensformighed og Strabadser ikke vil føles saa stærkt, naar sportslig Kappelyst gør sig gældende mellem Individene saavel som mellem Afdelingerne.

Ovenfor er antydnet, at Befolkningens nationale Karakterejendommeligheder er en Faktor, som der maa regnes med ved en militær Organisation.

Paa Hærens Officerskole blev der i sin Tid doceret, at den danske Soldat var omgængelig, lærvillig og uden stort Initiativ, udholdende og tillige ved retsindig Behandling tilbøjelig til med Hengivenhed at slutte sig til sine foresatte. Dette er utvivlsomt rigtigt, men man glemte at tilføje, at den danske Soldat foruden disse

Egenskaber tillige er i Besiddelse af Nationens kritiske Sans, der stedse er i Stand til at udfinde Systemets Fejl og de foresattes Mangelfuldhed. En af Grundene til, at Hæren er bleven saa umaadelig upopulær, er netop, at man ikke har vurderet dette Træk hos den danske Soldat rigtigt.

Pedantiske Tjenestereglementer, smaalige Leverejler for den værnepligtiges Forhold udenfor Tjenesten, bureaukratiske Standsforskelligheder imellem Befalingsmændene indbyrdes, ofte altfor hensynsløs Anvendelse af en forældet Straffelov og endelig ikke saa sjældent ligefremme Retskrænkelser overfor de underordnedes Ret til en vis individuel Selvhævdelse — alle disse Momenter har bidraget deres til at nedsætte Hæren i Folks Omdømme.

En for danske værnepligtige passende Ordning maa være lige langt fra preussisk Stramhed, der kun fremkalder et Smil hos os, og fra blødpullet Højskoleaand. Giv den værnepligtige Sikkerhed for fair om end streng Behandling, undertryk alle Misbrug, sørg for, at det kun er de bedste Elementer, der opnaar Befalingsmands Stilling, — og den militære Tjeneste vil snart erobre den Position i Befolkningens Bevidsthed, som tilkommer den med bedste Ret, fra det Øjeblik Befolkningens Flertal har bestemt sig for at holde et Militærvæsen paa Benene.

Det maa glæde alle, at den nuværende Krigsminister har vist sig lydhør over for disse Krav.

G. D. HELLAND

DIGTE AF
KONSTANTIN DIMITRIEVITSCH BALMONT

I. OFFER

Hun gav uden Hensyn til Følger,
hun gav imod Vid og Forstand.
— Hvor rødnes de sorteblaa Bølger
af Ild under Skytæppets Rand!

Hun gav uden Skin af at stride
for Ungdom og Uskyld, som dør.
— Hvor hasteligt Skyggerne skride,
hvor graat falder Skumringens Slør!

Hun vidste: Hengivelse fjerner
en Elskov, der sejred for let.
— Hvor skinner de disede Stjerner
af Graad, som i Løndom blev grædt!

II. FLUGT

Langsmed Forglemmelsens øde Bred,
over en udtørret Flodsengs Rande,
op over halvforkullede Brande
af svedne Stubbes muldnende Ved
stemmes nu ved et Lavineskred
atter tilbage Fortidens Vande.

Tomme for Tomme, Fjed efter Fjed
 naa de mit Bryst og naa de min Pande —
 Bort!

Lad mig i Fred,
 Tid, som er svundet, Strøm, som er rundet,
 Dyb, hvor en dyr Juvel er forsvundet,
 Mudder, hvor intet Højsind har bundet.

Op, op deraf,
 Jeg blev en Seraf.
 Paa Vinger som Guld og funklende Stene
 stiger jeg, stiger jeg kongeligt ene!

III. SKUMRING

TIL FYRSTINDE MANJA URUSOVA

En sammenfoldet Blomst, en bly tilhyllet Gaade,
 en halvllys Helligdom, en Løndør, ladt paa Klem,
 et Pust: Glem alt for mig og elsk, lad Hjertet raade
 og glem, nu kommer Natten, glem!

Et Syn fra fordums Tid, en uddød Stil og Mode,
 et hvisket Eventyr, et aandeagtigt Smil,
 et Blik: Glem alt for mig og elsk, fald taus til Fode
 og hvil, nu kommer Natten, hvil!

En Dæmringsalf, en Fe fra Sagnets gyldne Sale,
 en Barndomskærlighed, uskyldig, ung og øm,
 et Kys: Glem alt for mig og elsk, men synk i Dvale
 og drøm, nu kommer Natten, drøm!

Ved THOR LANGE

BIDRAG TIL MONRADS BIOGRAFI

MONRAD PAA NY-ZEELAND

DER var nok af alvorlige Tanker, som kunde bevæge Monrads Sind, da han den 14de December 1865 i London gik om Bord i det store Sejlskib „Victory“, for med sin Familie at begive sig til Ny-Zeeland, og Omgivelserne skulde ikke tjene til at gøre dem lysere. Tæt og tung laa Taagen over Floden, og Skibsdækket var ufremkommeligt for Udvandrerne Kister og Kasser. Det vrirmede af Dyr som i en Noahs Ark, af Høns og Ænder, Faar, Svin og Grise, thi Skibet var forsynet for hele Rejsen, — og det myldrede om Bord af Mennesker. Skibsmandskabet talte ikke mindre end 40 Mand og saa var der 170 Passagerer, Børn af alle Aldere, fra Pattebørn og opad, unge og gamle Mænd og Kvinder af forskellige Samfundsklasser, udtærede og kraftige, fattige og velhavende — alt i en kaotisk Forvirring. Hvad der nærmest forestod, var en Sørejse paa 3—4 Maaneder, uden en eneste Afbrydelse, da Skibet var forsynet med Destillerapparat, saa at det ikke behøvede at anløbe for at indtage Vand — en Rejse midt i Vinteren med sikker Udsigt til Kulde, Storme og Søsøge, og med Fare for Søulykker og Sygdom. Og naar man saa langt om længe var naaet frem til Maalet, skulde det først vise sig, om man ogsaa kunde finde sig i at leve langt borte fra gamle Venner og Omgivelser, men især fra de to Døtre, der var forblevne i Danmark, og i at ombytte et Liv, rigt paa aandelige Interesser, med det møjsommelige Nybyggerliv med dets Savn og Skuffelser, mellem Mennesker, man ikke forstod og af hvem man heller ikke for-

stodes, hvor man kun havde sin egen Energi og aandelige Spændstighed at stole paa og saa at Himlen hjælper den, der hjælper sig selv. Og bag alle disse ængstelige Tanker stod som en mørk Baggrund Monrads dybe Sorg over Fædrelandets Ulykke, Bevidstheden om, at mange lagde Ansvaret derfor paa ham, paa hans Ærgerrighed og for store Selvtillid, og endelig hans Erkendelse af at have fejlet i sin Bedømmelse af Forhold og Personer.

Men Sindene lettedes, da man vel var kommet af Sted og slap ud af Themsen og Taagen, befandt sig i aaben Sø og under klar Himmel. Skibet viste sig at være en god Sejler, og der var hurtigt kommen Orden om Bord under Kaptajnens energiske Ledelse. Passagererne var — saa godt som alle — Englændere, med Undtagelse af den lille danske Koloni. Den Monradske Familie bestod foruden af Faderen og Moderen, af den ældste Søn, Viggo, med hans unge Hustru Olga Berg, Datter af P. Chr. B., Præst i Sverborg, den yngste Søn Johannes og den yngste Datter Karen, og den ledsagedes af en norsk Tjenestepige. Men dertil kom fire unge Mænd af den Monradske Bekendtskabskreds, tre Præstesønner: Rørdam, Kornerup Bloch og en ung lollandsk Landmand Heie, som M. havde antaget til Forvalter paa Familiens tilkommende ny-zeelandske Landejendom. De vilde forsøge at bane sig en Vej i den fjerne engelske Koloni og var glade ved at komme dertil i Følge med Monrad.

I den spanske Sø blev Vejret meget haardt og man fik Lejlighed til at lære en Sørejses Genvordigheder at kende. Med Undtagelse af M. og den ældste Søn, der viste sig at være søstærke, led det øvrige danske Selskab stærkt af Søsyge. Men det gik bedre, da Skibet naaede længere ud paa Atlanterhavet og kom ind i varmere Egne, og efterhaanden kunde Familien falde til Ro i et ordnet og regelmæssigt Levesæt. M.'s væsentligste Omsorg var helliget Hustruen, der hyppigt skrantede og allerede dengang bar Spiren i sig til den Sygdom, der blev hendes Død. Med utrættelig Omhu plejede han hende, læste højt for hende, naar hun maatte ligge, og naar hun befandt sig bedre og med sin ejendommelige aandelige Elasticitet hurtigt genvandt sin naturlige Livsglæde, spadserede han timevis med hende paa Dækket, hvor de i Forening nød af Solskinnet, den milde, friske Luft, Synet af det vide Hav, Albatrosserne, der med tunge Vingslag kredsede over Skibet, Hajerne og Delfinerne, der fulgte i dets Køl vand, og Flyvefiskene, der flygtede for deres Forfølgere. Sørejsen bekom M. legemligt godt, og hans stærke Skønhedssans følte sig grebet af det storslaaede i denne Natur og

af det uendelige Hav, der virkede dobbelt højtideligt paa ham, fordi det vakte saa mange smertelige Barndomsminder i ham. — Han havde ved Siden deraf nok at gøre. Han underviste sin lille Datter, læste Engelsk med Familien og med de andre Danske, selv studerede kan Herschells Astronomi og en engelsk Geologi, og da han efterhaanden var bleven gode Venner med Kaptajnen, der som ivrig Katolik i Begyndelsen havde holdt sig fjern fra den protestantiske Biskop, søgte han ogsaa at gøre sig lidt bekendt med Navigation. I det hele overraskede det ham at se, hvor ensidig vor sædvanlige Dannelse er, hvor overvejende den beskæftiger sig med Abstraktioner og Ideer og hvor lidet med Realiteter og de naturlige Fænomener.

Saaledes forløb Livet om Bord roligt og regelmæssigt, og M. havde ganske genvundet sin legemlige og aandelige Sundhed, da man efter næsten halvfjerde Maanedes Sejlads den 25de Marts landede i Port Litleton paa Østsiden af Mellem-Øen.

Som bekendt bestaar Ny-Zeeland af tre Øer, Nord-Øen: Mellem-Øen og den lille Steward-Island, der strække sig i en Række fra Nord til Syd. Disse tre Øers Fladeindhold er saa stort som Storbritannien og Irland tilsammen, Nord-Øen udgør omtrent $\frac{3}{4}$ af Englands Areal, Mellem-Øen er $\frac{1}{4}$ større. Begge er de bjergrige især den sidste, hvor det højeste Bjerg er 12000', de er dertil vulkanske, navnlig Nord-Øen. Klimaet er paa Nord-Øen noget varmere end i det sydligste England, men ligeligere, Luften er overalt frisk og ren, meget elastisk og styrkende. Befolkningen beløb sig i Slutningen af forrige Aarhundrede til omtrent 600,000 Indbyggere, deraf var 42,000 Maorier, der saa godt som alle findes paa Nord-Øen, men da M. kom til Landet, var deres Antal en Del større, da det er stærkt aftagende.

M. begav sig først til Byen Wellington, der ligger paa Sydspidsen af Nord-Øen og er Regeringens Sæde, men derefter tog han foreløbig Ophold i Byen Nelson paa Mellem-Øens Nordside, fordi han nærmest havde tænkt paa at købe Regeringsjord paa denne Ø. Begge Steder mødte M. og hans Familie den mest forekommende Modtagelse fra Myndighedernes Side. Guvernøren over Ny-Zeeland var dengang Sir George Grey, en Type for en dygtig engelsk Kolonialembedsmand, der er saa forskellig fra den Slags Mænd, hvem Frankrig og Tyskland ofte betror en uindskrænket og ukontrolleret Myndighed i deres Kolonier. Han havde gjort sig til Opgave at vinde de indfødtes Tillid ved at behandle

dem med Venlighed og Retfærdighed, han sendte unge Maorier til England for at opdrages, han havde lært sig Maorisk og oversatte selv eller havde ladet andre oversætte Bibelen og andre nyttige Skrifter til deres Brug. Denne Mand følte stor Interesse for Monrad; naar denne kom til Wellington, maatte han bo i Guvernementshuset, og ved hans Bord gjorde han Bekendtskab med Koloniens betydeligste Mænd, saasom Premierministeren og Parlamentets Formand, og ved højtidelige Lejligheder, som ved Dronningens Fødselsdag, indbødes han som fremmed Æresgæst. Guvernøren tilbød M. med Familie at bebo et Landsted, han havde i Nærheden af Wellington og som han selv ikke havde Brug for. Et lignende Tilbud gjordes M. af Biskoppen i Nelson, da denne stod i Begreb med at rejse til England og vilde, at M. i hans Fraværelse skulde benytte hans Hus. M. afslog imidlertid disse venlige Tilbud og higede kun efter snarest muligt at komme til Ro. Han lejede sig et Hus i Nelson og sendte den ældste Søn Viggo og sin Forvalter Heie ud for at se paa den Regeringsjord, der var til Salgs i Nærheden af Byen. Imidlertid søgte han selv tilbage til sine litterære Studier og tog fat paa at oversætte Profeten Jeremias. Til sin store Glæde havde han i Nelson forefundet et godt gejstligt Bibliotek, der skyldte den ovennævnte Biskop sin Tilværelse, idet han havde anvendt sin aarlige Løn til Fordel for dette og andre gejstlige Stiftelser i sit Dioces.

Det viste sig snart, at Regeringsjorden paa Mellem-Øen ikke tilfredsstillende en lollandsk Landmands Fordringer, og det besluttedes derfor at søge paa Nord-Øen, hvor Regeringen paa Vestkysten mellem Byen Wanganui og Wellington havde købt 500,000 acres af Maorierne til Kolonisation. Dette Terræn blev nu delt i Lodder, der til Efteraaret skulde sælges ved Auktion. Regeringen tilbød Monrad at udvælge sig et passende Grundstykke deraf og straks begynde at rydde det; skulde det da ved Auktionen blive Tilfældet, at han ikke blev den højstbydende paa den valgte Grund, skulde den ny Køber godtgøre M., hvad Grunden havde vundet i Værdi ved det udførte Arbejde. Denne Gang førte de to Udsendingers Dom til et gunstigere Resultat. Ved en lille Sø, der kaldtes Karere og som havde et Udløb til Manavatu-Floden, fandt Heie nogle Jordlodder, som han erklærede for næsten lige saa gode som lollandsk Jord, og som ogsaa i alle andre Henseender var tilfredsstillende, navnlig fordi de laa tilstrækkelig langt borte fra

de Maori-Stammer, fra hvilke man nærmest kunde frygte for Ulempe.

Monrad bestemte sig altsaa til at købe Jord ved Karere og foreløbig at tage den i Besiddelse, saaledes som Regeringen havde tilbudt ham det, og Viggo M. og Heie sendtes til Wellington for at aftale det fornødne og faa Introduktionsbrev fra Regeringen til Maori-Høvdingerne. Men imidlertid havde Guvernøren udtænkt en Plan til at lette Monrads Bosættelse. Officererne i den Ny-Zeeland-ske Militz lønnedes ved at der gaves dem Regeringsjord, og naar de i 5 Aar havde beboet og opdyrket den Lod, de havde faaet, blev den deres Ejendom, som de frit kunde raade over. Da det nu var ham bekendt, at M.'s ældste Søn havde tjent som Løjtnant i Danmark og gjort Krigen i 1864 med, og den yngste Søn havde modtaget en militær Opdragelse, foreslog han, med Krigsministerens Samtykke, at Viggo skulde indtræde i Militzen som Løjtnant (o: Premierløjtnant) og Johannes som Enseign (Sekondløjtnant) og hver modtage 200 acres Jord. Da dette Tilbud forelagdes Monrad, mente han, at man ikke burde afslaa det. Men Indhegning og Rydning af 400 acres raa og bevokset Jord, Opførelse af de fornødne Bygninger og Ejendommens Forsyning med Kreaturer vilde lægge Beslag paa en saa betydelig Del af hans begrænsede Kapital, at han under disse Omstændigheder maatte opgive sine Planer paa Karere, og han bestemte sig til foreløbig at give Viggo 300 £ til at begynde at indrette sig paa sin Lod i Patea og selv at forpagte Johannes' Lod af denne og betale ham for hans Arbejde. For nu at være nærmere ved, hvor Sønnerne skulde have Jord, flyttede Familien fra Nelson til Byen Wanganui.

I Juni 1866 kom Sønnernes officielle Udnævnelse, men Anvisningen af Jord udeblev. Der var nemlig udbrudt Uroligheder mellem Maorierne, og Militzen maatte rykke ud. De to nye Officerer blev vel ikke indkaldte, idet de foreløbig stod som surnumerære, men indtil videre sattes Kolonisationsarbejdet i Patea ganske i Bero. Urolighederne vedblev, og saaledes forløb flere Maaneder, og imedens laa Familien ledig i Wanganui og ventede paa de lovede Jordlodder. Til sidst blev Monrad ked af denne Uvirksomhed, som han frygtede for skulde virke demoraliserende paa Johannes og Heie, — Viggo havde fundet Beskæftigelse ved at arbejde hos Distriktets Landvæsenskommissær for at uddanne sig til at blive Landmaaler. M. genoptog da sin tidligere Hensigt om at begynde Arbejdet paa Karere. Den 27de August drog altsaa

Johannes og Heie af Sted med en Kærre, hvorpaa der var læsset et Telt og andre Fornødenhedsartikler. Afstanden fra Wanganui til Karere var ikke meget stor, men Rejsen tog dog ikke mindre end 8 Dage, saa slette var Vejene. Sytten (naar ikke andet bemærkes, menes der altid engelske) Mil fra Bestemmelsesstedet op-hørte al Vej og for at faa Sagerne bragt videre frem, maatte man betale ikke mindre end 3 £ pr. Ton. Der var vel Udsigt til, at Forbindelserne i Fremtiden vilde blive bedre, thi der paatænkes en regelmæssig Dampskibsfart paa Manavatu-Floden indtil kun 6 Mil fra Karere, men endnu var Floden ikke sejlbar. — Saa snart de to var ankomne paa Stedet, tog de fat paa Arbejdet, som de maatte gøre selv, da det viste sig, at de Maorier, som de lejede, var saa dovne, at det ikke kunde betale sig at beholde dem. Noget Rydningsarbejde var allerede gjort, thi Stedet havde tidligere været beboet af Maorier og endnu var der fra den Tid en Grenehytte og en Kvægfold, indhegnet med Træstammer. Men der var meget og besværligt Arbejde at gøre, thi man maa ikke af Navnet lade sig forlede til at tro, at hvad der i Ny-Zeeland kaldes „the bush“ er Underskov og Smaakrat, det betegner tværtimod Urskov med mægtige Træer, der, ofte forbundne med hverandre ved Slynplanter, danner et næsten uigennemtrængeligt Uføre. Kun en ringe Del af Grunden var ryddet og endda kun ufuldstændigt. Der var Træer at fælde, Rødder at udgrave, Underskov at fjerne, Stammer og Grene at brænde. De to Nybyggere sled i det og arbejdede ufortrødent, men det gik kun langsomt med det uvante Arbejde. — Den 1ste Oktober tog M. selv ned til Karere og den 55-aarige Mand red uden Ledsagelse 20—25 Mil gennem Skove og ubeboede Egne og vadede over Floder, som havde han alle sine Dage været vant til at leve et saadant Liv. I et Brev skriver Heie om hans Besøg: „Biskoppen deltager i enhver Ting, om Dagen gaar han med paa Arbejdet, og han er meget udholdende, om Aftenen læser han for os et Stykke i det nye Testament — hvor ganske anderledes forstaar man det da og kan følge med, end naar man læser det alene! — naar vi har skudt en And eller en Vandhøne, hjælper han med at plukke den, er en Strømpe itu og man ikke ret forstaar at behandle den, siger han: „Kom her, din Klodrian, og lad mig vise dig, hvorledes du skal bære dig ad.“ — Saaledes tog M. sin nye Stilling som Nybygger meget alvorligt, sov i Telt med de andre og levede som de af hvad de kunde skyde eller fiske, og hvis Jagten og Fiskeriet slog fejl, af

Flæsk og Kartofler. Men han nødtes til at forkorte sit Ophold i Karere, fordi hans Hænder blev saa angrebne af Sandfluer, der er en almindelig Landeplage, at de til sidst var ganske blodige og fulde af aabne Saar. Efter tre Ugers Forløb maatte han saaledes vende tilbage til Wanganui. — Inden Aarets Udgang maatte han dog atter begive sig til Karere, fordi han modtog det Ulykkesbudskab, at hans trofaste og dygtige Medarbejder Heie var druknet, da han vilde føre nogle Kreaturer over Manavatu-Floden. Det var ikke blot en stor Sorg, men ogsaa et uerstatteligt Tab for M.

Imidlertid var Monrad bleven Ejer af Karere. Da der fremdeles ikke hørtes noget om Jorden i Patea, havde han ved Auktionen i November i Wellington købt et Jordareal af 482 acres til en Pris af 529 £, og han havde vidst at vælge de Lodder, han købte, saaledes, at der ikke var Sandsynlighed for, at de nærmest tilgrænsende Jorder saa snart skulde finde Købere. Det var nemlig hans Hensigt efterhaanden, naar Omstændighederne maatte tillade det, at forøge Antallet til 800 acres.

Imidlertid var Familien blevet forøget. Viggos Hustru havde født en Søn, der blev opkaldt efter Farfaderen, og i Begyndelsen af 1867 var M.s næstældste Datter Louise ankommen fra Danmark. — Da M. havde maattet tage stadigt Ophold i Karere, hvor den 18aarige Johannes var alene efter Heies Død, besluttede han, at lade Familien, der endnu var i Wanganui, flytte til en lille Plads Warengi ved Manavatus Udløb i Havet nær ved Byen Foxtown. Da nemlig denne Plads kun var 25 Mil fjernet fra Karere, vilde det blive ham lettere at kunne gøre kortere Besøg hos Familien. Den 3dje April forlod den da Wanganui, hvor kun Viggo med Kone og Barn holdtes tilbage ved sit Arbejde paa Landmaalerkontoret. Det viste sig dog snart, at et Ridt paa 25 Mil den ene Dag frem og den næste Dag tilbage var for anstrengende for M. til hver Uge at gentages, og Familien vilde hellere udsætte sig for lidt Ubekvemmelighed end at undvære ham. I Slutningen af Maj afhentede han den derfor i Warengi og jublende og glade tiltraadte de 3 Damer den lange Ridetur for at drage ind i deres nye ubekendte Hjem og igen at være samlede. Foreløbig var alt der rigtignok endnu i en meget primitiv Tilstand. Fruen og de to Døtre installeredes i Teltet, der var overbygget af et Hus af Grene, medens M. og Sønnen sov i en lille Lerhytte, de havde bygget. Men desto skønnere var Naturen. Ejendommen begrænsedes mod Syd af Manavatu-Floden og omgaves paa de andre

Sider af den ovenfor omtalte Sø, der rimeligvis tidligere havde været Flodleje. Grunden var høj og tør og Flodbredden var ikke sumpet. Paa den anden Side af Søen og Floden laa den tætte Skov, der genlød af Fuglesang og i Ratatræernes Blomstrings-tid oplivedes ved de store højrøde Pletter, og om Vinteren fremhævedes af en Baggrund af snedækte Bjerge. Luften var frisk og kraftig og Klimaet mildt.

Fremfor alt gjaldt det om at faa ordentlig Tag over Hovedet og hidtil var det kun gaaet langsomt med Opførelsen af det egentlige Vaaningshus. Det viste sig, at Leret paa Stedet ikke egnede sig til at brændes; en Teglbriender maatte med store Bekostninger hentes langvejs fra, og det ahang af Vejr og Hændelse, hvad der skulde komme ud af hans Arbejde. Det forsøgtes at skære Tømmer til Huset paa Ejendommen, men det duede ikke dertil, det maatte da fældes og saves højt oppe i Skoven og derfra flødes ned ad Floden. Men da Savbrønden var lagt og Arbejdet begyndte, viste det sig, at Stammerne var raadne indeni, og da Plankerne skulde flødes ned, var Vandstanden for lav. En anden Gang steg Manavatu til Gengæld saa højt, at en Del Tømmer stod Fare for at blive bortskyllet. M. og de andre havde travlt med at bjerge det. Kun den engelske Tømrer, der for Dagløn arbejdede paa Huset, sad i ensom Majestæt og røg sin Søndagspipe, idet han med Velbehag nød sin egen Ro i Modsætning til de andres travle Virksomhed: „Why do you not give us a hand,“ spurgte M. „I do never work on a Sunday,“ svarede Englænderen tvært. M.: „but it is a work of necessity.“ E.: „it is no work of necessity for me.“ M.: „but it is a work of charity.“ Det hjalp, Tømmermanden tog fat, og den Gang reddedes Tømmeret, men en anden Gang sejrede Manavatu, og en Del Tømmer bortførtes. Saaledes maatte man hvert Øjeblik kæmpe med nye Vanskeligheder. — Oprindeligt havde M. tænkt paa at bygge af Ler og Bindingsværk, men da Leret viste sig ubrugeligt, maatte han lade sig nøje med at bygge af Træ og kun til Skorstenen at bruge Teglsten. Om et Stenhus kunde der slet ikke være Tale paa Grund af de Jordrystelser, Øen er udsat for ved sin vulkanske Oprindelse. Derfor var i det mindste dengang endog alle Regeringsbygninger og Parlamentshuset i Wellington byggede af Træ.

Endelig kom man til Ende med Byggeriet. Vaaningshuset var opført paa Pæle som de fleste Huse i Ny-Zeeland for bedre at kunne modstaa Jordrystelser. Det indeholdt 6 Værelser foruden

Gang, Køkken, Opvadskeværelse og Loft. Et særligt Forraadskammer var ligeledes opført paa høje Pæle, og der var lagt Zinkplader under Gulvet for at beskytte Forraadene mod Rotterne. — Det var en Fest at flytte ind i det nye Hus, hvor de Møbler, man havde medbragt fra Danmark — Fortepiano, Lænestole osv., Malerier, et helt Bibliotek — blev stillede paa deres Plads. Man havde igen faaet sig et hyggeligt Hjem, og M. var lykkelig ved atter at være omgivet af sine Bøger og at kunne gennemse sine Raderinger.

Den nærmeste Opgave var nu at skabe en Have baade til Nytte for Husholdningen og for at Fru M., der elskede Blomster, kunde finde en behagelig og sund Beskæftigelse. Et anseligt Stykke ryddet Land var blevet indhegnet og det var en højtidelig Begivenhed, da Ploven, der var indforskrevet fra England, første Gang sattes i Jorden paa Karere. Inden det blev Sommer, der i Ny-Zeeland indtræffer i vore Vintermaaneder, var Haven tilsaat med Køkkenurter og Blomster, hvortil Frøet var medtaget fra Hummeltofte. M. havde for Resten en særlig Privatinteresse i Haven, idet han, der var en stærk Tobaksrøger, havde den Ambition selv at producere den Tobak, han forbrugte. Han plantede altsaa Tobak, og den trivedes fortræffeligt i den frugtbare Jord, men trods hans Ihærdighed — han forskrev endog Bøger om Tobaksdyrkning hjemmefra — maatte han dog tilstaa, at hans Tobaksblade næppe vilde gøre Lykke i Europa¹.

Den største Vanskelighed bestod i at skaffe sig Arbejdskraft. Maorierne var af Naturen stærke og intelligente, men, som andre vilde Folk, degenererede ved at komme i Berøring med Civilisationen, af hvilken de mest tilegner sig dens Sygdomme og Laster, særlig Drukkenskab. De engelske Arbejdere var magelige og viste ofte stærk Fjendskab til Arbejdsgiverne. Under disse Omstændigheder maatte M. betale Hjælpen dyrt, og skønt han var villig til i Arbejds løn at give en acre Jord for hver acre, der ryddedes, kunde han dog ikke holde Arbejderne fast, idet de regelmæssigt blev kede af Arbejdet og søgte andetsteds hen. Af de danske, der var komne ud til Ny-Zeeland sammen med ham, var, som sagt, Heie død, Rørdam og Kornerup havde efterhaanden fundet andre

¹ Senere fandt Viggo M. dem mest tjenlige til at lægges paa Gløder efter at være gjort fugtige, Menneskene maatte da redde sig ved en skyndsom Flugt, men Moskitoerne i Værelserne faldt flokkevis døde ned og fejedes saa sammen og brændtes.

mindre anstrengende Beskæftigelse; derimod fik han en dygtig og flittig Arbejder i en anden Dansk, West; men senere købte denne sig Jord paa den anden Side af Floden og arbejdede da for egen Regning. — Nu, da M. havde henledet Opmærksomheden paa Ny-Zeeland, var det efterhaanden næsten blevet en Mode at en vis Klasse af danske og andre skandinaviske Udvandrere foretrak dette Land for Nord-Amerika. Det var særlig saadanne, der var udgaaede fra bedre Familier og som var opdragne til at indtage en anden Stilling i Samfundet, men af en eller anden Grund var komne paa Kant med Forholdene og haabede i forandrede Omgivelser at kunne begynde et nyt Liv. En Del af dem medbragte Anbefalingsskrivelser til M., men ogsaa mange andre søgte, straks efter Ankomsten, til Karere for at blive lidt bekendte med Forholdene og faa nogen Anvisning om, hvorledes de skulde faa Arbejde. De modtoges med stor Gæstfrihed af M., der tilbød dem enten frit at blive hos ham i nogen Tid eller at gøre Arbejde hos ham mod passende Løn. Saaledes kunde han have to—tre, stundom flere, i sin Tjeneste, men kun sjældnere egnede de sig til Landarbejde eller de blev kede af det og prøvede Lykken paa anden Maade. Hyppigt maatte han hjælpe de bortdragne Landsmænd med Penge eller „Laan“, der undertiden kunde beløbe sig til ret anselige Beløb, indtil 20—25 £. Saaledes havde han ikke megen Fornøjelse af dem, kun én, Slesvigeren Callisen, blev flere Aar hos ham, indtil han selv erhvervede sig en lille Ejendom paa Øen.

Monrads Humor hjalp ham til med Taalmod at bære Arbejdernes Uduelighed og Uefterrettelighed. „Da jeg, dengang Moder og I kom fra Falster,“ skriver han til Datteren herhjemme, „maatte vente flere Timer paa Dampskibsbroen, søgte jeg at fordrive Tiden med at prøve paa, hvor langsomt det var muligt at gaa. Paa den Gang kom jeg til at tænke, naar N. N. (en dansk Arbejder) arbejdede alene og jeg kom bag paa ham. Til denne Arbejdsmaade kom desuden en fuldstændig Kejtethed og Uøvethed. „Har De klippet Faar?“ — „Nej, men dengang jeg havde Gaarden, lod jeg mine Faar klippe.“ — „Har De skaaret en Gris?“ — „Nej, men jeg har holdt i Bagbenene paa en Gris, der blev skaaret.“ — „Har De slagtet et Faar?“ — „Nej, men paa min Gaard sagde jeg til Pigen, at hun skulde skære Halsen over paa de Faar, vi slagtede.“ — Han taber sit Uhr, fordi der var Hul i hans Lomme. Moder finder det. Han putter det i samme Lomme og taber det igen. — I samme Lomme stak han ogsaa de

Penge, jeg gav ham, da han skulde til Byen. „Han troede nok, at de vilde blive liggende, naar han holdt sig stift.“ — Gid jeg var Komedieskriver! Hvilken Karakter! Han betroede Louise, at dersom han brugte sine Kræfter, naar han arbejdede, vilde han ikke leve i 10 Aar. Han har siddet paa sin Gaard, spist, læst Romaner og sovet. — Med alt det har jeg noget tilovers for ham. Han er en fuldstændig Egoist, men saa naiv aaben i sin Egoisme. Gid Plautus havde kendt ham. Han drog bort med 2 £ 7 sh. — Det gaar ham maaske bedre end der var Ud-sigt til.“ — Med samme Sindsro bar M. de andre Genvordigheder, man ikke kender til, saa længe man bor i et civiliseret Samfund. Han og Familien maatte hjælpe sig selv, saa godt de kunde, og han tabte ikke Taalmodigheden, naar hans Kreaturer døde af Sygdom, naar Maori-Hunde brød igennem Indhegningen og dræbte eller bortjog hans Faar eller hans Heste blev stjaalne af Maorierne.

Saaledes var Familien da endelig kommen til Ro igen, og Huslivet kunde antage den regelmæssige og med al sin Ensformighed hyggelige Gang, som de alle trængte til efter saa mange Maaneders Omflytninger og Forandringer. Til Karere var nu ogsaa Viggos Kone og Barn ankomne, medens han selv var rejst til Wellington. Men det viste sig der, at det næppe vilde blive til noget med at faa Regeringsansættelse som Landmaaler, saa meget mindre som den venligsindede Sir George Grey var bleven afløst af en ny Guvernør.

I et Brev til Datteren herhjemme skildrer Monrad sit Dagværk paa følgende Maade: „Kl. 4 à 5 tager jeg ud i Kanoen og drager Aalenættet op, hænger det paa Stængerne for at tørres og bringer Fangsten hjem. Det tager en Times Tid. Ved Hjemkomsten gør jeg Ild paa, og naar den blusser lystigt, kalder jeg paa Louise. Naar hun kommer ned, koger gerne Vandet og jeg er barberet og vadsket osv. Kl. 7 er vi færdige med Teen og saa studerer jeg Maorisk eller Latin med Louise til Kl. 8. Saa er Olga og Drengen paa Benene. Til Kl. 11 slaar vi saa Tidsler med N. (den ovennævnte danske Arbejder) — jeg maa nemlig være med, naar han arbejder. Fra 11—12 Læsning med Karen, 12—2 Middag og Hvil, 2—3 Læsning med Karen, 3—6 slaas Tidsler, 6—7 Hvil og Te, 7—8 gaar Louise og jeg ud med Kanoen og sætter Aalegarn og endelig fra 8½ til 10 Oplæsning af Shakespeare eller af danske Bøger.“ — Om Søndagen holdt han Husandagt og engang imellem foretog han gejstlige Forretninger, Daab, Begravelser osv. i den

nærliggende Maori-pah. — Fruen syslede flittig i Haven, ikke sjældent i sin Iver udover, hvad hun kunde taale. Den voksne Datter og Svigerdatteren havde nok at gøre med at passe Drengen og udføre al Husgerning, thi den norske Pige, der var fulgt med Familien fra Danmark, var forbleven i Warengi. Indfødte Kvinder var umulige til Tjeneste i Huset og af kvindelige Indvandrere var der kun faa i Kolonien. Saaledes maatte Familiens egne Medlemmer forrette al indre Husgerning, medens det grovere Arbejde udførtes af Mænd, der ogsaa foretog Malkningen.

Dette virksomme Friluftsliv bekom Familien overordentligt godt baade paa Sjæl og Legeme. Hvad Monrad selv angik, havde han aldrig været saa rask som han var paa Ny-Zeeland og, som han senere ofte sagde, lagde Livet paa Karere Aar til hans Liv. Kun én Gang i de 3 Aar han tilbragte derovre, maatte han holde Sen-gen et Par Dage, og det var — fordi Brødet var sluppet op. Øen kunde nemlig, i det mindste dengang, ikke selv brødføde sig, idet Kvægavl og Uldproduktion dreves i langt større Omfang end Korndyrkning, og, ligesom sine Naboer, forsynede M. sig derfor med Mel fra Australien. Men saa traf det sig engang, at Skibet strandede, og man maatte da, indtil en ny Sending kunde indtræffe, udelukkende leve af Kød og Grøntsager. Dette passede saa lidet med hans Konstitution, at han blev ligefrem syg deraf, men saa snart han fik Brød, var han straks rask igen. — Det var forbausende at se, med hvilken Lethed han kunde føje sig ind under de nye Livsforhold, og hvorledes han ikke blot fandt sig til Rette, men ligefrem fandt Fornøjelse i praktisk og legemligt Arbejde og udholdt Strabadser. Uden at det kostede ham synderlig Anstren-gelse, var han i Stand til at foretage lange Rejser til Hest, naar han besøgte den fraværende Familie eller havde Forretninger i Wellington eller han var ude at købe Kreaturer, og det er sikkert ikke for meget, naar man regner, at han i Ny-Zeeland har tilbage-lagt adskillige Hundrede Mil til Hest. Naar han ikke havde andet at bestille, kunde man se ham i Arbejdsdragt og med sin Panamahat beskæftiget med at save og hugge Brænde til Husets Brug eller med andet Legemsarbejde. Hans Livlighed og Fantasi satte ham i Stand til at lægge en aandelig Interesse i alt, hvad han foretog. At save kunde nok falde ham noget ensformigt, men „at hugge Brænde, hvilken Afveksling og Spænding! hvert Stykke maa behandles som et eget Individ, ikke et eneste flækkes ganske paa samme Maade, ved hvert Slag maa der tænkes og sigtes paa et

bestemt Punkt! Naar jeg saaledes har arbejdet en Times Tid, befinder jeg mig rigtigt vel, og hele Verden staar for mig i et skønt Lys.“ — Lige til sin Død omtalte han dette Liv paa Karere som noget „ejendommeligt fortryllende“ og sine Morgen- og Aftenture som den „stemningsfuldeste Begyndelse og Afslutning af Dagen“. Men hvad der mere end alt andet drog ham var Urskoven. I „politiske Drømmerier“ siger han:

„Intet er mere forfriskende end at rydde i en Urskov. Her staar Træerne som en broget Folkeforsamling, og ikke som uniformerede Soldater i pynteligt opstillede Regimenter. Du kæmper for Luft og for Rum, og naar det saa falder, det mægtige Træ, der har modstaaet mangt et Slag, da lysner det om dig, og du aander friere. Nu træder andre Træer frem, Grupperingen forandrer sig idelig, eftersom Arbejdet skrider frem. Din Haand er den første, som rører denne Skov siden Skabelsens Dage. Mellem dig og Skabelsen ligger en rum Tid, ene fyldt af Naturens Historie. Hvor er denne dybe Ensomhed forunderlig. Og dog er du ikke ganske ene. Der er en lille Fugl, som hopper om dig, den kommer dig nærmere og nærmere og kvadrer og ser saa forundret paa dig; det er, som om den vilde tale til dig, som om der var noget, hvorom den vilde spørge dig, men rækker du Haanden ud, saa flyver den fra dig. Da kommer du til at tænke paa den fortryllede Prinsesse, men næste Dag maa du opgive denne Tanke, thi saa indfinder den sig med sin Mage. — Men hvad er det for en underlig Lyd? Det er som en Mand, der rømmede sig. Du leder rundt, men der er ingen. Efter nogle Dages Forløb hører du den samme Lyd. Du søger atter forgæves. Du er ikke overtroisk, du er fra det civiliserede Europa. Det er ikke den store Pan, der nedlægger Indsigelse mod, at du fælder hans Skov; det er en eller anden Naturlyd. Men uvilkaarligt kommer du til at tænke paa Pan. — Jeg tilstaar, at det stundom er, som jeg tydelig kunde høre Urskoven kalde ad mig.“

Familien paa Karere stod paa god nabovenlig Fod med de andre Setlers i Omegnen og ligesaa med de indfødte i den nærliggende Maori-pah, hvis Chef Te-Pete havde fattet Venskab for Monrad. Man fulgte Begivenhederne ude i den store Verden ved Hjælp af de engelske Aviser og Tidsskrifter, og man var fuldt bekendt med hvad der foregik i Danmark gennem de danske Tiden-der, navnlig Fædrelandet, der regelmæssigt kom til Karere, og gennem talrige Breve hjemmefra. — Ogsaa paa Karere skreves der meget og Monrads Korrespondance med den ældste Datter Ada (Fru Frederiksen) var saa livlig, at det var sjældent, at Panama-Posten eller Suez-Skibet ikke bragte Bud mellem dem. Disse Breve fra M. er karakteristiske og viser ham fra hans elskværdigste Side. De bærer helt igennem Præget af den næsten

rørende Æmhed, han nærrede for Kone og Børn, men er lige saa frie for sentimentale og trivielle Kærlighedsforsikringer som for alt hvad der ligner faderlig Værdighed og Overlegenhed, — det er to Venner og fortrolige, der meddeler hinanden, hvad der beskæftiger deres Tanker, hans sædvanlige Tiltale til Datteren er „min Gamle“. Han behøvede for Resten saa meget mindre at gentage til hende, hvor ofte hans Tanke var hos hende, som han endnu bevarede sin Ungdoms Tro paa, at Sympatien mellem to Sjæle kan virke som den traadløse Telegraf, saa at den ene straks føler det paa sig, naar den anden tænker paa ham. — Det er en vanskelig Sag at vedligeholde et virkeligt Samliv med den, fra hvem man er skilt i lang Tid og ved en lang Afstand. Det naas ikke ved kun at beskrive Livet i almindelige Omrids og at meddele de store, vigtige Tildragelser, man maa tværtimod udmale det daglige Liv saaledes i dets Enkeltheder, at den anden i Fantasien drages helt ind i det, bringe ham til i Tanken at tage Del i de hjemlige Sysler, de smaa dagligsdags Sorger og Glæder, lade ham ligesom føre en dobbelt Eksistens, i den fjerne Families foruden den i sin egen Kreds, og det forstaar M. udmærket. Han skriver løst og fast om alt, hvad der foregaar derovre fra Dag til Dag, saa at Datteren kan følge Familiens Liv fra Morgen til Aften, han beretter om Moderens Forkølelse, Karens Tandpine, Drengens Fornøjelighed, om hvorledes Ærter og Bønner trives, om hvad der næste Aar skal indtages til Dyrkning, og til Gengæld vil han have at vide, hvorledes alt staar til paa Hummeltofte, og om hvorledes det gaar med den anden lille Ditlev.

Men lige saa meddelsom han var til Datteren, lige saa reserveret var han lige overfor andre. Det er hans gamle Sky for at uvedkommende skulde kaste nysgerrige Blikke ind i hans personlige Forhold og Følelser, men det er vel ogsaa til Dels hans Mangel paa Interesse for Personer. „Fortæl ikke noget om os og vore Anliggender til fremmede! Sig ikke andet end at vi befinder os vel, hvorfor skal man give dem Stof til Kommentarer? — Til „fremmede“ henregner jeg naturligvis „Vennerne“.“ Disse Ord lyder værre end de var mente, thi i Virkeligheden henregnede han ikke alle „Vennerne“ til fremmede, navnlig ikke dem, til hvem han fra Ungdommen af var knyttet ved gensidig rent personlig Sympati, som til Allen og Fenger. Dem fulgte han altid med levende Interesse og ligesom han, i alt Fald i de store Omrids, lod dem vide, hvorledes det gik ham, saaledes var han ogsaa altid rede til at

komme dem til Hjælp i deres Genvordigheder. Det var Tilfældet med Allen. Hans Sygelighed tiltog, han tænkte paa at tage Afsked, han havde tabt Modet og mistvivlede om at kunne fuldende sit historiske Livsarbejde, og under Trykket af Sygdom og Sorger led hans Humør, hvad der gjorde Livet dobbelt tungt for ham selv og for hans Omgivelser. Han trængte til Raad, Opmuntring og Formaning. Det fik han fra Vennen i Ny-Zeeland i et hjerte- ligt og hensynfuldt Brev, som det maa være tilladt her at afstrykke:

„Kære Allen! Hvor vi blev glade ved at se din gamle tro- faste Haandskrift. Det er et Pust fra de gamle Dage. Jeg vil haabe, at dette Brev ikke vil finde dig i Norden, men i et sydligt Klima, saa at du kan vende styrket og vederkvæget tilbage til dit store interessante Arbejde. Hvor det maa være fornøjeligt, naar man mærker, at Alderdommen nærmer sig, da at kunne se tilbage paa et saadant Arbejde i Stedet for kun at have en Virksomhed at se tilbage paa, om hvilken, naar man vil holde sig til Sandheden, man ikke kan vide, om den har været mere til Skade end til Gavn. — Det er vistnok bedst, at du ser at blive i Embedet, saa længe du kan. — I øvrigt vil du jo, selv om du gik af, dog kunne regne paa at beholde den Understøttelse, du har haft i saa mange Aar og som har baaret saa store og gode Frugter for Videnskaben. Men selv naar det tages i Betragtning, vilde Summen, som du fik at leve af, dog være meget knap.

Med Sygelighed følger gerne Gnavenhed, jeg maa tilstaa, at jeg i det mindste for mit Vedkommende har gjort den Erfaring. Kan du modstaa denne Dæmon, er du større end den, der indtager en Stad. Naar jeg er ilde tilpas, saa beder jeg mit Fadervor saa- ledes: Og fri mig fra alt ondt, i Særdeleshed fra Gnavenhed! — og jeg har sporet en overordentlig heldig Virkning af denne Frem- gangsmaade. — Saa meget desto bedre for dig, hvis du ikke trænger til dette Husraad, men for en Forsigtigheds Skyld har jeg troet at burde meddele dig det.“

P. V.

STUDIER OVER DRACHMANNS SANGKUNST

AT Drachmanns Lyrik er ikke blot vor Slægts, men overhovedet dansk Sprogs rigeste Sangskat, det er noget, som vistnok Kritikken mer og mer vil enes om, til Trods for de haarde Prøver, han jævnlig sætter sine Beundrere paa, og trods den Ligegyldighed eller endog Fortrydelse, som „de unge“ i deres Hjerter for Tiden nærer over for Digteren. Saa betydelig og mærkelig er hans Kunst, at det maa kunne lønne sig over for den for en Gangs Skyld at opgive den lette, skønlitterære Essaiform med dens henkastede Indfald og tvangløse Konverseren og i Stedet prøve ganske tørt og koldsindigt, helt pedantisk og systematisk at udrede Bestanddelene, efterspore Tilblivelsesmaaderne i denne Kunst og bestemme Arten af dens Virkninger. Vil mangan En end under en saadan Undersøgelse ofte føle et vist Ubehag ved den levende Skønheds Sønderlemmelse, behøver han jo blot efter Læsningen at slaa op i de Drachmannske Digtsamlinger for at mærke, at Skønheden efter enhver Vivisektion kun staar op til endnu rigere og mere levende Liv.

I. RYTMIK

„Glimred min Kunst end ofte, mig selv og min Sang til Mén“ synger Drachmann etsteds, og virkelig har hans overvældende Mesterskab i den ydre Versets Kunst — alle dens „Fløjteløb og Triller“, og „Koloraturer i Højden“, hele Overflødigheden paa Ord og Klang — mangan Gang fyldt Ørene saa helt, at den Puritaner, der stikker i enhver Nordbo, næsten blev led derved og ligesom over for italiensk Musik kun vilde høre sjælløs Virtuositet i, hvad

der var Udtryk for et andet og rigere musikalsk Naturel end vort almindelige nordiske. Ret beset betyder Drachmanns Lyrik først og fremmest en overdaadig Berigelse og Fornyelse af dansk Versekunst. Derfor har ogsaa Metrikerne af den gamle Skole altid staaet saa raadvilde og foragede over for ham.

Det danske Talesprog har ved sin Mængde af letløbende, letbetonede Smaaord og Smaastavelser en egen rislende, pludrende, livlig og venlig, yderst bevægelig Musik i sig. Men Versekunsten har oftest, dels ved at undgaa de letbetonede Endelser og Ord, dels ved at give dem en kunstig Betonning, holdt sig i en ganske anderledes adstadig, afmaalt, ensformig Rytme: i de Oehenschlägerske Jamber ikke mindre end i „Per Paars“ Aleksandriner, selv — trods alle de Friheder, Winther tager sig — i „Hjortens Flugt“s Jambetakt. Det var næsten kun i gemytlige Viser eller naar man vilde illustrere Filistrenes Pjat og Hverdagsprosaens Vrøvl, at Poesien stemte sig i Talesprogets hurtige Rytmer. Men Drachmanns mest forskellige Stemninger — baade Glæde og Kamphu og Sværmeri — gaar paa Anapæster eller Daktyler. Daktylisk er Havets muntre Morgensang, naar „Vinden er saa føjelig og Baaden er klar“, anapæstisk er Baadens flyvende Fart, „naar fra Havstokken ud mod det vigende Blaa — for en Kuling, en passende frisk — vi kløved den rullende Bølge“; daktylisk og anapæstisk er ogsaa Aftendønningens stille Pludren om Baadstævnen, naar „Bølgerne bære — Fiskerens Jolle, — lempelig vugges den — frem og tilbage“ eller naar „til Aftenklokkernes dæmpede Klang — tændes nu Stjerne ved Stjerne“; ja, endog den udmattede Haabløshed er stemt daktylisk-pæonisk, naar „Støvet ligger tykt over Bøgenes Blade, — Haanden ligger træt paa de prentede Ark“. Paa de saakaldte pæoniske Versefødder, med tre eller endog fire korte Stavelser mellem hver betonet, danser Versene, naar Drachmann ret skal illustrere det voldsomme, lovløse eller lunefulde, som han holder af at forherlige. Saaledes f. Eks. Studenternes raske Raaben op i Munden paa hverandre paa Skovtur: „Skal det være „Stalden“ eller den gamle Bakke — der er Stemmer for det første, Stemmer for det sidste“; det stormtumlede Skibs ureglerlige Duvninger: „saa tungt gennem Søerne det ruller“; Ungdommens oprørske Demonstration: „Det var udenfor Wittenbergs ærværdige By, — der samledes en Skare i Decembermorgnens Gry“. Eller Stemninger af svævende Lykkefølelse: „Jeg gaar som i Blade af den flagrende Vaar“, af sorgløs Lystighed: „blot du ej tar Brillen paa — og særlig ej de

mørkegraa — men ser med Solens Øjne“, af kæphøjt Overmod: „Ovenover Skyerne er Himlen altid blaa“ eller selvherrelig Bæren sin Hat, som man vil: „Lad Sangerlavet være, som det vil, — jeg er den, som jeg er, og ingen anden“. Ogsaa i gyngende, svævende Kretikus-Versefødder (— ∪ —) elsker Drachmann at give sin Nonchalance, sin lystige eller sorgløse Letsindighed Udtryk. „Du retter tit dit Øjepar — saa spørgende mod mit — om ikke snart jeg svarer dig, — hvorledes jeg vel klarer mig“ eller „Søen er en Jungmand kæk — han hiver al sin Hyre væk osv.“

Det er lige ud fra den daglige Tales Rytmer, at saadanne Drachmannske Vers synger sig frem. De bygger sig op over ganske naturlige Talevendinger som disse: „Danske Studenter med Korkarderne paa . . . Jeg takker dig min Fader, at du ikke var rig . . . Jeg er den, som jeg er og ingen anden“. Ofte er det ogsaa Ord og Vendinger fra de klangfulde, livfulde romanske Sprog, der har sat fast i hans Øre og inspirerer hans Versemusik. Over Melodien i Udtryk som: „Avenue de la grande Armée . . . Santa Maria della Salute . . . Oleander, Violer og Laurbær . . . Gondolierer, ro væk“ har Drachmann komponeret nogle af sine skønneste Rytmebygninger, — ligesom jo „Sakuntala“ digtet helt har nynnnet sig frem over Melodien i Navnene: Sakuntala . . . Himalaya . . . Dushjantas.

Som der er livligere bevæget Tempo, saaledes er der længere Aande, fuldere Vejr i Drachmanns Vers end i den meste tidligere danske Lyrik. Denne synes helt fattig, smaaskaaren, stakaandet i Sammenligning med de sproglige Perioders Fylde og Bredde, de rytmiske Satsers Rigdom og Længde hos Drachmann. Han har jo ganske vist heri sine Forudsætninger i tidligere dansk Lyrik. Der er Ewalds „Rungsteds Lyksaligheder“ med den lange Opregning af sidestillede Forsætninger mange Strofer igennem, indtil endelig Eftersætningen udleveres, — de horatsiske og de klopstockske Oders Stil. Der er Ambrosius Stubs „Den kedsom Vinter gik sin Gang“ eller Nordal Bruuns „Bor jeg paa det høje Fjæld“ — Sangtekster med lange kunstfærdige Strofer, der bølger ud og ind i korte Linier med mange Rim, og som stammer fra Renæssancens Madrigaldigtning, den italienske Kirkemusiks Kantater, de italienske Operaers Arier. Richardtske Kantater og Musiktekster har bygget adskillige lignende sammensatte og rigtbevægede Strofer op. Af al denne Musiktekst-Lyrik er Drachmann tydelig nok ikke saa lidt paavirket. Indledningsdigtet til „Paa Sømands Tro og Love“: „Stod jeg i Maaneskin paa Ruffet af et Dæk og saa' som i et Krater af et

boblende Blæk . . . og saa' . . . og hørte . . . Lysstærke Hav! da følte jeg, at osv.“ med de følgende, baade rytmisk og grammatisk helt parallelle Strofer synes jo ligefrem en Efterligning af Cl. Frimanns Lovsang: „Ser jeg til det vilde Hav, — der hvor Skibene gaa med de vimplede Toppe . . . der, hvor . . . hvor . . . — Stor er du, da bryder jeg ud: — Stor er du, o Bølgernes Gud! — Hav, og hvad i Havet bor, — det forkynder, din Guddom er stor“. Naar Ambrosius Stub synger „Ah se, hvor pyntet Solen gaar — med lange Straaler i sit Haar; — den varme „Krans“ — er rette Kands — for alle Ting, som nu maa gry — paany. — Det klare lyse himmelblaa — er værdt at kaste Øjne paa — Se Fuglene i Flokketal — i Luftens vide Sommersal — de holdt snart osv.“, er det saa ikke i sin hele rytmiske og sproglige Stil som et Forbilled for „Spadsereturen“ (Unge Viser) efter Ophøret af Pesttiden i Hamborg? Eller Digtet om „De euganeiske Høje“: „Om nogen vil vide, hvad Foraar er . . . hvad Knopper der sprænges, — hvad osv. . . om nogen vil vide, hvad Foraar er — da komme han med osv.“, er det ikke forment som en Bravurarie af en Opera? Den anden Strofes: „Om nogen har Øre for fin Musik“ er vistnok en Reminiscens fra en Richardtsk Musiktekst: „Jeg jubler, hvisker den Pigelil — det er Efteraar! — Komme nu hvo, som komme vil — naar blot han har Øre for Sang og Spil, — Vintren er kort, — den danser jeg bort, — og saa kommer Solen med Roser og Liljer etc.“ Endog den italienske Canzoneform med sine ud og ind bølgende Linier og sine Rimslyngninger synes nu og da som Forbillede at foresvæve Drachmann. Andre Gange er det derimod aabenbart et maaske temmelig vagt og andenhaands Begreb om den pindariske Odes store, sammensatte Sætnings- og Versebygninger, der har inspireret Drachmanns Strofekompositioner — saaledes i „Vug o Vove“, som ligefrem begynder med to helt antikke Verselinier (glykonisk og ferektratisk).

Men i Hovedsagen er det uden Forbilleder Digterens egen Natur, der bryder ud af den almindelige danske Lyriks snævre Melodier, fordi der ikke er Plads nok for hans Veltalenheds Ordfylde, ikke Luft nok for hans Stemnings Vingefang. Han udvider eller sprænger de gamle rytmiske Former paa alle Ledder.

Simplest sker det ved, at han forlænger f. Eks. en enkelt Linie. Naar han i et Firvers med omsluttende Rim (abca) er ved 3dje Linie, tager han sig saaledes ofte, før han bøjer ind til Afslutningslinien, Forlov til et ureglementeret Udsving: „Se nu er Vindene milde,

— Vaaren har aandet paa Luften — Luften har kysset hver Blomst og hvert Blad, — som staar ved den rislende Kilde“. Andre Gange er det 4de Linie, der fortsætter sig ud over sit beskikkede Maal: „O da skulde min Stemmes Klang — vække al Vellyd, der slumrer i Skoven, — smeltende hen i en Kærligheds-sang — med Nymfen, med Ekko paa Skrænten ved Strandkildedoven“. Saadanne Langlinier eller — selv om de ikke er skrevne i én Linie — saadanne lange rytmiske Satser, der kræver langt Aandedrag for at læses ud i ét, elsker Drachmanns Sangkunst. „Mod det evige Rum, hvor Sole er Stjerner og Stjernerne Duggen i Enge... Mod det evige Rum, — som en løssluppen Dampsky, der hvirvler mod Solen, — og Dampen er tusinde perlende Taarers samlede Sum“. „Til Sommerens sidste lyksalige, svindende Timer“. Det er den gamle tyske Koralmelodis Sats: „Lovsynger Herren, den himmelske Konge med Ære“ eller de Ingemannske Sulamithsanges: „Du er Cederens Søster, min Brud fra Libanons Høje.“

Stroferne hos Drachmann svulmer endvidere op gennem den almindelige Art melodisk Amplificatio, der bestaar i Fordobling eller Mangedobling af et enkelt Led i en Rytme, saaledes at dog de oprindelige Proportioner stadig føles igennem. Som det saa ofte sker i Musik, giver Drachmann ofte først den enkelte Grundmelodi og varierer den derefter ved at fordoble snart et, snart et andet Led i Melodien. En firliniet Strofe faar han saaledes ved To- eller Tredobling af 1ste eller 3dje Linie til at svulme op henholdsvis i Begyndelsen, aftagende mod Slutningen, og omvendt voksende hen mod Slutningen. Simplest er Væksten i en Strofe som denne: „Lad Tiden gaa, lad Tiden gaa — ak min tabte Lykke! — hvi kunde du dog ej forstaa — saa let et Regnestykke. — Af Uret vokser Ufred frem — og skal man bygge dér sit Hjem — og rejse sig sin Lykke, — saa maa der skæres bredden Rem — af vore egne Rygge“. En mægtigere Stigning (Rytme- og Rimforhold kan betegnes $ababa^1a^1b^1a^2a^2b^1$) er der i en Strofe som denne: „Men stirrer du da paa det fylkede Tog — med Forventningens funklende Blik — saa giv dem paa Vejen et Kærnesprog, — som selv du af Rude det fik. — Revanche alene kan lidet mægte, — den tager de raaeste Lanseknægte, — lad dem i Marmoret læse — et Lovbud om Menneskets Ære og Ret — og lad dem saa gaa over Grænsen med det — og syng paa hver en erobret Plet — den store Marseillaise“. Allerfyldigst er — som v. d. Recke gør opmærksom paa — i „Landnamsfarten“ Firverset svulmet op; den første Linie gen-

tages fire Gange, den 3dje to, og til Slut er der hængt et Efter-spil, et svagere Ekko efter Strofen, bestaaende i en rytmisk og „rimlig“ Gentagelse af de to sidste Linier. (a¹a²a¹aa²ba²a²ba²b). Temmelig ene er Drachmann om den Fordobling af 4de Linie, som han ynder. I Digte som „Fiskeren synger“, „Afguder“, „Holla i Kroen derinde!“, „Med høj Horisont“ hænger han en grammatisk helt løstsiddende Genklangslinie efter et Firvers, f. Eks.: „Saa flyv da frejdig fra Skrænten ud — I, mine dæmpede Sange! — Jer Herre og Mester han bærer sit Skrud — baade paa Ret og Vrange, — flyv kun, vær ikke bange! . . . Flyv ud fra Skrænten, forlad mig nu — I dæmpede Melodier! — Jeg bliver, der ligger en Kraft i min Hu, — som for Ensomheden befrier. — Jeg lytter, indtil I tier“.

Stadig forholder det sig saaledes, at hvor de tidligere Digteres Stemme blev træt, og deres Øre mæt krævede Afslutning paa den rytmiske Sats, har Drachmanns Øre Trang og Drachmanns Lunger Vejr til endnu at blive ved. Den gamle Kantatemelodi „Verden af tusind glade Fantasier — ak! du forgaar“ klinger ham i Øret, men naar han har sunget første Linie: „Aldrig en Rose, næppe nok en Asters“, bøjer han ikke ind til et: „blomstrer bag Klit“ eller lign., men bliver ved: „spreder bag Sandhøjen sine Blomsterpletter“ og fortsætter (i en Art udvidet saphisk Versemaal) gennem 6 Linier, før han bøjer ind mod en dalende Afslutning. Naar han synger: „Kun dér, hvor Vuggens Gænger gik — i Takt til Ammens Sang, — kun dér, hvor Moderhertet fik — Erstatning i et Barneblik“, venter Øret et: „for Nattevaagen lang“, men i Stedet slaar Drachmann endnu en Krusedulle paa Melodien, inden han slutter af: „for Natten lang, — kun dér min Sang — kan blive til fuld Musik“. Man véd, hvor virkningsfuld i Musiken en sliq Afgivelse fra den ventede „Opløsning“ kan være. Eller han begynder: „Han bøjer til Side, — hver Blomst paa hvert Straa, — han følger de hvide“, og Øret venter nu en Afslutning „og ler til de blaa“, men der fortsættes: „som kærlige glide“, og i Steden for at bøje ind til: „imøde de blaa“, vedbliver han stadig: „imøde de ømme, de ventende blaa“, — hvad der ikke „opløser“ Satsen helt, men fører udover til nye Satser. Eller der begyndes endelig ganske fredelig i Strofen fra Bødtchers „Marthas Kilde“: „Den Vinter var saa barsk og haard, — den Vinter vil vi glemme; — min favrest Ven i Urtegaard, — hvor alle gode Blomster staar, — jeg løfter til Sang min Stemme“, men den anapæstiske Bevægelse, der bryder frem i sidste

Linie, „løfter“ virkelig — som der staar — „Stemmen til Sang“, og nu svinger Digteren over i en sværmerisk anapæstisk Flugt, men holder sig dog — ved rytmiske og „rimlige“ Gentagelser af den oprindelige Strofes Slutningslinie — Vejen aaben til sluttelig at bøje tilbage til denne. („Til Vaar!“).

Sine lange Strofer bygger Drachmann op paa meget forskellig Vis. Snart binder han egentlig blot kortere Strofer parvis sammen, saa at de ikke blot typografisk, men indholdsmæssig danner længere Enheder. Saaledes i „Foraar om Vinteren“. Snart stiller han to Rytmesatser som Sats og Modsats uforbundne sammen til en Strofe. Saaledes i Digtet: „Jeg er kun det skøre Kar“; efter de første fire Liniers rolige trokæiske Melodi, der dog mod Slutningen løfter sig daktylisk, følger de fire sidstes raske resolute Anapæster. Eller den ene Rytmesats' Afslutning danner, idet den rytmisk gentages, Udgangspunkt for en ny Melodidannelse. „Jeg gaar som i Blade af den flagrende Vaar, — det gynger paa Blomster, hvorhen jeg gaar, — en bølgende Flade. — Ak kunde jeg tage — dig, Elskede! med; — kunde vi drage — langvejs til et Sted; — da lad Bølgen kun rive i Dybet os ned; — vore Livsens Timer var glade“. Saa kan der yderligere — ligesom i Musik — mellem to rytmisk forbundne Satser parentetisk skydes en selvstændig Rytme ind; det kunstfærdige Digt „Vug o Vove“ er bygget paa denne Maade. De seks Linier fra „Kunde jeg selv“ danner baade rytmisk og „rimligt“ et selvstændigt Indskud mellem de fire første Linier i Strofen og de fire sidste, der tager Rytmen fra de første op igen, men, bibeholdende 1ste og 3dje Linie med den mandlige Udgang uforandrede, lader de kvindeligt udgaaende Linier vokse fra 3 Hævninger til 4 og videre til 5 Betoninger.

Saaledes dannes da de for Drachmann saa ejendommelige lange, ud og ind bølgende Rytmebygninger. Et Digt f. Eks. som det sidste Afsnit af „St. Elena“ i „Sange ved Havet“ er bygget over Linien „Oleander, Violer og Laurbær“ som det faste rytmiske Led, der enten ligefrem gentages eller atter og atter rymisk efterdannes: første Gang med et Mellemrum af to længere Linier, siden med Mellemrum af tre, saa igen med Mellemrum af to længere Linier. Eller Digtet „Præludium“ i samme Samling er bygget over Linien „Gondolierer, ro væk“ og dens rytmiske Ækvalenter, der vender tilbage som Melodiens faste Led, først med én Langlinie foran sig, saa med to, saa med tre foran sig og derefter igen med kortere

Mellemrum. I Musikkens Melodilære vil der kunne findes ganske tilsvarende Kompositionsmaader.

Fylde, Fart, Vælde — det er den Drachmannske Rytmijs Idealer. Som Adriaterhavet, han besynger, har han midt i „de Stillevands sivende Pytter“, ind i „alle Flaccers sabinske Kastaler“ villet sende sine rensende Strømme, stænke sin Regn af Vokaler, stemme sine rask galoperende Ryttersange op. Det er fra det vældige Hav, den stærke Vind — synger han selv — at han har lært sine Sange.

Den „Stormens Slagsang“, han har sunget, stod ofte — følte han selv følte — „altfor aabenbarlig — i Strid med deres Komponisters Noder“. Det bevægelige, skiftende, nervøst mangfoldige, det voldsomme, uregelmæssige, disharmoniske er en anden Side af det nye i Drachmanns Sangkunst. Det er den moderne nervøse, sammensatte Kultursjæl, den moderne frihedskære Individualisme, som omskaber Versets Kunst i sit Billede. Siderne i en Drachmannsk Digtsamling frembyder et Virvar af korte og lange Liniestammer med aabne Mellemrum her og der, medens man i de ældre Digtsamlinger var vant til at se Linierne tilklippede i simple, regelrette Mønstre, afdelte i ganske ens Grupper.

Han hugger for det første de ældre simple Rytmer op i de enkelte Bestanddele og udformer de rytmiske Detailler distinkt og udtryksfuldt. Mange Gange kan det maaske nok synes kun en vilkaarlig, blot typografisk Omordning, naar Drachmann skiller Vers, som de ældre Digttere vilde have skrevet i 4 Linier, ud i 6 eller 8. Naar Drachmann straks i et af sine første Digte skiller første Linie i Verset ud i to korte: „Der er Foraar i Luften — Fuglene syng — henad Vejen vandrer en munter Klynge“, har dette kun den, ganske vist ogsaa tilstrækkelige Grund, at han, i alt Fald i de fleste af Digtets Strofer, i første Halvlinie anslaaer et Grundmotiv, der kan fortjene at udhæves lidt fremfor Resten. Digtet „Vaabensmeden“ er i det hele, fraset enkelte Koloraturer (o: Liniefordoblinger her og der) skrevet i samme Strofe som „Marsk Stig havde blodige Daad fuldbragt“; i første og sidste Strofe er imidlertid 1ste og 3dje Linie skilt i to, med hinanden rimende Halvlinier, og enhver, der læser dem: „Fra Morgen gryer, — til Lyset flyr . . Der komme skal — en Dag til Fald“, vil forstaa, at det er Hammerslagene, som ved dette Middel skal bankes ind i Tilhørernes Bevidsthed. Men oftest drejer det sig om en virkelig Gennemarbejdelse og Udnansering af Rytmen, som forvandler et ens-

formigt, usammensat Hele til en rigt differentieret og mangfoldig Helhed. De, der f. Eks. har villet slaa Strofen: „Jeg hører om Natten — fra stille Skove — et Raab, som af: hjælp mig, — min Gud! — Jeg rejser mig, lytter, — kan ikke sove, — jeg kaldes, jeg kommer — derud“ sammen i fire Linier og altsaa vil skrive og fremsige den omtrent som f. Eks.: „Der holdes et Bryllup paa Øvreplage — ved fejreste Midsommertid“, bærer sig næsten lige saa barbarisk ad, som om man i et Musikstykke vilde slette Pauserne ud og spille legato og allegretto, hvor der er foreskrevet staccato og andante. Naar man fortsætter og læser Digtets anden Strofe, hvor den samme Leddeling og til Dels de samme Rim kommer igen, ophæves enhver Tvivl om Nødvendigheden af Skillemaaden.

Saa bryder Drachmann dernæst uafbrudt ud af Rytmen — ved rytmiske Inversioner, ved i en enkelt Linie pludselig at sætte én betonet Stavelse for meget eller for lidt, ved alskens smaa Licentser og Uregelmæssigheder. Saadanne faar dels i al Almindelighed Lov til at passere, fordi de giver Digtningen et friskt og improviseret Præg, en Naturlighed og et Liv, som den pedantiske Afglatning betager den — akkurat som man samtidig i Maleriet begyndte at foretrække en vis nonchalant Ufærdighed for det altfor slikkede og udpenslede —, dels indsættes de endog med Vilje, — disse Disharmonier, — for at Harmonien gennem deres Opløsning skal føles des stærkere, — just som moderne Musik søger og vover en langt større Sum af Disharmonier end den ældre Musik, fordi den føler sig i Stand til at „opløse“ dem i en des rigere Harmoni. Faar en Linie en Arsis for meget, har desuden denne Svulmen ud over Rammen oftest sin bestemte Betydning i Indholdets Tjeneste. „Hr. Junker, jeg maa danse, — og dansed jeg mig gal; — Hr. Junker, jeg er Dansen selv — som jeg fra Himlen stjal“; det overskydende „selv“ understøtter Ordenes Paradoksi med et løssluppet Spjæt uden for Rytmedansens „Pas“. „Du tabte ej Ringen i Floden, — Dushjantas selv — har slængt den hen —, og stemmed du end den stride Strøm — du bringer ej Ringen igen“; Liniens Forlængelse illustrerer for Øret det besværlige, umulige Arbejde. „Jeg hører i ensomme Stunder — Kanalens rislende Strøm Af ingen hastende Hovslag brudt — slynger sig Dagenes Kæde, — Kanalen risler dernede, — jeg kan høre den hvert Minut“; Tanken om de hastende Hovslag bryder et Øjeblik den rolig rislende Melodi, for at den, naar den disharmoniske Fremstilling straks igen er skudt til Side, kan

føles des behageligere. Faar omvendt nu og da en Linie en Arsis for lidt, har ogsaa dette sin Betydning for Meningen. „Der strømmer atter Vaarluft gennem Skoven, — paany vil Fuglen parres, Knoppen briste. — Aa, om jeg vidste, om jeg vidste, — hvorlænge jeg endnu har Livets Lejde, — da gav jeg Død og Djæveln Krig og Fejde osv.“; midt i Foraarets Livskraft segner den aldrende Digter et Øjeblik træt og haabfattig sammen. Men i det hele slaar Drachmann paa det uroligste fra den ene Rytme over i den anden, eller slynger to modsatte rytmiske Bevægelser ind imellem hinanden. I et af hans allerførste Digte „Lansknægtens Vise“ er Strofen, naar man ser nærmere til, oprindelig kun den meget fredelige, der kendes fra: „Hjem gik den tapre Peder — med Bollen paa sin Bag“, men Drachmann laver noget helt nyt ud af den ved at gøre anden Linie trokæisk midt imellem de andre Jamber og yderligere ved Binderim at dele Linien i to, og det forsorne, selvraadige „Hatten paa Snur“-Humør udtrykkes nu ypperlig i Verset: — „Jeg slipper Sværd og Lanse, — Tærningspil — maa ogsaa til — og Pigebørn og Danse — og Vin saa tit, man vil“. Det selvraadige, vilkaarlige i Rytmebruddene og Rytmeskifterne er ganske vist langt fra altid begrundet i Indholdet og virker ofte lige saa stødende og saarende paa normale Øren som det andre Gange virker underholdende og oplivende. En saa sammensat Rytmebygning som „Natten“ (i „Gamle Guder og nye“) falder for mit Øre ud fra hinanden i disharmoniske Brokker; i et Digt som „Ved en Fontaine“ („Ungdom i Digt og Sang“) synes forskellige Rytmesatser mig rent vilkaarlig sammenkoblede. Med skøn Virkning benytter Drachmann derimod stadig den — tidligere kun sjældent og planløst brugte — Skiften med forskelligt formede Strofer, saa at de vekslende Melodier svarer til det skiftende Indhold, den skiftende Tonart i Digtet.

Alt i alt: ved sin mangfoldig skiftende Bevægelighed, i Forbindelse med sin brede Fylde, sin svingfulde Fart har Drachmanns Rytmik aabnet Horisonter og frembragt Kunstvirkninger, der var ukendte for tidligere dansk Sangkunst. Det er især alt det bølgende, vuggende, som den gengiver som ingen før. „Sprogets bølgende bløde Klang — har jeg hamret og filet og passet i Sang — slaает i Sving og nittet i Ring — til det toned af Bølgernes Larm“. Paa samme Maade som Swinburne i engelsk Poesi, har Drachmann for vor Lyriks Vedkommende været den første, der har lagt Bølgernes bløde, runde Gliden og klukkende Smaakrus, deres stolte, lystige Stormdans og mangebrusende Brænding ind i Versets Melodier.

Sundets dovne Skulp mod Bredden i Sommeraftnens Stilhed har han tryllet ind i Versenes Linier ligesaavel som Nordsøens vældige, langlige Gyngen eller Kanalernes Rislen med den vuggende Lyd af Venezias Vand. Digtet „Kun af den sagtne Dønning . . .“ (Sildig II i „Sange ved Havet“) er i sin henaandende, hendøende Musik et maritimt Sidestykke til Goethes „Wanderers Nachtlid“. Og som Havets, saaledes er Drachmann ogsaa vor friske, fejende Nordvests, vore bløde, evig skiftende, lunefulde Sommerluftes Sanger. Han har sat Ord til den vilde Efteraarsblæst og det skulpvende sorte Vand mod Bryggerne, de milde Foraarsvinde, naar „Vaaren har aandet paa Luften — Luften har kysset hvert Blad og hver Blomst, — der staar langs den rislende Kilde“ eller (i Sakuntaladigtet) Sommernattens Luftning ind gennem Vinduet, mættet af Jasmindufte „som en vellugtaandende Flod“, det sagte Bladesus udefra, — en svævende, bedøvende, drømmefødende Stemningsmusik. Dansen har heller ingen dansk Digter kunnet gengive i sin Sang som Drachmann i Væve Vadmelsvisen („Vær hilset IDamer . . .“ i „Ranker og Roser“), hvor den gamle Danselegs Refræn paa den yndefuldeste Maade slynger sig som rytmisk Grundmotiv gennem hele Sangen, — eller i Junkerens Vise om Tatertøsen og Dansen paa Heden (i „Østen for Sol . . .“), der er bygget over Strofen fra „Hjortens Flugt“, kun med indlagte Refrænludier efter hver Versehalvdal, men hvor hele Rytmen saa genialt levendegør hele Mødets Eventyrlighed, hele den attraafyldte Længsel, den dæmoniske Vildskab i Dansen og i Fristerinden. I „Brudehymnen“ (i samme Digtning) — med Reminiscenser baade fra „Lohengrin“s Brudehymne og fra en bekendt Weyses Kantatemelodi — giver den stadigt varierende Rytmesats : — 0 0 — og — 0 0 0 — med musikalsk Tryllemagt en vidunderlig Forening af en langsom Dans' Gyngen, en Vuggevises beroligende Nynnen, en let beruset Svæven og Stigen, en Korals højtidelige Orgeltoner.

II. KLANGVIRKNING

Rytmen er Tegningen, Klangvirkningerne er Koloriten i Versets Kunst. Drachmanns Digtning virker ikke mindre ved skøn Lydveksel og skøn Lydlighed end ved Rytternes Skønhed. Videre sikkert er hans Øre lige saa lidt i den ene som i den anden Retning. Hans Sprog skurrer ofte urent, og hans smukkeste Digte skæmmes ved Sjuskerier som: „O hvor hvert Fjed . . . selv med Forladthed for-

soner . . . Hærbud udgaar . . . Altfor forhippet . . . den Form, som jeg ejed, jeg ejer ej mer . . . i Natten den vuggende Lyd.“ En meget kunstfærdig Rimslyngning (abcd abcd) fordærver han rolig ved, at to af Rimene ligner hinanden saa nøje, at Øret forvirres („Til Nogle derhjemme“). Men oftest sørger hans digteriske Instinkt for den lykkeligste Afveksling af Vokaler, nu og da virker han ogsaa ved Bogstavsrim. En Linie som „Vug o Vove med varsom Haand“ laaner sit Trylleri baade fra de vuggende V-lyd og Rækken af klangfulde Vokaler: u. o. aa. æ. a. aa. To Linier som: „Men endnu spreder Sommernattens Skær — udover Sø og Land de lyse Vinger“ virker ved saa vel af de bløde, lyse, sværmerske S'er og L'er som ved den skønne Vokallydveksel i sidste Linie.

Mest er det dog Rimenes Kunst, Drachmann har dyrket. Rimene danser klingende i hans Hjerne, blomstrer paa hans Læber; han drysser dem ud over Versene og overvælder ofte med deres Masse. I overgivne, lystige Stemninger kan han spille gennem 4—5 Vers paa samme Rim. „Naar med den svære Huspostil, — de nægter Dreng og Pigelil — at varme sig ved Amors Ild — saa svarer de: Gør, hvad I vil, — men vi slaar Luthers Strænge“. Ogsaa i vege, sværmerske Stemninger kan han lade sig gyngede af det samme Rim et stort Antal af Gange. Saaledes af: Dans og Glans og Krans osv. i „Sommer i Gurre“ („Ungdom i Digt og Sang“). Somme Tider kan han bombardere Øret saa længe med samme Rim, at det bliver helt bedøvet deraf, saaledes 7 Gange i en af Digtet „Til Vaars“ Strofer („Ranker og Roser“).

Paa den samme friske, upedantiske Maade, hvorpaa Drachmann behandler Rytmen, omgaas han ogsaa Rimet. Han sætter ikke Rimene nøjagtig paa samme Sted i ensartede Strofer; i den første Strofe kommer de maaske korsvis, i den næste parvis, i den tredje omklammer det ene Rimpar det andet; Anbringelsen skifter efter hvad der falder sig bekvæmlest eller hvad der giver behageligst Afveksling; den ængstelige ensformige Regelmæssighed generer og keder ham. Og han er ikke bange for, naar et nyt Rim ikke vil falde ham ind, at lade et Ord rime paa sig selv. „Mit Hjærte paa Læben, — min Sang til Alverden, — saa gaar gennem Verden — den færende Svend“. Ofte sker Gentagelsen med bestemt Hensigt, for en bestemt Virknings Skyld. „Derude lyder vel stærkere Ord — dybere Længsler og Sukke, — men vore Længsler og vore Ord. — maa sættes i Sange af en, der bor — i det Hus, hvor han leged med Dukke“. Eller: „Ser du, hvor med Nattens —

Skygger Lyset kæmper, — medens Bølgen læmper — paa Stranden sit Slag. — Saadan medens Hjertet — sine Luer dæmper, — Tankens Klarhed kæmper — sig frem imod Dag“. Andre Gange gentages det samme Rimord, fordi der er kommen saa lang Afstand mellem Rimene, at de ikke, uden naar de er helt identiske, vil kunne rigtig gøre sig gældende for Øret.

At rime med lange Mellemrum er overhovedet en af Drachmanns Forkærlighed. Han binder derved lange Rækker af Verselinier sammen i en Enhed og skaffer nødvendige Støttepunkter til at holde sine store Rytmebygninger sammen. Allerede det at rime femfodede Jambevers korsvis, i Steden for parvis, er ikke almindeligt, men giver ofte Drachmanns Vers en vis rig, bred Fylde. „Jeg sang mig til en Brud. Stolt var hun, skøn, — saa skøn som nogen Fugl, hvis Fjædre skinne. — Højt leved jeg som Skovens frie Søn, — dybt var mit Fald, jeg havde valgt i Blinde“. Endnu længere Flod bliver der i Melodien, naar der lades 4—5 Linier imellem Rimene og et eller flere Rimpar først passerer forbi Øret, førend dette faar det Rimord, det har til gode fra først af og som det holdes hen i Forventning om. I Digtet til „Italia“ hedder det f. Eks. „Dine Vinhaver synes at sove. — Under et Tæppe af flimrende Duft — drømmer de stille om kommende Druer, — saa drømmer jeg ogsaa i Solens Luer — om Blade og Frugt — efter Vinterens Tugt, — om Guld og om grønne Skove. — Jeg drikker i dvælende Drag din Luft. — O den gør godt i de nordiske Lunger osv.“ Paa saadanne lange Afstande kan det være vel til Nytte, naar Øret faar helt det samme Ord gentaget som Rim; paa endnu længere Afstande træder i Rimets Sted som Sammenbindingsmiddel en hel gentagen Linie med større eller mindre Variationer. Saaledes med stor Effekt i „De euganeiske Høje“. Om nogen har Øre for fin (slig) Musik . . . Vi mønstrer (glemmer) de Stier, hvor nys vi gik . . .

I sin Stræben efter det lange Flod, den brede Linieføring i sin Digtning, holder Drachmann ogsaa ofte af at binde de forskellige Strofer til en vis Sammenhæng. Han nøjes herved ikke med et mellem Stroferne frit flagrende og genklingende Omkvæd; han tager Refrænet op med i Strofen, binder det ved Rim sammen med den og lader det indgaa som integrerende Led i den. Saaledes f. Eks. i Snehvide-Digtet eller i Digtet „Paa ædel Stok gror ædel Vin“, hvor Slutningslinien og 3dje sidste Linie i hver Strofe ender paa — „inde“, og hvor de varieres med: „paa Sejren i Hjertet inde . . . paa Styrken i Hjertet inde . . . dybt i

mit Hjerter inde“ som et let skiftende Omkvæd, indtil sidste Strofe som en befriende Udløsning ender: „af en ung og uskyldig Kvinde“. Med to skiftende Omkvæd, begge igen varierede og begge ved Rim føjet ind som Led i Stroferne, er det dejlige Digt „Rundt omkring ved Søen — stritter Sivets Ringmur . . .“ bygget op; Sammenfletningen og de korsvise, varierende Gentagelser er af en betagende musikalsk Virkning. Andre Gange er det Begyndelseslinien, der med Variationer gentager sig gennem alle Stroferne: „Den Spillemand snapped Fiolen fra Væg . . Den Bondemand fingred sig over sit Skæg . . Den Bondemand slog sig ned ad sin Læg.“ Og paa mange, mere underfundige Maader sørges der ofte for, at den samme Rimendelse eller endog det samme Ord kommer igen, helst paa samme Sted, i de forskellige Strofer. I det sidst omtalte Digt („Den Spillemand snapped Fiolen“) vender paa en meget diskret Maade Ordet „To“ i forskellige Forbindelser tilbage paa omtrent samme Sted i de forskellige Strofer (Jeg spiller for en, jeg spiller for to . . . Et Kys eller to, det lader jeg gaa . . . Saa gaar vi i Skoven to og to . . Da Morgenens gryed' saa gik de to . .) I „Vug o Vove“ vender Rimene „Selv“ og „Hvælv“ tilbage henholdsvis i 5te og 8de Linie af hver af Digtets tre lange Strofer; til Dels gentager ogsaa Rimet for 2den og 4de Linie sig Digtet igennem. Med stor musikalsk Virkning klinger i Nr. 3 af „Sange til en Søster“ Rimene: sove — Skove; i Digtet „Til Vaar“ Rimene: glemme — gemme — hjemme, i „St. Elena“ Rimene: Fjerne — Stjerne igennem alle Digtets Strofer. Jo mere sværmerisk drømmende og vagt vuggende Stemningen er, des mere ynder den at lade de samme Forestillinger, de samme Ord og Rim klinge igen og igen i forskellige Variationer. I det vemodig drømmende Digt: „Den røde, vilde Vin“ munder den 6te Linie i hver Strofe ud i samme Rim: „og gør mig — ja jeg véd knap hvad . . . „Og hvirvler Livets Løv henad . . . „Og gør mig, ja jeg véd knap hvad — saa varm til Hjertebunden“; og den samme Mindestemning fører nu i alle Strofernes sidste Halvdel over i Variationer af de samme Tanker og de samme Rim, om den Tid, da hun var min, om hendes Læbers Rosenblad, om den røde, vilde Vin.

Kunsthærdigt er endelig ogsaa Sammenspillet hos Drachmann mellem Rim, Rytme og Sætningsbygning. Han foretrækker ogsaa herved det uregelmæssige, det lunefulde og lader gerne Rimslyngningen gaa paa tværs af Rytmen. Naar to korte Linier følges af en lang, og atter to korte af en lang, rimer han ofte ikke de ryt-

misk ligestillede Linier sammen, men hver af de lange med en af de korte. „Ja, jeg skal stemme den klingende Streng, — og Sangbundens Ekko skal svare. — Ikke iflæng — paa maa og faa — skal Lydbølgen fødes og komme og gaa“. Ligeledes gaar Sætningsforbindelsen gerne paa tværs af Rytmen. „Der er ikke en Ven, — hverken fjern eller nær, — med Hjerter for alt, hvad der rører sig her, — et Bryst, jeg tør kalde for mit. — Bag de duftende Træer — ej et eneste Skridt, — de vil nærme sig osv.“ I Firvers med omsluttende Rim, Dele af større Strofer, holder han af at kæde de tre første Linier sammen og lade den sidste grammatisk høre sammen med det følgende. I „Ungdom i Digt og Sang“ pg. 250, er alle tre Strofer byggede saaledes (f. Eks. „Tusinde Tanker med Sydluftens Fart, — men alle uden Love og Orden, — som den Gang det hele var i Vorden. — Tanker som Byttet, den selvsamme Art osv.“); lignende Konstruktioner dyrkes f. Eks. i „Jeg takker dig min Fader . . .“

— — — — Saa rige og mangfoldige Kunstmidler benytter Drachmann til Versets ydre Form. Kun den Art Puritanisme, som vil bandlyse Farven af Farvens Kunst og Melodien af Musikkens, kan andet end glæde sig over den Ordets Kunst, som udfoldes i Drachmanns Lyrik. Men nægtes kan det ikke, at Virtuositeten mangan Gang har forledet Digteren til at bygge store Digte op, som kun var Skal uden Kærne, Blændværk og Klingklang uden Liv eller Sjæl. Særlig i „Ungdom i Digt og Sang“ er der store Pragtnumre — Serenader, Symfonier —, der ikke er at regne for andet. Nægtes kan det heller ikke, at Formens Klingen og Glimren mangan Gang kan overdøve og overstraale Indholdets Tale i Steden for at instrumentere og illustrere den; der er Tanker og Stemninger, som ikke taaler Illustration og Instrumentation. Men Drachmann er ogsaa Kunstner nok til, naar det synes ham passende, at „klæde sin Sang i Kofte“ og selvfor nægtende forsage alle sine „kunstige Løb henad Fløjten“. Uden et eneste Rim og uden nogen fremtrædende Rytmik har han i det dejlige Suleimadigt: „Det er Midnat i Suleimas Kammer“ med den russiske Folkevises urimede 5-fods Trokæer skabt de vidunderligste musikalske Virkninger blot ved vuggende Gentagelser af de samme Ord, dvælende Varieringer af de samme Tanker, ensformige, parallelle Konstruktioner af Sætningerne.

(Sluttes)

VALD. VEDEL

RUSSISKE FORHOLD

DET er ikke let at overskue Virkningerne af den Bombe, der fældede Hr. Plehwe. Som almindelig Regel kan det vel siges, at Snigmord er ude af Stand til at lede til andet end grusomme Repressalier; men Plehwe var ingen almindelig Mand. Den Kugle, der endte Vilhelm af Oraniens Liv, kastede det nuværende Belgien tilbage under Filip den 2dens Jern- og Blodscepter og har saaledes lige til den Dag i Dag forhindret Hollands og Belgiens Sammenslutning til ét Rige. Europas Kort vilde sikkert have haft et betydeligt andet Udseende, om ikke Morderens Kugle havde skilt i to det Land, der samlet vilde have været en værdig Fjerdemand i den tysk-fransk-engelske Koncert, og der kan næppe være megen Tvivl om, at Ruslands Fremtid vilde være bleven en anden — om end maaske ikke bedre — om Plehwe havde faaet Lov til at fortsætte sit Undertrykkelsværk. Thi Plehwe og Witte var de eneste stærke Mænd i Rusland, og Plehwe var den stærkeste. Aldrig tabte han Hovedet, altid fandt han Udveje. Alt og alle, der ikke vilde bøje sig for ham, knuste han med sin ubønhørlige „Strengthed serveret kold“. Han skyede intet Middel, ikke engang Servilitet over for Zaren for at holde sig ved Magten; men det maa i hvert Fald siges til hans Ros, at han selv troede paa sin Mission, at han selv var fast overtydet om, at Rusland kun kunde holdes sammen af en Bøddel.

Og maaske havde han slet ikke saa megen Uret heri. Maaske er det virkelig saaledes, at det russiske Kæmperige, grundet som det er ved Vold, kun kan holdes sammen ved Vold, at kun

Ild og Blod kan sammensvejsse alle de heterogene Elementer, hvoraf Rusland bestaar. Men skulde det virkelig være saa, da vilde rigtignok vor hele Civilisation saavel som Ruslands selv være bedst tjent med dets snarest mulige Opløsning.

Skulde det nu virkelig være Tilfældet, at det russiske Bureaukrati er det eneste Cement, der holder Kæmpebygningen sammen, da har dette i Plehwe tabt sin tilsyneladende eneste stærke og talentfulde Mand. Virkningerne af hans Mord kan derfor meget vel blive langtrækkende. Hans Efterfølger vil uden megen Tvivl fortsætte Plehwes blodige Undertrykkelser; men han vil vanskelig være i Besiddelse af den maalbevidste systematiske Hensynsløshed, der gjorde denne saa stærk, og under saa overordentlig vanskelige Forhold som for Tiden i Rusland kan Savnet af en stærk Haand ved Statens Ror let blive skæbnesvanger.

Og Forholdene i Rusland er saa vanskelige, at de godt kan kaldes fortvivlede. Skylden herfor kan i ret høj Grad tillægges Plehwes faldne talentfulde Medbejler, den tidligere Finansminister Witte. Allerede da denne for ca. 12 Aar siden blev Minister, var Rusland elendigt stillet økonomisk; Bønderne, der udgør det aldeles overvejende Flertal af Befolkningen, var allerede da overlæssede med Skatter, uvidende og fordrukne. Hvad Industri der fandtes — og den var i forskellige Retninger ingenlunde betydningsløs —, dreves næsten udelukkende i Landsbyerne. Men Witte søgte paa alle Maader at opelske en Storindustri for at skabe den i Rusland saa haardt tiltrængte Kapital. De Midler, han anvendte, har imidlertid ført til skæbnesvangre Resultater. Medens han ved prohibitive Toldskatter og Eksportpræmier stræbte at ophjælpe Industrien, søgte han ved Anlæg af de uendelig lange Jernbaner — der dog først og fremmest skulde tjene strategiske Formaal — at aabne nye Afsætningsveje. Men Pengene til alle disse Foranstaltninger maatte tages fra de allerede i Forvejen stærkt skatte-tyngede Bønder, hvis Skatter forøgedes i en saadan Grad, at de blev tvungne til at udføre deres eget Brødkorn for at skaffe Penge. Derfor er Brødforbruget i Rusland i de 11 Aar, Witte var Minister, sunket med det fabelagtige Beløb af 70 \mathcal{M} aarlig pr. Individ, derfor er Antallet paa de unge Mænd, der kasseres ved Sessionen, steget i en forfærdende Grad, derfor maa Bonden spænde Kone og Børn for Ploven i Stedet for den Hest, der døde af Sult, derfor er Skatterestancerne stegne fra 10 % i Aarene 1871—75 til 42 % i 1896—98 og stegne yderligere siden. Og medens de forarmede,

uvidende Bønder er ganske ude af Stand til at anskaffe selv den almindeligste Landbrugsmaskine, fordi Tolden har fordoblet Prisen, medens det aarlige Gennemsnitsudbytte af Høsten sjældent overstiger 5 Fold, saa maa de betale den allerstørste Del af de ca. 700 Millioner Rubler, der indkommer gennem Toldskatter, fordi disse hviler paa saa almindelige Fornødenhedsgenstande som Sukker, Tobak, Petroleum, Te og Tændstikker. Endelig har Witte ved at gøre Spiritushandelen til et Statsmonopol i høj Grad fordyret Bondens eneste Trøst, hans Wodka. Og medens Milliard paa Milliard østes ud til Industrien eller til Bygning af halvt unyttige Jernbaner og helt unyttige Fæstninger, blev kun $\frac{1}{6}$ af de paa Undervisningsministeriets og $\frac{1}{66}$ af de paa Landbrugsministeriets Budgetter opførte, allerede i sig selv højst beskedne Beløb, anvendte til Almuens Bedste. Sandelig, uslere Kaar end den russiske Bondes, lader sig vanskelig tænke, med mindre det skulde være Skolelærernes. I de bedst lønnede Skoler, i Sogneskolerne, nyder ifølge „St. Petersburg Viedomosti“ en Lærer den fabelagtige Sum af 240 Rubler og en Skoleforstander 360 Rubler. Og efter 25 Aars Tjeneste afskediges han med en Pension af 9, ni Rubler om Aaret.

Men Industrien, for hvis Skyld Witte har saa fuldstændig ødelagt Landets Urindustri, Agerbruget, har ikke været i Stand til at drage Fordel deraf. Den høje Toldbeskyttelse — ifølge det velkendte Dagblad „Russ“ tre Gange saa høj som i Frankrig og Tyskland — fristede vel mange Kapitalister til Anlæg af Fabrikker, og i de gode Aar i Halvfemserne gav disse mange Gange et meget stort Udbytte. Men Toldbeskyttelse og Eksportpræmier virker ifølge deres Natur som Sovepuder under Fabrikanterne; og selve den høje Told paa Maskineri tvang dem til at anskaffe og senere at beholde daarlige og forældede Maskiner. Men alt kunde gaa i de gode Tider, og Fabrikker anlagdes overalt. Moskow blev et Centrum for Tilvirkning af Bomuldstøjer, skønt der var Hundreder af Mil til de nærmeste Kullejer; Jernværker aabnedes i den ene Ende af Rusland, medens Kulminerne var i den anden — alt gik godt og betalte sig godt, og alt var vild Spekulation; thi Toldbeskyttelsen var jo høj nok til at tillade Fabrikanterne at udpresse Monopolpriser af Folket.

Da kom Reaktionen efter Transwal- og Bokserkrigen, og med den Krachet. Fabrikanterne, der aldrig havde været i Stand til at producere med Eksport for Øje, men havde levet af det toldbeskyttede Hjemmemarked og særlig af de uhyre Bestillinger, givne

af Staten, saa' sig nu omtrent ganske uden Ordres. Alene Statens Udbetalinger til Fabrikanterne havde i Løbet af nogle faa Aar andraget ca. 2 Milliarder Rubler, ca. 1300 Millioner til Jernbaneskiner etc. og ca. 700 Millioner særlig i Sammenhæng med Brændevinsmonopolet. Nu standsede alt dette, og et overordentligt stort Antal Fabrikker standsede med det. Og hvad det ikke var galt før, er det blevet nu, da Krigen har bragt saa at sige alt Fredens Værk til at ophøre; Arbejderne rives bort fra deres Arbejde, og alt det Jernbanemateriel, der kan hænge sammen, sendes til Sibirien. Saa længe Witte var Minister, forsøgte han efter bedste Evne at holde Industrien paa Benene gennem de trange Tider. I 1900 udlaante han saaledes til ruinerede Fabrikker 41 Millioner Rubler; i 1901 vandrede 65 Millioner fra Statskassen som „Laan“ over i Fabrikanternes Kasse, og i 1902 var Summen steget til 100 Millioner.

Men Witte faldt og med ham Haabet om Vedligeholdelse af den Fred udadtil og maaske ogsaa den indadtil, hvis bydende Nødvendighed han indsaa'. Vi har alle begyndt at se Virkningerne af Fredsbruddet udadtil; men Virkningerne af Krigen indadtil ser vi endnu ikke ret meget til. Men saa vidt som det er muligt at gennemtrænge det Slør, i hvilket den russiske Regering har hyllet Landet, kan der ikke være Tvivl om, at det er her, Virkningerne af Krigen vil føles længst og spores dybest. Besiddelsen af Mantchuriet er ingenlunde et Livsspørgsmaal for Rusland; men det synes at se stærkt ud til, at Kampen for det kan blive saa lang og saa haard, at Rusland vil bløde sig til Døde under den.

Det er altid farligt at være Spaamand og dobbelt farligt naar det gælder et saa uberegneligt Folk som Russerne, særligt de arbejdende Klasser. Det er derfor ikke raadeligt at profetere om en mulig Revolution. De russiske Bønder synes at være saa demoraliserede af Sult og Knut og Brændevin, at der i dem næppe nok er det Stof, hvoraf Revolutionsmænd er skabte. Hungersrevolter og Jødeforfølgelser, ja selv en lejlighedsvis Slotsbrand, er Ting, vi maa være forberedte paa; men en organiseret Revolution kan vanskelig tænkes at udgaa fra de godmodige, forsultede Stakler. Det var derimod muligt, at en Revolution, udgaaet fra Byernes Arbejdere, kunde vinde Tilslutning blandt Landbefolkningen, og det er sikkert, at disse i hvert Fald intet vilde gøre for at hjælpe Magthaverne.

Spørgsmaalet om Muligheden af en organiseret Revolution i Rusland kan saaledes indskrænkes til en Undersøgelse af Sandsynligheden for, at Bybefolkningen skulde revolutionere. Her kan det

da straks siges, at Tilstanden i den af Witte skabte Industriens Hær vistnok er værre end almindelig antaget. De forsultne Moujiker, der som Fabriksarbejdere kom til Byerne, blev alle som én Mand grebne af Socialismens skønne, men skæbnesvangre Idealer. Socialismen i sin krasseste Form er den russiske Fabriksarbejders Religion, og nu, da hver anden Fabrik staar stille, og de arbejdsløse sulter, skulde der synes at være Fængstof nok. Men som almindelig Regel kan det vel siges, at Fabriksarbejderen er lige saa uvidende og lige saa vant og villig til at bøje Ryg for en overordnet som hans Brødre, der er forblevne i Landsbyerne; han er Socialist, det er sandt, og vilde gerne, men tør knapt gøre Oprør. Tilbage bliver da kun den intelligente Del af Folket, den dannede Middelstand. Men deres Flok er jo kun ringe i Rusland. De har Mod og Vilje, og deres Tal øges daglig, og selv blandt Zarens Gardeofficerer skal der være mange revolutionære; men om de vil være i Stand til at lede Folket til en Revolution, er jo et andet Spørgsmaal.

Under alle Omstændigheder mener forskellige russiske politiske Flygtninge, med hvem jeg har drøftet dette, at der vanskelig kan blive Tale om noget Revolutionsforsøg før, efter at Krigen med Japan er endt. Og inden den Tid vil maaske Regeringen, nu da Plehwe er borte, give det mishandlede Folk en Forfatning for at afværge, at værre Ting skulde hændes.

Men vil en Forfatning ikke komme for sent? Vil ikke Indkaldelse af den første Rigsdag i Rusland, som Nationalkonventet i Frankrig, netop være Forløber for Revolutionens Rædsler? Og hvorledes skulde vel den Forfatning være, som Regeringen kunde være i Stand til at give?

Hvad man end vil mene om Wittes Skattepolitik og dens Virkninger, lader det sig i hvert Fald ikke nægte, at han ved sit Fald efterlod en vel fyldt Statskasse (omtrent 1 Milliard Rubler), og, at han aldrig udstedte en større Seddelmængde end der var nødvendig Brug for til Omsætningens Fornødenheder. Nu er Reservefonden spist op, alle Krigsfornødenheder betales med Veksler paa to Aars Sigt, og Seddelbeløbet, der officielt skal opgives til 216 Mill. Kr., siges i Virkeligheden, efter hvad „Times“ paastaar, at være 648 Mill., tilmed uden at der findes nogen Guldbeholdning til Indfrielse af Papirspengene. Wittes ihærdige Arbejde for at hæve og hævde Papirrublens Værdi synes saaledes fuldstændig spildt, og en Statsbankerot at være nær forestaaende. Som Følge

heraf hersker der den største Usikkerhed i alle Forretningsforhold. Ingen tør indlade sig paa nogen som helst Forretning, fordi selv den nærmeste Fremtid er uvis. Til en saadan Yderlighed har den slette Styrelse af Rusland bragt det. Og alle indser dette, alle er enige om at lægge Skylden for Regeringens Dør. For et Par Aar siden nedsatte Witte en Kommission for at undersøge Grundene til Bøndernes elendige Kaar, og alle Klasser indkaldtes for at afgive Forklaring. Og alle, Medlemmerne af de kommunale Raad, Zemstvoi, Adelsmarskaller, Godsejere og Bønder, alle var de enige om at give Regeringen Skylden.

Og Skylden har den. I en Artikel af en øjensynlig mer end almindelig vel underrettet anonym Forfatter i „The Quarterly Review“ er endogsaa Zaren selv Genstand for et meget heftigt Angreb. Zaren, siger Forfatteren, har trukket sig tilbage i en halvhellig, mystisk Afsondrethed og formener sig selv uendelig langt bedre i Stand til at afgøre sine Undersaatters Anliggender end disse selv. Og mellem ham og hans misfornøjede Undersaatter findes der intet Mellemlid, gennem hvilket disses sande Følelser kan blive meddelte. — Det er umuligt for udenforstaaende at skønne over, hvor vidt Forfatteren har Ret i denne sin haarde Dom over en Mand, hvis Motiver i hvert Fald ingen hidtil har tvivlet paa. Men det er heller ikke nødvendigt at inddrage Zarens Person for at fælde en knusende Fordømmelsesdom over hans Ministres Handlinger.

Hvad da først Plehwe angaar, kan vi trygt sige med de gamle Sandemænd: „Vi dømmer ham ikke, hans egne Gerninger dømmer ham“. Og med Hensyn til den anden dygtige Minister, der har tjent den nuværende Zar, Hr. Witte, da kan det med mindst lige saa stor Tryghed siges, at Frugten af 11 Aars kolossale Arbejdsdygtighed og ikke ringe Talent har været, ved Indførelse af en Drivhus-Storindustri at gøre en i Forvejen højst ulige Velstandsfordeling rent ud uhyrlig, at skabe et Folk af udsultede Proletarer og en diminutiv Klasse af Millionærer. Dette har utvivlsomt ingen Sinde været hans Hensigt; thi hans Retskaffenhed betvivles af ingen. Men i sin Iver for at skabe en omfattende Storindustri saa' han ikke, at hans Anstregelser i saa Henseende ødelagde Bønderne, der dannede det eneste Marked for Industrien, fordi denne ved Toldbeskyttelse paa Raastoffer og Maskiner samt paa Grund af de lange Afstande var ude af Stand til at konkurrere paa udenlandske Markeder.

Men hvor skæbnesvanger end Følgerne af disse to Ministres Virksomhed har været, maa man i det mindste lade dem, at de troede at tjene deres Fædreland og Zaren, og at de satte deres fulde Energi og en betydelig Dygtighed ind derpaa. Ikke engang saa meget kan siges om de øvrige Ministre. Prokurøren for den hellige Synode, Pobedonostjef, er simpelt hen en russisk Torquemada, Statsraaden, Fyrst Meschtschersky en Paul de Cassagnac, udstyret med Magt og Indflydelse, og Justitsministeren Muravieff en almindelig Fyrstetjener, der sætter sit Navn under alt, hvad man ønsker, han skal underskrive. Den tidligere Krigsminister Kuropatkin er maaske en udmærket General — hans Bevarelse af Hæren urørt under saa uhyre Vanskeligheder synes at berettigede ham til Navnet den russiske Cunctator — men han var en højst forsømmelig Krigsminister, og Ansvaret for, at Rusland var saa fuldstændigt uforberedt. da Japan slog løs, maa paalægges ham. Endelig er der Udenrigsministeren, Grev Lamsdorf, en begavet og samvittighedsfuld Mand; men han var allerede længe før Krigens Udbrud reduceret til den beskedne Rolle at affatte og underskrive de Dekreter og Aktstykker, hvis Indhold andre havde angivet. Resten af Ministrene er Middelmådigheder uden al Indflydelse.

Det er saaledes ingenlunde for meget sagt, at efter Wittes Fald var Plehwe den eneste stærke Mand i Ministeriet. Hans Indflydelse var kun undtagelsesvis for det gode; men nu og da har han rimeligvis dog afværget en eller anden for Landet skæbnesvanger Handling. I Virkeligheden er det nemlig ikke saa meget hos Ministrene, at Magten og Indflydelsen findes, som hos Hofkamarillaen, hvis ledende Aand er den vel bekendte Hr. Bezobrazoff, og hvis Gross bestaar af samtlige Kejserhusets Storhertuger. Det er jo ret forklarligt, at disse Mænd, der bestandigt er i Zarens Nærhed, ganske anderledes kan fange hans Øre end Ministrene, med hvem han kun forhandler én Gang om Ugen. Som Regel var Plehwe dog i den fuldstændigste Harmoni med Storfyrsterne og kan ikke fritages for Ansvaret for deres Handlinger.

Den mest indflydelsesrige Mand i Rusland er imidlertid som sagt ikke at finde mellem Ministrene. Den smidige Hr. Bezobrazoff var en beskeden Hofjægermester, da han for faa Aar siden gik til Østasien for at varetage Storhertugernes finansielle Interesser. Der fik han Kig paa de rige Tømmerdistrikter langs Yalufloeden og søgte at danne et Selskab til Udnyttelse af dem. Men Lamsdorff og Witte var ikke blinde for Faren og bevægede Zaren til at nægte

Koncessionen. Bezobrazoff skyndte sig da tilbage til St. Petersburg og sendte Storhertugerne i Ilden med det Resultat, at Zaren ikke alene gav Koncessionen, men selv anbragte flere Millioner i Selskabet. Fra det Øjeblik var hans Stjerne i Opgaaende; ham var det, der fik Alexieff udnævnt til Vicekonge, og ham var det, der tillige med Plehwe stod bag ved Wittes Fald. Og sidst, men ikke mindst: hans skæbnesvangre Indflydelse skyldes det mer end noget andet, at Rusland saa blindt styrtede sig ind i en Krig, hvis Virkninger det endnu er umuligt at overskue.

Og denne Krig, der føres om Landstrækninger, i hvilke Rusland kun kan have en højst ringe kommerciel og strategisk Interesse, vil koste Landet enorme Ofre i Blod og Lidelser. Naar saa Freden engang sluttes, vil Rusland være saa ødelagt og udmattet, at det vil være ude af Stand til at væрге om sine virkelige Interesser i Persien og Tyrkiet. Og indadtil vil Forbitrelsen slaa ud i lyse Luer over al den Misregering, Grusomhed og Korrupcion, der allerede har bragt Landet til Afgrundens Rand. — Saa drømmer man om at kurere alle disse Onder ved at give Landet en Forfatning, aftvunget de styrende af Frygten for Terrorismen. Som om politisk Frihed nogen Sinde kan og nogen Sinde har helbredet Onder af rent økonomisk Natur. Ret som om ikke politisk Frihed, givet til de utroligt uvidende russiske Bønder og Arbejdere, vilde være at slynge den blinde Samsons Arme om Templets Søjler. Og ret som om ikke Finner, Polakker, Armeniere, Jøder og alle de andre Nationaliteter, paa hvem det russiske Aag har tynget saa haardt, vilde benytte en hvilken som helst Forfatning, der maatte gives dem, til at løsrive sig. Ruslands Ulykker stammer i alt væsentligt fra et himmel-skrigende uretfærdigt Skattesystem, der har sønderknust det arbejdende Folk for at fylde Lommerne paa nogle ganske faa — delvist udenlandske — Millionærer, medens Milliarder er bleven øst ud til Jernbaner og Fæstninger og Militærvæsen for at skaffe Markeder til disse Millionærers industrielle Produkter. Kun i anden Række kommer Følgerne af de af de styrende begaaede politiske Misgreb.

Nu kan Folket ikke mere skaffe Milliarderne, og dets Kraft er medgaaet til Forsvar af den glimrende østasiatiske Sæbeboble. Men Ruslands virkelige Markeder ligger i det nære Østen, og for at kunne forsvare sine Interesser her maa Rusland nødvendigvis vedligeholde sin militære Stilling. Hvor skal da Pengene komme fra? Det synes som om Ruslands eneste Haab ligger i en Beskatning af Grundværdierne; thi kun gennem en saadan Beskatning kan de

fornødne Midler indkomme i Statskassen uden at Produktionen hæmmes, men tværtimod kraftigt opmuntres. Naar da i nogle Aar Bønderne og Arbejderne har været i Besiddelse af den økonomiske Frihed, der alene kan modne et Folk til politisk Frihed, naar økonomisk Velvære har spredt Oplysning blandt de uvidende Millioner, saa vil Tiden være kommen for en Forfatning. Men selv Beskatning af Grundværdierne vil maaske ikke helt være uden Fare; thi dens Indførelse vilde betinge Ophævelse af den uhyre Toldbeskyttelse, og hvad der er tilbage af Storindustri i Rusland vilde falde sammen som Korthuse, — ganske vist kun for at rejse sig igen hurtigt og kraftigt paa en naturlig Basis, nemlig paa et købedygtigt Hjemmemarked, men i Mellemtiden — hvad skal Rusland gøre med to Millioner oprørske Arbejdere, der dør af Sult?

Og Beskatning af Grundværdierne vilde næppe heller kunne formindske Ruslands Interesse i det orientalske Spørgsmaal. Tværtimod, jo driftigere og mere foretagsom dets Befolkning blev, jo mere vilde det trænge til isfri Havne i den persiske Bugt eller paa Middelhavets Østkyst. Her møder det imidlertid Englands, Tysklands og Østrigs modstridende Interesser. Og Begivenhederne i Østen har vist det, at alle dets Ofre til Militærudgifter har været utilstrækkelige, som dets Alliance med Frankrig har været utilstrækkelig til at forsvare dets Stilling mod Japan. Det er derfor henvist til at søge yderligere Alliancer. Da et Forbund med Østerrig næppe vilde tjene det, maa Valget komme til at staa mellem England og Tyskland. Og ulykkeligvis synes meget at tyde paa, at det har foretrukket Tyskland. Hvad en saadan Alliance monne bære i sit Skød for vor hele Civilisation som for de nordiske Rigers Selvstændighed, maa vi overlade Tiden at vise. Men Tanken herpaa skulde i hvert Fald bidrage til at lade os se med Sindsro paa mulige Omvæltninger i Rusland. Thi enhver Forandring i Styrelsen dér maa nødvendigvis blive i liberal Retning, og det er et vel kendt Faktum, at jo mere liberal en Regering er, jo mindre viser den Tendenser til at berøve andre Nationer deres Selvstændighed.

ERIK GIVSKOV

SØNNESANGE

VED SINDSSYGEHOSPITALET

I

Derinde gaar min Moders Lig
og skoggerler og støjer.
Mod hendes Kaar er al min Sorg
som bare Smil og Løjer.

Hun brændes i en evig Ild,
fordi Guds Børn er onde.
Hun ved, at ikke én er god
fra Kejser og til Bonde.

II

Vorherre, lever du endnu
og ser min Moder lide!
Hvor er din Kærlighed? og din,
vor Frelser, Krist hin hvide!

Nej, jeg vil ikke spotte! Nej,
jeg vil jer ydmygt tigge!
Jehova, Herre! Jesus, Ven!
I stærke, vredes ikke!

Jeg giver jer mit Hjerte helt,
 hvis helt I Mor vil dræbe,
 da skal til eder Lov og Pris
 kun lyde paa min Læbe!

Aa, lad mig se den Glædesdag,
 da jeg kan Mor begrave!
 Den Dag vil Kirkegaarden staa
 for mig som Edens Have.

DA DØDEN KOM

I

Find mig den Mand, der i sit Liv
 fik mere Fryd end Smerte!
 Vis mig den Mand, og du skal faa
 i Findeløn mit Hjerte!

Hvor var de Stunder skønne,
 da Døden stod i Stuen!
 Jeg syntes, Loftet hvælved
 sig højt som Himmelbuen.

Ak, salig den, som føler
 det store Intet komme, —
 som ved, at Fredløsheden
 for evig Tid er omme!

II

Du sagde tit: „Min Dreng, vær god!“
 For Godhed var det, Mor, du stred.
 Men altid, altid tabte du.
 Hvad du har lidt, sletingen ved!

Du hjalp at bygge os et Hus,
 hvor alt det gode skulde gro;
 men Ondskab rev det ned med Vold,
 og vore Fjender skoggerlo.

Aa, hvor dit Øje bad om Fred;
men ingen saa dets tavse Raab.
Da var det, som om Blikket brast,
og du sad stum, foruden Haab.

III

Vi skal ej være gode.
Dit Hjerte var for varmt og blidt;
dit Sind var altfor kærligt.
Derfor har du saa meget lidt.

Men nu er Blikket stivnet,
dit Hjerte er saa koldt som Is.
Det store Intet, lille Mor,
er syge Sjæles Paradis.

Du trængte til at hvile,
at sove dybt, at sove fast
fra dine lyse Drømme,
som alle, allesammen brast.

— — —
Det er med Graad og Glæde,
jeg siger lille Mor Farvel.
Du visnede i Kulden,
ak, lille Mor, du frøs ihjel.

S. KAMP

J. L. HEIBERG: ITALIEN. SPREDTE STUDIER OG REJSESKITSER

DET er en gammel og udbredt Anskuelse, at Kristendommens Sejr betød en afgørende Afbrudelse af den græsk-romerske Kulturs Udvikling, og at en ny og forskelligartet Kultur begyndte omtrent paa bar Bund, efter at gentagne barbariske Invasioner næsten fuldstændig havde dræbt den antike Civilisation. Ogsaa Kunsthistorien bærer Spor af denne Vildfarelse, og det er saaledes meget beklageligt, at man har kaldt en betydningsfuld Periode i Kunstens Udvikling for „den oldkristelige“, da denne, der følger umiddelbart paa den sentromerske Kunst, ifølge Sagens Natur er den mest hedenske blandt dem, der har afløst hinanden under Kristendommens Styre. Selv om Videnskaben længst har forladt dette barnlige Standpunkt, er det dog svært at faa Forestillingen om Kristendommens Sejr som et skarpt Snit mellem Oldtid og Middelalder slaaet grundigt ihjel. Professor Heiberg, hvis Specialstudier tvinger ham til at forfølge Værker af græsk Litteratur, fra de forlader Forfatterens Arbejdsbord paa deres Vej gennem hele Oldtiden og Middelalderen lige til Renæssancen, har derved faaet særlig Interesse for og særligt Kendskab til den antikke Kulturs uafbrudte og umærkelige Overgang i den moderne. Dette har allerede tidligere givet sig Udslag i tre yderst lærerige og meget underholdende Smaaskrifter „Genoplivelsen af Studiet af Græsk“, „Et mislykket Renæssancetilløb“ og „En Samfundsreformator“, der er udkommet i Serien „Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning“. Det er let forstaaeligt, at han med sin udprægede Interesse for Arkitektur og Billedkunst med ganske særlig Forkærlighed maatte betragte Middelalderkunsten, den retlinede Fortsættelse af Oldtidens, og han har da ogsaa vist dette i flere mindre Bladartikler og navnlig i en i ovennævnte Serie udgiven lille Bog „Fra Dalmatien“, hvori han fængslende fortæller om, hvad man i dette Land kan lære om Overgangstiden. Professor Heibergs nyeste Gave til os paa dette Omraade er en

kæmpestor Bog (570 Kvartsider med 584 Illustrationer), som han kalder „Italien. Spredte Studier og Rejsekitser“. Bogen indeholder en Indledning om Italien som Turistland, tre Rejsekitser fra Italien som (middelalderligt!) Kunstland og een „spredt Studie“ om St. Georg. Dermed fyldes 91 af de 570 Sider, og i denne lille, med Rette lovpriste, Rejsebog opfyldes det Løfte, som Titelbladet giver. I den muntre og uskyldige Rejsebeskrivelse har Professor Heiberg imidlertid indsmuglet en stor Bog, der handler om ganske andre Ting, 8 store indholdsbugnende Afhandlinger, der tilsammen danner en omtrent fuldstændig italiensk Kunsthistorie (for Middelalderen!), aabenbart i det Haab, at dette Værk, hvorom Titelbladet ikke mæler et Ord, skal glide ned sammen med Rejsebogen. Naturligvis er dette Indskud det værdifuldeste i Bogen, og det maa være Anmelderen tilladt udelukkende at dvæle ved dette.

Professor Heiberg udelader med Rette den oldkristelige Kunst, der aldrig burde behandles adskilt fra Oldtidens, og begynder i det 5te Aarh. („Den byzantinske Kunst i Italien“) med de store germanske Invasioner, der gjorde Ende paa det vest-romerske Rige, og hvor man snarest skulde vente et Knæk i den antikke Kunsts Udvikling. Naar det ikke indtraadte, laa det, efter Forfatterens Fremstilling, mindre i den vestlige Kunsts Livskraft end i den østliges gunstigere Livsvilkaar i det stadig bestaaende østromerske Rige. Denne Antagelse bekræftes ved, at Italiens daværende Kunstcentrer var Ravenna og Venedig, og Forfatteren gør med stor Klarhed rede for de politiske og commerciale Forhold, der betingede netop disse Egenes levende Forbindelse med Byzanz, der har sat tydelige Spor i deres Kunst (græske Bygningsformer, græsk Ornamentik og Teknik, græske Emner og Indskrifter etc.). Kontraprøven gøres med Kunsten i Rom, der netop i den Tid, hvor Billedkunsten i det byzantinske Moderland under den endeløse Billedstrid gik sin Undergang i Møde, viser en voldsom Tilbagegang, medens den atter hæver sig samtidig med „Renesansen“ i Byzanz. Baade for Østitaliens og Roms Vedkommende dokumenteres den italienske Kunsts Svaghed ved Beretninger om gentagne Indkaldelser af græske Kunstnere. Kun i Rom, Ravenna og Venedig lader der sig give noget, der ligner en historisk Fremstilling af Italiens byzantiniserende Kunst, men Forfatteren har eftersporet den, overalt hvor den findes, og sammenstiller et rigt, selvundersøgt Materiale, der vel er meget spredt, baade hvad Alder og hvad Sted angaar, men overalt vidner om Sammenhængen med Østens overlegnere Kunst. De næste Kapitler behandler Kunsten under de to sidste germanske Invasioner, Longobardernes i Norden og Normannernes i Syden. Begge Steder var de kulturelle, specielt de litterære Forhold paa Grund af særlige politiske Konstellationer saadanne, at de maatte faa stor Indflydelse paa Kunsten, og Forfatteren dvæler med stor Forkærlighed og Sagkundskab ved den Baggrund, hvorpaa den longobardiske og normanniske Kunst udvikler sig. Medens den longobardiske, der i det hele er noget ældre, selv i gunstigste Tilfælde kun har tilført Italiens Kunst forsvindende lidt nyt og væsentlig maa betragtes som en paa Italiensk Grund udviklet, særlig i det ornamentale original, Lokalstil, er det anderledes med Normannernes. Den højtudviklede syditalienske Middelalderkunst, der — for os i hvert Fald — først under

Normannerne antager fast Form, skildres i tre store Kapitler om „Normannerne“, „Hohenstaufferne“ og „Gotikens Indtrængen“. Her mødes Indflydelsen fra Byzanz, i sin rigeste og mest gennemgribende Skikkelse, med nordfransk Kirkestil (Facadetaarne) og de sicilianske Araberes Dekoration (geometriske Mønstre, Stalaktithvælvning, Spidsbuer etc.) til et nyt Hele af en ganske ejendommelig Stil. Den dobbelte Indflydelse fra Byzantinere og Arabere fremkaldte desuden ved Sydens Hoffer et ivrigt Studium af græsk Litteratur, især Naturvidenskab, der gik Side om Side med en fornyet Dyrkelse af antik Kunst paa første Haand uden Byzanz som Mellemed. Dette „mislykkede Renæssancetilløb“ har baade i Arkitektur og Billedkunst efterladt skønne og mærkelige Spor paa mange Steder i Syden, og synes ogsaa at have virket i Mellemitalien. Der kan næppe være Tvivl om, at de romerske Mosaikmestres pragtfulde antikiserende Klostergaarde og den ioniske Søjlehal foran Kirken i Civita Castellana (behandlede i Kapitlet „Cosmaterne“) er en sidste, ædel Frugt af denne „Renæssance“. Forfatteren (og mange andre) er endvidere tilbøjelig til at henføre det mærkelige Renæssancetilløb (Niccolo Pisano), der ogsaa i Toscana gaar umiddelbart forud for Gotikken, til syditaliensk Indflydelse (Kapitlet „Middelalderlig Sculptur“), og fremhæver, at Fænomenet i Toscana er ret isoleret, medens det i Syden støttes af en alsidig Renæssancebevægelse. Alle tre Steder standses denne Kunststil brat ved Indførelsen af den fuldtfærdige franske Gotik. Her har vi første Gang et afgørende Brud i den europæiske Kunsts Udvikling: Med Gotikkens Indtrængen begynder et helt nyt Afsnit af den italienske Kunsthistorie, og det er derfor ganske naturligt, at Professor Heiberg afslutter sin Kunsthistorie her. Han begynder — som sædvanlig med udførlig Skildring af den historiske og kulturelle Baggrund — med at fortælle om dens Indtrængen i Syditalien, men giver derefter en supplerende Oversigt over dens Opræden i det øvrige Italien, og endelig — i Kapitlerne om „Middelalderlig Skulptur“ og om „Cosmaterne“ — behandler han dens Erobring af Plastikken. Bogens sidste Afsnit („Kirkedøre og Kirkegulve“) giver som et Supplement en Fremstilling af den byzantinske Kunsts Indflydelse i Italien paa et mere specielt Omraade.

Denne summariske Oversigt over Indholdet af Professor Heibergs Kunsthistorie viser forhaabentlig, at her aldeles ikke er Tale om „spredte Studier“, og at her er en Lejlighed, som ingen bør forsømme, til at gøre sig bekendt med store og vanskeligt tilgængelige Omraader af Kunsthistorien, der er ganske nødvendige til Forstaaelsen af de lysere Perioder af Kunsten, for hvilke der for Tiden — efter Sigende — hersker saa stor Interesse herhjemme. Bogen er ikke skrevet af en Kunsthistoriker og ikke for Kunsthistorikere, men for kunstinteresserede, og Forfatteren fremhæver selv i sin Fortale, at „den er skrevet ud fra filologisk-historiske, ikke ud fra kunstæstetiske, Synspunkter.“ Dette betyder naturligvis ikke, at Kunsthistorie er mindre eksakt Videnskab end Filologi eller Historie, men at Forfatteren kun behersker de Underafdelinger af Kunsthistorien, som benytter Metoder, der er beslægtede med hans egen Videnskabs, nemlig Behandlingen af de skriftlige Kilder til Kundskab om Kunstens Kronologi og Sammenligningen mellem den fortællende Figurkunst og

de litterære Kilder, hvoraf den har øst. Hvilket Arbejde Forfatteren her har ydet for en fremmed Videnskab, kan man bedst se i de 23 tæt trykte Sider Anmærkninger, der ledsager Bogen, og som næsten udelukkende indeholder af ham selv efter Originalerne afskrevne Indskrifter, mest med Datumangivelser for vigtige Kunstværker, et Arbejde, som Professor Heiberg sikkert har flere Betingelser for end nogen Kunsthistoriker. Ogsaa til Tydningen af Middelalderens ofte meget dunkle Billedkunst findes mange smukke Bidrag, f. Eks. den slaaende Paavisning af at Reliefferne paa S. Salvatore i Lucca ikke forestiller Kongesønnens Bryllup, men Scener af Legenden om S. Nicola di Bari, hvis Fremstilling selv i de mindste Detailler stemmer med Relieffet (p. 381 f.). Et andet Punkt, hvor en filologisk skolet Forsker kan arbejde videnskabeligt paa kunsthistorisk Gebet, er den misforstaaede Efterligning. Et Eksempel blandt mange vil vise Metoden: Domkirkeportalen i Ferrara og den paa St. Zeno i Verona er hinanden saa lige, at Uafhængighed er utænkelig; i Ferrara er Kongetilbedelsen fordelt under to Rundbuer, hvorved de to af Kongerne kommer til at staa for sig; i Verona mangler Rundbuerne, men de to Konger staar dog for sig; dermed er der vundet et stærkt Indicium for Ferraraportalens højere Alder (p. 415). Paa ganske lignende Maade afgør Filologen, hvilket af to ensartede Steder hos Homer eller i Evangelierne, der er oprindeligt, men derfor bliver Metoden ikke særlig filologisk; man kunde med samme Ret tale om kunsthistorisk Homerinterpretation.

Bestemmelsen af Kunstværkernes Alder efter Skriftkilder og af Kunstnerens Stilling til hans opgivne Emne er imidlertid kun Forundersøgelser for Kunsthistorikeren. Med en grov Skematisering kan man betegne det som hans Hovedopgave stilkritisk at paapege de Træk, der er Særeje for hver enkelt mer eller mindre bestemt afgrænset Tidsperiode (f. Eks. Gotikken, og indenfor denne igen for de enkelte kunstgeografiske Omraader (f. Eks. Siena), og atter indenfor disse for de enkelte Kunstnergrupper og Kunstnere (f. Eks. Duccio). Naar Professor Heiberg kun i ringe Grad beskæftiger sig med Stilkritik og Stilkarakteristik (mest i Kapitlerne „Longobarderne“ og „Normannerne“), er det nu ikke blot en naturlig Følge af, at han paa dette Omraade er Lægmand, men det beror meget paa den Periode i Kunsten, han behandler. De sparsomt og ofte yderst slet bevarede Kunstværker er sjældent daterede og i saa Fald ofte geografisk saa adspaltede, at der ikke lader sig etablere nogen Forbindelse. Dertil kommer, at Udviklingen ikke er ensartet, men i Begyndelsen af Middelalderen decideret nedadgaaende (tydeligst i Ravenna), uden at man med nogen Tilnærmelse kan afgøre, naar den atter begynder at gaa opad. Det værste er imidlertid, at samtidige og nære Kunstværker kan være af helt forskellig Stil, ja selv Teknik. Dette maa ofte forklares ved Antagelsen af udenlandske Kunstnere, men da denne Ujævnhed endog optræder hos samme Kunstner (cf. p. 414), kan man ikke komme uden om, at „Kunstnerne“ mange Gange — i Stedet for som i Kunstens lysere Tider at arbejde med bestemt Skole og i bestemt Stil — nøjes med mer eller mindre slavisk at afkopiere vidt forskellige Forbilleder, der rent tilfældigt er kommet dem i Hænde. Et yderligere Bevis paa Middelalderkunstens Stilsvaghed er dens lige saa

omfattende som uforknytte Anvendelse af Brudstykker fra tidligere Stilperioders Kunstværker. Det er ogsaa betegnende, at man trods de mange Kunstnernavne i Professor Heibergs Bog har ondt ved at fastholde en eneste Kunstnerindividualitet. Middelalderen har en meget indviklet og interessant Kunsthistorie, men den har ikke megen Kunst. Alt dette bliver med et Slag anderledes ved Gotikkens Indtrængen, og naar Julius Lange kaldte den italienske Kunst for Menneskeandens Kalifornien, tænkte han paa den Kunst, der begynder med Gotikken. Under saadanne Forhold forstaar man, at den stilkritiske Behandling af Middelalderkunsten bereder selv Fagmænd næsten uovervindelige Vanskeligheder. Saa meget mere vil de mange udenforstaaende, der — efter Sigende — tørster efter kunsthistorisk Belæring, være Professor Heiberg taknemmelige, fordi han med sit enestaaende Monumentkendskab og med sin smittende Kærlighed til Middelalderkunsten har givet os en saa rig Række Billeder af dens sikrest daterede og kunsthistorisk vigtigste Mindesmærker og forklaret dem i en meget omhyggelig og ved sin personlige Varme stærkt fængslende Tekst, der med klog Begrænsning indskrænker sig til i store Linjer at skitsere den kunsthistoriske Udvikling, som kan forfølges selv i den færgotiske Tids Kaos.

Medens Kunstværkets Indhold har Betydning og dets Stil eminent Betydning for Kunsthistorien, ligger dets Værdi og det Indtryk, det gør paa vore Følelser, ganske udenfor denne Videnskab, og Professor Heiberg er da heldigvis ogsaa meget maadeholdende paa dette Punkt. Hans Forkærlighed for Middelalderkunsten skyldes, som allerede fremhævet, ikke udelukkende vor Tids syge Smag for det barnlige (oftest desværre det barnagtige) i Kunsten¹⁾, og selvom den er umiskendelig, giver den sig intet Sted Udslag i lange lyriske Udskejelser. Værre er det, at en forudsætningsløs Læser let kan tro, at Forfatteren betragter Italiens Kunst efter Duccio som en sørgelig Decadence. Selvom dette nu ikke er Tilfældet, kan ingen være blind for, at vi her har en Ensidighed, der ikke tager i Betænkning at forkaste hele Stilperioder som Gotik og Barok, skønt det a priori er usandsynligt, at disse langvarige og teknisk højt staaende Perioder skulde have frembragt mindre af god Kunst end Middelalder og Renaissance. Professor Heibergs Angreb paa Gotikken er saa hyppige og voldsomme (og umotiverede), at selv Læsere, der (som Anmelderen) er tilbøjelige til at se med uvenlige Øjne paa denne Tids Kunst, gennem Læsningen af hans Bog føres til at yde den Retfærdighed og bøje sig beundrende for dens Storhed.

¹⁾ Man mindes et berømt Ord af Studniczka: „Den græske Kunsts Decadence, fra Phidias og nedefter, interesserer mig ikke synderlig.“

Cornell University Library
PS 2386.M69

Hvalagt, efter "Moby Dick."

3 1924 022 032 381

olin

TILSKUERENS REDIGERET AF VALD. VEDEL.

OKTOBER 1904

KARL LARSEN
Vilhelm Møller

C. LAMBEK
Om Meningers Dannelse og Brug

NIELS MØLLER
Herman Melville

HERMAN MELVILLE
Hvalagt

A. HAUG
Det norske Samlingsparti

C. G. ROSENØRN
Fra Gammel-Japan

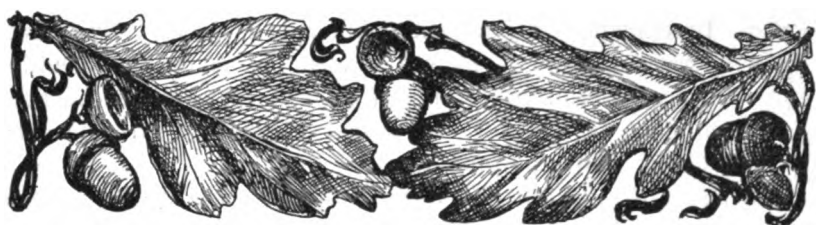
OVE JØRGENSEN
Dekorativ Billedkunst

E. H.
Fordummeelse

A.305452

LIBRARY
UNIVERSITY
OF TORONTO

Melville, Herman

VILHELM MØLLER

FØRSTE Gang, jeg traf Vilhelm Møller, var en Sommerdag i 1879 paa Klampenborg Station. Herman Bang forestillede mig for ham.

Den kun tre og trediveaarige Mand gjorde et meget ældre Indtryk paa mig. Dette skyldtes ikke blot mine egne nitten Aar og Bevidstheden om den litterære Fortid, som allerede dengang laa bag ham, men ogsaa noget ejendommeligt i Møllers Udseende og Væsen.

Vilhelm Møller var meget smuk. Høj og velskabt, tilpas svær, med en fin, fyldig Haand og de nydeligste Fødder, gik han langsomt og holdt Hovedet, med det tidligt næsten sølvgraa Haar, aandfuldt løftet. Hans Øjne var straalende blaa, Smilet under den korte Moustache vindende blødt, Stemmen behageligt sagte.

Paa hin Sommerdag skred han, stateligt rolig, hen ad Jernbaneperronen, ind i hele Sværmen af Landliggere, med Herman Bang ved sin Side. Bang var saa lille, sort som et Kul, uafsladeligt agtpaagivende, tindrende urolig; større Modsetninger end de to kunde daarlig tænkes; de stod dengang hinanden meget nær. Vilhelm Møller havde netop, Aaret forinden, „opdaget den lille Bang“ — for at bruge en Vending, som var gængs blandt Møllers Venner.

Vilhelm Møller var en sikker Talentets Opdager. Han skimtede dets Guld selv imellem mange Slagger. Som han øjeblikkeligt tog sig varmt af den unge Marinemaler Drachmann, der kom til ham med nogle Digte, og som han fik J. P. Jacobsen til at fuldende sin første Novelle „Mogens“, havde han nu hjulpet Herman

Bang. Drachmann og Jacobsen debuterede i Møllers „Nyt dansk Maanedsskrift“, det var i hans „Nutiden“ at Bang fik offentliggjort sine første Skildringer fra Selskabslivet, der forargede Københavnerne, men aabenbarede en væsentlig Side af den siden saa navnkundige Forfatters Kunst.

Vilhelm Møller var den fødte Redaktør. Det syntes allerede udtrykt i det lyttende, skønnende, vragende i hans hele Holdning. Ingen kunde høre efter som han. Jeg ser ham levende for mig: lænet tilbage i sin Stol, med Cigaren i Haanden, nikkende let med Hovedet, medens de kloge og venlige Øjne fulgte den talende.

Med at samle, redigere og fremføre for Publikum havde han været beskæftiget fra sin pure Ungdom. Den af tidligere Tids æstetiske Kritik ret forkætrede Carl Bagger gravede han op af gamle Udgaver og Aviser, redigerede og indledede, som ganske ung Student, hans samlede Skrifter. Derefter fulgte Pioneren for „Det nittende Aarhundrede“, det ungdommelige og dristige „Nyt dansk Maanedsskrift“, der æstetisk, religiøst, socialt ledte en brusede Bølge fra den store Verden ind over vore Strande og gjorde det med et Aktualitetens Spil og Liv, som virkede blændende. Paa den Tid, jeg lærte Møller at kende, redigerede han „Nutiden“, et i mange Retninger højst mærkværdigt, illustreret Ugeblad, der ofte kæmpede med store Vanskeligheder, men dog blev holdt gaaende i tretten Aar og faktisk har været førende i den Udvikling op imod Dagens og Øjeblikkets Emner, som karakteriserer vor nutidige illustrerede Ugepresse.

Senere føjede Møller til sine Redaktionsforetagender „Norden“ og „Juleroser“. Særlig det sidste omfattede han i mange Aar med stor Interesse, og det lykkedes ham at konsolidere det som et kunstnerisk og litterært anseligt, populært Julehæfte, der igennem Repræsentationen af alle tre nordiske Lande bar sin lille Sten til praktisk aandelig Skandinavisme. Med hele sin stilfærdige Sikkerhed smilede han ad Paastandene om, at „Juleroser“ skadede Salget af den egentlige Litteratur; nøje kendt med Vanerne hos den Befolkning, der ligger udenfor de faa litterært interesserede Hjem, hævdede han bestandig, at „Roserne“ tværtimod udførte en Mission ved at feje meget af det billigere Galanteri-Juleskrammel væk og derved bane Vejen for aandelige Værdier. Udviklingen med den parallelle Stigning af Julerosesalget og Salget af Boglitteratur har givet den klartseende Mand Ret.

Naar det, til Trods for Møllers fremragende Evner som Re-

daktør, stundom kunde gaa galt med hvad han redigerede, laa en ikke uvæsentlig Grund deri, at Forholdene ofte tvang ham til alt for meget Arbejde som Journalist i sine egne Foretagender. Journalisten Vilhelm Møller var baade for langsom i Vendingen og hyppigt sær og docerende. Han, som hele hans Slægtled, havde svoret til den Fane, paa hvilken J. P. Jacobsen skrev Ordene: Lys over Landet — det er det, vi vil! men Møller tog ikke altid selv lethændet nok paa de populære Former for dette Kulturarbejde, der interesserede ham saa levende.

Thi Oplysningsmand — det var det, han var!

Fortræffeligt passede dette til en saa afgjort medføleende Natur som Vilhelm Møller. Han manglede netop den ægte producerende Aands ubevidste Egoisme, der, tværs igennem al Sympati for Mennesker og menneskeligt, fastholder et bestemt Maal for just sine Evner. Han savnede den Begrænsningens Kunst, de Talentets Skyklapper, som er nødvendige for at kunne skabe, hans originale Planer og Ideer svømmede ud, i sine Tankers rige Strøm fandt han ikke det faste Punkt, hvorom de kunstnerisk kunde krystalliseres.

Vilhelm Møller blev aldrig den Digter, han havde drømt om, heller ikke den store Kritiker, som han gjorde udmærkede Tilløb til i mangfoldige spredte Afhandlinger, blandt hvilke „Tilskueren“s Læsere særlig vil mindes hans kundskabsrige og æggende Kritiker af Skuespil og Teater.

Der manglede ham ogsaa Modet, som er det skabende Talents Naadegave. Han var altfor bange for at gøre Fejl, kendte ikke den Lukken Øjnene til for Vanskeligheder, som i Virkeligheden betyder, at man har den faste Vilje til at overvinde dem.

Aar igennem syslede han med stort anlagte Planer til Arbejder om Holberg, Johannes Ewald, Henrik Ibsen, samlede ogsaa Materiale til et udtømmende Værk om J. P. Jacobsen. Ingen skulde synes at sidde inde med bedre Betingelser for at skildre den store Digter. Hans Belæsthed var i det hele taget overordentlig og indenfor den Kulturperiode, som Jacobsen tilhørte, vistnok enestaaende, den omfattede ikke blot æstetisk Litteratur, men strakte sig vidt ud over de forskellige Aandens Felter, hvortil Kendskab var nødvendigt for at kunne forklare Jacobsens Fænomener. Og Digteren havde fra sin tidligste Ungdom været Vilhelm Møllers intime Ven, næsten skrevet sine første Ting under hans Øjne og stod i sin sidste Tid ham af alle nærmest. Møller havde

ogsaa udgivet hans samlede Værker og — sammen med Edv. Brandes — de efterladte Skrifter.

En Dag, da jeg spurgte Møller, hvordan det dog nu gik med Arbejdet, gav han sig til at udvikle en hel Del om dets Plan og kom nøje ind paa en vigtig Side af J. P. Jacobsens Følelsesliv.

„Det er jo da ganske fortræffeligt!“ udbød jeg.

„Jo, men ser De, Larsen, forstaar De, jeg mener . . . jeg skal sige Dem — det kunde jo alligevel være forkert. Og jeg véd, at et andet Menneske, hvis Fortrolighed jeg aldrig vinder, sidder inde med en Række Jacobsenske Breve, som muligvis omstyrtter hele min Hypotese.“

Paa saa kleinmodige Betæneligheder strandede, til alle hans Venners Ærgrelse og Sorg, det hele Værk.

En Natur af denne Art, og som tillige havde Vilhelm Møllers udviklede Sprogsans, maatte være en fortræffelig Oversætter. Her havde jo en anden gjort det personlig riskante Arbejde, nu gjaldt det om at kunne føle efter, føle med. Vilhelm Møller har da ogsaa i sin Oversættelse af Turgénjew's Romaner og Noveller frembragt et Stykke virkelig ejendommelig dansk Prosa, der var af stor Virkning paa os unge dengang. Gustav Esmann, der saa hurtigt skulde følge Møller i Graven, vidnede ved hans Død smukt herom, i Erindring om den Tid, „da jeg nærede friskere Interesse for Litteratur, end jeg gør nu“, som det — vemodigt betegnende — hed i hans Linier.

Som Oversætter var Vilhelm Møller en vagtsom Vedet, der, med Navn og uden Navn, i Bøger og i de forskelligste Tidsskrifter og Blade, først har indført mange nu vel kendte udenlandske Navne.

Hertil blev han ledet af sin ustandselige og ivrige Læsning, der var Udtryk for en brændende Trang til at føle Litteraturens Pulsslag paa alle Omraader. Hans uheldig betitlede, noget søgt populære, men i mange Enkeltheder originale „Verdenslitteraturens Perler“ hører til Vidnesbyrdene herom.

Han var en virkelig Litteraturven og i Ordets gode gammel-dags Betydning en Litterat.

Allerinderst i ham boede en sværmerisk Tilbeder af litterær Kunst i snæver Forstand. Naar man i sin Tid havde siddet og snakket en halv Nat med Vilhelm Møller i hans store Arbejds-værelse, der var Bogreol ved Bogreol og Borde, overfyldte af Bøger og Manuskripter, kunde han rejse sig, tage en Bog ned og læse op af Digte eller Prosastykker, der syntes ham i Klang og

Tone, i fint afstemt Ordvalg, naturligt Fald at være ypperlig Sprogkunst. Ja, det kunde endog — meget sent paa Natten — hænde, at han listede frem af Skrivebordsskuffen egne — hyppigst ufuldførte — Forsøg, i hvilke han havde kæmpet sin ofte meget haarde Kamp med Sproget.

Ved en Lejlighed engang sagde Ernst Bojesen, at Vilhelm Møller kunde være blevet en glimrende Forlægger. Det er for saa vidt sikkert rigtigt, som Møller havde Interesse, ikke blot for Litteraturen i Bøger, men for Bogen som Bog. Det morede ham og han forstod sig paa at udtænke Bøger, „lave“ Bøger, skabe Salgsmuligheder for Bøger, han holdt af at følge deres Skæbne, fra de forlod Forfatterens Pen, til de, efter et mere eller mindre omtumlet Liv blandt Publikum, faldt til Ro i Biblioteker. Gennem sin omfattende Publicistvirksomhed var han traadt i Forbindelse med et stort Antal Udgivere, Forlæggere, Reproducenter og har ved mange gode Vink og Raad haft en ikke ubetydelig Indflydelse paa den nyere Tids Udvikling inden for vort Bogmarked.

Indirekte maa hans Indflydelse her, som paa saa mange Omraader, kaldes. Raadgivende var han altid mere end handlende. Men han var en Raadgiver som kun faa. Dette er bleven fremhævet fra alle Sider i Anledning af hans Virksomhed som Teater-censor; men det gjaldt i langt videre Udstrækning, for hans Venner lige til det mest personlige, og i al hans Redebonhed og Omtanke var der et Hjertelag, som gjorde Hjælpen dobbelt kær og aldrig paatrængende. At bistaa havde ligget til hans Væsen fra de yngste Dage, det udvikledes med Aarene mere og mere gennem den milde Resignation, som blev noget af hans Livs Udbytte.

Med Hensyn til Erkendelsen af den Indsats i vort aandelige Liv, som var hans med Rette, nærede han ingen Bekymring. Han var overlegent fri for personlig Forfængelighed, havde, til sit eget Brug, en klar Vurdering af sig selv og vidste, som han sidste Jul skrev i et Brev til mig, at „man bør jo egentlig aldrig hænge sig i det, der ikke er, men altid være taknemmelig for det, der er“.

I det Liv, som fra Halvfjerdserne gennem Bøger, Tidsskrifter, Blade og Boghandel har udviklet sig herhjemme, spillede Vilhelm Møller en nævneværdig Rolle og fortjener han at blive erindret med Taknemmelighed.

KARL LARSEN

OM MENINGERS DANNELSE OG BRUG

I

DET er vistnok de færreste, der har forestillet sig, hvor vidtløftig den Proces er, som i daglig Tale kaldes: at danne sig en Mening. For nogle gaar det ganske vist rask fra Haanden, men saa bliver i Regelen ogsaa Resultatet derefter. De allerfleste Sager er, naar de skal ses ordentlig efter, indviklede, og man kan ikke én, to, tre tage Stilling til dem, hvis man da overhovedet har naaet en saadan aandelig Modenhed, at de Ting, man siger eller gør, har sjælelig Rodfæstelse. For den der føler enhver af sine Meninger som en aandelig Holdning, lige saa plastisk og rig paa Konturer som de udtryksfuldeste Legemsstillinger, vil det simpelt hen være umuligt at snappe sig Meninger til, ligesom Svalen snapper Fluer i Flugten.

Der er to Hovedmaader for Meningsdannelse. Typisk for den ene Maade er Lovforslaget, hvorom der skal stemmes: der peges paa en bestemt Sag, et bestemt Forhold, og der spørges, om der skal gøres noget ved den Sag og da hvad; visse Veje og Midler opstilles. Under alt dette er det bestandig bestemte saglige Forestillinger, der kommer udefra og graver sig ind i Individet. Der er noget vist baglængs ved denne Metode; der begyndes (om end i spørgende Form eller i Tvivlsform) med Forestillinger, der egentlig først skulde komme til sidst som det sluttelige Resultat af en Mængde forudgaaende Overvejelser. Det er, som aandelig Bygning betragtet, ret bagvendt; men desværre tvinger hele det moderne Livs Anlæg os alle til en Mængde Meningsdannelse efter denne Metode. Den anden Art af Meningsdannelse kan bedst betegnes

gennem Ordet forlængs: Oplevelse kommer efter Oplevelse og former ganske stille — gennem Øjeblikkenes uvilkaarlige Omsigt — Anskuelser, Opfattelsesmaader, Hensigter, Ønsker, som sætter sig fast i Sindet. Fra først af er det daglige Smaating, der ikke spænder vidt, men i Tidens Løb føjes Erfaring til Erfaring, og Tanker fremgaar, der for Individet staaer som gyldige for hele Omraader; ved ny Erfaringer kan disse Omraader udvides, Anskuelserne kan afrundes og tilfiles. Ved saadan uvilkaarlig og over Aaringer spredt Vækst kan Individet en skønne Dag opnaa en Mening, en Hensigt, et Arbejdsforsæt, et Handlingsperspektiv, som paa en egen dyb og haandfast Maade river Individet med sig. Der er ingen, som har foreslaaet ham at tænke over den Sag, og han behøver ikke at overveje den; det hele staaer i ham som en født Realitet. Hvordan Meninger af saadan Støbeform er sammensatte og samlede, er ikke let at efterspore, de bunder maaske i Hundreder af vidt forskellige Oplevelser, Befindender, Handlinger og Forsøg. Vil man have et Indblik i Meningsdannelsernes Teknik, maa man derfor kigge en af de ad baglængs Vej formede Meninger efter i Sammenføjningerne.

Til Eksempel tage man det fornylig i Rigsdagen fremsatte Lovforslag om Pryglestraf for bølleagtige Overfald paa sagesløse Personer. Det er en af de Sager, som et almindeligt voksent Menneske i en Haandevending opgør sig en Mening om: man gør et hastigt Greb ned i sin Beholdning af Erfaringer og Anskuelser, og den første den bedste Stump af et Meningsmotiv, man da faar fat paa, ophøjer man til sin personlige Mening og Synspunkt. Denne Fremgangsmaade er typisk for, hvad vor Tids Gennemsnitsmennesker har Tid og Raad til i Sager, der ikke direkte angaar deres personlige Ve og Vel. Man kunde maaske bedst betegne dem som Meningsindfald. De udgør et Raastof til (baglængs) Meningsdannelser, som vi passende kan begynde vor Betragtning med. I det følgende fremføres en Del saadanne „Standpunkter“. For at have et nemt Mærke paa hver af dem opføres de som Hr. A's, Hr. B's o. s. v,

Hr. A er mere eller mindre aktiv Politiker (muligvis Folketingsmand eller do.-kandidat; muligvis politisk Agitator eller Artikelskriver; muligvis i Bestyrelsen for en politisk Forening, i hvilken Egenskab han nu og da bestiger Talerstolen); derfor ser han Sagen under et stort Synspunkt, hans Blik omspænder hele den folkelige Horisont. Han ser straks, at Lovforslaget er reaktionært

og udemokratisk; det er for de bedrestillede, imod de smaa i Samfundet. Men Hr. A har for længst opgjort sig selv til at være Demokrat. Naar han gaar imod Lovforslaget, bevæger han sig kun ud i Forlængelsen af en Mening, han længe har nærret. Næsten øjeblikkelig har da hans Tanker i Sagen Afgjorthedens Præg. Alle Modargumenter tørner blindt af paa denne indre Vished.

Hr. B er ogsaa politisk anstukken, men han føler sig mere i Pagt med Loven og Profeterne end A. Saa at sige fra Vuggen har hans Øjne været rettede mod de bedrestillede og alt, hvad der hører dem til. Han vil hellere tænke paa en Grosserer end paa en Detailhandler, han vil hellere læse om en Levemand end om en arbejdsløs, hellere høre Eventyr om en Løjtnant, der er Baron, end om en Løjtnant slet og ret. Hans Kraft, hans Rygrad, hans Hyggefølelse i Livet er baseret paa det, han besidder: hans Ejendele, hans Hjem og hans overordnede Stilling. Han vil derfor først og fremmest Sikkerhed. Det staar straks klart for ham, at bemeldte Lovforslag gaar i den rigtige Retning: Tugt og Aye for et uroligt Samfundselement. — I Formen er denne Meningsdannelse temmelig analog med A's.

En af C's Bekendte har været Genstand for et Bølleoverfald. C saa' selv Mærkerne og hørte hele Beskrivelsen. Og da han er en kraftig, velfodret Mand med en Samling ubrugt Mod i Brystet, ønskede han halvt om halvt, at han havde været til Stede under Begivenheden; han udmaler sig, hvordan han kunde have grebet ind, sluttelig tænker han sig Sjoveren efterladt paa Stedet halvtudende og mør paa diverse Steder af Krop og Sjæl. Men det hele forløb jo desværre helt anderledes. Da de „læsterlige Prygl“ viser sig i de politiske Himmelstrøg, har de straks hans Hjertens Tilslutning. — Mange andre Mennesker uden C's mere direkte Erfaringer deler fuldstændigt han uvilkaarlige Følelser over for bølleagtige Personer: disse tiltaler med raat, og uvilkaarligt svarer man — om ikke i Handling saa dog i Sindelag — med usødet.

D har fra sin Skoletid paa en fornem Opdragelsesanstalt særdeles vidtstrakte og særdeles solide Erfaringer med Hensyn til Virkningen af Prygl. Det staar for ham som givet, at haarde legemlige Straffe forhærdet. De virker egentlig kun, indtil man har prøvet dem, derefter virker de som Vand paa en Gaas; navnlig er dette Tilfældet overfor alle raare Naturer. Lovforslaget er Pjank, mener D.

Samme Mening har E, men af en anden Grund. Tanken om Straffen, siger han, virker saa godt som slet ikke hindrende paa

hine løse Eksistensers Udskejelser. Selv om de bærer Respekt for Rotting, vil Frygten ikke holde dem i Tømme. Altid naar de indlader sig paa deres Streger, nærer de en ganske forsoren Tro paa, at de slipper fra det uden at blive nappet.

I Hr. F har en anden Tanke givet sig til at løbe af Sted. Lad os opdrage vore Børn og ivejsætte vore unge Mennesker saadan, at de løse og lade Eksistensers Tal bliver det mindst mulige. Lad os stoppe alle Kilder, hvorfra der vælter Bøller ud. Hvor mange Kilder der er, hvordan de skal stoppes, og hvad det vil koste, kan F ikke saadan paa staaende Fod sige, men blandt humant tænkende Mennesker kan der da ikke være to Meninger om, at denne Vej er den rette.

G har særlig bidt sig fast i, at der skal tildeles de omtalte Personer Slag paa den blottede Ryg. Det er væmmeligt! umenneskeligt! Den blotte Forestilling om en saadan Eksekution oprører ham til Grunden. Og dermed har G aandelig talt spyttet hele Lovforslaget grundigt ud.

H paastaar, at mange af de saakaldte Bøller ikke i Grunden er nær saa slemme, som deres lejlighedsvisse Handlinger giver det Udseende af. Mange af dem er godmodige Fyre og store Børn, der nu og da er i Brændevinshumør og da kan faa Bersærkergang. Ligesom Tyre irriteres af rødt, kan saadan et voksent Barn, hvis Hjerne i Øjeblikket er lidt udblødt, maaske blive vranten i Kalotten over et Par Brillor eller en høj Hat hos en forbigaaende; eller maaske opfatter han det som en Vittighed at give „saadan en Brilleslange“ lidt Kanel. Skæbnens Veje er uransagelige. Lad os dog ikke diktere ekstraordinært haarde Straffe for en hel Klasse Forbrydere, af hvilke maaske de fleste er saadanne store Børn.

I: Pryglene virker ikke, naar de kommer Uger eller Maaneder efter Misgerningen. Desuden er der noget uhyggeligt i, at Forbryderen slippes løs paa Samfundet igen straks efter, mens han maaske endnu gaar og ømmer sig og bander og tørster efter at hævne sig paa hele Molevitten af velklædte Folk med statsgaranteret Fortovsret. Lad os faa dem tilbage iblandt os afkølede og ikke med Fraaden endnu siddende om Munden.

J paastaar, at Bøllevæsenets Tiltagen skyldes helt andre Grunde end den milde Straf. Følgelig er der ingen Logik i at gøre Straffen haardere og saa slaa sig til Ro med det.

„Aarsagerne er komplet ligegyldige!“ udraaber K, „Bøllerne har vi nu engang, og enhver vil vel indrømme, at vi ikke skal

lade os dunke af dem uden at gribe til Forsvarsmidler. Prygl staar for mig som noget, der batter.“

„Et nydeligt Syn!“ indskyder L, der er et vittigt Hoved, hvis-aarsag han har ladet sine Tanker staa stille, indtil der kom noget, som kildede ham i Retning af en munter Ripost „et nydeligt Syn at se det højærværdige Samfund i Haandgemæng med de værste Sjøvere, der kan opdrives i Kvarteret. Den Forestilling vil jeg s'gu købe Billet til. Jeg stemmer for Prygleloven, alene for det Skuespils Skyld!“

Skønt denne Eksempelrække kunde forlænges betydeligt, bryder vi af her for gennem et Par Tilbageblik at udfinde de væsentligste Karakterforskelle og Fællesejendommeligheder, som det givne Materiale udviser. Derved vil vi ledes til nogen Indsigt i, hvad det „at danne sig en Mening“ vil sige.

Naar man saaledes ser et Dusin forskelligt byggede Meninger om samme Emne stillede ved Siden af hinanden, faar man et tydeligt Indtryk af den enkelte Menings Ufuldstændighed. Den fuldstændige Mening kan vel defineres som den, der hviler paa en alsidig Overvejelse eller er opgjort med Henblik paa alle Sagens Punkter. Praktisk ytrer dette sig i, at Indehaveren af den fuldstændige Mening har et klart, direkte og uigendriveligt Svar at stille op imod alle afvigende Meninger (dette vil dog ikke sige, at de afvigende Meninger afkræftes). De ovenanførte Meninger er meget ufuldstændige, den ene har ikke synderligt at svare den anden. Men det lader ikke til at genere D'Hrr., enhver er tilfreds med sit og tragter ikke efter mere. Som om de smaa Mundfulde var i Stand til ganske at mætte de forskellige Sind. Hungeren efter hel Gennemtænkning spores ikke iblandt dem. Men naar dette er Tilfældet, hvad er det da, som driver hine Folk til at danne deres Meninger, og hvad vil de med dem? Motivet til Meningsdannelsen er aabenbart det, at Sagen føres paa Tale, stilles op som et Spørgsmaal (udefra) til dem. Hvis Sagen kom indenfra, vilde den vel fordre en omhyggeligere Afgørelse. Og Hensigten med Meningsdannelsen er vel den at blive færdig med Sagen, komme til Ro over for den, faa Tanken sat fast i en bestemt Holdning; og saa at have noget at svare udadtil, naar man bliver spurgt.

Den her omtalte Forsnævring i Tankeomfanget indtræder vistnok som Regel allerede paa Meningsdannelsens første Stadium. Baglængs dannede Meninger bliver til paa følgende Maade: en mere eller mindre sammensat Sagforestilling (her dannes den gen-

nem Læsningen af Lovforslaget) „sænker“ sig ned i Individets Bevidsthed, vækkende allehaande Forestillinger (tidligere dannede Anskuelser o. lign.) og gennem dem Følelser og Viljer. Det gaar for sig omtrent, som naar en Magnet føres hen over en Mængde Filspaaner af forskellige Metaller: de, der har Tiltrækning til Magneten, hæfter sig fast paa den, de andre bliver uanfægtede liggende. I Henseende til de Forestillinger, der saaledes afsætter sig paa Sagforestillingen (og forgrener den), viser vor Eksempelrække store Forskelle, og disse ses tydeligt at komme deraf, at de enkelte Elementer, hvoraf Sagforestillingen er sammensat, faar en vidt forskellig Opmærksomhed. A¹⁾ hæfter sig ved de Personer, der faar Udsigt til en haardere Straf, de svømmer straks i ét med Forestillingen „de smaa i Samfundet“, de underste Lag, der efter A's Formening ikke skal trykkes ned, men hæves op. Endvidere hæfter hans Tanke sig ved, at Prygl er en gammeldags Straf, som ikke klæder et Folk i Fremskridt. B hæfter sig ved „de sagesløse Personer“ og svømmer ud i „Sikkerheden paa Gaderne“, som han anser saa absolut nødvendig, at han slet ikke behøver at tænke videre. C mindes sit konkrete Eksempel paa Overfald og sin kvalte Lyst til at „give igen; hele Lovforslaget svømmer for ham sammen til en Klump over dette Enkelttilfælde; Sagens mange Faktorer gaar ikke op for ham. Hos D slaar Ordet Prygl ind, og om denne ene Forestilling koncentrerer hans Tanke sig. O. s. v. Følgen er, at Overvejelsen kun faar en kummerlig og oftest til fældig Forgrening; Meningsdannelsen faar altfor faa Udgangspunkter. Man træffer i det praktiske Liv hyppigt dette, at selve Sagen ikke som Helhed er gaaet op for Bedømmerens Bevidsthed. — Ved forlængs Meningsdannelser vil dette sjældent blive Tilfældet.

Inden vi gaar videre, maa vi tænke over, hvorledes det gaar til, at en Sagforestilling omformes til en Mening. Det ses lettest ud fra det Udtryk, vi før anvendte: at Sagforestillingen sænker sig ned i Individets Bevidsthed, vækkende allehaande Forestillinger, som hæfter sig til den og forgrener den. Denne indad i Individet gaaende Tankeforgrening kan naturligvis ikke fortsættes i det uendelige; den vilde i saa Fald ikke resultere i en Mening, thi en Mening er noget, der kommer ud og er i udadgaaende Bevægelse.

¹⁾ Følgende kan gælde som Huskeseddel. A: Demokrat, B: Samfundsstøtte, C: den Overfaldnes Ven, D: Skoleerindringer, E: Præventive Midler, F: Samfundspædagog, G: „Blottet Ryg“, H: Bøllepsykolog, I: Straffens Tid, J: Straffens Logik, K: „Noget maa der gøres“, L: Vitsmager.

Forgreningen (Overvejelsens associative Forplantning) maa ophøre, den indadgaaende Bevægelse maa slaa om i en udadgaaende. Dette sker, idet Sagforestillingen eller Grene af den støder paa Forestillinger med udadgaaende Retning, f. Eks. forhen fattede Beslutninger, Meninger, Hensigter, Viljer, Forsætter, Ønsker eller Følelshang, saasom Afsky, Vrede, Hævnløst o. lign. Naar Overvejelsen i alle Retninger, hvori den gaar, er kommen ind paa saadanne „Drejeskiver“, saa gaar man over til at sammenarbejde og forene de forskellige mindre og større udadgaaende Strømme; Resultatet af denne Forening er Meningen.

Alt dette kalder vi med ét Ord Fordybelsen i Sagen. Lad os saa se efter, hvor langt denne Fordybelse strækker sig hos vore Bekendte fra før. A og B danner paa staaende Fod deres Mening ud fra tidligere færdigformede Meninger. Der er hverken Tale om Overvejelse eller Fordybelse, kun om en grov og overfladisk Rubricering af Sagen under forhen afgjorte Begreber. Hvor parodisk dette end er, som Meningsdannelse betragtet, er Fremgangsmaaden dog inderlig typisk for utallige ærede samtidige. Slige Meningsdannelser medfører intet nyt aandeligt Liv, men kun en knastør Gentagelse af noget tidligere sagt og tænkt. Hele denne Trafik er aandeligt fordærlig, idet den hindrer al levende Tænkning; de kolossale abstrakte Meninger, under hvilke omtrent alt mellem Himmel og Jord kan indrangeres, er sande Begravelsespladser for Tanker. I Forhold hertil er en Person som C fremragende, i ham borer Sagen sig dog ned til et levende Punkt, men nogen videre Fordybelse er der rigtignok ikke Tale om. Heller ikke hos D. Hos E, F, H og J begynder, paa forskellige periferiske Punkter, nogen Tænkning, som dog næppe faar synderlig fremtidig Betydning for dem. Hos G sker, trods hans yderlig snævre Sagopfattelse, noget væsentligere og dybere, nemlig en Følelsdannelse, der med lidt Held kan virke grundafklarende paa ham som Individ. Bundede Folks Meninger blot altid saa dybt! Individet vilde da ved at danne sig Meninger bringe sit Personlighedsindhold for Lyset, omsætte sine indre Følelser og Hang i aabenbare Handlinger og Valg. Meningsdannelsen vilde være en Vej, der førte til Livet, til Aktivitet, Handling, ny Livserfaring, og ikke saaledes som nu en Vej, der hyppigst fører til aandelig Stilstand og Død. Thi dette er nemlig Faren ved de Meninger, der hviler paa tidligere dannede abstrakte Meninger: at Individet slet ikke mener noget med sin Mening, ikke føler den i sig som en levende Strøm,

der kræver Handling, men tværtimod som noget, der Gud ske Lov er fabrikeret færdig og kan bringes i Handelen d. e. bruges til Snak.

Det næste, vi i vor Eksempelrække lægger Mærke til, er, at Meninger kan være mere eller mindre færdigformede. Som vi i det foregaaende saa, sammensættes enhver Mening af flere eller færre udadgaaende sjælelige Bevægelser (Ønsker, Drifter, Forsætter, Følelshang); deraf følger, at en Mening er en Forestilling, som indeholder Aktivitet, og som har et bestemt Sigte. Men nu kommer det an paa, om dette Sigte er tilpasset til Virkeligheden, til de i den ydre Verden forhaandenværende Ting og Forhold, saaledes at det peger paa bestemte Forandringer, der skal ske. Hvis man ser sig om i Verden, vil man kunne finde mange upraktiske Meninger, som peger op i det blaa; de kan ikke bruges til Handling, men højst til Drømmerier eller Diskussioner. Et Eksempel i den Retning er F. A, B, C og K kan derimod skaffe deres Meninger et vist Udløb ved at istemme det Chorus, som hedder Partiets Mening, og de kan paa Valgdage afgive deres Stemmer. Det er rigtignok ikke noget særlig fuldt Udslag, men dog bedre end intet. D, E og I kan nok stemme imod Lovforslaget, men derved bliver de ikke færdige med Sagen. De maa tænke over, om der skal foretages noget over for „Bølleuæsenets Tiltagen“, og da hvad. Endnu yderligere staar J, han er dreven ind paa Undersøgelser, der kan tage lang Tid. Vil han føre dem til Ende eller medvirke dertil? Det er en meget yndet Sport at opstille Meninger, som afviser positive Forslag, for saa, naar disse Forslag er slaaede til Jorden, at lægge sig „todt“ ved Siden af dem. Ingen Meningsdannelse er færdig, førend den har bestemt, positivt Sigte paa den forhaandenværende Virkelighed.

Endnu kunde der spørges om Meningers forskellige Styrke. Der gives jo Meninger, som ret stærkt nærmer sig til at have Ligeegyldighedens Præg, og der gives andre, igennem hvilke man fornemmer ligesom en heftig, uimodstaaelig Strøm. Som Regel gælder, at de Meninger, der umiddelbart udspringer af det praktiske konkrete Liv og saa at sige uden direkte Overvejelse skyder frem af Oplevelsen, er de stærkeste, mens de, der hviler paa abstrakte Tanker og Ræsonnementer, er blegere. Det spiller ogsaa en Rolle, hvor bred en Basis Meningen hviler paa. Meninger kan have mange Rødder, ligesom Floder kan have mange Kilder. Meninger udstrømmer snart fra Personlighedens periferiske Lag, snart fra de centrale; deraf Styrkeforskelle. Den Forestilling, vi

kalder en Mening, optræder jo ikke ene og isoleret, den er snarere at betegne som en Fører, der bag ved sig har en Stab af levende Motiver, man kan ofte iagttage, hvordan de mumler, bølgler og bruser bagved. En Menings Styrke bestemmes af denne dens levende Basis. — Denne maa ikke forveksles med Antallet eller Omfanget af Forestillinger, hvorfra Meningen er afledet; dette Underlag kan være dødt, man kan træffe Meninger, som hviler paa vidtstrakte Overvejelser, Undersøgelser og Erfaringer, og som endda er vege Skrællinger og optræder i Livet som rene Frossenpinde. Ved Overvejelser, ved Abstraktion og Generalisation taber Meninger hyppig deres Saft og Kraft, deres levende Underlag. I det store og hele bliver baglængs dannede Meninger vanskeligt kraftige, navnlig naar Motivet til Dannelsen af dem er af overfladisk og udvortes Art, saadan som hyppigst er Tilfældet. Ser vi paa vor Eksempelrække, er det egentlig kun hos C, vi træffer nogen Glæde og Kraft; de fleste af de andre er temmelig trevne og gnavne ved det hele. A's Mening er afledet af en stor Basis, men det er for største Delen en død, fraseagtig Basis; han haandterer vistnok sine Slagord uden stor indre Grebthed. — De positive Meninger, Ja-Stemmerne, vil som Regel være stærkere energibetonede end de negative. De til Handling færdigformede vil oftest have mere Saft og Kraft i sig end de handlingsufærdige.

Disse analytiske Betragtninger af baglængs dannede Meninger, har ogsaa bragt os nogen Kundskab om de forlængs dannede. Kort og fyndigt kan den udtrykkes saaledes, idet vi gentager de i det foregaaende anlagte Synspunkter: 1. ved forlængs Meningsdannelse er der de bedste Betingelser for Fuldstændighed; Meninger, der er indvundne ad den Vej, vil sjældent have en vidt-svævende Karakter, men vil snarere være ejendommelig tætte og solide i Vævningen; 2. forlængs dannede Meninger vil sjældnere hvile paa en forsnævret Sagopfattelse; 3. de vil som Regel bunde dybt i Individerne; 4. de vil naturnødvendigt have Sigte paa den foreliggende Virkelighed og vil oftest være færdigformede, saa at de egner sig til indtil sidste Gran at drives ind i det virkelige Liv og opgaa deri; 5. de vil have fortlevende Basis og vil som Følge deraf være kraftige.

Imidlertid maa det dog bemærkes, at den her indførte Sondring mellem forlængs og baglængs dannede Meninger intet absolut tilsvarende har i det praktiske Liv. Der gives ganske vist Meninger, som heltigenem er dannede forlængs, gennem umiddelbare

Følelses- og Viljesudslag og gennem den uvilkaarlige Omtanke, der følger med enhver Oplevelse eller Iagttagelse. Men der gives ingen Meninger, som helt og holdent er dannede baglængs. Selv den, der danner sine Meninger saa „objektivt“ som muligt ved Hjælp af den videst gaaende Eftertanke, bygger dog til syvende og sidst paa, hvad Livet ad uvilkaarlig Vej har givet ham at Aandsindhold. Nogen „objektiv Mening“ gives for saa vidt ikke; det eneste, der kan være fuldkommen objektivt, er Sagopfattelsen. Denne bliver, som vi før saa', omformet til Mening ved at indsuge en større eller mindre Mængde individuelle Tendenser, aktive Forestillinger med bestemt udadgaaende Sigte (Viljeselementer). Disse individuelle Tendenser er bleven til ad uvilkaarlig (forlængs) Vej, gennem umiddelbart Liv og umiddelbart indsugede Paavirkninger.

Hvad der findes i det enkelte Menneske af saadanne uvilkaarligt fremvoksede og tildannede Emner til Meninger, Viljer, Handlinger, udgør Grundstokken eller Kernen i det, man kalder Personligheden. Hos nogle er denne Kerne meget omfattende, og Følgen deraf er, at disse Mennesker har stor uvilkaarlig Dømmekraft, stærke og sikre „Følelser“ af, hvad der for dem er det rigtige; de vil derfor kunne danne deres Meninger og Beslutninger uden vidtstvævende Overvejelse, uden spidsfindig Udredning; de véd ofte straks, hvad de vil, det vokser frem af dem med den Retlinethed og Klarhed, Naturen har overalt i Sjælelivet, hvor den er uforstyrret i sin Vækst. Hos andre Mennesker er den naturdannede Personlighedskerne besynderlig lille og har derfor maattet erstattes ved indviklede Lag af Leveregler, Beslutninger og deslige. Personligheden er hos disse Mennesker for største Delen et Tankeprodukt, ikke en af Oplevelser formet sjælelig Sammenstøbning. Samfundsatmosfæren i vor Tid er særlig gunstig for Udklækningen af saadanne „Personligheder“. Man ser da ogsaa, hvordan den offentlige Debat, de alenlange med allehaande „Synspunkter“ isprængte Diskussioner af de fleste anses for Vejen til Meninger. Forholdsvis faa ser i det daglige stille Liv en Kilde til personligt sunde og solide Anskuelser. At sætte sin Sjæl ind paa Søgnedagens tusind Smaating, lære at træde sit Arbejdes Jord, lære Ensomheden, Menneskevæsenet og Samfundet at kende gennem de Opgaver, Forhold og Tilskyndelser, som Døgnets Timer og menneskeligt Samvær af alle Slags frembyder — denne Vej til Meninger ligger nærmest skjult. Og dog kan jo ingen benægte, at de store personlige Livsspørgsmaal og de store sociale Spørgs-

maal ikke er saa overvætted meget forskellige fra de smaa Spørgsmaal af samme Art, som den daglige Tilværelse fører enhver af os ind paa Livet; oven i Købet træder Spørgsmaalene i denne sidste Form anderledes anskueligt frem, med den nære Virkeligheds Kraft og Klarhed. Det viser sig ogsaa atter og atter i Menneskenes Skæbne, at den, der kan Dagen ærligt og klart, ogsaa kan Aaret og Livet, mens omvendt de Hoveder, i hvilke de store Livsrids og Linier er vidtløftigt udviklede gennem Eftertanke, ofte kommer tilkort, ikke alene i det smaa, men ogsaa i det store.

Det vil være indlysende, at forlængs Meningsdannelser virker personlighedsstøbende i højere Grad end baglængs, som Regel i alt Fald. Baglængs Meningsdannelser kan endog paa flere Maader virke personlighedsopløsende. I nogle Tilfælde virker de altid saaledes, nemlig naar de foregaar paa uselvstændig Maade. Hvor udbredt er ikke i vore Dage den Trafik, at man opsætter sin Meningsdannelse, indtil der tilbyder sig en bekvem Lejlighed, d. e. indtil man kommer til at læse eller høre en Udredning af Sagen og en Debat om den. Man lader dertil indrettede Professionals udpønske Argumenterne, og saa „skønner“ man over dem; man overlader tilfældige og selvbestaltede Forsvarere af de forskellige Standpunkter at trække de Tanker og Følelser frem, hvoraf Ens Mening skal dannes; man lader sig tiltale af den ene eller den anden Forsvarers Ansigt eller Manerer, hans indsmigrende Røst eller hans Rang. Man lader sig besætte og hovmesterere af Slagord. Kort sagt: allehaande fremmede Hænder ridser Linier i Ens Sjæl, overbegramser Ens Indre. En saadan Medfart skal nok i Løbet af ret kort Tid faa den simple naturlige Omtanke forvirret. En Fare af lignende Art er der i de allerfleste baglængs Meningsdannelser, især de udefra foranledigede; de kommer i Stand gennem Eftertanke, men Eftertanken gaar ofte paa tværs af de naturlige og væsentlige Livssammenhæng og opløser dem. Personligheden støbes for største Delen gennem Omtanke og for en meget ringe Del gennem Eftertanke.

II

Spørgsmaalet om Meningers rette Brug maa besvares ud fra Kendskab til Meningers Værdi.

Ved at danne sig Meninger kan man bringe sit Personlighedsindhold for Lyset. Der sker altid en sjælelig Udvikling: noget,

som laa indestængt, uklaret, ufærdigt til at træde ud i Livet og blive Aarsag til Forandringer, kommer til Gennembrud, tilspidser sig til Vilje og tager Sigte paa bestemte Forandringer. Sjælelig Fremvækst af den Art maa der til i ethvert Menneskeliv, om Forsumpning (sentimentale Dannelser) skal undgaas. Omsættes den færdigdannede Mening i Handlinger, kommer dertil en ny Værldi: en vis Livsfriskhed opnaas, man føres til nyt Liv ved at komme i ny Forhold og Stillinger. Endelig opnaar man maaske gennem Handlingen at faa den ydre Verden tilpasset efter sin Lyst og Vilje, hvilket medfører forhøjet fremtidigt Liv. — Det overlades den enkelte at maale sine Meninger paa denne Maalestok. — I uselvstændige Meninger er der intet personligt Gennembrud. Ufærdige Meningsdannelse fører til Snak og Fraser. Meninger, der er dannede paa overfladisk Grundlag eller ud fra ufuldstændig Sagopfattelse, vil faa ringe Udviklingsværdi, og de af dem udsprungne Handlinger vil ofte være Fejltagelser eller Makværk. Fals slaar sin Herre paa Hals. Forlængs dannede Meninger vil som Regel rumme større personlig Udvikling end baglængs dannede, ligesom de ogsaa hyppigere omsættes i Handling.

For at klare sig nogenlunde gennem Livet maa Mennesket have et vist Grundfond af Meninger og Anskuelser; den, der slet ingen indre Opgør har foretaget, vil komme tilkort. Et vist Fond af Meninger maa Individet have for at være handledygtigt; man kan ikke hvert Øjeblik gaa til Bunds i sig selv og bygge en Mening op fra Grunden af. Livet kræver, om just ikke fuldt færdige Meninger, der springer frem af sig selv gennem Hukommelsen, saa dog et vist Grundsyn, en given Grundretning, som umiddelbart gør sig gældende. Spørgsmaalet bliver nu: skal man kaste sig ind i Overvejelser og Meningsdannelse paa samme Maade som man kaster sig ind i et Eksamensarbejde? skal man søge hen til Skoler for Meningsdannelse (Diskussionsklubber o. lign.) for der at forberede sig til Livet? Det vilde næppe være heldigt. I de allerfleste Tilfælde vilde det føre til Uselvstændighed i Meninger eller dog til Overfladiskhed, idet nemlig Meningerne for største Delen vilde blive dannede, før Individet havde gjort tilstrækkelig mange og tilstrækkelig modne Erfaringer til at danne dem af. Og omvendt viser Erfaringen, at saa snart Grundlaget, den levende Erfaringsbasis for en Mening er til Stede, springer Meningen fuldstøbt frem af sig selv ved første fyldige Foranledning. Den bedste Forskole til Dannelsen af de Meninger, som det praktiske Liv be-

høver, er: Oplevelse, fri og mangeartet Færden i Livet, og navnlig Oplevelse med vid umiddelbar Omtanke d. e. Fordybelse i Arbejde, i konkrete Forhold til Mennesker, i konkrete Situationer og Handlinger, i lagttagelse. Med andre Ord, det uvilkaarlige Liv af føder i det store og hele de Meningsdannelser, som praktisk behøves. Atter der fremtræder forlængs Meningsdannelser som de ypperste.

Dernæst har Meninger Værdi i Egenskab af sindsfyldende Forestillinger. Det er intet Under, at der gives Folk, som er forelskede i deres egne Meninger og holder af at omgaas dem mest muligt baade i Tanke og i Tale. En ordentlig baseret Mening er langtfra nogen mager, tør Forestilling, men noget bredt, bugnende og svulmende, forenet med Følelse, Øjeblikksstemning og Fantasi. Undertiden kan Meninger have en lignende sindsbedaaende Magt som Kærlighedstanker. Men det er en Selvfølge, at denne Værdi kun findes hos Meninger med fuld og levende Basis. Abstrakt dannede Anskuelse og Principper, hvis Underlag er dødt (glemmt), Meninger der i Hast er opkonstruerede paa tilfældige Indfald, uselvstændige Meningstilkendegivelser, alt saadant er temmelig tomt og mat. — De forlængs dannede Meninger bærer atter Prisen.

Meningsdannelser virker ordnede, rubricerende paa Sjælsindholdet, de afstedkommer sjælelig Organisation. Derigennem lettes Indoptagelsen og Placeringen af ny Erfaringer og Kundskaber. Jo mere Saft og Kraft (Selvstændighed, levende Basis) en Mening har, desto stærkere er dens organisatoriske Virkning, og desto bedre huskes alt, som træder i Forhold til den.

Meninger har endvidere Værdi gennem den Bestemthed eller faste Holdning, Tanken faar ved dem. Ligesom der er noget ubehageligt virrende over Tanken hos den, der er ubeslutsom eller stedt i Tvivl, saaledes ogsaa hos den, der har Tanken henvendt paa en Sag, han ikke har taget Stilling til, men heller ikke skudt fra sig som uvedkommende. En af disse to Ting maa man helst gøre, hvis man vil have Ro. Ellers risikerer man, at Sagen, naar man kommer i Tanker om den eller hører den omtalt, „murrer“ i Hovedet paa En — et Ubehag, der har nogen Lighed med den dumpe Kriblen i en angreben Tand. Der er noget betryggende, lunt og mageligt i at have bestemte Meninger. Denne Værdi er meget populær, enhver føler den umiddelbart, og da den er omtrent lige stor for alle Meningers Vedkommende, selvstændige og uselvstændige, daarligt og godt funderede, færdigformede og ufær-

dige, om smaa og store Sager, har den vistnok haft stor Andel i den uhyre Avl af Meninger om dit og Meninger om dat, der kendetegner vor Tid. En Omstændighed, der i høj Grad medvirker hertil, er den, at Meningerne er almenyndede Snakkeobjekter, og naar de føres paa Tale, træder Bestemthedsværdien særlig lysende frem. Det er noget, enhver er klar over, at man sidder net i det, hvis man ingen Mening har om de Ting, Folk rundt omkring passiarer over.

Endelig har Meningerne endnu en selskabelig Værdi. Gennem dem føler man sig ligesom leve med i det, de angaar. At have en Mening om en Mand er noget i Retning af at være en Bekendt af ham. At have en Mening om en Sag er noget lignende som at være impliceret i Sagen. Derimod kan man føle sig underlig ensom og fattig overfor Ting, man ingen Mening har om; det kan være, som om de eksisterede i en Verden, der laa udenfor Ens egen. Og hvis der er noget, Nutidsmennesket ikke kan fordrage, saa er det det, ikke at være med; han har det som Hundene, der maa rende efter alt, hvad der bevæger sig med en vis Hastighed og Spektakel. I mange Tilfælde er det at „have en Mening“ hans Landevej til Livet, hans Maade at komme med. Denne Meningers selskabelige Værdi er ligesom den forrige omtrent ens for alle Slags Meninger. Ganske vist kan man ikke gennem uselvstændige og magert baserede Meninger direkte komme til at leve synderlig stærkt med i noget som helst, men indirekte kan man det, nemlig ved at slutte sig til Meningsfællerne (den offentlige Mening, Kliker o. lign. Dannelser) og raabe i Kor og gestikulere om Kap med dem; og dette er Folk med magre Meninger særlig oplagte til.

Af disse Værdibetragtninger fremlyser to Ting: for det første at ikke alle Meninger er lige meget værd, der er store Forskelle baade udadtil og indadtil; og for det andet at disse Forskelle i det store og hele stammer fra Forskelle i Meningers Dannelse eller Bygning. Tillige har vi set, at der ikke gives nogen Mening saa ringe, at man slet ingen Fornøjelse kan have af den. Hvad skal vi nu, med alle de Oplysninger vi har erhvervet os, sige til den moderne Mani for Meningsdannelser? Kan man overhovedet indlade sig paa for mange Meningsdannelser, naar enhver nok saa pauver Mening har en vis Værdi for Indehaveren? Jo, det kan man nok. Vi er ikke her i Verden alene for at danne os Meninger, men tillige for mange andre Ting; vort Liv rummer mange andre Bevægelser og har mange andre Behov. Hvis disse

andre Livsrørelser faar for lidt Plads og forkvakles, fordi vor Tid og vore Kræfter forbruges til at danne Meninger og omgaas Meninger og svare igen paa de Angreb, der rettes mod vore Meninger, saa foreligger der en højst alvorlig Forskydning af Livet bort fra den naturlige Basis og de naturlige Dimensioner. Ogsaa af en anden Grund maa vi holde Maade med vore Meningsdannelser. Naar en Anskuelse engang er dannet, bliver den let liggende i Hukommelsen, færdig til ligesom Trolden i Æsken at fare ud, naar der lukkes op for den. Menneskene er saa magelige og har saa meget at bestille, at de i størst mulig Udstrækning bygger paa det, de forhen har udtænkt og besluttet; det ligger færdigt i Hukommelsen og er saa nemt at tage til. Med andre Ord: færdige Meninger kommer i overordentlig mange Tilfælde til at virke som Fordomme og stive Dogmer overfor det levende Liv. Der føres nu til Dags en ivrig Krig mod Fordomme og Dogmer. Gid man ikke vilde holde sig til de fra Slægtled til Slægtled overlevede, men ogsaa have Indseende med de mange Fordomme, Individet fører med sig fra det ene Alderstrin over paa det andet, fra det ene Udviklingsstadium til det andet. Skaden ved disse Fordomme er ikke alene den, at de fører til urigtige Domme og Handlinger, men tillige den, at der stoppes for nyt, oprindeligt Liv. Der kan ikke gro unge Træer, hvor der staar gamle. Naar hele Overfladen af Mennesket, alt det udadvendte og udenfra krævede, danner en sluttet, færdigformet Masse, kommer der vanskelig noget rigt indre Liv; alle „Skud“ indenfra er til Ulejlighed. Jo færre Meninger der ligger færdige, desto mere Plads er der for alt det i Mennesket, hvis Væsen er Vækst, Tilblivelse, Svulmen, Fremadskriden, kort sagt det egentlig levende.

Meninger, som giver rigt Udbytte i Henseende til Handedygtighed, Handlingslyst (Arbejdslyst) vidtrækkende Omdømme, levende Opfattelse (lagttagelseslyst) kan man vanskeligt have for mange af. Men hvordan kan man forud vide, om en Meningsdannelse vil føre til en Mening af den ene eller den anden Slags? Jo. De Meninger, der i alle Henseender giver det rigeste Udbytte, er de, hvis Basis er levende og bevægelig, og Meninger af den Art naas i det store og hele kun ved forlængs Meningsdannelse. De dogmatiske Meninger er i Regelen af baglængs Oprindelse eller uselvstændigt dannede. — Endvidere kan man nøjes med faa Meninger (og tilfældige) om de Ting, der ikke vedkommer En eller som man ikke har Indflydelse paa. Men

man maa nødtigt mangle Meninger om Sager, som man skal afgøre og som staar i inderlig Forbindelse med Ens eget Liv. Det er ret latterligt, at en Mand har en paa indgaaende Studier støttet Mening om Englands Udenrigspolitik, mens han den Dag, hans Søn har naaet den skolepligtige Alder, ingen Idé har om, hvilken af Byens Skoler der passer Sønnen bedst. Det er dumt, naar en ung Student føler sig forpligtet til at have en Mening om de danske Højskoler og deres Betydning (uden at han noget Øjeblik tænker paa at omsætte denne Mening i nogen som helst Handling), mens han æder af Universitetets Haand uden at gøre denne Institution eller dens enkelte Fakulteter til Genstand for en lignende Meningsdannelse. Det er nærmest lystigt, naar en syttenaarig med Udfoldelse af hele sin Aandskraft og Erfaring diskuterer Ægteskabet eller den politiske Valgret, mens han lader et Dusin ham nærmere liggende Sager fuldstændig ude af Omtale og Betragtning. Det er ikke ualmindeligt, at Folk i alle Aldre nærer ligefrem Sky for at drøfte eller tænke over de Sager, der daglig ligger dem ind paa Livet, mens de ivrigt læser om de tyske Rigsdagsvalg og andre moderne Emner. Saadanne Taabeligheder skyldes aabenbart den ligefremme Reklame for Meningsdannelser, der for Tiden drives og længe er drevet. Ad naturlig Vej fremkommer den Slags Misdannelser ikke. — Meget hyppig begaar Folk ogsaa den Fejl at danne sig Meninger om Ting, der ligger langt fremme i den ubestemte Fremtid. Hvad der er i stor Afstand fra Nuet, tager Tanken gerne vagt og trægt paa, Sindet er stift i Ledemodene over for det; først naar Sagen toner nært og kraftigt frem i Dagens eller Morgendagens Synskreds, kommer den rette Styrke og Smidighed i Overvejelserne. Den, der vil have fulde Meninger, maa vogte sig for de store Afstande.

Om Meningers Brug kan vi nu fatte os i stor Korthed. Den umiddelbart indlysende Grundregel er den, at de skal bruges saaledes, at de holder sig levende. Og hvordan holdes de levende? Ved at udøves paa Virkeligheden. Til at ligge stille i Tanken er de ikke skabte, det er imod deres Natur og usundt. Af Natur er de stadig fremadskridende, deres Væsen er Vilje, deres Kerne er en eller flere udadgaaende Bevægelser; derfor er enhver Meningsforestilling, hvis Natur ikke er forvrænget og hvis Livsnerve ikke er slukt, undergivet et Pres indefra, ligesom Vandet i en Flodmunding er underkastet udadførende Pres. En Mening, der standser ved det at være Mening, er en Uting, en naragtig

Skabning; der maa være personlig Udførsel i den, ellers vil den snart overgaa til at blive en død og skadelig aandelig Ballast. Hermed er ikke blot sagt, at Meninger forringes ved at stikkes under Stolen, den Slags grove Fejl behøver ingen Omtale; men de maa heller ikke holdes i Passivitet, i langstrakt Venten. Hver Gang Tanken rører dem, skal det være for at drive dem videre, paa samme Maade som en Hammer ved hvert Slag driver en Kile videre ind i en Spalte. Hver Gang man blot og bart taler om sin Mening, eller viser den frem, forringes den; heller ikke det er den skabt til. Anskuelse, der, før de kan omsættes i Handling, maa agitere sig et Flertal til i Befolkningen og derfor i lang Tid kun faar aktivt Udløb i Ord, er ikke helt hyggelige og farefri at omgaa; naar man har saadanne Meninger, maa man finde Udveje til at lade dem afføde Handlinger; i sit private Liv, gennem sit personlige Eksempel maa man virkeliggøre dem saa fyldigt man formaar. Der er i vore Dage en aldeles aabenlys Tendens til at føle sig færdig med de Sager, man udtømmende har sagt sin Mening om, og en aabenlys Tendens til at have Meninger liggende, paa den Maade at man fremholder dem nu og da, forsvarer dem, naar de modsiges, indigner, naar de trædes under Fødder, men i øvrigt lader dem være lige. Kan de ikke faa anden Brug, var det bedre, de aldrig var dannede.

C. LAMBEK

HERMAN MELVILLE.

D E fleste Bøger har den Skæbne, at de dør som Gopler. Storværkerne kan „lide en Sø-Forandring til noget nyt og sælsomt“; de vil stundom en Tid synes blegede; men de fanger gerne Sindene straks og dukker ikke under siden. Nu og da finder man derimod Bøger, som naaede et godt Navn ved deres Fremkomst, derpaa gik yderlig i Glemme, men atter er løftede op af Tidens Hav. De har haft Brøst, som har trukket dem ned, og disse synes ikke mindre skærende i senere Dages Lys. Men de har haft Livsstof i sig af varigt Værd, og dette skønnes tydeligere, naar de drages frem paa ny og deres Tid atter er inde.

Saadan har Herman Melvilles Bøger, i hvert Fald et Par af dem, faaet en Genfødselse i den senere Tid. Det hænger sammen med, at Læseverdenen trættedes af Hverdagsromanerne og krævede Bøger med eventyrlige Hændelser og Rejser i fjerne Egenes sælsomme Natur. Hjemlandets Ramme blev for snæver, hele Kloden skulde være Digtningens Mark. Man fik da naturlig nok Smag for en vidt befaren Fortæller som Melville, især efter at R. L. Stevenson havde anbefalet ham varmt.

Herman Melville fødtes i New-York 1. August 1819 og blev opdraget dér og i Albany. Han skulde være Landmand og arbejdede paa en Onkels Gaard, men det huede ham ikke. Han havde Amerikanernes Rastløshed og Mod til at vove en ny Livsstilling, og der var Eventyrlyst i ham. Han tog saa Hyre som Skibsdreng paa et Fartøj, der skulde til England. Efter sin Hjemkomst blev han Lærer. Men Søen drog ham paa ny. Han „tænkte,

han vilde sejle lidt rundt og se Verdens Vanddel, for at drive sin Spleen væk og faa Orden i Blodomløbet“. I 1841 sejlede han med Skibet *Acushnet* til Sydhavet paa Jagt efter Spermacethvalen. Uheldigvis var han kommet med en brutal og grusom Skipper, som gjorde ham Livet om Bord til en Plage. Mens de laa til Ankers ved Marquesasøerne, deserterede han derfor sammen med en af sine Kammerater, Rich. Greene. De flygtede ind i Landet og fandt Tilhold hos de vilde; Greene blev noget efter borte for Melville, og han selv slap omsider væk paa et Skib, der landede ved Øen. Han kom til Honolulu, hvor han i nogle Maaneder arbejdede som Skriver, men naaede endelig hjem som Matros paa en amerikansk Fregat. Snart efter udkom hans første Bog *Typee* (1846); den gjorde Lykke; han giftede sig og slog sig for Fremtiden paa Litteraturen. En Tid havde han desuden ligesom sin Ven Hawthorne en Plads i Toldvæsenet. Han skrev en Række Bøger, dels Vers, men mest Fortællinger, gerne byggede paa hans egne Oplevelser. Allerede tidlig viste han Tegn paa Sindssyge, saaledes i en halvfilosofisk Roman *Mardi* fra 1848, og han levede under Varetægt i mange Aar, til han døde i New-York 28. Septbr. 1891.

Kun to af Melvilles Bøger har Udsigt til at holde sig, *Typee* og *Moby Dick* (1851). *Typee* skildrer hans og Greene's („Toby's“) Flugt og Liv paa Marquesasøerne. De sniger sig bort en Dag, de har Landlov, og trænger med Møje gennem en tæt Rørskov op paa Bjergene. Her lider de megen Nød af Sult og Regn og Kulde og arbejder sig med Livsfare ned gennem en vild Elvkløft. Deres Agt er at naa den skikkelige Happarstamme og undgaa Typierne, der har et ilde Ry som Menneskeædere; men ukendte som de er med Egnen, løber de lige i Løvens Gab. Den viser sig imidlertid bedre end sit Rygte. De vinder Naade for en Høvdings Øjne, behandles særdeles venlig og Melville („Tom“), der er syg, plejes med velment, noget haardhændet Iver. De er dog ikke rigtig trygge ved Freden, Toby er bange, de skal fedes som Hans og Grete hos Heksen; og deres Værter vil øjensynlig ikke af med dem. Toby faar omsider Lov at besøge nogle Baade, der er kommen til Landet; han lover at vende tilbage, men ses ikke mere, og Tom er angst for, at han er bleven ædt. Han selv faar stærkere Hjemve, nu han er ene, de vilde er stadig venlige mod ham, kun plager de ham med, at han skal lade sig tatovere, og de passer nøje paa ham. Endelig lykkes det ham at rive sig løs og slippe bort i en engelsk Hvalbaad.

Fortællingen er mulig noget fantasismykket i Skildringen af den farefulde Bjergvandring eller af den pragtfulde vilde Høvdning; i det væsentlige synes den dog at holde sig jævnt til de virkelige Hændelser. Den giver ikke romantiske Historier om Sydhavsboernes Bedrifter, men ligefremme og indtagende Redegørelser for deres daglige Liv, deres Huse og Føde, deres Fester og deres Skikke, man faar et Billede af Naturen om dem og de to amerikanske Sømænds Følelser og Tanker ved de uvante Forhold og Folk. Bogens Offentliggørelse havde iøvrigt til Følge, at „Toby“ opsøgte Melville og fortalte ham om sin Flugt, og hvorfor han ikke havde kunnet komme tilbage til „Tom“, som han havde villet.

„Moby Dick“ er Melvilles Hovedværk. I dette bruger han sine Erfaringer som Hvalfanger, men de tvindes ind i en spændt og voldsom Fantasis Væv. En ung Mand, der har været Skolelærer, føler, det bliver vaad November i hans Sjæl, og vil ud paa Hvaljagt. Han tager til Nantucket, Hvalfangerbyen. Under Vejs slutter han Venskab med en polynesiske Harpunér, Quiqueg, og de faar begge Hyre med en gammel underlig Hvalfangerbark, „The Pequod“. Mandskabet er ogsaa underligt nok, skrabet sammen fra alle Lande af alle Farver og Trosbekendelser. Men den særeste er dog Skipperen, Kaptajn Achab. De har sejlet længe, inden de overhovedet faar ham at se. De har hørt om ham, at han er en barsk og mørk Mand, en, der har Torden og Lyn i sig, en Fører, som kræver Lydighed og faar den. Det spørges tillige, at han er enbenet; det andet Ben har han mistet i en Kamp med en Sydhavshval.

Da de nærmer sig Jagtgrundene, kalder Achab Mandskabet sammen og fortæller dem, at hans Maal for denne Rejse er at finde og dræbe den Hval, som har lemlæstet ham. Det er en mægtig hvid Hval, som gaar under Navnet Moby Dick. Hvalfangerne kender den vel; der gaar Sagn om dens Vildhed og Snubhed; mange har vovet en Dyst med den, men alle har trukket det korteste Straa. Achab har samlet hele sin Sjæl i den ene Tanke at faa Hævn over den hvide Hval. Det er en vild, sindsygt Tvangstanke, der har besat ham; men der er en Herskermagt i ham, en lidenskabelig Vilje, der faar hans Mandskab til at bøje sig og smitter dem med hans Had til den hvide Hval.

De sejler videre. I de lyse Maanenætter ser Udkigsmændene et ensomt Hvalsprøjt forude over Vandene, men den hvide Hval

lader sig ikke se. De træffer andre Hvaler, som de jager med større eller mindre Held; de har travlt med at sikre deres Fangst, flænse deres Bytte og fylde deres Tønder med Spermacet. Achab har ikke sit Hjerte med i det. Han styrer fra Hav til Hav og møder andre Hvalfangere. Han præjer dem alle ensformig: „Har I set den hvide Hval?“ Nu og da spørges der nyt om dens Færd, og til sidst ses der Tegn paa, at den ikke er langt borte: den har ladet Ødelæggelse efter sig. Achab lader sig ikke skræmpe, hverken ved Uvejr eller onde Varsler eller Jammeren, der følger i Moby Dicks Køl vand. Omsider faar han Uhyret i Sigte, og Kampen paa Liv og Død begynder. Den varer i tre Dage. Den første Dag dykker Moby Dick ned, men skyder op under Kaptajnens Baad og knuser den mellem sine Tænder. Achab og hans Mandskab maa springe i Søen og reddes med Møje. Næste Dag faar Baadene Ram paa Fjenden, men Harpunerne naar ikke dybt nok, Hvalen snor sig saa voldsomt, at Linerne vikles i hinanden og maa kappes, og den gaar til Bunds med Achabs Harpunér, den uhyggelige Fedallah, fanget i Tovene. Achab gaar den til Livs den tredje Dag med usvækket Raseri, men den er vildere og ondskabsfuldere end før. De andre Baade kvæstes og maa ty om Bord; Achab bliver ene mod Fjenden og faar en Harpun fæstet i den. Men pludselig vender den sin vældige Masse mod Skibet selv, løber sin tunge Pande mod dets Bov, saa Bølgerne styrter ind som et Vandfald. Achab, hvis første Line sprang, faar Ram med en sidste Harpun, men han fanges i en Bugt af Linen, der farer ud, og gaar hovedkulds i Søen. Hans Skib synker, hans lække Baad drages ned i Hvirvlen, kun Fortælleren reddes, efter at han i nogle Dage har drevet rundt paa en Bøje, som egentlig var en Ligkiste.

Man kan nok forstaa, at „Moby Dick“ blev skubbet til Side og sat i Skyggen. Forfatteren er ingen behændig Kunstner. Han afbryder atter og atter sin Fortælling for at komme med Beretninger om Hvalfangstens Historie, om de forskellige Arter af Hvaler, om deres Væsen og Færden, om Fremgangsmaaden, naar de fanges og skæres i Stykker og tilberedes, om Uhyggen ved hvide Dyr o. m. a. Meget af det er i og for sig læseværdigt, især hvor Forfatteren giver sine egne Hvalfangererfaringer, men Romanlæserne bliver utaalmodige over alle disse Stansninger og Sidespring, der gør Bogen saare langstrakt. Adskilligt i dens Romantik virker ogsaa gammeldags og bleget. Achabs højstemte Ene-taler er ikke fri for at faa Læseren til at smile eller ærgre sig; de

bliver ofte vel bombastiske. Melville er nok bleven smittet af Carlyle; han efterligner altfor villig hans Udraabsstil, hans Tiltale til Elementerne og hans Moraliseren.

Mén man kan endnu bedre forstaa, at Bogen atter er draget frem for Lyset. Der er store Ting i den. Udmærkede Iagttagelser, sæere patetiske eller humoristiske Indfald, magtfulde Skildringer. Der er Værtshusscenerne, hvor Fortælleren træffer Quiqueg. Der er den triste Kirke med Mindetavlerne over forulykkede Hvalfangere, og Præsten, en gammel Skipper, der holder en anakronistisk snurrig, livfuld og storartet Præken om Jonas og Hvalfisken, mens den bitre Vinterstorm hyler udenfor. Der er fortræffelige Persontegninger som af de to Redere, der sørger for Pequods Udrustning, eller af de tre Styr mænd. Men især fængsler Søbillederne og Hvalfangstskildringerne. Melville slaar ikke om sig med tekniske Enkeltheder; han fortæller mere med kyndig Selvfølgelighed. Men han giver ypperlige Træk af Livet om Bord, af Sømændenes forfløjne Lystighed eller deres Fiffighed, som hvor den ene Styrmand narrer en grøn, fransk Hvalfanger for en „Fisk“. Og han har Sans for Havets Poesi i Storm og Magsvejr, for det berusende og ræddelige i Jagten paa den vældige Hval.

Achab selv og hans mononame Fart efter den hvide Hval har ogsaa noget stort og fangende over sig. Rygterne og Sporene af Havkæmpen skaber en voksende Stemning af Uhygge om den, og naar den til sidst viser sig, snu og ond og spændig, med sin uformelige hvide Krop og de ildevarslende Rynker over Panden og Stumper af Harpunskafter i Ryggen, virker den som en Havdybets Dæmon. Man kan ikke andet end føle med Achab i hans Had til Udyret. Der er ogsaa noget gribende ægte i den gamle lem-læstede Mands sønderrevne Sjæl. Hans Tale er som tyk, hvirvlende Røg, men der skyder Flammetunger frem gennem den. Hans pinefulde Energi er ikke bare opstyltede Ord. Den er Bogens inderste Kerne: der ligger under den en dunkel Gløden af vild Vaande og Higen. Den bær Bud om Forfatterens egen Sjælesyge. Han sprængte sig nok ogsaa paa at skrive „Moby Dick“.

NIELS MØLLER

HVALJAGT

EFTER „MOBY DICK“

ENS Baadene var ved at blive sat i Vandet, efter at den første Hvalflok var opdaget, kom Kaptajn Achab til stor Overraskelse for sit Mandskab paa Dækket med en Baadsbesætning, han havde haft gemt agter i Skibet, — tiger-gule Mænd som de indfødte paa Manilla, og den sorte Fedallah som deres Fører.

De tre Baade var næppe naaede ud fra Skibets Læside, før en fjerde kom fra Luv rundt om Agterstavnen med de fem fremmede og Achab, der stod oprejst bagude, og raabte højt til Styrmandene, Starbuck, Stubb og Flask, at de skulde sprede sig vidt over Vandet. Men de andre Baadsbesætninger sad og stirrede paa den sorte Fedallah og hans Folk og adlød ikke.

„Spred jer!“ raabte Achab, „af Sted alle fire Baade! Du, Flask, hal ud, mere til Læ!“

„Javel, javel!“ raabte lille Flask muntert og svingede sin store Styreaare rundt. „Hæng i,“ til sine Folk. „Der — der — der igen! Der blæser han! lige forude, Drengene! Hæng i!“

„Hal, hal, mine rare Hjertevenner! hal, Børn, hal, I søde Unger,“ hvislede Stubb drævende og kælende til sit Mandskab, der endnu viste Urotegn. „Hvorfor knækker I ikke jeres Rygrad, Gutter! Hvad kigger I efter! De Fyre der i den Baad? Blæse — det er bare fem Mand mere til Hjælp — skidt, hvor de kommer fra — jo fler des bedre! Hal saa da, hal! Bryd jer ikke om de Svovlfjæs — Fanden er en meget skikkelig Fyr. Saa, saa, saadan skal det være; det var et Tag for 1000 Pund, det er et Tag, som tar Puljen. Hurra for Guldskaalen med Spermacet, Gutter! Tre

Gange Hurra, Folk — Knoppe alle sammen! Rolig, rolig! ikke forhastet — ikke forhastet! Hvorfor knækker I ikke jeres Aarer, I Tampe? Bid i noget, I Hunde! Saa, saa, saa da, saa jævnt, saa jævnt! Det var ret, det var ret! lange stærke Tag. Hæng i der, hæng i! Den onde hente jer, I Pjalte og Rakkerpukler, I sover alle Mand! Hold op med at snorke, I Søvnetryner, og hal! Vil I hale? Hal, kan I ikke? Hal, vil I ikke? Hvorfor i alle Hundestejler og Honningkager haler I ikke? Hal og knæk noget i Stykker. Hal, saa Øjnene staar ud af jeres Hoveder! Her!“ han svippede den skarpe Kniv ud af Bæltet, „træk Kniven, hver Mors Sjæl af jer og hal med Bladet mellem Tænderne! Det var ret — det var ret. Nu gør I noget ved det; det ligner af noget, mine Staalbid! Op med hende — op med hende, mine Sølvsker! Op med hende, Mærspir!“

Stubb's Harangue til Mandskabet gives her udførlig, fordi han havde sin egen Maade at tiltale dem paa i Almindelighed og særlig, naar han indskærpede dem Roningens Religion. Men I maa efter denne Prøve paa hans Prækener ikke tro, at han nogen Sinde ligefrem tordnede og fnøs over sin Menighed. Slet ikke; og det var netop hans Særegenhed. Han kunde sige sit Mandskab de frygteligste Ting i en Tone, der var mærkelig blandet af Løjer og Raseri, og Raseriet syntes blot ment som et Krydder paa Løjerne, saa alle, der hørte hans sære Tilraab, halede ud, som det gjaldt Livet, og halede ud af ren Fornøjelse tillige. Og selv syntes han altid ganske rolig og lad, styrede sin Aare saa magelig og gabede saa bredt, somme Tider med Munden paa vid Væg, saa bare Synet af ham rent modsætningsvis virkede som Trylleri paa Folkene. Saa var Stubb desuden en af de sære Lystigmagere, hvis Løjer stundom er saa tvetydige, at alle deres undergivne er vagtsomme til at lystre.

Achab holdt sig stadig længst mod Luv og fór afsted forud for de andre Baade: man kunde se, det var et kraftigt Mandskab, han havde til at ro. Hans tigergule Væsner syntes bare Staal og Fiskeben. Som et Hammerværk løftede de sig og sank med regelmæssige Tag af en Styrke, saa Baaden hver Gang fløj langs Vandet som en sprungen Dampkedel af en Mississippi-Damper. Fedallah, som trak Harpunéraaren, havde kastet sin sorte Trøje; hans Legeme med det nøgne Bryst saas ned til Lønningen skarpt mod den takkede Søhorisonts skiftende Bølgedale. I Baadens anden Ende stod Achab med den ene Arm paa Fægtervis strakt halvt

bag ud i Luften som for at holde Ligevægten; men han styrede sin Aare saa sikkert som paa tusinde Jagttog, før den hvide Hval lemlæstede ham. Paa én Gang gjorde den strakte Arm en særlig Drejning og standsede brat og Baadens fem Aarer skoddede alle samtidig. Baad og Mandskab red urørlig paa Søen. De tre spredte Baade agterude stoppede straks. Hvalerne var uventet gaaet lukket ned i det blaa; det kunde man ikke skelne længere borte fra, men Achab, som var nærmere, havde mærket det.

„Hver Mand se ud langs sin Aare!“ raabte Starbuck. „Du, Quiqueg, staa op!“

Sydhavsboen sprang smidig op paa den høje trekantede Kasse i Boven og stod oprejst, anspændt og ivrig stirrende mod det Sted, hvor Byttet sidst lod sig til Syne. Agterst ude paa den trekantede Tofte jævne med Lønningen fulgte Starbuck koldsindig og hændig de vippende Kast, hans Spaan af en Baad gjorde, og saa' tavs mod Havets uhyre blaanende Øje.

Ikke langt derfra laa Flasks Baad aandeløs stille. Dens Styrer stod flot paa Toppen af den stærke Pæl, der er fæstnet i Kølen og løfter sig et Par Fod over Agtertoften. Den bruges til at tage Tørn med Hvallinen. Toppen var ikke bredere end en Haandflade, saa Flask deroppe saa' ud, som stod han paa Masten af et Skib, der var sunket til Fløjknappen. Flask var lille og stumpet, men den lille Flask var fuld af høj Ærgerrighed, saa Pladsen paa Pælen var ikke Flask nok.

„Jeg kan ikke se tre Søer ud; stik en Aare op dér, og lad mig komme til Vejrs paa den.“

Daggu, Neger-Harpunéren, lod sig hastig glide agterud, med Hænderne hver paa sin Lønning for at holde sig støt — han rejste sig op og tilbød sine høje Skuldre til Udkigsplads:

„Saa god en Mastetop som nogen, Styrmand. Vil De op?“

„Det vil jeg, og Tak skal du ha', min brave; men jeg vilde bare ønske, du var halvhundrede Fod højere.“

Negerkæmpen plantede sine Fødder fast mod hver sin Side af Baaden, bøjede sig en Kende og bød sin flade Haand til Flasks Fod, lagde hans Haand paa sit sorte Krushoved, og satte med et rask Tag den lille Mand trygt paa sine Skuldre. Og der stod nu Flask, mens Daggus ene løftede Arm ydede ham et Brystværn til Støtte.

For en ny Mand er det altid mærkeligt at se, med hvor tilvant og ubevidst en Dygtighed Hvalfangeren kan staa oprejst i sin Baad,

selv naar han tumles om i de lunefuldeste, mest oprørske og krydsløbende Søer. Endnu særere at se ham vippe paa Toppen af Pælen. Men Synet af lille Flask paa den vældige Daggv var end forunderligere. Der var en rolig og naturlig barbarisk Storhed over den stovte Neger, mens han lod sit pragtfulde Legeme svinge i Takt med de rullende Søer. Paa hans brede Ryg syntes den lyshaarede Flask et Snefnug. Bæreren saa ædlere ud end Rytteren. Den essige pralende lille Flask stampede nu og da utaalmodig; det fik ikke Negerens mægtige Bryst til at aande et Drag hurtigere.

Stubb, den tredje Styrmand, røbede ingen saadan fjærtstirrende Higen. Hvalerne kunde have taget sig en af deres regelmæssige Dukkerter; det var ikke sagt, de var bleven skræmte under. Saa valgte Stubb, som han i saadanne Tilfælde havde for Skik, at forkorte den kedelige Ventetid med sin Pibe. Han tog den ned fra sit Hattebaand, hvor den altid sad påaskøns som en Fjer. Han ladede den og stoppede Ladningen fast med Tommelen; men næppe havde han tændt en Fyrstik mod sin Haands skrumpede Sandpapir, før Tashtego, hans indianske Harpunér, hvis Øjne havde været rettede mod Luv som to Fiksstjerner, pludselig som et Lys faldt ned paa sit Sæde og raabte i hastig Ophidselse: „Ned! ned alle og afsted! — der er de!“

I det Øjeblik vilde en Landbo ikke have kunnet se nogen Hval, han vilde ikke have set saa meget som Tegn paa en Sild, — kun en urolig Stump grønvidt Vand og tynde, spredte Dampsprøjt, som svævede derover og opløst blæstes ned mod Læ, ligesom drivende Sprøjt fra hvide rullende Bølger. Luften rundt om skælvede og dirrede pludselig som Luften over stærkt hedede Jernplader. Under denne atmosfæriske Bølgen og Hvirvlen, delvis ogsaa under et tyndt Lag Vand, svømmede Hvalerne. Røgstraalerne, de sprøjtede ud, saas foran de øvrige Tegn som deres Forløbere og Udridere.

Alle fire Baade forfulgte nu skrappt den ene Plet urolig Vand og Luft. Men det saa' godt ud til, at den vilde løbe fra dem; den fløj videre og videre som et Mylr af Bobler, der hvirvler sammen ned ad en stejl Strøm fra Bjergene.

„Hal, hal, kære Venner,“ sagde Starbuck til sine Folk i den sagtteste, men mest anspændt ihærdige Hvisken; hans skarpe faste Øjekast rettedes lige ud over Boven næsten som to synlige Naale paa usvigelige Kompasser. Han sagde ikke stort til sit Mandskab for Resten; de sagde heller ikke noget til ham. Stilheden i Baaden

brødes kun nu og da skræmmende af hans særegne Hvisken, snart bydende barsk, snart bedende blød.

Helt anderledes den lille larmende Flask. „Syng op og sig noget, Gutter! Brøl og hal ud, mine Lynstraaler! Sæt mig om Bord, sæt mig om Bord paa deres sorte Rygge, Drengene, — gør mig bare den Tjeneste, og I skal faa min egen Plantage, Drengene, og min Kone og mine Børn med, Drengene! Klem paa — klem paa! Aa Gud, Gud! Men jeg bliver binde-fløjtende gal! Se, se det hvide Vand!“ Mens han raabte, rev han Hatten af Hovedet og stampede op og ned paa den, saa snappede han den og hev den langt ud i Søen; til sidst gav han sig til at hoppe og sparke i Agterenden som en vild Plag fra Prærien.

„Se bare til den Karl,“ drævede Stubb filosofisk; han havde mekanisk beholdt sin utændte Pibestump mellem Tænderne og kom lidt bag efter Flask. „Han har faaet sine Anfald, har Flask. Ja Anfald, det er netop det; vi skal anfælde dem, Folk. Muntert, muntert, Hjertensunger! Pudding til Aften, véd I, — muntert, det er det, det gælder. Hal, Smaabørn, hal, Putter, hal alle Mand! Men hvad Satan er I saa hidsige for. Rolig, rolig, og støttig, Folk. Hal bare og bliv ved at hale, ikke videre. Knæk alle jeres Rygben og bid jeres Knive itu, det er det hele. Tag det rolig, hvorfor ta’r I det ikke rolig, siger jeg, og spræng alle jeres Lever og Lunger.“

Men hvad den uudgrundelige Achab sagde til sine tigersgule Folk, — det var Ord, som ikke bør siges her, for I lever under det kristne Lands velsignede Lys. Kun de hedenske Hæjere i den forvovne Sø turde lytte til slige Ord, naar med Uvejrsbryn og det røde Drab i Øjet og fraade-klistrede Læber Achab sprang efter sit Bytte.

Imens skar alle Baadene afsted. Flasks gentagne Hentydninger til „den Hval der“, som han kaldte et opdigtet Uhyre, der efter hans Sigende stadig killede hans Baads Stævn med sin Hale — disse Hentydninger blev til Tider saa levende og grangivelige, at de fik en og anden af hans Folk til ilsomt og skræmt at kaste et Blik bagud over Skulderen. Men det var mod alle Regler, for Roere maa blinde deres Øjne og ramme en Jernpind gennem Nakken; Skik og Brug byder, at i disse kritiske Øjeblikke maa de ikke have andre Sanseredskaber end Ørene og ingen andre Lemmer end deres Arme.

Det var et vidunderligt og gribende Syn. Den almægtige Søs

uendelige svulmende Banker; det brydende hule Brøl, de gav, mens de rullede langs de otte Lønninger som kæmpestore Kugler paa en grænseløs Boldmark; Baadens korte dvælende Angst, naar den vippede et Nu paa de skarpere Bølgers knivsmalle Ægg, der næsten truede med at skære den itu; det pludselige dybe Duk ned i Vandenes Kløfter og Hulinger; den hidsige Sporen og Drivenpaa for at naa Toppen af den modsatte Høj; den bratte slædeagtige Gliden ned ad den anden Side, — alt dette og Styrændenes og Harpunérernes Skrig, de roendes stønnende Gisp, og det underlige Syn af den elfenbensmykkede „Pequod“, der bar ned mod sine Baade med vidtspredte Sejl som en vild Høne efter sit skrigende Afkom, — det var betagende.

Ikke den uprøvede Rekrut, der fra sin Hustrus Bryst drager ind i Kampens første Feberhede, ikke den døde Mands Aand, der møder den første ukendte Skygge i den anden Verden, ingen af dem kan kende sælsommere og stærkere Følelser, end den Mand, der første Gang er ved at naa ind i den jagede Hvals skumpiskede Tryllekreds.

Det dansende hvide Vand bag de flygtende Dyr blev mere og mere synligt ved det tyknende Mørke, de dunkle Skyskygger kastede over Havet. Røgsøjlerne flød ikke mere sammen, men fartede alle Vegne hen, til højre og venstre; Hvalerne syntes at skille deres Kølvand. Baadene trak da mere fra hinanden, og Starbuck jagede efter tre Hvaler, der løb lige mod Læ. Vort Sejl blev sat, og da Vinden stadig voksede, gik Baaden saa rasende gennem Vandet, at de læ Aarer næppe kunde haandteres saa rapt, at de ikke blev revet af Tollene.

Snart løb vi ind i et bølgende bredt Slør af Dis; hverken Skib eller Baad var at øjne.

„Hal ud, Folk!“ hviskede Starbuck; „der er Tid til at ramme en Fisk, før Bygen kommer. Der er hvidt Vand igen! — paa dem! — spring!“

Pludselig fulgte to Skrig hurtig efter hinanden paa hver Side af os; det betød, at de andre Baade havde faaet Ram. Men næppe havde vi hørt dem, før Starbuck med en Hvisken, brat som et Lynslag bød: „Op!“ og Quiqueg sprang i Vejret med Harpunen i Haanden.

Skønt ingen af de roende kunde se den Fare paa Liv og Død, de havde tæt foran Stævnen, vidste de, med Øjnene mod Styrmandens spændte Aasyn, at nu var Øjeblikket over dem; de hørte

ogsaa en umaadelig væltende Lyd, som om halvhundrede Elefanter kastede sig paa deres Leje. Men Baaden brusede stadig gennem Taagen, og Bølgerne snoede sig og hvislede om os som forbitrede Slangers løftede Nakker.

„Der er hans Pukkel. Nu, nu, giv ham den!“ hviskede Starbuck.

En kort, sydende Lyd sprang ud af Baaden; det var Quiquegs slyngede Jern. Saa kom det i ét sammenfiltret Røre: Baaden fik et usynligt Puf bagfra, og forude var det, som den stødte mod et Skær; Sejlet klaskede ind og knaldede ud, en Strøm skoldende Damp skød op næved, noget rullede og tumlede som et Jordskælv under os. Hele Mandskabet kastedes halvkvalt hulter til bulter rundt i Bygens hvide hvirvlende Fraade. Byge, Hval, Harpun mængedes ind i hinanden, og Hvalen, som kun blev strejft af Jernet, slap bort.

Baaden var helt under Vand, men havde næsten ingen Skade lidt. Vi svømmede om den og samlede Aarerne op, surrede dem paa tværs over Lønningen og tumlede tilbage paa vore Pladser. Der sad vi knædybt i Vand; hver Fjæl og Spant var under Søen; saa' vi ned, tyktes Baaden et Koralfartøj, der var vokset op til os fra Havets Bund.

Vinden steg til et Hyl; Bølgerne slog deres Skjolde sammen; Bygen brølte, tungedes og skreg om os som en hvid Ild paa Prærien, og vi brændte deri ufortærede, udødelige i disse Dødens Kæber. Vi præjede til ingen Nytte de andre Baade; lige saa gerne kunde man brøle til de brændende Kul ned igennem en flammende Smelteovns Skorsten som raabe til de Baade i den Storm. Efterhaanden blev den farende Taage mørkere af Nattens Skygger; intet Spor af Skib var at se. Den voksende Søgang gjorde det umuligt at læse Baaden. Aarerne kunde ikke føre os frem; de tjente nu som Redningsbøjer. Starbuck fik skaaret Surringen over paa den vandtætte Fyrstikholder, og efter mange fejlslagne Forsøg lykkedes det ham at tænde Lampen i Lanternen; han bandt den paa en Stage og gav den til Quiqueg som Fanebærer for vor fortabte Flok. Der sad han da og holdt det taabelige Lys op i det almægtige Øde. Der sad han, som Billede paa en Mand uden Tro, der haabløst bærer Haabet midt i Fortvivlelsen.

Vaade, gennemblødte, gysende af Kulde, uden Fortrøstning om Skib eller Baad løftede vi vore Øjne, da Gryet kom. Taagen bredtes stadig over Søen; den tomme Lanterne laa knust i Baadens Bund. Pludselig sprang Quiqueg op og hulede sin Haand bag Øret. Vi hørte alle en svag Knagen som af Reb og Ræer, hvis Lyd dæmpedes

af Stormen. Det kom nærmere og nærmere; den tætte Taage kløvedes diset af en vældig, utydelig Form. Forskrækkede sprang vi alle i Søen, da Skibet endelig brød synligt frem, og bar lige ned paa os, ikke mere end sin egen Længde borte.

Flydende paa Bølgerne saa' vi den forladte Baad, mens den et Øjeblik løftedes og gabede under Skibets Bov som en Spaan for Foden af et Vandfald; saa skød det store Skrog over den, og den saas ikke mer, før den kom tumlende op bag Roret. Vi svømmede efter den paa ny, slyngedes mod den af Søerne og blev endelig fiskede op og bragt i Behold om Bord. De andre Baade havde, før Bygen kom, kappet løs fra deres Fisk og var i god Tid vendt tilbage til Skibet. De havde opgivet os, men krydsede stadig rundt, om de mulig kunde træffe et Tegn paa vor Undergang, en Aare eller et Harpunkskaft.

HERMAN MELVILLE

DET NORSKE SAMLINGSPARTI

EFTER Inførelsen af den almindelige Stemmeret, i 1896 ved de kommunale og i 1898 ved de statsborgerlige Valg, maatte det staa klart for enhver, der med aabne Øjne agtede paa Tidens Tegn, at den gamle Partigruppering vilde komme til at undergaa en Forskydning. Til venstre for det gamle Venstreparti vilde en stor Del af de ny tilkomne Vælgere, de mindst bemidlede eller — for at bruge en simpel, men ikke ganske dækkende Betegnelse — Arbejderne, flokke sig i et radikalt-socialistisk Parti, og mellem dette og det gamle Højre vilde Venstre blive stillet som et Mellemparti, der som alle saadanne vilde faa vanskelig for at hævde sig, men blive udsat for at undergraves fra begge Sider eller falde fra hverandre og gaa op i Yderpartierne.

Det maa derfor indrømmes Venstre, for saa vidt det var sig Reformens Rækkevidde bevidst, at det partitaktisk set handlede usædvanlig uegennyttigt, da det gennemførte Stemmeretsreformen og derved gav en stor Del af Magten over i helt andre Befolkningslags Hænder og frivilligt udsatte sit eget Parti for at miste sit sikre Flertal. Det var en Idealitet, som ikke saa ofte forekommer i Politikken, og som de, der nød godt af Stemmerets-Udvidelsen, heller ikke har vurderet efter Fortjeneste.

Det gamle Venstre var i det hele præget af en stærk Idealisme; det var ikke eller i hvert Fald ikke i første Række om materielle Interesser, men om abstrakte Ideer, at det var samlet under den Forfatningskamp, som i 70-aarene mere og mere tilspidsedes, indtil Krisen indtraadte i 1882. Hvad det gjaldt om, var for at

benytte et af Tidens Slagord at hævde, befæste og udvikle Folkets Husbondsret — følgelig en Politik, som havde Rødder helt tilbage i Landets urgamle Historie, i Rigets første indre Konflikter mellem Konge og Fylkesaristokrati. Derfor blev Programmet for det første at afvise Kongemagtens Krav paa det absolutte Veto og, gennem Fastslaaen af det parlamentariske System, at samle al Magt i Tingets Sal. Videre gennem Indførelse af Juryrettergang at gengive Folket dets gamle, men tabte Andel i Domsmagten og gennem Decentralisation af Administrationen og Forvaltningen at give Folket selv friere Haand og øget Indflydelse over denne; derfor Kamp mod Bureaukratiet, Forenkling af Embedsværket og i størst mulig Udstrækning valgte Ombudsmænd i Steden for de kongelig udnævnte Embedsmænd. Endelig Gennemførelse af Grundlovens Bestemmelse om almindelig Værnepligt og Forbedring af Folkets Skole. Og for at markere Folkets Husbondsstilling ogsaa udad: rent Flag. Det var kort sagt en Genoplivelse af Folkesuverænitets Idé, og konsekvent gennemtænkt drev denne de modigste og stærkest grebne til aabent at erklære sig for Republikken „som den eneste fornuftige Statsform“. „Lader nogen Kongemagten erklære, at den ikke kan opgive absolut Veto,“ lød det stolt fra Folkemødernes Talerstole under Valgkampen i 1882, „saa maa vi svare, at saa faar vi opgive Kongedømmet.“

Men i de 20 Aar, som siden er hengaaet, er dette Program i alt væsentligt gennemført. Forfatningskampen førtes praktisk talt til Ende i 1884 ved Rigsretsdommen og Dannelsen af det Sverdrupske Ministerium, om end det statsretslige Spørgsmaal om Kongens Veto formelt lodes uafgjort. Parlamentarismen er fra da af en teoretisk anerkendt og i Praxis fastslaaet Kendsgerning. Og med Flertalsregeringer i Spidsen er efterhaanden samtlige Mærkesager i den indre Politik gennemført: Hærordningen og Juryloven 1887, Skolelovene for By og Land i 1889, Indførelse af direkte Skat i Begyndelsen af 90-aarene, Stemmeretsudvidelser i 1885, 1896 og 98, foruden en Række mindre vigtige Reforme, der sammen med disse store Principssager var dæmmet op i Kampaarene. Og af de unionelle Spørgsmaal løstes endelig i 1899 Flagsagen. Tilbage staar da kun de for øvrigt senere optagne unionelle Spørgsmaal vedrørende en Udskiftning af Fællesskabet i Konsulatvæsen og Udenrigsstyre, til hvis Løsning det ofte fra Venstres Side er indrømmet, at Samling af begge Partier er fornøden.

Saaledes er da efterhaanden de Sager bortfaldne, om hvilke

Venstre samledes, og Partiets fortsatte Bestaaen maatte da afhænge af, hvor vidt de nye, som Partiets Førere i Steden optog, kunde vinde den samme Tilslutning fra dets menige Tropper.

Men det kunde de ikke. Noget fælles Grundsyn paa Statens materielle eller kulturelle Opgaver forbandt ikke Partiet. Det viste sig allerede i 1885 i „Kiellandssagen“ og har senere vist sig ved saa mange Lejligheder. Der var i Partiet østlandske Proprietærer, som i deres Bedrifts Interesse maatte kræve Landbrugstold, og vestlandske Smaabrugere, for hvem Frihandelen bød paa Fordele. Der var Husbønder og Husmænd, Arbejdsherrer og Arbejdere. Der var norsk-nationale Bønder, som plejede deres Yndlingstanke om et „kristeligt Bondefolk“ og en „national Kristendom“, og jævnsides med disse en borgerlig og akademisk Elite med kosmopolitisk Dannelsespræg og et „hedensk-menneskeligt Livssyn“ — eller for bedre at anskueliggøre Forholdet for mine danske Læsere: der var Grundtvigianere, Indremissionsfolk og Brandesianere, Bjerkebækianere og Europæere, Landsmaalsfolk og Rigsmaalsfolk, stramme Løjtnanter og „absolutte Fredsvenner“ i broget Blanding.

Og de enkelte positive Sager, som efterhaanden voteredes ind paa Programmet af Partiets Repræsentanter paa Landsmøderne, var af den Art, at de endnu mindre kunde samle eller holde de gamle Meningsfæller sammen — mindre og mindre eftersom de væsentlig blev af økonomisk Natur, og Politikken derved mere og mere gik over fra at være en Kamp for Ideer til at blive en Kamp om Interesser. Det kunde t. Eks. ikke undgaas, at selv om Ola Bonde og Per Husmand i Vetostridens hedeste Dage havde politiseret sammen i den skønneste Endrægtighed om „Folkets Husbondsret“, saa maatte de nu se forskelligt paa en Sag som Folkeforsikringen. Heller ikke, at Fabrikejer N. N. og Arbejder P. P., der nok i sin Tid havde kunnet mødes i Ønsket om Embedsværkets Forenkling, bliver nødt til at skilles ad, naar Talen bliver om Strejkelove og Normalarbejdsdag. Fremdeles maatte Slettebygdernes, Sydkystens og Byernes Venstremænd føle sig brøstholdne ved, at deres Regering benyttede sit Stortingsflertal til at trumfe igennem Lovbestemmelser om Landsmaal som tvungent Fag i Skolerne.

Derfor begyndte ogsaa efterhaanden Partiet at løse i sine Sammenføjninger. Hvor meget der end fra Ledelsens og Hovedkvarterets Side gjordes for at holde det sammen eller i hvert Fald over for udenforstaaende at dække over den indre Splittelse og at dæmpe

den glimtvis tilsynekommende Misfornøjelse, kunde det ikke i Længden skjules, at der var indtraadt en Opløsningsproces. Misfornøjelsen gav sig oftere og oftere Udtryk, Frafald blev hyppigere og hyppigere, Slaphed og Interesseløshed bredte sig i Rækkerne.

Den Tilstand har i Virkeligheden allerede været i flere Aar, som Venstrebladet „Kristiania Dagblad“ forleden i en Artikel, der allerede bar den betegnende Overskrift „Stilhed“, skildrede saaledes:

„Det er saa stille inden Venstre. Ikke et Signal; ikke en Fanfare; ikke et djærvt Ord. — — Intet som ildner; intet som gløder. Og intet stilfærdigt jævnt Arbejde heller. Dulgt Misfornøjelse hos mange; blind Tillid til Lederne hos enkelte; Ligeegyldighed hos de fleste. Det er det Billede, vort Parti for Øjeblikket frembyder.“

Misfornøjelsen har i de senere Aar bredt sig i stedse stigende Grad ude blandt Partiets menige Tropper, og fornemmelig har den gældt den Sideretning, Partiets Politik er gledet ind i paa det økonomiske Omraade under stadigt Tryk fra Arbejdernes Side, hvis Stemmer det for Førerne gjaldt om at erobre og beholde, og som efter Stemmeretsreformen hurtig blev sig deres nye Magt bevidst og i tilsvarende Grad strammede deres Betingelser. Eksempelvis kan nævnes, at medens det første Landarbejdermøde i Kristiania i 1880 udtalte sig for en Alderdomsforsikringskasse for Arbejdere helt og holdent baseret paa Selvpensionering, har de organiserede Arbejdere nu i de sidste Aar, efter at den parlamentariske Arbejderkommission i 1899 fremlagde sit Udkast til en Folkepensionslov, der maa betegnes som yderst gunstigt for Arbejdernes Præmieklasser, erklæret sig højlig utilfredse med dette og kræver, at Staten helt skal betale Præmierne, d. v. s. overføre Udgifterne til Beskatningen.

Denne Misfornøjelse antog i forrige Valgperiode en mere bestemt Form og fik en bestemt Adresse, rettedes i første Række mod Regeringens Finanspolitik. Statsbudgettet øgedes i de 4 Aar fra 1898 til 1902 med 27 $\frac{1}{2}$ Mill. Kroner og balanceredes mod Slutningen af Perioden ved Hjælp af optimistiske Indtægtsanslag, som slog klik. Overslagene vedrørende en Række offentlige Arbejder var enten saa utilstrækkelig forberedte, eller Udførelsen blev saa mangelfuldt kontrolleret, at store Overskridelser med deraf nødvendiggjorte Efterbevillinger paa 20—30, ja op til 50 pCt. hørte til Dagens Orden. Dertil kom yderligere enkelte egenmægtige Transaktioner, som knap var konstitutionelle, og som paa Grund af de hastigt

faldende Konjunkturer viste sig at have været usædvanlig uheldige, saaledes Arbejdsministerens berygtede Gaardskøb i Kongensgade og Finansministerens Anbringelse af Statsmidler i nogle af Hovedstadens Svindelbanker, hvorved store Tab er paaført Statskassen.

Da nu de slette Tider indfandt sig med en af Kristianiakrachets Eftervirkninger lammet industriel Virksomhed, et usædvanlig voldsomt og langvarigt Konjunkturfald for Skibsfarten og dertil flere fejlslagne Aar i Rad baade for Jordbruget og Fiskerierne, og som Følge af alt dette en rask Nedgang i alle Statsindtægter, begyndte en stærk Følelse af at være økonomisk overanstrengt at gribe Folket, og som altid under saadanne Omstændigheder lod det sit slette Humør gaa ud over Regeringen, ligesom Oldtidens Folk enten piskede deres Guder eller hængte deres Konger, naar slette Aar og Ulykker ramte dem. Naturligvis kunde Kritikken af og til være uretfærdig og Behrejdelse ubeføjede, men det maa nok i det store og hele siges, at Regeringen ikke havde udvist den Forsigtighed og Forsynlighed, som Tidsomstændighederne burde tilsagt den, men handlet ud af en Optimisme, som nu viste sig at føre til bedrøvelige Resultater: Statsudgifterne var stegne til en med Landets Ressourcer kun slet afpasset Højde, og Anlæg og Foretagender paabegyndte, som vanskeliggjorde eller umuliggjorde Tilbagetoget, Kontantbeholdningen fortæret, Statsgælden siden 1898 forøget med 52 Millioner og Skatterne stegne, saa de allerede i og for sig havde naaet en urimelig Højde og specielt under de slette Tider følte utaalelig trykkende.

Under saadanne Omstændigheder var det blot rimeligt, at Vælgerne energisk begyndte at kræve Systemskifte: „Millionrullerne“ maatte fjernes, en streng og planmæssig Sparsomhed gennemføres. Og da Kritikken først var vaagnet, begyndte man at gaa Regeringens Politik og Handlinger i deres Helhed nøjere efter i Sømmene og anstille ufordelagtige Sammenligninger mellem Løfter og Resultater. Venstre havde t. Eks. i gamle Dage haft Embedsværkets Forenkling paa sit Program, men hvorledes var det gaaet? Statsfunktionærernes Antal paa faa Aar stærkt forøget og Lønningskontoen i samme Grad. Samme Vej med en anden Programpost: Ordensvæsenets Afskaffelse; næppe nogen Sinde tidligere havde der været et heftigere Stjernefald end under den sidste Venstreregering, hvis egne Medlemmer selv ved festlige Lejligheder bar til Skue en Rigdom paa Stjerner og Baand, som ingenlunde tydede paa, at de var Kostforagtere — dog med nogle faa hæder-

lige Undtagelser, hvis bare Kjolebryst imidlertid blot bidrog til at stille de øvrige i et saa meget skarpere og mere ufordelagtigt Relief.

I det hele taget havde det været Venstres Svaghed, at det manglede administrative Talenter. Dets Ledere var dygtige Parlamentarikere, men som Departementschefer lod de ofte en følelig Mangel til Syne paa Sagkundskab, Overblik og ledende Evne. Specielt var den sidste Venstreregerings Optræden præget af Usikkerhed og Vaklen. Ved enkelte Lejligheder foretog den paa egen Haand højst vovelige Handlinger, sikker paa, at Stortingsflertallet nok vilde godkende dem bagefter, men kom derved ogsaa i et saadant Afhængighedsforhold til Stortinget, at den i det store og hele taget ikke turde gøre noget uden først at spørge om Tingmændenes Tilladelse. Ledelsen og de administrative Detailler gled over i Stortingskomiteernes Haand, og det hele mundede ud i en kammeratlig Korridorpolitik, som sænkede den politiske Moral og Statsmagternes Anseelse mange Grader. Regeringens Embedsbetsættelser gav Anledning til, at Udtrykket „Korruption“ offentlig blev udslynget, og var dette end for stærkt, saafremt man dermed forbinder Tanken om Pengebestikkelse, saa fandt der Ansættelser og Udnævnelser Sted, lige fra „Skrivemaskinedamer“ i Departementerne til Amtmænd, Postmestre og Toldskrivere, som ikke var saa ganske uangribelige, men lod til Syne, at Tonen blandt det herskende Flertals Tillidsmænd var mere familier, end de menige Vælgere skøtter om.

Træt af de hyppige Ytringer af Misfornøjelse og efter en livslang Deltagelse i det offentlige Liv trak i Vaaren 1902 den gamle Fører Johannes Steen sig tilbage fra Ministerchefsstillingen, og mange haabede da paa en hel Fornyelse af Partiet, en gennemgribende Forandring i dets Taktik og Regeringens Sammensætning. Men heri blev man skuffet. Ved et ivrigt Intrigespil fra Partiets yderste Fløjgruppes Side lykkedes det denne at hindre Carl Berner i at danne det nye Kabinet, hvortil saavel Kongens Tillid som i stor Udstrækning den offentlige Mening udpegede ham. Og saa blev det ved en Nødreparation af det mindst mulige Omfang. Blehr ombyttede Ministerhotellet i Stockholm med Statministerboligen i Kristiania, og, kollegial og personlig elskværdig, som han er, nænede han ikke at skille sig af med de Statsraader, der havde kompromitteret det Steenske Ministerium allermest, men lod dem alle sammen beholde deres Taburetter, ja sendte endog den af dem

som sin Efterfølger til Stockholm, hvis Navn havde den mest skurrende Klang, og om hvem man skulde troet, at der mindst kunde blive Tale. Som en Indrømmelse til den Gruppe, der mest bestemt havde krævet en grundig Rekonstruktion, optog han rigtignok Dr. Sigurd Ibsen, hvis Indtrædelse ogsaa ganske vist blev hilst med Tilfredshed, men man forstod, at han vilde komme til at staa ganske ensom blandt de øvrige og i denne sin isolerede Stilling vanskelig kunne udrette noget. Kort sagt: den stedfundne Rekonstruktion bragte blot Regeringens Tillid og Anseelse til yderligere at synke og bragte saa langt fra Kritikken til at forstumme, at den netop nu blev heftigere end nogen Sinde.

Da dette var sket og Venstre Aaret efter havde opstillet sit Valgprogram for 1903, der betegnede en yderligere Indrømmelse til den radikalt-demokratiske Fløjgruppe, spaaede Bjørnstjerne Bjørnson, at Valget vilde bringe Partiet et dundrende Nederlag, og mangfoldige af os skønnede, at B. B. vilde faa Ret, og opgav Troen paa Partiets Evne til Selvfornyelse.

Hertil kom endelig Regeringens uklare og vakkende Holdning til Konsulatforhandlingerne med Sverige, som det havde lykkedes Statsraad Sigurd Ibsen at faa optaget og — med virksom Bistand af sin ene Kollega i Statsraadafdelingen, Gunnar Knudsen — allerede ført frem til det foreløbige Resultat, der betegnes ved det senere ofte omtalte Communiqué af 24. Marts 1903, indeholdende det Grundlag for de videre Forhandlinger om Udskiftning af Konsulatfællesskabet, hvormed de norske Underhandlere var blevet enige med det svenske Forhandlingsudvalg, hvis to mest virksomme Medlemmer var Statsminister Bostrøm og Udenrigsminister Lagerheim. Communiqué'et hilstes af en stor Flerhed af Nordmænd med Glæde som et Tegn paa en begyndende gensidig Forstaaelse mellem de to Folk og dermed paa Muligheden af et ærefuldt fredeligt Op-gør, men Dokumentet smagte ikke den radikale Fløjgruppe, der forlangte nærmere Forklaringer angaaende visse Punkter i det, specielt vedrørende de uopsigelige Love, som skulde regulere Forholdet mellem Landenes særskilte Konsuler og deres fælles Udenrigsstyre og Diplomati. Ministerchefen afgav paa Regeringens Vegne en saadan Redegørelse i Stortingets Møde 27. Maj. Men saa skete det mærkelige, at to af Statsraaderne, Stang og Konow, stod op og reserverede sig mod at være enige i Statsministerens Erklæring. Følgen var, at disse to efter nogen Tids Nølen traadte ud af Regeringen; men under Valgkampen hændte det endnu

mærkeligere, at et Par af de tilbageblevne Statsraader rejste rundt paa Folkemøder og anbefalede de udtraadtes Valg, hvorved de jo stillede sig solidariske med disse. Dette gav Anledning til den meget udbredte Antagelse, der yderligere bestyrkedes ved ligefremme Udtalelser af enkelte af Partiets *enfants terribles*, at hvis Regeringen atter fik Flertal ved Valgene, vilde Sigurd Ibsen blive sparket ud og de to nødtvungent udtraadte atter tage ind, og at Regeringens fleste Medlemmer i det hele taget helst saa' Forhandlingerne afbrudte for derpaa atter at kunne „tage Sagen i egen Haand“, hvad der tidligere har vist sig kun at være Slag i Luften og at føre til nationale Ydmygelser.

Under den Valgkamp, som i Fjor Sommer fandt Sted, traadte Venstres Splittelse mere og mere aabenlyst for Dagen. Tropperne nægtede mangansteds simpelt hen at lystre Ordre og traadte paa egen Haand i Underhandling med Højre om Betingelserne for Valgsamarbejde. Og deriblandt mange af Venstres mest fremskudte og indflydelsesrigeste Mænd, Brugsejer Konow, Chr. Michelsen, Klaus Hansen og med dem en hel Kreds af Bergensere, og fremfor alt Bjørnstjerne Bjørnson, som endnu engang kastede sig ind i en Valgkamp med al den Magt, han saa ofte før har vist at han ejer over norske Sind, og maned til Samling af alle besindige Fædrelandsvener om uforstyrret Fortsættelse af Forhandlingerne med Sverige — i Pressen kraftig støttet af „Verdens Gang“, Landets mest udbredte og, naar det kommer til Stykket, ganske vist dets mest indflydelsesrige politiske Dagblad.

En saadan Tilnærmelse var nu blevet mulig ved den forandrede Holdning, som Højre indtog. Højre havde ogsaa været under Forvandlingens Lov. Det kunde ikke længer for Alvor mistænkes for at være villigt til at yde Statskupplaner sin Støtte; dets nationale Sindelag var gennem Aarene stadig vokset og mere og mere klart og bestemt udtalt, hvilket oftere havde givet den svenske Presse Anledning til Bebrejdelser mod Partiet for i den unionelle Politik kun at være en Hestelængde efter Venstre. Det havde som Mindretal ført en loyal Opposition, havde for længst opgivet sit ufrugtbare „Modstand mod“-Princip, kunde ikke med Rette beskyldes for reaktionære Tilbøjeligheder, og der var ingen Fare for, at det, om det fik Flertal, vilde ophæve de gennemførte Reforme. I mange Spørgsmaal, specielt paa det kulturelle Omraade var Højre endog mere konsekvent frisindet end den overvejende Del af Venstre.

Forandringen kan bedst maales ved at sammenligne Partiets Førere fra Begyndelsen af 80-aarene til nu; hvilket Fremskridt betegner ikke hvert af Navnene i Rækkefølgen: Selmer — Schweigaard — Emil Stang — Hagerup. Og Afstanden er ikke mindre mellem 80-aarenes og den nuværende Chefredaktør af Partiets Hovedorgan „Morgenbladet“ — mellem den uforsonlige og hensynsløse Friele og den saglige og noble Nils Vogt.

Ved Opsættelsen af forrige Aars Valgprogram traadte denne indenfra foregaaede Fornyelsesproces klart for Dagen. Foruden resolut at erklære sin Tilslutning til Konsulatsagen og optage dens Gennemførelse paa det ovenfor nævnte tilvejebragte Forhandlingsgrundlag, optog Partiet direkte Valg og Enkeltmandskredse og viste sig derved mere praktisk fremskridtsvenligt end Venstre, der længe havde koketteret med denne højst paakrævede Reform, men nu, da det kom til Stykket, indtog en saa lunken og tvetydig Holdning til den, at ingen følte sig tilfreds dermed.

Under disse Omstændigheder fandt talrige Venstremænd ud over Landet, at der ingen Grund var til længer at opretholde de gamle Partiskrænker eller til at lade sig binde af gamle Partinavne, der ikke længer dækkede de Ideer, som de engang havde repræsenteret. Naar der ikke længer var nogen principiel Uoverensstemmelse, var det heller ikke længer nødvendigt at opretholde den strenge Partidisciplin. Naar der ikke længer var nogen Fare fra Højre at frygte, kunde den anstrengende Vagttjeneste indskrænkes. Bjørnson udslyngede som saa ofte før det forløsende Ord: „Rør dere, aabner Gelederne“.

Dertil var der saa meget større Grund, som et tredje Parti, Socialdemokraterne, begyndte at blive en Faktor, som man i mange Valgkredse allerede var nødt til at regne med — baade de erklærde, som aabenlyst flokkede sig om den røde Fane, og de endnu langt talrigere fordækte.

Realpolitikere af Højre og Venstre maatte finde, at hvad der end fremdeles kunde skille dem indbyrdes, var dette dog Bagateller mod det skarpe principielle Modsetningsforhold, hvori deres fælles Interesser og Syn paa Samfundsopgaverne stod til Socialisternes. De indsaa', at en Frontforandring var nødvendig, at Navnet Venstre dækkede over indbyrdes vidt forskellige Anskuelser, medens Forskellen mellem Venstres moderate Fløj og den overvejende Del af Højre kun var en Navneforskel uden større reel Betydning.

Det var en helt ny politisk Situation, som nødvendiggjorde en anden Partigruppering. De, som delte Syn i Hovedsagen paa de foreliggende Opgaver, maatte slutte sig sammen uden at lade sig hindre af gammelt Nag, og de, som i Forholdenes Medfør havde fjernet sig fra hverandre i politisk Opfattelse, fik gaa hver sin Vej og kunde ikke lade sig binde og umyndiggøre af den Partiorganisation, som de havde tilhørt. At slutte sig til et Parti er dog ikke det samme som for evig at sælge sin Sjæl til Fanden.

Saa foregik Valgene — og fik det Resultat, som en opmærksom Tilskuer havde kunnet beregne. Det ministerielle Venstre led et afgørende Nederlag; af sine 76 Pladser i forrige Valgperiode beholdt det kun 50 og var dermed sunket ned i Mindretal, selv om det kunde regne med de 4 Socialisters Stemmer.

Men, som „Morgenbladet“ straks uforbeholdent konstaterede:

„Det Højre, som bar Valgsejren hjem, kan hverken kvalitativt eller kvantitativt tages til Indtægt alene for tidligere Valgkamps „Højre“ i Norge. Som Programmet er væsentlig nyt, saaledes er ogsaa Tropperne og deres samlende Faner i ikke ringe Grad nye, og vort Parti vilde kun bedrage sig selv ved nu efter Valgene at overse dette, som det før Valgene var os alle magtpaaliggende at faa fremholdt. Af det egentlige Højre — det organiserede Højre, hvis Tingmænd f. Eks. er adgangsberechtigede til Højres Landsmøder — tæller det nye Storting 48 à 49 Medlemmer, som sammen med 9 à 10 moderate og nogle liberale Venstre af forskellige Afskygninger vil danne det Regeringsflertal, som samlet og under fælles Ansvar vil have at føre Landet frem ad den nye Kurs efter det nye Program. Denne nye politiske Konstellation er skabt i første Linje derved, at Højre har reformeret sit Program; — „det gamle Højre“ har været under Forryngelsens Lov og har haft aandelig Udviklingsevne nok til at træde i levende Rapport med Tidens Tanker og Tidens Behov, — „det gamle Højre“ er med andre Ord blevet nyt og derved Kærnen i og den væsentligste Bestanddel af det nye Flertal.“

I lige saa aaben Erkendelse af dette Faktum og overensstemmende med sine egne Udtalelser under Valgkampen sammensatte Højres Fører, Professor Hagerup, sit nye Ministerium af Mænd, der tidligere havde staaet som hverandres Modstandere, men som nu delte Syn paa de foreliggende Opgaver og i Fællesskab havde vundet Valgsejren, lige mange fra hvert Parti. Sin oprigtige Vilje til at fremme og om muligt med Held at tilendebringe de indledede Konsulatforhandlinger viste han ved til Statsminister i Stockholm at kalde Dr. Sigurd Ibsen, der mere end nogen anden Nordmand har arbejdet for denne Sags Løsning, og den eneste, der har formaet at opnaa noget i positiv Retning. Og den samme Tilfredshed som Ibsens Indtrædelse vakte for de unionelle Forhandlin-

gers Skyld, vakte Kildals og Michelsens Indtræden ved den Borgen, deres Navne gav for en forsigtig Finanspolitik.

Nu staar tilbage Spørgsmaalet: Er hermed et virkeligt nyt Parti opstaaet, eller er det blot en Alliance? Er Regeringen en virkelig Samlingsregering eller blot et Koalitionsministerium? Er der Udsigt til, at den indledede Partiforskydning vil fortsætte, at Samlingspartiet vil blive fastere organiseret, og at Samholdet vil vedvare?

Paa Spørgsmaalets første Del maa der vistnok svares, at ved afvigte Valg artede Samarbejdet sig endnu kun væsentlig som en Alliance. Der var ikke Tid til at organisere noget helt nyt Parti med det dertil hørende ydre Apparat af Love, Hovedstyre og den Slags. Kun i nogle faa enkelte Byer dannedes der kort inden Valget lokale Foreninger, der imidlertid opererede paa egen Haand, hver for sig. Ellers foregik det ganske simpelt ved, at Grupper af moderate Venstremænd enedes med Højre om fælles Stemmelister med Optagelse af saa og saa mange af sine Kandidater som Betingelse.

Hvad dernæst Regeringen angaar, kan den ingenlunde betegnes som nogen blot og bar Koalitionsregering, i hvilken Medlemmerne er gaaet ind som Repræsentanter for indbyrdes modsatte Partier og med det stærkt begrænsede Program kun at udføre de løbende Forretninger og for øvrigt holde Vaabenhvile. Den bestaar tværtimod af Mænd, der forenes i ensartet Syn paa de foreliggende Opgaver. Uden for disse har det af og til knirket, saaledes i den i Vinter opstaaede og endnu ikke løste „Professorsag“, hvorunder mange inden for Samlingspartiets venstre Fløj er kommet i Tvivl om, hvor vidt Sammenholdet kan bære med den nuværende Kirkeminister. Og hvorledes Forholdet vil stille sig, naar de Sager, paa hvis Gennemførelse Valgsejren blev vundet og Regeringen dannet, enten er gennemførte eller strandede, er umuligt nu at sige, men det er ogsaa et temmelig ørkesløst Gætningstema, som intet har med Realpolitik at bestille. Den har sit bestemte og afgrænsede Program, og herom hersker blandt alle dens Medlemmer Enighed. Det er Hovedsagen.

Hvad Spørgsmaalets tredje Punkt angaar, synes det for Øjeblikket at være al Udsigt saavel til, at Partiforskydningen vil fortsætte, som at det som en Alliance indledede Samarbejde vil udvikle sig til en virkelig Partidannelse. Nu i Efteraaret har vi Kommunevalg, og for ved disse at danne en stærkere Modvægt mod

Socialisterne slutter i den ene By og Bygd efter den anden Højre- og Venstremænd sig sammen. At disse Foreninger saa vil blive staaende og træde i Virksomhed ogsaa ved de statsborgerlige Valg og at disse lokale Foreninger sluttelig vil faa deres samlende Landsorganisation, synes at være en højst rimelig Følgeslutning.

Rigtignok modarbejdes denne Sæmmenslutning temmelig hidsigt — paa mange Maader og fra forskellige Hold.

Arbejderorganisationerne ser i den en Trudsel imod sig. „Samlingspolitikken, det er Fællesfjenden,“ udtalte Arbejdersamfundenes Fællesforbunds Formand, Statsadvokat Castberg paa deres Landsmøde for nylig i Skien, og det lader til, at Frygten for og Hadet til denne Fællesfjende meget snart vil bringe denne Arbejderorganisation til at kaste sig i Armene paa den langt stærkere socialistiske, der paa sit samtidig afholdte Landsmøde i Drammen i endnu langt kraftigere Udtryk bevidnede Samlingspartiet sin hjerteligste Afsky.

Og i det gamle Venstre og dets Presse, det afgaaede Ministeriums Hovedorgan „Dagbladet“ og en Række Provinsblade, som følger tæt i dets Fodspor, er Tonen over for Samlingspartiet ikke synderlig venligere. Partierne plejer jo, som Professor Ernst Sars nylig skrev i „Samtiden“, at være saaledes bundet af deres Traditioner, at de ofte vedbliver at slaas, længe efter at de i Virkeligheden har noget at slaas om. Og særlig er Førerne inden ethvert Parti personlig interesserede i, at Partiet holdes sammen. Saa længe det paa nogen Maade lod sig gøre, forsøgte man derfor fra dette Hold at desavouere de misfornøjede og udstedte ligesom den russiske Regering i Foraaret daglige Bulletiner, hvori forsikredes, at alt var stille ved Jalu. Man ekskluderede blot de besværligste og befaledede Stilhed i Barnekammeret. De, som ikke fandt alt saare godt, var bare nogle „trætte Mænd“, nogle elendige „Overløbere“, „Oppedøler“ og „Mikkelsmænd“¹. Ullmann „blaaste“ i „Verdens Gang“ af deres Kritik og betegnede de misfornøjede som Venstres Fattighuslemmer. Og da den dybe, ulægelige Splittelse ikke længer lod sig skjule, idet Valgudfaldet forelaa, begyndte Venstrepressen et heftigt Felttog mod det nye Stortingsflertal og den nye Regering, og hermed fortsætter den ufortrødent. Det er jo umuligt for en, der selv er Samlingsmand, at fælde nogen objektiv Dom om Be-

¹ Tilhængere af Oppedal, Redaktør af „Dagsposten“ i Trondhjem, og Chr. Michelsen i Bergen.

rettigheden og Sagligheden i disse Angreb, men de synes mig ofte at have været temmelig smaalige og præget af personlig Hadskhed.

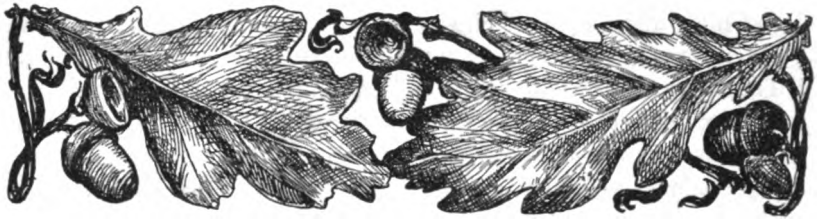
Dels forsøger man fra denne Side fremdeles at anstille sig halvvejs uvidende om den stedfundne Samling, som enkelte Venstreblade aldrig nævner uden i Anførselstegn. Dels atter konstaterer de idelig umiskendelige Tegn paa, at det allerede er i Færd med at ryge i Stykker. Og endelig fremstiller de naturligvis enhver af Regeringens Handlinger som dundrende Fiaskoer. Et stort Væsen blev saaledes gjort af den i sig selv ret betydningsløse Regnefejl, Finansministeren havde gjort sig skyldig i, idet han i en Meddelelse til Stortinget havde beregnet Statskassens kontante Beholdning et Par Hundredtusinder for lavt [NB. ikke omvendt, saaledes som den foregaaende Finansminister ved flere Lejlighedér havde regnet, og hvad der unægtelig vilde været ulige uheldigere!]. Et andet Eksempel paa, hvorledes en Myg er pustet op til en Elefant, er ikke mindre karakteristisk: Der udvirkedes fornylig kongelig Resolution for, at Statsraadsafdelingens Protokol herefter skal føres af Ekspeditionschefen ved Statsraadsafdelingens norske Kancelli i Steden for, at Statsministeren tidligere selv har udført dette Sekretærarbejde i Statsraadmøderne hos Kongen. Men denne uskyldige Reglementsforandring forekom straks Oppositionspressen mistænkelig, og der var et Blad som vovede sig frem med den Formodning, at en saadan Fremgangsmaade [som følges af den norske Regering i Kristiania] var ligefrem — grundlovsstridig!

Og endelig er der en Fløj inden for Højre, som Hagerups Førerskab og ret moderne Anskuelse ikke smager, — som kun modstræbende gik med paa det nye Program med dets stærkt liberale Tilsnit, — som i sit stille Sind dybt misbilligede Førerens Optagelse af saa mange Venstremænd i Kabinetet, — og som vægrer sig ved at anerkende „Morgenbladets“ ovenfor citerede Forklaring af Valgresultatet med deraf følgende Konsekvenser. Med „Aftenposten“ i Spidsen har en Del Højreblade taget Afstand fra sin ældste Kollega og vil ikke høre Tale om noget „nyt Højre“. Højre er det gamle, erklærer de kort og godt, og en trøndersk Krigsmand, der redigerer det største konservative Dagblad nordenfjelds, strammede sig endog forleden op til højtidelig at erklære „Morgenbladet“ udstødt af Højre. De fleste lo nok af ham, men hans Mytteriforsøg viser dog tilfulde, at der er et Gammelhøjre, en ultrakonservativ Fløjgruppe, der knurrer og pønser paa Oprør, hvortil den dog utvivlsomt er for faatallig.

Under alle Omstændigheder og til Trods for ihærdig Bekæmpelse fra mange Hold staa nu Samlingspartiet der med et Flertal i Tinget og en af dette udgaaet Regering — rigtignok endnu kun løst eller slet ikke organiseret, men ikke desto mindre fast forbundet ved fælles Syn paa de foreliggende Sager og — i det mindste et langt Stykke udover — tillige i økonomiske Interesser og politisk Grundsyn. Dets Regering bestaar gennemgaaende af dygtige Administratorer og praktiske og nøgterne Realpolitikere, i hvis Hænder saavel Forhandlingerne med det andet Unionsland som Finansforvaltningen synes at være vel betrygget, og det er allerede i den nu tilendebragte første Stortingssession lykkedes Regering og Tingflertal at gøre en god Begyndelse til at indfri deres Valgløfter: Konsulatforhandlingerne er ført et Skridt videre ved Kongens og Regeringernes officielle Godkendelse af Forhandlingsgrundlaget (i de saakaldte „Decemberprotokoller“), Stortingets Samlingstid afknapet med over tre Uger, Budgettet balanceret uden nye Skatter, idet Udgifterne ved midlertidige Afknappelser trykkes ned med ca. 4¹/₂ Mill. Kroner fra Fjoraarets Hovedsum, og en almindelig Revision er imidlertid indledet af alle de „Væsener“ og Embedsværk, som i de foregaaende gode Aar er blevet unødigt kostbart udstyret, ligesom Forhandlingerne om det konsulære Fællesskabs Afvikling fortsættes.

For dem, hvis politiske Ideal er en ustanselig Strøm af Reforme, og hvis Liebhaberi er sociale Eksperimenter, vil utvivlsomt den Periode, der er indledet med Samlingspartiets Valgsejr, komme til at staa som „en trøstesløs Ørkenvandring“. Men et Folk kan nu engang ikke leve af bare Reforme, men trænger efter en anstrengt Reformperiode, som den vi nu har haft, til at hvile ud og samle Kræfter. Det kan ikke skjules, at vi er blevet temmelig anstrengte, og at vi nu fremfor alt trænger til Arbejdsro i Landet og Plads for og Hensyn til Næringslivets Krav. Vore Statsfinanser saa vel som vor private Økonomi maa faa en solidere Underbygning, og det private Initiativ maa styrkes ved en Lettelse af det Lov- og Skattetryk, hvorunder det produktive Arbejde her til Lands lider. Den nærmeste Fremtids Opgaver for vort Folk ligger ikke fortrinnsvis paa det storpolitiske, men paa det økonomiske Omraade. Den vaagnende Forstaaelse heraf bevirkede Resultatet af Fjoraarets Valg, og for en rolig og sund Udvikling i denne Retning turde den derved skabte politiske Situation byde de gunstigste Vilkaar.

A. HAUG

FRA GAMMEL-JAPAN¹⁾

MU'DJUN — „SPYD MOD SKJOLD“

FOR nogle Aar siden, da Alliancen mellem Japan og England stod i sin Nyheds Glans, fremkom som Tillæg til et af de mere ansete indfødte Blade, det meget alliancevenlige „Jihi“, et allegorisk Billede forestillende England og Japan i to Kvinders Lignelse: den mørkthaarede Yamato-hime bar et Spyd, den blonde Albion et Skjold.

Billedet, der for Europæere, som er vant til spyd- og skjoldbærende Allegorikvinder, ikke syntes at overraske ved nogen grell Originalitet, blev rosende omtalt i Japans paa engelsk udgivne europæiske Presse. Man fandt ganske vist Udtrykket i de to allegoriske Damers Ansigter noget sørgmodigt, men fremhævede, at Billedet paa Grund af dets kunstneriske Udførelse, saavel som af historiske Grunde, fortjente en Ramme. Adskillige Rammer var maaske allerede anskaffede, da en japanesisk Indsender i et af de samme Blade fremkom med overraskende Oplysninger.

Spydet og Skjoldet, i hvilke selv den mest klassisk-dannede Vestlænder ikke formaar at se andet end ganske uskyldige Mord- og Forsvarsvaaben, taler til den klassiskdannede Østlænder et dunkelt Tegnsprog. De danner, sammenstillede, et af den kinesisk-japanske Litteraturs mange Dobbeltbegreber, Modsætningsenheder. De klassisk-kinesiske Ord: mu — Spyd og djun — Skjold har, forenede, følgende Historie at fortælle de indviede. I Kina levede der i ældgammel Tid en Vaabensmed, der var lige saa dygtig til at

¹⁾ Jfr. April- og Majhæfterne.

anbefale sine Varer, som han var ferm til at smedde dem. Kom der En til ham og vilde købe et Spyd, forsikrede han ham, at der ikke i hele Verden fandtes den Genstand, som det ikke formaaede at gennembore, — og kom der En til ham og saa' paa et Skjold, forsikrede han, at der ikke var det Spyd i Verden, som formaaede at gennembore det. Efter denne Legende fik Sammenstillingen: Spyd-Skjold Betydningen: Selvmodsigelse, Meningsløshed, snævrere taget: Modarbejden af sig selv, Frembringelsen af en Ligevægt, hvor begge Vægte, — da de intet Værd har i sig selv, men kun er til for hinandens Skyld, kun har den Tilværelsesopgave at modarbejde hinanden, — i Virkeligheden netop ved denne deres Kamp for Ligevægt viser deres egen indre Overflødhed.

Det synes, som om Kunstneren har vidst, hvad han gjorde, da han gav Yamatohime og Albion Spyd og Skjold i Hænderne og lagde Sorg og Uro over deres Træk.

I Stedet for Spydet havde han i Billedets Baggrund kunnet male: en Torpedobaad, og i Skjoldets Sted: et Panserskib —, eller han havde kunnet lade en „Torpedobaads-Ødelægger“ spille Spydets Rolle og ladet Torpedobaaden være det passive Skjold.

For ingen vil Meningsløsheden i den moderne, universelle Kappelstrid mellem Nationer og Mennesker lettere blive indlysende end for en Mand, der med sit Følelsesliv bundet i en gammel kinesisk-buddistisk Dannelses Grund. Trods alle Daimyofejder og Rivalitet mellem Klaner har Strid i Japan altid været den frygtede, let opdukkende, men ved ethvert Kunstgreb undgaaede, skræmmende Undtagelse. Al Dannelse, al Kultur, det hele udviklede System af Høflighedsformler, hvori alle Samfundsklassers Omgang i Østen i Aartusinder har været klædt, har kun haft det ene Formaal: at undgaa den. Netop fordi Kappelyst og rivaliserende Drift er stærk i dette Folk, har det med det sikre Instinkt hos en Nation, i hvilken der — underligt at melde — aldrig synes at have været Forfaldsspirer, undgaaet, hvad der fristede det. Sikrede af det patriarkalske Familiesammenhold, der endnu den Dag i Dag gør Fattigforsørgelse og Alderdomsunderstøttelse til en Overflødhed, — fri for de kunstige Fornødenheder, hvis Tilvejebringelses Møje som oftest langt opvejer den Nydelse, de skaffer, — var Individerne af Folkets Flertal nogenlunde sorgløst optagne af Handelens og Vandelens Hazardspil, og Krigerstandens og Adelens Selvfødselse avedes af strenge Regler, der var ukendte i Vestens Feudaltid. Gammel-japansk Skik og Ret, til Dels endog moderne Lov, kender

kun lidt til Nødværgeret. „I en Strid skal begge Parter straffes,“ siger et gammelt Samuraiord. Strid — endog paa tvungen — er en Ulykke, hvorunder begge Parter maa lide, Modstand — hvor ikke Samurai-Ret hjemlede det modsatte — er næsten en Forseeelse. Den dannede Østlænding, saavel som Folkets Børnelærdom, er de store indiske og germanske Vismænds Filosofi, at „principium individuationis“ er Bedrag, alt levende ét, enhver selvisk Handling derfor et tvægget Sværd. I Østen er Striden kun det daglige Smaastræbs nogenlunde dæmpet og fredeligt tikkende Uhrværk; i Vesten er „Individualismen“, Striden, Konkurrencen, sublimeret og overført til det intellektuelle, gjort til selve Tilværelsens mangfoldigt-varierede Tekst. Forvansket, næsten kvalt af Dogmatisme har Kristendommen tabt mere og mere af sin Magt over de i en snæver Intellektualitet opdragne Sind, og den Tid, hvis Komme Schopenhauer varslede: en Tid, da indisk Religionsfilosofi og Livsvisdom vilde have erobret Verden, synes endnu fjern, om end den i Europa og Amerika bestandig voksende Interesse for Vedantafilosofi, Theosofi og Buddisme synes en saadan Aandsomvæltnings første Vaartegn.

Hvis nu hin japanske Kunstner havde været meget radikal — eller reaktionær, om man vil — og hvis han havde været oplagt til yderligere at tilsidesætte kunstneriske Hensyn, vilde han have kunnet gaa videre. Han vilde i Billedets Baggrund paa en Ø bag al denne marineministerielle Frygtelighed have kunnet male nogle krigs-, kultus- og finansministerielle Rædsler: en uhyre høj og hæsleg „Himmelskraber“ for Eksempel, lige saa høj og lige saa hæsleg som det tolv Etages Udsigtstaarn, man i naiv Lyst til at efterligne europæisk-amerikansk Himmelstræbens værste Karikaturer, har opført i Tokyo's Asakusapark, men lidt mere massiv og kasseagtig, saa den efter Behag kunde tages for en Kaserne, en Fabrik, en Skole, en Bank eller et andet af den vestlige Kulturs nyindførte Miniatur-Helveder.

Intetsteds er nemlig Modsætningen stærkere mellem det uden al fysisk og aandelig Pynt smukke, sundheds- og lykkestruttende Naturbarn, paa hvem Emerson's Ord passer: „giv mig Sundhed og en Dag, og jeg vil gøre Kongers Prunk latterlig“ — og det hæslegt-anspændte Overklasse menneske, det af den moderne Konkurrence, — det allerfrygteligste „Mu-djun“ — fremadpiskede Hjernemenneske, intetsteds mere iøjnefaldende end netop her, i de gamle Samurai'ers Land, i Japan.

*

*

*

Folket er endnu i det hele og store, hvad det var i gamle Dage.

En Landbefolkning, kraftig og uberørt, — trods megen gammel og udsøgt Sædernes Kultur, — som Sydhavsøernes Wilde, bronzebrunet af Solen, med atletiske Lemmer og — som delvist ogsaa deres mere forfinede Landsmænd i Byerne, — med et Trefolks mørke Øjenglød, dets „laksorte“ Haar og elfenbenshvide Tænder.

En Bybefolkning af klogt-, ofte elskværdigt-smilende, stundom listigt-udseende Mænd med Barneøjne i et beregnende og eftertænksomt Ansigt, — Mænd, i hvis Ansigtstræk man ofte genfinder Smil, Udtryk, sjælelige Afspejlinger, der minder om Kvinder i Europa, navnlig de højere Klassers Damer. Ikke én, men mange Gange hænder det En, at man spørger sig selv: „hvorfra kender jeg denne magre Fiskehandler med det skarpe, fine Ansigt?“ — „hvorfra det forundrede Øjedyk, parret med en Skygge af Ironi omkring den meget lille hjerteformige Mund hos denne Assurance-agent i den staalgraa Silkekimono og det blegblaa Crêpebælte?“ — „hvor har jeg set dette lidt gustne, sarte Ansigt med det urolige Blik og det en Smule sippet-didaktiske Væsen hos denne unge Student med de bare Ben, det blaa Skørt og den brune Kappe?“ — til det gaar op for En: det er jo den gamle Fru N., den unge Frøken D., Lærerinden Frøken M., der her taler til mig i Kami'ernes Sprog og i mandlig Inkarnation.

Ofte bevarer de helt op i Fyrretyveaarene Barnets eller Ynglingens Ansigt, ofte bliver de Oldinge, medens de er i Trediverne, endnu oftere brydes Barnets og Oldingens Ansigt hos samme Person, det ene eller det andet faar Overtaget, alt efter deres Paa-klædning, deres Befindende, deres Stemning. Det egentlige i europæisk Forstand mandlige Udtryk faar en Japaner af Folket sjældent, til Dels maaske fordi han ikke nødes til at misbruge sin Hjerne, hypertrofiere sin Vilje og ikke lader sit af Naturen sparsomme Skæg staa. Skægget betragtes som et højlideligt, lidt afskrækkende Attribut — beslægtet med „Skrækmasken“ — for Embedsmænd og Krigsmænd, Bedstefædre og Barbarer, Politibetjente og Katte¹.

¹ For en uformuende Person af Handels- eller Haandværkerklassen betragtes Anlæggelsen af Skæg som Arrogance, saa længe han ikke har naaet den tredje Snes. Den japanske Alderdom, hvis Ansigtstræks Forfaldsformer ikke gaar i Retning af det gorilla- eller babuinagtige, som mange europæiske Mænds,

Mest paafaldende bliver denne Femininitet, hvor den er parret med stærk og frodig Mandlighed som hos Landbefolkningen, en Del af de lavere Klasser i Byerne og navnlig de kæmpestore Brydere. Medens kun nogle faa gamle Bønder og ældgamle Borgere, — bøjede i en ret Vinkel af Alderdom, for en fremmed næppe til at skelne fra ældgamle Kvinder —, har bevaret den almindeligste af de japanske Mandsfrisurer, „hom-mage“n, en Frisure, der lader alt Hovedhaaret afrage med Undtagelse af en tynd, kort Pisk, der bindes op og lægges frem over Issen som en Pind —, medens næsten alle lader sig klippe paa europæisk, tillader Bryderne alene deres Haar at vokse langt; de binder det op i en høj Nakkefrisure som Kvinder, og man kan se unge Brydere, der synes at bære et ungt Pigeansigt, ældre Brydere, der synes at bære et Guvernanteansigt paa en Atletkrop.

„Fattigdommen“ — hvad i Lande, som ikke har fjernet sig altfor langt fra Naturen, vil sige selve Naturtilstanden; thi „Rigdom“ og „Velstand“ er ifølge Sagens Natur altid et Kunst- eller Kulturprodukt og en Undtagelse — har ikke, som ofte i Vesten, Smudsets, Lastens og Hæslighedens Præg, Velstanden i langt ringere Grad Nydelsens eller Frihedens Tilrækning.

Den japanske Bonde, Haandværker eller handlende, har aldrig, som sine Jævninge i Vesten, været undertrykt eller udnyttet. Skatter har stundom i Tokugava-Sjogunatets Dage hvilet tungt paa Bonden, men han har aldrig været drevet med Piskeslag til Arbejde eller Krig, har aldrig kendt til Træhest eller Heksebaal; kunde det end hælde, at en eller anden overmodig Samurai fandt paa at „indvie“ sit Sværd med et „Prøvehug“ paa en tilfældig vejfarende, saa var dog i det hele og store de lavere Samfundsklassers Liv præget af stor Frihed, Selvstændighed og Værdighed, forenet med stor Ærefrygt for de ledende og beskyttende Klassers Autoritet. „Prygl“ og anden Godtkøbs-Brutalitet har altid hørt til Undtagelserne i Japan saavel fra overordnedes Side over for underordnede, som fra voksnes overfor Børn; man undres over i visse nylig udgivne Samurai-Memoirer fra for tre Aarhundreder siden

men snarere i Retning af de smaa, glatragede, indfødte Maki'ers, sætter Pris paa det tynde Hageskæg, der giver dens „anden Barndom“ et overmenneskeligt Præg af Gedebukkeanstand.

at lære den fine og værdige Hensynsfuldhed at kende, hvormed nogle af Datidens Stormænd, der ikke synes at have været Undtagelser, behandlede deres underordnede, — og over de næsten antikke, paa én Gang nøjsomme og udsøgte Livsformer, hvorunder hine Stormænd levede, og det paa en Tid, da Livet i Europa vældede over af ødsel Pragt, Brutalitet og Smuds. En i Vesten ukendt, konfuciansk „Velvilje“ gennemtrænger Samfundsforholdene, gennemsyrer Omgangsformerne, fra Skoledrengenes til Pensionisternes, fra Kuliernes til Hofmændenes. Smaadrenge tiltaler hinanden med de samme Høflighedsformler og det samme „san“ 〇: Hr. eller Frøken som de voksne. Mesteren kalder sin Ærindredreng for „Hr. Drengen“, og der skal i Reglen en meget betydelig Forseelse til, for at den første og Drengens Arbejdskammerater skal forlade de sarte og urbane Former, hvorunder de omgaas saavel ham, som hinanden indbyrdes. Dommeren taler i Forhørssalen myndigt, men faderligt til Forbryderen; Politibetjenten og Landstrygeren udveksler bukkende Høflighedsformler. Det gør intet Skaar i denne Velvilje, at en lempelig Form for Tortur med Slag og Fastsnøren af Haandleddene endnu stundom er i Brug. Den afkorter de for begge Parter besværlige, men i Østen som „Goddag“ og „Farvel“ nødvendige Smaaløgne, og „Æren“, hvad der i Folket ofte vil sige det samme som Skinnet, er reddet, naar den pinlige Ceremoni kun indledes og afsluttes med et Buk.

Selv i Kina, hvor Myndighedernes Magt stundom udfoldes brutalt og vilkaarligt, paa Trods af de sunde, faderlige Synspunkter, hvorpaa den er bygt, undres fremmede over den høflige Lige-fremhed, hvormed selv højtstaaende Mandariner færdes mellem det menige Folk, deltager i dets Opløb, dets Bysnak, dets primitive Glæder, og dog er Folket dér ofte stinkende og smudsig¹.

Men Japans Bonde, Haandværker og Borger har i Aarhundreder, maaske Aartusinder, været vænnet til den pertentligste Renlighed. Hvad enten det er Landets mange vulkanske, hede Kilder, der fra først af har lært dem Nydelsen ved at skolde sig rene, eller det er den medfødte Skønhedssans hos denne gaadefulde, æstetiske

¹ En engelsk rejsende, T. Stevens, siger: „I hele Kina kan man ikke andet end lægge Mærke til det frie Samkvem mellem Folk af høj og lav Stand. Tiggere med uvadskede Ansigter og hæslige Saar, næsten nøgne, staar og diskuterer mit Udseende og mine Bevægelser med Mandariner af høj Rang. uden den mindste Nærgaaenhed paa den ene Side, Nedladenhed paa den anden.“

Race med de mongolske Øjne og det umongolske Sprog, med den mongolske Sindsligevægt og den umongolske Perfektibilitet, der har lært dem — ligesom Europas Oldtidsfolk — at et smukt og rent Legeme allerede er et ikke ilde Kostume, saa er det sikkert, at en japansk Bonde anvender mere Omsorg paa sit Legeme end mangan Verdensdame i Vesten. Èt varmt Bad om Dagen synes ham lidt. I Risplantningens Tid, da han maa vade i Mudder, rode i Dynd, bader han flere Gange daglig.

Enhver Japaner børster om Morgenen omhyggeligt sine Tænder med Tandpulver — en europæisk Opfindelse — eller med Salt; over Vadskebassinet ved Verandaen i Gaarden hænger i Reglen en lille Metalskaal med Køkkensalt til dette Brug. Han skyller Mund og Næse omhyggeligt, vadsker i Løbet af Dagen Hænder, Ansigt og Fødder ved den ringeste Anledning, ligesom han vadsker Ansigt og Hænder, før han beder i Templerne; han lader sit lidet haarrige Ansigt rense for selv det svageste, næsten usynlige Haarfnug, der kunde skæmme det for hans Racefællers skarpe, pertentlige Blik; han lader ikke blot Hage og Kinder barbære; først naar han har faaet Næse, Pande, Tindinger, Øjenlaag, Øren, grundigt skrabede, betragter han sit Ansigt som — „gjort.“ Hans Hænder og Fødder er ofte, selv i Forhold til hans i Reglen lavstammede Vækst, ualmindeligt fine og smaa; Fødderne, som er vante til at være nøgne eller kun at bære Sandaler eller Sokker, er oftest velplejede, med høj Vrist, og ligner næsten Hænder med deres lange, lige Tæer, som ikke er bleven forkrøblede af barbarisk Fodtøj.

Hertil kommer, at Japanerne af Folket kun i meget ringe Grad har haft Arbejde, som kunde gøre deres Personer, deres Klæder, deres Huse stinkende og hæslige og skabe et yderligere Incitament til den i nordlige Lande saa hurtigt paabegyndte — i saa mange Retninger bedrageriske — Flugt bort fra Naturfattigdommen og Sorgløsheden.

Med Undtagelse af Hønsene, som man væsentlig holder for deres Ægs Skyld, de faa Heste, som i tidligere Tid navnlig Stormændene holdt til Krigsbrug og Rejser, nogle Okser, som Bønderne bruger til det sværeste Trækbrug, Hunde og Katte, som mere end i noget andet Land er Kæledyr og Luksus, har Japanerne ikke haft Husdyr. De har ikke haft stadigt Arbejde i Heste-, Ko-, Faare- eller Svinestalde, hvis Stank kunde hæfte sig ved deres Klæder og gøre det arbejdende Folk til en Pariakaste med

en Pariakastes Præg¹. De har ikke haft Slagterier, Tilberedelsessteder for dyrisk Føde, som kunde tilsøle dem med Blod og Smuds; deres vegetabiliske Levemaade er ensformig, uden Velsmag, men nærende, lugtløs og ren. Derfor er deres Tænder i Reglen hvide og stærke, deres Aande ubesmittet; deres Hud elfenbensagtig, skær og blank med rene Øjenomgivelser, sjældent grumset eller rødblisset som Europæernes, hvis Rosenlød i Reglen hurtig fordærves af overflødig eller usund Næring, Alkohol, fordærvet Luft og et naturstridigt Liv. Til alt Arbejde, som i nogen Maade var hæsligt og stinkende, som Arbejde i Læder, Rensning af Latriner, Behandling af Lig, havde man Eta'erne, en Pariakaste af koreansk Oprindelse. Af renligt og sundt Arbejde (fortræffeligt egnet til at lette Fordøjelsen af den stundom lædersejge Føde), har man derimod altid haft tilstrækkeligt. I andre Lande har Trækdryene — saa at sige — paaført deres Herrer og Mestre Konkurrence. Et uhyre Antal Mennesker er derimod her i Østen fra Vugge til Grav sundt beskæftigede med at trække Vogne eller med at bære Byrder, — efter det simpleste Vægtstangsprincip over den ene Skulder paa en Stang —; Vestlændingen beklager dem og kalder det „umenneskeligt Arbejde“, „Barbari!“

Betegnende skriver et paa Engelsk udkommende, japansk Blad, „Japan Advertiser“ i en Artikel om Rigdom og Fattigdom, at medens det i andre Lande er en almindelig Klage, at de fattige kun lever for de riges Skyld, har det i Japan været og er til Dels endnu omvendt. „I Vesten,“ skriver det, „paalægges Fattigdommen sine Ofre at betale de højeste Priser for Mad og Brændsel. Kul, købt pr. Kurv, gør Prisen for Ton overvældende.“ Her i Japan betragtes derimod det at købe i smaa Portioner til en vis Grad som Tegn paa, at man mangler Midler, og derfor er Køberen berettiget til den største Hensynsfuldhed, den størst mulige Diskonto. Spørger vi om Prisen paa en Artikel, bliver der nævnt én Pris. Spørger vi videre: „hvor meget for Dusinet?“ stiger Prisen stærkt. Vort Spørgsmaal var Tegn paa større Evne til at betale, og derfor blev Skatten paalagt. Det var ingen Udsugning. I Japanernes Øjne er det en berettiget Form for Skat. De rige betaler de højere Priser, for at de fattige kan faa Varerne saa billig som

¹ Faa er endnu den Dag i Japan et Kuriosum, som man i Teatergaderne betaler 1 Sen for at se.

muligt. Gaa til en Butik til Fods, og du vil betale én Pris. Kør i Riksha, og du vil komme til at betale mere. Kør i Vogn, og Priserne vil blive rykkede yderligere op. Udlændinge er ofte vrede over disse Variationer i Pris og giver dem drøje Navne. De klager over, at de bliver forurettede, fordi de er fremmede. Det er imidlertid ikke, fordi de er fremmede; men fordi alle Udlændinge, især Amerikanere, anses som Guldminer og derfor vedtægtsmæssigt er underkastede den Fattigskat, som gammel japansk Billighedsfølelse har paalagt“.

Japanerne af Folket er ikke, har aldrig været Slaver, som saa mange af deres Lige i Vesten og som saa mange, i en vis Forstand maaske de fleste, af Nutidens Overklasser er det i Øst og Vest. Aleksander den store sagde i sin Tid: „var jeg ikke Aleksander, vilde jeg være Diogenes“. Af mange Tusinder, af mange Millioner kan kun én blive en „Aleksander“; for de andre betyder „Frihed“ saa meget som muligt at ligne Diogenes. For Menneskenes umaadelige Flertal er Diogenes' „Filosofi“ den eneste sunde, den eneste, som fører til Uafhængighed, og det japanske Folks Flertal hylder i sin Almindelighed — har i alt Fald hidtil til sin Lykke hyldet — Diogenes' Filosofi. I Stedet for den vestlige Industrialismes Lønslaveri, dens Mestertvang og dens Kammerattvang, har man i Japan endnu de utallige, smaa, selvstændige Erhverv. Hver stræber saa meget som muligt at blive sin egen Herre, selv om Fortjenesten er mer end ringe, og det lykkes i Reglen, da Kvinden ikke som i Vesten mer eller mindre er bleven til en Luksus, men i Overensstemmelse med Mandens ufordærvede og primitive Behov er forbleven en billig Fornødenhed, — og da Ris, Rødder og Æggeplanter og tørrede Smaaafisk underholder en Familie, medens skindtørre Blæksprutter, en Kop Bønnesuppe og nogle Fingerbøl bitter The morer den. Arbejdet er for Japaneren af Handels- og Industriklassen ikke en Lidelse, han ønsker saa hurtig som muligt at faa fra Haanden; det er hans væsentlige Underholdning, stundom Motion. Men har han en Dag Lyst til at sove eller spadserere, sover eller spadserer han, uden i Reglen i for høj Grad at generes af nogen Principal. Har han en saadan, er det dog maaske sjældnere, at Lysten griber ham. Thi naar han ikke arbejder, taber han den paagældende Dags Procenter, og hvis han da ikke er i en Periode,

hvor han indfanges af Geishakvarterernes poetiske Lediggang, af Brydekampe eller af Risviniens Dyrkelse, vil han i Reglen ikke længe kunne undvære Lyden af de klaprende Sorobankugler, der spiller en lille Fortjeneste ind i hans Pung.

Hans Lyst er at tjene Penge, ikke saa meget for de Fornøjelsers Skyld, han kan købe for dem — thi de er billige og faa — som for Kappestridentens, Hazardspillet, Spændingens Skyld; har han ikke Arbejde, keder han sig og spiller det bort, han har tjent, i Hazardspil eller Smaaspekulationer; men en nogenlunde udsigtsrig Forretning er for ham det bedste og mest underholdende Spil. Ord som „Pengenes Strid“, „Pengenes Kraft“ forekommer ofte i hans Samtaler; Konkurrencen og de talrige Smaa-Intriger, Sammensværgelser og Miniature-„Trust“er, hvortil den giver Anledning, er en udtømmelig Kilde til Samtaler, Morskab og sjældent altfor ondartet Strid. Naar en ung Mand træder ind i Handels- og Industrilivet, er han lige fra sin Begyndelse som Ærindedreng medinteresseret i Forretningen; han har Procenter; trives Forretningen, trives ogsaa han; hensynger Forretningen, hensynger ikke han; han gør ligesom sin Principal — han gaar over i en anden.

Vidunderlig er allerede i det øverste, mere eller mindre europæiserede Lag af Handelsklassen og i Embedsstanden denne Evne til at skifte Beskæftigelse. En Mand, som i Dag er Overretsassessor, er i Morgen Advokat, i Overmorgen Direktør for et Bjergværk. En Mand, som i Dag er Missionær i Indien, er i Morgen rejsende for et Sukkerhus i Osaka. Men indenfor det egentlige Folk grænser denne Evne til at skifte Beskæftigelse til det fænomenale. Man finder Folk, der har gennemilet alle tænkelige Brancher af Handel, Haandværk og Tjenestevirksomhed. Gaar det en Tid for galt og alle Udveje glipper — nu vel! — „shikata-ga nai!“ — „der er ikke andet for!“ — saa flygter man om Natten, paa en Tid da alle Pengeudlaanere og de endnu mere frygtede, lattermilde Sladderhalse sover; denne „yo-nige“, „Natteflugt“ er et staaende Fænomen, hvormed man regner. Ens.Bohave er, — selv højt oppe paa Velstandstigen, — sjældent mere omfattende, end at det kan slæbes af Børnene eller lægges paa en Trækkevogn. Saa rejser man til en anden By, hvor man ikke er kendt, og giver sig til at trække Vogne i Gaderne, hvad der ikke er fint, men indbringende. Har man samlet lidt Kapital — uendelig lidt behøves der —, begynder man et eller andet Haand-

værk, som man har set sin Nabo udføre, og hvis Fif man har afluret ham; hvis man er fingernem og har Kunstsans, — Egen-skaber; som de fleste besidder, — maaske en eller anden lille artistisk Industri: man former Gudebilleder og Dyr i Ler og Træ, man varierer fantasifuldt den japanske Legetøjsindustri's brogede Traditioner, — eller man aabner en Bod. Og det skulde gaa underligt til, om man ikke i det mindste en Del af sit Liv — paa dette „ukiyo"s, „den flydende, skiftende, bølgende Verdens Hav“, — kom op paa den Bølgetop, hvor al Gælden med dens Kæmperenter er betalt, hvor man føler „Pengenes Kraft“ i sine Aarer; hvor man af og til giver et Gilde med Fisk og Risbrændevin paa Thehusene, gaar til Begravelser som Bedsteborger med sit Familievaaben indvævet, som hvide Medailloner, i sin sorte Silkekappes Ærmer og Ryg; hvor man nu og da skænker 10 Yen til sit Familie- eller Sognetempels Restauration og til Gengæld af de høflige og taknemlige Præster faar sit Navn indskrevet mellem Navnetavlerne med en Erklæring om, at man har givet — 20! (et høfligt Bedrag, som Giveren vurderer højt)! Og endelig — sidst, men ikke mindst, — hvor man formaar at lægge op, at udvide Forretningen, sætte større Indsats paa sit Kort.

„Frihed“ i vestlig, borgerlig Forstand har Japaneren af Folket ganske vist ikke. Der hører en forholdsvis meget betydelig Skatteindtægt til for efter japansk Census at opnaa den Lykke at kunne sende Repræsentanter til Rigsdagen. Dog — om denne „Lykke“ bekymrer han sig vistnok lige saa lidt som det store Kulturfænomen Henri Beyle, der foretrak at være „en Slave i Indien, som danser om Aftenen i Maaneskin med sine Konkubiner“, fremfor at være en „fri“ Europæer i lykkelig Indehavelse af parlamentariske Rariteter. Desuden har Regeringen altid været omhyggelig for Folket, smidig og klog, med Forstaaelse af sin Tid, saa Ønsket om slige „Frieder“ kunde vanskeligt opstaa.

*

*

*

Lige over for dette Folkets Flertal, der saaledes endnu i det hele lever under en forholdsvis mild og legende Form for det store universelle Mu-Djun, staar altsaa Japans Overklasse, der — som det just i denne Tid er bleven vitterligt for alle — har vidst at komme fuldt paa Højde med Vesten i baade krigersk og fredelig Udrustning til det vildt rasende Mu-Djun, den oprivende Til-

værelseskamp, som hedder „europæisk Civilisation“. Inden for denne Overklasse gør Magtkampen sig gældende som i Vesten, ja den virker voldsommere, præger Personligheden stærkere. Thi medens i Vesten i Reglen ikke blot mangfoldige, som oftest temmelig tomme „Forlystelser“ optager Overklassernes Tid, men ogsaa mange „aandelige Nydelser“, „abstrakte Interesser“, — Udslag af den Nyfigenhed, som er vor Hjerne-kulturs og vore Luksussamfunds fornemste Frugt — virker samlende, forenende og giver Sindene deres brogede, glitrende Indhold, saa er i denne nye Overklasse, under Hjernerens Kamp for at tilegne sig den vestlige Tilværelseskamps Rustning, de dybere Interesser, for hvilke Tilværelseskampens Evner kun bør være Middel, mærkeligt tilbagetrængte. Den kloge og lavloftet-nøgterne Side i Nationens Karakter har ikke kunnet dæmpe dens heroiske Sider, men den har foreløbig, om ikke tilintetgjort, saa dog i høj Grad tilbagetrængt de barnligt-legende og yndefuldt-kunstneriske Egenskaber, som har vakt Sympati for Folket i Vesten.

Der var en Tid, i Halvfjerdserne og i Firserne, da et ligefremt Had til Landets æstetiske Fortid og dets Kunstminder strøg gennem Landets ledende Klasser¹.

Man mere irriteredes end smigredes, naar fremragende Skribenter som Sir Edwin Arnold under deres Ophold i Landet roste Nationen for dens Sæders smagfulde Simpelhed, dens Kunstsans, dens fine Evne til at nyde, eller naar de — rigtignok ogsaa meget vildledende — sammenlignede Folket med „Sommerfugle“, „Alfer“ og lignende letlevende Luftens Væsener. Man vilde ikke anses for „kønne Svæklinge“. Man vilde ikke Ros af Æstetikere, men af Bankdirektører, ikke af Kunstnere, men af Krigsministre.

Man skal imidlertid ikke blande for megen Uvilje i den Beundring, den japanske Overklasses Evne til at tilegne sig Vestens Kultur aftvinger En, selv om den, i de sorte Frakker, der misklæder denne Racetype endnu mere end den, som opfandt dem, ofte i det ydre synes en Karikatur af Vestens Overklasser, og selv om den i det indre med sine stive nøgterne Ideer ofte synes et Slag i Ansigtet paa mange af Østens bedste Traditioner. Man betragter sig dog kun som Redskaber, vil kun være Redskaber, og Japanerne har den vidunderlige, i Vesten siden Opfindelsen af

¹ Professor Chamberlain: „Things japonese“.

„Menneskerettighederne“ saa forsømte Evne, naar de vil det, — frivilligt, ganske naturligt og uden Lede —, at gøre sig til Ting. Japanerne af de højere Klasser ser i de vestlige, indførte Kultur-elementer et Middel, ikke noget Maal. De har —, som den fremragende Statsmand Grev Okuma nylig udtalte i et Interview, — kun antaget den vestlige Kultur af Tvang, fordi Erhvervelsen af de uhyre, materielle Fordele, den bød, var en Livsbetingelse for Nationens Selvstændighed. Antagelsen af europæiske Samfunds-reformer var kun en Art „mimicry“, en Art „Beskyttelses-lighed.“

En Indier begrundede nylig i et Hindublad klogt og udførligt den hinduiske — efter indisk Livsvisdom saa konsekvente — Anskuelse, at det for Indieren er forstandigt at bevare sin orientalske Personfrihed: Zenana'ernes og Harem'ernes, Braminerboligernes og Munkecellernes Fred, og lade Vestlændingen om de „Magtens Byrder“ (Kiplings: „The white man's burden“), som han saa inderligt synes at attraa. I Modsætning hertil har Japans Herskerklasse og i dens Følge det lige saa autoritetstro som selvfølende Folk foretrukket Nationens Selvstændighed for Individernes.

Formerne for Livet har skiftet; men oftest ogsaa kun Formerne. Det, der bærer den ny-japanske Imperialisme og Militarisme, er saaledes i Virkeligheden den gamle Ridderaad, „Bushido“, som man har kaldt for „Japans Sjæl“.

Den Uselvskhed, den Frihed for Individualitet, den Evne til at glemme sit „Selv“ for Almenaanden, — uden Hensyn til om denne Almenaand er nok saa lavtflydende og verdslig —, den religiøse Ærefrygt for Rigets Idé og navnlig for Rigets Hersker, Solgudens Ætling, — dette, der altid har været uadskilleligt forbundet med Japanernes Forestilling om et Idealmenneske, er endnu levende og virksomt. Det giver sig Udtryk, overfor hvilke Fortællingerne fra Roms og Spartas heroiske Oldtid blegner.

For at begynde med et Par Eksempler, hvor det heroiske nærmer sig det groteske, er det ikke længe siden, at en Mand lod sit eget Barn indebrænde for at kunne redde et Billede af Kejseren. Han blev i den Anledning rost af de moderne Patrioter, der i Lighed med engelske og andre „Jingo“patrioter i Rigsdag og Presse anbefaler den mest absolutte Rigs- og Kejserdyrkelse. Andre fandt Manden lidt overspændt, en Anskuelse, der uden for Japan turde finde flest Tilhængere, navnlig i disse Fotografiens Tider, da

et Billede ofte er lettere tilvejebragt end et Barn. En anden Mand fulgte hans Eksempel, idet han, for under en Oversvømmelse at kunne reddé et Kejserbillede, ofrede, om ikke sit Barns, saa dog sit eget Liv.

Den 2den Februar 1895 blev Brigadegeneral Otewa dødeligt saaret i Slaget ved Wei-hai-wei. Hans første Oberst telegraferede til Familien: „Generalen har fundet en herlig Død, som jeg misunder ham. Hengiv Dem ikke til Sorg“. Hans Hustru og Moder svarede: „Vi beklager kun, at han ikke levede til Krigens Slutning; han vilde da have kunnet tjene Kejseren længere“.

I Februar 1895 saa' en Oberst ved en af de første Træfnin-ger i Mandschuriet sin Svigersøn dø i Spidsen for sit Kompagni. Han meddelte sin Datter Ulykken med følgende Ord: „Jeg har set din Mand falde i Spidsen for sine Mænd. Han er død som en Helt. Jeg behøver ikke at minde dig om din Pligt.“ Datteren forstod, hvad han mente. Iført sin Bryllupsdragt skar hun Maven op paa sig selv¹.

For nogle Aar siden dræbte en ung Officer sig ved Bugop-sprætning, fordi nogle efter hans Mening for Landets Velfærd nød-vendige Foranstaltninger ikke blev truffne af Regeringen. Han vilde derved vise sine Hensigters Uegennytte og Alvor — en Form for Forsvarsagitation, der næppe vil friste andre Landes Forsvars-venner.

Da i Vinteren 1902 et Korps paa et Par Hundrede Mand om-kom i Sneen ved Aomori i Nord-Japan, og Korpsets Leder, Major Yamaguchi og et Par lavere Officerer blev fundne halvdøde i Sne-driverne, var det første Bud, Majoren modtog paa Hospitalet i Aomori, et Brev fra hans Fader, hvori denne bønfuldt ham om ikke at overleve sit Korps. Han udtalte selv, at det var hans Hensigt at udføre den pligtmæssige Bugopsprætning, men Døden som Følge af Strabadserne friede ham fra at indfri sit Løfte.

Mærkeligst er Beretningen om den unge Pige, der i 1891 efter Attentatet paa den russiske Tronfølger, den nuværende Kejser, drog til Kyoto og efter omhyggelige Forberedelser dræbte sig selv som Sonoffer for den Skam, der var overgaaet hendes Land.

Selv i det moderneste Japans Militarisme og Imperialisme aander da Gammel-Japans Sjæl.

¹ Meddelt efter Krigsaarenes Aviser, af Felix Martin („Le Japon Vrai“).

Japan tager endvidere af den europæiske Kultur væsentlig kun de ydre Magtmidler, der er nødvendige for at kunne sætte Spyd mod Skjold, Skjold mod Spyd. Forholdsvist lidet af dens Nydelsesmidler, dens Smag, dens Luksus.

En japansk Velhavers Hus er, — hvor han raadspørger sin Smag og ikke sin Komfort; thi denne har nu om Stunder faaet ham til at indføre nogle Chaiselonguer, Læne- og Gyngestole i dertil indrettede maatteløse Rum —, saa tomt som hans Forfædres. Væggene er skinnende lyse, og gennem Papirvinduer falder Lyset med en dæmpet, ligesom undersøisk Mathed. De skinnende rene Straamaatter formaar i deres gyldne Blankhed at afspejle Aftenrøden som en Sø, og deres Sarthed taaler ikke noget Møbels Tryk; man maa gaa barfodet eller paa Hosesokker over dem. Kun en enkelt pragtfuld Bronzegenstand straaler fra „Sengepladsens“ Forhøjning, stundom anbragt paa et elegant Stativ eller et sart Lakbord, og paa en Stolpe hænger en kinesisk Indskrift i udsøgt Kalligrafi eller et Maleri: et Vandfald og en Kiosk mellem skyggeagtige Bjerge, en Falk paa en Fyrregren, en buddistisk Helgen, hvis Øjne og Fingerspidser udstraaler Lys.

En japansk Velhaver har talrige Kostbarheder, nedarvede fra Slægt til Slægt, men kun En eller to af Tingene udstiller han ad Gangen, saa at de virkelig nydes og ses. Han kender intet til de „stilfulde“, — stundom „japanske“! — Interiører, hvori vestlige Rigmænd søger at nedlægge deres eget, brammende „Selv“; hans „Selv“ er i Stilheden, Tomheden, Renheden omkring denne ene Genstand, som hans Sanser elsker, og hvis Væsen de aldrig kan blive trætte af at udforske.

Som en Japaner er i sin Bolig, er han i sit Sind. Han har ikke vor vestlige Dannelses tusindbenagtigt kravlende og smuttende Skolopendersjæl; kun om faa Idécenter kredser hans Tanker, — det være sig nu om Dagligdagens Smaafordele og Smaatab, om store Fællesformaal eller om sin Sansnings Yndlingsbilleder. Han er „Monoideist“.

De dannede Japaneres Betæneligheder ved det store Mu-Djun, hvori deres Land har set sig tvunget til at deltage, kommer ogsaa frem stærkere og stærkere paa mange Maader, og Reaktionen mod Europæiseringen vil ikke lade vente paa sig. De kyndige Japanere har i høj Grad den Følelse, der ogsaa kan gribe en fremmed, som lever længe blandt Folket, fjernt fra de Induktionsstrømme, der udgaar fra vestlige Tankebatterier, at hin vestlige Kultur, hvis

materielle Storhed for Øjeblikket kulminerer i Amerika, kun er et Gennemgangsled, et Redskab. Japan er da ogsaa i de senere Aar begyndt at blive et Centrum for de asiatiske Folks som en Art Reaktion mod Europæismen begyndende selvstændige, aandelige Bevægelser. Kina søger til Japan for at lære, som engang Japan søgte til Europa; Indiere, Birmanesere, Siamesere knytter aandelige og materielle Forbindelser med Asiens eneste selvstændige Stormagt; en Religionskongres, som er paatænkt i Kyoto, skal samle alle Asiens buddistiske Folk. Det er utvivlsomt, at Japannerne føler større Sympati for de østlige Folk, der sætter sig ved deres Fødder for at lære, end for deres vestlige Lærere. Og uden Tvivl vil Lafeadio Hearn — det virkelige Japans bedste Kender — faa Ret, naar han spaar: „Til den Fortid, som den yngre Generation nu lader, som den agter ringe, vil den sikkert engang komme til at længes tilbage, saaledes som vi ser tilbage til den gamle, græske Civilisation. Den vil lære at længes efter den glemte Evne til at nyde simple Glæder, — den tabte Sans for den blotte Glæde ved Livet, — den gamle, kærlighedsfulde, guddommelige Intimitet med Naturen, — den vidunderlige, gamle Kunst, som afspejlede den. Den vil sørge over Tabet af mange Ting: gammeldags Taalmod, Selvopofrelse, Høflighed, den gamle Tros dybe, menneskelige Poesi. Den vil undres ved mange Ting, og den vil længes. Mest vil den dog undres over de gamle Guders Ansigter, fordi disse Guders Smil engang var et Billede af dens eget.“

C. G. ROSENØRN

DEKORATIV BILLEDKUNST¹⁾

IL BILLEDKUNST er oprindelig fremgaaet af en rent mekanisk Naturgengivelse, medens Dekorationskunsten er opstaaet af Trangen til at smykke sig selv og sine Boliger (ornamental, dekorativ, monumental Kunst) med rytmisk gentagne Linier og Former. De to Grene af Kunsten har vel aldrig været helt adskilt: Dekorationskunsten er ved Benyttelse af Billedkunstens Naturstudier kommet ud over de rent geometriske Skemaer, og Billedkunsten er under Indflydelse af Dekorationskunstens mere skolede Følelse for Ryhme og Farvesammenstilling naaet til at blive mere end blot og bar Naturgengivelse. Men Kunsthistorien lærer os, at netop i Kunstens Kulminationsperioder var Grænsen mellem Billedkunst og Dekorationskunst skarpest, og det er altsaa for Kunsten det eneste sunde og naturlige, at Billedet aldrig bliver Ornament og Ornamentet aldrig Billede. Nu synes imidlertid denne naturlige Adskillelse truet. Ornamentet søger at trænge ind i Billedkunsten. „Den maleriske Følelse indordnes under Fladedekorationen“ ∴ man tager Afstand ikke blot fra Correggio, men ogsaa fra Velasquez; „de arkitektoniske Love“ indføres i Skulpturen ∴ man tager Afstand fra Bernini og Carpeaux, og, da Arkitekturens Hovedlov er Symmetri, i Virkeligheden ogsaa fra Par-

¹⁾ Denne Artikel er skrevet i Anledning af en Afhandling af Hr. Gudmund Hentze om „Dekorativ Kunst“ i Tilskueren, August 1904. Overalt, hvor jeg anfører Ord i Citationstegn uden Angivelse af deres Kilde, hidrører de fra Hr. Hentzes Afhandling.

thenonskulpturerne og Donatello¹⁾. Vor Tid har altsaa ved Siden af Dekorationskunst og Billedkunst skabt en Mellemform, den dekorative Billedkunst, og med denne skal de følgende Linier beskæftige sig.

Vor Opfattelse af Samtidens Kunst er paavirket af alle Døgnets utallige Modesvingninger og Bagateller, og man søger derfor uvilkaarlig et fast Holdepunkt. Kunsthistorien kan ikke direkte yde nogen Hjælp, da den, hvis den aspirerer til at blive mere end en Karikatur af en Videnskab, i Følge Sagens Natur maa nøjes med at undersøge og indregistrere længst afdøde Kunstnere og afsluttede Kunstperioder. Men netop herigennem giver den os en Oversigt over de Svingninger, Kunsten har gennemgaaet i svundne Tider, og lærer os, hvilke Veje der har ført Fortidens Kunstnere til de Resultater, deres efterladte Værker viser os, og, da der sjældent sker noget nyt under Solen, har vi i Sammenligningen mellem gammel og moderne Kunst et Middel til at komme denne nærmere paa Livet uden at drukne i Mystik og Subjektivisme. Denne Sammenligning lader sig i vor Tid drage langt simplere og sikrere end nogensinde tidligere. Vi har haft den mageløse Lykke at opleve den Tid, der skabte den fotografiske Reproduktion.

Naar man nu, udrustet med dette Hjælpemiddel, vil undersøge den dekorative Billedkunst, er der to Spørgsmaal, der straks træder i Forgrunden: Hvad er Billedkunstens Maal og hvilke er dens Midler? For den dekorative Billedkunstner ligger mærkelig nok Kunstens Hovedopgave paa sjæleligt Gebet: „Kunsten er Forsøget blandt mange andre paa at knytte Traade fra Sjæl til Sjæl“, og han indanker sin Kunst for „ethvert følende og tænkende Menneskes“ Domstol. Ordene „Sjæl“, „Tanke“ og „Følelse“ har imidlertid ved stadigt Misbrug næsten mistet deres Særpræg, og det kan ofte være pinligt nok at maatte berøre og benytte dem, især naar man savner den strengt videnskabelige Uddannelse, der er absolut nødvendig for at tumle med disse Begreber. Men saa meget kan dog selv en Lægmand indse, at Intellekten, Tænkeevnen, ikke finder det Raamateriale i Billedkunsten som i Videnskab og Skønlitteratur. Da Tænkeevnen er det mest karakteristiske for „Sjælen“, og da Kunstneren er ude af Stand til at udtrykke

¹⁾ Hermed menes naturligvis ikke, at en direkte Efterligning af netop disse Kunstnere udelukkes — det vilde ikke være nogen Ulykke —, men at man berøver sig selv Muligheden for at opnaa Virkninger, der er analoge med dem, disse Kunstnere har tilsigtet og naaet.

Tanker i et Landskab eller et Nature-Morte, er det allerede af den Grund forkasteligt og misvisende at sætte Ordet „Sjæl“ i Forbindelse med Billedkunsten. Men selv om man, hvad der er ganske uberegtiget, fortrinsvis betragter „Sjælen“ som Bærer af Følelseslivet, kan Ordet „Sjæl“ kun i meget begrænset Omfang anvendes i Sammenhæng med Billedkunsten. Denne kan ved anstrengt Iagttagelse af Modellen (den foreliggende eller den i Erindringen fastholdte) naa saa vidt, at den i Figurernes Sammenspil og den enkelte Figurs Udtryk eller Gestus kan gengive de rent ydre Symptomer paa det enkelte Moment i den sjælelige Rørelse (Rembrandt, Correggio), medens allerede Danseren formaar at give en mimisk Fremstilling af en Række paa hinanden følgende sjælelige Bevægelser, der gennemløbes i hele deres Udstrækning, og Skuespilleren er i Stand til yderligere gennem Ord og Betonning at tolke den indre Bevægelse, der afspejler sig i den ydre. Paa Sjælens Gebet er Billedkunsten en Stodder i Sammenligning med Scenekunsten. Det er mig ganske vist ikke ubekendt, at mange taler om, at en Kunstner kan lægge sin „Sjæl“ i et Landskab, en Linie, en Farvesammenstilling o. s. v., men dette ligger atter i, at Ordet „Sjæl“ efterhaanden er blevet et Pulterkammer for de mest heterogene Begreber. Aischylos benytter Sprogets utallige gennem Generationer fundne, forbedrede og forøgede Abstrakta til at give et rigt Billede af sin Sjæls lønligste Følelser, af sin religiøse, politiske, sociale og moralske Overbevisning. Billedkunstneren er derimod — med den fremhævede Undtagelse — henvist til gennem Linier og Farver at fremkalde en Følelse af Lyst eller Ulyst, som vi ikke formaar at identificere med bestemte Sjælerørelser. Hvis man — og dertil er der nogen Grund — om Aischylos siger, at han „knytter Traade fra Sjæl til Sjæl“, forlanger almindelig sund Menneskeforstand et andet sprogligt Udtryk for Billedkunstens Virksomhed: Aischylos holder Gilde for vor Sjæl, Rembrandt for vort Øje. At ogsaa Øjet, om end i meget begrænset Omfang, er i Stand til at opfatte sjælelige Fænomener, er ganske uvæsentligt. Det vigtige er Forskellen, der er stor, og ikke Ligheden, der er forsvindende.

Billedkunsten er altsaa ilde faren, hvis dens Hovedopgave virkelig er „at knytte Traade fra Sjæl til Sjæl“, men alligevel tør man ikke paa Forhaand benægte denne Paastand, da ogsaa andre Grene af Kunsten kun altfor ofte har en ulykkelig Kærlighed til Opgaver, der ligger udenfor deres Magtsfære. Det viser sig da og-

saa, at Europas Billedkunst for Tiden kaster sig over Sjælelivet med en Energi, der var en bedre Sag værdig. Overalt støder man paa litterær Billedkunst — ikke Kunst, der henter sine Emner i Litteraturen —, men Kunst, der stiller sig Opgaver, som kun kan løses ad litterær Vej. Der males Moral (Watts), religiøs eller erotisk Mystik (Rossetti), populærfilosofisk Mystik (Klinger), Socialpolitik (Brown, Crane), pervers Erotik (Rops, Beardsley) o. s. v. o. s. v. Kort sagt, Allegorien spiller en fremtrædende Rolle i Nutidens Kunst. Kunstværkets Idé er Maalet, Form og Farve kun Midlerne. Den moderne Sjælekunstner kan ikke begribe, at et Menneske, der sidder inde med sjælelige Værdier af spekulativ Karakter og føler Trang til at meddele dem til andre, nødvendigvis maa søge det eneste naturlige Udtryksmiddel, nemlig Sproget, og gaa langt uden om en saa genstridig Meddelelsesmaade som Linier og Farver. Det viser sig da ogsaa, at saadanne Kunstnere aldeles ikke kan undvære Sproget: Rossetti ledsagede sine Malerier med Digte, og ethvert moderne Udstillingskatalog vrimler af litterære Udtryk for Kunstnernes Dybsindighed. Publikum er altsaa i sin gode Ret, naar det gaar Billedkunstens Dør forbi og anskaffer sig sine sjælelige Fornødenheder hos Digttere, Tænkere og Præster. Hvordan Eftertiden i de enkelte Tilfælde vil stille sig til denne Sjælekunst, er naturligvis umuligt at sige, men Kunsthistorien byder os saa mange Præcedenser, at vi med stor Tilnærmelse kan angive dens Standpunkt i det store. Vore Efterkommere vil betragte Watts ganske som vi betragter Hogarth, og, uden at skænke alle hans med saa meget Hovedbrud tilvejebragte moralske Spekulationer en Tanke, undersøge, om hans Malerier er godt malede og tegnede, under det sidste indbefattet en Undersøgelse af, hvorvidt han har evnet at skabe et grafisk Udtryk for det synlige Udslag af det enkelte Moment af den enkelte sjælelige Rørelse. Kort sagt: Det, der for Watts var Maalet, vil hos Eftertiden højt regnet fremkalde et Skuldertræk, medens det, der for ham kun var Midlet, for Eftertiden vil udgøre hans Kunsts hele og eneste Indhold. Tizians Amore Sacro er blevet et af hans mest yndede Billeder, skønt vi efter den moderne Sjælekunsts Teori kun kender dette Billedes „Overflade“, og selv overfor de andre Kunstværker, f. Eks. Botticellis Calunnia, hvor vi til de mindste Detailler kender det sjælelige Indhold (∴ Opløsningen paa den foreliggende Rebus), er det helt andre Ting, der fængsler os. Sagen er, at for Fortidens Kunstnere var Allegorien ikke Maalet, men kun et rent tilfældigt — i Reglen

vel endog fra deres Publikum stammende — Paaskud til at vise Samtid og Eftertid, hvordan de saa' paa Farve og Form (i videste Forstand). Paralleler til den moderne Sjølekunst er derfor ikke Tizian og Botticelli (end mindre naturligvis Correggio og Rembrandt), men Hogarth og Abildgaard, der frivillig og med Forkærlighed opsøgte Opgaver, som deres Kunst ikke mægtede at løse. Men naar Tizian og Rubens kunde skabe saa pragtfuld Kunst af de Allegorier, som Samtidens Mode paatvang dem, skulde man synes, den moderne Sjølekunst maatte kunne gøre det samme, og at den saaledes ikke rummer større Fare for sine Kunstnere. Dog maa det for det første erindres, at hvor Rubens blev staaende, var der mange, der faldt: Mantegnas Allegori i Louvre eller Botticellis Calunnia taaler ikke Sammenligning med deres ikke-sjælelige Kunst, og Tintoretto havde uden Tvivl været endnu større, hvis der ikke var gaaet Spekulation i hans Kunst. For det andet er der den store Forskel, at for Tizian og Rubens (i Rembrandts senere Aar ogsaa for ham) stod Sjælen altid i andet Plan, medens Form (i den allerede flere Gange anvendte udvidede Betydning) og Farve var det alt overvejende Hensyn. Den moderne Sjølekunstner derimod vælger selv en Opgave, hvis Løsning kræver litterære Midler, og har under Udførelsen sin Opmærksomhed væsentlig rettet paa det sjælelige i denne Opgave. Naar selv det uøvede Øje ved Betragtningen af f. Eks. Klingers Kunst kun altfor ofte saares, som Øret af en falsk Akkord, fristes man til for Nutidens Kunst at opstille en i det store og hele gældende Regel, der kun for en overfladisk Betragtning har Karakteren af en Paradoks: Et rigt bevæget, og særligt et i spekulativ Retning rigt bevæget Sjøleliv rummer Farer for det centrale i Billedkunsten, for Behandlingen af Form og Farve¹).

Betragtningen af Billedkunstens Maal gik ud fra en Bemærkning af en dekorativ Billedkunstner, og de anførte — ganske vilkaarlig valgte — Eksempler paa moderne Sjølekunst viser tydelig, med hvor stærke Baand denne er knyttet til den dekorative Billedkunst. Den nye Retning i Billedkunsten synes altsaa foruden det allerede omtalte sjælelige ogsaa at have sat sig et mere materielt Maal. Om dette faar vi hos den dekorative Billedkunst

¹ Dette bekræftes i høj Grad ved Paralleler fra den litterære Kunst, der vel i en ganske anden Forstand end Billedkunsten er en Tumbleplads for Sjælen, men som dog i første Række er Ørets Kunst: Man tænke paa Euripides, Zola, Ibsen og mange andre.

klare Oplysninger: „Genindsættelsen af Ornamentet — dette Ord brugt i videste Forstand, altsaa ogsaa om Figur- og Landskabskunst — er den dekorative Stils Livsinds kud“. Først og fremmest maa den dekorative Billedkunst stille sig klart, at dens eventuelle Sejr vil berøve Billedkunsten det eneste lille Omraade af Sjølelivet, der er den levnet. Man behøver blot at forestille sig Ornamentets sejrige Indtog i Rembrandts Portrætter fra hans sidste Aar og tænke sig, hvordan de vilde tage sig ud, naar de blev rensede for alle „morsomme Tilfældigheder“ (deriblandt „Solstrejf“). Men Talen er jo i Øjeblikket om Billedkunstens materielle Maal. Herom hedder det: „Selve Iagttagelsen er os ikke længer nok, vi søger at danne Typen“, og „Bestræbelsen for at finde den Linie, der ligesom et Facit uddrages af de mange Cifre, er den nyeste Tids vægtige Indskud“. Jeg skal ikke opholde mig ved, at „selve Iagttagelsen“ aldrig nogensinde har været Billedkunsten nok, eller ved, at „den nyeste Tid“ henter sit vægtige Indskud fra den ældste Kunst, men gaa lige til Sagens Kerne. Den individuelle Billedkunst vælger og arrangerer sin Opgave, til Billedet staar ganske klart, hvorefter den gennemarbejder den kunstnerisk til de mindste Detailler. Alle Tilfældigheder, der forstyrrer Totalindtrykket udslakkes, medens alle de Smaatræk, der er karakteristiske for den individuelle Opgave understreges og drages i Forgrunden. Den typiske Billedkunst gaar derimod for det første ganske anderledes grusomt frem mod Naturens rigt sammensatte Linie- og Farvespil: Alle de grønne Vildskud paa Livets gyldne Træ fjernes til Fordel for den afklarede, teoretisk ulastelige Type. For det andet — og heri ligger Faren for den rene Vilkaarlighed — paatvinger den i Kraft af visse almindelige Skønhedslove Kunstværket visse mere eller mindre abstrakte Linier. Ingen vil benægte, at en saadan dekorativ Billedkunst kan bære rige Frugter. Ægypterne besad kun en saadan, og de har vist, hvor højt den kan naa, men de har ogsaa præsteret Beviset for, at Ornamentet kan tage Livet af Billedkunsten: Man vil ikke i deres Kunst — i alt Fald kun i den ældste Tid — kunne paavise en individuel Gennemarbejdelse af en individuel Opgave. Hvis Turinermuseets Rhamsesstatue — et typisk Eksempel fra den dekorative Billedkunsts Enevælde — blev stillet ved Siden af Frans Hals' Portræt af Willem van Heythuysen i Brüssel, vilde man se en klassisk Kontrast mellem den typiske og den individuelle Billedkunst, og dér vilde vist selv den dekorative Billedkunst indrømme, at det vilde være en Jammer,

om den sidste blev tvunget ind under den første. De spredte og meget beskedne Forsøg, den europæiske Kunst hidtil har gjort paa at indføre Ornamentet i Billedkunsten, har ganske vist høstet rigtig Anerkendelse hos Samtiden, men er blevet yderst køligt modtaget af Eftertiden. Claude Lorrains monumentale Landskaber har ikke nogen høj Stjerne for Tiden, og i den hollandske Landskabskunst er det just heller ikke de komponerende Kunstnere, der gør mest Lykke. Dette turde være en Advarsel for den moderne dekorative Landskabskunst, selvom man maa indrømme, at Fortidens Kunst ikke kan præstere Paralleler til f. Eks. Ejnar Nielsens Landskaber. Men de Farer, den dekorative Billedkunst rummer, hvor det gælder Kunstens formale Side, er for intet at regne mod dem, der truer Farven. „Den maleriske Følelse indordnes under Fladedekorationen“, og hermed stemmer nøje, at „et Solstrejf over en Mahogniramme“ er en „Betydningsløshed“, som den moderne Kunstner smøger af sig „for at søge til Sagens Kerne“. Hvis dette Princip sejrer, er det, som allerede fremhævet, ude med Farvekunsten, baade med Harmonismen (Vermeer, Correggio) og med Kolorismen (Rubens, Velasques), og vi staar atter ved de byzantinske Mosaikers rent ornamentale Farvesammenstilling. Baade om Linien og Farven gælder det, at der maa lægges et draget Sværd mellem Billedkunst og Dekorationskunst. Markuskirkens venstre Sideportal er dekoreret af en gammel Mosaikmester, den højre af Tintoretto: Her kan man maale Forskellen. Med al Respekt for den erfarne og smagfulde Dekorators stilkorrekte Arbejde, maa vi have Lov til med Forkærlighed at lytte til Tintoretto's Genius, for dér taler en gudbenaadet Kunstnerpersonligheds levende Ord ud fra hver Linie i Billedet.

Den dekorative Billedkunst har altsaa sat sig som Maal, efter at have indført Ornamentet i Figur- og Landskabskunst, gennem denne at konkurrere med Litteratur og Scenekunst. Til Gennemførelsen af dette Maal raader den over forskellige Midler. For det første maa den naturligvis, hvis den overhovedet vil præstere Billedkunst, benytte dennes Midler: „Den har studeret megen Anatomi, mange Modeller, hvert Øjeblik og overfor alle Mennesker er den optaget af Menneskets Bevægelser; som Udtryk for det indre Liv interesserer alt den.“ Da Ornamentet imidlertid ikke forekommer i Naturen¹⁾, er det indlysende, at den dekorative Billed-

¹⁾ I den allersidste Tid har man søgt at afhjælpe denne Mangel ved at

kunst maa se sig om efter andre Forbundsfæller, naar den vil reformere den ægte, og saadanne kan den i Følge Sagens Natur kun finde i ældre og samtidige Kunstnere, der har præsteret Forarbejder til den tilsigtede Frembringelse af „Formens og Liniens Renhed“. (Farven er altid underordnet; her mangler den helt). Den dekorative Retning i Billedkunsten opgiver frivillig dennes kostbareste Palladium, den Mulighed for at skabe førstehaands Kunst, der rummes i den direkte Gengivelse af Naturen. Disse „ydre Paavirkninger“ — thi det væsentlige er og bliver naturligvis Kunstnerens „Sjæl“ — er meget talrige: „Kunstedsskrifter og andre Reproduktioner af alle civiliserede og uciviliserede Folkeslags Kunst fra alle Tider. Michelangelo og japansk Kunst, gammel-florentinsk og Rodin, græsk, assyrisk, aztekisk, javanesisk, indisk, lappisk, kinesisk, oldnordisk Kunst, fra Verdens ældste Folkeslag eller fra det sorteste Afrika. Fransk Realisme, tysk Føleri, engelsk Idealisme.“ Det maa straks fremhæves, at for de dekorative Kunstnere, „der ikke formaar at rejse“, kommer kun de to første Poster i Betragtning, og de kan, i alt Fald som Farvekunstnere, ikke høste noget som helst Udbytte af al den øvrige Rigdom. Men denne lille Korrektur berører naturligvis ikke Sagens Kerne. Den dekorative Billedkunstner er i Besiddelse af en misundelsesværdig Elasticitet. I en Tid, hvor de nationale Modsætninger, trods det forøgede Samkvem, er skærpede som aldrig før, hvor ikke blot den enkelte Nations, men den enkelte Landsdels, den enkelte Bys Særegenheder holdes i Hævd og gøres til Genstand for en kultusagtig Tilbedelse, formaar han gennem Betragtningen af fotografiske Reproduktioner i sig at optage og frugtbargøre fremmede Folks nationale Ejendommeligheder, der er frembragt og nedarvet gennem Generationernes tusindaarige Arbejde. Han bevæger sig som en Fisk i sit Element paa alle Stadier af Nutidens og Fortidens Kunst og det ikke blot hos stammebeslægtede germanske Folk, men hos de fjernere staaende romanske og helt udenforstaaende i andre Verdensdele: Den næstsidste Generation har gjort ham til Europæer, den sidste, hans egen, til Verdensborger. Naar man i aarevis har bestræbt sig for at forstaa den græske Nations Særegenheder og faaet en Følelse af, hvor uendelig vanskeligt det er blot at danne sig en taaget Forestilling om f. Eks. dens Glæde

henvise Dekorationskunsten til Naturvidenskabens mikroskopiske og mikrotomiske Præparater.

ved Retorik i dette Ords videste Forstand og saaledes skabe sig den absolut nødvendige Baggrund for Forstaaelsen af dens Litteratur og Billedkunst, stiller man sig uvilkaarlig noget vantro over for den dekorative Billedkunstner, der i en Haandevending tilegner sig den græske Kunsts „Sans for det væsentlige“ saaledes, at han bliver i Stand til at indføre dens inderste Væsen som en Bestanddel af sin egen Kunst. Men teoretiske Betragtninger er overflødige. Dette Verdensborgerskab, denne Foragt for sin egen Nations „hjemlige Gadekær“ er hverken fra igaar eller fra iforgaars. Kunsthistorien byder atter her talrige Paralleler. De flamske Nederlande skabte paa national Grund en med dybe Rødder i Nationen fastvokset Kunst parallel med Frührenæssancen i Italien. Derpaa gik de flamske Kunstnere til Italien, og, i den Tro, at de var blevet Europæere, gav de sig til at efterligne hele det ydre Apparat i en vidt forskellig Races Kunst, hvis inderste Væsen de uden Tvivl bildte sig ind at have opfattet. Paa dette Grundlag skabtes den flamske Kunst, der er parallel med den italienske Højrenæssance. I den fuldkomne Mangel paa Interesse, hvormed vor Tids Smag, selv den, der er farvet af den dekorative Moderetning, betragter disse for en stor Del højtbegavede Kunstnere, kan den dekorative Billedkunst læse sin Dom. Disse Kunstnere dræbte det personligste i deres Væsen ved, i Stedet for at nøjes med at gaa i Lære hos den italienske Teknik, at jage efter den italienske Monumentalitet, der var fuldstændig inkommensurabel med deres nationale Karakter. I vor Tid gentager det samme Skuespil sig. Vi har set en Kunstner med et saa udpræget germansk Temperament som Burne-Jones fremføre sin Kunst i et Aarhundreder gammelt toskansk Kostume, medens andre — f. Eks. Lenbach og Watts — foretrækker den klassiske venezianske Kunst, ikke mindre til Skade for deres Personlighed. Naturligvis er der Kunstnere, hvis Konstitution er saa kæmpestærk, at den modstaar alle Gifte, men derfor bliver disse ikke til anbefalelsesværdige Lægemidler. Hvis den dekorative Billedkunst vil henvise til, at Rubens, der uddannede sig i stort Omfang efter Italiens (samtidige!) Kunstnere, dog hævdede sin Personlighed 'og endda blev Verdens maaske ypperste Maler, er dette kun den Undtagelse, der bekræfter Reglen. En Rubens er naturligvis aldrig overflødig, men det er værd at lægge Mærke til, at netop det udpræget italienske i hans Kunst var den eneste af dennes talløse Forgørelser, der ikke fik Betydning for hans Folks Kunst. Hvor unødvendig Italien var for Nederlandenes Kunst,

kan bedst ses i Holland. Rembrandt (bortset fra nogle Ungdomsforvildelser) og Vermeer fra Delft har udviklet sig helt paa national Grund. Overalt viser Kunsthistorien, at de Kunstnere, der har holdt sig til det „hjemlige Gadekær“, har ydet den levedygtigste og mest skattede Kunst. Den Tid er fjern, hvor en dansk føler og tænker, hører og ser som en Tysker eller en Italiener, for foreløbig at lade Azteker og Javanesere ganske ude af Betragtning.

Det mest karakteristiske for den sidste Tids kunstneriske Kosmopolitisme er imidlertid, at den ikke indskrænker sig til at benytte en enkelt forskelligartet Races Kunst, men kombinerer Indtryk fra alle Landes og Tidens Kunst. Det kan f. Eks. hænde, at en enkelt Kunstner paa én Gang udstiller: En Statuette (efter græsk arkaisk Kunst med Tilsætning af en ikke nærmere bestemt orientalsk Kunst)¹⁾, en Række Folkevisillustrationer (i Kostume og Teknik imiterende middelalderlig Miniaturkunst), et Maleri (direkte Studie efter Botticelli) og endelig et Bogomslag (i moderne engelsk Dekorationsstil). Ogsaa dette Fænomen er, om end i beskednere Omfang, gammelkendt i Kunsthistorien, der kalder det Eklekticisme. Det bolognesiske Akademi søgte saaledes at kombinere Correggio, Tizian og Michelangelo. Det er det mildest mulige Tilfælde, da det drejer sig om tre samtidige Kunstnere, der alle var Italienerne, og netop derfor bliver Eksemplet saa oplysende. En Række rigt begavede Kunstnere ruinerede deres kunstneriske Personlighed helt eller halvt og betalte deres øjeblikkelige Succes med det Vanry, der i vor Tid hviler over Eklektikerne. Contraprøven er ikke mindre lærerig. En af dem — og sikkert ikke den af Naturen bedst begavede — Caravaggio valgte en enkelt Stil (Venezianerne) til Vejleder i det tekniske og indskrænkede sig for Resten til en, saa vidt det var ham muligt, nøgtern Modelgengivelse. Allerede den Gang var der mange — f. Eks. Rubens —, der saa' skarpt nok til i Caravaggio at se det værdifuldeste i Datidens italienske Kunst, og i vor Tid fængsler han mere end alle de andre tilsammen. Dette gentager sig, hvor man ser hen. Den flamske italianiserede Kunst foragtes af lærde og læge, men dens Portrætter beundres: Det er atter Modelgengivelsen, der redder Kunstneren, medens hans bevidst monumentale Kunst højt regnet indirekte

¹⁾ Det er meget betegnende, at en Kunsthistoriker kan kalde Stilen i saadanne Kunstværker for tysk o: to vidt forskellige Racers Kunst (græsk, orientalsk) optages i en tredje (dansk) under Befrugtningen af en fjerdes Bearbejdelse (tysk).

kommer hans Naturkunst til gode. Eksemplernes Række kan forøges i det uendelige: Sebastiano del Piombo, Tintoretto, Reynolds, Hogarth, David o. s. v. o. s. v. Kunsthistorien byder os den eneste Mulighed for en objektiv Bedømmelse af Kunstens Midler, og den taler et meget veltalende Sprog.

Det, der giver den moderne Eklekticisme dens særegne Farve, er, at den med umiskendelig Forkærlighed „søger tilbage til arkaiske Forbilleder“. I stort Omfang er dette Fænomen kun optraadt én Gang tidligere, i det andet Aarhundrede efter Kristus, og den Gang var det et Forspil til den græske Kulturs Forraadelsesproces. En fra kompetent Side hidrørende Karakteristik af denne Tid vil derfor have sin Interesse: „Wie spreizen sie sich, die stimmführer dieser selbstvergötterten civilisation, die Aristides und Lukian, Favorin und Apuleius, Herodes und Fronto — aussen schminke, drinnen moder. was hilft's dass diese zeit von allgemeiner bildung trieft, vor der kein lykisches bergtal und keine africanische landstadt sicher ist, dass die reichspost von Lissabon bis Palmyra geht, kunststrassen und wasserleitungen gebaut werden, stilvolle kirchen und villen, statuen im geschmacke Thutmosis III oder Nebukadnezar oder Peisistratos, und Euriposse und Kanoposse und Mausoleen?“¹⁾ Denne Skildring af Hadrians Tid tilstræber ganske vist øjensynlig at vise en vidtgaaende Parallelisme med vor Tid, men derfor bliver den ikke mindre uhyggelig. Selvom de Optimister, der opfatter disse Sygdomssymptomer i vor Tid som den døende Romantiks sidste Krampetrækninger, skulde faa Ret, beholder den dekorative Billedkunst den tvivlsomme Ære at have gjort alt, hvad der stod i dens Magt for at standse Kunstens naturlige Udvikling eller endog at skrue den tilbage. Og hvad er det saa for „nye Tanker“ og „nye Maal“, der kun kan hentes i det før-klassiske Hellas' Billedkunst, samtidig med at dettes Litteratur enstemmig fordømmes som død og for vor fremskredne Kultur ganske betydningsløs? „De arkaiske Forbilleders naive Sans for det væsentlige“. Den græske arkaiske Kunst er i en ganske anden Forstand end Litteraturen uhjælpelig tabt. Den Arkaisme vi kender bedst, er det femte Aarhundredes, der for os repræsenteres af Aischylos, Herodot og Akropolis-museet. Den er langt snarere raffineret end naiv, og det burde være bekendt, at meget

¹⁾ U. v. Wilamowitz-Moellendorff: Euripides' Herakles. Berlin 1889. I p. 175.

faa Perioder i Kunsten har en saadan Interesse for „morsomme Tilfældigheder“. Ingen anden Kunst har drevet et saa rasende ivrigt Modelstudium, ja dette gaar saa vidt, at moderne Kunstnere lejlighedsvis diskuterer Muligheden af Afstøbning efter Naturen. Hvis den dekorative Billedkunst havde mere Kendskab til den græske Arkaismes inderste Væsen, vilde den ikke søge dette paa dets forskellige Fosterstadier, men i dets fuldbaarne Form i Parthenons Skulpturer; dér vilde den ogsaa kunne finde Begyndelsen til en typisk Kunst. Den dekorative Billedkunst efterligner kun i ringe Grad det virkelig monumentale f. Eks. Vognstyreren i Delphi (netop den har været mistænkt for Naturafstøbning!) eller Olympiaskulpturerne, men derimod i stort Omfang den dekadente ioniske Kunsts fortryllende, men maniererede og usunde Stilisering af det ioniske Kostumes og den ioniske Frisures utalte Snørkler og Petitesser, kort sagt alt det uvæsentlige, som den attiske Kunsts Sundhed gjorde Ende paa. Naar man sammenligner Linievirkningen i en Olympiametope med den i en Vase af Hieron, kan man maale Forskellen mellem det livskraftige Topskud, hvori Fremtidens Kunst gemmes, og det slanke, yndefulde Vildskud, der hverken sætter Blomst eller Frugt. At baade den romerske og den moderne arkaiserende Kunst i deres Stræben efter det naive har valgt netop den raffinerede ioniske Manierisme, ligger i, at dennes mange bizarre Overfladeegenskaber er saa lette at efterligne og stikker saa stærkt i Øjnene, at man let kommer til at betragte dem som det væsentlige. Men for Resten er den græske Arkaisme endnu af ringe Betydning for den dekorative Billedkunst. Den florentinske spiller en ganske anden Rolle, og her er det atter de umonumentaleste Kunstnere, de der med særlig Forkærlighed kaster sig over „morsomme Tilfældigheder“, Kunstnere som Botticelli og Filippino, der fortrinsvis efterlignes. En videre Forfølgelse af dette Tema vilde kun blive en Gentagelse.

Billedkunsten har hidtil vundet alle sine Sejre ved ganske andre Midler, og den dekorative Billedkunst er sig ogsaa fuldt bevidst, at den gennem Indførelsen af nye Midler optræder som en revolutionær Bevægelse. Den ser med Ængstelse paa vor „jagttagende og dissekerende Tid“, hvor „Følelsen for Rytmens Skønhedsvirkning, for Ornamentet, er gaaet tabt“. Denne Svaghed i den moderne Kunst maa imidlertid karakteriseres skarper: Den oprindelig franske, senere almeneuropæiske Impressionisme ud sætter sig ved sin indgaaende System med Lysets og Farvens Spil

i Rummets Dybde for at miste Sansen for den lineære Virkning i videste Forstand : ikke blot den døde Rytme i Ornamentets Linie (Byzanz), men ogsaa den levende i Billedets (Lionardo). Kunsten har altid bevæget sig i saadanne Bølger. Snart har Linien, snart Farven været øverst. Saaledes bragte Empiren den nødvendige Reaktion mod det 18de Aarhundredes utilladelige Forsømmelse af Linien (en Forsyndelse, der for Resten ikke udelukkede, at netop den Tids Dekorationskunst steg til uanede Højder!), men derfor fandt hverken Canova eller David det fornødent at indføre Ornamentet i Billedkunsten, og at Liniens Behandling skulde kræve mindre Iagttagelse og Dissekering end Lysets og Farvens, turde være en vovet Paastand. Tværtimod er det farligt ikke blot for Farven, men ogsaa for Linien, at den dekorative Billedkunst som Midler mod en virkelig eller formentlig Mangel i moderne Kunst indfører Studiet af Forbilleder, der byder — ikke de fuldkomneste — men de fleste Linier i Forbindelse med det mindst mulige af Lys og Farve.

Dette er altsaa den dekorative Billedkunsts Midler. Naturstudiet degraderes til at være det nederste Trin paa Kunstens Himmelstige, og det eneste, Kunstneren betræder uden fremmed Hjælp; alle de andre bestaar i ydre Paavirkninger. Denne Metode dræber Kunstnerens Personlighed i de 99 af 100 Tilfælde, og der er al Udsigt til, at dens Sejr — ligesom den romerske Arkaisme — vil dræbe Evnen til Naturgengivelse overhovedet og dermed Kunstens primære Livsbetingelse.

OVE JØRGENSEN

For at denne lille Diskussion kan slutes, uden at nogen af Parterne faar det sidste Ord, tillader Undertegnede sig — efter Aftale med Hr. Jørgensen — at epilogisere med et Par spredte Randbemærkninger til Ovenstaaende. Da jeg hverken som udøvende Kunstner er Part i Sagen eller tynges af Kunstteorier og kunsthistorisk Lærdom, har jeg ialfald nogen Betingelse for at give den „borgerlige“ Menneskeforstands Ord med i Laget.

Læserne bedes da at overveje, om Hr. Hentzes Ord, at „Kunst er Forsøget blandt mange andre paa at knytte Traade fra Sjæl til Sjæl“ kan siges at være bleven afkræftede ved Hr. Jørgensens Forsøg paa at afstikke Billedkunstens Enemærker. Selvom vi

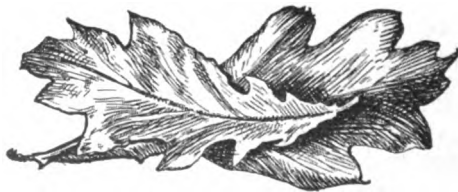
— hvad der er al Grund til — giver Hr. J. Ret i, at abstrakte Ideer naturligere og tydeligere overføres til os pr. Skrift end pr. Billed, og selvom vi — hvad der ikke er ringeste Grund til — gaar med til at holde den umiddelbare „gennem Linier og Farver fremkaldte Følelse af Lyst og Ulyst“ udenfor „Sjælen“s Domæne, saa forekommer Hr. H's Sætning mig alligevel evig sand. Var det i Hovedsagen ene Øjet, Billedkunsten vilde gøre Fest for ved et Spil af Former og Farver, begriber man ikke let, hvorfor den ikke har holdt sig til en fri, ornamental Fantasileg, men har givet sig til at male Rembrandtske Oldinge, Ostadeske Værtshusinteriører, Corotske Landskaber. Kan man virkelig paastaa, at en Rembrandtsk Olding væsentlig er en rent sanselig Øjenlyst af Linier og Farver, men derimod ikke paa langt nær saa godt som en Ballet kan leve os ind i en Sjæleverden? Eller at et Corotsk Landskab alene virker som en Svir for Øjet og ikke tillige og mest ved den sjælelige Musik af Forestillingsforbindelser og Stemninger, som Synsindtrykket trækker med sig? Eller at overhovedet Kunstens Portrætter og Madonnaer, Kermesser og Slagmalerier kun rent akcessorisk og i meget ringe Grad virker ved at fremkalde Forestillinger og Følelser, men hovedsagelig ene ved at behage Øjet, rent uafhængigt af, hvad Linie- og Farvespillet i dem betyder?

At en socialpolitisk Lære udtrykkes bedre og naturligere i Skrift end i Billed, er — som sagt — rigtigt nok, ialfald for os Læsemennesker — for Kunstnere og „Folket“ er det straks tvivlsommere, — men hvad angaar egentlig dette Hr. Hentzes dekorative Billedkunst? Han har ikke oversat en abstrakt Tanke i Billed, han har staaet og set forelsket paa det Stof, han haandterer, indtil de Stemninger og Visioner, det fødte i ham, formede sig til en Drømmeskikkelse, som han søgte at give Kunstens Liv; og kun for at hjælpe sin Statuette til at anslaa de samme Stemningstoner i Beskueren, har han laant Støtte i Ordets Kunst for at lede vor Fantasi i den ønskede Retning, — ganske som Musik og Digt kan slaa Følge og støtte hinanden. Det er — om man vil — lidt af et „testimonium paupertatis“, Billedkunsten giver sig, men er dog noget helt andet — synes jeg — end Idémaleriet.

Hr. Jørgensen har utvivlsomt Ret i at vise Mistillid til den Slags Kunstnere, i hvis „drukne Hoved“ „7 Aander stride“, og som „taler græsk, romantisk, tysk og fransk“. At denne Mangesidighed ofte fører til Forkvakling, Overfladiskhed, Upersonlighed, er vist nok. Men er den ofte en Afvej, der fører til Fortabelse, som

Kunsthistorien nøksom viser, saa kan man af samme, tror jeg, fuldt saa ofte dokumentere, at den er Vejen fremad. Naturligvis, de svage Personligheder gaar tilbunds, naar de kommer ud af den hjemlige Traditions Seler og vil tumle sig som Frisvømmere, men de Personligheder, der duer til noget, maa netop ofte, for at udfolde al deres Kraft og Rigdom, dristig lade sig omtumle af alskens fremmede Indtryk og optage saa mange af dem som muligt. Eller man kan — synes jeg — sammenligne de Store, baade i Kunstens og Litteraturens Historie, med Ganglierne i Nervesystemet, — de Aktivitetcentrer, i hvilke talrige forskellige Nervestrømme flyder sammen og slaar ind i ny, fælles Retning. Saadan var Dante, Shakespeare, Goethe — tænk blot hvor mange Aander der stredes i den unge Goethes Hoved og i hans brogede Produktion! Og saaledes blev en Rafael, en Rubens, en Holbein, en Velasquez store Nyskabere ved at gennembryde provinsielle og nationale Skolers Snæverhed og sammenarbejde Kunstindtryk rundt om fra. De er ikke blevne store — tror jeg — paa Trods af, men i Kraft af deres (relative) „kunstneriske Kosmopolitisme“. Og netop nuomstunder, da det nationale og provinsielle og individuelle rendyrkes med en ængstelig Nidkærhed, er det saa egentlig ikke ganske velgørende at se unge Aander forholde sig frit søgende, aabent paavirkelige overfor Kunstens rige Mangfoldighed? Af hvad der nu ser ud som blot „babylonisk Forvirring“, vil maaske — som det før er sket — en skønne Dag nye Kunstens Tungemaal fødes. Og indtil videre kan vi vel nok i al vor Kunsts solide Danskhed uden Fare taale nogle Polyglotter.

V. V.

FORDUMMELSE

LANDETS Underretsdommere har holdt et Møde og vedtaget en Resolution til Fordel for Pryglestraffen. Det er i Almindelighed en ganske dagligdags og uskyldig Sag at holde Møder og vedtage Resolutioner, og man hører sjældent, at der kommer noget Æd deraf. Der kan derfor paa Forhaand ikke antages at være noget kriminelt i, at ogsaa Underretsdommernes Forening har sluttet sig til en saa udbredt Skik.

Man skulde heller ikke synes, at Valget af Mødets Emne kunde vække særlig Opsigt. Underretsdommerne er i deres gode Ret, naar de mener, at Landet og Rigsdagen bør vide Besked med, hvad de mener om Pryglestraffen. Saa fejge bør ikke Landets Embedsmænd være, at de, naar et brændende Spørgsmaal ligger indenfor deres Erfaring og Competence, holder sig tilbage fra at sige deres Mening af Frygt for, hvad Ministeren vil sige, hvis deres Udtalelse gaar ham imod, eller hvad den offentlige Mening vil beskyldte dem for, hvis de giver Ministeren deres Tilslutning.

Og nu endelig selve Resolutionen, hvad opsigtvækkende er der i den? Hvis den af „Politiken“ uden Navns Nævnelser citerede „Politiker og Jurist“ virkelig for Alvor har troet, at alle Landets Dommere var imod Pryglestraffen, er det et Bevis paa, at man i de Krese, hvor denne uheldige Profet hører hjemme, ikke har synderlig Menneskekundskab og ikke ved Besked om, hvad der ligger udenfor den københavnske akademiske Dannelse. Der er i denne Pryglestraf en Appel til et udødeligt Instinkt i Menneskenaturen, som det ikke vil lykkes nogen Slags „Humanitet“ eller „Fremskridt“ at kastre, og som retfærdiggøres ved at stemme med en Mennesket medfødt Naturlov, nemlig den, at Vold skal gengældes med Vold. Det er dette, den hele Verden beherskende Instinkt, Romerretten har for Øje i sin Regel om Nødværge: Vim vi repellerere omnes leges omniaque jura permittunt. (Til dette Begreb „alle Love“ hørte dog i Nutiden ikke den danske Straffelov. Først den nuværende Justitsministers Forslag vil gengive os denne Menneskeret ubeskaaret.) Det er dette Instinkt, der paa Trods af den moderne Straffevidenskab hævder, at Formaalet for Straffen er Gengældelse, er Hævning.

Øje for Øje og Tand for Tand. Det er dette Instinkt, som, naar det lades i Stikken af Loven, gaar paa egen Haand og hjælper sig selv. Amerikanernes Lynchjustits er et Udslag ikke af Uret, Raahed eller Lovløshed men af en Retsfølelse, der er mere lidenskabelig, mere fordringsfuld og følsom end Lovens.

Man skal derfor vogte sig for at drive „Videnskabeligheden“ i dette Spørgsmaal altfor meget paa Spidsen. Overfor en altfor vidtdreven Forbryderomhed som den, der fik et rent parodisk Udslag i Hr. Carl Ewalds Brev til Lersøbøllen Ferdinand Eriksen, overfor en saadan Afslappelse af Retsfølelsen, fristes man til at ønske, at det naturlige medfødte Retsinstinkt vilde levere en dundrende Protest. Det naturlige Svar paa en rigtig „human“ Straffelov er i visse Tilfælde Lynchjustits. Overfor gemene Voldsforbrydelser og Krænkelser af den kvindelige Kyskhed er der i saa Fald for Retsfølelsen ikke andet for end at tage sig selv til Rette og paa Trods af Kriminalistforeningen og Straffeloven at indføre en Justits, der er langt haardere end den, Justitsminister Alberti nu vil legalisere. Den Stemme fra en Fader, der engang i Vinter i en Avis erklærede, at han, naar hans Datters Kyskhed blev krænket af en Bølle, vilde skyde denne ned, gav Genlyd i alle Hjerter med sund Retsfølelse: Ja skyd dem ned!

Det, der i denne Sag bestemmer Modsætningen, er noget helt andet end Humanitet, Fremskridt eller Demokrati. Det er Modsætningen mellem den instinktive Retsfølelse og den rationelle Tankegang. Naar det er bleven anført som et Argument mod Pryglestraffen, at Kvinderne var dens bedste Tilhængere, er dette betegnende. Man mener, at Kvindernes Standpunkt i Reglen ikke betegner den højeste Klogskab. Men man glemmer, at Kvinderne til Gengæld er i Besiddelse af det Naturens oprindelige Instinkt, der i mange Tilfælde viser en sikrere Vej end Videnskabens Argumenter. Og naar man særlig har gjort den Indvending mod Pryglestraffen, at den er udemokratisk, er dette fuldkommen taabeligt. Nej tværtimod, det demokratiske Anlæg i os, den Stemme i vore Hjerter, der føler Trang til at sige „et borgerligt Ord“ om Tingene, den holder med denne Straf. Forslaget herom er i Virkeligheden en af Ministeriets mest demokratiske Handlinger, og dets Ophavsmand er jo ogsaa den af Ministrene, der har den mest demokratiske Natur.

Det rigtige, det rationelle Standpunkt i denne Sag er dog sikkert, at Pryglestraffen er forfejlet som autoriseret, legaliseret Straffemiddel. Men det er kun ved tørre fornuftmæssige Overvejelser Tilskyndelse man naar til dette Resultat. Derfor er det Teoretikerne, de videnskabeligt skolede Jurister, der er gaaet i Spidsen for Bevægelsen mod Pryglestraffen, ganske uden Hensyn til Demokrati eller Fremskridt, Nellemann, Goos og Matzen Arm i Arm med Førerne for vort kriminalistiske Fremskridt. Men ingen har kunnet vente, at man i mere folkelige Krese, hvor man lytter mere til Naturens umiddelbare Bud end til Videnskabens Røst, skulde komme til samme Opfattelse.

At nu Underrettsdommerne har sluttet sig til den mere naive Opfattelse af dette Problem, er maaske beskæmmende for deres Forhold til Videnskaben, men hvem kunde vente andet end at disse landlige Dommere vilde tage mere primitivt og mindre videnskabeligt paa en Sag som denne.

Det vidner desuden om, at den Samklang i Stemningen mellem Læg og Lærd, som Demokratiet efterstræber som et vigtigere Ideal end videnskabelige Embedsmænd, er i god Udvikling indenfor Domstolenes Omraade. Og naar man nu tilmed husker, hvor slette Politiforhold der bestaar ude paa Landet, i de vidtstrakte Jurisdiktioner, hvor Voldsforbryderne i lige Grad kan spille Øvrigheden paa Næsen og terrorisere Befolkningen, forstaar man endnu bedre, at Dommerne paa saadanne Steder aldeles ikke er bløde om Hjertet, men mødes med Befolkningen i et fælles Ønske om at svinge Svøben over deres Plageaander.

Dette er den jævne Forklaring af den Resolution, der blev vedtaget paa Underretsdommernes Møde. Men den er ubrugelig i den Fordømmelse, hvormed de politiske Modstandere af denne Sag, under Anførsel af Blade som Politiken og Socialdemokraten, har lamslaaet den offentlige Mening, og som nu i Anledning af Underretsdommernes Møde har naaet sit Toppunkt.

Det er egentlig lykkelige Mennesker, den Slags Bladskrivere. De er aldrig i Forlegenhed med, hvad Dom de skal fælde over deres Samtidige. Ikke engang en saadan Vandprøve som den, man i gamle Dage anvendte paa Heksene, behøver de at foretage. Hvad Slags Mennesker er de danske Dommere? Hvilken Forlegenhed vilde vi andre ikke komme i, naar vi i en Haandevending skulde besvare dette Spørgsmaal. Anderledes med et Blad som Politiken, den véd Besked. Der er to Slags, svarer Bladet. De, der er imod Hr. Albertis Lov, er i Pagt med „Samtidens højeste Dannelse og ypperste Fremskridtstanker“. De, der er for den, er „villige Redskaber“, „lydige Tjenere“, Tilhængere af deres „Overmands Meninger“, begærlige efter Avancement og Justitsraadstitler.

Nu gaar det altsaa af sig selv. Underretsdommerne holder et Møde og anbefaler Pryglestraffen. Den næste Dag udleverer Politiken dem til den offentlige Foragt, de fortjener. Bladet skriver: „Vi tillader os at minde om Digterens Ord: De Danskes Vej til Ros og Magt — Avancement!“ Og Bladets 22.000 Abonnenter gentager i Kor: Avancement! Og alle de, der ikke holder Bladet, men hænger over det i en Kafé, forstærker Koret: Avancement! Og alle de Provinsblade, der lever af at klippe ud af „Politiken“, sætter i med deres Næb og forstærker endnu engang Raabet: Avancement! Saa er den offentlige Mening fabrikeret. Over hele Landet sidder nu de skikkelige fordømmede „radikale“ Demokrater, røde i Hovederne af Forbitrelse over den venale Dommerstand, Landet er befængt med, men samtidig saa inderlig lykkelige over den rare Avis, der har stillet disse Fyre i Gabestokken. Hvordan en Minister bærer sig ad med at belønne en hel Stand med Avancement, og hvorhen dette Avancement skal gaa, det vækker ikke Tvivl hos nogen.

Men Politiken er dog ikke tilfreds med den Attest for at være logrende Hunde, den med denne lille efter Bladets egen Mening vistnok temmelig uskyldige og moderate Notits har givet Underretsdommerne med paa Vejen hjem til deres Jurisdiktioner. Efter et Par Dages Betænkning gaar det op for Bladet, at den Slags Underretsdommere er Individier af en langt mere ondartet Beskaffenhed. Det er Provisorister. Deres Resolution for Pryglestraffen er en Frugt af deres Sympati for Provisoriet.

Den, der har delt Højres Forstaaelse af Grundlovens § 25 og § 49, maa med logisk Nødvendighed være en Tilhænger af Prygl. Prygl og Provisorium, Provisorium og Prygl, det er to Alen af samme Stykke Jura. Og efter denne geniale Opfindelse gaar det nu for Alvor løs gennem flere ledende Artikler: „Provisoriets Underretsdommere er, hvor de skal være, naar de vedtager Resolutioner til Fordel for Prygleloven.“ „Naar Landet skal vælge mellem Provisoriets Efterladenskaber og den Straffevidenskab, der drager Næring af Samtidens højeste Dannelse og ypperste Fremskridts-tanker, saa kan Valget ikke være vanskeligt.“ „Folkets Hukommelse er ikke saa kort, som Hr. Alberti tror: Det kender sine Dommere og forstaar at vælge mellem dem.“

Som man ser, er her Tale om et Valg, en Modsætning: Paa den ene Side Tilhængerne af Pryglestraffen alias Provisoristerne, d. v. s. Underretsdommerne, paa den anden Side Tilhængerne af den ypperste Fremskridts-Straffevidenskab og altsaa Modstandere af Provisoriet, d. v. s. Kriminalretsassessorerne samt Nellemann, Matzen og Goos. Kriminalretsassessorerne med deres provisoriske Udnævnelser, — de var jo i sin Tid Grundlovens bedste Værn og Værge, og Nellemann, Matzen og Goos — Befolkningens Hukommelse er ikke saa kort, at den skulde have glemmt, at disse tre Mænd ligefrem var Færrerne for Modstanden mod Provisoriet. Nu kender Befolkningen sine Jurister: Paa den ene Side dem, der drager Næring af Samtidens ypperste Fremskridtstanker, altsaa Nellemann, Goos og Matzen og deres yngre Meningsfæller i Kriminalretten, og paa den anden Side Provisoriets Efterladenskaber, nemlig Hr. Alberti og Underretsdommerne. Herefter vil det være let for Befolkningen at træffe sit Valg. Den skal navnlig ikke, som Politiken skriver, lade sig forvirre af, at Hr. Alberti modtager Provisoriets Efterladte i Deputation. Hvem skal nemlig antage sig dem, naar Nellemann, Goos og Matzen har faaet Forfald — kaldede som de er ved Befolkningens Valg til at indtage Retfærdighedens Højsæde, hvor de sidder, omgivne af en Krans af Kriminalretsassessorer og med glubsk Appetit „suger Næring af Samtidens ypperste Fremskridtstanker.

Hvis da Prygleloven skulde blive forelagt paany i den kommende Rigsdagssamling, vil den „radikale“ Del af Befolkningen ved Hjælp af denne Hjertestyrkning staa parat til at tage imod den. Den kender nu Faren. Hvad der ligger for, er ikke Spørgsmaalet om det mest hensigtsmæssige Middel til at holde Raaheden blandt Samfundets Skadedyr i Ave, hvad der ligger for er ikke et Valg mellem Talsmændene for en mere rationalistisk Opfattelse af denne Sag og dem, der lader sig lede af deres umiddelbare Retsfølelses Gengældelseslyst. Nej, det er et Valg mellem Grundlovens trofaste Venner og saa dem, der i deres Hjertes Løndom har forskrevet sig til Statskuppet.

Det kan være godt en Gang imellem at løfte et saadant Eksempel op i Lyset. Saa tyk er den Fordømmelse, hvormed man i de dertil indrettede Gryder tilbereder den Næring, der skal styrke Befolkningens Sans for de offentlige Anliggender og udvikle dens Indsigt. Og saa langt ned er Demokratiet kommet, at det „suger Næring“ til sig af den Slags Galimathias som af — „Samtidens højeste Dannelse og ypperste Fremskridtstanker“.

E. H.

MARK TWAIN

I UDVALG VED

VILHELM MØLLER

MED FARVETRYKTE TEGNINGER AF ALFRED SCHMIDT

DEN, der føler Trang til at rystes af en frisk og vederkvægende Latter, skal ty til vor Tids største Skælmester: MARK TWAIN, og vil ikke blive skuffet.

Han har rimeligvis ved sit straalende Humor bragt flere Mennesker til at le, end alle Tidens mange andre Forfattere tilsammen. Hans stærkt barokke men kærnesunde og smittende Lune er noget ganske for sig selv og er aldrig blot tilnærmelsesvis naaet af Efterlignernes talløse Skare. Fuldstændig usnobbet, fuldstændig fri for vanemæssig Respekt, som han er, har han et klart og sundt Blik for Livets Latterligheder, og han ynder at se dem udfolde sig i al deres Glans, uden Afdæmpning af nogen Art.

Mark Twains Livsførelse har nu ogsaa været en saadan, at han ikke har behøvet at være i Forlegenhed for at finde kostelige Modeller. Som Solv- og Guldgraver i Virginien og Kalifornien, som mangeaarig Lods paa Mississippifloden og endelig som Turist næsten hele Jordan rundt har han truffet Folk og Forhold nok, der ingenlunde stak deres Snurrighed under Stolen, og som naturligvis ikke blev mindre komiske, naar de kom under Mark Twains lystige Behandling og blev malte med hans brede Pensel og med hans kraftige og stærke Farver.

Hans lune Spot og hans som oftest ganske godmodige Gotten sig over Folks Latterlighed er i nær Slægt med vor egen gode gamle Gemytlighed, saa det er intet Under, at hans Vid har faaet saa mange forstaaende Beundrere herhjemme.

En kedelig Ting er der imidlertid ved Mark Twain, den nemlig, at hans mange humoristiske Skildringer, de for hvis Skyld han alene læses over hele Verden, altfor ofte er indkapslet i nu helt forældede Rejsebeskrivelser eller i alvorfuldt anlagte store Fortællinger. Nærværende Udvalg har da søgt at samle alene *det morsomme* sammen fra alle hans Skrifter. Det giver et fyldigt Begreb om Mark Twain som *Humorist*, og kun som *Humorist*.

Vor udmærkede humoristiske Tegner ALFRED SCHMIDT ledsager Værket med en Mængde Billeder, som fremstilles i Farver. Alfred Schmidts Lune og hans levende Interesse for Opgaven borger for, at ogsaa Billed-Rækken vil blive Læserne til megen Morskab.

Udvalget og Bearbejdelsen, der er foretaget af en saa kyndig Haand som Professor VILHELM MØLLERS, vil som sagt omfatte det absolut bedste og morsomste af Mark Twains Produktion, og vil hente sit Stof fra saa godt som alle hans omtrent 20 Bøger.

MARK TWAIN i Udvalg ved VILHELM MØLLER vil udkomme i c. 48 Hæfter paa 16 store Sider. Da Antallet af de farvetrykte Bilag bliver mellem 30 og 35, vil der med de fleste Hæfter følge et saadant. Værket udgives i ugentlige Hæfter à

— 25 Øre. —

Subskription, der er bindende for hele Bogen, modtages hos alle Boghandlere.

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

TILSKUEREN udkommer i 1904 med et Hæfte hver Maaned paa gennemsnitlig 5 Ark i stort Medianformat. Subskriptionsprisen udgør 1 Kr. for hvert Hæfte eller 12 Kr. om Aaret. Subskription, der er bindende for en Aargang, modtages i alle Boglader.

I Redaktionsanliggender henvender man sig til Dr. Vald. Vedel. Han træffes Onsdag 2—4 paa Forlaget, Købmagergade 18, samt Tirsdag 9—11 og Fredag 2—4 paa sin Bopæl, Nøjsomhedsvej 17. Breve adresseres til sidstnævnte Sted.

BREVE FRA J. P. JACOBSEN TIL VILHELM MØLLER

Kjære Ven!

10/7 72 Vardo

JEG har ligget og drevet om mellem Vejle og Fanø til nu. Det er noget trist undertiden at ligge og drive i disse Landsbykroer, men det er dog godt nok at det er, som det er! Jeg arbejder stadig paa min Fortælling, d. v. s. ikke skrivende, men jeg er lidt i Tvivl om hvad jeg skal begynde først paa, en der skal hedde „Lorentz“ eller en der skal hedde „Sodoma og dets Herlighed“. Dersom der er nogen der siger noget ondt eller godt om min Ven Mogens, kunde du gjerne skrive et Par Ord derom. Jeg vilde ogsaa gjerne vide hvordan Fru Drachmann har det, Drachmann har det vel sagtens godt. Jeg vilde i det Hele taget gjerne vide noget om „det forenede Frie“ i Kjøbenhavn, det forenede Venstre hører jeg nok om, og idag har jeg sludret med Berg fra Bogø. Igaar Aftes var der en velvillig Mand, der da han fik at vide, at jeg var Naturforsker og hed Jacobsen, fandt sig foranlediget til at spørge, om jeg var ham med Darwin, og da det blev besvaret bekræftende, formanede han mig til ikke at udbrede slige Lærdomme paa Bjærget, for den frie Tankes Magt var større end vi maaske vidste, han havde saaledes en Søn, der var Student i Kjøbenhavn og som tidligere var vant til at være gudsfrygtig, men nu var han „naar sandt skal siges, ikke stort bedre end en af de Ugudelige“, for han vilde ikke gaa med Far og Mor i Kirke, og i Kjøbenhavn gik han aldrig i Kirke. Og hvad der var det værste, naar han kom til at tale om Brøchner og Brandes,

saa blev han hel begejstret. Og gaar det saaledes med Ribe (Manden var fra Ribe), hvor skal det saa gaa med Randers! Hils Edvard Brandes at han gjerne kunde lade høre fra sig, og sig ham, at Breve, der skrives i den første Ugestid og adresseres Silkeborg poste restante, have en ikke ringe Sandsynlighed for at træffe

Din

J. P. Jacobsen

1/6 72 Thisted

Kjære Ven!

Efter i længere Tid forgjæves at have spekuleret paa at finde en vægtig Undskyldning for min lange Tavshed har jeg endelig i Dag udfundet, at der intet Haab er om at finde en saadan, og jeg maa derfor begynde uden nogen saadan. For de røde Hefter¹⁾ takker jeg, det er det eneste frisindede Papir, der findes i Thisted. Der har endogsaa været Spor af en Revolution i Byens Læse-Forening i Anledning af bemeldte Skrift og en vis Bog af Dr. G. Brandes, der sagtens ogsaa er bleven forlovet for at jeg skal være den eneste løse og ledige Person i „den frie Tanke“. Se nu til Edvard Brandes, O. Bing og . . . om du skulde være gift, naar jeg kommer til Byen, skal ikke forundre mig.

Jeg lever her i en Fred, der, som det i et ældre, ikke ubekjendt Skrift hedder, overgaar al Forstand, men dog foruroliges af krigeriske Drømme i Skikkelse af Sessionsvrøvl . . .

Og Grundtvig der er død: Grundtvig er død, leve den frie Tanke. . . Hils E. Brandes, naar du ser ham, og Drachmann og Vodskov.

Din

J. P. Jacobsen

27. Maj 1874 Thisted

Kjære M!

Jeg har intet Brevpapir. — Arabesken er kun halvfærdig, men bliver snart mere, jeg kan ikke rigtig komme i Træk med at arbejde, men det hjælper altsammen. Med Sundheden gaar det brillant, men ikke med min Roman; men det hjælper altsammen, ja det gjør. Tak for Piecen og Heftet. Piecen²⁾ er ikkuns meget daarlig af Polemik at være. Enten skal man slaa sin Modstander

¹⁾ Nyt dansk Maanedsskrift, redig. af V. Møller.

²⁾ N. P. Koefoed-Hansen: Aabent Brev til Hr. V. Møller, Udgiver af „Flyvende Blade“.

eller ogsaa skal man sige: min Modstander er en meget stor Mand, men jeg er en værdig Mand og en meget større Mand. Det har K. H. ikke gjort. Fred være med ham. Jeg længes efter Peter Skram ¹⁾ og især efter at sidde i en af Rørgyngestolene med en Cigar og en Cognakstoddy, med Fruen syende og dig gyngende og rygende foran. Ja det er nu en Selvfølge. Det er trist at Vodskov er gaaet hen og bleven Huslærer. Er Lundbeck ²⁾ levende og er „Dagbladet“ hans Element? Magnus ³⁾? Det er sandt, der er en af Kaufmanns Oversættelser af Heyse, der er glimrende, men den er altfor god, du maa ikke lade nogen ondskabsfuld Sjæl faa fat i den. Det er en Apotheker, der staar og laver Ricinusøl, o: Ricinus Olle, amerikansk Olie. Hvad! — Hans Værk har jeg ikke set, vi vide kun lidet om hans Storhed

Din

J. P. Jacobsen

Sidste Juni 1876 Thisted

Kjære Møller!

— — — Jeg har det godt. Brystet brilliant og Maven i bedre Orden end ifjor. Min Kaal staar udmærket og lover rig Høst, min Bog nærmer sig med sindige Skridt sin Udgang. Dette er Tilstanden. Drachmanns Bog har jeg endnu ikke læst, derimod Ewalds Knud Gyldenstjerne. Skulde min Bog virkelig være lige-saa kjedelig som den, og vil Læseren, hvergang han finder en gammeldags Replik, sige ligesom jeg om Ewald: atter Bedemandsstil! Vorherre bevar os, hvor den Bog er gruelig seig. —

Jeg lærer en hel Del Dansk heroppe, men Ideer gaar der ingen løse af her. Jeg takker baade dig og Vodskov for Eders velvillige Anmeldelsestanker, — lad mig blot ikke blive anmeldt af det Dyr X. X., af hvem jeg ikke vil kunne udholde at roses, om han skulde faa et saadant Indfald. Forøvrigt er jeg med mange Punkter af min Bog (umulig Ordstilling) godt fornøjet. Der er en Del ægte Kunst i den, der er ogsaa uægte Flitterstads, umodne Steder paa Grund af Mangel i min psykologiske Erfaringskreds og meget andet Ondt, men den er saa god som jeg kan gjøre den, og Marie tror jeg korrekt fra Top til Taa, fra Issen til Svansen, vilde Ewald sige.

¹⁾ V. M.s Hjem i P. Skramsgade.

²⁾ En yngre, lovende Filolog og Æstetiker, der døde Aaret efter.

³⁾ Der sigtes vistnok til J. C. Magnus, en paa den Tid ret bekendt jødisk Literat, som havde oversat adskilligt.

Naar du nu skriver, faar jeg at vide, om jeg skal tænke mig Eder stønnende af Varme i Kjøbenhavn eller paa Landet — her er Heden glubende — arbejdende eller croquerende. Og sig mig, hvorfor er „Hase“¹⁾ bleven saa fjendsk mod Brødrene Brandes? Politik eller Natur?

Din

J. P. Jacobsen

27—9 1876 Thisted

Kjære M!

— — — Man siger, at det altid interesserer Folk mest, at Brevskriveren skriver om sig selv. B. staar op Kl. 9, skriver og læser og spekulerer til 12 Middag. Læser til 2 eller sover til 3. Skriver til 6. Gaar en Tur og finder paa det, han skal skrive imorgen. Aften Kl. 7. Seng Kl. 10. Godnat. Jeg har flere Gange tænkt paa at jeg vilde skrive, at jeg var blevet forlovet og var ulykkelig derover og gjerne vilde ud af den Klemme, og spørge dig til Raads o. s. v., for sikken en Mængde jeg saa kunde skrive om mig selv, men jeg er ikke forlovet det allermindste, og mine Tanker ere kun Marie Grubbe, og da disse blive trykte, vilde det være urimeligt at underholde dig med dem.

Din

J. P. Jacobsen

9/XII 76 Thisted

Kjære Møller!

Og det begav sig den 4de om Aftenen i et forrygende Vejr, at jeg bragte de sidste Blade af Marie Grubbe paa Postkontoret. At tænke sig at jeg er bleven færdig!

Dog ved jeg endnu ikke om den kommer til Jul, da jeg endnu ingen Korrektur har modtaget. Gud forlade Hegel og Græbe, hvis den ikke kommer.

Jeg begynder straks paa en ny Bog og vil derfor bede dig sende mig nogle Blade Manuskript, der, hvis jeg ikke fejler, ligger i mit Klædeskab, Papir som dette hvorpaa jeg skriver. Begyndelsesord: Hun havde Blidernes o. s. v.

Jeg vil ingen historisk Bog skrive, før jeg faar Raad til det, det er meget Slid. Naturligvis vil min Bog (M. Gr.) ikke gjøre Lykke, i den Retning er det det dummeste, jeg længe har gjort.

¹⁾ Vistnok Angelo Haase, Udgiver af „Punch“. Vel nærmest i Anledning af et Stykke „Kejserens nye Klæder“ i Numret for 29/6 1876.

Og naar der nu blot kunde komme en Anmeldelse af den i „Dagbladet“ inden Juledagssalget, hvis den kommer. Amen. Den Bog, jeg skrev om og som du ikke kunde finde ud, var en Kulturhistorie, en tysk, men Forfatter eller Titel kan jeg ikke huske, jeg tror Omslaget var gult. Hvis du vilde laane mig den, saa send mig ogsaa Walt Whitmans Digte (blaat Shirtingsbind) og dersom der blandt mine Bøger findes: Rossmászler, die deutsche Waldbäume, stor tynd Folio, graat Pappbind, store Staalstik, vilde det være mig kjær, om den en Formiddag maatte blive lagt ned paa botanisk Bibliothek (den gamle Have).

Undskyld nu venligst min Fordringsfuldhed og tak for „Fædre og Sønner“. — — —

Forøvrigt vil min ny Bog i Hovedtanken faa en Del tilføjes med „Fædre og Sønner“.

Det er vel bedst, jeg lader Hegel sende dig dit Eksempplar af Marie, du vil da faa det 4 Dage tidligere, og jeg tænker du er nysgjerrig. Vent blot ikke for meget af den.

Hvis du kjender Vodskovs og Frk. Zoffmanns Adresse, saa meddel mig den, og hvis du vilde sammenjage de muligt forefaldende Anmeldelser til mig saa — — — Fränkel skriver, han har giftet sig. Alle gifte sig, mens jeg maa gaa min dunkle Vej alene.

„En Overkomplet“ har ikke behaget mig, der er saa mange Slag i Frikadellen og saa meget Komodeskuffeduft i den.

Novellen i „Nær og Fjern“ kjender jeg ikke, vi har ikke Bladet heroppe, som da min eneste Læsning i det Hele taget er „Thisted Avis“ og „det 19. Aarhundrede“. Hvem er Forf. til „Jason“, de har sagt det var dig, men det tror jeg ikke, der er nogle Søren Kierkegaardske Ord deri, som du ikke vilde have skrevet, det skulde da være for at lede vild. Sig mig, hvad jeg skal tro. Jeg skal sku nok sige dig min Mening om Bogen, selv om den er af dig, hvad jeg nu ikke tror, jeg har en hel anden mistænkt.

Hvad kommer der ud til Jul iaar? Du forstaar for Konkurrencens Skyld!

Jeg har det ikke udmærket, men har forøvrigt ikke Grund til at klage, nu da mit slemme Efteraarsanfald er overstaet.

Skriv øjeblikkelig. Nu da min Bog ikke optager min Tid, er jeg meget brevtørstig. Dyp din Finger i Blæk og læsk min Tunge.

Din

J. P. Jacobsen

Dersom Nogen skrev et Brev til mig som dette med saa mange Ønsker i, vilde jeg forbande ham, men du er et bedre Menneske, det er min Trøst.

²⁰/XII 1876 Thisted

Under Sneen! ligefrem gjemt under Sneen og skilt fra hele den øvrige civiliserede Verden skriver jeg disse Linier; jeg tror nok det er saaledes, en interessant Fortælling i en af mine Barn-
doms Børnevenner begynder, og jeg er nu virkelig i denne Situation. Ikke en Avis, ikke et Brev eller en Pakke er der kommen til Byen idag eller vil kunne komme i de 3 første Dage, ligesaa lidt som dette Brev vil kunne afsendes. Og saa at vide, at der i Dagbladet og Telegrafan staar en Anmeldelse om Ens første Bog; — har jeg ikke Grund til at smile haanligt, naar salig Tantalus kommer mig i Tanker. Mange, mange Tak for Telegrammet og endnu større Tak for den venlige Omtanke, der bevægede dig til at sende det; jeg blev saa inderlig glad derover. Og nu Telegrammets Indhold endelig! Jeg danner mig nu ikke overdrevne Forestillinger om, at det skulde være idel Ros og Anerkjendelse, selvfølgelig er der ligesaa mange drawbacks eller flere, men anerkjendende maa jeg jo efter Meddelelsen have Lov til at tro, Anmeldelserne ere, og det er jo meget mere end jeg turde vente, thi Vodskov havde skrevet til mig, at han antog Galskjøtt skulde skrive i Dagbladet, og om G. vidste jeg intet og veed det da ikke heller. Det blev da saa hverken dig eller Vodskov eller Lundbeck, der kom til at anmelde mig der, saadan som vi havde tænkt.

²¹/XII

Endnu ingen Post, Fjorden ligger og fryser til lige for Ens Øjne og Snedriverne kigge ind ad Vinduerne paa 1ste Sal, ja i Tyrkiet (den norlige Del af Thisted) skal der endog være sat Stager ned af Politiet, for at Vejfarende ikke skulle dumpe ned gennem Skorstenene. Mine Vinduer er tykt tilfrosne, og jeg har nu i en halv Time moret mig med at danne mig et stort firkan-
tet Kighul, der imidlertid øjeblikkelig fryser til igjen. Jeg opgiver det.

Det er ganske som Münchhausens Posthorn dette her, alle de kritiske Virtuoters Toner er frosne fast, nogle her, nogle der, og naar nu Tøvejret kommer, ville de i smeltende Harmoni naa mit længe lyttende Øre.

*/XII 76

Endnu ingen Post. Kan du tænke dig en saadan Tilstand? Det er haardt for Byens arme Boghandler, der har været saa let-sindig at tage 8 Eksp. af min Bog hjem, at de nete Anmeldelser ikke komme hertil; for hvor skal han sælge den Masse? det skulde da være at de Indfødtes abderitiske Nysgjerrighed skulde komme ham til Hjælp. Idag er Limfjorden ganske islagt, men naturligvis er der ingen Skøjter.

Manuskriptet „Hun havde Blidernes“ ligger i Skabet oppe i Rummene eller i Skuffen nedenunder hvor Fotografierne er. Jeg vil gjerne have baade Hellwald og Lecky, jeg sukker efter en fornuftig Bog. Dog læser jeg med inderlig Tilfredsstillelse i denne Tid Spencers Education. Brillant — — — Manuskriptet er kun nogle faa rosenrøde Blade, der skulde sammen med det være et Par Breve fra Hegel, og Anholts og Læsøs Flora, som jeg Alt gjerne vilde have, Brevene dog kun hvis det er om Salget af M. Gr. (jeg mener Kontrakten med Hegel, for jeg kan ikke huske, hvor stort Oplag jeg har solgt).

*/XII

Juleaften — endelig Dagbladet! og nu i Morges en telegrafisk Meddelelse fra Kaufmann om at Bogen er udsolgt i Kjøbenhavn, hvor der ikke er et Exemplar at opdrive. — Jeg sidder i en stille Forbavselse som en Mand, der ganske uventet finder sig selv gaaende tilvejs i en Luftballon.

I den lukkede Trækasse i Skabet er der intet Manuskript, det maa være mellem Billederne eller i en anden Krog.

*/XII

Igaarftes fik jeg det Dagblad og den Telegraf, som du havde sendt, bliv endelig ved at sende Bladene, thi de ere uopdrivelige her. Hils Kaufmann og tak ham mangfoldigst for hans glædelige Telegram. Skriv snarligst, jeg længes meget efter at høre fra dig nu ovenpaa denne langsommelige Afspærring. Fra Brandes har jeg intet hørt i lange Tider.

Din

J. P. Jacobsen

Om M. G. næste Gang.

*/I 1877 Thisted

Jeg, Plageaanden fra Thisted, „giv mig et Morgenblad, giv mig et Morgenblad!“ I otte Nætter og Dage har jeg forgjæves jaget efter det ulyksalige Nummer, og haft Pakker af Morgenblade til Gjennemsyn, men det fra den 22. tror jeg det er, har altid

manglet og deri stod sagtens Anmeldelsen. Gudbevares, hvor Daudet ligner en (maaske nu forhenværende) juridisk Manufacteur Brandt i Kjøbenhavn. Forøvrigt har jeg læst Karakteristiken af hans Romaner¹⁾ med saa megen Interesse som om det handlede om mig selv, hvad det da ogsaa gjør; eftersom enhver god Kritik handler om enhver god! Forfatter i Grundsætning. Jeg har en Mistanke om, at der er Brev undervejs til mig fra dig, og vil derfor gjøre dette kort.

Jeg gaar og venter en Reaktion i Anmeldelserne om min Bog, anført af Fædrelandet, udført af „Nær og Fjern“.

Forøvrigt tænker jeg paa andet end M. Gr., f. Eks. paa min næstnæste Bog. Jeg vilde ønske jeg nu kunde rejse $\frac{1}{2}$ Aars Tid med en god Ven i god Luft. Ellers længes jeg i denne Tid meget efter Kjøbenhavn, efter en vis Gyngestol, en vis Kognakstoddy og syltede Aprikoser af en vis Krukke. Hvem er Theodorus?²⁾

Naa og saa min „Gud“, nix pille ved ham, hvad skal det sige med den Stejlen, og med det: hver sin Smag. — Det er D. anamme mig da ogsaa urimeligt, jeg har sku ikke mere Smag for den Gud end for lange Lemmedaskere af Ladefogeder eller for snavsede Damehænder, det er altsammen noget, der hører Tiden til, Lokalvaas, Lokalsnavs. Amen. Husk vel paa, M. Gr. er 74 Aar gammel da hun dør. Jeg forstaar ikke den Stejlen, og I skal være saa god at lade være dermed, og pent blive gaaende paa Fire. (Se her hvilke sørgelige Konsekvenser et galt Billede fører med sig.)

Glædeligt Nytaar fra din snart dobbelt oplagte

J. P. Jacobsen

Anmeldelser udbedes om saadanne haves. — Umættelig! —

11/1 1877 Thisted

Kjære Møller!

Jeg har endnu to Gange til gennemlæst din Afhandling om Daudet, men kan slet ikke blive enig med Delbanco, hvad en naadig Gud bevare mig fra at blive nogensinde i Spørgsmaal, der vedrører Literatur. Og skjøndt jeg anser dit Spørgsmaal for et af disse Anfald af tanketræt Mismod, som jeg saa godt kjender fra mig selv og som der blot behøves en Blomst, en Solstraale, en Tanke eller en Melodi til at fjerne og afløse, saa de bliver som

¹⁾ En Artikel af V. Møller i Illustr. Tid. ^{21/12} 1876.

²⁾ Som bekjendt A. C. Larsen.

den Sne, der faldt ifjor — saa skal jeg dog svare dig ligesom om jeg mente, at du vilde modtage Svaret i samme Stemning som den, hvori du spurgte.

Kjære Ven, naar man er bleven saa gammel som du og jeg, i Omgangen med Pen og Blæk, har man altid „bedst af“ Sandheden, og naar man oven i Kjøbet hører til de Naturer, der aldrig slaa sig til Ro med at de er færdige, men som paa ethvert Punkt til enhver Tid ønske at lære, saa kan man ikke blot „taale“ Sandheden, men man skal have den.

Efter den Indledning kunde du jo tro, jeg havde et Oplag af bitre Sandheder at sige dig — det har jeg ikke. Det umiddelbare Indtryk af din Artikel var gjængivet i mit sidste Brev og det staar jeg ved; men naar du nu vil have at vide, hvad der kan udsættes paa Formen, saa skal jeg ikke holde mine Indvendinger tilbage. For det første varierer du din Sætningsbygning for lidt. Jeg er vis paa jeg har Ret i dette Punkt. Se f. Eks. Spalte 1, Sætningerne: Al denne sikkert — Han maler o. s. v. — Hvor har Daudet — og Sætningen efter. Er du god til at gjætte Gaader, vil du kunne øve denne ædle Evne ved at udfinde hvad jeg mener, naar jeg dadlende betegner Sætningsbygningen paa nogle Steder som: parallel — arkitektonisk — registrerende. For det andet — det er ikke en Indvending, det er et Vink, naturligvis overflødig, da det er noget du veed ligesaa godt som jeg, — man kan ikke mærke i Artiklen, at du har læst Daudet (antager jeg da, jeg har rigtignok ikke læst ham) det vil sige: du har ikke ladet dig smitte. Jeg mener naturligvis ikke, at man altid skal lade sig eller sin Stil smitte af den Forfatter, man skriver om, men der opnaas undertiden kjønne Resultater ved en saadan halvbevidst Laden sig smitte. G. Brandes' Artikel om Shelley er et udmærket Eksempel i saa Henseende. Smitten kommer af sig selv, naar man er begejstret for den, om hvem man skriver og dermed er baade Smittens Berettigelse og Begrænsning givet. Saa meget om Stilsmitte. (Du ser heraf at jeg ikke mener du skulde have ladet dig paavirke af D.) Nu om en Fejl i Artiklen. Hvis det ikke blot er for de færre, der har læst D. men ogsaa for de mange, der ikke have givet sig af med ham, saa er det nemlig en Fejl med disse for den Uindviede gaadefulde Hentydninger til Frasen om „ikke at opgive Kampen“, til „Scenen ved Ligkisten“, „Slaa Dørene ind“ o. s. v. — ikke sandt! hvad skal vi gjøre ud af det? Hvad vi kan, ja men det er ikke meget.

Dette her er heller ikke meget, men det er, hvad jeg har at indvende. Tal dog bare ikke om N. Bøgh og S. Bauditz, lad os dog bare ikke høre til det Kronvildt, der tilfældigvis bliver skudt paa en Harejagt. Og maa jeg saa frabede mig Undskyldninger for Forstyrrelse og bede dig undskylde mit Svars Mangelfuldhed, mundtlig vilde vi meget bedre kunne komme afsted dermed.

Din

J. P. Jacobsen

*1/2 77 Thisted

Min Herre!

Er De bleven døvtum paa Deres Pen, maa jeg meget bede Dem henvende Dem til Abnormskolen og se at blive uumælende igjen.

Nyheder: Thisted ingen Nyheder. Dog! jeg har fra Hegel faaet Gøtheborgs Handels og Søfartstidning, hvori Anmelding. Citat:

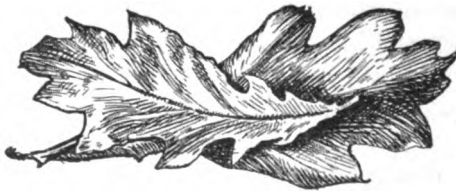
„Det är just det som gör dette profstycke på den materialistiska skolans romantik (!) med disse talangfullt utförda, men i grund og botten för et rent sinne motbjudande utsväfningar paa detsensualistiska drömeriets område til en bok, som står ännu lägre i sedligt än i estetisk hänseende.“

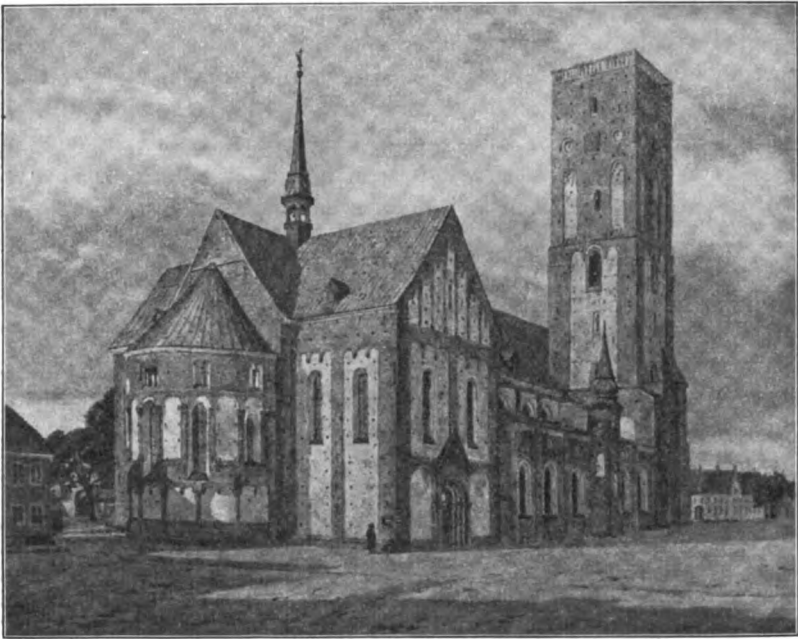
Saa slet er jeg.

Din

J. P. Jacobsen

(Sluttet)

J. Roed: Ribe Domkirke 1832

MODERNE RESTAUREREN AF ÆLDRE BYGNINGER

RIBE DOMKIRKE

DET synes at være en fælles Skæbne for de fleste moderne Restaurationer af ældre monumentale Bygninger, at de ved deres Fuldendelse ofte modtages med Kølighed og endnu oftere med en skarp Kritik, der ikke mildnes med Aarene, men snarere vokser sig stærkere.

Grundene til dette uheldige Forhold maa, saaledes som det ikke sjældent er gjort, søges i den moderne Form for Restauration. Man vil nemlig ikke alene bevare de gamle Bygninger, man vil ogsaa rekonstruere dem i deres oprindelige Skikkelse, og dersom det ikke kan lade sig gøre, ombygge dem i en Stil, som man mener er i Overensstemmelse med den originale.

Der er talrige Eksempler paa, hvor skæbnesvangert dette kan være. Et af de mest oplysende og mest aktuelle er Ribe Domkirke.

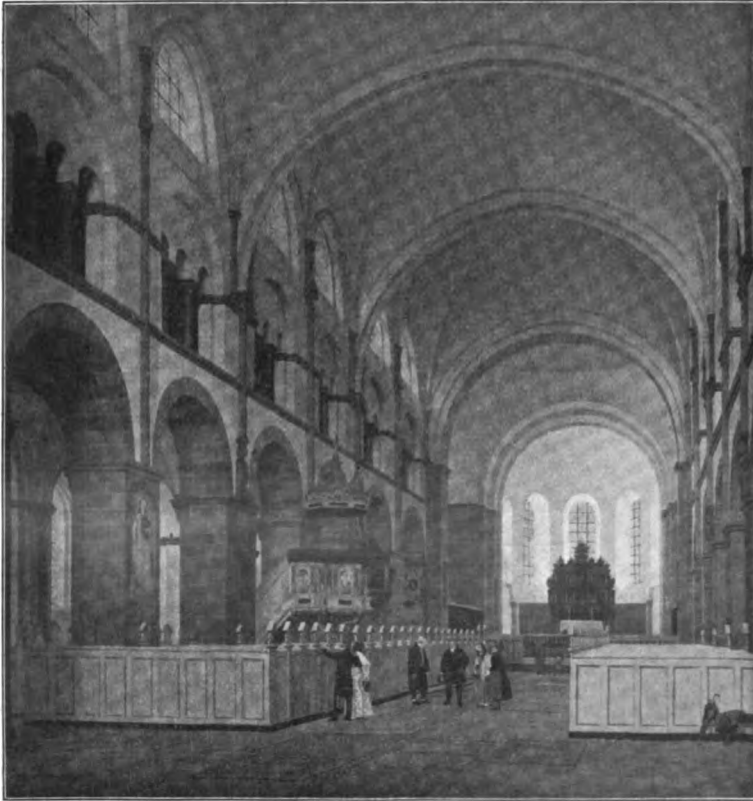
I Tidernes Løb er denne undergaaet talrige Forandringer. Den blev fuldført 1160. Allerede 1176 led den en Del ved Ildebrand; 1242 var der atter Brand, det flade Loft ødelagdes, og de gothiske Hvælvinger indsattes. 1266 truede Kirken med at styrte sammen og blev kun reddet med omfattende Sikringsarbejder. 1283 styrtede Overdelen af det store Taarn ned og knuste nogle Hvælvinger i Kirken. I 1402 led Kirken atter under en Ildebrand og de gothiske Sideskibe formodes opførte ved Istandsættelsen. 1694 faldt atter en Del af det store Taarn ned, og denne Skæbne deltes i 1701 af den søndre Korsfløjs Vestside, i 1712 af Kirkens Vestgavl, i 1719 af det lille Taarns Sydside og i 1722 af den nordre Korsfløjs Vestside. Foruden de Istandsættelser og Forandringer, som disse Katastrofer har medført, har der selvfølgelig fundet talrige andre Sted. Desuden er Bygningen bleven ændret først efter den katolske Kirkes gennem Tiderne skiftende Skikke og dernæst efter den lutherske Kirkes Behov. Endelig underkastedes Kirken i 1793 en Hovedreparation, i 1843 og nu i Aarene 1895—1904 omfattende Restaurationer.

Det er navnlig ved en Sammenligning af Kirkens Skikkelser efter disse tre sidste Fornyetelser, at man faar et levende Billede af de Farer, som det moderne Restaurationsprincip rummer for vore endnu bevarede monumentale Bygninger.

I 1832 har J. Roed udført en Studie efter Kirkens Ydre og et Billede af dens Indre. Den førstnævnte ejes af Kunstforeningen, den sidste af den hirschsprungske Malerisamling. Ved den store Troskab og Omhu, som karakteriserer dem begge, giver de et Par meget lærerige, men desværre begrænsede Billeder af Kirkens Udseende efter Istandsættelsen i 1793. Heldigvis suppleres de paa en meget instruktiv Maade dels gennem en Afhandling af Høyen, i hvilken Kirkens Forfatning før Restaurationen i 1843 skildres, dels gennem P. Adlers i 1842 forfattede Beskrivelse af den. Høyen var meget utilfreds med Resultatet af Istandsættelsen i 1793; og nægttes kan det ikke, at der synes at være begaaet et Par slemme Vandalismer. Det lille Taarn (Marietaarnet) blev nedrevet, skønt det ikke var synderlig brøstfældigt, væsentligst fordi man havde Brug for Materialerne; desuden blev Kathoveddøren tilmuret; og endelig ankedes der over de i søndre Sideskib opstillede lukkede Stolestader og over at de tre Vinduer i Apsis var forstørrede paa en for Bygningen meget skæmmende Maade.

Ser man paa Roeds Billeder, bliver man alligevel mildere

stemt. Ved det ydre bliver man ganske vist let opmærksom paa det skarpe Brud paa den arkitektoniske Opbygning, som Forlængelsen af de tre Vinduer i Apsis har forårsaget; men man glædes over den Harmoni og Rejsning, der trods alle Omdannelser er over Hel-

J. Roed: Ribe Domkirke 1832

heden. Ser man paa det indre bliver Velviljen dog endnu varmere. Rummet virker overordentlig smukt; de store firkantede Piller samt alle Søjler og arkitektoniske Led, som er udførte i Granit, Sandsten eller lignende, staar med Stenenes naturlige, vekslende Farve, medens Vægge og Hvælvinger i øvrigt er hvidkalkede. Helheden beherskes af en mangetonende og kraftig Harmoni. Dertil kommer at Lysforholdene er udmærkede. De store Vinduer i Apsis lader Korpartiet straae og kaster Glans over den dejlige Kuppel

over Korsskæringen. Denne festlige Virkning af Partiet omkring Alteret fremhæves yderligere ved at Hovedskibet, der faar sit Lys gennem de gotiske Vinduer oppe under Hvælvingerne og fra Vinduerne i de yderste Sideskibe, er en god Tone mørkere end Koret. Alteret er et gammelt Renæssanceværk, om hvis kunstneriske Værdi man ikke gennem dette Billede kan danne sig nogen begrundet Forestilling, men hvis Konturer og Masse øjensynligt virker godt i Rummet. Prædikestolen er ligesom Stolestaderne ogsaa fra Renæssancen; ved en Overmaling med en lys Perlefarve er de bragt i smuk Harmoni med Farvevirkningen i Rummet. For øvrigt har der selvfølgelig været Svagheder i Kirken, som ikke træder frem i Billederne, dels fordi disse kun giver enkelte Partier, dels fordi de smukkeste Synspunkter naturligvis er valgte. Man ser saaledes ikke noget til Orgelet, som skal have været meget uheldig anbragt i søndre Korsarm, ej heller de lukkede Stolestader i søndre Sideskib, eller det klodsede Vindu, som efter hvad Høyen meddeler skæmmede Vestgavlen, og her i det Indre aner man kun den stødende Maade, 'hvorpaa Apsis' Vinduer skærer sig ned i Buerne under dem.

Ved Restaurationen i 1843 synes det udvendige af Kirken ikke at være bleven underkastet nogen væsentlig Omdannelse. De tre store Vinduer i Apsis blev gjort mindre; til Gengæld blev de to smaa gjort større. Desuden blev Hvidtningen i de store Blindinger fjernet og Kathoveddøren genaabnet.

I det indre blev Forandringerne mere gennemgribende. Gulvet i Hoved- og Sideskibene samt Korsarmene blev sænket. Renæssance-Stolestader blev fjernede og erstattede af nogle der var egetræsmaalede og rekonstruerede i gotisk Stil. Prædikestolen blev fra Hovedskibets nordre Side flyttet om til dets søndre, og samtidig forsynet med en ny svungen Opgang i Stedet for den gamle lige; desuden blev dens Maling rekonstrueret i Renæssance-Stil. Ribberne i Hvælvingerne og lignende konstruktive Led blev malede med en gulbrun Farve, medens Hvælvingskapperne og Væggene stadig holdtes hvide. Vinduet i Vestgavlen blev tilmuret og Orgelet flyttedes herhen. Det opstilledes paa en Underbygning, som kom til at danne en Art Vaabenhus til Kirken, og som aabnede sig med 3 store Døre ind imod Midtskibet. Korstolene repareredes; det gamle Alter fjernedes og erstattedes af et stort forgyldt Kors. Da Apsis ved de øvrige Gulves Afgravning var kommen til at ligge temmeligt højt, opførtes der mellem den og Korsarmene en Ballu-

strade med en bred Trappe, som smykkedes med to store Kandelabre i en Art gothisk Stil.

Foruden disse Forandringer maa der være foretaget en Del andre; men de anførte er tilstrækkelige til en Vurdering af Hovedtrækkene i den foretagne Restauration.

Ribe Domkirke 1884—1894

For de fleste, som for en 15 Aar siden saa' Ribe Domkirke efter at have lært at skatte den gennem Roeds Billeder, har det sandsynligvis været en Skuffelse at se den i Virkeligheden.

Udvendig var, ved Fjernelsen af Blindingernes Hvidtning, det stærkt sammenfikkede i Murene kommen frem paa en for Helheden mindre gavnlig Maade; dertil kom, at det store Taarn just dengang var bleven rekonstrueret paa en saadan Maade, at det uden at gøre et oprindeligt Indtryk skar sig stærkt ud af Helheden.

Ved det indre var dog Skuffelsen større. Den festlige Farvevirkning var forsvunden. De mørke Ribber oppe i Hvælvingerne bragte Uro. Korset paa Alteret virkede tomt; de store i gotisk Stil tildannede Kandelabre ved Opgangen til det gjorde et frastødende Indtryk; det uægte i de nye Stolestader traadte stærkt frem og deres gule Farve harmonerede kun daarligt med de store Pillers; de rekonstruerede Farver paa Prædikestolen var lidet tiltalende, og sidst, men ikke mindst: den smukke Lysvirkning i Rummet var vel ikke ødelagt, men dog i en væsentlig Grad svækket. Lyset i Apsis havde ikke sin gamle Glans, den Lysmængde, som var gaaet tabt ved Formindskelsen af de 3 store Vinduer, var ikke bleven erstattet ved at de smaa var bleven gjort større.

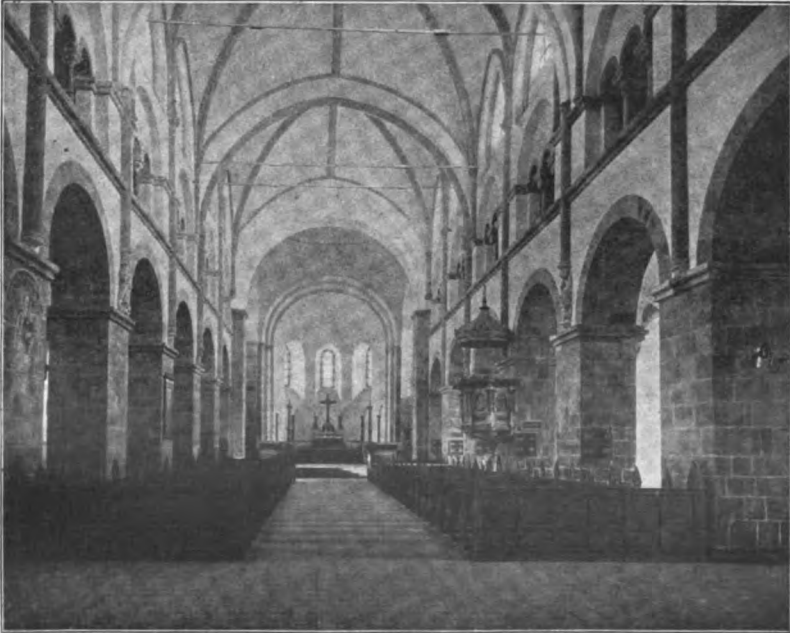
Men trods den Skuffelse, som det første Besøg i Kirken kunde berede En, var der dog overordentlig meget at glæde sig over. Først og fremmest i de mange Rester af Kirkens gamle smukke Arkitektur. De fem Skibe, den dejlige Kuppel over Korskæringen, de smukke, kraftige Piller, hvis Sokler nu ved Gulvets Sænkning var bleven afdækkede og hvis Storhed, nu da de ikke mere omsluttedes af Stolestaderne, traadte smukt frem. Men navnlig kunde man atter og atter komme tilbage til de i stor Udstrækning bevarede Rester af den romanske Arkitektur, der her fremtraadte i en særlig elegant Form; saaledes var alle Søjlerne i Bygningen ret slanke i Forholdene; fra Halvciboriernes store til Triforiernes smaa syntes samme Modulus at karakterisere dem. I øvrigt kunde mange andre Skønheder nævnes; det var gaaet med Harmonien som med Lysvirkningen, den var bleven svækket, men ikke ødelagt.

I det halve Aarhundrede, som ligger mellem denne Restauration og Paabegyndelsen af den nylig afsluttede, udviklede Rekonstruktionsprincippet sig meget stærkt og vandt almindelig Anerkendelse, selv om man til Tider kunde være uenige om, i hvilken Grad det skulde anvendes. Da Domkirkens Restaurering for Alvor kom paa Tale, paatænkte det saaledes først at rekonstruere den i romansk Stil og fjerne alle senere Tidens Tilføjelser. Det opgaves dog, idet man erkendte, at Gotikens og Renæssancens Tilføjelser ogsaa havde Krav paa at respekteres. For den vedtagne Restauration blev det derfor Maalet ved Siden af saadanne Arbejder, som var nødvendige for Bygningens Bevarelse, at rekonstruere dens enkelte Dele og dens Inventar i Overensstemmelse med hvad der skyldtes de nævnte Kunstperioder.

Det var, som det vil ses af det følgende, et stort Misgreb, som her

blev begaaet, men et Misgreb, som ikke bør lægges enkelte Mænd til Last, da det, som alt sagt, havde sin Rod i de dengang og vist desværre endnu herhjemme almindelig anerkendte Restaurationsprinciper.

Der blev gaaet haardt frem, overordentlig meget af det gamle maatte forsvinde. Udvendig set er det nu en næsten helt ny Kirke. Taget er bleven forandret, den vestre Del forhøjet; det gamle, gan-

Ribe Domkirke 1843—1894

ske ejendommelige Spir over Korsskæringen er bleven erstattet med en Rekonstruktion af et romansk. De gamle Mure, der lig ældgamle Ege, fortalte om svundne Tidens Omskiftelser, og som trods deres forkrøblede Tilstand mindede om fordums Storhed, er bleven helt rekonstruerede for de romanske Partiers Vedkommende med Tufsten, for de gotiske med Teglsten; de i Midtskibet anbragte Vinduer er bleven betydeligt forstørrede; Sideskibene er bleven forsynede med Gavle og ved det søndre af dem er et Trappe-tårn, som var svundet ind til en Støttestøtte, ligesom det i 1793 nedrevne Marietaårn blevet genopført. Sammenligner man Kirkens Ydre før og nu, kan dens foryngede Udseende for en flygtig Be-

tragtning maaske virke behageligt; ved et mere indgaaende Bekendtskab viser det sig dog hurtigt, at det har mistet en væsentlig Del af sin Værdighed, sin Holdning og sin Harmoni. I Tidernes Løb var de romanske og gotiske Partier bleven arbejdede ikke saa lidt sammen; Tufstenen, som sandsynligvis har været benyttet ved de ældre Dele af Kirken, var efterhaanden raadnet væk og bleven erstattet med gammeldags Teglsten, og der var derved kommen en vis stofflig Ensartethed over Bygningen; nu derimod skiller de romanske Partier med deres døde graa Farve sig paa en voldsom Maade fra de gotiske med deres skarpe røde. Samtidig er Forskellighederne i de to Stilarters Former, som Tiden ogsaa meget havde mildnet, bleven trukket frem, saa at Modsætningerne nu præsenterer sig paa en ret demonstrativ Maade. Ser man paa Detaillerne, stiller Forholdet sig ikke bedre; de gamle Søjler og Kapitæler, som endnu er bevarede, har med deres tekniske Svagheder en egen Ynde og Friskhed; de nye mangler ganske denne Charme og maa nødvendigvis gøre det, thi ingen Arkitekt, hvor dygtig han end monne være, kan genfinde de for længst glemte romanske Bygningstraditioner og skaffe sig de Haandværkere, som de gamle havde til Raadighed; desuden er, samtidig med at Værktøj og Arbejdsmetoder er bleven forandrede, Haandarbejdet i en væsentlig Grad bleven fortrængt af Maskinarbejdet; de nye Facader og Taarne vil derfor aldrig, hvilken Patina end Tiden vil forlene dem med, faa det personlige og troværdige Præg, som udmærker Resterne af det gamle.

Det er dog ikke alene set nærvæd, at Domkirken har lidt; kommer man til Ribe sydvest fra, skæmmes dens Konturer af det ret pretentiøse Marietaarn og navnlig ved at Tagrygningens rette Linie er bleven brudt ved Vestgavlens Forhøjelse, en Forandring som tillige virker meget udansk. Ogsaa set østfra, har Kirken mistet meget af sin Højhed, det er ikke alene det nye Spir, som her gør Skade, det er ogsaa den Flovhed, der er kommen over Kirkens Konturer, ved at Murfladen mellem Apsis' Tag og Højkirken er bleven en Del formindsket.

Før var Kirkens Ydre kun en Ruin af dens oprindelige Skønhed, men den havde trods alt et herligt Præg af Ægthed og Størhed: nu er dens Svagheder dækket af et Lag moderne Forfalskninger. Ved Synet af et gammelt falmet Menneske kan der maaske opstaa et naturligt Ønske om atter at kunne gense det i dets Ungdoms Skønhed, men hvis der forsøges med Sminke, Emaille, falske

Lokker og lignende at rekonstruere den svundne Ungdom og Skønhed, bliver man højst ubehageligt berørt.

I Kirkens Indre er man paa en Maade ikke gaaet saa strengt frem mod det gamle. Det var bedre bevaret og er bleven mere

Ribe Domkirke 1904

respekteret. Men ved en stærk Rekonstruktion af Alteret i romansk, af Hvælvingerne og Korstolene i gotisk og af Prædikestol og Orgel i Renæssance-Stil samt ved flere andre Forandringer, er dog Resten af den Harmoni, Ro og Værdighed, som den foregaaende Restauration havde levnet, omtrent bleven ødelagt.

Som alt paavist led Kirkens Belysnings-Forhold en Del ved Restaurationen i 1843, man havde ikke tilfulde forstaaet, at den

gamle Forstørrelse af Apsis' Vinduer havde været en Konsekvens af Kirkens Tillempning efter gothisk og luthersk Behov, man gjorde dem mindre. Ved den sidste Rekonstruktion er man desværre gaaet betydeligt videre ad samme Vej. Vinduerne i Apsis er nu bleven gjort helt smaa, og Korpartiet som Følge heraf meget mørkt; til Gengæld har man gjort Vindusaabningerne i Midtskibet betydeligt større. En Opgørelse af Tab og Gevinst ved disse Forandringer giver en sørgelig Balance. Man har mistet de originale gotiske Vinduer i Midtskibet, det smukke Forhold mellem Lyset i Koret og Skibet og den gode Belysning af Kuplen over Korsskæringen; til Gengæld har man faaet smaa Vinduer i Apsis, men da de ikke er de originale og sandsynligvis slet ikke ligner dem, maa de vist ogsaa rettest opføres paa Tabslisten.

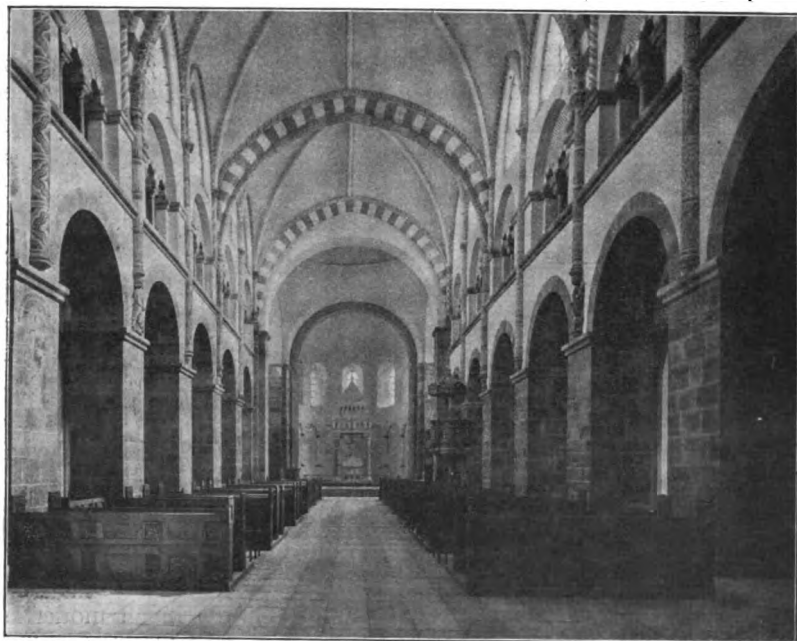
I Kirkerummets harmoniske Virkning er den Forstyrrelse, som Bemalingen af Ribberne og Buerne ved Restaurationen i 1843 forarsagede, yderligere bleven forøget, idet man har forsøgt at rekonstruere deres oprindelige Dekorationer paa Grundlag af nogle Rester, som skal være fundne under Hvidtningen. Bortset fra at disse Rekonstruktioner staar ubehageligt i Farve, og, at dømme efter originale Arbejder af denne Art, baade mangler de oprindeliges Friskhed og Finhed og tillige den Berettigelse disse havde som Rammer om Kalkmalerier i Hvælvingerne, saa understreger de meget stærkt Disharmonien mellem de gotiske Hvælvinger og de romanske Vægge.

Den Tilbagegang i Rummets Skønhed, som herved er bleven fuldbyrdet, er desværre bleven stærkt forøget ved at der til Malingen af Vægfladerne og Hvælvingerne, i Stedet for en ren hvid Kalk, er bleven benyttet en tonet, som staar meget ubehageligt sammen med Stenpillernes varme Farver.

Hvor ødelæggende de moderne Restaurationsprincipper er, træder dog maaske skarpest frem ved Alteret og Orgelet.

Sandsynligheden taler for, at der over Alteret i Kirkens ældste Tid har været et Ciborium; nogen Vished har man dog ikke herom, og selvfølgelig endnu langt mindre om, hvordan det har set ud. Alligevel har man, de herskende Principper tro, forsøgt at rekonstruere det. Fire svære Stensøjler, der foroven er forbundne ved Stenbjælker, bærer et pyramideformet Tag. Da Arkitekten har skullet arbejde i en for vor Tids Tanke og Følelsesliv umaadelig fjern Stil, er det hele blevet klodset og konstrueret, et Falsum, som paa den mest afgørende Maade skader Harmonien i de romanske

Dele af Kirken. Alene de svære Forhold i Søjlerne, som ellers her overalt er meget slanke, virker overmaade stødende; men dertil kommer, at den sløje, idéforladte Udførelse nødvendigvis maa berøre den tænksomme Beskuer pinligt, medens den tunge blaagraa Farve, som er over Helheden, har en Del af Tordenskyens Uhygge — et Forhold, som forøvrigt ikke træder synderligt frem i nær-

Ribe Domkirke 1904

værende Gengivelse, da Fotografen har søgt at lette Korpartiets og Alterets Virkning og da de blaa Farver gør et meget svagt Indtryk paa den fotografiske Plade. I Samklang med dette Ciborium er der paa Alteret opstillet en Efterligning af et romansk Krucifiks. Som ved alle denne Art Imitationer har Imitatoren i en fremtrædende Grad faaet fat paa den gamle Stils Særheder, men desværre uden at være besjælet af den Aand, som kan gøre de ægte Arbejder saa udmærkede. Da dets Fodstykke er dækket med en ret skrigende Guldmosaik, og der foran det er opstillet et Par syvarmede Sølvlysestager, slutter en stødende Farvedisharmoni sig til de øvrige Svagheder.

Vis à vis Alteret i den anden Ende af Kirken har Orgelet beholdt sin gamle Plads over Hovedindgangen; men den simple Underbygning, som det stod paa, er forsvunden, og i Stedet er der opført en underlig Indretning, der er smykket med Renaissanceornamenter og ligesom Orgelet og Prædikestolen malet med nogle mærkværdige skarpe, grelle Farver, som virker højest ubehageligt.

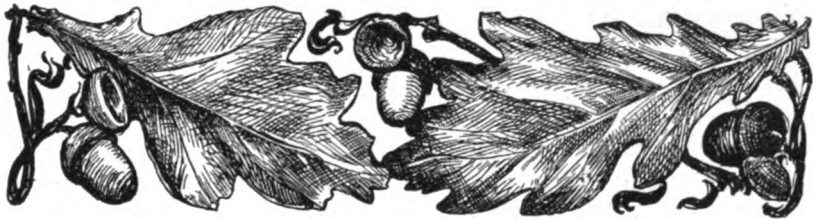
Foruden de her omtalte Resultater af Rekonstruktionsprincippet kunde en Række andre lige saa sørgelige nævnes; der er Korstolene, den nye Opgang til Prædikestolen, Stolestaderne, Bronzedørene og meget, meget andet. Men for Formaalet med denne Artikel turde det være overflødigt, det maa ved det anførte være tilstrækkeligt godtgjort, hvor ødelæggende Rekonstruktionen har været, hvorledes den her ved Kirkens Ydre har medført, at saa godt som alt det gamle er forsvundet, og i dens Indre, at Harmonien er bleven ødelagt, og baade inde og ude, at betydningsfulde historiske Aktstykker ikke alene er bleven tilintetgjorte, men ogsaa forfalskede.

Man spørger uvilkaarligt, hvor længe skal dette ulykkelige Princip faa Lov at herske. Viborg Domkirke blev i Kraft af det revet ned til Grunden; ligesaa „Vor Frue“ i Aalborg; medens „Budolfi“ sammesteds tillige med en lang Række andre store og smukke Købstadskirker og talrige udmærkede Landsbykirker er bleven grundig rekonstruerede — eller ombyggede, som nogle Arkitekter nu ganske ligefrem begynder at kalde deres Restaureren.

Fra Sverige, fra Tyskland og England hører man om mægtige Stemmer, der rejser sig mod denne Fremgangsmaade. For nylig har en tysk Arkæolog udtalt, „at i det mindste burde ingen moderne Kunstner, der dog kræver Agtelse for sin egen Individualitet, falde paa at lægge Haand paa et gammelt Mindesmærke, med mindre det drejer sig om at sikre dets Bestaaen“. Endelig har i 1891 i Anledning af en paatænkt Restauration af Heidelberg Slot de ansete tyske Arkitekter Durm, Lübke, Essenwein, Egle, Thiersch, Wagner og Raschdorff afvist Tanken om en Genfremstilling af nu ikke mere eksisterende Dele. Alene Bevarelsen af det bestaaende burde være Rettesnoren.

Gid der herhjemme til Ære for Arkitekter og Arkæologer og til Glæde for Kunstvenner, forinden det er forsilde, maatte rejse sig en tilintetgørende Opinion mod de moderne Restaurationer af vore gamle monumentale Bygninger.

TH. OPPERMANN

PRO RUSSIA

BLANDT Aarsagerne til Englands Storhed er ikke mindst den, at enhver Englænder maaler alle udenrigske Begivenheder med en britisk Alen. En Borger af „the british Empire“, ligemeget om han er Lord Seglbevarer eller Urtekræmmer i Whitechapel, bedømmer alle Foreteelser i Verden ud fra deres Forhold til og Sammenhæng med engelske Interesser; hans eneste Maalestok for alt, hvad der sker, er den Gavn eller den Skade, disse Interesser kan have deraf.

Man kan sige om denne politiske Betragtningmaade, at den ikke er meget idealistisk, men man kan ikke benægte, at den er patriotisk. Og Englænderen er ogsaa sig selv bevidst, at hans ligefremme Skyhed for al international Kosmopolitisme, hans Utilbøjelighed til at beskæftige sig med andre Landes Begivenheder for disses egen Skyld er en af Faktorerne i den Udvikling, der har ført hans Nation frem til at være Europas ypperste.

Herhjemme synes — ikke mindst i vor Tid — den stik modsatte Anskuelse at gøre sig gældende. Man sætter en Ære i at dømme, som det hedder, fordomsfrit og uden selviske Bagtanker, om, hvad der foregaar i den store Verden omkring os, og da vore mange gode Hoveders Følelse af deres egen Begavelses Værd ikke tillader dem at sætte deres Lys under en Skæppe, føler man tillige en vis Glæde i at udtale disse Domme, uanset hvor skarpe de end er.

Nogle gør saaledes, fordi det en Gang har kriblet i dem efter paa en eller anden Maade at komme med paa den store

Verdensscene, som vort Fædrelands Lidenhed ellers i Reglen udelukker os fra, og, da de ikke kan blive Skuespillere, søger de en Erstatning i at indtage Kritikerens Plads; det er disse Folk, som overlegent forsikrer, „at det vil altsammen give sig paa næste Rigsdag“; dog kan de ikke lade være med i Erindring om deres gamle Virksomhedstrang at ytre Ønsket om, at de var der blot en Time: de „skulde hviske Chur-Førsten noget i Ørene, som han skulde takke dem for“. Men hos andre er der tillige et mere idealistisk Moment med i Spillet; den Indignation, som deres Betragtning af de udenrigske Begivenheder ofte skaber, skal have Luft, og man svinger sig da op til at tro — saaledes som det jo endog i visse Lejre ligefrem er bleven sagt — at det er det lille Danmarks Opgave at være det Sted, hvor Harmen over den Uret, der begaas trindt om i Verden, frit kan faa Udtryk. Saa affatter man da Resolutioner og Protester, uden at have Blikket op for det uhyggelig komiske i deres fuldstændige Betydningsløshed.

Den stærke russerfjendtlige Stemning, som under det sidste Halvaars store Begivenheder har vist sig i vide Kredse herhjemme, og som fornylig har givet sig Udslag netop i Resolutioner og Protester, den har just sit Udspring fra den nationale Tilbøjelighed, jeg her har peget paa, til at have sin Mening færdig om al Ting mellem Himmel og Jord og til at dømme, ikke ud fra et praktisk-patriotisk Standpunkt, men fra et mere idealistisk-universelt. Og hvor Talen er om Rusland, der er dette Standpunkt jo saa at sige givet paa Forhaand; bestemmende er her dels den almindelige, liberale Uvilje mod Selvherskerdømmet, dels den af Hensynet til Sønderjylland bestemte Uvilje over den russiske Politik i Finland. Siden 1864 er man herhjemme fuldstændig ude af Stand til at bedømme en Kontrovers mellem to Nationaliteter uden et lille Sideblik til vor egen sønderjydske Kamp; da Danmark er den svage og da Danmark har historisk Ret, ssa følger for alle Erasmus Montanus' Efterkommere deraf, at den svageste af to kæmpende Nationaliteter altid har Ret, alt efter den berømte Recept: Morlille kan ikke flyve; en Sten kan ikke flyve o. s. v. Dette er jo ganske ligetil, og der er herved etableret en Regel for Tildelingen af dansk Sympati, som er saare nem at følge; kedeligt er det kun, naar somme Tider manglende Kundskaber leder Publikum paa Vildspor og — som ved de seneste Aars Begivenheder fra Balkanhalvøen — lader det skænke sin Sympati til den Part, der kun tilsyneladende var den svageste.

Og hvad nu Rusland angaar, turde det ogsaa være paa Tide at tage Afstand fra den ved overfladiske Sammenstillinger og mangelfulde Forudsætninger opstaaede Russerfjendtlighed.

Som det første og vigtigste melder sig her det ovenfor berørte praktisk-patriotiske Hensyn. Det vil ikke være af Vejen at optage den engelske Metode og afgøre Spørgsmaalet om, hvor Danmark, i det mindste i sine offentlige Udtalelser, bør anbringe sine Sympatier, mere med Hensyn paa, hvad der kan baade Landet, end etter sin personlige, uforgribelige Mening om Ret og Uret under de store Verdensinteressers Sammenstød. Vi har tidligere herhjemme (i 1863) oplevet det sælsomme Syn, at medens Landet stod foran Afgørelsen af den nationale Konflikt, i hvilken Rusland alt en Gang havde været dets virksomme Hjælper mod de slesvigholstenske Oprørere, saa ansaa selve Udenrigsministeren det for passende at lade sin Hustrus Navn figurere blandt Bidragydere til dem, hvem denne Nation med samme Ret betragtede som Oprørere mod sig. I Øjeblikket er der vel ingen Fare, som direkte truer, og Muligheden for et saa flagrant Misgreb som det Hall'ske i 1863 er derved heldigvis udelukket, men naar man betænker de smaa Staters prekære Stilling i vor Tid i Almindelighed og ser hen til de geografiske og politiske Forhold i hele Nordeuropa, saa synes det visselig, som om der maa være saare mange Ting, der er vigtigere for os herhjemme end det igennem Møder og Resolutioner at faa udbasunet, at det lille Danmark i Aanden kan tælles blandt Ruslands Fjender.

Jeg hører her allerede det liberale Harmskrig: „Hvorledes? tør vi ikke mere være vor Mening bekendt? skal vi ikke have Lov til, naar vi anser Czaren for en — og hans Ministre for Kæltringer, frit at raabe det ud paa Gader og Stræder?“ Og liberale Rhetorer vil fare op paa Talerstolene og deklamere flammende Tirader mod det „Trællesind“, som nu ogsaa vokser frem herhjemme og som vil beskære vore helligste Rettigheder, Meningsfriheden og Ytringsfriheden.

Det er vel værd at lægge Mærke til, at denne brændende Iver for, at det, som man nu kalder for Sandhed, absolut skal frem, koste hvad det vil, — at den i Reglen kun gør sig gældende, hvor Talen er om offentlige Sager. I det private Liv, hvor vi alle paa forskellig Maade er socialt og økonomisk afhængige af hverandre, er de aller fleste saamænd grumme forsigtige med at sige noget, der kunde støde højere Vedkommende og skade egne Inter-

esser; men saa snart Talen ikke længer er om en selv og ens lille Hassan med de skæve Ben, men kun om, hvad der kan berøre Statens Tarv og Fædrelandets Velfærd, saa farer Heroismen i den før saa frygtsomme, og han bliver en hel Deniosthenes, rede til enhver Tid til filippiske Udfald mod Urettens og Brutalitets historiske Personifikationer. Men overfor denne Heroisme, som vi kun har altfor meget af herhjemme, kan den tænksomme Tilskuer ikke væрге sig mod at antage, at den for en meget væsenlig Del har sit Udspring i vedkommendes Ansvarsløshed eller rettere i Umuligheden af at gøre det Ansvar, han virkelig paadrager sig, praktisk gældende imod ham.

Naar den russerfjendtlige Indignation har taget saa stærk Fart paa Grund af Begivenhederne i Finland, som for en dansk Betragtning er blevne absolut paralleliserede med Forholdene i Sønderjylland, saa er det ikke uden Interesse at huske paa, hvad man paa dette sidstnævnte Sted mener om de finske Forhold. Og det vil da være bekendt, at det toneangivende Blad i Sønderjylland, „Flensborg Avis“ bestandig har stillet sig ret kritisk og køligt overfor Finnerne. Det er som ovenfor bevist Hensynet til Sønderjylland, der i Reglen bestemmer danskes Bedømmelse af fremmede nationale Stridigheder, og naar Sønderjyderne, som kun alt for godt véd, hvad national Undertrykkelse vil sige, ikke finder Anledning til at lamentere særligt over Finland, naa ja, saa behøver vi andre danske heller ikke; *il ne faut pas être plus royaliste que le roi!*

Den anden væsenlige Faktor til den antirussiske Stemning er den liberale Uvilje overfor Selvherskerdømmet. Ogsaa her kan den samme Regel gøres gældende om, at den udenforstaaende ikke bør være mere ivrig i en Sag end de, hvem den angaar. Og man burde da vide, at for den langt overvejende Del af hele den russiske Nation, nemlig hele Bondestanden, er Czardømmet den eneste naturlige og ønskværdige Forfatningsform for Rusland. Vesteuropæiske liberale Kredse kender som Regel kun russiske Forhold fra det faatallige, oppositionelle Intelligenspartis Skildringer; de véd ikke, at Muschik'en nærer langt mere Tillid til den hvide Czar i det fjærne end til alle mulige parlamentariske Institutioner og konstitutionelle Forrettigheder, som man kunde udstyre ham med. Da Vassili den femte i det syttende Aarhundrede paalagde sig selv en Slags Haandfæstning overfor Aristokratiet, blev, som Rambaud siger, „de ægte Russere dybt bedrøvede over, at Czaren saaledes

berøvede sig sine suveræne Rettigheder og gav Afkald paa en Del af sin Selvherskermagt.“ Som Vassilis den femtes Undersaatter tænker endnu den Dag i Dag Flertallet af Russerne. Og for den russiske Bondes Vedkommende beror denne Vedhængen ved Selvherskerdømmet paa et vist primitivt politisk Instinkt. Han har en Fornemmelse af, at ved Indførelsen af konstitutionelle Former vil Tyngdepunktet komme til at ligge hos Godsejerne og Intelligenspartiet i Byerne, og dissø to Parter har Bonden langt mindre Tillid til end til Czaren.

— — Det vil altsaa, naar der skal tales om Rusland, være nødvendigt at frigøre sig for alle vesteuropæiske Fordomme, baade de almindelige og de af bestemte, historiske Kombinationer givne, og indse, at for at være retfærdig mod Rusland maa man forsøge et Øjeblik at sætte sig selv i dens Plads, der angribes. Det er en saare simpel Sag at paavise Mangler i det russiske Statsmaskineri, men det kommer an paa at forstaa disses historiske Oprindelse og Udviklingens Forudsætninger overhovedet; man vil da for det første hurtigt tabe Troen paa de parlamentariske Patentmedicinere, som vesteuropæiske liberale Kvaksalvere er saa ivrige til at bringe i Forslag som absolut nødvendige for Ruslands Helsebod, og man vil indse, at Dommen over det hidtil herskende System ikke er affattet bløt med at stemple dettes Ophavsmænd og Forsvarere som Dumrianer eller Forbrydere. *Tout comprendre, c'est tout pardonner!*

Rusland gennemgaar for Øjeblikket en meget svær Krise. Uanset, hvad det militære Resultat bliver af den haardnakkede og blodige Krig med Japan, saa kommer denne Krigs økonomiske Følger til at hvile saare tungt paa Landet. Allerede nu strømmer den europæiske, særlig den tyske Presse over af klagende Skildringer af det økonomiske Tryk i Rusland fra Krigsgudindens tunge Haand. Den stærke Dragen Kapital til Østasien lammer Erhvervslivet i hele Landet. Alle offentlige Arbejder standser; de dertil anviste Summer er der nu Brug for andet Steds, og gennem Entreprenørerne og Haandværkerne spores dette ud i alle Samfundsklasser. Paa Grund af Rigets uhyre Størrelse har den mere direkte Følge af Krigen, Forsørgerens Fraværelse fra Hjemmet, endnu ikke gjort sig saa følelig gældende; der er endnu ungt Mandskab at tage af, og hvis det russiske Diplomati ikke anser det for nødvendigt samtidig med Krigen i Østasien at holde Tropicafdelingerne i de vestlige Provinser paa deres fulde Styrkehøjde,

vilde der være endnu mere. Men hvis Krigen forstærktes længe og med et Mandefald som det hidtil stedfundne, vil Manglen paa Arbejdskraft snart melde sig mange Steder. Imidlertid er det russiske Riges Hjælpekilder saa mangfoldige og saa store, at det, navnlig da Modstanderen er økonomisk endnu værre stillet, kan antages at kunne komme vel over Krigen og dens Følger. Men ved Siden af denne stærke Rystelse er der en anden indre Krise af en langt dybere og farligere Beskaffenhed, nemlig Landbospørgsmaalet.

Vanskelighederne her kan føres tilbage til Livegenskabets Ophevelse. Det er næppe for meget at sige, at denne højtprieste Foranstaltning var en af de største, nationale Ulykker, der har ramt Rusland. Den var forhastet i sin Tilblivelse, uretfærdig i sin Gennemførelse og fordærvelig i sine Følger. Den rev Bønderne ud af det Milieu, de i Aarhundreder havde levet i, og stillede med et Slag en Række sociale Fordringer til dem, som de umulig kunde opfylde; den var et voldeligt Indgreb i den private Ejendomsret, idet Godsejerne mod en latterlig ringe Erstatning berøvedes en Del af deres Jord samt Indtægten af de Afgifter, deres Livegne hidtil havde ydet (*Obrok*), og ved at lægge Grunden til en uforsonlig Tvedragt mellem Godsejer og Bonde lammede den Udviklingen af det russiske Landbrug for lange Tider.

Den russiske Bonde, der saa hovedkulds blev en fri og selvstændig Mand, savner — foreløbig i al Fald — alle Forudsætninger for en videre, politisk Udvikling. Og det er da vel forstaaeligt, at de ledende ængstes for at indrømme Muschiken nogen større parlamentarisk Myndighed, rent bortset fra, at denne selv, som anført, næppe vilde sætte synderlig Pris derpaa.

Det ret faatallige Intelligensparti i Byerne, der lever udelukkende paa fransk og engelsk Kultur, er som Regel tilbøjelig til at overse dette Forhold. For dem er Indførelsen af en Konstitution Universallægemedlet; tre store Onder for det russiske Samfund: den bureaukratiske Korruption, Censuren og Manglen paa Oplysning vilde efter deres Mening derved med et Slag forsvinde.

Tilliden til Oppositionspartiets Forsikringer om at kende den rette Vej til Frelse svinder en Del, naar man ser, hvor højst forskelligartede Elementer dette Parti bestaar af — saafremt man overhovedet kan bruge dette Udtryk her, hvor der ikke findes nogen som helst ensartet Organisation; Modstanderne af det nuværende *régime* findes i Nuancer fra de blideste Moderate til de mest hvidglødende Anarkister. Ethvert fremtidigt politisk Sam-

arbejde mellem saa heterogene Bestanddele under en Konstitution er aldeles utænkeligt og vilde kun føre til samfundsfarlige Rystelser. Hertil kommer den bagvendte Orden, hvori Fordringerne er formulerede. Man forlanger en Konstitution for at kunne udbrede Oplysning, i Stedet for at man naturligvis skal sørge for Oplysning for at muliggøre en Konstitution. De to Gaver, det russiske Samfund kræver af sin Ledelse, er mere Oplysning og Pressefrihed. Denne sidste vil tillige være det virksomste Middel til at modarbejde Korruptionen. Fortielsen, Sikkerheden mod Skandalen, det er netop det trygge Værn, bag ved hvilket den bureaukratiske Bestikkelighed er bleven opelsket. Folket skal opdrages og oplyses, saa vil alt det øvrige komme af sig selv og i det rigtige Øjeblik.

Men disse to store Gaver, Oplysning og Pressefrihed, vil ingen paa bedre og virksommere Maade kunne give sit Land end netop en Selvhersker. Det nuværende Systems Ledere har derfor ikke fejlet ved at fastholde dette i Stedet for at vove Springet ud i det parlamentariske Mørke, men ved at de har undladt selv at benytte det som Grundlag for en videre Udvikling. Og Situationen kan derfor i al Korthed udtrykkes saaledes: Rusland trænger ikke til en Konstitution, men til en Selvhersker. Den gamle, af Luther udtalte Sætning, at „die Welt wird von Gott regiert durch etliche wenige Helden und firtreffliche Leute“, den har særlig Anvendelse overfor den store Samfundsopgave, der venter i det moderne Rusland; her mere end noget andet Steds er det Fremkomsten af en stor Personlighed, en ny Czar Peter, som hele Udviklingen vil være afhængig af.

Med særlig Styrke er dette fornylig bleven fremhævet af en russisk, politisk Forfatter, E. von Cyon. Han indgav i Foraaret til Kejser Nikolaus et Memorandum: „Hvorledes skal Rusland blive en Retsstat?“ Senere udkom det i Trykken i Paris med det betegnende engelske Motto:

„For forms of government let fools contest,
what's ever best administered, is best.“

I dette Memorandum udvikler Cyon, at det, som det først og fremmest kommer an paa, er at gøre Rusland til en Retsstat, en Stat, hvori Principet om den personlige Friheds og den personlige Ejendoms Ukrænkelighed er erklæret; han tænker sig denne Erklæring i Form af en højtidelig Kundgørelse, et Slags Magna charta, og foreslaar til Værn herfor Oprettelsen af en øverste Dom-

stol, med ubegrænset Fuldmagt til at vaage over alle Love og skride ind overfor Regeringsorganers Overtrædelse af disse. En naturlig Følge af hine to Principer vil tillige blive absolut religiøs Tolerance og alle Konfessioners Ligeberettigelse, samt Afskaffelse af det for Landbruget fordærlige Fælleseje af Jord i Kommunerne. Men som den nødvendige Forudsætning for alle disse Reformers Gennemførlighed fremhæver han Bibeholdelsen af Selvherkerdømmet.

Den højtopyste, politiske Forfatter, der følger den historiske Erfaring og det logiske Ræsonnement, og den uvidende Muschik, der kun har sit primitive, uklare Instinkt, begge mødes de saaledes paa samme Punkt: Autokrati, ikke Konstitution. Overfor dette dobbelte Værn for Czardømmets Eksistensberettigelse taber Vesteuropa sin Ret til at paanøde Rusland sine politiske Statsformer, og enhver Dom, der fældes over Rusland, fordi det ikke vil eller kan optage disse, bliver uretfærdig.

Endnu et Hensyn er der, som man ikke maa glemme, naar i dette Øjeblik Rusland underkastes en Bedømmelse. Det er Japan, som Rusland er i Krig med. Man kan nu tillægge Raceslægtsskab større eller mindre Betydning, den Kendsgerning kan man i al Fald ikke komme uden om, at Rusland her staar som Europas Forkæmper mod en fremmed Race. Den undertiden udtalte Paastand, at England staar bagved Japan, og at Japans Sejr vil betyde kulturel Overvægt for England, vil enhver, der kender den engelsk-japanske Alliances Karakter, tilbagevise. Japan kæmper for egen Regning, og hvilke Fordele Vesteuropa overhovedet kan faa, afhænger af Krigens Gang og er foreløbig ret tvivlsomme. Man kan overfor Japan sværme for det eksotiske og romantiske eller beundre dette Folks ridderlige og fædrelandskærlige Tapperhed — og det meste af den europæiske Japanervenlighed er vistnok sammensat af disse to Ingredienser — men man er, efter hvad der hidtil foreligger, ikke berettiget til at vente nogen større Tilførsel af aandelige Værdier til Verdenskulturen fra Japan.

Overfor Japan staar et Folk, der, hvad man isvrigt kan sige om det, for sine Bidrag til Europas Aandsliv kun behøver at pege paa Navne som Puschkin, Tolstoi, Dostojewski, Wereschtschagin og Tschaikowski foruden mange andre. Kan nogen Vesteuropæer, der ikke er politisk interesseret i selve Kampen, da være i Tvivl om, hvor hans Sympatier hører hjemme?

J. ØSTRUP

AMERIKANSK POLITIK

AA længe den store sociale Revolution, der nærmest tænkes gennemført af det radikale socialdemokratiske Parti i Forening med de radikale Elementer af alle andre Partier, endnu kun er i sin Vorden, vil de Forenede Staters Præsident tilhøre et af de to gamle Partier, det republikanske eller det demokratiske. Sandsynligheden er i Øjeblikket for, at Theodor Roosevelt, der repræsenterer Republikanerne, vil gaa af med Sejren. Partiet er skabt af Abraham Lincoln, det blev kaldt til Live under Agitationen for og imod Slaveriet i Sydstaterne. Fraset korte Mellemrum har det stedse siddet inde med Magten, og hele den nuværende administrative Metode er dette Partis Værk, ligesom det ogsaa bærer Ansvaret for alt andet Lovgivningsarbejde af Betydning. Det hævder nu som fra sin Begyndelse Beskyttelsestold som en absolut Betingelse for Landets industrielle Virksomhed. Dets mest yderlig-gaaende Repræsentant paa dette Omraade var Præsident M. Kinley, der dog lige før sin Død i en Programtale fremhævede, at Tiden nu var moden for en Nedsættelse paa mange Raastoffer. I den Forsamling, der i Juni Maaned kaarede Roosevelt, fremhævedes paa ny, at Tid og Lejlighed maaske vilde kræve en noget nedsat Toldlov, men det erklæredes tillige, at en saadan Nedsættelse kun burde betros det republikanske Parti.

Det demokratiske Parti, der i Juli Maaned kaarede Dommer Parker til Bannerfører, er ikke længer det krasse Frihandelsparti, det plejede at være. Belært af mange og uomtvistelige Nederlag, har det i det Punkt, der omhandler Toldspørgsmaalet, erklæret sig for en Tarif, der er tilstrækkelig til at dække Omkostningerne ved

Unionens Styrelse. Da dette jo er et temmelig vagt Udtryk, lover Programmet at indføre Sparsommelighed, naar det kommer til Magten, saaledes som det anbefaledes og iværksattes af Partiets Stifter, den udmærkede Thomas Jefferson, hvis jævne og ukunstlede Administration ganske vist danner en god Modsætning til Nutidens Regeringsførelse i Washington, lige meget hvad enten Præsidenten vælges af det ene eller det andet Partis Rækker. Det er sandt, at Omkostningerne ved Administrationen under den demokratiske Cleveland var betydelig ringere end under den republikanske Roosevelt, men det bør ogsaa erindres, at Befolkningens Størrelse er betydelig tiltaget siden 1887 og at man siden den Tid har at tage Vare paa Havaji, Porto Rico og Filippinerne, og at man alt har betalt 50 Millioner Dollars til Gennemførelse af den gigantiske Plan, der skal forene Atlanterhavet med Stillehavet. Frihandel har aldrig været rigtig populær blandt Landets Arbejdere, især saa længe der ikke sættes Grænser for Indvandringen fra Europa. Dertil kommer nu den i England rejste Bevægelse for Beskyttelsestoid, der udtydes som et Bevis for, at en modsat Politik ikke yder en absolut Tryghed for Arbejderbefolkningens Velvære.

Og dog var det Frihandelsspørgsmaalet, der i 1892 bragte Demokraterne til Magten for en stakket Tid. I Marts 1893 var de i fuld Majoritet baade i Repræsentanternes Hus og i Senatet, med en demokratisk Præsident i det hvide Hus i Washington. Da de saa kom til at omsætte deres Teorier i Praksis, viste det sig, at de var magtesløse. Man lavede en Tarif med Nedsættelse af Sætter her og der, i Virkeligheden en Beskyttelsestarif, der skulde tilfredsstille ethvert Distrikt og enhver af Staterne, som skulde vogte Landets Industri, holde sin Haand over Arbejderne og tilintetgøre de kapitalistiske Korporationer. Den sidste Revision var af den Beskaffenhed, at Præsident Cleveland stemplede den som perfid og uærlig og nægtede at underskrive den. Ved Kongresvalgene i 1894 rejstes atter Frihandelsspørgsmaalet med det Resultat, at Demokraterne led Nederlag over hele Linien, og man havde da det Særsyn, at en demokratisk Præsident maatte forhandle med en republikansk Kongres.

Som Tidsskriftets Læsere vil erindre, var Spørgsmaalet om Sølvmonetfodens Indførelse det store Agitationsnummer, der satte Sindene i Bevægelse ved de to sidste Præsidentvalg. Under et jublende Bifald advarede William Bryan, der to Gange har været Partiets Kandidat, sine demokratiske Modstandere af Sølvpolitikken,

„mod at paasætte Arbejdets Mænd en Tornekroner“ og „at korsfæste dem paa et Kors af Guld“. Grundig slaaet har Partiet da nu bestemt sig for fuldstændig at ignorere Finsspørgsmaalet under den nuværende Kampagne. Gulddemokraterne fordrede en Paragraf i Programmet, der gik ud paa at den nuværende Møntfod for en uoverskuelig Tid maatte blive den bestaaende. Paa en saadan Erklæring kunde Sølvfolkene ikke indlade sig, uden at slaa sig selv i Ansigtet. Efter lange og stormende Møder indlod man sig paa et Kompromis. Finsspørgsmaalet skulde helt holdes ude af Partiets Program. Alt syntes nu at være idel Harmoni og Endrægtighed, og Bryan og den radikale Presse, der i lange Tider havde advaret mod at opstille en Mand som Parker, da han dog ikke kunde vælges, faldt til Føje efter at have erfaret, at han to Gange havde stemt for Sølvet. Men efter Kaaringen indtraadte en Begivenhed, der var særlig skikket til at sætte Sindene i Bevægelse og bringe Forsamlingen i Ekstase. Den nykaarede Kandidat havde nemlig sendt et Telegram til en af Partiets Ledere, der blev saa befippet, at han stak det i sin Lomme, uvis om han turde gøre Brug deraf. Efter Raadslagning med andre ledende Mænd — kun ikke Bryan — besluttede man at opløse det for Forsamlingen, der næsten havde fuldendt sit Arbejde. Telegrammet gik ud paa, at Parker ikke vilde modtage Kaaringen, forinden han havde ladet de Delegerede vide, at han betragtede Guldmøntfoden som uigenkaldelig etableret i Amerika. Et udsigeligt Virvar paafulgte den Forkyndelse; Bryan, der var syg og sengeliggende, mødte desuagtet frem i Forsamlingen. Hans Tilsynekomst gav Anledning til begejstrede Ovationer. Man jublede og svingede med Hattene, og den, der ikke vidste bedre, skulde tro, at Manden for tredje Gang var bleven hædret med Tillidsvotum. Efter megen Tale blev man enig om at lade det affattede Program uberørt, idet man argumenterede, at Kandidatens personlige Mening, Finsspørgsmaalet vedrørende, ikke var i Strid med Partiets, da dette Spørgsmaal jo var fuldstændig forbigaaet. Den sidste Handling Forsamlingen foretog, var at opstille som Vicepræsident Eks-Senator Davis, en 82aarig Mand, men Mange-Millionær. Der synes ikke at være megen Tvivl om, at nævnte Telegram var dikteret af Østens Demokrater, navnlig de rige Bankierer i New York, der nu har noget at holde sig til i det Tilfælde, at Parker gaar af med Sejren. Men den hele Episode har just ikke tjent til at hele det gamle Brud mellem Østens Gulddemokrater og Vestens Sølvdemokrater.

I begge Partiers Program findes en Paragraf, som tager særlig Sigte paa de Kombinationer, man med en fælles Benævnelse kalder Trust. Af Agitationen paa dette Omraade venter Demokraterne sig meget. De vil have Lethed ved at vise, at under den demokratiske Administration florerede den Slags Kombinationer ikke saa stærkt som under M. Kinley eller Roosevelt, thi det er først i de sidste fem eller seks Aar at disse Kapitalsammenslutninger har grebet saa stærkt om sig, og at den offentlige Mening har rettet sine Vaaben mod de mange Misligheder, der er uadskillelig knyttet til dem. Den naturlige Følge af Kapitalens Overgreb har været Arbejdernes Fordring om Lønningsforhøjelse, der atter har medført en Trust af Fagforeningerne, og endelig et Utal af Strejker, der i de sidste to Aar har gjort Livet temmelig byrdefuldt for Befolkningens store Masser. Tillige har Trustvæsenet affødt en Aktiesvindel, der kulminerede for et Par Aar siden og medførte Ruin for Tusinder af Mennesker, deriblandt Folk i underordnede Stillinger. Amerika er i det hele taget et Land, hvor Spillesygen meget ofte antager en epidemisk Karakter, saa at baade Tjenestepiger og Skopudsere bliver Aktieejere i Foretagender, om hvis Soliditet de ikke har det fjerneste Begreb. At sætte en Stopper for dette Uvæsen er selvfølgelig ikke nogen let Sag, men de sidste Aars Lovgivning, til Dels efter Initiativ af Præsident Roosevelt, lover dog ganske godt for Fremtiden. Det er ret karakteristisk for amerikansk Politik, at man anklager Præsidenten for at have lukket Øjnene for de farlige Trust, medens samtidigt de fleste Trust frygter ham saa stærkt, at de sætter alt i Bevægelse for at medføre hans Nederlag. I de første to Aar af hans Administration holdt han en Mængde Taler, hvori han anbefalede Regeringskontrol over alle store Korporationer. Han støttedes heri af Generaladvokaten i Washington, der anbefalede et Slags visitorisk Opsyn med internationale Korporationer. Forhandlingerne i de lovgivende Forsamlinger for og imod Præsidentens Forslag trak saa længe ud, at det blev for sent for Senatet at skride ind. I December 1901 blev Repræsentanternes Hus oversvømmet med Forslag, der tilsigtede en Magtforringelse af det stadig tiltagende Antal Trust. Hensigten med disse Forslag var at undertrykke Trust, at regulere Trust, at forandre Tolden paa det Materiale, der benyttedes af Trust, at ændre Fortolkningen af de Love, der alt fandtes mod Trust osv. osv. Ingen af disse Forslag, der var mere vel mente end skikkede til at ophøjes til Lov, gik igennem. Først i 1903 lykkedes det at

faa fire Forslag sat igennem, deriblandt det af Roosevelt affattede om en detailleret Offentliggørelse af Korporationers Forretningsførelse til et af Regeringen oprettet Bureau. Der fastsattes store Bøder og strenge Straffe mod Jernbanekompagnier for at yde særlige Reduktioner i Transportomkostninger. Ligeledes blev der vedtaget en Lov, der har til Hensigt at forhindre Trustfirmaer fra at sikre sig Fragttakster fra Jernbanekompagnierne til Skade for de mindre, uafhængige Fabrikanter og Eksportører og dermed ødelægge al Konkurrence. Nødvendigheden af en saadan Lov havde længe været indlysende. Det var nemlig en offentlig Hemmelighed, at nogle af de mægtigste industrielle Kombinationer i ikke ringe Grad skyldte deres Magt og Velstand den Omstændighed, at de nød særlige Begunstigelser fra Jernbanekompagnierne. Loven har alt haft god Virkning, idet ikke færre end 14 af disse Kompagnier fra Regeringen i Washington har faaet Tilhold om at opgive disse Lovovertrædelser under Straf af Tabet af deres Privilegier. Endelig er det lykkedes Roosevelt ikke blot at faa Lovene sat igennem, men ogsaa ved Høiesteretskendelse at faa dem stadfæstede. Dette gik saaledes til.

Da to af Landets mægtige, parallelløbende Jernbaner var bleven enige om en Sammensmeltning, men mødte Modstand ved en af Statens underordnede Domstole, fik Direktionen den Idé at omgaa Spørgmaalet ved at anbringe de to Kompagniers Aktier i en dertil oprettet Bank, mod at denne udstedte nye Aktier til Holderne i et af Direktøren bestemt Forhold. Herved vilde de to Liniers pekuniære Interesser blive fælles, og al Konkurrence ophøre. Administrationen i Washington lod Generaladvokaten nøje undersøge Forholdet, og den derefter paabegyndte Proces endte i Marts 1903 med en Høiesteretskendelse, der gik Kompagnierne imod. Dette er i Virkeligheden den første store Trustproces, som er bleven ført for Landets højeste Domstol. Ganske enstemmig faldt ikke Dommen, thi fire af Rettens demokratiske Medlemmer afgav en Minoritetsbetænkning. Demokraterne i Repræsentanthuset har maaske ikke med Urette bebrejdet Statsadvokaten ikke at have forfulgt Sagen videre ved at idømme Kompagnierne de Bøder, der er foreskrevne i Anti-Trustlovene; utvivlsomt har han ment, at Regeringen, efter at have hævdet Lovens Gyldighed, har Raad til at eftergive Straffen.

Præsidentvalgene i de Forenede Stater kan henføres under to bestemte Grupper. De har enten drejet sig om at kuldkaste et

gammelt Princip og indføre et nyt, eller der har manglet en saadan Opgave, og man har udelukkende gjort Kandidaternes personlige Kvalifikationer til Genstand for Kritik. Hvad en saadan personlig Kampagne kan føre til, behøver blot at antydes for at forstås; smagfuld Kritik anlægges ikke altid paa Kandidaternes personlige og politiske Vandel; Partiaanden kan endelig være saa udpræget, at man udtaler sig haanlig og med Foragt mod enhver, der hører til den modsatte Lejr, som for Eksempel da den forøvrigt udmærkede Mand, Horace Greeley, hvem Skæbnens Ironi gjorde til Demokraternes Kandidat i 1892, offentlig skrev, at ikke enhver Demokrat var Hestetyv, men at enhver Hestetyv var Demokrat. Til Held for Landet er begge de nuværende Kandidater Mænd, hvis personlige og moralske Vandel er hævet over en smaalig Kritik.

Der er imidlertid andre Maader at komme en Kandidat til Livs paa, og den, Demokraterne har valgt, er beregnet paa at vække Bekymring for Republikkens Bestaaen. Den, der ikke vidste bedre, skulde tro, at Roosevelt omgikkes med Planer til at foretage et Statskup og udnævne sig selv til Kejsers. Ønsker det amerikanske Folk en enevældig Regering? — spørges der, og for at illustrere Betydningen af denne Sætning, har man tegnet Roosevelt i Uniform til Hest og Parker i civil Dragt, og ledsaget Billedet med Devisen: Stem for Roosevelt, hvis du ønsker en Kejsers, for Parker, hvis du ønsker en Præsident. Oppositionen søger at vinde alle Befolkningens Lag for den Mening, at Roosevelt er en farlig Mand for Republikkens Bestaaen, men Angrebene for Egenmægtighed og Selvraadighed er mindre overbevisende end velmente.

I 1902 udbrød den store Strejke blandt Landets Kulminearbejdere. Det er sjælden i Amerika, at Sympatien for en Arbejderstrejke er saa almindelig, som den var under denne. Men de faktiske Oplysninger om Tilstandene blandt Pensylvaniens Kulminearbejdere var vel skikkede til at vække baade Bekymring og Medfølelse. Forgæves opfordrede man Ejernerne til at lade Mellemværendet afgøre ved Voldgift. Da Urolighederne steg i en for den almindelige Sikkerhed betænkelig Grad, bad Mineejernerne Regeringen om militær Beskyttelse. Præsidenten skal da have svaret, at hvis Landets Tropper skulde hjælpe til at føre Kullene op af Gruberne, vilde Fordelen ikke blive paa Ejernes Side. Denne Ytring, som man har udtydet derhen, at Regeringen vilde bemægtige sig Minerne for derved at hæve den Nød, som enhver Husholdning i

den strenge Vinter led under, indgød Ejerne saa stor Skræk, at de gik ind paa Præsidentens Forslag om Nedsættelse af en Kommission, der skulde dømme de stridende Parter imellem. Oppositionen har stemplet Præsidentens Optræden som en vilkaarlig Handling, en Overskridelse af Grænserne for hans Magt, et Brud paa Landets Konstitution. Præsidenten nægter at have anvendt Trusler og fastholder, at han kun er optraadt som Mægler i en Sag, der truede med saa store Farer for hele Nationen. Det store Publikum vil give Præsidenten Medhold, saa meget mere, som man endnu bevarer i Erindring, at Demokraterne i deres Program af 1902 anbefaler, at Regeringen skal overtage Driften af alle Østens Kulminer til Fordel for hele Nationen.

En langt alvorligere Anklage for Konstitutionsbrud foreligger i Præsidentens Optræden under Forhandlingerne med Panama. Der er skrevet en hel Litteratur om dette Emne; man har behandlet det fra et etisk, politisk og alment menneskeligt Synspunkt; man har forsvaret Roosevelt som en Bærer af Civilisationen og fordømt ham som en Cæsar eller Napoleon. De mest fremspringende Punkter i den hele Sag er følgende:

I Juni 1902 bemyndigede Kongressen i Washington Præsidenten til at indledede Forhandlinger om Konstruktion af en Kanal ved Panama. Skulde det ikke lykkes ham at opnaa fuld Ejendomsret over den ufuldendte franske Kanal og Kontrol over det nødvendige Territorium paa tilfredsstillende Betingelser og inden for en rimelig Tid, skulde det være ham tilladt at forhandle om Nicaraguaruten. Paa Grundlag af denne Lov afsluttede Præsidenten en Traktat med Columbia; de Forenede Staters Senat godkendte Traktaten i Marts 1903. Kongressen i Columbia forkastede den i August samme Aar. Fristen for den endelige Afgørelse var fastsat til den 12. September. I Oktober hævedes Kongressen i Columbia, tre Dage efter, den 3. November, erklærede Panama sig uafhængig af Columbia, hvis Garnison trak sig tilbage fra Panama og tog Vejen hjemad. For at beskytte Liv og Ejendom og for at hævde saadanne Rettigheder, som var tilstaaet de Forenede Stater ifølge en Traktat af 1846, intervererede Administrationen i Washington. I November bragte Columbia et Forslag om at ratificere den forkastede Traktat, hvis man i Washington vilde hjælpe med til at undertrykke Revolutionen og give Panama tilbage til Columbia. I Stedet for at modtage et saadant Tilbud, anerkendte Roosevelt Panama som selvstændig Stat, og kort efter fulgte

en Godkendelse af Europas Magter, deriblandt ogsaa Danmark, Sverige og Norge. Den 18. November underskrevs en Kanaltraktat mellem de Forenede Stater og Panama, og nogle Uger efter ratificeredes den af begge Parter og blev til Lov. Det behøves maaske næppe at anføres, at en af de væsentligste Grunde, hvorpaa Gennemførelsen af Traktaten med Columbia strandede, var Penge-spørgsmaalet, idet der stilledes ublu Fordringer paa Bekostning af de franske Interessenter.

Der er intet, der har irriteret Roosevelt mere end Beskyldningen for at have optraadt som Diktator i dette Spørgsmaal og at have benyttet sin Magt til at kuldaste en Søsterrepublik. I sin Programskrivelse udtaler han sig bittert mod Oppositionen og anklager sine demokratiske Modstandere for en planlagt Fordrejelse af de virkelige Forhold. Hvis han ikke straks havde anerkendt Panama som selvstændig Stat, siger han, og Farten paa Kanalen ikke var holdt aaben i Overensstemmelse med Forpligtelser i den tidligere Traktat, vilde der have paafulgt en endeløs Guerillakrig og mulig fremmed Indblanding og Forviklinger, der vilde have forsinket Foretagendet langt ud i Fremtiden. „De Fordele,“ slutter han, „der er ydede de Forenede Stater og den øvrige civiliserede Verden ved at vi har sikret os den vedvarende Ret til at konstruere og forsvare Kanalen, er saa store, at Oppositionen ikke har Mod til at diskutere Spørgsmaalet paa ærlig og hæderlig Vis“. Demokraterne har ved at bringe Panamaspørgsmaalet paa Tapetet netop nu villet godtgøre, at Roosevelt har handlet paa egen Haand, uden først at forhandle med Landets lovgivende Forsamling, og at han saaledes har overskredet de Grænser, der er afstukne ved Landets Konstitution. Som Bevis for den Fare, der kan ligge i at et Lands Overhoved handler efter første Impuls, anfører man med bedre Begrundelse, at Præsidenten sendte et Krigsskib til Smyrna ved det blot løse Rygte om, at en amerikansk Konsul var bleven dræbt af Befolkningen dér.

Medens Valget af Roosevelt er sandsynligt, er det derimod givet, at Flertallet vil blive mindre end tidligere for ham og hans Parti. De Demokrater, der paa Grund af Bryans Finanspolitik enten slet ikke afgav deres Stemme eller stemte for M. Kinley, vil nu for en stor Del vende tilbage til deres første Kærlighed. Bryan selv, om hvis Evne til at tale for Galleriet ingen tvivler, har alt begyndt sine Foredrag til Gunst for Parker. Da denne jo er forholdsvi lidet kendt, har man begyndt med at sammenligne Roosevelt

med hans Forgænger M. Kinley. En Sammenligning mellem disse to Mænd er hartad umulig. M. Kinley var den forsigtige og betænksomme Diplomat, der altid havde sin Haand om den offentlige Puls og et fint og aabent Øre for Mængdens Fordringer. Naar han ikke var paa Rejser, kunde man altid finde ham i sit Bibliotek eller han værnede med stor Omsorg om sin vanføre Hustru. Roosevelt er utvivlsomt en langt mere udpræget Personlighed med en bestemt Opfattelse af ethvert Spørgsmaal af Vigtighed, dog er han ikke uimodtagelig for rationel og logisk Modstand, men derimod absolut for snedige Politikeres Argumenter. Politikerne i hans eget Parti har kun lidet tilovers for Manden, og deri ligger der selvfølgelig en Fare for hans Valg. Han besidder meget politisk Mod, thi uden det vilde han ikke have vovet at indbyde en Neger til sit Bord, selv om denne Neger er en fremragende Mand, af stor Dygtighed og i Besiddelse af fremragende Veltalenhed, som han altid har anvendt til Gunst for sine ulykkelige, sorte Medbrødre. Et ikke mindre Mod viste han, da han paa Opfordring af en Fagforening nægtede at afskedige en Mand, der var ansat i et af Regeringens Trykkerier i Washington, men som ikke var Medlem af Foreningen og ikke ønskede at blive det. I høj Anseelse staar han blandt Landets Ungdom, der i ham ser en Type paa Mandighed og amerikansk Dygtighed. Han er en ivrig Idrætsmand, der søger Hvile efter Arbejdet i Jagtens Glæder. Han hylder Sætningen om den sunde Sjæl i det sunde Legeme og tager sig en Dyst med sin Fægtemester hver Morgen, forinden han tager fat paa sit Dagværk. Han er i mange Henseender et Undtagelsesmenneske, der stiller store Fordringer til sig selv, men er maaske nok for streng i sine Fordringer til andre. Han har derfor varme Venner men ogsaa bitre Fjender, der stempler ham som hovmodig, indbildsk, arrogant og selvisk. Sine mest udprægede politiske Fjender han han blandt Aktiebørsens Medlemmer i New York, hvem han nægtede at yde Bistand under Krisen for 2 Aar siden; sine varmeste Beundrere har han blandt den Befolkning, der ikke hører til noget politisk Parti, og deres Antal vokser med hvert nyt Nationalvalg. For denne Del af Vælgerfolket er Hovedspørgsmaalet: Skal den nuværende Politik og Administration fortsættes i det af Roosevelt angivne Spor, eller skal Landets Styrelse overdrages til et Parti med en Leder, hvis Mening er et Udtryk for Plutokratiet i New York?

OM DIGTEKUNST OG TONEKUNST

I PRAKTISK VEKSELVIRKNING

DEN moderne Litteratur- og Musikforskning betragter det med Rette som sin Opgave ikke alene at undersøge Digtekunstens og Musikkens Vækst gennem Tiderne og hos de enkelte Kunstnere, men ogsaa at give Bidrag til Belysning af den Modtagelse og Udbredelse Værkerne fra disse Omraader har været Genstand for under skiftende Vilkaar. Man nøjes da ikke med at gøre Rede for, hvorledes f. Eks. Shakespeares eller Holbergs tragiske og komiske Genius har udviklet sig, og hvorledes den blev optaget, grebet og efterlignet i Samtid og Eftertid; men Litteraturhistorien fortæller ogsaa om de Midler, hvorved de store Digteres Værker er bleven spredt ud i Verden, om de Mæcener, Skuespillere, Forfattere, Forlæggere, Oversættere, der har Æren af at have slaæet til Lyd derfor og værnet derom. Det hører jo eksempelvis ikke til Kulturens ubetydeligste historiske Træk, at Skuespil af Holberg kan sælges i Skillingsudgaver i Tyskland og England, eller at Dramer af Shakespeare har fundet Vej til Island og det endog i fortræffelige Gengivelser.

Paa samme Maade gaar det med Musikken. Palæstrina og Bach staar ikke længer i den taagede Ophøjethed, hvori de gammeltdags biografiske Fremstillinger gerne satte dem. De berømte Messer og „Matthæus-Passionen“ faas nu for Røverkøb, og de fremsføres offentlig viden om. Musikhistorien har da bl. a. ogsaa at melde om, hvordan disse Mestre vandt Indgang hos os. Det var Gade, som først præsenterede Bach i Musikforeningen, og Rung

gav i Cæciliaforeningen Palæstrina en Udførelse, der endog henrykte Kokkepiger. (Dette vilde have forbavset Ambros og andre ældre Historikere, som ikke kunde finde „Melodi“ hos P.).

For saa vidt er alt i Orden. Men gaar vi fra den store Digtning og den store Musik til den „lille Kunst“, til Lyrikken og Sangen, saa ændres Forholdet. Her giver Litteraturhistorien oftest ingen ordentlig Besked paa Spørgsmaalet: hvordan, hvor vidt og med hvad Virkning er den lyriske Digtning trængt ud i Folk og Land gennem skiftende Tider? Det nytter nemlig ikke, som man ser det i Haandbøgerne, kun at anføre, hvor tit det og det Bind Vers af den og den Digter er oplagt paa ny, hvor smukt eller ilde medtaget det er blevet af Journalister og Kritikere. Thi enhver véd jo, om end uklart, at meget værdifulde Dele af vor Poesi kun frister en ynkelig Tilværelse i Digtsamlingerne, mens de spredes vidt og bredt ud i Folket, netop fordi de er sluppet ud af Bøgerne og over i Sangen. Her har naturligvis den Forsker, som alvorligt vil efterspore Digtningens Spredning og Virkninger i videste Forstand, en vanskelig Opgave, om end en meget tilfredsstillende, personligt taget, al den Stund dette Grænseomraade mellem Poesien og Musikken er et Eventyrets Land med stadigt nye Opdagelser og Overraskelser.

Det er den tyske Litteratur- og Musikhistoriker, Docent ved Berlins Universitet, Dr. phil. Max. Friedlaender, der har brudt Vejen for denne nye Gren af Videnskaben gennem sit storslaaede Værk „Das deutsche Lied im 18. Jahrhundert“ I—II, 1902. Hvad Forfatteren ytrer i sin Fortale, kan gælde ogsaa for vore Forhold. „Den tyske Sang (Lied) har hidtil været Forskningens Stedbarn... Aarsagen til denne paafaldende Kendsgerning maa søges deri, at den snævre Forbindelse mellem Poesi og Musik, som Sangen opviser, vel har gjort Litteraturhistorikeren ængstelig for Syssel med Emnet, naar han ikke staar fuldt rustet paa det musikalske Omraade; lige saa afskrækkende har det virket paa Musikeren, som Følge af de litterære Krav, Opgaven stiller.“

Friedlaenders Værk giver paa Grundlag af et uhyre Materiale, hidskaffet ved talløse Efterlysninger ad privat Vej og ved aarelange Kildestudier i de fleste tyske Biblioteker, dels en Oversigt over det 18. Aarhundredes tyske Sangmusik, først ved kronologisk Opregning af Nodetryk, Melodihæfter og Sangsamlinger, dernæst ved saglig Gennemgang af Enkelthederne i dette Mylder — dels en Oversigt over den lyriske, i Musik satte Poesi, ordnet efter Digterne. I et

Tillægsbind er samlet et Udvalg af de bedste og ejendommeligste Melodier fra det 18. Aarh., tit forglemte og oversete Perler (bl. a. adskillige af I. P. A. Schulz); men rigtignok fattes et lignende Bind for Teksternes Vedkommende.

Et for vort Lands Vedkommende relativt jævnbyrdigt Arbejde vil det være umuligt at tilvejebringe. Dertil var vor hjemlige og hjemmegroede Musik og Digtning i hint Aarh. altfor fattig. Men for Kendskaben til det følgende Hundreedaars Rigdom af lyrisk Digtning og Musik, vilde et Værk som det Friedlaenderske have en Værdi, som næppe kan værdsættes højt nok. Hvor tam og tør er f. Eks. ikke enhver Skildring af Oehlenschlägers Digtning, som undlader at fortælle om, hvad der af den naaede at blive Menigmands Eje i videste Forstand. En eneste lille Studie over dette Emne har C. Elberling offentliggjort, „Oehlenschläger som Gadevisedigter“ 1872. Det er i alt 19 Digte af ham, Elberling har truffet paa i Flyveblade og Skillingstryk, bl. a. „Der er et yndigt Land“, „Underlige Aftenlufter“, „Vil du være stærk og fri“, „Kongen i Lejre“; ja endog et Digt, der stammer fra før 1803, er bleven kendt vidt og bredt (helt til Norge) ad denne Vej; det er den heller ikke endnu forglemte Vise „Bag grønklædte Bakker der ligger et Hus“.

Disse mærkelige Vidnesbyrd om Spredning af Poesi, tilmed af bedste Art, tager de litteraturhistoriske Fremstillinger sig ikke ad notam; og lige saa lidt fortæller de, som i dette Tilfælde C. Elberling, noget om det andet vigtige Middel, hvorved denne Spredning foregaar, det musikalske.

Den poetisk-musikalske Vekselvirkning er et af Historikere og Skribenter særlig ringeagtet Hjælperede for Kultur. For at blive ved Oehlenschläger, finder man det jo altid i sin Orden at minde det læsende Publikum om Navnet paa den Kunstner, som levendegjorde Helteskikkelserne fra O.s Dramer for Samtiden, Dr. I. C. Ryge. Men at nogen Litteraturskribent skulde finde paa at nævne C. E. F. Weyse som den klassiske Fortolker af Oehlenschlägers Romance, eller f. Eks. H. E. Krøyer som hans særlige Visekomponist, — nej det var dog for meget at forlange. I litteraturhistoriske Haandbøger strejfes Weyses Navn en sjælden Gang ved Inge-manns Morgen- og Aftensange, og Krøyer, denne yderlig sparsomt skabende, men geniale Kunstner, hverken nævnes eller kendes. I den Grad glemt er sidstnævnte Mand, den danske Studenterkvartets Skaber („Her under Nathimlens“, „De første Prygl“, „Muser

har Glæden“, „Der er et yndigt Land“), at end ikke et Billede af ham nogensteds er fremdraget. Selv en gammel Studentsanger som Prof. P. Hansen mindes ham ikke i sin Litteraturhistorie.

Det hænder af og til, at Udgiverne af vor ældre Digtværker, i rigtig Følelse af Tingens Værdi og Nødvendighed, føjer en og anden Bemærkning om Musikken til foreliggende Poesi. I Indledningen til Dansk lærerforeningens Udgave af Ingemanns „Holger Danske“ (1893, ved Prof., Dr. Kr. Nyrop) ser man saaledes med Glæde nævnt Niels W. Gades Navn, men Sammenhængen er uheldigvis ikke rigtig: „Gade komponerede smukke og iørefaldende Melodier til flere af Digtene, der hurtigt fik en Hædersplads mellem Folkets Sange“. Denne Komponists Melodibuket (til disse Digte) udkom først 16 Aar efter „Holger Danske“s Offentliggørelse 1837. Det er sikkert nok, at Sangene hurtigt, d. v. s. i Fyrreerne allerede, blev sunget, men vel at mærke paa kendte Folkemelodier; o. 1846 blev desuden en Melodi af Gebauer (til anden Tekst) lagt til „I alle de Riger og Lande“, og midt i Halvtredserne udbredtes den første nykomponerede, endnu meget sungne, Melodi til et Digt fra dette Værk „Jeg saa kun tilbage“ (af P. Heises Ven, Studentsangeren, Cand. theol. J. Jørgensen fra Ribe, f. 1831, d. 1857). Af Gades nævnte Melodier naaede, i øvrigt længe efter at de udkom (1863), kun et Par nogen nævneværdig Udbredelse, og han som alt fra sin grønne Ungdom („Paa Sjølund's fagre Sletter“ 1838) havde været en fremragende, folkelig Fortolker af Ingemanns Muse, er endnu temmelig uænsset uden for Fagmusikeres og Fagsangeres Kredse. Saaledes mener en Lærer Anno 1899 at kunne give en rammende Oversigt over Aarhundredets Folkesang fra Musiksidens uden at fremhæve eller blot nævne Gades Navn (Indledningen til Vad og Kirkegaard „Melodier til Sangbog for den danske Folkehøjskole“, 3. Oplag), og paa Skolesangstævnet i Aalborg 1903 fremførtes der mellem 108 Sange ikke én af denne Komponist (de enkelte, deltagende Skoler havde frit Valg af Program, saa Stævnets Komité bærer ingen Skyld for dette).

Vi kan gaa endnu et Par Skridt videre. Enhver musikinteresseret kender Gades Koncertballade „Elverskud“ og véd, at vor nationale Tonekunst deri ejer et af sine ypperligste Værker. Mindre kendt er det maaske, at den tekstlige Bearbejdelse af Emnet for denne Ballade væsentlig er foretaget af Chr. K. F. Molbech, paa Grundlag af middelalderlige Elverskudsviser og Sagn. Ikke lidt forstemt bliver man da ved at se et alvidende Organ som Salmonsens Kon-

versationsleksikon understrege, at det lige netop er Weyse og H. C. Andersen, der i nyere Tid har udmøntet den gamle Skat poetisk og musikalsk (se Artiklen „Elverskud“).

En sidste Prøve paa de Uværdigheder og Forsømmelser, Mangelen paa Kendskab til den her paapegede Vekselvirkning medfører, maa være tilstrækkelig til at godtgøre, hvor nødvendigt Studiet af den er i mere end én Retning. Man vil sikkert mindes, at Poul Møllers „En dansk Students Eventyr“, dramatisk tilrettelagt af Dr. V. Andersen, for et Par Sæsoner siden gik over en københavnsk Scene. Man glædede sig dengang med fuld Føje over at høre de prægtige Poul Møllerske Viser indført i disse Omgivelser; men med Hensyn til en eneste burde man rigtignok være bleven en Smule skuffet. „De vilde Jægere“ havde man valgt at lade nykomponere (W. Hansens Musikkatalog 1903, S. 467), skønt denne Vise, foruden af flere andre, ogsaa er komponeret af nysnævnte store Tonekunstner i en klassisk Kvartet. Ganske vist, den finder man ikke ved Alfarvej; ikke træffer man den i nogen moderne Samling, end ikke Studentersangforeningens (hverken Udg. 1873 eller 1891), men for en Menneskealder siden sang man den dog, og i Datidens Musiklitteratur er den ikke vanskelig at opdrive. Selv gennem en Skolebog har den fundet Vej til vor Tid. I det hele taget er vistnok Poul Møllers Digte, musikalsk set, bleven fremmede for Nutiden; skændigt er det at høre, hvor uvidende selv Minervas Sønner er om Viser som „Hel sjældent rørtes Pen og Bog“ eller „Hvad er imod Studentens Kaar“, og Berggreens Melodier til dem overses altfor ofte (endog i den ellers saa fortræffelige Regensvisebog 1902).

Disse Mangler ved Arbejdet med og Kendskaben til vor sangbare Digtning kan begribeligvis ikke aldeles skrives paa Litteraturforskernes Regnebræt. Tværtimod; den nødvendige sangmusikalske Materialsamling og Granskning er næppe nok i sin Vorden, og følgelig kan Litteraturens Fagmænd ikke drage Nytte af den.

For selve denne Sags, Materialgranskningens, heldige Gennemførelse træder der ikke faa slemme Hindringer i Vejen. I Reglen interesserer Komponisterne sig ikke overdrevent for deres sanglige Sysse, for saa vidt den da ikke spænder over den store Musiks Felt: Opera, Koncert o. s. v. Deraf den Kummerlighed, at f. Eks. J. P. E. Hartmanns og P. Heises Produktion inden for Visens og Romancens beskedne Omraade er gaaet saa sporløst af, at det for en stor Del er umuligt at fastslaa dens Tilblivelse i Enkeltheder,

ja næppe nok dens første Fremkomst for Offentligheden. For Weyses, Gades, Rungs og Berggreens Vedkommende er vi noget heldigere stillet, men ved en Mængde, mindre producerende Komponister er vi til Gengæld lige saa uheldigt farne som med Hartmann og Heise.

En værre Skade er det dog, at der ikke foreligger fuldstændige, eller dog tilnærmelsesvis fuldstændige Udgaver af nogen dansk Tonekunstners Sangmusik. I den poetiske Litteratur har vi dog saadanne Mønsterudgaver med historisk Apparat af Oehlschläger (ved Liebenberg), af Grundtvig (den verdslige Digtning kun til Dels ved Sv. Grundtvig, den religiøse ved J. K. Madsen), og for at nævne en af de nyeste og bedste af C. Ploug (ved H. Ploug). I Musikkulturen findes af den Art, som sagt, intet hos os. Det har derfor sin overordentlige Vanskelighed at fastslaa, hvor meget der af en given Digter er sat i Musik, af hvor mange og hvornaar det er gjort. Eksempelvis vil næppe nogen i dette Øjeblik kunne opregne alt, hvad Hartmann har komponeret af Oehlschläger. Det er sikkert ikke forbavsende meget, men allerbedst som man tror at have faaet istandbragt en fuldstændig Liste, kan man tilfældig støde paa et Koncertprogram fra 1848, hvoraf det fremgaar, at han ogsaa har sat Musik til et Brudstykke af „Aarets Evangelium“, noget man aldrig før havde anet. Eller gaar man i den forfængelige Mening, at det endelig er lykkedes at opdrive alle de sytten Hundrede og syv og tyve Melodier der inden Anno 1900 er lagt til Tekster af Grundtvig, bl. a. ogsaa Henrik Rungs mangfoldige, skal det nok passe, at et anonymt(!) Skolesangshæfte fra 1846 falder En i Hænderne og viser sig at gemme denne Komponists prægtige trestemmige Kor „Sol er oppe“. Rigtignok mindes man denne Melodi som nævnt i Overskriften over Digtet, hvor det forekommer i Sangbøger fra Fyrrerne, men da der forgæves var ledt efter den 127 Steder, var det jo ikke urimeligt at antage, at de gode Sangbøger, her som saa tit, var galt underrettede.

Rent umuligt bliver det naturligvis at fastslaa Omfanget af den poetisk-musikalske Vekselvirkning for en enkelt Mands Vedkommende, naar tilmed hans Digtning er mangelfuldt samlet. Det er kendt nok, hvorledes dette gælder Blichers Værk. Den Oversigt, jeg i J. Aakjærs „Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie“ II S. 257 ff. har søgt at give over hans Digte i Musik, maa derfor tages med Forbehold. Dog er den vistnok tilstrækkelig fyldestgørende til at

godtgøre det rent praktiske, at Blichers Digtning endnu venter paa jævnbyrdige Komponister. Det er ikke uden en vis Vemod, man læser en Ytring af ham om, at han ved en bestemt Lejlighed ønskede et af sine Digte sat i Musik af en (dalevende) berømt Tonekunstner. Thi mens han levede, naaede han ikke at se dette Ønske opfyldt, og det var i Virkeligheden først 20 Aar efter hans Død, at en Komponist ud fra omhyggeligt og kærligt Studium af hans Poesi søgte at fortolke den. Det var P. Heise med de otte „Romancer og Sange af St. St. B.“. Alt, hvad der ellers er sat i Musik af denne Digter, skyldes væsentligt rene Tilfældigheder. Mindst gælder det nok H. C. Simonsens og Berggreens Kompositioner.

Blicher er dog ikke den eneste af vore Digtere, som endnu venter paa fortjent Opmærksomhed fra vore Musikers Side. Et poetisk-musikalsk Opgør for Oehlenschlägers, Chr. Winthers, Aarestrups o. a.'s Vedkommende turde godtgøre noget lignende. Men inden dette bliver taget til Følge, er det nok nødvendigt, at der sker en Reform i vore Musikers Uddannelse. Baade vort kgl. danske Musikkonservatorium og andre lignende Lærestalter undlader jo at give sine Elever nogen Vejledning i vor Digtekunst og dens Værker, en Vejledning, som netop skulde lægges an paa at afgrænse Omraadet for den poetisk-musikalske Vekselvirkning i dens historiske Udvikling og samtidigt give et grundigt Omsyn i begge Arter af vor nationale Litteratur. Man vil ikke mene, at dette er unødvendigt, naar man lægger Mærke til, hvorledes selv vore største Komponister (P. Heise alene undtaget) altfor ofte har ofret til fjerderangs Digteres Muse, og naar man ved, at Kendskaben til vor Digtningens bedste Skatte og Smagen stundom har været saa minimal, at Komponisterne i Flok (og det med Kritikernes Medhold) har søgt til fremmed Poesi. (Jvfr. de sangmusikalske Anmeldelser i Halvfjerserne, f. Eks. i „Nær og Fjærn“).

Ved en saadan Reform tør man vel ogsaa haabe paa nogen Bedring i vort offentlige Musikliv paa dette Omraade, hvor Sangforeninger, Kvartetter og Kirkekor altfor længe har haft Programmer, der i fattig og trættende Ensformighed stadigt byder paa traditionelt Stof, og hvor den almindelige Skole-, Folke- og Kirkesang arbejder under ganske lignende Armod. Den sidste Menneskealder har ikke at opvise nogen almen Sangsamling, der indirekte godtgør nogen omfattende, selvstændig Kendskab til den samlede danske Digtning, end mindre er bygget paa et grundigt Omsyn i denne, med Genoptagelse af ældre, glemt Kernestof og nyere

værdifuldt, og med Tilsidesættelse af det værdiløst traditionelle. (Den eneste, der vel er værd at fremhæve, turde være afdøde F. L. Grundtvigs „Sangbog for det danske Folk i Amerika“, et Værk, som enhver Sangdyrker og Musiker burde eje.

Til den anden Side reklamerer vore Musikforlag ganske vist stadig med en Mængde populære Melodisamlinger, som imidlertid med deres vidunderligt pulterkammeragtige Sammenblanden af Blomster og Hø kun viser, at det i høj Grad har skortet paa Evnen til den højst nødvendige Revision af vor hele sangmusikalske Litteratur med tilhørende fornyende kritiske Manøvrer. Man vilde sikkert kunne nøjes med langt mindre Samlinger end „Danmarks Melodibog“ med de paastaaede 900 Sange eller den nyeste ny „Folkets Sangbog“ (der kun for Teksternes Vedkommende rummer det ikke særlig interessante, opreklamerede Tal 710, mens de almindeligste Melodier optrykkes gentagne Gange — hvad der jo fylder saa rart), men man vil ikke i Længden kunne undvære Sidestykker til Fortidens bedre Frembringelser. Tænk saaledes paa Weyse, der ikke undsaa sig ved at komponere og udgive Skolesange i sin Alderdom, da han var vort Folks hæderkronede Komponist. Hvilken klassisk Finhed er der ikke i disse smaa „Tolv trestemmige Sange“, og med hvilken Smag er ikke Poesien dertil valgt. Det er de bedste Navne i Datidens Digtekunst: Heiberg (4), Hertz (3), Staffeldt, Oehlenschläger, Ingemann, Grundtvig, Hauch (hver 1). Eller for at tage et Samlerarbejde, Berggreens „Melodier til Fædrelandshistoriske Digte“, der udkom Aaret før (1840). Saadanne Samlinger, der saavel har poetisk som musikalsk og, for den sidstes Vedkommende, tillige historisk-kritisk Værdi, ser ikke længer Dagens Lys. Intet Under da, at vi ganske mangler Forudsætning for at faa, endsige for at bruge slige populære Bøger, som særligt Tyskerne ejer siden Erks og Bøhmes Tid, en Visebog som Dr. Max Friedlaenders „Commersbuch“ (2. Udg. 1897) eller en Skolebog som Dr. Karl Schmidts „Hilfsbuch für den Unterricht im Gesange auf den höheren Schulen“ 1902. Kilderne dertil synes hos os helt udtørrede.

Og dog er der en enkelt, som i den sidste Menneskealder netop er rundet rigeligt. Vi forlader hermed den Periode, hvorom de foregaaende Overvejelser væsentlig har drejet sig, og vender os til en ældre Tid med Hensyn til hvilken dette Emne er gunstigere faren, og som længst har tilhørt Historien.

Det er kendt nok, hvorledes Middelalderens Folkeviser alt be-

tragtes som „indtaget Land“ i litteraturhistoriske Fremstillinger, og at man i Skolerne agter Kendskaben til dem, deres Indhold, Historie og Indflydelse paa nyere Digtekunst som et meget fremragende Element i Litteraturundervisningen. Jævnside hermed har man imidlertid glemt at yde Ungdommen den Kendskab til den musikalske Side af Sagen, som man jo for denne vor gamle Folkekunsts Vedkommende havde den letteste Adgang til. Svarende til Evald Tang Kristensens, Sv. Grundtvigs, A. Orløks o. a.'s samlende og kritiske Arbejde med Teksterne, er, som alle ved, det dermed parallelle Muskarbejde foretaget af Berggreen og Th. Laub. Denne gamle Sang har da været Genstand for en kritisk-historisk Opdyrkning og Granskning, som man maa ønske ogsaa kan komme senere Tiders til gode. Men det mærkelige er, at dette Arbejde ikke har evnet at sætte praktisk Frugt for Musikkens Vedkommende. Særligt paafaldende er det, at mens enkelte Litteraturhistorikere (Prof., Dr. J. Paludan „Danmarks Litteratur i Middelalderen“ 1896, S. 178, 186) dog ikke undlader at fremhæve det musikalske Element og nyere Granskninger deraf, saa overser vore Musikkorfattere det helt i deres populære Fremstillinger. H. Panum omtaler i sin Illustr. Musikhistorie de danske Folkemelodier i 20 Petitlinier (I, S. 77), affærdiger Granskningen af dem og nævner næppe en eneste af disse gamle, kostelige Skud af Musik ved Navn. I Salmonsens Leksikon søger man forgæves under „Folkeviser“ eller i Artiklen om Danmarks Musik nogen grundig Forklaring. (Derimod citerer rigtignok en Forfatter i vort Naboland T. Norlind i sin „Svenska Musikhistoria“ 1900 Laubs grundlæggende Afhandling i „Dania“ II).

Trods Cæciliaforeningens og en enkelt Kunstners, kgl. Skuespiller Jerndorffs, smukke Arbejde for at popularisere og levendegøre den gamle Sangskat i dens relativt mest oprindelige Skikkelse, har det da vist sig, at den store Almenhed ikke endnu har grebet Betydningen deraf, end mindre virkelig tilegnet sig det. Heller ikke har dette Plus af Kultur kunnet trænge befrugtende ind i Skolens Sangarbejde, om end man nok kan spore det. Ved Sangstævnet 1903 udførte adskillige Skoler gamle Folkeviser, men i flerstemmig Korsang og med stærkt beskaarne Tekster. I den nylig udkomne Beretning om Stævnet ser man nu, at Komiteen tilraader en anden Fremgangsmaade, som stemmer bedre med den gamle Kunst, ved at lade mindre (skiftende) Hold synge Visernes Fortælling, mens hele Koret (flerstemmigt) falder i med Omkvædet.

Derved kan det blive muligt at foredrage Viserne i deres Helhed, uden at det vil trætte Sangerne.

Særlig var det ikke af Vejen, om det ved enhver Sang- og Musikuddannelse blev slaaet grundigt fast, hvori Forskellen mellem Musikbygningen før og efter Aar 1600 bestaar. Man vilde saa efterhaanden undgaa den nu almindelige, trivielle Sammenblanden af Musikken til Folkesangen i Middelalderen og i det 17. og 18. Aarhundrede. Ganske vist maatte man følgerig dæmpe noget paa Omtalen af vor nationale Musik i det 19. Aarh. som særlig kendetegnet ved den, delvis paa Grundlag af Reproduktion af den gamle Folkevises Musik, fremkomne „nordiske“ eller „danske“ Tone. Thi det er netop ikke den rene middelalderlige Folkemusik, som overalt er geufrembragt i den nyere Musik, der gerne vil pyntes med Hædersnavnet „Folketone“ eller „dansk Tone“. Langt hyppigere er det Almuevisernes Musik fra 17.—18. Aarh., hvis Klang er efterlignet, ganske vist i dens smukkeste Frembringelser („Det haver saa nyligen regnet“, „En dejlig ung Ridder“, „En yndig og frydefuld Sommertid“ o. a.). For øvrigt vilde det vel ogsaa være urimeligt at kræve Kendskab til den virkelig gamle Folkemusik af vore Komponister i første Halvdel af det svundne Hundredaar, hvor dens Væsen og Art endnu slet ikke var gransket. Men pudsigt virker det alligevel at se, hvorledes J. C. Gebauer har opfattet den i sine „Tre Melodier i oldnordisk Folketone“ (o. 1844); man kender endnu en af dem, „I alle de Riger og Lande“ — en yndet Nationalmelodi, men det oldnordiske i den er dog lovlig godt gemt.

Ogsaa Genoplivelsen af den anden Part af vor gamle Folkemusik, den kirkelige, kunde man ønske mødt med mere vaagen Sans, end sket er. Den Omstændighed, at den stærke Tilvækst, Kirkedigtningen fik især ved Grundtvig, hurtigt blev ledsaget af en meget omfattende kirkemusikalsk Produktion fra vore mest fremragende nyere Komponisters Side, bevirkede naturligt, at man herhjemme ikke gav synderlig Agt paa det Arbejde for den ældre Kirkemusiks Restauration (den „rytmiske Koral“), der var i Gang i Tyskland, hvor jo intet nyt lagde Beslag paa Opmærksomheden. Vor fremragende Hymnolog Dr. Rudelbach's djærve Slaaen til Lyd for det i 1855 synes at være gleden upaaagtet hen. Da Sagen omsider fik sin mere nidkære, kunstnerisk dygtige og lærde end just pædagogiske Talsmand, Th. Laub, maatte den, let forstaaeligt, baade møde Tvivl og Uforstand. Men bortset fra dens om-

tvistede Betydning for vor Kirkesang i praktisk Forstand, har den dog en kulturhistorisk og national Værdi, som ikke burde være underkendt. Især det sidste er ikke fremholdt skarpt nok af Sagens Venner og dens Kendere, skønt den netop her har Bud til hele vort Folk og for saa vidt ikke bør stænges ude fra den almindelige Dannelses Enemærker.

Den ældste betydelige nationale Musikkilde er nemlig det Værk, som rummer Reformationstidens Kirkesang hos os, Hans Thomissøns Salmebog fra 1569. Før man endnu var begyndt at optegne Folkevisernes Melodier, gives heri Prøver paa gammel-dansk Musik, ved Siden, naturligvis, af den Mængde tyske og andre Melodier, som Reformationen hidbragte. Udgiveren var Sognepræst ved Frue Kirke i København, men stammede fra det sangrige Jylland, hvad der nok mærkes, idet han har optegnet en saa prægtig Melodi som den til Almuens jydsk Sang om „Det hellige Kors“ og den ligeledes utvivlsomt i Jylland digtede Festvise paa latinsk-dansk Blandingsmaal „Julen har Englelyd“; endvidere Dagvisen („Den signede Dag“) i majestætisk gammel frygisk Tonart, Paaskelejsen „Krist have Lov“, og endelig en Melodi som Tyskerne senere har laant, og som tyske Forskere misunder os: „Hjælp Gud, at jeg nu kunde“.

Desværre gik disse Melodier, sammen med Teksternes Forsvinden af senere Tidens Salmebøger, ogsaa tabt for Sungen, og det er kun væsentlig Laub, der har Æren af at have draget dem tillige med andre gamle Musikskatte ud af Glemsel, særlig gennem Bogen „Om Kirkesangen“ 1887. For den Sags Skyld fortjente hans kritisk Arbejde i det mindste ikke at være spildt. Danske Sangvenner vilde nok have været med til at overgive dette værdifulde Arvegods til Folkemunde igen, men uheldigvis synes et meget vigtigt Middel dertil med Flid at være skyet, det nemlig at gøre Forsøg paa at lede denne kulturelle-historiske Strømning ind i Sangundervisningen ved Seminarier og lignende pædagogiske Anstalter, hvilket næppe vilde have vakt Modstand fra ledende Side; thi derfra gør man jo i stadig større Omfang Indrømmelser til bedste for kulturhistorisk Undervisning.

Dertil kommer, at vore Musikforfattere har været allfor optagne paa andre Omraader til at have skænket dette Emne synderlig Opmærksomhed. I hvert Fald er det besynderligt at se, hvorledes ogsaa nysnævnte Emne kun lige strejfes i vor eneste større Musikhistorie. Det er ikke blot inden for de mere forgyldte Rammer, at

den poetisk-musikalske Vekselvirkning lades uænsset; under de mere jævne Vilkaar, hvorunder folkelig Sang trives i bredeste Lag, staaer dens Værdi end mere uklart for den dannede Bevidsthed, og Historikerne regner ikke med den. Hvorledes skal man ellers forklare sig, at f. Eks. det svundne Hundreedaars Sang, som den kraftigt blussede op efter Begivenhederne 1788 og 1801, i Skandinavismens og den gryende Friheds Tid i Fyrreerne, under Krigsaarene 48 og 64 og senere gennem Højskolen, slet ikke nævnes som en betydelig Foretøelse i Tidens Aandsliv. Man leder forgæves om den Ting i et Værk som „Danmarks Kultur ved Aar 1900“, hvori dog saa meget er ført til Bogs.

Intet Under da, at Udlændinge nærer vidunderlige Forestillinger om os i denne Retning. For tre Aar siden udgav en tysk lærd, Dr. H. Abert en „Nationalhymnen-Sammlung“, som han udførligt beskrev i „Zeitschrift der internat. Musikgesellschaft“ II. En Ytring heri fortjener at drages frem; den har ogsaa Bud til vore Frænder i Nabolandene. Efter at have nævnt blandt nordiske Nationalsange „Kong Kristian“, den norske kronede Nationalhymne, og „Ur svenska hjärtans djup en gång“ siger Abert nemlig: „Alle diese Weisen aber haben das Gemeinsame, dass sie von dem scharf ausgeprägten Charakter des nordischen sehr wenig an sich tragen; ihre Melodien sind so indifferent als möglich und gehen nie über die Grenzen des conventionellen Stiles derartigen Compositionen hinaus.“

Heri har Dr. A. aabenbart nogen Ret, men han har sikkert ikke kendt Sange som „Der er et yndigt Land“, „Ja vi elsker dette Landet“, og f. Eks. Lindblads „Jag vet ett land“, disse Nordens mest moderne, afgjort ganske ukonventionelle og ugermanske Nationalsange, og desværre — ingen af Tidsskriftets nordiske Medarbejdere gjorde ham opmærksom paa dem.

Skade, at Sansen for denne Kulturværdi er saa ringe, thi den jævne Sang og den simple Melodi vil jo endnu i en vid Fremtid vedblive at være Menigmands væsentlige, ja eneste poetisk-musikalske Føde. Den Skat, der her staaer til Raadighed, maa da stadig fredes, plejes, forædles, udvikles og spredes ved alle Midler, ogsaa ad Oplysningens og den videnskabelige Forsknings Vej. Thi ogsaa her er et Felt, hvor Livet og Videnskaben kan række hinanden Haanden. Denne beskedne Kunst, Folkesangens, burde i et lille Land som vort kunne være en Kulturfaktor af Rang, men i Øjeblikket synes dens Virkemidler

ikke at være mange. Som et af de væsenligste og mest frugtbare tør vel nævnes Skolens Arbejde, og det er just ikke noget ilde Varsel for Fremtiden, at en saa udmærket Tanke som den om Skolesangstævner har vundet saa vid Tilslutning. Disse Ungdommens Sangermøder vil meget vel, som Aarene gaar, kunne forme sig til at blive folkelige Fester af høj Rang, værdifulde Led i en ny Tids Folkeopdragelse. Men for stadig at skaffe dem det rette Højmaal af Betydning, maa der atter og atter sørges for frisk Tilførsel fra alle vor musikalske og poetiske Folkekunsts Skatkamre. Efter som Forstaaelsen af dette øges og efterleves, vil ogsaa den inderlige Forbindelse mellem Poesien og Tonekunsten vise sin Evne til at løfte vort Aandsliv nye Trin opad, og Granskningen af den faa praktisk Værdi.

JENS AARSBO

I HØSTENS TID

STILHED

En hvidblank Himmel — Høstens hvide Himmel —
et Rids af sorte Poppers Løv og Kviste —
en rosenbræmmed Sky, som grønligt Skimmel —
en Stilhed, hvori alle Tanker briste . . .

En dunkel Jord, hvor Vejens Støvbaand graaner
hen gennem Markers farveøde Flader —
et Stjerneblus, som funkler højt og blaaner —
en Duft af moden Rug — en Duft af Lader . . .

Mit Fodslag høres i den dybe Stilhed,
der syder som Konkyljens skjulte Vover . . .
Jeg aner bag Naturens Ro en Vildhed,
som samler sig til Spring — og aldrig sover . . .

TAAGERØG

Det er en Høstdag — taagesløret, stille . . .
Jeg standser, svulmende af Stemningsfylde,
paa Vejen — ser de fjerne Skove hylle
sig ind i Dis — og hører Draaber trille . . .

Det er, som drev der Røg fra store Brande
ind over Landet — Røg og hvide Dampe.
blegt lyser Solen, som mod Gry en Lampe,
og Himlens Blaa er blaat som lave Vande . . .

De sluktes længst, de hede Sommerluer,
af Høstens Regn. Men over Mulde svæver
Brandtomtens Em, som skælvende sig hæver
fra Plovens Fure og fra Græssets Tuer . . .

AFTENLUFT

En stille Aften. — Luften er lidt kølig
med Mindelse om Efteraar — September . . .
Jeg kommer fra det aabne Land, hvor Støvet
paa Vejen Lyden af mit Fodslag dæmper . . .

Foran mig brænder Byens spredte Lamper
imellem dunkelt Løv mod Himlens Hvide.
Og Natteduften griber mig om Hjertet,
som rummed den en Verdens Lyst og Kvide! —

Jeg føler som en Digter — dybt og stille --
beruset af den Stemningsluft, jeg aander —
men ved, at selv det bedste, jeg kan skrive
om denne Stemning, kun er — Ordkolonner . . .

R. JAHN NIELSEN.

TEGNKONSTRUKTIONEN I DET KINESISKE SPROG

NICHT an Arbeit fehlt es, sondern an Arbeitern, siger den berømte tyske Sinolog G. v. der Gabelentz om Studiet af det kinesiske Sprog.

Som en Række Perler ruller i Kina Sproget fra Slægt til Slægt, og de billedrige og farveskønne Ordsprog og Digte lever paa Folkets Læber. Kineserne i Tivoli forrige Sommer, en Skræder, der hed Yip-Wing, en ung Musiker, der hed Wong-sung-san, nedskrev efter Hukommelsen flere af Thu-fu's og af Li-tai-pé's Digte, der til Stadighed læses i Hjemmene. Hvor mange af vore Haandværkere vil saaledes kunne huske Drachmanns eller J. P. Jacobsens Digte udenad? Citater og Mundheld krydrer Samtalen. Navnlig finder Ordsprogene en hyppig Anvendelse, og Kina^{er} berømt for sine Ordsprog, disse

„Jewels five words long,
that on the stretched forefinger of all time
sparkle for ever.“ (Tennyson).

Naar en kinesisk Mandarin (Ta yüan) har Besøg af en kær Ven, og denne i Samtalens Løb siger en træffende Bemærkning, nedskrives den øjeblikkelig af Værten paa en Strimmel rødt Papir eller Silke og hænges op paa Væggen. „Han, der kender mine Sange“, er Betegnelsen paa en god Ven. Benævnelsen „Mandarin“ er (i Forbigaaende bemærket) ikke kendt i Kina; men er sandsynligvis af Europæerne dannet af Sanskritordet „mantrin“. Eksempler paa europæisk kendte Ord af kinesisk Afstamning er „Te“, der i Fu-kien

oprindelig kaldtes „Thee“ og „Pagode“, den bekendte Taarnform, der paa kinesisk kaldes Pai-ku-t'a 卍: „de hvide Knoglers Tempel“, Pagoderne er i Kina Opbevaringsstederne for Buddhas Ben.

I Sans for Naturen og dens Poesi overgaas Kineserne næppe af noget andet Folkeslag, og de gamle græske og romerske Digtere viser aldrig i deres Skrifter en lignende Trang til at leve sig ind i eller gengive Naturens Hemmeligheder. Denne Sans skylder Kineserne mulig selve Sprogets Årt. Det er et oprindelig hieroglyfisk Sprog, og i Kina har man altsaa fra de allerældste Tider paa næsten poetisk Vis søgt at faa „Billedet knyttet til Tingen, Idealet til dets Præg“, saaledes som Schack-Staffeldt definerer den poetiske Søgen i et af sine skønneste Digte. Den berømte kinesiske Digter og Kritiker, Han-yü, der levede fra 768—824 under Dynastiet Tang, den kinesiske Digttekunsts Guldalder, har i et Forord til sin Ven Meng-tung-ye's Digte skrevet en begejstret Hymne til Sproget, der i Oversættelse lyder saaledes:

„Naar noget her i Verden ikke er i Ligevægt, da giver det Klang. Skovene og Blomsterne har ingen Stemme; men naar Vinden ryster dem, da klinger de. Vandet har ingen Stemme; men naar Stormen farer hen over det, da klinger det. Naar det danser, bliver det pisket, naar det strømmer over Bredderne, er det, fordi der er dæmmet op for det, naar det koger, har det været sat paa Ilden. Metaller og Stene har ingen Stemme; men naar man slaar paa dem, da giver de Klang. Saaledes forholder det sig ogsaa med Mennesket og Ordet; er der noget, han ikke kan beholde i sit Indre, saa taler han. Han synger, fordi en Tanke bevæger ham, han græder, fordi hans Hjerter er bedrøvet. Alt, hvad der strømmer fra hans Mund og bliver til Klange, er opstaaet ved, at den indre Ligevægt er forstyrret. Musikken er en bedrøvet Stemning i et Menneskes Indre; den udvælger det, der er egnet til at give Klang, og lader det klinge. Metaller, Stene, Silke, Bambus, Græskar, Ler, Hud og Træ er de otte Ting, der bedst egner sig til at give Klang.“

„Ogsaa Himlens Forhold til de fire Aarstider er et lignende; den udvælger det, der er egnet til at give Klange, og lader det klinge. Derfor lader den Foraaret klinge gennem Fuglenes Sang, Tordenen buldrer om Sommeren, Insekterne summer om Efteraaret og Blæsten raser om Vinteren. Naar de fire Aarstider bestandig veksler, er Grunden den, at de ikke kan naa deres harmoniske Ligevægt. Og med Menneskene forholder det sig paa

lignende Vis. De fineste Klange ejer Mennesket i Sproget, og den digteriske Form er atter Sprogets mest fuldkomne Udtryk. Saaledes vælger man med Forsæt det mest velklingende og lader det klinge.“

Et stort Geni — Tsang-ki — har oprindeligt skabt det kinesiske Sprog, nu skaber Sproget naturnødvendigt Kinesere. Som Eksempel paa, hvorledes Sproget har haft mangfoldig Betydning for Kineserne, kan man lægge Mærke til, at de fleste kinesiske Byer er byggede over en Grundplan, der er retvinklet, i Form efter et kinesisk Tegn. Paa samme Maade er Mæanderlinien fra Sprogets Tegn gaaet over allerede paa de ældste Bronzer, fra Dynastiet Shangs Tid (1500 f. Kr.), som et hyppigt tilbagevendende Motiv. Titlen „Herre“, „Hr.“ lyder paa kinesisk „hsien shêng“ og betyder „tidligere født“ og antyder derved, hvilken Ærbødighed Alderdommen indgyder, antyder Kinesernes Ærefrygt for alt overleveret og — denne Ærbødighed gælder ogsaa selve Sproget som Overlevering. Men Sproget ejer tillige Udviklingsevnen, det føder bestandig nye Ord. Ved Hjælp af talrige Bøjningshjælpeord har det kinesiske Sprog naaet en forbavsende høj Grad af logisk Skarphed, Kraft, Finhed og Bøjelighed i Udtrykket. •

En Sans for Velklang og for musikalsk Rytme maa kendetegne et Sprog, der, som det kinesiske, gaar paa Toner. Hører man en Haandværker eller Handelsmand i Futscheu eller Ningpo læse Indholdet af en Gadeplakat, en Politiforordning el. l., lyder det for vore Øren som læste han et Digt højt. Der er en Variation i Brugen af hvert enkelt Udtaleord, som vi herhjemme kun kender enkelte Eksempler paa i vort Sprog, som den berømte „Nej-Vise“ i Heibergs Vaudeville, hvor den unge Piges „Nej“ jo faar mange forskellige Betydninger efter Maaden, hvorpaa det udtales. Hvert enkelt Ord kan i Kina udtales paa otte forskellige Toner og har da otte forskellige Betydninger. I Peking — „Svalernes By“, „den gyldne Terrasse“ — og i det nordlige Kina anvendes dog kun fire Toner. Brugen af disse Toner kan næppe læres i Europa; man maa tilegne sig den i selve Landet. Men det kinesiske Sprog behøver ikke at blive talt, for at vi kan nyde det. „Kinesernes poetiske Litteratur,“ siger den tyske Litteraturforsker W. Grube i Fortalen til sin „Geschichte der chinesischen Litteratur“, „taler til Læseren lige saa stærkt gennem Synet som gennem Hørelsen.“

„Alle Skriftegne,“ siger de kinesiske Leksikonforfattere, „formedes

oprindelig af enkelte Strøg eller usammensatte Hieroglyfer. Den mytiske Kejser Fuh-ki, der skal have levet c. 3,200 Aar f. Kr., antages af nogle for at have opfundet Skriftegnene; men det er rimeligere at antage, at de Forfattere har Ret, der siger, at det var Tsang-ki (Aar 2,700 f. Kr.), der var Kinas Cadmus. Kejsere og Statsoverhoveder har jo sjælden Lejlighed til at gøre store Opfindelser. Tsang-ki fik, efter de gamle Sagn, ved Synet af en Skildpaddeskal, der, som bekendt, er sammensat af smukt leddede Firkanter, Ideen til ved Efterligning af Naturen at forme et Skriftsprog. Disse første Skriftegn var Symboler som hos de gamle Ægyptere; men dette Skriftsprog maatte nødvendigvis blive for begrænset, og efterhaanden, undertiden ved Tilføjelse af nye Træk, undertiden ved at forbinde et eller flere af de 214 Rodord eller Determinativer, dannede man det nu brugelige Skriftsprog. Det bør dog her bemærkes, at Kineserne ikke selv kender noget til de 214 Rodord („radicals“ kalder Englænderne dem), men at disse er opstillede af europæiske Sinologer som et Hjælpemiddel ved Studiet af Skriftegnene.

Kinesisk er Hovedsproget i den lille Sproggruppe, der omfatter det tibetanske, kochinkinesiske, burmesiske og koreanske Sprog. Det er et Enstavelsessprog og har ingen Bøjninger. Hvis man deler Professor Jespersens Opfattelse af Engelsk og antager dette Sprog, der har saa faa Bøjninger og saa mange Enstavelsesord, for at være et af de mest udviklede Tungemaal, maa ogsaa Kinesisk siges at have naaet en høj Grad af Fuldkommenhed. „Det kinesiske Sprog er et af vor Klodes højst udviklede Sprog,“ siger Georg v. d. Gabelentz. Dets Substantiver kan ikke bøjes og dets Verber konjureres ikke, det har intet Alfabet — dette tørre Alfabet — men udtrykkes paa Papiret ved Tusinder af bestemte Symboler. Sproget har altsaa ingen synderlig Grammatik, men en meget udviklet Sætningslære. Kineserne kalder Navne og Hovedord for „Sz tsz“ („døde Ord“), Verberne for „huo tsz“ („levende Ord“) og Partiklerne „hsü tsz“ („tomme Ord“). Ordsproget siger: „Den, der evner klart at skelne mellem de syv Partikler i det kinesiske Sprog er Cand. mag.“

De af Kineserne brugte Skriftegn kan grupperes under følgende Hovedformer: 1) De ældste, Billedtegnene, 2) Kaishu, Skøn-skriften, der bruges til Bogtryk og indbefatter den paa Dynastiet Sungs Tid dannede Skrift, 3) Hsing chu, Hurtigskrift med mere afrundede Tegn og 4) Tsao shu eller Græsskrift, en Slags Steno-

grafi, der er meget vanskelig at læse. Af disse Skrifter har den japanesiske Kursivskrift Shiragana udviklet sig.

Skriftsproget inddeles af de indfødte Filologer i seks Klasser.

I. Siang-hing. (600 Ord)

Hertil hører de egentlige Hieroglyfer og de 214 Determinativer, af hvilke der findes et i hvert af Sprogets Skriftegn. De ældste Tegn, Billedtegnene, de ideografiske Tegn, der oprindeligt var runde, har i det nyere Sprog oftest antaget den retvinklede Form. Som en Mindelse om Kinas fjerne Fortid, og som en af de Undtagelser, der bekræfter Reglen, kan anføres, at en af Gaderne i Shanghai „Yüan ming yüan lu“, der er opkaldt efter de berømte Haver ved

Peking „Yüan ming yüan“ : de runde, pragt-

fulde Haver, af Hensyn til Kuliernes mulig mangelfulde Forstaaelse

af Tegnet yüan, der betyder „rund“, skrives

Som Eksempler paa denne Tegnklasser og til Dels paa de runde Billedtegn Overgang til retvinklede kan ellers nævnes: Tegnet for „Sol“, der oprindeligt forestillede en Skive og saa' saaledes ud:

 nu: jih, altsaa en firkantet Sol.

Tegnet for Maane, oprindeligt en Segl: yüeh, nu:

 eller mu, et Øje. nu:

 ch'è, en Vogn, et Køretøj, en Bærestol, nu:

 tsz, et Barn, ogsaa , nu:

yü, en Fisk.

yen, en Svale. (De fire Streger nederst i Tegnet er Resterne af Halens Svingfjer.)

ma, en Hest — den er rigtignok trebenet —, nu i mere retvinklet Form:

chow, en Baad — de tre indre Buer skal betyde Sæderne —, nu:

tien, Tavler paa en Forhøjning = Lovene, der troner i deres ophøjede Majestæt.

jén, et tobenet Væsen, Menneske.

shui, Vand, nu uigenkendelig i Figuren:

shan, et Bjerg. nu simplificeret til:

tso, venstre Haand, nu forvandlet til:

yu, højre Haand, nu:

lin, to Træer, betyder en Skov, nu:
Tre Træer = en tæt Skov.

tao, en Kniv; men

lih, Kraft, Kniven med Haandtag.

丁 ting, Søm. 彡 sam, Haar. 几 chi, en Bænk.

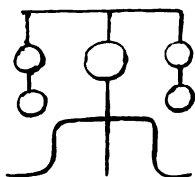
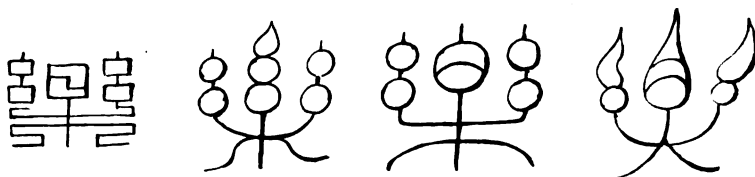
丫 ya, en Gaffel. Uforandrede er Tegn som □ kou, en

Mund, eller 井 ching, en Brønd.

Fire Hænder betyder „at bære“, to Kvinder „Kiv“ eller „Strid“, tre Kvinder = Uorden.

匚 wo, en Hulhed 氵 en Havbølge, Kontinuitet.

Et smukt gammelt Tegn er Tegnet, der betegner „Musik“ eller „Fryd“ og som skreves paa forskellige Maader:

I, Harmoni
skreves:

Stentrommerne ved Peking bærer de ældste, nu eksisterende Inskriptioner fra det 12te Aarh. f. Kr.

II. Chi-tse (100 Ord)

Denne Klasse indeholder Skriftegn, der ved de indbyrdes Forhold mellem Trækkene bibringer Læseren en Forestilling om deres Betydning. Eksempler:

上 shang, over og 下 hia, under; oprindelig 一

og 丿

旦 tan, Solen over Horisonten = tidlig, oprindelig: ☽

東 tung, Sol bag Træerne = Øst.

西 hsi, en Fugl, der sætter sig paa Reden = Vest.

Af „jih“ Solen og „mu“, et Træ, dannes ved Sættning:

杲 kao, Sol over Træerne = Dag.

東 tung, Sol mellem Træerne = Dæmring.

杳 yao, Sol under Træerne = Nat.

Af „shui“ Vand og „lin“ en Skov, dannes Glosen: Vand, som drypper fra Træerne. Shua, shua = det regner, af „shua“ = at børste og „shui“ Vand, altsaa egentlig „Vandet børster ned“.

中 chung, Midte. 一 二 三 jit 'rh sam = én, to, tre.

„Siao“ betyder „lille“ og „ta“ „stor“, efter hinanden „siao ta“ = Størrelse.

„Ch'ih“, „Fod“ og „tsun“, en „Tomme“. Ch'ih tsun = Længde. „Højre“, „venstre“ = at „hjælpe“.

Tshun-wang = forgaa og bestaa 3: Tilværelsen.

III. Hwuy (740 Ord)

Denne Klasse omfatter i alt noget over 700 Skriftegn, dannede ved Idéforbindelse. Tegnene bestaar af to eller flere Rodord, Determinativer, der ved Sættning skaber et tredje. Disse Tegn er lærerige, baade af psykologiske, moralske og historiske Grunde.

信 hsin, Troskab, Fasthed, dannes t. Eks. ved Sættningen af 人 jên, et Menneske og 言 yen, et Ord. Ki-

neserne er i Virkeligheden et meget paalideligt Folk, saa paalideligt, at de, som J. Henningsen oplyser, aldrig behøver nogen

Slutseddel ved Forretningsafgørelser; en Kinesers Æresord er tilstrækkeligt. Danske, der har været bosatte i Kina, erklærer og-saa, at de langt foretrak kinesisk Tyende for de upaalidelige Japanesere.

At „Selvros stinker“, synes det kinesiske Tegn 臭 „chcou“, der betyder „at stinke“, at indprænte os, idet det er sammensat af Tegnene 自 tsz, selv og 大 ta, stor.

Skriftegnet 皇 huang, Kejser, tilhørende samme Ordklasse, giver os et andet Vidnesbyrd om de gamle Kineseres høje, moralske Standpunkt, det er sammensat af Determinativerne for „selv“ og „Konge“, „thi,“ siger de kinesiske Vismænd, „hvorledes kan en Mand styre andre, naar han ikke først har lært at styre sig selv?“

皇 „huang“, som Ordet nu skrives, er en moderne, korrumpet Form, en Skrivemaade, der har givet Anledning til Navnet „den hvide Zar“, idet 白 pei, betyder „hvid“. Altsaa „huang shang“ = Selvherskeren = den hvide Hersker.

惡 wu „det slette“ eller „at hade“ er dannet af det klassiske Tegn for en Pukkelrygget, altsaa en legemlig Misdannelse; Tilføjelsen af Tegnet hsin, Hjerte, viser, at der her er Tale om en moralsk Hæslighed.

En Hustru er „Hjemmets Juvel“, derfor er Betegnelsen af en Hustru: pao kiuen sammensat af „pao“, kostbar og „kiuen“, en Familie. Tegnet for Moder betyder en Stue, fordi hun færdes i Stuerne (jvfr. Osc. Hansen: „Det klassiske Kina“).

At et Menneske bør have Hjerte især for sine yngre Brødre, ses af Tegnet for Broderkærlighed, der har Tegnet „Hjerte“ foran Tegnet „yngre Broder“.

Af „chin“, gylden og „hsing“, en Stjerne, dannes „chin hsing“, den gyldne Stjerne, Planeten Venus. At her er tænkt mere paa Kvindens kostelige indre Egenskaber end paa hendes Lyst til Pragt

og Verdslighed fremgaar af Udtalen af „hsing“, der meget ligner Udtalen af „hsin“, et Hjerte; altsaa bringer Navnet Venus Tanken hen paa det gyldne Hjerte, Guldhjertet.

Denne sindbilledlige Betydning af Ordenes Sammensætning har undertiden ført Forskerne — Callery m. fl. — ud paa fjernt liggende

Veje. T. Eks. Ordet lan, hemmeligt Ønske eller Begær,

der er sammensat af „nü“, en Kvinde og „lin“, en Skov, en Kvinde i en Skov. Det menes af kristne Forskere at forestille Eva mellem to Træer, mellem Kundskabens og Livets Træ; det er vistnok pia fraus. skønt Paradiset jo skal have ligget i Kina.

„Lykke under Tag“ betyder „Tilfredshed“ fu. En op-

timistisk Betragtning lader formode, at „Taget“ er det mindst væsentlige for Tilfredsheden; thi Ordet udtales „fu“ og den fonetiske Del af Tegnet betyder, naar det staar ene, ogsaa „Lykke“. Lykken kan altsaa bestaa uden Taget; men kun skabe Tilfredshed under dette. Det er en Opfordring til at indgaa Ægteskab.

Ethvert Menneske kan lære os noget, derfor anvendes Tegnet „at opdrage“ som Betegnelse paa en fremmed „shêng“. Kinesisk er, som man ser, interessantere end noget andet Sprog i Verden, fordi Studiet af selve Sproget føder Begreber hos Læseren, virker opdragende paa ham.

Tegnet for „Autoritet“ hviler paa Ordet „Kraft“. Fadernavnet hviler paa „Barskhed“, Modernavnet paa „Hjerte“. Ho shang, Betegnelsen paa en buddhistisk Præst, lyder som „stadig Fred“.

„At høre i Læ af Blomster“ er Tegnet paa en „Dagligstue“.

Naar man bruger Haanden og Munden kraftigt, kan man faa Tingene til at dreje sig, styre Verden, deraf Haand, Mund og Kraft = at dreje. I de af flere Begreber sammensatte Tegn antyder det vigtigste Begrebs Stilling i Tegnet Tegnets Art.

Godgørenhed er en Dyd, der er stærkere udbredt i Kina end her til Lands, Betlerne er de egentlige Lærere i de højeste moralske Dyrer, idet de vænner Folket til Godhed; at se et godt Menneske lide er den højeste Vederstyggelighed. Derfor er paa kinesisk „stor Lejlighed“ ensbetydende med at „være rundhaandet“ (liberal), ta fang betyder baade „et stort Hus“ og „rundhaandet“. At give

mange Penge ud — hua tien — betyder ordret „at lade Pengene blomstre“.

„Store Tanker kommer fra Hjertet,“ siger Vauvenargues, Kineserne danner Ordet „at tænke“ af „hsiang“ et Billede og „hsin“ et Hjerte. „Hjerte“ og „Fødsel“ betyder Beslutning.

At Ydret, Udseendet, ogsaa spiller en betydningsfuld Rolle for en kinesisk „Hjerteknuser“, ses af S sammensætningen af Ordet „Ydre“, der bestaar af at „kunne“, „have erhvervet Magt over“ og „Hjerte“. Den, der træder paa Hjerter, har altsaa „Ydret“.

Af „yang“ „et Faar“ og „tsz“ „sig selv“ dannes „cho“, den rette. Af „yang“ og „ngo“ („jeg“) opstaar ved S sammensætning Tegnet „i“ „Retskaffenhed“; af „yang“ og „yen“ („Ord“) at undersøge „chiang“. Denne hyppige Anvendelse af Determinativet „yang“ viser os Faareavlens store Betydning for Oldtidens Kina.

„At skyde Blomster“ — chuh hua — betyder „at faa Kopper“. „Ben, bede og Haand“ betyder Ribben, der jo er bøjede som bedende Hænder. „Sølv sønner“ er Betegnelsen paa Smaamønt. „Mand“, „Kniv“ og (i Midten) det „slettes Princip“ = Loven, Mandens Sværd, der begrænser det slette.

Jeg skal endnu nævne en hel Sværm af andre Eksempler paa denne interessante Ordklasse:

好

hao, „Kvinde“ og „Barn“ = at elske. „Fugl“ og „Mund“

= at synge. „Fængsel“ og „Hjerte“ = Gunst. „God“ og „lille“ = ung Pige. „Kvinde under Tag“ = Fred, Stilhed. „En Mand paa et Bjerg“ = en Eremit. „Vind bag et Papir“ = at flagre. „Løbende Gryn“ = Forvirring. „Haand“ foran „Uret“ = at forbyde. „Ord“ og „udsøgt“ = Besnærelse. „Ord“ og „Tempel“ = Vers. „Mund“, „Perle“ og „Tone“ = Rim. „Slave“ og „Hjerte“ = Vrede. „Kvæg under Tag“ = Stald. „Kvinde“ og „Fængsel“ = Brud. „Pensel“ og „Tale“ = Bog (den penseltalende). „Midte“ og „Hjerte“ = Troskab. „Gammel“ og „Kvinde“ = forhenværende. „En grum Strøm igennem Hjertet“ = Ærgrelse. „Enhver under Tag“ = Gæst. „Manden uden for Klæderne“ = at stole paa. „Sol“ og „Maane“ = Klarhed, Dag. „En Kniv imellem to Hindringer“ = at skære itu, splintre. „En Mund i en Dør“ = at spørge. „Et Øre i en Port“ = at høre. „Vand“ og „Arbejder“ = en Flod. „Hjerte“ og „at arbejde“ = Kærligheds-længsel. Ikke at se = at søge. „Ord“ og „Arbejde“ = Strid (at bagtale). „Vin“ og „Djævel“ = Last, Ufuldkommenhed. „Klo“ over

„en Kvinde“ = sikker. „Dag“ og „Konge“ = at straale, lyse. „To Mennesker“ og „ét Sind“ = at studere. „Vinter“ og „Silke“ = Endeligt. Ord foran Vind = at snærte. „Langt Liv“ foran „Træ“ = Langlivethedens Træ, Ligkistetræet. „Hjerte“ og „Død“ = Glem-somhed. „En Mund“ og en „Haandfuld Ris“ = Lyksalighed. „Sværd“ og „Barn“ = Kniv. „Hjerte“ og „Gud“ = Sjælen. „Haand“, „Kniv“ og „Hul“ = at smitte. „Nyfødt Barn“ og „Kraft“ = Ungdom. „En Kniv“ bag „et Sæt Klæde“ = at begynde. „At herske“ og „Mund“ = Hersker, Fyrste. „Kvinde“ og „Kosteskaf“ = Hustru. „Barn“ under „Olding“ = sønlig Fromhed. „Et Næt“ og „Perler“ = at købe. „Ord“ og „Strømme“ = at undervise. „Mund“ og „guddommelig Befaling“ = Skæbne. At vende Ryggen til private Interesser betyder Alménsind og betegner en „Hertug“, hos hvem disse Egen-skaber forudsættes. „Mund“ og „Øre“ = at hviske. „Svin“ under „Tag“ = Hjem. „Menneske“ og „Spyd“ = at ødelægge. „Standse“ og „Vaaben“ = Militær (denne Ordsammensætning findes allerede i Ordbøger fra ca. 600 f. Kr. og viser os, at Kineserne kun har tænkt sig Militæret som en ren defensiv Magt). „Kraft“ og „Mark“ = Mand. „At gaa“ og „Rhinoceros“ = sen, langsom Gang. „Vand“ og „Oprindelse“ = Kilde. To Hænder, der griber et Spyd = at vogte, være paa sin Post imod. „Arbejde“ og „Kraft“ = Fortje-neste. „Træ“ og „Barn“ = en Blomme. „Sol“ og „Fornægtelse“ = mørk. Tre Sten oven paa hverandre = en Dynge. „Ord“ og „Retskaffenhed“ = Kritik.

„Græs“ og „ung Pige“ = Blomst. Tager man altsaa den Del af Tegnet fra, der antyder, at der tænkes paa en Genstand hørende under Planteriget, bliver den tiloversblevne Del af Tegnet Tegnet for en ung Pige. Ta fu cha = stor Lykkeblomst, betyder „ung Pige“.

大 福 化

Ta fu cha

IV. Chuen chu (ialt 372 Ord).

Denne Ordklasse omfatter Skriftegn, der ved at vendes om, eller ved at udtales forskelligt, antager forskellig Betydning. T. Eks.

正 ching, ret, rigtig, 丑 fa, forkert, mangelfuld.

君 heu, en Fyrste, omvendt: 司 ssi, en Embedsmand.

出 che, at vokse op af Jorden. 而 tsa, at dreje

rundt, vende om. 人 jên, et Menneske, liggende 尸 si, et Lig.

樂 yo, Musik, betyder, naar det udtales „lo“: Fryd.

Tegnet „i“ betyder „let“; men samme Tegn udtalt „jih“ at veksle, skifte. „Hai“ dog; men udtalt „huan“, at bytte, veksle. „Pao“, tynd, „pu“, Bindet paa en Bog, En løbende Vogn under Tag „yuin“ betyder Lykke; men udtalt „yün“, betyder Ordet Transport.

V. Chia chieh

Denne Klasse er ikke let at definere, og ikke med Urette siger et af Kinesernes Ordsprog: „Hvert Tegn maa drøvtygges for at faa dets Saft suget ud af det.“

Chia chieh er Ord med laant Betydning, Metaforer, Ord, hvis

Betydning er taget af deres Udseende. T. Eks. 失 shi, en Pil, der paa Grund af Pilens lige Retning har faaet Betydningen „lige“,

„retvinklet“. 王 wang, en Konge, i hvilket Tegn de tre horisontale Streger betyder de „tre Magter“ — Himmel, Menneske og Jord — den vertikale Linie antyder Herskerens Stilling.

欠 ch'ien, Gæld, af „jên“, et Menneske og — noget paa Hovedet af ham, noget, der trykker ham.

淺 ch'ien betyder „kort“, men er tillige Betegnelsen paa en Tiger, fordi Tigerens Haar er korte.

Hao betyder „at ødelægge“ og — en Rotte.

En lille Ordklasse for sig kunde man danne af de saakaldte „compounded characters“, ofte fine og smukke Sammenstillinger af Tegn, gode Ønsker, der meget benyttes ved festlige Lejligheder. T. Eks. følgende fire:

	一品	i
	富	p'in
	朝	tang
		chaou

Maatte De blive en Mandarin af 1ste Klasse og hver Dag faa Kejseren at se!

	黄金	huang
	万	chin
	万	wan
	两	liang

Titusinde Guldlianger!

	福	fu
	禄	lu
	寿	shou

Et langt Liv og en uendelig Lykke!

	家	chia
	宅	tse
	平	ping
	安	an

Fred og Lykke i Hjemmet!

Den berømte Skrivekunstner Saó-ying opstiller 92 kalligrafiske Regler. Den kinesiske Skrift gaar i vertikal Retning, fordi den, oprindelig malet med Lak paa Bambustavler, saaledes kun behøvede ét Søm for at kunne hænges op paa Væggen. Havde den bevæget sig i horisontal Retning, vilde dette have krævet Anvendelse af to Søm. Som bekendt skriver Kineserne med en Bambuspensel. Penslerne af Faarehaar er de bedste.

Endnu har vi kun tilbage at omtale den sjette og omfangsrigeste Ordklasse, der kaldes

Chieh-shing

og omfatter over 20,000 Ord. Det er de fonetiske Ord. Opfindelsen af disse Lydord er et Vendepunkt i det kinesiske Sprogs Udvikling, med den tiltager Sproget i Vækst og Størrelse. „Det

kinesiske Sprog," siger en af Landets Forfattere, „bliver aldrig dødt eller stift, føjes et Tegn til et andet, fødes der en Søn, et nyt Tegn — tager dette nye Tegn et andet til Ægte, fødes Barnebarnet o. s. fr.“ Ordene i denne Ordklasse sammensættes nemlig af et Skriftegn, der angiver Udtalen, og et af de 214 Determinativer. Ovennævnte Sætning af en kinesisk Forfatter illustreres smukt af Ordet „tzu“, der betyder „Ord“ og er sammensat af Determinativerne „mik“ (forældet) et Tag og „tzu“ en Søn, altsaa: en Søn under Tag.

En Mands ældste Stammefader kaldes „Næseskaber“, sammensat af „Næse“ og „at skabe“; han giver jo gerne Slægten dens Præg.

Ordet „nan“ betyder „Syd“. Antager vi, at Landbefolkningen i et vist Distrikt har Kendskab til et Insekt, som de kalder „nan“, og at Dyret endnu ikke har faaet nogen litterær Betegnelse, men man ønsker at skrive om det, da sker dette ved at sammenstille Tegnet for et Insekt og Tegnet for Syd, og Sammenstillingen læses da ikke „det sydlige Insekt“, men „nan“, et Insekt. Havde Befolkningen kaldt Insektet „lu“ i Stedet for „nan“, da var det blevet betegnet ved Skriftegnene for et Insekt og for en Vej. (Osc. Hansen „Det klassiske Kina“).

Af det tidligere omtalte Ord „wang“, en Konge, dannes ved Tilføjninger wang, „straalende“ og wang „en Bredning“.

Som yderligere Illustration til det her sagte, nævner jeg Brugen af Ordet „ngo“ „jeg“ i talrige Sammensætninger, hvor det angiver Udtalen. Sammensat med „shan“, et Bjerg, „ngo“ et højt Bjerg, sammensat med „niü“ en Kvinde „smuk“, altsaa egentlig „Jeg-Kvinde“, Kvinderne synes ikke at mangle Selvtillid i Kina, i hvert Fald de „smukke“ iblandt dem, de kan da have godt af at vide, at samme Udtryk „ngo“ betyder „en Gaas“, naar det er sammensat af Determinativet „niao“, en Fugl.

„Yu“, „af“ eller „fra“ og „shui“ „Vand“ danner tilsammen et Ord, der betyder „Olie“, fordi Olien skyer Vandet. Af „yu“ „af“ eller „fra“ og Tegnet „hsin“, et Hjerte, dannes Sørgmodighed, fordi Sørgmodighed strømmer fra Hjertet.

Af yū, Regn og yün, at bebude, opstaar Tegnet yün, en Sky.

Bordet er „Fredens Træ“, det skrives derfor ved at anbringe Tegnet for Fred „ngan“ over Tegnet „Træ“. Kvinde og Hjem danner tilsammen Tegnet „chia“, der betyder „Brud“.

AAGE MATTHISON-HANSEN

MORALSKRÆK

„Det Vemodige (er), at Publikum nærmest er opdraget til ingen Følger at drage af sin Viden, men lader alle Slags overleverede Tanke- og Trossystemer ligge afstængte midt i en ellers moderne Bevidsthed, dernæst, at Læseren, selv om han bliver „oplyst“, ikke derfor uden videre bliver foretagsom, sundtfølende, rettænkende, modig. For Meddelelsen af god Kundskab har vi Ordet Oplysning, men for Viljens Opdragelse har vi ikke engang et Ord; thi *det græsselige Udtryk Moral* er med sin Betydning af det blot indskrænkende og hæmmende ubrugeligt med Hensyn til, hvad det her skulde udtrykke, og lugter desuden altfor ilde af dem, der plejer at føre det i Munden.“

(Georg Brandes: „Oplysningslitteratur“.
Politiken, 10. Oktober 1904).

GEORG BRANDES' Mandagsartikler tør paaregne den allerstørste Interesse hos dem, der engang vil forsøge at danne sig et Billede af hans Personlighed. I dem har man Tænkeren og Kritikerens i Slobrok. Mange Egenskaber, der i de større Værker kun skimtes eller lader sig formode, lægger sig her ugenert blot. Indkapslet i Kedsommeligheden sidder der Hjærteudbrud, som endnu er helt levende sanddrø — ikke præparerede til at passe ind i en større Sammenhæng.

Hvor man standser overfor saadanne Ytringer, studser man af en dobbelt Grund. De bærer næsten altid ved et vist Spil, en vis Finhed, Præg af, at kun en mangetænkt Aand som Georg Brandes kunde have formet dem. Undertiden er det blot ved den resolute Fart, hvormed Ordene omkredser et Spørgsmaal, at Mesteren røber sig. Paa den anden Side forbauses man netop over, at en saa betydelig Aand som Georg Brandes har kunnet tænke og skrive saaledes, thi noget uigennemtænkt røber næsten altid en mærkelig Forblindelse eller en Slaphed i Tænker-viljen. I dette lægger han imidlertid en af sine Grundejendommeligheder for Dagen. Skønt hans Væsen er fattigt paa Kamp og Forsoning mellem dybe Modsætninger, frembyder det atter og atter Skuet af mer eller mindre alvorlige Tilløb — en Slags Begrebernes Forpostfægtning,

dialektiske Brydninger, som for et Øjeblik kruser den dogmatiske Ensidighed til noget mere antydningstigt.

Den ovenfor citerede Udtalelse om Kundskabstilegnelsens Betydning for Karakterudviklingen er ganske typisk. Med fuldstændig Klarhed har Georg Brandes set Manglerne, men i samme Øjeblik som Problemet aabner sig for ham, skyder der sig et uvedkommende Moment imellem — Hadet til den borgerlige og bornerte Opfattelse af Moralen. Det er en Boin, der standser al videre Drøftelse.

Efter den første Sætning vilde det knapt være faldet En ind, at hele Resultatet af den paabegyndte Tankebevægelse skulde blive et letkøbt Spark til et Ord. Er der virkelig nogen Overlegenhed, nogen Sejrsfølelse i at kalde Ordet Moral for græsselig? Er der blot nogen Sandhed i at kalde det saaledes? Er det blevet brugt af uværdige, har det jo haft samme Skæbne som alle Ord. Hvormangen magtsyg Aand, der blot tænkte paa eget Ry eller egen Fordel, har ikke brugt Friheden som sit Feltraab? Hvormangen uværdig Charlatan har ikke raabt paa Markedet med Skønhed? Vi behøver ikke at gaa langt for at finde Eksempler paa begge Dele.

Og til Gengæld er det „græsselige“ Ord blevet brugt baade af dem og om dem, der storsindede og geniale søgte Betingelserne for den sundeste og frieste Livsudfoldelse? Det vilde være let at nævne en straalende Liste af Mænd, der uden at skræmmes af Ordets Misbrug har „moraliseret“. Baade Sokrates og Jesus af Nazareth staar paa denne Liste, og føre vi den ned til Dato, finder vi Navne som Guyau, Nietzsche og Georg Brandes selv. Alt, hvad Menneskeheden gennem Tiderne har udfoldet af højsindet, selvopofrende, hensynsløs, genial eller skarpsindig Anstrengelse for at raade Livets Gaade, omfattes af dette Ord. Det har Glans af Menneskenes blodigste og ædleste Stræben, og de, der misbrugte det, ere glemte; thi Dumheden er vel udødelig, men ikke dens Minde.

Et saadant Ord er det ikke klogt at opgive, fordi det bruges af Ens Modstandere. Den samme utaalmodige og utopiske Aand, der saa ofte har ødelagt Virkningen af Georg Brandes' Angreb, er igen paa Spil. Der er i hans Ord paa engang noget af et Barns Trods og af det Overmod, som Guderne straffer. Hvis man er utilfreds med Renlighedstilstanden i København, men klar over, at det forøvrigt netop er en saadan By, man vil bo i, staar der ikke anden Udvej aaben end at forbedre. Det er ikke givet Enkeltmand at bygge Mage til det, der er Slægters Arbejde.

Uviljen mod Ordet Moral begrundes imidlertid tillige mere sagligt som Uviljen mod det blot indskrænkende og tæmmende. Denne Indvending er uimodsigelig, hvis den blot gælder det snæverhjertede, moralske „du skal ikke“-System, men i sin ubestemte Almindelighed tillader den en videre Fortolkning, som ligger nær, naar man kender den Aand, hvorfra den udspringer. Ikke blot hos Georg Brandes, men i hele den moderne Bevægelse finder man en „Moralskræk“, der kun kan lignedes ved Overklassernes Socialistforskrækkelse. Af Frygt for de Farer, som det er let

at faa Øje paa, har man en Tilbøjelighed til at afvise selve Kærnepunktet, og i Stedet for at forsøge en Løsning, at gaa udenom og hjælpe sig med foreløbige eller tilsyneladende Udveje. For den moderne Aandskultur, der er individualistisk i sin Tendens, er netop det i Moralen, en Forargelse, som er selve dennes Væsen, „det indskrænkende og tæmmende“, eller om man vil bruge et Udtryk, der ikke lægger for Had: „det begrænsende“.

Det er derfor ikke tilstrækkeligt at fremelske nye Krav — nye, finere og sjælfuldere Fornødenheder — dette er en Betingelse for moralsk Vækst, men ikke i og for sig Moral. Underminerer det Pligtbegrebet, ophæver det Begrænsningen uden at sætte en ny, betyder det, at Moralen foreløbig har lidt et Knæk. Individualismen peger i den modsatte Retning af Moralen og er for saa vidt antimoralsk. Moralen er et socialt Fænomen — for den isolerede Personlighed vilde den ikke kunne opstaa, og for den Personlighed, der isolerer sig, vil den kun i ringe Grad være en Nødvendighed selv midt i et Samfund, ja desto mindre jo mere socialt og moralsk følende dette er¹). For Samfundet er Moralen derimod en Livsfornødenhed. Med fuld Føje har man kunnet sige, at ikke Pligtbegrebets Art, men Pligtfølelsens Styrke var et Folks sande etiske Maalestok. Derfor vil man ogsaa ofte hos de sundeste, levedygtigste og mest handlekraftige Folk som f. Eks. Englænderne finde en udviklet social og moralsk Pligtfølelse, der hellere end at slappes ytrer sig som Bornerthed og har Hykleriet til Følge. Hvor den religiøse Drivkraft er ved at forsvinde, vil det være af dobbelt Vigtighed, at Samfundet formaar at udforme kraftige, markerede Moralbegreber og haandhævede dem uden altfor klejnmodig Personsanseelse.

Naar Georg Brandes i samme Øjeblik, han udtaler Ønsket om en Moral (ganske vist under et andet Navn) protesterer mod det indskrænkende og tæmmende, lyder det som et sofistisk „baade i Pose og Sæk“ — nok Moral, men ingen Tvang, som om disse to Begreber lod sig adskille. En konsekvent Betragtning maa tværtimod snarest føre til, at Moralen, for at yde den størst mulige individuelle Frihed, maa lægge Hovedvægten paa Indskrænkningerne. Det vil være langt mere tyngende for Personligheden at blive belæstet med de mange Raad end med de faa Bud. At reducere disse's Antal og anbringe dem paa de Punkter, hvor de generer Livets Færdsel mindst, men samtidig beskytter dets Sikkerhed bedst og plante dem fast og dybt, deri vil social Etik se sin Opgave.

Man kan maaske skimte noget mere bag Georg Brandes' Ord end Tilløb til teoretiske Overvejelser. Er det ikke rimeligt, at der bag dette Hjertesuk ligger friske Erfaringer — skyldes det ikke snarest et Blik paa Tilstandene, saadanne som de er herhjemme i Øjeblikket.

¹) Det er et Forhold, der utvivlsomt spiller en Rolle med Hensyn til den Individualisme, der giver sig Udslag i Forbrydelser. Den stigende Kultur skaber sin egen Modstrøm — jo bedre Flertallet er, desto lettere Arbejdsfelt frembyder det for Mindretallet. Det er en Faktor, der trækker fra i Udviklingens Facit.

Det kan jo nemlig ikke nægtes, at vi efterhaanden, som vi er blevet det „mest oplyste Folk i Verden“, har sat til af vor moralske Sikkerhed. Det er kun, hvad der kunde ventes, og behøver ikke at betyde mere end den nødvendige Gennemgang, men den, der i Længden ikke kan mættes ved det tvivlsomme, det lige glade, det udflydende, det forskelsløse, vil savne Kraften, Myndigheden, Brydningerne. En Mand, der som Georg Brandes elsker det karakterfulde og skarpt afgrænsede, maa saaledes i særlig Grad føle sig frastødt af den Slaphed, hvormed det offentlige Liv fungerer — saa meget mere som han har Eksemplerne lige for Øje.

En ung Mand, der i Aaret 1904 begynder sin Løbebane her i Landet, vil hurtig opdage, at ingen generende Bomme standser hans Karriere. Har han Hoved — eller hvad der er ligesaa godt, Forbindelser og Penge — kan han tillade sig alt, ingen vil rynke paa Næsen ad ham, blot det fører til Maalet. Og har han naaet dette, vil han ved de samme Magters Hjælp kunne være tryk — hans Anseelse er, saa længe Indflydelsen ikke svigter, ganske synkefri — saa kan han forøvrigt slaa nok saa mange moralske Kulbøtter.

Hvis Slaphed er Frisind, lever vi sikkert i Verdens mest frisindede Land. Selv Hr. Sven Lange fandt det — da det kom til Stykket — unødvendigt at rejse til Samoa.

Den unge Mand vil hurtig tilegne sig en Række nyttige Lærdomme. Han vil se, at man kan være Politiker uden Gnist af politisk Sans, Redaktør uden at nyde Tillid selv blandt sine Medarbejdere, at man kan være indflydelsesrig Anmelder uden at have Ry for Ærlighed. Kort sagt, han vilde opdage, at man aldeles ikke behøver at have Talent til den Post, man netop udfylder, ja at man rolig kan skandalisere den sunde Fornuft, blot man forøvrigt raader over Magt i en eller anden Form. Hvad man kan blive til uden at have Talent, er der efter de sidste Erfaringer ingen Grænse for.

Hvilken Fremgangsmaade, han forøvrigt skal anvende i det offentlige Liv, er der næppe Grund til at komme nærmere ind paa. Man kan i al Almindelighed sige den bekvemmeste. Dette er et nationalt Træk. Man vilde i andre Samfund maaske sige den snedigste, men det er ikke nødvendigt hos os. Vil man en Fjende til Livs, sparker eller kvæler man ham, alt efter som Lejligheden er og gaar rolig bort. At skjule Overfaldet eller udslette Sporene, vilde være at spille Tiden. Vil man hjælpe sig selv eller en Ven, bruger man paa lignende Maade, hvad der ligger for, velvillig Løgn, ondskafuld Bagvaskelse, brutale Overfald — alt sammen med den Magelighedens Kynisme, der er god Tone. Det vil selvfølgelig være umuligt at opregne alle de enkelte taktiske Regler for offentlig Krigsførelse — hvis f. Eks. en Underskrift generer, kan en Lægeattest bruges som Viskelæder — men i saa Henseende maa den fremadstræbende unge Mand stole paa sin Opfindsomhed.

Hvis han paa denne Maade gør Lykke og vinder Indflydelse i det offentlige Liv herhjemme, vil han, hvad enten hans Domæne har været Stemnekvæg eller Syngepiger, kunne være vis paa et hæderligt Eftermæle.

Ogsaa i saa Henseende har vi friske Erfaringer at pege paa, nemlig Finsens og Esmanns omtrent samtidige Død.

Ingen vilde efter Udtrykkene i Bladenes Nekrologer kunne ane, at det var to ret forskellige Tilfælde. Den ene en Mand, lige stor som Forsker og som Menneske, en Menneskehedens Velgører i Ordets bogstaveligste Betydning. Som Karakter forbilledlig ved sin stille Uselviskhed og Mod, segnende for en Død, han gennem Aar havde holdt Stangen. Den anden et kvikt Talent, et Overfladens og Øjeblikkets Barn, kynisk prangende med sine Fejl, dømt og dræbt af sin Elskerinde. Det er ganske ligegyldigt, om Esmann — hvad der er meget sandsynligt — var bedre end sit Rygte. At han var en litterær Kondottiere, der solgte sin Pen og sit Talent som en hvilket som helst anden Vare, lader sig dog vist ikke benægte. Men i alle Tilfælde har man kun at gøre med det Billede, Bladene selv gav af ham. — Af hans Kærlighedshistorier, der ikke fremtraadte i Skønhedens eller Lidenskabens forsonende Klædebon, af hans Status, der syntes bygget paa et kynisk „va-banque“, af hans Talent, der mere og mere sank ned i den litterære Prostitution. Samtidig talte man uden Skygge af Bevis rørt om ædle Længsler efter huslig Lykke og ægteskabelig Troskab. Man fik ud af det, at han var et rart Menneske, fordi han bagefter kunde trykke dem i Haanden, han havde tilsølet med sit flabede Vid, og man beklagede i varme Ord det Tab, Litteraturen havde lidt ved hans Bortgang, som om København ikke vrimler med Døgenigte, der er parate, naar det blot gælder om at være flabede og vittige uden smaalig Hensyntagen. Paa et Punkt som dette tør vi trygt stole paa vor Litteraturs Fornylsesevne.

Medens man, hvis Billedet virkelig passede, havde handlet bedst ved at begrave ham i Stilhed, sparede man ikke paa Æressalverne over hans Grav — han blev til en „Ridder uden Frygt og Dadel“¹⁾. Man skammede sig efter dette ved at læse de samme eller lignende Ord anvendt om Finsen, som om der højst var Tale om en Nuanceforskel mellem de to, ikke om en betydelig Gradforskel paa den menneskelige Værdiskala. For ikke at stødes af sligt maa man mangle moralsk Skønhedsans. Det Krav, man overalt er vant til at søge tilfredsstillet — i Videnskab, i Kunst — Kravet om Aarsagernes naturlige Udfoldelse — at der til forskellige Aarsager svarer forskellig Virkning — afvises her brutalt. Man staar overfor det meningsløse, overfor en storstilet „moral insanity“.

Det moralske Nedbrydningsarbejde, der begyndte med Provisorierne (Navne som Estrup og Goos), og som efter at have korrumpet til højre og venstre er blevet fortsat af „Politiken“, har nu naaet at gøre en vis Grad af offentlig Skamløshed til Tilstand herhjemme. Et Blik paa vor Presse er tilstrækkelig overbevisende. Tænk paa et Trekløver som „Socialdemokraten“, der ikke skyr selv den groveste Form for Sandhedsfordrejelse,

¹⁾ Det maa bemærkes, at „Politiken“ ikke deltog i Lobludningen af den tidligere Medarbejder, der saa helt var fyldt af dens Aand. Denne forbavsende Finfølelse er dog at betragte som en Dyd at Nødvendighed, fremtvunget af private, nok som bekendte Forhold.

„Vort Land“, der arrigt og principløst smæder, og „Politiken“, der, impotent og moralsk feig, fortier¹⁾. Man undres ikke længere over, at „Vort Land“, der havde forstaaet at drage fuld Nytte af Esmanns Talent, efter hans Død uden Blusel optraadte som den moralsk indignerede — heller ikke over at Baron Palle Rosenkrans, da han bliver krævet til Regnskab for sine Insinuationer, forsvinder om det nærmeste Hjørne — „Æh bæ du kan ikke naa mig.“

Til Skamløsheden svarer Ansvarsløsheden.

Fra en lignende Følelse af den tiltagende Ynkelihood kunde man tænke sig Georg Brandes Ord udsprungne. Det er forstaaeligt, at hans Sans for Orden og Skønhed føler sig frastødt af offentlige Tilstande, der mer og mer bliver til en strukturløs Masse. Han synes imidlertid ganske at være i Vilderede med, hvor han skal søge Aarsagerne. Et Forsøg paa at praktisere en saadan Viljens Opdragelse som den han taler om, vilde sikkert vise ham Sagen under nye Synspunkter. Han vilde f. Eks. opdage, i hvilken Grad det skortede paa passende Undervisningsmateriale i hans egen Lejr. Det vilde ikke være let for ham at pege paa en Personlighed, der kunde tjene Eleverne som Forbillede — derimod vilde det ikke falde ham vanskeligt at anføre et rigt Udvalg af afskrækkende Eksempler paa smaalig Forføngelighed, snæversindet Egoisme. Fanatisme og Magtbrynde lige ned til svigtende Sandhedskærlighed og Hæderlighed — altsammen offentlig demonstreret. Kunde det da ikke tænkes, at der i det lovpriste Frisind netop havde manglet en Surdejg af moralsk Ansvarsfølelse — en saadan, der ikke blot aandshovmodig saa Maalet i goethisk Selvudvikling og Selyjustits, ikke blot følte sig forpligtet overfor en snæver Kres af Meningsfæller, men tillige overfor hele Landets Retssans, som det er saa let at lægge øde — dertil behøves kun Frækhed, knapt nok Talent — men saa vanskelig atter at bygge op. Thi endnu engang: Moralens er social i sit Væsen. Ved at se Sagen fra den Enkeltes Standpunkt kan man komme til at undervurdere det „tvingende“ Moment, men i Virkeligheden kun saalænge Pligtfølelsens Magt over Sindene og Pligtbegrebets Betydning i det offentlige Liv er urokkelig; thi netop naar deres sociale Betydning tager af, vil Personligheden paany staa overfor Valget imellem at gaa moralsk nedad eller paa egne Skuldre bære hele Moralens Byrde. Han vil ikke længer have noget Overskud at rutte med, ikke nogen frodig Følelse af moralsk Frihed, men tværtimod føle sig usikker og hæmmet af det grovere moralske Arbejde, som det var Samfundets Sag at skaane ham for.

Den unge Mand, der i Øjeblikket træder aktivt ud i Livet, vil derfor, hvis han ikke bliver fristet af den moralske Slaphed, føle baade Lede og Frygt. Den Mangel paa samlet Udslag, han iagttager selv overfor de groveste Forsyndelser mod offentlig Værdighed, vil give ham Bil-

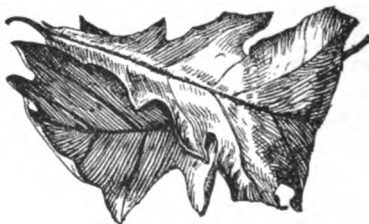
¹⁾ Det er kun at betragte som et repræsentativt Udvalg. Man kunde fortsætte ad libitum, f. Eks. med „Dannebrog“, dette Substrat af Eddike og Kongerøgelser.

ledet af et Samfund i Opløsning. Han vil forstaa, at Faren ogsaa gælder ham, thi ingen arbejder ustraffet under slige Forhold. Længsler og Ønsker er altid parate til at lukke Døren op for Lavheden, og naar denne, saaledes som nu, venter udenfor hans Dør, maa han stadig leve under Selvmistroens dobbelte Vagt. Og endda er han ikke sikker paa, at Vanen ikke formaar at sløve Selvkontrollen, saaledes at han en skønne Dag lukker det ind som naturligt, der oprindeligt oprørte ham.

Men naar Moralen — den afskyelige Moral — staar i et saa nært Forhold til den Enkeltes Frihedsfølelse, til Samfundets Skønhed og Sundhed, til Folkets Styrke og Modstandskraft, hvorfor da overlade den til Præster og Lægprædikanter. Skulde den ikke netop frembyde Opgaver for dem, der vil føre Kulturen videre. Er det ikke gennem en frygtløs Haandhævdelse af de simple uimodsigelige Morallove, at Løgn er af det onde, at Fejghed er foragtelig, at Pligt ikke er en Kappe, der kan tages af og paa, er det ikke derigennem, at det virkelige Frisind grundlægges.

Det er sandt nok, at der er noget afskrækkende ved at tale om Moral her i Landet, fordi det er saa lille, at det knap kan rumme mer end et Begreb ad Gangen, men alle aandelige Opgaver maa jo tages op med den Omsigt og Resignation, der paabydes af de snævre Forhold. Livets store Symfoni kommer vel aldrig helt til sin Ret i dansk Udførelse, fordi Orkestret er for faatalligt. Snart er det Strygernes fine og aandfulde, snart Blæsernes malmlfulde Toner, det skorter paa. Men den, der vil gøre en dansk Mands Gerning, maa kende de Vilkaar, hvorunder han arbejder og ikke lade sig standse af de Misforstaaelser, der nu engang er uundgaelig knyttet til enhver Stræben herhjemme.

HARALD NIELSEN

DISCIPLINENS SKÆRPELSE

DET er egenlig en lovlig haard Behandling, den radikale menige Mand har været Genstand for i politisk Henseende i de senere Aar. Hvis man havde Lejlighed til at føle ham paa Pulsen, vilde man vistnok ogsaa faa at mærke, i hvor febrilsk, for ikke at sige sygelig en Tilstand han befinder sig. Blandt de Kure, hvortil fanatiske Tilhængere af Badebehandling søger at omvende Menneskeheden, er den mest raffinerede den, der kaldes Vekselsbade. Først hedes Ofret op, og saa, naar han gløder og damper af Varme, hældes der en Spand iskoldt Vand over ham. Det er en saadan Behandling med politiske Vekselsbade, den Del af Vælgerfolket, der henter Parolen i det radikale Parti, i længere Tid systematisk har været udsat for. Først hedet op til Radikalismens højeste Varmegrad, spruttende af Protest, glødende af Harme — og saa en Spand koldt Vand over Hovedet: Ingen Lidenskab, ingen store Ord og tomme Protester, lad os se nøgtern paa Tingene og beregne Chancerne.

Det er ikke noget let Liv under saadanne Forhold at være radikal Venstremand. Det gælder om ligesom Kamæleonen i Hast at kunne skifte Farve. Den ene Dag rød i Kammen af Raseri mod Rusland for dets Undertrykkelse af Finland, rede til en lidenskabelig Protest, den næste Dag, naar Protesten er der, skrevet, oplæst, vedtaget — bleg af den klamme Forsigtighed, lige saa ivrig for at faa den forpurret og undertrykt, fordi det er saa uklogt at lægge sig ud med Rusland — Rusland, der bygger Skibe paa vore Værfter og beskytter vor Handel og Skibsfart paa Østasien.

Og ligesaa i den hjemlige Politik. Hele Sommeren igennem fra Møde til Møde, stærk Stemning imod Ministeriet, Vælgerne forlanger en kraftigere Politik, Uroen breder sig, vent bare til Rigsdagen kommer ind og Finansloven kommer til første Behandling, saa skal der blive ringet for Ministeriets Øren med Stormklokken fra Somrens Møder.

Og nu, da Rigsdagen er kommen ind og Finansloven har været til

første Behandling, se nu paa den stakkels forventningsfulde radikale Menigmand, hvor forvirret han er, mens Farven langsomt skifter og Blodet svales af under dette sidste Vekselbad. Den første Behandling af Finansloven, han havde ventet som det store Uvejr, er kommet som en ganske sagtmodig, lidt søvning Forhandling for tomme Bænke. Hr. Slengerik har udtrykkelig fralagt sig at være antiministeriel, Hr. Zahle har været en tavs og opmærksom Tilhører til den almindelige Tilslutning til Ministeriet. Der har hvilet et Præg af uskyldig Søndagsfred over dette Hjørne af Rigsdagssalen — „det urolige Hjørne“, som man maaske kunde kalde det med et Udtryk, Aviserne plejer at bruge om Balkanstaterne. Og ligesom for ikke ved Modsætningen at kaste nogen Mistanke over Forbundsfællernes fordragelige Optræden, har ogsaa Socialdemokratiets Talere lagt Baand paa sig og givet Afkald paa efter Sædvane at bruge denne Finanslovsdebat som det store Forspil, i hvilket alle de Motiver blev anslaaede, som den senere Agitation skulde udnytte og bearbejde.

Det er ikke nogen Hemmelighed, hvoraf denne Stilfærdighed kommer. Den er en Dyd af Nødvendighed. Forud for Finanslovens Behandling er gaaet nogle Partimøder i Venstre, hvor den regeringsvenlige Side af Partiet, ansporet dertil af Ministeriets mest indflydelsesrige Medlemmer, har indtaget en temmelig haandfast Holdning overfor „Uroen“. Man har saa at sige givet dette Væsen Mundkurv paa. Partiet har ændret sine Vedtægter, Disciplinen er blevet skærpet, — mere har Offentligheden ikke faaet at vide.

Men det er ogsaa nok, desværre. Vi er ganske vist uvidende om, i hvilken Retning denne Skærpelse gaar, og om det er bestemte Tilfælde af Illoyalitet, der tages Sigte paa. Selv Udenforstaaende har af og til haft en Fornemmelse af, at der forekom saadanne endog temmelig graverende Eksempler paa, at en Mand med en betroet Post i Partiet samtidig havde en betroet Post blandt dem, der modarbejdede det Flertal af Partiet, der havde gjort ham til deres Tillidsmand. Et saadant Dobbeltspil bør ikke taales, derom kan alle være enige. Men bortset herfra var det just ikke „Disciplinens Skærpelse“, vort politiske Liv trængte til. Det trængte til lige det modsatte, mindre Disciplin, mere Frisind fra Partiets Side overfor det enkelte Medlem. Allerede i Udtrykket er der en militærisk Klang, noget af den Prøjseraand, der er Danske saa fremmed og frastødende. Og dernæst, hvis Parlamentarismen, saaledes som det i Almindelighed paastaas, er Regeringen ved Partier, og Partiet tiltager sig en stadig voksende disciplinær Myndighed over sine Medlemmer, saa nærmer tilsidst de to Yderpunkter, Parlamentarismen og Despotiet, sig praktisk til hinanden og virker i samme Aand. Det er ogsaa let at iagttage, hvorledes vi her i Landet, efterhaanden som vi har nærmet os til Parlamentarismen, samtidig har skærpet Partidisciplinen, i hvert Fald i Flertalspartiet. I vor politiske Ungdomstid, i Tiden fra 1848 til 1872, var der langt mere Frihed for den enkelte indenfor Partiet, baade i Bondevennernes og de Nationalliberales Parti. Vi tænker ikke blot paa de ledende, paa Mænd som Tscherning og Monrad, hvis Mangel paa Partitugt næsten var et Mundheld. Men ogsaa de, der kom i anden Række, blev aldrig helt holdt under Partiets Vande. I alt Fald kunde i hvert

Parti et lille Tal af mere selvraadige Folk godt trives ved Siden af de partitro. Nu kan ikke engang et enkelt Medlem af den Kaliber taaes. Han er „Idealist“, siges det i nedsættende Forstand, d. v. s. ubrugelig i den praktiske Politik. En Mand som Hr. Peschcke Kødte er et Eksempel paa den Skæbne, der venter saadanne „Idealister“.

Og hvad der er endnu værre, — fra Rigsdagen breder denne „Skærpelse af Disciplinen“ sig ud til det politiske Liv udenfor Rigsdagen, til Vælgerforeninger og Aviser, og fra dem igen til Sider af det offentlige Liv, som slet ikke har noget med Politik at gøre. Naar vi faar Retsreformen gennemført, faar vi partidisciplinerede Nævninger, med en Kirkeforfatning følger partidisciplinerede Medlemmer af Menighedsraadene osv. Og videre gaar Disciplinen til Videnskab, Litteratur, Kunst.

Det er denne Partidisciplin, der er den egentlige Militarisme her i Landet. Der tales saa meget om „Militarisme“, men Enhver, der ikke laver Rummel med den Slags Kraftord paa Folkemøder, ved godt, at Militarisme som Samfundstilstand, saaledes som man har den baade i Tyskland og Frankrig, kender vi ikke til i Danmark. Hvad vi lider af her i Landet er Aands-Militarisme. Her kan ikke holdes en Tale af en Universitetsprofessor til de unge Studenter, uden at der paa en halv Side af den trykte Gengivelse af Talen findes en saadan Vrimmel af militære Ord og Lignelser som denne: „En Hær i sluttet Trop“, „Stormangreb“, „Marodører“, „sejrende Hærs Spor“, „Okkupationskorps“, „Krigstjenesten“, „fuldt færdig Mundering“, „Fanfarerne“, „Rustningen“, „Landsknægte“, „de deserterede ikke“, „Stabstrompeten i den modsatte Lejr“. Dette er ikke en Beskrivelse af et Slag i den japanesisk-russiske Krig, men af Aandslivet i Danmark i det foregaende Tidsrum.

Og som Partityranniet fra Politiken trænger ind i Aandslivet, trænger det videre fra Autoritetspartierne ind i Frihedspartierne. Disciplin blandt dem, der anerkender Autoritetsprincippet, lad gaa, men Disciplin blandt dem, der bryster sig med Frihedens Navn — ha! ha! Og dog, ingen vil vove at benægte det, det Parti her i Landet, hvor Partitvangen er haardest, hvor blind Lydighed belønnes bedst og det ringeste Mukkeri drager Straffen over sig med sikrest Haand, det mest kontante Parti kunde man maaske sige, det er det radikale Parti, Aandsfrihedens Beskærmer og Bevogter. Hvis ikke Brugen af dette Navn er det skinnbarlige Hykleri, maa man være slagen med Blindhed, naar man tror at kunne skabe frie Mennesker, overbevisningstro Mænd af en saadan disciplineret Soldateske. Og slagen med Blindhed har man været. Hørup, denne kloge Mænd, der under fire Øjne ikke havde Respekt for meget her i Verden, Parlamentarismen indbefattet, geraadede i fuldkommen Raseri, naar han talte om den usalige Demonstration af „de 15“, hvoriblandt Flertallet som bekendt var Mænd af samme Anskuelse som han selv. Og vel at mærke, det, han rasede over, var ikke Indignationen hos disse Mænd, men Opsætsigheden mod Partiet. „Det kunde ikke tænkes i noget andet Parti, f. Eks. blandt Grundtvigianerne“, udbød han i Vrede. Ak, hvilken Naivitet, og hvilken Foragt! Som om et Parti, hvis Stolthed det er at kalde sig et Parti af Videnskabsmænd og oplyste Mænd, kan slaa sine Medlemmer i Hartkorn med halvstuderede Røvere

og Snobber fra „Samfundsbevarelsens“ Overdrev. Som om ikke Disciplin, haandhævet med denne Strænghed indenfor et Frihedsparti, gør Friheden samme Tjeneste som i Fabeln den Bjørn; der sad paa Vagt hos sin sovende Herre, men i sin Iver for at beskytte ham slog ham ihjæl.

Dog lad gaa, at Førerne fordrer Lydighed, det hører paa en Maade med til deres Bestilling. Og lad ogsaa gaa, at de menige frivillig viser Lydighed i det enkelte Tilfælde, maaske i mange enkelte Tilfælde. Men bort med Lydigheden som Princip, som et af Partikampen dikteret nødvendigt Princip! Hvis dette Princip trænger igennem i vort offentlige Liv, kommer dette til at mangle sin skabende Kraft. Det virkelige Kildespring i det politiske Liv er dog den Enkeltes sunde, robuste Selvstændighedsfølelse. Hvor denne mangler, mangler Træet Saft og Kraft i sin Rod, selv om ogsaa Stammen bærer Løv og Krone. De politiske Dilettanter, hvoraf det radikale Parti har en saa bugnende Overflødighed, raaber bestandig op med deres fri Institutioner og Begreber. Fri Tanke, fri Kærlighed, fri Forfatning, fri Konkurrence, fri Tale m. m. lige ned til fri Teaterdrift. Der mangler kun eet: Fri Mænd. Hvor en saadan engang imellem findes, hedder det straks: Ud med ham, den Forræder, eller hvad der har samme Mening, den Idealist, den Særling! Derfor bliver det nødvendigt af og til at proklamere den Sandhed, at højt over alle Meninger og Meningsmodsatninger staaer det at være en fri Mand, der siger sin egen Mening efter fri Tilskyndelse og ikke den Mening, andre vil have, at han skal sige.

Engang inellem siges det jo ogsaa. Saaledes sagde Professor Georg Brandes det engang med stor Styrke i den Tale om „Venstre og Sønderjylland“, han holdt i Kallundborg paa Valgdagen den 3. April 1901. og som nu er trykt i hans samlede Skrifter. Men det er ikke nok at sige det, man maa ogsaa handle derefter og bære Konsekvensen deraf. Hvis Ens Ord ikke respekteres, ja hvis det forhaanes paa det tydeligste, maa man gaa ud af sit Parti og udadtil indtage den fri Holdning, der svarer til Ordene.

En anden Mand, som derimod ikke blot har talt men ogsaa handlet som en fri Mand, er Hr. Peschcke Kædt. Han har netop i disse Dage udgivet en Bog, der under Titlen: „Efter Systemskiftet“, handler om mange Ting, om Forsvarssagen, Toldreformen, Lotterierne, Ordensvæsenet, endog om et Verdenssprog. I nogle af disse Artikler, f. Eks. den om Forsvarssagen, er Forfatteren regeringsvenlig, i andre, som de om Lotteri- og Ordensvæsenet, gaar han imod Regeringen, og i atter andre er han ude paa Vidder, hvor de praktiske Politikere vel vogter sig for at sætte deres Ben. Der gaar en Susning af den uafhængige Mands Selvstændighedsfølelse gennem Bogen, man fornemmer tydeligt den Trods og Lyst til at gaa paa tværs, som Partitvang fremkalder i virkelig fri Sind. Selv om Bogen ikke er skrevet med Georg Brandesk Sprogkunst, Fyndighed og Vid, har den det Fortrin at være skrevet af en Mand, der har Handling bag sine Ord.

E. H.

Natten, Tavsheden, Søvnen. Tegning af Gallé. Musée des arts décoratifs, Paris.

ÉMILE GALLÉ

DØD DEN 23. SEPTEMBER 1904

NAAR man mindedes ham fra 89 og gensaa ham i 1900, beredte han i Øjeblikket En nogen Skuffelse. Ikke blot var hans Glas-Udstilling i 1900 sat lidt mere teatralsk i Scene end i hvert Fald stemmende med nordisk Smag for det mere nøgterne; men man kunde ikke heller lade være at lægge Mærke til, at man følte sig en Smule mindre betagen af hans nye Frembringelser end af hans tidligere. Deri havde man nu muligvis selv nogen Skyld for saa vidt, som man maaske havde mistet noget af den Friskhed paa sine Sanser, hvormed man første Gang mødte hans Kunst. Men noget af Skylden var dog sikkert ogsaa hans. Ikke at hans Kunst var bleven fattigere paa Poesi i sit Væsen. Ikke heller at hans Teknik var bleven mindre magisk. Han havde tværtimod opfundet nye Besværgelsesformularer, med hvilke han aftvang Glasset endnu troldomsagtigere Virkninger end tidligere. Men med sin Besejring af alle tekniske Vanskeligheder, med sin sluttelig rent fænomenale Virtuositet havde han ikke modstaaet Virtuositens Fristelse til at glimre lidt med sine Virkemidler. Hans Geni præsenterede sig i hans senere Arbejder noget mere bevidst og mindre fordringsløst end i hans tidligere, i hvilke hans Sjæl næsten kunde

¹⁾ Begyndelsen af nærværende Artikel (p. 922 inkl.) fremkommer samtidig som Nekrolog over Gallé i „Tidsskr. f. Industri.“

synes at skælte endnu af den Bevægelse, den havde gennemlevet, før den møjsommeligt fik sig udtrykt i det uvillige og vanskelige Materiale.

Saa gjorde han sig desuden i 1900 stærkere gældende end i 89 med sine Møbler, og dem var det aldrig nogen hel Glæde at se. Nu, som før, fandtes der ganske vist paa Møblerne fra hans Haand Billeder i indlagt Træ, der i og for sig var over al Maade beundringsværdige: aandfuldt tegnede Blomsterstudier paa Baggrund af Landskaber, hvis Linier snildt og sindrigt var søgte frem af Lini-erne i Træets Aarer. Men nu, som før, brød disse Billeder, der halvvejs virkede som Malerier, Fladerne i hans Møbler, og nu, som før, var derhos de indrammende eller støttende Led i disse — med deres Sving i en Slags Rokoko eller med deres næsten uomsatte Efterligninger af Grene eller Plantestængler fra Naturen — mangelfulde i Bygning og Holdning.

Men fik man sundet sig lidt paa disse i Øjeblikket noget nedslaaende Indtryk, fik man hans Møbler — og ogsaa hans altid lidt ubetydelige Fayencer — paa nogen Afstand af sin Bevidsthed, og lukkede man derhos sin Erindring for de paatrængende Minder om rene Godtkøbsarbejder, der beklagelig nok i de sidste Tiaar eller mere kom i Handelen under hans store Navn, skønt ganske uværdige til at bære det, saa havde man dog ikke vanskeligt ved paa ny at vi ham sin Beundring. Trods alt: nu, som før, var dog de bedste af hans Glas kostelige Udsmeltninger af en sær og sjælden Sjæl, der søgte sin Lige i Retning af kunstnerisk Forfinelse og Følsomhed. Vedvarende var der en Verden af ægte Poesi at opdage i dem. Uforanderligt vidnede de desuden med deres tekniske Dristighed om en Haand, der endnu brændte af Vilje og flammede af Trods over for dette det troløseste af alle Materialer, der overrumpler med sin Skrøbelighed just naar det med sin Haardhed har fristet til Modstand.

Men havde man alligevel en Rest af Frygt for hans Fremtid, en Frygt ogsaa for, at det dog sluttelig maaske vilde ændres og forringes, det skønne Billed af hans Personlighed, man med Æmhed havde baaret i sig siden hans første eller i hvert Fald afgørende Fremtræden, saa har nu hans tidlige Død gjort al saadan Frygt overflødig. Trods alt var han endnu, da han døde, det moderne Kunsthaandværks ypperste Mand og en af den nyeste Kunsthistories skønneste og mest indtagende Skikkelser.

*

*

*

Gallé: Graal'en og dens Skrin. Fransk Privateje.

Han var født 1846 i Nancy som Søn af en Fader, hvis Navn maaske vilde være bedre husket, hvis ikke Sønnens Navn havde fordunklet det. Thi Charles Gallé (Gallé-Reinemer) var for sin Tid en Foregangsmand i Haandværket og ikke saa lidt af en Kunstner i Udøvelsen af det. Han fabrikerede oprindeligt Krystalglas, men slog sig senere paa Fayencen, som han genoptog i den gamle Fayence-By Saint-Clément og dyrkede med Held i gammel-fransk Aand. Sønnen, Émile, fødtes saaledes sikkert baade med Kunstner- og Haandværkerblod i sine Aarer. Men til at begynde med hengav han sig til Studier af mange Slags; han besøgte Gymnasiet i sin Fødeby, han gennemgik et fleraarigt Kursus i Retorik og Filosofi, han studerede Botanik og andre Naturstudier, digtede desuden og tegnede og var, efter at have fuldendt sine Studier under et længere Ophold i Weimar, tilsyneladende i Stand til at vælge mellem at blive Kunstner, Poet, Naturforsker og Tænker. Men han følte sig ved sit Hjerte bunden til Faderens Virksomhed og lystrede et sønligt Instinkt, da han i 1866 gik til Meissenthal for at sætte sig grundigt ind i Glasfabrikationen. I 1870 kom han tilbage til Saint-Clément, men blev afbrudt dér af Krigen, som han gjorde med, — dog uden at faa Fjenden at se. Aaret efter var han i London for at ordne en Udstilling af Faderens Frembringelser, i hvilke han nu mere og mere tog Del, indtil han i 1874 formaaede Faderen til at flytte sin Virksomhed til Nancy og forene den med et Værksted, han forsøgsvis dér havde grundet. I 1884 udstillede han for første Gang for egen Regning i Union Centrale og fremviste her bl. a. en smuk Skaal af Krystal med tre sorte Aarer, som han sindrigt havde benyttet saaledes, som Tegningen over disse Linier viser det. „Natten, Tavsheden, Sønnen“ havde han kaldt denne Skaal, dette første Bud fra hans Sjæl, der for saa vidt ikke gik forgæves, som Udstillingen indbragte ham en Guldmedaille og snart efter Æreslegionens Kors og mange opmuntrende Lovord.

*

*

*

Han arbejdede imidlertid videre i Stilhed, samlede sig om den Opgave at skaffe sig Lyd ved det forestaaende store Verdensstævne. Den Opmærksomhed, han havde vakt til da, var ikke større end, at han paa sin Fødeegn var mere kendt som Blomsterkender end som Kunstner. Han fik Sæde i flere Haveselskabers Bestyrelser, han organiserede Planteudstillinger, han optraadte som Forfatter i Gartnertidender. — altsammen Følger af, at han var Ejer af en stor Have, i hvilken han

med Lidenskab og Indsigt havde dyrket alle Slags sjældne og skønne Blomster. Noget af en Botaniker havde der jo været i ham fra hans tidligste Ungdom. Men naar han saaede og plantede

Glas af Gallé. Det danske Kunstindustrimuseum.

i sin Have nu eller færdedes forskende i Mark eller Skov, var det dog ikke Videnskaben, men sit Værksted, han uafbrudt havde for Øje. Han havde sat sig for at forny Glassets gamle Kunst ved at lade den drikke af Naturens evigt foryngende Kilde, havde derfor bannlyst fra sit Værksted alle færdige Forbilleder og erstattet dem med Blomster, Fugle, Insekter, Fisk og Kryb. Det var blevet hans Stolthed, at der i hans Arbejder ikke skulde kunne findes andre Reminiscenser end dem fra Mark og Skov.

Nous ne ferions rien qui vaille
 Sans l'ormeau, le frêne et le houx,
 L'air nous aide et l'oiseau travaille
 A nos poèmes avec nous.

I dette lille Digt af Hugo, han selv engang har citeret, rummedes hans kunstneriske Trosbekendelse.

*

*

*

At hans Forhold til Naturen var et sværmerisk Kærlighedsforhold, det udelukkede ikke, at det samtidig var noget af et Fornuftforhold. Han havde ikke blot sit Hjerte aabent for Naturen; han havde ogsaa — Praktiker, som han var i Kraft af Fødsel, Tilbøjelighed og Opdragelse — sin Fornuft rent praktisk opladt for den. Han studerede, analyserede, dissekerede, kan man næsten sige, dens Organer for at se, hvad de indeholdt af brugbar skøn Form. Blomsterne naturligvis først og fremmest, hvis Kalke i mange Tilfælde ydede ham de herligste Modeller til Kar. Men ogsaa i Frø og Frugter, i Løg og Plantekolde fandt han Motiver til Fornyelse af Glaskunsten, der ikke mindst i Henseende til Formen havde en saadan Tilførsel af friskt Naturstof behov. Hvad han fra Naturen tilførte sin Kunst af nye Former, var dog for intet at regne imod, hvad han sammesteds fra tilførte den i Retning af ny Dekoration. Atter i saa Henseende var selvfølgelig Blomsterverdenen hans væsentlige Forsyner; men han havde ikke færdedes saa meget mellem Blomsterne uden at bemærke, hvor meget deres Skønhed forøges ved det Liv, deres Nærværelse fører med sig. Bier og Bremses, Sommerfugle og Guldsmedde, Snegle og Krybdyr: intet undgik hans Opmærksomhed. End ikke de laveste Arter af Dyr- eller Planteriget paa Bunden af Bækken eller paa Bunden af Havet kunde i deres Skjulesteder vide sig sikre mod at maatte udlevere ham deres hemmeligste Skønheder. Unddrog de sig hans blotte Øje, tog han Mikroskopet til Hjælp og udleverede dem da saadan, som han saa' dem.

*

*

*

Man tro dog ikke, at hans Forskning var nærsynet paa den Maade, som Naturforskning ofte er det. Han var ikke af dem, der ikke kan se Skoven for lutter Træer. Han saa paa Helheder paa samme Tid som paa Enkeltheder. Han var fortrolig med Solskins- og Skumringstoner, med de forskellige Aarstiders og det forskellige Vejrligs vekslende Lufttoner, med Virkninger af Storm og Virkninger af Stille. Han kunde med andre Ord ikke blot se Skoven, men Stemningen. Og han opfattede denne ikke blot som en Maler, d. v. s. særlig med sit Øje, men ogsaa som en Digter, hvis samlede Sans-Indtryk sætter Fantasien i Svingninger og fører den fra Virkeligheden over i Drømmen. Han var, som allerede hin Skaal med „Natten, Tavsheden, Søvnens“ lod ane det, en Drømmer trods sit Forskerblik. En Farvedrømmer fremfor alt. Han saa' Blod, naar han saa' rødt,

Ild, naar han saa' gult, Nat, naar han saa' sort; Stemninger af Lyst og Smerte, af Hygge og Uhygge, Henrykkelse og Raseri, knugende og løftende Stemninger, skiftede i hans Sind efter de Farver, der skiftede for hans Øje. Pourquoi ne veux-tu t'asseoir aussi parmi les consolateurs des maux de la vie, staar der skrevet som Motto over en Anmeldelse fra hans Haand af Kunsthaandværket paa en af Salonerne. Pour adoucir les hommes: dette var efter hans eget Sigende den Hensigt, hvormed han øvede sin Kunst. Det var dog langt fra saaledes, som han synes selv at have troet, at alt, hvad han havde paa Hjerte, var af glattende, mildnende, lægende Virkning paa Sindet. Stemningsfyldt, som han var, blev han en Stemmer; som saadan stundom en Fryder; men selv som Fryder altid noget af en Foruroliger, som den er det, der under en Feber eller i en Rus ser Syner. Une vase est un beau fruit, non sans épines staar der skrevet paa en lille Fayence af Gallé. Men mere eller mindre gælder det samme de fleste af hans Frembringelser i Glas.

*

*

*

Her synes en lille Krukke et grufuldt grundløst Vand, hvori spøgelsesagtige Vækster vokser; her Tang, som vrider sig som Orme, hist grønne Liljer med slimede giftplettede Blomsterblade, der griber for sig som febersyge Fingre. Her flyder paa en Vase Lavaen, medens Underverdenens Styx og Acheron risler og Helveds Dampe stiger omkring Orpheus' daanende Eurydike. Her paa en sortstænket, grønlig Skaal tegner under en Manke af raynsort Haar og omflaget af sorte Duer en Mænaes Profil sig med fnysende Næsebor og funklende Blik. Her er paa et Glas en mildere Kvindeprofil med Øjne, som vaagner langsomt af en Drøm, medens Vinden fører visne Blade i en Dans omkring hendes blege Pande. Her er paa en Vase med alle Toner af det røde, fra Blodets til de forgrædte Øjnes, nogle store, størknede, vandklare Taarer. Her er „den hellige Graal“ af gyldent Rav, dugget af dampende Blod. Her forfølger i Efteraarsmorgenens sølverne Solskin en Guldsmed et fjernt Maal. Her flyver ved Nattetide en anden Guldsmed, som halvt er Dyr, halvt Plante, i Armene paa en Skorpion, som sidder stille i sin Krog og lurar paa sit Bytte. Her sidder paa en Kande en vældig Oldenborre, paa hvis mørke Bagkrop der er en stor gul Plet, lysende som et Rovdyrøje, straalende som en ukendt Juvel. Her har Alpeviolerne arbejdet sig op gennem det frosne hvide

Dække for at nyde en Times Liv og Solskin i Ly af Snehæterne paa deres Hoveder; men allerede har Vinden hærget og Kulden knækket dem. Her finder den første Frost i Efteraarets Taage den sidste Snerle. Her har et Pust af Paaskens Østenvind gjort Ende paa de blomstrende Krokus' Vaardrømme. Her turnerer et Par Græshopper paa Liv og Død. Her svømmer i en vandklar Flacon en Vandmand, rød og gennemsigtig, med Flige, der spiller som Flamme i Vandet. Her danner sorte Slinger Hank paa et Glas. Her aabner Urskovens Orkidé sit Giftsvælg mod de letsindige Nat-sværmere. Her er mellem røde og sorte Tangblade paa Bunden af Havet himmelblaa Stjerneblomster undrende Vidne til, at Vandet sugende viger til Side for en stor Fisk, der nok ikke bare gaar sin Morgentur. Her sidder paa blegroede Begonier en indsovet mat-sort Sommerfugl med sammenfoldede støvede Vinger, natlig og højtidelig, dæmonisk og ulykkesvarslende som det store Insekt, der i Turgenjew's Fortælling sætter sig paa den unge Mands hvide Pande.

*

*

*

Hvorledes han fik Glasset til at forstaa, hvad han vilde? Ved Kemikalier og et saadant Kendskab til Virkningerne af saadanne, at Glasset — som for en Tryllestav — føjede sig efter hans Vilje. Han havde lært noget af alt. Af de antike Glas med deres Regnbuefarver, af de kinesiske med deres Udskæringer igennem forskellig-farvede Lag, af de isklare bøhmiske, af de venetianske, hvis Glasblad „synger under en Negl som en Kvint“. Han havde ogsaa lært af Keramikerne, de moderne franske og de gamle japanske. Men fraregnet den tidlig afdøde Eugène Rousseau, hans Forgænger og vistnok oprindelig hans Forbilled, havde endnu ingen i Verden stillet Krav til Løret, endsige til Glasset, som blot tilnærmelsesvis kunde sammenlignes med hans. Rent fraset, hvad han vilde, det skulde udtrykke sjæleligt, hvad forlangte han da ikke stoffigt af det? Det skulde virke kosteligt som et Klenodie af en ædel Sten eller et skønt Naturstof. Snart som Perlemoder eller Skildpadde; snart som Rav eller Koral. Snart som Topasen, snart som Onyx; snart som Ametysten, snart som Safir; snart som Opalen, snart som Smaragd; snart som Lapis lazuli, snart som Hyalit, snart som Jaden, snart som Agaten. Og ofte som noget af det alt sammen paa én Gang og med en Tilgift af Guld, der, indsmeltet som et Blad eller et Glimmer i det hvidglødende Glas, laa og blinkede i dette, saa det lignede et Brud ud af Troidens Hule i Bjerget eller

ud af Havfruens Slot under Søen. Det vides, hvorledes han bar sig ad med dette eller hint Arbejde; først i sine senere Aar søgte han for sine nyeste Opdagelser Lovens Beskyttelse mod sine stedse mere nærgaaende Efterlignere; det laa oprindeligt ikke for hans generøse Karakter at vaage som Alkymisten over sin Smeltedigels Hemmeligheder. Hvorledes han drog Gavn af Guld og Sølv til sine Glas; hvorledes han endog stundom tog sin Tilflugt til de sjældneste og kostbareste Stoffer som Thallium og Iridium; hvorledes han oksyderede, granulerede, krakelerede, iriserede; hvorledes han emailerede; hvorledes han modellerede og graverede — hellere „intaglio“ eller med det langsomme og nænsomme Stensliberhjul og Smergel end med den brutale ætsende Flussyre: om alt det kan man læse i de Noter, hvormed han ved de store Udstillinger indviede Juryen i sin Fremgangsmaade. Han har i disse i høj Grad læseværdige Bekendelser ogsaa fortalt, hvorledes han vidste at drage Fordel selv af de Uheld, som er saa mange, naar man har den voldsomme og uberegnelige Ild til Medarbejder, — hvorledes han lod sin Fantasi kredse omkring den Plet paa Glasset, hvor Uheldet var sket, til den endte med at finde et Tema i en uventet Form, en uanet Farve, og hvorledes han da havde Gemme-Skærerens Nydelse af at gøre sig et Øjeblik til Stoffets Slave for snart efter at føle sig saa meget desto mere som dets Herre. Men helst og oftest var han fra Forberedelsens Førsteøjeblik Herre over Ilden og Herre over Glasset, farvede, formede og skar det aldeles efter sit Forgødtbefindende, til det stod dér færdigt, — tungt som oftest at holde i Haanden, men i Aanden saa let som et improviseret Digt, som født til Verden af en Genius og ikke af en Menneskehjerne, som lider under Undfangelsen, og af Hænder, der trættes og stivner under deres Arbejdes Slid og Møje.

*

*

*

Men alt dette var jo endnu kun om Emnerne, Kemien og Tekniken, ikke om Sjælen og Kunsten i hans Glas.

Sjælen i hans Kunst var efter hans egen Opfattelse Symbolet. *Conscient ou inconscient le symbole qualifie, vivifie l'oeuvre, il en est l'âme* sagde han i Slutningen af en Tale, han i 1900 holdt ved sin Optagelse i Stanislausakademiet i Nancy. Hvad han forstod ved Symbolet, havde han i sin Tale forklaret ved at minde om, at Rosen naturligvis ikke er mere forelsket end andre Blomster, Taarepilen ikke mere grædende end andre Trær,

han særlig elskede den Sentens, at „en skøn Ting kan ikke dø uden først at have lutret noget“. Ham, der paa Dansk har skrevet noget lignende i en bedre Form, Forfatteren til dé Linier:

For alle gode Tanker de kan slet ikke dø,
Før endnu bedre Tanker er spired' af deres Frø, —

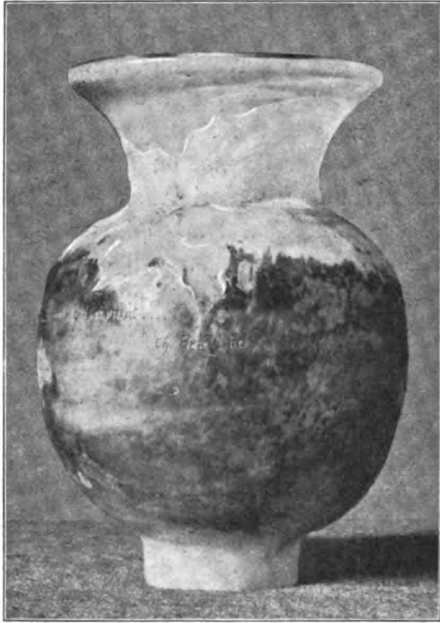
ham kendte Gallé derimod ikke. De burde have kendt hinanden, han og J. P. Jacobsen. Den Digter, der har spurgt de duggede Blomster om Duften og Elverlandsluften i deres Drømme, ham vilde den Kunstner have forstaaet, der har dannet en dejlig Vase over hin Strofe af Skærsommernatsdrømmen, hvori Alfen siger, at den inden Morgengry maa have en Øreløk af Dug ophængt ved hvert at Primulaernes Hoveder. Men ikke blot den lidt blege og blodløse, nydelsesfulde nordiske Smægten hos Jacobsen: endnu mere hans vilde, halvt smertelige sydlandske Sanselyst, hans Vellyst navnlig ved grusomme Farvesyner, maatte have tiltalt den Kunstner, hvis Fantasi, endnu mere end den danske Digtens, havde let til Udsving i hin Retning. „Narcisserne, der blomstrede i blændende Myriader og fyldte Luften trindt omkring med døvende Dufter fra deres hvide Orgier“, „den giftige Liljes blændende Kalk“, Tjørnens blodige Dryp af „de glødende Bær i den kolde Sne“, de solvarme Egenes sælsomme Urt, hvis Blomst, kun aabnet et flygtigt Sekund, ser ud „som en gal Mands Øje, som et Ligs røde Kinder“: saadanne og mange andre Syner, om hvilke Jacobsen fantaserede i sine Sansers brændende Feber, kunde Gallé have omsat i de rette Former og Farver. Hvor ualmindelig beslægtede de end var (endog deri, at ogsaa Jacobsen var udgaaet fra Naturvidenskaberne og fra først af som Botaniker kommen i Forhold til Blomsterne), saa var den danske Digter dog vel størst som Menneskekender, den franske Kunstner størst som Blomsterkender. Menneskeskikkelserne fylder ikke meget i Gallés Produktion og staar, tegnede, som de oftest blev, af hans Ven og Medhjælper, Prouvé, ikke engang helt og holdent for hans egen Regning. Men hans Rige var dog stort nok endda. Det strakte sig jo langt længere end til Blomsterne paa Jorden, langt højere end til Luften og hvad der lever i Luften, langt dybere end til Havet og hvad der aander i Havet. Hans Rige omfattede — foruden alt dette — i stor Udstrækning hint „Mere“; som er mellem Himmel og Jord, uendelige Vidder i Anelens, Drømmens, Digtingens uendelige Verden.

*

*

*

Foran mig staar en lille Kasse af et sjældent Træ, fuldendt forarbejdet med en Muslingskal af en blegrød Spaan indfældet paa det Sted, hvor man med Fingeren skyder Laaget. Naar dette drages

„Une âme qui revient“. (Ch. Baudelaire).

fra, møder Øjet en lille blød, lilla Silkedyne. Fjernes denne, blottes et lunt Leje i samme Farve, og dybt i dettes Puder hviler en lille Vase. Den ligger, som Gallé for mange Aar siden svøbte den med faderlig Omhu, før han sendte den som en Gave til sin Ven i det fjærne Norden. Et Digt af ham selv, skrevet med hans skønne Skrift paa et Stykke papirtyndt Træ, fulgte med for at forklare, at det var Rimfrosten paa Ruden, den kolde Em i den lille sarte Tings Fremtidshjem, som var ment med de liljeagtige, mathvide Isblomster, de frosne Neg, den mælkehvide Taage i dens Glas. Oven over hans eget Digt havde han skrevet

denne Strofe af Baudelaire's „Le Flaçon“:

Parfois on trouve un vieux flaçon qui se souvient,
D'où jaillit toute vive une âme qui revient,

og de sidste Ord, *une âme qui revient*, havde han gentaget paa Glasset, i hvilket de, svagt indslebne, staar skrevne i Guld.

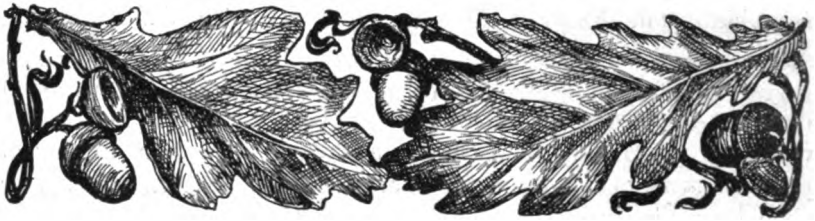
Saa ofte jeg drog Laaget fra denne Kasse, slog en sælsom Stemning mig i Møde fra det lille Glaslege, der laa og drømte i dens Puder. Altid var det, som gemte denne lille Ting paa en tæt og tung Essens, hvis Duft — langt fra at forflygtiges med Aarene — for hver Gang var lige berusende. Nu, hvor Gallé ikke er mere, har jeg fattet tilfulde, hvorfor den lille Vase fylder med saa sær en Uro. Hans Sjæl har sænket sig i den. Den er

som hin gamle Flacon. „Une âme qui revient“: den bærer sin Indskrift med Rette.

Men hvad der gælder den, det gælder overhovedet ethvert af de Glas, om hvilke Gallé kunde sige, at han selv havde „kærtignet“ dem med sin Haand. Hans Sjæl har sænket sig i dem alle, og af deres Blomsterkalkes Aande vil endnu fjerne Tider fornemme, hvor skøn hans Sjæl var.

EMIL HANNOVER

EVANGELIEFORSKNING

DER er i de sidste Aartier i Tyskland foretaget et betydeligt Arbejde med den evangeliske Literatur af den Skole, som man efter dens berømteste Navn maaske kan kalde den Harnack'ske. Man er gaaet frem efter den moderne Historieskrivnings almindelige Metoder, og Hovedinteressen har knyttet sig til det Spørgsmaal: i hvilket Omfang kan man ved disse Midler naa til et virkelig historisk Billede af Jesus? I Betragtning af Kildeskrifternes stærke teologiske Gennemarbejdelse og Evangelisternes ringe Interesse for den biografiske Nøjagtighed, maa man vel indrømme Umuligheden af at give en egentlig Levnedsskildring af Jesus med Fremstilling af hans Udviklings forskellige Trin, med fyldestgørende Opklaring af alle Hovedpunkter. Men man mener som virkelig Historie at kunne fastholde en Række Billeder af Jesu forkyndende og helbredende Virksomhed, af hans Lidelse og Død, af hans religiøse Genius, som den træder os i Møde i Fyndsprog og Lignelser.

Denne Skole angribes i den sidste Tid fra to Sider: dels af saadanne, der overhovedet betvivler Evangelielitaturens historiske Kærne — dels af dem, hvem det rent menneskelige Billede ikke tilfredsstillter. Et Eksempel fra hver af disse Lejre skal her fremdrages, og Opmærksomheden skal særlig fæstes paa de Indvendinger, hvori man fra begge Sider mødes. Her vil man formodentlig snarest finde de Punkter, hvor hint Arbejde trænger til at forbedres og føres videre.

Som en veltalende og ivrig Angriber af den liberale Teologis Evangelieopfattelse er den bremenske Præst Albert Kalthoff

optraadt med Skrifterne: Das Christusproblem (1903) og Die Entstehung des Christentums (1904). At man tillægger hans Optræden nogen Betydning kan skønnes af, at en af den angrebne Retnings bedste Mænd Wilhelm Bousset har imødegaaet ham i et særligt Skrift „Was wissen wir von Jesus“ (1904). Kalthoffs Udgangspunkt er dette, at vi i den evangeliske Literatur Kristus forgæves spejder efter virkelige historiske Træk. Den Kristus, som disse Skrifter taler om, er intet Menneske, men en Gudesøn, et Gudmenneske. Og i denne Kristus er det guddommelige ikke en senere Tilføjelse til det menneskelige, som den liberale Teologi mener, saaledes at man blot skulde behøve at trække det guddommelige fra for at faa det rent historiske som Resultat. Fra det kirkelige Gudmenneske fører en lige Linie gennem de nytestamentlige Breve og Evangelier til Danielsbogen, hvor den kirkelige Udprægning af Kristusbilledet har taget sin Begyndelse. Men paa ethvert enkelt Punkt i Linien bærer denne Kristus overmenneskelige Træk — intetsteds er han det, som den kritiske Teologi har villet gøre ham til: et blot naturligt Menneske, et historisk Individ. Ingen historisk Traad forbinder en jødisk Rabbi Jesus med den kristelige Menigheds Kristusgud. Evangeliernes Kristusbillede har slet ikke dannet sig over en Kærne af historiske Erindringer om Jesus af Nazaret. Den kristne Menighed har ingen enkelt personlig „Stifter“ — en Forestilling der overhovedet hænger sammen med en rationalistisk Opfattelse af Kristendommen som en teologisk Skole. Den er et socialt Produkt, Resultatet af visse Underklassers Sammenslutning om det sociale Retfærdighedskrav, for hvilket Messiasrigets Oprettelse var Datidens religiøse Udtryk. Evangelierne er en Afart af den apokalyptiske Litteratur — de udmaler hin Idé og grupperer den om Kristusskikkelsen, der med sin Lidelse og Opstandelse blot er et Sindbillede paa den lidende og kæmpende Menighed, saaledes som den lidende „Jahves Tjener“ i Jesaja er et Sindbillede paa de fromme i Folket. Evangelierne er altsaa ikke Kilde til et Individts Levnedsløb, men til en social Bevægelses Historie. I skarp Modsætning til den liberale Teologi hævdes det, at vi kun kender den Kristus, som Menigheden troede paa — den „historiske Jesus“ naar vi aldrig tilbage til.

Et Angreb som dette mødes med Kritikens konservative Modstandere i et væsentligt Punkt. At Evangelierne fra først til sidst uløseligt knytter overnaturlige Forestillinger til Billedet af Hovedpersonen, fremhæves stærkt af Kalthoff, fordi han mener der-

igennem at gøre det indlysende, at dette Billede savner historisk Virkelighed. Fra konservativ Side betones det samme, fordi man derved kan fastslaa sin egen Kristusopfattelses Overensstemmelse med den ældste kristelige Forkyndelses. Et Indlæg, der nærmest gaar i denne Retning, er herhjemme fremkommet fra Professor F. Torm („Evangelierne som Kilder til Jesu Liv“ 1904 — foranlediget ved et Skrift med samme Titel af disse Liniers Forfatter). Til Forskel fra den førnævnte tyske Polemik, der skæmmes ved en Bitone af personlig Irritation, holder den danske Teologs Skrift sig paa en behagelig Maade til den rent saglige Drøftelse. Og dog drejer det sig her ikke om ubetydelige Meningsforskelle — Forfatteren retter sin Kritik mod den liberale Teologis Hovedpaastand, der af ham selv formes saaledes: „at de evangeliske Beretninger er opstaaede ved en lang Udviklingsproces og i dennes Forløb har Stoffet været Genstand baade for Omdannelse og Tildigtning“. Det vil vistnok vise sig, at Torms Kritik har sin Hovedstyrke i de Argumenter, som den har tilfælles med den førnævnte yderliggaaende Retning — ikke i de Betragtninger, hvori den adskiller sig fra hin. Til de sidste hører en Paastand om, at man vanskelig skulde kunne tænke sig en Dannelse af Legender i Løbet af det Tidsrum, der ligger mellem Jesu Tid og Evangelierne, og at en saadan Legendedannelse i alt Fald skulde tabe al Sandsynlighed, naar man betænker, at den Forkyndelse, der har nedfældet sig i vore ældste Evangelier, lød endnu langt tidligere. Denne Paastand vil næppe kunne bestaa hverken over for den moderne Historieskrivning, der ofte har afsløret hurtig opstaaede Legender endog i Nutidens Historie — ej heller over for moderne psykologiske Undersøgelser af den store Usikkerhed, hvoraf al menneskelig Iagttagelse og Gengivelse af det sete og hørte lider. Og man forbedrer næppe Sagen ved at henvise til, at den ældste Tids troende ikke skulde kunne have fundet sig i Omdigtning af den Forkyndelse, som de var rede til at sætte Livet ind paa. Man glemmer her, at den biografiske Nøjagtighed laa de troendes Interesse fjern, og at det, hvorfor de vilde sætte Livet til, var Kristustroen, som hin Legendedannelse just tjente til at forherlige og bestyrke.

Til det mindre overbevisende maa vistnok ogsaa regnes Torms Udvikling om Opstandelsesberetningerne. En Undersøgelse af dette Spørgsmaal fører nødvendigvis ud over den historiske Drøftelse og ind paa det særlig teologiske Gebet: Miraklet. Kun en Enkelthed

skal derfor strejfses. T. tager her sit Udgangspunkt i Pauli Ord: at Kristus opstod „paa den tredje Dag“ og afviser bestemt Tydningen af dette Ord som en svævende Angivelse af en kortere Tid. Nylig er der netop fra konservativ Side¹⁾ gjort gældende, at Markus-Evangeliets Beretning er uforenelig med den bogstavelige Opfattelse af dette Udtryk: allerede ved den tredje Dags Frembrud iagttager Kvinderne, at Graven er tom. Dette skulde forudsætte, at Jesus var opstanden senest mod Slutningen af den anden Dag. Denne Bemærknings Værdi er tvivlsom — thi naar begynder for Markus „den tredje Dag“? Men den viser i alt Fald, at Overleveringen paa dette Punkt tillader forskellige Opfattelser. I Markus' Gengivelse af Jesu Forudsigelser hedder det i Reglen: at han skal ihjelslaas og saa opstaa „tre Dage efter“. Er dette, naar det skal tages bogstaveligt, det samme som „paa den tredje Dag“? Og Matteus lader Jesus forudsige, at Menneskesønnen skal være i Jordens Dyb tre Dage og tre Nætter, hvilket — bogstavelig taget — ikke er foreneligt med den senere Beretning om, at han gravlægges Fredag Eftermiddag og opstaa senest Søndag Morgen. Dette er Smaating. Men det er nok til at vise, at man ikke, samtidig med at man fastholder Udtrykkets strengt bogstavelige Betydning, kan tale om at Overleveringen knytter Opstandelsen fast til „den tredje Dag“. Snarere end i en fast Overlevering har man i Pauli Tilføjelse: at „han opstod paa den tredje Dag efter Skrifterne“ Forklaringen paa, at de nytestamentlige Steder i denne Forbindelse stadig kreser om Tallet tre.

Af langt større Betydning er de Betragtninger, hvori man fra begge Sider mødes. Det siges, at vi i Evangelieliteraturen som Helhed ikke sporer nogen Gradsforskel i Opfattelsen af Jesu Guddommelighed. De tre første Evangelier (de „synoptiske“) er i saa Henseende egentlig allerede lige saa vidt som Johannes. Og den synoptiske Literatur afgiver paa Grund af Kildesondringens Usikkerhed ikke faste Holdepunkter for en Tale om forskellige Trin i Stoffets dogmatiske Forarbejdelse.

Den her bestridte Tanke om en Gradsforskel i Gennemførelsen af Jesu Guddommelighed, er et vigtigt Punkt for den historiske Forskning. Denne staar jo over for den Vanskelighed, at det foreliggende Kildemateriale udelukkende hidrører fra Forfattere, der var beherskede af Messiastroen, og som i deres Hovedperson saa' et overnaturligt

¹⁾ H. Zimmermann: Der historische Wert der ältesten Überlieferung von der Geschichte Jesu (1904) S. 117.

Væsen. Forudsætninger af denne Art har utvivlsomt paavirket deres Fremstilling. Spørsmålet er kun, i hvilket Omfang det er muligt at skimte de historiske Træk bag den teologiske Overmaaling. Over for et Skrift som Joh. Ev. vil man altid kunne gøre den Betragtning gældende, at vi i Skriftets Hovedperson ikke møder et Individ men en Type. Fra Indledningen, der omtaler ham som Guds evige Skaberord, der fra Begyndelsen var hos Gud, og som derefter blev Kød og boede blandt Menneskene, maa man naturligvis ganske se bort, naar Talen er om en historisk Udnyttelse. Men gennem hele Værket spejder man egentlig forgæves efter den individuelle Personligheds faste Omrids. Talerne er — som de fleste indrømmer — Forfatterens egen Teologi. Og Udviklinger som den om Jesus som Vintræet, hvorpaa de troende er Grene, vilde nok kunne yde Støtte for den Tanke, at her snarere var Tale om et Sindbillede paa Menigheden som Helhed end om en enkelt Person. Var vi m. H. t. vor Viden om Jesus henvist alene til den Art Skrifter, vilde man maaske tvistes om Jesu historiske Virkelighed paa samme Maade som om Gotama Buddha's. Her har Spørsmålet jo for en stor Del været: finder vi i Overleveringen om Buddha Spor af en bestemt Personlighed.

Den Harnackske Skole indrømmer da, at dette Skrift ikke kan komme i Betragtning som selvstændig historisk Kilde. Til Gengæld maa den med Styrke hævde, at de tre første Evangelier er af en ganske anden Art, at Omformningen af Overleveringsstoffet her er langt mindre indgribende. De tre første Evangeliers mere historiske og mindre teologiske Karakter er en Grundforudsætning for Forsknin- gens Tillid til overhovedet at kunne give et historisk Billede af Jesus. Gennem Pauli Breve kan man vel nok modbevise dem, der vilde betvivle Jesu historiske Eksistens. Men et virkeligt Billede giver disse Breve os ikke. Deres Kristusskikkelse har næppe mere Individualitet end Johannes-Evangeliets. Han er den i Apostelen aabenbarede Guds Søn, det himmelske Menneske, Menighedens Hoved. De Kendsgerninger, der anføres af hans Liv, savner konkret Udformning og spiller en overvejende teologisk Rolle. Og de „Herrens Ord“, der anføres, vedrører mest den kristelige Kultus og Levevis og kunde vel forklares som udsprungne af Menighedslivet og dets Krav — de bærer ikke en Enkeltmands Særpræg. Harnack samler da ogsaa sin Dom om Kilderne til Jesu Liv i disse Ord: „Hvad vi ud over de tre første Evangelier véd om Jesu Liv og Præken, kan magelig staa paa én Kvartside“.

En Forfatter som Kalthoff, der vil benægte at vore Evangeliers Jesusbillede er dannet over historiske Erindringer om en bestemt Person, søger derfor ganske naturlig af al Magt at bestride den førnævnte Forskel mellem Joh. Ev. og Synoptikerne: „den synoptiske Kristus, i hvilken den moderne Teologi gennemgaaende mener at have den historiske Jesus' Træk, staar ikke et Haarsbred nærmere ved en virkelig menneskelig Opfattelse af Kristendommen end det fjerde Evangeliums Kristus. — Jomfrusønnen, den opstandne og himmelfarne er som historisk Personlighed nøjagtig lige saa utænkkelig som den johannæiske Kristus“. Bortset fra det negative historiske Resultat falder dette sammen med, hvad der fra modsat Side gøres gældende mod den nyere Evangeliekritik. Torm skriver i det anførte Skrift, „at der ikke inden for det foreliggende Kildemateriale er noget fast Holdpunkt for den Paastand, at der har fundet en gradvis Udvikling Sted i Retning af Jesu Guddommeliggørelse“. I det „foreliggende Kildemateriale“ er udtrykkelig Johannes-Evangeliet indbefattet. Og Ordene maa betyde, at Jesu Guddommelighed behersker og gennemtrænger Fremstillingen i lige saa høj Grad i det ældste som i det yngste Evangelium. Thi at samtlige Evangelier hidrører fra Mænd, der troede paa denne Guddommelighed, er en at alle indrømmet Selvfølgelighed.

Forsøgene paa at bestride Afstanden mellem Evangelielitteraturens ældre og yngre Led i Henseende til deres Kristusbetragtning savner unægtelig ikke Støtte i de nyere Undersøgelser over Markus-Evangeliet. Man er tidligere ofte med al for stor Tillidsfuldhed gaaet ud fra, at vi i dette vort ældste Evangelium stod over for en ligefrem Nedskrift af den apostoliske Forkyndelse uden literære Mellemlid, præget af den første Fortællers umiddelbare Friskhed, fri for al Teologi og derfor — trods Forfatterens Kristustro — med et ret menneskeligt Jesusbillede. Herimod har Wrede (das Messiasgeheimnis 1901) taget kraftigt til Orde: ogsaa Markus tænker dogmatisk, han er kun i ringe Grad behersket af de historiske Erindringer, han lægger Fortællingerne til Rette efter sine teologiske Forudsætninger. Betragter man Markus gennem et stærkt Forstørrelsesglas, har man et Forfatterskab som Johannes'. Men den sidste Ytring viser, at selv Wrede dog paa ingen Maade benægter den store Afstand: „saa afblegede som det fjerde Evangeliums Forestillinger er Markus' dog ikke. Han arbejder ikke med et udviklet Dogme, han polemiserer og forsvarer ikke som Johannes, han er ganske anderledes naiv“ (S. 144). Det johannæiske

Kristusbilledes store Afstand fra det synoptiske staar da stadig fast. Og man vil aldrig udtømmende kunne forklare denne Afstand ved, at Johannes har Blik for Sider hos Jesus, som de tidligere Forfattere ikke havde fremdraget. Man tænke paa Jesu evige Forudtilværelse, hvorom de første Evangelier intet aner — hvorledes den behersker Billedet: fra sit evige Samliv med Faderen har Jesus hentet sin guddommelige Lære. Man tænke paa Evangeliets Jesus-Taler, der ikke blot røber Forfatterens Stil i Stedet for den kendte Overleverings, men helt igennem behandler Jesu Person i en efterpaulinsk Teologis Aand. Hvad kan man kalde dette andet end netop en stærkere dogmatisk Gennemførelse af Jesu Guddommelighed. Naar man nu betænker, at efter Johannes Ev. følger hele den kirkelige Udvikling, der ender i den færdige Treenhedslære, saa er det med god historisk Ret, at man i Forskellen mellem Johannes og Synoptikerne ser: ikke nogle Forfatteres tilfældige Ejendommeligheder, men to Trin i en bestemt Udviklingsrække, og det netop en Udviklingsrække, der gaar i Retning af Jesu Guddommeliggørelse.

Ved de synoptiske Evangelier staar vi nu over for den faste Grund, hvorpaa den Harnack'ske Skole vil opbygge det historiske Jesus-Billede. Ganske vist er dens Standpunkt ikke det, som Kalthoff karikerende tillægger den: at medens det fjerde Evangelium har villet give en filosofisk Idé i messiansk Klædebon, har Synoptikerne villet skildre et historisk Individ, en jødisk Rabbi. Ogsaa Synoptikerne har villet skildre et guddommeligt Væsen. Men da Dogmet i langt ringere Grad behersker deres Fremstilling, bliver der den store Forskel, at medens Joh. Ev. er Skaber af et Kristusbillede og en Kristuslære, er de ældre Evangelier endnu at betragte som Formidlere af en Overlevering¹⁾. For den historiske Udnyttelse af disse Skrifter er det nu et afgørende Spørgsmaal, om vi kan udskille Overleveringselementerne af Forfatternes Bearbejdelse. Dette fører ind paa Undersøgelsen af disse Skrifers Kilder. Det har i nyere Tid været almindeligt at betragte Markus-Evangeliet som Kilde til de to større Skrifers fortællende Dele (dette Udtryk er at forstaa som Modsætning til Talestoffet). Markus indeholder jo næsten alt det for de andre fælles fortællende Stof, og Rækkefølgen hos Markus synes at have været bestemmende for de andre. „Sammenligner man Markus med de to andre

¹⁾ Joh. Weiss: Das älteste Evangelium S. 104.

Synoptikere, saa lader det sig dog ikke benægte, at det ikke blot har dannet Traaden for disse to, men at det ogsaa viser den bedste Ordning og gaar tilbage til en Tradition af første Rang* (Harnack Chronologies 652). Hvis denne Gisning — Markushypotesen — er rigtig, vil man paa mange Punkter gennem Sammenligning mellem Markus, det formentlige Grundlag, og de andres tilsvarende Stykker, Bearbejdelsen, kunne studere Arten af den Omformning, som Overleveringsstoffet er blevet underkastet. Og Resultatet skulde være, at Omformningen bl. a. gik i Retning af en stigende Gennemførelse af Jesu Guddommelighed. For Historikeren vilde dette betyde, at jo længere vi trænger tilbage i denne Litteratur, des mindre dogmatisk, des mere historisk artet bliver Billedet. Kalthoff, der bestrider ogsaa de synopt. Evangeliers historiske Grundlag, fremdrager nu denne Kildesondrings Usikkerhed: det majsommelige Arbejde, der gennem lange Tider har været anvendt paa at udrede de tre første Evangeliers indbyrdes Forhold har ikke ført til noget sikkert Resultat. Just som man nu i Antagelsen af Markus som Grundlag mente at have naaet et nogenlunde fast Stade, har — gennem Wredes Kritik — ogsaa denne Støtte vist sig vaklende. Og ogsaa fra den modsatte Lejr henviser man til Markushypotesens Usikkerhed for at bestride, at man skulde have Ret til „ud fra Beskaffenheden af Mattæus' og Lukas' Variationer i Forhold til Markus at drage Slutninger m. H. t. Arten af den Orådannelsesproces, som de evangeliske Beretninger skal have gennemgaaet“. (Torm anf. Skr. S. 11).

Her maa nu straks gøres den Indrømmelse, at det vistnok er umuligt at opretholde Markushypotesen i dens simple Form : at Markus Ev. nøjagtig i den Skikkelse, i hvilken vi har det, skulde have foreligget som Grundlag for de andre. Man kan næppe bestride, at Markus er det ældste Evangelium. Et af de betydeligste Indlæg mod Markushypotesen¹ begynder med, at „den Antagelse, at vort andet Evangelium er det ældste, ikke mere er nogen Hypotese, men et videnskabeligt Resultat“ og vægrer sig ved at bevise, hvad der allerede hundrede Gange er bevist. Men derfor behøver det jo ikke at være det ligefremme Grundlag for de andre. Et ældre Skrift („Ur-Markus“) kunde jo være benyttet af alle tre Synoptikere. Adskilligt taler for en saadan Antagelse. I Lukas Ev. mangler jo f. Eks. en sammenhængende Række For-

¹ Joh. Weiss: Das älteste Evangelium 1903.

tællinger, der findes i vort Markus-Ev. Hvorfor skulde han ikke have medtaget dem, hvis han havde forefundet dem i sin Kilde? Stundom har — ogsaa i Evangeliernes fortællende Dele — Mattæus og Lukas indbyrdes overensstemmende Afvigelser fra Markus. Stundom gør Markus' Form Indtryk af at være den senere: det Jesus-Ord, der hos Mattæus lyder: „det er ikke smukt at tage Børnenes Brød og kaste det for Smaahunde“ er hos Markus forsynet med den formildende Indledning: „lad først Børnene møttes“. Er der ved „Børnene“ tænkt paa Jøderne, ved „Hundene“ paa Hedninger, kunde dette synes at være en kirkelig Tilsætning med den Tendens at aabne Døren for en senere Frelse af Hedningene.

Vil man af Hensyn til disse Iagttagelser ombytte Markushypotesen med en Ur-Markushypotese, betyder dette, at Synoptikerne fortællende Dele, i Stedet for at frembyde os et Grundlag (Markus) og to Bearbejdelser, nu er at betragte som tre Bearbejdelser af et tabt Grundlag. Spørgsmaalet er kun, om en saadan Indrømmelse vil have nævneværdige Følger m. H. t. den omstridte Hovedpaastand: at vi ogsaa inden for den synoptiske Litteratur kan opvise Spor af den samme stigende teologiske Bearbejdelse af Stoffet, som utvivlsomt var betegnet ved Vejen fra Synoptikerne til Johannes.

Tilhængerne af Ur-Markushypotesen maa danne sig Billedet af dette tabte Grundskrift ved at sammenstille de for alle tre fælles fortællende Stykker, og Resultatet bliver da et Skrift, der i Indhold, Omfang og Ordning bliver meget ligt med vort Markus-Ev., hvorfor man jo ogsaa kalder dette Skrift en Ur-Markus (ikke en Ur-Mattæus eller Ur-Lukas). Men Sagen staar da saaledes, at Grundlaget for de tre første Evangeliers fortællende Dele er et Værk af Typen Markus, og at vor Markus er den ældste bevarede Bearbejdelse deraf. Skalaen i vor ældste Evangelielitteratur bliver da: først Skrifter af Typen Markus 3: uden indledende Redegørelse for Jesu overnaturlige Undfangelse og med en meget knap Opstandelsesberetning. Derpaa Evangelier som Mattæus og Lukas med Undfangelses- og Barndomslegender som Indledning og med udførligere Opstandelsesfortællinger som Afslutning. At dette ser ud som det første Skridt paa den Vej, der fører til Johannes Ev. — et Værk, der beherskes af Tanken om Kristi evige Forudtilværelse og Tilbagevenden til Faderens Herlighed, maa vistnok enhver indrømme. Og om end Tilhængerne af Ur-Markushypote-

sen ikke tør gaa ud fra, at vort Markus-Ev. altid har Fortællingen i dens ældste Form, maa dog ogsaa han være tilbøjelig til at antage, at dette som Regel er Tilfældet. Vor Markus staar jo dog ved sin Helhedstype det formodede Grundlag nærmest og er det ældste os bevarede Skrift, hvori dette Grundlag er optaget. Man vil da sikkert vedblivende — med Iagttagelse af fornøden Kritik — gennem Mattæus' og Lukas' Variationer fra Markus kunne hente Belæring om den Omdannelse, som de evangeliske Beretninger har gennemgaaet¹.

Men rent bortset fra, hvorledes man stiller sig til Spørgsmaalet om Grundskrifterne, vil man ad anden Vej kunne paavise at Overleveringsstoffet i de tre første Evangelier foreligger i en teologisk bearbejdet Form, og at denne Bearbejdelse netop er gaaet i Retning af at tilpasse Erindringens Jesus-Billede efter Troens Kristusskikkelse. I de første Evangelier kan man for saa vidt allerbedst studere den dogmatiske Bearbejdelse af Stoffet, som den her er gennemført med ringere Kunst og Konsekvens end i det fjerde Evangelium. Der er de faste Overleveringsdele næsten aldrig blevet staaende i ufordøjet og utillempet Form, her hos Synoptikerne kan de lettere udskilles. Vi møder ofte i de ældste Evangelier den historiske Erindring som et genstridigt Stof, hvorved Menighedstroen har tumlet paa forskellig Vis uden helt at kunne tilpasse det efter sine Formaal. Hvor man forlanger af Jesus, at han skal godtgøre sin Messiasværdighed ved et Mirakel, afviser han det ganske, „der skal ikke gives denne Slægt noget Tegn“ (Mk. VIII, 12). Denne Fordring og Jesu Afvisning deraf lader sig nok forene med Beretningen om Jesu Helbredelser og Dæmonuddrivelse — heri saa' man næppe noget messiansk eller guddommeligt, adskillige øvede det samme (Mt. XII, 27). Men Begæringen og Afslaget var lige uforklarlige, hvis Jesus havde øvet Gerninger med det Præg af guddommelig Magt som Formeringen af Brødene, Vandringen paa Søen, Stormens Beroligelse. Altsaa: den virkelige historiske Sandhed: at Jesus ikke gjorde Tegn af sidstnævnte Art, har efterladt sig Spor i Fortællingen om Tegnfordringen — et erindret Træk, der i sig selv er nok til at udpege hine Naturundere som senere Afføddninger af Troen. Mange

¹ Det af Prof. Torm kritiserede Skrift har da ogsaa kun behandlet Markus som Grundlag med det bestemt udtalte Forbehold „at Grundskrifterne ikke kan betragtes som fast afgrænsede Størrelser“.

Eksempler af beslægtet Art kunde nævnes. Jesu Oprindelse fra Nazaret hæver sig ud som en uudslettelig historisk Erindring derved at den paa forskellige, hinanden modsigende, Maader søges forenet med den Oprindelse fra Betlehem, som Messias-Dogmatikken krævede. En Overlevering har holdt sig, om at Jesus skulde have godtgjort, at Messias ikke kunde være Davids Søn (Mt. XXII, 41). De Stamtavler, der vil bevise hans Messiasværdighed ved hans davidiske Afstamning, er dermed henviste til de teologiske Tilsætningers Kres. Det huskes, at Jesu paarørende ikke var blandt de troende (Mt. XII, 48). Dette er uforeneligt med Underne ved hans Fødsel, der altsaa gennem Evangeliernes eget Vidnesbyrd er udpeget som Troens senere Frembringelser. Et særligt slaaende Eksempel paa Erindringernes Omformning i Troens Interesse har vi i Evangelisternes Fremstilling af Jesu Hensigt med Lignelserne: han benytter dunkle Gaadetalere for at forhærde Tilhørerne, for at støde dem bort. Dette stikker stærkt af mod det Helhedsindtryk, der ellers gives af Jesu Forhold til Folket, hans Medynk med dets Lidelser, hans Arbejde for at vinde det for Budskabet om Guds Rige. Man forstaar det kun som Frugt af en teologisk Reflektion: dels gør man hans Ord til hemmelighedsfuld Mystik for at hæve dem over almindelig Mennesketale — dels vil man derigennem forklare, hvorfor just det Folk, der hørte hans Tale, afviste Troen.

Selve Lignelserne, der som ejendommelige og afrundede Kunstværker bedre har kunnet modstaa de omformende Tendenser, staar for øvrigt ofte i en talende Modsætning til Evangelisternes egen Teologi. I disse Fortællinger staar Mennesket umiddelbart over for sin Gud uden at dogmatisk Kristustro eller Kirketro skyder sig ind som Mellemlid. Man tænke f. Eks. paa, hvorledes Lignelsen om den fortabte Søn taler om Guds faderlige Tilgivelse uden Antydning af nogen Forsoningslære, som dog af andre Steder kan ses at have hørt med til Evangelisternes Dogmatik. Alle slige Fænomener vidner højt mod dem, der vil benægte den faste Overleveringskerne i de første Evangelier og opfatte dem blot som apokalyptisk messiansk Digtning. I saa Fald vilde de sikkert i højere Grad være af én Støbning. Men det synes tillige at gen-drive den Paastand fra modsat Side, at vi ikke af selve Kildematerialet skulde være i Stand til at godtgøre, at Overleveringsstoffet havde gennemgaaet en Omformningsproces eller bestemme disse Omformningers Tendens og Art.

De vægtigste Indvendinger mod den kritiske Skoles alminde-

lige Behandling af Evangeliernes Kildeværdi — 1) at vi ikke kan tale om nogen stor Afstand mellem Markus og Johannes, og 2) at vi ikke tør betragte Markus Ev. som det umiddelbare Grundlag for de andre — er just Tanker, der er fremsatte i de Undersøgelser over Markus Ev., der i nyeste Tid er fremkomne fra de mest vidtgaaende af denne Skoles Tilhængere. Jo mere Forskningen er bleven klar over, at vi ved dette Skrift staar over for det ældste Led af vor Evangelieliteratur, des mere har Arbejdet samlet sig om dette. Medens Wrede (Das Messiasgeheimnis) har fremhævet, at Mark. Ev. allerede er stærkt dogmatisk bearbejdet og langt mere beslægtet med Joh. Ev., end man tidligere havde ment, har Joh. Weiss (Das älteste Evangelium) vendt sig mod den Tillidsfuldhed, hvormed man ofte var gaaet ud fra Markushypotesen, idet Grundlaget for vore første Evangeliers fortællende Dele efter hans Mening snarere maa søges i et tabt Skrift (Ur-Markus). Begge disse Paastande vil i Virkeligheden stille vor Evangelieliteratur i noget større Afstand fra de Begivenheder, som den skildrer, end den hidtil antoges at staa. De betyder jo: 1) at allerede i det ældste Led af denne Litteratur er Overleveringen stærkt bearbejdet og 2) at dette (Markus) er saa langt fra at være et umiddelbart Nedslag af apostolisk Forkyndelse, at det ligesom de yngre Sidererenter kun gennem et litterært Mellemlid staar i Forbindelse med den. At det Arbejde, der i det svundne Aarhundredes sidste Aartier er foretaget paa Evangelielitteraturens Omraade, paa flere Punkter kan trænge til Revision og Forbedring, vil ikke forundre nogen tænkende, — ethvert Svar, som Videnskaben aftvinger sit Stof, skaber jo nye Gaader og Spørgsmaal. Men Erkendelsen af, at vort historiske Kendskab til Jesus-Skikkelsen hviler paa vaklende Grund, giver ikke dette Afsnit af Historien nogen uheldigere Stilling end saa mange andre, og det turde være forhastet Pessimisme i den Anledning helt at forkaste Evangeliernes Kildeværd og sætte dem i Række med apokalyptiske Digtninge. Men vistnok vil de kun kunne godkendes som historiske Kilder paa Betingelse af, at man sondrer mellem Overleveringens faste Bestanddele og Bearbejdelsens Tilsætninger. Det vedbliver at være fuldt korrekt at tale om de Omformninger, som Overleveringen gennem Tiderne har gennemgaaet, og de Omdannelser og Tildigtninger, som Stoffet har været Genstand for.

At det virkelig historiske Stof, der bliver tilbage, kan synes fattigt og begrænset, tør jo ikke bebrejdes Forskningen. Og dog

staar man maaske her ved Hovedgrunden til den Kølighed, hvor- med Kritikens Arbejde fra forskellig Side betragtes. Kalthoff be- brejder den liberale Teologi, at den, efter at have afklædt Troens Kristus de guddommelige Træk, nu alligevel vil lade den histori- ske Jesus staa som et absolut Princip, som en Maalestok, paa hvil- ken alle Livets sædelige og religiøse Værdier skal prøves. Et Men- neske, der har levet til en bestemt Tid og paa et bestemt Sted, kan Nutiden ikke lade gælde som Norm for sit eget Aandsliv. Dette kan være sandt nok, men rammer kun den Maade, hvorpaa den liberale Teologi stundom udnytter sit historiske Arbejde — ikke selve dette Arbejdes Værdi. Man kan derfor ogsaa trygt underskrive, hvad der fra modsat Side er blevet sagt: at den af Videnskaben møj- sommeligt konstruerede historiske Jesus aldrig kan eje den fæn- gende Kraft som Evangeliernes Kristusbillede. Denne Sandhed vedrører jo nemlig ikke Spørsmaalet om det historiske Udbytte af Evangelierne, hvorom her ene har været Talen. Historien kan ikke lade sig bestemme af religiøse eller æstetiske Følelsers Krav. At Videnskabens og Følelsens Synspunkter klart holdes udenfor hinanden, vil være gavnligt til begge Sider. Den, der er oplært med den gammel-teologiske Fortolkning af Evangelierne, véd bedst, hvor forstyrrende — baade for det religiøse og det æstetiske Ud- bytte — den Forudsætning virkede, at alt skulde være historisk Sandhed og hvilke frastødende Kunstlerier, den medførte. Først løst fra denne Forudsætning hører man de gamle Skrifter tale med egen Stemme. Først da fornemmer man den johannæiske Mystiks fremmedartede Skønhed — først da faar man ret Øre for det ene- staaende i den ældste Overleverings enfoldige Visdom.

P. O. RYBERG HANSEN

BREVE FRA J. P. JACOBSEN TIL VILHELM MØLLER

14/IV 1877 Thisted

Kjære Møller!

AK for Telegrammet som bar Vidne om at I huskede den Landflygtige . . . Hvad Bidrag angaar, saa er jeg næsten ganske gold i denne Tid og har endnu ikke faaet gjort en Novelle, jeg lovede det 19. Aarh. sidst i December. Jeg tror næsten jeg maa flytte inden jeg gjør Noget igjen; saa det ser sort ud i den Henseende, og den lille Salzburgerhistorie kan eller vil jeg ikke være bekendt, den er altfor dilletantmæssig, hvad du selv vilde indrømme, naar du saa den igjen. Nej, naar mit Bidrag kommer, og det kommer en Gang, saa bliver det af „aller som fineste Kvalitet“. Du maa ikke blive vred, men jeg vilde ligesaa gjerne, ja hellere lade et Par Tænder trække ud (det er noget af det Skrækkeligste jeg kjender) end lade noget trykke, om hvis Værd jeg ikke er fuldstændig overbevist, endsige da Noget om hvis Mangel paa Værd jeg har den fuldeste Overbevisning. Men med Musernes Hjælp gaar denne idiotifikatoriske Stagnation over igjen. — Jeg har med megen Glæde og stor Samstemning læst din Artikel¹⁾ i d. 19. Aarh., og hvis vi iaften kunde drikke vor Toddy sammen, havde jeg meget, jeg skulde have sagt. Nu blot dette: jeg er ikke ganske vis paa, at man ikke skulde søge at forandre de lavere Samfundslags Lektüre, skjønt jeg er ganske vis paa, at

¹⁾ „Den nye Samfundsopgave“ i Aprilhæftet 1877.

det ikke kan hjælpe at give dem Kæmpeviser eller oldnordiske Sagaer eller Biografier af Billedhuggere at læse, for det læser de ikke. Men du siger i din Artikel, at visse Hold høre til det 20., 21. o. s. v. Aarhundrede, andre til det 16—17 o. s. v., hvad om man nu forsøgte at give de Samfundslag, der høre til 16—17 o. s. v. Aarhundrede Bøger fra de nævnte Aarhundreder at læse; jeg tror de vilde læse dem. Gil Blas f. Ex. vilde blive en yndet Folkebog. Peregrin Pickle og andre af Smollets Romaner vilde gaa i dem som varmt Brød. Om saa derved vilde være Noget vundet? Ja det vilde der. Lad disse Bøger være ligesaa fulde af Tøsekomers, Drukkenskab, Brutalitet o. s. v. o. s. v. som de nu gængse, saa bliver der dog altid en himmelvid, om end ikke straks iøjnespringende Forskjel paa en Bog, der er skreven i sin Tid for „de Bedste“, og en, der er lavet for „de Værste“. De gamle engelske Romanforfattere bør der ganske bestemt gjøres Forsøg med, jeg ved af Erfaring, hvor stor Lykke Smollet har gjort blandt Bønderne. Holbergs Comedier slaar ikke ned, vi skal højt op før vi træffe dem; havde det været Fortællinger, havde de trængt ned, men den dramatiske Form er ubrugelig overfor Læsere af Almuen, saa er Gjøngehøvdingen og Mads Alune ganske anderledes kurant. Endnu et, for Guds Skyld ingen Bondehistorier for Bønder, det er rav ruskende galt. Af moderne Forfattere kan der gjøres noget med Carit Etlar, noget med de første af Charles Levers Bøger, skjönt saa stærkt omarbejdet. I det Hele taget ved Almuelitteratur: ingen Pietet for Forfatteren, rask Skæren bort, Omsætning af en ulykkelig Slutning til en lykkelig, derimod nødigere Omlokalisering og Forandring af de Agerendes Stand. Eugen Sue er ikke hel forkastelig, en Bog som „Folkets Mysterier“¹⁾ kunde gjøre god Nytte ved en forstandig Omskrivning. Jammersmindet helt omskrevet og forkortet vilde være brillant.

Din

J. P. Jacobsen.

Cassel (1877)

Kjære Ven.

Jeg skal hilse saa mange Gange fra Gorillaen, (den rigtige, ikke Hr. D.) som jeg havde den Ære at gjøre min Opvartning i Hamburg, hvor den var udstillet efter at have gjort et Besøg i London. Det er en net ung Mand nu, med glat, sort Laad og et

¹⁾ Vistnok „Paris' Mysterier“.

noget vendisk Physionomi. Han har en Hund at lege med, og en Bevogter, med hvem han lever i god Forstaaelse og hvis Kasket han kan tage paa og klatre i Vejret med. Mine andre Abebekendtskaber ere ogsaa interessante, Orang-Utangen, der desværre har Brystsyge, den sorte Gibbon, den største Akrobat af en sort lille Satan med et vist sømandsmæssigt Ydre og endelig den mageløse Shimpanzeinde, der med en Pære i den ene Haand og to Rundstykker i hver Fodhaand tiggede ynkeligt om mere, og som, da Ingen vilde forbarme sig mere over den, forbitret og misfornøjet spyttede en ældre nærstaaende Herre lige i Øjnene. Det gentog sig flere Gange. Den spytter efter Vogterens Udsagn ogsaa, naar Nogen ler ad den.

Forøvrigt er jeg her i Cassel i stor Vinteroverfrakke og er lidt gnaven over at Billedgalleriet er lukket paa Grund af Omflytning. Opera og Skuespil her er ikke videre bevendt. Rigtignok har jeg endnu kun haft Lejlighed til at overvære „die Entführung aus dem Serail“ (Mozart) og „Stort Besvær for Ingenting“, som jeg har set bedre i Dresden. Det eneste rigtig gode deri var et Skrig, som Hero udstødte; havde Spillet ellers været illuderende og betagende, vilde det have gjort Underværker, dette Skrig, nu var man lige ved at tænke paa et Smil, men Ingen smilede. Aften er der intet Theater, ingen Concert, ikke saa meget som en Café chantant, hvilket er idiotisk i en By paa 60,000 Indv. Den eneste Forlystelse jeg kan tænke mig, jeg kan hengive mig til, bliver aabenbart at spise til Aften henne hos en Sort „Peter Langaa“ og se paa at Gæsterne spille Crambolage-Billard, hvilket næsten er ligesaagodt som ikke at spille Croquet. Nu vil jeg stoppe, da her er saa koldt i Værelset, at jeg maa ud at gaa for at blive varm, for fyre vil jeg ikke før jeg er kommen i Ro i Heidelberg eller Montreux.

Din

J. P. Jacobsen.

Pension Bellevue
1/X 1877 Montreux

Kjære Ven.

I et mindre, men elegant Værelse i ovennævnte Pension befinder Undertegnede sig for Øjeblikket og rimeligvis for temmelig lang Tid. Jeg sidder med aabent Vindu, da her er lyst og varmt og solklart, som om det var Juli og ikke October. Jeg har to

Fag Vinduer. Et mod Syd med fuldstændig Udsigt ud over Søen og Bjærgene paa italiensk Side, og et mod Øst med Udsigt ud over Vinhaver, Villaer, Sø og Bjærgene paa Schweitzersiden. Udsigten kan ikke være bedre. Jeg bo'r paa anden Sal, i Stuen er Spisesal og Conversationsværelse, med Russere, Spaniere og Fransk-mænd; men ingen Tyskere, hvad der jo ikke vilde være ubehageligt for Folk med mindre udprægede franske Talegaver. Lige her nedenfor i Byen eller rettere ved Søen, thi Byen ligger højere oppe bagved mig, har jeg et udmærket Bibliothek — engelsk—fransk—tysk —, og ikke blot Romaner, men Historie, Æsthetik, Memoirer o. s. v. o. s. v., 13,000 Bind. Der er nok ogsaa en Blad-salon sammesteds, hvad jeg vel erfarer i Eftermiddag. Helbredet er ret godt, lidt Hoste som er i Aftagende og som ventes forsvunden snarligst. Jeg ryger afvekslende noget skrækkeligt Tobak og nogle latterlige Cigarer af 2 umaadelige Strikkepindes Tykkelse. Spiser til Frokost Brød og Mælk og Honning. Til Aften The, Ost, Kjød, Æblekompot (saadan var det ialtfald i Aftes, men til Middag kan jeg endnu ikke meddele). Jeg gad vide om det var table d'hôte Klokken her, der ringede, eller det var ovre i Hotel Suisse eller det var nede paa Jernbanestationen (200 Skridt herfra), (ellers en meget stille Jernbanefyr). For disse større og mindre Herligheder betales der 6 Fr. om Dagen. Vin ikke indbefattet, Lys og Varme heller ikke, og Gud veed hvad mere ikke. Men heldigvis faar man Regning en Gang om Ugen, saa man kan se, hvad man tager sig for. Posten lige herved og Dampskibsstation, 5—6 Minutters Gang. Her findes paa Friland Laurbær, Pawlovnia og ægte Acazie, den samme finløvede Sort som hjemme i Potte, men her er det Træer paa Størrelse med Platanerne paa Gammelholm. Det var nu det; men dette Brev er særligt skrevet for at ønske dig til Lykke i Anledning af den anstundende 6te. Rimeligvis faar du det lidt vel tidligt, men for at være sikker, sender jeg det dog. Vær nu god og skriv snarest.

Din

J. P. Jacobsen.

Du kan da ikke klage over, at jeg ikke har skrevet om mig selv i dette Brev.

Kjære Ven!

29/XII 1879 Thisted

Man kunde maaske nok sige, at det mildest talt gaar noget uregelmæssigt med vor Correspondance, men heraf vil du jo kunne se, hvor uforanderligen den samme jeg vedbliver at være, da det jo vel nærmest er mig, der bærer Skylden for den for Øjeblikket uregelmæssigt store Pavse.

Naturligvis foregaar her Ingenting, og naturligvis er min Fortælling ikke ganske færdig endnu, men nu nærmer den sig, om ikke Fuldendelsen, saa dog Slutningen. Og saa, saa er det, jeg skal til at være en produktiv Forfatter i Retninger af Digtsamlinger, Dramer, Lystspil og meget mere.

Fra Forlæggeren fik jeg forleden Uge „Realisme og Realister“, til hvis Tilegnelse jeg gratulerer. Over mit Billede er der noget ingeniøragtigt-energisik, som rimeligvis er kommet der, for at jeg kan se ud som en rigtig Realist, men for Resten tager jeg mig jo net ud paa det kjønne Papir — ganske anderledes end Skandrup, der ser stærkt fortrukken ud og har faaet saadan en underlig Kuskevest paa.

Sammenhængen mellem Mogens og Marie Grubbe synes jeg er meget interessant fundet frem, men det egentlig Interessante ved Mogens er for mig Slaget paa den Gertrude-Koldbjørnsenske Streng i Slutningsafsnittet. I det Hele kan jeg jo være særlig vel fornøjet med den Omtale jeg faar, og er det ogsaa. Blot vi ved et Glas Toddy og en god Cigar kunde tales ved om dette og saa mangfoldigt meget Andet, her taler jeg kun med mig selv, men til Foraaret viser jeg mig igjen for det forbavtede Kjøbenhavn, hvis da Helbredet vil blive ved at være saa velvilligt og medgjørligt som det har været siden jeg forlod Capri.

Nutiden og Hjemmet læser jeg samvittighedsfuldt fra Ende til anden (ja Carl Andersen kunde jeg jo rigtignok ikke komme gennem sidst) og er meget spændt paa Fortsættelsen af „Gift“, en Fortælling min Broder ogsaa følger med stor Interesse.

Hvad synes du om Gjellerup, og hvem er han — er det en sort lille En — og hvad er Ove Krag¹⁾ i 3. Oplag?

Vil Høedt følge Magnus²⁾ eller hvordan gaar det ham?

Vær saa skikkelig og skriv snart en Masse. . . .

Din

J. P. Jacobsen.

¹⁾ Ove Krag (Martin Koch) Mosaiker 1879.

²⁾ Vel den i Noten S. 843 omtalte Litterat.

9/XII 1880 Thisted

Kjære Ven!

Hurrah! — hvilket Hyl betyder, at jeg forgangen afsendte de sidste Blade af Manuskriptet til Niels Lyhne, hvilken mærkelige Bog nu paa Fredag (d. 10.) venter at skulle se Dagens Lys. — Nu er det, det gjælder om at have en god Ven, der kan og vil skaffe En de Blade, hvori mulige Anmeldelser ville skyde frem, — og vær nu du denne gode Ven, ligesom du var det i Marie Grubbes Tider, selv om de Udtalelser, der ville falde, ikke blive saa elskværdige som den Gang. Jeg er ganske forberedt paa en Reaktion i Vurderingen af mig og mit, men jeg veed alligevel, hvad der saa vil blive sagt, at der er det i denne Bog, som ikke vil kunne findes i hele Reoler af nyere dansk Literatur.

Du vil lægge Mærke til, at den er skreven anderledes end Marie Grubbe, mere personligt, og jeg vil, i Parenthes bemærket, forbeholde mig at skrive hver ny Bog paa en ny Maade, ganske uafhængig af Skoler og Stile, kun bøjende mig for Stoffet og Stoffets Natur. — Paa Bogens første Side findes et: Jeg, Bogens eneste; men det dukker hele Værket igjennem frem som hvad man kunde kalde lyriske Udbrud af en Livsanskuelse, der af Folk, som ikke kjende Pessimismen, benævnes pessimistisk, men som vi, naar vi blive gamle, maaske vil blive nødte til at indrømme var optimistisk.

Det er en Mand af Vore, hvis Liv jeg har fortalt, men en Mand af Generationen før os, og jeg mener, at jeg er kommen det 19. Aarh.s unge Danske nærmere end nogen før mig. Dette er Bogens Hovedfortjeneste, skjøndt man almindeligt vistnok vil kalde Kvindeskikkelserne i Bogen for det Bedste.

Stort Tak for Turgenjev og Dosia, hvilken sidste jeg har læst med megen Fornøjelse; Fortællingen i Begyndelsen er naturligvis hele Bogen, det andet senere faar Forf. mig aldrig bildt ind, at det kommer hende det Mindste ved. Hjertelig Tak ogsaa for de ved Hr. Herman Bang overbragte Hilsner. Han gjorde et meget behageligt Indtryk, og jeg er meget spændt paa at se, hvad han har faaet gjort i sin store Roman. Drachmann, der ogsaa har været her, lovede at opsøge dig og afgive Rapport om mit Udseende.

Dagene er lidt døde nu ovenpaa den Spænding, som Bogens Afslutning førte med sig, og jeg længes hjertelig efter at Niels Lyhne

skal faa begyndt sin Skjæbne. Saasnart du har læst den, maa du skrive mig et Par Ord. Og vær saa elskværdig i Retning af at sende mig Anmeldelser. . . .

Din

J. P. Jacobsen.

18/XII 1880 Thisted

Kjære Ven.

— — — Dersom du vidste V. M. hvor jeg har længtes efter det Brev! Jeg sagde mange Gange til mig selv, at jeg vilde skrive over til dig og bebrejdende sige dig, at det vilde have været venligt at skrive en Dagstid eller to, efter at du havde læst Bogen. Men nu veed jeg ikke rigtig mere om N. Lyhne er udkommen den 10. eller den 15., thi i det Mindste to, hvem jeg troede Bogen bragt den 10de, have øjensynligt først faaet den den 15. — Og her har jeg nu gaaet i 8 Dage, og Kbhvn. var stadig stum, ikke et Ord, ikke et Blink! Saa sagde jeg til mig selv: „de maa synes derovre at du er gaaet gyseligt tilbage og finde Bogen utilladelig tarvelig og nu sidder og krymper sig ved at skulle sige mig det, og Ingen vil gjerne være den Første“. Og saa vendte jeg mig igjen til Jer derovre og sagde udsøgt venligt „Gud bevares, ganske som I vil, men der kan jo være to Meninger om en Ting“. — Naa, nu lader det jo slet ikke til, at I er saa misfornøjede, og jeg blev hjertelig glad ved at høre det, for det kan ikke undgaas at man ved at gaa saalænge og tumle med en Ting tilsidst bliver baade døv og blind for det, man en Gang saa saa meget godt, og det kunde jo ogsaa være, at mit isolerede Liv og min Sygdom havde taget en Del af Kræfterne fra mig, og det kunde jo godt være, at mit Blik var blevet saa sløvet, at jeg ikke kunde se det. Jeg tror nu ikke det er Tilfældet, jeg har jo altid troet en Del paa mig selv, og jeg haaber endnu at faa gjort en Del her i Verden, og endnu inden Nytaar at faa gjort Begyndelsen paa en ny Bog.

Kunde du nu ikke, hvis du anmelder N. Lyhne noget Steds, gjøre det rigtig snart, inden Julepresenterne er kjøbt allesammen, for Oplaget er saa gyselig stort. Dersom Bang skriver om den, saa lad ogsaa ham skynde sig. Det er ikke fordi jeg har saa travlt med at blive omtalt, men for at blive solgt. Hegel skrev forøvrigt den 16., at der lader til at være god Afsætning paa Karlen. Hvordan han kan mærke det den 16., naar den udkom

den 15., maa man være indviet i det højere Boghandleri for at begribe.

Drachmanns Peder T. har jeg læst, men — unter uns — det Eneste jeg beundrer ved den, er den Energi, der har gjort det muligt at skrive 17 Sange uden at have Noget at skulle have sagt. Emnet er jo nu aldeles umuligt, saa Dr. er virkelig undskyldt; men at man kan holde det ud! Dr. skildrede forøvrigt, da han var her oppe, for mig Slutningsscenen i et Par Sætninger, der var mere værd end alle de sidste Sange tilsammen, men det han sagde, staar slet ikke i Bogen.

Mange mange Hilsner.

Din

J. P. Jacobsen.

Kjære Ven!

¹¹/XII 1880 Thisted

Hvad er det for en græsselig Historie med „Haabløse Slægter“? Hvad kan der staa i den, saa den kan tiltales for Utugt? Bogen kan jo dog fornuftigvis ikke være skreven for at vinde Læserne ved at pirre dem sandseligt op, i Lighed med Venustempler og lukkede Breve, og i saa Fald, hvor kan den saa tiltales, selv om der er endel vovede Situationer? Det Hele er mig grændseløst gaadefuldt. Var det ikke muligt, at du kunde laane mig dit Exemplar? Blot jeg maa have den to Dage! Jeg skal retournere den lige saa snart jeg har læst den. Er det Chikane, Misundelse, Hævn? og hvem har denonceret Bogen? Hvad siger eller gjør Forfatteren? Kan han blive frikjendt? Og hvordan stiller Pressen sig?

Jeg venter med Længsel paa din Anmeldelse af Niels, og takker dig mangfoldigst for de tilsendte Blade. Jeg er nu i Besiddelse af Anmeldelser i Ill. Tidende — Dagbladet — Berlingske — Dagsavisen — Loll. Falst. Stiftst. — Dagbladet fra Kristiania. Har der Ingenting været i Morgenbladet og Dagens Nyheder?

Fra Georg Brandes hørte jeg i Forgaars, han er meget glad ved Bogen og kalder den mange smukke Ting og vil rimeligvis skrive om den. Berlingskes Referat af Indholdet var meget slyngelagtigt gjort, og af en Slyngel, der vidste hvad han gjorde. Hvordan Bogen er gaaet i Kjøbenhavn, har jeg ingen Anelse om; fra

Sverrig har jeg havt Forespørgsel om Autorisation af en Oversættelse fra samme Firma som fik Marie Grubbe.

„Tordenskjold“ er der Ingenting i, og der synes mig ikke at være meget i Kjellands „Nye Noveller“ heller. „Smaafolk“ har jeg ikke seet og heller ikke „Antigonos“.

Jeg vilde ønske jeg var i Kbhvn., for at jeg i de nærmeste fem Maaneder kunde studere derovre i Bibliothekerne, saa vilde jeg i de næste tre igjen rejse rundt i Landet Danmark og gjøre Naturstudier, og saa vilde jeg skrive. Nu ved jeg ikke rigtig hvad jeg vil, for her er ikke en levende Bog at opdrive udenfor de danske Klassikeres noget trange Grændser.

Send mig nu endelig de Haabløse pr. snarest, selv om du skulde være slet nok til ikke at skrive et Ord ved samme fortræffelige Lejlighed.

Mange mange Hilsner — — —

Din

J. P. Jacobsen.

Kjære Ven.

²²/I 1881 Thisted

Niels Lyhne synes stadig ikke at ville blive udsolgt og min Kommen til Kjøbenhavn bliver jo tildels derved stadig tvivlsom. Heller ikke Salget af den svenske Udgave synes at ville gaa i Orden.

Biografiske Data indskrænker sig vel til: Ældste Søn af Gros-serer Christen Jacobsen og Benthe Marie Hundahl. Født i Thisted 7. April 1847. Student, privat dimitteret til Universitetet 1867. Guldmedaille 1873 for „Apercu systematique et critique sur les Desmidiaces du Danemark“. Udenlandsrejse i 73, til Øst- og Sydtyskland og Nord-Italien. Ophold ved Genfersøen, 78—79 Vesttyskland, Sydfrankrig, Rom, Neapel og Capri, tildels for det Ankerske.

Jeg kunde nok meddele mere, men da jeg ikke vilde have det benyttet, sætter du vel næppe Pris paa et saadant litterært deposit . . . naa! Noget kunde jeg jo gjerne meddele uden Skade, som at jeg begyndte at gaa i Skole da jeg var 4 Aar, og at jeg begyndte at skrive Vers da jeg var 9 og gjorde det hele min Barndom igjennem, og min øvrige Levetid da forresten ogsaa. Da jeg, 16 Aar gammel kom til Kjøbenhavn, kjendte jeg Vessel, Holberg, Ingemann, Oehlschläger og Heiberg ud og ind, og det

meste af de øvrige Klassikere ogsaa, ligefra Tode, P. A. Heiberg til Bjørnstjerne Bjørnsons første Arbejder. De tyske Klassikere kjendte jeg kun gjennem den lille Duodez-Udgave, men i mit 18. Aar gjorde jeg Bekjendtskab med hele Goethe, Schiller, Wieland og mange Andre, 19 Aar gammel fandt jeg Shakespeare, kom godt ind i svensk Litteratur, og da jeg var bleven 20, i Søren Kierkegaard, Schack-Staffeldt, Schack, Feuerbach og Heine. Fra jeg var 20 Aar til 23, satte jeg mig ind i Shakespeare paa Engelsk — Byron, Tennyson og Andre, gjorde grundige Studier af Edda og Sagaerne, mest i Oversættelse, og af hvad der ellers hører til den oldnordiske Litteratur, desuden læste jeg en Masse Folkesange og Folkeæventyrsamlinger fra alle Lande, Nibelungenlied og Kalevala. Sainte Beuve og Taine var jeg ogsaa da bleven fortrolig med. Samtidigt med alt dette, Botanik og Kunsthistorie, hvilket sidste jeg da forresten allerede som 17-aarig er begyndt med Lübke som Grundlag, og Specialafhandlinger i Berlinerakademiets [?] Skrifter og ogsaa større Værker som Rawlinson: five ancient monarchies. Biblen læste jeg ogsaa i disse Aar to Gange igjennem. Det er frygteligt, alt det jeg læste, og desuden ved Siden deraf hele Dage tilbragte ude i Skove og Moser, søgende efter Planter mindst een Dag om Ugen, — i Sommermaanederne, naar jeg laa i Thisted, saa godt som hver eneste Dag. Alt det kan du have godt af at vide og maa bruge det indvendig. Om mine naturhistoriske Studier skal jeg skrive imorgen eller ikke.

Din

J. P. Jacobsen.

Kjære Ven.

27/VIII 1822 Valli

Kun et Par Ord for at melde Eder at jeg er opsat paa at rejse til Byen (og blive der) nu paa Tirsdag.

Jeg er da ogsaa saa ked af Sommervejret, Driveriet og min Daarligdom, at jeg trænger til en Forandring.

Synderlig godt har Sommeren ikke gjort mig, og jeg bliver mer og mer overbevist om, at jeg skulde fulgt mit eget Hoved og taget til Bayrisch Wald, hvilket forøvrigt er en meget unyttig Overbevisning.

Jeg har ingenting skrevet herude, og jeg har heller ikke læst synderligt, saa det er ikke noget godt Sommerfacit.

Din

J. P. Jacobsen.

BIDRAG TIL MONRADS BIOGRAFI

V. EFTER HJEMKOMSTEN

DET havde altid været Monrads Hensigt at vende hjem til Danmark, naar han var kommet i Ligevægt igen efter det haarde Slag, der havde ramt ham i 1864, og det var lykkedes ham at aabne for sine Sønner en sikrere Fremtid end den, de efter hans Mening havde Udsigt til i Fædrelandet. Det ene af disse Formaal var allerede opnaaet, thi han havde genvundet sin fulde legemlige og aandelige Sundhed, og det andet kunde nu ligeledes betragtes som i det væsentlige at være sikret.

Urolighederne i Maori-Landet var nemlig foreløbig dæmpede og Regeringen havde atter kunnet tage fat paa Planen om at kolonisere Patea-Distriktet. I November 1867 blev saaledes to Lodder udlagt til Brødrene M. De var hver paa 200 acres, laa ved Siden af hinanden, saa at de kunde drives under ét, og bestod af 360 acres aaben, kun med Bregner bevokset, meget frugtbar Jord og af 40 acres Skov. Værdien af hver af disse Lodder kunde anslaaes til 500 £ og, som ovenfor sagt, blev de fri Ejendom, naar de i 5 Aar havde været bebyggede. Rigtignok vilde Omkostningerne ved Rydning, Indhegning, Bebyggelse og Besætning beløbe sig i det mindste til et Par Tusinde £ og Monrads disponible Kapital kunde næppe strække til at oparbejde baade denne nye Ejendom og Karere, men han haabede uden Vanskelighed at kunne rejse Penge hjemme, saa snart han kom tilbage. Hvad der endnu kun stod tilbage, var at opnaa Tilladelse for

Viggo til at bestyre sin Lod i Patea ved Forvalter, thi saa kunde han overtage Karere, naar M. rejste hjem, medens Johannes i sin Tid vilde komme til at beholde den samlede Ejendom i Patea som sin Del.

Der var saaledes intet, som længere holdt Monrad tilbage paa Ny Zeeland. Men dertil kom, at han længtes tilbage til Civilisation, til aandelige Interesser og til Danmark. Naar man saa' ham, utrætteligt virksom og i livlig og altid ligelig Sindsstemning, maatte man tro, at han ganske havde frigjort sig fra de mørke Tanker, der havde drevet ham i Landflygtighed, og at han var gaaet helt op i sit nye praktiske Liv. Det syntes, som havde han gjort sit Regnskab op med Fortiden, at han saa' paa den som noget, der ikke var videre at gøre ved og som det derfor ogsaa var bedst ikke længere at tænke paa. Saaledes maatte selv hans nærmeste dømmes, thi intet i hans Adfærd tydede paa andet og i intet af hans mange Breve til Datteren er der Spor af Mismod eller Uro i Sindet. Men dog forholdt det sig ganske anderledes; og faa Mennesker har i den Grad som M. levet et dobbelt Liv, det, der saas, og det, der ikke saas og som hverken Ansigt eller Tale forraadte for Omverdenen. Han var jo ogsaa fra Ungdommen af vant til at udkæmpe sin indre Strid i Tavshed, han havde Sky for at vise sine Følelser, hans religiøse Tro bød ham at tilgive sine Fjender og dem, der gjorde ham Uret, og det blev ham lettere jo mindre han talte derom, og endelig undgik han omhyggelig alt, hvad der kunde forurolige hans Omgivelser. Det var da heller ikke muligt andet end at de sidste Aars alvorlige Begivenheder, deres Aarsager og Følger atter og atter maatte dukke op i hans Tanke — dertil var han altfor ærekær og dertil følte han for tungt den Ulykke, der var overgaaet Landet, og den Del af Ansvarret derfor, som med Rette kunde lægges paa ham.

Nu er det ikke længere en Hemmelighed, at disse Tanker aldrig var ude af hans Sind. De glimter frem, naar han i sit Brev til Allen med et Suk tvivler, om hans Livsgerning i det hele har været mest til Gavn eller til Skade, og naar han i et Brev til Tscherning og Winther, som senere skal anføres, aabent erkender, at andre har set rigtigere end han. Men de „politiske Drømmerier“, som han efter sin Hjemkomst til Danmark offentliggjorde, aabner et dybere Indblik i hans indre Liv, og viser, hvorledes han søgte at trænge de mørke Tanker tilbage ved legemligt Arbejde og hvorledes han foretrak det Arbejde, der bedst kunde be-

skæftige Tanken. Det lykkedes, saa længe Arbejdet paagik, men saa snart det standsede og især om Natten, kom de mørke Tanker tilbage, og hvad enten han vaagede eller drømte, var det Tanken om Landets Fremtid, der ikke lod ham have Ro. Drømmeriernes Vidnesbyrd stadfæstes og udfyldes endelig ved nogle smaa Optegnelser fra Ny-Zeelands-Tiden, der ved en ren Hændelse er bleven opbevarede. Det havde oprindelig været hans Hensigt at optegne og udgive sine Indtryk og Betragtninger fra sin Rejse, og i Begyndelsen er de derfor ogsaa affattede med stor Forsigtighed: „han vil ikke berøre Politik“ og „han vil heller ikke smedde Vaaben, som hans Fjender kunde bruge imod ham“. Men snart opgav han Tanken om at disse Blade skulde læses af andre, og Optegnelserne antager efterhaanden en mere personlig og intim Karakter, de bliver Mærker, som betegner hans Tankers Gang, og bliver Selvbekendelser. Der er det ejendommelige ved de Monradske Aforismer, — og det samme gælder om en Del af hans Prædikener — at de ikke er teoretiske og koldblodigt anstillede Betragtninger, besternte til at opbygge eller belære andre, men praktiske Oplevelser, Selverfaringer, vundne gennem Kriser, han selv havde gennemgaaet, Smerter, han selv havde lidt, og det er dette personlige Moment, der saa ofte giver hans Ord en saa ejendommelig gribende og patetisk Kraft. Disse korte Optegnelser er saa karakteristiske, at det maa være tilladt at citere et Par af dem. Saaledes skriver han:

„Jeg baade undrer mig over og beundrer den Kækhed, hvormed det ene Menneske bedømmer det andet. Jeg undrer mig derover, thi Dommen medfører Ansvar („dømmer ikke, at I ikke skulle dømmes“) og jeg forundrer mig derover, thi hvilken umaadelig Overlegenhed hører der ikke til for at sætte sig ind i et andet Menneskes Sjæls Tankegang og Forhold, saa at man kan bedømme alle hans Handlinger.“

Noget senere udbryder han:

„Foragt er det rette Vaaben mod Medmenneskers letsindige Domme. Foragt er forkastelig som Angrebsvaaben, men kan med Rette benyttes som Forsvar for din Fred. Ved Foragten kaster du de uretfærdige Domme fra dig, du sletter dem ud, som man udsletter, hvad der er skrevet paa en Tavle. Hvorfor skulde du søge at retfærdiggøre dig eller indtage en anklagets Stilling? Du kan dog ikke gøre dig forstaaelig, thi du er lykkelig, hvis du har én, som kan fatte dig, og for hvor mange vil du vel aabne din Sjæl til at snaddre i hvad der er dig det helligste og dyrebareste? Bliv ikke vred, thi Vreden holder paa Krænkelsen, Foragten lader den fare, Vreden forgifter Sjælen med Bitterhed, Foragten frigør den med et Smil over Daarskaben. Og om du vil være lykkelig, saa

gemmer du ikke paa Vreden. Saml Erindringer om den Velvilje, du har mødt, som din Sjæls bedste Skat og lad Foragten kaste Mindet om lidt Krænkelser paa Møddingen.“

Endelig ræddes han ved Tanken om nogen Sinde at komme til at føle Lede ved Livet:

„Lykke er Livsglæde, Ulykke er Livslede. Alt kan du have, hvad dit Hjerte kan ønske: Gudsfrygt, Sundhed, Kundskaber, Venner, Rigdom osv., men har du ikke Livsglæde, saa har du intet. Som Solen i et Nu kan formørkes, saa kan Livsglæden slukkes i din Sjæl. Her hjælper ingen Trøst, intet Haandtryk eller Smil, intet Arbejde, ingen Anstrengelse, ingen Bøn. — Da er du ensom, ja i Sandhed ensom. Hører du, at en kær Søn ligger dødelig syg, da fælder du ingen Taarer, men det er, som din Sjæl lettedes ved Tanken om at han bliver befriet for Livets Tryk. Erfarer du, at din Datter har Haab om at blive Moder, da sukker du uvilkaarligt, thi din Hu fæstes ved Livets tunge Byrder, der venter paa den ufødte, og sejler du over Havet med, hvad der er dig kært, og rejser et Uvejr sig og mærker du, at dit Skib har at bestaa en Kamp paa Liv og Død, da gyser du ikke, men tænker: oh, gid en Bølge vilde rulle hen over os alle og Havet gemme os i sit Dyb. Ja, da er du ensom, du forstaar ingen og ingen forstaar dig, du fristes næsten til at ønske dig en fiks Ides Trylleverden for at slippe ud af Vanskelighedernes Tryk“ —

Livsleden vedbliver at beskæftige hans Tanke og han ender med at skrive:

„Forveksl ikke Sorg med Livslede! Den livslede vilde glæde sig, om han kunde sørge. Sorgen er Glædens Tvilling søster, de har samme Moder: Kærligheden. Kun naar du elsker, kan du sørge og glædes. Det er med Misundelse, at den livslede ser et Menneske vride sine Hænder i Fortvivlelse og udgyde Taarer, saa ej engang Nattens Søvn standser Graaden. Thi den, der har Kraft til at sørge, har ogsaa Kraft til at glæde sig. Menneskene jager efter Lykken, fordi de haaber der at finde Glæden, men Glæden kommer aldrig alene, den holder Sorgen i sin Haand. Alt, hvad du elsker, volder dig Glæde og volder dig Sorg — saa er nu engang de menneskelige Kaar. Vil du fly Sorgen, saa maa du sky Glæden og skyde Kærligheden fra dig, men da bliver dit Hjerte øde. Livets Kunst bestaar i at have Livets Fylde i Sjælen, og Livets Fylde har Mængde af Glæder og Rigdom af Sorger.“ —

Det synes at ligge nær i disse M.s Samtaler med sig selv at se et Vidnesbyrd om, hvorledes det tyngede paa ham at vide, hvor haarde Domme mange fældede over ham hjemme, hvorledes han kæmpede med Bevidstheden derom og hvorledes han var nær ved at bukke under for disse altid tilbagevendende Tanker. Den Tankegang, der aabenbarer sig i disse Optegnelser, viser ogsaa, hvor ubegrundet det var, naar hans Fjender straks var paa det rene med, at det var hans „uroelige Ærgerrighed og Lyst til Magt og

til igen at komme til at spille en politisk Rolle“, der drev ham hjem. Han gjorde sig ikke store Tanker om den Modtagelse, han kunde vente sig i København. I det ovenfor omtalte Brev, han i Februar 1868 skrev til Tscherning, Geert Winther og dennes Hustru, skriver han, maaske med et Stænk af Bitterhed, men øjensynlig med oprigtig Resignation:

„Hvorledes vil Livet i Danmark smage? Ja, det er et Spørgsmaal, det skræmmer mig næsten. Men jeg erindrer, hvad Tscherning sagde i 1848: „selv om Staten gaar til Grunde, er der en Befolkning, et borgerligt Samfund“. — I mange Henseender har De, kære Ven, set rigtigere end vi andre, det undrer mig, som om det nu bliver overset. Mange Mænd, hvis hele Fortjeneste bestaar i altid at følge med Strømmen, synes derimod fremdeles at nyde Agtelse og Tillid. Hvor Danmark og danske Forhold tager sig besynderligt ud, naar man ser dem herfra. Det er, som mange Ting bliver klarere ved Afstanden, derved at den lader os se de store Omrids. Jeg tror vel ikke, at jeg vil kunne gøre megen Gavn, jeg er forberedt paa at møde megen Uvilje, men det er mig kært, at Deres Brev berettiger mig til at fastholde den Overbevisning, at i det mindste tre Personer vil med Venskab og Velvilje tage imod Deres hengivne M.

Hvorledes Monrad havde tænkt sig sit Liv, naar han kom hjem, fremgaar af hans Breve til Datteren, i hvilke han idelig kommer tilbage til den Yndlingstanke „at sidde i en lille Leilighed i København“, — thi dér vil han bo, fordi man „kun i en stor By kan bo ensomt“ — „og dér, omgivet af sin Familie, at kunne studere“. Dersom nogen Sinde Spørgsmaalet om paa ny at deltage i det offentlige Liv skulde stille sig for ham, „vilde han i alt Fald ikke tage Beslutning, om han overhovedet vilde indtræde i nogen politisk Virksomhed og da i hvilken, før han havde ordentligt orienteret sig i Forholdene herhjemme.“

Saaledes var altsaa Monrads Tanker og Motiver, da han bestemte sig til at vende tilbage til Danmark, og foreløbig fastsatte han Hjemrejsen til Midten i 1869. — Men saa udbrød den store Maori-Opstand i Ny-Zeeland.

I og for sig havde de indfødte ikke Grund til Misfornøjelse med det engelske Overherredømme. Hvor fristende det end var for Regeringen med Magt at sætte sig i Besiddelse af en Del af de store frugtbare Landstrækninger, der laa udyrkede hen, var det i Reglen dog kun ved frivillige Købekontrakter med de indfødte Ejere, at den erhvervede Jord til Kolonisation. Ogsaa blandede den sig saa lidt som muligt i Maoriernes indre Forhold, lod dem uforstyrret leve som tidligere i deres lokale Klans-Organisationer med egne

Høvdinge, og alt, hvad Regeringen forlangte, var, at de ikke maatte forulempe Nybyggerne. Hidtil havde Urolighederne ogsaa væsentlig indskrænket sig til indbyrdes Kampe mellem de forskellige Klaner, og naar der øvedes Voldsomheder mod Englændere, var det mod bestemte Personer og som Hævn for formentlige Forurettelser. Men denne Gang var Bevægelsen rettet mod de fremmede som saadanne og syntes at have Karakteren af en national Rejsning eller af et Gennembrud af den oprindelige Vildhed med alle dennes værste Instinkter. Overalt hørtes om Gaarde, der var overfaldne, Nybyggere, der var bleven myrdede, og hvis man kunde tro, hvad Rygtet berettede, var Genindførelsen af Kanibalsmen endog et væsentligt Punkt i de oprørske Maoriers Program.¹

Hvis Oprøret udbredte sig, vilde Stillingen blive meget farlig for det engelske Herredømme, thi Maoriene er overordentlig tapre og kraftfulde, og det var meget vanskeligt at komme Oprørerne til Livs, da den paa, der udgjorde deres væsentligste Tilholdssted, laa dybt inde i Urskoven og kun en smal Sti førte til den. Men det værste var, at Regeringen ikke raadede over de fornødne militære Kræfter. Tidligere holdt Moderlandet regulære Tropper paa Øen, men 1864 havde det ny-zeelandske Parlament givet Afkald paa denne Besætning for at undgaa den engelske Regerings Indblanding i Koloniens indre Anliggender. Man var saaledes alene henvist til Militseren, og den var i en elendig Forfatning, idet Kolonial-Parlamentet var altfor optaget af Parti-Stridigheder til at have Tid til at beskæftige sig med Forretninger. Militseren var saaledes blevet en Samling af alskens Rak og Pak, der kunde lejes for en lav Dagløn og hverken kendte til Disciplin eller Vaabenbrug. Den øverstkommanderende vilde vente med at gaa offensivt til Værks, indtil han havde faaet bragt lidt Orden til Veje, men forgæves, og Resultatet var, at Militser-Styrken led gentagne Nederlag og viste sig ganske ude af Stand til at faa Bugt med Oprørerne, saa at Befolkningen selv maatte tage Sagen i sin Haand. Der dannede sig frivillige Korpser med selvvalgte Office-

¹ Ny-Zeelandske Aviser fortalte, at en Regerings-Kurer var bleven myrdet af Oprørerne, der havde sendt hans afhuggede Ben omkring til Vennerne i Landet, og Oprørernes Høvding skulde have holdt følgende Tale til sine Folk: „I gamle Dage gik vi op paa Bjerget og saa' ud, vi saa' da Maorier og vi spiste Maorier. Nu gaar vi op paa Bjerget og ser Faar, pakehaer (fremmede) og Landeveje. Lad os spise Maorier (vore Fjender) ligesom før.“ Disse og lignende Beretninger tjente i høj Grad til at forskrække Befolkningen.

rer. Brødrene Monrad var ikke bleven indkaldte til Militzen, der fremdeles var „overofficeret“, men Viggo beordredes til at overtage en Stilling som Intendantur-Chef i Patea-Distriktet og Johannes indtraadte i et frivilligt Korps, der dog foreløbig forblev til Beskyttelse for Manawatu-Eggen.

Opstanden havde sit Sæde paa Østlandet, men snart hørte man om, at Huhuerne (de oprørske Maorier) gjorde Indfald paa Vestlandet og at Nybyggerne var bleven angrebne. Der opstod formelig Panik i Eggen om Manawatu, og Monrads Naboer søgte Tilflugt til den nærmeste By Foxtown, hvor de i Forbindelse med andre Kolonister byggede en Befæstning af vældige Træstammer til Forsvar. Ogsaa til Karere kom foruroligende Rygter om overhængende Overfald, men M. vilde ikke ret tro paa nogen alvorlig Fare. I „politiske Drømmerier“ beskriver han Situationen:

„Det var en stille Sommernat, kølig som Sommernatten i hine Lande. Alt var tyst og jeg hørte kun Sangen af Moskitoerne, der sværmede millionvis. De synger af Glæde over Livet, det korte Liv, og priser om Natten deres Skaber, som Skovens Fugle om Dagen. Kun denne Lyd hørte jeg og saa hendes Aandedræt, der sov ved min Side. Aftenen havde været urolig. I Skumringen var en Englænder kommen galoperende og havde meldt bleg og forskræmt, at Huhuerne (de fjendtlige Maorier) kun stod to Mile fra Pladsen, „det var ganske sikkert“. Høvdingen for de nærboende venskabelige Maorier havde sprængt to Heste for i Tide at bringe Underretning derom. Maorierne vilde derfor heller ikke sove hjemme i deres Hytter, men ude i Skoven. — Dog kunde det efter de sidste paalidelige Efterretninger ikke være saa. Jeg forelæste om Aftenen ikke Brøndsteds Oversættelse af Æshylus, men Artiklerne i Fædrelandet om de Rendsborgske Tugthusfangers Frigivelse [i 1848]. Men et Ansigt, der er blegt af Skræk over en fælles Fare, gør altid et vist Indtryk“. — Til sidst faldt han dog i en urolig Søvn, men „da gøede Hunden, saa peb den, som om den havde faaet et Slag. I et Nu var jeg ude af Sengen. Et af Kreaturerne var sluppet ind i Gaarden og havde givet Hunden et Puf“. —

Dengang var det kun blind Allarm. Endnu forholdt de nærboende indfødte sig roligt, men kom først en Trup Huhuere til Eggen, vilde de næppe modstaa Fristelsen og Trykket. Det var dog først, da Regeringen i Wellington advarede M. om, hvad han udsatte sig og sin Familie for ved at blive paa Karere, at han bestemte sig til at følge alle de andre Nybyggers Eksempel. — Det var naturligvis umuligt at tage andet end det højst nødvendige med sig. Natten før Opbrudet fandt Sted, gravedes der et mægtigt Hul under Forraadshuset, hvori Værdigenstandene gemtes, og

derpaa forlod hele Familien Karere i en Baad, der bragte dem ned ad Floden til Warengi til det samme Hotel, hvor den havde boet, indtil den flyttede ind paa Karere. Der traf den Kornerup, der, efter at have forladt Monrad, havde levet som omrejsende Handelsmand, indtil han kort i Forvejen var bleven overfaldet og farligt saaret af en Maori. Han døde et Par Dage efter, og dette sørgelige Møde kunde ikke tjene til at oplive Stemningen, der allerede i Forvejen var meget trykket.

Endnu et halvt Aar havde M. haft til Hensigt at blive paa Ny-Zeeland, men naar Samlivet paa Karere en Gang var forstyrret, var det næppe Umagen værdt, selv om Roligheden snart maatte blive genoprettet, for nogle Maaneder at genoptage det. Han besluttede sig altsaa til at lade Opbrudet fra Karere være endeligt og, saa snart Omstændighederne tillod det, at tiltræde Tilbagerejsen til Europa. — Han vilde dog en Gang endnu gense det Sted, hvor han havde tilbragt en saa stor Del af sin Udlændighedstid og som han nu forlod for bestandigt. Han red altsaa alene tilbage fra Warengi til Karere. Vel var det ikke blevet til noget med den befrygtede Ekspedition af Huhuerne, men Egnen ansaas dog ikke for sikker og det var derfor en ret vovelig Tur. Det gik imidlertid godt, og der hændte ham ikke andet end at nogle Maorier, han mødte paa Vejen, gav sig til at raabe Huhu efter ham og danse Krigsdansen for at gøre ham bange. Han fandt alt i Karere, som han havde forladt det, og der var roligt i den nærliggende Maori-pa.

I Begyndelsen af December tog Monrad, Fru M. og de to Døtre i Warengi Afsked med den tilbageblivende Del af Familien, altsaa de to Sønner, Sønnekonen og den lille Sønnesøn og begav sig til Wellington, hvor de modtoges med den samme Venlighed og Gæstfrihed som tidligere. Endnu omtaler Døtrene med Erkendtlighed Guvernøren og hans smukke Hustru, en græsk Fyrstinde, ligeledes Superintendenten Featherstone, Chief-Justice Johnstone og ikke mindst vor Landsmand Ingeniør Toxværd, der senere blev dansk Konsul i Wellington. Medens Familien gjorde Udflugter i Omegnen og tog Afsked med dens talrige Venner i Kolonien, var M. beskæftiget med at træffe de fornødne Forberedelser til Rejsen, og, hvad der laa ham særligt paa Hjertet, han opnaaede hos Krigsministeren, at det tillodes Viggo at lade sig repræsentere i Patea af en Stedfortræder, saa at han kunde tage fast Ophold paa Karere, saa snart han vilde. Ligeledes indløb der gunstige

Efterretninger fra Østlandet, hvor Huhuerne var bleven slaæde i gentagne alvorlige Kampe, saa at Oprøret i det væsentlige kunde haabes at være endt og M. altsaa kunde forlade Øen uden nogen som helst Uro for sine Sønner og deres Fremtid. Som et Udtryk for sin Tak for den Gæstfrihed, han havde mødt i Wellington, skænkede M. det derværende Museum et stort Udvalg af sin Samling af Raderinger, en af de faa Ting, han havde medtaget fra Karere.

Den 10 Januar 1869 gik Familien om Bord paa Asterope, et nyt, godt Sejlskib, der skulde gaa til London omkring Kap Horn — da Monrad paa Udrejsen var sejlet om det gode Haabs Forbjerg, kom han altsaa til at rejse Jordan rundt. Rejsen begyndte under ret ugunstige Varsler. Kaptajnen kom syg om Bord og hans Tilstand blev snart værre, der var ingen Læge om Bord, thi medens det var let nok at faa en Læge med paa Udrejsen, var det saa godt som umuligt at faa nogen tilbage. Nogle Dage efter døde han efter at være berettet af M., der ogsaa foretog Begravelsen paa sædvanlig Sømandsvis. Denne Begivenhed vakte alvorlig Bekymring ikke blot hos Passagererne, men ogsaa blandt Mandskabet, da første Styrmand, der nu maatte overtage Kommandoen, for første Gang var ude i denne Egenskab. Sygdom fulgte Skibet paa hele Rejsen. Et Barn døde, to af Passagererne blev sindssyge, den ene sprang en Nat over Bord, den anden blev rasende og maatte holdes bunden, indtil Skibet kom til London, hvor han bragtes til en Sindssyge-Anstalt. Af den Monradske Familie var den yngste Datter syg en otte Dages Tid, men kom sig hurtigt. Derimod maatte Fru M. ligge den største Del af Rejsen, og Feberen var til sine Tider saa stærk, at M. frygtede for hendes Liv, og Kræfterne holdtes kun oppe med Champagne og Porter. Først da Skibet nærmede sig England, blev hendes Tilstand bedre. Kun M. og den ældre Datter befandt sig vel paa hele Rejsen. For saa vidt M. ikke var beskæftiget med sin syge Hustru, havde han efter gammel Vane inddelt sin Dag om Bord i regelmæssig Virksomhed, læste, skrev, spadserede og underviste Anden-Styrmand i Navigation, idet han paa Udrejsen havde følt sig saa skamfuld over sin Uvidenhed paa dette Gebet, at han paa Karere havde studeret adskillige Bøger, han havde skaffet sig derom. — I andre Henseender gik Rejsen derimod meget godt. Vejr og Vind var gunstige, Asterope tilbagelagde Vejen i tre Maaneder og passerede Kap Horn uden at et Sejl var rebet, hvad der var uden Eksempel.

I den første Halvdel af April ankom Skibet til London og otte Dage efter afrejste Familien med Dampskib direkte til København, og da Skibet passerede Kronborg og de sejlede langs Sjællands grønne Kyst med Københavns Taarne forude, „hoppede Hjertet i Livet paa dem alle: hjemme var dog bedst“.

D. 28. April ankom Monrad til København og tog foreløbig Ophold hos sin Datter og Svigersøn paa Hummeltofte, hvor han snart fik Besøg af Hall og andre betydelige politiske Personligheder. — I de 3¹/₂ Aar, der var forløbne siden M. forlod Landet, havde meget forandret sig i vore indre politiske Forhold. Det gamle Højre havde udspillet sin Rolle, da det Bluhmeske Ministerium var blevet afløst af Grev Frijs og den gennemsete Grundlov af 1866 var traadt i Stedet for 5te Juni Forfatningen. Denne Forandring havde straks vist sin Virkning ved en betydningsfuld Forskydning i Rigsdagens personlige Sammensætning. Tscherning, der til det yderste havde modsat sig Grundlovsforandringen, havde af Misfornøjelse trukket sig ud af det politiske Liv og Lehmann havde tabt sin tidligere Indflydelse i Landstinget som Følge af dettes forandrede Sammensætning. Ny Mænd var komne ind i Rigsdagen, nye Partier havde dannet sig, og foreløbig var Venstre i Folketinget splittet, idet Jyderne under G. Winthers Ledelse og Grundtvigianerne under S. Høgsbro ikke havde fulgt J. A. Hansen ind i Oktoberforeningen og Alliancen mellem de store og smaa Bønder.

Monrad blev i det hele modtaget med Velvilje af det national-liberale Parti, af det nye Midterparti og af de to Fraktioner af Venstre, i hvilke B. Christensen og Carlsen havde den væsentligste Indflydelse. Derimod havde hele den moderate Del af Regeringspartiet og Oktoberforeningen helst set, at han var bleven, hvor han var. Man indsaa' ikke, at Tabet i Rigsdagen af et dygtigt Medlem er „ikke alene et Tab for det Parti, hvortil han nærmest hører, men for alle Partier, thi uvilkaarligt, ved Forholdenes Magt, løfter og sænker det ene Parti det andet.“ Fra flere Sider opfordredes M. stærkt til at stille sig ved det Folketingsvalg, der skulde finde Sted før Efteraaret. Men han fastholdt sin tidligere Beslutning om i alt Fald at ville sætte sig fuldstændigere ind i Forholdene før han tog nogen Bestemmelse, om han overhovedet vilde

træde paa ny ind i det aktive politiske Liv. Heri bestyrkedes han ved en Audients, han straks efter sin Tilbagekomst havde hos Kongen, idet denne vel modtog ham med den samme Venlighed, som han altid havde bevist M. personlig, men ikke opfordrede ham til at genoptage sin tidligere Rigsdagsvirksomhed. Under disse Omstændigheder besluttede han at søge gejstligt Embede, og da Brøndby-øster og -vester Præstekald blev ledigt ved Pastor G. Buscks Død, søgte han det og udnævntes dertil i Juli 69, til ikke liden Skuffelse for sine politiske Venner, der ikke kunde tilgive ham saaledes at have brudt med sin politiske Fortid.

Brøndby udmærker sig ikke just ved Naturskønhed og Præstegaarden var usundt beliggende, men Stedet havde den i M.s Øjne ubetalelige Fordel at ligge saa nær Hummeltofte og København, at Forbindelsen dermed ikke var vanskelig, og dog ikke saa nær, at man var udsat for altfor talrige Søndagsbesøg fra Byen. I de 1½ Aar, M. tilbragte i dette Embede, varetog han med sin sædvanlige Samvittighedsfuldhed sine præstelige Pligter og især virkede han ved sine Prækener, som han i 1871 udgav under Titlen „Prædikener paa alle Søn- og Helligdage samt i Fasten“ og dedicerede til Menighederne i Brøndbyvester og -øster „med Tak for den Velvilje, hvormed de havde fredet om Liv i deres Midte“. Denne Postil udmærker sig lige meget ved nye Tanker og ved skøn Form, men især ved sit jævne og naturlige Sprog, der er frit for forslidte Talemaader og visne retoriske Blomster. — Ligesom han saaledes satte Menigheden i Brøndby et varigt Minde i vor religiøse Litteratur, saaledes efterlod han sig og sin Hustru et smukt Minde, der længe vil leve i Brøndby, ved at virke til Oprettelsen af et Børneasyl i Sognet. Fru M., der ikke ved sin tiltagende Svaghed lod sig afholde fra at udføre sin Del af Præstegerningen, havde set, at naar Mødrene om Morgenen gik paa Arbejde, maatte de lade deres smaa Børn blive liggende i Sengen, fordi de ingen havde til at passe dem. M. tilbød nu selv at give lige saa meget, som Sognet vilde være villigt til at bidrage til Stiftelsen af et Asyl. Det virkede, og da Asylet i 1895 højtideligholdt sin 25 Aars Stiftelsesdag, ophængtes Fru Monrads Billede i Lokalet.

Monrad havde afslaaet at søge at komme ind i Rigsdagen, men han havde ikke givet Afkald paa at indvirke paa den offentlige Mening. Da Berling straks efter hans Hjemkomst anmodede ham om hver Uge at levere en politisk Artikel til Berl. Tid., kom dette ham derfor saa meget mere belejligt, som der dermed var

forbundet et efter Omstændighederne betydeligt Honorær, han nok kunde trænge til efter de betydelige Udgifter, han havde haft i Ny-Zeeland. Fra Begyndelsen af Maj 69 og indtil Udgangen af April 71, altsaa i to fulde Aar, indeholdt Berl. Tid saaledes hver Tirsdag en politisk Artikel af D—d. Det vakte en Del Opsigt, at M. saaledes havde valgt den officiøse Avis til sit Organ og ligesom demonstrativt taget Afstand fra den liberale Presse. Da derfor M. i en Artikel havde forsvaret Grev Frijs, der ikke havde villet følge „Fædrelandets“ Opfordring og Krügers Forlangende om at erklære Forhandlingerne med Preussen om Udførelsen af Pragerfredens Art. 5 for afbrudte, greb „Fædrelandet“ denne Lejlighed til at stemple M. som den, der havde „stillet sit politiske og publicistiske Talent til Raadighed for Regeringen“. Med Sandhed kunde M. svare, at han ikke stod i nogen som helst direkte eller indirekte Forbindelse med Ministeriet og „hverken skrev i dettes eller i noget Partis men kun i sit eget fattige Navn“. Og han kunde med saa meget mere Ret sige det, som Regeringens Chef i Sept. 69 havde tilskrevet ham, at han havde truet Redaktøren af Berl. Tid. med, at han, „naar Artikler, saaledes som Tilfældet havde været, optoges i Tidenden, der enten dadler eller sætter under Diskussion de væsentligste Lovgivnings-Arbejder, der havde fundet deres Afgørelse i det sidst forløbne Aar, da vilde han anse sig forpligtet til at søge konstateret, at Berlingske ikke stod i nogen som helst Forbindelse med Regeringen, ikke var officiøs, men maatte betragtes som et anti-ministerielt Organ“.

Disse Artikler, der senere er udgivne i 3 smaa Bind, bærer vistnok, som M. hævdede for dem, Præget af en alvorlig og uafhængig „Stræben efter Sandheden“, men det var dog ikke ganske med Urette at man fandt dem tørre, og i alt Fald beskæftigede de sig hovedsagelig med Rigsdagsforhandlinger og anden Døgnpolitik. Kun enkelte af dem frembyder nogen almindeligere og blivende Interesse.

En i øvrigt politisk talt ganske ubetydelig Mand havde offentlig rettet et meget skarpt Angreb paa Monrad og det national-liberale Parti for Udfaldet af Londoner-Konferencen. I sit Svar derpaa erkendte M., „at det var et Misgreb, at man lod Londoner-Konferencen gaa fra hinanden uden fredelig Afslutning, at Ansvar for dette Misgreb paahviler Ministeriet Monrad og endelig, at det var rigtigt, at Ministeriet Bluhme under alle de forhaanden-værende Omstændigheder og navnlig under den herskende Folkestemning sluttede Fred“. Men han tilføjede, at han vilde have

fundet det ønskeligt „om Folket havde haft en alvorlig Vilje til at kæmpe til det yderste for at bevare — vel ikke Dannevirke men — den Del af Slesvig, hvis Hjertelag var dansk, og man vilde dog vel ikke sige, at man havde kæmpet til det yderste, naar man sluttede en saadan Fred, medens Hæren og Flaaden var fuldkommen kampdygtige, medens Fyn ikke var indtaget og Fjenden ikke havde en afgjort Overvægt til Søs.“

Den fransk-tyske Krig kom ham saa meget mere overraskende, som han i Forsommeren 69 havde gjort et kort Besøg i Paris i et privat Anliggende og ved Samtaler med civile og militære, Regerings-Medlemmer og Oppositionsmænd og særlig med Thiers var kommen til den Overbevisning, at Freden ikke vilde blive brudt, i alt Fald ikke fra fransk Side. Da det nu desuagtet skete og den danske Regering saa' sig stillet lige over for et skæbnesvangert Valg, fremgaar det af hans Artikler, at han nærmest hældede til Forbund med Frankrig, idet han fremhæver, „at Neutraliteten kan være forbunden med større Farer end en Deltagelse i Kampen og at stridende Stormagter ved en Fredslutning let bliver enige om at lade de smaa neutrale Magter betale Gildet. Tror man“, fortsætter han, „at det sejrige Preussen vil tilbagegive Nordslesvig? Kan man fortænke Nordslesvigerne i, om de anser deres Skæbne for endelig afgjort ved den begyndte Krig?“ — Men han var for forsigtig til at give noget bestemt Raad, det er Regeringen, der maa tage Beslutningen, og han tilføjer filosofisk: „bliver Udfaldet heldigt, vil den blive anset som viis, i modsat Fald som uforstandig“.

I den indre Politik havde man kunnet vente, at nu, da den gennemsete Grundlov var vedtaget, vilde der i alt Fald ikke saa snart igen blive Spørgsmaal om nye Forandringer i Forfatningen. Men dog begyndte man fra demokratisk Side allerede et Par Aar efter at arbejde for Genindførelsen af den uforandrede Grundlov af 5. Juni 49, idet man var misfornøjet med det nye Landsting. Imod disse Bestræbelser erklærede M. sig meget bestemt. Den Garanti, som 5. Juni Grundloven havde haabet at finde i en Valgbarheds-Censur havde i Tidens Løb vist sig at være utilstrækkelig, saa at Landstinget truede med at blive et tomt Ekko af Folketinget. Det var derfor ganske formaalstjenligt, at Grundloven af 66 i Stedet for Valgbarhedsbetingelsen havde indført en forandret Sammensætning af Landstinget, saa at det forbeholdes Kongen at vælge 12 Medlemmer og der gives de højst beskattede paa Landet og de

Borgere i København og Købstæderne, der har en forholdsmæssig Skatte-Indtægt, en større Indflydelse paa Valgene end før. — Da Grev Frijs's Ministerium d. 28. Maj 1870 afløstes af det Holsteinske og de tre demokratiske Grupper under Forhandlingerne om Fæstesagen havde genfundet hverandre, blev Forholdet mellem Regeringen og Landstinget paa den ene Side og det forenede Venstre paa den anden Side yderligere spændt og tilspidsedes i Udstedelsen af de 44 Folketingsmænds Manifest, der proklamerede Folketings-Parlamentarismen. Ræsonnementet var følgende: Folkets Selsstyre er Grundlovens Tanke, Folketinget har det konstitutionelle Livs Løftestang gennem Finansloven, idet det ved at nægte denne kan gøre enhver Regering umulig, og Regeringen skal altsaa til enhver given Tid repræsentere de Anskuelser, som deles af Folketingets Flertal. — Imod disse Paastande optraadte M. med hele sin Autoritet som Grundlovens Forfatter: Landstinget har ganske den samme Myndighed som Folketinget til at umuliggøre enhver Regering ikke alene ved at forkaste Finansloven men ogsaa ved at gøre saadanne Forandringer i den, at Regeringen ikke kan modtage den. Men hvis noget af Tingene ensidigt vil misbruge denne sin Magt, „saa kommer Kaos, saa er der Fare for, at Folkets grundlovmæssige Frihed kan gaa til Grunde.“ — „Vi anse det for vor Pligt at bringe i Erindring, at vort konstitutionelle Liv kender en provisorisk Finanslov, gentagne Opløsninger af Folketinget og en Rigsretsdom, der har kendt for Ret, at et Ministerium har besluttet, medens Rigsdagen var samlet, paa egen Haand at gøre betydelige Udgifter.“ Hans Konklusion er derfor, at der hverken er en Folketings- eller en Landstings-Parlamentarisme, men om man vil en Rigsdags-Parlamentarisme, idet der, hvis en Mand har Flertallet i begge Tingene, næppe kan være nogen Tvivl om, at Kongen ved indtrædende Ministerskitte vil overdrage ham at danne et nyt Ministerium, for saa vidt Hs. Majestæt maatte finde det paa nogen Maade foreneligt med Landets Tarv. — Det er derfor bedst at blive i det gamle Spor: Rigsdagen modtager med Tillid og Velvilje det af Hs. Majestæt udnævnte Ministerium og søger efter bedste Evne at arbejde sammen med det, idet den ser ikke paa Personerne men paa Sagerne.“

Langt almindeligere Opmærksomhed end disse Artikler i Berl. Tid. vakte dog de to Forelæsninger, Monrad i Begyndelsen af December 69 holdt paa Universitetet og som han kaldte „politiske

Drømmerier.“ Næppe har vel nogen, der hørte paa disse Forelæsninger, senere glemt det mægtige, men tillige uhyggelige Indtryk, de gjorde, og det skyldtes ikke blot Foredragene selv, men ogsaa de ydre Forhold, hvorunder de blev holdte. Disse egnede sig ogsaa i høj Grad til at sætte Fantasien i Bevægelse. Det var en mørk og raakold December Eftermiddag, at man samledes i Solenitetssalen, der med dens dengang endnu nøgne Vægge og kun oplyst ved de to Lys oppe paa Katederet virkede ret trist og nedtrykkende. Monrad besteg Katederet og ved Lysenes flakkende Skin gensaa' man det mægtige Hoved, men Haaret var blevet hvidt og Ansigtet var furet af Tanker og Sorger, kun Øjnene havde bevaret deres skarpe, næsten dæmonisk gennemtrængende Blik. Saa begyndte han sit Foredrag, hvert Ord lød ind i Salens fjerneste Krog og paahørtes i dyb Tavshed, og altsom det skred frem, blev Stilheden dybere, Tusmørket sænkede sig tættere ned over Tilhørerne og de følte sig mere og mere uhyggelige. Det var ogsaa et meget mørkt Billede, han tegnede af Landets Fremtid, og han stillede os Valget imellem at berede os paa en Kamp til det yderste eller fuldstændig Afvæbning. Vælger vi det første, maa vi være os bevidst, at Kampen for vor Eksistens ikke kan føres paa „den civiliserede Krigsmaade“, hvorefter det kun er den regulære Styrke og de unge, der kæmper, medens den øvrige Befolkning sidder hjemme og ser til og kun rammes af Fjendens Kontributioner og Rekvisitioner, som Øvrigheden godhedsfuldt paatager sig at fordele og som Staten senere betaler; efterhaanden vænner man sig til Fjendens Nærværelse og „paa Markederne ses de fjendtlige Soldater spadsere med en af Landets Piger under hver Arm“. Hvad der fordres er, at hele Befolkningen tager Del i Kampen og at den føres paa den uciviliserede, fortvivlede Maade, saa at „Manden hellere stikker sin Gaard i Brand end at den skal give Fjenden Ly, hellere kaster Føden i Brønden end at den skulde stille Fjendens Hunger, og naar saa Sønnerne er dræbte og Døtrene er skændede, saa tager han Konen i Haanden og Tiggerposen paa Nakken og er nøjet med at dø i en Grøft, nynnende Danmark deiligst Vang og Vænge“. Det var paa den Maade Russerne kæmpede i 1812, Grækerne i Frihedskrigen og Spanierne mod de franske Marskaller og sejrede. — Det andet Alternativ, at afskaffe en staaende Hær og en søgaaende Flaade, anbefaler sig ved „den afgørende Vending, der er indtraadt i vor Forsvarshistorie“. Tidligere da vi var Herre til Søs, kunde vi i alt Fald

trække os tilbage til vore Øer som uindtagelige Fæstninger, men nu, da vi har tabt vor maritime Overlegenhed, er Øerne lige saa udsatte for fjendtligt Angreb som Fastlandet, og Landsdelenes indbyrdes Adskillelse ved Havet, der før var vor Styrke, er nu bleven vor Svaghed ved at splitte vore Kræfter. Alle vore største Anstrengelser for at holde Skridt med den militære Udvikling i de store Lande vilde kun tjene til at ødelægge os uden Nytte, thi hverken i Tal eller Udrustning eller Dygtighed vilde vi kunne maale os med dem. Hvad vilde vi sige, hvis vi saa' Amager af Frygt for at blive erobret af Sjælland holde et Par Smaaskibe, som det kaldte en Flaade og en Armé paa et Par Hundrede Mand, og til den Ende indføre almindelig Værnepligt og paalægge tunge Skatter? Og hvad Amager er i Forhold til Sjælland, er Danmark til Tyskland! Var det da ikke bedre end at forbløde sig paa en uløselig Opgave at følge den Anvisning, den franske Udenrigsminister gav os i 1864, at Danmark maatte gøre sig til „et monarkisk Hamborg“? Der vilde da „aabne sig en smilende Udsigt til at faa et Fædreland, frit for Statsgæld, Told og Værnepligt“. Frygter man for, at Landets Uafhængighed derved vilde udsættes for Fare, forekommer det M. „tvivlsomt, om ikke Forsvarsløshed er et bedre Værn end et utilstrækkeligt Forsvar.“ „Er det givet, at den lille Nabo er uskadelig i krigersk Henseende, saa vil han blive betragtet, som om han ikke var til.“ „Ogsaa paa det europæiske Omraade vil Indtrykket være forskelligt, om Overfaldet sker paa en værgeløs eller paa en, der dog gjør saa megen Modstand, at Sejrherren han vinde nye Laurbær.“

Det er altsaa disse to Tanker, M. forelægger til vort Valg. „Forgæves har han søgt at mægle Fred imellem dem og opfordret dem til gensidige Indrømmelser.“ „To modsatte Systemer kan have hvert sine Fordele og Mangler. Ved at slaa af paa begge Sider og vedtage noget, der ligger midt imellem begge, frembringer man ofte noget, der hverken er Kød eller Fisk. Mellemting er ofte Uting.“ Der er saaledes intet andet for, enten det ene eller det andet af de to Systemer maa vælges; men selv erklærede han sig ude af Stand til at finde Sandheden i denne Sag. „Jeg har søgt den vaagen og drømmende, jeg har arbejdet med Fantasien og Forstanden, med alle Sjælens Kræfter, men jeg fandt den ikke, jeg fandt Tvivlen“. „Men jeg troede ogsaa, at der maaske i Deres Midte kunde findes en eller anden, der kunde gribe Tankerne, hvor jeg har været nødt til at slippe dem, og kunde sejr-

rigt gennemføre Tankekampen.“ Men han erkender dog tillige, at hverken vort Lands geografiske Forhold eller det danske Folks rolige Natur og „Had til Overdrivelse“ eller endelig den ringere Modsætning mellem vort og det tyske Folk gør en Folkekamp sandsynlig, og saaledes „begynder den sidste Tanke ligesom at faa Overvægten hos ham“.

Saadanne var disse to Foredrag, som Monrad selv kaldte Drømmerier og som er mindre betydende i politisk men desto mere karakteristiske i psykologisk Henseende. De maatte nødvendigvis øve en betagende Virkning paa Tilhørerne. Der var Rigdom og Konsekvens i Tanken, dyb Følelse for Fædrelandet og ramrende Satire over begejstrede Skaaltaler og forloren Offerberedthed, og der var vittige Lignelser, stemningsfulde Skildringer og træffende Ord. Men naar man ikke længere befandt sig inden for den Monradske Personligheds og Veltalenheds Tryllekres, var det ikke vanskeligt at se de svage Punkter i hans Ræsonnement, og med Rette kunde man bebrejde ham, at han ikke saa', at jo rigere Landet blev ved at spare alle militære Udgifter, desto større vilde Fristelsen være for en mægtig Nabo til at bemægtige sig det og at sikkert ingen ridderlig Følelse lige over for den værgeløse vilde afholde ham derfra — Grev Frijs kaldte det træffende „at fede Kapunen til en forsulten Nabo“. Det passede ogsaa bedre sammen med det danske Folks „Had til Overdrivelse“ at holde sine militære Foranstaltninger inden for rimelige og forstandige Grænser og ikke at fortsætte en haabløs Kamp hellere end at gaa til Yderligheder, og enten kæmpe til det yderste eller slet ikke at forsvare sig. Kun den, der ikke opgiver sig selv, kan vente at bevare andres og sin egen Agtelse, og om ogsaa nogen Illusion følger med, saa har den og vel endog en Smule „Livsløgn“ ofte tjent til at holde Modet oppe.

Disse eller lignende Anker, ikke sjældent i Forbindelse med stærke personlige Angreb regnede ned over Monrad. Han tog til Genmæle i tre Artikler i Berl. Tid. — en fjerde, der var et Forsvar for Afvæbningstanken, nægtedes Optagelse.¹ Men efterhaanden kom han ganske bort fra sidstnævnte Alternativ og beskæftigede

¹ I denne utrykte Artikel fremdrager M. bl. a. Dagbladets Indrømmelse angaaende Afvæbningstanken, at „det er ikke umuligt at der bag denne Tanke skjuler sig et rigtigt Fremtidssyn, men det gælder vel ogsaa her som ved Spørgsmaal om Forfatninger for det indre, at det kommer an paa Tidens Modenhed“.

sig i senere Artikler med Organisationen af et Forsvarssystem, der med fornødent Hensyn til de finansielle Interesser, kunde „om end ikke give os fuldt udviklede Soldater, saa dog bibringe Folket en militær Udvikling“. Til den Ende genoptog han med visse Modifikationer Tschernings Plan til en Almenvæbning af 15. Juni 1848, approberet ved kgl. Resol. af 19. s. M., og nærmere udført i Krigsministeriets Skrivelse af 1. Nov. s. A. Monrads Forsvars-Program gik herefter ud paa at holde hvervede Tropper til Garnisonstjeneste, Almenvæbning ordnet sognevis, og endelig Københavns Befæstning til Søs og efter nærmere Undersøgelse ogsaa til Lands.

Men Monrads Modstandere glemte ham ikke de „politiske Drømmerier“, og fra nu af hed det: „Monrad er en Mand uden Mening“.

P. V.

GYLDNE ORD AF J. REYNOLDS TIL DE UNGE KUNSTNERE

HVERT Aar, naar Medaillerne uddeltes til de mest lovende Elever i det engelske Kunstakademi, holdt Maleren Joshua Reynolds i sin Egenskab af Direktør et Foredrag om Kunstens Maal og Virkemidler. Til Stede var foruden Eleverne en stor kundskabslysten og kunstinteresseret Tilhørerkreds, og gennem denne fik disse Foredrag en stor reformatorisk Indflydelse paa Tiden. Da Reynolds blev gammel, lod han paa Opfordring Foredragene trykke; der var da ialt afholdt femten. Han tilegnede dem til Kongen, der var Akademiets Protektor, paa en smuk og forstandig Maade, fri for det krybende Smigreri, der ellers var Tidens Skik. De er med Rette bleven betragtet som en Kunstens Katekismus for den unge vordende Kunstner og kaldes endnu for „Reynolds' gyldne Foredrag“. Foredragene er alle lige værdifulde, men naar det sjette i Rækken her er bleven valgt til i Uddrag at oversættes, er det, fordi det tydeligst viser Reynolds' rationelle Opfattelse af den Maade, hvorpaa Kunst kan frembringes. Atter og atter fortæller han os her om Nyttens af et velordnet Arbejde og forkaster Troen paa, at Inspirationen daler ned fra Himlen til særlig begunstigede. Mange Mennesker har skrevet om Kunst, men de har oftest været saakaldte Æstetikere eller Kritikere, der ikke selv har frembragt Kunst. Og alle har de talt om den Kunst, der har været fremstillet. Men i Reynolds' „gyldne Foredrag“ staar vi over for det sjældne Tilfælde, at en Kunstner af høj Rang fremlægger sine Kundskaber og Erfaringer og giver Regler for, hvorledes god Kunst

kan blive skabt. Selvfølgelig under den Forudsætning, at Evnerne er til Stede.

Under Arbejdets Forløb gør den alvorlige unge Kunstner sig mange Tanker om, hvilken Maade han skal arbejde paa, og hvorledes han kan opnaa Vished for, at hans Værk vil ende med at blive godt. Og mange mislykkede Forsøg maa gøres, før han finder, hvad han søger. Enhver Kunstners Arbejde bærer sit ejendommelige Præg; men den Vej, der skal gennemløbes for at man kan fremstille et Billede, er altid for en stor Del den samme. Derfor er det et unødvendigt Arbejde og et Spild af store Kræfter, at hver ny Generation skal begynde helt forfra. Den ene maa staa paa den andens Skuldre.

Reynolds virkede i den første Halvdel af det mærkelig frugtbare Hundrebaar, der begyndte omtrent ved 1750 og endte omtrent ved 1850, og vi befinder os endnu paa Nedgangen derfra, hvis vi da ikke, som vi vel alle haaber, er begyndt paa en ny opadgaaende Periode. Han blev født 1723 og døde 1792 og arbejdede i Portrætkunsten væsentligst som Portrætgruppemaler, paa hvilket Omraade han fik rigest Lejlighed til at give Udtryk for Kærlighedsforholdet mellem Moder og Børn. Han blev derved den mest fuldkomne Børnemaler, der har været til. Antikkens Fremstilling af Barnet var forfejlet og opnaaede ikke engang at gengive dets ydre Proportioner. Rafael, der blev den første virkelige Børnemaler, formaaede at gengive Barnets Proportioner og dets ejendommelige yndefulde Stillinger; men Reynolds er den eneste, der har opnaaet at udtrykke Barnets Følelsesliv.

Det har saaledes den største Interesse at faa at vide, hvad en Mand som Reynolds lærte sine Elever, da han havde den Lykke at leve i den bedste Kunstperiode efter Renæssancen, og da de Kunstværker, der er frembragt efter hans Principper, har staaet deres Prøve som de bedste efter Renæssancen.

Man har beskyldt Reynolds for, at han lærte sine Elever „den store Stil“, medens han selv arbejdede i en anden Retning. Denne Bebrejdelse maa dog kun betragtes som Udslag af et Snæversyn. Reynolds lagde selv Michel Angelos Kunstform til Grund for sin egen Fremstillingsform; men han havde den Evne at kunne berige den eller omforme den. Han lærer udtrykkelig sine Elever: ikke tørt at kopiere „den store Stil“, men at udfinde de Principper, efter hvilke den er dannet, og derpaa at udvide dem. Da det gennem Hundreder af Aar har vist sig, at Menneskene har maattet erkende

Rafaels og Michel Angelos Kunst som den højeste og sundeste, kunde Reynolds ikke lære sine Elever at tage mangelfulde og halv-færdige Forgængere til Mønster.

Reynolds var i det hele en Lærer med stort Syn paa sit Akademis Bestemmelse. Han lærte Eleverne at frembringe Billeder og ikke at sætte Maalet i at kunne male en Modelfigur, hvad der ikke engang er Midlet til at fremstille et Menneske. Med Thorvaldsen og Reynolds springer Kunsten i sin højeste Udvikling fra de latinske Folk over til de germanske, der er langt rigere i Følelsens Dybde. Men nu vil han selv tage Ordet.

J. F. WILLUMSEN

... Dette Foredrag vil handle om Efterligning, for saa vidt den vedkommer Maleren. Jeg mener ikke Efterligning i Ordets videste Betydning, kun simpelthen det at følge Kunstens Mestre og drage den Fordel, man kan af at studere deres Arbejder.

De, der befatter sig med at skrive om vor Kunst og fremstiller den som en Slags Inspiration eller Gave, skænket visse foretrukne ved deres Fødsel, er sikre paa at fængsle og tiltale Læserne langt mere end de, som stræber efter koldt at undersøge, om der gives noget Middel, ved hvilket denne Kunst kan blive tilegnet, og hvilken Vej der fører til Fortræffelighed. Det er meget naturligt for dem, der ikke kender Aarsagen til usædvanlige Ting, at de blive forbavsede over Virkningen og antager den for en Slags Trolddom. Den, som aldrig har set, at Kunst bliver til under gradvis Fremadskriden, og kun ser, hvad der er Resultat af et langt Arbejde og en Mængde forskellige Anstrengelser, kommer let deraf, at han ikke straks paa én Gang kan gøre det efter, til at drage den Slutning, at det ikke alene er uopnaaeligt for ham selv, men at det kun kan gøres af dem, som har faaet Inspirationens Gave. Rejsende fra Østen fortæller os, at naar de uvidende Beboere af hine Lande bliver spurgt om de Ruiner af stolte Bygninger, som endnu findes blandt dem, — disse sørgelige Minder om tidligere Storhed og forlængst tabt Kunstfærdighed, — saa svarer de altid, at de blev byggede af Troldmænd. Den uoplyste Forstand finder et Svælg mellem sine egne Evner og deres, som har udført disse sammensatte Kunstværker, og mener, at man kun ved overnaturlige Kræfter kan sætte over dette Svælg. Det er paa ingen Maade i Kunstnernes Interesse at bringe saadanne Dommere ud af deres Vildfarelse, hvor vel vidende de end er om de meget natur-

lige Midler, ved hvilke disse overordentlige Kræfter erhverves, og det skønt vor Kunst, der væsentligst er efterlignende, maaske mere end nogen anden Kunst umuliggør denne Forestilling om en Inspiration.

Det ser ud, som det er for at undgaa denne aabne Tilstaaelse af Sandheden, at baade gamle og moderne Skribenter med saa stor Skarphed og med saa haarde Ord er faret frem imod Efterligningen af Kunstens Mestre og for øvrigt al Efterligning, hvorigennem man ved en lovbunden og regelmæssig fremadskridende Metode kan opnaa at frembringe fuldkommen Kunst. Folk, der ikke tænker over, hvad de siger, giver ofte andre og sig selv den Lovprisning, at alt kommer fra de medfødte Evner og at de ikke skylder andre noget. Og de hæver sig i indbildt Værdighed ved overlegent at kritisere den lave, enfoldige, krybende og underdanige Efterligner. Det vilde ikke være underligt, om en Elev, skræmt af saadanne vanærende Tilnavne, vilde lade sin Pensel falde i fuldstændig Haabløshed, da han maa være sig bevidst, hvor meget han staar i Gæld til andres Arbejde, og hvor lidt, hvor grumme lidt af hans Kunst der blev født med ham, og betragte det som haabløst ved Efterligning at kunne opnaa det, som han har lært at antage for en Inspiration fra Himlen.

Ingen kan dog for Alvor mene, at Efterligning efter andre kan udelukkes. En saadan Vildfarelse fortjener næppe et alvorligt Svar. For det er da øjensynligt, at dersom det blev forbudt os at gøre Brug af, hvad vore Forgængere lærer os, maatte Kunsten altid paa ny begynde forfra, og den Iagttagelse har man da gjort, at ingen Kunst nogen Sinde har været opfundet og bragt til Fuldkommenhed paa en og samme Tid. Det er ogsaa nok at erindre om, at en Maler nødvendigvis maa efterligne Naturen; alene dette er tilstrækkeligt til at fordrive Inspirationsfantomet. Men han maa lige saa nødvendigt være en Efterligner af andre Maleres Arbejder. Dette synes mere ydmygende, men er lige saa sandt, og intet Menneske kan blive Kunstner paa nogen anden Maade, hvor meget han end tror det.

De, som er mere fornuftige, indrømmer ogsaa, at vor Studering begynder med Efterligning, men paastaar, at naar vi er bleven modne til selv at tænke, burde vi ikke længer bruge vore Forgængeres Tanker. De mener, at Efterligning er lige saa skadelig for den viderekomne Kunstner, som den er fordelagtig for Begynderen. For mit eget Vedkommende, det tilstaar jeg, er jeg ikke alene meget tilbøjelig til at hævde den absolutte Nødvendighed af Efterligning

paa Kunstens første Stadier, men jeg er tillige overbevist om, at Studiet af andre Mestre, hvilket jeg kalder Efterligning, skal strække sig over hele Livet, uden at man skal være angest for, at den skal gøre den Skade, man har beskyldt den for, nemlig at svække Opfindsomhedsevnen og derved unddrage vort Arbejde det originale Præg, som ethvert Arbejde uden Tvivl bør have. Jeg er tværtimod overbevist om, at al Forandring, ja endogsaa al original Opfindelse ene fremkommer ved Efterligning. Ja, jeg vil gaa endnu videre og paastaa, at endog Geni, i det mindste hvad der kaldes saaledes, er et Barn af Efterligningen. Men da dette synes at staa i Strid med den almindelige Mening, saa vil jeg forklare mit Synspunkt.

Det antages, at Geni er en Evne til at frembringe fortræffelige Ting, der ligger udenfor Reglernes Rækkevidde, en Evne, ingen Forskrift kan give os og som ikke kan erhverves ved Flid. Denne Mening om det umulige i at kunne opnaa de Skønheder, der stempler et Arbejde med Geniets Præg, forudsætter, at dette maa være noget mere bestemt end det i Virkeligheden er, og at vi er og altid har været enige om, hvad der maa betragtes som Geniets Kendemærker. Men Sandheden er, at den Grad af Fortræffelighed, der stemples som Geni, er forskellig til forskellige Tider og paa forskellige Steder, og det ses da ogsaa, at Menneskene ofte har skiftet Mening om denne Sag. Da Kunsten var i sin Barndom, betragtedes det som en af dens højeste Bedrifter at kunne eftertegne en Genstand. Folk, som ikke kender Kunstens Grundsætninger, tænker endnu den Dag i Dag det samme. Men da man opdagede, at ethvert Menneske ved at følge visse Forskrifter kunde lære at gøre det og endda en god Del mere, blev Navnet Geni ikke længer brugt herom, men blev nu kun tillagt den, som kunde give det, han fremstillede, en ejendommelig Karakter, den, som havde Opfindsomhed og Udtryksfuldhed og gav sin Model Gratie og Værdighed, kort sagt: de Fortrin, som ikke dengang kunde læres ved Hjælp af nogen kendt Regel.

Vi er ganske sikre paa, at Formens Skønhed, Sindsbevægelsernes Udtryk, Kompositionen saa vel som det at give Arbejdet et vist Udseende af Storhed, nu til Dags for en stor Del kan læres gennem Regler; Dygtigheden dertil blev dog forhen betragtet som Geniets Ejendom, og med Rette, for saa vidt vi ikke betragter Geni som en Inspiration, men som Resultatet af skarp Iagttagelse og Erfaring.

Den, som først gjorde nogle af disse Iagttagelser og arbejdede

dem sammen til en fast Arbejdsmetode for sig, gjorde sig fortjent til Geniets Navn; men sikkert er det, at ingen kom ret langt frem paa én Gang. Den som gav det første Vink, vidste sædvanligvis ikke, hvorledes han skulde følge det sikkert og metodisk, i det mindste ikke i Begyndelsen. Han selv arbejdede paa det og forbedrede det, andre arbejdede videre og forbedrede yderligere, indtil Hemmeligheden blev opdaget og Fremgangsmaaden gjort saa tilgængelig som forfinede Fremgangsmaader kan blive. Hvor mange flere Regler der kan blive fastslaaede, er umuligt at sige, men da Teorien rimeligvis vil gaa Haand i Haand med Kunsten, saa vover jeg at sige, at jo mere Kunsten gaar fremad, des mere vil dens Fremgangsmaade blive fæstnet ved Regler.

Vi behøver ikke at være bange for, at Teori nogen Sinde vil undertrykke eller tilintetgøre Opfindelsesevnen eller tvinge den aandelige Kraft helt ind under fastslaaede Love. Der vil altid være Plads nok for Geniet til at røre sig og holde sig fri for snævre Begreber og maskinmæssig Frembringning. Det, vi nu forstaar ved Geni, begynder ikke dér, hvor Regler overhovedet ophører, men hvor kendte, almindelige og forslidte Regler slipper op. Nødvendigvis maa Geniets Værker saavel som enhver anden Virkning have deres lovbundne Fremgangsmaade, ligesom de har deres Aarsag. Det er ikke et tilfældigt Held, at udmærkede Arbejder fremstaar; men Mænd med store Evner, saadanne som kaldes Genier, arbejder enten efter Regler, de selv har opdaget ved Hjælp af deres ejendommelige Iagttagelser, eller efter Fornemmelser af saa fin og sammensat Natur, at de kun vanskeligt lader sig udtrykke i Ord, særlig da Kunstnere som oftest ikke er duelige til at meddele deres Ideer i Ord. Skønt disse Regler synes svære at faa Tag i og vanskelige at udtrykke i Skrift, saa er de alligevel sete og følte i Kunstnerens Hjerne. Og han arbejder efter dem med lige saa stor Sikkerhed som om de stod med sort paa hvidt. At disse fine Regler ikke altid kan tages og føles paa som de grovere Forskrifter, er sikkert nok, men deraf følger kun, at det er nødvendigt at opøve Hjernen til, ved en Art videnskabelig Sans at opfatte det, som Ord, særlig af saa uøvede Skribenter som vi, kun meget daarligt kan udtrykke.

Et af de store Kendetegn paa Geniet er dets Opfindsomhed. Erfaringen lærer os, at vi ved at være fortrolig med andres Opfindelser selv lærer at opfinde, ligesom at vi ved at læse andres Tanker lærer at tænke. Den, der har uddannet sig saaledes, at

han er i Stand til at forstaa de store Mestres Arbejder og føle deres Skønhed, har gjort et stort Skridt fremad i sin Uddannelse. Thi hans Hjerte svulmer af Stolthed alene over denne Forstaaelse, og han opstemmes omtrent lige saa mægtig, som om han selv havde udført det, han beundrer. Ved paa denne Maade ofte at varme vore Hjerter ved Samkvem med dem, som vi ønsker at ligne, vil vi utvivlsomt optage noget af deres Tænkemaade og blive besjælede deraf. Denne Modtagelighed til uvilkaarlig at antage noget af deres hele Væsen, som vi omgaas, er stor hos Børn, men bevares stadig i os, dog med den Forskel, at den unges Hjerne er mere smidig end den voksnes, der maa varmes, før den kan modtage et dybere Indtryk.

Gaar vi ud fra disse Betragtninger, som De med lidt Eftertanke nemt kan udvikle videre, saa viser det sig, hvor stor Betydning det har for os til Stadighed at studere de udmærkede Værker, og at vi ikke alene skal skole os saaledes i vor Ungdom, men fortsætte til vort Livs sidste Øjeblikke med at betragte de store Mestres bedste Arbejder. Hvad de har udrettet, er ikke alene Næring for os i vor Barndom, men er den Føde, som udvikler vor Aandskraft til Modenhed. Hjernen er som en mager Jordbund, der hurtigt kan blive gold og ikke vil frembringe et eneste Aks, hvis den ikke til Stadighed frugtbares med fremmede Stoffer. Først naar vi til Stadighed har haft de bedste Kunstværker for Øje og derved befrugtet vore Hjerner med beslægtede Ideer, da, og ikke før, er vi sat i Stand til at udføre Arbejder af samme Værdi. Vi ser paa alting, der er om os, med disse skarpsynede Iagttageres Øjne, og vore Hjerner er vænnet til at tænke i Overensstemmelse med de ædleste og klareste Aander og er sat i Stand til selv at opdage og udvælge det, som er stort og ophøjet i Naturen. Ikke det største Geni kan leve af sit eget Forraad. Den, som har besluttet sig til aldrig at ransage andre Aander end sin egen, vil snart blive mindre end gold, han vil blive den fattigste af alle Efterlignere, thi han vil dog blive nødt til at efterligne sig selv og gentage hvad han ofte har sagt. Faar vi at vide hvad saadanne Folk agter at male, vil det aldrig være vanskeligt at gætte os til, hvorledes Arbejdet vil blive.

Naar jeg taler om, at man til Stadighed bør efterligne og og studere de store Mestre, saa maa derved ikke forstaas, at jeg vil raade nogen til nøjagtig at kopiere en andens ejendommelige Aandskarakter. Den, der gør det, maa vente sig samme

Resultat deraf som den opnaar. der søger at efterligne det Menneske, han beundrer, ved nøjagtig at paatage sig det samme Ansigtstryk, have den samme Gang og de samme Haandbevægelser. Kopien vil blive latterlig, selv om Forbilledet er udmærket. Latterligheden fremkommer ikke derved, at han har efterlignet, men af at han ikke har efterlignet paa den rigtige Maade.

Det er baade nødvendigt og forsvarligt at føle sig for stolt til at gaa underdanigt bag et andet Menneske, selv om denne er af højeste Rang. For at Efterligning kan foregaa paa den rigtige Maade, maa man føle sig fri i sine Bevægelser, som var man stillet til Kapløb paa en stor Mark, hvor man maa søge at indhente den, som er født før og derfor har haft den Fordel at begynde før. Det vil i alt Fald være tilstrækkeligt at følge den samme Retning, han tog, det er ikke nødvendigt at træde netop i hans Fodspor. Og man har sandelig Ret til at løbe ham forbi — hvis man kan.

Jeg vil dog ikke anbefale, at man udelukkende gør sine Kunststudier over for Kunstværkerne selv. Antager man maaske, at jeg mener, at Studiet af Naturen skal forsømmes? Man studerer Kunstværkerne som en Hjælp og udelukker ikke derfor de andre Studier. Naturen er og maa altid vedblive med at være den udtømmelige Kilde, fra hvilken al Dygtighed oprindelig kommer. Men den store Nytte har vi af at studere vore Forgængere, at Opmærksomheden vækkes for Midlerne, at vort Arbejde mindskes, og at vi ser Resultatet af, hvad store Aander har udvalgt af stort og smukt i Naturen. Naturens Rigdomme er alle udbredte for os, men det er en Kunst, som ikke er af de mindste, at vide, hvad der bør vælges, hvor meget og hvor lidt der skal medtages, og hvorledes man kan fremstille det, vi har valgt. Paa denne Maade kan man udtage den højeste Skønhedsform af Naturen; men for at vide hvorledes den kan findes, maa man have stor Udvikling og lang Erfaring. Det maa ikke være os nok at beundre et Billede, vi maa søge efter de Regler, efter hvilke Billedet er frembragt, de svømmer ikke paa Overfladen og er som Følge deraf ikke tydelige for overfladiske Iagttagere. Den fuldkomne Teknik er ikke pralende, den skjuler sig, og selv usynlig viser den sig kun i Billedets Virkning. Det er derfor Kunstnerens egentlige Studium og Arbejde at udfinde og afdække de skjulte Aarsager til den aabenbare Skønhed, og derved at danne sig de Principper, han selv skal arbejde efter. Saadanne Undersøgelser fordrer en stadig Agtpaagivenhed, der maaske er lige saa stor som Kunstnerens, da han lavede det Ar-

bejde, der studeres. Den Efterligner, der bærer sig klogt ad, nøjes ikke med at lægge Mærke til, hvad der er ejendommeligt for den enkelte Mesters Malemaade. Han gaar dybere og søger at udfinde, hvorledes Lysmasserne er fordelte, med hvilken Kunst visse Dele forsvinder i Baggrunden og andre dristigt hæver sig frem, og hvorledes alle Forhold er ændrede og omformede i Overensstemmelse med Arbejdets Plan og Hensigt. Han vil ikke alene beundre Farvernes Harmoni, men undersøge, hvorledes den ene Farve er stillet saaledes til den anden, at de forhøjer hinandens Glans. Han ser nøje paa Farvetonerne, undersøger, af hvilke Farver de er sammensatte, indtil han er kommet til en klar Forstaaelse af, hvori Harmonien og den gode Farvegivning bestaar. Hvad der paa denne Maade er lært af andres Arbejder, bliver vor virkelige Ejendom, sætter sig fast i os og bliver aldrig glemt, og det er ved at følge denne Anvisning at vi gør Fremskridt, udvikler Principerne videre og videre og forøger vor Dygtighed.

Der kan ikke være nogen Tvivl om, at man lærer Kunsten bedre ved at undersøge selve Værkerne end ved at følge Forskrifter, der er dannet efter disse. Men er det vanskeligt at vælge de rigtige Forbilleder til Efterligning, saa fordrer det ikke mindre Aarvaagenhed at udskille, hvad der i saadanne Forbilleder bør efterlignes. Jeg kan ikke undlade her, skønt det ikke er min Hensigt netop nu at komme ind paa Kunsten at studere, at erindre Dem om en Vildfarelse, som Elever er tilbøjelige til at begaa. Den, som er ved at uddanne sig, maa ikke lade sig blænde af saadanne Ejendommeligheder, der straks falder i Øjnene; de er i Reglen Malerens Kendemærker, det, som almindeligt kaldes for hans Manér, og ved hvis Hjælp man bestemmer ham som personlig Kunstner. Særlige Kendemærker holder jeg i Almindelighed, om ikke altid, for at være Fejl, og det er vanskeligt fuldstændigt at undgaa Fejl. Ejendommeligheder i Kunst er ligesom Ejendommeligheder i det menneskelige Legeme, det er ved dem, man kendes og adskilles fra andre, men de er altid Mangler, der imidlertid i begge Tilfælde ophører at være Misdannelser for dem, der stadig har dem for Øje. Endogsaa den klareste Aand vil, naar den varmes af Kunstværkets Skønheder, efterhaanden føle Ulyst til at søge efter Fejl, og hans Begejstring vil da føre ham saa vidt, at han omformer Fejlene til Skønheder og gør dem til Genstand for Efterligning.

Det bør siges, at en ejendommelig Stil ofte undgaar Dadel, enten paa Grund af dens Nyhed eller fordi den synes at fremgaa

af en særlig Aandsejendommelighed, ja den virker ofte baade overraskende og behagelig. Men det vil være et frugtesløst Arbejde at efterligne sligt, da Nyheden og Personligheden er dens eneste Fortrin; naar Nyheden er forbi, holder det op med at have Værdi. Derfor er en Manér en Fejl, og enhver Maler, hvor dygtig han end er, har en Manér, og deraf følger, at alle Slags Fejl saavel som alle Slags Skønheder kan læres fra selv de største Mestre. Endogsaa Michel Angelos store Navn kan man bruge til at dække en Mangel eller Forsømmelighed med. Er Eleven tør og haard, var Poussin det samme. Dersom hans Arbejde har et skødesløst og ufærdigt Udseende, saa kan han henvise til det meste af den venetianske Skole som Undskyldning. Dersom han ikke idealiserer sine Modeller, men tager dem saa individualistisk som han finder dem i Naturen, saa ligner han deri Rembrandt. Dersom han giver sine Figurer forkerte Forhold, kan han henvise til Correggio. Dersom hans Farver er ubrudte og ikke sammensmeltede, er han raa paa samme Maade som Rubens. Kort og godt, der gives ikke nogen Fejl, som der ikke kan findes Undskyldning for, hvis det kan regnes for en god Undskyldning at henvise til de betydelige Kunstnere. Men man maa erindre, at det ikke var ved disse Fejl at de opnaaede deres Berømmelse, Fejlene har Ret til vor Tilgivelse, men ikke til vor Beundring.

Den Mand, der begrænser sin Efterligning til en Yndlingsmester, — det være den bedste af alle Kunstnere —, vil i alle Tilfælde være særlig udsat for at efterligne Ejendommeligheder eller antage Fejl for Skønheder. Og selv om han er i Stand til at se de virkelig fortrinlige Egenskaber ved sit Forbillede, saa kan dog Geni og Mesterskab ikke erhverves ved saa snæver en Fremgangsmaade. En Mand kan lige saa umuligt danne sig et virkeligt Begreb om Fuldkommenhed i Kunst ved at studere en enkelt Kunstner, som han kunde fremstille en fuldkommen velskabt Figur ved nøjagtigt at efterligne et enkelt levende Menneske. Og paa samme Maade som Maleren kan fremstille en skønnere Figur end der findes i Naturen ved at samle alle de Skønheder til en Enhed, der har været spredt rundt blandt en Mængde Individuer, saaledes kan kun den Kunstner komme Fuldkommenheden nærmere end sine Læremestre, der i sig forener forskellige store Maleres Dygtighed. Den, som nøjes med at efterligne en enkelt Mester, vil ikke engang blive ham sideordnet. Han har kun bestemt sig for at følge, og den, som følger, maa nødvendigvis blive bagud. Vi skal efter-

ligne de store Mestres Arbejdsmetoder, den Maade, paa hvilken de gør deres Studier saavel som det fuldtfærdige Arbejde. Rafael begyndte med blindt hen at efterligne sin Læremester Pietro Peruginos Malemaade; paa det Tidspunkt er hans Arbejder næppe til at skelne fra Peruginos; men snart udvider han sit Syn, og han efterligner Michel Angelos storladne Omrids, han lærer Farvegivning af Leonardo da Vinci og Fra Bartolomeo, hertil føjede han Studiet af alle de Antikker han personlig kunde faa at se; til Grækenland og andre fjerne Steder sendte han Folk, der tegnede til ham. Og det er fordi han har brugt saa mange Mønstre, at han selv blev et Mønster for alle Malere, der kom efter. Altid efterlignende og altid original.

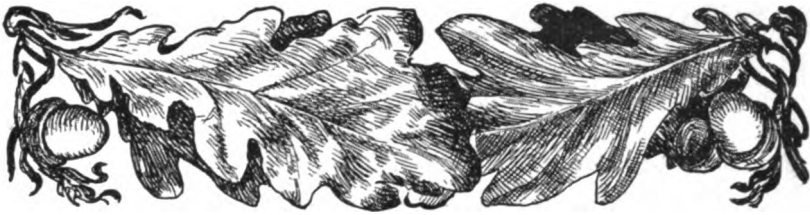
Dersom din Ambition er at blive lige saa dygtig som Rafael, maa du gøre ligesom han, nemlig bruge mange Forbilleder. Vælg derfor ikke ham alene som din Fører med Udelukkelse af de andre. Og dog synes der at være et uendeligt Antal af Malere, som hvis man kan dømme efter deres Stil, ikke har set andre Arbejder end deres Lærers, eller en eller anden Yndlingsmesters, hvis Manér det er deres første og sidste Ønske at eje. Jeg vil nævne nogle faa, som falder mig ind, af disse snævre, ufrj, uvidenskabelige og krybende Efterlignere. Guido blev saaledes middelmaadig kopieret af Elizabetta, Sirani og Simone Cantarini; Poussin af Verdier og Cheron; Rembrandt af Bramer, Eeckhout og Flink. Alle disse — og der kan nævnes mange flere endnu af saadanne Malere, hvis Arbejder blandt uvidende kan gælde for Arbejder af deres Mester — kan med Rette dadles for Ufrugtbarhed og Kryberi.

... Men vi maa dog ikke nøjes med alene at studere de moderne. Vi maa følge Kunstens Spor tilbage til dens Udspring, til den Kilde, hvorfra dens Dygtighed oprindelig kom, nemlig de antikke Monumenter. Alle de gamles Tanker og Opfindelser, hvad enten de er overleverede i Form af Statuer, Relieffer, Gemmer, Kameer eller Mønter, maa man samle og studere omsorgsfuldt. Det Geni, som præger disse ærværdige Mindesmærker, bør kaldes den moderne Kunsts Fader. Fra de Levninger, som endnu findes af de gamles Arbejder, vil den moderne Kunst faa nyt Liv, og det er ganske sikkert, at dette endnu engang vil ske. Hvor meget det end vil saare vor Forfængelighed, saa nødes vi til at kalde dem vore Læremestre, og vi tør nok opstille den Profeti, at naar vi holder op med at studere dem, vil Kunsten ikke mere blomstre, og vi vil igen falde tilbage i Barbariet.

Jeg henvender mig nu til Dem, mine Herrer, som er kommet noget videre i Kunsten og som i Fremtiden skal ledes af Deres egen Dømmekraft og Fornuft. Jeg betragter Dem som indtraadt i den Periode, hvor De har Ret til at tænke for Dem selv, og forudsætte, at alle Mennesker kan tage fejl; til at studere de store Mestre med det i Erindring, at store Mænd ikke altid er forskaa-nede for store Fejl; til at kritisere og sammenligne og ordne dem i Rang efter Deres egen Vurdering, efter som de nærmer sig til eller afviger fra det Fuldkommenheds-Ideal, som De har dannet Dem, men som disse Mestre selv, det maa De erindre, har lært Dem og som De vil ophøre med at have, naar De ikke studerer dem længere. Det er deres Fortrin, der har vist Dem deres Mangler.

Jeg vilde ønske, at De glemte, hvor De er nu, og hvem det er som taler til Dem. Jeg fører Dem kun til højere Forbilleder og bedre Raadgivere. Vi kan her kun lære Dem meget lidt. De skal derfor for Fremtiden være Deres egen Lærer. Vær alligevel retfærdig over for det engelske Akademi og husk paa, at De paa dette Sted ikke lærte snævre Vaner, ingen falske Ideer, intet der kunde forlede Dem til at efterligne nogen nulevende Modemester, der maatte være Øjeblikkets Kælebarn. Som De aldrig har lært at smigre os, lær saaledes ogsaa aldrig at smigre Dem selv, vi har kun bestræbt os for at lede Dem til at beundre det, der er virkelig beundringsværdigt. Dersom De vælger daarlige Forbilleder, eller gør Deres egne tidligere Arbejder til Forbilleder for Deres senere, da er det Deres egen Fejl. Min Hensigt med dette Foredrag, — og tro mig, med de fleste af de andre — har været at advare Dem mod den falske Mening, der desværre er altfor fremherskende blandt Kunstnere, at Mennesker kan fødes med overnaturlige Evner, der gør dem til Genier, og at det er tilstrækkeligt at være i Besiddelse af disse Evner for at kunne skabe store Værker. Denne Mening frembringer næsten altid — alt efter Temperamentet — enten en tom Selvtillid eller en sløv Haabløshed; begge er lige fordærvelige for al Fremgang. Studér derfor til Stadighed de store Værker af de store Mestre. Studér dem saa omhyggeligt De kan, deres Forskrifter, deres Malemaade og de Principper, efter hvilke de studerede. Studér Naturen opmærksom, men altid med de store Mestre i Erindring, betragt dem som Forbilleder, De skal efterligne, og paa samme Tid som Rivaler, De skal overvinde.

[J. REYNOLDS: DISCOURSE VI.]

OKTOBER

Det var de blodigtrøde Blades Tid
Med gule Strejfflys mellem Skovens Stammer,
Og Stormen stod med Skovens Træer i Strid,
Og Løvet segned som en Regn af Flammer.
Og stivnende stod alle Grene nøgne.
Men der hang Taarer i hver Smaablomsts Øjne.

Og det var Aften i en gammel Skov,
En aaben Plads med mosbedækte Stene.
Der var saa ganske tyst, selv Vinden sov.
Og i den store Stilhed sad jeg ene.
Men som et bundet Skrig stod Maanens Gulhed
Mod Himmelfjernet mørke tunge Hulhed.

Igennem Skovens vemodsfyldte Hjem,
Hvor Flagermus som slukte Lynglimt jaged,
Gled som et Hav af Tonebølger frem
Og slog mod Kysten, hvor min Længsel klaged,
Mod Hjernens Gulv, hvor syge Tanker sukked,
Til Tonebølgerne sig om dem lukked.

Da saa jeg paa en gammel, brusten Sten,
En Gravsten over døde Slægters Hvilen,
En Dreng, hvis nøgne Slankhed, hvid og ren,
Stod lys imod de mørke Skyers Ilen.
Han strøg en Bue over gyldne Strengene,
Saa Toner bølged frem og langt og længe.

Saa sær og sælsom var hans Strengelæg:
 Et Hjertes Svulmen paa et Spydskafis Slankhed,
 Dets Form var vigende og rund og veg,
 Dets Farve blodrød imod Skæftets Blankhed.
 Og tunge Draaber Blod gled over Haanden,
 Naar Strengen saaredes af Buevaanden.

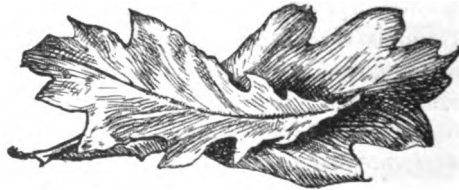
Hans Mund var lukket og hans Læbe hvid,
 Og i hans Blik laa Lys af sære Flammer.
 Det var de blodigtrøde Blades Tid
 Med gule Strejflys mellem Skovens Stammer.
 Han spilled frem hver Tone, Hjertet rummer,
 Han spilled Hjernens Tankehær i Slummer.

Og svimmel raabte jeg: „Tak for dit Spil!
 For dine Toners jubelfyldte Klagen!
 Spil vildt og videre! spil, hvad du vil!
 Spil Dødens dunkle Mørke over Dagen!
 Lad dine Toners Tag mit Tungsind flænge!
 Hans Bue gled i Blod paa gyldne Streng.

Men haanende hans Øjne mod mig ler:
 „Du Daare! Se: det er dit eget Hjerte!“

Jeg griber frem. Han er der ikke mer.
 Og i mig føler jeg en bange Smerte.
 Jeg hører fjernt de gyldne Streng klinge.
 Og der er Blod paa mine hvide Fingre.

STELLAN RYE

DANMARKS FORSVAR

SET FRA ET TYSK MILITÆRSTANDPUNKT

ALLEREDE i længere Tid har i Danmark en særlig Forsvarskommission været beskæftiget med at raadslaa om Ordningen af Rigets Forsvar. Om end man næppe længer nu til Dags nærer særlige Bekymringer over for Tyskland, er man sig Landets militære Svaghed og strategisk udsatte Beliggenhed i Tilfælde af nordeuropæiske Krigskonflikter vel bevidst. Ved Udbruddet af den russisk-japanske Krig skyndte man sig ogsaa, da det tillige trak op til en russisk-engelsk Konflikt, med at tage forskellige militære Forholdsregler til Hovedstadens Betryggelse, der hovedsagelig gik ud paa at forsyne Søforterne med Lysprojektører, klargøre et Antal Torpedobaade, indkalde nogle Delinger Søminører, samt anlægge to Skanser paa Saltholmen. Nyten af disse Forholdsregler fik en Bekræftelse i en Henvisning af den hittidige japanske Gesandt i St. Petersborg, Kurino, til Danmarks vanskelige Stilling i nævnte Krigstilfælde. Endnu er der jo altid en vis Fare for en saadan Konflikt, og Spørgsmaalet om det lille Lands Forsvar og om, hvad der allerede nu forlyder med Hensyn til Kommissionens Raadslagninger, kan derfor gøre Fordring paa Interesse.

Saa vidt vides, er Kommissionens Flertal stemt for Opgivelsen af Københavns Landbefæstning og for en Forøgelse af Sjællands Kystforsvar ved Kystbefæstninger, Mineanlæg og Torpedoforsvar, medens Mindretallet og Militæret derimod er for Bibeholdelsen af Hovedstadens Fæstningsanlæg. Alene den Omstændighed, at Sjællands 80 Mil lange Kyst ikke i sin hele Udstrækning lader sig for-

svare ved Kystbefæstninger, Miner og Torpedoer, og at en Stormagts Landingsforsøg saa meget mindre lader sig forhindre, som 10 Meters Havdybden paa flere Steder, navnlig ved Stevns Klint, ved Korsør, Kallundborg og Helsingør gaar nær nok ind til Kysten, til at en Eskadre med Virkning kan understøtte Landingen, maa føre til den Erkendelse, at det danske Militær har Ret, naar det vil bibeholde Københavns Fæstningsværker. Tilmed er der paa disse anvendt over 90 Millioner Kroner, en Sum, som kun vanskelig atter kan skaffes til Veje til Danmarks Forsvar. Spørgsmaalet synes da ogsaa nu nærmest at staa paa, om Danmark under en Krig skal indskrænke sig til den befæstede Hovedstads Forsvar eller skal forsvare hele Øen Sjælland. I sidste Fald maatte Flaaden nødvendigvis betydelig forøges. Under alle Omstændigheder er det dog allerede nu fastslaaet, at den største Del af Garnisonerne fra Jylland og Fyn vil blive flyttet til Sjælland. Derhos vil sagtens Kavalleri-Regimenternes Antal blive formindsket, Artilleri-Regimenternes forøget. Vel er det danske Forsvars Hovedstøttepunkt, Københavns Fæstning, i det væsentlige fuldendt, men den trænger dog endnu til nogle uundværlige Forbedringer, og i hvert Fald er Adgangsvejene til Søs med Undtagelse af Sundet lige ved København utilstrækkelig forsvaret. Til Belysning heraf skal man i det følgende kaste et Blik paa Danmarks Forsvarssystem.

Man gik ved dettes Ordning hidtil ud fra den rigtige Forudsætning, at det ved en overlegen Modstanders Angreb galdt om at koncentrere Stridskræfterne paa Sjælland for under Medvirkning af Flaaden saa vidt mulig at beskytte Kysterne, og naar Landgangen ikke længer kunde hindres, da at opholde Modstanderens Fremtrængen til Hovedstaden og endelig at forsvare denne saa længe, indtil der ved en eller flere venligsindede Magters Intervention kunde komme Hjælp.

Derfor blev København indrettet til en stor forskanset Lejr paa omtrent 4 Kvadratmil, paa Landsiden i Vest omgivet af en mægtig, gennemsnitlig 6 Kilometer fremskudt, næsten 2 Mil lang sammenhængende Ringvold, paa Nordfronten derimod med en dobbelt Kres af til Dels med Pansertaarne forsynede Værker samt Kanaler til at sætte Egnen under Vand; paa Søsiden blev der i Havet bygget et nyt, stærkt fremskudt, moderne Fort, de 4 gamle Søforter blev udbedret og armeret og Batterier opført paa Sjællands og Amagers Kyster. Saaledes forsynet antog man Byen for tilstrækkelig beskyttet mod et Bombardement, ihvorvel et saadant

paa Søsiden næppe vilde kunne forhindres, om end maaske nok eftertrykkeligt bekæmpes. Søbefæstningerne bestaar — Forf. støtter sig her paa Selvsyn forrige Sommer — af en indre og ydre Række Forter. Til den indre Række hører Kalkbrænderifortet, Trekroner, Lynetten, Mellemfortet og Prøvesten. De har alle den Fejl at ligge for tæt ved Byen. Den ydre Fortrække bestaar af Hvidørebatteriet, Charlottenlundfortet, Middelgrundsfortet og Kastrupfortet paa Amager. Af disse ligger de to førstnævnte ved Kysten, Middelgrunden derimod et godt Stykke ude i Sundet. Det er et fuldstændig moderne Værk og i hvert Fald et meget virksomt Forsvar paa Søsiden. Det blev ved Udfyldningsarbejder i Sundet kunstig opført fra Havbunden og har fem Ildlinier, saa at det bestryger Sundet til alle Sider. Armeringen bestaar af 30,5-Centimeters og 17-Centimeters Skyts samt hurtigskydende Kanoner af forskellig Kaliber, der samtlige er dækkede af Brystværn af Beton, Granit og Jord. Hvidørebatteriet bestaar kun af en Vold og har 17-Centimeters Skyts. I Charlottenlundfortet staa 35,5-Centimeters og 15-Centimeters Kanoner saa vel som hurtigskydende Skyts og Mitrailleuser, og paa samme Maade er Kastrupfortet udrustet. Ogsaa Forterne i den indre Linie er stærkt armerede, f. Eks. Kalkbrænderifortet og Mellemfortet med 35,5-Centimeters Skyts. De fleste Forter har elektriske Projektører. Imidlertid vilde disse Forter med deres lave Stillinger for Skytset og deres vidtstrakte kresformige Forsvarslinie dog ikke danne noget tilstrækkeligt Værn, naar de ikke suppleredes af talrige Minespærringer, som begynder at blive den vigtigste Del af Forsvaret for Hovedstaden mod Angreb fra Søsiden. Hovedstaden skal i Krigstilfælde optage og værne — foruden Befolkningen — Danmarks samtlige Stridskræfter, c. 62000 Mand og en god Del af Reserven (100,000 Mand), og her vil af Landets samlede Stridsmagt blive leveret Kampen for Landets Eksistens og Uafhængighed.

Denne Tanke er strategisk fuldstændig rigtig. Thi København har ikke blot som Sæde for Regeringen og de højeste Civil- og Militærmyndigheder og som Hovedcentrum for Nationalvelstanden, men ogsaa som Danmarks første Krigs- og Koffardihavn og som Hjem for $\frac{1}{5}$ af dets Indbyggere den største Betydning for Øriget selv, men har derhos tillige stort strategisk Værd for de Magter, for hvis Flaadeoperationer Københavns Krigshavn byder en sikker, med alt fornødent udstyret fortræffelig Operationsbasis. Thi paa den ene Side vilde en stærk russisk Eskadre, som havde sat sig i

Besiddelse af Københavns Krigshavn, kunne spærre en engelsk Krigsflaade Passagen gennem Sundet. Naar derhos Forsvaret af begge Belter var tilstrækkelig forberedt, nemlig ved Søminer og Angreb af Torpedobaade fra en Basis i Agersøsund og Fredericia, vilde det ogsaa være muligt i Belterne at øve virksom Modstand, saa at den engelske Eskadre sandsynligvis først efter store Kampe og svære Tab vilde formaa at trænge frem mod Hovedcentrene for Ruslands Magt i Østersøen: Libau, Kronstadt og St. Petersburg. Paa den anden Side vilde ogsaa England have en levende Interesse i under en Krig med Rusland at erholde København med dets mangeartede Hjælpekilder som Støttepunkt for dets Operationer i Østersøen. Men en endnu større Betydning turde København dog faa under en Krig mellem Tyskland og Frankrig, saafremt Forholdene i Middelhavet tillod Frankrig at lade sin Flaade optræde i de nordiske Farvande for dér at overvælde vor endnu for Tiden svagere Flaade eller til Dels indeslutte den i Nordsøhavnene og derefter, understøttet af mellem 30 og 40,000 Danske, at foretage den Landing i Danmark og Diversion derfra mod Nordtyskland, som fra fransk Side i 1870 var planlagt, men paa Grund af den mangelfulde Forberedelse, saa vel som den hurtige Afgørelse i Elsas og ved Saarfloden ikke kom til Udførelse. Selv om ogsaa begge hine Krigseventualiteter under den nuværende fredelige Stilling paa Kontinentet for Tiden er rykket ud i det fjerne og maaske aldrig vil indtræde, saa er dog Muligheden deraf ikke fuldstændig udelukket, og Danmarks Bekymring for eventuelt at blive Genstand for en midlertidig Okkupation af en af de nævnte fire Magter eller endog at blive den egentlige Krigsskueplads, synes derfor vel begrundet.

Selv om nu ogsaa Københavns i det væsentlige fuldendte Befæstning lige over for denne Fare yder det tilstræbte Centralpunkt for Sjællands Forsvar, savnes der dog efter hvad vi forrige Sommer har haft Lejlighed til at se, Pansertaarne paa den vestlige Ringvold saa vel som paa de 4 gamle Søforter, ja, efter hvad der paastaas, endog paa det i øvrigt saa moderne konstruerede Middelgrundsfort.

Danmarks Forsvarsplan gaar nu ud paa i Krigstilfælde at opgive Jylland og Fyn og kun forsvare disse Landsdele for saa vidt det er fornødent for at forsvare Landet mod Brandskatning af smaa fjendtlige Strejfkorps. Den hele øvrige Hær skal samles paa Sjælland og her imødegaa Fjendens Landgang. Alle Punkter,

hvor en saadan kan finde Sted, skal nøje bevogtes, og i faa Timer skal der paa disse Steder kunne samles betydelige Stridskræfter, inden 24 Timer hele Hovedstyrken. Det eksisterende Jernbanenet skal — antages det — kunne muliggøre dette. Er Hæren ved Kystforsvaret bleven overmandet, skal den besværliggøre Fjendens Fremtrængen til København og derpaa forsvare Hovedstaden, til mægtige Allierede kan intervenere. Virkeliggørelsen af denne Plan afhænger af, om det ved Krigens Udbrud er muligt i rette Tid at mobilisere Tropperne og føre dem fra Jylland og Fyn over til Sjælland, om hvilken Overførelse der allerede i Fredstid er truffet Aftaler med Dampskibsselskaber o. s. v.

Til Sjælland og København og de mellem disse og Fyn og Jylland liggende danske Farvande fører fire Angrebsveje, nemlig Sundet, store og lille Belt og Skagerak. Vejene gennem Sundet er udelukket for større Krigsskibes Vedkommende, da Drogden kun er 7 Meter dyb. Uddybning til 24 Fod er først fornylig besluttet, og den grundede, ved talrige Banker vanskeliggjorte østlige Tilgang mellem Saltholm og Malmø („Flinterenden“) er kun farbar for smaa Krigsskibe med ringe Dybtgaaende. Kun Fartøjer af et endnu ringere Dybtgaaende end vore tyske Kystpanserskibe, som f. Eks. Panserkanonbaade, Kanonbaade, Torpedobaade og smaa Krydsere kan passere Flinterenden, og maatte, hvis de valgte Drogden, optage Kampen med de langt stærkere armerede Søbefæstninger, med den danske Flaade og Minespærringer. Hvis de gik østlig om Saltholm, maatte de tilmed undvære Understøttelse af Liniesskibe og alene tage Kampen op med den danske Flaade, hvorved Tiden spildtes, saa at Formaalet at forhindre Troppeoverførslerne til Sjælland ikke kunde naas.

Vejen fra Vilhelmshaven eller Elbmundingen uden om Ska-gen forbyder sig selv paa Grund af sin Varighed (28 Timers Fart à 16 Knob Timen).

Lillebelt er for farligt et Farvand for større Skibe at manøvre i, særlig hvis der paa det smalleste Sted anbragtes Pansertaarne og Minespærringer.

Der bliver da for en Angriber, der kommer Syd fra, kun Storebelt tilbage. Dette tillader Krigsskibe selv af største Dybtgaaende uhindret Gennemfart, om end det paa Grund af Sandbanker og skjulte Skær kan være farligt nok at passere for de med Farvandet ukendte fjendtlige Skibe. Da imidlertid Vejen gennem Storebelt er den, der byder en Fjende de største Fordele,

gaar Bestræbelserne fra dansk Side ud paa saa vidt mulig at forebygge, at de Troppetransporter fra Jylland og Fyn, hvormed Mobiliseringen begynder, bliver forstyrrede ved fjendtlige Linieskibes Tilstedeværelse i Storebelt, saa vel som at forhindre, at fjendtlige Krigsskibe Syd fra gennem Storebelt søge over til Sundet og København. Der er derfor alt i længere Tid planlagt Befæstningsanlæg ved Korsør og Nyborg, paa Sprogø og ved Kallundborg, saa vel som Indretningen af Marineoplæg og en Torpedostation ved Agersøund, samt en lille Marinestation ved Korsør.

Paafaldende er det, at der fra dansk Side ikke ved stærke Batterier eller Pansertaarne er gjort noget til Forsvar af den smalle nordlige Indgang til Øresund. Thi med det nuværende svære Skyts Træfsikkerhed vilde en fra Nord kommende Eskadre og dens Retrætelinie ganske anderledes kunne angribes end fordem i 1801 og 1807.

For en Angriber Nord fra staar saaledes Søvejen gennem Øresund ned til København stadig aaben. Fra Syd derimod er Dybdeforholdene i Drogden og Flinterenden som sagt til Hinder for større Skibes Fremgang, og de mindre Skibe vil have Vanskelighed ved at kunne modstaa Beskydningen fra Københavns Søforter.

— Vel formaar Linieskibe uhindret at gaa fra Nordsøen til Kattegat og derfra gennem Sundet ned for København, og fra Kiel i 16 Timer at naa til Storebelt og efter en Sejr dér i c. 7 $\frac{1}{2}$ Time til København, men alene af Virkningen af et Bombardement blot fra Søsiden kan man dog ikke vente sig noget afgørende Resultat, og en Angriber vil derfor være nødt til at angribe Københavns Landfront eller prøve en Landgang paa Amager. Her er paa Sydpynten endnu kun projekteret nogle enkelte Værker, saa at ogsaa her en Udbedring af Befæstningssystemet turde være fornøden.

Men Forsvaret af den stærke Københavns Fæstning vil dog, naar den erholder de nødvendige Forbedringer, kunne trække saa længe ud, at den opfylder sit Formaal at vinde Tid for Danmarks Venner til at intervenere til dets Gunst, og udgør derfor nu og i al Fremtid Danmarks Klippe og faste Bolværk.

Med Forf.s Tilladelse gengivet —
noget forkortet — af Jul. W. Wil-
cke efter „Deutsche Monatschrift“
Novbr. 1904.

R. VON BIEBERSTEIN
Tysk Oberstløjtnant og Friherre

VILH. ANDERSEN: BACCHUSTOGET I NORDEN

Og atter, lig Vampyren,
sank Hæverten, den blanke,
og suged fra en Ranke
en Drueklase af

— — det er det fjerde eller femte Fad, Kritikkens unge Dionys har spundet af. Han har dem paa Rad i sin Kælder, foruden Vinbølge og Foglietter; jo mindre hans Fustager er, des bedre er Vinen; og „Bacchustoget i Norden“ er mindre end „Aaret og Dagen“ og meget mindre end „Adam Oehlenschläger“.

Denne Bog fortæller om, at der var en Gud, som hed Dionysos, og at han lever endnu. En Frugtbarhedens, Plantevækstens Gud, en Vinens og Rusens og Dansens og Henrykkelsens Gud; en Gud for den hellige Begejstring, der vækkes eller krones, naar han tager Sæde i sin Dyrker med Inspirationens Besættelse. En Gud fra Thrakien og Grækenland; stormende vild i rasende Ekstase, for saa vidt han har de barbariske Thrakeres Natur, — men yndefuldt svulmende, behersket i sin Sværmen, skøn i sin Kaadhed, opfyldt af ædel Inspiration og høj Filosofi bliver han, da han er tumlet ned til Grækenland og nu rejser sig paa denne nye Jordbund, og medens denne forlenede ham med den Adel, der kaldes hellenisk Aand, gav han til Gengæld sin gæstfri Vært sine muntre Gaver, saa det harmonisk klare Folk fik Sværmeri og Lidenskab og Hjertets Vemod med i Kunst og Digt og Tanke, saa det blev Dithyrambens, Tragediens og Platons Hellas.

Saa drog han paa Langfart igen med sit lystige Tog, og naaede til sidst op til Norden. Der fik han Brændevin, naar han

blev tørstig; eller, naar han frøs i dette Vintermørke, drak han stærke, lagrede Vine. Da blev han ubændig igen, sparkede først den fulde Jeppe omkuld og puttede ham for Grin i Baronens Seng, og gav ham Kanaljesæk at drikke, for at se, hvad han saa vilde gøre; — klinkede dernæst med Ambrosius Stub og hjalp ham med at skrive en Salme. Thi ogsaa hellige Ting forstaar han sig paa — han er jo dog endelig en Gud! — derfor, da der kom strengere Tider og han nødtes til at være ædru en Stund, sad han hos Pietismens store Sanger og lærte ham at længes og at frydes, ogsaa Brorsons Jesumystik er dionysisk som Ewalds Ode til Sjælen er det og den sygnende Digtters Dvælen og Drømmen i Rungstedts Lyksaligheder.

Men allerede da har Bacchus fra det fjerne hørt en Klingren af Flasker og Glas, en larmende Dans til henrivende Toner af Fiol og Guitar; og jublende hastede han op til Fredmans stockholmske Kalas og trykker Kransen paa sin guddommelige Svirebroders Hovede. Ja som man jo i Dionysos' Religion til sidst bliver ét med Guden, saaledes staar der nu i Djurgårdens Knejspe en Carl Michael Bacchus og synger udødelige Toner, der siden da har givet Klang til i det mindste to nordiske kuldslagne Folks bacchantiske Glæder.

Stundom er han Bacchus, stundom Dionys, og denne Dionys, den ædlere af de to Skikkelser, kan være en skægget Kærnekarl i spændig Kraft, som i hans første helleniske Tid, eller — som i hans senere Forfinelse — en glathaget, glatlemmet, frodig Unger-svend. Og denne Yngling ser vi staa i Nordens gamle Ærkesæde, med „disse drømmende Øjne, denne svulmende Mund, der ligesom svæver mellem Smil og Taarer“ — den unge Oehlenschläger kranset af den svenske Digtning Apollo; — det er Dionysos om igen, da Musernes Fører modtog ham i Delphi, og som Tegnér, der selv sank hen i Bacchusdyrkelsen og endte som en Faun, tog mod den danske Dionysos, saaledes tog den danske, klare, kølige Heiberg — og efter ham baade Hertz og Ploug og Hostrup — mod den hede, vilde Bellmann og gav den danske Vaudeville og Studenter-sang hans bacchantiske Tone; — medens den stille, hesperiske Bødtcher har sit Møde med Bacchus i Italiens Grotte, og Aarestrup spiller Faun blandt lollandsk Adelspragt og Damesilke.

Saa atter til Sverrig hos Atterbom, Stagnelius og Almquist, saa hjem igen til Ensomhed og Vemod og hellig Lidenskab i Søren Kierkegaards paradoksale Tanke og til den sprudlende, pla-

toniske Aandrigthed i hans Symposion; indtil han finder en elskende og drikkende og dithyrambisk Sanger i Holger Drachmann, den danske Lyriks kaarne Dionysiker. Men med den svenske Greve, der drog til Danmark for at stemme sin Citer efter Chr. Winters Tone, med Carl Snoilskys drufvor och rosor vender han tilbage til Sverrig, huserer lidt med Heidenstam, men springer med sin hele Sværm og sin fulde Guddomsvildskab ind i den fordrukne, entusiastiske, kvindebedaaende, overmandende, gustaviansk forrygende Gösta Berling og hans Kavalers lystige Larmen. Det er den stærkeste Lyd af det moderne Sverriges Dithyrambe, der overdøver selv en Frødings skønne Melodier.

Vilh. Andersen har med denne Bog gjort et overmaade lykkeligt Greb. Han har fundet et Emne, som tillader ham paa én Gang at udfolde sin vidtfavnende litterære Kundskab og helt at være sig selv. Han kan være Historiker her uden at falde hen i biografiske Kombinationer, og han kan give sin hele Personligheds kritiske — og i Grunden jo digteriske — Kraft uden at behøve at fortælle os alt muligt om sig selv. Men Kombinationen, som er hans Liv og Lyst og hvori hans Skaberkraft stikker, har han heldigvis ikke ladet sig skræmme bort fra, nej han har tværtimod, i vis Forstaaelse af sit eget Talent, lagt den til Grund for det hele i denne muntre Form for et historisk Overblik; derved faar alle de enkelte Forbindelser, han skaber, en naturlig Ret og Plads, ja den bacchantiske Stemning, hvori det hele er lagt, giver selv de uundgaaelige Ekscesser en vis fornøjelig Charme.

Thi naturligvis gaar det galt engang imellem; for at faa Gang i Sagerne maa Forfatteren tage baade Mystik og Drukken-skab og Poesi med, som ikke er egentlig dionysisk. Den hele Blomsterdigtning f. Eks. — den eneste Konto, paa hvilken Wergeland kan komme med i Selskabet, har kun faaet Plads paa Dionysospostamentet ved en altfor stærk Fremhævelse af Planteguden. Men Synspunktet, der er fremsat — og det er ikke nogen Allegori, men en virkelig Sammenhæng — er saa rigt og saa fornyende, at man ogsaa kan tage de Tilfælde med, som falder udenfor.

De findes ikke i det indledende Afsnit om Dionysos i den græske Kunst og Digtning. Der er Vilh. Andersen saamænd saa modeste og sædelig som han havde faaet Laudabilem til Attestatz, og han kunde vist ogsaa godt faa det baade for sine smukke Oversættelser og sit klare Overblik over Dionysostypernes Udvikling. Kun synes jeg, han gør Vejen for nem fra den præstelige

Besættelse til den digteriske Begejstring. Udenfra set, historisk, ligger disse ganske vist i samme Udviklingslinie, indenfra set derimod ikke. Det skabende Udgangspunkt i Digtersjælen er dog noget andet end Troldmandens epileptiske Forrykthed og golde Betagelse.

Hvor derimod Dionysos kommer til Norden, begynder Andersen selv at tage rigtig fat, og hele hans Forfatterskabs Blomstring slaar os i Møde med sin Duft og livsvækkende Friskhed. Men straks ved det første Skridt snubler han over Jeppe paa hans Mødding. At Holberg selv var en aldeles u-dionysisk Aand — han blev jo ogsaa syg, blot han rørte et Glas Vin — vil Andersen vel ikke bestride; men hvorfor da lægge det dionysiske ind i den Bonde, som han efter en kurant Komædieopskrift lader drikke sig fuld for at gøre ham latterlig og synge Viser for at gøre ham komisk. Fordi Phisters geniale Kunst fandt paa at gøre Jeppe tragisk, er det ikke sikkert, at dette er litterært berettiget, og end mindre er der Grund til ogsaa at gøre ham dithyrambisk. Men — og det er Skavanken ved den Slags Kombinationer! — der maatte findes et centralt Udgangspunkt fra dansk Digting, og saa var der ikke andre end stakkels Jeppe, der nu for tilfældet bliver stadset op som skandinavisk Tricolore og tilmed maa optræde som „naiv Jætte“, „grusom som et Rovdyr og lysten som en Tyr“ — mon Holberg vilde kendes ved ham? Eller Bellman ved Molberg med Jætteprofilen? — Der er Øjeblikke, hvor Vilh. Andersen selv tumler som en Silen; men hvad? Det hører vel med til Temperamentet; og det er jo det, han bedaarer os med.

Men naar han saa slipper Trædepauken og griber til sin rigtige Fløjte, hvor kan han dog ikke spille! Lige efter den slemme Jætteprofil kommer der en Sætning om Ulla, der „inde i Stuen, ved sit Morgentoilette er saa lun og lækker, at Mandfolkene gaber af Forelskelse, men ude i Naturen er saa frisk som en Sommermorgen“. Og saa tilføjes der: „Holberg har som bekendt intet af dette“. Hvad faar Vilh. Andersen med saadanne Sætninger ikke En til at se og til at indse!

Iagttagelserne bolttrer sig omkring imellem alle disse Digtere. Man blader frem og tilbage, finder bestandig nye Træk og overraskende Synspunkter. Hvilket Lodskud er ikke dette, at han igennem Kierkegaards Motto: *in vino veritas* rammer Subjektivitetens Gyldighed. Eller nu denne Silhouet af Kierkegaard som

Anti-Dionysos: „Ligesom Anti-Kristus kender og véd at eftergøre Kristi Tegn og Undere, saaledes kan Kierkegaard paa en skuffende Maade fremstille det „æstetiske“ Livs Værdier, saa at man samtidig føler dets Intethed“.

Mod Slutningen finder Forfatteren i Forbigaaende en Forklaring af det Dionysiske, der kaster et drillende Flakkelys tilbage over den hele Herlighed: „Thi det er Hemmeligheden ved alle dionysiske Naturer, at de i Grunden er uden Vilje; de vil fyldes som Kvinder, nyde“. Ja, det er netop Hemmeligheden. Hele Mystikkens Historie aabenbarer den. Som Dionysos egne Muskler efterhaanden slappedes, saaledes slapper han sine Dyrkeres. Ogsaa Grækenland døde jo „med Vinløv i Haaret“.

Paa Baggrund af denne græske Slappelse i vore egne Landemærker, stiller Vilh. Andersen ikke blot Søren Kierkegaard, men ogsaa Henrik Ibsen op, saa man ser ham som aldrig før i hans Styrke og i hans Ret. „I det hele fornemmes nu Henrik Ibsens Kunst i sine Grundtræk fra „Brand“ til „Gengangere“ som en fyndig Ligtale over det dionysiske Liv i Norden. For ikke at tale mere om „Brand“, er jo Per Gynt en sand Henrettelse. Det er et Satyrdrama; men den, hvis Hud det gælder, er ikke Marsyas, men Satyren selv, i norsk Nationaldragt, den vegetative Løgnhals, etisk opfattet som en stemningsfuld Abekat. Men Tragedien er „Gengangere“, skrevet i Syden under Indtryk af, at et dionysisk Liv ikke — ikke mere i alt Fald — lader sig leve i Norden. Hvor Fru Alving skænker Champagne for den frysende Osvald for at gøre ham varm og glad, er det saa gribende, som naar en fattig Moder lægger sit Barn til et Bryst, der ikke kan give Die.“

Det er Bogens bedste Replik og Forfatterens alvorligste Tanke. Til denne mandige Kritik har hans ungdommelige Tumlen med al denne tumlende Ungdommelighed ført. Og jeg synes han har Ret. Ligtalen er holdt. Der lader sig ikke leve mere paa Dithyramben her til Lands, hverken paa vore Fædres eller paa vor egen. Den har altfor øjensynligt — hos os som i den gæske Kunst — ført til Tragedien.

EDV. LEHMANN

TO REJSEBØGER

Wenn Jemand eine Reise tut osv., men Gud bevares, hvor det er længe siden! Er der nu til Dags noget kedsommeliggere til i Verden end Folk, der fortæller om deres Rejser? Men det er morsomt at læse Rejsebeskrivelser, hvori Forfatteren beskriver sig selv. To af de morsomste Bøger fra dette Efteraar, i alt Fald for de Læsere, hvem en levende og udpræget Personlighed uden nogen anden Handling er Underholdning nok, er Karl Larsen: Det skønne Portugal og Johannes V. Jensen: Skovene, hvori de to Herrer har „nedlagt Udbyttet“ af deres Rejser henholdsvis i Portugal og Bagindien.

Det foresvæver mig, at Hr. Larsen og Hr. Jensen engang for flere Aar siden stødte sammen i Spanien (eller dog om Spanien) og at Sammenstødet gav brodne Pander. Siden er de, i deres Rejser som i enhver anden Retning, gaaet hver sine Veje: Karl Larsen til Portugal og Johannes V. Jensen ad Søvejen til Indien.

Det vil sige: Karl Larsen kommer ikke uden videre fra Spanien, men „rettere fra Kastilien“. Kastilien, Landet af Sten, er den Baggrund, han behøver, for at hans Billede af det skønne Portugal kan gøre den Virkning, han ønsker: som en Blomsterportal mod en Klippevæg. Han stiger rigtignok som andre rejsende, der kommer landværts fra, af paa Jernbanegaarden i Lissabon, men da Byen ikke tager sig det mindste mærkelig ud fra denne Side, skynder han sig igennem den med lukkede Øjne og slaar dem først op igen i Begyndelsen af andet Kapitel, hvor han med den uskyldigste Mine af Verden kommer sejlene i Solskin og ser de hvide Huse imod Luften. Saa „gør“ han Lissabon i fire Kapitler (hvoraf dog et, der handler om nogle Arkivfund vedrørende en dansk-portugisisk Kolonialsag, strengt taget hører andetsteds hen), Kysten i et, Landet i et, Universitetsbyen Coimbra i tre o. s. v., indtil han i sidste Kapitel ender paa et højliggende Sted, hvorfra han ligesom overser sit hele Omraade. Til sidst — i Anledning af Mindesmærket over Wellingtons og Portugisernes Sejr over Massena — et Strøg af en Napoleons-hymne, ligesom en Raket, og det smukke Syn er sluttet.

Naar Karl Larsen med dette Minutskud, der skærer saa besynderligt gennem den tynde Luft i hans Landskab, priser det oprørske og trodsige Geni, Prometheus-helten, paa Bekostning af den kloge Beregning, der fik ham fældet, maa han vide, at han med disse Ord hilser paa sin Modstander. Han er selv som Forfatter af Wellingtons Familie, han er selv denne „fortræffelige Menneskeklogskab, ypperlig udviklet“. Hvad han betegner som „den hellige Ild i alle Englænderes Liv: Ærbødigheden for det opnaaelige“, er netop den Ild, det Lys og den Varme, der bliver tilbage i Ens Sind efter Læsningen af denne „Englænders“ Skrifter: Respekten for en Kunstner, der ikke vil mere, end han kan, men som saa ogsaa i en ualmindelig Grad kan, hvad han vil. Det kan jo tænkes, skønt man skulde forsværge det, at den danske Litteratur engang bliver fuld af Personer, der vil noget, men som slet ikke kan noget (hvilket gør ganske det samme Indtryk af komisk Forpinthed som Børn, der „skal noget“). Til den Tid vil det være passende at rejse Karl Larsen en beskeden Ærestøtte i det paatænkte Panteon paa Kongens Nytorv.

Man siger, at det er stygt at mærke Sporene af den kunstneriske Beregning i et Kunstværk. Jeg elsker at høre Pilen ramme. Der er fuldt op af saadanne Steder i Karl Larsens Bog, hvor man mærker Hensigt og glæder sig, fordi den saa fuldkommen naas. Man maa nemlig ikke tro, som det kunde synes af det ovenfor omtalte Arrangement af Ankomsten til Lissabon, at denne Forfatter „snyder“, saaledes at enhver Klodrian kan kigge ham i Kortene. For at blive ved dette Kapitel om Lissabon, saa kan man være ganske vis paa, at en Skribent af Mellemslagsen, der havde set og skulde skildre denne „hvide By“, ogsaa havde kaldt den saaledes og spillet paa dette Navn saa længe, til det havde misset i Øjnene. Anderledes Larsen. Da han har skildret Synet af „den blændende hvide Stad, der breder sig langs en smilende Bugt og klatrer højt til Vejrs op i straalende Luft“, fortæller han ligesom stigende paa l-Lyden i det sidste Ord:

„Det er Lissabon.

Lysende ligger den og drømmer langs sydlig farvet Vand“ osv.

Maner ham ordentlig taknemmelig for at han, efter paa saa diskret en Maade at have frigjort de Toner af Lys og Luft, der ligger i selve Navnet paa Byen, forskaaner os for dens Prospektkort. Saaledes sparer han overalt paa Ordene. Da han de første Gange beskriver Havet (ved Lissabon og Estoril) gør han ikke noget Nummer af, at det netop er Atlanterhavet, han ser paa, for at han, da han snart efter staar over for det paa nogle vilde Klipper, kan sætte fuld Kraft paa Navnet:

„Atlanterhavet kommer glidende op imod dem“.

Saa behøver han ikke mere, nu bider det. Men saadan noget har man vist i Reglen ikke Tid til at lægge Mærke til.

Karl Larsen forbereder og antyder i det hele fortræffeligt. Det falder ham ikke ind at kalde de venlige Portugisere for nogle Nathuer og deres fyldige Konge for en Frikadelle. Men naar han i sin Skildring af Tyrefægtningen, han har set i Lissabon, har pirret lidt med sin Pen ved de portugisiske Fodkæmperes Hovedbeklædning af „national Nathuefaçon“, saa bliver Nathuen alligevel siddende, og naar han om Lisboenserne har be-

mærket, at de har Tilbøjelighed til Fedme og i Grunden ser ud som Folk, der er ved at blive blege i Sommervarme, og han saa (længe efter) betegner Kong Carlos som „Portugals blonde, venlige Konge“, saa har han jo alligevel paa den behageligste Maade naaet sin Hensigt og kan om fornødent lade sig oversætte paa Portugisisk af en Kammerherre. Han røber heller ikke med et Ord, at disse rare Lisboensere i visse Henseender ligner hans Landsmænd, men man kan nok mærke det alligevel.

Karl Larsens Sprog er jo i det hele den dannede Mands. Selv hvor det er poetisk, som i den overordentlig fine Bestemmelse af det portugisiske Sprog og den nydelige Skildring af Stenhuggernes Arbejde, falder det ikke ud af Kammertonen. Hans Ordforraad er det urbane, en Kende gammeldags, han er ikke bange for et Ord som „ømfindtlig“ og betegner Lissabon som en „permanent Udstilling af Naturpanoramer“, ganske som man taler i en Dagligstue. Han skriver et fint, men en Smule klangløst Dansk, hans Stil er ligesom lidt belagt. Der er ingen Vælde i hans Sprog, intet af den Patos, der kan gyde ny Ild i gamle Gløser. Det er ikke et Sprog, der tager Naturen med Vold som Joh. V. Jensens, det tager alt med Lempe. Larsen kan umuligt komme i en Stemning, hvori han, uden Omskrivning, overgiver sig til Naturens Moderskød, men han „kan endnu have den Lykke, at føle det oprindelige, ærbødige og kærlige i den for os ellers saa forslidte Tale om Naturens Moderskød“. Men dette Sprog er vidunderligt præcist, det er en Lyst at høre det, som det er en Lyst at høre en Mand, der forstaar den nu til Dags sjældne Kunst at mønte sine Tanker ud i levende Tale. Man ser det især paa den Maade, hvorpaa Karl Larsen haandterer Adjektivet, der altid har aabenbaret Stilkunstnerens Mesterskab og røbet Stymperen. Umodne Skribenter lider af Adjektiver, som Børn af Udslæt; modne bruger kun faa og simple, men eftertrykkelige. Saaledes Goethe: Die Myrthe still, und hoch der Lorbeer steht. Karl Larsen kender til det: „Paa Landet i Portugal er det Naturens fornuftige og milde Lyde, som man hører, Fuglesang og Summen af Insekter, Susen i Korn og i Træers Blade, Rislen af rindende Vand“, og langt senere, under Omtalen af Stenhuggernes Arbejde: „Vi sad sammen i Græsset paa Fjeldskrænten og lod os halvt lulle hen i denne forstandige Lyd af Jern imod Sten, saaledes som den i Luftens Klarhed løb sammen med de mange ubestemmelige Lyde i Naturen.“ Fornuftige — forstandige, det er Naturens Liv og Menneskets Arbejde, opfattet af et Øre, der er lydhørt for begge, og gengivet i et Par ganske beskedne Tillægsord.

Der er et Kapitel i „Det skønne Portugal“, hvori Forfatteren bestemt viser ud over sin Begrænsning og fremkalder Tanken om sin Modsætning. Det er i Skildringen af den portugisiske Tyrefægtning, der til Forskel fra den spanske føres med ublodige Vaaben. Man forstaar vel, at Karl Larsen som konsekvent Artist maa sympatisere med Spaniernes rent tekniske Interesse for Dyrekampene og beundre „den staalkolde Ro, som gør Mænd til *espadas*, til Klinger“, da det er den samme, som i et andet Klima gør dem til Penne. Men det er næppe helt konsekvent, at han føler Ringeagt for Portugiserens ufarlige, men elegante Leg med Dyret

og ordentlig væmmes ved at se en ægte spansk Tyrefægter for Tilfældet optræde med en Træsabel med en lille Dolk i Enden til at markere Stødet. Thi med en saadan „lille dolkagtig Pig“, en Pen nemlig, er det jo, at Kunsten, saaledes som Karl Larsen øver den, „markerer Bevægelsen“ — med denne elegante Markørbrod ser man overalt i hans Bøger hans Pile ramme. Det er derfor ikke underligt, at han alligevel til sidst, da han faar tænkt sig lidt om, som han siger, giver den portugisiske Metode Fortrinnet. Men — tilføjer han — inden man fik tænkt sig om — — da man sad der med en atavistisk Rest blodtørstig Grusomhed — — kun opsat paa at føle det betagende i at tilfredsstille en dunkel Urtrang, til Trods for — eller maaske netop paa Grund af — at den smerter — — —

Paa dette Sted ser man Johannes V. Jensen tone frem paa Karl Larsens Arena. Han er den, der tegner sig saa fremmed paa den sidste Side i Karl Larsens Bog „Geniet, Djæveln“, der skal røve Menneskene (ogsaa Karl Larsens Læsere) „Ærbødigheden for det opnaaelige“ (Fra det skønne Portugal S. 158) ved sin „Stormgang efter det uopnaaelige“ (Skovene S. 166). Hvad Larsen undrende griber sig i som en ufornuftig Atavisme, er Sjælen selv i Johannes V. Jensens Bog: „Længselen efter svundne Urtider“. Han er draget ud for „at genfinde de glemte Instinkter“.

Han er da ikke rejst til Bagindien af samme Grund som Karl Larsen til Portugal, for at „gøre“ det. Ogsaa han fremstiller sig et Sted i sin Bog ligesom Karl Larsen i sin i Færd med at arbejde paa sit Værk. Men naar Larsen ganske venligt (skønt en Smule generende, da det netop er paa Grænsen af „det nærværende og Uendeligheden“, han befinder sig) slaar Staffeliet op og sætter sig til „at samle sammen paa alt det, der i stille Timer hjemme skal arbejdes til et Stykke Kunst om En, der vandrer i Lusitanien“ — saa flyger Splinterne En formelig om Ørerne fra Joh. V. Jensens Huggeplads: „En af Grundene, hvorfor jeg lever og trodser, er at rejse uforgængelige Standbilleder af Typerne for de menneskelige Sindstilstande, af hvad Art de saa er, hvor gemene de er, ligegyldigt hvad jeg faar for det. Her nytter ingen Klap paa Skuldren. Gaa væk, jeg arbejder!“

Der er sikkert nok mere Portugal i Larsens Bog, end der er Indien i Jensens. Men naturligvis er der ogsaa virkelige Skove i „Skovene“. Jeg gad i det hele gerne vide, om der for Tiden i hele Verdenslitteraturen findes nogen vældigere Naturmalere end denne Jyde. Læg Mærke til, hvorledes han i sine nye Himmerlandshistorier kan give et Strøg af sit Hjemland med et Par mægtige Streger. Og læs saa her Skildringen af Abehorden paa Vandring. Man er færdig at tabe Næse og Mund, saa godt det er. Se f. Eks. den store Hanabe, der er Hordens Fører, i Færd med at sætte sig i Respekt: Den ryster Træet med en saa bestialsk Voldsomhed, at det spiller som Staalbuer i Skoven. Selv Mennesket føler Rædsel; man spørger sig, hvad der saa vil ske, naar dette Dommedagsdrøn er standset og Dommedag udebliver. Men — saa kommer *han selv!* Ja, man maa høre:

„Efter at Aben med alle fire Lemmer paa Grenen havde bragt den og sig selv i en saadan Vibration, at han var baade halvt usynlig og af overnaturlig Størrelse, standser han pludselig Spillet og lader sig se staaende paa alle fire stive Lemmer i en Glorie af rejste Børster! I denne Stilling gør han sig hastigt større og mindre, som for at forvirre ved Tvivl, men ender saa med at lægge alle Børsterne og staa der et Nu uden mindste Bevægelse som sin egen *Fortætning*. Blikkets Farlighed, Ansigtsskammen og den forfærdelige Krans af Tænder danner Maske paa Baggrund af det vældige, opskudte Skulderparti. Hele denne Del af Månøvren virker som et lammende: Det er mig, iføøjeste Grad ikke andre end *mig*, men det er *mig*. Og Horden skælvede.“

Ingen Kipling og ingen Kinematograf i hele Verden (selv om et helt amerikansk Orkester faldt i med en præjsisk Generalmarche til Ledsagelse) kunde gøre Johs. Jensen det Stykke Kunst efter.

Og saaledes forlystes og forbavsnes man idelig i denne Bog ved en Sværm af funkklende Momentbilleder, der — især i disse graa Dage — svirrer En for Øjnene som farvede Fluer. En Isfugl, der skydes, „tænder i Luften som et Pjask af blaat og rødt“. En Tyfon staaer „som en Naalepude af Lyn“. Den springende Tiger er „en eneste Lue af Rædsel“. Jensens Sprog er ingenlunde korrekt i almindelig Forstand (hans Adjektiver er stundom, dog mindst i denne Bog, mildest talt overraskende), men dog af en ualmindelig, mystisk Præcision. Karl Larsens Sprog er klart som Dagen, som man siger, Joh. V. Jensens er klart som Lynet. Hans Ordforraad er ikke indskrænket til det dannede Bysprog, men stærkt broget: svære latinske Ord, der minder om Medicinernes Sprogbrug („den yngste af Alis Søner sikrede sig med *Aviditet* det tomme Patronhylster“) ved Siden af gode jyske Gloser (*Balker*¹⁾), at *utte* med Ørerne), som nok undertiden synes noget lunefuldt anvendt (en *sveltende* Hede, for: smeltende, Kroppen *kvasker* i Gulvet, for: klasker).

Men som sagt det er ikke blot for Naturbeskrivelsens Skyld, Johs. V. Jensen er rejst til Bagindien og derefter har skrevet denne Bog. Til Karl Larsens akademisk-artistiske „En, der vandrer i Lusitanien“, svarer her det primitive „En, der søger til Skovene“. At disse Skove netop ligger i Bagindien, har mindre at sige. Titelen er valgt i Tilslutning til det lille Mellemspil „Forsvundne Skove“ i „Intermezzo“ fra 1899, hvorfra ogsaa Mottoet om det uopnaaelige er taget. Ligesom den omtalte Skildring af de vandrende Aber ikke blot er der for sin egen Skyld, men for at jeg derigennem skal „se ind i et Perspektiv, som er glemmt, men som jeg kender“, saaledes er der overalt i denne Bog et mægtigt — ikke Symbol, men — Perspektiv. Manden, der rejser til Bagindien for at skyde Tigre og gnide Næse med Malajpiger og bagefter fortælle Skrøner, hvorimod selv hans Bedstemoder vil reagere med et: „Og skønt en Del deraf er sandt, er der dog megen Løgn iblandt“, fortøner sig i dette uhyre Perspektiv som Mennesket Adam, der af Længsel efter sin Genesis drives til

¹⁾ Ordet findes hos Blicher: dybe Hjulspor med høje *Balker* i Midten (i Begyndelsen af „Røverstuen“), men er i alle Udgaver (ogsaa undertegnedes) ved en „Trykfejl“ bleven til *Banker*.

Skovene for at friste et Liv, der er reduceret til de første Fornødenheder: Jagt og Elskov.

Det er rørende, at en Dansker, der for et lille Aarhundrede tilbage gjorde den samme Rejse som nu Jensen, aabenbart har haft lignende Fornemmelser. Poul Møller lavede engang ud af det, han havde set og følt paa Sydhavet under sin Rejse til Kina, en lille jydsk Vise, der i al Tarvelighed lyder saaledes:

Mellem Ellestub og Torn,
Der, hvor Hjorten skrider,
Strøjfed al vor Slægt tilforn
I de gamle Tider.
Kvinden med sit lange Haar
Staar og plukker Blommer,
Manden med sin Bue gaar,
Priser evig Sommer.

Dermed kunde man dengang lade sig nøje. (I Parentes bemærket er Joh. V. Jensens Vers i en Art oldnordisk Malebarstil ikke nær saa retskafne som dette og maaler sig slet ikke med hans Prosa). Man kunde lide at vide, hvad en af de gamle vilde sige, hvis de kunde læse Joh. V. Jensen.

Men hvorledes Johs. V. Jensen i Skovene genvinder Adams tabte Instinkter: hvordan han føler Tørst som en Tudse i Tørke, er utaalmodig saa han kan rive Ansigtet af Folk, ladet med Energi og Forventning som en Dynamo osv., hvordan han oplever Religionens første Tilblivelse ved en Offersmavs; hvorledes han af Malajpigen genskaber en Eva, med et Navn *Aoaaoa*, der klinger som en Syngøvelse paa Ursproget, og i Lugten fra hendes Legeme („som de gamle Bondehaver — som Dynerne i min Barndom og som Hestestalden og som Karret, hvori der vaskes Faar“) genfinder Duften af sit tabte Paradis og sine dunkleste Drømme om Lykke — alt dette maa man læse for, hvis man har blot det svageste Rudiment dertil, at føle den sælsomste Længsel bagudefter og Savnet af en Snohale.

Men — hvad der virker endnu mere forfriskende end al denne Urpoesi, er oprigtig talt Ironien derover. Man har længe ønsket, at Johs. V. Jensen engang blev saa rig, at han fik Raad til at tage sig selv fra den komiske Side. Hvilken kæmpemæssig Forlystelse, om denne Jætte, denne drabelige Forbruger af Natur og Kvinder og Blæk faldt paa at bruge sine Kræfter til at bukke begge Ender sammen paa sig selv. Han gaar jo dog ikke nøgen som Manden i Poul Møllers Vise og kan ikke i Længden give sig en saa kolossal Blottelse, siden han bærer Bukser.

Det er denne frivillige Selvspøgelse, denne Døllen af Jættens, som foregaar i „Skovene“ i Former, der er Handlingen værdige. Det er den, der begynder i en lavere Kreds, ligesom i Udenværkerne, da Forventningen er bleven drabelig spændt paa den belovede Tigers Ankomst og Tigreren udebliver, idet de malajiske Gavtyve trækker den revnefærdige Nimrod rundt efter Næsen paa et ufarligt Revir. Men den fortsættes i den skrækkelige Drøm om Tigerjagten efter det store Orgie, da Tigreren afslører

sig som det kvindelige Princip i Naturen, som med katteblide Lader forvandler den vældige Jæger til en hyggelig Aftensmad. Der er en mægtig Mandfolke-Ironi i den Touche, hvormed dette gevaldige Kapitel slutter: det blide Hundyr, der har slugt Helten halvt og staar med ham koket ud af Halsen. Og der er til sidst en rystende Komik af det uopnaaelige i det Billede, hvormed Forfatteren siger Farvel til Skoven: Isfuglen, den vingskudte Isfugl, som han har taget med sig ned ad Floden, som bliver syg af Længsel efter sin Skov og, da han slipper den løs, giver sig til at skridte til Fods af Sted langs Floden hjem ad de fjerne Skove til, to Tommer ad Gangen, under smaa bestemte Vink med Stjerten, som afstod den aldrig fra sit splittergale Forehavende. Forfatteren behøvede ikke, da han forestillede sin Fugl eller sin Fylgje, for sine Læsere, at gøre saa udtrykkeligt opmærksom paa, at den „med sine stride Nakkehaar saa præcist ud som en Luseknækker af en forhungret Poet, der er bleven smækket op ad en Væg i et af de afsides Degnekald, som har Nations Rettigheder der højt oppe under Nordstjernen“. Men man forstaar nok den Hjemve, der har dikteret denne „Glæde over Danmark“, selv om den er af en anden Art end Poul Møllers.

Her skulde Forfatteren have sluttet eller med sin Cykelfart ind i Amerika „i Civilisationens tordnende Skove af Sten og Jern“ (Den versificerede Tilegnelse er nær ved at ødelægge det hele). Der hører han jo alligevel hjemme, der skal han leve og trodse og (som den gamle Abe i Skoven) fremtræde „som sin egen Fortætning“. Det er Kunsten, fordi det er det og intet andet, der er Kunst. —

Jeg læste for nylig et lille Stykke af en ung Svensker, der klagede over, at medens de norske og svenske Forfattere tegnede sig bestemt, hver med sit Fysiognomi, lignede de danske Bøger alle sammen hverandre og bar alle sammen paa Forfattermærkets Plads et usynligt *Brandes & Co.* Det er længe siden, de Ord ramte. Her er nu i al Beskedenhed Hr. Larsen og Hr. Jensen, og de er virkelig ganske forskellige fra hinanden og ikke i Kompagniskab med nogen. Ægte Kunstnere begge to, betegner de Polerne for Nutidens danske Digtekunst. Saa fin en Kultur, saa stærk en Natur. Det maaler den Betydning, de hver for sig har vundet i den danske Litteratur, at man for Tiden ikke kan tænke sig denne Litteratur uden dem.

VILH. ANDERSEN

DEN KOMMUNALE VALGRET

DET er alligevel gaaet anderledes med den kommunale Valgret end Augurerne tydede deres Tegn og Varsler. Da Konseilspræsidenten ved Festen i Kongens Have for 3 Aar siden gav sit bekendte Løfte om Indførelse af almindelig Valgret ogsaa til Kommunerne, vakte denne Udtalelse almindelig Forbløffelse. Augurerne smilede. I intet Parti vilde man rigtig tro paa en saadan Dybde i den demokratiske Side af Ministeriets Program. Ganske vist havde Reformpartiet i de foregaaende Aar i Folketinget indbragt og vedtaget et Forslag om denne Reform. Men det fremgaar af Grev Frijs' Tale nu i Oktober, at i hvert Fald de Frikonservative har tænkt ved sig selv, at dette kun var et Paradenummer. „Et er, som Greven sagde, at betragte noget som attraaværdigt, naar det staar som en fjern Mulighed, et andet er at gribe det, naar Tiden er kommen.“ Maaske ogsaa en og anden Venstremand har næret en lignende Tanke i sit stille Sind. Thi der har altid i Venstre været en fra radikal Side opildnet Mistanke om, at dette Parti, naar Tidens Fylde kom, vilde vise sig som et Parti af Storbønder og Sognekonger.

Fra det gamle Højres Side blev Konseilspræsidentens Løfte opfattet som en grænseløs Dumhed. Skadefro gned Højre sig i Hænderne og tænkte: Nu løber Gaardmændene over til Højre! Nu maa der da falde Skæl fra de Frikonservatives Øjne, de maa se, hvor dette fører hen, — nemlig lige ud i Socialisme. Og paa det første Delegeretmøde, Højre derefter holdt, lød der ogsaa høje, hastemte Raab om, at nu maatte begge Højregrupper slutte sig sammen til Kamp mod et Socialiststyre i Kommunerne.

Socialdemokraterne tabte et Øjeblik Fatningen og Mælet, — men ogsaa kun et Øjeblik, thi Mælet er stærkt i dette Parti. Først sagde de: Naar Forslaget kommer paa Bordet, vil det sikkert vise sig ikke at indholde den lige, almindelige Valgret, men kun en lille Udvidelse. Saa hed det, at da Ministeriet som bekendt havde forpligtet sig over for Kongen

til ikke at opløse Landstinget, var hele Sagen Humbug. Og endelig da det varede to Aar, inden Forslaget blev fremsat, strømmede Socialdemokratens Spalter over af de groveste Beskyldninger for Forræderi og Snyderi.

Saaledes var Stemningen, da Forslaget for et Aar siden kom til Behandling i Folketinget. De første, der maatte trække i Land, var Socialdemokraterne. De erklærede straks, at de vilde stemme for Forslaget i den forelagte Skikkelse. Og hvis de samtidig dog har taget, hvad man theologisk kalder en *reservatio mentalis*, d. v. s. tænkt ved sig selv, at de nok bagefter skulde slaa Mønt i Agitationen af, at Forslaget ikke gik endnu videre, saa slog ogsaa dette Klik. Forslaget, der oprindeligt lød paa lige Valgret for alle 25-aarige skatteydende og selvstændige Mænd og Kvinder, blev nemlig i Folketinget udvidet til ogsaa at medtage gifte Kvinder og Tyende. Af de særlig socialdemokratiske Krav er der nu kun ét uindløst tilbage, nemlig at Alderen skal sættes ned til 22 Aar.

I Venstre mødte Forslaget ikke en eneste Mislyd. Fra alle Sider kappedes man om at gøre det til Venstres Mærkesag. Der var højere til Loftet i Folketinget i de Dage, denne Sag behandlede, end ellers. Der var noget af det samme Sving i Forhandlingen som paa den grundlovgivende Rigsforsamling. Her var intet af den Klasseegoisme, som de Frikonservative havde gjort Regning paa. Her, hvor dog Gaardmændenes Sag i strengeste Forstand stod paa Spil, tænkte de ikke som Gaardmænd men som Demokrater og stemte ikke for Hartkornsrettigheder men for Menneskerettigheder. Anders Nielsen formulerede Løsenet: Skellet skal slettes, ikke flyttes.

Tydligere end ved nogen anden Lejlighed viste det sig her, hvor stor en politisk Dannelse den danske Gaardmandsstand har tilegnet sig gennem Forfatningskampens Opdragelse. De Aar har alligevel ikke været saa visne som mange vil paastaa. Den danske Gaardmand har i dem lært, hvad en Idé vil sige i Politik. Det er denne, man kunde maaske sige Svaghed i Hjertet, der skiller ham fra Proprietæerne og Godsejerne. De frikonservative Herrer er ikke angrebne af en lignende Svaghed. Derfor rystede de paa Hovedet over det politiske Maaneskinssværmeri, deres gode Ven Gaardmanden var falden hen i.

Tilbage var endnu det gamle Højre, og her skulde den almindelige Valgret fejre sin højeste Triumf. Vi er med! lød det pludselig til almindelig Overraskelse fra det gamle, eller rettere det unge Højre, thi dette Parti gør som bekendt for Tiden med en virkelig Fortvivlelsens Anspændelse Ungdommen til sit Program. Da det saa', hvilken Ungdom Venstre hentede fra denne Kilde, tænkte det: Her er Yduns Æble, det skal ogsaa give os Ungdom! Vi er med, vi accepterer Princippet! Leve den almindelige Valgret i Kommunen!

Et Aar er gaaet hen, og vi har nu for en Maaned siden oplevet tredje Akt, som ingenlunde, skønt den kun bestaar af to Optrin, Grev Frijs' Tale i Landstinget og Konseilspræsidentens Tale i Folketinget Dagen efter, har været den mindst interessante. Thi den synes at indeholde Sagens lykkelige Afslutning.

Af disse to Taler var Grev Frijs' ganske korte Tale ubetinget den mest interessante, da det er ham, der holder Afgørelsen i sin Haand. Han talte ikke om Modsætningen mellem Anskuelse, heller ikke om Modsætningen mellem Partier, men om Modsætningen mellem Husmænd og Gaardmænd. Hans Forudsætning var den, at det maatte være Gaardmændenes Sag at holde Husmændene nede, men hvis de manglede Sans herfor og absolut vilde bænke Husmændene i Sogneraadene, saa vilde han og hans Fæller ikke længer hindre dem deri, men nøjes med at sørge for sig selv.

For at forstaa denne Tale, maa man huske to Ting. Den nuværende Sammensætning af Sogneraadene giver ikke Godsejere og Proprietærer nogen Indflydelse i dem. Man skal lede langt for at finde et Sogneraad, hvor der sidder en Godsejer. Den højstbeskattede Femtedel af de almindelige Vælgere, som nu vælger den større Halvdel af Sogneraadenes Medlemmer, er Gaardmænd; det er derfor udelukkende Gaardmænd, der regerer i Sogneraadene, og dem, hvis Plads Husmændene efter den nye Loy kan erobre.

Men selve Kommunens Bestyrelse — er det da i hvert Fald ikke en Sag af samme Vigtighed for det store Hartkorn som for det lille? Nej. Det er nemlig den anden Ting, der maa huskes. Sogneraadets Myndighed er umaadelig begrænset. Det bestyrer Fattigvæsenet, Skolevæsenet, Snekastningen, ja er der egentlig stort mere det kan afgøre uden at spørge Amsraadet om Forlov. Man behøver blot at gennemlæse den lange Fortegnelse over de Sager, til hvis Afgørelse Amsraadets Samtykke udfordres, og man vil snart overbevise sig om, at Sogneraadet er et Sted, hvor der mere snakkes end slaas. Ganske vist er Kommunens Budget i Sogneraadets Hænder. Men den vigtigste finansielle Myndighed, Skatteligningen, er nu ved de i den nye kommunale Skattelov indførte faste Vedtægter for Ligningen blevet afkortet til en ufarlig Magt.

Det er da formodentlig Amsraadene, Grev Frijs tænkte paa, da han talte om, hvordan „de besiddende“ udenfor Gaardmandsklassen skulde „garantere sig“. Thi at holde Byraadene udenfor den almindelige Valgret, naar den indføres i Sogneraadene, lader sig virkelig ikke gøre. Selv om Greverne ikke har megen Respekt for Principper, maa de dog begribe, at almindelig kommunal Valgret ikke har mere med Bønder at gøre end med Borgere. Ellers kunde man lige saa godt indføre Forsamlingsret eller Religionsfrihed paa Landet men ikke i Byerne. Den almindelige Valgret er ligesom Friheden et absolut Krav, den stiller Sagen paa Spidsen. Gaar man med, maa man gaa til Yderligheden, eller ogsaa man lade være med at gaa med.

Derfor vil det ogsaa blive vanskeligt for de Frikonservative at holde Amtskommunerne udenfor. Thi Venstre har rejst Sagen som et Princip, ikke som en Sag mellem Gaardmænd og Husmænd, men som en Sag til Ære for det almindelige Demokrati. Saaledes maa de Frikonservative tage Sagen eller ogsaa afvise den. Men det sidste kommer til at koste dem den enestaaende behagelige og magelige Stilling, de nu indtager i Rigsdagen, den eneste, der ret konvenerer den, der samtidig skal passe sine Jagter, sine Rejser og alle de andre „Herligheder“.

Det Estrupske Højre har bedre forstaaet, at her gælder det at være for eller imod. Og det fortsætter uforfærdet sin Bejlen til den almindelige Valgrets Gunst. Paa det jyske Højres Delegeretmøde blev det vedtaget, at den kommunale Valgret maa undergives Udviklingens Lov. Sandelig! — Højre er selv kommet under Udviklingens Lov. Men hvilken ypperlig Situation for Venstre, at denne Sag er bleven Genstand for Konkurrence mellem de to Højregrupper. Hvis de Frikonservative ikke vil, saa vil Estrupperne, og saa vil de Frikonservative igen lidt mere. Saadan en Situation har ogsaa Estrup engang haft med de to Venstregrupper, og da kunde han sætte igennem omtrent hvad han vilde.

Sandsynligvis vil da Ministeriet Deuntzer sætte denne Sag igennem, som alle Partier nu er enige om at anerkende i Princippet. Foreløbig har det gjort Sagen til sin Livssag, det er Betydningen af Konseilspræsidentens Tale. Denne Tale var i Formen meget maadeholden, men i Sagen meget stærk. Hr. Deuntzer skød den kommunale Valgret frem foran alle andre Sager og gjorde denne Sags Udfald til ét med Dommen over Ministeriets hele Politik. Han valgte med beraad Hu det Ord, som et Ministerium nødigst af alt bringer i Forbindelse med sin Politik, nemlig Ordet Nederlag, til at betegne, hvad Betydning det havde for Ministeriet, om Forslaget ikke blev vedtaget.

Herefter vil det falde svært at beskyldte dette Ministerium for ikke at være demokratisk nok. Og hvilken anden Forudsætning havde egentlig dette Ministerium end at det skulde være demokratisk? Hvad Ret har særlig det Parti, der nævner sig efter Hørup, til sin Utilfredshed med Ministeriet og den Maade, hvorpaa det skøtter vort Lands Politik. Det er vist, at der er andre Interesser i det offentlige Liv end de demokratiske, men har det politiske Venstre, selv dets radikale Side, paataget sig at skøtte dem? Var ikke Hørup netop den, der mest af alle stillede Opgaven derpaa, at det skulde være Alvor med det almindelige Demokrati, at den sociale Ulighed skulde udjævnes, den menige Mand løftes op — Skellet slettes! Vi ser nok, at Universitetsprofessorerne belærer Studenterne om, at Hørup sad i Ministeriet som en Repræsentant for aandelige Interesser, men det er nok kun, hvad Henrik Ibsen vilde kalde „et Nummer for den nys indkomne Rus fra Provinserne“. Hørup var ikke en Dilettant i Politik, det overlod han til sine Epigoner. Og han var ikke en Repræsentant for Professorerne og Studenterne; tværtimod, af alle Partier vilde et „Professorparti“ have været ham mest imod, han, der havde den paradoksale Opfattelse af Videnskaben, at den var en Sag for Overklassen. De aandelige Interessers Røgt vilde han derimod have overdraget til f. Eks. Universitetets Professorer med en Henstilling til dem om ikke at holde sig saa stærkt tilbage som nu. Thi al deres videnskabelige Dygtighed ufortalt og med al Anerkendelse af deres Folkeuniversitet, hvis de tror, at Opgaven er løst hermed, saa mangler de ganske Sans for, hvordan man præger et Folks Bevidsthed med Dannelsens Aand og Form.

Politik drejer sig derimod om Magten i Landet, og det Ministerium, der arbejder paa at gøre den demokratisk, har løst sit Hverv.

E. H.

INDHOLD

<i>Jens Aarsbo</i> : Digtekunst og Tonekunst	880
<i>Vilh. Andersen</i> : Teatrene	89, 497
— To Rejsebøger	1000
<i>Carl Behrens</i> : Hebbel og Danmark	634
<i>v. Bieberstein</i> : Danmarks Forsvar	989
<i>Th. Bierfreund</i> : Videnskab og Kunst	172
<i>Johanne Bregendahl</i> : Hendrik i Bakken	158
<i>Chr. Collin</i> : Troen paa Naturen	9
<i>A. B. Drachmann</i> : Overleveringen om Jesus	488
<i>H. O. Ellinger</i> : De nye Straaler	62
— Traadløs Telegrafering	408
<i>Emil Fog</i> : Johan Bojer	179
<i>J. A. Fridericia</i> : Gustav Adolf i Tyskland	142
<i>E. Givskov</i> : Spaniens Fremgang	610
— Russiske Forhold	740
<i>Karl Gjellerup</i> : Fra München til Bayreuth	581
<i>Ernst Goldschmidt</i> : Ved Kunstakademiets 150 Aars Jubilæum	560
<i>Chr. Gulman</i> : Edvard Brandes	295
<i>Oscar Hansen</i> : Politiske Overfald	673
<i>Emil Hannover</i> : E. Gallé	921
<i>A. Haug</i> : Det norske Samlingsparti	792
<i>G. D. Helland</i> : Dansk Politik og Militærvæsen	695
<i>J. Henningsen</i> : Japan og Korea	97
— Japan, Rusland og Mantschuriet	199
— Japan og Kina	429
— Japans Udvikling	654
<i>Erik Henrichsen</i> : Betragtningens Time	243
<i>E. H.</i> : Fordummelse	837
— Disciplinens Skærpelse	917
— Kommunal Valgret	1007
<i>Gudmund Hentze</i> : Dekorativ Kunst	602
<i>Kai Hoffmann</i> : Vers	341
<i>Harald Høffding</i> : Herbert Spencer	3
— Voltaire som Filosof	281
<i>J. P. Jacobsen</i> : Breve til Vilh. Møller	341, 947
<i>Johannes V. Jensen</i> : Paa Memphis Station	195
<i>Johannes Jørgensen</i> : Lidt om, hvordan det gaar til	213
— Bjergensømhed	340
<i>Ove Jørgensen</i> : Skønlitterær Kunstundervisning	326
— Foraarsudstillingerne	444
— Heibergs „Italien“	752
— Dekorativ Billedkunst	822
<i>S. Kamp</i> : Sønnestange	749
<i>H. Kilde</i> : Smertens Vej	683

<i>Jakob Knudsen</i> : Livets Ironi	117
— Om at digte	509
<i>Thomas P. Krag</i> : Ensom	624
<i>C. Lambek</i> : Om Anerkendelse	477
— Om Meningers Dannelse og Brug	763
<i>Thor Lange</i> : Digte af K. D. Balmont	708
<i>J. Anker-Larsen</i> : Et Fjog	522
<i>Karl Larsen</i> : Hvorledes jeg arbejder	27
— Vilhelm Møller	757
<i>Vilhelm Lassen</i> : De Frikonservative	185
<i>Edv. Lehmann</i> : Bakkustoget i Norden	995
<i>Mathilda Malling</i> : Hervey-Memoirerne	396
<i>A. Mathison-Hansen</i> : Tegnkonstruktionen i det kinesiske Sprog	895
<i>Herman Melville</i> : Hvaljagt	784
<i>R. Michels</i> : Den internationale Socialismes Psykologi	570
<i>Niels Møller</i> : Ridder Roland	153
— Aiskylos' Erinnyernes Dans	421
— Gamle Vers	486
— Herman Melville	779
<i>M. Andersen-Næzø</i> : Den musikalske Gris	455
<i>Harald Nielsen</i> : Brandesianismens Revision	263
— Litteraturens Gæster	343
— D'Annunzio	425
— Herman Bang	543
— Moralskræk	910
<i>R. Jahn Nielsen</i> : I Høstens Tid	893
<i>Th. Oppermann</i> : Ribe Domkirke	851
<i>Ingeborg Petersen</i> : Middagsstund	194
<i>Hother Ploug</i> : Franz Neruda	54
<i>Frederik Poulsen</i> : Flyvende Figurer i græsk Plastik	365
<i>Praktikus</i> : Vor Neutralisering	108
<i>C. G. Rosenørn</i> : Gammel Japan	269, 390, 806
<i>P. O. Ryberg Hansen</i> : Evangelieforskning	934
<i>St. Rye</i> : Oktober	987
<i>Vald. Rørdam</i> : En Stump Selvbiografi	133
<i>M. Salmonsens</i> : Amerikansk Politik	871
<i>Gudmund Schütte</i> : Demokratiet og Akademikerne	169
<i>O. Siesbye</i> : J. N. Madvig	593
<i>Johannes Steenstrup</i> : Historieskrivningen i Reformationsaarhundredet	315
<i>Carl Torp</i> : Straffelovens Revision	349
<i>P. V.</i> : Bidrag til Monrads Biografi	38, 223, 374, 710, 957
<i>Vald. Vedel</i> : Akademikerne og Folket	80
— Et Angreb paa Intellektualismen	667
— Drachmanns Sangkunst	725
<i>V. V.</i> : C. E.'s nyeste	588
<i>F. Willumsen</i> : Gyldne Ord af Reynolds	975
<i>J. Østrup</i> : Neutralitet og Sønderjylland	258
— Pro Russia	863

14 DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

LOAN DEPT.

This book is due on the last date stamped below, or
on the date to which renewed.

Renewed books are subject to immediate recall.

9 SEP '60EM

REC. CIR. MAY 18 '76

LD 21A-50m-4,'60
(A9562s10)476B

General Library
University of California
Berkeley

